سره د حوالو او تخریجه

مکمله او مدلله

فتاوی یوسفیه

مشهوره په

ستاسو جدید مسائل او د هغې حل

شپږم جلد

تالیف

حضرت مولانا محمد یوسف لدهیانوي رحمه الله
مفتي اعظم پاکستان

تقریظونه

شیخ الحدیث حضرت مولانا
سید شیر علي شاه مدني رحمه الله
سابق شیخ الحدیث دار العلوم حقانیه اکوړه خټک

شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد ادریس صاحب مدظله
شیخ الحدیث دار العلوم نعمانیه اتمانزئی

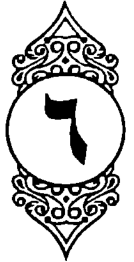
جدید مکتبه رشیدیه
جاده میوند سر چوک مارکیت مرحوم حاجي حسبن گل کابل
0782690850 | 0775681606

بسم الله الرحمن الرحيم

فتاوی یوسفیه

مشهوره په

ستاسو جدید مسائل او دهغې حل

مکمل او مدلل

سره دحوالو او تخریجه

دشپږم جلد اجمالي فهرست

تالیف

حضرت مولانا محمد یوسف لدهیانوی رحمه الله

مفتي اعظم پاکستان

تقریضونه

شیخ الحدیث حضرت مولانا

سید شیر علی شاه مدني رحمه الله

سابق شیخ الحدیث دار العلوم حقانیه اکوړه خټک

شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد ادریس صاحب مدظله

شیخ الحدیث دار العلوم نعمانیه اتمانزئی

جدید مکتبه رشیدیه

جاده میوند سر چوک مارکیت مرحوم حاجي حسین گل کابل

0782690850 | 0775681606

بسم الله الرحمن الرحیم

د کتاب نوم : ستاسو جدید مسائل او دهغې حل

مؤلف : حضرت مولانا محمد یوسف لدهیانوی رحمه الله

ترجمه کونکي : دار الترجمه عبدالغني مارکیټ پشاور

جلد : شپږم

صفحات : ۵۷۶

تاریخ : ۲۰۱۷ء

د چاپ زیار : مولانا سید محمد پرواني

جدید مکتبه رشیدیه

جاده میوند سر چوک مارکیت مرحوم حاجي حسین ګل کابل

0782690850 | 0775681606

د کتاب تر لاسه کولو ځایونه

- پشاور
- اکوړه خټک
- کوئټه
- پروان
- کندوز
- غزني
- جلال آباد
- قندهار
- بغلان
- لوګر
- خوست

فهرست

مضمون	صفحه

صفحه	مضمون

صفحه	مضمون

صفحه	مضمون

صفحه	مضمون

صفحه	مضمون
۱۰۸	د چا په ښځه نکاح تړل نکاح نه ده زنا ده
۱۰۹	نکاح باندې نکاح جائز ګڼونکی کافر دی
۱۱۰	نکاح باندې نکاح کوونکی زناکار دی
۱۱۱	د کومې منکوحې سره نکاح ناجائز ده؟
۱۱۱	د نجلۍ په بې خبرئ کې دنکاح حکم
۱۱۲	په دروغه د طلاق فتوی اخیستونکي ښځه
۱۱۲	دویم ځای کې واده نه شي کولی
۱۱۳	نکاح د پاسه نکاح کول
۱۱۲	په جبر او زور سره نکاح
۱۱۲	نکاح کې دي په هلک اونجلۍ زورنه کیږي
۱۱۷	د ماشوموالي د کوزدې په وجه په زوره نکاح ناجائز ده
۱۱۷	ایا مور - پلار د بالغې لور نکاح په زوره کولی شي؟
۱۱۸	د قوم د رواج لاندې د زور نکاح
۱۱۸	بې زړه یوازې په خوله اقرار کول
۱۱۸	د بې هوشۍ پرمهال د مجلۍ ګوته لګول
۱۱۹	که بالغه نجلۍ نکاح قبوله نه کړي، نکاح يې نه ده شوې
۱۱۹	د وهلو له وجې په بې هوشئ کې د ګوتې لګول
۱۱۹	د بالغ اولاد نکاح د هغوی د خوښې سره سم کول پکار دي
۱۲۰	په چل نکاح نه ده صحیح
۱۲۰	د کونډې نکاح د هغې په خوښه کول پکار ده
۱۲۱	د نابالغې نکاح د بلوغ وروسته بیا کول
۱۲۱	بچو ته شیدې ورکول
۱۲۱	د رضاعت ثبوت
۱۲۲	د ښځې دشیدو د حرمت حکم تر کومه دی؟
۱۲۳	د رضاعت په اړه د ښځې قول ته اعتبار نشته
۱۲۴	ماشوم ته تر څو کالو پورې شیدې ورکول شي؟
۱۲۴	د ماشوم په غوږ کې شیدې اچولو سره رضاعت نه ثابتیږي
۱۲۴	که رضاعت شکي وي، نو احتیاط غوره دی
۱۲۵	د رضاعت د مودې وروسته حرمت نه ثابتیږي

مضمون	صفحه

❖ شرعي مهر ❖

صفحه	مضمون

صفحه	مضمون

صفحه	مضمون

مضمون	صفحه

مضمون	صفحه

❖ الاشفاق علی أحكام الطلاق ❖

❖ معلق طلاق ❖

مضمون	صفحه

❖ د حاملې طلاق ❖

❖ خلع ❖

❖ ظهار ❖

❖ د نکاح تنسيخ ❖

مضمون	صفحه

❖ د طلاق نه انکار کولو حکم ❖

❖ د نامرد سړي د ښځې حکم ❖

❖ عدت ❖

صفحه	مضمون

❖ غیرمسلمو سره کاروبار ❖

❖ تجارت او د پیسو په معاملاتو کې دوکې ❖

مضمون	صفحه

صفحه	مضمون

❖ د مضاربت یعنې شراکت مسئلې ❖

❖ کور، ځمکه، دوکان او نور شیان په کرایه ورکول ❖

......

❖ کوزده (کوژدن) ❖

....

د شرعي عذر نه پرته د کوژدې ماتول

سوال: د کوم شرعي عذر نه پرته د کوزدې ماتول جائز دي او که نه؟

جواب: کوزده د نکاح د وعدې نوم دی[1]، او د عذر نه پرته وعده ماتول ګناه ده، رسول الله ﷺ وعده ماتوونکي ته د منافق لقب ورکړی دی، [2]هو: که چېرته په دې وعده پوره کولو کې د کوم معقول ضرر د راتلو وېره وي؛ نو کېدای شي چې الله تعالی یې بیا پرې ونیسي.[3]

کوزده ماتول وعده خلافي ده

سوال: یو سړي خپلوانو ته وویل چې زه غواړم د خپل زوی رشته ستا د لور وکړم. دې سره هغه بل سړی راضي شو او د جمعې ورځ یې د کوزدې لپاره وټاکل. د نجلۍ پلار د هلک پلار خان ته مخاطب کړ او وې ویل چې ما خپله فلانکۍ لور ستا زوی ته درکړه، هغه وویل چې ما دا نجلۍ دخپل فلانکي زوی لپاره قبوله کړه. تقریباً یوه میاشت لس ورځې وروسته د نجلۍ مور د هلک کور ته لاړه او هغوی ته یې عذر پیل کړ چې زما خپلوان خفه کېږي؛ نو اوس مونږ دا رشته ماتول غواړو؛ خو هلک والا کورنۍ دا منسوخ کول نه غواړي، آیا دا رشته د هلک د خوښې پرته ماتېدلای شي او که نه؟

جواب: کوزده د رشتې اخیستلو د وعدې نوم دی[4]،خپله په کوزدې سره نکاح نه کیږي، خکه کوزده ماتول وعده خلافي ده او بغیر د یو معقول او صحیح عذرنه وعده خلافي کول

---

[1] قال فی شرح الطحاوي: لو قال أهل أعطيتنيها ان كان المجلس للوعد فوعد وان كان للعقد فنكاح ....الخ. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۱۱، طبع ایچ ایم سعید کراچی)۔

[2] عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: آية المنافق ثلاث: اذا حدّث كذب، واذا وعد أخلف، واذا ائتمن خان. (بخاری ج: ۱ ص: ۱۰ کتاب الایمان، طبع نور محمد کراچی)۔

[3] قال العلامة العینی: (اذا وعد أخلف) نبه على فساد النية لأن خلف الوعد لا يقدح الا اذا عزم عليه مقارنا بوعده اما اذا كان عازمًا ثم عرض له مانع أو بداله رأى فهٰذا لم توجد فيه صفة النفاق ويشهد لذٰلک ما رواه الطبرانی باسناد لا بأس به فی حدیث طویل من حدیث سلمان رضی الله عنه. (عمدة القاری ج: ۱ ص: ۲۲۱، طبع بیروت)

[4] وفی الدرالمختار(ج: ۳ ص: ۱۲، طبع ایچ ایم سعید کراچی) کتاب النکاح: وان للوعد فوعدٌ. و فی الشامیة (ص: ۱۱) لو قال: هل أعطيتنيها، فقال: أعطيت، ان كان المجلس للوعد فوعدٌ، وان كان للعقد فنكاح. أيضًا: کفایت المفتی ج:۵ ۴۸ تا۵۱ ،طبع دارالأشاعت کراچي، أيضا: البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۴۷ طبع رشیدیه

ګناه ده[۱]. دا چې سم عقد نکاح نه دی شوی: نو ځکه د هلک نه د طلاق اخیستلو هیڅ ضرورت نشته.

د نکاح نه وړاندې د زلمي سره یو ځای ګېدل ناروا دي

سوال: یو کس وویل چې د زلمي سره سترې مشي. ده سره په ټیلفون باندې خبرې کول او د ده سره ګرځېدل صحیح نه دي. ما ده ته وویل چې دا خو زمونږ په معاشره کې عام دی. د ښته خو ځوک هم بد نه وايي. زما د ځواب په مقابل کې راته هغه هیڅ کوم واضح ځواب رانه کړ. د هغې ورځې نه زه شکي یم چې آیا دا په حقیقت کې صحیح نه دی؟

جواب: د نکاح نه وړاندې زلمی پردی وي. حکم به یې هغه وي کوم چې د پردي سړي وي. ښځې ته د ده سره یوځای کېدل ناروا دي[۲]. او ستا دا وینا چې دا خو زمونږ په معاشره کې عام دی. ځوک یې هم بد نه ګڼي اول خو دا خبره هیڅ اعتبار نه لري ځکه چې د ښو ځلنو په کورونو کې دا ډېر بد رواج ګڼل کیږي. پرته له دې چې په معاشره کې د کوم شي رواج کېدل د روا کېدو هیڅ دلیل نه جوړیږي او بیا داسې غلط رواج چې د شریعت سره پوره ټکر لري. باید اصلاح یې وشي[۳] زمونږ په کالجونو او پوهنتونونو کې جینکۍ د پردي هلکانو سره په ښکاره ګرځي آیا بیا د ښته هم جائز وویل شي؟

د نکاح په اراده ښځې ته یو ځل کتل روا دي

سوال: د واده نه مخکې د هلک او ښځې یو بل خوښول څنګه دي (یعنې د یو بل سره سترې مشي یا خبرې کولای شي؟) سره له دې چې کومه بې اخلاقي رامنځ ته نه شي. په دې صورت کې د دوی دا دوستي آیا کوم شرعي حیثیت لري او کنه؟

---

[۱] "وَ اَوْفُوْا بِالْعَهْدِ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُوْلًا" (بنی اسرائیل: ۳۴). عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: آية المنافق ثلاث: اذا حدث كذب. واذا وعد أخلف. واذا اؤتمن خان. (صحيح بخارى ج: ۱ ص: ۱۰. كتاب الايمان. باب علامة المنافق. طبع قديمي كتب خانه. مشكوة ج: ۱ ص: ۱۷ باب الكبائر و علامات النفاق. طبع قديمي كراچی). الخلف في الوعد حرام.......اذا وعد الرجل أخاه ومن نيته أن يفي لم يف. فلا اثم عليه. وقيل: عليه فيه بحث فان أمر "أوفوا بالعقود" مطلق فيحمل عدم الاثم في الحديث على ما اذا منع مانع من الوفاء. (شرح الأشباه والنظائر ج: ۳ ص: ۲۳۶. كتاب الحظر والاباحة. طبع ادارة القرآن

[۲] اوعن عقبة بن عامر قال: قال رسول الله عليه وسلم: (اياكم والدخول على النساء) أى غير المحرمات على طريق التخلية أو على وجه التكشف........الخ. (مرقاة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح ج: ۳ ص: ۴۰۹. كتاب النكاح. باب النظر. طبع بمبئى).

[۳] اعن أبي سعيد الخدرى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: من رأى منكم منكرا فليغيره بيده، فان لم يستطع فبلسانه، فان لم يستطع فبقلبه، وذلك أضعف الايمان (مشكوة ص: ۴۳۶، باب الأمر بالمعروف، الفصل الأول)

جواب: د کومې ښځې سره چې د نکاح کولو اراده وي هغې ته یو نظر کتل روا دي[۱]. برابره ده که خپله ګوري او که د کومې ښځې په ذریعه خپل اطمینان ترلاسه کوي. دد‌ېنه د زیاتو اړیکو ساتل تر نکاح وړاندې اجازه نه لري. نه د یو ځای کېدو اجازه شته او نه هم د خبرو کولو. د نکاح نه وړاندې یو ځای ګرځېدل خپله یوه بې اخلاقي ده او غلط حرکت دی[۲].

په کوزده کې ایجاب او قبول سره نکاح تړل کیږي

سوال: زمونږ داسې رواج دی چې د کوزدې په شپه پروګرام وشي او ملا صاحب د هلک کورنۍ راوغواړي او په مجلس کې ایجاب قبول وکړي او څه موده وروسته د واده په وخت بیا ایجاب قبول کوي او واده کیږي، آیا لومړي ایجاب قبول سره نکاح کیږي او که نه؟ که چېرته د واده او کوزدې تر منځ شخړه وشي نو بغیر د طلاق نه جدا والی راتلای شي او که نه؟ که چېرته کوزدې والا د ایجاب او قبول نه پس په دواړو کې یو مړ شي؛ نو آیا د یو بل نه خپل حق د وارثت اخیستلای شي او که نه؟ زمونږ هم دا رواج دی چې کوزدې والا د ایجاب او قبول نه وروسته د نجلۍ مور او پلار بیا په بل ځای کې کوزده نشي کولی: خو دا خبره ده چې که هلک د کوزدې نه پس خپلې ناوې ته راغلو نو خلک ډېر لعنت پرې وایي.

جواب: که چېرې د کوزدې د پروګرام پرمهال د نکاح ایجاب او قبول وشي او په هغې باندې شاهدان تېر شي: نو دا کوزده په حقیقت کې نکاح ده. ددې وجې به هلک او نجلۍ د کوزدې وروسته دواړه د یو بل شرعي ښځه او خاوند وي او په دوی باندې به د ښځې او خاوند ټول احکام پلی کیږي[۳]. مثلاً که په دواړو کې یو مړ شي: نو د یو بل وارث به وي او د خاوند د مرګ په صورت کې به ښځه د وفات عدت تېروي[۴] او که د کوزدې په وخت د نکاح ایجاب او قبول ونه شي. بلکې د مور او پلار د خولې وعده واخلې: نو دا نکاح نه ده په دې باندې به د

---

[۱] الواكتفى بالنظراليها بمرة حرم الزائدلأنه ابيح للضرورة فيتقيدها.(ردالمحتارج:٦ ص: ٣٧٠طبع سعيد كراچى)

[۲] الخلوة بالأجنبية مكروهة وان كانت معها اخري كراهة تحريم اهـ. (شامى ج: ٦ ص: ٣٦٨). أيضًا: عن جابر رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ألَا لَا يبيتن رجل عند امرأة ثيب الاّ أن يكون ناكحها أو ذا محرم. (مشكوٰة ص: ٢٦٨). وعن عقبة بن عامر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اياكم والدخول على النساء (أى غير المحرمات على طريق التخلية أو على وجه التكشف.... الخ. (مرقاة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح ج: ٣ ص: ٤٠٩، كتاب النكاح، باب النظر، طبع بمبئى)۔

[۳] اوينعقد بالايجاب والقبول حتّى يتم حقيقة فى الوجود (الى قوله) يسمى باعتباره عقدًا شرعًا ويستعقب الأحكام. (البحر الرائق ج: ٣ ص: ٨١، طبع بيروت)۔

[۴] او أما أحكامه (النكاح) فحل استمتاع كل منهما بالآخر على الوجه الماذون فيه شرعًا كذا فى فتح القدير وملك الحبس وهو صيرورتها ممنوعة عن الخروج والبروز و وجوب المهر والنفقة والكسوة عليه وحرمة المصاهرة والارث من الجانبين. (عالمگيرى ج: ١ ص: ٢٧٠، كتاب النكاح، الباب الأوّل، طبع بلوچستان)۔

نکاح احکام نه جاري کيږي.[۱]

په کوزده کې د مور او پلار په ايجاب او قبول سره نکاح کيږي

سوال: د واده نه مخکې کوزده کيږي، په کوزده کې د هلک او نجلۍ په غير موجودګۍ کې نکاح تړل کيږي، د رواج سره سم د هلک او نجلۍ مور او پلار د ملا صاحب او شاهدانو په وړاندې کيني او د نجلۍ پلار خپله لور د هلک پلار ته د هغه د زوی لپاره په نکاح باندې ورکوي او دا الفاظ درې ځلې ويل کيږي او د هلک پلار نجلۍ د خپل زوی لپاره درې ځلې قبوله کړي. آيا نکاح وشوه؟ اوس د واده په وخت کې هغه نکاح لازمه ده او که نه؟

جواب: د کوزدې په وخت چې د ايجاب او قبول کوم الفاظ په سوال کې ليکل شوي دي، په هغې سره نکاح کيږي[۲]. دوباره د نکاح ايجاب او قبول ته ضرورت نشته.

قرآن په غېږ کې ايښودلو سره د رشتې په وعدې اخيستلو سره نکاح نه کيږي

سوال: زمونږ په کلي کې د يو واده شوي سړي لپاره د هغه کورنۍ د بلې کورنۍ نه رشته غوښتلې وه او هغه انکار وکړ بيا هغوی وويل که تاسو رشته راکوئ نو لومړۍ ښځې ته به طلاق ورکړو. ځکه چې پرته له دې بله چارد نه کيږي، هغوی ونه منل، د هلک کورنۍ قرآن مجيد راوړو او د هغوی په غېږ کې يې کېښودلو او وې ويل چې تاسو رشته راکړئ: نو مونږ دې نجلۍ ته طلاق ورکوو. هغه سړي د قرآن مجيد له وجې رشته ورکړه چې اوسمهال سخت پرې پښېمانه دی. پوښتنه دا ده آيا په دې سړي د رشتې ورکول ضروري دي او ددې نجلۍ طلاق وشو او که نه؟ آيا د قرآن مجيد استعمال په داسې طريقه د شريعت له مخې جواز لري او که نه؟ آيا هغوی د رشتې نه انکار کولای شي؟ ځکه چې هغوی د قرآن له ويرې خبره منلې وه.

---

[۱] لو قال: هل أعطيتنيها؟ ان كان المجلس للوعد فوعد وان كان للعقدفالنكاح........الخ. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ۱۲، طبع ايم ايچ سعيد كراچى).

[۲] اوينعقد بالايجاب والقبول حتّى يتم حقيقة فى الوجود. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۸۱، طبع بيروت). أيضًا: فان استأذنها هو اى الولى.........أو وكيله أو رسوله أو زوّجها وليها وأخبرها رسوله أو فضولى عدل فسكتت ... .فهو اذن.....الخ. (الدر المختار مع الرد ج: ۳ ص: ۵۹). أيضًا: يصح التوكيل بالنكاح. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ۲۹۴). أيضًا: رجل بعث أقوامًا لخطبة امرأة الى والدها فقال الأب: زوجت وقيل عن الزوج واحد من القوم لا يصح النكاح وقيل يصح النكاح وهو الصحيح وعليه الفتوىٰ. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ۲۶۸، طبع بلوچستان)

جواب: صرف د چا په غبږ کې قرآن اېښودو سره قسم نه کیږي[۱]. بهر حال که چیرې تاسو د رشتې ورکولو هو کړې وي: نو دا نکاح نه ده بلکې د نکاح وعده ده[۲] او که تاسو رشته کول نه غواړئ: نو په دې کې یوازې وعده خلافي راځي او که تاسو هو د قسم سره کړې وي: نو اوس د رشتې نه ورکولو په صورت کې به د قسم کفاره هم ورکوئ[۳]. قرآن کریم د داسې خبرو لپاره استعمالول بده خبره ده. دا سړی د رشتې ورکولو پابند نه دی او ددې نجلۍ نکاح نه ده شوې.[۴]

د کوزدې ماتول

سوال: زما لور ده الحمدلله زمونږ کورنۍ په دینداری کې شهرت لري. مسئله دا ده چې ما د خپلې لور کوزده د یو دیندار په ځای دنیادار سره کړې ده. زه پوهېږم که چیرته د یو دیندار هلک سره د هغې رشته شوې وای: نو د هغوی اولاد به انشاء الله حافظان او باعمله عالمان وو. خو اوس د هغوی په کور کې تلویزون، وي سي آر او هر ډول بې هوده شیان هلته شتون لري چې د هغې په وجه به زمونږ د لور اعمال هم خراب شي. زما سره دا وېره ده چې ددې رشتې ذمه وار زه یم: نو آیا په آخرت کې به د لور د ګناهونو ذمه واري په ما وي؟ ځکه چې دیو باشرع رشتې په موجودګۍ کې د دویم ځای انتخابول آیا ددې په باره کې قرآني آیتونه یا حدیثونه شته؟ که چیرته وي نو مهرباني وکړئ او مونږ پرې خبر کړئ.
(۲) په شریعت کې د رشتې په غوښتلو کې کومو شیانو ته کتل پکار دي چې د هغې خیال وساتل شي. (۳) آیا کوزده وعده وي او که نکاح؟ که نکاح وي: نو آیا دا ختمولی شي او که چیرته زه یې ختم کړم نو ګناهګار به یم خو به نه؟

جواب: دا خو ښکاره ده چې کله تاسو د خپلې لور رشته د یو داسې هلک سره کوی چې د دین نه بې خبره دی: نو د ګناهونو وبال به په تاسو وي او د قیامت په ورځ به ددې ګناهونو نقصان هم تاسو ته رسیږي. قرآن کریم او احادیثو کې دا مضمون ډېر زیات راغلی دی. څوک چې د یوې نیکۍ ذریعه جوړه شي: نو ده ته به په دې نیکۍ کې پوره برخه رسیږي او د نیکۍ کوونکي له اجر څخه به هم کمۍ نه کیږي او کوم سړۍ چې د ګناه یا بدو ذریعه جوړه شي: نو ده

---

[۱] لأن اليمين عبارة عن تحقيق ما قصده من البر ف المستقبل نفيا أو اثباتًا. (البحرالرائق ج: ٤ ص: ٢٧٧)۔
[۲] وينعقد أيضًا(الى قوله) هل أعطيتنيها ان المجلس للنكاح وان للوعد فوعد(درمختارمع ردالمحتارج:٣ ص:٢٧٧)
[۳] قال تعالى: لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيْٓ اَيْمٰنِكُمْ وَلٰكِنْ يُّؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُّمُ الْاَيْمٰنَ فَكَفَّارَتُهٗٓ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسٰكِيْنَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُوْنَ اَهْلِيْكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمٰنِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوْٓا اَيْمٰنَكُمْ"........الآية (المائدة: ٨٩)۔
[۴] اذا اضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط. (عالمگيرى ج: ١ ص: ٤٦٨، طبع بلوچستان)۔

ته به په دې ګناه کې هم برابره برخه رسيږي او د ګناه کوونکي د ګناه په بوج کې به څه کمۍ نه راځي.[۱]

(۲) د رشتې د غوره کولو پرمهال به مور او پلار په خپله د ډېرو شيانو لحاظ ساتي. د رتبې، نسب، د مال او د ژوند تېرولو د چارو نه پرته اخلاقو ته هم کتل پکار دي. شريعت په دې خبره باندې زور ورکوي چې د هلک او نجلۍ د ديندارئ خاص خيال وساتل شي. د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چې حضور صلی الله علیه وسلم فرمايلي چې د ښځې سره د هغې د نسب. د هغې د ښايست، مالدارئ او ددين په خاطرنکاح کول پکار دي، تاسو ديندارئ ته زياته توجه وکړئ.[۲]

(۳) کوزده د وعدې نوم دی[۳]، که هلک ديندار نه وي: نو ددې رشتې ختمول جائز بلکې ضروري دي.

❖ [د نکاح طريقه] ❖

په نکاح کې د کلمې ويلو څه مطلب دی؟

سوال: څه موده وړاندې د يو ملګري په واده کې شريک شوم، د نکاح په وخت نکاح ويونکي (مولوي صاحب) د هلک د قبول نه وروسته لومړئ درې ځله کلمه وويل. بيا يې دعا وکړه څه ورځې مخکې بيا د يو بل ملګري په واده کې شريک شوم هلته مولوي صاحب د هلک نه درې ځله د قبول نه پس دعا وکړه او کلمې يې ونه ويل. تاسو ووايئ چې د کلمې ويونکي نکاح صحيح وه او که بغير د کلمو والا؟ همدا رنګه د ايجاب او قبول معنی هم وليکئ.

جواب: د نکاح لپاره ايجاب او قبول شرط دی يعنې له يو طرفه به وويل شي چې ما نکاح کړې او دويم طرف والا به ووايي چې ما قبوله کړه[۴]. ايجاب او قبول يو ځل پوره دی، درې ځله

---

[۱] عن بلال بن الحارث المزنی قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: من احيی سنة من سنتی قد اميتت بعدی فان له من الأجر مثل أجور من عمل بها من غير أن ينقص من أجور هم شيئًا، ومن ابتدع بدعه ضلالة لا يرضاها الله ورسوله كان عليه من الاثم مثل آثام من عمل بها، لا ينقص ذٰلک من أوزارهم. (راواه الترمذی. (مشكوٰة ج: ۱ ص: ۳۰، باب الاعتصام بالكتاب والسُّنَّة)۔

[۲] عن أبي هريرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: تنكح المرأة لأربع: لما لها، ولحسبها، ولجمالها، ولدينها، فاظفر بذات الدين تربت يداک. (مشكوة ص: ۲۶۷، كتاب النكاح، الفصل الأوّل)۔

[۳] قال فی شرح الطحاوی: لو قال: هل اعطيتنيها؟ ان كان المجلس للوعد فوعد وان كان للعقد فنكاح. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ۱۲). فالمراد بالوعد فی الحديث الوعد بالخير وأما الشر فيستحب اخلافه و قد يجب مالم يترتب علی ترک انفاذه مفسدة. (فتح الباری ج: ۱ ص: ۹۰، طبع لاهور)۔

[۴] وينعقد بالايجاب والقبول. (البحرالرائق ج: ۳ ص: ۸۷). وأما رُكنه...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

ویل ضروري نه دي او کلمې ویل هم څه شرط نه دي؛ مګر نن سبا خلک د کم علمۍ لامله د کفر خبرې وایي، ددې وجې ځینې مولیان صاحبان کلمې وایي چې که هلک د کله د کم عقلۍ لامله د کفر کلمه ویلې وي نو د نکاح پرمهال خو به مسلمان شي،

د نکاح په وخت کلمه او درود اورول

سوال: دلته زمونږ په ودونو کې ځینې وختونو کې قاضي کلمې او درود اوروي او ځینې قاضیان زر نکاح کوي، تاسو ووایئ چې د مسلمان نکاح په کومو کلماتو سره کیږي او د کومو نه بغیر نه کیږي؟

جواب: نکاح په ایجاب او قبول سره کیږي[۱]، خطبه د هغې لپاره سنت ده[۲].دوه شاهدان پکښې شرط دي[۳]. قاضیان چې کومې کلمې وایي هغه څه ضروري نه دي. غالبا ددې کلماتو رواج ددې لپاره شوی چې خلک د جهالت له وجې ځینې وختونو کې د کفر کلمات وایي او دوی ته دا هم معلومه نه ده چې د کفر په کلمه انسان د اسلام نه خارجیږي. د نکاح نه مخکې کلمات د همدې لپاره ویل کیږي چې خدا نخواسته داسې صورت راغلی وي چې کلمه ووایي او مسلمان شي؛ نو نکاح به یې سمه شي. بهر حال د نکاح نه مخکې کلمې ویل څه ضروري نه دي او څه بده خبره هم نه ده،

ایجاب او قبول یو ځل پوره دی

سوال: زمونږ د لوی جومات قاضي چې کله نکاح کوي یوازې یو ځل پوښتنه کوي او وایي چې قبوله ده؟

حال دا چې په نورو جوماتونو کې درباندې درې ځله قبول وایي، د ډېرو مسلمانانو دا خیال دی چې یو ځل ویلو سره نکاح نه کیږي بلکې درې ځله قبول ویل پکار دي،

جواب: یو ځل ایجاب او قبول سره هم نکاح کیږي[۴] درې ځله تکرارول د پخېدلو په خیال وایي،

...بقیه د تیرمخ] فالْایجاب والقبول کذا فی الکافی. والْایجاب ما یتلفظ به أوّلاً من أی جانب کان والقبول جوابه هٰکذا فی العنایة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۲۶۷، طبع بلوچستان)۔

[۱] (وینعقد) متلبسًا (بایجاب) من أحدهم (وقبول) من الآخر. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ۹، کتاب النکاح)

[۲] وینعقد أی النکاح أی یثبت ویحصل انعقاده بالْایجاب والقبول. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۹)۔

[۳] و یندب اعلانه وتقدیم خطبة. (در مختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ۹، کتاب النکاح)۔

[۴] ویحصل انعقاده بالْایجاب والقبول. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۹، کتاب النکاح، طبع ایچ ایم سعید کراچی)۔

لري سیمو کې په مختلفو شاهدانو ایجاب او قبول نه کیږي

سوال: زما واده داسې وشو چې زه په خپل کلي کې وم او هغه هلک (چې اوس زما خاوند دی) په کراچۍ کې اوسیږي، مونږ په خپلو کې نه شو ملاوېدای: نو ماته خپل خاوند وویل چې زه ستا سره د شلو زرو روپو مهر په بدل کې واده کول غواړم که قبول وي: نو په فارم باندې امضاء (دستخط) وکړه. په دې فارم باندې زما د خاوند امضاء او د دوو شاهدانو امضاء وو. دلته ما هم په دې فارم باندې امضاء وکړو او زما دوه ملګري او یو سړي (چې زما د ملګري ورور ؤ) شاهدان کړه. د هغوی نه هم امضاء واخیستل شو. وروسته زما خاوند راغلو او مونږ پټ کراچۍ ته راغلو. اوس چې زمونږ اولاد هم شوی زما مور پلار وايي: ستا نکاح غلطه شوې وه، دا وایه چې په کومو حالاتو کې مونږ وو او په دوه ځایونو کې اوسېدو او نکاح مو وکړه: نو آیا دا نکاح صحیح نه وه؟ وروسته مو د قاعدې مطابق ټول کارونه په حکومتي عدالت کې ترسره کړل: خو تاسو دا وواییٔ چې ایا دد نه وړاندې مونږ په حرامو کې اخته وو؟

جواب: مخکې ستاسو نکاح درست نه وه. ځکه چې په یو مجلس کې ایجاب او قبول ویل شرط دي[1] . د نکاح شاهدان په یو ځای کې کېدل پکار دي[2] . دلته نه ایجاب او قبول په ژبه شوی او نه هم په یو مجلس کې شوي دي او شاهدان هم شریکي نه وو، بلکې د خاوند شاهدان په کراچۍ کې وو او ستاسو شاهد په کلي کې وو، که تاسو دویم ځلي په حکومتي عدالت کې د شریعت مطابق نکاح تړلې وي بیا نو تاسو ښځه او خاوند یئ او تر دې وړاندې تاسو دواړه په حرامو کې اخته وئ، توبه وباسئ او د الله تعالی نه د مغفرت غوښتنه وکړئ!

دلته دا ویل اړین بولم چې ستاسو د سوال نه څرګندیږي ستاسو مورپلار په دې نکاح کې درسره شریک نه وو. کننه نو لومړئ به پته او وروسته به تاسو حکومتي عدالت ته نه مجبوره کېدئ؟ داسې نکاح چې د مورپلار د اجازت نه بغیر وشي؛ نو د هغې حکم دا دی که هلک په هر اعتبار د نجلۍ برابر وي؛ نو نکاح یې صحیح ده، ورنه صحیح نه ده. اګر که په عدالت کې وشي. اوس که ستا خاوند ستا سره برابر وي؛ نو ستاسو نکاح صحیح ده او که ستا خاوند د کمې مرتبې والا وي: نو د عدالت نکاح هم نه ده شوې، د مور پلار په اجازه دوباره نکاح وکړئ![3]

---

[1] اشرائط الأيجاب والقبول فمنها اتحاد المجلس اذا كانا الشخصان حاضرين فلو اختلف المجلس لم ينعقد. (البحرالرئق ج: ۳ ص: ۸۳، كتاب النكاح، طبع بيروت)۔

[2] اوشرط حضور شاهدين أى يشهدان على العقد.(شامي ج: ۳ ص: ۲۱، كتاب النكاح، طبع سعيد كراچي)

[3] ان المرأة اذا زوجت نفسها من كفؤلزم على الأولياء وان زوجت من غير كفؤ لا يلزم. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۸٤)

په تیلفون نکاح نه کیږي

سوال: په تیلفون باندې نکاح کیږي او که نه؟ زما ورور په امریکا کې دی. د هغه د واده خبره چې چېرته روانه وه. د نجلۍ کورنۍ غوښتل چې واده زر وکړي او هلته هلک دومره زر نه شو راتلی: نو ځکه په تیلفون باندې سمدلاسه نکاح کول وشوه، تر اوسه دواړه یو ځای شوي نه دي. اوس موږ ته ډېر خلک وایي چې د دوی نکاح نه ده شوې؟

جواب: د نکاح لپاره ضروري ده چې ایجاب او قبول د عقد په مجلس کې د شاهدانو مخامخ وي[۱] او په تیلفون باندې دا خبره ممکن نه ده؛ نو ځکه په تیلفون باندې نکاح هم نه کیږي. که چېرته خامخا اړتیا وي؛ نو په تیلفون یا د خط په ذریعه دې هلک خپل ځانته څوک وکیل جوړ کړي او هغه وکیل دې د هلک له طرفه ایجاب او قبول وکړي[۲].

ستاسو د لیکنې سره سم زړه نکاح نه ده شوې، اوس د دواړو د یو ځای کېدو نه وړاندې د شاهدانو په موجودګۍ کې دوباره ایجاب او قبول وکړئ.

د نجلۍ په امضاء د هلک یو ځل قبول ویل هم پوره دي

سوال: یوه ورځ زما د خور او په دویمه ورځ زما د تره د لور نکاح وشوه چې په هغې کې د جومات امام صاحب نکاح وتړله مګر د هلک نه یې دوه ځله پوښتنه وکړه تاته قبوله ده او د نجلۍ نه یې یوازې یوه امضاء واخیسته، ماترې پوښتنه وکړه په ځواب کې یې راته کړه چې په شریعت کې یو ځل پوښتنه کول وي، دویم ځل د شاهدانو د تسلۍ لپاره وي، تاسو زمونږ د ذهن شک لرې کړئ چې آیا دا نکاح صحیح شوې ده او که نه؟

جواب: صرف یو ځل په قبول سره هم نکاح کیږي او نجلۍ چې کله امضاء وکړي ګویا دې په خپله خوښه امام صاحب خپل وکیل جوړ کړ؛ نو ځکه نکاح یې صحیح شوه.[۳]

د نجلۍ امضاء اجازه ده

سوال: پنځلس ورځې کیږي چې زما واده شوی دی، د نکاح پرمهال وکیل زما نه په نکاح خط باندې یوازې امضاء اخیستې وه. دا پوښتنه یې نه وه کړې چې تا ته فلانکی هلک قبول دی او که نه؟ اوس زه ډېره خپه یم چې آیا صرف په امضاء کولو سره نکاح کیږي؟ یا د وکیل له طرفه ټوله جمله ادا کول ضروري دي او یا د نجلۍ نه هم درې ځله په خوله قبول ویل پکار دي.

---

[۱] شرائط الایجاب والقبول، فمنها اتحاد المجلس اذا کانا الشخصان حاضرین فلو اختلف المجلس لم ینعقد. (البحرالرئق ج: ۳ ص: ۸۹). وشرط (حضور) شاهدین. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ۸)۔

[۲] ایصح التوکیل بالنکاح وان لم یحضره الشهود. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۲۹٤، کتاب النکاح، طبع رشیدیه)۔

[۳] والعلم للوکیل بالتوکیل (الی قوله)ویثبت العلم اما بالمشافهة اوتلکتاب الیه(البحرالرائق ج: ۷ ص: ۱٤۰)

ډېرو خلکو وویل چې په امضاء کولو سره هم په دې شرط نکاح کیږي چې نجلۍ سره زور ونه کړي او هغه په خپله خوښه امضاء وکړي دا خبره زه واضحه کول غواړم چې په نکاح خط مي پرته د چا له زور زیاتي امضاء کړې ده.

جواب: د نجلۍ له طرفه د نکاح اجازه ورکول کیږي او بغیر د جبر او زور نه امضاء کولو سره هم د نکاح اجازه کیږي[1]؛ نو ځکه نکاح صحیح شوه. د امضاء وروسته د نجلۍ درې ځله په خوله قبول ویل ضروري نه دي.

د نجلۍ د قبول نه بغیر نکاح نه کیږي

سوال: یو هلک او یو نجلۍ په خپل منځ کې ډېره مینه کوله او د دواړو د واده اراده هم وه چې کله دا ټول هر څه د نجلۍ مور او پلار ته معلوم شو؛ نو د نجلۍ مور او پلار د نجلۍ واده د بل هلک سره وکړ. کله چې د نجلۍ نکاح وشوه؛ نو نجلۍ د وکیلانو او شاهدانو د قبول نه انکار وکړ. دې سره د نجلۍ پلار د دروغو وکیلان او شاهدان جوړ کړه. دغه راز امام صاحب هم د دروغو په شاهدانو نکاح وتړله. اوس تاسو ووایئ چې دا نکاح جائز ده که ناجائز؟ او د دې دواړو ښځې خاوند اولاد به حلالي وي که حرامي؟

جواب: د هوښیاري بالغې نکاح کې قبول ویل ضروري دي، بغیر له دې نکاح نه کیږي[2]. ستا د لیکلو سره سم نجلۍ د نکاح اجازه هم نه ده ورکړې او د نکاح کولو نه وروسته یې رد کړې هم ده؛ نو دا نکاح نه ده شوې؛ خو دا چې د نکاح نه وروسته که چېرته نجلۍ په خولې دا نکاح نه وي رد کړې او خاموشه وه او بیا چې نجلۍ کله واده کېدله؛ نو هغه چوپه خوله رخصت شوه او د کوم هلک سره چې یې نکاح کړې وه؛ نو هغه ته یې د ښځې خاوند د تعلق اجازه ورکړه؛ نو د دې مطلب به دا وي چې دې د مور پلار نکاح عملاً قبوله کړه لهذا نکاح صحیح شوه او اولاد هم حلالي دی.[3]

بې شاهدانو یوازې په امضاء نکاح نه کیږي

سوال: دا چې زمونږ څوک خپلوان نه وو مونږ اړ شو او په عدالت کې مو د واده فیصله وکړه، د عدالت بهر چې کوم لیکوالان ناست وي؛ نو د هغوی نه مې د قسم پاڼې په کاغذ نکاح خط

[1] والعلم للوكيل بالتوكيل...... ويثبت العلم امّا بالمشافهة أو الكتاب اليه. (البحر الرائق ج: ۷ ص: ۱٤۰)

[2] اولا يجوز للولى اجبار البكر البالغة على النكاح. (فتح القدير ج: ۳ ص: ۱٦۱، طبع دار صادر، بيروت). وينعقد بايجاب من أحدهما وقبول من الآخر. (درمختار ج: ۳ ص: ۹، كتاب النكاح، طبع ايچ ايم سعيد كراچى).

[3] لو استأذنها فى معين فردت ثم زوجها منه فسكتت جاز على الأصح بخلاف مالو بلغها فردّت ثم قالت: رضيت حيث لا يجوز لأن العقد باطل بالردّ. (فتح القدير ج: ۳ ص: ۱٦۷، طبع بيروت).

ولیکلو او ما امضاء کړ خاوند مي نه ده امضاء کړي، هغه وویل چې زه به د قاضي د امضاء وروسته امضاء کوم او تاته به قاضي قسم درکوي، زه چوپه شوم، دویمه ورځ یې وویل چې تاته اړتیا نشته چې عدالت ته لاړه شې، ما د یو وکیل سره خبره کړې ده هغه ته مې پیسې منلي دي او د قاضي امضاء به راته وکړي، هغه لاړو او د مجسټریټ امضاء یې راوړو او وې ویل چې اوس نه زما ښځه شوې، د ښځې حقوق ادا کړه ما وویل چې دا خو څه نکاح نه ده، هغه وویل چې تا د دوه شاهدانو مخامخ امضاء نه دی کړې یعني د دوه شاهدانو مخامخ دی اقرار ونه کړو نو ددې وجې نه نکاح شوې ده، هغه دوه شاهدان ټایپسټ وو حال دا چې د هغه دواړو امضاء نه دی شوې، هغه وخت نه زما د خاوند امضاء وشو. په مونږ دواړو کې بحث روان دی زه وایم چې نکاح نه دی شوې او هغه وایي چې نکاح شوې ده؟

جواب: کوم صورت چې تا لیکلې دی په دی سره نکاح ونه شوه. نکاح کې د فریقینو د طرفنه د دوه شاهدانو مخامخ ایجاب اوقبول کیږي چې نه دی شوي[1]، تراوس وخته پورې چې تاسو څه کړي دی ناجائز کړې دي آئنده د حرامو نه بچ کېدلولپاره باقاعده نکاح وکړئ.

بې شاهدانو نکاح نه کیږي

سوال: زما یوې ملګرې په خپلې مرضۍ سره د یو هلک سره واده کول غوښتل هغه هلک هم دی لره په خلوص زړه سره غوخته، دواړه بالغ وو لیکن ددې کار لپاره حالات ساز ګار نه وو نو دواړو د روژې په اوویشتمه په قرآنِ کریم باندې لاس ایښودلو سره دیوبل بدن د خپل ځان لپاره حلال کړو، د دغه ورځې نه روستو دخلکونه پټ هغوی باقاعده د ښځې خاوند ژوند تېروي. زه تاسو نه دا معلومول غواړم چې په کتاب او سنت کې د دغه قسمه نکاح جائز ده یا هغوی د زنا کارئ په ارتکاب کې روان دی؟

جواب: نکاح لپاره د دوه شاهدانو مخامخ ایجاب اوقبول شرط دی[2]، کوم صورت چې تا لیکلې دی په دی سره نکاح نه کیږې بلکې هغوی د فعل حرام مرتکب دی[3]. دوی ته پکار دی چې ددې فعل حرام نه توبه وباسي او د مور پلار په اجازت سره دوباره نکاح وکړي.

---

[1] وینعقد بالأیجاب والقبول (الی قوله)عندحُرّین أو حُرّ وحُرّتین. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۸۷، طبع بیروت. ولا ینعقد نکاح المسلمین الاّ بحضور شاهدین حرین عاقلین بالغین مسلمین. (هدایة ج: ۲ ص: ۳۰۶، کتاب النکاح، طبع شرکت علمیه). وفی الهندیة (ج: ۱ ص: ۲۶۸) کتاب النکاح: ومنها سماع الشاهدین کلامهمامعًا، هٰکذا فی فتح القدیر)۔

[2] قال أبو جعفر: ولا نکاح الاّ بشهود أحرار، مسلمین، بالغین شاهدین أو أکثر أو رجل وامراتین، قال احمد: لَا نکاح الأبشهود، روی عن عمر رضی الله عنه وعبدالله بن عباس رضی الله عنهما من غیر مخالف لهما من الصحابة. (شرح مختصر الطحاوی ج: ٤ ص: ۲٤۳، کتاب النکاح، طبع دارالسراج، بیروت)۔

[3] عن ابن عباس رضی الله عنهما عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: البغایا... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

که بالغه نجلۍ انکار وکړي نکاح يې نه کيږي

سوال: زما د يوې ملګرې مور پلار له وړوکوالي نه د خپل تره زوی سره د خپلې لور خبره کړې وه. نکاح نه وه شوې او تر اوسه نجلۍ هم خبره نه وه. اوس هغه بالغه شوې او خپل د تره زوی نه خوښوي او د نجلۍ مور او پلار هم ددېنه خبر دي چې د لور مو خوښه نه ده؛ خو مور او پلار د خپل غيرت او ژبې په ځای کولو لپاره په هغې باندې زور کوي او هغه راضي کوي او هغه ورسره په هيڅ قيمت نه خوشحاله کيږي. اوس مور پلار وايي چې هر څنګه وي مونږ به ددې واده کوو: نو آيا داسې نکاح کيږي چې نجلۍ هلک نه خوښوي او د چا له ويرې په ژبه هو وکړي. آيا نجلۍ په اسلام کې دا حق نه لري چې خپله رايه وکاروي؟ که چېرته دا نکاح نه وي شوې او د واده وروسته دا د خپل خاوند سره يو ځای کيږي؛ نو ددې ګناه به په چا وي؟

جواب: که نجلۍ په ژبه هو وکړي؛ نو نکاح يې کيږي او که په پوښتنې سره چوپه پاتې شي؛ نو بيا هم کيږي[1]. او که ښځې انکار وکړ بيا يې نکاح نه کيږي[2]. په اسلام کې د نجلۍ رايه د قدر وړ ده او د هغې د خوښې پرته له سره نکاح نه کيږي[3]، او په مور پلار يې اړينه ده ده چې هغوی د نجلۍ د رايې لحاظ وساتي، خپله خوښه د هغې د خوښې تابع وګرځوي؛ خو که نجلۍ د خپلې خوښې خلاف د مور او پلار د عزت په خاطر د مورپلار په خوښه هو کړی وي؛ نو بيا يې نکاح کيږي.[4]

...بقيه د تيرمخ] اللاّ تی ينكحن أنفسهن بغير بينة .... و أيضًا: نهى النبی صلی الله عليه وسلم عن نكاح السر واذ الم يحضرهما غيرهما، فهو نكاح السر فلا يجوز. (شرح مختصر الطحاوی ج: ٤ ص: ٢٤٥، كتاب النكاح، طبع دار السراج، بيروت)۔

[1] ان الولی لو استأذنها فی رجل معين فقالت يصلح أو سكتت ثم لما خرج قالت: لَا أرضی ولم يعلم الولی بعدم رضاها فزوجها فهو صحيحٌ. (البحرالرائق ج: ٣ ص: ١١٩، باب الأولياء) . عن أبي هريرة أن النبی صلی الله عليه وسلم قال: لَا تنكح الثيب حتّٰی تستأمرْ، و لَا البكر الاّ باذنها، قالوا: يارسول الله! ما اذنها؟ قال: ان سكتت. ويدل عليه حديث ابن عباس رضی الله عنهما قال: قالَ رسول الله صلی الله عليه وسَلم: الأيم أحَق بنفسها من وليها، والبكر تُستأمر فی نفسها، واذنها صُماتها .... فهٰذا الأخبار كلها تدل علی ان تزويج البكر لا يجوز بغير اذنها. (شرح مختصر الطحاوی ج: ٤ ص: ٢٨٠)۔

[2] او قيد بالسكوت لأنها لو ردته ارتد. (البحر ج: ٣ ص: ١١٢).عن أبي موسی الأشعری عن النبی صلی الله عليه وسلم تستأمر اليتيمة فی نفسها فان سكتتْ فقد أذنتُ وان أنكرت لم تزوج.(شرح مختصرالطحاوی ج: ٤ ص: ٢٨٠)

[3] او لَا تجبر بكر بالغة علی النكاح ای لَا ينفذ عقد الولی عليها بغير رضاها. (البحر ج: ٣ ص: ١١٨)۔

[4] وينعقد بالْايجاب والقبول. (البحرالرائق ج: ٣ ص: ٨٧، طبع بيروت)۔

د ګونګې خوښه معلومول

سوال: يو نجلۍ پيدايشي ګونګۍ او ړنده ده، اوسمهال هغه د خوانۍ درشل ته رسېدلې ده او د واده مسئله يې مخې ته راغلې ده، ددې د خوښې درک څنګه معلوم کړو؟

جواب: ګونګې د اشارو په ذريعه د خپلې خوښې او ناخوښې اظهار کولی شي[۱] او په اشارو سره هغه په خبره باندې پوهېږي.

د نکاح پرمهال د پلار نوم غلط اخيستل

سوال: يو سړي د يو هلک تربيه وکړه، کله چې هلک د واده شو؛ نو دغه سړي چې کوم د هلک تربيه کړې وه، په نکاح خط يې د هلک د اصلي پلار د نوم پر ځای يې خپل نوم وليکلو، حال دا چې د هلک خپل پلار هم د نکاح په وخت موجود ؤ. سوال دا دی چې آيا د هلک نکاح وشوه او که نه؟

جواب: د پلار نوم غلط ليکل نه و پکار، سره ددېنه که د نکاح مجلس حاضرينو ته معلومه وه چې د فلانکي هلک نکاح کېږي؛ نو نکاح يې وشوه. [۲]

د ښځې په قرآن لاس اېښودلو سره نکاح نه کېږي

سوال: زه د يو نجلۍ سره مينه لرم. دومره چې هغه مې په قران باندې لاس اېښودو سره خپله ښځه ګڼلې ده. اوس تاسو ووايئ چې آيا دغه نجلۍ په داسې طريقې زما ښځه کېږي او که نه؟ که نه وي؛ نو اوس زه څه وکړم ايا د واده کولو پرمهال دې ته طلاق ورکول پکار دي بيا د هغې عدت تېرول دي او که څنګه؟

جواب: په قرآن مجيد باندې لاس اېښودلو سره ښځه د چا ښځه کېږي نه[۳]، يوازې په قرآن مجيد باندې لاس اېښودلو سره د دواړو نکاح نه ده شوې؛ نو د همدې وجې ددې نجلۍ نکاح په بل ځای کې جائز ده او ته هم د مور پلار د خوښې سره سم واده کولی شې؛ خو قرآن مجيد باندې لاس اېښودلو سره که تا سوګند کړی وي هغه مات شو. [۴] ددې وجې دواړه د نکاح نه

---

[۱] وكما ينعقد بالعبارة ينعقد بالْاشارة من الأخرس ان كانت اشارته معلومة، كذا فى البدائع. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ۲۷۰. طبع بلوچستان، أيضًا: بدائع الصنائع ج:۲ ص: ۲۳۱، فصل أما ركن النكاح، طبع ايچ ايم سعيد كراچى)۔

[۲] ولم يذكروا اسم أبيه ان كان الزوج حاضرًا و أشاروا اليه جاز. (خانية على هامش الهندية ج: ۱ ص: ۳۲٤. طبع بلوچستان. أيضًا: امداد الأحكام ج: ۲ ص: ۲۲٦، كتاب النكاح، طبع دارالعلوم كراچى)۔

[۳] بل يحصل انعقاده بالْايجاب والقبول. (ردالمحتار ص: ۳ ص: ۹)۔

[۴] ولا يخفى ان الحلف بالقرآن الآن متعارف فيكون يمينًا وقال ... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه]۔

وروسته د قسم كفاره ادا كړئ.[1]

د الله كتاب او د الله كور ويلو سره نكاح نه كيږي

سوال: زه په بنګله دېش كې اوسېدم. زما وړوكى كور وو. هغوى تول په جنګ كې مړه شوي. زه د يو ډېرې ښې كورنۍ سره اړيكه لرونكي موټروان او تعليم يافته سره په كور كې مزدور وم. د هغه لور او ما دواړو دا پرېكړه وكړه چې مونږ واده كوو. په داسې حال كې چې د الله كور او د هغه كتاب مو د شاهدانو په ډول خپل مخ ته كړل چې د وعدې خلاف كار به نه كوو او له ځانه سره مو وويل چې اې الله! زمونږ د دواړو نكاح قبوله كړې، بيا مونږ دواړو د ښځې او خاوند په څېر ژوند پيل كړ. زمونږ دا نكاح جائز ده او كه نه؟ كه نه وي شوې: نو هغه طريقه راته وښيه چې زمونږ نكاح پرې سمه شي.

جواب: تا چې څنګه نكاح كړې ده دغسې نكاح نه كيږي، د دوه مسلمانانو عاقلانو. بالغانو شاهدانو مخامخ ايجاب او قبول ضروري دى، موجوده حالاتو كې تاسو دواړه په غلط عمل كې اخته يئ. كه ته يو عالم ته د ورتلو نه شرميږې؛ نو كم از كم دومره خو وكړه چې دوه مسلمانان. عاقلان، بالغان شاهدان كښېنوه او د هغوى په وړاندې د نكاح ايجاب او قبول وكړئ[2] او مهر هم وټاكئ[3]

د نكاح او واده ترمنځ څومره وخت ټاكل پكار دي؟

سوال: د نكاح او واده ترمنځ زيات نه زيات څومره وخت رخصتي جائز ده؟ په دې شرط چې كوم معقول. شرعي عذر موجود نه وي، يوازې د كور شيان تيارول وي،

جواب: شريعت كم وخت نه دى ټاكلى، البته دا ده چې څومره زر واده وشي؛ نو په دې اړه ترغيب شته:[4] نو څكه د كورني شيانو په تيارولو كې د واده ځنډول غلط رواج دى،

...بقيه د تيرمخ] ابن عابدين رحمه الله: اما فى زماننا فيمين وبه نأخذ ونأمر ونعتقد. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ۷۱۲، طبع ايچ ايم سعيد كراچى).

[1] كه جينۍ هم قسم خوړلې وى نو...(په هغې هم كفاره شته)، ګنى صرف هلك دې كفاره ادا كړى.

[2] وينعقد بالايجاب والقبول (الى قوله) عند حُرّ و حُرّتين عاقلين بالغين مسلمين. (البحرالرائق ج: ۳ ص: ۹۴)

[3] ثم المهر واجب شرعًا ابانة لشرف المحل فلا يحتاج الى ذكره لصحة النكاح. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۵۲، كتاب النكاح، باب المهر، طبع دارالمعرفة، بيروت).

[4] عن على بن ابى طالب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال له: يا علي! ثلاث لَا تؤخرها: الصلوة اذا أنت، والجنازة اذا حضرت، والأيم اذا وجدت لها كفوا. (ترمذي، باب تعجيل الجنازة ج: ۱ ص: ۲۰۶). وقد صرحوا عنه بان الزوجة اذا كانت صغيرة لَا تطيق الوطيء لَا تسلم الى الزوج حتّٰى تطيقه، والصحيح أنه غير مقدور بالسن بل يفوض الى القاضى بالنظر اليها من سمن أو هزال...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه.

واده په کوم وخت کې کول پکار دي؟

سوال: نجلۍ واده کيږي په داسې حال کې چې عمر يې څوارلس يا پنځلس کاله دی او د هلک عمر شپاړس کاله دی. په دې عمر کې ډيرې خرابې نتيجې مخې ته راغلي چې د هغې تفصيل دلته ممکن نه دی. تاسو مهرباني وکړئ آيا په دې کم عمر کې واده کول جائز دي؟

جواب: د شريعت له مخې پوره جواز لري[1]، که چېرته کوم خاص مانع نه وي: نو د هلک او نجلۍ تر ځوانېدو پورې دې ورته انتظار وکړي، کنه په مرداره معاشره کې د غلطو کارونو نتيجې نورې هم خرابيږي، د حلالو لپاره خطرناکو نتيجو باندې نظر کول او د حرامو په خطرناکو نتيجو باندې نظر نه کول د نظر او فکر غلطي ده،

د ولي بې اجازې نکاح کول

....

د ولي خوښه د لومړۍ نکاح لپاره ضروري ده

سوال: يو نجلۍ تهٔ د هغې خاوند طلاق ورکړ، هغې د عدت نه پس د مشر تره د زوی سره نکاح وکړه هغه هم طلاق ورکړ او عدت تېرېدلو نه وروسته يې د لومړي خاوند سره نکاح وکړه، دوباره نکاح کې د نجلۍ خپلوان خبر نه شول ځکه چې يوازې مور يې راضي وه، که ورونه خبر نه وي او شاهدان پردي خلک وي؛ نو نکاح کيږي او کنه؟

جواب: کوم صورت چې تا ليکلی دی ددې مطابق د لومړي خاوند سره يې نکاح صحيح ده، اګر که ورور يا خپلوان يې په نکاح کې شامل نه وي بيا هم دا نکاح صحيح ده، د اولياؤ رضامندي په اولنۍ نکاح کې ضروري ده. هم دغه خاوند سره په دوباره نکاح کې ضروري نه ده. ځکه چې يو ځل هغوی د دغه خاوند سره په نکاح باندې د رضامندئ اظهار کړی دی بلکې که چېرته نجلۍ د لومړني خاوند سره دوباره نکاح کول غواړي؛ نو ولي لره ددې په منع کولو کې قرآن کريم کې منع راغلې ده[2]؛ نو ځکه که ورور راضي نه وي هغه ګنهګار دی د نجلۍ نکاح د لومړي خاوند سره صحيح ده،

...بقيه د تيرمخ] (ردالمحتار ج:٢ ص:٥٤٩، باب القسم، أيضًا: عالمگيرى ج:١ ص: ٢٨٧، طبع بلوچستان)

[1] عن أبي سعيد وابن عباس رضى الله عنهما قالا: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من ولد له ولد فيحسن اسمه وادبه فاذا بلغ فليزوّجه، فان بلغ ولم يزوّجه فأصاب اثمًا فانما اثمه، على أبيه. (مشكوٰة ص: ٢٧١). ايضًا تيره شوى حاشيه (عن على بن ابى طالب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال له: يا على...الخ) اوگورئ!

[2] قال الله تعالى: واذا طلقتم النساء فبلغن أجلهنّ فلا تعضلوهنّ أن ينكحن أزواجهنّ اذا تراضوا بينهم بالمعروف. قال في المظهرى: المخاطب به الأولياء (الى قوله) وفى لفظ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

كه پلار نه وي وروړ د نجلۍ ولي دی

سوال: كله چې د مسلمان په كور كې نجلۍ خوانه شي او د هغې لپاره مناسبه رشته راشي؛ خو د نجلۍ مور او پلار په دې ضد وي چې مونږ د نجلۍ واده نه كوو او د دوی په خلاف مشر وروړ يې ووايي چې د خور واده كول پكار دي او مور يې بالكل نه مني چې زه لور واده كولو ته نه پرېږدم بلكې پر كور به ناسته وي، په دې وخت كې د نجلۍ په مور او پلار څه ذمه واري پكار ده او د نجلۍ وروړ ډېر اصرار كوي چې د نجلۍ واده به ضرور كيږي ليكن مور او پلار يې بالكل نه مني. نو اوس د نجلۍ وروړ لره چوپه خوله پاتې كېدل غوره دي او كه كلكه دې فرضو پوره كولو ته ملا وتړي؟

جواب: د نجلۍ د وروړ رايه سمه ده، مور- پلار كه چېرته بې وجې ځنډ كوي: نو هغوی ګنهګار دي[۱]، كه پلار نه وي بلكې مور يوازې وي: نو د نجلۍ ولي حقيقي وروړ دی هغه دنجلۍ په خوښه عقد كولی شي. مور ته د اعتراض كولو هيڅ حق نشته.[۲]

ولي خپل بالغ وروړ او خور ته نكاح كولی شي

سوال: د اولاد ولي پلار دی، د پلار تر مړينې وروسته به مشر وروړ ولي وي، زه تر ټولو كشر وروړ يم، واده مې كړی دی او پنځه ځامن لرم، د پلار تر مړينې وروسته مې مشر وروړ او تر ټولو مشره كونډه خور دومره زوروا كان شوي چې زمونږ په ټوله ځمكه يې قبضه كړې ده، د يو كال نه زيات وخت وشو چې زما ښځې او ماشومانو باندې جوړوي او په وړه خبره ورسره جنګونه كوي، زما خسرګنۍ ته يې په ورتلو مجبور كړم، شايد چې زما د ښځې د وهلو ګناه هم په ما باندې وي. زما د مشرې خور او مشر وروړ اميدونه زما د خسرګنۍ نه د هغوی د هلكانو د رشتو لپاره دي، د هغې وجې په ما او ښځه باندې مو سختې كوي، زما د مشر وروړ او خور

...بقيه د تيرمخ] الأزواج تجوز على جميع التقاديرفانه اطلاق بناء على ما كان أو على ما يؤول اليه. (والتفصيل فى التفسير المظهرى ج: ١ ص: ٣١٦)۔

١ اعن على بن أبي طالب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال له: يا علي! ثلاث لا تؤخرها: الصلوٰة اذا أتت. والجنازة اذا حضرت. والأيم اذا وجدت لها كفوا. (ترمذي، باب ما جاء فى تعجيل الجنازة ج: ١ ص: ٢٠٦). أيضا: عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: فى التوراة مكتوب: من بلغت ابنته اثنتى عشرة سنة ولم يزوّجها فاصابت اثما فاثم ذٰلک عليه. (مشكوة ص: ٢٧١). أيضًا: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا خطب اليكم ممن ترضون دينه وخلقه فزوّجوه، ان لا تفعلوه تكن فتنة فى الأرض وفسادعريض. (مشكوٰة ص: ٢٦٧، كتاب النكاح، الفصل الأوّل)

٢ الولى فى النكاح العصبة بنفسه بلا توسطة أنثى على ترتيب الٳرث. قال الشامي: يقدم الأب ثم أبوه ثم الأخ الشقيق. (درمختارمع ردالمحتار ج: ٣ص: ٧٦، باب الولي، أيضًا: هداية ج: ٢ ص: ٣١٦، طبع شركت علميه ملتان)

لورګانې خوانانې دي. آیا ماته د هغوی خبره منل پکار دي؟ آیا زما ورور د لوی والي په وجه شرعي ولي دی چې د هغه هره ښه او بده خبره ومنم؟

جواب: د ولي کېدلو مطلب دا دی چې هغه د خپل نابالغ ورور او خور نکاح کولی شي. دا مطلب نه چې په څمکه او کور یې پوره قبضه وکړي یا د خپل ورور ښځه د هغه خسرګنۍ ته ولیږي[1]. نه د خپل ورور نه لیرې اوسېږه او خپله ښځه د خپل ځان سره وساته.

د ولي بې اجازې د نجلۍ واده کول

سوال: ډېر د قدر وړ محترم! آیا اسلام ددې خبرې اجازه ورکوي چې پوهه بالغه نجلۍ د خپلې خوښې سره سم د کوم هلک سره واده وکړي، په داسې حال کې چې مور او پلار یې په زوره بل ځای کې ورکول غواړي؟ هغه بیا داسې ځای دی چې تجلۍ د هغه ځای تصور کول لا څه چې تر هغې مرګ ته ترجیح ورکوي.

جواب: د نجلۍ د مور پلار نه په پټه نکاح کول د شرافت او حیا خلاف کار دی. سره ددې که هغې نکاح وکړه: نو ددې دوه صورته دي

یو صورت دا چې هلک ددې په خپلوانو کې ؤ. په روزنه، اخلاقو، مال او نورو شیانو کې هم ددې برابر وي: نو بیا خو نکاح صحیح ده. مور او پلار ته پکار دي چې په دې باندې خوښ شي. ځکه چې د هغوی لپاره دا نکاح څه د ملامتۍ سبب نه جوړیږي. ددې وجې نه هغوی ته په خپله هم د نجلۍ د خوښې پوره کول پکار دي.

دویم صورت دا چې هغه هلک ددې نجلۍ سره برابر نه وي، (په دې کې هم څه تفصیل دی) یا خو به د هغې د خپلوانو نه وي، مګر عقل، مال، تعلیم، اخلاق او مذهب به یې د نجلۍ سره برابر نه وي: نو په دې صورت کې د نجلۍ په خپل سر باندې نکاح کول شرعا باطل دي، تر څو چې مور او پلار اجازه ورنه کړي[2]، نن سبا چې کومې جینکۍ د خپلې خوښې ودونه کوي، تاسو وګورئ چې هغوی ددې شرعي مسئلې رعایت ترکوم بریده کوي؟

---

[1] (الولی فی النکاح) لا المال (العصبة بنفسه) وقال الشامي: ثم لا یخفی ان قوله لا المال علی معنی فقط أی المراد بالولی هنا الولی فی النکاح سواء کان له ولایة فی المال أیضًا کالأب والجد والقاضی أو لا کالأخ لا الولی فی المال فقط. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ۷۶، باب االولي، أيضًا: هداية ج: ۲ ص: ۳۱۶، باب الأولیاء والأکفاء. طبع شرکت علمیه ملتان)

[2] (ان المرأة اذا زوّجت نفسها من کفؤلزم علی الأولیا وان زوّجت من غیر کفؤ لایلزم. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۸۴، باب الولی) قال أبو جعفر: واذا تزوجت المرأة البالغة الصحیحة العقل بغیر أمر ولیها، فالنکاح جائز وان کان کفوًا لها. لم یکن للأولیاء أن یفرقوا بینهما، وان کان غیر کفو لها، کان لولیها أن یفرقوا بینهما .... والحجة لأبي حنیفة فی جواز عقدها بغیر اذن الولي، من وجوه ثلاثة: ... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د پلار او نیکه په شتون کې ورور ولي نه دی

سوال: ما په خپله خوښه په پردیو کې د یو هلک سره چې ښه صحت مند او دولت مند دی: خو په تعلیم کې زما نه کم دی هغه زما زر روپۍ مهر ټاکلی دی. د مور او پلار نه مې په پټه نکاح وکړه. زما ورور چې بالغ دی زما له طرفه شریک شو. آیا دا نکاح باطله ده او که صحیح؟ ځکه چې هغه اوس زما سره لیدل غواړي او زه ترې انکار کوم.

جواب: که چېرته ستا پلار یا نیکه ژوندي وي او هغوی په دې باندې ستا سره خوښ نه وي: نونکاح باطله ده[1] او که پلار نیکه موجود نه وي: نو ستا ورور ستا ولي دی او د ورور د شریکېدو له وجې نکاح صحیح ده.[2]

بې شاهدانو د ولي د اجازې پرته نکاح نه کیږي

سوال: زه ښځه، عاقله، بالغه، حنفي او سني مسلمانه نجلۍ یم، ما د یو هلک سره په پټه نکاح کړې ده. نکاح داسې وشوه چې هلک ماته درې ځله وویل: چې زه تا د پنځوسو روپو شرعي محمدي مهر په مقابل کې په خپله نکاح کې راوستل غواړم، ما درې واړه ځله دده دا خبره قبوله کړه. په دې ایجاب او قبول کې څوک وکیل او شاهد نه وو. د څه مجبورۍ له وجې مو نه غوښتل چې زمونږ له نکاح دې خلک خبر شي، آیا شرعا دا نکاح صحیح شوه او که نه؟ که نه وي شوې: نو څنګه به کیږي؟ مهرباني وکړئ د فقهې په نظر کې راته ځواب راکړئ.

جواب: دا نکاح په دوه وجو سره فاسده ده:

اوله وجه دا ده چې: د نکاح د صحیح کیدو لپاره دوه عاقلان بالغان مسلمانان شاهدان ضروري دي. د دوی نه بغیر نکاح نه کیږي، په حدیث کې دي:

البغايا اللاتى ينكحن انفسهن من غير بينة.(البحر الرائق ٤ ص ٩٤، جلد ٣)

...بقيه د تیرمخ] الكتاب، والسُّنَّة، والنظر، فأما الكتاب فقوله: فلا تحل له من بعد حتّى تنكح زوجًا غيره، فان طلّقها فلا جناح عليهما أن يتراجعا، وهٰذه الآية تدل من وجهين على صحة ماقلنا.....اِلخ. (شرح مختصر الطحاوى ج: ٤ ص: ٢٥٥، ٢٥٦، كتاب النكاح، طبع بيروت)۔

[1] الولى فى النكاح العصبة بنفسه بلا توسطة انثى على ترتيب الٰارث. قال الشامى: يقدم الأب ثم أبوه ثم الأخ الشقيق.(درمختارمع ردالمحتار ج:٣ ص: ٧٦ باب الولي،أيضًا:هداية ج:٢ ص ٣١٦ ،طبع شركت علميه ملتان)

[2] وان المفتى به روايةالحسن عن الٰامام من عدم الٰانعقاد أصلاً اذا كان لها ولى لم يرض به قبل العقد. (البحرالرائق ج: ٣ ص: ١٣٧، طبع بيروت). واذا زوجت المرأة نفسها من غير كفؤ فللأولياء أن يفرقوا بينهما لأنها ألحقت العار بالأولياء. (المبسوط للسرخسى ج: ٥ ص: ٢٥، باب الأكفاء، طبع دار المعرفة بيروت). وفى الدرالمختار (ج: ٣ ص: ٥٦، طبع ايچ ايم سعيد كراچى) كتاب النكاح: ويفتٰى فى غير الكفو بعدم جوازه أصلاً وهوالمختار للفتويٰ لفسادالزمان۔

هغه ښځې زناکارې دي چې د شاهدانو نه بغیر نکاح کوي. (مشکوة شریف) (البحرالرائق ص ۹۴، جلد ۳)

دویمه وجه دا ده چې د مور او پلار د اجازې نه بغیر په پټه هغه وخت نکاح کیږي چې د هلک او نجلۍ تر منځ څه رابطه وي او په داسې صورت کې د مور او پلار د اجازې نه بغیر نکاح کول باطل دي په حدیث کې دي چې

"عَنْ عائشة رضي الله عنها ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ایما امراة نکحت نفسها بغیر اذن ولیها فنکاحها باطل فنکاحها باطل فنکاحها باطل" (مشکوة شریف ص ۲۷۰)

کومې ښځې چې د ولي د اجازې نه بغیر نکاح وکړه؛ نو د هغې نکاح باطله ده د هغې نکاح باطله ده. **(مشکوة شریف (البحرائق صفحه ۱۱۸ جلد ۳)**

په هر حال ستاسو نکاح نه ده شوې. تاسو دواړه جدا شئ او که تاسو دواړو د ښځې خاوند تعلق ساتلی وي؛ نو په هلک باندې ستا مهر پنځه سوه روپۍ لازم نه دي. بلکې دده په ذمه مهر مثل لازم دی[1]. مهر مثل نه مراد دا چې ددې د خاندان د جینکو چې څومره مهر وي. هغومره به ددې ښځې مهر هم وي.[2] خو اوس مهال تاسو دواړه جدا شئ او توبه وباسئ.

د هلک لپاره د مور او پلار بې اجازې نکاح

سوال: د یو هلک یوه نجلۍ خوښه ده او خپلې کورنۍ ته یې د رشتې غوښتلو لپاره ویلي، مګر کورنۍ یې یوازې ددې وجې د نجلۍ رشته نه غواړي چې د اوچت خاندان سره یې تعلق نشته. حال دا چې نجلۍ خپله پوره شریفه ده او پنځه وخته لمونځ هم کوي. آیا د شریعت له مخې دا نکاح جائز ده؟

جواب: که د نجلۍ مور او پلار پرې خوښ وي؛ نو نکاح یې جائز ده. د هلک د مور او پلار خوښې ته هیڅ اعتبار نشته.[3]

د تښتول شوي نجلۍ نکاح

سوال: کوم هلک یوه نجلۍ وتښتول او د دوه شاهدانو په شتون کې یې ورته مهر وټاکلو او نکاح یې وکړه. حال دا چې دا نکاح د دواړو کورنیو د مور او پلار او خپلوانو لپاره د بدنامۍ کار دی. همدا راز دواړه کفو هم نه دي. آیا دا نکاح شوې؟

---

[1] اویجب مهرالمثل فی نکاح فاسد (درمختارمع ردالمحتار ج:۳ ص:۱۳۱ البحرالرائق ج:۳ ص:۱۶۹ طبع بیروت)

[2] اوالحرّة مهر مثلها الشرعی مهر مثلها اللغوی أی مهر امرأة تماثلها من قوم أبیها لَا اُمّها ان لم تکن من قومه کبنت عمه. (الدرالمختار ج:۳ ص:۱۳۷، باب المهر، أیضًا: هدایة ج: ۲ ص: ۳۳۳، طبع شرکت علمیه ملتان)

[3] الرجل فانه اذا تزوّج بنفسه مکافئة له أو لَا فانه صحیح لَازم. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۸۵، باب الولی)

جواب: د نورو امامانو په نزد خو د ولي د اجازت نه بغير نكاح نه كيږي او زمونږ د امام ابوحنيفه رحمه الله په نزد په كفو كې كيږي او په غير كفو كې دوه روايته دي. فتوى په دې باندې ده چې نه كيږي[١]. ځكه چې تنبتول شوې نجلۍ چې په غير كفو كې د مور او پلار د خوښې نه بغير نكاح كوي. دځلورو فقهاوو د مفتى به قول مطابق د دوى نكاح فاسده ده.[٢]

په وضعي قوانينو كې د غير كفو نكاح كولو حكم

سوال: د پاكستاني حكومت د وضعي قوانينو په نظر كې يوه بالغه نجلۍ او هلك د عمر سند او عدالتي پرېكړې ترلاسه كولو وروسته د مور - پلار او خپلوانو د خوښې پرته په غير كفو سره نكاح كولى شي. دا د هغوى قانون دى، آيا داسې نكاح صحيح ده او كه نه؟

جواب: د وضعي قوانينو ځينې مادې د اسلام خلاف دي او د غير اسلامي قانون عدالتي فيصله په شريعت كې د نشت برابر ده؛ نو ځكه د داسې نكاحونو هم هغه حكم دى چې پورته پوره تفصيل ذكر شو.[٣]

غير كفو باندې ولي عصبه اعتراض كولى شي

سوال: د ١٩٨٦م كال د مارچ په مياشت كې (ډائجسټ) نومې مجله كې يو مضمون " واده ولې " په نوم مخې ته راغلو. د كتلو وروسته راته دا مسئله له نظره تېره شوه چې نجلۍ په خپله خوښه واده وكړي؛ نو نكاح يې كيږي او كه ددې مور يا ولي وارث او سرپرست ته په دې نكاح باندې د كفو اعتراض وي چې د خپل حيثيت سره سم واده نه دى؛ نو په اسلامي عدالت كې

---

١ [١] ان المفتى به رواية الحسن عن الامام من عدم الانعقاد أصلاً اذا كان لها ولى لم يرض به قبل العقد فلا يفيد الرضا بعده. (البحرالرائق ج: ٣ ص: ١٣٧ فصل فى الأكفاء طبع دار المعرفة). أيضًا: نفذ نكاح حرة مكلفة بلاولي، وله الاعتراض فى غير الكفو، وروى الحسن عن الامام عدم جوازه، وعليه فتوىٰ قاضى خان، و هٰذا أصح وأحوط، والمختار للفتوىٰ فى زماننا. (مجمع الأنهر ج: ١ ص: ٤٨٨، باب الأولياء والأكفاء، طبع دار الكتب العلمية)۔

٢ [٢] اختلف العلماء هل الولاية شرط من شروط صحة النكاح أم ليست بشرط؟ فذهب مالك الى أنه لا يكون نكاح الا بولي. وانها شرط فى الصحة. وفى رواية أشهب عنه، وبه قال الشافعي رحمه الله، وقال أبوحنيفة رحمه الله وزفر رحمه الله والشعبى رحمه الله والزهرى رحمه الله: اذا عقدت المرأة نكاحها بغير ولى وكان كفوًا جاز، وفرق داؤد بين البكر والثيب فقال: باشتراط الولى فى البكر وعدم اشتراط فى الثيب. (بداية المجتهد لا بن رُشد ج: ٢ ص: ٦، ٧ كتاب النكاح، الفصل الأوّل فى الأولياء، طبع المكتبة العلمية لاهور پاكستان، أيضًا: الفقه الاسلامى وأدلته، ج: ٧ ص: ٨٢، طبع بيروت).

٣ [٣] ان المرأة اذا زوّجت نفسهامن كفؤلزم على الأولياء، وان زوّجت من غير كفؤ لا يلزم. (ردالمحتار ج: ٣ ص: ٨٤)

:ده دعوه اوریدل کیږي او که په حقیقت کې دا ثابته شي چې دې نجلۍ د مور او پلار د خوښې خلاف په غیرکفو کې واده کړی دی؛ نو قاضي به دا نکاح فسخ کړي. ددې په باره کې اوس سوال دا دی چې د ظاهرالروایة په دې مسئلې باندې فتوا نشته. په عالمانو کې متاخرینو احنافو ددې په خلاف فتوا ورکړې ده. اوس مفتی به قول دا دی چې بالغه نجلۍ د ولي عصبه د رضا نه بغیر په غیرکفو کې نکاح وکړي؛ نو هغه نکاح اصلا شوې نه ده. ددې تفصیلات د فقهې او فتاوو په کتابونو کې شتون لري.

په دیکښې دویمه خبره چې د تصحیح قابله ده هغه دا چې مور ته په دې صورت کې د ظاهرالروایة مطابق د اعتراض کولو حق نشته او نه ددې ناخوښئ ته کوم اعتبار شته: نو په ی د مضمون کې د مور لفظ باید لرې شي. ځکه صحیح دا ده چې صرف ولي عصبه ته په غیر کفو کې په نکاح کولو باندې د ظاهرالروایة مطابق د اعتراض کولو حق حاصل دی او دا خبره مخکښې بیان شوې ده چې متاخرینو (وروستیو) احنافو په دې مسئله کې د حسن چې د امام ابو حنیفه رحمه الله نه یې روایت کړی دی مفتی به دی.

جواب: محترمه! ستا دا نیوکه (تنقید) صحیح دی چې په غیر کفو کې د ولي بې اجازې نکاح نه کیږي. لهذا دا نکاح به لغو کڼل کیږي، ددې د فسخ کولو لپاره ولي ته د عدالت د دروازې ټکولو هیڅ اړتیا نشته. دغه مفتی به قول دی[1]، او دا هم صحیح ده چې مور ولیه نه ده. عصبات په ترتیب سره اولیاء دي. مضمون لیکونکی په خپلو لیکلو کې خطا شوی دی.

یادونه ... عصبه هغه وارثانو ته وایي چې هغوی ته په میراث کې څه برخه نه وي ټاکل شوې، بلکې د ذوی الفروضو (هغو کسانو چې برخه یې معلومه وي) د هغوی نه وروسته کوم مال پاتې شي هغه دوی ته ورکول کیږي[2] او عصبات په ترتیب سره څلور دي:

(۱) د مړي فروع یعنې زوی، لمسی، او لاندې چې څومره دي.
(۲) د مړي اصول یعنې پلار یا نیکه، غور نیکه پورته چې څومره دي.
(۳) د پلار اولاد یعنې ورور، وریرونه، د وریرونو اولاد.
(۴) د نیکه اولاد تره، د تره اولاد، د تره د اولادونو اولاد.[3]

---

(۱) إن المفتى به رواية الحسن عن الامام من عدم الانعقاد أصلاً اذا كان لها ولى ولم يرض به قبل العقد فلا يفيد الرضابعده. (البحرالرائق ج: ۳ ص: ۱۳۷ فصل فى الأكفاء طبع دار المعرفة)۔

(۲) والعصبة كل من يأخذ ما أبقته أصحاب الفرائض وعندالانفراد يحرزجميع المال(سراجى ص:۳ طبع ايچ ايم سعيد)

(۳) يحرز العصبة بنفسه وهو كل ذكر (الى قوله) ما أبقت الفرائض أى جنسها، وعند الانفراد يحرز جميع المال بجهة واحدة. ثم العصبات بأنفسهم أربعة أصناف جزء الميت ثم أصله ثم أصله ثم أصله ثم جزء أبيه ثم جزء جده ويقدم الأقرب فالأقرب منهم بهذا الترتيب ......الخ. (الدرالمختار مع ردالمحتار ج: ۶ ص: ۷۷۴)۔

دغه عصبات په ترتیب د نجلۍ د نکاح لپاره ولیان دي.[۱]

د حرامي هلک د نکاح لپاره د نجلۍ او د هغې د مور- پلار خوښي شرط ده

سوال: يو سړي واده کړې ښځه تښتولې وه. کله چې هغه ښځه وتښتول: نو د هغې اولاد نه وو بلکې حامله (بلاربه) وه. د دغې ښځې د تښتېدو په ورځو کې يوه نجلۍ او يو هلک پيدا شو او د هغوی د زېږدنې (پيدايش) وروسته د تښتول شوي ښځې نکاح وتړل شوه او لومړي خاوند طلاق ورکړو. تښتول شوي سړي ته يې په شرعي طريقه سزا ورکړه. اوس اصل مسئله دا ده چې کوم زوی د تښتولو په دوران کې پيدا شوی دی آيا ددې هلک نکاح يتيمې شريفې نجلۍ سره جائز ده؟ حال دا چې هغه هلک د تښتول شوي ښځې د نکاح نه وړاندې پيدا شوی دی.

جواب: نجلۍ او د نجلۍ اولياء که چېرته په دې بانډې راضي وي؛ نو نکاح يې کېږي او که چېرته په هغوی کې يو هم راضي نه وو: نو نکاح يې هم صحيح نه ده.[۲]

که مور- پلار د عدالت په نکاح خوښ وي نکاح صحيح ده

سوال: هلک د نجلۍ د حيثيت برابر دی. د نجلۍ مور- پلار ددې نکاح نه خوشحاله دي؛ خو دا نکاح د عدالت په ذريعه شوې ده؛ نو آيا دا نکاح صحيح ده؟

جواب: صحيح ده. په دې شرط چې د نکاح د نورو شرطونو پوره لحاظ وساتل شي.

د مور- پلار بې خوښې نکاح نه کېږي

سوال: که نجلۍ او هلک په خپله خوښه واده کول غواړي او مور- پلار يې منع کوي. نجلۍ او هلک عدالت ته هم تلای نه شي: نو آيا په دې صورت کې کوم وکيل ته ورتلای شي چې د دوه شاهدانو په موجودګۍ کې نکاح وتړي؟

---

۱ الولی فی النکاح.... العصبة بنفسه وهومن يتصل بالميت.....بلا واسطة أنثی.... علی ترتيب الْارث.... الخ. (الدرالمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص:۷۶، باب الولي، أيضًا: هداية ج:۲ ص:۳۱۶،طبع شرکت علميه ملتان)

۲ عن أبي هريرة رضی الله عنه أن النبی صلی الله عليه وسلم قال: لَا تنکح الثيب حتّٰی تستأمر، ولَا البکر الّا باذنها. قالوا: يا رسول الله! ما اذنها؟ قال: أن تسکت. يدل عليه حديث ابن عباس قال: قال رسول الله صلی الله عليه وسلم: الأيم أحق بنفسها من وليها، والبکر تستأمر فی نفسها واذنها صماتها .... فهٰذه الأخبار کلها تدل علی أن تزويج البکر لا يجوز بغير اذنها. (شرح مختصر الطحاوی ج: ٤ ص: ۲۸۰، کتاب لنکاح، طبع دار السراج ، بيروت). وفی البدائع (ج: ۲ ص: ۳۱۸، طبع ايچ ايم سعيد کراچی) کتاب النکاح: لأن فی الکفاءة حقا للأولياء لأنهم ينتفعون بذالک .... ولو کان التزوج برضاهم يلزم حتّٰی لَايکون لهم حق الْاعتراض. وأيضا فی الجوهرة النيرة ج: ۲ ص: ۷۷ طبع مکتبة حقانية۔

جواب: داسې نکاح چې په هغې کې د مور- پلار خوښه نه وي، یا د مور- پلار لپاره په هغې کې بې عزتي وي هغه نکاح له سره کیږي نه، برابره خبره ده که د وکیل په ذریعه وشي که په عدالت کې وشي.[1]

د نکاح وکیل

که هلک نه وي بل کس د نکاح قبول ویلی شي

سوال: آیا د هلک په نه موجودګۍ کې د هغه پلار یا وکیل د هلک له طرفه نکاح قبلولی شي. حال دا چې زمونږ په ځای کې دا عام کیږي او وروسته د هلک نه قبول اخلي.

جواب: د کوم بل کس له طرفه د وکیل جوړولو په صورت کې ایجاب او قبول کول صحیح دي[2]. که هلک د نکاح وکیل جوړ کړی وي: نو د وکیل ایجاب قبول کول به خپله ددغه هلک له طرفه ګڼل کیږي. وروسته د هلک نه د قبول اخیستلو هیڅ اړتیا نشته او که هلک وکیل نه وي ټاکلی او کوم بل کس د هغه د اجازې نه بغیر وکیل جوړ شي او هغه د هلک له طرفه ایجاب او قبول وکړي؛ نو دا به د هلک په اجازت پورې موقوف وي، که هلک یې ومني نکاح صحیح ده او که رد یې کړي؛ نو نکاح ختمه شوه.[3]

د زلمي په شتون کې وکیل قبول کولی شي

سوال: که کوم یو هلک په خپله نکاح کې موجود وي او د نکاح په مجلس کې ناست وي؛ نو ددې هلک نکاح ورور یا بل سرپرست دده له طرفه د وکیل جوړېدلو په صورت کې سره کولای شي او که نه؟

جواب: که کوم سړی دده له طرفه وکیل جوړ شي او قبول وکړي؛ نو نکاح یې کیږي.[4]

---

[1] عن عائشة رضی الله عنها ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال: ایما امرأة نکحت نفسها بغیر اذن ولیها فنکاحها باطل. فنکاحها باطل. فنکاحها باطل. (مشکٰوة ص: ۲۷۰، باب الولی فی النکاح واستیذان المرأة، الفصل الثانی). ان المفتٰی به روایة الحسن علی الأمام من عدم الانعقاد أصلاً اذا کان لها ولی ولم یرض به قبل العقد فلا یفید الرضا بعده. (البحرالرائق ج: ۳ ص: ۱۲۸ کتاب النکاح، باب الأولیاء، طبع بیروت). وفی الدرالمختار (ج: ۳ ص: ۵٦، طبع ایچ ایم سعید کراچی) کتاب النکاح، باب الولی: و یفتٰی فی غیر الکفو بعدم جوازه أصلاً وهو المختار للفتویٰ لفسادالزمان۔

[2] اویصح التوکیل بالنکاح وان لم یحضره الشهود کذا فی التتارخانیة.(عالمګیری ج: ۱ ص: ۲۹٤ کتاب النکاح)

[3] قال: و تزویج العبد والأمَة بغیر اذن مولاهما موقوف فان أجاز المولی جاز وان ردّه، باطل و کذٰلک لو زوّج رجل امرأة بغیر رضاها أو رجلاً بغیر رضاه و هٰذا عندنا فان کل عقد صدر من الفضولی وله مجیز انعقد موقوفا علی الاجازة. (هدایة ج: ۲ ص: ۳۲۲، طبع شرکت علمیه ملتان)۔

[4] ویصح التوکیل بالنکاح وان لم یحضره الشهود کذا فی التتارخانیة. ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

يو كس د نجلۍ او هلك دواړو له طرفه وكيل جوړېداى شي؟

سوال: كه چېرته په كوم واده كې د نجلۍ پلار ووايي چې د نجلۍ د پلار په حيثيت سره د خپلې نجلۍ نكاح د فلانكي هلك سره كوم بيا ووايي چې د هلك د سرپرست په حيثيت سره يې قبلوم. دا ټول كلمات درې ځله ووايي؛ نو آيا دا نكاح وشوه او كه نه؟

جواب: كوم كس د هلك او نجلۍ دواړو له طرفه وكيل يا ولي شي، كه چېرته هغه دا وويل چې ما د فلانكۍ نجلۍ نكاح د فلانكي هلك سره وكړه نو نكاح يې كېږي[1]. يعنې ددې خبرې هم ضرورت نشته چې يو ځل دا ووايي چې زه د فلانكۍ نكاح دفلانكي هلك سره كوم او دويم ځل دا ووايي چې زه ددې هلك له طرفه قبول كوم او د درې ځله وينا ويلو هم ضرورت نشته، صرف يو ځل د شاهدانو په وړاندې ويل پوره دي،

د بالغ هلك او نجلۍ نكاح د دوی په اجازې اړه لري

سوال: د هلك عمر تقريبا شل يا دوه ويشت كاله دی، د نجلۍ عمر د اتلسو نه تر شلو كالو پورې دی دواړه عاقلان، بالغان او د خپل اختيار مالكان دي، د دوی نكاح داسې وشوه چې د نجلۍ او هلك د پلار نه مولانا صاحب په داسې طريقه ايجاب او قبول واخيست چې د نجلۍ پلار ته مولانا صاحب وويل: تا خپله لور په عوض د حق مهر ددې صاحب زوی ته په نكاح وركړه؟ هغوی ځواب وركړ: چې هو ! ما وركړه، د هلك د پلار نه يې پوښتنه وكړه چې تا د خپل زوی لپاره قبوله كړه؟ هغوی وويل: چې هو ! ما قبوله كړه، ددې وروسته د هلك او نجلۍ پلارانو خپل بچي ددې نكاح نه خبر نه كړل او هلك جدا ژوند تېروي، ددې نكاح شرعي حكم څه دی ايا نكاح يې وشوه او كه نه؟

جواب: دا نكاح خو وشوه مګر د هلك او نجلۍ دواړو په اجازت باندې موقوفه ده، د خبر وركولو نه وروسته كه چېرته دواړو قبوله كړه؛ نو نكاح وشوه او كه چېرته په دواړو كې يو هم انكار وكړ؛ نو نكاح ختمه شوه،[2]

...بقيه د تيرمخ] (عالمگيري، الباب السادس فى الوكالة، كتاب النكاح ج:١ ص: ٢٩٤). ثم النكاح كما ينعقد بهذه الألفاظ بطريق الأصالة، ينعقد بها بطريق النيابة بالوكالة والرسالة، لأن تصرف الوكيل كتصرف المؤكل. (بدائع الصنائع ج:٢ ص:٢٣١،فصل فى ركن النكاح).

[1] (ويتولى طرفى النكاح واحد) بايجاب مع القبول فى خمس صور كان وليا أو وكيلا من الجانبين. (درمختار مع ردالمحتار ج: ٣ ص: ٩٦، كتاب النكاح، باب الولي، طبع ايچ ايم سعيد كراچى).

[2] لا يجوز نكاح احد على بالغة صحيحة العقل من أب أو سلطان بغير اذنها بكرا كانت أو ثيبًا. (عالمگيرى ج: ١ ص: ٢٨٧، كتاب النكاح). وفى البحر: والسنّة أن يستامر البكر وليها قبل النكاح .... وان زوجها بغير استئمار فقد أخطاالسنّة، وتوقف على رضاها، انتهى. وهو محمل النهى...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

نکاح خط باندې یوازې امضاء کول

سوال: وکیل او شاهدان نجلۍ ته لاړل او د موجوده قوانینو مطابق صرف د نکاح خط په کاغذ یې د نجلۍ نه امضاء واخیستل، وکیل نجلۍ ته څه خبره ونه کړه، نه یې د هلک نوم واخیست، نه یې د مهر اندازه وښوده، نه یې خپله ځان وکیل وګڼلو، نه یې د نکاح تړلو اجازت واخیست، صرف امضاء اخیستلو سره نکاح ویونکي ملا صاحب ته راغلو، دواړو شاهدانو هم صرف د امضاء په وخت کې وکتل، اوریدلي یې څه هم نه دي او په داسې حالت کې نکاح ویونکي هم بې شاهدانو د پوښتنې نه نکاح وتړله او نجلۍ هم رخصت شوه خسر کره لاړه، آیا شرعا نکاح وشوه؟ که چېرته نه وي شوې؛ نو څه صورت به مخې ته راځي؟

جواب: د نکاح په کاغذ باندې دا ټول تفصیلات لیکل کیږي چې د هغې په ویلو سره نجلۍ د نکاح د منلو امضاء کوي؛ نو ځکه د نکاح په صحیح کېدلو کې څه شک نشته.[١]

نامحرم سړي به د وکیل جوړولو لپاره نجلۍ ته نه ورځي

سوال: زمونږ رواج دی چې په کوم کور کې د نجلۍ کوزده کیږي؛ نو لس شل سړي یا کم او زیات د هلک د کورنۍ له طرفه د نجلۍ کوروالو ته ورځي او ځان سره شیریني. د نجلۍ لپاره خپلې او ګوتمۍ اخلي او نجلۍ ته یې اچوي، ددې وروسته د هلک والا د کورنۍ تګ راتګ د زوږ عادت په خلاف د هر وخت لپاره پیل شي بیا د واده نه دوه څلور ورځې وړاندې نجلۍ ته څه زر د هلک د کور نه راشي او نجلۍ به په زیړو جامو کې کښینوي (دا د پنجاب د خلکو یو رواج دی) او د نجلۍ مور پلار د نجلۍ لپاره د کور سامان تیاروي، غرض دا چې نجلۍ د خپلې رشتې نه پوره خبره وي، هغه په دې ټوله معامله کې چوپه پاتې وي، دا ټولې خبرې نجلۍ قبولې کړي، ددې صفا دلیل دا دی چې نجلۍ په کومه خبره باندې انکار نه کوي؛ نو د نکاح په وخت کې ځینې خلک نجلۍ ته د اجازت لپاره دوه شاهدان ولیږي چې هغه غیر محرم وي او غیر محرمو ښځو ته بې ویرې ورځي او د نجلۍ نه د نکاح د اجازت او د وکیل نیولو پوښتنه کوي، زیاتره نجونې خپله څه نه وایي، د نزدې خپلوانو ښځو نه کومه ښځه ووایي چې نجلۍ فلانکي سړی وکیل ټاکلی دی، حال دا چې د نجلۍ پلار- ورور- تره او نور خلک په مجلس کې موجود وي، آیا دا ټولې کیسې جائز دي؟

...بقیه د تیرمخ] فی حدیث علم لا تنکح الأیم حتی تستأمر و لا تنکح البکر حتی تستأذن، قالوا: یارسول الله! وکیف اذنها؟ قال: أن تسکت. فهو بیان السُّنَّة للا تفاق علی أنها لو صرحت بالرضا بعد العقد نطقًا فانه یجوز. (البحرالرائق ج: ٣ ص: ١٢١، کتاب النکاح، باب الأولیاء والأکفاء، طبع دارالمعرفة بیروت)۔

[١] والعلم للوکیل بالتوکیل(الی قوله) ویثبت العلم امابالمشافهة أوالکتاب الیه.(البحرالرائق ج: ٧ ص: ١٤٠)

جواب: پردي او نامحرم خلک نجلۍ ته د اجازت لپاره لېږل د غیرت خلاف دي. معلومه، نه ده چې خلکو دې بې غیرته او بې حیا رواج ته څنګه دومره ترقي ورکړه. د نجلۍ پلار ولي دی، هم دی ددې لور له طرفه د نکاح کولو وکیل هم دی او اجازه لري.[1] البته د رشتې ورکولو او مهر ټاکلو په اړه د نجلۍ نه مشوره اخیستل پکار دي او دا مشوره د نجلۍ د مور او نورو زنانه وو په ذریعه هم کیدای شي[2]،نن سبا خو د نکاح په کاغذ باندې دا هر څه شته. د نکاح په کاغذ باندې امضاء کولو سره د نجلۍ اجازه هم معلومېږي: نو څکه پردي او نامحرم خلک ناوې ته استول او د هغوی د ناوې سره په بې پردګۍ کې پوښتنه کول، داسې رواج ختمول پکار دي. د واده د تیاري سره- سره د پیغلې نجلۍ چوپ پاتې کېدل د هغې له طرفه اجازه ده.

[د نابالغه اولاد نکاح]

د نابالغه هلک او نجلۍ نکاح جائز ده

سوال: زمونږ په کورنۍ کې هلک یا نجلۍ چې د څلورو پنځو کالو شي د هغوی کوژده وشي. کله چې هغوی ځوانان شي؛ نو د هغوی واده وکړي، د هلک یا نجلۍ له طرفه ایجاب او قبول د هغوی مور- پلار کوي، حال دا چې د هلک یا نجلۍ خوښه نه وي، داسې ودونه زمونږ په اسلام کې جواز لري او که نه؟

جواب: د نابالغه هلک یا نجلۍ نکاح د هغوی د ولي په ایجاب او قبول سره صحیح ده او د بالغ کېدو نه پس د پلار او نیکه کړې نکاح د رد کولو اختیار هم نه لري،[3]

---

[1] الولی فی النکاح العصبة بنفسه بلا توسطة انثی علی ترتیب الْارث. قال ابن عابدین رحمه الله: یقدم الأب ثم أبوه.....الخ (ردالمحتار ج: ٣ ص: ٧٦، باب الولي، أیضًا: هدایة ج: ٢ ص: ٣١٦، طبع شرکت علمیه ملتان)

[2] او هو السُّنَّة بأن یقول لها قبل النکاح فلان یخطبک أو یذکرک .... واستحسن الرحمتی ما ذکره الشافعیة من أن السُّنَّة فی الْاستئذان أن یرسل الیها نسوة ثقات، ینظرن ما فی نفسها والأم بذٰلک أولی لأنها تطلع علی ما لا یطلع علیه غیرها. (شامی ج: ٣ ص: ٥٨، باب الولي، طبع ایچ ایم سعید کراچی)۔

[3] وللولی انکاح الصغیر والصغیرة ولو ثیبًا ولزم النکاح ولو بغبن فاحش أو بغیر کفؤ ان کان الولی أباوجدًا....الخ. (درمختار مع ردالمحتار ج: ٣ ص: ٦٦، باب الولي، طبع ایچ ایم سعید کراچی). (قوله ولهما خیار الفسخ بالبلوغ فی غیر الأب والجد بشرط القضاء) أی للصغیر والصغیرة اذا بلغا وقد زوجا .... بخلاف ما اذا زوجهما الأب والجد فانه لَا خیار لهما بعد بلوغهما لأنهما کاملا الرأی وافر الشفقة فیلزم العقد بمباشرتهما کما اذا باشرا برضاهما بعد البلوغ. (البحرالرائق ج: ٣ ص: ١٢٨، کتاب النکاح، باب الأولیاء والأکفاء، طبع دار المعرفة بیروت)۔

د بلوغ سره سم د نکاح د رد کولو اختیار

سوال: آیا د نابالغې نجلۍ نکاح د نابالغه هلک سره کیږي؟ په داسې حال کې چې دواړه دومره وړوکي دي چې د خپلې مور شیدې څښي؟ په ځینو خلکو د داسې وړو ماشومانو نکاح عموما رواج لري او د دې نکاح ټولې چارې د نجلۍ مور او د هلک پلار پوره کوي. آیا دا نکاح د شریعت له مخې جواز لري او که نه؟

جواب: د اولاد نکاح د هغوی په نابالغۍ کې نه دي کول پکار، بلکې د هغوی د بلوغ نه پس د هغوی خیال ساتل پکار دي؛ خو بیا هم ځینې وخت مور- پلار د شفقت په وجه دیکښې خیر ویني چې په نابالغۍ کې د زوی نکاح وتړي؛ نو ځکه شریعت په نابالغۍ کې هم نکاح جائزه کړې ده، بیا په دیکښې دا تفصیل شته چې که نکاح پلار یا نیکه کړې وي؛ نو اولاد ته د بالغېدو نه وروسته اختیار نشته، بلکې که هلک دا نکاح نه خوښوي؛ نو طلاق ورکولی شي او که نجلۍ یې نه خوښوي: نو خلع اخیستلای شي او که د پلار یا نیکه نه پرته بل چا ددې نابالغو نکاح تړلې وي: نو د بالغېدو نه وروسته دوی ته ددې نکاح د ساتلو یا رد کولو اختیار شته[۱] مګر ددې باره دا ضروري ده چې په کوم مجلس کې هغوی بالغ شوي وي په دغه مجلس کې د بالغېدو سره سمدستي خپله کړې نکاح رد کړي او که د بلوغ نه پس سمدستي په دغه مجلس کې نکاح رد نه کړي، بلکې د مجلس تر ختمېدو پورې چوپه وي؛ نو نکاح وشوه بیا وروسته نه رد کیږي[۲]

د بلوغ اختیار

سوال: زمونږ په کلي کې د نکاح داسې طریقه ده چې هلک او نجلۍ لاواړه (نابالغه) وي چې د هغوی مور- پلار ددې نابالغو نکاح په خپل منځ کې د یوې معاهدې په شکل کې تړلې وي، ستاسو نه دا سوال لرم چې آیا دا نکاح په اسلام کې جواز لري؟ زمونږ خلک ورته ایجاب او

---

۱ (لو فعل الأب أو الجد عند عدم الأب لا يكون للصغير وللصغيرة حق الفسخ بعد البلوغ. (ردالمحتار ج: ٣ ص: ٦٨، باب الولي، طبع سعيد كراچی). وفيه أيضًا: وان فعل غيرهما فلهما أن يفسخا بعد البلوغ. (ردالمحتار ج: ٣ ص: ٦٨. وفی البحرالرائق (ج: ٣ ص: ١٢٨) كتاب النكاح، باب الأولياء والأكفاء (طبع دار المعرفة، بيروت). (قوله ولهما خيار الفسخ بالبلوغ فی غير الأب والجد بشرط القضاء) أی للصغير ولصغيرة اذا بلغا وقد زوجا أن يفسخا عقدالنكاح الصادر من ولی غير أب و لا جد بشرط قضاء القاضی بالفرقة........ بخلاف ما اذا زوجهم الأب والجد فانه لا خيار لهما بعد بلوغهما لأنهما كاملا الرأی وافرا لشفقة فيلزم العقد بمباشرتهما .... الخ)۔

۲ (ولا يمتد الی آخر المجلس) ..... اذا بلغت وهی عالمة بالنكاح أو علمت به بعد بلوغها فلا بُد من الفسخ فی حال البلوغ أوالعلم فلو سكتت ولو قليلاً بطل خيارها ولوقبل تبدل المجلس(ردالمحتار ج:٣ ص:٧٣ باب الولی)

قبول وايي، ځکه چې ما په کتاب کې کتلي دي چې په نکاح کې د هلک او نجلۍ خوښه ډېره ضروري ده، کنه نو په زوره نکاح نه کيږي، که دا ايجاب او قبول جائز وي؛ نو د دې څه شرطونه دي او دا معاهده څوک کولای شي؟ همدا راز که بالغېدو سره هلک او نجلۍ سره خوښې نه وي؛ نو د دې څه حکم دی؟ او د دې ايجاب او قبول شرعي حکم څه دی؟

جواب: په نابالغۍ کې نکاح جائز ده[۱]، بيا که د پلار او نيکه نه پرته بل چا کړې وه؛ نو د بالغېدو وروسته نجلۍ ته اختيار دی چې هغه يې مني او که رد کوي يې؛[۲] خو شرط دا دی چې په کوم مجلس کې نجلۍ بالغه شوې وي په دغه مجلس کې اعلان وکړي، کنه نو نکاح به لازمه وي او وروسته د رد کولو اختيار به ورته نه وي[۳]، د پلار او نيکه په شوې نکاح کې د رد کولو اختيار نشته؛ [۴] مګر دا چې په ښکاره دليل سره ثابته شي چې دا نکاح د اولاد په شفقت باندې نه وه شوې، بلکې کوم دنيوي مطلب يې پکښې ؤ، [۵]

د پلار نيکه نه پرته د بل سړي له خوا شوې نکاح نجلۍ د بلوغ وروسته فسخه کولی شي

سوال: د زينب نکاح د زيد سره هغه وخت وشوه چې زينب وړه ماشومه وه، په داسې حال کې چې د زينب له طرفه د زينب د مورپلار په نه موجودګۍ کې د زينب ماما قبول وکړ، دوه کاله وروسته زينب بالغه شوه، زينب د بلوغ سره سمدستي دا نکاح فسخه کړه، په دې صورت کې د زينب لپاره شرعا او قانونا د دويم خاوند سره نکاح کول څه جواز لري او که نه؟ که بل خاوند کوي: نو د اول خاوند نه به عدت تېروي او که نه؟

جواب: که چېرته د نابالغې نجلۍ نکاح د دې پلار نيکه نه پرته بل چا کړې وي؛ نو دې نجلۍ ته د بالغېدو وروسته دا اختيار شته چې نکاح فسخه کوي او که په زوړ حالت يې پرېږدي

---

۱ [وللولى انكاح الصغير والصغيرة ولوثيبا. (در مختار ج: ۳ ص: ٦٦، باب الولى). قال أبو جعفر ولسائر الأولياء تزويج الصغار ويتوار ثان بذالک.....ومن جهة السنة: أن النبى صلى الله عليه وسلم تزوج عائشة رضى الله عنها وهى صغيرة زوجها اياه أبوبكر(شرح مختصرالطحاوى ج:٤ ص: ۱۹۳، كتاب النكاح، طبع دار البشائر الا سلامية)

۲ [وان فعل غيرهما فلهما أن يفسخا بعد البلوغ. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ٦٨، باب الولي، طبع ايچ ايم.سعيد كراچي. أيضا: البحر الرائق ج:۳ ص: ۱۲۸، باب الأولياء والأكفاء، طبع بيروت)_

۳ [فلو سكتت ولو قليلاً بطل خيار ها ولو قبل تبدل المجلس. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۷۳)_

٤ [لو فعل الأب أوالجد عند عدم الأب لا يكون للصغير وللصغيرة حق الفسخ. (ردلمحتار ج: ۳ ص: ٦٨، باب الولي، أيضًا: البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۲۸، طبع بيروت)_

٥ [لوعرب من الأب سوء الاختيار لسفهه أو لطمعه لاَ يجوز عقده اجماعًا(ردالمحتار ج:۳ ص: ٦٧، باب الولى)

[1] که چېرته زينب د بالغېدو وروسته سمدستي د ماما کړې نکاح رد کړه: نو دا نکاح فسخه شوه، نجلۍ دويم ځای واده کولی شي. ځکه چې د ماما شوې نکاح د واده نه وړاندې ختمه شوه او په نجلۍ باندې عدت هم نشته[2]

که د نابالغې نجلۍ نکاح پلار وکړي؛ نو لورېې د فسخ اختيار نه لري

سوال: د يوې نابالغې نجلۍ نکاح يې پلار کړې وه، بيا د هغې پلار مړ شو. هغه نجلۍ د خپلې مور سره اوسيږي. تر دې چې هغه اوس بالغه شوې ده. د هلک کورنۍ وايي چې د نجلۍ واده راکړئ: خو د نجلۍ مور او نجلۍ يې ورسره نه مني او د هلک کورنۍ يې هم نه پرېږدي. اوس په عدالت کې د هلک څخه د طلاقو اختيار واخلو که نجلۍ په زوره ورولېږو؟

جواب: کله چې د نابالغې نکاح د هغې پلار وکړه او نکاح هم د شاهدانو په وړاندې وشوه: نو دا نکاح به همداسې نکاح مکمل کېږي او د هلک کورنۍ په خپله غوښتنه کې رښتيني او په حقه دي، د نجلۍ او د هغې د مور انکار هيڅ اعتبار نه لري، اوس که نجلۍ په دغه کورکې اوسېدل نه غواړي: نو د هغې د خاوند نه دې طلاق واخيستل شي او که خاوند د مهر معاف کولو په بدل کې طلاق ورکول غواړي؛ نو مهر دې ورته پرېږدي، هلک ته هم پکار دي چې کله نجلۍ دده کور آبادول نه غواړي؛ نو خامخا د هغې په واده کولو داسې نه چې ګناه ګار شي؛ نو بنه دا ده چې په خوشحالۍ دې طلاق ورکړي او له ځانه دې لرې کړي، په هر حال تر څو پورې چې د هلک نه طلاق نه وي اخيستل شوی (خلع هم د طلاق يو صورت دی) تر هغې به دا نکاح وي. يوازې د نجلۍ يا د نجلۍ د مور په انکار کولو نکاح نه فسخه کېږي او نه هم نجلۍ په دويم ځای کې د عقد کولو اجازه لري،[3]

---

[1] اوګوره تېره شوی حواله| لو فعل الأب أو الجد عند عدم الأب لَا يكون للصغيرة حق الفسخ بعد البلوغ...الخ)

[2] قال تعالى: "يآيها الذين امنوا اذا نكحتم المؤمنٰت ثم طلّقتموهنّ من قبل أن تمسّو هنّ فما لكم عليهنّ من عدّة تعتدّونها"(الأحزاب). قال: ويطلق غير المد خول بها متّى شاء، لأنه ليس عليها عدة فيعتبر طلاقها للعدة. (شرح مختصر الطحاوى ج: ۵ ص: ۴۹، كتاب الطلاق، طبع بيروت)_

[3] لو فعل الأب أو الجد عند عدم الأب لا يكون للصغير والصغيرة حق الفسخ بعد البلوغ. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۶۸، باب الولي. طبع ايچ ايم سعيد كراچى). قال أبو جعفر: ومن وقع بينه وبين زوجته شقاق فله أن يطلقها على جُعْلٍ يأخذه منها بعد أن لَا يتجاوز به ما أعطاها، وان كان النشوز من قبله، لم ينبغ له أن يأخذ منها شيئا ....قال أحمد: الأصل فى ذالک قول الله تعالى: ولا يحل لكم أن تأخذوا مما أتيتمو هن شيئًا الا أن يخافا ألا يقيما حدود الله، فان خفتم ألاّ يقيما حدودالله فلا جناح عليهما فيما افتدت به.فاقتضٰى ظاهرَ الآية جواز خلعها عند الخوف أن لاُ يقيما حدود الله على الكثير والقليل..الخ.(شرح مختصرالطحاوى ج: ۴ ص: ۴۵۴، كتاب النكاح،مسألة الخلع،طبع بيروت)

د ماشومتوب نکاح فسخ کول

سوال: د یوې نجلۍ پلار د هغې په وړوکواله کې یو سړي ته ویلي وُ چې ما خپله لور ستا زوی ته ورکړه، اوس نجلۍ د بلوغ وروسته په عدالت کې بیان ورکړی چې زه په خپله خوښه واده کول غواړم. په دې صورت کې د پلار له لورې لومړی نکاح وشوه او که نه؟

جواب: دا الفاظ چې ما خپله لور ستا زوی ته ورکړه کله " درشتې د وعدې " یعنې د کوژدې په توګه ویل کیږي او کله د نکاح د ایجاب او قبول لپاره، اوس پرېکړه په دې پورې تړاو لري چې دا الفاظ د نجلۍ پلار په کوم نیت ویلي دي؟ ددې داسې کیدای شي:

(الف) په کوم مجلس کې چې دا الفاظ ویل شوي دي، که چېرته هغه مجلس د نجلۍ او هلک د نکاح لپاره جوړ شوی وي، قاضي هم راغوښتل شوی وي، شاهدان هم راغوښتل شوي وي، مهر هم ټاکل شوی وي، د هلک او نجلۍ مور - پلار د خپلو بچو له طرفه د وکیلانو په حیث ایجاب او قبول کړی وي؛ نو دا نکاح شوې ده، د بلوغ وروسته نجلۍ ددې د ماتولو اختیار نه لري[1] او په عدالت کې ددې ورکړل شوی بیان بې ځایه عمل دی. اوس ددې حل دا دی چې د هلک نه به طلاق واخلي.

(ب) دویم صورت دا چې په کوم ځای کې دا الفاظ ویل شوي وي، نه هغه د نکاح مجلس وي، نه د مهر یادونه شوې وي او نه هم شاهدان وي؛ نو دا الفاظ چې "ما خپله لور ستا زوی ته ورکړه" یوازې د نکاح یا کوژدې د وعدې لپاره ویل شوي دي او د نجلۍ انکار هم صحیح دی. ځکه چې کله په دې الفاظو سره نکاح نه ده شوه؛ نو نجلۍ ته په عدالت کې د بیان ورکولو اړتیا هم نشته.[2]

د پلار له طرفه د نابالغې لور نکاح کول

سوال: زید د خپلې لور چې لا وړه وه د بکر سره یې باقاعده د نکاح وعده وکړه؛ خو د نابالغۍ له وجې واده دولس دیارلس کاله وځنډېده؛ خو کله چې یاده نجلۍ ځوانه او هوښیاره شوه؛ نو هغې د "بکر" سره نه غوښتل چې خپل ژوند ته ادامه ورکړي بلکې صفا انکار یې وکړ؛ نو آیا په دې صورت کې نجلۍ دا نکاح ختمولی شي او که نه؟ د ختمولو لپاره یوازې په ژبه انکار پوره دی او که عدالت ته تلل اړین دي؟

---

[1] الوفعل فعل الأب أوالجد عندعدم الأب لايكون للصغيروالصغيرة حق الفسخ بعدالبلوغ.(ردالمحتار ج: ۳ ص: ۶۸)

[2] لو قال هل اعطيتنيها فقال اعطيت ان كان المجلس للوعد فوعد وإن كان للعقد فنكاح. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۱۱)

جواب: که پلار د خپل ذاتي فايدې لپاره دا نکاح نه وه کړې؛ نو نجلۍ ته د بلوغ نه پس د نکاح د فسخ کولو اختيار نشته[۱] که چېرته هغه په دې کور کې اوسېدل نه غواړي؛ نو د خپل خاوند نه خلع اخيستلای شي.[۲]

[برابروالۍ]

د کفو (برابرۍ) تعريف څه دی؟

سوال: آيا هلک د خپلې خوښې واده کولی شي؟ تاسو په ځواب کې ليکلي ؤ چې که دواړه په هر حيثيت کې سره برابر وي؛ نو نکاح يې صحيح ده، اوس تاسو راته د هر حيثيت سره د برابرۍ لنډ تعريف وکړئ! تر څو موږ ورباندې پوه شو.

جواب: هلک په هر حيثيت د نجلۍ سره برابر وي، ددې مطلب دا دی چې: په دين، دينداری، مال، نسب، کاروبار او تعليم کې هلک د نجلۍ نه کم نه وي.[۳]

د برابرۍ او نه برابرۍ حکمت

سوال: دنکاح په اړه د يو دوه سوالونو په ځواب کې تاسو وويل: چې د هغې غورچاڼ (خلاصه) دا دی چې د بالغ هلک او بالغې نجلۍ نکاح د هغوی د مورپلار د خوښې خلاف د هغوی په نه موجودګئ کې صرف په هغه صورت کې جائز ده چې کله هلک او نجلۍ په خاندان، تعليم، اخلاق، مال او عقل کې سره برابر وي، تر کومه بريده چې د اخلاقو خبره ده؛ نو هغه د سوچ وړ ده، پاتې نورې خبرې زما عقل نه مني، ما تراوسه پورې هم دا ويل او اوريدلي مې هم دي چې په اسلام کې کوم عربي ته په عجمي باندې او سپين ته په تور باندې هيڅ فوقيت نه دی حاصل او د مسلمانانو د حيثيت او مرتبې پېژندنه يوازې په تقوی، ايمان، اخلاقو او نېک اعمالو سره کيږي، نسل، خاندان، ښايست او دولت پکار نه راځي، کله چې دا خبره ده؛ نو د بالغ

---

[۱] ولزم النكاح ولو بغبن فاحش أو بغير كفؤ ان كان الولى أبًا وجدًا لم يعرف منهما سوء الاختيار. (درمختار مع ردالمحتارج: ۳ ص:٦٦باب الولي،طبع ايچ ايم سعيدكراچي، أيضًا:هداية ج:۲ ص:۳۱۷،طبع شركت علميه ملتان)

[۲] فان خفتم الا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما فيما افتدت به"(البقرة: ۲۲۹). وفى شرح مختصر الطحاوى (ج: ٤ ص:٤٥٤) كتاب النكاح: فاقتضٰى ظاهر الآية جواز خلعها عند الخوف أن لا يقيما حدود الله على الكثير والقليل)

[۳] والكفالة تعتبر نسبًا فقريش أكفاء العرب أكفاء وحرية واسلامًا وأبو ان فيهما كالآباء وديانة و مالاً وحرفة لأن هٰذه الأشياء يقع بها التفاخر فيما بينهم فلا بُد من اعتبارها. (البحرالرائق ج: ۳ ص: ۱۳۹، فصل فى الأكفاء، طبع دار المعرفة، بيروت، أيضًا: شرح مختصر الطحاوى ج: ٤ ص: ۲٥٤، كتاب النكاح، مسالة وجوه الكفاءة)_

سړي او ښځې د نکاح لپاره یاد شرطونه مثلاً عقل، مال، خاندان او نور . . . څه حقیقت لري؟ (برابره خبره ده چې دا نکاح د مور - پلار په خوښه وي او که بې خوښي وي) که تاسو پرې څه رڼا واچوئ؛ نو زما غوندې د کم علمه انسان شک به لرې شي.

جواب: تاسو چې د اسلامي برابرۍ په اړه کوم لیکل کړي دي هغه بیخي سم او په خای دي. اسلام چا ته په چا باندې د فخر اجازه نه ورکوي، د رنګ، نسل، عقل او خاندان یا شتمنۍ لامله هیڅ څوک په بل باندې کوم فضیلت نه لري: خو په دې باندې هم غور وکړه چې نکاح د هغه پاکې دوستۍ نوم دی چې نه یوازې ښځه او خاوند یو بل ته نژدې کوي بلکې د هغوی ټول خپلوان هم د ډېرو حقوقو پابند ګرځوي او د دې ټولو حقوقو اداکول نه صرف د ښځې او خاوند په مکمل اتفاق پورې تړلي دي بلکې د دواړو طرفونو د خپلوانو او دوستانو ترمنځ مینه او د یو بل احترام هم غواړي.

دلته خو د انساني کمزورتیا دا لړۍ ده چې ډېر کم خلک دي چې د " **ان اکرمکم عندالله اتقکم**" اصول په خپلوئ کې پوره په ځان او خپلوانو پلئ کوي، دهغوی نظر نه د نجلۍ او هلک په عقل وي، نه په تعلیم او تهذیب باندې، نه رنګ اونسب باندې، نه په مرتبه او مال باندې،د نکاح دا دوستي یوازې یو نظري شی نه دی، بلکې د ژوند په امتحان کې هره ګړۍ (لمحه) پکښې د عملي تجربو نه تېرېدل دي، ددې دوستۍ نه پورته (د عمل په اعتبار سره) کومه یوه رشته ده چې دومره نازکه، دومره اوږده او داسې د فراخو اړیکو ذمه واریو حامله وي: نو څکه چې اسلام په صحیح معنو کې فطرتي دین دی، د انساني فطرت دغه کمزورتیاوو ته هم کتل پکار دي،

څکه هغه د خپلو اصولو چې مساوات (برابري) دي، د هغې مطابق یې دا فتوی ورکړې ده چې د یو مسلمانې ښځې نکاح بې تمیزه د رنګ، نسل، عقل،شکل، مال او عزت د هر مسلمان لپاره جائز ده. هلته هغه د انساني فطرت لحاظ کولو سره دا پابندي هم لګولې ده چې ددې عقد نه متاثرو د کور د مهمو افرادو د خوښې پرته نابرابره نکاح ونه منل، ددې لپاره چې ددې عقد په نتیجه کې د خفګان او بې خوښۍ په نتیجه کې د جنګ طوفان چېرته راپورته نه شي. په اسلام کې د کفو (برابرۍ) د مسئلې دا حکمت دی،

ددې لنډ وضاحت وروسته اوس مسئله لیکم: د یو اوچتې کورنۍ سړی د خپل پرښته صورته لور نکاح د هغې په خوښه د کوم نوي مسلمان حبشي سره کوي: نو اسلام صرف دا نه چې دا جائز ګڼي[1] بلکې د هغې ستاینه کوي، د اسلام اصلي مساوات دا دي.

---

[1] اولزم النکاح ولو بغبن فاحش أو بغیر کفؤان کان الولی أبًا وجدًا لم یعرف منهما سوء الاختیار. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ٦٦، باب الولی). وفی البحر (ج: ۳ ص: ۱۲۸) باب الأولیاء والأکفاء: بخلاف ما اذا زوجها الأب والجد، فانه لا خیار لهما بعد بلوغهما لأنهما کاملاالراي،...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

اوس دویم صورت کله چې د یو شریفې کورنۍ نجلۍ په خپل عشق او جذبه د یو داسې هلک سره نکاح وکړي چې په حسب، نسب، شرف، دین، تقوی، علم، فضل، مال او په هر لحاظ سره ددې ښځې برابر نه وي او دا عقد د مور پلار او خپلوانو بې خوښې وي؛ نو ځکه خو رشته هم د یو ځای والي د ښځې خاوند د دوه څاروو په ډول د تړلو نوم نه دی. بلکې ددې څه حقوق هم شته او اسلام دا ګوري چې په دې حالاتو کې ددې پاکې دوستۍ نازک حقوق د خپلو ټولو پراخیو سره ادا نه شي؛ نو ځکه د مور- پلار او ولیانو بې خوښې نکاح ته چې د برابرۍ خیال پکښې نه وي ساتل شوی داسې عقد ته ناروا ویل.[1] دا ددې لپاره چې د ټولو فتنو او جنګونو دروازه په ښه ډول بنده شي، که تاسو په دې خبرو پوره فکر وکړئ؛ نو زما امید دی چې د اسلام فطرتي دین کېدل به هم تاسو په ښه شان سره ومنئ!

په غیر کفو کې نکاح باطله ده

سوال: که هلک او نجلۍ یو بل خوښ کړي او د نجلۍ والاکورنۍ دا رواج وي چې هغوی د خپلو خپلوانو نه بهر نجلۍ نه ورکوي او کوم هلک چې نجلۍ خوښوي هغه په خپلوانوکې نه راځي، تعلیم، اخلاق او مالي حیثیت سره هم د نجلۍ نه کم نه دی او هغوی دواړه د خپلې کورنۍ نه په پټه واده کوي. آیا دا نکاح جائز ده او که نه؟

جواب: که هلک په هر ډول د نجلۍ د حیثیت برابر وي چې د نجلۍ وارثانو ته ددې نکاح نه کوم عیب نه وي؛ نو دا نکاح صحیح ده.[2]

سوال: که د نیکه او وروڼو په غیر موجودګۍ کې نکاح باطل وي؛ نو د شریعت مطابق ددې نکاح د نه کېدلو علت څه دی؟

جواب: که په کفو کې وي؛ نو نکاح یې جائز ده[3] او که په غیر کفو کې وي نو نکاح یې باطل ده.[4]

...بقیه د تیرمخ] وافرالشفقة فیلزم العقد بمباشرهما. أیضًا: هدایة ج:۲ ص: ۳۱۷)۔

[1] ان المفتٰی به روایة الحسن عن الامام من عدم الانعقاد أصلاً اذا کان لها ولی لم یرض به قبل العقد. (البحرالرائق ج: ۳ ص: ۱۳۷، فصل فی الأکفاء، طبع دارالمعرفة، بیروت)۔

[2] ان المرأة اذا زوّجت نفسها من کفؤ لزم علی الأولیاء. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۲۶۷، باب الولي، طبع ایچ ایم سعید کراچي، أیضًا: البحرالرائق ج: ۳ ص: ۱۱۷، باب الأولیاء والأولیاء والأکفاء، طبع بیروت)۔

[3] ایضا)۔

[4] وان زوّجت من غیر کفؤ لا یلزم أو لا یصح. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۸۵، باب الولي، طبع سعید کراچی). وفی البحر الرائق: وان المفتٰی به روایة الحسن عن الامام من عدم الانعقاد أصلاً اذا کان لها ولی ولم یرض به قبل العقد. (البحرالرئق ج: ۳ ص: ۱۳۷، باب الأولیاء والأکفاء)۔

په پردي خاندان کې واده کول روا دي

سوال: د ځینو مسلمانانو خلکو کورنۍ د خپلوانو نه پرته په نورو مسلمانانو کې دوستي داسې ګڼي لکه حرامه چې وي. مهرباني وکړئ او دا راته واضحه کړئ چې د دوی دا کار د شریعت له مخې څنګه دی؟ ددې ډول نکاح نه یو کس ډېر سخت مخالف دی چې د هغه د پلار په نکاح کې د پردي خاندان دوه ښځې دي او د زوی په کور کې یې هم د پردي خاندان ښځې دي ددې سرې د مخالفت شرعي حیثیت څه دی؟

جواب: د خاندان په محدوده دایره کې واده کولو باندې د ځینو کورنیو له طرفه چې کوم زور وي دا شرعا بالکل غلط او حرام کار دی[1]. د نجلۍ او د هغې د مور - پلار په خوښه په بل اسلامي کورنۍ کې هم نکاح کولی شي او په دې کې شرعا څه د عیب خبره هم نشته. که د بل خاندان هلک نیک وي او په خپل خاندان کې داسې رشته نه وي؛ نو د پردي خاندان داسې ښې رشتې ته ترجیح ورکول غوره دي.[2]

په غیر کفو کې د مور- پلار بې اجازې نکاح نه کیږي

سوال: آیا کومه مسلمانه بالغه نجلۍ دخپل مور- پلار د خوښې پرته په خپله خوښه واده کولی شي یا نه؟

جواب: د نجلۍ نکاح خو مور- پلار ته کول پکار دي او هغوی ته پکار ده چې د نجلۍ د خوښې لحاظ ضرور وساتي، د نجلۍ د مور- پلار نه په پټه نکاح کول د حیا خلاف کار دی او که چېرته هلک د کم حیثیت څښتن وي: نو داسې نکاح له سره نه کیږي.[3]

په غیر کفو کې بې اجازې نکاح نه کیږي

سوال: یوه نجلۍ د مور- پلار د پرته د عدالت نه اختیار خط راواخیست او د خپل مخکنې موټروان سره یې نکاح وکړه. اوس مونږ دا معلومول غواړو چې ایا دا نکاح صحیح ده یا پلار

---

[1] قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لَا يدخل الجنّة قاطع. (مشكوٰة ص: ٤١٩). أيضًا: عن عبدالله بن أبي أوفى قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه سلم يقول: لَا تنزل الرحمة على قوم فيهم قاطع رحم.(مشكوٰة ص: ٤٢٠، باب البر والصلة)۔

[2] كما في حديث أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: تنكح المرأة لأربع، لما لها، ولحسبها، ولجمالها، ولدينها، فاظفر بذات الدين. (مشكوٰة ص: ٢٦٧، كتاب النكاح، الفصل الأوّل، طبع قديمى كتب خانه كراچى)۔

[3] ان المفتى به رواية الحسن عن الْامام من عدم الْانعقاد أصلاً اذا كان لها ولى لم يرض به قبل العقد. (البحرالرائق ج: ٣ ص: ١٣٧، باب الأولياء والأكفاء، طبع دار المعرفة. بيروت)۔

نه د فسخ کولو حق حاصل دی، په داسې حال کې چې نجلۍ د میمن کورنۍ څخه ده. هلک پښتون دی. د عاداتو او اخلاقو په اعتبار سره په هلک او نجلۍ کې زيات توپير دی. مالي اعتبار سره هم هلک کمزوری دی، نجلۍ ته د خپل حيثيت مطابق خرچه هم نه شي ورکولی. د مور- پلار دا خيال دی چې موجوده نکاح غيرقانوني او غير شرعي ده. د نجلۍ په کورنۍ باندې د بدنامۍ تور داغ دی حال دا چې د هلک يوه ښځه له مخکښې هم موجوده ده. اوس به زمونږ لپاره د خلاصون لاره کومه يوه وي؟

جواب: که د هلک او نجلۍ په منځ کې د نسب په اعتبار سره، د مال په اعتبار سره، د دين په اعتبار سره يا د کاروبار په اعتبار سره برابروالئ نه وي؛ نو د مور- پلار د خوښې پرته شوې نکاح شرعا صحيح نه ده او ددې دواړو تر منځ جدايي واجب ده. په ياد سوال کې د کاروبار او مال په اعتبار سره هلک او نجلۍ برابر نه دي، ځکه نکاح نه ده شوې، د دواړو په منځ کې جدا والی ضروري دی. نجلۍ او هلک که چېرته په جدا والي باندې خوښ نه وي؛ نو د نجلۍ مور- پلار کولی شي چې عدالت ته رجوع وکړي، په هر حال د نجلۍ په خوښه او د مور- پلار د خوښې خلاف په پردي خاندان کې چې کومه نکاح شوې هغه صحيح نه ده.[١]

په خوښه پټه نکاح کول غلطه ده

سوال: يو هلک نجلۍ په خوښه واده کړه، د دواړو مور- پلار بې خبره وو. لږ وخت وروسته د نجلۍ تره د پوليسو په ذريعه نجلۍ کور ته راوسته او ددې دويمه نکاح يې وکړه چې لومړنۍ نکاح يې په ماشومتوب کې شوې وه. اوس که هلک ثبوت وړاندې کړي چې کله ما نکاح کوله؛ نو نجلۍ بالغه وه، په داسې صورت کې کومه نکاح صحيح شوه؟ لومړۍ که دويمه؟

جواب: نجلۍ که چېرته د خپل اولياؤ د اجازې پرته په غير کفو کې واده کول غواړي؛ نو دا نکاح يې نه کيږي[٢]، د مور- پلار په بې خبرئ کې چې کوم ودونه کيږي هغه عموما هم داسې وي؛ نو ځکه په ياد شوي صورت کې لومړۍ نکاح غلطه او دويمه صحيح ده.

د سيد نکاح د غير سيد سره

سوال: زمونږ په هېواد (پاکستان) کې داسې خلک شته چې سيدان دي، دوی په بله کورنۍ کې يا چې بله کورنۍ وي او غواړي په سيده کورنۍ کې واده وکړم، آيا دا جائز دي که ناجائز؟ ددې تفصيل بيان کړئ!

---

[١] ايضاً۔

[٢] ان المفتٰى به رواية الحسن عن الامام من عدم الانعقاد أصلاً اذا كان لها ولى لم يرض به قبل العقد. (البحرالرائق ج: ٣ ص: ١٣٧، باب الاولياء والأكفاء، طبع دار المعرفة. بيروت)۔

جواب: د نجلۍ او د هغې د مور پلار په خوښه د هر مسلمان سره نکاح صحیح ده. برابره خبره ده که نجلۍ د شریف خاندان څخه وي او هلک د بېلکې په ډول نازه مسلمان شوی وي [۱]. لیکن که مور پلار دا نکاح د نجلۍ د اجازت نه بغیر کوي با بې نجلۍ د مور پلار د اجازت نه بغیر کوي نو بیا ناجائز ده. [۲]

سید د غیر سید سره نکاح کولی شي

سوال: د سید قوم ښځې نکاح د غیر سید سړي سره کېدای شي. مونږ یو شاه صاحب لرو هغه وایي چې حضور ﷺ په خپله سید نه ؤ بلکې سید حسن رضی الله عنه او حسین رضی الله عنه ته وایي. تاسو په تفصیل سره ددې مسئلې وضاحت وکړئ!

جواب: څنګه چې ددې شاه صاحب په نزد حضور ﷺ سید نه ؤ، دغه راز حضرت علي رضی الله عنه هم سید نه شو. د حضور ﷺ لور حضرت فاطمه رضی الله عنها سیده وه ددې سیدې نکاح حضور ﷺ د غیر سید سره وکړه، بلکې د حضور ﷺ ټولې لورګانې سیدې وې، د دوی نکاح د غیر سید سره شوې دي. بیا د حضرت علي رضی الله عنه د ټولو لورګانو نکاح ګانې د غیر سید خلکو سره شوي دي. که چېرته د شاه صاحب په نزد د نن سبا سیدان د حضرت فاطمې رضی الله عنها او د هغې د اولاد نه زیات غوره وي؛ نو زه دی مسلمان هم نه تصور کوم، ځکه چې تر ننه پورې کوم امام او فقهې دا ونه ویل چې د سیدزادې نکاح د غیر سید سړي سره نه کیږي، شاه صاحب ته کېدای شي معلومه نه وي چې زین العابدین رحمه الله د خپلې لور نکاح د خپل یو آزاد شوي مریي (غلام) سره کړې وه. [۳]

په پټه د سیدې نجلۍ نکاح د غیر سید سړي سره نه کیږي

سوال: زه او مشتاق په یو بل عاشقان یو، مشتاق زما کور ته رشته راولېږل، مګر زما کورنۍ ورته انکار وکړ چې مونږ سیدان یو، بهر خلکو ته واده نه ورکوو، مونږ مایوسه شو او ځانته مو د پنځو کسانو په شاهدۍ کې په ټولو کاغذونو باندې نکاح خط ولیکلو او ایجاب - قبول مو وکړ، شیریني مو ووېشل، مونږ له ځانه سره ویل چې عدالت ته به وروسته لاړ شو،

---

۱ اولزم النكاح ولو بغبن فاحش بنقص مهرها وزيادة مهرها أو زوجها بغير كفء أو ان كان الولى المزوج أبا وجدا ..... لم يعرف منه سوء الاختيار. (درمختار ج: ۳ ص: ٦٦ باب الولي، أيضاً: هداية ج: ۲ ص: ۳۱۷، طبع ملتان).

۲ لا ينفذ عقدالولى عليها بغير رضاها. (البحرالرائق ج: ۳ ص: ۱۱۰). وان المفتى به رواية الحسن على الامام من علم الانعقاد أصلاً اذا كان لها ولى لم يرض به. (البحرالرائق ج: ۳ ص: ۱۳۷، طبع بيروت).

۳ وقال سفيان بن عيينة: كان على بن الحسين يقول .... وذكروا انه زوج امه من مولى له، وأعتق أمه فتزوجها. (البداية والنهاية ج: ۹ ص: ۱۰۸، على بن الحسين، طبع دار الفكر).

مګر اوس حال دا دی چې د یوڅو وجو لامله عدالت ته نه شو تلای. ایا زمونږ مخکینۍ نکاح پوره ده که نه؟

جواب: د سوال نه معلومیږي چې نجلۍ سیده ده او د هلک تعلق د کوم غیر سیدې کورنۍ سره دی. که هلک سید نه وي؛ نو هغه د سیدې نجلۍ کفو نه دی. یعنې خانداني اعتبار سره دواړه برابر نه دي. داسې رشته د مور- پلار په اجازت کیږي؛ خو د مور او پلار بې اجازې بیا هم نه کیږي: نو نکاح صحیح نه شوه. پکار ده چې تاسو دواړه کله عدالت ته څئ: نو د مور او پلار نه اجازت وغواړئ؛ ځکه چې ستاسو د مور او پلار بې اجازې عدالت ته تللو سره بیا هم نکاح نه کیږي،[١]

د عقیدې په لحاظ له چا سره نکاح ناجائز ده؟

د مسلمانې ښځې نکاح د غیر مسلم سره حرامه ده

سوال: آیا یوه مسلمانه ښځه د اړتیا یا بې اسرې کېدو له امله د کوم عیسایي سړي سره واده کولی شي؟ په داسې حال کې چې مخکې یې د کوم مسلمان سړي سره واده شوی ؤ او د هغه نه یې یوه لور هم شته، اوس د عیسایي سړي نه هم دوه بچي لري، آیا مسلمانه ښځه د عیسایي سره واده کولی شي؟ آیا هغه خپل مذهب بدلولی شي یعنې د مسلمانۍ نه عیسایینه کېدای شي؟ په قرآن او حدیث کې ددې سزا څه ده؟

جواب: د یو مسلمانې ښځې نکاح د غیر مسلم سره نه کیږي[٢]، دا جائز ګڼل کفر دی[٣]، دې ښځې ته پکار دي چې ددې سړي نه سمدستي جدا شي او د خپلې ګناه نه توبه وباسي او کومو خلکو چې دې واده ته جائز ویلي وي هغوی دې هم توبه وباسي او د خپلو نکاحونو او ایمان تجدید دې وکړي اود کوم مسلمان عیسایي جوړېدلو اراده هم کفر دی[۴]، الله دې پناه راکړي،

١] وان المفتى به رواية الحسن عن الامام من عدم الانعقاد اصلاً اذا كان لها ولى لم يرض به. (البحر الرائق ج: ٣ ص: ١٣٧ فصل فى الأكفاء طبع دار المعرفة بيروت). نفذ نكاح حرة، مكلفة بلا ولي، وله الاعتراض فى غير الكفو، وروى الحسن عن الامام عدم جوازه، وعليه فتويٰ قاضى خان، وهٰذا أصح وأحوط والمختار للفتويٰ فى زماننا. (مجمع الأنهر ج: ١ ص: ٤٨٨، باب الأولياء والأكفاء، طبع دار الكتب العلمية، بيروت)۔

٢]قال الله تعالىٰ: "ولا تنكحوا المشركين حتّٰى يومنوا" (البقرة: ٢٢١).وفى البدائع (ج: ٣ ص: ٤٦٥) كتاب النكاح (طبع دار الكتاب العلمية): ومنها اسلام الرجل اذا كانت المرأة مسلمة، فلا يجوز انكاح المؤمنة الكافر، لقوله تعالىٰ: ولا تنكحوا المشركين حتّٰى يؤمنوا، ولأن فى انكاح المؤمنة الكافر خوف وقوع مؤمنة فى الكفر..... ...الخ. (أيضا: فتاويٰ هندية ج: ١ ص: ٢٨٢، كتاب النكاح، طبع رشيديه)۔

٣]والأصل ان من اعتقد الحرام حلالاً فان كان حرامًا لغيره كمال الغير لا يكفر، وان كان لعينه فان كان دليله قطعيا كفر. (ردالمحتار ج: ٤ ص: ٢٢٣، باب المرتد)۔

٤]وفى المحيط من رضى بكفر نفسه فقد كفر أى اجماعًا. (شرح فقه أكبر ص: ٢٢١ طبع لاهور)۔

د خاوند په مرتد کېدو نکاح فسخ شوه

سوال: زما عمر ۳۰ کاله دی، زما پلار په (پي ای اې) کې موټروان ؤ چې اوسمهال تقاعد شوی دی، زما یو ورور دی چې اوس سبق وایي زما مور د زړه مریضه ده، واده مې د مور - پلار په خوښه د خپل ترور د زوی سره په انډیا (هندوستان) کې شوی ؤ. زما د خاوند نوم شیخ سعید دی، د هغه څخه دوه زامن لرم، د مشر هلک عمر ۱۳ کاله او د کشر هلک عمر ۱۱ کاله دی. زما خاوند اوس هندو شوی دی، په انډیا کې د شوشنا په نوم د هندوانو په یو تحریک کې شمولیت لري. شراب څښي. ښځې کورته راولي. قرآن شلوي او په هغې باندې شراب اړوي او په ګډاګډا کې وایي چې: وګوره! "ستا الله زما هیڅ نه شي کولی" دا وایي چې: کله زه مړ شم: نو ما په اور وسوځوه! مولانا صاحب! ده ماته څو ځله د خپلو هندوانو دوستانو سره چې کور ته یې راولي دا ویلي چې له ذوی سره ناجائزه کړنه ترسره کړه! هر کله چې زه ددې ټولو کارونو نه انکار وکړم: نو هغه مې ډېره زیاته وهي او په سګرېټ باندې مې سوځوي. کله چې مې مور او پلار خبر شول، ؛ نو زه یې د ماشومانو سره د انډیا نه پاکستان ته راوستلم. زه چې پاکستان ته راغلې یم: نو زما دوه کاله اووه میاشتې شوي دي. زما د خپل خاوند سره هیڅ رابطه نشته. هغه ماته نه څه خط او نه څه خرچه رالیږي، زه د کور په خوا کې یوه مغازه (کارخانه) کې کار کوم او د خپلو ماشومانو تربیه ورباندې کوم. مولاناصاحب! د قرآن او سنت په رڼا کې ووایئ چې ایا اوس هم زما د داسې سړي سره نکاح شته او که ختمه شوې ده؟ (زما خاوند په کور کې د هندوانو عبادت خونه (مندر) جوړ کړی دی او د چارشنبې په ورځ سهار ماښام په هغې کې عبادت کوي او ما ته د لمونځ او روژې هیڅ اجازه نه نه راکوي)

جواب: کومې پېښې چې په سوال کې لیکل شوي دي، په شرط ددې چې صحیح وي؛ نو د خاوند د مرتد کېدو وروسته نکاح فسخ شوه[1]، دا چې په دومره وخت کې عدت هم ختم شوی دی لهذا که ته وغواړې؛ نو په بل ځای کې واده کولی شې، د اولني خاوند سره ستا هیڅ تعلق پاتې نه شو.

د سني نجلۍ نکاح د شیعه سړي سره نه کیږي

سوال: آیا د سني نجلۍ نکاح د شیعه سړي سره کیږي؟

---

[1] وارتداد أحدهما (الزوجين) فسخ فلا ينقص عددًا عاجل بلا قضاء. (درمختار ج: ۳ ص: ۱۹۳). وفى الفتاوى الهندية (ج: ۱ ص: ۳۳۹) الباب العاشر فى نكاح الكفار: اِرتد أحد الزوجين عن الاسلام وقعت الفرقة بغير طلاق فى الحال قبل الد خول وبعده .... الخ.)_

جواب: کوم شیعه چې د کفر عقیده لري. مثلاً قرآن کریم کې د کمو او زیاتو قائل وي. یا په حضرت عائشه رضي الله عنها باندې تهمت پورې کوي، یا حضرت علي رضي الله عنه د الوهیت په صفاتو موصوف مني، یا دا عقیده لري چې حضرت جبریل علیه السلام په غلطۍ سره په حضور صلی الله علیه وسلم باندې وحی راوړه، یا د بل ضرورت دین منکر وي، داسې سړی بیخي مسلمان نه دی[1]، او دده سره د هیڅ یو سني ښځې نکاح صحیح نه ده، شیعه اثناعشریه د قرآن د تحریف قائل دي. د درې څلورو افراد نه پرته پاتې ټول جماعت د صحابه رضي الله عنهم ته (نعوذبالله) کافران. منافقین او مرتد وایي، خپل ائمه د انبیاء کرامو علیهم السلام نه غوره ګڼي؛ نو ځکه دوی مسلمانان نه دي او د دوی سره د مسلمانانو نکاح ناجائز ده، د شیعه ګانو د عقیدو او نظریاتو لپاره زما کتاب "شیعه سني اختلافات او صراط مستقیم" وګورئ!

د قادیانی ښځې سره نکاح حرامه ده

سوال: د دین عالمان ددې مسئلې په باره کې څه فرمایي چې آیا د قادیانۍ ښځې سره نکاح جائز ده؟

جواب: قادیانیان زندیق او مرتد دي، د مرتد نکاح نه د کوم مسلمان سره کېدای شي نه د کوم کافر سره او نه هم د کوم مرتد سره، په هدایه کې دي:

"**اعلم ان تصرفات المرتد علی اقسام نافذ بالاتفاق کالاستیلاء والطلاق ......وباطل بالاتفاق کالنکاح والذبیحة لانه یعتمد الملة ولا ملة له.(هدایة ج ۲ ص ۵۸۳)**

ترجمه، ځان پوه کړه! چې د مرتد د تصرفاتو څو قسمونه دي: یو قسم یې بالاتفاق نافذ دی، لکه استیلاد او نکاح، دویم قسم یې بالاتفاق باطل دی، لکه: ذبیحه او نکاح، ځکه چې دا موقوف دي ملت باندې او د مرتد څه ملت نشته.

په درمختار کې دي: **ولا یصلح ان ینکح مرتد او مرتدة احدا من الناس مطلقا وفی الشامیة (قوله مطلقا) ای مسلما اوکافرا اومرتدا.(فتاوی شامی ص ۲۰۰ ج ۳)**

---

[1] لا شک فی تکفیر من قذف السیدة عائشة رضی الله تعالی عنها أو أنکر صحبة الصدیق او اعتقد الألوهیة فی علي، أو ان جبریل غلط فی الوحي،(ردالمحتار ج۴، ص۲۳۷) وبهذا ان الرافضی ان کان ممن یعتقد الالوهیة فی علی اوان جبریل غلط فی الوحی أو کان ینکر صحبة الصدیق، أو یقذف السیدة الصدیقة، فهو کافر لمخالفة القواطع المعلومة من الدین بالضرورة. (درالمختار ج: ۳ ص: ٤٦، کتاب النکاح، فصل فی المحرمات). وفی البحر الرائق (ج: ۳ ص: ۱۲۱، طبع دار المعرفة، بیروت) کتاب السیر، باب أحکام المرتدین: ویکفر من أراد بغض النبی صلی الله علیه وسلم .... بقذف عائشة رضی الله عنها من نسائه صلی الله علیه وسلم فقط، وبانکاره صحبة أبی بکر رضی الله عنه)_

ترجمه د مرتد او مرتدې نکاح د کوم انسان (مسلمان) سره مطلقا نه ده صحيح. يعنې نه د مسلمان سره او نه هم د کافر سره او نه هم د خپل مرتد سره

فتاوی عالمګيريه کې د مرتد نکاح باطله ګرځولې بيا يې ليکلي دي **فلا يجوز له ان يتزوج امراة مسلمة ولا مرتدة ولا ذمية ولا حرة ولا مملوكة.(فتاوى عالمكري ج٣ ص ٥٨٠)**

ترجمه مرتد ته اجازه نشته چې د کومې مسلمانې ښځې سره نکاح وکړي. نه د کوم مرتد سره. نه د ذميې ښځې سره. نه د آزادې سره او نه هم د وينزې سره

فقه شافعي کې مستند کتاب " شرح مهذب" کې دي " **لايصح نكاح المرتد والمرتدة لان القصد بالنكاح الاستمتاع ولما كان دمهما هدرا وجب قتلهما فلا يتحقق الاستمتاع ولان الرحمة تقتضى ابطال النكاح قبل الدخول فلا ينعقد النكاح معها " (شرح مهذب ج١٦ ص ٢١٤)**

ترجمه د مرتد او مرتدې نکاح صحيح نه ده، ځکه چې د نکاح نه مقصد د نکاح د فوايدو حاصلول دي. ځکه چې د هغوی وينه مباحه ده او د هغوی وژل واجب دي؛ نو ځکه د ښځې او خاوند د يو بل نه ګټه اخيستل نه موجوديږي، ځکه چې د رحمت تقاضا دا ده چې دا نکاح دې د دخول نه وړاندې باطله وګرځول شي، په دې بنا نکاح نه منعقد کيږي.

د فقه حنبلي مشهور کتاب " المغني مع الشرح الكبير " کې دي:

" **والمرتدة يحرم نكاحها على اى دين كانت لانه لم يثبت لها حكم اهل الدين الذى انتقلت اليه فى اقرارها عليه ففى حلها اولى ،، (المغنى مع الشرح الكبير ج ٧ ص ٥٠٣)**

ترجمه: ،، د مرتدې ښځې سره نکاح حرامه ده، برابره خبره ده که هغې هر ډول دين اختيار کړي وي، ځکه چې هغه کوم دين ته اوښتې د هغې لپاره د دين د خلکو حکم ثابت نه دی چې د هغې په وجه هغه په دې دين باندې برقراره وساتل شي؛ نو ددې نه د نکاح دحلالولو حکم په اعلی درجه ثابت نه شو، ددې حوالو څخه دا ثابته شوه چې د قادياني مرتد نکاح صحيح نه ده بلکې محض باطله ده.

سوال: د اولاد شرعي حيثيت به څه وي؟

جواب: کله چې پورته دا خبره معلومه شوه چې دا نکاح صحيح نه ده؛ نو ښکاره ده چې د قادياني او مرتدې نه پيدا شوی اولاد به هم پاک اولاد نه وي؛ خو دا چې پورته ددې سړي د مسلمان کېدو کوم صورتونه ذکر شو، که چېرته هغه صورتونه وي؛ نو دا د شبهې نکاح شوه او ددې اولاد به جائز وي او دا اولاد به د مسلمان پلار تابع وي او دوی به مسلمانان وي.

سوال: ددې سړي سره د ژوند په ضروري چارو کې اړيکې ساتل څه حکم لري؟ د عامو خلکو دا رايه ده چې دده مذهب له ده سره دی زمونږ دده د مذهب سره څه کار دی، دا زمونږ مسائل

حل کوي: نو د شریعت له مخې د دې څه حکم دی؟

جواب: دې سړي چې تر څو قادیانۍ ښځه جدا کړې نه وي تر هغه پورې له ده سره تعلقات ساتل ناجائز دي، کوم خلک چې د مذهب نه بې پروا دي او د دنیوي ګټو لپاره دده سره اړیکې ساتي هغوی سخت ګناه ګار دي. که هغوی ته خپل ایمان ګران وي او د قیامت په لویه ورځ د رسول الله ﷺ د شفاعت غوښتونکي وي؛ نو هغوی ته ددې نه توبه ویستل پکار ده او تر څو پورې چې دې سړي دا مرتده قادیانیه جدا کړې نه وي د هغه نه ټول معاشرتي تعلقات قطع کول پکار دي، د حق تعالیٰ شانه وینا ده:

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُّؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَآدُّوْنَ مَنْ حَآدَّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَلَوْ كَانُوْٓا اٰبَآءَهُمْ اَوْ اَبْنَآءَهُمْ اَوْ اِخْوَانَهُمْ اَوْ عَشِيْرَتَهُمْ ۭ اُولٰٓئِكَ كَتَبَ فِيْ قُلُوْبِهِمُ الْاِيْمَانَ وَاَيَّدَهُمْ بِرُوْحٍ مِّنْهُ ۭ وَيُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ۭ اُولٰٓئِكَ حِزْبُ اللّٰهِ ۭ اَلَآ اِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ؀]

(سورة: ۵۸، المجادله: ۲۲)

ترجمه کوم خلک چې په الله تعالیٰ او د قیامت په ورځې (پوره - پوره) ایمان لري تاسو به هغوی ونه ګورئ چې هغوی د داسې خلکو سره دوستي کوي چې د الله او د هغه د رسول خلاف وي، برابره خبره ده چې هغوی د دوی پلار یا زوی یا ورور یا قبیله ولې نه وي، ددغو خلکو په زړونو کې الله تعالیٰ ایمان ښه کلک کړی دی او دې (زړونو) ته یې په خپل فیض سره قوت ورکړی دی (د فیض نه مراد نور دی) او دوی به په داسې باغونو کې داخل کړي چې د هغو لاندې به ولې بهیږي چې په هغې کې به دوی همیشه اوسیږي، الله تعالیٰ به د دوی نه راضي وی او دوی به د الله تعالیٰ نه راضي وي، دا خلک د الله تعالیٰ ډله ده.

سوال: که چېرته چا ته شک وي چې مرتد خو هغه دی چې د اسلام نه واوړي؛ نو کوم سړئ چې مخکې مسلمان ؤ بیا وروسته مرزایي شو هغه مرتد شو؛ خو کوم سړئ چې پیدایشي قادیاني وي: نو هغه خو مرتد نه دی ځکه چې ده د اسلام په پرېښودلو سره د قادیانیت کفر نه دی اختیار کړی بلکې دی خو د اول نه کافر دی، هغه څنګه مرتد شو؟

جواب: ددې شبهې خواب دا دی چې هر قادیاني زندیق دی، زندیق هغه سړئ دی چې د اسلام خلاف عقائد ولري. ددې باوجود د اسلام دعوه کوي او د باطلو تأویلاتو په ذریعه خپل عقائد عین اسلام ګڼي[1] او د زندیق حکم بعینه د مرتد دی، البته د زندیق او مرتد ترمنځ

---

۱ إان الزّنديق يموه كفره ويروج عقيدته الفاسدة ويخرجها فى الصورة الصحيحة وهٰذا معنى ابطان الكفر فلا ينافى اظهاره الدعوىٰ. (ردالمحتار ج: ٤ ص: ۲۴۲، باب المرتد، طبع ايچ ايم سعيد)_

توپیر دا دی چې د مرتد توبه په اتفاق سره قبلیږي[۱] او د زندیق د توبې په قبلېدو او نه قبلیدو کې اختلاف دی[۲]، ددې بو توپیر نه پرته په پاتې نورو ټولو حکمونو کې مرتد او زندیق سره برابر دي؛ نو ځکه قادیاني مرزایي برابره ده که پیدایشي مرزایي وي یا په اسلام پرېښودلو سره مرزایي شوی وي په دواړو صورتونو کې دده حکم د مرتد دی.

د مسلمانې نجلۍ نکاح د قادیاني سره نه کیږي

سوال: که مسلمانه نجلۍ د قادیاني هلک سره په مینه کې اخته شي او دواړه د واده کولو خواهش څرګند کړي، دې صورت کې به نجلۍ په خپل مذهب باندې اوسي او هلک به خپل مذهب باندې، ایا نکاح یې صحیح ده او که نه؟ که نجلۍ واده کوي؛ نو آخرت کې به په کومو خلکو کې شمارل کیږي؟

جواب: قادیانیان مرتد دي[۳]، د دوی سره نکاح نه کیږي[۴]، نجلۍ به ټول عمر د زنا په ګناه کې اخته وي، څنګه چې د (سکهـ) په عشق کې اخته شي او د هغه سره واده وکړي.

سوال: د مسلمانې نجلۍ د واده مرستندویه چې د قادیاني سره یې کوي، په داسې حال کې چې قادیاني هلک خپله څو ځله د واده نه انکار کړی ؤ او د مینه کونکي نجلۍ ملګرې په څه طریقه خوشحاله کړي چې په هغې کې د نجلۍ د مذهب بدلولو هیڅ امکان نشته؛ نو په شریعت کې د نجلۍ لپاره کومه سزا ده؟ آیا کله چې نجلۍ د مسلمانې کورنۍ څخه وي او د غیر مسلمان هلک سره د واده کولو اراده وکړي، ددې لپاره شرعي سزا او د مرسته کوونکو خلکو سزا یې څه ده؟

---

۱ [وكل مسلم ارتد فتوبته مقبولة الا جماعة من تكررت ردته. (درمختار ج: ٤ ص: ٢٣١، باب المرتد، طبع ايچ ايم سيعد)۔

۲ [والثاني يفيد الزندقة، فبعد أخذه لا تقبل توبته اتفاقًا فيقتل، وقبله اختلف في قبول توبته، فعند أبي حنيفة تقبل فلا يقتل وعند بقية الأئمة لا تقبل ويقتل حدًّا. وفي الشامية: و حاصل كلامه أن الزنديق لو تاب قبل أخذه، أى قبل أن يرفع الى الحاكم، تقبل توبته عندنا وبعده لا اتفاقًا و ورد الأمر السلطاني للقضاة بأن ينظر في حال ذالك الرجل ان ظهر حسن توبته يعمل بقول أبي حنيفة وَالاَّ فبقول باقي الأئمة، وأنت خبير بأن هٰذا مبني على ما مشى عليه القاضي عياض من مشهور مذهب مالك وهو عدم قبول توبته و أن حكمه حكم الزنديق عندهم، وتبعه البزازي كما قدمناه عنه، وكذا تبعه في الفتح، وقد علمت أن صريح مذهبنا خلافه كما صرح به القاضي عياض وغيره. (الدر المختار مع ردالمحتار ج: ٤ ص: ٢٣٥، باب المرتد، مطلب مهم في حكم ساب الأنبياء، طبع ايچ ايم سعيد)۔

۳ [اذا لم يعرف أن محمدًا آخر الأنبياء فليس بمسلم لأنه من الضروريات. (الأشباه والنظائر ج: ٢ ص: ٩١، كتاب السير، باب الردة، طبع ادارة القرآن). أيضًا: وان انكر بعض ما علم من الدين ضرورة كفر بها. (الدرالمختار مع الرد ج: ١ ص: ٥٦١، طبع ايچ ايم سعيد)۔

۴ [فلايجوزله أن يتزوّج امرأة مسلمة ولا مرتدة و لا ذمية و لا حرّة ولامملوكة. (فتاويٰ عالمگيرى ج:٣ ص: ٥٨٠)

جواب: دغیرمسلم سره واده کول جائز ګڼونکی کافردی[۱] دنجلۍ امداد کونکي که د قادیاني هلک سره ددې واده جائزګڼلی وي؛ نوهغوی دي د خپل ایمان او نکاح تجدید وکړي.[۲]

سوال: د کوزدې کېدلو نه وروسته د هلک یا مسلمانې نجلۍ له طرفه یا د دواړو له طرفه په شریکه وېشل شوي متهایان او شیریني او هغوی ته مبارکباد ویل جائز دي او که نه؟ که چېرته متهایان خوړل یې روا شي او مبارکباد ورکول شي نو ددې د جواز وجه څه ده؟ حال دا چې د دوی نکاح ناجائز ده او دا په یو ناجائز کار باندې وېشل شوي دي؟

جواب: متهایان خوړل او مبارکباد ورکول هم د خوښۍ نښه ده، داسې خلکو ته هم د ایمان او نکاح تازه کول پکار دي.[۳]

سوال: د شیرینی د خوړلو په جواز باندې زما یو ملګري دلیل ورکړی چې په هندوستان کې به مسلمانانو د خپلو هندو ګاونډیانو د واده په تقریباتو کې شرکت کولو او خوراک به یې هم کولو؛ خو زما نظر بیا دا دی: چې هغه د هندوانو په خپل منځ کې واده ؤ، د یو مذهب معامله وه، لیکن دلته مسئله دا ده چې مسلمانه نجلۍ هم اوس مرتده شوه یا به شي، لهذا دا د یو مرتد یا زندیق په اضافه باندې یا د نجلۍ په مذهب بدلولو باندې، د اسلام نه د اوړېدلو په خوشحالۍ کې متهایان دي، همدا راز دا هم ووایئ چې چا متهایان خوړلي دي او په دې کار باندې هلک نجلۍ ته (د کوزدې په تړلو باندې) مبارکباد ورکړی وي، اوس هغوی څه وکړي؟ که چېرته هغوی په ناپوهۍ کې داسې کړي وي، که چېرته هغوی سره له پوهې دا ناجائز فعل کړی وي اوس به هغوی څه کوي؟

جواب: د غیر مسلمو په خپل منځ کې واده ته مبارکي ورکول دا خو یو رواج دی؛ خو که چېرته د مسلمانې نجلۍ عقد د کوم غیر مسلم سره وشي یا نعوذ بالله کومه مسلمانه نجلۍ مرتده شي او د غیر مسلم سره نکاح وکړي؛ نو په دې صورت کې هیڅ مسلمان په مبارکۍ کې نه دی لیدل شوی، بلکې د غیرتمنو مسلمانانو داسې مثالونه شته چې داسې مردار خلک یې د ځمکې او خلکو له مخه لیرې کړي دي، په هر حال کوم خلک چې په دې کې اخته دي دوی ته

[۱] من اعتقد الحرام حلالًا (الى قوله) فان كان دليله قطعياكفر. (ردالمحتار ج: ٤ ص: ٢٢٣، كتاب الجهاد، باب المرتد، مطلب فى منكر الْاجماع، طبع ايچ ايم سعيد)۔

[۲] ما يكون كفرًا اتفاقًا يبطل العمل والنكاح .... وما فيه خلاف يؤمر بالْاستغفار والتوبة و تجديد النكاح. (درمختار ج: ٤ ص: ٢٤٧، كتاب الجهاد، باب المرتد، طبع ايچ ايم سعيد)۔

[۳] اذا رأى منكرًا معلوماً من الدين بالضرورة فلم ينكره ولم يكرهه واستحسنه ورضى به كان كافرًا. (مرقاةالمفاتيح ج: ٥ ص: ٣، باب الأمر بالمعروف، طبع أصح المطابع، بمبئى). أيضًا: ما يكون كفرًا اتفاقًا يبطل العمل والنكاح. (درمختار، كتاب الجهاد، باب المرتد ج: ٤ ص: ٢٤٧، طبع ايچ ايم سعيد)۔

توبه ویستل پکار ده، د خپل ایمان او نکاح تازه کول پکار دي.[۱]

د قادیاني مسلمانه ښځه درواغ وايي

سوال: زمونږ په کلي کې يوه ښځه ده چې ماشومانو ته د قرآن د ناظرې تعليم ورکوي، همدا راز د محلې ښځې ترې د تعويذ او ديني مسئلو په اړه هم دغې زنانه ته رجوع کوي: خو اوس ښه معلومه شوه چې ددې خاوند قادياني دی، د دغې ښځې نه پوښتنه وشوه: نو هغې وويل: که زما خاوند قادياني وي؛ نو څه چل وشو، زه خو مسلمانه يم، زما عقيده زما سره او د هغه عقيده د هغه سره ده، د هغه د عقائدو اثر په ما نه کيږي، ستاسو نه دا پوښتنه کوم چې:

۱ دکوم مسلمان سړي يا ښځې چې دقادياني مذهب سره يې تړاو وي تعلقات ساتل څنګه دي؟

۲ د کليوالو په شرعي معاملاتو کې دې ښځې ته رجوع کول همدا راز د معاشرتي تعلقاتو د ساتلو شرعي حکم څه دی؟

جواب: د مسلمانې ښځې نکاح د غير مسلم سره نه کيږي[۲]، نه د قادياني سره نه د کوم بل غير مسلم سره او نه هم کومه مسلمانه ښځه د قادياني په کور کې اوسېدای شي، نه د هغه سره د ښځې خاوند تعلق ساتل پکار دي، دغه ښځه چې ياد يې په سوال کې وشو، که دې ته دا مسئله معلومه نه وي؛ نو دې ته دي دا مسئله وښودل شي، د مسئلې معلومېدو نه وروسته دې ته پکار دي چې هغه قادياني مرتد نه سمدستي جدا شي او که چېرته هغه د مسئلې معلومېدو نه وروسته هم د خپل عادت سره سم د قادياني سره اوسيږي؛ نو پوه شئ چې هغه هم قاديانئ شوې ده، يوازې ساده مسلمانانو ته د چل وروکولو لپاره خپل ځان مسلمانه څرګندوي، د محلې مسلمانان دې خبر کړي چې ددې سره هم تعلق پرې کړي او دې سره هغه سلوک وکړي چې د قادياني مرتد سره يې کوي، ددې نه د بچو قرآن کريم ويل، تعويذ اخيستل، په ديني مسئلو کې دې ته رجوع کول او ددې سره معاشرتي تعلقات ساتل دا ټول حرام دي.[۳]

۱] ايضاً تيره شوې حواله۔

۲] قال الله تعالی: "وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوْا" (البقرة: ۲۲۱). أيضًا: ومنها اسلام الرجل اذا كانت المرأة مسلمة فلا يجوز انكاح المؤمنة الكافر، لقوله تعالی: ولا تنكحوا المشركين حتّٰى يؤمنوا، ولأن فى انكاح المؤمنة الكافر خوف وقوع المؤمنة فى الكفر. (بدائع الصنائع ج: ۲ ص: ۲۷۱، كتاب النكاح، فصل فى عدم نكاح الكافر المسلمة، طبع ايچ ايم سعيد)ايضًا: لا يجوز للمرتد أن يتزوّج مرتدة و لا مسلمة و لا كافرة أصلية، (عالمگيرى ج: ۱ص: ۲۸۲)

۳] قال الله تعالی: فَلا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرٰى مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ" (انعام: ٦٨) وقال تعالی: "لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُوْنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَآدُّوْنَ مَنْ حَآدَّ اللهَ وَ رَسُوْلَه وَ لَوْ كَانُوْا اٰبَآءَ هُمْ اَوْ اِخْوَانَهُمْ اَوْ عَشِيْرَتَهُمْ" (المجادلة: ۲۲)۔

د مسلمان قادياني نجلۍ سره نکاح کول

سوال: زمونږ په کلي کې د يو دهقان د لور واده د يو قادياني سره وشو؛ خو ناوې د مسلمانۍ دعوه لري. د دوی نکاح شرعا شوې ده او که نه؟ د وليمې په دعوت کې د شريکو خلکو نکاح برقراره ده او که نه؟

جواب: د قادياني حکم د مرتد دی[۱]، د دوی په پروګرامونو کې شريکېدل او په خپلو پروګرامونو کې يې شريکول ناجائز دي[۲]، کوم خلک چې په دې معامله کې سترګې پټوي، د قيامت په ورځ به د الله تعالی په درګاه کې ځواب ووايي، د حضور ﷺ د خفګان او زورنې حقدار به وي. د قاديانانو سره رشته کول ناجائز ده[۳]، که چېرته هغه نجلۍ مسلمانه شوه؛ نو نکاح يې صحيح ده او که مسلمانه نه شوه بلکې قاديانيه وي؛ نو نکاح يې باطله ده، لکه څرنګه چې د سکه او هندو سره نکاح ناجائز ده، دغه راز د قادياني سره هم ناجائز ده. په دې سړي باندې لازم دي چې قاديانيه ښځه جدا کړي. کوم خلک چې د دوی په نکاح کې شريک شوي دي هغوی ګناه ګاره دي، هغوی دې توبه وباسي، پکار ده چې آينده داسې کار بيا ونکړي.

د يو سوال ځواب

سوال: د حضرت زينب رضي الله عنها نکاح د ابوالعاص بن ابوالربيع سره شوې وه چې کافر ؤ، د حضرت ام کلثوم رضي الله عنها لومړنۍ نکاح د عتيبه سره شوې وه چې هغه هم کافر ؤ، د حضرت رقيه رضي الله عنها لومړنۍ نکاح د عتبه بن ابولهب سره شوې وه چې کافر ؤ، د حضور ﷺ د دغه دريو يادو شويو لورګانو لومړنۍ نکاح د کافرانو سره ولې شوې وې؟

جواب: تر دغه وخته پورې د کافرانو سره د نکاح منع نه وه راغلې، وروسته ترې منع راغله[۴]. عتبه د خپل پلار ابولهب په وينا حضرت رقيه رضي الله عنها ته او عتيبه حضرت ام کلثوم رضي الله عنها

---

[۱] اذا لم يعرف أن محمدًا آخرالأنبياء فليس بمسلم لأنه من الضروريات. (الأشباه والنظائر ج: ۲ ص: ۹۱، كتاب السير،باب الردة،طبع ادارة القرآن) ايضًا:وان أنكربعض ما علم من الدين ضرورة كفرها.(شامی ج: ۱ ص: ۵٦۱)

[۲] او هٰذا يدل على ان علينا ترک مجالسة الملحدين وسائر الكفار عند اظهارهم الكفر والشرک وما لَا يجوز على الله تعالى اذا لم يمكنّا انكاره. (احكام القرآن للجصاص ج: ۳ ص: ۲، طبع سهيل اكيدمى لاهور)۔

[۳] فلا يتزوّج المرتد مسلمة ولَا كتابية و لَا مرتدة و لَا يتزوّج المرتدة مسلم و لَا كافر و لَا مرتد. (البحرالرائق ج:۳ ص: ۲۵۹، طبع دارالمعرفة، بيروت)۔

[۴]........ وجدنا نكاح المشركات قد كان مباحًا فى اوّل الْاسلام الى ان نزل تحريمهن. (احكام القرآن للجصّاص ج: ۱ ص: ۳۳۵، باب نكاح المشركات، طبع سهيل اكيدمي، لاَ هور پاكستان)۔

نه طلاق ورکړی وو، حال دا چې وروسته د دواړو عقد د يو بل پسې د حضرت عثمان رضی الله عنه سره وشو[1] او حضرت ابوالعاص رضی الله عنه د جنګ بدر نه وروسته مسلمان شو.[2]

که د اولاد د کفر وېره وي؛ نو د اهل کتاب ښځې سره نکاح ناجائز ده

سوال: دلته په جرمني کې زياتره مسلمانان هلکان د عيسويانو جينکو سره واده کوي او وايي چې مونږ په خپله خوښه کاغذي واده کړی دی، د قرآن او سنت په رڼا کې تاسو ووايئ چې د دوی دا کړنه څه حکم لري؟

جواب: که چېرته هغه نجلۍ اهل کتاب (عيسوې) وي؛ نو د هغوی سره نکاح جائز ده[3]، په دې شرط چې دا وېره نه وي چې ددې ښځو له وجې يې اولاد کافران نه شي، که چېرته داسې وېره وي: نو هيڅکله دې داسې نکاح نه کوي، کنه نو د خپل اولاد چې د کفر په غېږ کې يې غورځوي دې سره به ګناه ګار وي.[4]

١] او تزوج زينب أبو العاص بن الربيع .... وأما رقية فكان قد تزوجها أوّلاً ابن عمه عتبة بن أبي لهب، كما تزوج أختها أخوه عتيبة بن أبي لهب، ثم طلقا هما قبل الدخول بهما بغضة فى رسول الله صلى الله عليه وسلم حين أنزل الله (تبت يدا أبي لهب الآية) وبعد فتزوج عثمان بن عفان رضى الله عنه رقية وهاجرت معه الى أرض الحبشة........ ولما أن جاءه البشير بالنصر الى المدينة وهو زيد بن حارثة وجدهم قد ساوّوا على قبرها التراب، وكان عثمان قد أقام عليها بمرضها بأمر رسول الله صلى الله عليه وسلم وضرب له بسهمه وأجره، ولما رجع زوّجه باختها أم كلثوم أيضًا، ولهذا كان يقال له ذوالنورين، ثم ماتت عنده فى شعبان سنة تسع ..... الخ. (البداية والنهاية ج:٣ ص: ٣٢١، فصل فى ذكر أولادرسول الله صلى الله عليه وسلم، طبع قديمى كتب خانه)۔

٢] و ذكر ابن اسحاق أن أبا العاص أقام بمكة على كفره واستمرت زينب عند أبيها بالمدينة حتى اذا كان قبيل الفتح خرج أبوالعاص فى تجارة لقريش، فلما قفل من الشام لقيته سرية فأخذوا ما معه وأعجزهم هرباً وجاء تحت الليل الى زوجته زينب فاستجار بها فاجارته .... قال (أى أبوالعاص) فاني أشهد أن لا اله الا الله، وأن محمدًا عبده ورسوله، والله ما منعني عن الاسلام عنده ألا تخوف ان تظنوا اني انما أردت أن آكل أموالكم فلما أداها الله اليكم وفرغت منها أسلمت ثم خرج حتى قدم على رسول الله صلى الله وعليه وسلم ... عن ابن عباس رضى الله عنه قال: رد عليه رسول الله صلى الله عليه وسلم زينب على النكاح الأول ولم يحدث شيئًا.(البداية والنهاية ج: ٣ ص:٣٣٢، فصل فى فضل من شهد بدرًا من المسلمين، طبع دارالفكر، بيروت)

٣] قال الله تعالى: "وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الَّذِيْنَ أُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ" (المائدة: ٥). (وصح نكاح كتابية) وان كره تنزيهاً (مؤمنة بنبى) مرسل (مقرة بكتاب) منزل، وان اعتقدوا المسيح الٰها. وفى الشامية: (قوله مقرة بكتاب) فى النهر عن الزيلعي. واعلم ان من اعتقد دينًا سماويًا وله كتاب منزل كصحف ابراهيم وشيث و زبور داؤد من أهل الكتاب، فتجوز منكاحتهم وأكل ذبائحهم. (ردالمحتار مع الدرالمختار ج: ٣ ص: ٤٥، كتاب النكاح، فصل فى المحرمات، طبع ايچ ايم سعيد، ايضًا: عالمگيرى ج: ١ ص:٢٨١، كتاب النكاح، القسم السابع، البحرالرائق ج: ٣ ص: ١١٠، فصل فى المحرمات)۔

٤] والأولى أن لا يتزوج كتابية...... وفى المحيط: يكره تزوج الكتابية الحربية ... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه

عیسوئ ښځې سره نکاح کول

سوال: نصارې د الله تعالی ددې قول مطابق **ولا تقولوا ثلاثة**. مشرکان دي او د مشرکو ښځو سره نکاح ناجائز ده. ځنګه چې د الله تعالی ارشاد دی **ولا تنکحوا المشرکات**. کې ددې تصریح ده. بیا د نصارې ښځو سره نکاح ولې جائز ده؟ کوم وخت چې قرآن نازل شو هغه وخت هم د قرآن مطابق هغوی مشرکان وو؛ نو زمونږ د عالمانو دا خبره چې هغه وخت له دوی سره نکاح ناجائز وه او اوس جائز ده ماته صحیح نه ښکاري.

جواب: ډیرو عالمانو ته دا مشکل پیښ شوی او هغوی د اهل کتابو سره نکاح د عامو مشرکینو سره مشروط کړه؛ خو د محققینو په نزد د اهل کتابو حلت د **ولاتنکحوا المشرکات**، قاعدې نه مستثنی ده.[1]

سوال: تاسو وفرمایل چې د اهل کتابو حلت د **ولاتنکحوا المشرکات**، د قاعدې نه مستثنی ده. په دې ځواب مې تسلي ونه شوه.

جواب: مطلب دا چې نصرانیان خو یقینا مشرکین دي، ددې سره- سره د هغوی سره نکاح کول جائز دي. ددې نه معلومیږي چې د **ولاتنکحوا المشرکات**، حکم د اهل کتابو لپاره نه بلکې د غیر اهل کتابو لپاره دی.

د عیسایي ښځې مسلماني خور سره نکاح کول

سوال: زه یوه عیسایي ښځه یم، زما خاوند زما خور وتښتول او وکارې ته یې بوتله، هغه نجلۍ هم عیسایي ده، دواړه مسلمانان شول او نکاح یې وکړه او زما شپږ بچي دي، نه یې راته طلاق راکړی دی او نه یې راته څه ویلي دي، ستاسو نه سوال دا دی چې ستاسو په

...بقيه د تيرمخ] لأن الْانسان لَا يأمن أن يكون بينهما ولد، فينشأ على طبائع أهل الحرب، ويتخلق بأخلاقهم، فلا يستطيع المسلم قلعه عن تلك العادة. (البحرالرائق ج: ۳ ص: ۱۱۱، كتاب النكاح، فصل فى المحرمات، طبع دار المعرفة، بيروت، أيضًا: أحكام القرآن للجصاص ج: ۲ ص: ۲۳۶، باب تزوج الكتابيات، طبع سهيل اكيدمى)_

[1] واما الآية فهى فى غيرالكتابيات من المشركات لان اهل الكتاب وان كانوا مشركين على الحقيقة لكن هذا الاسم فى متعارف الناس يطلق على المشركين من غيراهل الكتاب، قال الله تعالى: ما يود الذين كفروا من اهل الكتاب ولا المشركين ....فصل بين الفريقين فى الاسم على ان الكتابيات وان دخلن تحت عموم اسم المشركات بحكم ظاهر اللفظ لكنهن خصصن عن العموم لقوله تعالى: والمحصنٰت من الذين اوتوا الكتٰب من قبلكم. (بدائع الصنائع ج۲، ص۲۷۱، كتاب النكاح)_ .

مذهب (اسلام) کې ددې اجازت شته چې يو کس دې د دوخويندو سره نکاح وکړي؟ او دواړه په نکاح کې ساتلی شي؟ تفصيلي ځواب راکړئ. زما مقدمه په عدالت کې شروع ده

جواب: په شريعت کې دوه خويندې په نکاح کې جمع کول ناجائز دي[1]. عيسايي (اهل کتاب) ښځې او خاوند کې که خاوند مسلمان شي؛ نو نکاح يې پاتې کيږي. پس ستاسو نکاح هم هغه شان شته[2]. تر څو پورې چې تاسو ته طلاق نه وي درکول شوی. تر هغه پورې ستاسو نکاح باقي ده. هغه ستاسو د خور سره نکاح نه شي کولی

د عدالت ذمه واري ده چې هغوی دواړه سره جدا کړي. والله اعلم!

عيسايي ښځې سره نکاح کول

سوال: يو مسلمان د خپلې مسلمانې ښځې سره- سره په بل هېواد کې يوازې د خپل تجارت لپاره د عيسايي ښځې سره واده کول غواړي، ايا شريعت ده ته د واده اجازه ورکوي او که نه؟ که اجازه وي؛ نو د لومړني واده سره به څه کوي؟ هغه عيسايي ښځه به د هغه لپاره حلاله وي؟ ايا دا مسلمان سړي کې ايمان باقي پاتې کېدای شي؟ اودده ګټه په جومات لګول څه حکم لري؟

جواب: دا چې دا سړی له وړاندې مسلمانه ښځه په نکاح کې لري؛ نو د عيسايئ ښځې په نکاحٍ کې هيڅ کوم مانع نشته؛ خو د نورو وجوهو په بنسټ داسې واده ناجائزه دی.

اولا: د اهل کتابو د کومو ښځو سره چې د نکاح اجازه ورکول شوې ده، ددې نه هغه اهل کتاب مراد دي چې د دارالاسلام اوسېدونکي وي، چا ته چې د شريعت په اصطلاح کې "ذمي" ويل کيږي، د دارالکفر اوسېدونکی نه وي، لهذا د اسلامي حکومت ذمي ښځو سره هر کله چې هغوی اهل کتاب وي نکاح ورسره جائز ده، مګر مکروه تنزيهي ده او هغه اهل کتاب چې په دارالحرب کې اوسيږي د هغوی د ښځو سره نکاح کول مکروه تحريمي ده، (مکروه تحريمي ته د حرام سره د زيات نزدې والي له امله ناجائز ويل کيږي) لهذا دا نکاح خو به منعقد ش؛ مګر د مکروه تحريمي په وجه به ناجائزه وي او کونکی به يې ګناه ګار وي.

دويم: د اهل کتابو ښځو سره د نکاح صحيح کېدو شرط دا دی چې: هغوی واقعتاً اهل کتاب وي. صرف په نوم عيسايي يا يهودي نه وي، د نن سبا ډېر يهوديان او نصرانيان صرف په نوم يهوديان او عيسايان دي، کنه نو يقيني هغوی ملحدين وي، هغوی نه کوم

---

[1] حرمت عليكم امهاتكم.........وان تجمعوا بين الأختين الا ما قد سلف. (النساء: ٢٣)۔

[2] واذا اسلم زوج الكتابية، فهما على نكاحهما لانه يصح النكاح ابتداءً فلا يبقى اولى. (هداية/ ٢/ ٣٤٧/ كتاب النكاح/ باب نكاح اهل الشرك)۔

کتاب مني. نه نبي او نه هم دين او مذهب پېژني. که دغه شان عيسايي ښځه وي چې صرف قومي لحاظ سره ورته عيسايي ويل کيږي او واقعتاً ملحدين وي؛ نو د هغې سره نکاح نه کيږي. دغه راز ښځه او خاوند به په شريعت کې زنا کاران شمارل کيږي.

دريم که يو مسلمان د اهل کتاب ښځې سره واده کړی وي؛ نو د شرعي قانون له مخې به د هغه اولاد مسلمان شمارل کيږي: خو د غير په هېوادونو کې چې د عيسايي ښځو سره کوم ودونه کيږي د هغې نه پيدا کېدونکي اولاد د خپلې مور مذهب غوره کوي. بلکې په ځينو وختونو کې خو داسې هم وشي چې د واده نه وړاندې دواړو دا پرېکړه کړې وي چې نيم اولاد به د خاوند وي او نيم به د مور په مذهب باندې وي، که داسې شرط ولګول شي: نو داسې واده کونکی مسلمان به د شرط لګولو سره مرتد شي، ځکه چې هغه د خپل اولاد مرتد کېدل برداشت کړل او په دې باندې راضي شو. د چا په کفر باندې راضي کېدل هم کفر دی. لهذا داسې شرط لګولو سره به دا کس د ايمان نه ووځي او مرتد به شي او دده مخکينۍ ښځه به دده له نکاح نه ووځي.

څلورم زمونږ ساده ګان ځوانان د امريکې د شهريت غړيتوب ترلاسه کولو، د رزق ګټلو لپاره ددې عيسايي ښځو په چکر کې پرېوځي؛ خو ددې هېوادونو د قانون مطابق د طلاق حق د سړو په ځای ښځو ته حاصل وي، داسې ښځې به چې د چا په جال کې داسې ساده ځوانان راغلل. دوی ته به يې د خپل قانون سره سم ښځې طلاق ورکړي، په کور او اولاد به يې ترې قبضه وکړه، دا خاوند صاحب "خسر الدنيا والاخرة" په شان په دواړه جهانونو کې برباد شو. چونکې د فقهې قاعده ده چې: "**المعروف کالمشروط**" يعنې د کوم شي چې عام رواج وي: نو هغه هم هغه شان ګڼل پکار دي، ګويا د واده په وخت کې دا شرط کېښودل شوی ؤ، لهذا ددې هېوادونو د قاعدې مطابق ګويا دا کس په دې شرط سره نکاح کوي چې ښځه کله وغواړي ده ته طلاق ورکولای شي، په ماشومانو دې قبضه وکړي.

ددې وجوهاتو په بناء نه په خارجي هېوادونو کې د مسلمانانو ځوانانو د عيسايي ښځو سره واده کول جائز دي، په دويمه وجه خو نکاح نه کيږي، دريمه خو کفر ته نژدې ده؛ نو په دې صورت کې به د هغه د اولنۍ ښځې سره نکاح فسخ شي او څلورمه وجه کې د کفر وېره ده، البته که څه کفريه شرط کېښودل شوی نه ؤ او نه هم معروف ؤ؛ نو اولنۍ ښځه به دده په نکاح کې وي مګر دی به د عيسايي ښځې سره د نکاح کولو په وجه ګناه ګار وي، هذا ما عندي والله أعلم بالصواب!

د کومو ښځو سره نکاح جائز ده؟

ایا د ښځې د ناروغۍ په خاصو ورځو کې نکاح جائز ده؟

سوال: د ډیرو خلکو نه مې اوریدلي چې د ښځو د ناروغیو په خاصو ورځو کې چې په میاشت کې یو ځل ورباندې راځي د ښځې نکاح نه کیږي او که چېرته وشي: نو وروسته به بیا نکاح کوي، اوس تاسو ووایئ چې آیا په دغو ورځو کې نکاح کېدای شي او که نه؟

جواب: نکاح یې کیږي: خو د ښځې خاوند یو ځای والی صحیح نه دی. بلکې یو ځای والی به ددې ناروغۍ د تېرېدو وروسته کوي.[۱]

ناجائز حمل داره ښځې سره نکاح کول

سوال: یو سړي د یوې ښځې سره زنا وکړه چې په هغې سره هغه ښځه حمل داره شوه، د حمل وروسته دواړو سمدستي نکاح وکړه، تاسو ووایئ چې بچی به حلالي وي او که حرامي؟ د دوی دواړو نکاح په شریعت کې قبلیږي او که نه؟

جواب: دابچی چې د نکاح نه مخکې د مور په خېټه شوی ددې نسب ثابت نه دی؛ خو نکاح یې صحیح ده، بیا چې د چا نطفه وي که نکاح د هغه سړي سره شوې وي؛ نو د دواړو یو ځای والی جائز دی او که نکاح د بل سره شوې وي؛ نو د ماشوم تر پیدا کېدو پورې به انتظار کوي.[۲]

د ناجائز حمل په صورت کې نکاح جائز ده

سوال: دیو نجلۍ ناجائزه اړیکي وې، دوخت په تېرېدو سره د ښځې په خېټه ماشوم شو، اوس هغه سړی غواړي چې ددې نجلۍ سره نکاح وکړي، د حمل په صورت کې یې نکاح جائز ده؟

جواب: نکاح خو ددې سړي سره هم جائز ده او د بل سړي سره هم. مګر د چا چې نطفه وي

۱] "وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُواْ النِّسَاء فِي الْمَحِيْضِ وَلاَ تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللّهُ". (البقرة: ۲۲۲) ایضاً: ویمنع الحیض قربان زوجها ما تحت ازارها کما فی البحر......یعنی ما بین سرة ورکبة.....الخ. (ردالمحتار/ ۱/ ۲۹۲/ طبع ایچ ایم سعید/ کراچی) قال والعوارض المانعة عن الوطئ مع ثبوت النکاح الی قوله احدها الحیض النتف فی الفتاوی ص۱۸۸،طبع ایچ ایم سعید

۲]وصح نکاح حبلی من زنی لا حبلی من غیره ای الزنی لثبوت نسبه.....وان حرم وطؤها حتی تضع...... (فروع) لو نکحها الزانی حل له وطؤها اتفاقا والولد له ولزمه النفقة. (قوله: وصح نکاح حبلی من زنی) ای عندهما وقال ابو یوسف لا یصح، والفتویٰ علی قولهما......(قوله والولد له) ای ان جاء ت بعد النکاح بستة اشهر مختارات النوازل. فلو لاقل من ستة اشهر من وقت النکاح، لا یثبت النسب. (ردالمحتار مع الدرالمختار/ ۳/ ص۴۸، ۴۹/ کتاب النکاح/ مطلب مهم فی وطء السری/ طبع ایچ ایم سعید)۔

هغه د نکاح نه پس کوروالی هم کولی شي، که چېرته د بل سره نکاح وشي: نو هغه به د ماشوم تر پیدا کېدو پورې انتظار کوي.[۱]

د ښځې د حمل په صورت کې نکاح کول

سوال: ستاسو نه یوې ښځې دا پوښتنه کړې وه چې زما نکاح په داسې حال کې وشوه چې د پردي سړي د نطفې نه مې په خېټه ماشوم شوی وُ، ددې نه اووه ۷ کاله پس واده وشو او دوه بچیان یې هم دي، د الله په خاطر مولانا صاحب! تاسو ووایئ چې زه څه کفاره ادا کړم؟ جواب کې تاسو لیکلي وو ستاسو نکاح چې د ناجائز حمل په صورت کې شوې وه نکاح صحیح وه. مولانا صاحب! سوال دا دی چې: ستاسو ځواب د کومې فقهي قاعدې لاندې دی؟ د کوم کتاب حواله راکړئ، زه به بې حده ستاسو شکر ګزار شم، ځکه چې د ځینو عالمانو وینا ده: د پردي سړي سره د حاملې ښځې نکاح نه کېږي، یوازې زنا کاره کولای شي چې ددغې زنا کارې ښځې سره واده وکړي، که چېرته د حاملې (بلاربې) ښځې سره نکاح نه کېږي؛ نو بیا د کونډې یا مطلقې ښځې نکاح د حمل په صورت کې څه حکم لري؟

جواب: ما چې کومه مسئله لیکلې وه هغه د حنفي فقه تقریبا په ټولو کتابونو کې موجوده ده. په درمختار کې دي:

وصح نکاح حبلی من زنی،،،،،،، وان حرم وطؤها حتی تضع لو نکحها الزانی حل له وطؤها اتفاقا (شامی ج۳ ص۴۸ طبع جدید)

په فتاوی عالمګیري کې دي: **وقال ابو حنیفة ومحمد رحمهما الله تعالی یجوز ان یتزوج امراة حاملامن الزنا ولا یطؤها حتی تضع، وقال ابویوسف رحمه الله لایصح والفتوی علی قولهما کذا فی المحیط (فتاوی عالمگیری ص ۲۸۰ ج۱)**

ددې عبارتونو څخه معلومه شوه چې د مفتی به قول مطابق د حاملې نکاح د زناکار او سم سړي دواړو سره کېږي، د دواړو ترمنځ یوازې توپیر په دې کې دی: چې د ماشوم پیدا کېدو نه وړاندې زاني کوروالی کولای شي او غیر زاني یې نه شي کولی، کومې ښځې چې د مسئلې پوښتنه کړې وه د هغې کیسه څو کاله وړاندې تېره شوې وه؛ نو ځکه دې ته مې صرف د نکاح د صحیح کولو مسئله وښوده، دویمه برخه ددې سره متعلق نه وه؛ نو ځکه هغه ذکر نه شوه، د کونډې یا مطلقې ښځې نکاح د حمل په وخت کې نه کېږي، ځکه چې هغه په عدت کې وي او په عدت کې نکاح ناجائز ده[۲]، په خلاف د هغه حمل چې له زنا څخه شوی وي، د هغې هیڅ

۱] ایضاً پورتنۍ حواله۔

۲] قال تعالی: "وَأُوْلَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ". (الطلاق: ٤)... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

عدت نشته ځکه چې عدت د حرمت نسب لپاره مقرر شوی دی او د زنا د حمل څه حرمت نشته[۱]. تعجب دی چې عالمانو ته په دې مسئله کې ولې خنډونه مخې ته راځي؟

د ناجائزه اړیکو والا ښځې او سړي ترمنځ نکاح جائز ده

سوال: د کومې ښځې سره چې د کوم سړي ناجائزه اړیکې پیدا شي: نو ددې نه پس ددې ښځې او سړي ترمنځ نکاح کېدای شي او که نه؟ که چېرته نکاح کېدای شي: نو آیا د مخکینیو اړیکو پر بنسټ به ګناه ددې په سر وي او که نه؟

جواب: نکاح یې کېدای شي[۲]. دمخکینیو ناجائزه اړیکو ساتلو وبال به په دوی باندې خامخا وي، په هغو کړو ګناهونو باندې توبه او استغفار لازم دی، د نکاح نه وروسته به د یو بل لپاره حلال شي.

د ناجائزه اړیکو وروسته د لېور او ورینداړ د اولادو نورشته

سوال: د لېور او وریندارې ناجائزه اړیکې وې، بیا لېور د ورینداړ د وړې خور سره واده وکړ، بیا هم ددې دواړو ناجائزه اړیکو دوام پیدا کړ، اوس دا حال دی چې د ورینداړ زوی لوی دی او د لېور لور وړه ده او دواړه ځوانان دي؛ نو ویل کیږي چې د دواړو واده وشي، اوس مسئله دا ده چې په دې لحاظ سره دا واده کېدای شي او که نه؟ خو ما ته معلومه نه ده چې د ورینداړ د لیور نه څه اولاد شته او که نه. لیکن د لیور او ورینداړ د پنځلسو کالو راپه دېخوا اړیکې پرې شوي دي.

جواب: جائز ده.[۳]

...بقیه د تیرمخ] ایضاً: فصل: ومنها ان لا تکون معتدة الغیر لقوله تعالیٰ: ولا تعزموا عقدة النکاح حتی یبلغ الکتٰب اجله، ای ما کتب علیها من التربص ولأن بعض احکام النکاح حالة العدة قائم فکان النکاح قائماً من وجه...وسواء کانت العدة عن طلاق او عن وفاة.الخ(بدائع الصنائع/ ۲/ ۲٦۸/ کتاب النکاح/ طبع ایچ ایم سعید)

۱]لا تجب العدة علی الزانیة وهٰذا قول ابی حنیفة ومحمد رحمهما الله تعالیٰ کذا فی شرح الطحاوی. (عالمگیری/ ۱/ ٥۲٦). وعلی هٰذا یخرج ما اذا تزوج امرأة حاملاً من الزنا انه یجوز فی قول ابی حنیفة ومحمد لکن لا یطؤها حتی تضع.....لهما ان المنع من نکاح الحامل حملاً ثابت النسب لحرمة ماء الوطؤ، ولا حرمة لماء الزنا بدلیل انه لا یثبت به النسب قال النبی صلی الله علیه وسلم: الولد للفراش وللعاهر الحجر، فاذا لم یکن له حرمة لا یمنع جواز النکاح الا انها لا توطا حتی تضع......الخ. (البدائع الصنائع/ ۲/ ۲٦۹/ کتاب النکاح/ طبع ایچ ایم سعید)۔

۲] ایضاً)۔

۳] قال تعالیٰ: "واحل لکم ما ورآء ذٰلکم". (النساء: ۲٤) ایضاً: وفی الشامیة: ویحل لاصول الزانی وفروعه اصول المزنی بها وفروعها. (ردالمحتار/ فصل فی المحرمات/ ۳/ ۳۲/ طبع ایچ ایم سعید/ کراچی)۔

د بدکار لېور او وربېندار اولاد په خپل منځ کې نکاح

سوال: یو سړي د خپلې وربنداري سره بدکاري وکړه، په دې باندې کوم شرعي شاهدان نه وو، یو څو کاله وروسته هغې د خپلې لور نکاح د هغه زوی سره وکړه. اوس د هغوی زامن هم پیدا شوي دي. آیا دا نکاح صحیح وه او د اولاد څه حکم دی؟ اوپه دې کې چې کوم خلک خبر وو او شریک شوي وو آیا د هغه خلکو نکاح باقي پاتې کیږي؟

جواب: د دوی دواړو د بدکارئ اثر د دوی د اولاد په خپل منځ کې د رشتې په جائز کېدلو باندې نه پرېوځي[1]. لهذا دا نکاح صحیح ده.

د بدکارې تره ښځې او بدکار لېور زوی تر منځ نکاح

سوال: د تره ښځې او لېور زوی تر منځ تقریبا دوه کاله ناجائزه اړیکه وه، په دې زمانه کې تري کوم هلک یا نجلۍ نه ده پیدا شوې، ددې نه پس د دواړو ترمنځ اړیکه ختمه شوه. اوس د تره د ښځې او لېور زوی خپل بچي دي. آیا ددې دواړو په اولاد کې رشته جائز ده او که نه؟

جواب: هو. کېدای شي[2]

د لورېې زوی سره او د مورېې د پلار سره نکاح جائز ده

سوال: زید د خپل زوی نکاح د خپلې ښینې د لور سره وکړه. لږ وخت وروسته د زید ښځه وفات شوه. ددې نه وروسته زید د خپل زوی د خواښې سره یعني د خپلې ښینې سره نکاح وکړه. اوس مور او لور په یو کور کې د خواښې او انګور او ورسره د مور او لور په حیث دواړه سره ژوند تېروي آیا دا جائز دي؟

جواب: جائز دي. تا ته د نا جائز کېدو شک له کومه پیدا شو؟[3]

---

[1] "واحل لكم ما ورآء ذلكم". (النساء: ٢٤) . وقال عطاء: احل لكم ما وراء ذوات المحارم من اقاربكم. (احكام القرآن للجصاص/ ٢/ ١٣٩/ قبيل باب المهور/ طبع سهيل اكيدمى، ايضاً: تفسير مظهرى/ ٢/ ٦٦/ طبع كونته)_

[2] ويحل لاصول الزانى وفروعه اصول المزنى بها وفروعها. (ردالمحتار/ ٣/ ٣٢/ فصل فى المحرمات). (وفى البحر الرائق ٣/ ١٠٨). واراد بحرمة المصاهرة الحرمات الاربع........ويحل لاصول الزانى وفروعه اصول المزنى بها وفروعها)

[3] وقال عطاء: احل لكم ما وراء ذوات المحارم من اقاربكم......الخ. (احكام القرآن للجصاص/ ٢/ ١٣٩ سورة النساء: ٢٤ / قبيل باب المهور/ طبع سهيل اكيدمى، لاهور). قالوا: ولابأس ان تزوج الرجل امرأة ويتزوج ابنه امها او بنتها لانه لا مانع وقد تزوج محمد بن الحنفية...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

ښځه او میره موریې په نکاح کې راوستل

سوال: د خسر ښځه چې د خپلې ښځې حقیقي مور نه وي، د خسر د مړینې وروسته د لومړنۍ منکوحې په ژوند کې ددې کونډې سره نکاح جائز ده که ناجائز؟

جواب: د داسې دوه ښځو په نکاح کې جمع کول ناجائز دي چې په دې دواړو کې یو سړی فرض کړل شي: نو د دواړو نکاح نه کیږي. مثلاً د دوه خویندو، د مور خور او خورزه، د پلار خور او وريره[۱]. دا اصول مخې ته اېښودلو سره غور وکړئ چې د یوې نجلۍ او میرنۍ مور په خپل منځ کې رشته څه ده؟ مونږ ګورو که چېرته نجلۍ سړی فرض کړل شي: نو ددې نکاح د میرنۍ مور سره نشي کیدی. لیکن که چېرته میرنۍ مور سړی فرض کړی شي (په دې حال کې چې دا هغه میرنۍ مور نه شي کیدی) نو ځکه د نجلۍ سره د هغه نکاح جائز کیږي. معلومه شوه چې نجلۍ او د هغې میرنۍ مور په یوه نکاح کې جمع کول جائز دي: نو ځکه د خسر د ښځې سره چې د ښځې میرنۍ مور ده، د ښځې په موجودګۍ کې نکاح جائز ده.[۲]

د ناسکه تره د مطلقې سره نکاح صحیح ده

سوال: زما میرني ورور خپلې ښځې ته طلاق ورکړ او زما په زوی یې تور پورې کړ چې زما زوی ددې سره واده کړی، آیا دا نکاح جائز ده؟

جواب: د میرني تره د مطلقې ښځې سره نکاح صحیح ده چې د عدت ختمېدلو وروسته یې وکړي.[۳]

....بقیه د تیرمخ] امرأة وزوج ابنه بنتها. (البحرالرائق/ ۳/ ۱۰۵، کتاب النکاح/ فصل فی المحرمات/ طبع دار المعرفة. ایضاً: فتح القدیر/ ۲/ ۳٦٤/ طبع دار صادر، بیروت)۔

۱]لا یجوز الجمع بین امراتین لو کانت احداهما ذکراً لایجوز له ان تتزوج بالاخریٰ. (خلاصة الفتاوی/ ۲/ ۷/ طبع کوئته). (قوله وبین امراتین ایة فرضت ذکراً حرم النکاح) ای حرم الجمع بین امرأتین اذا کانتا بحیث لو قدرت احدهما ذکراً حرم النکاح بینهما ایتهما کانت المقدرة ذکراً کالجمع بین المراة وعمتها، والمراة وخالتها، والجمع بین الام والبنت نسباً او رضاعاً لحدیث مسلم......الخ. (البحرالرائق/ ۳ / ۱۰٤/ فصل فی المحرمات/ طبع دار المعرفة)۔

۲] وقید بقوله "آیة فرضت" لانه لو جاز نکاح احداهما علی تقدیر مثل المرأة وبنت زوجها او امرأة ابنها فانه یجوز الجمع بینهم عند الائمة الاربعة وقد جمع عبدالله بن جعفر بین زوجه علی وبنته ولم ینکر علیه احد وبیانه انه لو فرضت بنت الزوج ذکراً بان کان ابن الزوج لم یجز له ان یتزوج بها، لانها موطؤة ابیه. ولو فرضت المرأة ذکراً لجاز له ان یتزوج ببنت الزوج لانها بنت رجل اجنبی.....الخ. (البحرالرائق/ ۳/ ۱۰۵/ کتاب النکاح، فصل فی المحرمات/ طبع دار المعرفة/ بیروت)۔

۳] قال تعالی: "واحل لکم ما ورآء ذٰلکم". (النساء: ۲٤). ولی ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د میرنۍ مور د خاوند د لمسي سره رشته جائز ده

سوال: مونږ د خپلې خور واده د خپلې میرنۍ مور د لومړني خاوند د لمسي سره کولی شو؟ که وکتل شي نو په خپل منځ کې د دوی هیڅ رشته نشته. هسې ورته خلک ترور وايي. آیا دا نکاح جائز ده؟

جواب: هو جائز ده.[1]

د میرنۍ مور د لور سره نکاح جائزه ده

سوال: د زید پلار دویم واده کړی، د زید دویمه مور د خپل ځان سره دویمه لور راوستې چې د هغې د لومړني خاوند څخه ده، د زید او نجلۍ تر منځ د وینې کومه رشته نشته، آیا زید ددې نجلۍ سره واده کولی شي؟

جواب: هو کولی یې شي.[2]

د میرنۍ مور د سکه خور سره نکاح جائز ده

سوال: مسئله دا ده چې زما واده د میرنۍ مور د سکه خور سره کیږي (چې په یو قسم سره زما د پلار ښینه کیږي) آیا دا واده جائز دی؟

جواب: جائزدی، په دې شرط چې د حراموالي کومه بله رشته نه وي.[3]

د میرنۍ مور د ورور سره نکاح جائز ده

سوال: آیا نجلۍ د یو داسې کس سره شرعي نکاح کولی شي چې ددې نجلۍ د میرنۍ مور سکه ورور وي؟

جواب: د میرنۍ مور د ورور سره نکاح جائز ده. والله اعلم[4]

...بقیه د تیرمخ] احکام القرآن للجصاص: قال عطاء: احل لکم ما وراء ذوات المحارم من اقاربکم. (احکام القرآن للجصاص/ ۲/ ۱۳۹/ طبع سهیل اکیدمی)۔

۱] ایضاً.)۔

۲] قالوا: لا بأس ان یتزوج الرجل مرء ویتزوج ابنه امها او بنتها لانه لا مانع وقد تزوج محمد بن الحنفیة امرأة وزوج ابنه بنتها. (البحرالرائق/ ۳، ۱۰۵، کتاب النکاح/ فصل فی المحرمات، ایضاً: فتح القدیر/ ۲/ ۳٦٤/ فصل فی المحرمات/ طبع دار صادر، بیروت)۔

۳] وقد قدمنا قریباً انه لا بأس ان یتزوج الرجل امراة، ویتزوج ابنه امها او بنتها لانه لا مانع، وقد تزوج محمد بن الحنفیة امراة وزوج ابنه بنتها. (فتح القدیر/ ۲ ۳٦٤/ طبع دار صادر/ بیروت، ایضاً: البحرالرائق/ ۳/ ۱۰۵/ طبع دارالمعرفة/ بیروت)۔

٤] قال تعالی: "واحل لکم ما ورآء ذٰلکم". (النساء: ۲٤). قال عطاء: ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د ورور د میرنۍ لور سره نکاح جائز ده

سوال: د منیر نکاح د داسې کونډې ښځې سره وشوه چې د خپل زوړ (خدای ښښلي) خاوند نه یې یوه لور له ځانه سره راوستې ده، آیا د قرآن او سنتو په رڼا کې د منیر سکه وړوکي ورور سره د دې نجلۍ نکاح کیدی شي؟

جواب: هو کیدی شي.[١]

د خور د میرنۍ لور سره نکاح کول

سوال: زما د تره زوی دی، د هغه واده د نن نه اتلس کاله مخکې د یوې ښځې سره شوی، د هغوی دوه بچي دي، تقریبا اته کاله پس زما د تره د زوی ښځه وفات شوه، د هغې نه وروسته هغه زما د خور سره واده وکړ، هغه وخت د هغه لویې لور عمر یې تقریبا دیارلس کاله ؤ او وړوکي لور عمر یې د نهو کالو ؤ، اوس دا حال دی چې د مشرې لور عمر یې تقریبا نولس کاله دی او زه د هغې سره د واده ارزو لرم؛ مګر ځینې خپلوان وایي چې: دا واده حرام دی. په داسې حال کې چې دواړه لورګانې د خپلې نیا سره اوسیږي او هغوی زما د خور سره زیات تعلقات هم نه دي ساتلي، زما عمر تقریبا دوه ویشت کاله دی او زما تړوله کورنۍ او زما خور او د نجلۍ پلار هم خوښ دي او نجلۍ هم.

جواب: د دې نجلۍ سره ستا نکاح جائز ده.[٢]

د میرنې پلار د زوی د خوښې سره نکاح جائز ده

سوال: څو ورځې وړاندې د پنجاب د یو کلي نه زما د ملګري یو خط راغلو چې په هغې کې هغه ویلي دي: په کلي کې یوه داسې نکاح کېدونکې ده چې د کلي زیاتره خلک یې د قبلولو نه انکار کوي، د زید پلار وفات شو؛ نو د هغه مور دویمه نکاح وکړه، په دغه وخت کې یې د مور یو ماشوم بچی هم پیدا شو، څه ورځې پس زید د کومې کونډې د لور سره واده وکړو، نزدې د زید مذکوره میرني پلار د زید د خوښې سره نکاح کوونکی دی، تاسو دا ووایئ چې آیا دا نکاح په شریعت کې جائز ده یا ناجائز؟ ممکنه ده چې د کلي دا سړي چې د دهقانانو څخه دي، ستاسو ځواب واوري او څه ګټه ترې واخلي او که ګناه کولو ته اماده وي؛ نو د هغې

...بقیه د تیرمخ] احل لکم ماوراء ذوات المحارم من اقاربکم. (احکام القرآن للجصاص/ ٢/ ١٣٩)۔

[١] قال تعالی: حرمت علیکم امهاتکم.........واحل لکم ما وراء ذالکم. ای: ما عدا من ذکرن من المحارم، هن لکم حلال، قاله عطاء وغیره. (تفسیر ابن کثیر/ ٢/ ٢٣٠/ سورة النساء/ ٢٤، طبع مکتبه رشیدیه کوئټه، ایضاً: احکام القرآن للجصاص/ ٢/ ١٣٩)۔

[٢] ایضاً.)۔

نه به خان وساتي.

جواب: د زید د میرنی پلار نکاح د زید د خوابنې سره جائز ده [۱]

د یتیم هلک سره د خپلې لور نکاح کولو نه پس دهغه د مور سره پخپله او د هغه د خور سره د خپل زوی نکاح جائز ده

سوال: یو سړي د یو یتیم هلک سره د خپلې لور نکاح وکړه بیا د هغه هلک د مور سره یې خپله نکاح وکړه او د هلک د خور سره یې د خپل بل زوی نکاح وکړه دا نکاح څنګه ده؟

جواب: صحیح ده، په دې کې تا ته ولې سوال پیدا شو؟ [۲]

د پلار او زوی د دوه سکه خویندو سره نکاح جائز ده

سوال: زید د هندې سره واده وکړ چې د هغې نه درې بچي سلیمه، نسیمه او عابد پیدا شو، وروسته هنده مړه شوه؛ نو زید د سلمی سره دویم واده وکړ، په دې وخت کې د زید زوی عابد هم ځوان شوی ؤ. د هغه د رشتې لپاره هغوی په لټه کې وو؛ نو د سلمی د خور سره د زید د زوی عابد واده وشو. هم دغه راز سلمی او طاهره دوه سکه خورګانې د زید او عابد سکه پلار او زوی په کور کې ښځې جوړې شوې، په دې صورت کې د دوی د اولاد تر منځ کومه رشته ده؟

جواب: د پلار او زوی نکاح د دوه سکه خویندو سره صحیح ده، مګر د پلار او زوی د اولاد په منځ کې رشته نه شي پاتې کېدای. [۳]

د باجه (ساندو) سره نکاح جائز ده

سوال: که کومه ښځه د باجه (ساندو) سره واده وکړي؛ نو د شریعت له مخې دا کار څنګه

۱] قال تعالى: حرمت عليكم امهاتكم.........واحل لكم ما ورآء ذالكم. اى: ما عدا من ذكرن من المحارم، هن لكم حلال، قاله عطاء وغيره. (تفسير ابن كثير/ ۲/ ۲۳۰/ سورة النساء/ ۲٤، طبع مكتبه رشيديه كوئته، ايضاً: احكام القرآن للجصاص/ ۲/ ۱۳۹/ سهيل اكيدمى لاهور). وفى الفتاوى الشامية: ج:۳/ ۳۱). باب المحرمات: قال الخير الرملى: ولا تحرم بنت زوج الام.........ولا ام زوجته الابن ولا بنتها، ولا زوجة الربيب ولا زوجة الراب.)_

۲] وقد قدمنا قريباً انه لا بأس ان يتزوج الرجل امراة، ويتزوج ابنه امها او بنتها لانه لا مانع، وقد تزوج محمد بن الحنفية امراة وزوج ابنه بنتها. (فتح القدير/ ۲/ ۳٦٤/ طبع دار صادر/ بيروت، ايضاً: البحرالرائق/ ۳/ ۱۰۵/ طبع دارالمعرفة/ بيروت)_

۳] اسباب التحريم انواع: قرابة، مصاهرة.........(قوله قرابة) فتحرم بنات الاخوة والاخوات وبنات اولاد الاخوة والاخوات ان نزلن وفروع اجداده وجداته ببطن واحد فلهٰذا تحرم العمات. (ردالمحتار، فصل فى المحرمات/ ۳/ ۲۸)_

دی؟ جائز دی که د شرم باعث؟ همدا راز د داسې خلکو سره ملاوېدل جائز دي که نه؟ خبر راکړئ چې د شریعت په نظر کې دا نکاح صحیح شوې که نه؟

جواب: باجه که د ښځې نامحرم وي؛ نو د هغه سره نکاح کول جائز او صحیح دي او په دې کې څه د شرم خبره هم نشته، نه د هغه خلکو سره د دوستی پرهېزولو څه وجه شته [۱]

د خورد خاوند د سکه ورور د لور سره نکاح جائز ده

سوال: آیا زما د خور د خاوند د سکه ورور د لور سره رشته جائز ده؟

جواب: جائز ده. [۲]

د مشر لېور سره نکاح جائز ده

سوال: آیا د مشر لېور سره نکاح جائز ده؟

جواب: که خپل خاوند طلاق ورکړی وي یا هغه مړ شوی وي؛ نو د عدت پوره کولو وروسته د هغه د مشر ورور سره نکاح جائز ده. [۳]

د دوه سکه ورو نو د دوه سکه خویندو د اولادونو په منځ کې رشته

سوال: زید او بکر دواړو وروڼو ته دوه سکه خورګانې واده شوي دي، د زید هلک دی او د بکر لور ده. د بکر په ذهن کې لري چې زید دده د لور رشته خپ زوی ته غواړي، د زید وینا ده چې دوه سکه وروڼو ته دوه سکه خورګانې واده شوي دي؛ نو مونږ ویلي دي او د بزرګانو نه مو اوریدلي چې دوی ته د خپلو بچو ودونه په خپل منځ کې کول نه دي پکار، ځکه چې د دوی اولاد (الله دي نه کړي) بیا سم نه پیدا کیږي، زمونږ مذهب په دې اړه څه دی؟

جواب: شرعي طریقې سره دا خبره بالکل غلطه ده.

د زوی نیولو شرعي حکم

سوال: د زید اولاد نشته. د محمود نه یې لور په لورتوب واخیستل. زید د محمود سره هیڅ

---

[۱] واما بنت زوجة ابیه او ابنته فحلال.......وفی الشامیة: قال الخیر الرملی: ولا تحرم بنت زوج الام ولا امه، ولا ام زوجة الاب ولا بنتها. (ردالمحتار مع الدرالمختار/ ۳/ ۳۱/ کتاب النکاح، باب فی المحرمات/ طبع سعید، ایضاً: فتاویٰ عالمگیری/ ۱/ ۲۷۷/ کتاب النکاح، الفصل الثالث/ طبع رشیدیه)۔

[۲] قال تعالیٰ: "واحل لکم ما ورآء ذٰلکم". (النساء: ۲۴). وفی الجصاص: قال عطاء: احل لکم ماوراء ذوات المحارم من اقاربکم. (احکام القرآن للجصاص/ ۲/ ۱۳۹/ طبع سهیل اکیدمی)۔

[۳] ایضاً پورتنی حواله، لا یجوز لرجل ان یتزوج زوجة غیره وکذٰلک المعتدة سواء کانت العدة عن طلاق او وفاة. (فتاویٰ هندیة/ ۱/ ۲۸۰/ کتاب النکاح/ الباب الثالث/ القسم السادس/ طبع رشیدیه)۔

خپلوي نه لري، اوس د زيد سره هغه نجلۍ ځوانه شوې ده، تاسو دا وواياست چې هغه نجلۍ د زيد لپاره محرم ده او که نامحرمه؟ هغه ددې نجلۍ سره واده کولی شي او که نه؟

جواب: شريعت کې په نوم د اولاد نيولو هيڅ حقيقت نشته، هغه نجلۍ دده لپاره نامحرمه ده او ددې سره يې نکاح هم جائز ده. [۱]

د لور د خاوند د لور سره نکاح کول

سوال: زمونږ د کارخانې يو موټروان دی چې عبدالله نوميږي، د خپلې سکه لور نکاح يې د يو سړي سره کړې وه، ددې سړي له مخکې يوه لور وه، دغه راز عبدالله ددې نجلۍ نيکه شو اوس عبدالله ددې نجلۍ يعني د خپلې ميرنۍ لمسۍ د لور سره واده کول غواړي، حال دا چې د دواړو په عمرونو کې هم پوره فرق دی، عبدالله يو روغ، صحتمند او شتمن سړی دی، هغه وايي چې دغه نجلۍ زما سکه لمسۍ نه ده؛ نو ځکه زه ددې سره واده کولی شم.

جواب: نکاح خو يې جائز ده[۲]، ليکن مناسب ده او که نه؟ دا دواړه طرف ته ډلې پيژني.

په لور توب سره د ساتل شوي نجلۍ په نکاح اخيستل

سوال: که يو سړی کومه نجلۍ راولي او تربيه يې کړي؛ نو ددې نجلۍ د نکاح په اړه ددې سړي د سکه زوی سره څه حکم وي؟ او که هغه نامحرمه وي؛ نو دده سره يې نکاح جائز کېدل پکار دي، دغه راز په يو کور کې يو ځای اوسېدل هم مناسب نه دي؟

جواب: دا نجلۍ ددې سړي د اولاد لپاره نامحرمه ده او دده د زامنو سره ددې نکاح صحيح ده[۳]، لهذا د هغوی په بې پردګۍ کې يو ځای اوسېدل هم ناجائز دي. [۴]

۱] قال الله تعالى: "وَمَاجَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكُمْ قَوْلُكُم بِأَفْوَاهِكُمْ". (الاحزاب: ٤) وقال تعالى: "فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَراً زَوَّجْنَاكَهَا لِكَي لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ"، الآية. قد حوت هٰذه الآية احكاماً....والثانى ان البنوة من جهة التبنى لا تمنع جواز النكاح. (احكام القرآن للجصاص/ ٣/ ٣٦١/ سورة الاحزاب/ قبيل باب الطلاق/ قبل النكاح/ طبع سهيل اكيدمى)_

٢]قال تعالى: "واحل لكم ما ورآء ذٰلكم" اى ما عدا من ذكرن من المحارم، هن حلال لكم، قاله عطاء وغيره. (تفسير ابن كثير / ٢/ ٢٣٠/ سورة النساء: ٢٤/ طبع رشيديه كوئته)_

٣]ايضا پورتنى دوه حوالى)_

٤] قال تعالى: "وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ......الخ". (النور: ٣١)_

د ښځې د لومړي خاوند د اولاد سره د خاوند د لومړنۍ ښځې د اولاد نکاح جائز ده

سوال: د زيد مور- پلار د زيد واده د تره لور سره کول غواړي. حال دا دی چې د تره د مړينې وروسته د زيد پلار د خپلې ورېنداريې سره نکاح وکړه، اوس هغه هم وفات شوې ده. د هغې يوه لور ده، د زيد پلار غواړي چې اوس هغه د خپل زوی واده ددې نجلۍ سره وکړي. مولانا صاحب! مهرباني وکړئ چې آيا دا واده کېږي يا نه؟

جواب: د تره د لور سره نکاح جائز ده[۱]، اګر که د نجلۍ مور د هلک د پلار په نکاح کې وي. د ښځې د لومړني خاوند د اولاد سره د خاوند د لومړنۍ ښځې اولاد نکاح جائز ده.

د لومړنۍ ښځې د لور نکاح د دويمې ښځې د ورور سره جائز ده

سوال: ديو سړي د لومړنۍ ښځې نه يوه لور ده او د دويمې ښځې يو ورور دی او هغوی دواړه بالغان دي آيا ددې دواړو نکاح جائز ده؟

جواب: جائز ده.[۲]

د مخکني اولاد په خپل منځ کې نکاح جائز ده

سوال: زيد چې ښځه يې مړه شوې يو اولاد (هلک يا نجلۍ) لري، هم دغه راز يوه کونډه ده او ددې هم يو اولاد (هلک يا نجلۍ) لري، دا دواړه زيد او کونډه واده کوي، اوس سوال دا دی چې آيا ددې دواړو چې کوم سابقه اولاد دي د هغوی دواړو په خپل منځ کې د بلوغ وروسته واده جائز دی يا نه؟

جواب: د سابقه اولاد په خپل منځ کې واده جائز دی.[۳]

د مور د تره لور سره واده جائز دی

سوال: آيا يو سړی د خپلې مور د تره لور سره واده کولی شي، د ځينو خلکو دا خيال دی چې نه کېږي، ځکه چې يو لحاظ سره نجلۍ د هلک ترور جوړېږي او ځيني بيا وايي چې دا واده

۱]وتحل بنات العمات والاعمام. (ردالمحتار/ كتاب النكاح/ فصل فى المحرمات/ ۳/ ۲۸/ طبع سعيد)۔

۲] قال تعالى: "واحل لكم ما ورآء ذٰلكم". (النساء: ۲۴). وفى الجصاص: قال عطاء: احل لكم ماوراء ذوات المحارم من اقاربكم.......قال ابوبكر: هو عام فيما عدا المحرمات فى الآية وفى السنة النبى صلى الله عليه وسلم. (احكام القرآن للجصاص/ ۲/ ۱۳۹/ سورة النساء: ۲۴/ طبع سهيل اكيدمى)۔

۳] ايضاً.)۔

کيږي. ځکه چې نجلۍ يې ترور نه کيږي.

جواب: که چېرته کومه بله وجه نه وي: نو د مور د تره لور سره نکاح جائز ده[۱]. هغه د رشتې ترور ده حقيقي ترور نه ده

د مور د خاله (ترور) اولاد سره واده

سوال: د خپلې مور د سکه ترور د لور يا زوی سره واده جائز دی او که نه؟

جواب: د مور د ترور د لور سره يا يې د زوی سره نکاح جائز ده. [۲]

د رشتې د خورځې سره واده جائز دی

سوال: زما کورنۍ غواړي ماته واده وکړي، د کومې نجلۍ سره چې واده کوي هغه زما د تره د لور لور ده. د کومې نجلۍ چې سره زما واده کيږي هغه په رشته کې زما خورځه راځي. آيا دا واده کيدی شي؟

جواب: ځنګه چې د تره د لور نکاح جائز ده، هم دغه راز د دغه نجلۍ د لور (يعنې د تره د لمسۍ) سره هم نکاح جائز ده.[۳]

د ترور د لمسو سره نکاح جائز ده

سوال: زما سکه ترور ده. د هغې سکه لمسي دي ، هغه زما خوريان شول: نو آيا د ترور او خوريي نکاح جائز ده؟

جواب: د ترور لمسي ته د رشتې خوريان ويل کيږي سکه خوريي نه وي، دده سره نکاح جائز ده[۴] يا داسې ځان پوه کړئ چې ځنګه ترور د هلک سره نکاح کيدی شي[۵] هم دغه راز د ترور د لمسي سره کيدی شي.

د ترور د خورزې سره واده

سوال: زما کورنۍ چې په کوم ځای کې ماته واده کول غواړي، د هغې نجلۍ پلار زما د پلار

۱]ايضاً.)_

۲]وتحل بنات العمات والاعمام. (ردالمحتار/ کتاب النکاح/ فصل فی المحرمات/ ۳/ ۲۸/ طبع سعيد)_

۳] وتحل بنات العمات والاعمام. (ردالمحتار/ ۳/ ۲۸/ فصل فی المحرمات)_

۴]قال تعالی: "واحل لکم ما ورآء ذلکم".......قال عطاء: احل لکم ماوراء ذوات المحارم من اقاربکم.......قال ابوبکر: هو عام فيما عدا المحرمات فی الآية وفی السنة النبی صلی الله عليه وسلم. (احکام القرآن للجصاص/ ۲/ ۱۳۹/ سورة النساء: ۲۴/ طبع سهيل اکيدمی)_

۵]وتحل بنات العمات والاعمام. (ردالمحتار/ ۳/ ۲۸)_

د تره زوی دی او د هغې مور زما سکه ترور ده آیا دا واده کیږي؟ او دا واده جائز دی یا نه؟
جواب: بې شکه جائز دی [۱]

د مور د ماما خور سره نکاح جائز ده

سوال: زما کورنۍ چې ماته په کوم ځای کې واده کول غواړي هغه نجلۍ زما د پلار د ماما خور ده؛ نو دغه راز هغه په رشته کې زما ترور شوه، آیا د داسې ترور سره نکاح کیږي؟
جواب: صرف سکه ترور سره یا رضاعي ترور سره نکاح نه کیږي، [۲] باقي په رشتو کې د داسې ترور سره نکاح صحیح ده. [۳]

د وراره او خوریي د کونډې یا مطلقې سره نکاح جائز ده

سوال: څنګه چې وراره یا خوریی د خپل تره یا ماما کونډې یا مطلقې سره نکاح کولی شي، هم دغه راز تره یا ماما هم د خپل وراره یا خوریي د کونډې یا مطلقې سره نکاح کولی شي یا نه؟
جواب: هو! کولی شي؛ خو په دې شرط چې د حراموالي کومه بله رشته نه وي. [۴]

د وراره د کونډې سره نکاح جائز ده

سوال: د زید نکاح د تره د ښځې سره خو د تره د مرګ وروسته جائز ده، آیا د زید د مړینې وروسته تره د ده د ښځې سره نکاح کولی شي یا نه؟ که چېرته داسې وي؛ نو د زید د تره نکاح د زید د ښځې سره ګویا د خپلې انګور سره نکاح کول دي.
جواب: د وراره د کونډې سره نکاح جائز ده[۵]، مګر د زوی د کونډې سره نکاح ناجائز ده[۶]،

۱] ایضاً۔

۲] قال تعالی: "حرمت علیکم امهٰتکم وبناتکم واخواتکم وعمّٰتکم وخلٰتکم". (النساء: ۲۳). وفی شرح مختصر الطحاوی/ ٤/ ۳۲۹. کتاب النکاح: والرضاع مثل النسب فی ذالک لقول النبی صلی الله علیه وسلم: یحرم من الرضاع ما یحرم من النسب. تحرم العمات والخالات.......(قوله رضاع) فیحرم به ما یحرم من النسب. (ردالمحتار/ ۳/ ۲۸/ فصل فی المحرمات)۔

۳] قال تعالی: "واحل لکم ما ورآء ذٰلکم".......قال عطاء: احل لکم ماوراء ذوات المحارم من اقاربکم.......الخ. (احکام القرآن للجصاص/ ۲/ ۱۳۹/ طبع سهیل اکیدمی)۔

٤] قال تعالی: "واحل لکم ما ورآء ذٰلکم" ای ما عدا من ذکرن من المحارم، هن حلال لکم، قاله عطاء وغیره. (تفسیر ابن کثیر ۲/ ۲۳۰/ سورة النساء: ۲٤/ طبع رشیدیه کوئته، ایضاً: تفسیر نسفی/ ۱/ ۳٤۸/ طبع بیروت)۔

٥] ایضاً۔

٦] حرم تزوجه امه........وامرة ابیه وابنه وان بعدا.........واما حلیلة الابن...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه

ځکه چې په دې صورت کې دده د ورور ښځه د زوی کونډه ده؛ نو ځکه دده ددې ورور د کونډې سره نکاح صحیح کیږي نه

د ښځې د مرګ وروسته د ښینې سره واده کول

سوال: آیا دا خبره صحیح ده چې د ښینې سره د واده کولو لپاره دا ضروري ده چې د ښځې د مړینې وروسته درې میاشتې او شل ورځې پس وکړي ورنه حرامه به وي؟

جواب: نه. په خاوند باندې داسې پابندي نشته، البته ښځې ته د طلاق ورکولو په صورت کې تر څو پورې چې د هغې عدت تېر شوی نه وي د هغې د خور سره نکاح نه کیږي.[۱] د ښځې د مړینې نه وروسته سمدستي نکاح ختمیږي، ځکه خو هم د ښځې د مړینې وروسته کله چې هم سړی وغواړي د ښینې سره نکاح کولی شي، ځکه چې په دیکښې د څه مدت پابندي شرط نه ده.[۲]

د مړې شوې ښځې د ترور سره نکاح جائز ده

سوال: زما د ملګري ښځه مړه شوې ده او د هغه کورنۍ دده واده د ښځې د ترور سره کول غواړي، آیا دا جائز ده چې ترور د خواښې سره واده وکړي.

جواب: د ښځې د مړینې وروسته د ښځې د ترور سره د هغې د ترور او د هغې د خور سره نکاح کول جائز دي.[۳]

د ورور د لومړنۍ ښځې اولاد سره واده کیدی شي

سوال: زما ورور دیوې کونډې ښځې سره نکاح وکړه، ددغه ښځې سره یوه لور د مخکني خاوند څخه وه، اوس زما د ورور هم ماشاءالله دوه بچي دي، ښکاره ده چې دواړه بچي خو زما سکه وریرونه دي او ددې رشتې نه وراندې د لومړني خاوند نه چې کومه لور ده هغه هم زما وریره

.....بقیه د تیرمخ] فبقوله تعالی: وحلئل ابنآئکم الذین من اصلبکم.....الخ. (البحرالرائق مع الکنز/ ۳/ ۹۹ تا ۱۰۱/ طبع دار المعرفة/ بیروت). وتحرم موطوات آباء ه واجداده (الی قوله) وموطوات ابنائه وابناء اولاده. (ردالمحتار، فصل فی المحرمات/ ۳/ ۲۸)۔

۱]ولا یجوز ان یتزوج اخت معتدته سواء کانت العدة عن طلاق رجعی او بائن او ثلاث.....الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۲۸۹/ کتاب النکاح/ مطلب وقت الدخول بالصغیرة)۔

۲] اذا ماتت امراة الرجل فتزوج باختها بعد یوم جاز. (خلاصة الفتاوی/ ۲/ ۷)۔

۳] قال تعالی: واحل لکم ما ورآء ذٰلکم.....قال عطاء: احل لکم ماوراء ذوات المحارممن اقاربکم.....قال ابوبکر: هو عام فیما عدا المحرمات فی الآیة وفی السنة النبی صلی الله علیه وسلم. (احکام القرآن للجصاص/ ۲/ ۱۳۹/ سورة النساء: ۲٤/ طبع سهیل اکیدمی)۔

شوه، مسئله دا ده چې آیا زه د هغه نجلۍ سره چې د لومړني خاوند څخه ده واده کولی شم؟
جواب: ستا د ورور د ښځې د لومړني خاوند اولاد سره ستا په واده کې کوم شرعي مانع نشته [۱]

د نیا د خورزې سره واده کول جائز دي

سوال: آیا د نیا د وړوکي خور د لور سره نکاح جائز ده؟
جواب: جائز ده [۲]

د پلار د ترور لور سره نکاح جائز ده

سوال: زما د پلار د سکه ترور د لور سره زما نکاح جائز ده که ناجائز؟ ماته اوس سمدستي ووایئ دا به ستاسو مهرباني وي او زما د نجلۍ سره څه رشته جوړیږي؟
جواب: د پلار د ترور لور سره نکاح جائز ده. [۳]

د رشتې والا ترور سره نکاح جائز ده

سوال: بشیر او نصیر دواړه ورونه دي، زید د بشیر د لمسي واده د نصیر د لور هندې سره کول غواړي چې په یوه رشتې سره د زید ترور جوړیږي، زمونږ د کورنۍ د ډېرو خلکو اعتراض دی چې دا واده ناجائز دی، حال دا چې د رضاعت هم څه رشته نشته.
جواب: د یو ورور د لمسي د بل ورور د لور سره نکاح کېدی شي، دا رشته شرعا صحیح ده، هیڅ بدي په دیکښې نشته [۴]، نجلۍ د هلک سکه ترور نه ده.

د ترور د مرګ وروسته د خورزې سره نکاح جائز ده

سوال: زما د خور د مرګ دوه کاله وشو هغه بې اولاده وه، آیا دا جائز دي چې زه د خپلې لور نکاح د خپل خور د خاوند سره وکړم؟
جواب: جائز دي [۵]

۱] ایضاً.)_
۲] ایضاً.)_
۳] اذا ماتت امراة الرجل فتزوج باختها بعد یوم جاز. (خلاصة الفتاوی/ ۲/ ۷/ کتاب النکاح/ الفصل الثانی/ فیمن یکون محلاً للنکاح وفیما لا یکون، طبع رشیدیه کوئته)_
٤]قال تعالی: "واحل لکم ما ورآء ذٰلکم" ای ما عدا من ذکرن من المحارم، هن حلال لکم، قاله عطاء وغیره. (تفسیرابن کثیر۲/ ۲۳۰/ سورة النساء:۲٤/ طبع رشیدیه کوئته، ایضاً: تفسیر مدارک ۱/ ۳٤۸طبع دار ابن کثیر)
۵] ایضاً)_

د کونډې تره ښځې سره نکاح جائز ده

سوال: یو سړي کافره ښځه مسلمانه کړه بیا یې له هغې سره واده وکړ. ددې ښځې نه د هغه سړي څلور زامن پیدا شوي بیا هغه سړی وفات شو. ددغه سړي د مرګ وروسته د ماشومانو د ایندې په خاطر ددې سړي سکه وراره ددې ښځې سره واده وکړو. آیا د اسلام په نظر کې داسې واده جائز دی؟

جواب: د خاوند وراره د ښځې محرم نه دی، دده سره نکاح جائز ده[۱]، په دې شرط چې څه بله رشته د حراموالي نه وي.

د مشر تره د لور د زوی سره نکاح جائز ده

سوال: د مشر تره د لور د زوی سره واده کېدی شي؟ ځکه چې هغه هلک په رشته کې د نجلۍ خوریی راځي. ددې دواړو رشته د ترور او خوریي شوه.

جواب: د مشر تره د لور د زوی سره نکاح جائز ده[۲] هغه سکه خوریئ نه دی.

د مشر تره د لور سره نکاح جائز ده

سوال: زما مور او پلار زما واده زما د تره د لور سره کول غواړي، زه ستاسو نه دا معلومول غواړم چې آیا په اسلام کې د مشر تره د لور سره نکاح جائز ده او که نه؟

جواب: جائز ده.[۳]

د مشر تره د زوی د لور سره نکاح جائز ده

سوال: آیا د مشر تره د زوی د لور سره واده کېدی شي؟

جواب: جائز ده.[۴]

د تره د لمسۍ سره نکاح جائز ده

سوال: د یو نیکه اولاد. اووه وروڼو په خپل منځ کې د هلکانو او جینکو ترمنځ نکاح وکړه،

۱] ایضاً۔

۲]وتحل بنات العمات والاعمام. (ردالمحتار، فصل فی المحرمات/ ۳/ ۲۸)۔

۳] ایضاً پورتنی حواله)۔

٤] قال تعالی: "واحل لکم ما ورآء ذٰلکم" ای ما عدا من ذکرن من المحارم، هن حلال لکم، قاله عطاء وغیره. (تفسیرابن کثیر۲/ ۲۳۰/ سورة النساء: ۲٤/طبع رشیدیه کوئته، ایضاً: تفسیرمدارک ۱/ ۳٤۸/ طبع دار ابن کثیر)

د مسلم کوروالا یې د تره لور ده، اوس مسلم د خپل ورور کوزده د خپل اوخي د لور سره کول غواړي، حال دا چې د تره لور د مسلم ښخه ده، د هغې ورور د مسلم اوخی شو، د هغه د لور سره د خپل ورور نکاح څنګه ده؟ حال دا چې دا فروعي رشته کې سره تره او وراره جوړیږي، لیکن دا رشته حقیقي نه ده، یوازې د پلار له طرفه رشته ده، آیا د دوی په خپل منځ کې نکاح جائز ده که نه؟

جواب: د تره د زوی د لور سره د مسلم د ورور نکاح جائز ده. (یعنې د تره د لمسي سره نکاح درسته ده) د مسلم د تره د زوی لور د مسلم حقیقي وریره نه ده، بلکې د رشتې وریره ده، د حقیقي وریرې سره نکاح منع ده[1] د رشتې د وریرې سره نکاح منع نه ده.[2]

د پلار د ماما د زوی د لمسی سره واده کول جائز دي

سوال: د پلار د ماما د زوی د لور سره واده کول جائز دي یا نه؟ ځکه چې د رشتې په حساب سره دا زما خورځه شوه

جواب: د پلار د ماما د زوی د لمسی سره نکاح جائز ده.[3]

د رشتې د وراره سره واده جائز دی

سوال: زما د ترور د زوی د زوی سره نکاح جائز ده که ناجائز؟ حال دا چې ماته د هغه سره په واده کولو کې شرم راځي.

جواب: د ترور د زوی د زوی سره نکاح جائز ده.[4]

د پلار د تره د لور سره نکاح جائز ده

سوال: د پلار د تره د لور سره نکاح جائز ده که نه؟

جواب: د خپل پلار د تره د لور سره نکاح جائز ده.[5]

---

[1] قال تعالی: "حرمت علیکم امهٰتکم وبناتکم واخواتکم وعمّٰتکم وخٰلٰتکم وبنات الأخ". الآیة (النساء: ۲۳). فتحرم بنات الاخوة والاخوات. (ردالمحتار، فصل فی المحرمات/ ۳/ ۲۸)۔

[2] ایضاً پورتنۍ حواله (قال تعالی: "واحل لکم ما ورآء ذٰلکم" ای ما عدا من ذکرن من المحارم...الخ۔

[3] قال تعالی: "واحل لکم ما ورآء ذٰلکم".......قال عطاء: احل لکم ماوراء ذوات المحارم من اقاربکم. (احکام القرآن للجصاص/ ۲، ۱۳۹/ سورة النساء: ۲۴/ طبع سهیل اکیدمی، ایضاً: تفسیر ابن کثیر، ۲/ ۲۳۰/ سورة النساء/ طبع رشیدیه کوئټه، ایضا: تفسیر مدارک للامام النسفی/ ۱/ ۳۴۸/ طبع دار ابن کثیر، بیروت/ لبنان)۔

[4] وتحل بنات العمات والاعمام. (ردالمحتار، فصل فی المحرمات/ ۳/ ۲۸)۔

[5] ایضاً پورتنۍ حواله (قال تعالی: "واحل لکم ما ورآء ذٰلکم".......قال عطاء:...الخ)۔

د پلار د ماما د لور سره نکاح جائز ده

سوال: د پلار د ماما د لور سره واده کېدی شي؟

جواب: که چېرته بله رشته د حراموالي نه وي؛ نو جائز ده.[١]

د ماما د لور په موجودګئ کې د ترور د لور سره نکاح

سوال: د يو سړي د ماما لور د مخکې نه دده په نکاح کې وه آيا هغه د لومړۍ ښځې په موجودګئ کې د مجبورئ په وجه دويم واده د خپلې ترور د لور سره کولی شي او که نه؟

جواب: د ماما د لور په موجودګئ کې د ترور د لور سره واده صحيح دی.[٢]

د زوی د ښينې سره نکاح کول

سوال: زمونږ په ښار کې يو عزتمند سړي خپل واده د خپل زوی د ښينې سره کړی دی، ددې سړي د دويم زوی په کور کې د نجلۍ ترور ده، يعنې د واده نه مخکې د خپل زوی د ښځې خسر ؤ او د چا سره چې يې واده وکړو ددې د مور خاوند ؤ، آيا دا نکاح صحيح ده يا نه؟

جواب: که هلک د لومړنۍ ښځې څخه وي؛ نو د دويمې ښځې د خور سره دده نکاح جائز ده او د نجلۍ د ترور سره د دويم زوی نکاح هم جائز ده.[٣]

د مامي د لور سره نکاح جائز ده

سوال: زما يوه کونډه مامي ده، د هغې څو لورګانې دي، ايا زما لپاره په هغو کې د هرې يوې سره واده کول جائز دي؟ که چېرته جائز وي؛ نو بيا دا ووايئ چې اوس زما مامي زما د ورور سره نکاح کړې ده؛ نو ددې په باره کې د قرآن او سنتو مطابق زما لپاره د هغې د لور سره واده کول جائز دی يا ناجائز؟ ځکه چې اوس زما مامي وايي: زه اوس ستا ورېنداره شوم؛ نو ځکه زه د خپلې لور واده تا ته نه درکوم، حال دا چې هغه نجلۍ زما ښځه ده؟

---

[١] ايضاً پورتنئ حواله (قال تعالیٰ: "واحل لكم ما ورآء ذٰلكم"......قال عطاء:...الخ)۔

[٢] فليحفظ هٰذا الاصل: وحرم الجمع (الی قوله) بين امرأتين ايتهما فرضت ذكراً لم تحل للاخريٰ. (شامی، كتاب النكاح، فصل فی المحرمات/ ٣/ ٣٨/ طبع ايچ ايم سعيد، كراچی). حرم الجمع بين امرأتين اذا كانتا بحيث لو قدرت احدهما ذكراً حرم النكاح بينهما ايتها كانت المقدرة ذكراً. (البحرالرائق/٣ /١٠٤/ كتاب النكاح/ وفصل فی المحرمات/ طبع دار المعرفة/ بيروت)۔

[٣] قال تعالیٰ: "واحل لكم ما ورآء ذٰلكم" (سورة النساء: ٢٤). وفی تفسير نسفی/ ١/ ٣٤٨) تحت هٰذه الآية: ای ما سوی المحرمات المذكورة.)۔

جواب: ستا د مامي هغه لور چې ستا د ماما اولاد دی د هغې سره ستا نکاح صحیح ده[۱]. دا مامي چې ستا د ورور په نکاح کې راغلې ستا په نکاح کې هیڅ فرق پرې نه راځي

د کونډې مامي سره نکاح جائز ده

سوال: آیا سعید د خپلې کونډې مامي سره نکاح کولی شي؟

جواب: که چېرته مامي غیر محرمه وي: نو نکاح کولی شي[۲]

د ماما د ښینې سره واده کول

سوال: زید غواړي چې دده واده د یوې نجلۍ سره وشي؛ خو د ټولو نه لوی مشکل دا دی چې هغه نجلۍ د زید د ماما ښینه ده. تاسو د قرآن او سنتو په رڼا کې ددې ځواب ولیکئ چې آیا ددې دواړو په خپل منځ کې واده کېدی شي یا نه؟ دا خبره په نظر کې یاد ساته چې هغه نجلۍ د زید د ماما ښینه ده او د زید د مامي سکه خور ده.

جواب: واده خو د پلار د ښینې سره هم کېدی شي، که چېرته بل مانع نه وي، د ماما د ښینې سره ولې نه کیږي او په خپله د ماما د ښځې سره کېدی شي: نو ددې د خور سره به ولې نه کیږي؟[۳]

په خولې لور یا خور ویلو سره نکاح نه حرامیږي

سوال: که چېرته د کوم سړي لور یا خور نه وي او هغه په خولې څوک خور یا لور جوړه کړي؛ نو آیا شریعت ددې سره د نکاح کولو اجازه ورکوي؟

جواب: په خولې سره چا ته خور یا لور ویل ددې هیڅ کوم شرعي اعتبار نشته، شرعا هغه نامحرمه ښځه وي او د دغه سړي سره یې نکاح جائز ده.[۴]

کومې نجلۍ ته خور ویلو سره نکاح نه حرامیږي

سوال: که یو بالغ هلک ووایي چې تر څو پورې زما پلار زما لپاره نوی کور جوړ نه کړي تر

---

۱ اوتحل بنات العمات والاعمام والخالات والاخوال. (ردالمحتار، فصل فی المحرمات/ ۳/ ۲۸)۔

۲] قال تعالیٰ: "واحل لکم ما ورآء ذٰلکم"(سورة النساء: ۲۴) ای ما عدا من ذکرن من المحارم، هن حلال لکم، قاله عطاء وغیره. (تفسیر ابن کثیر / ۲/ ۲۳۰/ طبع رشیدیه کوئته)۔

۳] ایضاً پورتنئ حواله۔

٤] قال تعالیٰ: فلما قضٰی زید منها وطراً زوجنٰکها لکیلا یکون علی المؤمنین حرج فی ازواج ادعیائهم، الآیة. قد حوت هٰذه الآیة احکاماً.....الثانی: ان البنوة من جهة التبنی لا تمنع جواز النکاح. (احکام القرآن للجصاص/ ۳/ ۳۶۱/ سورة الاحزاب/ طبع سهیل اکیدمی)۔

هغه پورې په ما باندې ښځه خور ده. اوس دې هلک واده کړی دی؛ نو دا ښځه به دده ښځه وي یا نه؟

جواب: د نکاح نه وړاندې کومې نجلۍ ته په خور ویلو سره هغه نه حرامیږي؛ نو ځکه نکاح صحیح ده او دا نجلۍ دده ښځه ده او ښځې ته خور ویلو سره هم ښځه نه حرامیږي.[1]

وروریا خور ویلو سره نامحرم ورور خور نه جوړیږي

سوال: زما د ماما لور چې ما خپل ورور ګڼي او زه هم هغې ته د خپلې خور نه په کمه نه ګورم. څو ورځې وړاندې زمونږ د رشتې په باره کې خبره وشوه؛ نو ځکه د قرآن مجید په رڼا سره حواله راکړه چې دا رشته زمونږ لپاره څنګه ده؟ حال دا چې مونږ دواړه تر اوسه پورې د ورور او خور په څېر د سو ځل سره ملاوېدو.

جواب: د ماما لور، ترور لور (چې د مور له طرفه وي) (د ترور لور) چې د پلار له طرفه وي) د تره لور سره نکاح جائز ده[2] او نامحرم ورور خور جوړولو سره په رښتیا ورور خور نه جوړیږي.[3]

تروریا خور ویلو سره نکاح نه حرامیږي

سوال: زه حیدرآباد کې اوسېږم، زمونږ په ګاونډیانو کې یو سړی دی د هغه د ښځې سره د دوستانې په وجه د هغوی کور ته تلم راتلم، د هغوی بچو به ما ته ترور ویل او ما به هغوی ته ورونه ویل؛ مګر هغوی ماته شاید یو یا دوه ځله خور ویلي وي یا نه. څلور کاله مخکې د هغه ښځه وفات شوه. په داسې حال کې چې زما خاوند هم لس میاشتې وړاندې وفات شو، زما بچې نشته، عدت ختمېدو سره زما همسایه ته د نکاح پیغامونه شروع شو، که چېرته زه نکاح وکړم؛ نو جائز به وي یا نه؟

جواب: د بچیانو یې تا ته ترور ویلو سره یا ستا هغوی ته ورونو ویلو سره نکاح نه ناجائز کیږي؛ نو ځکه ته کولی شې چې د هغه سړي سره نکاح وکړې.

۱] ولو قال لها: انت امي لا یکون مظاهراً وینبغي ان یکون مکروهاً ومثله ان یقول: یا ابنتي ویا اختي ونحوه. (فتاوي عالمگیری، الباب التاسع فی الظهار/ ۱/ ۵۰۷/ طبع رشیدیه)۔

۲] وتحل بنات العمات والاعمام والخالات والاخوال. (ردالمحتار، فصل فی المحرمات، ۳ ۲۸)۔

۳] قال تعالی: فلما قضٰی زید منها وطراً زوجنٰکها لکیلا یکون علی المؤمنین حرج فی ازواج ادعیائهم، الآیة. قد حوت هٰذه الآیة احکاماً.....الثانی: ان البنوة من جهة التبنی لا تمنع جواز النکاح. (احکام القرآن للجصاص/ ۳/ ۳۶۱/ سورة الاحزاب/ طبع سهیل اکیدمی)۔

د کوروالي پرته د منکوحې د لور سره نکاح

سوال: یو سړي د یوې کونډې ښځې سره نکاح وکړه. دواړه لا یوځای شوي نه وو چې دغه کونډه ښځه وفات شوه. اوس ددې کونډې یوه خوانه لور ده آیا هغه سړی چې د کونډې سره یې نکاح شوې وه، ددې نجلۍ سره نکاح کولی شي؟

جواب: کومې ښځې سره چې صرف نکاح شوې وي او د کوروالي وخت ورته نه وي پیدا شوی، ددې د طلاق یا مرګ وروسته د هغې د لور سره نکاح صحیح ده.

لقول تعالی: فان لم تکونوا دخلتم بهن فلا جناح علیکم ،،(النساء: ۲۳)[1]

[د کومو ښځو سره نکاح نه کیږي]

په پلارکې شریکې د خورزوی سره نکاح ناجائز ده

سوال: زما پلار لومړۍ واده وکړو، شپږ بچي یې پیدا شو. بیا یې لومړنۍ ښځې ته طلاق ورکړو. زما پلار د خپلې سکه ترور د لور سره واده وکړو. ددې نه یې هم شپږ بچي پیدا شو. بیا یې د لومړنۍ ښځې د لور واده د دویمې ښځې د ورور سره وکړو، اوس هغه زما ماما او مامي هم جوړیږي. میرنۍ خور او د خور خاوند هم. د هغوی یو زوی دی مونږ یو بل ډېر په مینه غواړو. مونږ د یو بل د خاله (ترور) زامن یو او ترور خوریان هم یو، آیا زمونږ دواړو په خپل منځ کې واده کېدی شي؟

جواب: ستا میرنۍ خور چې په رشته کې ستا مامي هم کیږي د هغې د زوی سره ستا عقد نه کیږي. ځکه چې دا هلک ستا خوریی دی او د ترور خوریي عقد نه کیږي.[2]

د خورزې نکاح باطله ده

سوال: زما یو خوږ ملګری دی، هغه د خپلې حقیقي خورزې سره واده کړی دی، دا داسې چې زما ملګری سلیم او د هغه خور شاهده د یو مور اولاد دي. د شاهدې پلار مړ شوی ؤ؛ نو د شاهدې مور نکاح وکړه. د هغې نه سلیم پیدا شو شاهدې او سلیم د یو مور شیدې څښلې

---

[1] وفی تفسیر المدارک تحت هذه الآیة: فلا حرج علیکم فی ان تتزوجوا بناتهن اذا فارقتموهن، او متن. (تفسیر مدارک/ ۱/ ۳۴۷/ طبع دار ابن کثیر/ بیروت)۔

[2] قال تعالی: "حرمت علیکم امهٰتکم......وبنات الاخ وبنات الاخت" الآیة. (النساء: ۲۳) وفی الدرالمختار: اسباب التحریم انواع: قرابة، مصاهرة، رضاع.....الخ. وفی الشامیة: (قوله قرابة) کفروعه ......وفروع ابویه فتحرم بنات الاخوة والاخوات وبنات اولاد الاخوة والاخوات.....الخ.(ردالمحتار علی الدرالمختار/فصل فی المحرمات۳/ ۲۸)

دي. د يو مور نه پيدا شوي دي. په داسې حال کې چې پلاران يې جدا جدا دي. د شاهدې د واده نه پس نورا پيدا شوه او کله چې هغه خوانه شوه؛ نو سليم يې خوښ کړو. د سليم هم خوښه شوه او خپل ځان يې عاقل بالغ ښکاره کړ او واده يې وکړو. زما ملګری راته وايي چې دا واده جائز دی، ځکه چې مونږ نکاح کړې ده. نکاح د هر چا سره جائز ده مونږ حرام نه دي کړي. حال دا چې شرعي لحاظ سره دا نکاح نه ده شوې. نورا وايي چې سليم ما ته طلاق راکړي: نو زه به جدا شم. سليم وايي چې نکاح نه ده شوې: نو طلاق څنګه دی؟ دا دي جدا شي او نکاح دي وکړي زه يې په زوره لږ وخت پاتې کوم. تاسو دا ووايئ چې آيا تر څو پورې چې هغه طلاق ونه ليکي: نو نورا واده نه شي کولی يا بغير د طلاقو نه د نورا نکاح به جائز وي. هغه جدا شي يا هغه هم دغه شان ژوند تېروي او دغه خلکو دلته خوراک څښاک، د هغوی سره ملاوېدل جائز دي يا نه؟ د اسلام له نظره څه حکم لري؟

جواب: ستا د ملګري نکاح د خپلې خورزې سره شوې چې د قرآن کريم د نص قطعي له مخې باطله ده[۱]. دې ته حلال او جائز ويونکی کافر او مرتد دی[۲]،دا نکاح نه ده شوې او نه هم د طلاقو ضرورت شته. ځکه چې د طلاقو ضرورت د نکاح نه پس وي، حال دا چې نکاح نه ده شوې: نو د طلاق ورکولو څه معنی ده؟ البته که دې دواړو د ښځې خاوند په حيث سره يو ځای والی کړی وي: نو ستا په ملګري لازم دي چې هغه په خپله ژبه ووايي چې ما دا جدا کړه[۳]، او په دې ويلو سره به دواړه سمدستي جدا شي او د دې بدکارئ نه به توبه وباسي، دواړه دي خپل ايمان تازه کړي[۴]. تر څو پورې چې هغوی په توبې ويستلو سره جدا نه شي د دوی سره د مسلمانانو په شان تعلق ناجائز دی.[۵]

د سکې خورزې سره نکاح جائز ګڼل کفر دی

سوال: زما سکه ماما دی چې په عمر کې زما نه لس کاله مشر دی، هغه ما ته دروغ وويل: چې يو بزرګ وايي چې د ماما د سکه خورزې سره واده کېدی شي، لهذا هغه زه خطا کړم او په ما باندې يې واده وکړ، زه د دولسم زده کوونکې يم، ما ته وروسته درک وشو چې هغه دروغ

---

۱ [قال تعالى: "حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ". (النساء: ۲۳)۔

۲ [من اعتقد الحرام حلالاً (الى قوله) فان كان دليله قطعيا كفر. (ردالمحتار/ ٤/ ۲۲۳/ باب المرتد)۔

۳ [المتاركة فى الفاسد بعد الدخول لا تكون الا بالقول كخليت سبيلک او ترکتک. (ردالمحتار/ مطلب فى النكاح الفاسد/ ۳/ ۱۳۳/ البحرالرائق/ باب العدة/ ٤/ ١٤٦)۔

٤ [ما يكون كفراً اتفاقاً يبطل العمل والنكاح. (درمختار/٤/ ٢٤٧/ باب المرتد)۔

٥ ["فلا تقعد بعد الذكرىٰ مع القوم الظلمين". (الانعام: ٦٨)۔

وویل. هغه زما نه خپله نکاح خط هم لیکلی دی. اوس زه بې حده خفه یم زما په سوچ کې نه راځي چې اوس زه څه وکړم؟ زما کورنې، مور، پلار، خور، ورور، ددې خبرې نه بې خبره دي. ما ویل چې ماما دا خو ګناه ده؛ نو وې ویل چې نه هیڅ ګناه نشته. دا جائز کار دی. اوس ماته دا هم ووایئ که چېرته دا ناجائز وي؛ نو ددې ګناه کفاره به څنګه ادا کیږي؟

جواب: د ماما او خورزې نکاح د قرآن کریم په قطعي نص سره حرامه ده[۱]. کوم سړی چې دې ته جائز وایي څنګه چې ستا بې دینه ماما ویلي هغه کافر او مرتد دی[۲]. هغه ته پکار دي چې خپل ایمان تازه کړي او ددې کفر نه توبه وباسي[۳]. تا ته لازم دي چې ته هغه ته ووایې د کوم عالم فتوی راوړه؛ نو هله به زه ددې واده لپاره تیاره شم. بهر حال دا نکاح نه ده شوې او نه کیدی شي. ته خپل مور- پلار ددې نه خامخا خبر کړه!

د خوریي د لور سره نکاح ناجائز ده

سوال: د کریم بخش د مشرې خور یو زوی دی چې هغه په پردي خاندان کې واده کړی دی، د هغې نه دده یوه لور ریحانه پیدا شوې ده، دغه راز دا ریحانه د کریم بخش د خوریي لور او مشرې خور لمسۍ ده. مولانا صاحب آیا په خدایي شرعي قانون کې د ریحانې او کریم بخش نکاح کیدی شي یا نه؟

جواب: د خوریي د لور سره نکاح ناجائز ده. په نورو الفاظو سره څنګه چې د خور سره نکاح حرامه ده هم دغه راز د خور د اولاد او د اولاد د اولاد سره هم نکاح حرامه ده.[۴]

د میرنۍ خور د لور سره نکاح ناجائز ده

سوال: د میرني ورور واده د میرنۍ خور د لور سره کیدی شي یا نه؟ ځینې خلک وایي چې واده یې کیږي، ځینې وایي چې نه کیږي. زه په دې مسئله کې ډیر خفه یم. د الله په رضا ځواب راکړئ او زما تسلي وکړئ!

جواب: د میرنۍ خور د لور سره نکاح ناجائز ده. قرآن کریم دا په محرماتو کې شمار کړې ده.[۵]

۱]قال تعالی: "حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ". (النساء: ۲۳)_

۲] من اعتقد الحرام حلالاً .(الی قوله) فان کان دلیله قطعیا کفر. (ردالمحتار/ ٤/ ۲۲۳/ باب المرتد)_

۳]ما یکون کفراً اتفاقاً یبطل العمل والنکاح وما فیه اختلاف یومر بالاستغفار والتوبة وتجدید النکاح. (درمختار/ ٤/ ۲٤۷/ باب المرتد)_

٤] فتحرم بنات الاخوة والاخوات وبنات اولاد الاخوة والاخوات. (ردالمحتار/ فصل فی المحرمات/ ۳/ ۲۸)_

۵] قال تعالی: حرمت علیکم امهٰتکم وبناتکم واخواتکم، تعم ما کانت منها لاب او لام اولهما. (تفسیر مظهری/ ۲/ ۵٦)_

د میرنۍ ترور سره نکاح ناجائز ده

سوال: آیا د زید واده دده د میرنۍ ترور سره او د زید د خور واده دده د میرني ماما سره کیدی شي؟ حال دا چې نیکونه سکه دي: خو نیاګانې میرنۍ دي

جواب: د میرنۍ ترور او د مـ ـ ماما سره نکاح هم هغه راز حرامه ده څنګه چې د حقیقي ترور او حقیقي ماما سره حر ـ

د میرني پلار سره نکاح ناجائز ده

سوال: د رضیه د مور واده پنځه ویشت کاله مخکې شوی، یو کال پس یې رضیه لور پیدا شوه: خو دا چې کله د لسو کالو شوه؛ نو ددې د مو- رپلار ترمنځ کوم کورنۍ جنجال پیدا شو او دواړه د یو بل نه د طلاق په ذریعه جدا شو، رضیه یې د مهر په ځای مور ته ورکړه، څه موده تېره شوه چې د رضیه مور د خپل ځان نه د پنځلس کالو کشر هلک سره واده وکړ. رضیه هم د خپلې مور سره اوسېده، لیکن الله ته منظوره وه چې دویم واده هم کامیاب نه شو او دغه یاد هلک د رضیې مور ته طلاق ورکړ، دې وخت کې د رضیه عمر شلر ویشت کاله دی او ددې د میرني پلار عمر پنځه دېرش کاله دی، رضیه په فکر کې لري چې هغه ددې سړي سره واده وکړي، حال دا چې په لومړنۍ رشتې سره هغه د رضیه میرنۍ پلار یادیږي، خو اوسمهال کومه رشته نشته، ځکه چې هغه د رضیه مور ته طلاق ورکړی دی او نه دا سړی د دوی له کورنۍ څخه دی، مونږ ته د قرآن او سنتو په رڼا کې ووایه چې آیا د رضیه نکاح ددې سړي سره جائز ده او که نه؟

جواب: میرنۍ پلار د همېش لپاره پلار وي، برابره خبره ده که د نجلۍ مور مړه شوې وي یا هغې ته طلاق ورکول شوی وي، د رضیه نکاح د هغې د میرني پلار سره نه کیږي، میرنۍ پلار هم داسې حرام دی لکه څنګه چې سکه پلار حرام وي. [۲]

۱] قال تعالی: "حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ (الی قوله) وَخَالَاتُكُمْ". (النساء: ۲۳). وفی العالمگیریة: واما الخالات فخالته لاب وام وخالته لاب وخالته لام. (عالمگیری/ المحرمات بالنسب/ ۱/ ۲۷۳)۔

۲]قال تعالی: "حرمت علیکم امهٰتکم (الی قوله) وربٰئبکم التی فی حجورکم من نسآئکم التی دخلتم بهن".(النساء: ۲۳). ایضاً: بنات الزوجة وبنات اولادها وان سفلن بشرط الدخول بالام کذا فی الحاوی القدسی، سواء کانت لابنة فی حجره او لم تکن کذا فی شرح الجامع الصغیر لقاضی خان. (عالمگیری/ ۱/ ۲۷٤). وحرم المصاهرة بنت زوجته الموطوء ة.....الخ. قوله بنت زوجته الموطوء ة ای سواء کانت فی حجره ای کنفه ونفقته اولاً. (ردالمحتار مع الدر المختار/ ۳/ ۳۰/ فصل فی المحرمات/ طبع ایچ ایم سعید)۔

د میرنی ترور سره نکاح ناجائز ده

سوال: "زید" د لومړني واده نه ډېر وخت وروسته دویم واده وکړ. مسئله دا ده چې د "زید" د لومړنۍ ښځې د زوی د زوی واده دده د دویمې ښځې د لور سره جائز دی که نه؟ یعنې د "زید" د لمسي واده دده د لور سره جائز ده یا نه؟ حال دا چې رشته کې نجلۍ د هلک میرنۍ ترور کېږي او هلک میرنۍ وراره راځي. اصل کې پرېشاني دا ده چې دا دواړه واده کول غواړي او زموږ د ټولو په فکر د کتاب او سنتو په رڼا کې دا عمل ناجائز دی. تاسو موږ ته ژر تر ژره د دې جواب راکړئ ددې لپاره چې دواړه پوه کړی شي

جواب: څنګه چې د سکه ترور سره نکاح ناجائز ده هم دغسې د میرنۍ ترور سره هم ناجائز ده.[1]

دوه میرنۍ خورګانې په یوه نکاح کې جمع کول ناجائز دي

سوال: زید د خپلې ښځې په موجودګۍ کې د خپلې میرنۍ ښینې سره د واده کولو اراده لري. (د دواړو خویندو مور یوه ده مګر پلار یې جدا دی) آیا دوه میرنۍ خورګانې په یوه نکاح کې اوسیدلی شي؟

جواب: دوه خورګانې په یوه نکاح کې نه جمع کیږي، برابره ده که دواړه سکه خویندې وي یا پلار شریک وي یا مور شریکه وي.[2]

تروراو خورځې سره یې په یووخت نکاح حرامه ده

سوال: زما پلار زما د مور سره د واده نه څو کاله پس زما د مور د مشرې خور د لور سره په پټه نکاح وکړه، پرته له دې چې موږ ته یې د رشتې نوعیت ښکاره کړی وای، مهرباني وکړئ چې آیا دشریعت په نظر کې د ترور او د خورځې سره په یو وخت کې داسې نکاح جائز ده؟ آیا زموږ نوې مور چې د رشتې په اعتبار سره زموږ د ترور لور ده، زموږ لپاره د مور په حکم کې ده؟

جواب: ستا د مور په موجودګۍ کې دا نکاح ناجائز ده[3]، بلکې د نص قرآني په نظر سره

---

[1] قال تعالى: "حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ (الى قوله) وَعَمَّاتُكُمْ". (النساء: ٢٣).وفى تفسير النسفى (ج:١/ ٣٤٦) حرمت عليكم امهٰتكم........وعماتكم من الاوجه الثلاثة. وفى الهندية: واما العمات فثلاث عمة لاب وام وعمه لاب وعمه لام. (عالمگیری/ ١/ ٢٧٣/ كتاب النكاح/ الباب الثالث)۔

[2] "حرمت عليكم امهٰتكم (الى قوله) وان تجمعوا بين الاختين" سواء كانت لاب و لام او لهما من النسب.(تفسیرمظهری ٢/ ٦٢/سورة النساء،وهٰكذا فى العالمگيرية/ ١/ ٢٧٧/كتاب النكاح/ الباب الثالث)

[3] قال تعالى: "حرمت عليكم (الى ان قال) وان تجمعوا بين الاختين" قال القاضى: والتحقت به بالسنة والاجماع حرمة الجمع بين امراة وعمتها وامراة وخالتها. (التفسير المظهرى...)[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

حرامه ده. ستا پلار دې نوې ناوې ته سمدستي اجازه ورکړي او له خانه دې جدا کړي. دا نکاح نه ده زنا ده. ستا د پلار په حق کې خطره د کفر ده[۱]: نو ځکه د ایمان تازه کول پکار دي. ستا د مور سره دې دوباره نکاح وکړي [۲]

د ښځې د لمسۍ سره نکاح نه کیږي

سوال: زید د خپلې ښځې سکه لمسۍ په نکاح کې راوستل غواړي. محمدي شریعت دا نکاح حلاله ګڼي یا نه؟ په داسې حال کې چې د زید ښځه او سمهال ژوندۍ ده

جواب: څنګه چې خپله لور او د لور د لور سره نکاح حرامه ده. دغسې د ښځې د لور او لمسۍ سره هم د همېش لپاره نکاح حرامه ده. لهذا د زید لپاره ناجائز دي چې هغه د خپلې ښځې سکه لمسۍ سره نکاح وکړي، نه د ښځې په ژوند کې او نه د مرګ وروسته [۳]

د پلار د منکوحې سره نکاح نه کیږي

سوال: یو سړی چې واده یې مخکې کړی ؤ. د یوې نجلۍ سره یې نکاح وکړه: خو د کوروالي نه وړاندې مړ شو. ده بچي ځوانان دي او د هغه نجلۍ سره واده کول غواړي (یعنې ددې مړ شوي سړي زوی ددې نجلۍ سره واده کول غواړي) آیا ددې نجلۍ او ددې هلک په خپل منځ کې نکاح کیږي؟ د قرآن او سنتو په رڼا کې ددې مسئلې حل ولیکئ!

جواب: د کومې ښځې سره چې پلار نکاح وکړي، اګر که کوروالی نه وي شوی، د هغې سره د اولاد نکاح ناجائز ده، ځکه چې د پلار منکوحه په قرآني نص سره حرامه ده. [۴]

...بقيه د تیرمخ] / ۲/ ٦۲/ سورة النساء). وفى شرح مختصر الطحاوى/ ٤/ ۳۳۰/ كتاب النكاح: مسالة: تحريم الجمع بين المراة وعمتها وخالتها......وذالک لما روى عن النبى صلى الله عليه وسلم فى اخبار متواترة، لا تنكح المراة على عمتها، ولا على خالتها.......الخ. ايضاً بخارى/۲/ ۷٦٦/ كتاب النكاح، والفتاوىٰ الهندية/ ۱/ ۲۷۷/ كتاب النكاح/ الباب الثالث)_

[۱] من اعتقد الحرام حلالاً (الى قوله) ان كان دليله قطعياً كفر. (ردالمحتار/ ٤/ ۲۲۳)_

[۲] ما يكون كفراً اتفاقاً يبطل العمل والنكاح. (ج٤/ ۲٤۷/ باب المرتد)_

[۳] قال تعالى: "حرمت عليكم امهٰتكم (الى قوله) وربٰئبكم التى فى حجوركم" ويشتمل الربائب بعموم المجاز او بخص بنات ابناء الزوجات وبنات بناتهن وان سفلن. (تفسير مظهرى/ ۱/ ٦۰). وفى الهندية: القسم الثانى المحرمات بالصهرية: وهى اربع فرق (الى قوله) والثانية: بنات الزوجة وبنات اولادها وان سفلن بشرط الدخول بالام كذا فى الحاوى القدسى. (عالمگيرى/ ۱/ ۲۷۳/ كتاب النكاح/ الباب الثالث)_

[٤] قال تعالى: "ولا تنكحوا ما نكح اباؤكم من النساء". (النساء: ۲۲). قال القاضى: والصحيح عندى ان المراد بالنكاح فى هٰذه الآية العقد دون الجماع. (تفسير المظهرى/ ۲/ ٥٤). اما منكوحة الاب فتحرم بالنص، وهو قوله تعالى: ولا تنكحوا مانكح ابآؤكم من النساء، والنكاح يذكر ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

زوم ته خواښې د مور حکم لري

سوال: دیو سړي ښځه مړه شوه: نو هغه کونډې خواښې سره نکاح کولی شي یا نه؟

جواب: د کومې ښځې سره چې نکاح وشي، خواه که هغه ښځې ددې سړي کور آباد کړی هم نه وي، نکاح کېدو سره سمدستي ددې مور په ده باندې حرامه شي، څنګه چې خپله مور حرامه ده. لهذا د ښځې د مور سره نکاح نه کیږي[1]. هو خو دومره ده چې د ښځې د مېرنۍ مور سره نکاح کیږي[2]

ترور (امه) او ورېره په نکاح کې جمع کول ناجائز دي

سوال: ما د ښځې په اجازه د هغې د ورېرې سره نکاح وکړه، د هغې نه دوه بچي هم پیدا شوي. دواړه ښځې یو ځای اوسیږي، په دوی کې جنګ او لانجه نشته، زما په علم کې نه وو چې د ښځې په موجودګۍ کې د هغې د وریرې سره د یو حدیث په رڼا کې نکاح نه کیږي، آیا دا حدیث واقعي رښتیا دی یا نه؟ تاسو ماته ووایئ چې اوس څه وکړم؟

جواب: ترور (امه) او ورېره، خاله او خورزه په یوه نکاح کې جمع کول حرام دي، په دې باندې ډیر حدیثونه شته[3]. د صحابه وو رضی اللہ عنہم، تابعینو رحمہم اللہ او د ائمه کرامو په دې باندې اجماع

...بقیه د تیرمخ] ویراد به العقد سواءً کان الاب دخل اولا، لان اسم النکاح یقع علی العقد والوطی فتحرم بکل واحد منهما علی ما نذکر......الخ. (البدائع الصنائع/ ۲/ ۲۶۰/ کتاب النکاح/ فصل واما الفرقة الرابعة/ طبع ایچ ایم سعید)۔

[1] فیحرم علی الرجل ام زوجته بنص الکتاب العزیز، وهو قوله عزوجل: وامهات نسائکم، معطوفاً علی قوله عزوجل: حرمت علیکم امهاتکم وبناتکم، سواء کان دخل بزوجته او کان لم یدخل بها عند عامة العلماء....... وروی عن عبدالله بن عمر رضی الله عنهما عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال: اذا نکح الرجل امراة ثم طلقها قبل ان یدخل بها فله ان یتزوج ابنتها، ولیس له ان یتزوج الام وهٰذا نص فی مسئلتین. (بدائع الصنائع/ ۲/ ۲۵۸/ کتاب النکاح، واما النوع الثانی).وتثبت حرمة المصاهرة بالنکاح الصحیح دون الفاسد کذا فی محیط السرخسی. (عالمگیری/ ۱/ ۲۷۳)۔

[2] (قوله: وبین امراتین ایة فرضت ذکراً حرم النکاح) ای حرم الجمع بین امراتین اذا کانتا بحیث لو قدرت احداهما ذکراً حرم النکاح بینهما، ایتهما کانت المقدرة ذکراً.....وقید بقوله:"ایة فرضت" لانه لوجاز نکاح احداهما علی تقدیر مثل المراة وبنت زوجها او امراة ابنها فانه یجوز الجمع بینهما عند الائمة الاربعة، وقد جمع عبدالله بن جعفر زوجة علی وبنته، ولم ینکر علیه احد. وبیانه انه لو فرضت بنت الزوج ذکراً بان کان ابن الزوج لم یجز له ان یتزوج بها، لانها موطوءة ابیه. ولو فرضت المراة ذکراً لجاز له ان یتزوج ببنت الزوج لانها بنت رجل اجنبی.(البحرالرائق/ ۳/ ۱۰۴. ۱۰۵ کتاب النکاح، فصل فی المحرمات/ طبع دار المعرفة/ بیروت)

[3] عن ابی هریرة قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: لا یجمع بین المراة وعمتها ولا بین المراة وخالتها. (صحیح بخاری/ ۲/ ۷۶۶/ باب لا تنکح المراة علی عمتها)۔

ده[1]. نو ځکه چې تا د خپلې ښځې د وريرې سره نکاح کړې ده هغه باطله ده[2]. تاسو ددې کار نه توبه وباسئ او خپله دويمه ښځه سمدستي جدا کړئ.

د ښځې په موجودګئ کې د ښينې سره نکاح فاسده ده

سوال: يو سړي خپله ښينه په چل سره عدالت ته بوتله، په عدالت کې يې په يو فارم باندې امضاء وکړه. عدالت کې يې نکاح وکړه، آيا دا ممکن دي چې په يو وخت کې دوه خورګانې د يو سړي سره په نکاح کې وي، ددې شرعي حکم څه دی؟

جواب: د ښځې په موجودګئ کې د ښينې سره نکاح فاسده ده[3]. ځکه چې دوه خورګانې يو سړي په يو وخت کې په نکاح کې نه شي ساتلی، په قرآن کريم او حديثو کې ددې څخه منع راغلې ده. د امت په اجماع سره دوه خورګانې په يوه نکاح کې راوستل حرام دي[4]. لهذا دې سړي ته پکار دي چې ښينه دې له ځانه جدا کړي، دې سړي چې ترڅو پورې ښينه جدا کړې نه وي تر هغې پورې د ښځې سره د ښځې خاوند تعلق حرام دی.

د ښځې په موجودګئ کې د ښځې د ميرنۍ وريرې سره نکاح نه کيږي

سوال: د زيد د ښځې يو ميرنی ورور دی، (د زيد ميرنی اوخی دی) اوس سوال دا دی چې ددې ميرني اوخي د لور سره د زيد نکاح په شريعت کې کيږي؟ په داسې حال کې چې د زيد ښځه هم موجوده ده.

جواب: د ښځې په موجودګئ کې د هغې د وريرې سره نکاح نه کيږي، برابهر ده که د سکه ورور لور وي يا د ميرني ورور.[5]

سوال: که چېرته د زيد ښځه وفات شي يا طلاق ورکړي؛ نو بيا د زيد د اوخي لور د زيد په نکاح کې ساتلی شي يا نه؟

۱]والتحقت به بالسنة والاجماع حرمة الجمع بين امراة وعمتها وامراة وخالتها. (التفسير المظهرى/ ۲/ ۶۲)_

۲]نعم فى البزازية قولين ان نكاح المحارم باطل او فاسد والظاهر ان المراد بالباطل ما وجوده كعدمه (الى قوله) وفسر القهستانى هنا الفاسد بالباطل. (ردالمحتار/ مطلب فى النكاح الفاسد/ ۳/ ۱۳۲)_

۳]قال تعالى: "حرمت عليكم (الى ان قال) وان تجمعوا بين الاختين" (النساء: ۲۳). اما فى الحديث: ان ام حبيبة قالت: قلت: يا رسول الله! انكح اختى بنت ابى سفيان......(قال عليه السلام) فلا تعرض على بناتكن ولا اخواتكن. قال المحشى: الجمع بين الاختين فى التزويج حرام بالاجماع. (الصحيح للبخارى/ باب قوله وان تجمعوا بين الاختين....الخ/ ۱/ ۷۶۶)_

۴]ايضاً.

۵] عن ابى هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يجمع بين المراة وعمتها ولا بين المراة وخالتها. (صحيح بخارى/ ۲/ ۷۶۶/ باب لا تنكح المراة على عمتها)_

جواب: که ښځه طلاقه شي او د دې عدت هم ختم شي یا ښځه وفات شي: نو د هغې د وریرې سره نکاح جائز ده.[۱]

په یو وخت د دوه خویندو سره نکاح حرامه ده

سوال: یو سړي د خپلې ښځې د خور سره نکاح وکړه: نو آیا شرعا په یو وخت کې د دوه سکه خویندو سره نکاح جائز ده؟ آیا د دویمې خور سره د نکاح کولو نه پس د لومړنۍ خور نکاح ختمیږي که د دویمې خور؟ په داسې ناجائزه نکاح کې شرکت کولو کوونکی او په هغې کې برخه اخیستونکي حکم به څه وي؟

جواب: په یو وخت کې دوه خورګانې په نکاح کې راوستل شرعا ناجائز او حرام دي، ځکه چې الله تعالی فرمایلي: په تاسو باندې حرام شوي دي د دوه خورګانو سره په یو ځای نکاح کول[۲]. د دویمې خور نکاح نه ده شوې؛[۳] نو ځکه د لومړنۍ خور نکاح پاتې او د دویمې نه ده شوې. کوم خلک چې له قصده په دې ناجائزه نکاح کې شریک شوي وي هغه سخت ګناه ګار دي[۴] هغوی ته پکار دي چې الله تعالی ته توبه او استغفار وکړي؛ خو کوم خلک چې په بې خبرۍ کې شریک شوي دي هغوی باندې څه ګناه نشته.[۵]

د ښځې د خور سره د نکاح جائز ګڼونکی کافر او لومړنۍ نکاح یې هم ختمه شوه

سوال: زمونږ یو خپلوان دی چې اوه کاله مخکې یې واده کړی دی، د کومې نجلۍ سره چې یې واده کړی دی د هغې یوه مشره خور وه، هغه هم واده شوې او د اوو بچو مور وه، څه وخت وروسته دا خبره خپره شوه چې هغه سړي مشره خور یې ترې خوښه شوې او دې ښځې د خپل لومړني خاوند نه په دې وجه لرې والی غوره کړی، اوس دواړه په آزادۍ سره یوځای اوسیږي، اوس معلومه شوه چې دواړو واده هم کړی دی، پوښتنه دا ده چې آیا د دوی دا نکاح جائز ده که ناجائز؟ ځکه چې ما د چا نه اوریدلي چې د دویمې نکاح نه پس دده لومړنۍ ښځه هم د نکاح څخه وځي، آیا په شریعت کې داسې کړنه صحیح ده؟ آیا د دوه سکه خویندو سره په یو وخت

۱] ځکه چه اوس د حرمت هیڅ وجه نشته، قال تعالی: واحل لکم ما ورآء ذلکم،، (النساء: ۲۴)_

۲] قال تعالی: "حرمت علیکم (الی ان قال) وان تجمعوا بین الاختین" (النساء: ۲۳)_

۳] وان تزوجها فی عقدتین فنکاح الاخیرة فاسد. (عالمگیری/ کتاب النکاح/ المحرمات بالجمع/ ۱/ ۲۷۷)_

۴] "ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان واتقوالله ان الله شدید العقاب". (المائدة: ۲)_

۵] "لا یکلف الله نفساً الا وسعها". (البقرة: ۲۸۶)_

کې نکاح جائز ده او که دواړه حراميږي؟

جواب: د يوې خور په موجودګۍ کې د دويمې خور سره نکاح نه کيږي؛ دې سړي خو د دويمې ښځې سره نکاح کړې ده؛ نو دا نکاح فاسده ده[۱]، دده لومړنۍ ښځه دده په نکاح کې ده ليکن که هغه د دوه خويندو په يوه نکاح کې جمع کول حلال ګڼي: نو دا سړی د اسلام له دايرې وتلی دی[۲] او دده لومړنۍ نکاح هم ماته شوې ده [۳]

د دوه خويندو سره د واده په صورت کې د دويمې ښځې اولاد

سوال: آيا د يو مسلمان سړي لپاره په يو وخت کې د دوه سکو خويندو سره نکاح کول جائز ده؟ که چېرته کوم سړي د خپلې لومړنۍ ښځې په ژوند کې د خپلې سکه ښينې سره نکاح کړې وي: نو آيا ددې دواړو د خيټې نه پيدا شوي اولادونه به حلالي وي که حراميان؟

جواب: په يو وخت کې دوه خورګانې په يوه نکاح کې جمع کول حرام دي[۴] که چا داسې نکاح وکړه او اولاد يې هم وشو؛ نو د دواړو خويندو د اولاد نسب به ثابت وي، د لومړنۍ خور اولاد خو په صحيح نکاح کې پيدا شوي دي؛ نو ځکه ددې اولاد نسب ثابت دی او د دويمې خور سره چې کومه نکاح شوې ده دا نکاح فاسده ده، ددې حکم دا دی چې ددې نکاح فاسدې له وجې چې کوم اولاد پيدا شوي دي د هغوی نسب هم ثابت دی[۵]. ليکن د دواړو تر منځ جدايي ضروري ده. د جداوالي نه وروسته په ښځه باندې عدت واجب دی او د سړي په ذمه پوره مهر واجب دی. [۶]

[په نکاح باندې نکاح کول]

د چا په ښځه نکاح تړل نکاح نه ده زنا ده

سوال: زما دوه بچي شوي، دولس کاله مخکې مې واده کړی دی، زما نه مخکې زما د ښځې

۱]وان تزوجها فى عقدتين فنكاح الاخيرة فاسد. (عالمگيرى/ المحرمات بالجمع/ ۱/ ۲۷۷)_

۲]من اعتقد الحرام حلالاً (الى قوله) ان كان دليله قطعياً كفر. (ردالمحتار/ ٤/ ۲۲۳/ طبع سعيد)_

۳] وارتداد احدهما فسخ عاجل بلا قضاء. (درمختار/ باب النكاح الكافر/ ۳/ ۱۹٤/ طبع سعيد)_

٤]قال تعالى: "حرمت عليكم (الى ان قال) وان تجمعوا بين الاختين" (النساء: ۲۳)_

۵]النكاح الصحيح وما هو فى معناه من النكاح الفاسد والحكم فيه انه يثبت النسب من غيره دعوة. (عالمگيرى/ الباب الخامس عشر فى ثبوت النسب/ ۱/ ۵۳٦)_

٦] وان تزوجهما فى عقدتين فنكاح الاخيرة فاسد ويجب عليه ان يفارقها (الى قوله) فان فارقها بعد الدخول فلها المهر ويجب الاقل من المسمى ومن مهر المثل وعليها العدة ويثبت النسب. (عالمگيرى/ المحرمات بالجمع/ ۱/ ۲۷۷)_

واده د يو داسې سړي سره شوی ؤ چې په دغه سړي باندې په يوه دوسيه (مقدمه) کې شپاړس کاله قيد سزا ختلې وه. دوه کاله پس ما د هغې ښځې سره په عدالت کې نکاح وکړه. حال دا چې لومړني خاوند تر اوسه دې ښځې ته طلاق نه دی ورکړی. ددې ښځې نه زما هم ځلور بچې دي. اوس هغه په عدالت کې دوسيه اچولې ده چې په ما باندې ظلم شوی دی. د الله لپاره د قرآن په رڼا کې ولیکئ چې آيا زما ښځه ده که د لومړني خاوند؟ که دا زما يا د هغه ښځه وي؛ نو اوس زمونږ لپاره څه کول پکار دي؟

جواب: دا خو ښکاره خبره ده چې هر کله ښځه د وړاندې نه د يو سړي په نکاح کې ده. هغه طلاق نه دی ورکړی؛ نو دا ښځه د هغه ښځه ده او دا مسئله هر عام او خاص ته معلومه ده چې کومه ښځه د بل چا په نکاح کې وي د هغې سره د دويم سړي نکاح نه کيږي[۱]؛ نو ځکه دا ښځه ستا ښځه نه ده. بلکې د لومړني خاوند ښځه ده، تاسو دا جدا کړئ او هغه دې عدت تېر کړي او لومړني خاوند ته دې لاړه شي يا دې د لومړني خاوند نه طلاق واخلي او د عدت تېرولو وروسته دې د همدې ښځې سره دوباره سمه نکاح وکړي.[۲]

نکاح باندې نکاح جائز ګڼونکی کافر دی

سوال: يوه ښځه چې خاوند يې د پنځلسو کالو راهيسې په انډيا کې اوسيږي، دې ښځې په پاکستان کې د بل سړي سره نکاح کړې ده، په داسې حال کې چې لومړني خاوند ورته طلاق نه دی ورکړی، په دې کې هم ځينې خلک شامل وو. کله چې يې دويم ځلي نکاح کوله هغه خلک خبر وو چې لومړني خاوند طلاق نه دی ورکړی، ددې په اړه مونږ دا اوريدلي چې په نکاح کې د شاملو خلکو نکاح ماته شوه. آيا دا واده صحيح دی؟ آيا د هغه خلکو نکاح فسخه شوه او که خاوند ورک شي؛ نو څومره وخت وروسته ښځه نکاح کولای شي؟ که خاوند طلاق نه ورکوي؛ نو بيا هم ښځه څومره وخت وروسته نکاح کولی شي؟

جواب: کومه ښځه چې د چا په نکاح کې وي تر څو چې هغه طلاق نه وي ورکړی او د هغې

---

[۱] اما نکاح منکوحة الغير (الى قوله) لم يقل احد بجوازه فلم ينعقد اصلاً. (ردالمحتار/ ۳/۱۳۲)۔

[۲] دا هغه وخت چې کله دويمه نکاح کونکي ته دا نه وي معلومه چې دا ښځه منکوحه ده او که د هغې د منکوحه کېدو د خبر باوجود يې ورسره نکاح وکړه؛ نو اوس نکاح هم باطله ده او عدت هم واجب نه دی. قال في البحر: لو تزوج بامراة الغير عالماً بذٰلک ودخل بها لا تجب العدة عليها حتى لا يحرم على الزوج وطؤها وبه يفتٰى (الى قوله) نعم لو وطئها بشبهة وجب عليها العدة وحرم على الزوج وطؤها. (ردالمحتار/ مطلب فيما لو زوج المولى امة/ ۳/ ۵۰). وفيه ايضاً: اما نكاح منكوحة الغير ومعتدة فالدخول فيه لا يوجب العدة ان علم انها للغير لانه لم يقل احد بجوازه فلم ينعقد اصلاً. (ردالمحتار/ مطلب في النكاح الفاسد/ ۳/ ۱۳۲)۔

عدت نه وي تېر شوی دویم ځای کې د هغې نکاح نه کیږي.[۱] که څوک ورته جائز وايي هغوی د اسلام نه خارج دي[۲]، دوی ته لازم دي چې توبه وباسي. خپل ایمان او نکاح تازه کړي [۳]

د کومې ښځې خاوند چې ورک شوی وي دې ته پکار دي چې عدالت ته لاړه شي . په عدالت کې دې د خپلې نکاح ثبوت او د خاوند د ورک شوي دوسیه ثبت کړي. ددې ثبوت نه وروسته دې عدالت دې ښځې ته تر څلورو کالو انتظار کولو حکم ورکړي. په دې دوران کې د ورک شوي خاوند د معلومات کېدو کوشش دې کوي. که چېرته په دې موده کې د خاوند څه درک ونه شو؛ نو عدالت دې د هغه د مرګ پرېکړه وکړي. ددې پرېکړې وروسته دې ښځه د خپل خاوند د مرګ عدت (څلور میاشتې او لس ورځې) پوره کړي. عدت پوره کېدو نه پس دا ښځه دویم ځای نکاح کولی شي؛ خو تر څو پورې چې عدالت ددې د ورک شوي خاوند د مرګ پرېکړه نه وي کړې ښځه په دویم ځای کې نکاح نه شي کولی.

کوم خاوند چې نه خپله ښځه ساتلی شي او نه هغې ته طلاق ورکوي هغه ښځه دې هم عدالت ته رجوع وکړي او عدالت دې د تحقیق وروسته حکم ورکړي چې یا خو دې د زوږ عادت سره سم ښځه وساته یا هغې ته طلاق ورکړه! که چېرته هغه یوه خبره هم نه منل؛ نو عدالت دې د خاوند یا د هغه د وکیل په موجودګۍ کې د فسخې نکاح پرېکړه خپله وکړي. ددې پرېکړې وروسته دې ښځه عدت تېر کړي. د عدت وروسته ښځه دویم ځای نکاح کولی شي.[۴]

نکاح باندې نکاح کوونکی زناکاردی

سوال: زمونږ په کلي کې یوه نجلۍ ده چې ددې نکاح مور- پلار یې د کوم خپلوان سره تقریبا د اتو کالو په عمر کې کړې وه، اوس ددې نجلۍ مور- پلار د خپلې لور نکاح د کوم بل خپلوان سره وکړه. د نکاح دپاسه نکاح وشوه، آیا دا نکاح صحیح ده؟ که چېرته نه وي صحیح؛ نو ایا دا زنا ده؟ که زنا وي؛ نو دېته د محمدي شریعت مطابق سزا ورکول پکار دي او که معافي ورته وکړو؟

جواب: د نجلۍ چې کومه نکاح د اتو کالو په عمر کې شوې وه هغه صحیح وه اوس که چېرته دې نجلۍ ته د لومړني خاوند نه طلاق نه وي ورکول شوی؛ نو د دویمې نکاح په باطلېدو کې څه شک نشته. [۵] او که دا هلک او نجلۍ جنسي اړیکې سره ساتلې وي؛ نو دوی بې زنکاره

---

۱ [امانکاح منکوحة الغیر (الی قوله) بجوازه فلم ینعقد اصلاً(ردالمحتارمطلب فی النکاح الفاسد۳/ ۱۳۲)

۲ [من اعتقد الحرام حلالاً (الی قوله) ان کان دلیله قطعیاً کفر. (ردالمحتار/ ٤/ ۲۲۳)_

۳ [ما یکون کفراً اتفاقاً یبطل العمل والنکاح. (شامی/ ٤/ ۲٤۷)_

٤ [اوګورئ رساله: الحیلة الناجزة،، للتهانوی، ص:۵۹)_

۵ [ایضاً پورتنۍ حواله)_

دي. باقي شرعي سزا خو د تمامو حالاتو د تحقيق وروسته او د جرم د نوعيت معلومولو سره به يې شرعي عدالت جاري کوي.

د کومې منکوحې سره نکاح ناجائز ده؟

سوال: زما زيد نکاح د زينب سره وشوه اوس تقريبا يو کال وشو. ددې ښځې څخه مې يو هلک هم پيدا شوى دى. مګر اوس راته معلومه شوه چې دا نجلۍ مخکې واده شوې وه. ددې خاوند په انډيا کې دى. هغه دې ته تر اوسه طلاق نه دى ورکړى. لهذا ماته چې کله معلومه شوه: نو ما هغې ته طلاق ورکړ. اوس دوباره زه د هغې سره نکاح کول غواړم. که هغه د لومړني خاوند نه طلاق واخلي آيا هغه زما لپاره جائز ده؟

جواب: که د لومړني خاوند نه طلاق ورکول شي او ددې عدت هم تېر شي؛ نو تا سره نکاح کولى شي[1] تا ته خو معلومه نه وه چې دا له وړاندې د بل په نکاح کې وه، ځکه خو تاسو ګناه ګار نه يئ، مګر دې نجلۍ ته معلومه وه چې ددې لومړنى خاوند ژوندى دى؛ نو ځکه دا ګناه ګاره شوه. دې ته پکار دي چې توبه وباسي.

د نجلۍ په بې خبرۍ کې د نکاح حکم

سوال: يوه نجلۍ چې پلار يې د نن نه تقريبا لس کاله وړاندې مړ شوى دى، ددې پلار ددې نکاح د خپلو رشته دارانو سره کړې وه، کوزده يې ورته وکړه. لږ وخت وروسته يې مور د کوم حرص له وجې کوزده ماته کړه او دويم ځاى کې ورته رشته کول غواړي. نجلۍ انکار وکړ چې زه خپل عزت نه نيلام کوم. هغه يې ډېره سخته وهلې؛ خو نجلۍ هم هغسې انکار کوي؛ خو اخر يوه ورځ يې په زوره په نکاح خط ددې د امضاء په ځاى د ګوتې نښه ولګول چې هغه نجلۍ بيخي ترې خبره هم نه وه، نجلۍ تعليم يافته وه. واده نه ؤ شوى، کله چې يې د لوى اختر وروسته واده غوښتلو؛ نو نجلۍ خپلو رشته دارانو ته لاړه، په عدالت کې يې قسم وکړ او نکاح يې وکړه، ځکه چې نجلۍ د لومړنۍ نکاح نه خبره نه وه، نه هغې قبول کړې ؤ. په دې مسئلې باندې تفصيلي بحث وکړئ چې آيا لومړنۍ نکاح شته او که نه؟

جواب: که چېرته نجلۍ تعليم يافته وي؛ نو په نکاح خط يې ددې ګوته څنګه ولګوله، دا څنګه خبره نه شوه؟ دا خبره د تحقيق لپاره اړينه ده، که په تحقيق سره ثابته شوه چې نجلۍ ته واقعي د نکاح کولو خبر نه ؤ او نه هغې نکاح قبوله کړې؛ نو هغه نکاح نه ده شوې[2]

---

[1] ځکه چه په دې صورت کښې د حرمت هيڅ وجه نشته. قال تعالى: واحل لكم ما ورآء ذالكم. (النساء: ٢٤)

[2] لا يجوز نكاح احد على بالغة صحيحة العقل من اب او سلطان بغير اذنها بكراً كانت او ثيباً فان فعل ذلك فالنكاح موقوف على اجازتها فان اجازته جاز وان ردته بطل ... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه.

که چېرته يې په وهلو سره صرف امضاء اخيستلې وي يا يې ګوته لګولې وي، په داسې حال کې چې نجلۍ ورباندې خوښه نه وه بيا هم نکاح نه ده شوې[۱]. لهذا د نجلۍ هغه نکاح چې د لومړنۍ کوزدې پرمهال شوې وه هغه صحيح ده [۲]

په دروغه د طلاق فتوى اخيستونکي ښځه دويم ځای کې واده نه شي کولى

سوال: زما د يو ملګري زيد واده يو کال وړاندې د تره د لور خديجې سره وشو چې ښه تعليم لري، په ښه اداره کې ښه چوکۍ لري، دا واده د زيد او خديجې د دواړو او د کورنۍ په خوښه شوی. د واده نه وروسته د زيد او خديجې د کورنۍ ترمنځ په پيسو څه مسئله مخې ته راغله، د زيد معلومه لړ ګټه وه؛ نو هغه ځکه د نجلۍ او د نجلۍ د کورنۍ د خوښې سره سم د کور شيان تيار نه کړل، په دې باندې خديجه خپه شوه، د خپل مور- پلار کور ته لاړه، کله چې زيد غوښتل خپله ښځه خديجې راوغواړي؛ نو خديجې وويل چې ته اوس خپل تعليم پوره کړه او د خپل تعليم سويه پورته کړه، بيا يې وويل چې ته کله د امتحان نه فارغ شې؛ نو بيا به زه تا ته درشم زيد خپلو درسونو ته ادامه ورکړه، په دې ورځو کې خديجې د دارالافتاء په نوم زيد ته يو خط وليږلو چې د هغې متن داسې دی چې زما خاوند زه په وهلو سره له کوره وويستم، د ويستلو پرمهال يې بار - بار دا الفاظ وويل، لاړه شه ما ته آزاده کړې يې، چې په هغې باندې مولانا صاحب فتوى راکړه که چېرته ستا خاوند دا الفاظ بار- بار ويلي وي؛ نو طلاق واقع شو، تاسو د يو بل لپاره حرام شوئ، ددې فتوى د ترلاسه کولو وروسته خديجې د کلي د سپين ږيرو ټولي ته درخواست ورکړ چې ما ته د فتوى سره سم طلاق راکول شوی دی، لهذا ما ته دې مهر (روپۍ) راکړل شي او ورسره زما د عدت تر ختمېدو پورې چې زما څومره خرچه شوې ده، د مشرانو ټولي ته زيد حاضر شو؛ نو مشر د زيد څخه د حقيقت پوښتنه وکړه، زيد قسم وکړ چې ما نه خديجه له کوره ويستلې او نه مې داسې الفاظ ويلي دي، په دې باندې خبره ختمه شوه چې خديجه د مشرانو مجلس ته حاضره کړئ او د دواړو بيان دې وليکل شي، مګر خديجه د مشرانو ټولي ته حاضره نه شوه، زما ملګری ددې مسئلې په وجه ډېر خفه دی، ستاسو نه هيله ده چې تاسو قرآن او سنت سره دده لاره سمه کړئ؛

(الف) ايا د نجلۍ په غلط بيان اخيستلو فتوى د اعتبار وړ ده؟

...بقيه د تېرمخ] كذا في السراج الوهاج. (عالمگيرى/ ۱/ ۲۸۷)ـ

۱ ولا تجبر البالغة البكر على النكاح لانقطاع الولاية بالبلوغ. (درمختار/ كتاب النكاح/ باب الولى/ ۳/ ۵۸/ طبع ايچ ايم سعيد/ كراچى)ـ

۲] ان المراة اذا زوجت نفسها من كفو لزم على الاولياء. (ردالمحتار/ باب الكفاءة/ ۳/ ۸٤)ـ

(ب) ایا په دې فتوی سره طلاق واقع کیږي؟

(ج) د قرآن او سنت په رڼا کې غلط بیان سره فتوی حاصلوونکي څه حکم دی؟

(د) ایا نجلۍ ددې فتوی نه پس دویم واده کولی شي؟

جواب: د مفتي ځواب د سوال مطابق وي، مفتي ددې سره کار نه وي چې په سوال کې ربښتیا لیکل شوي دي که غلط؟ دا تحقیق کول د عدالت کار دی، تا چې کومه کیسه لیکلې ده ددې خلاصه دا ده چې ښځه د طلاق ورکولو دعوه لري او خاوند د هغې انکار کوي، د ښځې او خاوند تر منځ چې کله داسې اختلاف پیدا شي؛ نو که ښځه دوه اعتباري شاهدان وړاندې کړي چې په قسم سره شهادت ورکوي او د دوی په مخامخ خاوند طلاق ورکړی وي؛ نو د ښځې دعوه به صحیح وي، که چېرته په طلاق باندې دوه شاهدان وړاندې نه کړي؛ نو د خاوند نه به په قسم سره پوښتنه وشي چې ایا تا طلاق ورکړی دی او که نه؟ که چېرته هغه په قسم سره ووایي چې ما طلاق نه دی ورکړی؛ نو د ښځې دعوه به دروغ وي او د خاوند دا خبره به صحیح وي چې ما طلاق نه دی ورکړی[1]، ستا په مسئله کې د ښځې سره شاهد نشته، لهذا ددې دعوه د اعتبار وړ نه ده، هغه د زوړ عادت له مخې د خپل خاوند په نکاح کې ده، دویم ځای یې نکاح نه کیږي.

نکاح د پاسه نکاح کول

سوال: زما د دوه دېرشو کالو ښځه یم، تعلیم لرم، زه په حکومتي مکتب کې د ښوونکي په حیث کار کوم چې زما په ژوند کې یوه لویه واقعه راغلې، ما تر ننه پورې د خپل ځان په اړه کله هم سوچ نه و کړی، زما درې وروڼه دي او مونږ دوه خورګانې یو، د یوې خور واده مو تقریبا پنځلس کاله مخکې کړی دی، دویمه زه یم، زما مشره خور زما نه په عمر کې څوارلس کاله لویه ده او درې وروڼه زما نه واړه دي؛ نو خبره مې دا کوله چې ما کله هم د ژوند په باره کې سوچ نه و کړی چې څه به کیږي، څنګه به تیریږي؟ په داسې حال کې چې د خپل ځان تعریف نه دی پکار، توبه کوم او وایم چې الله شکل او صورت داسې راکړی چې تر ننه پورې کتونکي راته پسخیږي او سیرت مې هم داسې دی چې په دې ټول کلي کې خلک زما مثالونه ورکوي، مګر دلته مسئله زما نه ده ددې معاشرې ده چې زما د مور - پلار سره د کور ورکولو لپاره دومره څه نه و چې د څه سړیتوب رشته راغلې وي، داسې رشتې به راتلې چې زما په پیمانه به پوره نه وې یا د هغوی مطالبې پوره کیدی نه شوې.

---

[1]]ویسأل القاضی المدعی علیه عن الدعوی فیقول انه ادعی علیک کذا فما ذا تقول؟.......الخ. فان اقر فبها او انکرفبرهن المدعی قضی علیه بلاطلب المدعی والا یبرهن حلفه الحاکم بعد طلبه(ردالمحتار/ کتاب الدعوی/ ۵/ ۵۴۸)

ناځاپې راته داسې خندا مخې ته شو چې زما ورونړه درې واړه ځوانان شو. زه د درې واړو په نظر کې یو ازغی شوم. داسې الفاظ مي واورېدل چې ددې منحوسې له وجې زمونږ ودونه نه کیږي د مور د خولې نه هم دغسې الفاظ وتلي چې زما دا لور زما د زامنو کور ابادول نه غواړي. ما هم په خپل زړه باندې ډېره کېښوده. له ځانه سره مي وعده وکړه چې د ورونړو واده به زر او په خپل لاس کوم بیا به زه خپله ځان ته واده ګورم؛ خو په خپل ځان باندې به د خپلو ورونړو یا د مور پلار پیسې نه مصرفوم. د نن نه تقریبا اته میاشتې مخکې ما د خپل ژوند ملګری ومونډ. د دواړو ورونړو ودونه مي په ترتیب سره په ۱۷ فروري ۱۹۸۴ء کې وکړه. بیا ما د مور- پلار د خوښې خلاف په ۱۸ فروري ۱۹۸۴ء کې کوزده وکړه او بیا مي د مور- پلار د خوښې خلاف په ۲۷ فروري ۱۹۸۴ء کې واده وکړو. د ټولو حالاتو او واقعاتو نه مي موراو پلار خبر کړه. د راضي کولو لپاره مي هر راز کوشش وکړ، ما خپل شرعي او قانوني حق پوره استعمال کړو. مور- پلار په یو صورت هم نه راضي کیږي او خپل بې انتها کوششونه مي وریسې وکړه. بیا د مجبوری له وجې په ۲۷ فروري ۱۹۸۴ء کې عدالت کې واده وکړو. په ۲۵ فروري مي د عدالت نه قانوني اختیار خط ترلاسه کړ. په ۲۷ فروري ۱۹۸۴ء کې مي د څلورو شاهدانو په موجودګۍ کې مولانا صاحب په شرعي طریقې سره نکاح وتړله. د پاکستان حکومت د نکاح خط چې کوم کاغذونه دي په هغې باندې ما، خاوند مي او څلورو شاهدانو امضاء وکړه. کاغذونه ټول رسمي شو. په څلورمه ورځ یعنې په اول مارچ ۱۹۸۴ء کې زما کورنۍ خبره شوه. ما د خپل زوږ عادت سره سم د خپل مکتب معلمي کوله چې د پلار کور ته ورغلم؛ نو مور- پلار مي ووهلم. په ستوني یې راته چاړه کېښوده او ۳ مارچ ۱۹۸۴ء کې یې زما نه استعفی ولیکل او امضاء یې رانه واخیسته. زما معلمي یې ختمه کړه بیا یې زما د خاوند نه په ۵ مارچ ۱۹۸۴ء کې په طلاق خط باندې د هغه د کورنۍ نه په زوره د طلاق امضاء واخیسته. ما ته معلومه نه ده چې څنګه یې اخیستې ده. زه د هغې ورځې نه د پلار په کور کې یم. معلمي ختمه شوې ده. زمونږ نکاح صرف اته ورځې وه. زه د هغه ورځو نه د الله د حکم لاندې د عدت شپې او ورځې تېروم. زما د مور- پلار او ورونړو وینا ده چې د عدالت نکاح له سره نکاح نه ده. حال دا چې ما دا نکاح په خپله خوښه کړې وه. په ما باندې هیڅ زور نه و شوی. د پلار وینا ده چې ما د یو مولانا صاحب نه پوښتنه کړې ده هغه وویل: چې د عدالت نکاح نه ده صحیح؛ نو څکه ددې نکاح بل ځای هم کیدی شي؛ خو ما په دې دلیل ورکولو سره خپله کورنۍ قائل کړه چې آیا دا واده واده نه ؤ؛ نو تاسو خلکو ته د طلاق ضرورت ولې راغلو؟ ورور مي د طلاق نقل په عدالت کې د نکاح خط سره یو ځای کړی دی او یو نقل یې د مشر په دفتر کې جمع کړی دی.زه شپه او ورځ ژاړم او زما زړه یقین نه کوي چې ما ته طلاق راکول شوی دی. څه چې زما سره شوي دي الله دي دشمن سره هم ونه کړي (آمین) زما په ذهن کې لاندې ذکر شوي سوالات راپورته شوي دي. امید دی چې تاسو په نمبر د هر سوال ځواب

راکړئ؛ تر څو زړه مي ورباندې مطمئن شي او د دې سوالونو ځوابونه راته زر ولیکئ ځکه چې زه دوباره د خپلې معلمی په لټه کې شم

سوال: آیا د عدالتي نکاح په طریقې نکاح جائز ده چې په هغې کې ټولې شرعي تقاضې پوره شوې وي؟

جواب: که هلک او نجلۍ جوړه برابره وي؛ نو دا نکاح صحیح ده کنه نو نه ده صحیح [۱]

سوال: آیا په زور په طلاق خط باندې امضاء کولو سره طلاق واقع کیږي که د ژبې نه د طلاقو لفظ درې ځله ویستل ضروري دي؟

جواب: که چېرته طلاق خط کوم بل سړي لیکلی وي او په زوره په دې باندې امضاء وکړي؛ نو دې سره طلاق نه کیږي[۲] او که طلاق خط خپله خاوند لیکلی وي[۳] یا یې په ژبې د طلاقو الفاظ ادا کړي وي؛ نو طلاق واقع کیږي. [۴]

سوال: کېدی شي چې په ژبې یې دا الفاظ نه وي ویلي او طلاق خط باندې یې د بل چا په ویلو امضاء کړې وي، که داسې صورت مخې ته راغلی وي؛ نو ایا طلاق واقع کیږي که نه؟

جواب: که خپله یې په خوشحالی امضاء کړې وي؛ نو طلاق واقع کیږي[۵]،زور سره امضاء اخیستلو سره طلاق نه واقع کیږي. [۶]

سوال: زما کورنۍ د عدت په ورځو کې دننه زما دویم ځای نکاح کول غواړي آیا دا جائزدي؟

جواب: ستا د مسئلې درې صورتونه دي:

۱: کومه نکاح چې تا د مور- پلار بې اجازې کړې وه که هغه په غیرکفو کې وه؛ نو هغه نکاح

۱] ان المراة اذا زوجت نفسها من کفو لزم علی الاولیاء، وان زوجت من غیر کفو لا یلزم او لایصح. (ردالمحتار/ کتاب النکاح/ باب الکفاءة/ ۳/ ۸٤/ طبع ایچ ایم سعید)_

۲]رجل اکره بالضرب والحبس علی ان یکتب طلاق امراته وکتب فلانة بنت فلان طالق، لا تطلق امراته. (خلاصة الفتاوي/ کتاب الطلاق/ ۲/ ۹۱)_

۳]وان کانت مرسومة یقع الطلاق نوی او لم ینو ثم المرسومة لا تخلو اما ان ارسل الطلاق بان کتب: اما بعد فانت طالق، فکما کتب هٰذا یقع الطلاق، وتلزمها العدة من وقت الکتابة. (عالمگیری/ ۱/ ۳۷۸)_

٤] ویقع طلاق کل زوج بالغ عاقل ولو عبداً او مکرهاً فان طلاقه صحیح. وفی البحر: ان المراد الاکراه علی التلفظ بالطلاق. (شامی/ مطلب فی الاکراه...الخ. ج: ۳/ ۲۳۵)_

۵]لو استکتب من آخر کتاباً بطلاقها وقراه علی الزوج فاخذه الزوج وختمه وعنونه وبعث به الیها فاتاها وقع ان اقر الزوج انه کتابه. (ردالمحتار، مطلب فی الطلاق بالکتابة/ ۳/ ۲٤٦، ۲٤۷/ طبع ایچ ایم سعید)_

٦] فلو اکره علی ان یکتب طلاق امراته فکتب لا تطلق. (شامی/ مطلب فی الاکراه...الخ. ج:۳ / ۳۲٦)_

نه ده شوې، مګر د نکاح په شپه کوروالې راغلې؛ نو ځکه عدت لازم دی[1] نو د عدت نه مخکې دويمه نکاح هيڅکله ناجائز ده [2]

٢ که چېرته لومړنی نکاح په کفو کې شوې وي او طلاق نامه باندې په زوره امضاء اخيستل شوې وي؛ نو طلاق نه دی شوی، ځکه لومړنی نکاح باقي ده. لهذا دويمه نکاح نه کيږي [3]

٣ که چېرته لومړنی نکاح په کفو کې شوې وي او طلاق هم په صحيح طريقه اخيستل شوی وي؛ نو د طلاق عدت تېرول لازم دي، د عدت پوره کېدو نه مخکې دويمه نکاح نه کيږي [4]

سوال: زما کوروالاچې زما نکاح په بل کوم ځای کې کول غواړي، دوی هغه خلک د لومړنی نکاح نه بيخي نه خبروي، ايا داسې جائز ده؟

جواب: په لومړني او درېيم صورت کې په ښځه باندې عدت لازم دی او د عدت نه مخکې دويمه نکاح هيڅکله ناجائز ده، بهر حال ستا مور- پلار کوم ځای چې ستا نوې نکاح کول غواړي هغوی ددې ټولې کيسې نه خبرول ضروري دي چې هغوی په غلطۍ سره په دې حرامو کې اخته نه شي، په دويم صورت کې لومړنی نکاح باقي ده؛ نو ځکه د عدت يا د دويمې نکاح سوال هم غلط دی.

سوال: د عدت موده څومره ده، اوريدلي مې دي درې مياشتې او لس ورځې ده، آيا دا صحيح ده؟

جواب: د طلاقو عدت درې حيضه دي[5]، درې ځله پاکېدلو سره عدت پوره کيږي، درې مياشتې او لس ورځې عدت نه دی.

[په جبر او زور سره نکاح]

نکاح کې دې په هلک او نجلۍ زور نه کيږي

سوال: د زيد نکاح په يو داسې ځای کې کيږي چې نه پرې زيد خوښ دی او نه د زيد پلار، يوازې د زيد مور ده چې په دې باندې اصرار کوي، په داسې صورت کې د شريعت څه حکم دی؟

١]لو وطئها بشبهة وجب عليها العدة. (ردالمحتار، مطلب فيما لوزوج المولى امته/ ٣/ ٥٠)_

٢] لا يجوز للرجل ان يتزوج زوجة غيره وكذٰلک المعتدة كذا فى السراج الوهاج سواء كانت العدة عن طلاق (الى قوله) او شبهة نكاح كذا فى البدائع. (عالمگيرى/ المحرمات التى يتعلق بها حق الغير/ ١/ ٢٨٠/ طبع رشيديه كوئته)_

٣] ايضاً)_

٤] ايضاً)_

٥]قال تعالى: "والمطلقٰت يتربصن بانفسهن ثلثة قروءٍ". (البقرة: ٢٢٨)_

جواب: هر کله چې زيد په رشته باندې خوښ نه دی؛ نو په ده باندې زور کول صحيح نه دي، کنه نو نن که هغه د نکاح ايجاب او قبول وکړي، سبا به بيا طلاق ورکوي.

د ماشوموالي د کوزدې په وجه په زوره نکاح ناجائز ده

سوال: د يوې نجلۍ کوزده په داسې حال کې وشوه چې دا د شپږو کالو په عمر کې وه، اوسمهال هغه ځوانه شوې ده، تر لسم صنف پورې يې مکتب هم ويلی دی. هغه د واده نه انکار کوي، مور او پلار يې د هلک کورنۍ د واده غوښتلو نه منع کړه چې د نجلۍ خوښه نه ده. د هلک کورنۍ زورواکي دي او زور کوي، عدالت ته نه ځي، بلکې په زوره واده کول غواړي، تاسو ددې ځواب د قرآن او سنتو په رڼا کې راکړئ، مونږ به ستاسو مننددوی اوسو.

جواب: که چېرته نجلۍ هلته خوښه نه وي؛ نو ددې د رضا نه بغير نکاح نه کيږي، [۱] دا رشته ختمول پکار دي او د هلک کورنۍ ته پکار دي چې زور نه کوي.

ايا مور- پلار د بالغې لور نکاح په زوره کولی شي؟

سوال: مور او پلار د لور واده دهغې د خوښې خلاف وکړو، هلک د نجلۍ د خوشحالولو ډېر کوشش وکړ؛ خو د نجلۍ په زړه کې د هلک لپاره هيڅ ځای نه جوړېده؛ نو په همدې لړۍ کې هلک ته څه کول پکار دي؟ مهرباني وکړئ ددې ځواب د شريعت په رڼا کې راته وليکئ!

جواب: د عاقلې بالغې نکاح د هغې د خوښې پرته ناجائز ده[۲]، که چېرته نجلۍ د مور- پلار د وينا له وجې نکاح ومنې؛ نو دا نکاح خو وشوه[۳] ليکن که د دواړو ښځې او خاوند تر منځ مينه پيدا نه شي؛ نو هلک ته پکار دي که نجلۍ خوشحاله نه وي؛ نو هغې ته دې طلاق ورکړي او له ځانه دې لرې کړي.

۱]قوله ولا تجبر بكر بالغة على النكاح اى ولا ينفذ عقد الولى عليها بغير رضاها عندنا. (البحرالرائق/ باب الاولياء والاكفاء/ ۳/ ۱۱۸/ طبع دار المعرفة/ بيروت)_

۲]قالت (اى عائشة) سألت رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الجارية ينكحها اهلها، اتستأمر ام لا؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: نعم، تستأمر. قالت عائشة: فقلت له: انها تستحى، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: فذالك اذنها اذا هى سكتت. (جامع الاصول/ ۱۱/ ٤٦۲/ الفرع الثانى فى الاستئذان والاجبار).
ولا تجبر البالغة البكر على النكاح لانقطاع الولاية بالبلوغ. (ردالمحتار على الدرالمختار/ كتاب النكاح، باب الولى/ ۳/ ٥۸)_

۳]لا يجوز نكاح احد على بالغة (الى قوله) بغير اذنها.......فان فعل ذٰلک فالنكاح موقوف على اجازتها فان اجازته جاز. (عالمگيرى/ كتاب النكاح/ الباب الرابع فى الاولياء/ ۱/ ۲۸۷/ طبع رشيديه/ كوئته)_

د قوم د رواج لاندې د زور نكاح

سوال: د كومې ښځې نكاح چې د قومي رواج سره سم په زوره شوې وي، ايا دا نكاح صحيح كيږي؟

جواب: كه چېرته ښځې قبوله كړې وي؛ نو نكاح يې كيږي كنه نو نه كيږي [۱]

بې زړه يوازې په خوله اقرار كول

سوال: كه چېرته نجلۍ د كوم سړي سره نكاح كول نه غواړي، د مور- پلار او خپل خان د عزت په خيال په ډک مجلس كې اقرار وكړي، حال دا چې زړه يې نه غواړي؛ نو دا نكاح صحيح ده؟

جواب: كه چېرته دې په خوله اقرار كړى وي؛ نو نكاح يې صحيح ده. [۲]

د بې هوشۍ پر مهال د مجلۍ ګوته لګول

سوال: يوه نجلۍ چې عمر يې تقريباً نولس كاله دى، ددې واده د پنځه د برش كلن سړي سره وشو، ددې سړي د لومړۍ ښځې نه هم اولاد ؤ چې ددې نجلۍ عمر هم زياتېدو والا دى، د نكاح په وخت كې چې كله نجلۍ ته په اجازت نامه باندې د امضاء كولو وويل شول؛ نو هغې انكار وكړ ځكه چې نجلۍ په دې واده باندې خوښه نه وه، هغې په ژړا- ژړا انكار كولو او په ژړا ژړا كې همداسې بې هوشه شوه، د بې هوشۍ په حالت كې يې په اجازت نامه باندې ګوته ولګوله، تاسو د قرآن او سنت په رڼا كې ووايئ چې آيا دا نكاح جائزه شوه؟ كه چېرته نه وي شوې؛ نو دوى ته څه كول پكار دي؟

جواب: د نكاح لپاره د نجلۍ اجازت وركول شرط دى، تا چې كوم واقعات ليكلى دى كه چېرته هغه صحيح وى نو ددې نجلۍ طرفنه دنكاح اجازت اډو شوې نه دى، ددې وجې نه نكاح ونه شوه. [۳]

۱] ايضاً.)۔

۲] عن ابى هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ثلاث جدّهنّ جدّ وهزلهنّ جد: النكاح، والطلاق والرجعة. (سنن ابى داؤد/ باب فى الطلاق على الهزل/ ۱/ ۳۰۵/ طبع ايچ ايم سعيد)۔

۳] قوله ولا تجبر بكر بالغة على النكاح اى ولا ينفذ عقد الولى عليها بغير رضاها عندنا. (البحرالرائق/ باب الاولياء والاكفاء/ ۳/ ۱۱۸/ طبع دار المعرفة/ بيروت) فى الشامية: من اختل عقله لكبر او لمرض او لمصيبة فاجاته فما دام فى حال غلبة الخلل فى الاقوال والافعال لا تعتبر اقواله. (ردالمحتار/ مطلب فى طلاق المدهوش/ ۳/۲۴۴)۔

که بالغه نجلۍ نکاح قبوله نه کړي، نکاح يې نه ده شوې

سوال: زمونږ په مذهب (اسلام) کې هرې بالغې نجلۍ ته د خپلې خوښې د واده کولو اجازت دی، که چېرته مور او پلار د بالغې لور نکاح د کوم هلک سره په زوره د هغې د خوښې په خلاف وکړي؛ نو دا نکاح جائز ده او که نه؟

جواب: که چېرته بالغې نجلۍ نکاح قبوله نه کړه، بلکې نکاح اورېدلو سره يې انکار وکړ؛ نو نکاح يې نه ده شوې، که چېرته د مور- پلار د عزت خيال ساتلو لپاره خو يې سمدستي انکار ونه کړ، بلکې چوپه پاتې شوه، نکاح يې قبوله کړه؛ نو نکاح يې صحيح شوه.[1]

د وهلو وجې په بې هوشۍ کې د ګوتې لګول

سوال: يوه نجلۍ چې عمر يې پنځلس کاله دی، پلار يې ترې په يوازې کوټه کې بند کړ او نجلۍ يې په يوازې کوټه کې بنده کړه، د نجلۍ نه يې په زوره اجازت نامه باندې امضاء واخيسته، نجلۍ انکار وکړ، ځکه چې هغه په زړه کې خوښه نه وه، نجلۍ ووهل شوه چې د هغې له امله په هغې باندې بې هوشي راغله او د بې هوشۍ په حالت کې ګوته ولګول شوه، آيا دا نکاح صحيح شوه؟ که چېرته نه وي شوې؛ نو اوس زمونږ لپاره څه کول پکار دي؟

جواب: د بالغې نجلۍ نکاح د هغې د اجازت نه بغير نه کيږي[2]، او د بې هوشۍ پرمهال ګوتې لګولو ته اجازت نه وايي[3]؛ نو ځکه دا نکاح نه ده شوې.

د بالغ اولاد نکاح د هغوی د خوښې سره سم کول پکار دي

سوال: آيا د بالغ اولاد نکاح د هغوی د خوښې پرته مور- پلار کولی شي يا نه؟ ځکه چې ژوند خو اولاد تېروي مور- پلار نه.

جواب: د بالغ اولاد خوښه په نکاح کې شرط ده، ددې وجې د مور- پلار لپاره دا جائزه نه ده چې بالغ اولاد د هغه د مرضۍ په خلاف مجبور کړي؛ خو که چېرته بالغ هلک او نجلۍ د خپل

---

[1] لا يجوز نكاح احد على بالغة صحيحة العقل من اب او سلطان بغير اذنها بكراً كانت او ثيباً فان فعل ذٰلک فالنكاح موقوف على اجازتها فان اجازته جاز وان ردته بطل كذا فى السراج الوهاج. (عالمگيرى/ كتاب النكاح/ الباب الرابع فى الاولياء/ ۱/ ۲۸۷ /طبع رشيديه)۔

[2] لا يجوز نكاح احد على بالغة (الى قوله) بغير اذنها. (عالمگيرى/ كتاب النكاح/ الباب الرابع فى الاولياء/ ۱/ ۲۸۷) ايضاً: ولاينعقد بالكتابة من الحاضرين فلو كتب تزوجتک فكتبت قبلت لم ينعقد هٰكذا في النهر الفائق. (عالمگيرى/ ۱/ ۲۷۰/ كتاب النكاح/ طبع رشيديه)۔

[3] من اختل عقله لكبر او لمرض او لمصيبة فاجاته فما دام فى حال غلبة الخلل فى الاقوال والافعال لا تعتبر اقواله. (رد المحتار/ كتاب الطلاق/ مطلب فى طلاق المدهوش/ ۳/ ۲۴۴)۔

خواهش خلاف د مور- پلار خوښه قبوله کړي؛ نو نکاح یې کیږي او که چېرته هلک او نجلۍ نکاح قبوله نه کړه؛ نو نکاح یې نه کیږي [۱]

په چل نکاح نه ده صحیح

سوال: زما د یو ملګري د خپلې خورکۍ نکاح په زور د یو داسې سړي سره وکړه چې په یوه طریقه کې هم سره برابر نه وو، د نکاح په وخت د نجلۍ عمر یوولس کاله ؤ او هغې ته یې دا وویل چې دا ذ ځمکې کاغذونه دي، په نکاح خط یې ترې امضاء واخیستل. (په دې ورځو کې د نجلۍ پلار وفات شو او د ځمکې د بدلون مسئله وه) پوښتنه دا ده که چېرته دا نکاح شوې وي؛ نو اوس نجلۍ ته څه کول پکار دي؟ ځکه چې هغه ددې واده لپاره بالکل تیاره نه ده.

جواب: دا نکاح نه ده شوې [۲]، نجلۍ چې خپل عقد چېرته غواړي کولی یې شي.

د کونډې نکاح د هغې په خوښه کول پکار ده

سوال: آیا شریعت کې د وفات په عدت کې د ننه کونډې سره نکاح یا د نکاح پیغام ورکول جواز لري یا نه؟ آیا د عدت نه پس د کونډې د خوښې خلاف نکاح کول جواز لري؟ حال دا چې د ښځې هیڅ خوښه نه وي.

جواب: په عدت کې د ننه نکاح نه کیږي، بلکې د عدت پرمهال د نکاح پیغام ورکول هم حرام دي [۳]، د عدت نه پس د ښځې نکاح دویم ځای کې جواز لري، په دې شرط چې ښځه هم پرې خوښه وي، ددې د خوښې خلاف ددې د خاوند کورنۍ یا بل څوک دا حق نه لري چې په زوره

۱] لا يجوز نكاح احد على بالغة صحيحة العقل من اب او سلطان بغير اذنها بكراً كانت او ثيباً فان فعل ذلك فالنكاح موقوف علىٰ اجازتها،فان اجازته جاز، وان ردته بطل، كذا فى السراج الوهاج.(عالمگيرى/ ۱/ ۲۸۷)

۲]وفى رواية لابى داؤد والترمذى والنسائى: ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: اليتيمة تستامر فى نفسها، فان صمتت فهو اذنها، وان ابت فلا جواز عليها، (فلا جواز عليها) اراد بقوله: فلا جواز عليها اى: لا ولاية عليها لغير ابيها، وحيث هى يتيمة قد مات ابوها، فلا يجبرها على النكاح احد اذا ابت (جامع الاصول/ ۱۱/ ٤٦۱/الفرع الثانى فى الاستئذان والاجبار). ايضاً: انكاح الاخ والعم من غير كفو فانه لا يجوز بالاجماع، لانه ضرر محض. (ردالمحتار/ كتاب النكاح/ مطلب مهم هل للعصبة تزويج الصغير؟....الخ /ج:۳/ ٦۸/ طبع ايچ ايم سعيد)_

۳]قال تعالى: "وَالَّذِيْنَ يُتَوَفَّوْنَ منكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجاً يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْراً". وقال تعالى: "وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْمَا عَرَّضْتُم بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاء أَوْ أَكْنَنتُمْ فِي أَنفُسِكُمْ عَلِمَ اللّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَـكِن لاَّ تُوَاعِدُوهُنَّ سِرّاً إِلاَّ أَن تَقُولُواْ قَوْلاً مَّعْرُوفاً وَلاَ تَعْزِمُواْ عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ". (البقرة: ۲۳۳، ۲۳٤)

يې نکاح کړي.[۱]

د نابالغې نکاح د بلوغ وروسته بيا کول

سوال: زما د خور ملګري نکاح د نن نه تقريباً څلور کاله وړاندې شوې وه، څلور کاله پس چې کله د واده تاريخ وټاکل شو؛ نو د نجلۍ کورنۍ دويم ځلې د نکاح غوښتنه کول. دلايل دا وړاندې کوي چې هغه وخت نجلۍ نابالغه وه، دويم دا چې هغې ته د امضاء لپاره دوه شاهدان نه وو ورغلي، بله دا چې اصل وجه په حق مهر کې زياتونه ده، د هلک کورنۍ د دوی تر تعصيب لاندې راغلل او دوباره نکاح يې وکړه، د مهر روپۍ يې د شپږو زرو روپو په ځای شل زره وليکلې، لومړني مولوی صاحب دوباره نکاح وتړله، په مجلس کې يو بل مشر مولوی صاحب ناست ؤ چې هغه هم هيڅ مخالفت څرګند نه کړ، مسئله دا ده چې لومړی ځل چې کله مولانا صاحب د مجلس په موجودګئ کې د وليانو په ايجاب قبول سره نکاح تړلې وه؛ نو د نجلۍ د نابالغېدو پر اساس يا د شاهدانو په رواجي طريقې نه تللو او د نجلۍ څخه د امضاء نه اخيستلو له وجې نکاح وشوه او که نه؟ که چېرته لومړی نکاح نه وي شوې؛ نو دوباره نکاح تړلو سره لومړی نکاح صحيح ګڼل کېږي که دويمه؟

جواب: لومړی نکاح که چېرته د شاهدانو په موجودګئ کې شوې وه؛ نو هغه صحيح ده[۲]، دويمه لغو او يو غير ضروري کړنه وه، لومړی نکاح شايد چې رسمي نه وه، ددې وجې يې دوباره نکاح وکړه؛ خو د زيات په مهر غوښتلو کې درسر ظلم کړی دی.

[بچو ته شيدې ورکول]

د رضاعت ثبوت

سوال: زما د ماما د لور کوزده وشوه، زما مور وايي چې ما خپل ورور ته شيدې ورکړې دي او کله وايي چې نه، اوس تاسو ووايئ چې ايا زما د ماما د لور سره نکاح جائز ده او که نه؟

جواب: د رضاعت ثبوت د دوه عادلانو سړو يا د يو سړي او دوه ښځو په شهادت ثابتيږي[۳]،

۱] عن ابن عباس رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلی الله عليه وسلم: الايم احق بنفسها من وليها. (سنن ابي داؤد، کتاب النکاح، باب في الثيب/ ۱/ ۲۹۳/ طبع ايچ ايم سعيد). ايضاً اوګورئ تيرې شوې څلور حاشيې)۔

۲]ويحصل انعقاده بالايجاب والقبول. (ردالمحتار/ ۳/ ۹/ کتاب النکاح). وشرط حضور شاهدين. (درمختار مع ردالمحتار/ ۳/ ۲۱/ کتاب النکاح/ طبع سعيد)۔

۳](و) الرضاع حجته (حجة المال) وهی شهادة عدلين او عدل وعدلتين (الی قوله) وهل يتوقف ثبوته علی دعوی المراة، الظاهر لاکما في الشهادة بطلاقها.(درمختارمع ردالمحتار/کتاب النکاح/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۲٤)

هر کله چې ستا مور ته هم یقین نشته او د شیدو ورکولو شاهد هم نشته؛ نو رضاعت ثابت نه دی. ځکه یې نکاح کیږي: خو که د دې نکاح نه ځان وساتل شي: نو غوره ده

د ښځې د شیدو د حرمت حکم تر کومه دی؟

سوال: یوه ښځه او خاوند چې په خوشحالۍ سره خپل ژوند تېروي، هغوی ته الله تعالی درې بچي هم ورکړي وي، د ټولو نه وړوکې ماشومه چې د هغې عمر تقریبا یو نیم کال دی او د مور شیدې څښي. یوه ورځ یې د شپې له خوا شېدې ونه څښلې چې د هغې په وجه د ښځې شیدې ډېرې راغلې، د تکلیف له وجې یې ښځې خپلې شیدې خپله وویستلې، په کوم پاک لوښي کې یې ددې لپاره کېښودې چې وروسته به یې په کوم پاک ځای کې واړوي، ځکه ښځې له چا اورېدلي ؤ چې په عام ځای کې یا مردار ځای کې داسې شیدې غورځول ګناه ده، هغې به د خپل زوږ عادت له مخې د سهار د چای لپاره د شپې شیدې راغوښتلې او له ځانه سره به یې ایښودلې. سهار یې خاوند پاځېدو او د چای جوړولو پرمهال یې په غلطۍ د چای والا شیدو له خایه د خپلې ښځې شیدې ورواچولې، کومې شیدې چې یې د سینې نه ویستي وې، هغه ښځې او خاوند چای دواړو او بچو وڅښلې، د چای څښلو وروسته یې ښځه د خپل ویستل شوو شیدو په لټه کې شوه تر څو خاوند ته یې ورکړي او په کوم پاک ځای کې یې وغورځوي؛ نو وې کتل چې په دې لوښي کې شیدې نشته ، په دې اړه یې د خپل خاوند نه پوښتنه وکړه، هغه ورته وویل: چې ددې لوښي شیدې خو ما په چای کې واچولې، کله چې هغې وکتل؛ نو د چای والا شیدې همغسې په زوږ حال پرتې وې، ښځې چې کله دا وکتل؛ نو حیرانه شوه او خاوند یې ددې پریشانۍ له وجې پوښتنه وکړه؛ نو ښځې ورته وویل چې په دې لوښي کې خو ما خپلې شیدې د شپې په وخت ستا مخامخ وویستل او ایښې مې ؤ، تا چې په چای کې واچولې هغه خو مونږ ټولو وڅښلې، اوس دواړه ښځه خاوند ډېر پریشانه شو؛ نو دوی د یو عالم نه د مسئلې پوښتنه وکړه، ټوله کیسه یې ورته وکړه، دې عالم ورته وویل: چې ستاسو دواړو ښځې او خاوند نکاح ماته شوې ده، تاسو دواړه د ښځې او خاوند په حیث نه شئ اوسېدلی. ځکه چې ستا ښځه اوس ستا رضاعي مورشوه، اوس دا ښځه په تا باندې حرامه شوه.

اوس تاسو په دې مسئله باندې د قرآن او سنتو په رڼا کې مونږ ته ځواب راکړئ چې آیا واقعي ددې دواړو نکاح ماته شوې ده؟ آیا ددې دواړو په منځ کې طلاق واقع شو؟ آیا دا ښځه په خپل خاوند باندې حرامه ده؟ آیا رجوع کولو سره دوباره نکاح کېدی شي؟ آیا د حلالې نه پس دوباره نکاح کېدی شي؟

جواب: د ښځې د شیدو نه حرمت هغه وخت ثابتیږي چې کله بچی د دوه کالو په عمر کې دننه

شيدې وخښي[۱]، د لوی عمر سړي لپاره په شيدو خښلو سره حرمت نه ثابتيږي او نه هم ښځه رضاعي مور جوړيږي، لهذا ددې دواړو نکاح په خپل زوړ حال باندې ده، دې عالم مسئله قطعا غلطه ويلې ده، ددې دواړو نکاح نه ده ماته شوې[۲]؛ نوځکه نه د حلالې ضرورت شته، نه دوباره د نکاح کولو او نه هم د کومې کفارې ضرورت شته، پوره په اطمينان کې اوسئ.

د رضاعت په اړه د ښځې قول ته اعتبار نشته

سوال: زما د تره دوه اولادونو هلک او نجلۍ (چې په خپل منځ کې رضاعي ورور او خور دي) نکاح يې وکړه، کوم مولوي صاحب چې نکاح تړله، هغه وروسته خبر شو چې معامله خو داسې ده، مولوي صاحب وويل چې د درې کسانو شهادت ته ضرورت دی چې دوی د يوې مور شيدې څښلي دي، د هلک او نجلۍ د مور- پلار وينا ده چې دا خبره دروغ ده، هلک د نجلۍ د ميرنۍ مور شيدې نه دي څښلي، ما او د خاندان يو څو کسانو په دغه وخت په دې خبره د هلک او نجلۍ مورپلار ته فتوی راوړه او د دوی سره خپلوي پرې کړه، ځکه چې د دريو کسانو شهادت زمونږ سره نه ؤ، البته د کومې ښځې شيدې چې څښل شوي وې، مونږ درې واړه دې ښځې ته لاړو او ددې څخه مو حالات معلوم کړه؛ نو دې ښځې وويل: چې ما دې هلک ته شيدې ورکړي وې، ددې د خاوند وينا ده چې زما ددې ښځې سره د دويم واده په وجه اړيکې ښې نه دي، نو ځکه دا زما څخه د بدل اخيستلو لپاره درواغ وايي.

اوس دا خبره شکي ده چې ښځه رښتيا وايي که درواغ، درې شاهدان هم زمونږ سره نشته؛ نو ځکه ستاسو څخه هيله لرو چې مونږ ته ددې خبرې فتوی راکړئ چې آيا ما کومه خپلوي پرې اېښې ده دا جائز کار دی که نا جائز؟

جواب: د رضاعت د ثبوت لپاره دوه شاهدان چې د سترګو ليدلې شاهدي بيان کړي ضروري ده، صرف د شيدو ورکونکي ښځې دا وينا چې ما شيدې ورکړي دي کافي نه دي[۳]، نو ځکه په ياد صورت کې نکاح صحيح ده او ددې ښځې قول ته اعتبار نشته.

۱]باب الرضاع: هو مص ثدی آدمية (الی قوله) فی وقت مخصوص هو حولان ونصف عنده وحولان فقط عندهما وهو الاصح، فتح، وبه يفتٰی. (درالمختار مع ردالمحتار/ ۳/ ۲۰۹/ کتاب النکاح/ باب الرضاع)۔

۲]مص رجل ثدی زوجته لم تحرم. (درمختار مع ردالمحتار/ کتاب النکاح/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۲۵)۔

۳]والرضاع حجته حجة المال وهی شهادة عدلين او عدل وعدلتين (الی قوله) وهل يتوقف ثبوته علی دعوی المراة، الظاهر لا، کما فی الشهادة بطلاقها. (درمختار مع ردالمحتار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۲۴)۔

ماشوم ته تر څو کالو پورې شیدې ورکول شي؟

سوال: ماشوم ته د شیدو ورکولو په اړه ځینې خلک وایي چې شریعت کې نجلۍ ته پاو کم دوه کاله او هلک ته پوره دوه کالو پورې شیدې ورکول شي، ایا دواړو ته تر دوه کالو پورې د شیدو ورکولو حکم نه دی؟ او که د دواړو د مودې تر منځ کوم توپیر وي هغه راته بیان کړئ؛

جواب: د دواړو لپاره دوه کاله د شیدو ورکولو حکم دی، د دواړو شیدې مخکې پرېښول هم جائز دي. که ددې ضرورت او یا هم کوم مصلحت پکښې وي[۱]، په هر حال د دواړو د رضاعت په موده کې هیڅ توپیر نشته.

د ماشوم په غوږ کې شیدې اچولو سره رضاعت نه ثابتیږي

سوال: د ماشوم په غوږ کې شیدې اچولو سره رضاعت ثابتیږي که نه؟

جواب: دې سره رضاعت نه ثابتیږي.[۲]

که رضاعت شکي وي؛ نو احتیاط غوره دی

سوال: یوې ښځې خپل خورځې ته شیدې ورکړي وې، دې ښځې خپله اقرار کړی دی او تر دوه کالو پورې یې دا منل. د کورنیو نورو غړو هم دا منل: خو ناڅاپي ددې ماشومې د رشتې لپاره یې بیان په قسم سره بدل کړ، دې ښځې په دې ډول اقرار وکړ چې دا ماشومه ما ته خپله ډېره خوښه ده چې زه د خپل بچي رشته ددې سره وکړم، مګر دې زما شیدې څښلې دي، ځینې وخت ددې د خاوند د ورور لپاره ددې د رشتې خبره روانه وه؛ نو دې ښځې خپل بیان بدل کړ چې دې زما شیدې نه دي څښلي، زما هېر دي، اوس مسئله دا ده چې آیا ددې ښځې د رشتې لپاره بیان بدلول جائز دي؟

جواب: د نورو معاملاتو په څېر د شیدو ورکولو ثبوت هم د دوه شاهدانو په شهادت سره کیږي. یوازې د شیدو ورکونکې په وینا دعوه نه ثابتیږي او نه هم رد کیږي[۳]، بیا هم تر کله پورې چې د شیدې ورکونکې په قول اعتماد وي چې فلانکې ماشوم د فلانکۍ ښځې شیدې څښلي دي، ددې نه پس ددې ښځې د خپل اقرار نه ګرځېدل شک پیدا کوي؛ نو ځکه ددې

۱] قال تعالى: "وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ......فَإِنْ أَرَادَا فِصَالاً عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا". (البقرة: ۲۳۳)۔

۲] ولايثبت بالاقطار فى الاذن (الى قوله) وان وصل الى الجوف والدماغ.(عالمگيرى/كتاب الرضاع/۱/ ۳٤۳)

۳] ولا تقبل فى الرضاع شهادة النساء منفردات لان شهادة النساء ضرورية فيما لا اطلاع للرجال عليه والرضاع ليس كذالک، وانما يثبت بما يثبت به المال. (اللباب/ ۲/ ۱۶۷/ كتاب الرضاع/ طبع قديمى)۔

ماشومې نکاح ددې ښځې د لپور سره کول د احتیاط خلاف دي. لهذا نه دي کول پکار. لکه څنګه چې د حضور ﷺ ارشاد دی چې د کوم شي په اړه تاسو ته شک وي نو هغه پرېږدی.[۱]

د رضاعت د مودې وروسته حرمت نه ثابتيږي

سوال: سلمی او عقیله دوه سکه خورګانې دي، د سلمی زوی صغیر حسین چې کله د شپږو کالو ؤ؛ نو دغه وخت د عقیلې د زوی کبیر عمر نهه میاشتې ؤ چې عقیلې یوه کاشغه خپلې شیدې په دوا کې یو ځای صغیر حسین ته ورکړه، ددې وروسته د عقیلې څلور بچیان نور پیدا شوي، د عقیلې څلورم زوی کرارحسین ځوان شو. دلته د صغیرحسین لور جمیله ځوانه شوه او په انډیا کې د دواړو نکاح وتړل شوه، اوس تاسو راته فتوی راکړئ چې د صغیرحسین لور جمیله او د عقیله زوی کرارجسین په خپل منځ کې نکاح جائز ده که نه؟

جواب: د شپږو کالو ماشوم ته شیدې ورکولوسره حرمت نه ثابتيږي[۲]؛ نو څکه د صغیر حسین د لور سره د عقیلې د زوی نکاح صحیح ده.

د ماشوموالي وروسته شیدې څښل ناجائز دي

سوال: که یو بالغ سړی د کومې ښځې شیدې وڅښي؛ نو دی به ددې ښځې زوی شمارل کيږي او که نه؟ یعنې د رضاعت اعتبار به دماشوموالي په زمانه کې کيږي که په شیدو باندې؟ زمونږ په کوڅه کې یو داسې کور دی چې هلته هغه خلک خپل کوم مزدور ته کور ته دننه د راتلو اجازه ورکړي: نو لومړی ورته د خپلې ښځې شیدې ورکړي چې څه ورانۍ ونه کړي، بله دا چې که بالغ سړي ته شیدې ورکولو باندې د رضاعت مسئله نه پیدا کيږي؛ نو بیا د خپلې ښځې شیدې څښلو په اړه د قرآن او سنتو څه حکم دی؟

جواب: رضاعت صرف د ماشوموالي په زمانه کې ثابتيږي چې دهغې موده د صحیح قول مطابق دوه کاله ده، د یو قول مطابق دوه نیم کاله ده[۳]، د ماشوموالي د پورته ذکر شوي مودې وروسته شیدې ورکولو سره رضاعت نه ثابتيږي، نه په دې باندې د حرمت حکم جاري کيږي[۴]. د ماشوموالي د مودې نه پس خپل بچي ته هم شیدې ورکول حرام دي[۵]، هم دغه راز

۱] عن الحسن بن علی قال: حفظت من رسول الله صلی الله علیه وسلم: دع ما یریبک الی مالا یریبک. (مشکوٰة/ باب الکسب وطلب الحلال/ ۲۴۲/ طبع قدیمی)۔

۲]واذا مضت مدة الرضاع لم یتعلق بالرضاع تحریم کذا فی الهدایة. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳)۔

۳]فی باب الرضاع: وهو مص من ثدی آدمیة (الی قوله) فی وقت مخصوص هو حولان ونصف عنده وحولان فقط عندهما وهو الاصح. فتح. وبه یفتٰی. (درمختار مع ردالمحتار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۵۹)۔

۴]فاذا مضت مدة الرضاع علی الخلاف لم یتعلق بالرضاع تحریم ولم یفطم.(اللباب/ کتاب الرضاع/ ۲/ ۱۶۳)

۵]ولم یبح الارضاع بعد مدته لانه جزء آدمی والانتفاع به بغیر ضرورة...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د کومې ښځې شيدې د لوی عمر پردي هلک نه ورکول حرام دي[۱]: نو څکه تاسو چې د خپلې محلې د کوم کور ذکر کړی دی د دوی دا کار ناجائز دی، د ښځې شيدې څښل هم حرام دي؛ مګر دې سره نکاح نه ماتيږي [۲]

په اووه کلنی کې شيدې څښلو سره رضاعت نه ثابتيږي

سوال: زما مور زما د ترور هغه شيدې چې هغې به د غورځولو لپاره دې ته ورکولې، تقريبا د اووه کالو په عمر کې يې څښلي وې، زما ترور ترې ناخبره وه، اوس تاسو دا ووايئ چې آيا زما د ترور زوی زما د مور د شيدو شريک ورور دی که نه؟ او دا چې زما د خور واده زما د ترور د زوی سره کېدی شي که نه؟

جواب: د رضاعت موده دوه کاله (او د يو قول مطابق دوه نيم کاله) ده[۳]، د دې مودې نه پس د رضاعت احکام نه جاري کيږي[۴]، لهذا د اووه کالو په عمر کې شيدې څښلو سره رضاعت نه ثابتيږي؛ نو څکه ستا د خور نکاح د ترور د زوی سره کېدی شي.

د ماشوم د کلارولو لپاره د بوډۍ ښځې تيان په خوله کې رول

سوال: زمونږ په وطن کې رواج دی چې کله د کور زنانه په کارکې اخته وي او وړوکي ماشومان يې ژاړي؛ نو د دوی د چوپ کولو لپاره د کور بوډۍ ښځه د خپل تي سرونه د ماشوم خوله کې ورکړي، په داسې حال کې چې ددې ښځې شيدې نه وي، آيا په دې سره دا ماشوم ددې ښځې اولاد ګرځي؟ دا صورت کله داسې هم وشي چې د ګاونډ کومه ښځه د کوم کار لپاره چېرته ځي؛ نو خپل وړوکی ماشوم بوډۍ ښځې ته وسپاري، په داسې صورت کې هم کله نا کله بوډۍ ښځه د ماشوم د ژړا پرمهال هغه ته تي په خوله کې ورکړي او د بوډۍ ښځې په تيانو کې شيدې نه وي؛ آيا دې طريقې سره ماشوم ددې ښځې بچی ګرځي؟

جواب: کومو ښځو ته چې د زيات عمر له وجې شيدې نه راځي صرف د ماشومانو د چوپ کولو لپاره ماشومان په غېږه کې اخلي؛ نو په دې سره دا ماشوم ددې اولاد نه جوړيږي، څکه

....بقيه د تيرمخ] حرام على الصحيح، شرح الوهبانية. (شامية/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۱۱/ طبع ايچ ايم سعيد)

۱] ايضاً.)_

۲] مصّ رجل ثدى زوجته لم تحرم. (شامية/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۲۵)_

۳]ومدة الرضاع عند ابى حنيفة ثلاثون شهراً.......وقالا سنتان لان ادنى مدة الحمل ستة اشهر فبقى للفصال حولان قال فى الفتح: وهو الاصح، وفى التصحيح عن "العيون" وبقولهما ناخذ للفتوىٰ....الخ. (اللباب فى شرح الكتاب/ ۲/ ۱۶۳/ كتاب الرضاع/ طبع قديمى)_

۴]ويثبت التحريم فى المدة فقط. (درمختار على هامش ردالمحتار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۱۱)_

چې د اولاد جوړېدلو لپاره شرط دا دی چې شيدې وخښي او ددې ښځو د شيدو راتلو امکان هم نشته[1]

د لسو کالو وروسته د رضاعت ثابتولو مطلب

سوال: تاسو دا ليکلي وو چې کوم ماشوم د ماشوموالی په دوره کې د کومې ښځې شيدې ښنلي وي؛ نو هغه ددې ښځې رضاعي زوی ګرځي، ددې ښځې بچيان ددې شيدو شريکي ورور خور شو، که چېرته ددې مدت نه پس شيدې وخښي؛ نو هغه د رضاعت په حکم کې نه راځي، مګر يو مولوي صاحب ماته وويل: چې شيدې کله هم وخښل شي هغه شيدې ښبونکي(ماشومه) يا ښبونکې (مور) د هغې رضاعي نسب ثابتيږي، ماهغه ته د جنتي کالي د حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمة الله عليه د کتاب حواله ورکړه او ستاسو د پرېکړې نه مې خبر کړ: نو هغه راته ددې مسئلې نمبر۱۴ ځلورمه برخه ۲۱۱ مخ حواله راکړه، ددې مطابق يو هلک او يوه نجلۍ ده، دواړو د يوې ښځې شيدې وښبلې: نو د هغوی نکاح نه کيږي، برابره ده که په هره زمانه کې يې ښبلي وي يا يې يو مخکې او دويم څه موده پس وښبي، د دواړو يو حکم دی، تاسو ته ښه معلومه ده چې د شيدو ښبلو موده د امام اعظم د فتوی سره سم زيات نه زيات دوه نيم کاله ده، که چېرته ددې نه پس يې شيدې ښبلي وي: نو ددې ښځې د لور سره نکاح درسته ده، تاسو ته درخواست دی چې د جنتي کالي ددې مسئلې پوره وضاحت وکړئ!

جواب: د جنتي کالي ددې مسئلې مطلب دا دی چې هلک او نجلۍ دواړو د رضاعت په موده کې دننه شيدې ښبلي وي، برابره ده که هلک لس کاله مخکې ښبلي وي (چې کله هغه د ماشوموالي په حالت کې ؤ) او نجلۍ لس کاله وروسته ښبلي وي، خلاصه دا چې حرمت به هغه وخت ثابتيږي چې کله هلک او نجلۍ دواړه د ماشوموالی په موده کې ښبلي وي، البته دا شرط نه دی چې دواړو په يو وخت شيدې ښبلي وي[2] او که چېرته دواړو يا په دوی کې يو د رضاعت د مودې نه پس ښبلي وي؛ نو دې سره حرمت نه ثابتيږي، [3] بلکې د داړو نکاح به جائز وي.

---

[1] امراة كانت تعطى ثديها صبية واشتهر ذلک بينهم ثم تقول لم يكن فى ثديى لبن حين القمتها ثديى ولم يعلم ذلک الا من جهتها جاز لابنها ان يتزوج بهذه الصبية. (ردالمحتار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۱۲) وفيه: المراد بالمص الوصول الى الجوف من المنفذين. (ردالمحتار/ ۳/ ۲۰۹/ طبع ايچ ايم سعيد)۔

[2] ولا فرق فى التحريم بين الرضاع الطارئ والمتقدم كذا فى المحيط. (عالمگیری/ كتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۵)۔

[3] اذا مضت مدة الرضاع لم يتعلق بالرضاع تحريم كذا فى الهداية. (عالمگیری/ كتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳)۔

شیدې په دوایي کې اچولو حکم

سوال: یوې ښځې یو ماشوم ته په دوایي کې خپلې شیدې واچولې او په ماشوم یې وڅښلې. اوس د ده رشته د دې ښځې د اولاد سره جائز ده که نه؟ په هغه صورت کې چې شیدې ډېرې وي.

جواب: ناجائز ده [۱]

سوال: په دې صورت کې چې دوایي ډېره او شیدې کمې وي ؟

جواب: جائز ده. [۲]

سوال: په دې صورت کې چې دوایي او شیدې دواړه برابر وي؟

جواب: جائزه نه ده. [۳]

د شیدې ورکونکې ښځې ټول اولاد په شیدې څښونکي ماشوم حرامیږي

سوال: زما وړوکي ورور په ماشومتوب کې زما د ترور شیدې څښلې دي، اوس د هغې دواړو لورګانو سره زمونږ د دواړو وروڼو د واده خبره کیږي، ما د ورور په سلسله کې د هغوی سره اختلاف وکړ، تر کومه حده پورې چې زه خبر یم، هغه دا چې کومې ښځې چې یو هلک ته شیدې ورکړې؛ نو د دغې ښځې د لورګانو سره د شیدو څښونکي هلک نکاح ناجائز ده، لیکن زما مشران بیا وایي: چې شیدې څښلو سره د چا د برخې شیدې څښل شوي وي، د هغه سره یې نکاح نه کیږي، د دې وروسته یا تر دې وړاندې اولاد سره یې نکاح کیږي، تاسو مهرباني وکړئ او مونږ ته سمه لار وښیئ؛ دا به ستاسو لویه مهرباني او غټ احسان وي.

جواب: کوم ماشوم چې په ماشوموالي کې د کومې ښځې شیدې څښلي وي هغه د ده رضاعي مور جوړیږي، د دې ښځې اولاد برابره خبره ده چې د ده نه مخکې وي که د ده نه وروسته، د دې ماشوم ورور خور جوړیږي[۴]، نو ځکه دا رایه صحیح ده چې نکاح یې په خپل منځ کې نه کیږي، ستا د ورور نکاح ستا د ترور د لور سره جائزه نه ده، ستا د مشرانو فکر غلط دی.

۱]ولو خلط لبن المراة بالماء او بالدواء او بلبن البهيمة فالعبرة للغالب، كذا فى الظهيرية. (عالمگيريه/ كتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۴/ طبع رشيديه)۔

۲]لو اختلط اللبن بما ذكر يعتبر الغالب فان كان الغالب الماء لا يثبت التحريم (الى قوله) وكذا اذا كان الغالب هو الدواء. (البحرالرائق/ كتاب الرضاع/ ۳/ ۲۲۸/ طبع دار المعرفة/ بيروت)۔

۳] ولو استويا وجب ثبوت الحرمة لانه غير مغلوب، كذا فى البحرالرائق. (عالمگيرى/ كتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۴/ طبع رشيديه، ايضاً: البحرالرائق/ كتاب الرضاع/ ۳/ ۲۲۸/ طبع دار المعرفة/ بيروت)۔

۴]يحرم على الرضيع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع (الى ان قال) فالكل اخوة الرضيع واخواته. (عالمگيرى/ كتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳/ طبع رشيديه)۔

د واده نه پس د خوابنې د شیدو څښلو دعوه

سوال: زما خاوند زما د مور شیدې څښلي وې او زما د واده تقریبا شپاړس کاله کیږي، د شپاړسو کالو راهیسې دا مسئله ماته یو عذاب جوړ شوی دی، زما مور وایي چې: ستا خاوند زما شیدې ستا سره یو ځای نه وې څښلي، بلکې ستا د مشر ورور سره یې یو ځای څښلي وې او کله وایي: چې شیدې یې نه وې څښلي، بلکې ما به دده د خوشحالولو لپاره خپل تیان دده په خوله کې ورکول چې شیدې به زما په تیانو کې نه وې، یاد ساته کله چې زما مور زما خاوند ته شیدې ورکړي وې، هغه وخت زما د مور په غېږ کې هم بچی ؤ چې هغه زما مشر ورور ؤ.

جواب: صرف ستا د مور دعوه خو هیڅ اعتبار نه لري، بلکې د رضاعت ثبوت د دوه ښه عادلانو سړو یا د یو سړي او دوه ښځو په شهادت سره کیږي[۱]، که چېرته د شیدو څښلو شاهدان وي؛ نو تاسو دواړه ښځه خاوند نه بلکې خور او ورور یئ، که چېرته شاهدان نه وي؛ نو د شیدو څښلو دعوه غلطه ده او نکاح مو صحیح ده.

کوم هلک چې د خاله شیدې څښلي؛ نو دده لپاره د خاله اولاد حرام دی د نورو لپاره نه

سوال: یوې ښځې د خپلې خور مشر بچي ته شیدې ورکړي دي، اوس هغه خواهش لري چې د خپل وړوکي زوی نکاح د خپلې خور د وړوکي لور سره وکړي؛ خو ځینې علماء یې منع کوي، آیا ستا په نظر د دوی دا رشته کېدی شي؟

جواب: کوم هلک چې د ترور شیدې څښلي وي، دده نکاح ددې خاله د یوې لور سره هم نه کیږي، ددې نه پرته د دواړو خویندو د اولاد رشتې په خپل منځ کې جائز دي.[۲]

د رضاعي ورور سکه خور او د رضاعي خورځې سره نکاح کول

سوال: د یوې ښځې شیدې زید څښلي او د همدې ښځې شیدې زینب هم څښلي دي، د زید عمر تقریبا اته دېرش کاله دی او د زینب عمر تقریبا پنځه څلوېښت کاله دی، مسئله دا ده چې د زید د لور رشته د زید لپاره غواړي، حال دا چې زینب او زید دواړه رضاعي ورورخور دي،

۱]والرضاع حجته حجة المال وهی شهادة عدلین او عدل وعدلتین (الی قوله) وهل یتوقف ثبوته علی دعوی المراة؟ الظاهر لا لتضمنها حرمة الفرج وهی من حقوقه تعالی، کما فی الشهادة بطلاقها. (شامی/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۲٤)_

۲]یحرم علی الرضیع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع (الی قوله) فالکل اخوة الرضیع واخواته. وفیه ایضاً: وتحل اخت اخیه رضاعاً. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/۱/ ۳٤۳)_

شیدو څښنلو سره دا رشته صحیح ده که غلطه؟

سوال: دویمه مسئله دا ده چې د یوې ښځې شیدې خالد څښنلي دي او د همدې ښځې شیدې فاطمې هم څښنلي دي، اوس چې د خالد لپاره د فاطمې د ورې خور رشته غواړي. د نجلۍ کورنۍ وايي چې دا رشته نه کیږي، ځکه چې د نجلۍ خور او هلک د یوې ښځې شیدې څښنلي دي.

جواب: دښځې لور د زید رضاعي خورخه ده، ددې دواړو عقد نه کیږي. [۱]

جواب: د رضاعي ورور د سکه خور سره نکاح جائز ده؛ نوځکه د خالد نکاح د ښځې د لور سره کیږي. [۲]

د ورور د رضاعي خور سره نکاح جائز ده

سوال: زما په موجودګۍ کې زما رضاعي خور په نکاح کې اخیستل د شریعت له نظره ناجائز ده، لیکن زما چې کوم ورور دی په دې باندې څنګه ده؟ وررخو زما نه یا مخکې پیدا شوی دی یا زما نه پس چې کوم ورور پیدا شي په هغه باندې په نکاح کې اخیستل څنګه دي؟

جواب: د رضاعي خور جوړېدو لپاره درې صورتونه دي:

۱ دې نجلۍ ستا د مور شیدې څښنلي وي، په دې صورت کې هغه ستا د مور رضاعي لور، ستا او ستا د ټولو ورونو خویندو رضاعي خور شوه؛ نو ځکه ستا د یو ورور رشته هم ددې سره ناجائز ده. [۳]

۲ تا ددې نجلۍ د مور شیدې څښنلي وې، په دې صورت کې ددې مور ستا رضاعي مور شوه او ددې اولاد ستا رضاعي خور ورور شوه؛ نو ځکه ستا نکاح ددې د کومې لورسره ناجائز ده[۴]،لیکن ستا دحقیقي ورونو سره ددې د لورګانو ستا د رضاعي خویندو) نکاح جائز ده.[۵]

۳ تا او دې نجلۍ د کومې دریمې ښځې شیدې څښنلي وي، په دې صورت کې هغه ښځه ستاسو د دواړو رضاعي مور شوه، تاسو دواړه رضاعي خور او ورور شوئ، ستا د حقیقي ورونو نکاح ددې نجلۍ سره جائز ده. [۶]

۱]فالکل اخوة الرضیع واخواته واولادهم اولاد اخوته واخواته. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳)_

۲] وتحل اخت اخیه رضاعا. (البحرالرائق/ کتاب الرضاع/ ۳/ ۲۴۴)

۳] یحرم علی الرضیع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع (الی قوله) فالکل اخوة الرضیع واخواته واولادهم اولاد اخوته واخواته. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/۱/ ۳۴۳)_

٤] ایضاً)_

٥] وتحل اخت اخیه رضاعا. (البحرالرائق/ کتاب الرضاع/ ۳/ ۲۴۴)_

٦] وکل صبیین اجتمعا علی ثدی امراة واحدة لم یجز لاحدهما ان یتزوج...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د رضاعي پلار د لور سره نکاح ناجائز ده

سوال: سعودي عرب کې داسې پېښه شوې چې د يو سړي سره تړيو ويشت کالو پورې خور ښځه اوسېده، د سعودي عالمانو دا واده ناجائز وګڼلو، ددې بيان مطابق زيد د خپلې تره ښځې شيدې وڅښلې او د تره دغه ښځه يې وفات شوه، تره يې دويم واده وکړ، د دويمې تره ښځې د لور سره يې واده وکړ، چونکې د سعودي عالمانو دا واده هم ناجائز وګڼلو، د حنفي فقهې سره سم ددې سړي په اړه شرعي حکم څه دی؟

جواب: دا دويمه لور هم دده د تره څخه وه، دده تره، رضاعي پلار شو او د پلار اولاد ورور-خور دي؛ نو ځکه دا نجلۍ دده رضاعي خور ده[۱]، د سعودي عالمانو چې کومه فتوی ورکړې ده هغه صحيح ده او د څلورو واړو مذهبونو عالمان په دې باندې اتفاق لري.

د رضاعي خور سره واده

سوال: زما د کوروالا د ورور په کور کې يوه ماشومه پيدا شوه، د ماشومې د زېږون نه يوه جمعه وروسته زما کور والا دې ماشومې ته شيدې ورکړې، ماشومې په سختۍ سره يو يا دوه څاڅکې به څښلي وي، صرف يو ځل داسې پېښه وشوه، اوس مسئله دا ده چې زه د خپل مشر زوی واده د خپل کوروالا د ورور د لور سره کول غواړم، تاسو راته د قرآن او حديث په رڼا کې ځواب راکړئ چې ايا دا نکاح جائز ده که نه؟

جواب: ستا کوروالا چې د خپل ورور کومې لور ته شيدې ورکړې دی، هغه ددې ماشومې رضاعي مور شوه، دا نجلۍ ستا د زوی رضاعي خور شوه او د رضاعي خور ورور نکاح نه کيږي، [۲]، لهذا تاسو د خپل زوی واده ددې نجلۍ سره نه شی کولی.

د رضاعي لور سره نکاح نه کيږي

سوال: که چېرته کومې ماشومې ته شيدې ورکول شي، بيا شيدې ورکونکې ښځه وفات شي؛ نو د مړې شوې ښځې خاوند شيدې څښلو والا نجلۍ سره نکاح کولی شی او که نه؟

جواب: دا نجلۍ ددې ښځې د خاوند رضاعي لور ده، دې سره نکاح ناجائز ده. [۳]

...بقيه د تيرمخ] بالاخريٰ هٰذا هو الاصل، لان امهما واحدة فهما اخ واخت. (هداية/ ۲/ ۳۵۱/ کتاب الرضاع/ طبع مکتبه شرکت علميه ملتان) وتحل اخت اخيه رضاعا. (البحرالرائق/ کتاب الرضاع/ ۳/ ۲۴۴)

۱] يحرم على الرضيع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع. (عالمگيری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳/ طبع رشيديه کوئته)۔

۲] ايضاً پورتنۍ حواله۔

۳] ولبن الفحل اى الرجل من زوجته المرضعة اذا کان لبنها منه يتعلق...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

د رضاعي خور د حقیقي خور سره نکاح جائز ده

سوال: زما مور او پلار غواړي زما کوزده زما د تره د لور سره وکړي. مګر کومه نجلۍ چې زما په نکاح کې رواستل غواړي ددې مشرې خور زما د وړوکي ورور سره زما د مور شیدې رودلې دي، ددې نجلۍ سره به زما واده جائز وي که ناجائز؟

جواب: کومې نجلۍ چې ستا د مور شیدې څښلې دي؛ نو ددې نکاح ستا په ورونو کې له یو سره هم نه ده جائز [۱]، هغه ستاسو رضاعي خور ده، مګر د کومې نجلۍ سره چې یې ستا رشته غوره کړې ده هغه د رضاعي خور حقیقي خور ده، ددې سره ستا نکاح جائز ده. [۲]

د حقیقي ورور د رضاعي خورځې سره نکاح جائز ده

سوال: زید د ثریا شیدې څښلې دي، د زید یو ورور چې د هغه نوم ثاقب دی، د ثریا یوه لور چې د هغې نوم عندلیب ده، د عندلیب د لور د کوثرې سره د زید د ورور ثاقب نکاح کولی شي؟

جواب: ستا په سوال کې زید د ثاقب حقیقي ورور دی او کوثر د زید رضاعي خورځه ده او د حقیقي ورور د رضاعي خورځې سره نکاح جائز ده. [۳]

د رضاعي وریرې سره نکاح ناجائز ده

سوال: هنده او شاهده دوه سکه خورګانې دي، هنده مشره او شاهده یې وړه ده، هندې د شاهدې لور زینب ته د رضاعت په ورځو کې شیدې ورکړې، اوس هنده د خپل خور شاهدې د لور زینب نکاح د خپل حقیقي لېور بکر سره کول غواړي، آیا دا شرعا جائز ده؟

جواب: د شاهدې د لور زینب نکاح د هندې د حقیقي لېور بکرسره ناجائز ده، ځکه چې زینب د هندې د خاوند رضاعي لور او دخاوند د ورور دبکر وریره شوه، نودشرعي قانون له مخې چې څنګه د نسبي وریرې سره نکاح حرامه ده، هم دغه راز د رضاعي وریرې سره هم ناجائز ده. [۴]

...بقیه د تیرمخ] به التحریم، وهو ان ترضع المراة صبیة فتحرم هٰذه الصبیة علی زوجها، ای زوج المرضعة. (اللباب/ ۲/ ۱۶٤/ کتاب الرضاع)۔

۱]قال تعالی: حرمت علیکم امهاتکم......واخواتکم من الرضاعة. (النساء: ۲۳)۔

۲] وتحل اخت اخیه رضاعاً. (البحرالرائق/ کتاب الرضاع/ ۳/ ۲۲۷)۔

۳] "واحل لکم ما وراء ذلکم" (النساء: ۲٤)۔

٤] عن عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم: یحرم من الرضاع ما یحرم من الولادة. (سنن ابی داؤد/ باب ما یحرم من الرضاع ما یحرم من النسب/ ۱/ ۲۸۷)۔

په شیدو کې د شریکې خور د لور سره نکاح

سوال: آیا په شیدو کې د شریکې خور د لور سره نکاح جائز ده؟

جواب: ناجائز ده، هغه د حقیقي خورځې په څېر ده.[۱]

د رضاعي مور د خور سره نکاح ناجائز ده

سوال: یو ځوان د خپلې ورېنداري شیدې په ماشومتوب کې څښلي وې، اوس هغه ځوان شوی او غواړي د خپلې ورېنداري د ځوانې خور سره واده وکړي، آیا شرعي لحاظ سره د دده نکاح صحیح ده که نه؟

جواب: وریندار دده رضاعي مور او دده خور ددې رضاعي ترور ده، څنګه چې د نسبي ترور سره نکاح ناجائز ده هم دغه راز د رضاعي ترور سره هم نکاح ناجائز ده؛ نو ځکه ددې ځوان واده ددې ورېنداري د خور سره نه کیږي.[۲]

د رضاعي ماما د خورځې سره نکاح ناجائز ده

سوال: زما ښځې زما ورې خور ته شیدې ورکړي، اوس مسئله دا ده چې آیا زما د ورې خور واده زما د ښځې د ورور سره کېدی شي یا نه؟

جواب: ددې شیدو څښلو له وجې ستا ښځه ستا د ورې خور رضاعي مور شوه او ستا اوخې ستا د ورې خور رضاعي ماما شو، څنګه چې په نسبي رشته کې د ماما او خورځې تر منځ نکاح ناجائز ده. هم دغه راز رضاعي رشته کې د ماما او خورځې تر منځ نکاح هم ناجائزده.[۳]

په شیدو کې د شریکې خور د لور سره

په شیدو کې شریک ورور سره نکاح جائز ده

سوال: هندې سره زید د هندې د مور شیدې د رضاعت په زمانه کې څښلي وې، اوس د هندې د لورسره د زید د وړوکي ورور نکاح کېدی شي؟ د رضاعت له وجې خو به هنده حرامه نه وي.

جواب: هنده د زید رضاعي خور او ددې لور د زید رضاعي خورځه ده، د رضاعي خورځې سره د رضاعي ماما د حقیقي ورور نکاح جائز ده.[۴]

---

[۱] یحرم علی الرضیع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع. (عالمگیری/ ۱/ ۳۴۳)۔

[۲] عن علی رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: ان الله حرم من الرضاع ما حرم من النسب. (جامع الترمذی/ ۱/ ۲۱۷/ باب ماجاء ما یحرم من الرضاع/ مشکوٰة، باب المحرمات/ ۲۷۳)۔

[۳] فالکل اخوة الرضیع واخواته واولادهم اولاد اخوته واخواته. (عالمگیری/ ۱/ ۳۴۳)۔

[۴] وتحل اخت اخیه رضاعاً. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۲۴۳)۔

د شيدو ښځينه نجلۍ نكاح د شيدو ښځينه لپاره او ورور سره ناجائزده

سوال: د زيد د ښځې شيدې په ماشومتوب کې يوې نجلۍ ښځلي وو. آيا اوس د دې نجلۍ نکاح د دې سړي د وړوکي ورور يعنې د شيدو ښځنۍ د لېور يا د زيد د ښځې د ورور سره جائز ده او که نه؟ همدا راز د دوی سره د دې ماشومې څه رشته جوړيږي؟

جواب: د شيدو ښځنۍ ورور د دې نجلۍ ماما شو او د دې ليور د نجلۍ تره شو: نو ځکه د دې دواړو سره د دې نکاح ناجائز ده.[۱]

په شيدو کې د شريکې خورشيدو کې شريکې خور سره نکاح جائزده

سوال: زما د تره يوه لور ده او هغه زما سره د شيدو شريکه خور هم ده، زمونږ په کوڅه کې يو دويمه نجلۍ هم ده، هغه زما د تره لور سره په شيدو کې شريکه ده، تاسو ووايئ چې آيا زما د تره لور سره په شيدو کې شريکې خور سره زما نکاح جائز ده؟

جواب: په شيدو کې د شريکې خور په شيدو کې د شريکې خور سره نکاح جائز ده، که چېرته هغه ستا سره په شيدو کې شريکه خور نه وي.[۲]

د نيا شيدې ښځينه نكاح د تره د لورسره ناجائز ده

سوال: ما به د نيا شيدې کله - کله ښځل او نيا مې راته اجازه راکړې وه، اوس زما کوزده زما د تره لور سره شوې ده: نو آيا د دې سره زما نکاح جائز کيږي او دا واده کېدی شي او که نه؟

جواب: دا نکاح ناجائز ده، تاسو د دې نجلۍ رضاعي تره راځئ.[۳]

د نيا شيدې ښځلو سره د تره او ترور د اولاد سره نکاح نه کيږي

سوال: زما زوی ده چې عمر يې تقريبا درې کاله دی، زما د مور شيدې يې څلي دي، ځکه چې دده مور په دويم بچي شيدې پرې ايښې وې؛ نو ځکه به نيا صرف د زړه خوشحالولو لپاره خپلې سينې ته نزدې کولو، اوس هغه ماشوم د دريو کالو دی، دده دا عادت پوخ شوی دی او هغه هميشه د نيا سره ويده کيږي؛ نو تاسو مهرباني وکړئ او ماته ووايئ چې دده داسې کول

۱] عن علی رضی الله عنه......ان الله حرم من الرضاعة ما حرم من النسب. (مشکوٰة/ ۲۷۳)_

۲] وتحل اخت اخيه رضاعاً (الی قوله) وهو ظاهر. وفی الشاميه: (قوله وهو ظاهر) کان يکون له اخ رضاعی رضع مع بنت من امراة اخریٰ. (ردالمحتار مع الدرالمختار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۱۷/ طبع سعيد)_

۳] يحرم علی الرضيع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع (الی قوله) فالکل اخوة الرضيع واخواته والادهم اولاد اخوته واخواته. (عالمگيری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳)_

تر کومه پورې جائز دي او ایا ددې ماشوم دا کار زما او دده د رشتو په منځ کې څو کوم حائل نه پیدا کوي؟ امید دی چې زر تر زره به زما پرېشاني لرې کړئ!

جواب: کوم بچي چې د دوه کالو (د یو قول مطابق دوه نیم کاله) کې دننه - دننه د کومې ښځې شیدې څښلي وي هغه ددې ښځې رضاعي زوی جوړ شو[۱]. دده نکاح د شیدې څښونکي اولاد یا د اولاد د اولاد سره نه شي کېدی[۲]. اوس که چېرته ستا ماشوم د خپلې نیا شیدې په یو نیم کال کې دننه څښلي وي؛ نو دده نکاح دده د ترونو او ترورګانو اولاد سره ناجائز ده، که چېرته په سینو کې یې شیدې نه وې، بلکې یوازې یې د ماشوم د خوشحالولو لپاره داسې کول؛ نو دې سره حرمت نه ثابتیږي.[۳]

ایا د نیا شیدې څښونکي نجلۍ نکاح د ترونو او ترورګانو د اولاد سره جائز ده؟

سوال: ما په ماشومتوب کې یو ځل د خپلې نیا شیدې څښلي وې، زما د نیا د ټولو نه کشر اولاد یعنې زما د ټولو نه کشر تره زما نه تقریبا څلور پنځه کاله مشر دی، ددې نه پس زما د نیا نه کوم هلک یا کومه نجلۍ نه ده پیدا شوې، ما د ډېرو عالمانو څخه اوریدلي دي چې که د کومې ښځې اولاد کېدو نه وروسته که چېرته په دوه کالو کې دننه ددې ښځې شیدې وڅښل شي؛ نو ددې بچو سره د رضاعي ورور خور رشته جوړیږي، دوه کالو نه پس څښلو سره د رضاعي ورور خور رشته نه جوړیږي، ددې وجې نه زه پوښتنه کول غواړم ځکه چې زما د نیا د ټولو نه وړوکی اولاد هم زما نه تقریبا څلور پنځه کاله مشر دی؛ نو تاسو ووایئ چې زه د خپلو ترونو او ترورګانو رضاعي خور یم یا نه؟ او زما ددې هلکانو سره رشته کېدی شي او که نه؟

جواب: که چېرته په هغه وخت کې ستا د نیا په سینو کې شیدې وې؛ نو ته د خپلې نیا رضاعي لور او د ترونو او ترورګانو رضاعي خور شوې[۴]، او که چېرته یې په سینو کې شیدې نه وې،

۱]ویثبت التحریم فی المدة فقط. (ردالمحتار مع الدر المختار/ کتاب الرضاع/ ۳/ ۲۱۱) وفیه: هو حولان ونصف عنده وحولان فقط عندهما وهو الاصح. (ایضاً ج:۳/ ۲۰۹)۔

۲]عن عائشة رضی الله عنها زوج النبی صلی الله علیه وسلم ان النبی صلی الله علیه وسلم قال: یحرم من الرضاعة ما یحرم من الولادة. (سنن ابی داؤد/۱/ ۲۸۰/ کتاب النکاح/ باب ما یحرم من الرضاعة)۔

۳] امراة تعطی لدیها صبیة واشتهر ذٰلک بینهم ثم تقول لم یکن فی ثدیی لبن حین القمتها ثدیی ولم یعلم ذٰلک الا من جهتها جاز لابنها ان یتزوج هٰذه الصبیة. (ردالمحتار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۱۲)۔

۴]یحرم علی الرضیع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع (الی قوله) فالکل اخوة الرضیع واخواته. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳)۔

هم داسې د ماشوم د زړه خوشحالولو لپاره يې داسې كول؛ نو بيا حرمت نه ثابتيږي.[1]

لمسي ته د شيدې ورکونکې ښځې وريرې نکاح ددې لمسي سره ناجائز ده

سوال: زما کوروالاخپل لمسي ته په ماشومتوب کې شيدې ورکړې وې؛ خو اوس د هغه واده د خپلې وريرې سره کول غواړي؛ نو آيا دا نکاح به جائز وي يا نه؟

جواب: ستا کوروالا چې کوم لمسي ته شيدې ورکړې دي هغه ددې رضاعي زوی شو او ددې اولاد يې رضاعي ورونړه شول. ددې زامنو د اولاد رضاعي تره او د لورګانو د اولاد رضاعي ماما جوړ شو. څنګه چې حقيقي وريرې او خورځې سره نکاح نه کيږي؛ نو هم دغه راز د رضاعي وريرې يا رضاعي خورځې سره هم نه کيږي،[2] ددې وجې نه ستا د کوروالا د خپلې وريرې سره ددې هلک نکاح کول صحيح نه دي.

ورې خورته يې که شيدې ورکړه؛ نو د دوی د اولاد نکاح په خپل منځ کې نه کيږي

سوال: دوه سکه خورګانې دي يوه واده شوې او بله د شپږو مياشتو ده، دځه مجبوريځ له وجې يې مشرې خور کشرې خور ته شيدې ورکړې، ورې خور يې اوسمهال واده شوې او خپل بچې يې شته، اوس هغه د خپلې مشرې خور د زوی سره د خپلې لور واده کول غواړي، آيا هغوی د شريعت په نظر کې داسې کولی شي؟ حال دا چې دواړه کورنۍ پرې خوښ دي.

جواب: هر کله چې مشرې خور کشرې خور ته شيدې ورکړې؛ نو کشره خور يې رضاعي لور جوړه شوه، د مشرې خور اولاد ددې رضاعي خور او ورور شو، څنګه چې د سکه خور او ورونړو سره د دوی د اولاد رشته نه کيږي هم دغه راز د رضاعي خور او ورونړو سره نه کيږي.[3]

د نيا شيدې څښلو والا هلک نکاح د ماما د لور سره نه کيږي

سوال: زما مور زما خوريي ته شيدې ورکړې او زه د خپل لور نکاح د خپل خوريي سره کول

۱] المراد بالمص الوصول الى الجوف. (رد المحتار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۰۹). امراة كانت تعطى ثديها صبية واشتهر ذٰلک بينهم ثم تقول لم يكن فى ثديى لبن حين القمتها ثديي ولم يعلم ذٰلک الا من جهتها جاز لابنها ان يتزوج هٰذه الصبية. (شامى/ ۳/ ۲۱۲/ باب الرضاع)۔

۲]عن على.......ان الله حرم من الرضاعة ما حرم من النسب. الحديث. (مشكوٰة/ ۲۷۳/ باب المحرمات)۔

۳] يحرم على الرضيع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع (الى قوله) فالكل اخوة الرضيع واخواته. (عالمگيرى/ كتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳) عن على انه قال: يا رسول الله! هل لک فى بنت عمک حمزة فانها اجمل فتاة فى قريش؟ فقال له: اما علمت ان حمزة اخى من الرضاعة، وان الله حرم من الرضاعة ماحرم من النسب.(مشكوٰة/ باب المحرمات/ ۲۷۳/ طبع قديمى، ايضاً:ترمذى/۱/ ۲۱۷/طبع قديمى)

غواړم، آیا دا رشته جائز ده؟

جواب: کوم هلک چې ستا د مور شیدې څښلي دي، هغه ستا رضاعي ورور دی، دده سره ستا د لور نکاح ناجائز ده.[۱]

د رضاعي ترور د دویم خاوند نه اولاد هم رضاعي وروڼه او خویندې دي

سوال: زما ترور دوه وادونه کړي ؤ، هغه لاد لومړي خاوند په کور کې وه چې ما ته یې شیدې راکړي وې، بیا زما د ترور خاوند مړ شو، د حالاتو څخه تنګه شوه او دویم واده یې وکړ، ددې خاوند څخه یې لور پیدا شوې، اوس زما مور- پلار او زما ترور په خپل منځ کې رشته کول غواړي؛ نو آیا دا نکاح جائز ده؟

جواب: کومې ترور چې تا ته شیدې درکړي دي ددې د لور سره ستا نکاح ناجائز ده.[۲]

د داسې نجلۍ سره نکاح چې شیدې یې د خاوند ورور څښلي وي

سوال: ما تېر کال د خپلې لور نکاح د یو داسې هلک سره وکړه چې د هغه مشر ورور زما د لور شیدې څښلي دي، اوس زه خفه یم چې آیا دا نکاح صحیح شوه او که نه؟

جواب: دا نکاح صحیح ده[۳]، مه خفه کېږه!

د نیا شیدې څښلو والا ورور نکاح د ترور د لور سره جائز ده

سوال: زما کوزده زما د ترور د زوی سره وشوه، زما مشر لېور زما د نیا شیدې څښلي دي چې د هغې په وجه زما ماما هم شو، زما ستاسو نه پوښتنه دا ده چې آیا زما واده زما د ترور د زوی سره کېدی شي یا نه؟ د چا سره چې زما واده کیږي هغه زما د نیا شیدې نه دي څښلي، بلکې دده مشر ورور څښلي دي.

جواب: کوم هلک چې ستا د نیا شیدې نه دي څښلي، د هغه سره ستا نکاح جائز ده، دده مشر ورور ستا رضاعي ماما دی او د رضاعي ماما د حقیقي ورور سره نکاح درسته ده.[۴]

---

[۱] ایضاً پورتنۍ حواله۔

[۲] يحرم على الرضيع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳/ طبع رشیدیه کوئته)۔

[۳] فيحرم من الرضاع ما يحرم من النسب الا ام اخيه من الرضاع فانها لا تحرم. (ردالمحتار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۱۷/ طبع ایچ ایم سعید/ کراچی)۔

[۴] د حرمت هیڅ وجه نشته، "واحل لكم ما وراء ذلكم". (النساء: ۲۴)۔

د سرې او ښځې په بدکارۍ سره د دوی اولاد ورور خور نه جوړېږي

سوال: زما د ماشومتوب ملګري خالد څه موده وړاندې دخپل خدای بښلي پلار د ملګري د لور سره واده وکړ، څو ورځې مخکې راته یوه خبره معلومه شوه، هغه دا چې یو سړی چې د "خالد" د پلار سره یې د اوسېنې کار کولو، ما ته وویل چې د "خالد" پلار په ځوانۍ کې د خپل دې ملګري د ښځې سره بدکاري کړې وه، د چا د لور سره چې اوس "خالد" واده کړی دی، ددې بدکارۍ خبر صرف دې دواړو ته وو، د هغه په وینا چې د خالد پلار ورته ویلي ؤ چې کېدی شي دده د ملګري لور په اصل کې دده څخه وي، بیا یې ده ته ویلي ؤ چې دا خبره چاته مه کوه، دا ښځه څه موده وروسته وفات شوه، د خالد د پلار د وفات نه پس ددې ملګري د دوی د کورنۍ سره څه اړیکه نشته او د خالد د واده هم ده ته څه درک نشته، هغه سړي خالد ته دا خبره وکړه، خو ما اوسمهال هغه منع کړی دی، اوس تاسو مهرباني وکړئ چې مونږ اوس باید څه وکړو؟

جواب: ددې دواړو نکاح شرعاً صحیح ده، اول خو ددې سړي په دې کیسه اعتماد کول ګناه ده[1]، دویم د سړي او ښځې په بدکارۍ سره د دوی اولاد ورور خور نه جوړېږي، د اولاد نکاح په خپل منځ کې جائز ده.[2]

[وینې ورکولو سره د حرمت مسئلې]

د خپل زوی نکاح د داسې ښځې سره کول چې هغې ته یې وینه ورکړې وي

سوال: زید دخپل یو نژدې رشته دار لورته په داسې حال کې چې هغه وړه وه د ناروغۍ پرمهال خپله وینه ورکړې وه، اوس زید غواړي چې ددې هلک واده ددې نجلۍ سره وکړي، آیا دا جائز ده؟

جواب: وینې ورکولو سره حرمت نه ثابتېږي، ددې وجې نه ددې نجلۍ سره نکاح جائز ده.[3]

کومې ښځې ته چې وینه ورکول شوې وي، د زوی سره یې نکاح کېږي

سوال: یوه نجلۍ یوې بوډۍ ښځې ته وینه ورکړې ده، اوس ددې ښځې زوی ددې نجلۍ سره واده کول غواړي، واده کولی شي او که نه؟

۱] قال تعالى: "اذ تلقونه بالسنتكم وتقولون بافواهكم ما ليس لكم به علم وتحسبونه هيناً وهو عندالله عظيم" (سورة: ۲۴، النور: ۱۵)۔

۲] ويحل لاصول الزانى وفروعه اصول المزنى بها وفروعها. (البحرالرائق/ ۳/ ۱۰۱/ فصل فى المحرمات)۔

۳] (ونظيره) مص رجل ثدى زوجته لم تحرم. (شامى/ ۳/ ۲۲۵). چه دښځې پئ څکلو سره حرمت نه ثابتیږی نوپه وینه ورکولوسره خوپه طریقه اولی نه ثابتیږی. ایضاً: كفاية المفتى، كتاب الحظر والاباحة/ ۷/ ۱۵۶). انتقال الدم من شخص لآخر. (اللجنة الدائمة/ ۲۱/ ۱۴۶)۔

جواب: کېدی شي، وینې ورکولو سره حرمت نه ثابتیږي.[۱]

د خور خاوند ته وینې ورکولو سره د خور په نکاح څه اثر نه کوي

سوال: زید د خپلې سکه خور خاوند ته د ناروغۍ پرمهال خپله وینه ورکړه، آیا په دې سره د بکر د خپلې ښځې سره نکاح باطلیږي؟

جواب: په دې سره په نکاح کې هیڅ اثر نه پریوځي.[۲]

د خاوند خپلې ښځې ته وینه ورکول

سوال: زما د یو ملګري ښځه سخته ناروغه شوه، دې ته د وینې ضرورت پېښ شو. د کوم رشته دار خور ورور وینه ددې د وینې سره یې سمون نه خوړلو؛ خو د خاوند وینه یې ددې د ګروپ سره سمون وخوړ، اوس خلک وایي چې د ښځې خاوند رشته پاتې نه شوه.

جواب: خلک غلط وایي، هغه هم هغسې ښځه او خاوند دي.[۳]

[د کورتوکي (سامان)]

اوس وخت کې د کور د توکو (سامان) لعنت

سوال: د ټي وي پروګرام "دین پوهنه" کې د یو سوال په ځواب کې تقریر کونکي جهیز (د ناوې ته د کور توکي ورکول) غیر مشروط طریقې سره کافرانه رواج وګڼلو.

۱: آیا د قرآن او سنتو په رڼا کې جهیز ته کافرانه رواج ویل صحیح دي؟

۲: آیا حضور ﷺ خپلو لورګانو ته جهیز ورکړی ؤ؟

جواب: جهیز د هغه ډالۍ نوم دی چې مور- پلار یې خپلې لور ته د واده په وخت ورکوي[۴]، دا د رحمت او محبت علامه ده، په دې شرط چې د نوم او نشان نه پاک وي او د مور- پلار لپاره د تکلیف ذریعه جوړه نه شي؛ خو ځینو مسلمانانو دا مهرباني یو عذاب ګرځولی، اوس هلک والا په بې شرمۍ سره صرف ګوري هم نه، بلکې پوښتنه هم کوي چې جهیز څومره ملاویږي؟ کنه نو مونږ رشته نه غواړو، ددې معاشرې له وجې غریب مور- پلار لپاره د بچو واده کول یو عذاب ګرځېدلی دی؛ نو تاسو ووایئ چې آیا ددې جهیز لعنت ته، کافرانه رواج او یا هم ددې نه زیات سخت الفاظ ویل پکار دي او که نه؟

---

[۱] ایضاً پورتنۍ حواله۔

[۲] ایضاً پورتنۍ حواله۔

[۳] ایضاً پورتنۍ حواله۔

[۴] الجهاز ما زفت المرأة بها الى زوجها من الامتعة....الخ. (قواعد الفقه/ ۲۵۵)۔

تاسو د رسول الله ﷺ په باره کې پوښتنه وکړه چې آیا رسول الله ﷺ خپلو لورګانو ته جهیز ورکړی وو؟ هو ورکړی یې وو، لیکن د کوم سیرت په کتاب کې دا وواییٔ چې رسول الله ﷺ خپلې نیازبینې لور حضرت فاطمة الزهره رضي الله عنها ته څه جهیز ورکړی وو؟ دوه پیالی، د اوبو لپاره دوه مشکیزې، دځرمنې بالښت چې په هغې کې د خورما پاڼې وې او یو څادر[1]. آیا ستاسو خواته هم لورګانو ته داسې جهیز ورکول کیږي؟ کاش چې مونږ د رسول الله ﷺ د سیرت په شیشه کې د خپل سیرت مخ د ښایسته کولو کوشش وکړو.

د جهیز کوم شیان چې خراب شي تاوان یې په خاوند نه دی

سوال: د جهیز (کورني توکي چې د خسر له خوا لور ته په واده کې ورکول شوي وي) د ښځې او خاوند په شریکي استعمال سره مات شي، خاوندبه ټول تاوان ورکوي که صرف د خپلې برخې؟

جواب: د جهیز کوم شیان چې په کوم حالت وي هغه د ښځې حق دی[2]، لیکن په استعمال سره چې کوم تاوان وشي هغه د خاوند څخه نه اخیستل کیږي، ځکه چې د ښځې په اجازت سره هغه استعمال کړي دي.[3]

خلکو ته د کور شیان ښودل کم عقلي ده

سوال: زمونږ د قوم دا رواج دی چې مور او پلار لور ته کوم کور ورکوي هغه سر عام خلکو ته ښیي چې په هغې کې د ښځو جوړې هم وي، آیا د ښځو جوړې او کالي نامحرمو پردیو خلکو ته سرعام ښودل په اسلام کې جائز دي؟

جواب: نجلۍ ته ورکړل شوی جهیز سرعام ښودل د کم عقلۍ نښه ده، چې بنسټ په ځان ښودنې ولاړ دی، د ښځو کالي او جوړې وغیره پردیو سړیو ته ښکاره کول هم بد رواج دی، عزتمن خلک ددې رواج نه ځان ساتي او شرم کوي.

۱]حدثنا عبدالله حدثنی ابی ثنا عثمان ثنا حماد ثنا عطاء بن السائب عن ابیه عن علی رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم لما زوجه فاطمة بعث معها بخمیلة ووسادة من ادم حشوها لیف ورحیین وسقاء وجرتین. (مسند احمد/۱/ ۱۰٤/ طبع المکتب الاسلامی) تفصیل دپاره اوګورئ: سیرة المصطفٰی للکاندهلوی/ ۱/ ٦۰۹/ سیرة النبی صلی الله علیه وسلم لشبلی نعمانی/ ۱/ ۳٦۷/ ۲/ ٤۲۸)۔

۲]کل احدیعلم ان الجهاز للمراة اذاطلقها تأخذه کله(ردالمحتار/مطلب فی دعوی الاب ان الجهازعازیة/ ۳/۱۵۸)

۳] اما الذی بعث ابو المرأة ان کان هالکا لم یرجع علی الزوج بشيء (الی قوله) وان بعث من مال البنت البالغة برضاها لایرجع لانه هبة احد الزوجین للآخر ولارجوع فیها(خلاصة الفتاوی/ الفصل الثانی عشر فی المهر/ ۳/ ۳۲)

نجلۍ ته چې کومې ډالۍ ورکول شوي دي هغه ددې حق دی که د خاوند؟

سوال: نجلۍ ته چې مور او پلار کومې ډالۍ ورکړي دي هغه د چا حق دی؟ ددې حق دار نجلۍ ده که خاوند؟

جواب: هر هغه شی چې نجلۍ ته مور- پلار او د خاوند کورنۍ له خوا ورکول شي هغه ددې حق دی[1]. د خاوند پکښې هیڅ حق نشته.

د ښځې د مړینې وروسته به د جهیز حقدار څوک وي؟

سوال: زما ملګري د خپلې ښځې د معذورۍ له وجې دویم واده وکړ چې اجازت ورته دې خپله ورکړی دی، د وخت په تېرېدو سره یې لومړنۍ ښځه مړه شوه، چې د هغې نه دده څلور بچي دوه هلکان او دوه جینکۍ دي. زما د ملګري د لومړنۍ ښځې مور- پلار د خپلې لور د جهیز اخیستلو غوښتنه کوي. حال دا چې په جهیز کې څه قیمتي شیان نه وو، د شریعت په رڼا کې ځواب راکړئ چې دا خلک په خپله غوښتنه کې تر کوم حده په حقه دي؟ زما ملګري ته په داسې صورت کې څه کول پکار دي؟

جواب: د مور- پلار د جهیز د واپسۍ غوښتنه غلطه ده، د مرحومې په ملکیت کې چې کوم شیان وو هغه به په شرعي وارثانو باندې وېشل کیږي؛ نو د مرحومې میراث به په دوه اویا برخو ووېشل شي، په هغې کې دولس، دولس برخې د مرحومې د مور- پلار دي، اتلس برخې د خاوند، لس لس برخې د دواړو هلکانو او پنځه پنځه د دوو جینکو، نقشه لاندې ده.

میته

لور	لور	زوی	زوی	خاوند	مور	پلار
۵	۵	۱۰	۱۰	۱۸	۱۲	۱۲

ټول میراث به یې په ۷۲ برخو ووېشل شي.

دواړه هلکان به د خپل پلار سره وي، جینکۍ به تر ځوانۍ پورې د خپلې نیا سره وي او که نیا نه وي؛ نو د ترور سره به اوسیږي، د ځوانۍ نه پس به پلار ته سپارل کیږي.

[1] قالت: ومن ذلک مایبعثه الیها قبل الزفاف فی الاعیاد والمواسم من نحو ثیاب وحلي، وکذا ما یعطیها من ذلک او من دراهم او دنانیر صبیحة لیلة العرس ویسمی فی العرف صبحة فان کان ذلک تعورف فی زماننا کونه هدیة. (ردالمحتار/ مطلب فیما یرسله الی الزوجة/ ۳/ ۱۵۳). وفیه ایضاً: المختار للفتویٰ ان یحکم بکون الجهاز ملکا لا عاریة. (ردالمحتار/ مطلب فی دعوی الاب ان الجهاز عاریة/ ۳/ ۱۵۷)۔

ښځه د خاوند په وفات باندې د کوم سامان حقداره ده؟

سوال: زما يو زوی ؤ واده مي ورته کړی ؤ؛ خو اوس هغه مړ شوی دی، ښځه په خپله خوښه مور کره لاړه، کوم سامان چې يې له ځان سره راوړی وو هغه يې يوړو، اوس هغه د هغه سامان غوښتنه کوي چې کوم مونږ ورکړی وو، مونږ هغه سامان څکه اېښی دی چې زما يو لمسی هم ده چې زما سره اوسيږي، وروسته به د هغې په کار راشي، پرته له دې ما چې چېرته د خپل زوی واده کړی وو هلته مي په بدل کې خپله لور هم ورکړې ده، اوس تاسو ووايئ چې ددې سامان په باره کې د عالمانو څه فتوی ده؟ ددې نه علاوه زما ځمکه او کور هم دی دا څنګه تقسيم کړم؟ همدا راز زما دلمسی عمر اوه کاله دی دا مونږ د خپل ځان سره ساتلی شو که يې مور ته وسپارو؟

جواب: کوم سامان چې تا د واده په وخت انګور ته ورکړی وو که چېرته ددې مالکه کړې دې وي؛ نو هغه سامان ددې دی، تا ته ددې اېښودل ناجائز دي، که چېرته دا دې نه وي مالکه کړې، بلکې دې ته دې صرف د استعمال اجازه ورکړې وه؛ نو ددې بيا دوه صورتونه دي: يو دا چې هغه سامان ستا د مرحوم زوی ملکيت وو، په دې صورت کې ددې اتمه برخه رسيږي، نيمه برخه دده د لور او باقي ستا ده، که د مرحوم مور هم ژوندۍ وي؛ نو شپږمه برخه د هغې ده، ګويا ټولې برخې به څليريشت جوړې شي، په هغې کې درې د ښځې، دولس د لور، څلور د مور او پنځه د پلار.

او که سامان ستا په ملکيت کې وي، ستا زوی هم ددې مالک نه وو؛ نو ښځه يې په ديکښې هيڅ حق نه لري، ته چې څه غواړې هغه پوره کړه، ستا ځمکه ستا د مرګ وروسته په دريو کې دوه برخې ستا درې واړو هلکانو ته رسيږي (که ستا کور والا ژوندۍ وي؛ نو اتمه برخه به هغې ته رسيږي) که ته لمسی ته هم ورکول غواړې؛ نو ددې دوه صورتونه دي: يو دا چې ته په خپل ژوند کې د هغې مناسبه برخه د هغې په نوم کړه، دويم دا چې ته وصيت وکړه چې ستا لمسی ته دې دومره برخه ورکول شي، (د مال په دريمه برخه کې وصيت کولی شي) او په دې دې يو شاهد هم وټاکي، که چېرته تا داسې وصيت وکړ؛ نو د ځمکې دوېشلو نه مخکې ستا لمسی ته به هغه برخه ورکول کيږي، وارثانو ته به وروسته ورکول کيږي.

د بچو لپاره حکم دا دی چې تر بالغېدو پورې به د خپلې مور سره وي؛ خو که چېرته د مور غوښتنه نه وي يا هغې کوم بل پردي سړي سره نکاح کړې وي؛ نو ته يې له ځانه سره اوسولی شې.

[دويم واده]

کوشش کوئ چې دويم واده ونه کړئ، که مو وکړ: نو بيا انصاف کوئ !

سوال: آيا د لومړنۍ ښځې په موجودګۍ کې دويم واده کول جائز دي؟ آيا په ديکښې د ښځې خوښه ضروري ده او که نه؟ په دې اړه راته شرعي او تفصيلي ځواب راکړئ!

جواب: د دويم واده لپاره د لومړنۍ ښځې خوښه ضروري نه ده، [1]ليکن د دواړو ښځو تر منځ انصاف او برابري ضروري ده[2]، ځکه چې د ښځو طبيعت ډېر کمزوری وي او په کورنې جنګونو د سړي ژوند تنګيږي، ددې وجې ښه خبره دا ده چې دويم واده تر خپل کوشش پورې ونه کړي او که چېرته يې وکړ؛ نو دواړه ښځې به په جدا جدا ځای کې اوسيږي، د دواړو حقوق پوره - پوره ادا کوئ! يو طرف ته زياته توجه ورکول ګناه ده.

حديث شريف کې دي: چې د چا دوه ښځې وي او هغه د دوی تر منځ برابري ونه کړي: نو هغه به د قيامت په ورځ په داسې حالت کې راځي چې دده نيم بدن به فالج وهلی وي. (مشکوٰة شريف صفحه ۲۷۹)[3]

دويم واده سره لومړۍ ښځه لرې ساتل ګناه ده

سوال: يو سړی چې يو واده يې کړی ؤ د هغه درې بچي هم دي، د دويم واده اراده لري، د لومړنۍ ښځې سره يې له مخکې کوم خفګان نشته چې د هغې په وجه بل واده کوي، د خلکو په خيال دواړه يو ځای اوسيږي، خو درې کاله وشو چې دواړه (ښځه او خاوند) جدا شوي دي، په وخت کې دي سړي ته يوې نجلۍ پيغام ورولېږلو چې د ښه کورنۍ او د ښځې ټول ښه صفات پکښې شتون لري، هغه ددې نجلۍ سره واده کول غواړي، ددې لپاره چې پاتې ژوند په ارام تېر کړي، دا سړی دومره دی چې دواړه ښځې په ښه ډول وساتي، ځکه چې وس يې لري، اوس تاسو مهرباني وکړئ آيا دويمه ښځه چې د عامو خلکو په نظر کې بده ګڼل کيږي) د الله تعالی په نزد به هم لومړنۍ ښځه د حق وهلو په وجه جرم ګڼل کيږي؟ آيا زمونږ مذهب په داسې صورت کې د دويم واده کولو اجازه ورکوي؟

---

[1] "فَانكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاء مَثْنَى وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُواْ فَوَاحِدَةً" (النساء: ۳)۔

[2] يجب ان يعدل فيه اى فى القسم بالتسوية فى البيتوتة وفى الملبوس والماكول.....الخ. (الدرالمختار مع رد المحتار/ ۳/ ۲۰۲/ باب القسم/ كتاب النكاح)۔

[3] عن ابى هريرة عن النبى صلى الله عليه وسلم قال: اذا كانت عند الرجل امراتان فلم يعدل بينهما، جاء يوم القيٰمة وشقه ساقط. رواه الترمذى وغيره. (مشكوٰة/ باب القسم/ ۲۷۹)۔

جواب: دويم واده په شريعت کې جائز دی، [۱] ليکن د لومړنۍ ښځې د پوره حقوقو ادا کول په خاوند باندې فرض دي[۲]، که چېرته دويم واده سره د لومړنۍ ښځې سره زياتې کيږي؛ نو دا به په شريعت کې جرم ګڼل کيږي[۳]، خو دومره ده چې د لومړنۍ ښځې سره دې فيصله وکړي چې ستا د حقوقو ادا کولو څخه پاتې راغلی يم، که ستا خوښه وي: نو تا ته به طلاق درکړم، که طلاق غوښتل نه غواړې؛ نو خپل حقوق معاف کړه، که چېرته لومړنۍ ښځه دې ته تياره وي چې دې ته دې طلاق ورنه کړل شي او هغه د خپلې شپې تېرولو د حقوقو پرېښودلو ته تياره شي؛ نو دې ته دې خرچه ورکوي، شپه تېرول دې ورسره نه وي، په دې صورت کې به ګناه ګار نه وي[۴]، بيا هم تر څو پورې چې ممکن وي د دواړو ښځو په منځ کې د انصاف او مساوات سلوک ساتل لازمي دي.

اسلام کې د څلورو ښځو نه زيات ودونه ناجائز دي

سوال: ما ته چا ويلي چې په شريعت کې د څلورو نه زيات ودونه جائز دي، ايا دا حکم صحيح دی؟

جواب: کوم سړي چې تا ته ويلي: په اسلام کې د څلورو نه زياتو ودونه کول جائز دي، بيخي دروغ يې ويلي دي، بې شکه حضور ﷺ د څلورو نه زيات ودونه کړي وو، مګر دا صرف د حضور ﷺ خصوصيت وو[۵]، د حضور ﷺ نه علاوه کوم صحابي، تابعي، امام، محدث او بزرګ ته د څلورو نه د زياتو ودونو اجازه نشته او نه هم چا کړی دی[۶]، دې سړي دا خبره بالکل غلطه کړې ده.

۱]"فَانكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاء مَثْنَى وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُواْ فَوَاحِدَةً" (النساء: ٣)۔

٢]يجب وظاهرالآية انه فرض. نهر. وفى الشامى: فان قوله تعالى: فان خفتم الا تعدلوا فواحدة، امر بالاقتصار على الواحدة عند خوف الجور فيحتمل انه للوجوب: (شامى/ ٣/ ٢٠١/ كتاب النكاح/ باب القسم)۔

٣]عن ابى هريرة عن النبى صلى الله عليه وسلم قال: من كان له امراتان يميل لاحداهما على الاخرىٰ جاء يوم القيامة احد شقيه مائل. (سنن نسائى/ كتاب عشرة النساء/ ٢/ ٩٤)۔

٤]كان عند رسول الله صلى الله عليه وسلم تسع نسوة كانى قسم منهن لثمان ولا يقسم لواحدة، قال غير عطا هى سودة وهو اصح وهبت يومها لعائشة حين اراد رسول الله صلى الله عليه وسلم طلاقها فقالت له: امسكنى قد وهبت يومى لعائشة.(مشكوٰة/ ٢٨٠) ايضاً: ولوتركت قسمها.....اى نوبتها لضرتها صح. (الدرالمختار مع الرد/ ٣/ ٢٠٦)

٥]واما ما ابيح من ذٰلک للنبى صلى الله عليه وسلم فذٰلک من خصوصياته. (تفسير القرطبى/ ٥/ ١٧)۔

٦]اذ لم يسمع عن احد من الصحابة ولا التابعين انه جمع فى عصمته اكثر من اربع.(تفسير القرطبى/ ٥/ ١٧)

ښځه څو ودونه کولی شي؟

سوال: په اسلام کې سړی څلور ودونه کولی شي؛ خو ښځه څو ودونه کولی شي؟

جواب: شرعا او عقلا ښځه د یو خاوند نه پرته دویم خاوند نه شي کولی [۱]

په څلورو ودونو باندې پابندي او د مساوات غوښتنه

سوال: تېرو ورځو کې د ښځو د نړیوالې ورځې پرمهال مختلفو ټولنیزو تنظیمونو له طرفه په کراچۍ کې پروګرامونه جوړ شول، په هغې کې د حکومت نه دا غوښتنه وشوه چې د یو نه دي په زیاتو ودونو بندیز ولګول شي او ښځوته دې د سړو برابر په میراث کې برخه ورکول شي، هم دغه شان په واده او طلاق کې ښځو ته د سړو په څېر مساوي حقوق حاصلېدل پکار دي.

۱: ایا په اسلام کې دا غوښتنې کوم اهمیت لري؟

۲: ایا د داسې غوښتنو غوښتونکی په اسلام کې داخل پاتې کېدای شي؟

۳: د رسول الله ﷺ په حکمونو پورې ټوکې کونکي، د حضور ﷺ د حکمونو خلاف اواز پورته کوونکي په اسلام کې څه سزا ده؟

جواب: دې بې چاره ښځو چې کومې غوښتنې کړي دي او تاسو نقل کړي دي، دا دعوه یې کله کړې ده چې هغوی د اسلام ترجماني کوي؟ او تاسو پرې دا سوال وکړ چې هغوی دې د اسلام په دایره کې پاتې شي یا نه؟ پاتې شوه دا خبره چې په اسلام کې ددې غوښتنو څه اهمیت دی؟ دا یو داسې سوال دی چې د هغې ځواب هر مسلمان ته معلوم دی، چا ته دا نه ده معلومه چې الله تعالی په قرآن پاک کې سړي ته د عدل په شرط سره د څلورو ودونو اجازه ورکړې ده[۲]، ښځې ته د څلورو مړونو اجازه د الله تعالی له طرفه څه، چې یو کم عقل سړی هم نه ورکوي، دا هم ټولو ته معلومه ده چې قرآن کریم په وراثت[۳] او شهادت[۴] کې د ښځې برخه د سړي نه نیمه ښودلې، د طلاق اختیار یې سړي ته ورکړی دی او ښځې ته یې د طلاق

۱] اما نكاح منكوحة الغير (الى قوله) لم يقل احد بجوازه فلم ينعقد اصلاً. (ردالمحتار/ مطلب فى النكاح الفاسد/ ۳/ ۱۳۲) ايضاً: لا يجوز للرجل ان يتزوج زوجة غيره......الخ. (عالمگيرى/ ۱/ ۲۸۰)۔

۲] "فَانكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاء مَثْنَى وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُواْ فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ" (النساء: ۳)۔

۳] "يُوصِيكُمُ اللّهُ فِي أَوْلاَدِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنثَيَيْنِ" (النساء: ۱۱)۔

۴] "وَاسْتَشْهِدُواْ شَهِيدَيْنِ من رِّجَالِكُمْ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاء" (البقرة: ۲۸۲)۔

غوښتلو اختيار ورکړی دی. د طلاق ورکولو نه[1]. اوس د الهي وينا وروسته د اسلام ښه تشريح څوک کولی شي؟ د الله تعالی شکر دی چې په مسلمانه معاشره کې ډيرې داسې عزتمنې ښځې شته چې د خپلو کورونو نه يې د جنت نمونه جوړه کړې ده. واقعي چې د جنت حورې هم د دوی کورني جنتونو ته پسخيږي. پاکې ښځې د خپلو کورونو (جنتونو) بادشاهانې دي، د خپل اولاد او خپلو خاوندانو په زړونو باندې حکومتونه کوي: ليکن ددې حقيقت نه هم انکار نه شي کېدی چې په ځينو کورونو کې سړي ډېر زيات ظالمان وي. د هغوی ښځې د هغوی نه زياتې بې ادبه او د ژوند له خونده بې خبره دي. په داسې کورونو کې د ښځې خاوند تر همېشه جنګونه راځي. د هغوی دې شور او فساد سره د همسايه ګانو ژوند هم ورسره خراب وي. داسې معلوميږي چې: د ښځو د نړيوالې ورځې پرمهال چې کومو ښځو د خپلو غوښتنو لستونه وړاندې کړي دي، د هغوی اړيکه د ښځو د هغه کورنۍ سره وي چې کورونه يې د دوزخ نمونه ګرځېدلې وي. کوم بيانونه چې تر اخبارونو پورې رسيږي هغوی غالباً د خپلو ظالموخاوندانو خلاف اواز پورته کوي. دا د انساني فطرت کمزوري ده چې هغوی نور هم د خپل ځان په څېر ګڼي. ددې وجې چې خپل کورونه د جهنم په اور کې ويني؛ نو دا ښځې داسې ګڼي چې څنګه هغوی په خپله مظلومانې دي او د خپلو ظالمو خاوندانو څخه تنګې دي هم دغه راز د مسلمانانو په نورو کورونو کې هم وي، ددې وجې هغوی خپله د ټوول مسلمانو ښځو له طرفه غږ پورته کوي، حال دا چې صرف دوی په دې غمونو کې اخته وي. نورې ښځې نه. دغه شان ښځې خو رښتيا هم د رحم وړ دي. هر نېک انسان ته پکار دي چې له دوی سره همدردي ښکاره کړي، د حکومت نه غوښتنه پکار ده چې دا مظلومې ښځې سمدستي د خپلو ظالمو خاوندانو له منګلو څخه خلاصې کړي، زه داسې ښځو ته مشوره ورکوم چې هغوی دي د خپلوانو ښځو په منځ کې دا تحريک وچلوي چې د کوم کس يوه ښځه وي د هغه د واده لپاره دی دويم پيغام په هيڅ صورت قبول نه کړي؛ نو ظاهره ده چې په دې صورت کې به د يو نه په زياتو ودونو خپله پابندي ولګوي، دې محترمو ښځو ته به د حکومت نه د غوښتنو هيڅ اړتيا نه وي.

پاتې شو د طلاق اختيار: ددې مسئلې حل له مخکې نه موجود دی چې کله هم د ښځې خاوند ترمنځ څه جنګ يا خفګان راشي؛ نو سمدستي دي د خلع غوښتنه وکړي، که ظالم خاوندخلع نه کوي؛ نو عدالت به ورته خلع ورکړي، په هر حال ددې لپاره حکومت ته د غوښتنې هيڅ اړتيا نشته. پاتې د سړي او ښځې د برابرۍ مسئله: نن سبا امريکه د مساوات

---

[1] "الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَن يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ، فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ" (البقرة: ٢٢٩)-

د ټولو نه لویه دعوه لري. د ټولې دنیا مشري په یوازې کوي. د داسې غوښتنو والا ښځې دې د امریکې د صدارتي محل نه تاو شي او غوښتنه دې وکړي چې د کوم وخت نه امریکا د اوسنۍ نړۍ ورورولي کوي؛ نو تر ننه پورې یوه ښځه هم د امریکې د ولسمشر په توګه نه ده پاتې شوې. دغه راز د امریکې حکومت وزیران او د پارلمان غړي دې د خپلو ځانونو په ځای خپلې ښځې کښېنوي او دوی دې په خپلو کورونو کې کښیني. دا ښځې دې سمدستي په دوی باندې دا قانون ومني چې د څومره وخت پورې په امریکا باندې سړو حکومت کړی دی: نو هم دغومره وخت به اوس ښځې حکومت کوي، تر دومره وخت پورې به یو سړی د امریکې په حکرمتي چوکیو نه کښیني، کله چې د سړو او ښځو برابري او مساوات مسئله له امریکې پیل شي او دې ښځو دا جنګ هلته وګټلو؛ نو په دنیا کې به د ښځو او سړو د برابرۍ داسې هوا وچلیږي چې دې ښځو ته به د اخبارونو د پاڼو تورولو هیڅ اړتیا پاتې نه شي، الله تعالی دې ددې ښځو په حال ورحمیږي.

[د ورک شوي خاوند حکم]

ایا د ورک شوي خاوند ښځه دویم واده کولی شي؟

سوال: زما خپلوان دي، ډیره موده وړاندې د هغه واده شوی دی، څلور بچي لري، لس کاله وړاندې یې خاوند له کوره تللی دی او دویم واده یې کړی دی، تر یو کال پورې به خپلې لومړنۍ ښځې ته هم هم تلو راتلو؛ خو بیا هغه ناڅاپه د خپلې دویمې ښځې سره چېرته ورک شو، په کوم دفتر کې چې به هغه وظیفه اجرا کوله هغه ځای یې هم پرې ایښی دی، د هغه د ورکېدو تقریبا د نهه کالو څخه زیات وخت وشو، دا چې هغه اوس چېرته دی؟ دا درک هم چاته نشته، دا هم نه ده معلومه چې هغه ژوندی دی او که مړ؟ مونږ غواړو چې دا ښځه په حیا او عزت کې دویم واده وکړي، آیا شرعا دا ښځه حق لري چې اوس بل واده وکړي؟

جواب: دې مسئله کې د مالکیانو په مذهب باندې فتوی ورکول شوې، هغه دا چې ښځه دې په عدالت کې دعوه وکړي، اول دې په شهادت سره ثابته کړي چې نکاح یې د فلانکي سړي سره شوې وه، بیا دې په شهادت سره دا ثابته کړي چې هغه د دومره وخت نه تر اوسه پورې ورک دی او هیڅ خبر یې موږ نه لرو، هغه ددې ښځې د نفقې هیڅ انتظام نه دی کړی، عدالت به ددې د شهادت اوریدلو وروسته دې ته تر څلورو کالو پورې د انتظار کولو حکم وکړي او خپله به دا کوشش کوي چې د هغه په لټه کې شي، که چېرته یې خاوند تر څلورو کالو پورې رانغلو؛ نو عدالت به ددې د نکاح د فسخ کولو پرېکړه وکړي، ددې پرېکړې وروسته به ښځه عدت تېر کړي، د عدت نه پس به هغه دویم ځای نکاح وکړي، که عدالت معلومه کړه چې نور دڅلورو کالو دانتظار کولو هیڅ ضرورت نشته؛ نودښځې د شهادتونونه پس سمدستي د نکاح د فسخ کولو پرېکړه هم کولی شي؛ خو د عدالت مخامخ شهادتونه وړاندې کول او د عدالت

د پرېکړې نه پس عدت تېرول لازم شرط دی، ددې نه بغير دويم ځای نکاح نه کېږي.[۱]

که ورک شوی خاوند کورته راشي؛ نو د نکاح حکم يې

سوال: زما خاوند زما نه تقريبا ديارلس کاله بيخي ورک ؤ، د ديارلسو کالو په موده کې هغه دويم واده هم کړی، اوس ديارلسو کالو نه وروسته يې راته ځان راورسولو، آيا ددې اوږدې جدايي په وجه زما نکاح ماته شوې او که نه؟ ما ته د دوباره نکاح کولو ضرورت شته او که هغه زړه نکاح پوره ده؟ واضحه دې وي چې خاوند ما ته طلاق وغيره نه دي راکړي.

جواب: هغه زړه نکاح همداسې پاتې ده، د نوي نکاح کولو هيڅ اړتيا نشته.[۲]

۱] د ورك شوي خاوند لپاره د مالکيانو په نزد د ښځې او خاوند د جدا کېدو لپاره په دارالاسلام کې دا صورت دی چې ښځه د قاضي په عدالت کې مرافعه وکړي او د شرعي شهادت په ذريعه دا ثابته کړي چې زما نکاح د فلاني سړي سره شوې وه. (که چيرې د نکاح عيني شاهدان نه وي؛ نو په دې معامله کې شهادت بالتسامع (اورېدل) هم کافي دی، يعنې د عام شهرت په بنياد هم شهادت ورکولی شي (کما فی المنتقی للباجی المالکی ج۵، ص۲۰۳، کتاب الاقضية) (فرع) واما النکاح ففی العتبة عن سحنون، قال جل اصحابنا يقولون فی النکاح، اذا استنشر خبره فی الجيران فلاناً تزوج فلانة وسمع الزفاف فله ان يشهد ان فلانة زوجة فلانة......الخ. ددې نه پس به د شاهدانو سره د هغه ورکېدل ثابت کړي، ددې نه پس دې قاضي خپله هم د مفقود تلاش شروع کړي. کله چې د معلومولو څخه نا اميده شي؛ نو ښځې ته دې د نورو څلورو کالو د انتظار حکم وکړي، بيا که په دغه څلورو کالو کې هم د ورک شوي معلومات ونه شي؛ نو مفقود دې ددې څلورو کالو مودې نه پس مړ شمار کړي، ددې څلورو کالوختمېدو نه وروسته به د څلورو مياشتو او لسو ورځو د وفات عدت تېرولو نه پس ښځې ته د بل چا سره د نکاح کولو اختيار وي.(الحيلة الناجزة للتهانوی، ص:۶۲، حکم زوجه مفقود، طبع دارالاشاعت) وفی فتاویٰ العلامة سعيد بن صديق الفلانی مفتی المالکية بالمدينة المنورة زادها الله شرفاً: فالمفقود فی بلاد الاسلام فی غير مجاعة ولا وباء ان لم ترض زوجته بالصبر الی قدومه فلها ان ترفع امرها الی الخليفة او القاضی او من يقوم مقامهما فی عدمهما ليتفحصوا عن حال زوجها بعد ان تثبت الزوجية وغيبة الزوج والبقاء فی العصمة الی الآن واذا ثبت ذالک عندهم کتبوا کتاباً مشتملاً.....فاذا انتهی الکشف ورجع اليه الرسول واخبره بعدم وقوفه علی خبره، فالواجب ان يضرب له اجل اربع سنين للحر وسنتان للعبد وهٰذا التحديد محض تعبد بفعل عمر بن الخطاب واجمع عليه الصحابة.......والی جميع ماسبق اشار خليل بقوله.....الخ. (الحيلة الناجزة/ ۱۲۰، ۱۲۱/ الجواب من العلامة سعيد/ طبع دار الاشاعت کراچی) وفی فتویٰ العلامة الفاهاشم رحمه الله مفتی المالکية بالمدينة المنورة: اما السوال الرابع......فجوابه ما فی شرح الدر دير وعبد الباقی والخرشی وغيرها، ان المفقود انما يوجل لامراه ما دامت نفقتها والا طلقت بعدم النفقة.....اما السوال الخامس......فجوابه........ان ضرب الاجل لامراة المفقود انما هو اذا دامت نفقتها من ماله ولم تخش العنت والزنا والا فلها التطليق بعدم النفقة اولخوف الزنا(الحيلة الناجزة ۱۲۳، ۱۲۴)

۲] د تفصيل لپاره وګورئ! الحيلة الناجزة ص: ۶۷، ۶۸، د مفقود د بيا راتلو حکمونه).

د کومې ښځې خاوند چې ورک شي هغه څه وکړي؟

سوال: زما واده دوه کاله وړاندې شوی، زما خاوند د ناروغۍ له امله یوه شپه هم زما سره نه ده تېره کړې، دوه میاشتې وروسته د ناروغۍ په حالت کې معلومه نه ده چې چېرته لاړ او تر ننه پورې ورک شوی دی، زه تر دوه کالو پورې د مور او پلار په کور کې اوسېږم. اوس هغوی غواړي چې زما واده کوم بل ځای وکړي؛ نو تاسو مهرباني وکړئ! زما د دویم واده په اړه ولیکئ چې زه اوس باید څه وکړم؟

جواب: دا خو ښکاره خبره ده چې تر څو پورې د لومړني خاوند نه طلاق نه وي اخیستل شوی یا عدالت د لومړني نکاح د فسخ کولو پرېکړه نه وي کړې بل ځای ښځه نکاح نه شي کولی[۱]، ستا د مسئلې حل دا دی چې تاسو عدالت ته لاړ شئ، خپله نکاح د شاهدانو په ذریعه ثابته کړئ او دا چې ستا خاوند ورک دی، عدالت به څلور کاله خپله دده تلاش کوي، د نه پیدا کېدو په صورت کې به د نکاح د فسخې پرېکړه کوي (او که عدالت حالاتو ته په کتو سره ددې نه کمه موده تعین کړه؛ نو هم اجازه لري) د فسخې د نکاح د پرېکړې وروسته تاسو د خاوند د وفات عدت (څلور میاشتې او لس ورځې) تیري کړئ! د عدت وروسته دویم ځای نکاح کول جواز لري.[۲]

د خاوند د شهادت په خبر د ښځې دویمه نکاح صحیح ده

سوال: زمونږ په کلي کې دوه وروڼه اوسېدل، د ۱۹۶۵ء په جنګ کې یو ورور د جنګ لپاره لاړ، دده ښځه د دویم ورور سره پاتې شوه، د جنګ ختمېدو وروسته دده د ورور درک ونه شو، د پاکستان حکومت دده کور ته د هغه د شهادت خبر ورکړ، څه موده پس دویم ورور یې د خپلې ورینداړې سره واده وکړ، دغه راز دواړو خپل ژوند ته ادامه ورکړه، د ۱۹۷۱ء جنګ نه پس یې ورور کور ته راغلو؛ خو په داسې حال کې چې د غریبۍ لباس یې اغوستلی ؤ، ځکه چې هغه خبر شوی ؤ چې ورور یې زما د ښځې سره واده کړی دی، وروسته له دې هغه بیا ورک شو، ورور یې ډېر ورپسې وکتل؛ خو پیدا نه شو، اوس دا معلومه شوې چې هغه د کراچۍ په ښار کې اوسیږي؛ نو په داسې صورت کې شرعي حکم څه دی چې هغه ښځه خو دده د دویم ورور په نکاح کې ده او ددې اولاد چې د دویم ورور څخه شوی آیا هغه اولاد یې حلالیان دي؟ ځکه چې دا په یقین سره ویل کېږي چې دویم ورور یې اوس هم ژوندی دی او په کراچۍ کې اوسیږي.

---

[۱] اما نکاح منکوحة الغیر (الی قوله) لم یقل احد بجوازه فلم ینعقد اصلاً. (ردالمحتار/ مطلب فی النکاح الفاسد/ ۳/ ۱۳۲) ایضاً: لا یجوز للرجل ان یتزوج زوجة غیره وکذٰلک المعتدة. (عالمگیری/ ۱/ ۲۸۰)۔

[۲] اوګورئ حلیة الناجزة للتهانوی، ص۶۲)۔

جواب: هر کله چې د دې ورور د شهادت خبر د حکومت له طرفه راغلو: نو د عدت وروسته د هغه ښځه د دوباره نکاح کولو اجازه لري. هغه نکاح يې صحيح ده او اولاد يې هم حلاليان دي، پاتې شوه دا خبره چې ورور يې د فقيرئ په جامه کې راغلی ؤ. دا هسې خبره ده چې د هغې يقين نه کيږي، تر څو پورې چې کومه قطعي خبره معلومه نه شي. تر هغه پورې دده د ښځې دويمه نکاح صحيح ده او که چېرته قطعي طريقې سره ثابته شي چې لومړی خاوند يې ژوندی دی بيا هم د دويمې نکاح نه چې کوم اولاد پيدا شوي هغوی حلاليان دي او لومړني خاوند ته حق شته چې خپله ښځه د ورور څخه واخلي يا دې هغې ته طلاق ورکړي. په دې صورت کې د عدت نه پس د دويم خاوند سره دوباره نکاح کولای شي.[1]

د ورک شوي خاوند د ښځې دويمه نکاح ناجائزه ده

سوال: زما يو ملګري واده کړی او د واده نه پس هغه بهر هېواد ته لاړ، تقريبا د څلورو کالو راهيسې نه د هغه کوم خط راغلی دی او نه د هغه د څه حالاتو درک شته چې ژوندی دی او که مړ، دلته دده خوابنې او اوخيګانو دده د ښځې دويم واده وکړ او په دې وخت کې يې دوه بچي هم دي د لومړني خاوند مور او پلار هم خپل زوی په مړو حساب کړی، دده د ايصال ثواب لپاره يې ختمونه کړي؛ خو دا دې ياده وي چې هلک په بهر هېواد کې په فوځ کې وظيفه لري؛ خو تر ننه پورې نه دده څه خط راغلی او نه د حکومت له طرفه څه داسې شی راغلی چې په هغې سره دده د مرګ درک وشي. د قرآن او حديث په رڼا کې دا واده کېدی شي؟

جواب: نه.[2]

سوال: ۲: که د نجلۍ لومړنی خاوند راغلو؛ نو نجلۍ ته د کوم خاوند سره اوسېدل پکار دي؟

جواب: هغه د لومړني خاوند په نکاح کې ده، دويمه نکاح د هغې نه ده شوې.

سوال: ۳: آيا په دې طريقه لومړنۍ نکاح ماتيږي؟

جواب: لومړنۍ نکاح باقي ده، هغه نه ده ماته شوې.

۱] سئل عن امراة لها زوج غائب فجاء رجل اليها واخبرها بموت زوجها ففعلت هي واهل البيت ما تفعل اهل المصيبة من اقامة التعزية واعتدت وتزوجت بزوج آخر ودخل بها، ثم جاء رجل آخر واخبرها ان زوجها حي وقال: انا رايته فى بلد كذا. كيف حال نكاحها مع الثاني؟ وهل يحل لها ان تقوم معه؟ وما ذا تفعل هي وهٰذا الثانى فقال ان كانت صدقت المخبرالاول لم يمكنها ان تصدق المخبر الثانى ولا يبطل النكاح بينهما ولهما ان يقرا على هذا النكاح. (عالمگیری/ کتاب الشهادات/ الباب الثانى عشر/ ۳/ ۵۳۰/ طبع رشیدیه کوئته) ایضاً: حیله ناجزه / ۶۷/ طبع دار الاشاعت کراچی)۔

۲] اما منكوحة الغير......لم يقل احد بجوازه فلم ينعقد اصلاً. (شامی/ ۳/ ۱۳۲) ایضاً: لا یجوز للرجل ان یتزوج زوجة غیره وکذٰلک المعتدة. (عالمگیری/ ۱/ ۲۸۰/ الباب الثالث فی المحرمات)۔

سوال: ۴ که چېرته ماتیږي؛ نو عدت ته څومره ورځې کښېناستل پکار دي؟

جواب: هر کله چې نکاح باقي ده؛ نو د عدت څه سوال دی؟

مسئله کوم سړی چې ورک شوی وي؛ نو د هغه د مرګ پرېکړه عدالت کولی شي. د ښځې یا د ښځې د کورنۍ دا فکر کول چې هغه مړ شوی دی په دې سره د هغه مرګ نه ثابتیږي: نو ځکه دا ښځه هم هغسې د خپل لومړني خاوند په نکاح کې ده، ددې دویمه نکاح غلطه او ناجائزه ده، دې دواړو ته پکار دي چې شمدستي جدا شي، ښځې ته لازم دي چې په عدالت کې لومړی د خاوند سره خپله نکاح ثابته کړي او بیا دي دا ثابته کړي چې د دومره وخت راپه دېخوا ددې خاوند ورک شوی دی. ددې نه پس دي عدالت د څلورو کالو انتظار کولو امر وکړي او عدالت به هم په سرکاري توګه ددې د خاوند لټون کوي، که چېرته په دې موده کې خاوند ملاؤ شو؛ نو صحیح ده کنه نو عدالت دي دده د مرګ پرېکړه وکړي او د خاوند د مرګ د پرېکړې له ورځې دي ښځه څلور میاشتې او لس ورځې د خاوند د مرګ عدت تېر کړي، عدت ختمېدو نه پس ښځه دویمه نکاح کولی شي.[1]

❖ شرعي مهر ❖

د مهر معجل او مؤجل تعریف

سوال: تر کومه پورې چې ما اوریدلي شرعي مهر په دوه قسمه دی، مهر معجل او مهر مؤجل، تاسو مهرباني وکړئ د دواړو تعریف او ددې فرق واضحه کړئ؟

جواب: مهرمعجل دې ته وایي چې ددې د اداکولو لپاره کومه ټاکلې موده وښیي، چې ادا کول یې سمدستي یا د ښځې په غوښتنه واجب دي، د مهر معجل غوښتنه کوم وخت چې ښځه کول غواړي کولی یې شي، لیکن د مهر مؤجل غوښتنه د ټاکلي وخت وړاندې کول ناجائز ده.[2]

۱] اوګوری: الحیلة الناجزة للحلیلة العاجزة للشیخ التهانوی/ ۶۲ تا ۶۶ ، حکم زوجه مفقود، طبع دارالاشاعت)_

۲] وللمراة ان تمنع نفسها حتی تاخذ المهر (الی قوله) حتی یوفیها المهر کله ای المعجل (الی ان قال) ولو کان المهر کله موجلاً لیس لها ان تمنع نفسها لاسقاط حقها بالتاجیل. (هدایة/ ۲/ ۳۳۴) ایضاً: وان یبینوا قدر المعجل یعجل ذلک.....لا خلاف لاحد ان تاجیل المهر الی غایة معلومة نحو شهراً وسنة. صحیح. (عالمگیری/ ۱/ ۳۱۸)_

د فاطمي رضي الله عنها مهر او د مهر په ادا کولو کې کمې

سوال: که چېرته څوک درمیانه اندازه مهر ټاکل غواړي: نو ستاسو په فکر څو روپۍ ټاکل پکار دي؟ ځینې خلک، فاطمي مهر یا محمدي مهر ټاکي ددې تعریف څه دی؟ زیاتره کورونه داسې وي چې ښځه ژوندۍ وي که مړه وي، ددې د مهر ادا کولو هیڅ فکر نه کوي. ددې کمې ذمه وار خلک څوک دي؟

جواب: د مهر په اړه د نبي کریم ﷺ احادیث څرګند دي. **عن أبي سلمة قالت : سألت عائشة کم کان صداق النبی ﷺ؟ قالت : ((کان صداقه لازواجه ثنتی عشرة أوقیة ونش : قالت : أتدری ما النش؟ قلت : لا، قالت : نصفاً أوقیة فتلک خمسمائة درهم)) رواه مسلم (مشکوٰة ص ۲۷۷)**

ترجمه: حضرت ابوسلمه رضي الله عنها وايي، ما د ام المؤمنین عائشه صدیقه رضي الله عنها نه پوښتنه وکړه چې د حضور ﷺ مهر د (خپلو بیبیانو لپاره) څومره وو؟ وې فرمایل، دولس نیمي اوقیې او دا پنځه سوه درهمه. (صحیح مسلم او مشکوٰة)

عن عمر بن الخطاب قال : ((الا لا تغالوا صدقة النساء فانها لو کانت مکرمة فی الدنیا وتقوی عند الله لکان اولکم بها نبی الله ﷺ ما علمت رسول الله ﷺ نکح شیئاً من نساءه ولا نکح شیئاً من بناته علی اکثر من اثنتی عشرة اوقیة)) رواه احمد والترمذی وابو داؤد والنسائی وابن ماجة والدارمی (مشکوٰة ص ۲۷۷)

ترجمه: د حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه نه روایت دی چې ده به ویل: ګورئ! د ښځو مهر مه زیاتوئ، ځکه چې دا که چېرته په دنیا کې د عزت موجب او د الله تعالی په نزد د تقوی شی وي؛ نو حضور ﷺ ستاسو نه زیات ددې حقداری ؤ، ما ته علم نشته چې حضور ﷺ په خپلو بیبیانو کې د کومې ښځې سره د دولسو اوقیو نه زیات مهر باندې نکاح تړلې وه یا یې په خپلو لورګانو کې د کومې لور نکاح ددې نه په زیاتو باندې تړلې وه. (مشکوٰة شریف)

د ښځو په حقوقو کې تر ټولو لومړی، حق مهر دی چې د خاوند په ذمه لازم وي[۱]، زمونږ د امام ابوحنیفه رحمه الله په نزد د مهر کم نه کم مقدار لس درهمه (تقریبا دوه تولې او نیمې ماشې سپین زر) دي[۲] او د زیات مهر څه ټاکلې اندازه نشته، د خپل وس سره سم چې څومره مقدار ټاکل

۱]والمهر يتأكد باحد معان ثلاثة: الدخول والخلوة الصحيحة وموت احد الزوجين سواء كان مسمى او مهرالمثل حتى لا يسقط منه شيء بعد ذلك الا بالابراء. (عالمگیری/ ۱/ ۳۰۳)_

۲]قال: ولا صداق اقل منع عشرة دراهم، لقول الله تعالى: واحل لكم ما وراء ذالكم ان تبتغوا باموالكم، فا باح عقد النكاح بشرط ان يكون البدل وما دون العشرة لا يتناوله اسم الاموال........ومن جهة السنة حديث حرام بن عثمان عن ابى جابر عن ابيهما عن النبى صلى الله عليه وسلم: [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

شوي وي، هسې خو نکاح د مهر نه بغير نه کيږي ليکن په دې اړه ډيره بې احتياطي کيږي.

۱ يوه بې احتياطي د نجلۍ د مورپلار او د خپلوانو له طرفه کيږي چې د مهر ټاکلو پرمهال د هلک د حيثيت خيال نه ساتي، بلکې د زيات مهر ټاکلو کوشش کوي. ځينې وختونو کې جنګ ته هم خبره ورسيږي، بلکې ددې نه هم پورته شي. ځينې وخت ددې له امله واده هم پاتې شي، خلک زيات مهر ټاکل د فخر شی ګڼي، ليکن دا د جاهليت فخر دی. ددې چې څومره بدي بيانه شي هغومره کمه ده، که چېرته زيات مهر د شرافت او عزت خبره وي؛ نو د رسول الله ﷺ د بيبيانو او د هغه د لورګانو زيات مهر به وو. حال دا چې رسول الله ﷺ د خپلې کومې ښځې يا کومې لور مهر د پنځوسو درهمو نه زيات نه دی ټاکلی[1]، د پنځوسو درهمو نه يو سل يو دېرش درې ماشې سپين زر جوړيږي، که چېرته د سپينو زرو قيمت روپۍ توله وي؛ نو پنځوس درهم يعنې د يو سل يو دېرش تولو سپين زرو شپږ زره پنځه سوه درې شپېته روپۍ جوړيږي، (د قيمت دکمي او زياتي مطابق په دې قيمت کې کمی او زياتی کېدی شي، په هر حال د يوسل يو دېرشو تولو سپين زرو حساب ساتل پکاردي) دې ته فاطمي مهر وايي، د ځينو مشرانو دا ترتيب ؤ که دوی ته به د نکاح تړلو حکم وشو؛

نو دوی به فرمايل که چېرته فاطمي مهرړدئ؛ نو نکاح تړو، کنه نو په بل چا باندې يې وتړئ! د مسلمانانو لپاره د حضور ﷺ اخلاق پکار دي او د مهر ټاکل هغومره پکار ده څومره چې حضور ﷺ د خپلو بيبيانو او لورګانو لپاره ايښی وو، د حضور ﷺ نه لوی ذات والا څوک دی؟ حال دا چې ددې نه په زيات مهر ايښودلو سره هم ګناه نشته، ليکن زياتوالی د فخر شی ګڼل، په دې باندې جنګونه کول او په خپلو کې د غم بنياد ايښودل د جاهليت مردار رواجونه دي چې د هغې نه د مسلمانانو لپاره ځان ساتل پکار دي.

۲ يوه بې احتياطي په بعض کلو کې کيږي، پاؤ باندې دوه دېرش روپۍ محمدي مهر ګڼي حال دا چې دا مقدار نن سبا کم نه کم مقدار هم نه جوړيږي، مګر خلک دې مقدار ته محمدي مهر وايي، چې دا بيخي غلطه خبره ده، الله ښه پوهيږي چې دا غلطي د کوم ځای راروانه شوه، ليکن افسوس چې مشران هم خلک ددې مسئلو څخه نه خبروي، څنګه چې مو وړاندې بيان کړه چې د امام ابوحنيفه رحمه الله په نزد مهر کم نه کم لس درهمه يعنې دوه تولې او نيمه ماشه

...بقيه د تيرمخ] لاصداق اقل من عشرة دراهم وعن جابر بن عبدالله رضى الله عنهما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا مهر دون عشرة دراهم. (شرح مختصر الطحاوى/ ٤/ ٣٩٨، ٣٩٩/ كتاب النكاح/ طبع دارالسراج). واقل المهر عشرة دراهم ولو سمى اقل من عشرة فلها العشرة عندنا. (هداية /٢ / ٣٢٤)۔

[1] عن عمر بن الخطاب قال: الا لا تغالوا صدقة النساء فانها لو كانت مكرمة فى الدنيا وتقوى عند الله لكان اولكم بها نبى الله صلى الله عليه وسلم ما علمت رسول الله صلى الله عليه وسلم نكح شيئاً من نسائه ولا انكح شيئاً من بناته على اكثر من اثنى عشرة او قية. (مشكوٰة/ ٢٧٧/ باب الصداق/ كتاب النكاح)۔

سپین زر دی چې د هغې په حساب نن سبا تقریبا یو سل یو دېرش روپۍ جوړېږي، ددې نه کم مهر تړاکل هم صحیح نه دي او که چا ددې نه کم مهر وټاکلو؛ نو د لسودرهمو په برابر مهر به پرې واجب وي.[۱]

۳ یوه بله لویه بې احتیاطي دا هم ده چې د مهر ادا کول هیڅ ضرورت نه ګڼي بلکې دا رواج، جوړ شوی چې ښځې حق مهر معاف کړي، دا مسئله په ښه طریقه بیانول پکار دي چې د ښځې مهر هم د خاوند په ذمه یو قرض دی لکه څنګه چې نور قرضونه ورکول واجب وي. هسې خو که چېرته ښځه ټول مهر یا د هغې څه برخه خاوند ته معاف کړي؛ نو صحیح ده لیکن د اول نه یې واجب الادا نه ګڼل لویه غلطي ده، په یو حدیث کې دي چې کوم سړی نکاح وکړي او د مهر د ادا کولو نیت یې نه وي کړی هغه زناکاره دی.[۲]

۴ زمونږ په معاشره کې چې نورې ډیرې خرابیانې دي په هغې کې یوه دا هم ده چې د ښځو لپاره د مهر اخیستل هم عیب ګڼل کیږي او د میراث برخه اخیستل عیب ګڼل کیږي؛ نوځکه یې ښځه بې چاره معاف کول ضروري ګڼي، که چېرته یې معاف نه کړي؛ نو په معاشره کې د شرم او بېغور خبره ګڼل کیږي. دیندارو خلکو ته پکار دي چې دا معاشرتي مرداري ختمه کړي، ښځو ته دي مهر ورکړي او خپلې لورګانې دي په میراث کې شریکې کړي، که چېرته هغوی معاف کول غواړي: نو هغوی ته دي وویل شي چې خپل حق واخلئ! تر څه مودې پورې دي له ځانه سره وساتي، که غواړي بیا دي واپس کړي،په دې اړه دي بیخي په هغوی زور نه کوي.[۳]

۵ د مهر په اړه یوه بې احتیاطي دا هم ده که چېرته ښځه مړه شي او ددې مهر یې نه وي ورکړی؛ نو دی یې وخوري، حال دا چې شرعي مسئله دا ده: که چېرته د کور ابادولو او د ښځې خاوند د کوروالي وړاندې ښځه مړه شوه؛ نو نیم مهر ورکول واجب دي او که د ښځې خاوند د یواځې کېدو (خلوت صحیح) نه پس ښځه کړه شوه؛ نو پوره مهر به ورکوي، دا مهر به هم ددې په میراث کې راځي او وارثانو به وېشل کیږي[۴]،

۱] ولو سمى اقل من عشرة فلها العشرة عندنا. (هداية/ ۲/ ۳۲٤) ايضاً: ومن جهة السنة حديث حرام بن عثمان عن ابنى جابر عن ابيهما عن النبى صلى الله عليه وسلم قال: لا صداق اقل من عشرة دراهم....وايضاً روى عن على رضى الله عنه من قوله: لاصداق اقل من عشرة دراهم. (شرح مختصرالطحاوى للجصاص ٤/ ۳۳۹/ كتاب النكاح)

۲] حدثنا عبدالله.......قال: سمعت صهيب بن سنان رضى الله عنهما يحدث قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ايما رجل اصدق امراة صداقاً والله اعلم انه لا يريد اداء ها اليه فغرها بالله واستحل فرجها بالباطل لقى الله يوم يلقاه هو زان. (مسند احمد/ ٤/ ۳۳۲/ طبع بيروت)۔

۳] قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:الا لا تظلموا! الا لايحل مال امرء الابطيب نفس منه.(مشكوٰة/۲۵۵)

٤]ومن سمى مهر عشرة فما زاد اى فاكثر فعليه المسمى ان دخل او خَلاها خلوة صحيحة اومات عنها او ماتت عنه......وان طلقها قبل الدخول والخلوة فلها نصف المسمى ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه.

ددې مسئلې پوښتنه د عالمانو نه کول پکار دي

زمونږ دا رواج دی که نجلۍ د خسر په کور کې مړه شي؛ نو د هغې ټول میراث د دوی د کورنۍ شي، هغوی د نجلۍ وارثانو ته هیڅ نه ورکوي او که د مور په کور کې مړه شي؛ نو هغوی بیا قلار کښیني او د خاوند حق بیا دوی ضروري نه ګڼي، حال دا چې د مړي په مال باندې په ناجائزه قبضه کول ډېره لویه ګناه ده او ناجائز مال د همېش لپاره د بې برکتۍ سبب وي، بلکې ځینې وخت دویم مال هم له ځانه سره وړي، الله تعالی مو عقل او ایمان نصیب کړه او د جاهلیت د غلطو رواجونو څخه وساتۍ!

د شرعي مهر تعین

سوال: یو سړي د خپلې لور نکاح د شرعي مهر په اعتبار کول غواړي؛ نو موجوده دور کې به د هغې څه مقدار وي؟

جواب: د حضرت فاطمې رضي الله عنها مهر او د حضور ﷺ د نورو لورګانو مهر دولس نیمې اوقیې وو او یوه اوقیه څلوېښت درهمه دی؛ نو پنځه سوه درهمه شو[۱]، د موجوده دور په حساب سره یوسل یوڅلوېښت تولې درې ماشې سپین زر یا ددې قیمت فاطمي مهر دی، د حنفي فقه له مخې د مهر کم نه کم مقدار لس درهمه یعنې دوه تولې او نیمې ماشې سپین زر دي چې د هغې قیمت نن سبا تقریبا یوسل یو ډېرش روپۍ جوړېږي.

دوه ډېرش روپۍ شرعي مهر ګڼل غلط دي

سوال: هر کله چې د نکاح مجلس جوړ شي؛ نو مولیان چې کله نکاح تړي هغوی پوښتنه کوي چې شرعي مهر څومره وټاکو؟ په دغه وخت کې موجود وارثان عموما دا وایي چې شرعي مهر وټاکئ! نو شرعي محمدي مهر دوه دیرش روپۍ لس انې لس پیسې وټاکي، آیا شرعي مهر هم دومره وي؟

جواب: دوه ډېرش روپۍ شرعي مهر ګڼل بالکل غلط دي، د مهر کم نه کم مقدار دوه تولې او نیمې ماشې سپین زر ده، ددې نه کم مهر اېښودل صحیح نه دي.[۲]

...بقیه د تیرمخ] ان كان المسمى عشرة فاكثر، والا كان لها خمسة كما مر. (اللباب فى شرح الكتاب/ كتاب النكاح/ ۲/ ۱٤۹، ۱٥۰)_

۱]عن ابى سلمة رضى الله عنها قال: سألت عائشة رضى الله عنها: كم كان صداق النبى صلى الله عليه وسلم؟ قالت: كان صداقه لازواجه ثنتى عشرة اوقية ونش، قالت: اتدرى ما النش؟ قلت: لا! قالت: نصف اوقية فتلك خمس مائة درهم. رواه مسلم.(مشكوٰة/الفصل الاول/ ۲۷۷) وفى شرحه: قال النووى رحمه الله: استدل اصحابنا بهذا الحديث على استحباب كون المهر خمس مائة درهم.....الخ. (مرقاة/ باب الصداق/ ۳/ ٤٤۷)_

۲] حدثنا القاسم بن محمد رحمه الله قال: سمعت جابراً رضى الله عنه...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

مهر د نكاح په وخت ټاكل كيږي

سوال: زمونږ په قوم كې د يو مهر په ځاى دوه مهرونه اخيستل كيږي، يو مهر د واده نه مخكې او دويم د واده نه پس، د واده نه مخكې د ځلوېښتو زرو روپو نه واخله تر يو لك روپو پورې مهر اخيستل كيږي، دويم مهر وكيل چې څه ووايي: كه هغه زر روپۍ ووايي: نو وركول كيږي به، ايا دا په اسلام كې جائز دى؟

جواب: شرعي مهر خو هغه دى چې د نكاح په وخت ټاكل شوى وي، هغه د هلك او نجلۍ دواړو د وس مطابق پكار دى، او تا چې د خپل قوم كوم رواج ليكلى: چې هغوى د ځلوېښتو زرو روپو نه واخله تر يو لك روپو پورې روپۍ غواړي، دا مهر نه دى بلكې دا يو غلط رواج دى[۱]، او دا داسې ده چې پردى ازاده ښځه خرڅول دي، د ښكو خلكو ذمه واري ده چې دا رواج سم كړي.

د قوم مشران د ټولو لپاره يو مهر نه شي ټاكلى

سوال: د قوم مشرانو د مهر لپاره يوه ټاكلې اندازه ښودلې، ددې نه كم او زيات وركولو اجازه نه وركوي؛ نو آيا د مشرانو دا پرېكړه صحيح ده؟ ښځه كه راضي وي او كه نه وي، هغې ته په دې مقدار مهر باندې مجبورول صحيح دي كه نه؟

جواب: د قوم د مشرانو دا پرېكړه غلطه ده، په مهر كې د ښځې او خاوند د حيثيت لحاظ ساتل پكار دي، د بالغې ښځې او ددې د مور پلار په خوښه مهر وټاكئ! مهر خو د ښځې حق دى؛ نو څكه د قوم د خلكو ددې مقدار ټاكلو هيڅ حق نشته، [۲] البته د قوم خلكو ته د مناسب مهر ټاكلو وړانديز كول پكار دي. [۳]

...بقيه د تيرمخ] يقول قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ولا مهر اقل من عشرة. (اعلاء السنن/ مبحث المهر/ ۱/ ۸۰، ايضاً: اللباب فى شرح الكتاب/ ۲/ ۱۴۹) تفصيل دپاره اوگورئ: شرح مختصر الطحاوى/ ۳۹۸ تا ۴۰۴/ طبع دار السراج/ بيروت)۔

[۱] اخذ اهل المراة شيئاً عند التسليم فللزوج ان يسترده، لانه رشوة. (الدرالمختار/ ۳/ ۱۵۶)۔

[۲] وآتوا النساء صدقتهن نحلة، اى مهورهن سمّى صداقاً وصدقة، قال الكلبى وجماعة هٰذا خطاب للأولياء.....ولما كان الصداق عطية من الله تعالى على النساء صارت فريضةً وحقاً لهن على الازواج ونظراً الى هٰذا قال قتادة: فريضة.....الخ.(تفسيرالمظهرى/ ۲/ ۲۲۰، ۲۲۱/ سورة النساء: ۴/ طبع رشيديه، كوئته)

[۳] ايضاً وصح حطها كله او بعضه عنه، وفى الشامية: وقيد بحطها لان حط ابيها غير صحيح لو صغيرة، ولو كبيرة توقف على اجازتها. (درمختار مع ردالمحتار/ ۳/ ۱۱۳/ باب المهر)۔

آيا د نکاح لپاره مهر تاکل ضروري دي؟

سوال: د نکاح لپاره د مهر ايښودلو په اړه شريعت څه وايي؟ ايا د نکاح لپاره مهر تاکل لازمي دي؟ که د نکاح په وخت مهر مقرر نه شي؛ نو بيا به څه کيږي؟ که چېرته شريعت مهر لازم ګڼي؛ نوکم نه کم او زيات نه زيات څومره مهر ايښودل پکار دي؟

جواب: په نکاح کې مهر تاکل ضروري دي، که د نکاح په وخت مهر ونه تاکي؛ نو مهرمثل به لازم وي[1]، د مهر مثل نه مراد دا دی چې ددې خاندان د جينکو څومره مهر چې وي هغومره به لازم وي، د مهر کم نه کم مقدار لس درهمه (دوه تولې او نيمې ماشې سپين زر) دی، د نکاح په ورځ بازار کې چې ددې په اندازه د سپينو زرو څومره قيمت وي ددې نه کم مهر تاکل ناجائز دي[2]، د زيات مهر لپاره څه حد نشته، د دواړو په خپله خوښه چې څومره اندازه مهر وټاکل شو جائز دی، ليکن مهر د هلک او نجلۍ د حيثيت سره سم ايښودل پکار دی، ددې لپاره چې هلک يې اسانه ادا کړي.

دومره مهر ورکول څومره چې تاکل شوی وي

سوال: د کوم سړي واده وشو؛ خو د مهر روپۍ دده له وسه زياتي دي او اوس انتظار کوي چې زه څنګه مهر ورکړم؟

جواب: په دې صورت کې يې نکاح کيږي او کوم مهر چې تاکل شوی دی هم هغه به ورکوي[3]، د سړي نيت اعتبار نه لري.[4]

د مهر ادا کولو طريقه

سوال: د مهر ادا کولو طريقه څه ده؟

---

[1] وان تزوجها ولم يسم لها مهراً او تزوجها على ان لا مهر لها فلها مهر مثلها ان دخل بها. (عالمگيرى/ الفصل الثانى فيما يتاكد به المهر/ ١/ ٣٠٤، ايضاً: الجوهرة النيرة/ ٢/ ٨٠)۔

[2] قوله ومهر مثلها يعتبر باخواتها وعماتها وبنات عمها......لان المراة تنسب الى قبيل ابيها وتشرف بهم. (الجوهرة النيرة/ ٢/ ٨٧/ كتاب النكاح، طبع حقانيه ملتان) اقل المهر عشرة دراهم. (عالمگيرى/ الفصل الاول فى بيان ادنى مقدار المهر....الخ/ ١/ ٣٠٢)، ايضاً: واقل المهر عشرة دراهم او ما قيمة عشرة يوم العقد لا يوم القبض. (الجوهرة النيرة/ ٢/ ٧٩)۔

[3] ومن سمي مهراً عشرة فيما زادفعليه المسمى ان دخل بها او يموت عنها. (هداية/ ٢/٣٢٤)۔

[4] حدثنا عبدالله..........قال: سمعت صهيب بن سنان رضى الله عنه يحدث قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ايما رجل اصدق امراة صداقاً والله اعلم انه لا يريد اداء ها اليه فغرها بالله واستحل فرجها بالباطل لقى الله يوم يلقاه هو زان. (مسند احمد/ ٤/ ٣٣٢/ طبع بيروت)۔

جواب: صحیح طریقه یې دا ده چې: بغیر د څه کمي او زیاتي نه مهر ښځې ته ادا کړی شي او مهر د یو ځای کېدو وروسته لازمیږي یا دا چې په ښځه او خاوند کې یو مړ شي [۱]

مهر باید کله ادا شي؟

سوال: د ډېرو خلکو نه مې اوریدلي دي چې د نکاح په وخت کوم مهر تاکل کیږي. مثلاً: شل زره روپۍ، څلوېښت زره روپۍ؛ نو دا روپۍ د ښځې لپاره معاف کول ضروري دي، کنه سړی ښځې ته د ورتلو حق نه لري او نه هغې سره لاس لګولی شي؟ مهرباني وکړئ زما شک لرې کړئ!

جواب: مهر د معاف کولو لپاره نه بلکې د اداکولو لپاره مقرر وي؛ نو ځکه د مهر معاف کولو په ځای ادا کول پکار دي، مګر سمدستي یې ادا کول ضروري نه دي بلکې د ښځې په غوښتنې سره ضروري ګرځي[۲]، او د مهر ادا کولو نه پرته ښځې ته لاس لګول جائز دي.

د مهر ادا کول د نکاح په وخت ضروري نه دي

سوال: ایا د نکاح په وخت مهر ورکول ضروري دي که په نکاح خط باندې د معاهدې په صورت کې ددې لیکل کافي دي؟ داسې چې: په بدل د دومره روپو شرعي مهر کې د فلانکي ښځې نکاح د فلانکي سړي سره وکړه؟

جواب: د نکاح په وخت د مهر ادا کول ضروري نه دي، وروسته یې د ښځې په غوښتنې سره ادا کولی شي. [۳]

د وهم لرې کولو لپاره دویم ځلي مهر ادا کول

سوال: زما یو ملګری ډېر زیات وهمي دی، د واده یې تقریباً دوه کاله شوي دي، څو ورځې وروسته به یې اولاد هم پیدا شي، هغه وایي چې: د واده په لومړۍ شپه مې ښځې ته شرعي مهر ادا کړی ؤ، لیکن اوس شکي یم شاید شرعي مهر مې نه وي ادا کړی؟ دده ښځې ته هم صحیح یاد نه دي، ددې شک او وهم لرې کولو لپاره ایا هغه دوباره شرعي مهر ادا کولی شي؟

جواب: دوباره دې ادا کړي[۴]، لیکن دوه کاله پس که بیا ورته وهم وشو چې ما نه دی ادا

۱] والمهر يتأكد باحد معان ثلاثة: الدخول والخلوة الصحيحة وموت احد الزوجين سواء كان مسمى او مهرالمثل. (عالمگیری/ کتاب النکاح/ الفصل الثانی فیما یتاکد به المهر/ ۱/ ۳۰۳/ طبع رشیدیه کوئته)۔

۲]وللمراة ان تمنع نفسها حتى تاخذ المهر، وتمنعه ان يسافر بها.....الخ. (الجوهرة النيرة/ ۲/ ۸۷)۔

۳] ایضا)۔

۴]عن الحسن بن علي رضى الله عنهما قال: حفظت من رسول الله صلى الله عليه وسلم: دع ما يريبك الى مالا يريبك. (مشكوٰة/ باب الكسب وطلب الحلال/ ۲۴۲)۔

کړي؛ نو بيا به څه کيږي؟ ددې علاج دا دی چې د مهر ادا کولو په وخت دې ليکل وکړي او په دې باندې دې شاهد هم مقرر کړي، ددې لپاره چې د بيا لپاره ورته وهم ونشي.

سره او سپين زر په حق مهر کې ليکل جائز دي

سوال: ايا په شرع کې د مهر څه معلومه اندازه شته او که نه؟ د هلک کورنۍ ښځې ته د جامو پرته سره او سپين زر هم ورکوي، آيا دا سره او سپين زر د هلک له طرفه په مهر کې ليکل کېدی شي؟ په داسې حال کې چې د سرو قيمت وخت په وخت زياتيږي؟

جواب: د مهر کم نه کم مقدار د احنافو په نزد دوه تولې او نيمې ماشې د سپينو زرو ماليت دی[1]، په زيات باندې څه پابندي نشته، د هلک له طرفه چې کوم زر ورکول کيږي هغه په مهر کې ليکل کېدی شي.[2]

په قرض باندې مهر ادا کول

سوال: ايا که د شرعي مهر لپاره له چا نه قرض روپۍ واخيستل شي دا جواز لري؟

جواب: هو. ادا کېدی شي؛ خو غوره به دا وي چې د ښځې نه قرض واخلي او وروسته دې په وخت د ورکولو وعده وکړي.

د ښځې په خوښه مهر په قسطونو (کشتونو) ادا کول جائز دي

سوال: زه يو کاريگر يم. تقريباً اوه نيم سوه روپۍ مياشتينۍ تنخا لرم، زه غواړم چې د خپلې ښځې مهر پنځه ويشت زره روپۍ ادا کړم، تاسو راته د شريعت له مخې يوه داسې طريقه وښايئ چې مهر ادا شي، ايا زه د مهر رروپۍ په قسطونو ادا کولی شم؟

جواب: دښځې په رضامندئ سره جائز دی،[3]

په سړي باندې مهر قرض وي

سوال: که چېرته حق مهر تاکل شوی وي او خاوند نه وي ادا کړی او نه ورته بخښل شوی وي؛ نو ددې په باره کې شريعت څه وايي؟ ځکه چې يو سړی وايي چې زما د واده شل کاله وشو او ما د مهر په باره کې کله هم خيال نه دی کړی؟

---

[1] اقل المهر عشرة دراهم. (عالمگيرى/ الفصل الاول فى بيان ادنى مقدار المهر، الخ/ ٢/ ٣٠٢)۔

[2] لو بعث الى امراته شيئاً ولم يذكر جهة عند الدفع غير المهر فقالت: هو هدية، وقال هو: من المهر، فالقول له بيمينه. (درمختار مع ردالمحتار/ باب المهر/ ٣/ ١٥١)۔

[3] لو اجلته بعد العقد مدة معلومة ليس لها ان تحبس نفسها. (عالمگيرى/ كتاب النكاح/ الفصل الحادى عشر فى منع المراة نفسها.... الخ/ ١/ ٣١٨/ طبع رشيديه كولته)۔

جواب: د ښځې مهر د خاوند په ذمه قرض دی، که د واده هر څومره کاله شوي وي. ادا کول یې واجب دي[1] او که چېرته خاوند مړ شي او ده مهر نه وي ادا کړی؛ نو د هغه په میراث کې به اول مهر اداکیږي بیا به یې میراث په نورو وارثانو وېشل کیږي [2]

د طلاق ورکولو وروسته مهر او د بچو خرچه به ورکوي

سوال: که چېرته زید خپلې ښځې ته طلاق د کاغذ په واسطه لیکلی شوی ولېږلو: نو آیا شرعي حیثیت سره به هغه د حق مهر او د بچو د خرچې ذمه دار وي؟ حال دا چې هغه بچې بیځي نه غواړي او دده مالي وسائل هم دومره نه دي چې هغه د مهر پرته د بچو خرچه هم یو ځلي ورکړي، په داسې حال کې چې د زید خسرګنی د طلاق وروسته اوسمهال د مهر د روپیو او د بچو د خرچې دعوه کوي، په داسې صورت کې شرعي حکم څه دی؟

جواب: خاوند به مهر خامخا ورکوي، که ښځه غواړي؛ نو په قسطونو کې یې هم اخیستلای شي[3]، د بچو خرچې به دې ته میاشت په میاشت ورکوي[4]، د خرچې مقدار په خپل منځ کې په سولې سره هم کېدی شي او د عدالت په ذریعه هم.

که خاوند مړ شو؛ نو د ښځې مهر یې په وارثانو نشته

سوال: زید د خپلې ښځې مهر ادا کولو نه وړاندې مړ شو، اوس د زید ښځه د خپل مشر زوی نه د مهر روپۍ غواړي او وایي چې: د خپل پلار قرض په تا باندې ادا کول واجب دي، ایا اوس

۱]وفی الفتاویٰ الهندية (ج:۱/ ۳۰۳) کتاب النکاح: والمهر يتاكد باحد معان ثلاثة: الدخول والخلوة الصحيحة وموت احد الزوجين، سواء کان مسمى او مهر المثل حتى لا يسقط منه شيء بعد ذٰلک الا بالابراء من صاحب الحق. ایضاً: ولما كان الصداق عطية من الله تعالى على النساء، صارت فريضة وحقاً لهن على الازواج. (تفسیر مظهری/ ۲/ ۲۲۱) وفی تفسير ابن كثير (ج: ۲/ ۱۹۱) وليس ينبغي لاحد بعد النبی صلی الله عليه وسلم ان ينكح امراة الا بصداق واجب، ولا ينبغي ان يكون تسمية الصداق كذباً بغير حق.)۔

۲] اذا مات الزوجان وقد سمى لها مهراً فلو رثتها ان ياخذوا ذٰلک من ميراثه. (هداية/ باب المهر/ ۲/ ۳۳۷)۔

۳]وفی الدرالمختار مع ردالمحتار (ج: ۳/ ۱۰۲) وتجب.......عند وطء او خلوة صحت من الزوج او موت احدهما او تزوج ثانياً فی العدة. (وفی الشامية) واذا تأكد المهر بما ذكر لا يسقط بعد ذالک وان كانت الفرقة من قبلها، لان البدل بعد تاكده لا يحتمل السقوط الا بالابرای. وفی الفتاویٰ العالمگيرية: والمهر يتاكد باحد معان ثلاثة: الدخول، والخلوة الصحيحة، وموت احد الزوجين، سواء كان مسمى او مهر المثل حتى لا يسقط منه شيء بعد ذالک الا بالابراء من صاحب الحق. (فتاویٰ عالمگیری/ ۱/ ۳۰۳/ كتاب النكاح/ باب المهر)۔

۴]ونفقة الاولاد الصغار على الاب لا يشاركه فيها احد. (هداية، باب النفقة/ ۲/ ٤٤٤) وفی الفتاویٰ الهندية: ج:۱/ ۵۶۰) كتاب الطلاق، الباب السابع عشر فی النفقات: نفقة الاولاد الصغار على الاب لا يشاركه فيها احد)۔

د زيد په بچي د مور مهر ادا کول لازم دي که نه؟

جواب: د ښځې مهر د خاوند په ذمه قرض وي، که خاوند څه شی پرې ايښی وي او مړ شوی وي؛ (تر دې چې د کور شيان وي، جامې او کور ولې نه وي) ددې نه به دا قرضه ادا کولی شي[1]، او که هغه څه شی نه وي پرې ايښی او مړ شي: نو دده په وارثانو باندې يې ادا کول لازم نه دي[2] بلکې هغه خپله ګناه ګار شو او د قيامت په ورځ به يې خامخا ادا کوي.

د ښځې د مړينې وروسته ددې د مهر حقدار څوک دی؟

سوال: يو سړي واده وکړ، درې څلور کاله وروسته يې ښځه مړه شوه چې له هغې څخه يې يو بچی هم شته، اوس مسئله دا ده چې ددې ښځې مور- پلار په اسلامي فکر ددې د واده شيان (توکي) څه چې هغوی د واده په وخت خپلې لور ته ورکړي وو اوس يې بېرته غواړي، ايا هغوی ددې شيانو غوښتنه کولای شي او که نه؟ که دوی ټول شيان د الله په نوم جومات ته وقف کړي ايا دا وقف به صحيح وي؟ په داسې حال کې چې د مړې شوي ښځې يو زوی او سمهال ژوندی پاتې دی. ياده دې وي چې د ښځې مور- پلار په هره معامله کې خپل ځان د اسلامي اصولو پابند ګڼي، که چېرته يې دوی په خپل استعمال کې راولي؛ نو د قرآن او حديث په رڼا کې د دوی لپاره څه حکم دی؟

جواب: مور- پلار چې خپلې لور ته څه ورکوي هغه ددې مالکه وي،[3] او ددې د مړينې وروسته په ميراث کې شمارل کيږي، مور- پلار دغه شيان بېرته نه شي اخيستلی، بلکې هغه به د شرعي برخو مطابق په وارثانو وېشل کيږي، تا چې کوم صورت ليکلی دی ددې مطابق د مرحومې ميراث په دولسو برخو به ووېشل شي، په دې کې درې برخې د مرحومې خاوند ته رسيږي، دوه دوه برخې به يې مور او پلار ته[4]، او پاتې پنځه برخې د مرحومې د زوی دي،[5]

١]اذا مات الزوجان وقد سمى لها مهراً فلورثتها ان ياخذوا ذٰلک من ميراثه. (هداية/ باب المهر/ ٢/ ٣٣٧)۔

٢]ولا يطالب الاب بمهر ابنه الصغير الفقير اما الغنى فيطالب ابوه بالدفع من ماله ابنه لامن مال نفسه اذا زوجه امراة الا اذا ضمنه كما فى النفقة فانه لا يوخذ بها الا اذا ضمن. (الدرالمختار/ باب المهر/ ٣/ ١٤١)۔

٣]المختار للفتوىٰ ان يحكم بكون الجهاز ملكا لا عارية لانه الظاهر الغالب الا فى بلدة جرت العادة.......واما اذا جرت فى البعض يكون الجهاز تركة يتعلق بها حق الورثة وهو الصحيح. (ردالمحتار/ مطلب فى دعوى الاب ان الجهاز عارية/ ٣/ ١٥٧/ طبع ايچ ايم سعيد)۔

٤]والربع للزوج مع الولد مطلقاً او ولد الابن.......الخ. (اللباب فى شرح الكتاب/ ٢/ ٢٣٦/ كتاب الفرائض) والسدس فرض سبعة اصناف لكل واحد من الابوين مع الولد مطلقاً او ولد الابن مطلقاً. (اللباب/ ٢/ ٢٣٧/ كتاب الفرائض/طبع قديمى)۔

٥]وفى السراجى (ص: ٤) فيبدا باصحاب الفروض........ثم بالعصبات من جهة النسب، والعصبة كل من ياخذ ما ابقته اصحاب الفرائض. (وفى الفتاوىٰ الهندية/ ٢/ ٤٥١)...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

هغه به د پلار په تربیه کې وي[۱]

سوال: د زید او زینب نکاح وشوه، د زینب مهر صرف دېرش زره روپۍ وټاکل شو. د شلوزرو یې ورته سره او سپین زر ورکړه او د لسو زرو یې یوه کوټه ورته جوړه کړه، د واده نه شپږ میاشتې وروسته زینب مړه شوه، زینب چې کوم میراث پرېښود، د نجلۍ حقیقي مور- پلار د نجلۍ ټول میراث (سره او سپین، جوړې او نور ټول شیان) دخپل ځان سره ایښي. حال دا چې د نجلۍ مور- پلار په خپله ځمکه کې نجلۍ ته څه نه دي ورکړي، د نجلۍ خاوند چې یوازې پاتې شوی دی دده زوی یا لور نشته، هغه غواړي چې د خپلې ښځې په میراث کې سره او سپین واخلي، د نجلۍ حقیقي مور- پلار د ورکولو نه انکار کوي او وایي چې: مسئله معلومه کړئ! ایا په مهر کې ورکول شوي شیان د نجلۍ د مور- پلار برخه ده که د خاوند؟

جواب: د نجلۍ مهر، جوړې، د کور نور شیان چې د کومو هغه مالکه ده، د وفات وروسته د هغې میراث شمارل کیږي[۲]، په پوره میراث کې د خاوند نیمه برخه ده او نیمه د هغې د مور- پلار ده[۳]، او د مور پلار د نیمې په زیاته باندې قبضه اچول ناجائز دي.[۴]

زمونږ خواته چې کوم رواج دی چې د نجلۍ د وفات وروسته کوم شیان د خسرګنۍ په ولکه کې راشي هغوی پرې کښیني او کوم شیان چې د پلار والا لاس ته راشي هغې باندې هغوی ولکه وکړي دا ډېر غلط رواج دی، شریعت چې د چا څومره برخه ټاکلې وي د هغه لپاره هم دغه حلاله ده، ددې نه په زیات باندې قبضه اچول حرام دي، د زینب مرحومې دېرش زره روپۍ مهر ؤ، ددې نه پرته ددې د کور شیان هم وو، ددې ټولو شیانو قیمت باید د اوسنیو توکو سره ولګول شي، څو روپۍ چې جوړې شي هغه به شپږ برخې کړې، درې برخې (د ټول میراث نیمایي) د خاوند ده، یوه برخه (د ټول میراث شپږمه) د مرحومې د مور ده او دوه برخې (یعنې د ټول میراث دریمه) د مرحومې د پلار ده.[۵]

...بقیه د تیرمخ] العصبات: وهم کل من لیس له سهم مقدر ویاخذ ما بقی من سهام ذوی الفروض، واذا انفرد اخذ جمیع المال)۔

۱] ولا تؤتوا السفهآء اموالکم التی جعل الله لکم قیاماً وارزقوهم فیها واکسوهم.....الخ. (النساء:٦)۔

۲]المختار للفتویٰ ان یحکم بکون الجهاز ملکا لا عاریة لانه الظاهر الغالب الا فی بلدة جرت العادة بدفع الکل عاریة فالقول للاب واما اذا جرت فی البعض یکون الجهاز ترکة یتعلق بها حق الورثة وهو الصحیح. (ردالمحتار/ مطلب فی دعوی الاب ان الجهاز عاریة/ ۳/ ۱۵۷)۔

۳]ولکم نصف ما ترک ازواجکم ان لم یکن لهن ولد. (النساء: ۱۲)۔

٤] الا لایحل مال امرء مسلم الا بطیب نفس منه. (مشکوٰة/ ۲۵۵/ باب الغصب والعاریة)۔

۵] ویفرض لها ای الام ففی مسئلتین فقط، وهما زواج وابوان وامراةای زوجة وابوان، ثلث ما یبقٰی بعد رفع فرض الزوج فی الاولی وفرض الزوجة فی الثانیة....الخ. (اللباب فی ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د طلاق وروسته د ښځې کور د چا دی؟

سوال: زمونږ د دوه خپلوانو هلک او نجلۍ ترمنځ واده وشو. مګر د هغوی په خپل منځ کې روغه ونه شوه، هر وخت به هلک تنګ نظري کوله. اخر هغه درې طلاقه په یو ځای خپلې ښځې ته ورکړه، اوس د نجلۍ کورنۍ وايي چې زمونږ د لور شیان واپس راکړئ! مګر هلک والا وايي مونږ چې په واده باندې څه خرچه کړي دي تاسو هغه راکړئ! دغه راز د دواړو کورنیو ترمنځ د غټې شخړې خطر شته، تاسو شرعي طریقې سره ځواب راکړئ چې اوس باید څه وکړل شي؟

جواب: نجلۍ والو چې خپلې لور ته کوم شیان ورکړي وو، د هلک په کورنۍ فرض دي چې هغه واپس نجلۍ ته ورکړي، له ځانه سره یې ایښودل د دوی لپاره حلال نه دي، ځکه چې دا د نجلۍ ملکیت دی[۱]، او د هلک والو دا وینا چې زمونږ په واده باندې خرچ شوی دی دا عذر بې ځایه دی، اول خو ددې وجې چې آیا د هلک والو خرچ شوی دی؟ د نجلۍ والو څه خرچ نه دی شوی، او د نجلۍ والو چې څه خرچ شوی دی آیا هلک والو ددې نقصان ادا کړی دی؟ دویم دا چې که چیرته د هلک والو خرچ شوی وي؛ نو دوی ته کوم حکیم مشوره ورکړې وه چې دوی دي نجلۍ په ښه طریقې نه آبادوي، تر دې چې خبره د دواړو ترمنځ جدایئ ته ورسي؟ په دې جدایئ کې د نجلۍ ګناه هم کیدی شي؛ مګر غټه ګناه د خاوند او دده د خپلوانو وي، غرض دا چې د هلک والو دا خبرې بې ځایه دي، د نجلۍ شیان بېرته ورکول په دوی باندې فرض دي، دا شیان چې کوم خلک استعمالوي هغوی به غاصبین شمارلی کیږي او د قیامت په ورځ به ورته سزا ورکول کیږي، همدا راز که د نجلۍ مهر یې نه وي ادا کړی یا نجلۍ نه وي معاف کړی؛ نو د هغې ادا کول هم واجب دي.[۲]

آیا خلع والا ښځه د مهر حق لري؟

سوال: اسلام ښځې ته د خلع حق ورکړی دی، سوال دا دی چې د خلع اخیستلو په صورت کې ښځه د مقرره مهر حقداره وي که نه؟ یعنې د خاوند لپاره د ښځې مهر ادا کول ضروري دي او که نه؟

جواب: په خلع کې چې کوم شرطونه مقرر شي؛ نو په دواړو د هغې پوره کول لازم دي، که

...بقیه د تیرمخ] شرح الکتاب/ ۲/ ۲۳۷/ کتاب الفرائض/ طبع قدیمی)

[۱] کل احد یعلم ان الجهاز للمراة اذا طلقها تاخذه کله (ردالمحتار/ مطلب فی دعوی الاب ان الجهاز عارية/ ۱۵۸/۳)

[۲] ثم المهر واجب شرعاً ابانة لشرف المحل. (البحرالرائق/ باب المهر/ ۳/ ۱٤۲) ایضاً: والمهر یتاکد باخذ معان ثلاثة: الدخول والخلوة الصحيحة وموت احد الزوجين سواء كان مسمى او مهر المثل حتى لا يسقط منه شيء بعد ذالک الا بالابراء من صاحب الحق.....الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۳۰۳/ کتاب النکاح/ باب المهر)۔

چېرته د مهر پرېښودلو په شرط خلع شوې وي؛ نو ښځه د مهر حق نه لري[١] او که د مهر څه یادونه نه وي شوې چې دا هم پرېږدي که نه، بیا هم مهر معاف شو[٢]، البته که د مهر ادا کولو شرط وي؛ نو مهر به خامخا ورکوي.[٣]

ښځه به څنګه مهر معاف کوي؟

سوال: زه ستا نه د یو شرعي سوال پوښتنه کول غواړم، ما خپل خاوند ته مهر په خپله خوښه معاف کړی دی، ما په خپله ژبه او ساده کاغذ په لیکلي صورت ورته معاف کړی دی. آیا په دې وینا او لیکلو سره مهر معاف کېږي؟ آیا شرعي حیثیت سره دا معاف کېدل صحیح دي؟

جواب: د ښځې مهر د خاوند په ذمه قرض دی[۴]، که چېرته قرض ورکوونکی مقروض ته په ژبه یا د لیکلو په طریقه روپۍ معاف کړي؛ نو معاف کېږي، هم دغه راز مهر هم د ښځې په معاف کولو سره معاف کېږي.[٥]

د مهر معاف کولو وروسته نجلۍ د مهر غوښتلو حق نه لري

سوال: څه موده وړاندې دلته د یوې نجلۍ واده وشو، د نکاح په وخت د نجلۍ مهر اتیازره روپۍ وټاکل شو او په دغه وخت کې د نجلۍ خسرګنۍ سمدستي نیم مهر څلوېښت زره روپۍ ادا کړې او نیم مهر نجلۍ د خپل طرفه خاوند ته معاف کړ، بیا څه وخت ورسته نجلۍ د خسرګنۍ د خوښې بغیر د خپل مور- پلار کور ته لاړه، د نجلۍ مور- پلار د نجلۍ د طلاق غوښتنه وکړه، په څه زور هلک نجلۍ ته طلاق ورکړ، اوس د نجلۍ مور او پلار د معاف شوي مهر غوښتنه هم کوي، د خاوند نه یې بیا څلوېښت زره روپۍ واخیستلې، پوښتنه دا ده چې نجلۍ والو دا څلوېښت زره روپۍ چې په زوره یې اخیستې، دا اخیستل د دوی لپاره صحیح دي او که نه؟

١]وان كان بكل المهر فان كان مقبوضاً رجع بجميعه والا سقط عنه كله مطلقاً. (ردالمحتار/ مطلب حاصل مسائل الخلع،الخ/ ٣/ ٤٥٣)_

٢]فان كان البدل مسكوتا عنه ففيه روايتان اصحهما براء ة كل منهما عن المهر لا غير فلا ترد ماقبضت ولا يطالب هو بما بقى. (ردالمحتار/ مطلب حاصل مسائل الخلع، الخ/ ٣/ ٤٥٣)_

٣] اختلعت مع زوجها على مهرها ونفقة عدتها على ان الزوج يردعليها عشرين درهما صح ولزم الزوج عشرون. (ردالمحتار/ مطلب فى ايجاب بدل الخلع على الزوج/ ٣/ ٤٦٤)_

٤]المهر واجب شرعاً ابانة لشرف المحل. (البحرالرائق/ ٣/ ١٤٣)_

٥] للمراة ان تهب مالها لزوجها من صداق دخل بها او لم يدخله. (عالمگيرى/ ١/ ٣١٦/ كتاب النكاح، الفصل العاشر فى هبة المهر)_

جواب: کوم مهر چې نجلۍ معاف کړی ؤ د هغې د اخیستلو حق نه لري[۱]، لیکن خاوند ښه وکړه چې د هغې احسان یې په خپله ذمه وانه خیست.

که ښځه مهر وبخښي؛ نو د خاوند په ذمه یې ورکول ضروري نه دي

سوال: زما د نکاح مهر صرف یوولس زره او پنځه سوه روپۍ وټاکل شوې. نیم یې معجل او نیم یې مؤجل وو چې زه یې اوسمهال نه شم ادا کولی، د واده په شپه چې کله زه خپلې ښځې ته لاړم د سلام او خبرو وروسته چې ما خپل حال هغې ته بیان کړ؛ نو هغې هم په هغه وخت خپل ټول مهر ماته معاف کړ، ایا ددې وروسته په ماباندې ښځې ته مهر ورکول جائز دي او که نه؟

جواب: که ستا بیان او د ښځې اقرار صحیح وي؛ نو تا ته د ښځې له طرفه مهر معاف شو، اوس په تا باندې د مهر ادا کول ضروري نه دي.[۲]

په مرض الموت کې فرضي مهر لیکل

سوال: یو سړی چې مرګي حاله دی او په ګټه - تاوان نه پوهیږي، دده ددې حالت نه په ګټې اخیستو سره یې ښځه او خوابنې دده د وفات نه لس ورځې مخکې د مرحوم تقریباً پنځه جریبه او دوه د اوسېدو کورونه د پنځوس زرو روپو فرضي مهر په بدل کې قوالیي (رجستر) کول غواړي، د ښځې خاوند د واده شپږ دېرش کاله تېر شو، هغه وخت مهر اووه ویشت روپۍ ټاکل شوی ؤ، نکاح ویونکی او شاهدان هم موجود دي، د مرحوم په پاتې شوو کسانوکې یو حقیقي ورور او دوه د مرحوم لورګانې دي، دا رجستري شرعا صحیح ده او که نه؟

جواب: په مرض الموت کې داسې تصرفات بې اعتباره دي[۳]، لهذا د ښځې د خاوند ځمکې او کورونو په خپل نوم کول د فرضي مهر په بدل کې شرعا درست نه دي، په داسې حال کې چې د مهر د مقدار نه یې ځمکه او کورونه د زیات قیمت والا دي، ښځه د خپل مهر حق لري، که خاوند مړ شي او دومره میراث پاتې شي چې د ښځې مهر پرې ادا کیږي؛ نو لومړی به د ښځې مهر ترې ادا کړي او که پاتې شي هغه به په وارثانو وېشل کیږي[۴]، لهذا د ښځې قبضه اچول

---

۱ [وصح حطها كله او بعضه قبل اولاً. (درمختار مع ردالمحتار/ ۳/ ۱۱۳/ باب المهر) ايضاً: وفى القنية من كتاب الهبة وهبت مهرها من زوجها فى مرض موتها ومات زوجها قبلها فلا دعوى لها لصحة الابراء.....الخ. (البحر الرائق/ ۳/ ۱٦۲/ باب المهر/ طبع دار المعرفة/ بيروت)۔

۲ [وان حطت عنه من مهرها صح الحط، لأن المهر حقها والحط يلا قيه حالة البقاء. (الهداية/ ۲/ ۳۲۵)۔

۳ [من اختل عقله لكبر او لمرض او لمصيبة فاجاته فما دام فى حال غلبة الخلل فى الاقوال والافعال لا تعتبر اقواله. (ردالمحتار/ مطلب فى طلق المدهوش/ ۳/ ۲٤٤)۔

٤ [(يبدأ من تركة الميت الخالية عن تعلق حق الغير بعينها كالرهن ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

او د مړي نور وارثان بې برخې پرېښودل شرعا حرام دي.[۱]

که په جنګ کې ښځې وويل چې: تا ته مهر معاف دی نو څه به کوي؟

سوال: زما ښځې درې يا څلور ځله د جنګ پر مهال داسې جملې ويلې چې تا ته مهر معاف دی، ايا په دې جملو سره مهر معاف شو او که نه؟

جواب: په جنګ کې داسې ويل چې تا ته مهر معاف دی، د دې الفاظو استعمال دا معنی لري چې ته را ته طلاق راکړه د دې په بدل کې مهر معاف دی[۲]؛ نو که تا چېرته دا وړانديز قبول کړ؛ نو طلاق بائن واقع کيږي او مهر به معاف شي[۳]، او که قبول دې نه کړ؛ نو مهر معاف نه شو.

د قرآن تعليم په مهر کې ټاکل صحيح نه دي

سوال: که اوس وخت د قرآن تعليم د مهر په بدل کې مقرر شي؛ نو آيا نکاح به صحيح وي او که نه؟

جواب: نکاح صحيح ده؛ خو د قرآن تعليم مهر جوړول صحيح نه دي. په دې صورت کې به مهر مثل لازم وي.[۴]

يو لک مهر منل او بيا نه ورکول

سوال: ښځه کور ته راورسېده، نجلۍ والو وويل چې: د دې ښځې مهر به يو لک روپۍ وي،

...بقيه د تيرمخ] والعبد الجانى) بتجهيزه من غير تقيز ولا تبذير، ثم تقدم ديونه التى لها مطالب من جهة العباد........ثم يقسم الباقى بعد ذالک بين ورثته.....الخ. (رد المحتار مع الدر المختار/ كتاب الفرائض/ ٦/ ٧٦٠، ايضاً: سراجى/ ٢، ٣)۔

[۱] عن انس بن مالک قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من فرض (اى قطع) ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة. (سنن ابن ماجة/ ١٩٤/ باب الحيف فى الوصية/ مشكوٰة/ ٢٦٦)۔

[۲] امراة قالت لزوجها اشتريت نفسى منک بما اعطيت او قالت اشترى نفسى منک بما اعطيت وارادت الايجاب لا العدة فقال الزوج اعطيت يقع الطلاق لان مطلوب المراة من الزوج الطلاق فكان تقدير كلامهما كانها قالت اشتريت نفسى فاطعنى الطلاق فاذا قال اعطيت كان ذالک جواباً لكلام المراة.....الخ. (فتاوىٰ خانية على هامش فتاوىٰ الهندية/ ١/ ٥٣٩)۔

[۳] الواقع به وبالطلاق على مال طلاق بائن اى بالخلع الشرعى اما الخلع فلقوله عليه الصلوٰة والسلام الخلع تطليقة بائنة.....الخ. (البحرالرائق/ باب الخلع/ ٤/ ١٧٧/ طبع دار المعرفة/ بيروت)۔

[۴] وان تزوج حرا امراة على خدمته اياها سنة او على تعليم القرآن فلها مهر مثلها (الى) ولنا ان المشروع انما هو الابتغاء بالمال والتعليم ليس بمال وكذالک المنافع. (هداية/ باب المهر/ ٢/ ٣٢٧) ايضاً: وتعليم القرآن اى يجب المهر المثل اذا جعل الصداق تعليم القرآن لان المشروع انما هو الابتغار بالمال والتعليم ليس بمال......الخ. (البحرالرائق/ ٣/ ١٥٧/ طبع ايچ ايم سعيد، كراچى)۔

اوس هلک والو سره دومره روپۍ نشته، مجبوري وه، اخر هغوی هم خرچې کړي؛ نو د مجبورۍ له امله يې يو لک وليکلې، حال دا چې د ادا کولو نيت يې نه و. خکه چې د مجبورۍ له وجې يې داسې وکړه؛ خو اوس لانجه ده نجلۍ يې نه مني او وايي چې لومړۍ يولک روپۍ راکړه بيا راشه! په دې صورت کې به څه کيږي؟ څينې وخت کې تر وژلو هم خبره ورسيږي. آيا د مور- پلار داسې کړنه جائز ده؟

جواب: که چېرته د هلک کورنۍ يولک مهر نه شي ورکولی؛ نو هغوی ته انکار کول پکار وو؛ خو اوس که هغوی يو لک روپۍ د مهر په طريقه قبول کړي وي؛ نو هغه مهر لازم شو او ددې ادا کول واجب دي[۱]، کنه نو نجلۍ دي په خپله خوښه معاف کړي[۲]، او ستا دا خبره ډېره صحيح ده چې مور- پلار د ښه نيت له وجې داسې کوي؛ خو نتيجه يې د کور د آبادولو په ځای د کور بربادول دي، دا ټولې د دين نه د لرې والي نښې دي، الله تعالی دې مسلمانانو ورونو ته عقل او ايمان نصيب کړي.

[د واده بلنه]

په سنت واده کې د غريبانو شريکېدل ضروري دي

سوال: د واده د ډوډۍ شرعي حکم څه دی؟ اوس چې کوم رواجونه شروع دي آيا دا د سنت محمدي ﷺ سره سم دي؟

جواب: سنت واده دا دی چې په کومه شپه باندې د ښځې خاوند يو ځای والی وشي، ددې نه مخکې ورځ د خپل وس سره سم خوراک وڅوړول شي، مګر په دې باندې ريا کول او قرض اخيستلو سره ريا کاري کول او د خپل وس نه زيات خرچ کول منع دي، همدا راز په دې وخت کې غريبانو مسکينانو باندې هم خوړل پکار دي، په حديث کې دي چې:

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: ((شر الطعام طعام الوليمة يدعى لها الاغنياء ويترک الفقراء...)) (مشکوٰة ص ۲۷۸)

ترجمه: بد خوراک د هغه واده دی چې په هغې کې شتمنو خلکو ته بلنه شوې وي او غريبان يې پريښودلي وي او چا چې د واده بلنه قبوله نه کړه؛ نو هغه د الله او د الله د رسول ﷺ نافرماني وکړه، (صحيح بخاري او مسلم)

---

[۱] اويجب الاكثر منها ان سمى الاكثر ويتاكد عند وطء او خلوة صحت من الزوج او موت احدهما....الخ. (رد المحتار مع الدر المختار/ باب المهر/ ۳/ ۱۰۲)۔

[۲] اوصح حطها بكله او ببعضه عنه قبل اولا. (ردالمحتار مع الدرالمختار/ ۳/ ۱۱۳/ مطلب فی حط المهر....الخ)۔

نن سبا چې په کومه طريقه ودونه کيږي په دې کې د فخر او ريا اړخ غالب وي. د سنتو په حيث ډېر مغلوب په نظر راځي، حديث کې دي چې:

عن عکرمة عن ابن عباس رضی الله عنهما: ((ان النبی ﷺ نهی عن طعام المتبارئين ان يؤکل)) رواه ابو داؤد (مشکوٰة ص ۲۷۹)

ترجمه حضور ﷺ د فخر او مباهاتو والاخوراک خوړلو نه منع کړې ده.

ددې وجې نه د داسې واده بلنه قبلول هم مکروه دي، علاوه ددې نه چې نن سبا د واده په دعوتونو کې د سړو او ښځو بې پروا ګډون کوي، خوراکونه په ميز او چوکۍ يا په ولاړه خوړل کيږي او اوس خو د ويډيو فلمونو جوړولو رواج هم شروع شوی دی، ځينو ځايونو کې د غزلو او ناروا کارونو پيل هم شوی دی، دا راز نور هم ډېري بدی پيدا شوي دي چې ددې په موجودګۍ کې داسې دعوتونو ته تلل په يوه طريقه هم جائز نه دي.[۱]

د واده لپاره د ښځې او خاوند کوروالی شرط نه دی

سوال: آيا د ښځې سره د کوروالي پرته وليمه کېدی شي؟ يعني که چېرته لومړی شپه مونږ کوروالی ونه کړو او په دويمه ورځ د واده خوراک ورکړو نو آيا دا واده د سنت مطابق کيږي او که نه؟

جواب: واده صحيح دی، د ښځې خاوند د کوروالي وروسته وليمه کېدی شي، کوروالی شرط نه دی.[۲]

په اسراف د حکومت له طرفه پابندي درسته ده

سوال: د واده وليمه لازم ده؛ خو د حکومت له طرفه د پابندی په صورت کې مجبور يو، ددې څه علاج دی؟

---

[۱] من دعی الی الوليمة فوجد ثمه لعباً اوغناً (الی) فان قدر علی المنع يمنعهم وان لم يقدر يصبر وهٰذا اذا لم يکن مقتديٰ به، اما اذا کان ولم يقدر علی منعهم فانه يخرج ولا يقعد ولو کان ذٰلک علی المائدة لا ينبغی ان يقعد وان لم يکن مقتديٰ به وهٰذا کله بعد الحضور، واما اذا علم قبل الحضور فلا يحضر لانه لا يلزمه حق الدعوة. (عالمگيری/ باب الثانی عشر فی الهدايا الضيافات/ ٥/ ٣٤٣)۔

[۲] والمنقول من فعل النبی صلی الله عليه وسلم انها بعد الدخول کانه يشير الی قصة زينب بنت جحش، وقد ترجم عليه البيهقی بعد الدخول.......وحديث انس فی هٰذا الباب صريح فی انها ای الوليمة بعد الدخول. (اعلاء السنن/ باب استحباب الوليمة/ ۱/ ۱۰، ۱۱/ طبع ادارة القرآن) ايضاً: قيل: انها تکون بعد الدخول. وقيل عند العقد، وقيل: عندهما.....والمختار انه علی قدر حال الزوج. (مرقاة المفاتيح/ کتاب النکاح/ باب الوليمة/ ۳/ ٤٥٠)۔

جواب: ولیمه نبوي سنت دی[۱]، او په قدر د سنتو ادا کول اوس هم کېدی شي، البته د ولیمې په نوم باندې چې کومه ریا او فضول خرچي کیږي هغه حرامه ده[۲]. که حکومت دا بنده کړې وي څه بد یې نه دي کړي

[د نسب ثابتېدل]

د حمل وخت

سوال: د مور په نس (خېټه) کې د ماشوم وخت څومره وي، شپږ میاشتې، اوه میاشتې، اته میاشتې که صحیح نهٔه نهه میاشتې دي؟ زما په کور کې پنځه نیمې میاشتې وروسته ماشوم پیدا شو، زه د مسافرۍ وروسته کور ته راغلم؛ نو پنځه نیمې میاشتې وروسته راته معلومه شوه چې ماشوم پیدا شوی دی، د الله په رضا د قرآن او سنتو په رڼا کې جواب راکړئ چې آیا دا ماشوم صحیح دی که نا جائز؟

جواب: کوم ماشوم چې د عقد نه شپږ میاشتې وروسته پیدا شي هغه شرعاً جائز ګڼل کیږي، شپږو میاشتو نه مخکې پیدا شوی ماشوم شرعاً ناجائز دی[۳]، لهذا چې د کوم ماشوم پیدایش د نکاح نه شپږ میاشتې مخکې پیدا شوی وي؛ نو ددې ماشوم نسب ددې نکاح والا څخه ثابت نه دی[۴]، تاسو د ماشوم د پیدایش حساب د نکاح د تاریخ نه ولګوئ! د خپلې مسافرۍ د تاریخ نه یې مه معلوموه!

سوال: د حمل نهٔه کم نه کم شپږ میاشتې او زیات نه زیات دوه کاله وي، مطلب دا چې ماشوم د شپږو میاشتو نه مخکې نه پیدا کیږي او زیات نه زیات دوه کاله په خېټه کې پاتې کېدی شي، ددهٔنه زیات وخت نه، د واده نه دوه میاشتې بعد خاوند کوم بل هېواد ته مسافر شو، پنځلس میاشتې بعد هغه ته خط ورسېد چې ستا ماشوم پیدا شو، خواښې او د کور نورو غړو پرې اعتراض وکړ چې دا زمونږ لمسی نه دی، حال دا چې د ماشوم پلار وایي: دا زما زوی دی، ځکه چې زه کله بل هېواد ته تلم؛ نو ښځې ماته ویلي ؤ چې حمل یې په نس دی، هغه

۱]عن انس ان النبی صلی الله علیه وسلم رای علی عبد الرحمٰن بن عوف اثر صفرة فقال: ما هٰذا؟ قال: انی تزوجت امراة علی وزن نواة من ذهب، قال: بارک الله لک، اولم ولو بشاة. (مشکوٰة/ باب الولیمة/ ۲/ ۲۷۸)۔

۲]"وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيْراً ۔ إِنَّ الْمُبَذِّرِيْنَ كَانُوْا إِخْوَانَ الشَّيَاطِيْنِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّه كَفُوراً" (بنی اسرائیل: ۲۷)۔

۳]اکثر مدة الحمل سنتان واقله ستة اشهر، لقوله تعالی: وحمله وفصاله ثلثون شهراً.....الخ. (هدایة/ ۲/ ۴۳۳) ایضاً: فولدت ولداً لستة اشهر من یوم تزوجها فهو ابنه.....الخ. (هدایة/ ۲/ ۴۳۰)۔

۴]واذا تزوج الرجل امراة فجاء ت بولد لاقل من ستة اشهر منذ یوم تزوجها لم یثبت نسبه، لان العلوق سابق علی النکاح فلا یکون منه.....الخ. (هدایة/ ۲/ ۴۳۳، شامی/ ۳/ ۵۴۰/ فصل فی ثبوت النسب)۔

دا هم وايي: كه چېرته دې نه وي ويلي؛ نو كېدى شي چې زه هم بدګمانه شوى واى. سوال بيا دا پيدا كيږي چې كه هغې ښځې خپل خاوند ته نه وى ويلى؛ نو آيا دا ماشوم به حرامي وو؟ دغه راز نورې هم ډيرې مسئلې دي يعنې د خاوند د وفات نه پنځلس مياشتې بعد ماشوم پيدا شو چې هغه ته خلک حرامي وايي

جواب: د حمل موده زيات نه زيات دوه كاله ده[۱]، د دوه كالو په دوران كې چې كوم ماشوم پيدا شو هغه به د خپل پلار نه ګڼل كيږي، ده ته ناجائز ويل غلط كار دى.[۲]

ناجائز اولاد به د مور وارث وي

سوال: اكثر وخت كتل كيږي چې كه كومه نجلۍ د كوم هلک سره زنا وكړي؛ نو ددې ګناه پټولو لپاره د دواړو د واده اوازه پورته شي، د واده په څلورمه يا شپږمه مياشت د دوى چې لومړى ماشوم پيدا شي، دده به څه حكم وي؟ ياده دې وي چې د زنا وروسته د دوى واده هم شوى دى

جواب: د زنا نه د اولاد نسب غيرقانوني پلار څخه نه ثابتيږي، برابره خبره ده كه ښځې ددې سړي سره واده كړى وي[۳]، ددې سړي اولاد هم هغه دى چې د نكاح څخه پيدا شوى وي، هغه به د هغه وارث وي، ناجائز اولاد دده وارث نه ګرځي بلكې هغه به صرف د مور وارث وي.[۴]

د لعان تعريف

سوال: ديو سړي په پوښتنې سره تاسو وويل: چې كه خاوند په ښځه باندې تور (تهمت) ولګوي؛ نو ښځه د لعان مطالبه كولى شي او كه څوک په بل سړي باندې تور ولګوي؛ نو حد قذف پرې جاري كيږي ، مهرباني وكړئ، د لعان او د حدقذف تعريف وكړئ!

جواب: د قذف معنى ده په چا باندې د بدكارى تور لګول[۵]، د حد قذف نه مراد هغه سزا ده

۱]اكثر مدة الحمل سنتان....الخ. (هداية/ ۲/ ۴۳۳/ باب ثبوت النسب)_

۲] وان جاء ت به لستة اشهر فصاعداً يثبت نسبه منه اعترف به الزوج او سكت لان الفراش قائم والمدة تامة....الخ. (هداية/ ۲/ ۴۳۲) ايضاً: اكثر مدة الحمل سنتان.......واقلها ستة اشهر اجماعاً فيثبت نسب ولد....الخ. (ردالمحتار مع الدرالمختار/ ۳/ ۵۴۰/ فصل فى ثبوت النسب)_

۳]واذا تزوج الرجل امراة فجاء ت بولد لاقل من ستة اشهر منذ يوم تزوجها لم يثبت نسبه، لان العلوق سابق على النكاح فلا يكون منه.....الخ. (هداية/ ۲/ ۴۳۳، شامى/ ۳/ ۵۴۰/ فصل فى ثبوت النسب)_

۴] ثم ينفى القاضى نسب الولد ويلحقه بامه.....الخ. (هداية/ ۲/ ۴۱۹/ باب اللعان)_

۵]القذف: لغةً الرمى عن بعيد ثم استعير للشتم. وشرعاً: رمى مخصوص هو الرمى بالزنا والنسبة الى. (قواعد الفقه/ ۴۲۵/ القاف، طبع صدف پبلشرز، كراچى)_

چې داسې تور والاته ملاویږي، که کوم سړی په کوم بل پاک سړي د بدکارۍ تهمت ولګوي او په خپله دعوه باندې څلور شاهدان پېش نه کړي؛ نو په ده باندې به د اتیاؤ درو (کوړو) سزا جاري کیږي، دې ته حد قذف وایي[1]، او که کوم سړي په خپله ښځه باندې د بدکارۍ تهمت ولګولو یا د هغې نه د پیدا شوي ماشوم په باره کې دا ووایي چې دا زما اولاد نه دی او دده سره څلور شاهدان نه وي؛ نو ښځه دده په خلاف عدالت کې استغاثه (دعوه) کولی شي. عدالت کې به خاوند څلور ځله قسم خوري چې ما په خپلې ښځې کومه دعوه کړې ده زه په دې کې رښتونی یم او په پنځم ځل به دا ووایي: چې په ما باندې دې د الله تعالی لعنت وي، که چېرته زه په دې الزام کې دروغژن یم ددې نه پس به ښځه څلور ځله قسم خوري چې ده په ما باندې کوم الزام لګولی دی، دی په هغې کې دروغژن دی، پنځم ځل به دا ووایي چې په ما باندې دې د الله تعالی غضب وي که چېرته دی په خپل الزام کې رښتینی وي، دغه راز د ښځې خاوند په عدالت کې قسمونه خوړل دې ته لعان وایي[2] او دا لعان به د سړي په حق کې حد قذف یعنې د تهمت د سزا قائم مقام وي، د ښځې په حق کې به د حد زنا قائم مقام وي[3]، کله چې هغوی دواړه لعان وکړي؛ نو عدالت دې د دوی دواړو تر منځ جدایي راولي، د لعان نه پس دواړه د یو بل لپاره حرام شو[4]، اوس به د دوی دواړو نکاح تر هغه وخته پورې نه کیږي چې تر څو په دې دواړو کې یو خپل ځان دروغژن نه وي منلی، هو: که خاوند تسلیم کړي چې ده د دورغو الزام پورې کړی ؤ یا یې ښځه تسلیم کړي چې دده الزام صحیح ؤ؛ نو د دواړو تر منځ به د لعان حرمت نه پاتې کیږي، دواړه به دوباره نکاح کوي[5]، که چېرته سړی د ماشوم نسب نه مني؛ نو د لعان نه پس به دا ماشوم د خاوند نه وي، بلکې دا ماشوم به بې پلاره ګڼل کیږي، دده نسب

---

[1] واذا قذف الرجل رجلا محصنا او امراة محصنة بصريح الزنا وطالب المقذوف بالحد حده الحاكم ثمانين سوطاً ان كان حراً لقوله تعالى: والذين يرمون المحصنٰت الى ان قال فاجلدوهم ثمانين جلدة الآية.....الخ. (هداية/ باب حد القذف/ ۲/ ۵۲۹/ طبع ملتان)۔

[2] اذا قذف الرجل امراته بالزنا وهما من اهل الشهادة والمراة ممن يحد قاذفها او نفى نسب ولدها وطالبته بموجب القذف فعليه اللعان.....الخ. (هداية/ ۲/ ۴۱۶) ايضاً: والذين يرمون ازواجهم ولم يكن لهم شهدآء الا انفسهم فشهٰدة احدهم اربع شهٰدٰت بالله انه لمن الصٰدقين، والخمسة ان لعنت الله عليه ان كان من الكٰذبين، ويدروا عنها العذاب ان تشهد اربع شهٰدٰت بالله انه لمن الكٰذبين،والخمسة ان غضب الله عليها ان كان من الصٰدقين(سورة:۲۴، النور: ۶. ۹)

[3] والاصل ان اللعان عندنا شهادات موكدات بالايمان مقرونة باللعن قائمة مقام حد القذف فى حقه ومقام حد الزنا فى حقها.....الخ. (هداية /۲/ ۴۱۶)۔

[4] واذا التعنا لا تقع الفرقة حتى يفرق القاضى بينهما وتكون الفرقة تطليقة بائنة.....الخ. (هداية/ ۲/ ۴۱۸)۔

[5] وان عاد الزوج واكذب نفسه حده القاضى لاقراره بوجوب الحد عليه وحل له ان يتزوجها....الخ. (هداية/ ۲/ ۴۱۹/ باب اللعان/ طبع شركت علميه ملتان)۔

به صرف د مور څخه ثابتیږي.[۱]

د ناروا تورونو له وجې د لعان مطالبه

سوال: یو سړی چې د خپلې ښځې خفه شو او ښځه یې د خپل مور- پلار کورته لاړه. ملګري یې ورته وایي چې خپله ښځه راوله؛ هغه په ځواب کې وایي: چې زه هغه نه راولم، په داسې حال کې چې په خپلې ښځې ناروا تور پورې کوي. څه موده پس هغه د خپلې ښځې سره خوشحاله شو او اوس مهال د هغې سره اوسیږي. تاسو ووایئ چې دده د ښځې سره اوسېدل جائز دي او که نه؟

جواب: داسې بې ځایه تورونو سره نکاح نه ماتیږي، ددې وجې نه ښځه خاوند یو ځای ضرور اوسیدی شي؛ خو دده دا الفاظ په تور پورې کولو کې راځي، په داسې الفاظو سره ښځه د خپل خاوند خلاف د لعان دعوه کولی شي[۲]، که چېرته سړی د خپلې ښځې نه پرته په بل چا باندې داسې ناروا تور ولګوي؛ نوحد قذف (د تور پورې کولو دسزا اتیا درې) به پرې جاري کیږي.[۳]

که د واده نه شپږ میاشتې وروسته ماشوم پیدا شي هغه به د خاوند وي

سوال: زما د تره د زوی واده په اول د مارچ کې وشو او په دیارلسم ستمبر یې ماشوم پیدا شو. تاسو راته د قرآن او حدیثو په رڼا کې ووایئ چې دا ماشوم جائز دی او که نا جائز؟ ځکه چې ډېر خلک زما د تره زوی ته خبرې کوي؟

جواب: د ماشوم پیدایش کم نه کم په شپږو میاشتو کې کیږي، ددې وجې نه چې د واده نه پس شپږ میاشتو کې کوم ماشوم پیدا شي هغه به د خاوند وي او هیچا ته د ناجائز ویلو حق نشته[۴]، او که چېرته خاوند دا ووایي چې دا زما زوی نه دی؛ نو د قرآن کریم د حکم مطابق د ښځې په مطالبې باندې په عدالت کې لعان کولی شي.[۵]

۱] ولو كان القذف بنفى الولد نفى القاضي نسبه والحقه بامه. (هداية/ ۲/ ٤١٩/ باب اللعان)_

۲] اذا قذف الرجل امراته بالزنا وهما من اهل الشهادة والمراة ممن يحد قاذفها او نفى نسب ولدها وطالبته بموجب القذف فعليه اللعان.....الخ. (هداية/ ٤١٦/٢/ طبع مكتبه شركت علميه ملتان)_

۳] واذا قذف الرجل رجلاً محصناً او امراة محصنةً بصريح الزنا وطالب المقذوف بالحد حده الحاكم ثمانين سوطاً ان كان حراً.....الخ. (هداية/ ۲/ ٥٢٩/ باب حد القذف)_

٤]اكثر مدة الحمل سنتان واقله ستة اشهر.....الخ. (هداية/ ۲/ ٤٣٣/ درمختار/ ۳/ ٥٤٠) ايضاً: وان جاء ت به ستة اشهر فصاعداً يثبت نسبه منه اعترف به الزوج او سكت لان الفراش قائم. (هداية/ ۲/ ٤٣٢)_

٥] او نفى نسب ولدها وطالبته بموجب القذف فعليه اللعان.....الخ. (هداية/ ۲/ ٤١٦)_

ناجائز ماشوم به د چا وي؟

سوال: د پيدا شوي ماشوم په باره کې ددې ماشوم مور ښه پوهيږي چې ددې پيداشوی او د ماشوم حقيقي پلار څوک دی؟ که چېرته ماشوم حرامي وي: نو آيا ماشوم ته به د هغه د پلار په نوم آواز کولی شي چې د هغې په باره کې هغه ته هيڅ درک نه وي؟

جواب: کوم ماشوم چې د چا په نکاح کې پيدا شوی وي هغه به د هغه سړي ګڼل کيږي، تر څو چې هغه سړی ددې ماشوم نه په انکار کولو سره د خپلې ښځې سره لعان ونه کړي[۱]. د زنا کار ځخه يې نسب نه ثابتيږي، ددې وجې که د ښځې ناجائز ماشوم پيدا شي؛ نو ددې ښځې خاوند ته به يې نسبت کيږي[۲] او د غير منکوحې ماشوم هيڅ پلار ته نه منسوب کيږي. بلکې خپلې مور ته به يې نسبت کيږي[۳]

[د ښځې حقوق]

د واده نه پس په نجلۍ د چا حق اول دی؟

سوال: د واده نه پس په نجلۍ باندې د مور پلار حقوق مخکې دي او که د خاوند؟

جواب: د خاوند حق پرې وړاندې دی.[۴]

بې عذره ماشوم ته شيدې نه ورکول ناجائز دي

سوال: خدای تعالی ټولو بندګانو ته زرق ورکوي، الله جلّ جلاله د بچي رزق دده د مور په سينه کې ايښي، که دده مور بغير د څه شرعي عذر نه چې ډاکټر هم نه وي منع کړې، بلکې صرف په دې بانه چې هغه وظيفې ته ځي، ماشوم ته په شيدې ورکولو کمزورې کيږي يا يې په ښايست کې کمی پيدا کيږي، بچي ته که خپل شيدې نه ورکوي؛ نو آيا د داسې مور شمار به

۱]واذا نفى الرجل ولد امراته عقيب الولادة......صح نفيه ولا عن به وان نفاه بعد ذلک لا عن ويثبت النسب....الخ. (هداية/ ۲ / ٤۲۰/ باب اللعان، طبع مکتبه شرکت علميه ملتان)۔

۲]وان جاء ت به لستة اشهر فصاعداً يثبت نسبه منه اعترف به الزوج او سکت لان الفراش قائم.....الخ. (هداية/ ۲/ ٤۳۲/ باب ثبوت النسب/ طبع شرکت علمية ملتان)۔

۳] فالوطء فيه زنا لا يثبت به النسب.....الخ. (شامی/ ۳/ ٥٥٥/ قبيل باب الحضانة)۔

٤]عن قيس بن سعد قال: اتيت الحيرة فرايتهم يسجدون لمر زبان لهم فقلت رسول الله صلى الله عليه وسلم احق ان يسجد له.......قال: فلا تفعلوا! لو کنت آمر احداً ان يسجد لاحد لامرت النساء ان يسجدن لازواجهن لما جعل الله لهم عليهن من الحق. (سنن ابی داؤد/ ۱/ ۲۹۸/ مشکوٰة/ ۲۸۲) ايضاً: عن انس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: المراة اذا صلت خمسها.....واطاعت بعلها فلتدخل من ای ابواب الجنة شاء ت.....الخ (مشکوٰة: ۲۸۱)

په غاصبينو کې وي؟ تاسو ووايئ چې داسې ښځې ته به څه سزا ملاويږي؟

جواب: بچي ته شيدې ورکول د ديني لحاظه د مور وظيفه ده، بې عذره انکار جائز نه دی او دا چې دا کار کوي؛ نو ددې خرچه خو د خاوند په غاړه ده؛ نو څکه د وظيفې کولو عذر هيڅ اعتبار نه لري، هم دغه راز د ښايست کمي عذر هم صحيح نه دی.[۱]

د ښځې او بچيو د حق ضايع کولو کفاره څه ده؟

سوال: زما مشر ورور پنځه ويشت کاله راهيسې په پاکستان کې دی، هندوستان ضلع سهارنپور کې يې ښځه او پنځه ماشومان پرې ايښې دي، دلته يې دويم واده کړی دی او پاکستان کې يې هم اولاد شته، د کوم وخت نه چې پاکستان ته راغلی دی د لومړۍ ښځې د تربيې لپاره يې هيڅ نه دي کړي، نه يې لومړۍ ښځې ته طلاق ورکړی دی او نه دوباره هندوستان ته تللی دی، په داسې صورت کې آيا هغه ښځه دده په نکاح کې موجوده ده؟ آيا پاکستان کې د مشر ورور په جائيداد کې د لومړۍ ښځې او بچيو حق شته؟ که چېرته وي؛ نو د هغې څه حساب دی؟ اوس په بوډا توب کې هغه پښېمانه دی او د خپلې ګناه کفاره ادا کول غواړي، د هغه لپاره شرعي حکم څه دی؟

جواب: هر کله چې لومړۍ ښځې ته طلاق نه دی ورکول شوی؛ نو ښکاره خبره ده چې هغه اوس هم د خپل خاوند په نکاح کې ده، د ښځې او بچيانو بې سرپرسته پرېښودلو سره به هغه ګناه ګار وي[۲]، اوس دده کفاره ددې نه سيوا څه کېدی شي چې هغه دې الله تعالی نه هم معافي وغواړي[۳]او د ښځې بچيانو کوم حقوق چې يې ضايع کړي دي، د هغوی نه دې هم معافي وغواړي، پاکستان کې چې د هغه کومه شتمني ده په هغې کې د لومړۍ ښځې او دده د بچيو هم پوره برخه ده.[۴]

---

[۱] "وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ" (البقرة: ۲۳۳) ايضاً: قال يونس عن الزهرى: نهى الله ان تضآر والدة بولدها وذٰلك ان تقول الوالدة لست مرضعته.....الخ. (صحيح بخارى/۲/ ۸۰۷) ايضاً: وتومر به ديانة لانه من باب الاستخدام وهو واجب عليها ديانة. (بحر/ ٤/ ۲۰۲)۔

[۲] "وَعلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ" (البقرة: ۲۳۳) ايضاً: تجب على الرجل نفقة امراته المسلمة والذمية......الخ. (عالمگيرى/ ۱/ ٥٤٤/ الباب السابع عشر فى النفقات، كتاب الطلاق)۔

[۳] وعن ابى هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من كانت له مظلمة لاخيه من عرضه او شيء فليتحلله منه اليوم قبل ان لا يكون دينار ولا درهم.....الخ. (مشكوة/ ٤۳٥/ باب الظلم)۔

[٤] "يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين....ولهن الربع مما تركتم ان لم يكن لكم ولد فان كان لكم" (النساء: ۱۱)۔

د خاوند بې ځایه عمل او د ښځې فکر

سوال: د جنګ په ورځپاڼه اقرأ عنوان لاندې چې کومه پښتنه خپره شوې وه، هغه داسې وه چې درې بچي چې عمر يې اتلس کاله او اتلسو نه زيات وو، په کوروسونو باندې خپلې خرچې پوره کوي، دوه بچي چې د هغوی عمر لس يوولس کاله دی، هغوی مکتب ته ځي، زه د زړه مريضه يم، زما لور ته پکار دي چې زما خدمت يې کړی وی؛ خو هغه د خپلو ضرورياتو دومره لرې ده چې په پښنو کې يې څپلۍ نه وې، په سر يې ټکری نه وي؛ نو د مجبورۍ له امله يې وظيفه پيل کړه، د کومې حکومتي ادارې نه چې زما خاوند تقاعد شوی دی، د هغه ځای نه طبي اسانتياوي اوس هم په خپل زور حال دي، په داسې حال کې چې مونږ ناروغه يو او څوک د دوايي راوړلو لپاره نشته. هره مياشت زه په لابراتوار (ليبارټري) کې کتل کېږم؛ خو هغه هم په ډېرو جنګونو، مونږ ته ويل کيږي چې علاج بند کړئ! ډاکټر ليکل نه راکوي، حال دا چې ددې حکومتي دفتر ډاکټر خپله وايي: چې مونږ د اړتيا پرمهال د مياشتې په ځای جمعه وروسته هم ناروغ ګورو، د دوه وختو ډوډۍ راکوي؛ خو هغه هم په بې شرمۍ، دومره پيغور چې اوس يې مونږ له زغملو وتلي يو، که مظاهره کوم؛ نو خاوند مې په طلاق ډاروي، هر وخت په کور کې يو جنګ وي، مشر زوی صرف دومره ويلي وو چې زمونږ مور بغير د څه وجې ولې تنګوې! نو څپلۍ يې راوخيسته او په غوږ يې وويشتم چې هغې سره مې د غوږ پرده وشلېده، وايي چې که بچيان دي خبرې کوي؛ نو زه به سړک ته وځم او جامې به وشلوم او وايم به چې ما اولاد وهي، ځوانه لور مې په کور کې ناسته ده مونږ ددې د عزت په خاطر هر څه زغمو، څومره روپۍ چې لاس ته راغلي وې ټولې يې واخيستې او امريکې ته لاړو، يو کال وروسته راغلو؛ نو هر وخت يې د پرېخودو او طلاق ويناوي راکولې، زه خپله تعليم لرم ليکن د کور کارونو او ناروغۍ د وظيفې نه وويستم، بيا هر وخت ذهني تکليف راته پېښ وي، زه خپلو بچيانو ته د تعليم د خرچو لپاره هر وخت سرګردانه يم، ليکن څه حل مې په سوچ کې نه راځي، په خودکشۍ سره به مې د بچيو اينده خرابه شي، بيا مې چې کله دومره صبر کړی دی؛ نو دومره لويه ګناه په خپل سر ولې واخلم؟ د الله په رضا مونږ ته ووايه چې مونږ څه وکړو، د الله په نوم چې زر ترزره ددې ځواب ښه تفصيلي راکړه!

جواب: حديث شريف کې راغلي:

عن عبدالرحمن بن عوف قال: قال رسول الله ﷺ: ((خيركم خيركم لاهله وانا خيركم لاهلي)) (رواه البزار) (مجمع الزوائد ج ٤، ص ٣٠٣)

ترجمه: په تاسو کې تر ټولو ښه هغه څوک دی چې د خپل کور والا لپاره ښه وي او زه د خپل کوروالو لپاره ستاسو ټولو نه غوره يم.

د ښځې خاوند په کور کې د ښځې وهل ښایسته کور دوزخ جوړوي چې په هغې کې بیا خاوند خپله هم سوځي او اولاد هم سوځوي. دا خو د دنیا سزا شوه. د آخرت سزا د دې په سر ده. د کور د سکون خرابولو قصور کله د سړي وي او کله د ښځې او کله د دواړو. هر کله چې د دواړو په منځ کې جنګ وشي؛ نو هر یو خپل ځان مظلوم او دویم ظالم ګڼي. د کور د اصلاح صورت دا دی چې هر یو دې د بل حقوق پوره ادا کوي، ښه اخلاق دې کوي. نرمه او خوږه ژبه دې کاروي، که چېرته څه ناخوښه خبره مخې ته راشي؛ نو هغه باید برداشت کړي. خاص طور په سړي فرض دي چې هغه صبر وکړي، ښځه خو فطري کمزورې او جذباتي وي. د هغې د کمزوری لحاظ وساتئ! نبی کریم ﷺ په خطبه د حجة الوداع کې د ښځوپه اړه خاص تاکید او وصیت کړی وو[۱]، د هغې لحاظ وکړئ! زیاتره کورونو کې ښځه خاوند دواړه د الله تعالی نافرماني کوي، د هغې په نتیجه کې الله تعالی د هغوی تر منځ نفرت او دشمني پیدا کړي[۲]،نو ځکه ټولو مسلمانانو کورنیو ته پکار دي چې د الله تعالی د نافرمانۍ نه ځان وساتي او د ګناهونو نه دې پرهېز وکړي، ډېر خلک دا هم نه پیژني چې فلانکی کار ګناه ده او ځینې پوهیږي مګر هغه یې په بې پرواهی سره کوي، بیا چې الله تعالی کله ورته ورسوي؛ نو چغې وهي، لیکن ګناهونه بیا هم نه پریږدي، د دین بزرګانو د قرآن او حدیث څخه د ګناهونو شپږ دېرش قسمه بدی او نقصانونه ذکر کړي دي چې په هغې کې مونږ په عامه توګه اخته یو، په هغې کې یو په خپل منځ کې بې اتفاقی هم ده، الله تعالی دې په مونږ رحم وکړي.

په هر حال خودکشي یا د یو بل شکایت کول یا په خپل منځ کې پیغورونه ورکول خو ستا د مسئلې حل نه دی صحیح حل دا دی چې:

(۱): د نن نه شروع کړئ چې په کور کې به د الله تعالی نافرماني نه کوو.

(۲): د یو بل حقوق به ادا کوو، که یو بل د حقوقو په ادا کولو کې کمی کوي بیا به هم د صبر څخه کار اخلو او په کور کې به بې ځایه او بې مطلبه خبرو ته وخت نه ورکوو.

(۳)که چېرته په کور کې کومه خبره باندې خفګان پیداشي؛ نوپه خپل منځ کې به سوله سره کوو.

د خاوند سره د خبرو طریقه

سوال: که چېرته ښځه خاوند ته په ناحقه خبره غوسه کوي او د هغه خبره صحیح وي؛ لیکن خاوند یې بده وګڼي نو آیا دا ګناه ده؟

۱]عن جابر بن عبدالله رضی الله عنهما.......فاتقوا الله فی النساء! فانکم اخذتموهن بامان الله واستحللتم فروجهن بکلمة الله ولکم علیهن ان لا یوطئن فرشکم احداً تکرهونه، فان فعلن ذٰلک فاضربوهن ضرباً غیر مبرح، ولهن علیکم ورزقهن وکسوتهن بالمعروف......الخ. (مشکوٰة/ باب قصة حجة الوداع/ ۲۲۵)۔

۲]''ظَهَرَ الْفَسَادُ فِی الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِی النَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِی عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ'' (سورة: ۳۰، الروم: ۴۱)۔

جواب: که خاوند غلط کار کوي؛ نو هغه ضرور منع کول پکار دي[۱]، مګر ښځه به د بې ادبئ طرز نه غوره کوي، د حکم په صورت کې به ورته نه وايي. د پېغور او ملامتيا په صورت کې به هم ورته نه وايي، بلکې په مينه، محبت او هوښيارتيا سره يې پوهول پکار دي. بيا ممکنه نه ده چې د ده اصلاح ونه شي.[۲]

ښځه به د مور- پلار سره په اړيکو پرېښودلو نه مجبوره کوي

سوال: که کوم سړي خپله ښځه د مور او پلار سره سترې مشي ته نه پرېښودله؛ نو ښځې ته څه کول پکار دي؟ حال دا چې د مور پلار هم په اولاد باندې بې شماره احسانات دي؛ نو د خاوند حکم منل ضروري دي که د مور پلار پرېښودل؟

جواب: خاوند دا حق نه لري او نه د خاوند په وينا د مور پلار سره تعلق پرېکول جائز دي[۳]، هو: که د خاوند د منع کولو څه خاص وجه وي؛ نو هغه وليکئ! هسې خو په ښځه باندې د مورپلار په نسبت د خاوند حق وړاندې دی.[۴]

ښځه د خاوند د حکم خلاف چېرته تلی شي؟

سوال: آيا ښځه د خاوند د حکم خلاف چېرته تلی شي؟

جواب: نه شي تلی[۵]، البته په څو صورتونو کې تلی شي:

(۱): د خپل مور- پلار د کتو لپاره هره جمعه ورتلی شي.[۶]

۱]عن ابی سعید الخدری عن رسول الله صلی الله علیه وسلم: من رأی منکم منکرا فلیغیره بیده، فان لم یستطع فبلسانه، فان لم یستطع فبقلبه، وذالک اضعف الایمان. (مشکوٰة/ ٤٣٦/ باب الأمر بالمعروف)ـ

۲]"اُدْعُ إِلِى سَبِيْلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِى هِى أَحْسَنُ" (سورة:۱۶،النحل: ۱۲۵)

۳]باب لا تطیع المراة زوجها فی معصیة......الخ. (صحیح البخاری/ ۲/ ۷۸٤) لا طاعة لمخلوق فی معصیة الخالق. (مشکوٰة/ ۳۲۱) ولا یمنعها من الخروج الی الوالدین فی کل جمعة.....وفی غیرهما من المحارم فی کل سنة....الخ(درمختار۳/ ٦۰۲/ بحرالرائق/ ٤/ ۱۹۵/ عالمگیریة/ ۱/ ۵۵۷)

٤] عن قیس ابن سعد قال: اتیت الحیرة فرایتهم یسجدون لمر زبان لهم.......قال: فلا تفعلوا! لو کنت آمر احداً ان یسجد لاحد لامرت النساء ان یسجدن لازواجهن لما جعل الله لهم علیهن من الحق. (ابوداؤد/ ۲/ ۲۹۸/ مشکوٰة/ ۲۸۲/ کتاب النکاح/ باب عشرة النساء)ـ

۵]یعزر......الزوج زوجته ولو صغیرة......علی الخروج من المنزل لو بغیر حق.......الخ. فی شرحه: ای بغیر اذنه بعدا یفاء المهر......الخ. (شامی، مطلب فی تعزیر المتهم/ ٤/ ۷۷)ـ

٦] ولا یمنعها من الخروج الی الوالدین فی کل جمعة. (الدرالمختار مع ردالمحتار/ باب النفقة/ ۳/ ٦۰۳، ایضاً: وفی الهندیة/ ۱/ ۵۵۷/ کتاب الطلاق، الباب السابع عشر، الفصل الثانی فی السکنی)ـ

(۲) نورو محرمو خپلوانو د ملاوېدو لپاره کال کې یو ځل تلی شي [۱]

(۳) پلار که چېرته خدمت ته محتاج وي، مثلاً شل وي او دده د خدمت څوک نه وي: نو د هغه د خدمت لپاره روزانه تلی شي، دا حکم د مور د محتاج خدمت کولو هم دی [۲]

د خاوند بې اجازې خرچه کول

سوال: آیا د خاوند د کور د خرچې لپاره ورکړل شوي روپو کې ښځه په هغو خلکو خرچې کولی شي چې د ښځې خدمت کوي، په داسې حال کې چې د خاوند اجازه هم نه وي؟

جواب: د داسې خرچ نه چې د خاوند اجازه نه وي ځان ساتنه پکار ده[۳]، البته دا کېدی شي چې د خاوند نه څه روپۍ د خپلې ذاتي خرچې لپاره واخلي او په دې کې یې خرچ کړي. [۴]

په ښځه د مور خدمت کول

سوال: د پلار د خدمت لپاره خو د هغه په کار کې مدد کول او د هغه حکم منل صحیح دي، که چېرته مور بوډۍ وي او د کور ټول کار نه شي کولی؛ نو آیا ښځې ته دا نه شي ویلی چې هغه د مور په کار کې مرسته وکړي؟ دغه راز د مور خدمت به هم وشي، لیکن تاسو مخکې ویلي که چېرته ښځه د خوابنې نه خوشحاله نه وي؛ نو دا جدا کور ته بوځئ؛ دغه راز د خدمت نسبت به ختم شي. آیا په دې صورت کې ښځې ته دا ونه ویل شي چې هغه دې د مور خدمت وکړي که په دې صورت کې دي هم هغې ته جدا کور ورکړي؟ که چېرته داسې وي نو بیا به د مور خدمت څنګه وي؟ ځکه چې صرف حکم منلو سره خو د مور خدمت نه کیږي.

جواب: ښځه که په خپلې خوښې د خاوند د مور- پلار خدمت کوي؛ نو دا ښه خبره ده او د ښځې لپاره هم ښه ده. لیکن دا اخلاقي خبره ده. قانوني کار نه دی[۵]، که ښځه د خاوند د

۱] وهل یمنع غیر الابوین من الزیارة، قال بعضهم: لا یمنع المحرم عن الزیارة فی کل شهر، وقال مشائخ بلخ فی کل سنة وعلیه الفتویٰ، وکذا لو ارادت المراة ان تخرج لزیارة المحارم کالخالة والعمة ولاخت فهو علی هٰذه الاقاویل، کذا فی فتاویٰ قاضی خان. (الفتاویٰ الهندیة/ ۱/ ۵۵۷/ کتاب الطلاق/ الباب السابع عشر/ الفصل الثانی فی السکنٰی)_

۲] ولو ابوهازمنا مثلاً فاحتاجها فعلیها تعاهده ولو کافراً وان ابی الزوج.......الخ. (الدرالمختار مع الرد/ ۳/ ۶۰۳) ایضاً: امراة لها اب زمن لیس له من یقوم علیه وزوجها یمنعها عن الخروج الیه وتعاهده کان لها ان تعصی زوجها وتطیع الوالد مومناً کان الوالد او کافراً لان القیام بتعاهد الوالد فرض علیها فیقدم علی حق الزوج. (قاضی خان علی الهندیة/ ۱/ ۴۴۳/ باب النفقة/ فصل فی حقوق الزوجة)_

۳] ولیس لها ان تعطی شیئاً من بیته بغیر اذنه.....الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۵۵۷/ باب النفقات)_

۴] وظاهر مافی غایة البیان ان النفقة المفروضة تصیر ملکا للمراة اذا دفعها الیها فلها التصرف فیها من بیع وهبة وصدقة وادخار.....الخ. (بحر/ ۴/ ۱۷۴/ باب النفقة)_

۵] عرفي خدمت کول غوره دي چې په هغې کې ښځې باندې څه تکلیف.. [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

مور- پلار نه جدا اوسېدل غواړي؛ نو خاوند په شرعي قانون سره ښځه د خپل مور پلار په خدمت باندې نه شي مجبورولی.[۱]

د ښځې خاوند په منځ کې جداوالی راوستل ګناه کبيره ده

سوال: خاوند د هغه د ښځې نه بدګمانه کول څنګه کار دی؟

سوال: حديث کې دي هغه سړی زمونږ څخه نه دی چې ښځه د هغه د خاوند په خلاف راپورته کړي، ،ابوداؤد ۲۷۹ ج ۱،[۲] ددې نه معلومه شوه چې د ښځې خاوند په منځ کې نفرت خپرول او په يو بل يې بدګمانه کول لويه ګناه ده، داسې کسان د مسلمانانو په ډله کې شامل نه دي، مطلب يې دا دی چې دده دا کار د مسلمانانو نه دی او په قرآن کريم کې د ښځې خاوند په منځ کې جدا والی پيدا کول د يهودو جادوګرو کار ښودل شوی دی.[۳]

د ښځې مهر نه ورکوونکی او په جهيز باندې د ولکې اچوونکي خاوند شرعي حکم

سوال: که چېرته سړی د ښځې د مهر ادا کولو نه انکار وکړي او جهيز هم په زوره په خپله ولکه کې راولي؛ نو اسلامي قانون په دې اړه څه وايي؟

جواب: هغه ظالم دی[۴]، حکومت دي دده نه ددې ښځې حقوق واخلي او هغه ته دي په دې کار زورنه هم ورکړي.[۵]

...بقيه د تيرمخ] نه وي. ددې نه زيات د ښځې په ذمه لازم نه دي. كفاية المفتى ج۵ ص۲۴۳، طبع جديد)

۱] وكذا تجب لها السكنٰى فى بيت خال عن اهله. (الدرالمختار مع ردالمحتار/ ۳/ ۶۰۰/ باب النفقة) وفى البحر الرائق (ج:۴/ ۱۹۳)اى الاسكان للزوجة على زوجها فتجب لهاكماتجب النفقة...ليس له ان يشترک غيرها لانها تتضرربه)

۲] عن ابى هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ليس منا من خبب امراة على زوجها.....الخ. (ابوداؤد كتاب الطلاق، باب فى من خبب امراة على زوجها/ ۱/ ۲۹۶) تفصيل دپاره اوګورئ: الزواجر ج۲ ص۲۸)۔

۳] "فيتعلمون منهما ما يفرقون به بين المرء وزوجه" (البقرة: ۱۰۲) تفصيل دپاره اوګورئ: بيان القرآن، تاليف: حكيم الامت حضرت مولانا اشرف على تهانوى رحمه الله، ج۱ ص۵۴ (طبع ايچ ايم سعيد)۔

۴]قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا يحل مال امرىء الا بطيب نفس منه. (مشكوٰة/ ۲۵۵)

۵] واذا ثبت الحق عند القاضى وطلب صاحب الحق حبس غريمه لم يعجل بحبسه وامره بدفع ما عليه......فان امتنع حبسه فى كل دين لزمه........او التزمه بعقد كالمهر.......الخ. (هداية/ باب ادب القاضى، فصل فى الحبس/ ۳/ ۱۳۶، طبع شركت علمية ملتان)۔

د بې نمازې ښځې ګناه په چا ده؟

سوال: الله تعالی په قرآن کې فرمايي چې خپل کوروالو ته د لمونځ کولو امر کوئ او خپله يې هم پابندي کوئ، که چېرته کوم سړی خپله لمونځ کوي او ښځې ته هم د لمونځ تاکيد کوي او ددې باجود ښځه لمونځ نه کوي؛ نو ددې ګناه به په چا وي. په ښځې که په خاوند؟ مهرباني وکړئ زما د سوال تفصيلي ځواب راکړئ!

جواب: د خاوند د تاکيد باوجود که ښځه لمونځ نه کوي؛ نو هغه د خپل عمل خپله ذمه داره ده، خاوند ګناه ګار نه دی[1]، مګر داسې بې نمازه ښځه په کور کې ولې ساتئ؟[2]

آيا خاوند مجازي خدای کيږي؟

سوال: يو جمعه يې د مسئلو په يو مضمون کې يوې ښځې ليکلي ؤ چې: ددې خاوند د بد شکل له وجې ددې نه خوښيږي، لهذا ددې سړي سره اوسېدل ورته ګران ؤ، هغه خلع کول غواړي، حال دا چې ددې ښځې مور- پلار وايي: چې خاوند ته بدرنګ ويل ګناه ده؛ نو هغوی ته په ځواب کې وويل شو چې: خاوند د خدای ګڼلو تصور د هندوانو ښځو رواج دی. په اسلام کې نکاح د دواړو په خوشحالۍ سره کيږي، ځکه چې د نکاح مقصد د چاپېريال له بديو ځخه ساتل دي. اوس سوال دا دی چې آيا واقعا خاوند مجازي خدای ګڼل د هندوانو طريقه ده؟ که چېرته داسې وي؛ نو ما تر اوسه پورې په خپله تابعداره ښځه باندې خپل ځان مجازي خدای ګڼلی دی. ما چې ځان حاکم ګڼلی او کوم ظلمونه مې کړي دي آيا زه ګناه ګار يم که د خپلې بې خبرۍ له وجې بې قصوره يم او که د خپلې ښځې نه معافي وغواړم؟ چې الله جلّ جلاله ما معاف کړي که زه په حقه يم او دا خبره غلطه ده چې خاوند مجازي خدای ګڼل د هندوانه طريقه ده؟

جواب: الله تعالی سړی په ښځه حاکم ګرځولی، [3]مګر نه هغه حقيقي خدای دی او نه هم مجازي خدای. د حاکم په حيث هغه ته په ښځه باندې د ظلم کولو اجازه نشته او نه د هغه سپکاوی روا دی، کوم خاوند چې په خپله ښځه زياتی کوي هغه لوی ظالم دی، تا ته پکار دي چې خپلې ښځې ته په ښه اخلاقو راتګ وکړې! کوم ظلم چې دې کړی د هغې معافي وغواړه![4]

۱]"وامر اهلک بالصلوٰة واصطبر عليها" (طٰهٰ: ۱۳۲) "ولا تزر وازرة وزر اخري" (الانعام: ۱٦٤)۔

۲] رجل له امراة لا تصلی له ان يطلقها وان لم يقدر علی ايفاء مهرها.....الخ. (عالمگيری/ ۱/ ۳٤۱)۔

۳]"الرجال قوامون علی النساء بما فضل الله بعضهم علی بعض". (النساء: ۳٤)۔

٤]عن جابر بن عبدالله رضی الله عنهما.........فاتقوالله فی النساء! فانکم اخذتموهن بامان الله.....الخ. (مشکوٰة المصابيح/ باب قصة حجة الوداع/ ۲۲۵/ طبع قديمی)۔

خاوند خدای ګڼل د هندوانو طریقه وي، دا د اسلام طریقه بیخي نه ده. البته ښځې ته د خپل خاوند د عزت او احترام دومره حکم شوی چې هغه ته په نوم هم اواز مه کوئ[1]. او د هغه کوم جائز حکم مه ردوئ[2] او که چېرته د ښځې خاوند سره زړه نه لګیږي خواه که د خاوند د بد صورت له وجې وي، خواه که د هغه د بې اخلاقی له وجې وي. خواه که د هغه د بې دینی له وجې وي، او که د بلې وجې وي؛ نو هغې ته د خلع اخیستلو اجازت شته.[3]

د نافرماني ښځې شرعي حکم

سوال: زمونږ ګاونډیان دي، د ښځې او خاوند اړیکې ډېرې ښې وې، خاوند بې حده ښه انسان ؤ، یوه ورځ په کومه خبره ښځه په ضد شوه، خاوند ډېر صبر وکړ مګر د ښځې په دوباره ضد باندې خاوند ته غوسه راغله او هغه ښځه یې یوه څپېړه ووهله، ښځې په دې باندې خاوند او د هغه مور- پلار ته مردار الفاظ استعمال کړه او د خپلې مور کره لاړه، مور یې په داسې راتلو خفه شوه؛ نو هغه بیا راغله، مګر د دواړو په منځ کې خبرې تر اوسه نشته او نه ښځه د خاوند د خوشحالولو کوشش کوي، پوښتنۍ کیسه راته د قرآن او حدیث په رڼا کې روښانه کړئ؛

جواب: د مخ وهلو په اړه حدیث کې سخته منعه راغلې ده[4]، ددې وجې نه خاوند ډېر زیاتی کړی دی، د ښځې په بې ځایه ضد باندې خاوند ته داسې غوسه کېدل نه وه پکار او دې نیک بختي چې د څپېړې په ځواب کې کنځل کړي دي دا د هغې نه هم زیاته بده خبره وه. د ښځې لپاره د خاوند بې ادبي کول ناجائز دی، کنځل کول خو لویه ګناه ده[5]، حدیث کې دي: درې

۱]ویکره ان یدعو الرجل اباه وان تدعوا المراة زوجها باسمه........الخ. وفی شرحه: بل لا بد من لفظ یفید التعظیم کیا سیدی ونحوه لمزید حقهما علی الولد والزوجة. (شامی/ ٦/ ٤١٨)۔

۲]عن عائشة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال: لو امرات احداً ان یسجد لاحد لامرت المراة ان تسجد لزوجها، ولو ان رجلاً امر امراة ان تنقل من جبل احمر الی جبل اسود ومن جبل اسود الی جبل احمر لکان حق لها ان تفعل. (سنن ابن ماجة/ ۱۳۳/ طبع میر محمد)۔

۳] واذا تشاق الزوجان وخافا ان لا یقیما حدود الله فلا باس بان تفتدی منه بمال یخلعها به لقوله فلا جناح علیهما فیما افتدت به....الخ. (هدایة/ ۲/ ٤٠٤/ باب الخلع/ طبع رشیدیه)۔

٤]عن حکیم بن معاویة عن ابیه ان رجلاً سال النبی صلی الله علیه وسلم: ما حق المراة علی الزوج؟ قال......ولا یضرب الوجه ولا یقبح ولا یهجر الا فی البیت......الخ. (سنن ابن ماجة/ ۱۳۳/ باب حق المراة علی الزوج)۔

٥]الکبیرة التاسعة والثمانون والتسعون والحادیة والتسعون بعد الماتین: سب المسلم والاستطالة فی عرضه......قال تعالی: والذین یوذون المومنین والمومنٰت بغیر ما اکتسبوا فقد احتملوا بهتاناً واثماً مبیناً. واخرج الشیخان........عن ابن مسعود قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: سباب المسلم فسق وقتاله کفر......الخ. (الزواجر عن اقتراف الکبائر/ ۲/ ٥٨/ طبع دار المعرفة)۔

سړي داسې دي چې د هغوی نه لمونځ قبلیږي او نه یې کوم بل نېک عمل، په دوی کې یوه هغه ښځه ده چې د هغې خاوند د هغې نه خفه وي[۱]، یو بل حدیث کې دي چې پرښتې په داسې ښځه باندې لعنت وایي[۲]، خاوند ته پکار دي چې ښځه خوشحاله کړي، ښځه که په جذبه کې نامناسبه الفاظ ووایي؛ نو هغې ته د خپل خاوند نه معافي غوښتل پکار دي او د الله تعالی په دربار کې توبه ویستل هم پکار ده.

نافرمانه ښځه

سوال: ښځه که نافرمانه وي او اوږده ژبه یې وي، د خاوند خبره نه مني: نو په دې صورت کې باید څه وکړي؟ ما د قرآن شریف او حدیث مطابق عمل کړی دی، آخري صورت تاسو راته وښیئ؟

جواب: هغه اول په نرمی او خوش اخلاقی باندې پوه کړئ! که نه پوهیږي نو لږه بیداري ورکړئ او که په دې هم نه پوهیږي؛ نو تا ته اختیار دی چې هغې ته طلاق ورکړه! [۳]

د خاوند په حق کې د کمي کوونکي ښځې سزا

سوال: که چیرته خاوند د نهو لسو کالو راهیسې د خپلې ښځې نان نفقه او ټولې خرچې په فراخ زړه ادا کوي او ښځې په دې ټوله موده کې خاوند د خپل حق نه همداسې بې برخې پرې ایښی وي؛ نو په شریعت کې د دې ښځې څه سزا ده؟

جواب: داسې ښځه چې بغیر د کوم صحیح عذر نه د خاوند حق نه ادا کوي، د دې لپاره خو په دنیا کې دا سزا ده چې خاوند دې ته طلاق ورکولی شي او په آخرت کې به دا ښځه د رحمت نه بې برخې وي. [۴]

۱]قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ثلاثة لا تقبل لهم صلاة ولا تصعد لهم حسنة.......والمراة الساخط عليها زوجها.....الخ. (مشكوٰة/ ۲۸۳/ كتاب النكاح، باب عشرة النكاح، طبع قديمى كتب خانه)۔

۲]عن ابى هريرة عن النبى صلى الله عليه وسلم: اذا دعا الرجل امراته الى فراشه فابت ان تجيء لعنتها الملائكة حتى تصبح. (صحيح البخارى/ ۲/ ۷۸۲/ طبع مير محمد كتب خانه)۔

۳] "والتى تخافون نشوزهن فعظوهن واهجروهن فى المضاجع واضربوهن فان اطعنكم فلا تبغوا عليهن سبيلاً" (النساء: ۳۴) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:........استوصوا بالنساء خيراً.........واضربوهن غير مبرح......الخ. (ابن ماجة/ ۱۳۳) واما الطلاق فان الاصل فيه الحظر بمعنى انه محظور الا لعارض يبيحه......ولهٰذا قالوا: ان سببه الحاجة الى الخلا من عند تباين الاخلاق وعروض البغضاء الموجبة عدم اقامة حدود الله تعالى......الخ. (شامى/ ۳/ ۲۲۸) وفى الدرالمختار: بل يستحب لو موذية.....الخ. اطلقه فشمل الموذية له او لغيره بقولها او بفعلها. (شامى/ ۳/ ۲۲۹/ طبع ايچ ايم سعيد)۔

٤] اوګورئ نزدې تیرې شوې دوه حاشیې)۔

هغه ښځه چې مور تري تنګه وي

سوال: ما څو کاله مخکې واده کړی او د واده د لومړۍ جمعې نه مي ښځې او خواښې خپل اصليت وښود، زما مور ډېره عاجزه ده، زما ښځې د هغې سره جنګ شروع کړ. ددې نه پس يې د کور نه کالي او نور ضروري توکي غلا کړل او تور يې زما په مور ولګولو چې وروسته بيا زما د ښځې او خواښې څخه ترلاسه شو، ددې وجې زه هم غوسه شوم او هغې هم کور پرېښود او لاړه، د هغې نه دوه نيم کاله وروسته ما دويم واده وکړ چې د هغې نه اوس يو بچی لرم. ددې نه پس زما کوروالو د اولې ښځې او زما تر منځ سوله وکړه، کله چې هغه بيا کور ته راغله: نو بيا يې څه موده وروسته د خپل زوړ عادت له مخې جنګونه شروع کړه چې د هغې په وجه ما دويمه ښځه جدا کړه، اوس مي د اولې ښځې نه څه اولاد هم نشته، هغه زما مور ډېره تنګوي، تر دې چې کنځلې هم ورته کوي، اوس دې ته طلاق ورکول غواړم، پلار مي وايي چې: طلاق مه ورکوه، آيا شرعي طور باندې دې ته طلاق ورکړل پکار دي او که نه؟ او آيا په دې کې خو به د پلار نافرماني نه راځي؟ دا ځواب د قرآن او سنتو په رڼا کې راکړئ!

جواب: فقهاؤ دا قاعده ليکلې: چې د مور خدمت مقدم دی او د پلار حکم مقدم دی[1]، که چېرته ستا پلار د طلاق ورکولو نه منع کوي؛ نو هغه په تا باندې شفقت کوي، تاسو د خپلې مور تکليف د هغه په خدمت کې وړاندې کړئ او بيا د هغه نه د طلاق ورکولو اجازه واخلئ! يا د غور او فکر نه پس د مور د تکليف لرې کولو په لټه کې شه! مثلاً د خپلې ښځې د کوټه د مور له کوټې ليرې کړه! په هر حال څنګه چې تا ليکلي: که چېرته ستا ښځه تابعداره نه وي؛ نو هغې ته په طلاق ورکولو انشاءالله ګناه ګارېږې نه.

د خاوند نه د جدا کور غوښتنه

سوال: زه ستاسو مضمون په ورځپاڼه جنګ کې ښه په شوق ګورم، ستاسو د ځواب نه بې حده متاثره يم، الله تعالى دې تاسو ته خير درکړي، زما د واده دوه نيم کاله شوي، په دې وخت کې مې د خسرګنۍ سره په وړه- وړه خبره جنګ جوړېږي، دوی ماته کله په مينې نه دي کتلي، زما د لور سره هم ډېر تنګ مزاجه دي، په وړه خبره ورته پېغورونه ورکوي، د ډوډۍ لپاره جنګ کول، کاروبار مو شريکي دی او ټول محنت زما خاوند کوي، الحمدلله زمونږ رزق بې حده برکتي دی، د دوه نيمو کالو په موده کې ډېرې ځلي زه د خپلې مور کره راغلې يم، د دوی په

---

[1] قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الله حرم عليكم عقوق الامهات......قال الخطابي: لم يخص الامهات بالعقوق فان عقوق الاباء محرم ايضاً ولكن نبه باحدهما عن الآخر فان بر الام مقدم على بر الاب الا ان لعقوق الامهات مزية في القبح وحق الاب مقدم في الطاعة وحسن المتابعة لرايه والنفوذ لامره وقبول الادب منه. (مرقاة شرح مشكوٰة/ ٤/ ٦٦٥/ باب البر والصلة، طبع بمبئی)۔

وينا چې اوس به څه جنګ نه کيږي، د مشرانو په لحاظ او د خپل مور- پلار د خبرې منلو په وجه دوباره لاړم، تر لږ مودې پورې به صحيح وو بيا به هغه زوړ حال وو. دا ځل هم زما د خاوند او دده د پلار په وړه خبره جنګ وشو او زه سره له خاونده خپلې مور کره راغلو. زما خاوند او زه دواړه غواړو چې د مور پلار په دعاګانو او خوشحالۍ سره جدا کور واخلو. د کاروبار نه به جدا نه يو. ځکه چې د مورپلار خدمت کول هم دي، دوی دوباره غواړي او وايي چې اوس به مونږ څه نه وايو. لکه څنګه چې به يې مخکې ويل، تاسو ووايئ چې کله په کور کې روزانه جنګونه وي؛ نو برکت چېرته وي؟ تاسو مونږ ته مشوره راکړئ چې ايا مونږ جدا کور واخلو؟ ددې مسئلو حل راته وښايئ، الله تعالی دي تاسو ته اجر درکړي او زه به تر ژونده پورې دعا درته کوم، زه بې حده خفه يم.

جواب: ستاسو خط مي پوره په غور وکتلو، د خواښې او انګور جنګ خو همېشه وي، تر کومه پورې چې د تجربې خبره ده په دې کې ګناه د يو طرف څخه نه وي بلکې د دواړو له طرفه وي، خواښې د انګور په وړو- وړو خبرو اعتراض کوي او پوزه تاوهي، انګور چې د خپلې موربه کورکې ډېر په ناز پالل شوې وي د خواښې مشفقانه نصيحت هم د خپل ځان سپکاوی ګڼي، دا دواړه طرفه نازک مزاجي د مستقل جنګ ميدان جوړ شي.

ستا د مسئلې حل دا دی که چېرته تاسو دومره حوصله لرئ چې د خواښې هره خبره منئ، د هغې د هر نازک مزاج ښه استقبال کولی شې او د هغې په کومه خبره " څه؟" ويل هم ګناه ګڼې؛ نو تاسو ضرور هغوی ته دوباره لاړ شئ، دا به ستا د دنيا او آخرت نيک بختي وي، دې صبر سره د خپل خاوند د مشرانو مور- پلار خدمت کول ستا د اينده لاره روښانه کوي.

او که دومرهحوصله په خپل ځان کې نه وينې چې زه دي خپله رايه او خپل عزت د هغې مخې ته ختم کړم؛ نو بيا ستا لپاره غوره دا ده چې ته د خپل خاوندسره په جدا کور کې واوسيږې، ليکن د خاوند د مور- پلار سره د تعلق پرېکولو نيت نه دي کول پکار، بلکې نيت دا پکار دی چې زمونږ يو ځای اوسېدلو سره چې مور- پلار ته کوم تکليف رسيږي او زمونږ نه چې کومه بې ادبي کيږي د هغې نه ځان ساتل مقصد دي، غرض دا چې: خپل ځان ملامته ګڼلو سره جدا کېدل پکار دي، مور- پلار ملامته ګڼل نه دي پکار او د جدا کېدو وروسته هم د هغوی مالي او جاني خدمت پکار دی، د خپل خاوند سره د مور په کور کې استوګنه اختيارول مناسب نه دي، په دې کې د خاوند د مور- پلار سپکاوی دی، هو: جدا اوسېدلو او په خپل کاروبار کولو کې د مور د کوروالو مرسته حاصلولو کې څه خبره نشته.

ما ستا د پريشانۍ د حل ټول صورتونه ستا مخې ته ايښي، تاسو د خپلو حالاتو مطابق کوم چې غواړئ اختيارولی شئ، ستا له وجې ستا د خاوند د خپل مور- پلار سره خفګان..... د

هغه لپاره به هم د وبال سبب وي او ستا لپاره هم[۱]. ددې وجې نه ستا هر ممکن کوشش دا پکار دی چې ستا د خاوند تعلق د هغه مور- پلار سره زیات نه زیات ښه کول پکار دي او هغه د هغوی زیات نه زیات تابعدار وي، ځکه چې د مور پلار خدمت او تابعداري د دنیا او آخرت بنیادي کامیابي ده [۲]

د اولاد او ښځې تر منځ برابري

سوال: یو سړي واده وکړ، ددې ښځې نه یې درې څلور بچي وشو، ددې نه پس هغه دویم واده وکړ، او د دویمې ښځې نه یې هم دومره بچي وشو، د خپلو لومړنیو بچیو په نسبت د دویمې ښځې بچیو ته په ښه نظر ګوري، ټول اسلامي حکمونه پوره کوي خو په بچیو کې برابري نه کوي او ښځوته هم برابرنه ګوري، دده لپاره څه حکم دی او دقیامت په ورځ به د.ده څه سزا وي؟

جواب: د دواړو ښځو او د هغوی د اولاد تر منځ انصاف او برابري فرض ده، حدیث کې راځي:

عن ابی هریرة رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: ((اذا کانت عند الرجل امرأتان فلم یعدل بینهما جاء یوم القیامة وشقه ساقط)) رواه الترمذی وابو داؤد والنسائی وابن ماجة والدارمی (مشکوٰة ص ۲۷۹)

ترجمه: دچا چې دوه ښځې وي او هغه د دوی تر منځ برابري ونه کړه؛ نو د قیامت په ورځ به په داسې حالت کې وړاندې کیږي چې د هغه یو طرف به فالج وهلی وي.

البته که د دواړو ښځو حقوق برابر ادا کوي او په دوی کې کومه یوه نه پرېږدي؛ مګر د زړه مینه یې د یوې سره زیاته وي؛ نو دا غیر اختیاري خبره ده[۳]، په دې باندې به دی نه نیول کیږي، هم دغه راز د اولاد سره هم ښه سلوک ضروري دی[۴]، لیکن مینه کمه او زیاته کېدی شي چې هغه

۱]عن ابن عباس رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: من اصبح مطیعاً لله فی والدیه اصبح له بابان مفتوحان من الجنة، وان کان واحداً فواحداً، ومن اصبح عاصیاً لله فی والدیه اصبح له بابان مفتوحان من النار، ان کان واحداً فواحداً. قال رجل: وان ظلماه؟ قال: وان ظلماه! وان ظلماه! وان ظلماه! وعن ابی بکرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: کل الذنوب یغفرالله منها ماشآء الا عقوق الوالدین، فانه یعجل لصاحبه فی الحیٰوة قبل الممات. (مشکوٰة/ ۴۲۱)_

۲] باب قوله ووصینا الانسان بوالدیه حسنا (العنکبوت)......قال سالت النبی صلی الله علیه وسلم: ای العمل احب الی الله؟ قال: الصلوٰة علی وقتها! قال: ثم اي؟ قال؟ ثم بر الوالدین.....الخ. (صحیح البخاری/ ۲/ ۸۸۲)_

۳]عن عائشة رضی الله عنها ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یقسم بین نسائه فیعدل ویقول: اللهم هٰذه قسمتی فیما املک فلا تلمنی فیما تملک ولا املک. (ترمذی/ ۱/ ۲۱۶/ باب ماجاء فی التسویة بین الضرائر)_

۴]وفی صحیح مسلم من حدیث النعمان بن بشیررضی الله عنه: اتقوا الله واعدلوا فی اولادکم. فالعدل من حقوق الاولاد فی العطایا....الخ. (شامی/ ۴/ ۴۴۴/ کتاب الوقف مطلب مهم فی قول الواقف علی الفرضیة.....الخ)_

يو غير اختياري شی دی، خلاصه دا چې د خپل اختيار تر حده پورې د دواړو ښځو او د هغوی د اولاد تر منځ توپير کول حرام دي، ليکن د زړه په تعلق کې برابري لازمه نه ده

آيا خپله ښځه په زوره له ځانه سره اوسولی شي؟

سوال: کله چې ښځه اوسېدو ته تياره نه وي، آيا خاوند خپله ښځه په زوره له خپل ځانه سره اوسولی شي؟ د داسې سړو لپاره په اسلام کې څه حکم دی؟

جواب: د نکاح مقصد هم دا وي چې ښځه خاوند به يو ځای اوسيږي، ددې وجې د خاوند ښځې لره خپل ځان سره اوسول د عقل او فطرت دواړو غوښتنه ده، که چېرته ښځه دده سره اوسېدل نه غواړي نو ددې نه دې جدا والی اختيار کړي. [۱]

د دويمې نکاح له وجې د لومړۍ حق نه ادا کول

سوال: زما د تره ښځه ډېره غريبه ده او خاوند يې دويم واده کړی دی، هغه خپلې لومړۍ ښځې ته څه نه ورکوي، ايا دا طريقه صحيح ده که غلطه؟

جواب: ستا د تره ښځې د حق ادا کول فرض دي، د کوم سړي چې دوه ښځې وي د هغه په ذمه د دواړو ښځو تر منځ انصاف لازم دی. [۲]

د دوه ښځو ترمنځ د برابرۍ طريقه څه ده؟

سوال: د کوم سړي چې دوه ښځې وي، هغه د دواړو خرچې پوره کوي؛ نو آيا دواړو ته وخت هم برابر ورکول ضروري دي او د مسافرۍ پرمهال د دواړو ګرځول هم يو شان لازم دي؟

جواب: د کوم سړي چې دوه ښځې وي په هغه باندې په دريو شيانو کې دواړو لره برابرول واجب دي، يو دا چې: دواړو ته به برابره خرچه ورکوي، که چېرته يوې ته کم او بلې ته زياته ورکوي؛ نو دی خيانت کوي، دويم دا چې: په شپې تېرولو کې به برابري کوي، که يوه شپه د يوې سره ځملي؛ نو دويمه شپه به د دويمې ښځې سره تېروي، البته دا جائز ده چې وار دي دوه- دوه درې - درې ورځې ولګوي، په هرحال څومره شپې چې د يوې سره تيرې کړي، هغومره به د دويمې سره هم تيروي، دريم دا چې په سلوک او معاملاتو کې به هم دواړو کې

۱] واذا تشاق الزوجان وخافا ان لا يقيما حدود الله فلا باس بان تفتدی نفسها منه بمال يخلعها به لقوله فلا جناح عليهما فيما افتدت به فاذا فعل ذلک وقع بالخلع تطليقة بائنة.....الخ. (هداية / ۲/ ٤٠٤/ باب الخلع)

۲] والاصل فيه ان الزوج مامور بالعدل فی القسمة بين النساء بالكتاب قال الله تعالی ولن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء ولو حرصتم فلا تميلوا كل الميل معناه لن تستطيعوا العدل والتسوية فی المحبة فلا تميلوا فی القسم.....الخ. (البحرالرائق/ ۳/ ۲۱۸)۔

برابري کوي [۱]، که د يوې سره يې ښه او د بلې سره يې بد سلوک وکړ: نو سرکاري مجرم به وي او په حديث کې راځي عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: ((اذا كانت عند الرجل امرأتان فلم يعدل بينهما جاء يوم القيامة وشقه ساقط)) رواه الترمذی وابو داؤد والنسائی وابن ماجة والدارمی (مشکوٰة ص ۲۷۹)

ترجمه کوم سړی چې د دوه ښځو په منځ کې برابري نه کوي هغه به د قيامت په ورځ د الله په دربار کې په داسې حالت کې وړاندې کيږي چې د هغه يو طرف به فالج وهلی وي

او که خاوند چېرته په سفر ځي؛ نو يوه له ځان سره بوتلی شي، مګر د دواړو په منځ کې قرعه (پچه) اچول غوره دي. [۲]

که يوه ښځه د خپل حق نه تېره شي؛ نو برابري لازمه نه ده

سوال: د مسلمان لپاره د يوې نه زياتو ښځو کولو کې د ټولو سره يو شان رويه اختيارول فرض ده، لهذا يو سړی د يوې ښځې په شتون کې د دويمې سره نکاح کول غواړي او هغه په دې پوهيږي چې د دواړو سره برابري نه شي کولای؛ نو ځکه يوې ښځې ته طلاق ورکوي. په دې صورت کې که لومړۍ ښځه د برابرۍ د حقوقو څخه بېزاره شي او د خاوند سره اوسېدل غواړي؛ نو بيا هم په سړي باندې د دواړو ښځو په منځ کې يو شان سلوک فرض دی؟

جواب: هر کله چې ښځې خپل حق معاف کړي؛ نو برابري هم واجبه پاتې نه شوه، ددې باوجود تر کومه پورې چې ممکنه وي د عدل او انصاف رعايت دې وساتي. [۳]

که د ښځې حقوق نه شي ادا کولی واده ناجائز دی

سوال: نن سبا زمونږ په معاشره کې د واده نه مخکې د جنسي اړيکو ساتلو رواج جوړ شوی دی، يو ځوان د واده نه مخکې جنسي اړيکې ساتي، هغه ځوان په دې جنسي اړيکو کې تر

۱] يجب......ان يعدل ای ان لا يجوز......فی القسم بالتسوية فی البيتوتة وفی الملبوس والماكول والصحبة.....الخ. (الدرالمختار مع الرد/ ۳/ ۲۰۲/ باب القسم) ايضاً: يجب علی الازواج للنساء العدل والتسوية بينهن فيما يملكه والبيتوتة عندها للصحبة والموانسة.....الخ. (عالمگيری/ ۱/ ۳۴۰/ الباب الحادی عشر فی القسم)۔

۲] .....ولا حق لهن فی القسم حالة السفر فيسافر الزوج بمن شاء منهن والاولی ان يقرع بينهن فيسافر بمن خرجت قرعتها. (هداية/ ۲/ ۳۴۹/ باب القسم)۔

۳] باب المراة تهب يومها من زوجها لضرتها وكيف يقسم ذٰلک.....عن عائشة ان سودة بنت زمعة هبت يومها لعائشة وكان النبی صلی الله عليه وسلم يقسم لعائشة بيومها ويوم سودة. (صحيح بخاری/ ۲/ ۷۸۴/ باب المراة تهب يومها من زوجها...الخ.ولو تركت قسمها ای نوبتها لضرتها صح(درمختار/۳/۲۰۶/باب القسم)

دومره پورې وړاندې لاړ شي چې هغه بیا د واده کولو وړ هم پاتې نه شي او هم دغه راز د واده نه پس خپلې ښځې ته هیڅ حق نه شي ورکولی، ایا داسې سړی واده کولی شي؟

جواب: کوم سړی چې د ښځې حقوق نه شي ادا کولی د هغه لپاره خامخا یوه ښځه په زندان کې ساتل ناجائز دي، بلکې حرام او لویه ګناه ده[۱]، هغه ته پکار ده چې دا پاک لمنه ښځه په طلاق ورکولو له ځانه فارغه کړي او که طلاق نه ورکوي؛ نو د کورنۍ درنو غړیو ته دې ووایي چې هغه دې طلاق ورکړي. که چیرته هغه په دې باندې هم ونه مني؛ نو نجلۍ په عدالت کې استغاثه کولی شي، عدالت دې خاوند ته د یو کال لپاره د علاج کولو مهلت ورکړي. که هغه په دې موده کې د ښځې د حق ادا کولو جوګه شي؛ نو صحیح ده، کنه نو عدالت دې په طلاق ورکولو مجبوره کړي، که چیرته هغه د عدالت په وینا هم طلاق نه ورکوي؛ نو عدالت دې خپله د نکاح د فسخې پریکړه وکړي.[۲]

[په کوم شیانو نکاح نه ماتیږي؟]

که خاوند د ښځې حق نه اداکوي؛ نو نکاح نه ماتیږي؛ خو پکار ده چې طلاق ورکړي

سوال: زمونږ خپلوان دي چې د شپږو کالو راهیسې د کومې ناروغۍ له وجې د خپلې ښځې حقوقو ته هیڅ توجه نه ورکوي، ځینې خپلوان وایي: چې د دوی نکاح ماته شوې ده، هغه ښځه د شرم او حیا له وجې څه نه وایي، لهذا ستاسو نه هیله ده چې ددې په باره کې د قرآن او سنتو په رڼا کې مونږ ته لیکل راکړئ چې آیا دوی اوس هم ښځه او خاوند دي؟

جواب: دې سره نکاح نه ماتیږي، لیکن کوم سړی چې د ښځې حق نه شي ادا کولی؛ نو د هغه لپاره پاکه ښځه خامخا په زندان کې ساتل ظلم دی[۳]، ددې وجې نه که دا ښځه ددې سړي نه آزادي غواړي؛ نو د ښځې د خاندان خلکو ته پکار دي چې د شریفو په واسطه د هغې خاوند ته ووایي چې هغه د ښځې حق نه شي ادا کولی؛ نو هغې ته طلاق ورکړه![۴]

۱]ویجب لوفات الامساک بالمعروف. وفی الشامیة: کما لو کان خصیاً او مجبوباً او عنیناً او شکازاً...الخ. (شامی/ ۳/ ۲۲۹/ کتاب الطلاق، ایضاً: هدایة/ ۲/ ۴۲۱/ باب العنین وغیره)_

۲] واذا کان الزوج عنیناً اجله الحاکم سنة فان وصل الیها فبها والا فرق بینهما اذا طلبت المراة ذلک........وتلک الفرقة تطلقیة بائنة. (هدایة/ ۲/ ۴۲۰/ باب العنین وغیره)_

۳]ویجب لوفات الامساک بالمعروف کما لو کان خصیاً او مجبوباً او عنیناً او شکازاً. (شامی/ ۳/ ۲۲۹/ کتاب الطلاق، ایضاً: هدایة/ ۲/ ۴۲۱/ باب العنین وغیره)_

۴] واذا کان الزوج عنیناً اجله الحاکم سنة فان وصل الیها فبها والا...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

که خاوند لېونی وي نکاح پرې نه ختمېږي

سوال: ما د یوې داسې عاقلې بالغې ښځې سره د نن نه تقریباً دېرېش کاله مخکې په جائزه طریقه نکاح وکړه چې د هغې د لومړني خاوند هوش ختم شوی و. هغه ښځه ځوک نه لري. ددې وجې کله چې هغه سړی د لېوانیانو زندان ته واچول شو؛ نو ما ددې ښځې سره د شاهدانو په شتون کې نکاح وکړه، لیکن اوس دېرش کاله وروسته راته خلک پیغور راکوي چې تا غلطه نکاح کړې ده او هغه سړی چې لېونی و، اوس خپل کور ته راغلی دی. تاسو د حدیث او فقهې په رڼا کې جواب راکړئ چې زما نکاح جائز وه که نه؟ ستاسو به ډېره مننه وي او سائل ته به د زړه سکون حاصل شي.

جواب: د سړي په لېونتوب سره نکاح نه ماتیږي؛ خو که د ښځې په درخواست عدالت د نکاح د فسخه کولو پرېکړه وکړي؛ نو خاص شرائطو سره پرېکړه صحیح کېدی شي او ښځه عدت تېرولو سره دویم ځای نکاح کولی شي[۱]. تاسو چې د لېوني د ښځې سره خپله کومه نکاح کړې وه هغه نکاح نه وه شوې، تاسو ته پکار وه چې سمدستي ترې جدا شئ او په دې غلط کار باندې دواړو ته توبه ویستل پکار دي، دا ښځه د لومړي خاوند په نکاح کې ده، دده نه طلاق اخیستلو او عدت تېرولو وروسته دویم ځای نکاح جائز ده.

په ګناه سره نکاح نه ماتیږي

سوال: مونږ اوریدلي که یو سړی غزل واوري او خوند پرې واخلي؛ نو دده نکاح ماتیږي آیا دا خبره درسته ده؟

جواب: ګناه سره نکاح نه ماتیږي، البته که ځوک قطعي حرامو ته حلال ووایي؛ نو په دې سره هغه د اسلام نه خارجیږي[۲] او د هغه نکاح هم ماتیږي.[۳]

...بقیه د تیرمخ] فرق بینهما اذا طلبت المراة ذٰلک.......فاذا مضت المدة ولم یصل الیها تبین ان العجز بآفة اصلیة ففات الامساک بالمعروف ووجب علیه التسریح بالاحسان...الخ (هدایة/ ۲/۲۱ ٤/ باب العنین وغیره)

۱]واذا کان بالزوج جنون او برص او جذام فلا خیار لها کذا فی الکافی قال محمد رحمه الله تعالی: ان کان الجنون حادثاً یوجله سنةً کالعنة ثم یخیرالمراة بعدالحول اذالم یبرأ وان کان مطبقاً فهوکالجب وبه ناخذ.کذا فی الحاوی القدسی. (الفتاویٰ عالمگیریة ۱/ ۵۲۶) تفصیل دپاره اوګورئ:الحیلة الناجزة ص۵۱ تا۵۹،طبع دارالاشاعت کراچی)

۲]من اعتقد الحرام حلالاً.......فان کان دلیله قطعیاً کفر. (شامی/ ٤/ ۲۲۳)۔

۳] ما یکون کفراً اتفاقاً یبطل العمل والنکاح واولاده اولاد الزنا وما فیه خلاف یومر بالاستغفار والتوبة وتجدید النکاح....الخ. (الدرالمختار مع الرد/ ٤/ ۲٤۷/ کتاب الجهاد/ باب المرتد)۔

آيا چاپ(اتڼ) کولو سره نکاح ماتيږي؟

سوال: زمونږ په علاقه کې دا خبره عامه ده که کومې واده شوې ښځې د چا په واده کې اتڼ وکړ؛ نو د هغې نکاح ماته شوه، حال دا چې واده د خپل خاندان د کوم هلک وي. که واقعي نکاح ماته شي؛ نو ښځې خاوند ته څه کول پکار دي؟

جواب: په واده کې اتڼ کولو سره نکاح نه ماتيږي مګر دا کار خپله حرام دی[1] او د ګناه باعث هم دی. د دې نه توبه ويستل پکار ده.

ښځې ته خور ويلو سره نکاح نه ماتيږي

سوال: که په غلطي يا ټوکې په ډول ښځې ته خور وويل شي د نکاح شرعي حکم يې څه دی؟

جواب: ښځې ته خور ويلو سره نکاح نه ماتيږي، مګر داسې الفاظ ويل ناجائز دي.[2]

که ښځه خاوند ته ورور ووايي؛ نو نکاح نه ماتيږي

سوال: يوه ورځ ما او ښځې مو خبرې کولې؛ نو زما ښځې په غلطي سره ماته ورور وويل. زمونږ نکاح خو به ماته شوې نه وي؟

جواب: دې سره نکاح نه ماتيږي.[3]

اولاد سره خبرو کې ښځې ته مور ويل

سوال: د زياتره خلکو دا عادت دی چې کله زوی د خپل پلار نه د کوم شي غوښتنه کوي؛ نو پلار زوی ته ووايي: لاړ شه مور نه واخله. يا دا هم ويل کيږي چې: بچيه! خپلې مور ته لاړ شه، زويه! مور دې چېرته ده؟ حال دا چې ښځې ته په مور ويلو سره نکاح ماتيږي؛ نو آيا داسې الفاظ ويل درست دي؟

جواب: په دې سره د بچي مور مراد وي، خپله مور نه وي مراد او ښځې ته مور ويل ناجائز دي، ليکن داسې ويلو سره نکاح نه ماتيږي.[4]

۱] (وكره كل لهو) اى كل لعب وعبث فالثلاثة بمعنى واحد كما فى شرح التاويلات والاطلاق شامل لنفس الفعل، واستماعه كالرقص والسخرية....فانها كلها مكروهة، لانها زى الكفار. (ردالمحتار/ ٦/ ٣٩٥/ كتاب الحظر والاباحة)

۲] فقد صرحوا بان قوله لزوجته يا اخية مكروه، وفيه حديث رواه ابوداؤد: ان رسول الله صلى الله عليه وسلم سمع رجلاً يقول لامراته يا اخية فكره ذلك ونهى عنه. (شامى/ ٣/ ٤٧٠/ باب الظهار)۔

۳] ايضاً)۔

٤] پورتنى حوالې وګورئ)۔

خپل ځان د ښځې پلار ښکاره کولو سره نکاح نه ماتیږي

سوال: زید د حکومتي ځمکې د ترلاسه کولو لپاره خپله ښځه د هغې د حقیقي ماما کونده وښوده، خپل ځان یې د ښځې پلار وښود، ځکه چې زید دومره مشر دی چې د ښځې پلار برېښي، دغه راز زید د حکومت نه د ځمکې د ترلاسه کولو وروسته ځمکه خرڅوي. اوس د دې پورتنیو خبرو وضاحت په لاندې ټکو کې غواړو

الف ایا په دې حالاتو کې د زید او خپلې ښځې نکاح پاتې شوه؟

ب ایا د نکاح د تازه کولو ضرورت شته؟

ج په دې غلطې طریقې سره حاصلې شوي روپیو استعمال جائز دی که ناجائز؟

د شرعي او فقهي نکتې سره د زید کړنه څرنګه ده؟

جواب: دا خو ښکاره خبره ده چې زید درواغ ویلي او داسې غلطې طریقې سره ترلاسه شوي روپۍ ناجائز دي[۱]، لیکن دده په دې کړنې سره نکاح نه ده ماته شوې.

ښځې ته په لور سره نارې کول

سوال: کوم سړی چې خپلې ښځې ته په قصده یا په هېره بیا - بیا لور ویلو سره نارې کوي؛ نو آیا نکاح یې ماتیږي که پاتې کیږي؟

جواب: دې سره خو نکاح نه ماتیږي؛ مګر ډېر بې خونده الفاظ یې ویلي دي، باید ځان د داسې بې ځایه الفاظو کارولو څخه وساتي.[۲]

د خینې سره په زنا باندې نکاح نه ماتیږي

سوال: که چېرته کوم سړي د خپلې خینې سره په قصده زنا کړې وي؛ نو په دې سره دده په نکاح باندې کوم اثر پرېوځي او که نه؟ که نکاح یې ماتیږي؛ نو تازه کول یې څه حکم لري؟

جواب: د خینې سره په زنا کولو باندې نکاح نه ماتیږي.[۳]

۱] "ولاتاکلوا اموالکم بینکم بالباطل" (البقرة: ۱۸۸) قال الامام البغوی تحت هٰذه الآیة: (بالباطل) بالحرام یعنی بالربا والقمار والغصب والسرقة والخیانة ونحوها. (تفسیر معالم التنزیل/ ۲/ ۵۰/ طبع حقانیه)۔

۲] ویکره قوله انت امی ویا ابنتی ویا اختی ونحوه. (قوله ویکره الخ)........وینبغی ان یکون مکروهاً فقد صرحوا بان قوله لزوجته یا اخیة مکروه، وفیه حدیث رواه ابوداؤد ان رسول الله صلی الله علیه وسلم سمع رجلاًیقول لامراته یا اخیة فکره ذالک، ونهٰی عنه(ردالمحتارمع الدرالمختار/ ۳/۴۷۰/ باب الظهار/ طبع سعید)

۳] وفی الخلاصة: وطی اخت امراته لا تحرم علیه امراته. (درمختار / ۳/ ۳۴/ فصل فی المحرمات)۔

د نجلۍ د نکاح نه پس بل سړي سره زنا کول

سوال: که چېرته نجلۍ د نکاح وروسته د پردي سړي سره زنا وکړي: نو آیا ددې نکاح به پاتې وي؟

جواب: د ښځې د پردي سړي سره په زنا کولو خپله نکاح نه ماتیږي: نو ځکه یې نکاح پاتې ده. [۱]

د ښځې شیدې څښلو سره حرمت نه ثابتیږي

سوال: یو سړي واده کړی، دوه بچي هم لري، که کوم وخت په جوش کې د راتلو پرمهال د خپلې ښځې سینې په خوله کې وروي، شیدې یې نه څښي یا دا چې شیدې له سره نه وي؛ نو ددې په اړه شرعي حکم څه دی؟ ایا دده نکاح باقي پاتې کیږي که نه؟ دې سړي ته دا هم نه ده معلومه چې ایا په دې سره نکاح کې څه فرق راځي او که نه؟ که نکاح کې څه فرق نه راځي: نو ګناه ګار شو او که نه؟ مهرباني وکړئ تفصیلي ځواب راکړئ!

جواب: د ښځې شیدې څښل حرام دي [۲] مګر دې سره نکاح نه فسخه کیږي [۳]، ځکه چې د شیدو له وجې کوم حرمت پیدا کیږي، د هغې لپاره شرط دا دی چې بچی شیدې د دوه نیم کالو په عمر کې دننه وڅښي، وروسته په څښل شویو شیدو سره حرمت نه پیدا کیږي. [۴]

د زناکارې ښځې په نکاح کې د شریکېدلو حکم

سوال: یوې نجلۍ زنا وکړه چې په هغې سره هغه حامله شوه، ددې معاملې علم صرف د هغې مور ته وشو، ددې مور ددې واده وکړ، حال دا چې نه د نجلۍ پلار خبر ؤ او نه د هلک کورنۍ؛ مګر د واده نه پس هلک والا خبر شول، هغوی دا ښځه پرېښوده، د خلکو په وینا: په دې واده کې چې څوک شریک شوي دي، که هغه د هلک له طرفه وي او که د نجلۍ له طرفه، ددې ټولو

۱] قوله: والمزنی بها لا تحرم علی زوجها فله وطؤها بلا استبراء عندهما. وقال محمد: لا احب له ان يطاها مالم يستبرئها كما مر فی فصل المحرمات. (شامی/ ۳/ ۵۲۷) قال فی البحر: لو تزوج بامراة الغير عالماً بذلک ودخل بها لا تجب العدة عليها حتى لا يحرم على الزوج وطؤها وبه يفتی لانه زنی والمزنی بها لا تحرم علی زوجها. (شامی/ ۳/ ۵۰)

۲]ولم يبح الارضاع بعد مدته لانه جزء آدمی والانتفاع به لغير ضرورة حرام على الصحيح. (درمختار/ ۳/ ۲۱۱/ باب الرضاع، طبع ایچ ایم سعید)۔

۳]مص رجل ثدی زوجته لم تحرم. (درمختار/ ۳/ ۲۲۵/ باب الرضاع)۔

۴] هو لغة وشرعاً مص من ثدی آدمية خرج بها الرجل والبهيمة فی وقت مخصوصٍ وذلک انه بعد المدة لا يسمّی رضيعاً نص عليه فی العناية وهو حولان. (شامی/ ۳/ ۲۰۹/ باب الرضاع)۔

نکاح ماته شوه، هغوی دي خپله نکاح دوباره وکړي. آیا د دې تولو نکاح ماته شوه؟

جواب: د کومې نجلۍ حمل چې د زنا وي. د حمل په حالت کې هم د دې نکاح صحیح ده؛ نو ځکه د دې په نکاح کې شریک کېدو سره د چا نکاح هم نه ماتیږي. [۱]

آیا ږیرې پسې خندلو سره نکاح ماتیږي؟

سوال: آیا ږیرې پسې خندا کولو سره نکاح ماتیږي؟

جواب: هو ږیره د اسلام شعار او د نبي کریم ﷺ سنت دی[۲]، د نبي کریم ﷺ د سنتو او د اسلام د شعار پسې خندل کفر دی، د دې وجې که په ښځه خاوند کې چا هم ږیرې پسې خندلي وي هغه د ایمان نه خارج شو، د هغه نکاح ماته شوه[۳]، په ده باندې لازمه ده چې د دې نه توبه وباسي او ایمان دې تازه کړي او نکاح دې دوباره وکړي. [۴]

د ښځې او خاوند په جدا اوسېدلو نکاح نه ماتیږي

سوال: زما ملګری اوه کاله راهیسې په بل هېواد کې اوسیږي او ښځه یې په پاکستان کې ده، یو کال شوی چې پاکستان ته راغلی؛ خو د خفګان له وجې یې د ښځې سره یې ملاقات نه

۱]وصح نكاح حبلى من زنى لا حبلى من غيره اى الزنى لثبوت نسبه.....وان حرم وطؤها حتى تضع. (درمختار/ ۳/ ٤۸/ فصل فى المحرمات) وعلى هٰذا يخرج ما اذا تزوج امراة حاملاً من الزنا انه يجوز فى قول ابى حنيفة ومحمد لكن لا يطوها حتى تضع. (البدائع الصنائع/ ۲/ ۲٦۹/ كتاب النكاح/ طبع ايچ ايم سعيد)۔

۲]عن ابى هريرة عن النبى صلى الله عليه وسلم قال: الفطرة خمس، او خمس من الفطرة........وفى رواية: اعفوا اللحى......قال النووى: ذكر جماعة غير الخطابى قالوا: ومعناه انها من سنن الانبياء صلوات الله وسلامه عليهم، وقيل هى الدين. (شرح الكامل للنووى على مسلم/ ۱/ ۱۲۸) وفى المرقاة (ج:٤/ ٤٥٥) كتاب الترجل: الفطرة اى فطرة الاسلام خمس، قال القاضى وغيره فسرت الفطرة بالسنة القديمة التى اختارها الانبياء واتفقت الشرائع.....الخ.)۔

۳]وفى الظهيرية من قال لفقيه اخذ شاربه ما اعجب قبحاً او اشد قبحاً قص الشارب ولف طرف العمامة تحت الذقن يكفر لانه استخفاف بالعلماء وهو مستلزم باستخفاف انبياء بان العلماء ورثة الانبياء وقص الشارب من سنن الانبياء فتقبيحه كفر بلا اختلاف بين العلماء. (شرح فقه اكبر/ ۲۱۳/ طبع دهلى) قال: ولاعتبار التعظيم المنافى للاستخفاف كفر الحنفية بالفاظ كثيرة، وافعال تصدر من المتهتكين لدلالتها على الاستخفاف بالدين كالصلاة بلا وضوء عمداً بل بالمواظبة على ترک سنة استخفافاً بها بسبب انه فعلها النبى صلى الله عليه وسلم زيادة او استقباحها كمن استقبح من آخر جعل بعض العمامة تحت حلقه او احفاء شاربه اه. (شامى/٤ / ۲۲۲/ طبع سعيد كراچى) هٰذا استهزائبحكم الشرعى والاستهزاء بحكم من احكام الشرع كفر. (شرح فقه اكبر/ ۲۷)۔

٤] ما يكون كفراً اتفاقاً يبطل العمل والنكاح واولاده اولاد الزنا، وما فيه خلاف يومر بالاستغفار والتوبة وتجديد النكاح. (شامى/ ٤/ ۲٤۷/ باب المرتد/ طبع سعيد)۔

دي کړې. تاسو د قرآن او سنتو په رڼا کې راته ځواب راکړئ چې د ښځې او خاوند نکاح فسخه ده او که نه؟

جواب: د ښځې او خاوند په جدا اوسېدو سره نکاح نه ماتيږي: نو څکه که چېرته خاوند طلاق نه وي ورکړى؛ نو هغوى دواړه هم هغسې ښځه خاوند دي

زه کافريم ويلو سره په نکاح څه اثر وي؟

سوال: د ماسخوتن لمانځه نه واپس راغلم؛ نو څه ګورم چې ښځه مي په بستره پرته وه. ما په دې خيال چې ښځه مي د ماسخوتن لمانځه نه پرته ويده شوې، په غوسه مي ورته وويل: چې تا تر اوسه لمونځ نه دى کړى؟ حال دا چې هغه د مخکې نه په کومه خبره خفه پرته وه: نو څکه هغې په غوسې ځواب راکړ چې زه کافره يم "ددې مطلب دا راوځي چې زه څه کافره خو نه يم" په هر حال هغه وخت هغې لمونځ ونه کړ. سهار پاڅېده هغې خپله د سهار لمونځ وکړ او وې ويل: چې په سختئ کې د لمونځ دعوت ولې راکوې؟ سوال دا دى چې هغه په دې جملې سره کافره شوه او که نه؟ د نکاح تازه کولو ته ضرورت شته او که نه؟

جواب: زه کافره يم. که چېرته سوال وي. څنګه چې يې تا تشريح کړې ده، يعنې آيا زه کافره يم؟ مطلب دا چې هيڅکله نه: نو په دې صورت کې ايمان کې فرق نه راځي او نه د نکاح تازه کولو ضرورت شته او که په غوسه کې دا مطلب وي چې زه کافره يم او ته ماته د لمانځه وينا مه کوه؛ نو ايمان يې لاړ او نکاح به دوباره کوي.[1]

په دروغو ويلو دويم واده با ندې څه اثر نه پرېوځي

سوال: فضل احمد غواړي دويمه نکاح وکړي؛ مګر لومړۍ ښځه اجازت نه ورکوي، هندې د فضل احمد ښځه ځان ځرګنده کړه او په عدالت کې يې دا قرار وکړ چې: دا زما خاوند دى او زه ده ته د دويم واده اجازه ورکوم، اوس مطلبي پوښتنه دا ده چې هنده خو په عدالت کې د فضل احمد د دروغو ښځه جوړه شوه. ايا هنده د خپلې لور نکاح د فضل احمد سره کولى شي او که نه؟ د هندې خپله نکاح هم پاتې شوه او که نه؟

جواب: هنده او فضل احمد په دروغو لويه ګناه وکړه[2]، هغوى ته پکار دي چې ددې ګناه نه

١] اذا اطلق الرجل كلمة الكفر عمداً لكنه لم يعتقد الكفر قال بعض اصحابنا لا يكفر، وقال بعضهم: يكفر، وهو الصحيح عندى، كذا فى البحرالرائق. (عالمگيرى/ ٢/ ٢٧٦) ما يكون كفراً اتفاقاً يبطل العمل والنكاح. (درمختار مع ردالمحتار/ ٤/ ٢٤٧/ كتاب الجهاد/ باب المرتد)_

٢]عن ابى هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: آية المنافق ثلاث: اذا حدث كذب.......الخ. (مشكوٰة/ ١٧) لان عين الكذب حرام، قلت وهو الحق قال تعالى: ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

توبه وباسي. مګر هغوی د دروغو ویلو له وجې په رښتیا ښځه او خاوند نه جوړیږي: نو ځکه د هندې د لور سره د فضل احمد نکاح جائز ده

د ښځې په شیدو نکاح نه ماتیږي: خو څښل یې حرام دي

سوال: د ورځپاڼې جنګ د جمعې ورځې مضمون کې ستا نه یو سوال شوی ؤ چې یو خاوند په بې خبرۍ کې د خپلې ښځې د شیدو نه چای جوړې کړې او تولو وڅښلې: نو یو سړي فتوی ورکړه چې د ښځې خاوند نکاح ماته شوه، د هغې په ځواب کې تاسو وویل: چې د ښځې شیدو سره حرمت هغه وخت ثابتیږي چې ماشوم د دوه کالو په عمر کې دننه څښلي وي او ښځه رضاعي مور جوړیږي، لهذا ددې دواړو نکاح هم هغسې پاتې ده.

مونږ یوه بله لیکنه وکتل چې په هغې کې ستا د ځواب پورې یې توکي کړې وې، دا ذهنیت ورکړل شوی چې تا د ښځې د شیدو د حلالېدو فتوی ورکړې ده او ددې خرڅول اخیستل جائز دي او داسې نور...

جواب: دغه لیکنه کې چې کوم ذهنیت ورکول شوی دی هغه غلط دی، د ښځې د شیدو استعمال د چا لپاره هم حلال نه دی، تر دې چې د شیدو څښلو د مودې نه پس خپل ماشوم ته هم ددې د مور شیدې ورکول حرامي دی[۱]. ما چې کومه مسئله لیکلې وه هغه دا ده چې د ښځې شیدو څښلو سره ښځه ددې ماشوم مور جوړیږي او دې شیدو سره هم هغه رشته حرامیږي کومه چې په نسب سره حرامیږي، دا حرمت صرف د رضاعت په موده کې دننه ثابتیږي، که چېرته خدای مه کړه قصدا یا په غلطی سره د لوی عمر سړی د ښځې شیدې وڅښي؛ نو د رضاعت حکم نه ثابتیږي[۲]. ځکه که چېرته په غلطی سره خاوند د خپلې ښځې شیدې وڅښي (څنګه چې د غلطی سره د څښلو سوال شوی ؤ) نو دې سره نکاح نه ماتیږي، ددې دا مطلب نه دی چې د ښځې شیدې څښل حلال دي، دا زه نه ګڼم چې کوم هوښیار سړی زما د ځواب دا مطلب واخلي کوم چې ستا په لیکنه کې تېر شو، خلاصه دا چې د ښځې شیدې څښل حرام دي مګر دې سره نکاح نه ماتیږي.[۳]

...بقیه د تیرمخ] قتل الخراصون، وقال علیه الصلاة والسلام: الکذب مع الفجور وهما فی النار. (شامی/ ٤٢٧/٦/ باب الاستبراء وغیره/ فصل فی البیع)۔

[۱] ولم یبح الارضاع بعد مدته لانه جزء آدمی والانتفاع به لغیر ضرورة حرام علی الصحیح، شرح الوهبانیة. (درمختار/ ۳/ ۲۱۱/ باب الرضاع/ طبع سعید)۔

[۲] (هو) لغة وشرعاً (مص من ثدی آدمیة) خرج بها الرجل والبهیمة فی وقت مخصوص وذلک انه بعد المدة لا یسمی رضیعاً نص علیه فی العنایة وهو حولان. (شامی/ ۳/ ۲۰۹/ باب الرضاع)۔

[۳] مص رجل ثدی زوجته لم تحرم. (درمختار/ ۳/ ۲۲۵) ایضاً: ولم یبح...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

په پس خوردې خوړلو سره نکاح نه ماتيږي

سوال: د يوې مور شيدې ځنبلونکي ته خو په شيدو کې شريک وايي. ليکن دلته ځينې خلکو نه دا هم اوريدل کيږي چې ښځه خاوند په يوه پياله کې د يو بل پس خورده شيدې وڅښي؛ نو نکاح يې ماتيږي، آيا هلک او نجلۍ شيدو کې شريک خور ورور جوړيږي؟

جواب: د کومو شيدو څښلو سره چې نکاح حراميږي هغه که ماشوم د دوه کالو په عمر کې دننه وڅښي، د لوی عمر سړو په منځ کې حرمت نه ثابتيږي[۱]؛ نو ځکه د عوامو دا خيال بالکل غلط دی چې د ښځې خاوند د يو بل پس خورده خوړلو يا څښلو سره نکاح ماتيږي.

د ښځې او خاوند درې څلور مياشتې لرې والي له وجې نکاح نه فاسديږي

سوال: د يوې نجلۍ نکاح په اوه کلنۍ کې شوې وه، اوس ددې د نکاح شپاړس کاله تېر شوي دي، د نجلۍ د بالغېدو اته نهه کاله وشو، نجلۍ تر اوسه د خپل خاوند کور ته نه ده تللې، د ځينې کورني مشکلاتو له امله خفګان منځ ته راغلی چې د کلي مشرانو د نجلۍ مور او پلار سره خوشحاله کړه او وې ويل: چې نجلۍ د هلک سره د هغې خسرګنۍ ته ولېږئ؛ کله چې به يې نجلۍ تياره کړه؛ نو هلک او د هلک پلار به نجلۍ پرېښوده او لاړو به، دا کيسه درې ځله تکرار شوه تر دې چې اوس نجلۍ د تلو نه انکار کوي، د نجلۍ کور والو د دوه نورو مشرانو په ذريعه امر وکړ چې د هلک په کورنۍ يې هيڅ اغېزه ونه کړه، مونږ د ډېرو ملايانو نه معلومات وکړه چې په هغې باندې ځينو ويل: که چېرته ښځه او خاوند درې يا څلور مياشتې ملاو نه شي نو نکاح يې فاسديږي.

جواب: د ښځې او خاوند درې څلور مياشتې جدا اوسېدو سره نکاح نه فسخه کيږي، تر څو پورې چې يې طلاق نه وي ورکړی، ستا په مسئله کې چې کله هلک او نجلۍ دواړه د کور د ابادۍ لپاره تيار نه دي؛ نو په هلک باندې فرض دي چې هغه دا په طلاق ورکولو سره جدا کړي، دا غريبه بې وجې په نکاح کې ساتل ناجائز او ګناه ده[۲]، او د کلي مشرانو ته هم پکار دي چې هلک په طلاق ورکولو مجبور کړي.

...بقيه د تيرمخ] الارضاع بعد مدته لانه جزء آدمي والانتفاع به لغير ضرورة حرام على الصحيح، شرح الوهبانية. (درمختار/ ۳/ ۲۱۱/ باب الرضاع)۔

۱] ايضاً.)۔

۲]ويجب لوفات الامساک بالمعروف. الدرالمختار/ ۳/ ۲۲۹/ کتاب الطلاق) ايضاً: قال تعالى: ''فلا تميلوا كلّ الميل فتذروها كالمعلقة'' (النساء: ۱۲۹)۔

د ښځې خاوند په جدا اوسېدو سره نكاح نه ماتيږي تر څو پورې چې خاوند طلاق نه وي ورکړی

سوال: د نكاح ماتېدلو صورتونه كوم- كوم دي؟ آيا په هغه صورتونو كې دا هم شامل دي چې ښځه د خاوند نه تر اوږدې مودې پورې (څلور پنځه كاله) يا د دېنه هم زيات جدا والی اختيار كړي، د خاوند د راضي كولو باوجود د هغه كور ته رانه شي، خاوند د دې پالنه هم نه كوي او په دې دوران كې د خط رابطه هم نه وي؛ نو آيا نكاح به ختميږي؟ كه نكاح به اوس هم په خپل حال پاتې وي؟

جواب: كه چېرته خاوند طلاق نه وي وركړی؛ نو د ښځې خاوند په جدا اوسېدلو سره نكاح نه ختميږي.

څلور كاله د خاوند ليرې اوسېدو له وجې نكاح نه ده ماته شوې

سوال: زما د مشر ورور د مسافرۍ تقريباً څلور كاله تېر شو چې د هغې په وجه مونږ پوره خفه یو. په داسې حال كې چې ورېندار مې د څلورو كالو راهيسې د مور په كور كې ده. آيا په دې څلورو كالو كې نكاح ماته شوه؟ او آيا زما ورېندار دويمه نكاح كولی شي؟

جواب: دې سره نكاح نه ماتيږي، نه ستا ورېندار دويم ځای نكاح كولی شي، د دې تدبير دا دی چې ښځه دي مسلمان عدالت ته رجوع وكړي، د خپلې نكاح او خاوند د وركېدو شاهدي دي وركړي، عدالت دي دې ته تر څلورو كالو پورې د انتظار كولو وخت وركړي، په دې موده كې دي عدالت د دې د خاوند تلاش وكړي، كه چېرته په دې موده كې د دې د خاوند څه پته ونه لګيږي؛ نو عدالت دي د دې د خاوند د مرګ پرېكړه وكړي، د دې پرېكړې نه پس دي ښځه د خپل خاوند د مرګ عدت (۱۳۰ ورځې) تيري كړي، عدت ختميدو نه پس ښځه دويم ځای نكاح كولی شي.

نوټ: كه عدالت محسوس كړي چې څلور كاله نور د انتظار كولو ضرورت نشته؛ نو د دې نه كمه موده هم ټاكلی شي، په هر حال تر څو چې عدالت د دې د خاوند د مرګ پرېكړه نه وي كړې، د دې پرېكړې نه پس هم ښځه ۱۳۰ ورځې عدت تېرولو وروسته دويم ځای نكاح نه شي كولی.[1]

---

[1] ولا يفرق بينه وبينها ولو بعد مضى اربع سنين خلافاً لمالک فان عنده تعتد زوجة المفقود عدة الوفاة بعد مضى اربع سنين.(شامى۴/۲۹۵)تفصيل دپاره اوګورئ:الحيلة الناجزة للحليلة العاجزة،ص۵۹، طبع دارالاشاعت كراچى)

خاوند ته ورور ویلو سره نکاح نه ماتیږي

سوال: کومه واده شوې نجلۍ چې د هغې دوه بچي هم وي، د خپل خاوند ټول خاندان پېژندلو سره هم که چېرته هغه ته ورور وايي او دا وايي چې زه طلاق غواړم، ده سره زما هيڅ رشته نشته؛ نو آيا نکاح باقي پاتې کيږي؟ حال دا چې نجلۍ په يو صورت هم د خپلې خسرګنۍ کره د تللو لپاره تياره نه ده.

جواب: د نجلۍ په دې الفاظو سره خو طلاق نه واقع کيږي[۱]، تر څو چې خاوند دې ته طلاق ورنه کړي او که چېرته هغه د خپل خاوند کره تلل نه غواړي؛ نو خلع کولی شي.[۲]

د بل ښځه يې خپله ښکاره کړه نو په نکاح يې څه اثر نه پرېوځي

سوال: منظور او سليم په خپل منځ کې ملګري دي، دواړه په سعودي عرب کې د ډېر وخت راهيسي اوسيږي، د منظور د ښځې اقامه (د اوسېدو اجازه) نشته، د سليم ښځه اقامه (اجازه) لري، سليم خپله ښځه مکې مکرمې ته د عمرې لپاره بوتلل غواړي، په لاره کې د پوليسو د پوستې (چوکۍ) له وجې منظور خپل ملګري سليم ته لاړ چې وروره! ستا د ښځې اقامه شته، لهذا تاسو زه او زما ښځه د عمرې لپاره له ځانه سره بوځئ! سليم، منظور او د هغه ښځې په خپل موټر کې مکې مکرمې ته بوځي، په لاره کې چې کله پوستې ته نژدې شو؛ نو منظور خپلې ښځې ته د احرام په حالت کې د پردې حکم کوي، پوليس د منظور د ښځې په اړه وايي چې ددې اقامه څه شوه؟ سليم د پوستې تيرېدلو لپاره دا الفاظ وويل چې دا زما ښځه ده، اوس د مسئلې پوښتنه دا ده چې په اصل کې خو ښځه د منظور وه اوس د منظور د ښځې شرعي حکم څه دی او د احرام په حالت کې چې د پردې کوم حکم ورکړل شوی دی، په دې باندې به دم واجب وي او که نه؟

جواب: په دې سره خو په نکاح باندې څه اثر نه پرېوځي، البته د دروغو ګناه يې شته او هغه هم د احرام په حالت کې[۳]، د احرام په حالت کې ښځې ته په مخ باندې نقاب اچول ناجائز دي؛ مګر پرده ضروري ده، د نامحرمو سرو نه جامو سره يا په بل شي سره په داسې طريقه پرده کول

۱]لان الطلاق لا يكون من النساء. (الدرالمختار مع ردالمحتار/ ۳/ ۱۹۰/ باب نكاح الكافر)۔

۲] وفی القهستانی عن شرح الطحاوی: السنة اذا وقع بين الزوجين اختلاف ان يجتمع اهلهما ليصلحوا بينهما، فان لم يصلحا جاز الطلاق والخلع. (شامی/ ۳/ ٤٤١/ باب الخلع)۔

۳]لان عين الكذب حرام، قلت وهو الحق قال تعالى: قتل الخراصون، وقال عليه الصلاة والسلام: الكذب مع الفجور وهما فی النار. (شامی/ ٦/ ٤٢٧/ باب الاستبراء وغيره/ فصل فی البيع)۔

چې جامه مخ سره ونه لګیږي[۱] او که چېرته ښځې د احرام په حالت کې د لږ وخت لپاره مخ پټ کړ: نو په دې باندې صدقه لازمیږي.[۲]

د شلو کالو راهیسې د ښځې حقوق نه ادا کولو سره نکاح باندې څه اثر نه کیږي

سوال: زما یوه ښځه په هندوستان کې ده. حال دا چې زه په پاکستان کې اوسیږم او په تېر شوي شل کالو کې ما د ښځې حقوق نه دي ادا کړي. اوس زما ښځه پاکستان ته راځي. آیا مونږ اوس هم ښځه او خاوند یو؟

جواب: که تا هغې ته طلاق نه وي ورکړی؛ نو نکاح پاتې ده. د دوباره نکاح کولو هیڅ اړتیا نشته.

خاوند ته د ښځې دا وینا: ته مې له سپي زیات بد راځې

سوال: که چېرته ښځه خاوند ته ووایي: چې ته په ما باندې د سپي نه هم زیات بد لګېږې؛ نو په نکاح کې څه فرق راځي او که نه؟.

جواب: د ښځې په داسې الفاظو نکاح نه ماتیږي: خو هغه ګناه ګاره شوه، داسې الفاظو نه توبه ویستل پکار ده.[۳]

په شلو ماشوما نو پیدا کېدو سره نکاح نه ماتیږي

سوال: زمونږ خواته د ځینو ښځو وینا ده: که چېرته د کومې ښځې شل ماشومان پیدا شي؛ نو ددې د خپل خاوند سره نکاح ماتیږي، ایا دا شرعي مسئله ده؟ زه زیاتره وخت داسې خبرې اورم؛ خو دا چې په شرعي مسئلو کې مهارت نه لرم؛ نو له چا سره پرې زیات بحث نه کوم.

جواب: دا د ښځو بې بنسټه خبرې دي، هیڅ اعتبار نه لري.[۴]

وړې لور ته لاس لګولو سره حرمت نه ثابتیږي

سوال: یو سړی د خپلې ښځې سره ویده ؤ چې هغه خپل لاس د ښځې د نامه لاندې ایښی ؤ،

۱] انما لا تغطي وجهها اجماعاً اه ای وانما تستتر وجهها عن الاجانب باسدال شيء متجاف لا یمس الوجه....الخ. (شامی/ ۲/ ۴۸۸/ کتاب الحج، مطلب فیما یحرم بالاحرام وما لا یحرم)۔

۲] لکن فی تغطیة کل الوجه او الراس یوماً او لیلة دم والربع منهما کالکل وفی الاقل من یوم او من الربع صدقة.....الخ. (شامی/ ۲/ ۴۸۸/ کتاب الحج، مطلب فیما یحرم بالاحرام وما لا یحرم)۔

۳] عن عبدالله قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: سباب المسلم فسق....الخ. (بخاری/ ۲/ ۸۹۳)۔

۴] فتاویٰ دارالعلوم دیوبند مدلل، کتاب الطلاق/ ۱۰/ ۱۲۵)۔

په همدې حالت کې ورته خوب راغلو او د شپې په وخت کې ښځه پاڅېده، په بل کټ باندې ویده شوه، په همدې مهال دده وړه لور چې عمر یې درې ځلور کاله دی هغه راغله او د خپل پلار سره ویده شوه؛ نو هغه په لور د نامه لاندې لاس راغلو؛ خو دا چې زر پوه شو؛ نو خپل لاس یې نور لرې کړ؛ خو ډېر شرمنده شو په ده باندې ښځه حرامه ده او که حلاله؟

جواب: درې ځلور کالو لور ته لاس لګولو سره حرمت نه ثابتیږي، ځکه چې په دې باندې خو اتفاق دی چې پنځو کالوپورې ماشومې ته په شهوت سره لاس لګولو حرمت نه ثابتیږي او په دې هم اتفاق دی چې نهه کاله یا ددېنه زیات عمر والا نجلۍ ته شهوت سره لاس لګولو سره حرمت ثابتیږي، د پنځو کالو نه تر نهو کالو پورې د ماشومې په باره کې اختلاف دی، مګر زیات صحیح قول دا دی چې حرمت نه ثابتیږي. (کذا فی البحر)[1]

د حرمت مصاهرت لپاره د خوند (شهوت) اندازه

سوال: د دین عالمان ددې مسئلې په اړه څه وایي چې کله یو سړی یوې ښځې ته په خوند لاس وروړي؛ خو هغه مخکې په خوند کې نه وي، بیا هغه د یو عالم نه پوښتنه وکړه، هغه ورته وویل: که چیرې مخکې خوند (شهوت) وي؛ نو د شهوت زیاتېدل شرط دي، هغه کس ورته وویل: چې زه به هغه مذهب غوره کړم چې په هغې کې حرمت مصاهرت د ګوتې وړو په وجه نه ثابتیږي. تقریباً یو کال تېر شو؛ نو هغه کس په هدایه ثاني اوشرح وقایه کې خپله په واضح ډول وکتل چې هغه شهوت معتبر دی د کوم په وجه چې د تشو متیازو آله (ذکر) په خوند کې راشي، که چیرې ذکر د مخکې نه په خوند کې وي؛ نو د ګوتې وړلو په وجه انتشار زیات شو، اوس هغه غور وکړ چې ګوتو وړلو په وجه انتشار زیات شوی او که نه؟ نو د هغه شک شو او مخکې یې کنزالدقائق کې صرف دومره وکتل چې شهوت سره ګوتې وړلو په وجه حرمت مصاهرت ثابتیږي، دا ورته نه وه معلومه چې شهوت سره د ګوتو وړلو تعریف څه دی؟

زما په ذهن کې صرف دا ؤ چې د شهوت ګوتې وړل صرف هغه دي، د کومې په وجه چې مذي وځي، بیا مې د یو عالم نه پوښتنه وکړه: که چیرې مخکې شهوت موجود وي؟ نو هغه وویل: که بیا شهوت زیات شي؛ نو اوس د هدایه ثاني لوستلو وروسته معلومه شوه چې د شهوت په وجه د ګوتو وړلو تعریف دا دی او ددې تعریف معلومېدو نه پس چې اوس غور کوم؛ نو شک پیدا کیږي، اوس ددې شک اعتبار وکړم او که نه؟

[1] قال في المعراج: بنت خمس لاتكون مشتهاة اتفاقاً، وبنت تسع فصاعداً مشتهاة اتفاقاً، وفيما بين الخمس والتسع اختلاف الرواية والمشائخ، والاصح انها لا تثبت الحرمة. (البحرالرائق/ كتاب النكاح/ ٣/ ١٠٦/ طبع بيروت)

ایا په دې صورت کې واده کول جائز دي او که نه، عالمانو رانه دا پوښتنه هم ونه کړه چې تاته د شهوت په وجه د ګوتو ورو تعریف معلوم دی؟ او اوس چې غور کوم نو شک مې پیدا کیږي

سوال: ۲ که چیرې د شک اعتبار وکړی شي؛ نو هغه د ښځې نه څنګه پوښتنه وکړي چې د هغې شهوت پیدا شوی ؤ او که نه؟ د ښځې د شهوت اعتبار به وي او که نه؟

سوال: ۳ که په بل مذهب باندې عمل وکړي؛ نو ایا دا صحیح دي او که نه؟ حال دا چې ټول مذهبونه حق دي، باید کومه لار اختیار کړو؟

جواب: ۱ "دع ما یریبک الی مالا یریبک"[۱]

د نبي کریم ﷺ حدیث دی.

کله چې د شهوت په وجود باندې یقین دی او د شهوت زیاتولو کې شک وي؛ نو د حلال او حرام په منځ کې شک شو، شکي شی پرېښودل هم هغه شان واجب دی لکه څرنګه چې حرام دی.[۲]

ددې نه پرته غوره دا ده چې د آلې انتشار به هم د ورو ګوتو په وجه شوی وي او د ورو ګوتو په وجه زیاتی هم امکان لري، په دیکښې به د حرمت فتوی وي.

جواب: ۲ څلور واړه مذهبونه حق دي؛ خو د نفس د خواهش په وجه د یو مذهب لپاره بل مذهب پرېښودل حرام دي[۳]، دې باندې د مذهبونو امامان متفق دي، په دې صورت کې د مذهب بدلولو اجازه نشته. هذا ماظهر لي والله أعلم بالصواب!

۱] مشکوٰة/ ۲۴۲/ باب الکسب وطلب الحلال، طبع قدیمی)۔

۲] اذا اجتمع الحلال والحرام غلب الحرام. الاشباه والنظائر/ ۱/ ۱۴۴/ طبع ادارة القرآن)۔

۳] اما انتقال غیره من غیر دلیل بل لما یرغب من عرض الدنیا وشهوتها فهو المذموم الآثم المستوجب للتادیب والتعزیر لارتکابه المنکر فی الدین واستخفافه بدینه ومذهبه. (ردالمحتار/ ۴/ ۸۰/ باب التعزیر)۔

[د واده مسئلې]

د کورنه د لرې اوسېدلو موده

سوال: مونږ دلته د یو کال راهیسې په پردي هېواد کې اوسېږو، اسلام راته د ښځې نه لرې اوسېدلو لپاره څومره موده اجازه راکوي؟

جواب: حضرت عمرفاروق رضی اللہ عنہ د مجاهدینو لپاره دا حکم کړی ؤ چې هغوی دې د څلورو میاشتو نه زیاته مسافري نه کوي، کوم خلک چې د ګټې لپاره بهر هېوادونو ته لاړ شي او ځوانانې ښځې شاته پرېږدي، هغوی ډېره بې انصافي کوي، بیا ځینې خلک خو د ظلم دپاسه ظلم دا کوي چې خپلو ښځو ته حکم کوي چې د دوی د مور- پلار او ورونو خویندو خدمت به کوي. هغه بې چاره ګانې په عذاب کې اخته کړي، د خاوند جدایي او د هغه د کورنۍ بې عزته رویه او ځینې دا ظلم هم کوي چې بهر هېواد ته رسېدو سره سمدستي هلته بل واده وکړي، ددې نتیجه بیا دا وي چې ځینې وخت کور خراب شي، که چېرته دا بې ژبه ښځه هم داسې دلته پرېښودل ؤ؛ نو دې سره د نکاح کولو څه ضرورت ؤ؟ [1]

د نجلۍ د نکاح لپاره د پیسو غوښتو نکو مورپلار شرعي حکم

سوال: د شریعت حکم څه دی چې مور- پلار د نجلۍ د نکاح لپاره د هلک نه پیسې غواړي؟ څنګه چې د پاکستان په ځینو برخو کې داسې رواج دی.

جواب: که چېرته د نجلۍ مور- پلار غریب وي او په نکاح کې د مرستې په لپاره د هلک له کورنۍ څه مرسته وغواړي؛ نو هیڅ خبره نشته، کنه نو نکاح کې صرف مهر اخیستل جائز دي، ددې نه علاوه هر ډول روپۍ اخیستل درست نه دي[2] او د مهر یا زېوراتو وغیره اخیستل نه اخیستل هم د ښځې خوښه وي[3] مور پلار یې د وصولۍ حق نه لري، تر څو پورې چې نجلۍ مور- پلار ته هبه کړې نه وي[4]، باقي د مور- پلار لپاره د نجلۍ په سر رشوت اخیستل د

۱] ان عمر رضی الله عنه لما سمع فی اللیل امراة تقول: فوالله لو لا الله لخشی عواقبه، تزحزح من هذا السریر جوانبه. فسال عنها، فاذا زوجها فی الجهاد، فسال بنته حفصة رضی الله عنها: کم تصبر المرأة عن الرجل؟ فقالت:اربعة اشهر! فامرامراء الاجناد ان لایتخلف المتزوج عن اهله اکثرمنها.(شامی/ ۳/ ۲۰۳/باب القسم)

۲]اخذ اهل المراة شیئاً عند التسلیم فللزوج ان یسترده لانه رشوة ای بان الجا ان یسلمها اخوها او نحوه حق یاخذ شیئاً. (ردالمحتار مع الدرالمختار/ کتاب النکاح، قبیل مطلب فی دعوی الاب ان الجهاز عاریة/ ۳/۱۵۶)

۳]لان المهر حقها. (هدایة/ ۲/ ۳۲۵) ایضاً: المختار للفتویٰ ان یحکم بکون الجهاز ملکاً لا عاریة. (شامی/ ۳/ ۱۵۷/ باب المهر، مطلب فی دعوی الاب ان الجهاز عاریة)۔

۴]عن ابی صالح قال: کان الرجل اذا زوج ابنته اخذ صداقها دونها ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

شریعت په رڼا کې ثابت نه دي.

د نجلۍ والو نه د زلمي د جامو په نوم پیسې اخیستل

سوال: د ځینو خلکو په واده کې یو رسم دی چې هلک والا به د نجلۍ کورنۍ نه د زلمي د جامو په نوم دوه - څلور زره یا لس - شل زره روپۍ نغدې اخلي، ددې شرعي حکم څه دی؟ ما اوریدلي دي چې حرام دي.

جواب: شریعت د نکاح ټوله خرچه د خاوند په ذمه لازمه کړې ده[۱]، نجلۍ یا نجلۍ والو باندې د خاوند لپاره هیڅ شی هم لازم نه دي، که چېرته څوک په خپله خوښه تحفه یو بل ته ورکوي؛ نو ددې نه یې منع نه ده کړې، تاسو چې د کومو روپو ذکر کړی هغه تحفه نه ده، بلکې په واده کې شرط دی؛ نو ځکه ددې په ناجائز کېدو کې هیڅ شک نشته[۲]، داسې غیر شرعي رواجونه په مختلفو معاشرو کې بېل- بېل دي، مسلمانانو ته پکار دي چې دا ټول غیر شرعي رواجونه ختم کړي.

یو ناوړه رواج

سوال: د واده په پروګرام کې چې کومه ډوډۍ خلکو ته ورکول کېږي هغې ته ولیمه ویل کیږي، ځینې خلک خو ډېرې ورځې پس ولیمه کوي او د هغې ډوډۍ نه پس هغوی د خوراک کونکو نه څه پیسې اخلي، پنځوس یا سل روپۍ د خپل وس مطابق، یا چې څومره یې ورکړي وي هغومره یا د هغې نه ډېرې ترې اخلي، داسې ناوړه رواج په دې نیت اخیستل چې زما بیا دده په واده کې د سلو په ځای یو نیم سل دي او ورکونکي یې هم په دې نیت ورکوي چې ماته به بیا ددې نه ډېرې پیسې ملاوېږي؛ نو آیا په دې نیت دغه روپۍ اخیستل او ورکول جائز دي او که چیرې د اخیستلو نیت نه وي، صرف ددې لپاره یې ورکړي چې خپلوانو سره تعلق ختم نه شي یا ګاونډیان یې بد ونه ګڼي او د نه اخیستلو په نیت څه پیسې ورکیس چې واده کې برخه واخلي؛ نو آیا دې طریقې سره خوراک کونکي باندې ګناه شته؟ حال دا چې د هغه د واپس اخیستلو هیڅ نیت نه وي.

...بقیه د تیرمخ] فنهاهم الله عن ذلک ونزل: وآتوا النساء صدقاتهن نحلة، رواه ابن ابی حاتم وابن جریر. (تفسیر ابن کثیر/۲ /۱۹۱/ سورة النساء/ طبع رشیدیه کوئته)۔

[۱] ونفقة الغیر تجب علی الغیر باسباب ثلاثة: زوجیة.....فتجب للزوجة بنکاح صحیح.......علی زوجها لانها جزاء الاحتباس. (الدرالمختار مع ردالمحتار/ ۳/ ۵۷۲/ باب النفقة)۔

[۲] ولو اخذ اهل المرأة شیئاً عند التسلیم، فللزوج ان یسترده لانه رشوة. (فتاویٰ عالمگیری، الفصل السادس عشر فی جهاز البنت/ ۱/ ۳۷۱، ایضاً: ردالمحتار، باب المهر/ ۳/ ۵۱۶)۔

جواب: د ښځې او خاوند د کوروالي کولو وروسته په سبا سهار د خپل وس مطابق ولیمه سنت ده[1]. د غه یاد رواج بد ډېر بد رواج دی، په دیکښې ډېرې بدی دي، په دې وجه د واپس اخیستو په نیت بیخي نه دي ورکول پکار. څه چې ورکول غواړئ، د هدیې په نیت یې ورکړئ، د واپسۍ نیت او طمع ساتل نه دي پکار.

واده کې د هندوانو رواجونه لمانځل ناجائز دي

سوال: د ډیرې زمانې راهیسې په واده کې یو نه، بلکې په سوونو د هندوانو رواجونه لمانځل کیږي، په دغه رواجونو کې یو رواج دا هم دی چې نجلۍ والو ته سره له معلوماتو چې سړي ته سره زر اچول حرام دی، واده کې گوتمه هلک ته ورکړي او زلمي ته هغه گوتمه اچول ضروري وي، ځکه چې د سړي د لاس په گوتمه کې صرف د سپینو زرو گوتمه ددې خبرې نښه گڼل کیږي چې ددې سړي کوزده شوې ده او د واده نه پس ددې ښودنې لپاره چې اوس یې واده هم شوی دی، زلمې د سرو گوتمه اچوي، ددېنه علاوه د زلمي په لاسونو باندې نکریزي هم لگوي، مونږ ته ځینې خلک دا وايي: چې په خوشحالۍ کې هر څه جائز دي، آیا رښتیا هم په خوشحالۍ کې هر څه جائز وي؟

جواب: واده کې دا د هندوانو رواجونه لمانځل ناجائز دي، بلکې د ډېرو گناهونو مجموعه ده[2]، او دا چې په خوشحالۍ کې هر څه جائز دي دا نظریه خو ډېره جاهلانه ده، قطعي حرام حلالول او جائز ویلو سره د کفر وېره ده[3]، گویا شیطان صرف زمونږ په گناه گاره کېدو باندې راضي نه دی، بلکې د هغه خواهش دا دی چې مسلمان گناه، گناه ونه گڼي، د دین حلال او حرام، حرام ونه گڼي، ددې لپاره چې صرف گناه گار نه، بلکې کافر تر دنیا تېر شي، سړي ته سره زر اچول او نکریزې لگول نه په خوشحالۍ کې جائز دي او نه په غم کې[4]، مونږ خلک په

۱]اتخذ ولیمة قال ابن الملک تمسک بظاهر من ذهب الی ایجابها والاکثر علی ان الامر للندب قیل انها تکون بعد الدخول وقیل عند العقد وقیل عندهما واستحب اصحاب مالک ان تکون سبعة ایام والمختار انه علی قدر حال الزوج. (مرقاة/ ۳/ ۴۵۰/ باب الولیمة)_

۲]قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: من تشبه بقوم فهو منهم. (مشکوٰة/ ۳۷۵) وعن عمر بن شعیب عن ابیه عن جده ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال: لیس منا من تشبه بغیرنا.....الخ. (مشکوٰة/ ۳۴۰) تفصیل دپاره اوگورئ: بهشتی زیور_حصه ششم_ بیاه کی رسمون کا بیان، ص: ۲۰، ۴۲۹)_

۳]فی البحر ان من اعتقد الحرام حلالاً فان کان حراماً لغیره کمال الغیر لا یکفر وان کان لعینه فان کان دلیله قطعیاً کفر والا فلا وقیل التفصیل فی العالم، اما الجاهل فلا یفرق بین الحرام لعینه ولغیره وانما الفرق فی حقه ان ماکان قطعیًا کفر به والا فلا.....الخ. (ردالمحتار/ ۴/ ۲۲۳/ باب المرتد)_

۴]عن ابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم انه نهی عن خاتم الذهب...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

واده کې د الله تعالی ډېر حکمونه په جرات ماتوو، د همدې نتیجه ده چې داسې واده اخر هم د کور د خرابېدو لامل وګرځي

په واده کې ښځې ته پګړۍ (سهرا) تړل

سوال: څو ورځې مخکې تاسو د يو سوال په ځواب کې ليکلي ؤ چې په واده کې ښځې ته پګړۍ تړل (سهرا چې د هندوانو يو رواج دی او په ودونو کې پلې کېږي) کېږي. د يو صاحب وينا ده چې دا له کوم ځايه شرک شو؟ شرک خو د الله تعالی په ذات او صفاتو کې څوک شريکولو ته وايي، هغه فتوی يې ليکلې راوړه چې په کومه کې دا ثابت شوي ؤ چې دا يو ملکي دود او کلتور دی. فتوی ستاسو په خدمت کې درولېږل شوه، همدا راز د هغوی وينا ده کوم کار چې هندوان کوي که هغه څېرته رواج وي؛ نو هغوی خو ځان ته مخې ته ډوډۍ ږدي او خوري يې: نو آيا ځان ته مخې ته ډوډۍ ايښودل هم د هندوانو رواج شو؟ نبي کريم ﷺ فرمايلي چې: مه درېږئ، لکه څنګه چې هندوان درېږي؛ نو آيا درېدل د هندوانو رواج شو؟ د ښځې پګړۍ تړل هغه وخت د هندوانو رواج دی چې هغه د هندوانو د تقليد په نيت پلې شي، نه دا چې د خپل هېواد دود او کلتور وګڼل شي، تاسو ته مو ددې په اړه د دويمې ډلې فتوی ايښې او ځواب يې مونږ ته راولېږئ!

جواب: تاسو چې د مولانا صاحب کومه فتوی رالېږلې، په هغې کې دا وينا ډېره ليکل شوې: چې په واده کې د ښځې پګړۍ تړل وغيره د مسلمانانو يوه دوديزه کړنه ده چې ترسره کېږي، دا له پخوا راهيسې مسلمانانو کوله؛ خو د ياد مولوي صاحب دا فتوی او د هغه استدلال صحيح نه دی.

اصل کيسه دا ده چې دا رواج د هندوانو نښه ګڼل کېږي، کوم خلک چې د هندوانو څخه مسلمان شوي دي، هغوی د کم علمی له وجې په ډېرو هندي طريقو عمل کړی[۱]، هم دا وجه ده چې د عالمانو په کورونو کې دا رواجونه نشته؛ نو څکه دې ته د مسلمانانو دوديز نوم ورکول صحيح نه دي، بلکې له پخوانه د هندوانو دود او د هغوی کلتور دی، نبي کريم ﷺ د پردو قومونو خاص تهذيب او ثقافت خپلولو څخه منع کړې يو پکښې دا دی:

من تشبه بقوم فهو منهم.، (مسند احمد ج ۲ص ۵۰)

...بقيه د تيرمخ] (مسلم شريف/ ۲/ ۱۹۵) لان النص حرم الذهب والحرير على ذكور الامة بلا قيد البلوغ.......وفي البحزاخر: ويكره للانسان ان يخضب يديه ورجليه......الخ. (شامى/ ۶/ ۳۶۲/ كتاب الحظر والاباحة/ فصل في الليل)۔

[۱] تفصيل دپاره اوګورئ: بهشتى زيور_حصه ششم_ بياه كى رسمون كا بيان، ص: ۲۰، ۴۲۹)۔

ترجمه څوک چې د کوم قوم سره مشابهت کوي هغه هم له هغوی څخه دی.

ددې ځای نه د مولوي صاحب د دلیل خواب هم راوځي چې هندوان ډوډۍ مخې ته ږدي او خوري يې؛ نو آيا دا هم د هندوانو رواج دی؟ جواب دا دی چې خوراک خو ټول مخې ته ږدي او خوري يې؟ نو ځکه دا د هندوانو خاص رواج نه شو. هو که چېرته هندوان په کومه خاصه طريقه خوراک کوي: نو هغه طريقه ضرور د هندوانو رواج دی او د مسلمان ملت لپاره يې خپلول ناجائز دي، هم دغه راز دربېږي خو ټول خلک؛ نو دربېدل د هندوانو رواج نه شو. نبي کريم ﷺ ددې نه منع کړې. د فتاوی رشديه نه چې کومه مسئله نقل شوې د هغې تعلق زمونږ د مسئلې سره هيڅ نشته. هغه مسئله خو د فقه په ټولو کتابونو کې ليکل شوې، چې د سپينو زرو ګوتمه سړي ته د څلورو ګوتو پورې جائز ده، ددې نه زيات ناجائز ده[۱]، د ياد سړي دا وينا چې د ښځې خاص پګړۍ هم ددې شيانو له ډلې څخه ده، هر کله چې دا جائز شو؛ نو د ښځې دغه پګړۍ (سهرا) هم جائزه شوه. دا داسې دليل دی چې يو سړي وړاندې کړی ؤ چې د انګورو پاکې اوبه حلالې، شربت يې هم حلال، کله چې ددې په ملاوېدو سره شراب جوړ شي؛ نو هغه هم حلالېدل پکار دي، ددې نه دا څنګه لازم شوه چې د هندوانو رواجونه لمانځل هم جائز دي.

په کوم واده کې چې ډول غږيږي په هغې کې شريکېدل

سوال: په يو واده کې ډول غږيږي او واده والا د خوراک انتظام هم کوي چې هغې ته د خيرات نوم ورکوي، آيا د ډول له وجې دا خوراک حرام شو او که جائز؟

جواب: په کوم واده کې چې د ګناه کار کيږي، که چېرته د تلو نه مخکې خبر شو؛ نو په داسې دعوت کې شرکت کول ناجائز دي، کوم خوراک چې حلال وي؛ نو ډول سره نه حراميږي، ليکن ددې خوراک لپاره تلل او خوړل يې ناجائز دي.[۲]

د ښځې د رخصتولو پر مهال د قرآن سيورۍ کول

سوال: نن سبا په دې اسلامي معاشره کې څو ډيرې غلطې او د هندوانو رواجونه پيل شوي دي، هغه وخت زيات افسوس وي چې کله کوم رواج د اجر او ثواب ګڼلو لپاره وشي، مثلاً د

۱]وکذا المنسوج بذهب يحل اذا كان هٰذا المقدار اربع اصابع والا لا يحل للرجل......الخ. وفى الشامية: وفى القنية لا باس بالعلم المنسوج للذهب للنساء فاما للرجال فقدر اربع اصابع وما فوقه يكره.(شامی/ ٦/ ٣٥٢)

۲] من دعى الى الوليمة فوجد ثمه لعبا او غناء فلا باس ان يقعد وياكل فان قدر على المنع يمنعهم وان لم يقدر يصبر وهٰذا اذا لم يكن مقتدى به اما اذا كان ولم يقدر على منعهم فانه يخرج ولا يقعد ولو كان ذٰلک على المائدة لا ينبغى ان يقعد وان لم يكن مقتدى به وهٰذا كله بعد الحضور واما اذا علم قبل الحضور فلا يحضر لانه لا يلزمه حق الدعوة......الخ. (عالمگیری/ ٥/ ٣٤٣/ الباب الثانى عشر فى الهدايا والضيافات)_

نجلۍ د رخصتۍ پر وخت د هغې په سر د قرآن سیوری کول. حال دا چې ددې قرآن لاندې نجلۍ (ناوې) چې په کوم حالت کې وي. ښکاره خبره ده چې د قرآن د آیتونه خلاف ورزي کیږي، یعني ځان ډول او سنګار یې کړی وي، په نامحرم سړي یې نظر لګیږي، عکسونه اخیستل کیږي، که چېرته نجلۍ وایي چې داسې صحیح نه ده بلکې پرده لازمي ده چې په دې قرآن کې یې هم لیکلي دي چې د کوم سیوری په دې شوی دی: نو هغې ته خلک (قدامت پسنده) وایي او که چېرته ووایي چې بیا د قرآن سیوری مه کوه؛ نو هغې ته ګمراه وایي. تاسو د قرآن او سنتو په رڼا کې ولیکئ چې د ناوې داسې د قرآن تر سیوري لاندې رخصتول د نامحرمو وړاندې څه حکم لري؟ آیا قرآن صرف ددې لپاره نازل شوی چې د هغې سیوری کوه؛ اګر که په خپلو عملونو سره دا آیتونه تر خپلو قدمونو لاندې کوي

جواب: ناوې باندې د قرآن کریم سیوری کول محض یو رواج دی، ددې هیڅ شرعي ثبوت نشته. ناوې تیارول او نامحرمو ته ښودل حرام دي[۱]، او د نامحرمو په محفل کې په هغې باندې د قرآن سیوری کول د قرآن کریم د حکمونو پیمالول دي، لکه څنګه چې تاسو لیکلي.

د حاملې ښځې سره کوروالی کول

سوال: آیا یو سړی د خپلې حاملې ښځې سره کوروالی (صحبت) کولی شي؟

جواب: شرعاً جائز ده، لیکن په ځینو صورتونو کې طبي توګه ښځې ته زیان رسیږي. ددې لپاره حکیم او ډاکټرانو سره مشوره وکړئ! [۲]

د دوه اخترونو تر منځ واده کول

سوال: ځینې بزرګان وایي چې د دوه اخترونو تر منځ نکاح کول صحیح نه دي؛ نو څکه د وړوکي اختر نه مخکې او د لوی اختر وروسته واده کول پکار دی. که چېرته د دواړو اخترونو په منځ کې نکاح وشي؛ نو واده به ناکامه وي؟

جواب: دا بزرګان غلط وایي، د حضرت عایشې رضي الله عنها واده په شوال کې شوی ؤ. ددېنه زیات کامیابه واده د چا کېدی شي؟ [۳]

ایا د اړتیا پر مهال د حمل لرې کول جائز دي؟

سوال: د دین عالمان او مفتیان د لاندې مسئلې په اړه څه فرمایي چې کله د واده شوي ښځې

---

[۱] "یٰأیها النبی قُل لازواجک وبناتک ونساء المؤمنین یدنین علیهن من جلابیبهن" (سورة:۳۳، الاحزاب: ۵۹)

[۲] ولو تضررت من کثرة جماعه لم تجز الزیادة علی قدر طاقتها......الخ. (درمختار/ ۳/ ۲۰۳)۔

[۳] نکح النبی صلی الله علیه وسلم من عائشة رضی الله عنها فی شوال(اصح السیر ۶۱۵/ سیرة مصطفٰی/ ۲/ ۳۹۰)

ماشومان زيات شي او د بچو تربيه سمه نه شي کولای، آيا داسې ښځه د اپريشن په ذريعه يا کومې دوايي په ذريعه حمل لرې کولی شي؟ که ښځه هميش ناروغه وي يا کمزورې وي آيا په دې صورتونو کې حمل لرې کول جائز؟ د قرآن او سنتو په رڼا کې خواب راکړئ.

جواب: حمل چې کله د څلورو مياشتو شي؛ نو په هغې کې روح واچول شي. ددې نه پس د حمل غورځول حرام دي، چې د هغې له وجې به د پوره قتل ګناه وي[۱]. ددې نه مخکې که د کومې مجبورۍ له وجې وشي؛ نو اګر چې جائز دی[۲] خو بغير د کومې سختې مجبورۍ نه مکروه دی.[۳]

د واده په ذريعه د مسلمانو ځوانانو د مرتد کولو چل

سوال: څه فرمايي علماء کرام ددې مسئلې په اړه چې:

۱: يو بالغ ځوان په خپله خوښه د يوې ځوانې قادياني نجلۍ سره واده کول غواړي، نجلۍ په پټه د مسلمانېدو دعوه کوي، داسې چې د نجلۍ مور پلار او کورنۍ يې د مسلمانېدو خبر نه شي.

۲: د نجلۍ مور پلار د ځوان نه په احمدي طريقه نکاح کول غواړي او وروسته بيا په اسلامي طريقه هم نکاح کولو ته تيار دي.

۳ د مسلمان ځوان اصرار دی چې د نجلۍ مور پلار دې په احمدي طريقه نکاح وکړي موږ به يې په اسلامي طريقه وکړو.

۴: په دې صورتونو کې کوم صورت شرعي حکم لري؟ آيا په دواړو طريقو نکاح جائز ده؟ آيا دا طريقه په شريعت کې جائز ده؟

د قاديانانو د نکاح خط د ليږل شوي فوتو کاپي نه ښکاره ده چې قادياني طريقه کې د هلک له طرفه د هغه د پلار شرکت لازمي دی او دوه شاهدان هم ضروري دي، آيا د هلک پلار او شاهدان همدا راز د هلک ورور خور مور او نور خپلوان د قادياني طريقې نکاح کې شرکت کولو سره د دوی دين، ايمان او اسلام په خپل زور حال باندې وي؟ همدا راز د راتلونکي ژوند طريقه به څنګه پوره کوي؟ د نکاح لپاره د تيارونکي ځوان او د مور- پلار د آئنده تعلقاتو شرعي طريقه څه ده؟ د باقي اولاد او خاندان د افرادو پاتې ژوند کې مذکوره خلکو سره هم د کاروباري ژوند تعلقات به په کوم بنياد ساتل کيږي؟ ټولو متعلقه امورو باندې په تفصيل سره

---

[۱] وان اسقطت ميتا ففى السقط غرة لوالده من عاقل الام تحضر......الخ. وفى الشرح: اى بعلاج او شرب دواء تتعمدبه الاسقاط، اما اذا القته حيا ثم مات فعلى عاقلتها الدية فى ثلاث سنين...الخ. (شامى/ ۶/ ۴۲۹)

[۲] يباح اسقاط الولد قبل اربعة اشهر. (درمختار/ ۳/ ۱۷۶). ويخاف هلاک الولد قالوا يباح لها.....وقدروا تلک المدة بماة وعشرين يوماً......الخ. (شامى/ ۶/ ۴۲۹/ طبع ايچ ايم سعيد)۔

[۳] فاباحة الاسقاط محمولة على حالة العذر او انها لا تأثم اثم القتل. (شامى/ ۳/ ۱۷۶)۔

د شرعي تفصيلاتو نه مو خبر کړئ!

جواب: د سوال په ۲ جزء کې ذکر شوي چې د نجلۍ مور او پلار د هلک نه په خپله احمدي طريقه نکاح کول غواړي او په ۳ نمبر کې يې ليکلي چې مسلمان خوان هم احمدي طريقې ته تيار دی، دا چې وروسته به په اسلامي طريقه نکاح وکړو، کتل پکار دي چې په احمدي طريقه نکاح څنګه ده؟ تاسو چې د قاديانانو د نکاح فارم راليږلی دی. د هغې په اتم نمبر باندې د امير د تصديق د عنوان لاندې دا عبارت دی. نوم ؛دلته د زلمي نوم ليکل کيږي؛ زېږدنه .... احمدي دی يا .... د فلانکي تاريخ او کال راپه دېخوا احمدي شوی.

ددې مطلب دا دی چې قادياني کله چا ته خپله لور ورکوي؛ نو مخکې د هلک نه د هغه د قادياني کېدو اقرار اخلي، او دهغوی امير ددې امر تصديق کوي چې هو! دا هلک پيدايشي قادياني دی او د فلاني وخت څخه قادياني راروان دی.

ګويا يو مسلمان هلک ته د قاديانانو نجلۍ په دې شرط ورکول کيږي چې هلک پيدايشي قادياني وي يا د فلانکي وخت څخه قادياني راروان دی، د قاديانانو ذمه دار افراد دده د قادياني کېدو پوره تصديق کوي. ددېنه واضحه شوه چې د قاديانانو کوم مسلمان ته نجلۍ ورکول په اصل کې د هغه د قادياني جوړولو يو چل دی، دا مسلمان ځوان چې کله د قاديانانو په فارم باندې د هغوی په طريقه نکاح وکړي؛ نو تاسو ووايئ چې ايا دده ايمان اوس هم پاتې شو؟[1]

پرته له دې چې د قاديانانو په دعوت او تبليغ پابندي ده؛ نو ځکه قاديانانو د يو پټ پروګرام چلولو اړوند د مسلمانو ځوانانو ته د قادياني جينکو په جال کې بندول مطلب دي؛ نو د همدې له امله کله چې د قاديانانو نجلۍ ښکاره د مسلمانېدو اعلان نه وي کړی او خپل زوړ قادياني مذهب او د خپل مور پلار او خپلوانو سره يې رشته نه وي پرې ايښې؛ نو د کوم ځوان مسلمان لپاره د هغې په جال کې بندېدل نه دي پکار، هلک او د هلک مور- پلار او نورو خپلوانو ته په داسې نکاح کې شرکت کول ناجائز دي چې د هغې له وجې د ايمان د ختمېدو وېره ده.

د قادياني نجلۍ دا وعده چې هغه به د نکاح نه پس يا د نکاح نه مخکې به پټه طريقه مسلمانه شي، ددې معنی دا ده چې هغه به په پټه طريقه د مسلمانېدو د وعدې باوجود ښکاره قادياني وي، دا هم د قاديانانو يوه جوړه دسيسه ده چې د هغې په وجه هغوی غواړي ساده ځوانان په خپل دام کې ګېر کړي، دا چې د نکاح نه پس هلک به هغوی د هلک د قادياني جوړولو په مزه - مزه کوششونه کوي، که چېرته هغه قادياني شو (څنګه چې زياتره وخت داسې

---

[1] اذا رای منکراً معلوماً من الدين بالضرورة فلم ينکره ولم يکرهه ورضی به واستحسنه کان کافراً. (مرقاة/ ۵/ ۳/ باب الامر بالمعروف/ طبع بمبئی)۔

شوي، نو د قاديانانو هدف پوره شو او که چېرته هلک قادياني نه شي: نو د قاديانانو له طرفه دی د انتقام ننبه وګرځېدله چې په هغې کې دا نجلۍ پوره - پوره مرسته کوي او هلک ته په داسې ناخاپي مصيبت کې تنګېدل چې د هغې نه په ټول عمر کې بيا نه شي وتلی. زما مخې ته ددې ډېرې بېلګې دي، ځکه د کوم مسلمان خوان لپاره د قادياني نجلۍ په عشق کې اخته کېدو سره د خپل ايمان بربادول نه دي پکار او د نجلۍ په دې نا مناسبه وعده چې هغه به په پټه طريقه مسلمانه شي، قطعاً اعتماد نه دی کول پکار.[1]

د دوه هلکانو يا دوه جينکو يوځای واده نه کول

سوال: د جنتي کالي ټولې مسئلې صحيح دي په يو ځای کې مي ليدلي چې د دوه هلکانو يا د دوه جينکو واده په يو ځای نه دي کول پکار، ددې څه وجه ده؟ آيا په اسلام کې د دوه هلکانو يا د دوه جينکو واده په يو ځای کې کول منع دي؟

جواب: دا شرعي حکم نه دی، يو حکيمانه مشوره ده او ددې وجه يې هم هلته ليکلې ده.

په غلطۍ سره د ښځو بدلېدو شرعي حکم

سوال: د دوه سکه خويندو په يوه ورځ واده وشو، يوه خور يې حيدرآباد ته تله او بله فيصل آباد ته؛ مګر په غلطۍ سره حيدرآباد والا ناوې فيصل آباد ته لاړه او فيصل آباد والا ناوې حيدرآباد ته روانه شوه، کور والا د لومړۍ شپې تېرېدلو نه پس خبر شول، دا خبره په ورځپاڼو کې خپره شوه؛ نو ځکه د ورځپاڼو والا هم دا غوښتنه وه چې په دې مسئله کې د دين د عالمانو نه يقيني فتوی واخلي چې ددې مسئلې حل به څه وي؟

آيا د دواړو خويندو نکاح د دوی د اصل خاوندانو سره منسوخه شوه که هغه نکاح به په خپل ځای برقراره وي؟ غيرمحرم سره په غلطۍ يوه بستره کې څه کفاره ادا کول پکار ده؟ د فقه حنفي مطابق ددې مسئلې حل راته وښيئ!

جواب: ياد صورت سره څو مسئلې تړاو لري:

۱ د دواړو خويندو نکاح د دوی د اصل خاوندانو سره همداسې پاتې ده، د غلطې رخصتۍ له وجې په دې کې څه فرق نه دی راغلی.[2]

۲: دواړو د خپلې ښځې ګڼلو سره کوروالی کړی دی؛ نو ځکه به د دوی نيوکه نه کيږي، د فقه په اصطلاح کې دې ته وطی بالشبه ويل کيږي چې په هغې باندې د جائز کوروالي حکمونه پلي

۱] وحرم نكاح الوثنية بالاجماع........وكل مذهب يكفر به معتقده. (شامي/ ۳/ ٤٥). ايضاً: ولا يصلح ان ينكح مرتداً او مرتدة احد من الناس مطلقا........الخ. (درمختار/ ۳/ ۲۰۰/ باب نكاح الكافر)۔

۲] النكاح ينعقد بالايجاب والقبول........الخ. (هداية/ كتاب النكاح / ۲/ ۳۰۵/ طبع ملتان)۔

کیږي، (چې د هغې تفصیل لاندې به نمبرو کې ورکړل شوی دی،

۳. هر هلک باندې ددې نجلۍ مهر واجب شو چا سره چې یې په غلطۍ سره کوروالۍ کړی دی.[۱]

(د اصل خاوندانو په ذمه مهر هم هغسې واجب دی)[۲]

۴. دواړو خویندو باندې ددې غلطې رخصتۍ له وجې عدت واجب شو[۳]. د عدت پوره کېدو وروسته به دوی اصل خاوندانو ته لاړې شي.

۵. که چېرته ددې خلوت په نتیجه کې بچی پیدا شو؛ نو هغه به د خلوت کونکي ګڼل کیږي او شرعاً به هم دده نسب صحیح او ثابت وي.[۴]

دا خو د مسئلې قانوني او فقهي حل ؤ، مګر د حضرت امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله نه یو ډېر ښائسته حل نقل دی، نو څکه علامه شامي رحمه الله د درمختار په حاشیه رد المحتار کې د مبسوط نه نقل کړي چې: د حضرت امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله په دور کې هم دا صورت مخې ته راغی؛ نو امام صاحب رحمه الله د دواړو هلکانو نه پوښتنه وکړه چې د کومې نجلۍ سره تا خلوت کړی دی هغه ستا خوښه ده؟ دواړو په هو: سره ځواب ورکړ، امام صاحب رحمه الله وفرمایل: دواړه خپلو - خپلو ښځو ته طلاق ورکړئ او د کومې سره چې خلوت شوی دی، دهغې سره د دوی نکاح وتړئ؛ د عدت ضرورت نشته، په همدې مسئلې عمل وشو او اهل علمو د امام صاحب رحمه الله مسئله ډېره خوښه کړه.[۵]

---

[۱] اذا دخل الرجل على وجه شبهة او نكاح فاسد فعليه المهر وعليها العدة ثلاث حيض.......الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۵۲۷/ كتاب الطلاق/ الباب الثالث عشر فى العدة، طبع رشيديه)۔

[۲] لان النكاح عقد انضمام وازدواج لغةً فيتم بالزوجين ثم المهر واجب شرعاً ابانةً لشرف المحل.......الخ. (هداية/ ۲/ ۳۲۳/ باب المهر/ مكتبة شركت علميه ملتان)۔

[۳] اوګورئ پورتنئ حاشيه(اذا دخل الرجل على وجه شبهة او نكاح فاسد...الخ) ايضاً: وللموطونة بشبه ان تقيم مع زوجها الاول وتخرج باذنه فى العدة لقيام النكاح بينهما. (درمختار/ ۳/ ۵۱۷/ باب العدة/ طبع ايچ ايم سعيد)۔

[٤] على انه صرح ابن ملک فى شرح المجمع بان من وطيء امراة زفت اليه وقيل له انها امراتک فهى شبهة فى الفعل وان النسب يثبت اذا ادعاه. (شامی/ ۳/ ٥٤١/ مطلب فى ثبوت النسب من المطلقة)۔

[٥] حكى فى المبسوط ان رجلاً زوج ابنيه بنتين فادخل النساء زوجة كل اخ على اخيه، فاجاب العلماء بان كل واحد يجتنب التى اصابها وتعتد لتعود الى زوجها، واجاب ابوحنيفة رحمه الله تعالى بانه اذا رضى كل واحد بموطوء ته يطلق كل واحد زوجته ويعقد على موطوء ته ويدخل عليها للحال لانه صاحب العدة، ففعلا كذلک ورجع العلماء الى جوابه. (شامی/ ۳/ ٥٠٧/ مطلب حكاية ابى حنيفة فى الموطوءة بشبهة)۔

په غلطئ سره د ښځو تبادله

سوال: د زيد او بکر واده په يو کور کې يو ځاى وشو، هر کله چې نکاح وشوه او کور ته راغلې؛ نو په غلطئ سره د زيد ښځه بکر ته او د بکر ښځه زيد ته واستول شوه. کوروالى هم وشو. اوس به څه کوي؟ دوى ته خپلې - خپلې ښځې ورکړي که هم داسې صحيح دي؟ په دې صورت کې به نکاح هم هغه وي که بله نکاح به کوي؟

جواب: د زيد او بکر ښځې هم هغه دي د کومو سره چې د دوى نکاح شوې ده، لهذا خپلو- خپلو خاوندانو ته دي وسپارل شي، دويم ځاى کې د دوى آبادي ناجائز ده او په غلطئ سره چې غلط ځاى آبادي وشوه په دې باندې درې حکمونه پلې کيږي:

۱) زيد او بکر چې په بې خبرى کې د کومو جينکو سره کوروالى کړى دى دوى دي هغوى ته مهر ادا کړي.[۱]

۲) هغه دوو جينکو باندې عدت لازم دى[۲]، عدت تېرېدلو سره هغوى د خپلو خاوندانو کور آبادولى شي.[۳]

۳) ددې غلط کوروالي په نتيجه کې که اولاد وشي؛ نو هغه به صحيح النسب وي.[۴]

او که چېرته يې موجوده ځاى خوښ وي؛ نو زيد او بکر دواړه دي خپلو ښځو ته (چې د کومو سره د دوى نکاح شوې ده) طلاق ورکړي او هغوى ته دي نيم - نيم مهر هم ادا کړي[۵]، د طلاق نه پس د هر هلک نکاح د هغې نجلۍ سره دي وکړي چې د کومې سره يې خلوت شوى دى.[۶]

۱] لما فى الخلاصة بعد ذكر المواضع التى يجب فيها المهر بالوطء عن شبهة قال ولامراد من المهر العقر وتفسير العقر الواجب بالوطء فى بعض المواقع......الخ. (وفى منحة الخالق على البحرالرائق: روى عن ابى حنيفة رحمه الله قال تفسير العقر هو ما يتزوج به مثلها وعليه الفتوىٰ. (البحرالرائق/ ۳/ ۱۷۳)_

۲]وكذا موطوئة بشبهة كمزفوفة لغير بعلها او نكاح فاسد.......الخ. وفى الشامية: اى عدة كل منها ثلاث حيض. (شامى/ ۳/ ۵۰۶/ مطلب حكاية شمس الائمة السرخسى)_

۳] وللموطوء ة بشبهة ان تقيم مع زوجها الاول وتخرج باذنه فى العدة لقيام النكاح بينهما.....الخ. (درمختار/ ۳/ ۵۱۷/ باب العدة، طبع ايچ ايم سعيد)_

۴] على انه صرح ابن ملك فى شرح المجمع بان من وطيء امراة زفت اليه وقيل له انها امراتک فهى شبهة فى الفعل وان النسب يثبت اذا ادعاه. (شامى/ ۳/ ۵۴۱/ مطلب فى ثبوت النسب من المطلقة)_

۵]ويجب نصفه بطلاق قبل الوطء او خلوة.....الخ. (الدرالمختار مع الرد المحتار/ ۳/ ۱۰۴)_

۶] ايضاً تيره شوى حاشيه (حكى فى المبسوط ان رجلاً زوج ابنيه بنتين فادخل النساء...الخ)_

په بې خبرۍ کې د خور سره واده

سوال: یو سړی چې بې خبره ؤ د خپلې سکه خور نوشابې سره یې واده وکړ او د دې نه یې درې بچې پیدا شو چې په هغې کې دوه هلکان او یوه نجلۍ ده. دا ځکه چې دده خور په ماشومتوب کې ورکه وه بیا داسې وخت راغله چې ددې واده ددې د سکه ورور سره شوی ؤ. تر څلور کالو پورې خو یو بل ته علم نه وو چې مونږ دواړه سکه ورور او خور یو. لیکن کله چې په دې خبره څپلوان خبر شول؛ نو معلومه شوه چې په خپل منځ کې دواړه ورور او خور دي. تاسو ددې مسئلې حل د قرآن او حدیث په رڼا کې وواییۍ چې هغه هلک خپلې خور ته طلاق ورکولی شي که هم داسې دي پرېږدي، مثلاً که چېرته هلک طلاق ورکړي؛ نو بچې دده د رشتې په اعتبار سره څه دي؟ او د خپل پلار نوم به څه ښیي؟ آیا هغه خپله خور په کور کې له ځانه سره اوسولی شي او که نه؟

جواب: د بې علمی له وجې نه چې څه شوي دي د هغې ګناه نشته[۱]، د علم وروسته دې سمدستي جدا شي، د طلاق ضرورت نشته، البته د جدا والي نه پس عدت تېرول ضروري دي[۲]، د نجلۍ مهر هم د ورور په ذمه واجب دی[۳]، د بچیو نسب د خپل پلار نه صحیح دی[۴]، د خور په خپل کور کې اوسول ګناه نه لري؛ مګر دې ورور او خور په خپل منځ کې د ښځې خاوند کړنې ترسره کړي؛ نو ځکه د دوی یو ځای اوسېدلو سره خطره ده چې شیطان بیا دوی دواړه په ګناه کې اخته نه کړي؛ نو ځکه مناسبه بلکې ضروري ده چې ددې نجلۍ عقد (د عدت نه پس) دویم ځای وشي.

د غلط واده والا اولاد بې ګناه دی

سوال: کومه مسئله چې د ماما او خورځې په اړه راغلې وه، بدقسمتۍ سره دغه مور پلار زمونږ دي، ماته د ځینو خلکو له وینا معلومه شوه او څه خپلوانو هم راته وویل: چې کله دا نکاح نه ده شوې؛ نو مونږ خو حرامیان شو؛ خو زمونږ د خویندو او ورونو په دیکښې څه ګناه ده؟ اوس خلک مونږ ته حرامیان وایي، مونږ دویم حرام نه شو کولی پرته له دې چې ځانمرګي

۱]"لا یکلف الله نفساً الا وسعها" البقرة: ۲۸۶)_

۲]وتجب العدة بعد الوطء الا الخلوة للطلاق لا للموت من وقت التفریق او متارکة الزوج وان لم تعلم المراة بالمتارکة فی الاصح......الخ. وفی الشرح: لان الطلاق لا یتحقق فی النکاح الفاسد بل هو متارکة کما فی البحر. (شامی/ ۳/ ۱۳۳/ مطلب فی النکاح الفاسد، طبع ایچ ایم سعید)_

۳]ویجب مهرالمثل فی نکاح فاسد وهوالذی فقدشرطا من شرائط الصحة..الخ (الدرالمختار، باب المهر/ ۳/ ۱۳۱)

۴]ویثبت النسب احتیاطاً بلا دعوة......من الوطیء....الخ. (ردالمحتار مع الدرالمختار/ ۳/ ۱۳۴)_

، خودکشي، وکړو. مور او پلار نه شو ختمولی شو خکه دا هم یوه ګناه ده. اسلام زمونږ خویندو او ورونو په اړه څه وایي؟ په دې دنیا کې مونږ د ژوند کولو حق لرو او که نه؟ زه په کور کې د ټولو نه مشر یم د الله لپاره ددې حل ووایئ یا د خودکشی اجازت راکړه!

جواب: ستاسو هیڅ ګناه نه ده، که چېرته تاسو پاک ژوند تیروئ: نو د الله تعالی په نزد ستاسو هغومره عزت دی څومره چې د نورو دی[۱]، ځانمرګي (خودکشي) حرامه ده. دا غلط کار به تاسو دنیا او آخرت دواړو کې ذلیله کړي[۲]، صحیح لاره دا ده چې تاسو نېکان شئ. انشاء الله د دنیا بدنامي به هم زر ختمه شي، د خلکو لپاره دا ناجائزه ده چې هغوی تاسو په بد نوم یادوي[۳]، کوم مسلمان ته د هغه د ګناه پېغور ورکول لویه ګناه ده.[۴]

ایا ناجائز اولاد ته به سزا ورکول کیږي

سوال: که چېرته ناجائز اولاد پیدا شي؛ نو آیا هغه ته به هم سزا ورکول کیږي؟ که نه ورکول کیږي: نو ولې او که ورکول کیږي: نو ولې؟ مسئله دا ده چې د یو سړي او ښځې په خپل منځ کې ناجائزه اړیکي وې او ددې سړي نه د ښځې حمل پیدا شي او وروسته هغه سړی ددې ښځې سره واده وکړي؛ نو دې ماشوم ته به سزا ورکول کیږي او که نه؟

جواب: د ناجائز ماشوم په پیدایش کې دده د مور- پلار ګناه ده؛ نو څکه که چېرته هغه پرهېزګار وي؛ نو د مورپلار د ګناه په وجه به دوی ته سزا نه ورکول کیږي.[۵]

د ناوې په پړوني (ټکری) لمونځ کول او د یو بل پس خورده خوړل

سوال: زما د واده تقریباً درې کاله وشو، د واده په لومړۍ شپه رانه دوه داسې غلطیانې وشوې چې د هغې درد زه تر ننه احساسوم.

۱]"ان اکرمکم عند الله اتقکم" (الحجرات: ۱۳)۔

۲]عن ابی هریرة قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: من تردی من الجبل فقتل نفسه، فهو فی نار جهنم یتردی فیها خالداً مخلداً فیها ابداً، ومن تحسی سما فقتل نفسه، فسمه فی یده یتحساه فی نار جهنم خالداً مخلداً فیها ابداً،ومن قتل نفسه بحدیدة فحدیدته فی یده یتوجا بها فی بطنه فی نار جهنم ابداً.متفق علیه.(مشکوٰة: ۲۹۹)

۳]"ولا تلمزوا انفسکم ولا تنابزوا بالالقاب، بئس الاسم الفسوق بعد الایمٰن، ومن لم یتب فاولئک هم الظالمون" (سورة ۴۹، الحجرات: ۱۱)۔

٤] الکبیرة اربعة وتسعون بعد المأة: الطعن فی النسب الثابت فی ظاهر الشرع. (قال تعالی: والذین یوذون المومنین والمومنٰت بغیر ما اکتسبوا فقد احتملوا بهتاناً واثماً مبیناً_ سورة ۴۱، نساء) واخرج مسلم عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: اثنتان فی الناس الهم بهما کفر: الطعن فی الانساب،والنیاحة علی المیت.(الزواجرعن اقتراف الکبائر/۲/۳٦/ قبیل کتاب العدد،طبع دارالمعرفة، بیروت)

٥] قال تعالی: "الا تزر وازرة وزر اخریٰ، وان لیس للانسان الا ما سعٰی" (النجم: ۳۷، ۳۸)۔

لومړۍ غلطي: دا چې ما د خپلې ښځې سره دوه رکعته د شکرانې لمونځ چې د ښځې لوېټې غوړولو سره ادا کیږي هغه ونه کړو، دا زمونږ بې علمي وه. نه زما ملګرو او نه خپلوانو راته ښودلي وو، بهر حال د واده نه تقریباً دوه کاله وروسته زه خبر شوم: نو ما او ښځې مي دا لمونځ همغسې ادا کړ، د لمونځ نه پس مي د خپل رب العزت نه ډېره په عاجزۍ معافي وغوښته مګر د زړه درد مي لرې نه شو.

دويمه غلطي: هم د بې علمی په وجه وشوه، زمونږ د يو لرې ماما ښځه ده چې هغې مونږ ته ددې مشوره راکړې وه، تاسو دواړه د يو بل پس خورده شيدې ضرور وڅښئ، مونږ د يو بل پس خورده شيدې هم وڅښل؛ مګر کله چې ما د خپل يو دوست نه ددې خبرې پوښتنه وکړه: نو هغه راته وويل چې کوم خلک د يوبل پس خورده وڅښي؛ نو ورور او خور ورته ويل کيږي.
کله چې راته دا خبره معلومه شوه نو په زړه کې مي ډول ډول خيالونه راغلل، د الله لپاره د قرآن او سنت په رڼا کې ووايه چې زمونږ ددې افعالو کفاره به څنګه ادا کېدی شي؟ ستاسو مهرباني به وي.

جواب: ستا نه غلطيانې نه دي شوي بلکې ستا نه دوه غلط فهمی شوي دي، په لومړۍ شپه د ښځې په پړوني (تکري) باندې لمونځ کول نه فرض دي، نه واجب، نه سنت او نه مستحب، دا يوازې د خلکو خپله جوړه شوې خبره ده، لهذا ستا پريشاني بې وجې ده، ستا د ملګري دا وينا هم غلط فهمي بلکې جهالت دی چې ښځه خاوند د يو بل پس خورده وخوري؛ نو ورور خور جوړيږي[1]، دا څه شرعي مسئله نه ده، لهذا تا باندې څه کفاره نشته.

ناخوښه رشتې نه پس د نجلۍ سره تعلق پرېکول صحيح نه دي

سوال: دنجلۍ تعلق د سيدانو له کورنۍ سره دی، يوه ورځ ناڅاپه کور والو ته خبره وشوه چې نجلۍ پردی سړي سره عدالتي نکاح کول غواړي، په دې باندې د نجلۍ کور والا ډېر خفه شو او نجلۍ ته يې وډار کړه چې نجلۍ په هغه وخت کې خاموشي اختيار کړه، مګر کور والا ددې د سلوك نه ډېر پرېدل چې ونه تښتي، هغه خلکو د خپل عزت ساتلو لپاره ددغه سړي سره ددې واده وکړ، کوم چې دې خپله خوښولو، مور د خپلې لور سره تعلق پرې کړی دی او پلار تعلق نه پرېږدي، د خاندان مشران هم دا وايي که چېرته تاسو د خپلې لور سره تګ راتګ وساتلو؛ نو زمونږ کورنۍ به ستاسو سره تعلق ختم کړي، د نجلۍ مور او خاندان يې د يو څو وجو په بنسټ د نجلۍ سره تعلق ختم کړی، چې هغه لاندې دي:

---

[1] څکه چه د نبی کريم صلی الله عليه وسلم نه د حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها جهوټه څکل ثابت دی. عن عائشة قالت: كنت اشرب وانا حائض ثم اناوله النبي صلى الله عليه وسلم فيضع فاه موضع فى فيشرب.....الخ. (مشكوٰة: ٥٦)

۱ واده د مورپلار د خوښې خلاف شوی دی.
۲ نجلۍ په پردی کورنۍ کې واده کړی دی، د حسب او نسب خیال یې نه دی کړی
د قرآن او سنتو په رڼا کې ووایئ چې د واده په معاملاتو کې د حسب او نسب خیال ساتل او د نجلۍ د مور او خاندان والو د نجلۍ سره تعلق کټ کول صحیح دي؟

جواب: په کومه ناخوښه خبره طبعي غم کول خو انساني فطرت دی او ددې غم له وجې په خپل منځ کې مینه محبت نه کول هم یو فطري امر دی او په دې باندې شرعاً څه نیوکه نشته[۱]، لیکن ددې وجې نه ټول عمر تعلق پرېښودل چې نه سلام وي نه خبرې، چې نه په واده کې شریکېدل وي نه په غم کې او نه د ناروغ پوښتنه وي، دا شرعاً حرام دي[۲]. د نجلۍ خپله رشته غوره کول یو ناخوښه کار ؤ، لیکن هر کله چې دا واده خپله د مور- پلار په لاس شوی دی، ددې نه پس د تعلق پرېښودلو شرعاً هیڅ حق نشته.[۳]

د خاوند د مرګ وروسته په نجلۍ باندې د خسرګنۍ هیڅ حق نشته

سوال: زمونږ دا رواج دی چې عموماً د واده نه یو یا دوه کاله مخکې نکاح تړل کیږي، اوس مسئله دا ده که په دې دوران کې خاوند وفات شي؛ نو نجلۍ آزاده شوه او کوم ځای چې واده غواړي کولی یې شي، حال دا چې د هلک مور- پلار دا نه خوښوي بلکې د دوی بل زوی شته، د دوی مورپلار غواړي چې د نجلۍ واده د دویم زوی سره وشي، آیا د خاوند د مرګ وروسته په نجلۍ څه پابندي شته او که نه؟

جواب: د خاوند د مړینې وروسته د نجلۍ په ذمه د خاوند د مرګ عدت (یو سل دېرش ورځې) تېرول واجب دي[۴]، دعدت نه پس نجلۍ د خپل اختیار مالکه ده، د عدت نه پس چېرته چې غواړي خپله نکاح کولی شي، خسرګنۍ په دې باندې هیڅ حق نه لري، که چېرته هغه خپله د دویم ورور سره په واده راضي وي؛ نو ددې نکاح کیږي؛ مګر خسرګنۍ یې

۱]"لا یکلف الله نفساً الا وسعها" البقرة: ۲۸۶)_

۲]ان جبیر بن مطعم اخبره انه سمع النبی صلی الله علیه وسلم یقول: لا یدخل الجنة قاطع. (صحیح البخاری/ ۲/ ۸۸۵/ باب اثم القاطع)_

۳] وصلة الرحم واجبة ولو کانت بسلام وتحیة وهدیة ومعاونة ومجانسة......الخ. (الدرالمختار/ ۶/ ۴۱۱/ فصل فی البیع/ طبع ایچ ایم سعید)_

۴]"والذین یتوفون منکم ویذرون ازواجا یتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشراً" (البقرة: ۲۳۴) (واذا مات الرجل من امراته الحرة) دخل بها او لا صغیرة کانت او کبیرة، مسلمة او کتابیة، حاضت فی المدة او لم تحض (کما فی خزانة المفتیین) (فعدتها اربعة اشهر وعشرة) ایام، لقوله تعالی (ویذرون ازواجاً یتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشرة. (اللباب فی شرح الکتاب/ ۱/ ۲۰۱/ کتاب العدة، طبع قدیمی کتب خانه)_

مجبورولی نه شي[۱]

د نافرمان زوی سره د تعلق پرېکولو اعلان جائز دی؛ لیکن عاق کول یې جائز نه دي

سوال: د سوال کوونکي يو زوی چې عمر يې اوه دېرش کاله دی. هغه راته اوس يو غم جوړ شوی دی، د ماشومتوب نه د کور نه په تېښته عادت دی، د الله او د الله د رسول ﷺ او د دين د بزرگانو واسطه مي ورکړې: خو بېرته خپل عهد ماتوي، د خپلوانو او دده د مور په وينا مي واده ورته وکړ؛ لومړۍ يې د ښځې زېورات وتښتول او بيا راغلو. خپله ښځه اوس له خانه سره بوتله، اوس يې خسرگنۍ دده ښځه ايساره کړې، ټول سامان او زېورات ترې واخيستل او دی يې وويست، اوس دی بيا د خپلې مور او نورو خپلوانو سره سائل ته راغلو او بيا يې وعده وکړه چې له کوره به ځم، سائل اوس دده او دده د مور د خبرې منلو نه انکار کوي، که چېرته دده ښځه هم د داسې بدعهد زوی سره د يو ځای کېدلو نه په شا شي؛ نو هغه د ښځې سره او د هغې د زوی سره د تعلق کټ کولو اعلان کوی شي او که نه؟ د داسې بداخلاقه زوی حکم په شريعت کې څه دی؟ ددې لپاره چې سائل گناه گار نه شي.

جواب: د اولاد د ځوانېدو او هغه ته د واده کولو نه پس د مور- پلار غاړه خلاصيږي[۲]؛ نو ځکه تاته حق شته چې هلک له کوره وشړې او که چېرته دده د غلطو حرکتونو له وجې دا وېره وي چې تا باندې به څه تاوان راولي؛ نو د هغه سره د تعلق پرې کولو اعلان وکړه؛ خو عاق کول او د ځان نه پس د خپل ميراث او ځمکې نه بې برخې پرېښودل ناجائز دي[۳]، د ښځې سره د تعلق پرې کولو مطلب دا دی چې هغې ته طلاق ورکړه او ياده دې وي چې د هلک د بد اخلاقۍ له امله يې مور ته طلاق ورکول صحيح نه دي.

د يو بل پس خوردې ځښلو سره خور او ورور نه جوړيږي

سوال: زما ملگري يوه نجلۍ خور جوړه کړې ده او هغه قرآن اخيستی چې دا زما خور ده او دواړو د يو بل پس خورده هم ځښلې ده، ما چې تر کومه پورې اوريدلي دي چې شيدې ځښلو سره خور او ورور جوړيږي، اوس ددې دواړو واده شوی دی، تاسو ووايئ چې دا واده جائز دی؟

جواب: دروغو خبره باندې محض قرآن پورته کول او د يو بل پس خورده شيدې ځښلو سره

۱] لا تجبر البالغة البکر علی النکاح لانقطاع الولاية بالبلوغ. (درمختار/ ۳/ ۵۹/ کتاب النکاح)۔

۲] ولا يجب علی الاب نفقة الذکور الکبار. (عالمگيری/ ۱/ ۵۶۳/ کتاب الطلاق، الفصل الرابع فی نفقة)۔

۳] عن انس قال: قال رسول الله صلی الله عليه وسلم: من قطع ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة. (الدر المنثور للسيوطی/ ۲/ ۱۲۸/ طبع بيروت، وکذا فی مشکوٰة/ ۲۵۵)۔

خور او ورور نه جوړيږي؛ نو ځکه د دوی واده صحيح دی، دروغو خبره باندې قرآن پورته کول لويه ګناه ده[۱]، او دا داسې قسم دی چې د سړي دين او دنيا دواړه تباه کوي، مسلمانانو ته نه دي پکار چې داسې حرکت وکړي

نوټ د خور ورور مفهوم واضح دی، يعني د چا پلار چې يو وي، يا يې مور يوه وي، يا مور پلار دواړه يو وي، دا نسبي خور ورور دي، کوم هلک او کومې نجلۍ چې د خپل ماشومتوب په زمانه کې د يوې ښځې شيدې څښلي وي هغوی رضاعي خور او ورور دي، دا دواړه ډول خور او ورور د يو بل لپاره حرام دي[۲]، ددې نه علاوه چې کوم خلک په پس خوردې خور ورور جوړيږي دا شرعاً درواغ دي او داسې په تش نوم، ورور خور، د يو بل لپاره حرام نه دي [۳]

ايا ښځه د خپل خاوند پس خورده خوړی شي ؟

سوال: آيا د اسلام د قانون له مخې يوه ښځه د خپل خاوند پس خورده شيدې څښلی شي او دغه راز نور شيان خوړلی شي؟

جواب: ضرور يې خوړلی او څښلی شي [۴]

د حمل په ورځو کې د نکاح حکم

سوال: يو سړي خپلې ښځې ته طلاق ورکړ، د هغې د دوه مياشتو حمل په نس ؤ، آيا دې ته طلاق ورکول صحيح دي؟ که چېرته هغه د عدت ورځې پوره کړي؛ نو د حمل په دوران کې نکاح کولی شي، ځکه چې هغه څوک نزدې خپلوان نه لري چې ويې ساتي، ددې نکاح جائز ده او که نه؟

جواب: د حمل په دوران کې هم طلاق واقع کيږي[۵] او د داسې ښځې عدت د بچي پيدا کېدل دي، [۱]، د بچي تر پيدا کېدو پورې هغه په عدت کې ده، په دويم ځای کې يې نکاح نه

۱]الکبيرة التاسعة والعاشرة بعد الاربع ماة: اليمين الغموس واليمين الکاذبة وان لم تکن غموساً.......واخرج البخاری وغيره: الکبائر الاشراک بالله وعقوق الوالدين واليمين الغموس.....الخ. (الزواجر عن اقتراف الکبائر/ ۲/ ۱۸۱، ۱۸۲/ کتاب الايمان) ايضاً: فالغموس هو الحلف علی امر ماض يتعمد الکذب فيه فهٰذه اليمين ياثم فيها صاحبها لقوله عليه السلام:من حلف کاذبا ادخله الله النار. (هداية/ ۲/ ٤۷۸/ کتاب الايمان)

۲]کل من تحرم بالقرابة والصهرية تحرم بالرضاع. (عالمگيری/ ۱/ ۲۷۷/ القسم الثالث، المحرمات بالرضاع)۔

۳] "وما جعل ادعيآء کم ابناء کم ذٰلکم قولکم بافواهکم" (سورة۳۳، الاحزاب: ٤)۔

٤] عن عائشة قالت: کنت اشرب وانا حائض ثم اناوله النبی صلی الله عليه وسلم فيضع فاه علی موضع فی فيشرب واتعرق العرق وانا حائض ثم اناوله النبی صلی الله عليه وسلم فيضع فاه علی موضع فی. رواه مسلم.(مشکوٰة: ٥٦)

٥]وحل طلاقهن ای الايسة والصغيرة والحامل عقب وطیٔ.....الخ. (درمختار/ ۳/ ۲۳۲)۔

کیږي[۲]، د ماشوم د پیدایښ نه پس دویم ځای نکاح کولی شي. د عدت په دوران کې د دې خرچه د طلاق ورکوونکي سړي په ذمه ده [۳]

د طلاق ورکولو شرعي طریقه

سوال: په اسلام کې د طلاق ورکولو صحیح طریقه څه ده؟ یعنې طلاق څنګه ورکول پکار دي؟

جواب: د طلاق ورکولو درې طریقې دي:

۱ **لومړۍ طریقه** دا ده چې ښځه د میاشتینۍ ناروغۍ نه پاکه شي؛ نو هغې ته د کوروالي کولو پرته یو رجعي طلاق ورکړه او بیا هغې ته رجوع مه کوه تر دې چې د هغې عدت ختم شي، په دې صورت کې به په عدت کې دننه - دننه د رجوع کولو جواز وي او د عدت نه پس دوباره نکاح کولی شي، دا طریقه د ټولو نه غوره ده.

۲ **دویمه طریقه** دا ده چې په درې طهرونو کې درې طلاقه ورکړي، دا صورت ډېر بهتر نه دی او بغیر د شرعي حلالې نه بیا نکاح نه کیږي.

۳ **دریمه طریقه** د بدعي طلاق ده چې د هغې څو صورتونه دي ـ یو دا چې ښځې ته د میاشتینۍ ناروغۍ په حالت کې طلاق ورکړي یا په داسې طهر کې طلاق ورکړي چې په هغې کې کوروالی شوی وي، یا په یو لفظ سره یا په یو مجلس کې یا په یو طهر کې درې طلاقه ورکړي، دې ته طلاق بدعت ویل کیږي، حکم یې دا دی چې په دې طریقې طلاق ورکوونکی ګناه ګاریږي، مګر طلاق واقع کیږي، که چېرته یې یو ورکړ؛ نو یو واقع کیږي او که چېرته یې دوه ورکړه؛ نو دوه واقع شو او که چېرته په یو ځای درې ورکړي؛ نو درې واړه واقع شو، برابره خبره ده چې په یو لفظ سره یې ورکړی وي که په یو مجلس کې او که په یو طهر کې. [۴]

۱]"واولت الاحمال اجلهن ان یضعن حملهن" (الطلاق: ٤)ـ

۲]اما نکاح منکوحة الغیر ومعتدة.....لم یقل احد بجوازه فلم ینعقد اصلاً. (شامی / ۳/ ۱۳۲)ـ

۳] واذا طلق الرجل امراته فلها النفقة والسکنی فی عدتها رجعیاً کان او بائناً.....الخ. (هدایة / ۲/ ٤۲۳)ـ

٤]الطلاق علی ثلاثة اوجه: حسن واحسن وبدعی، فالاحسن ان یطلق الرجل امراته تطلیقة واحدة فی طهر لم یجامعها فیه، ویترکها حتی تنقضی عدتها لان الصحابة کانوا یستحبون ان لا یزیدوا فی الطلاق علی واحدة حتی تنقضی العدة وان هذا افضل عندهم من ان یطلق الرجل ثلاثا عند کل طهر واحدة ولانه ابعد من الندامة واقل ضرر بالمراة ولا خلاف لاحد فی الکراهة. واحسن هو طلاق السنة وهو ان یطلق المدخول بها ثلاثا فی ثلاثة اطهار، وقال مالک: انه بدعة ولا یباح الا واحدة لان الاصل فی الطلاق هو الحظر، والاباحة لحاجة الخلاص وقد اندفعت بالواحدة. ولنا قوله علیه السلام فی حدیث ابن عمر رضی الله عنهما: ان السنة ان یستقبل الطهر استقبالاً فیطلقها لکل قرء تطلیقة.....وطلاق البدعة ان یطلقها ثلاثا بکلمة واحدة او ثلاثا فی طهر واحد، فاذا فعل ذلک وقع الطلاق وکان عاصیاً اه. (هدایة، کتاب الطلاق....باب طلاق السنة/ ۲/ ۳٥٤، ۳٥٥/ طبع مکتبه شرکت علمیه لاهور پاکستان)ـ

طلاق څنګه ورکول پکار دي؟

سوال: زمونږ په هېواد کې چې د کوم وخت نه عايلي قانون نافذ شوی دی، د هغه وخت نه تر اوسه پورې هغه قانون چليږي چې تر څو خاوند خپلې ښځې ته درې ځله طلاق ورنه کړي تر هغه وخته پورې طلاق مؤثر نه ګڼي، يعنې د يو طلاق او دوه طلاقو هيڅ حيثيت نه پاتې کيږي. کله چې هم څوک طلاق ورکوي يا د قومي مشرانو له طرفه طلاق ورکول کيږي؛ نو درې طلاقه ورکول کيږي او ليکلو کې هم درې ليکل کيږي، آيا هم دا طريقه درسته ده؟ که چېرته ځواب په نفی سره وي؛ نو صحيح طريقه وښيئ!

جواب: په يو ځل درې طلاقه ورکول بد دي، [۱] په دې سره د ښځې خاوند رشته سمدستي ختميږي، د رجوع او سولې هيڅ حق نه پاتې کيږي، بغير د شرعي حلالې نه دوباره نکاح هم نه کيږي [۲]

د ټولو نه بهتره طريقه دا ده که چېرته يو طلاق ورکول غواړي؛ نو د ښځې مياشتينی ناروغی د فارغېدو وروسته هغې ته نزدې مه ورځه او هغې ته رجعي طلاق ورکړه[۳]، په دې صورت کې چې تر څو پورې ښځه د عدت نه فارغه شوې نه وي تر هغه پورې طلاق کار نه کوي، بلکې نکاح هم هغسې وي او په عدت کې دننه خاوند ته د رجوع کولو حق وي[۴]، که چېرته خاوند په عدت کې دننه رجوع ونه کړي؛ نو د عدت ختمېدو سره طلاق کار کوي او نکاح به ختمه شي[۵]، ليکن ددې نه پس هم که چېرته دواړه سوله کول غواړي؛ نو دوباره يې نکاح کيږي. [۶]

د طلاق ورکولو څه طريقه ده او ښځې ته د طلاق ورکولو په وخت څه کول پکار دي؟

سوال: که چېرته ښځې ته طلاق ورکول وي؛ نو بايد څنګه ورکول شي او که چېرته په ليکلو

---

[۱]عن محمود بن لبيد قال: اخبر رسول الله صلى الله عليه وسلم عن رجل طلق امراته ثلاث تطليقات جميعاً فقام غضبان ثم قال: ايلعب بكتاب الله عزوجل وانا بين اظهركم؟ حتى قام رجل فقال: يا رسول الله! الا اقتله؟ رواه النسائى. (مشكوٰة/ ۲۸۴/ باب الخلع والطلاق/ طبع قديمى/ ايضاً: نسائى/ ۲/ ۸۲)۔

[۲] وان كان الطلاق ثلاثا فى الحرة......لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (عالمگيرى/ ۱/ ۴۷۳/ الباب السادس فى الرجعة، كتاب الطلاق)۔

[۳]فالاحسن ان يطلق الرجل امراته تطليقة واحدة فى طهر لم يجامعها فيه، ويتركها حتى تنقض عدتها لان الصحابة كانوايستحبون ان لايزيدوا فى الطلاق على واحدة حتى تنقض العدة.(هداية:۲/۳۵۴/كتاب الطلاق)

[۴]اذا طلق الرجل امراته تطليقةً رجعيةً او تطليقتين فله ان يراجعها فى عدتها. (عالمگيرى/ ۱/ ۴۷۰)۔

[۵]الرجعة ابقاء النكاح على ما كان مادامت فى العدة. (عالمگيرى/ ۱/ ۴۶۸)۔

[۶] واذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان يتزوجها فى العدة وبعد انقضائها. (هداية/ ۲/ ۳۹۹)۔

سره وي؛ نو څنګه ورکول کيږي؟ پرته له دې د طلاق په وخت کې څو روپۍ ورکول پکار دي؟

جواب: طلاق که په ژبه ورکوي که د ليکلو په صورت کې،ددې مسنونه طريقه دا ده چې يو رجعي طلاق ورکړه او بيا ورته رجوع مه کوه تر دې چې د هغې عدت ختم شي[۱]. مطلقه ښځې سره که چېرته خلوت وشي؛ نو د هغې مهر ادا کول ضروري دي[۲]. ددې نه پرته هغې ته يوه جوړه د خپل وس سره سم ورکول مستحب دي[۳] او که چېرته خلوت نه وي شوی؛ نو نيم مهر ورکول لازم دي.[۴]

❖ د واده نه مخکې طلاق ❖

د واده نه مخکې د يو طلاق حکم

سوال: د کومې نجلۍ نکاح چې شوې وي او واده يې نه وي شوی، که چېرته هلک نجلۍ ته صرف يو ځل ووايي: طلاق مې درکړ، ددې خبرې د څلورو مياشتو نه زياته موده شوې وي؛ نو آيا طلاق واقع شو او که نه؟

جواب: په داسې حالت کې يو ځل طلاق ورکولو سره بائن طلاق واقع کيږي[۵]، د داسې ښځې لپاره د طلاق عدت هم نشته[۶]، هغه نجلۍ بې انتظاره دويم ځای نکاح کولی شي، د دواړو په خوښه طلاق ورکونکي سره هم دوباره نکاح کيږي.[۷]

د واده نه مخکې "درې طلاقه درکوم" ويلو حکم

سوال: زما يو ملګري د واده نه مخکې نکاح (ايجاب او قبول) تړلې وه، هغه د چا په وينا

۱]فالاحسن ان يطلق الرجل امراته تطليقة واحدة فى طهر لم يجامعها فيه، ويتركها حتى تنقض عدتها لان الصحابة كانوايستحبون ان لايزيدوا فى الطلاق على واحدة حتى تنقض العدة.(هداية:۲/۳۵٤/كتاب الطلاق)

۲]والمهر يتأكد باحد معان ثلاثة: الدخول، والخلوة الصحيحة، وموت احد الزوجين سواء كان مسمى او مهر المثل. (عالمگيرى/ ۱/ ۳۰۳/ كتاب النكاح/ الباب السابع فى المهر)۔

۳]وتستحب المتعة......للموطوء ة سمى لها مهر او لا. وفى الشامية: اى بل يستحب لها. (الدر المختار مع الرد/ ۳/ ۱۱۱/ كتاب النكاح/ باب المهر)۔

٤] ويجب نصفه بطلاق قبل وطء او خلوة. وفى الشامية: لما مر ان الوجوب بالعقد. (شامى/ ۳/ ۱۰٤)۔

٥]وان فرق بوصف او خبر او جمل بعطف او غيره بانت بالاولى لا الى عدة. (الدرالمختار مع رد المحتار/ ۳/ ۲۸٦/ كتاب الطلاق/ باب طلاق غير المدخول بها)۔

٦]اربع من النساء لا عدة عليهن (منها) المطلقة قبل الدخول....الخ. (عالمگيرى/ ۱/ ٥۳٦)۔

۷] واذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان يتزوجها فى العدة وبعد انقضائها لان حل المحلية باق لان زواله معلق بالطلقة الثالثة فينعدم قبله.....الخ. (هداية /۲ / ۳۹۹/ كتاب الطلاق)۔

طلاق ورکړی دی او د هغې نجلۍ پلار ته یې طلاق خط ولېږی، که چېرته هغه ددې نجلۍ سره دوباره نکاح کول غواړي؛ نو نکاح یې کېدی شي او که نه؟ ځینې خلک وایي چې هغه به حلاله کوي او ځینې وایي چې نه؟

جواب: که چېرته هغه یو طلاق ورکړی وي؛ نو دوباره نکاح کولی شي[1] او که چېرته یې داسې لیکلي وي چې: "زه درې طلاقه درکوم" نو د شرعي حلالې نه بغیر نکاح نه کیږي.[2]

سوال: زما کوزده او نکاح وشوه چې د هغې نه پس مې واده ونه شو؛ نو په دغه دوران کې ما د یو کار نه کولو عهد وکړ او په هغې کې مې دا جمله بیا -بیا وویل: که چېرته ما دا کار وکړ، بیا مې د طلاقو لفظ درې ځله استعمال کړو چې د هغې نه پس دوه کاله پس مې واده وشو، لیکن ما په جنتي کالي کې د مولانا اشرف علي تهانوي صاحب مسئله د واده نه مخکې طلاق ولوستل، په هغې کې څه نا څه ګنجائش موجود ؤ؛ نو ما نکاح تازه کړه، مګر بیا هم زما په زړه کې غم ؤ چې داسې نه دا درې طلاقه (طلاق ثلاثه) واقع شوي وي؟ مهرباني وکړئ د قرآن، حدیث او حنفي فقه په رڼا کې ځواب راکړئ؛

جواب: تاسو چې کوم صورت لیکلی دی په هغې کې یو طلاق واقع شو[3]، ځکه چې د طلاقو لفظ درې ځله جدا - جدا ویل شوی ؤ، لهذا د یو طلاق واقع کېدو سره ښځه جدا شوه، دوه طلاقه بې ځایه (لغو) شو، که تاسو دوباره نکاح تازه کړه نو ډیره به ښه وي.[4]

سوال: زما د یوې نجلۍ سره نکاح وشوه، تر اوسه پورې واده لا نه ؤ شوی چې د څه اختلافاتو په سبب ما نجلۍ ته یو ځل ولیکل: زه تاته طلاق درکوم، نجلۍ سره کوروالی نه ؤ شوی، اوس د نجلۍ خپلوان وایي: د ښځې حق نه دی ادا شوی؛ نو ځکه طلاق واقع کیږي، مګر د طلاق ورکولو په وخت ماته ددې علم نه ؤ چې په داسې حالت کې یو ځل طلاق ویلو سره طلاق واقع کیږي؛ نو آیا طلاق واقع شو او که نه؟

---

[1] ایضاً۔

[2] قال لزوجته غیر المدخول بها انت طالق......ثلاثاً.........وقعن لما تقرر انه متی ذکر العدد کان الوقوع به.....الخ. (الدرالمختار مع الرد/ ۳/ ۲۸۵). ایضاً: وان کان الطلاق ثلاثاً فی الحرة......لم تحل له حتی تنکح زوجاً غیره نکاحاً صحیحاً ثم یطلقها او یموت عنها. (عالمگیری/ ۱/ ۴۷۳/ کتاب الطلاق/ الباب السادس)۔

[3] وان فرق بوصف او خبر او جمل بعطف او غیره (بانت بالاولی) لا الی عدة ولم تقع الثانیة، بخلاف الموطوءة حیث یقع الکل وعم التفریق، قوله وکذا انت طالق ثلاثاً متفرقات (قوله بخلاف الموطؤة) ای ولو حکماً کالمختلی بها فانها کالموطؤة فی لزوم العدة، وکذا فی وقوع طلاق بائن آخر فی عدتها(الدرالمختار/۳/ ۲۸۶/ باب طلاق غیر المدخول بها)

[4] واذا کان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان یتزوجها فی العدة وبعد انقضائها لان حل المحلیة باق لان زواله معلق بالطلقة الثالثة فینعدم قبله.....الخ. (هدایة /۲ / ۳۹۹/ کتاب الطلاق)۔

جواب: کله چې د ښځې خاوند خلوت نه وي شوی؛ نو په یو طلاق سره ښځه د نکاح نه وځي، [۱] دا طلاق بیا واپس کیږي نه. برابره خبره ده چې د مسئلې څخه خبر وي او که نه وي. اوس ستا ښځه ستا د نکاح نه وتلې ده، نیم مهر په تا باندې لازم دی[۲] هغه نجلۍ بغیر د عدت نه دویم ځای نکاح کولی شي، که چیرته نجلۍ او د نجلۍ مور- پلار خوښ وي؛ نو تا سره هم دوباره نکاح کېدی شي[۳]، ددې نوي نکاح مهر به جدا تاکل کیږي.[۴]

سوال: د عام رواج مطابق مور- پلار د خپل اولاد د مجبوری له وجې په ماشومتوب کې نکاح کوي، چې په مور- پلار کې یې یو قبلوي؛ نو دغه راز د نجلۍ او هلک نکاح وشي. لیکن هلک او نجلۍ چې کله ځوانان شي؛ نو حالات یې داسې شي چې خبره تر طلاقو ورسي او هلک نجلۍ ته طلاق ورکړي، زمونږ دا پوښتنه ده چې د نکاح نه پس واده لا نه ده شوی او طلاق واقع شي، ایا دوباره ددې سره نکاح کیږي؟ آیا دې نجلۍ سره ددې هلک خبرې د شریعت له مخې جائز دي او که نه؟

جواب: که چیرته یې د واده نه مخکې طلاق ورکړی وي؛ نو دوباره نکاح کیږي؛ خو په دې شرط چې درې طلاقه یې په یو ځل نه وي ورکړي، د نکاح نه بغیر دې نجلۍ سره خبرې نه دي صحیح، ځکه چې د طلاق نه پس دغه نجلۍ پردی ده.

❖ رجعي طلاق ❖

د رجعي طلاق تعریف

سوال: په اسلام کې د رجعي طلاق تعریف څه دی؟

جواب: رجعي طلاق دا دی چې خاوند ښځې ته یو ځل یا دوه ځلې په صفا الفاظو سره طلاق ورکړي او ددې سره بل کوم لفظ استعمال نه کړي چې د هغې تقاضا دا ده چې نکاح یې سمدستي ختمیږي.[۵]

۱] ایضاً او کوریٔ پورتنیٔ حواله (وان فرق بوصف او خبر او جمل بعطف...الخ)۔

۲] وان طلقها قبل الدخول والخلوة فلها نصف المسمى لقوله تعالى: وان طلقتموهن من قبل ان تمسوهن الآية، والا قيسته متعارضة، ففيه تفويت الزوج الملك على نفسه باختياره، وفيه عود المعقود عليه اليها سالماً مكان المرجع فيه النص......الخ. (هداية/ ۲/ ۳۲٤/ كتاب النكاح/ باب المهر)۔

۳] واذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان يتزوجها في العدة وبعد انقضائها لان حل المحلية باق لان زواله معلق بالطلقة الثالثة فينعدم قبله.....الخ. (هداية /۲ / ۳۹۹/ كتاب الطلاق)۔

٤] المهر واجب شرعاً ابانة لشرف المحل. (هداية/ ۲/ ۳۲۳/ كتاب النكاح، باب المهر)۔

٥] الرجعى من الطلاق ما يكون بحروف الطلاق بعد الدخول حقيقة ... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

د رجعي طلاق حکم دا دی چې د عدت پوره کېدو پورې ښځه هم هغسې د خاوند په نکاح کې وي او خاوند ته دا حق پاتې وي چې هغه په عدت کې دننه کله چې غواړي د ښځې سره رجوع کولی شي[۱]، د رجوع مطلب دا دی چې یا خو په ژبه ووايي ما طلاق واپس واخیست یا دې ښځې ته لاس ولګوي، د دوباره نکاح ضرورت نشته[۲]، لیکن که عدت تېر شو او هغه په خپل قول یا فعل سره رجوع ونه کړي؛ نو اوس دواړه ښځه او خاوند نه شو[۳]، ښځه بل ځای خپله نکاح کولی شي او که د دوی دواړو تر منځ سوله وشي؛ نو دوباره نکاح کولی شي[۴] او د رجوع نه پس اګر چې د طلاق اثر ختمیږي لیکن کوم طلاقونه چې ده ته ورکول شوي هغه ده استعمال کړي هم دي، لهذا اوس به ده ته صرف د باقي طلاقونو اختیار وي، ځکه چې خاوند ته ټول د درې طلاقو اختیار ورکړل شوی دی، که چېرته هغه یو رجعي طلاق ورکړ: نو اوس ده سره دوه طلاقه پاتې شوه او که چېرته یې دوه رجعي طلاقه ورکړي وي؛ نو اوس ده سره صرف یو رجعي طلاق پاتې شو او که چېرته دا سړی خپلې ښځې ته هر وخت یو طلاق ورکړي؛ نو ښځه به حرامیږي او بغیر د شرعي حلالې نه به نکاح هم نه کیږي.[۵]

آیا د رجعي طلاق نه پس د رجوع کولو لپاره نکاح ضروري ده؟

سوال: آیا رجعي طلاق کې نکاح د دوه شاهدانو په موجودګی درسته ده؟

جواب: د رجعي طلاق په عدت کې دننه د دوباره نکاح کولو ضرورت نشته، صرف رجوع کول کافي دي[۶]، دعدت ختمېدو نه پس د دوه شاهدانو په موجودګی کې نکاح درسته ده.[۷]

...بقیه د تیرمخ]غیر مقرون بعوض ولا بعدد الثلاث لا نصاً ولا اشارة ولا موصوف بصفة تنبی عن البینونة.....الخ. (قواعد الفقه/ ۳۰٤/ طبع صدف پبلشرز کراچی)۔

۱]واذا طلق الرجل تطلیقة رجعیة او تطلیقتین فله ان یراجعها فی العدة. (هدایة / کتاب الطلاق/ ۲/ ۳۹٤، ایضاً: عالمگیری/ کتاب الطلاق/ الباب السادس فی الرجعة/ ۱/ ٤۷۰)۔

۲]والرجعة ان یقول راجعتک.....أو یطاها او یقبلها او یلمسها بشهوة.....الخ. (هدایة / ۲/ ۳۹۵/ باب الرجعة، ایضاً تبیین الحقائق/ باب الرجعة/ ۳/ ۱٤۹/ طبع دار الکتب العلمیة بیروت)۔

۳]واما حکمه فوقوع الفرقة بانقضاء العدة فی الرجعی وبدونه فی البائن.....الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۳٤۸)۔

٤]واذا کان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان یتزوجها.....الخ. (هدایة/ ۲/ ۳۹۹)۔

۵] "الطلاق مرتان.....فان طلقها فلا تحل له من بعد حتی تنکح زوجاً غیره" (البقرة: ۲۲۹) ایضاً: وان کان الطلاق ثلاثا فی الحرة وثنتین فی الامة لم تحل له حتی تنکح زوجاً غیره نکاحاً صحیحاً ویدخل بها ثم یطلقها او یموت عنها. (هندیة/ ۱/ ٤۷۳/ کتاب الطلاق/ الباب السادس فی الرجعة/ طبع رشیدیه)۔

٦]اذا طلق الرجل امراته تطلیقة رجعیة او تطلیقتین.......فله ان یراجعها فی العدة رضیت بذالک او لم ترض، کذا فی الهدایة.....الخ. (عالمگیری/ کتاب الطلاق/ الباب السادس فی الرجعة/ ۱/ ٤۷۰/ طبع رشیدیه)۔

۷] واذا کان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان یتزوجها فی العدة وبعد ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه.

طلاق ليکلو سره طلاق واقع کيږي اګر که ښځې ته نه وي رسيدلی

سوال: زيد په يوه کورنۍ کې واده وکړ، د واده درې مياشتې پس د زيد د ښځې ورور د زيد په غير موجودګی کې خپل کور ته راوسته، زيد يو طلاق وليکلو: خو د زيد خپلوانو دا ليکل نسخ کړه او د زيد کور ته يې د پوست بکس په ذريعه راواستوله چې تر اوسه پورې د زيد سره دی، عرض دا دی چې په دې صورت کې آيا زيد خپلې ښځې ته رجوع کولی شي؟ د دې طلاق علم د زيد ښځې ته نشته ځکه چې خط هغې ته نه دی رسيدلی.

جواب: که يو طلاق يې ليکلی وي؛ نو يو طلاق رجعي واقع شو[1] ښځې ته خط رسېدل يا د هغې علم کېدل شرط نه دي، هغې ته د طلاق لېږلو خبر يا نه خبرېدل، په دې ټولو صورتونو کې طلاق واقع کيږي، مګر په ياد صورت کې يو رجعي طلاق واقع شو، لهذا عدت کې دننه رجوع کېدلی شي او عدت ختميدو نه پس دوباره نکاح کولی شي.[2]

"هغه دي زما د کور نه لاړه شي" دې الفاظو سره طلاق واقع کيږي؟

سوال: د دوبۍ نه ما د خپلې ښځې مور پلار ته خط ليکلی دی چې زه ستاسو لور ته طلاق ورکول غواړم، د څه کورني خفګان له وجې، هغه دي زما له کوره لاړه شي، زه چې کله راشم چې د هغې مخ ونه وينم، تاسو ووايئ چې په داسې وينا سره طلاق واقع کيږي او که نه؟

جواب: دې الفاظو سره طلاق واقع کيږي،[3] عدت کې دننه دې ښځې سره نکاح کيږي.[4]

...بقيه د تيرمخ]انقضائها لان حل المحلية باق لان زواله معلق بالطلقة الثالثة فينعدم قبله. (هداية /۲ / ۳۹۹/ كتاب الطلاق/ كتاب الرجعة)۔

۱]الكتابة......ان كانت مرسومة يقع الطلاق نوى او لم ينو........بان كتب اما بعد فانت طالق، فكما كتب هٰذا يقع الطلاق. (عالمگيرى/ كتاب الطلاق/ ۱/ ۳۷۸/ طبع رشيديه)۔

۲] اذا طلق الرجل امراته تطليقة رجعيةً.......فله ان يراجعها فى عدتها. (عالمگيرى/ ۱/ ۴۷۰/ هداية/ ۲/ ۳۹۴/ باب الرجعة)۔

۳]كناية مالم يوضع له واحتمله وغيره لا تطلق بها الا بنية او دلالة الحال......فنحو: اخرجى واذهبى وقومى: اى من هٰذا المكان لينقطع الشر، فيكون رداً، او لانها طلقها فيكون جواباً. (ردالمحتار مع الدر المختار/ كتاب الطلاق/ باب الكنايات/ ۳/ ۲۹۶، ۲۹۸/ طبع ايچ ايم سعيد، ايضاً: فتاويٰ عالمگيرى/ كتاب الطلاق الفصل الخامس/ ۱/ ۳۷۴، ۳۷۵/ طبع رشيديه كوئته)۔

۴] واذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان يتزوجها فى العدة وبعد انقضائها لان حل المحلية باق لان زواله معلق بالطلقة الثالثة فينعدم قبله......الخ. (هداية /۲ / ۳۹۹/ فتاويٰ عالمگيرى/كتاب الطلاق/ فصل فيما تحل به المطلقة وما يتصل به / ۱/ ۴۷۲)۔

که چېرته یې یو طلاق ورکړی وي: نو په عدت کې د ننه پرته له نکاح کوروالی جائز دی

سوال: زما یو دوست خپلې ښځې ته داسې لیکل ورکړه. چې زه فلانی د فلانی زوی خپلې ښځې فلانۍ د فلاني لور د فلاني تحریري لیکلو باندې دا الفاظ چې "زه تا ته یو طلاق درکوم" ولیکل او وې لیږل، اوس هغه د ښځې سره دوباره کوروالی کول غواړي، شرعي طور باندې هغه څه کفاره ادا کړي که دوباره نکاح وکړي؟ کله چې ده دا الفاظ ولیکل دوه درې ورځې پس یې ښځه کور ته راغله، اوس دواړه راضي دي لیکن تر اوسه یې کوروالی نه دی شوی: نو څکه تاسو راته اوس زر تفصیلي ځواب ولیکئ!

جواب: که چېرته یې یو طلاق لیکلی وي: نو د هیڅ کفارې ضرورت نشته، د عدت تر ختمېدو پورې نکاح کافي ده، عدت کې دننه دې دواړه د ښځې او خاوند تعلق قائم کړي: نو طلاق به بې اثره پاتې شي.[۱]

رجعي طلاق کې تر کومه پورې رجوع کولی شي او د رجوع څه طریقه ده؟

سوال: رجعي طلاق کې د رجوع کولو وخت یوه میاشت ده او که زیاته؟ رجوع کولو نه مراد د کوروالی کول ضروري دي؟ که چېرته په دواړو کې یو یا دواړه ددې قابل نه وي چې کوروالی وکړي: نو رجوع به څنګه کوي؟

جواب: رجعي طلاق کې "عدت" کې دننه رجوع کولی شي[۲] او د عدت په لحاظ سره د طلاق شوو ښځو درې قسمه دي:

۱: **لومړی قسم:** حامله: ددې عدت د بچي پیدا کېدل دي، د ماشوم پیدایش سره به ددې عدت ختم شي، خواه که بچی زر پیدا شي او که وروسته.[۳]

۱] اذا طلق الرجل امراته تطليقة......فله ان يراجعها فى عدتها......الخ. (عالمگیری/ باب الرجعة/ الباب السادس فى الرجعة/ ۱/ ۴۷۰، ایضاً: هداية/ ۲/ ۳۹۴)۔

۲]اذا طلق الرجل امراته تطليقة رجعيةً......فله ان يراجعها فى عدتها رضيت بذلک او لم ترض لقوله تعالى: فامسكوهن بمعروف من غير فصل، ولا بد من قيام العدة، لان الرجعة استدامة الملک، الا ترىٰ انه سمى امساكاً وهو الابقاء، وانما يتحقق الاستدامة فى العدة، كذا فى الهداية. (عالمگیرية/ كتاب الطلاق/ الباب السادس فى الرجعة/ ۱/ ۴۷۰/ هداية / ۲/ ۳۹۴/ باب الرجعة، طبع ملتان)۔

۳] وان كانت حاملاً فعدتها ان تضع حملها لقوله تعالى: واولات الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن......الخ. (الهداية/ كتاب الطلاق/ باب العدة/ ۲/ ۲۵۲/ طبع شركة علمية ملتان)۔

۲ **دویم قسم** هغه ښځه ده چې د هغې میاشتینی ناروغي راځي، د هغې عدت درې حیضه دي، کله چې د طلاق نه پس هغه درې خله پاکه شي؛ نو د هغې عدت ختمیږي [۱]

۳ **دریم قسم** هغه ښځه چې نه حامله وي او نه هغې ته حیض راځي د هغوی عدت درې میاشتي دی [۲]

رجعي طلاق کې که چېرته سړی خپلې ښځې ته رجوع کول غواړي: نو په ژبه دې ووایي چې ما رجوع وکړه، دې سره به رجوع وشي او که چېرته یې په ژبه څه ونه ویل مګر د ښځې خاوند رشته یې په خپل حال پاتې کړه، یا یې د یو ځای کېدو اظهار وکړ او هغې سره یې لاس ولګولو بیا هم رجوع کیږي. [۳]

"ما تاته د یوې میاشتې لپاره یو طلاق درکړ" ددې حکم

سوال: زما ورور خپلې ښځې ته وویل: چې "ماتاته د یوې میاشتې لپاره یو طلاق درکړ" اوس ته یو میاشت پس زما په نکاح کې واپس کېدلی شې، دا معلومول غواړو چې ددې طلاق څه حکم دی؟ آیا د یوې میاشت نه پس به ښځه خپله زما د ورور په نکاح کې داخله شي؟ که چېرته داخله نه شي؛ نو هغه ته څه کول پکار دي؟

جواب: طلاق عارضي نه وي، په دې صورت کې یو طلاق رجعي واقع کیږي او یوه میاشت پس به د طلاق نه رجوع وکړي؛ نو ځکه ښځه به هم هغسې په نکاح کې وي، مګر یو طلاق ختم شو، اوس هغه صرف د دوه طلاقو مالک دی. [۴]

۱] "والمطلقٰت یتربصن بانفسهن ثلثة قروء" (البقرة: ۲۲۸) عدة الحرة للطلاق او الفسخ ثلاثة اقراء: ای الحیض: ای اذا طلقت الحرة، او وقعت الفرقة بینهما بغیر طلاق، فعدتها ثلاثة قروء........والمراد به اذا طلقها زوجها بعد الدخول....الخ. (تبیین الحقائق/ باب العدة/ ۳/ ۲٤۸/ طبع دار الکتب العلمیة بیروت، وکذا فی الدرالمختار/ باب العدة/ ۳/ ۵۰٤، ۵۰۵/ طبع سعید)۔

۲] "والئی یئسن من المحیض من نسآء کم ان ارتبتم فعدتهن ثلثة اشهر والّئی لم یحضن" (الطلاق: ٤)۔

۳] والرجعة ان یقول راجعتک.....او یطاها او یقبلها او یلمسها بشهوة.....الخ. (هدیة/ ۲/ ۳۹۵) وایضاً: وکما تثبت الرجعة بالقول تثبت بالفعل وهو الوطء واللمس عن شهوة، کذا فی النهایة. وکذا التقبیل عن شهوة علی الفم بالاجماع.....الخ. (فتاویٰ عالمگیریة، کتاب الطلاق/ الباب السادس فی الرجعة/ ۱/ ٤٦۹/ طبع رشیدیه)۔

٤] ولو قال: انت طالق تطلیقةً تقع علیک غداً، تطلق حین یطلع الفجر، ولو قال تطلیقةً لا تقع الا غداً طلقت للحال، کذا فی محیط السرخسی. (عالمگیری/ ۱ / ۳٦۷) ایضاً: لو قال لها: انت طالق فی الغد، او قال: غداً، ولا نیة له یقع الطلاق حین یطلع الفجر من الغد......وعلی هٰذا اذا قال انت طالق رمضان او فی رمضان او قال انت طالق شهراً او فی شهر....الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۳٦٦)۔

غصه کې طلاق لیکلو سره طلاق واقع کیږي، ښځې ته کاغذ ورکول ضروري نه دي

سوال: زما یو دوست د غوسې په حالت کې د خپل خسرګنۍ په مخامخ خپلې ښځې ته په یو ساده کاغذ ولیکل چې د یو څو وجو پر بنسټ زه تاته طلاق درکوم. لیکن زما د دوست د خپل خسر سره د جنګ له وجې داسې کیسه مخې ته راغله. لهذا هغه کاغذ چې په هغې کې پورته عبارت لیکل شوی ؤ هغه دده د ښځې ماما وشلولو او وروسته یې دواړه پوه کړه او دویمه ورځ یې ورته سوله وکړه، آیا په پورته لیکلو سره طلاق واقع شو؟

جواب: که چېرته د طلاق خط الفاظ هم هغه وي کوم چې په سوال کې لیکل شوي: نو په دې الفاظو سره یو طلاق رجعي واقع شو[۱]، دا چې دوی په عدت کې دننه سوله وکړه: نو څکه دواړه ښځه او خاوند دي.

آیا د طلاق نه پس ښځه خاوند پردي وي؟

سوال: زمونږ یو دوست دوه ویشت (۲۲) میاشتې مخکې خپلې ښځې ته یو طلاق ورکړی ؤ، دوه میاشتې پس یې ښځې دده نه پرده شروع کړه، بیا د هغه ښځې وویل چې طلاق واقع شوی دی. آیا دا خبره صحیح ده؟

جواب: یو طلاق ورکولو سره یو طلاق رجعي واقع کیږي، عدت کې دننه - دننه خاوند رجوع کولی شي، د نکاح تازه کولو نه پرته د ښځې خاوند تعلق په خپل حال کېدلی شي، عدت (چې درې حیضه دی) تېرولو نه پس نکاح ختمیږي، دواړه به پردي شي[۲]، څکه چې په دوه میاشتو کې عدت پوره کیږي: نو څکه که چېرته خاوند رجوع نه وه کړې او ښځه دا دعوه کوي چې په دوه میاشتو کې هغه درې ځله د حیض نه فارغه شوې ده، د ښځې دعوه د منلو وړ ده، [۳]او

۱]والطلاق علی ضربین صریح وکنایة، فالصریح........قوله انت طالق، ومطلقة، وقد طلقتک، فهٰذا المذکور یقع به الطلاق الرجعی، لان هٰذه الفاظ تستعمل فی الطلاق ولا تستعمل فی غیره فکان صریحاً، وانه یعقب الرجعة بالنص.......ولا یقع به الا واحدة رجعیة، وان نویٰ اکثر من ذٰلک....الخ. (اللباب فی شرح الکتاب/ کتاب الطلاق/ ۱۷۰)۔

۲]واذا طلق الرجل امراته تطلیقة رجعیةً او تطلیقتین فله ان یراجعها فی عدتها رضیت بذٰلک او لم ترض لقوله تعالیٰ: فامسکوهن بمعروف من غیر فصل، ولا بد من قیام العدة، لان الرجعة استدامة الملک، الا تریٰ انه سمی امساکاً وهو الابقاء، وانما یتحقق الاستدامة فی العدة لانه لا ملک بعد انقضائها. (هدایة/ کتاب الطلاق/ باب الرجعة/ ۲/ ۳۹٤، ایضاً: فتاویٰ عالمگیری/ کتاب الطلاق/ الباب السادس/ ۱/ ٤۷۰)۔

۳]ولو بالحیض فاقلها لحرة ستون یوماً، وقال فی الرد: وعندهما اقل ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

دوه میاشتې وروسته د ښځې پرده کول بالکل صحیح دي. که چېرته دواړه خوښ وي؛ نو دوباره نکاح کولی شي.

حاملې ښځې ته څنګه رجوع وکړی شي؟

سوال: ما خپلې ته چې د پنځو میاشتو حمل لري د غوسې په حالت کې طلاق ورکړ. تر اوسه مې رجوع نه ده کړې، اوس یې زېږون نزدې دی؛ نو د رجوع به څه صورت وي؟

جواب: که چېرته رجعي طلاق دي ورکړی وي؛ نو د ماشوم د پیدا کېدو نه مخکې رجوع کېدی شي[1]، د ماشوم د پیدا کېدو وروسته به عدت ختم شي بیا د رجوع حق نه لري، البته د دواړو په خوښه دوباره نکاح کولی شي[2]، د عدت ختمېدو نه مخکې د رجوع کولو صورت دا دی، چې په ژبه دي ووایي: ما خپلې ښځې ته رجوع وکړه یا د ښځې خاوند تعلق دي قائم کړي یا د رجوع په نیت دي هغې ته لاس ولګوي.[3]

په یو یا دوه طلاقو سره سوله امکان لري

سوال: مونږ اوریدلي چې تر څو پورې درې طلاقه نه وي ورکول شي؛ نو طلاق نه واقع کیږي، مګر تاسو دوه ځله هم مکمل طلاق حساب کړی. دا ولې؟

جواب: طلاق خو یو هم واقع کیږي مګر یو یا دوه طلاقو نه پس د رجوع حق لري[4]، د درې طلاقو نه پس درجوع حق نشته[5]؛ نو ځکه د عوامو دا ګڼل چې طلاق نه واقع کیږي، تر څو

...بقیه د تیرمخ]مدة تصديق فيها الحرة تسعة وثلاثون يوماً، ثلاث حيض بتسعة ايام وطهر ان بثلاثين. (شامى/ ٣/ ٥٢٤)۔

[1] وان كانت حاملاً فعدتها ان تضع حملها لاطلاق قوله تعالى: واولت الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن. (هداية/ كتاب الطلاق/ باب الرجعة/ ٢/ ٤٢٣/ طبع شركت علميه ملتان)۔

[2] ايضاً اوګوری پورتنئ حواله(واذا طلق الرجل امراته تطليقة رجعيةً او تطليقتين فله ان يراجعها...الخ)۔

[3] والرجعة ان يقول راجعتک او راجعت امراتى وهٰذا صريح فى الرجعة لا خلاف بين الائمة، قال: او يطاها او يقبلها او يلمسها بشهوة....الخ. (هداية / كتاب الطلاق/ باب الرجعة/ ٢/ ٣٩٥)۔

[4] واجمع العلماء على ان الرجل اذا طلق دون الثلاث له الرجعة فى العدة، وبناء عليه: اذا طلق الرجل امراته المدخول بها تطليقة رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها فى عدتها سواء رضيت بذٰلک او لم ترض لانها عند الحنفية باقية على الزوجة. (الفقه الاسلامى وادلته/ كتاب الطلاق/ ٧/ ٦٩٨٧/ ايضاً: عالمگيرى/ كتاب الطلاق/ الفصل السادس/ ١/ ٤٧٠/ طبع رشيديه)۔

[5] وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرا وثنتين فى الامة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (هداية/ كتاب الطلاق/ باب الرجعة/ ٢/ ٣٩٩)۔

پورې چې درې څله طلاق ورنه کړي بالکل غلط دی. درې طلاقه په یو ځل ورکول ناجائز دي[۱] او که چېرته یې ځوک ورکړي؛ نو د سولې حق یې هم ختمیږي[۲]

نوټ د رجوع څو صورتونه دي: یا خو دي په ژبه ووایي چې ما د طلاق نه رجوع وکړه، یا دي د ښځې خاوند په ځېر تعلق وساتي، ددې نه علاوه په مچو کولو سره هم رجوع ثابتیږي[۳]. ځکه په رجعي طلاق کې د دوباره نکاح کولو ضرورت نه وي، تر څو پورې چې د ښځې عدت ختم نه شي

آیا دوه ځله طلاق ورکولو نه پس کفاره ورکولو سره ښځه په خپل کور کې پاتې کولی شي؟

سوال: یوسړي عاشق حسین خپلې ښځې ته دوه ځله طلاق ورکړ،اوس ځینې خلک وايي طلاق نه دی واقع شوی. آیا ددې څه خوراک د کفارې ورکولو سره ښځه خپل کورکې ساتلی شي؟

جواب: که چېرته یې دوه ځله د طلاقو لفظ ویلی وي؛ نو عدت کې دننه رجوع کولی شي او عدت تیرېدلو نه پس دوباره نکاح کولی شي[۴]، د خوراک ورکولو هیڅ ضرورت نشته. لیکن اوس که چېرته یې دریم ځل طلاق ورکړ؛ نو دواړه به د یو بل لپاره حرام شي او بغیر د شرعي حلالې نه دوباره نکاح هم نه کیږي.[۵]

زباني طلاق ورکولو سره طلاق واقع کیږي

سوال: زما اوخې چې زمونږ سره اوسیږي، هغه یوه ورځ په غوسه کې زما خور ته دوه ځله

۱]عن محمود بن لبيد قال: اخبر رسول الله صلى الله عليه وسلم عن رجل طلق امراته ثلاث تطليقات جميعاً فقام غضبان ثم قال: ايلعب بكتاب الله عزوجل وانا بين اظهركم! حتى قام رجل فقال: يا رسول الله! الا اقتله؟ رواه النسائی. (مشكوٰة/ ۲۸٤/ باب الخلع والطلاق)_

۲]وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرة وثنتين فى الامة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (هداية/ كتاب الطلاق/ باب الرجعة/ ۲/ ۳۹۹)_

۳]والرجعة يقول راجعتك.......اويطاها او يقبلها او يلمسها بشهوة.....الخ. (هداية/ ۲/ ۳۹۵)_

٤] واجمع العلماء على ان الرجل اذا طلق دون الثلاث له الرجعة فى العدة، وبناء عليه: اذا طلق الرجل امراته المدخول بها تطليقة رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها فى عدتها سواء رضيت بذلك او لم ترض لانها عند الحنفية باقية على الزوجة. (الفقه الاسلامى وادلته/ كتاب الطلاق/ ۷/ ٦۹۸۷/ ايضاً: عالمگيرى/ كتاب الطلاق/ الفصل السادس/ ۱/ ٤۷۰/ طبع رشيديه)_

۵] وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرة وثنتين فى الامة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (هداية/ كتاب الطلاق/ باب الرجعة/ ۲/ ۳۹۹)_

زباني طلاق ورکړ، تاسو ته درخواست دی چې د اسلام له مخې طلاق واقع شوی دی او که نه؟

جواب: زباني طلاق ورکولو سره هم طلاق واقع کیږي[۱]. لهذا ستا خور ته دوه طلاقه ورکول شوي دي، عدت کې دننه رجوع کولی شي. د عدت نه پس دوباره نکاح کولی شي[۲]. آینده که چېرته یو بل طلاق ورکړي؛ نو مغلظه طلاق به واقع شي او بغیر د حلالې نه به نکاح صحیح نه وي[۳]

آیا دوه طلاقه ورکوونکی درې نیمي میاشتې پس ښځه دوباره خپل کور کې اوسولی شي؟

سوال: یوه اوه ورځنۍ مجله کې یو سړي مذهبي مضمون لیکلی چې په هغې کې د هغه خلکو د مسئلو ځواب ورکوي، د راولپنډۍ یوې ښځې ترې پوښتنه کړې چې ددې ښځې خاوند دې ته دوه ځله طلاق ورکړ چې د هغې نه پس هغه د خپلې مور کور ته لاړه، تقریباً درې نیمي میاشتې بعد د هغې خاوند راغلو او هغه یې کور ته بوتله، لیکن هغې خپل خاوند قبول نه کړ، هغه ددې وجې نه خفه وه چې هغې ته معلومات نه ؤ چې دوه ځله طلاق ورکولو سره طلاق واقع کیږي او که نه، هم دا ددې د سوال پوښتنې مقصد ؤ، ځواب کې هغه سړي ولیکل چې کوم شی ذهن قبول نه کړي، په هغې کې د سولې ګنجایش وي، حال دا چې زما معلومات چې تر کومه پورې دی. هغه دا چې د هغې مطابق دوه ځله خو طلاق واقع کیږي لیکن په هغې کې د سولې ګنجایش موجود وي.

۱]واما تفسيره شرعاً فهو رفع قيد النكاح حالاً او مالاً بلفظ مخصوص، كذا فى البحرالرائق/ واما ركنه فقوله انت طالق ونحوه، كذا فى الكافى. (عالمگيرى/ ١/ ٣٤٨/ كتاب الطلاق/ طبع رشيديه)۔

۲]تصح الرجعة ان لم يطلق بائناً.....ولا يخفٰى ان الشرط واحد، هو كون الطلاق رجعياً، وهٰذه شروط كونه رجعياً، متى فقد منها شرط كان بائناً. (الدرالمختار مع ردالمحتار/ باب الرجعة/ ٣/ ٣٩٩، ٤٠٠) ايضاً: واذا طلق الرجل امراته تطليقةً رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها فى عدتها رضيت به او لم ترضى. (فتاوىٰ عالمگيرى/ ١/ ٤٧٠/ كتاب الطلاق/ الباب السادس فى الرجعة) ايضاً: واذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان يتزوجها فى عدتها وبعد انقضاء عدتها. (اللباب فى شرح الكتاب، كتاب الرجعة/ ٢/ ١٨٣/ طبع قديمى)۔

۳] الطلاق مرتان.......فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره. (البقرة: ٢٣٠) وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرة وثنتين فى الامة، لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً، ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها، كذا فى الهداية. (عالمگيرى/ ١/ ٤٧٣/ كتاب الطلاق/ الباب السادس فى الرجعة/ هداية/ ٢/ ٣٩٩/ باب الرجعة)۔

جواب: ددې مسئلې صحيح ځواب دا دی چې يو ځل يا دوه ځله طلاق ورکولو سره خو طلاق واقع کيږي ليکن خاوند ته په عدت کې دننه د رجوع کولو حق وي[1] او د عدت ختمېدو نه پس د نکاح تازه کولو ضرورت وي[2]، ددې ښځې خاوند که چېرته په عدت کې دننه رجوع کړې وي: نو نکاح شته او که چېرته يې نه وي کړې: نو د نکاح تازه کولو نه بغير دوباره ددې خاوند کور آبادول ناجائز دي.

❖ بائن طلاق ❖

د بائن طلاق تعريف

سوال: د طلاق بائن تعريف څه دی؟ که چېرته درې ځله يا ددې نه زيات ووايي چې: زما تاسره هيڅ تعلق نشته، يا ما ته آزاده کړې: نو آيا دوباره ددې ښځې سره نکاح کيږي؟

جواب: د طلاقو درې قسمونه دي: طلاق رجعي، طلاق بائن او طلاق مغلظه.

رجعي طلاق: دا دی چې په صريحو الفاظو سره وويل شي: يا دوه طلاقه ورکړي[3]، ددې حکم دا دی چې په داسې طلاق کې عدت پوره کېدو پورې نکاح باقي وي او خاوند ته اختيار وي چې عدت ختمېدو نه مخکې رجوع وکړي، که چېرته هغه په عدت کې دننه رجوع وکړي: نو نکاح په خپل حال ده او د دوباره نکاح کولو ضرورت نشته[4]، که چېرته هغه په عدت کې دننه رجوع ونه کړه: نو طلاق به واقع شي او نکاح به ختمه شي[5]، که چېرته دواړه وغواړي نو

۱]واذا طلق الرجل تطليقة رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها فى عدتها رضيت بذالک اولم ترضى، لقوله تعالى: فامسكوهن بمعروف. (هداية / كتاب الطلاق/ ۲/ ۳۹٤/ باب الرجعة)_

۲]واذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان يتزوجها فى عدتها وبعد انقضاء عدتها. (اللباب فى شرح الكتاب، كتاب الرجعة/ ۲/ ۱۸۲، ۱۸۳/ طبع قديمى)_

۳]اما الصريح الرجعى: فهو ان يكون الطلاق بعد الدخول حقيقة غير مقرون بعوض، ولا بعدد الثلاث لانصا، ولا اشارة، ولا موصوفاً بصفة تنبيء عن البينونة. (بدائع الصنائع/ كتاب الطلاق/ فصل فى بيان صفة الواقع/ ۳/ ۱۰۹) ايضاً: الطلاق على ضربين صريح وكناية فالصريح قوله: انت طالق، ومطلقة وطلقتک فهٰذا يقع به الطلاق الرجعى لان هٰذه الالفاظ تستعمل فى الطلاق ولا تستعمل فى غيره فكان صريحاً وانه يعقب الرجعة بالنص. (هداية/ كتاب الطلاق/ باب ايقاع الطلاق/ ۲/ ۳۵۹)_

٤]تصح الرجعة ان لم يطلق بائناً.....ولا يخفٰى ان الشرط واحد، هو كون الطلاق رجعياً، وهٰذه شروط كونه رجعياً، متى فقد منها شرط كان بائناً. (الدرالمختارمع ردالمحتار/ باب الرجعة/ ۳/ ۳۹۹، ٤۰۰/ ايضاً: عالمگيرية/ ۱/ ٤۷۰)

۵]واما حكمه فوقوع الفرقة بانقضاء العدة فى الرجعى وبدونه فى البائن.....الخ. (عالمگيرى/ ۱/ ۳٤۸)_

دوباره نکاح کولی شي[1]، (لیکن څومره طلاقونه چې هغه ورکړي دي هغه ختم شو. آینده هغه ته صرف په درې طلاقو کې به د باقي طلاقونو اختیار وي، مثلاً که چېرته یو طلاق یې ورکړی وي او د هغې نه یې رجوع کړې وي؛ نو اوس دده سره صرف دوه طلاقه پاتې شو او که دوه طلاقه یې ورکړي وي رجوع یې کړې وي؛ نو اوس صرف یو باقي پاتې شو او که چېرته یې یو طلاق ورکړ؛ نو ښځه به درې طلاقو سره طلاقه شي او بیا به پردی شي[2]

بائن طلاق: دا دی چې په دوه معنا لرونکو الفاظو سره (یعنې کنایي الفاظو سره) یې طلاق ورکړی وي[3]، یا طلاق سره څه داسې صفت ذکر کړي چې د هغې نه دده سختې مطلب وي[4]، مثلاً داسې ووایي چې تاته سخت طلاق، یا اوږد، لنډ طلاق دی. د بائن طلاق حکم دا دی چې ښځه فوراً د نکاح نه وځي او خاوند ته د رجوع کولو حق نه وي، البته عدت کې دننه او د عدت نه پس هم دوباره نکاح کولی شي.[5]

مغلظ طلاق دا دی چې درې طلاقه ورکړي، په دې صورت کې به ښځه د همېش لپاره حرامه شي. بغیر د شرعي حلالې نه دوباره نکاح نه کیږي.[6]

د خاوند دا وینا چې زما ستا سره هیڅ تعلق نشته، دا کنایي طلاق دی[7]، دې سره یو بائن طلاق واقع کیږي، دویم او دریم څل ویل به یې لغو وي، ما ته آزاده کړې الفاظ په پښتو ژبه

۱]اذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان يتزوجها فى عدتها وبعد انقضاء عدتها لان حل المحلية باق لان زواله معلق بالطلقة الثالثة فينعدم قبله....الخ. (اللباب فى شرح الكتاب/ كتاب الرجعة/ ۲/ ۱۸۳/طبع قديمى)

۲] "الطَّلَاقُ مَرَّتَان فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيْحٌ بِإِحْسَانٍ.......فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّى تَنكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰)_

۳]واما الصريح البائن فبخلافه وهو ان يكون بحروف الابانة او بحروف الطلاق، لكن قبل الدخول حقيقة او بعده لكن مقرونا بعدد الثلاث نصاً او اشارة. (بدائع/ كتاب الطلاق/ فصل فى بيان صفة الواقع/ ۳/ ۱۰۹)
ايضاً: اما الضرب الثانى وهو الكنايات لا يقع بها الطلاق الا بالنية او بدلالة الحال لانها غير موضوعة للطلاق.....الخ. (هداية/ كتاب الطلاق/ باب ايقاع الطلاق/ ۲/ ۳۷۳/ طبع مكتبه شركت علميه ملتان)_

٤]واذا وصف الطلاق بضرب من الزيادة والشدة كان بائناً مثل ان يقول انت طالق بائن او البتة......وكذا اذا قال لها: انت طالق افحش الطلاق لانه انما يوصف بهذا الوصف باعتبار اثره وهو البينونة فى الحال فصار كقوله بائن......ولو قال: انت طالق تطليقة شديدة او عريضة او طويلة فهى واحدة بائنة.........الخ. (هداية/ ۲/ ۳۶۹، ۳۷۱/ باب ايقاع الطلاق)_

٥] واذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان يتزوجها فى عدتها وبعد انقضاء عدتها لان حل المحلية باق.....الخ. (اللباب فى شرح الكتاب/ كتاب الرجعة/ ۲/ ۱۸۳/ طبع قديمى)_

٦] وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرة او ثنتين فى الامة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. كذا فى الهداية. (عالمگيرى/ ۱/ ٤٧٣/ وكذا فى البحر/ كتاب الطلاق/ ٤/ ٩٤)_

۷]كناية عند الفقهاء مالم يوضع له واحتمله وغيره لا تطلق بها الا بالنية...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

کې صریح طلاق دي[١]؛ نو ځکه که چېرته دا الفاظ یو ځل یا دوه ځله ووایي: نو رجعي طلاق واقع کیږي او که چېرته درې ځله ووایي نو طلاق مغلظ به واقع کیږي.

آیا "د نن نه ته په ما باندې حرامه یې" الفاظو سره طلاق واقع کیږي

سوال: څو ورځې وشوې چې زما ښځه زما د مور سره جنګونه کوي اوس د مور کور ته لاړه، دا ددې عادت جوړ شوی دی، زه د راوستلو لپاره د هغې د مور کور ته لاړم. هغې زما مور ته زما مخامخ کنځلې وکړې؛ نو ما هلته د هغې د مور- پلار په وړاندې هغې ته وویل چې د نن نه ته په ماباندې حرامه یې؛ تاسو راته ووایئ چې آیا هغه طلاقه شوه او که نه؟ که چېرته طلاقه شوې وي: خو صحیح ده او که چېرته نه وي طلاقه شوې: نو زه هغې ته طلاق ورکول غواړم، ستا د خبرېدو لپاره بله خبره دا چې هغه د اوه میاشتو بچی هم په نس کې لري.

جواب: "د نن نه په ما باندې حرامه یې" دې الفاظو سره طلاق بائن واقع کیږي[٢]، د بچي د پیدا کېدو سره به ددې عدت پوره شي[٣]، ددې نه پس هغه دویم ځای نکاح کولی شي. که چېرته ستا غوسه ختمه شي؛ نو ستا سره هم دوباره نکاح کولی شي، عدت کې د ننه او د عدت نه وروسته هم.[۴]

"په ما باندې به حلاله د نیا حرامه وي" ددې حکم

سوال: زید د خپل کور نه تقریباً دوه کاله لرې مسافر ؤ، تېره میاشت په اکتوبر کې د زید خپلوانو د زید نه پوښتنه وکړه، د بحث نه پس هغه د شاهدانو په وړاندې دا خبرې ولیکلې.

١: د ١٩٨٨ء فروري پورې به زه خپلې ښځې او بچو ته د حاضرېدو نه بند یم.

٢: تر دغه وخت پورې به درې سوه روپۍ میاشت خپلې ښځې او بچو ته د خوراک څښاک لپاره لیږم.

...بقیه د تېرمخ] او دلالة الحال......الخ. المراد بها حالة الظاهرة المفيدة المقصودة. (شامی/ ٣/ ٢٩٦) ایضاً: ولو قال: لا نكاح بيني وبينک، او قال: لم يبق بيني وبينک نكاح، يقع الطلاق اذا نوى، ولو قالت المراة لزوجها: لست لى بزوج، فقال الزوج: صدقت، ونويٰ به الطلاق، يقع فى قول ابى حنيفة رحمه الله تعالى......وفى الفتاويٰ لم يبق بيني وبينک عمل ونوى يقع كذا فى العتابية......الخ. (عالمگیری/ ١/ ٣٧٥، ٣٧٦/ كتاب الطلاق/ الباب الثانى فى ايقاع الطلاق)۔

١]فان سرحتک كناية لكنه فى عرف الفرس غلب استعماله فى الصريح فاذا قال "رهاكردم" اى سرحتک يقع به الرجعى.....الخ. (شامی/ ٣/ ٢٩٩/ كتاب الطلاق/ باب الكنايات/ ایضاً: البحرالرائق/ ٣/ ٣٢٣)۔

٢]ولو قال.....انا عليک حرام ينوى الطلاق فهى طالق. (هداية/ ٢/ ٣٦٦/ باب ايقاع الطلاق)۔

٣]"واولت الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن" (الطلاق: ٤)۔

٤] واذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث له ان يتزوجها فى العدة وبعد انقضائها...الخ. (عالمگیری/ ١/ ٤٧٢)۔

۳ که چیرې زه ددې خبرو څخه واوړم؛ نو په ما باندې به حلاله دنیا حرامه وي دا یاد ساتل پکار دي چې پورته الفاظو نه اوړېدونکي کس باندې ښځه طلاقه شوې او که نه؟ اوس زید ددې خبرو نه واوړېد. په قرآن او سنت کې د زید لپاره څه حکم دی؟

جواب: فی الخانیة: **رجل قال کل حلال علی حرام او قال کل حلال او قال حلال الله او قال حلال المسلمین وله امراة ولم ینوشیئاً اختلفوافیه قال الشیخ الامام ابوبکرمحمدبن الفضل والفقیه ابوجعفر و ابوبکر الاسعاف وابوبکربن سعیدرحمهم الله تعالی تبین منه امراته بتطلیقة واحدة وان نوی ثلاثاًفثلاث، وان قال لم انوبه الطلاق، لایصدق قضاءً لانه صارطلاقاً عرفاً، ولهذالایحلف به الاالرجال.(فتاوی قاضی خان بر حاشیه فتاوی هندیه ص۵۱۹ ج۱)**

ژباړه: خانیه کې دي که چیرې یو سړي وویل چې: ټول حلال په ما باندې حرام دي. یا هر یو حلال. یا دا چې د الله تعالی له طرفه ټول حلال. یا د مسلمانانو حلال په ما باندې حرام دي او د هغه ښځه هم وي یا هغه څه نیت نه وي کړی، دې کې د عالمانو اختلاف دی: شیخ امام ابوبکر محمد بن فضل رحمه الله، فقیه ابو جعفر رحمه الله ، ابوبکر اسعاف رحمه الله او ابوبکر بن سعید رحمه الله په نزد دې الفاظو ویلو سره یو طلاق واقع شو، که چیرې هغه د درېو طلاقونو نیت کړی وي؛ نو درې طلاقه به واقع شي او که چیرې هغه دا ووایي چې ما دې الفاظو سره د طلاق نیت نه و کړی: نو بیابه د هغه دا خبره صحیح نه ګڼل کیږي، ځکه چې عام طورباندې دا د طلاق الفاظ دي.

ددې روایت نه معلومیږي چې ذکر شوي صورت کې د زید الفاظ د انحراف نتیجه ده. ما باندې به حلاله دنیا حرامه وي. په حقیقت کې د طلاقو الفاظ دي؛ نو کله چې هغه شرط پوره نه کړ. د هغه په ښځه باندې به د فروری ۱۹۸۸ء نه طلاق بائن واقع شي. د عدت پوره کېدو نه پس بل ځای نکاح کولی شي.

که چا وویل چې: "ته د خپلې مورکورته لاړه شه "زه به تاته طلاق په خط سره درولیږم، آیا دې سره ښځه طلاقیږي؟

سوال: آیا بیا- بیا د خاوند دې وینا سره چې ته د خپلې مور کور ته لاړه شه، زه به تاته طلاق په خط درولیږم، د طلاق لفظ د خولې نه ادا کولو سره ووایي، آیا دې سره طلاق واقع شو؟

جواب: که چېرته خاوند د طلاقو په نیت دا ووایي چې ته د خپلې مور کور ته لاړه شه! نو دې سره طلاق بائن واقع کیږي، ددې نه پس بغیر د نکاح تازه کولو نه دوباره د ښځې خاوند تعلق ساتل ناجائز دي.

ستا خاوند چې کوم الفاظ ویلي دي هغې سره بائن طلاق واقع شو [۱]

"زه آزادوم" د طلاقو صریح الفاظ دي

سوال: د نن نه تقریباً دوه کاله مخکې زما او د ښځې په منځ کې څه اختلافات راغله او زه د خپلې مور کره پېښندې ته لاړم، هلته زما خاوند زما مور پلار ته یو خط ولیکلو چې په هغې کې د هغه الفاظ دا ؤ، ما سوچ کړی دی چې زه د نن نه ستا لور آزادوم، دا پرېکړه مې په ډېر سوچ سره کړې ده، د هغې نه پس چې کله ما د هغه سره ولیدل، هغه وویل: چې ته اوس زما لپاره حرامه یې او ملاوېدل نه دي غواړم، بیا د خاندان مشرانو هغه پوه کړ، هغه ورته وویل چې ما خپلې ښځې ته طلاق ورکړی دی لیکن بیا د ټولو خلکو په پوهولو سره لږ پوه شو او په دغه بزرګانو کې یو مولانا صاحب زما خاوند ته وویل چې: تا د طلاقو الفاظ نه دي استعمال کړي لهذا ته رجوع کولی شې؛ نو د هغه وخت نه تر اوسه پورې مونږ یو ځای اوسېږو او زمونږ د یو ځو میاشتو لور هم ده.

جواب: په پښتو ژبه کې "زه آزادوم" الفاظ د صریح طلاق الفاظ دي[۲]؛ نو ځکه د مولانا صاحب دا ویل خو غلط دي چې د طلاقو الفاظ یې نه دي استعمال کړي، البته دا لفظ یې صرف یو ځل استعمال کړی دی؛ نو یو طلاق واقع شو او د خاوند دا وینا چې اوس ته ورته حرامه یې، ددې خبرې قرینه ده چې د هغه بائن طلاق مراد دی[۳]؛ نو ځکه نکاح دوباره کول پکار وو، په هرحال کومه غلطي چې شوې ده د هغې معافي خو د الله تعالی نه وغواړئ او سمدستي دوباره نکاح وکړئ! [۴]

"زه تا د ښځیتوب د حق نه خارجوم" ددې حکم

سوال: ما خپلې ښځې ته وویل چې "زه تا د ښځیتوب نه خارجوم" درې ځله وویل، په دې کې یې یو ځل د طلاقو لفظ استعمال کړو، آیا په دې صورت کې طلاق واقع شوی دی؟ ځکه چې ښځې خپله طلاق غوښتلو مګر ما ورکول نه غوښتل، اوس تاسو د شریعت په رڼا کې ووایئ چې طلاق واقع شوی دی او که نه؟

۱] وبقية الكنايات اذا نويٰ بها الطلاق كانت واحدة بائنة.....مثل قوله: انت بائن.........اغربي واخرجي واذهبي وقومي.......الخ. (هداية/ ۲/ ۳۷٤، عالمگيرى/ ۱/ ۳۷٦) وان كان الطلاق بائناً دون الثلاث له ان يتزوجها فى العدة وبعد انقضائها.....الخ. (عالمگيرى/ ۱/ ٤۷۲)_

۲]فان سرحتک كناية لكنه فى عرف الفرس غلب استعماله فى الصريح فاذا قال "رهاكردم" اى سرحتک يقع به الرجعى....الخ. (شامى/ ۳/ ۲۹۹/ كتاب الطلاق/ باب الكنايات)_

۳]واذاوصف الطلاق بضرب من الزيادة والشدة كان بائناً......الخ. (هداية/ ۲/ ۳٦۹/ باب ايقاع الطلاق)

٤]واذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث له ان يتزوجها فى العدة وبعد القضاء عدتها....الخ. (هداية / ۲/ ۳۹۹)

جواب: د ښځيتوب نه دي خارجوم، الفاظو سره طلاق بائن واقع کيږي[۱]، دوباره نکاح وکړئ! [۲]

ته زما په نکاح کې نه يې، الفاظو سره د طلاق حکم

سوال: زما يو دوست د غوسې په حالت کې خپلې ښځې ته د دريو نه زيات ځل وويل چې: ته زما په نکاح کې نه يې! آيا طلاق واقع شو او که نه؟

جواب: ته زما په نکاح کې نه يې، دا الفاظ د کنايي طلاقو دي، که چېرته د طلاق په نيت يې دا الفاظ ويلي وي؛ نو په دې سره يو بائن طلاق واقع شو[۳]، دويم او دريم ځل ويل يې لغو شو[۴]، نو ځکه دوباره نکاح کېدی شي. [۵]

دا زما ښځه نه ده، دا الفاظ د کنايي طلاقو دي

سوال: يوځل ما د خپلې ښځې سره جنګ وکړ؛ نو ما په غوسه کې وويل: چې "دا زما ښځه نه ده، زه يې خپله ښځه نه ګڼم" ما د طلاق لفظ نه دی استعمال کړی، تاسو ووايئ چې آيا په دې سره يو طلاق واقع کيږي که کفاره ادا کړم؟

جواب: دا کنايي الفاظ دي، دې سره يو بائن طلاق واقع شو، نکاح دي دوباره وکړي. [۶]

۱]وبقية الكنايات اذا نوى بها الطلاق كانت واحدة بائنة. (هداية/ ۲/ ۳۷۴) ايضاً: ولو قال انا بريء من نكاحک يقع الطلاق اذا نوى. (عالمگيرى/ ۱/ ۳۷۶، كتاب الطلاق/ الباب الثانى/ الفصل الخامس)۔

۲]واذاكان الطلاق بائناً دون الثلاث له ان يتزوجها فى العدة وبعد انقضاء عدتها.....الخ.(هداية / ۲/ ۳۹۹)

۳]ومثله قوله..........لم يكن بيننا نكاح.......ونفى النكاح فى الحال يكون طلاقا اذا نوىٰ.......الخ. (شامى/ ۳/ ۲۸۳/ باب الكنايات/ كتاب الطلاق)۔

۴] والبائن يلحق الصريح لا البائن اى البائن لا يلحق البائن......الخ. (بحرالرائق/ ۳/ ۳۰۷)۔

۵] واذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان يتزوجها فى عدتها وبعد انقضاء عدتها لان حل المحلية باق. (اللباب فى شرح الكتاب/ ۲/ ۱۸۳/ كتاب الرجعة/ هداية/ ۲/ ۳۹۹)۔

۶] ويقع باقيها........البائن ان نواها وقال فى الرد: مثل الطلاق عليک........(الى ان قال) لست لى بامراة وما انا لک بزوج. (شامى/ ۳/ ۳۰۳/ كتاب الطلاق/ باب الكنايات)۔

❖ طلاق مغلظه ❖

درې طلاقو والا باید څه وکړي؟

سوال: داسې مسئله راته وښيئ چې په هغې کې د نبي کريم ﷺ په خدمت کې پوښتنه شوې وي، ما خپلې ښځې ته دريم ځل طلاق ورکړی دی، اوس زما لپاره څه حکم دی؟ مهرباني وکړئ حديث سره حواله وليکئ؛ واضحه دې وي چې زما سوال يو ځل. په يو مجلس کې درې يا د دريو نه زياتو طلاقو په باره کې نه دی.

جواب: امام بخاري رحمه الله په باب من اجاز طلاق الثلاث کې د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها د روايت نه د رفاعه قرظي د ښځې واقعه نقل کړې ده، چې رفاعه ورته درې طلاقه ورکړې وُ. هغې د عبدالرحمن بن زبير سره نکاح وکړه او نبي کريم ﷺ ته يې شکايت وکړو، چې هغه د ښځې سره په کوروالي قدرت نه لري؛ نو نبي کريم ﷺ وفرمايل: چې تاسو رفاعه ته واپس تلل غواړئ؟ (هغې وويل چې هو: نبي کريم ﷺ وفرمايل) دا نه کيږي تر دې پورې چې د دويم خاوند سره کوروالي نه وي شوی.

حدثنا سعيد ابن عفير قال: حدثني الليث، حدثني عقيل عن ابن شهاب قال: اخبرني عروة بن الزبير ان عائشة اخبرته ان امراة رفاعة القرظي جاءت الى رسول الله ﷺ فقالت: يا رسول الله ان رفاعة طلقني فبت طلاقي واني نكحت بعده عبدالرحمن بن الزبير القرظي وانما معه مثل الهدبة قال رسول الله ﷺ: ((لعلك تريدين ان ترجعي الى رفاعة، لا حتى يذوق عسيلتك وتذوق عسيلته))، (صحيح بخاري ۷۹۱، ج۲)

داسې يوه کيسه د فاطمه بنت قيس رضی الله عنها هم په صحيح مسلم وغيره کې روايت شوې ده چې د دې خاوند دريم طلاق ورکړی وو. [۱]

د دريو طلاقو حکم

سوال: دا چې ښځه او خاوند د هر کلونه يو ځای اوسيدلي وي، د هغوی خواره - خواره بچي وي، انسان چې کمزوری دی؛ نو خامخا به کله ناکله غوسه ورځي او د خولې نه يې

۱] عن ابن شهاب ان ابا سلمة بن عبد الرحمٰن بن عوف اخبره ان فاطمة بنت قيس رضي الله عنها اخبرته انها كانت تحت ابي عمرو بن حفص بن المغيرة فطلقها اخر ثلاث تطليقات فزعمت انها جائت رسول الله صلى الله عليه وسلم تستفتيه في خروجها من بيتها فامرها ان تنتقل الى ابن ام مكتوم الاعمٰى........الخ. (صحيح مسلم/ باب المطلقة البائنة لا نفقة لها/ ۱/ ۴۸۴/ طبع قديمی)۔

غلط الفاظ وځي؛ خو بیا وروسته په هغې باندې خفه وي؛ نو بې شکه الله تعالی ډېر غفور او رحیم دی. کنه داسې ډېر کورونه به تباه شي

د قانون مطابق درې طلاقه په دریو میاشتو کې پوره کیږي. که هم په یو ځای ورکول شي. درې میاشتې پس یې الله تعالی هم نه معاف کوي. ځکه چې د دریو میاشتو د مهلت نه فایده وانخستل شوه. که چیرې درې طلاقه ورکولو ته وروسته بل طلاق ورکوي؛ نو دا به یو اسلامي قانون نه. بلکې د یورپ او امریکې طلاق به شي.

انګریزي حکومت کې به اوس هم دا قانون وي چې یو سړی بغیر د اطلاع ورکولو نه د خپلې وظیفې څخه غیر حاضر وي، که چیرې شپږ میاشتې پس راشي؛ نو هغه دوظیفې څخه نه باسي. په دهلي کې زمونږ د یو ملګري سره هم داسې وشوه چې شپږ میاشتې پس ورغی؛ اوس هم هغه خپله وظیفه اجرا کوي.

دغه راز د طلاق لپاره د دریو میاشتو وخت دی، دې کې طلاق ورکونکي ته باید د طلاق واپس اخیستلو حق وي او که چیرې درې طلاقونه په یو وخت ورکول شي؛ نو سمدستي طلاق واقع شي؛ نو بیا خو دا هم د یورپ او امریکې طلاق شو، کوم چې اسلامي طلاق نه شي کیدی.

زما د کم فکر اړوند په یو وخت کې درې طلاقونه ورکولو په ځواب کې د دریو میاشتو وخت ورکول هم پکار دي، کنه نو کورونه به خراب شي او ماشومان به بې تربیې پاتې شي.

جواب: شرعي مسئله خو هم هغه ده کومه چې ما لیکلې، څلور امامان او د امت فقهاء په دې قائل دي، تاسو چې کومه وېره ښکاره کړې ده، د هغې ځواب درته لیکلی شم؛ خوضرورت یې نه ګڼم، که څه ضرورت ورته وای؛ نو د هغې په ویلو کې به مې بخل نه کولو؛ خو کله چې ضرورت نشته: نو خپل ځان ددې نه معذور ګڼم.

زهر خوړل په قانون کې منع او شرعي طور باندې حرام دي؛ خو که څوک یې وخوري او د هغې په نتیجه کې ډاکټر ولیکي چې ددې زهرو په وجه مړ شوی؛ نو ډاکټر به مجرم نه وي. د هغه ګناه به صرف دومره وي چې هغه د زهرو نتیجه ذکر کړې ده.

د دریو طلاقو نه پس د رجوع مسئله

سوال: په یو وخت کې دریو طلاقو سره درې طلاقه واقع کیږي او بیا سهوا د حلالې نه د رجوع کولو څه صورت نه پاتې کیږي، دا د حنفیه وو مسلک دی، لیکن اهلحدیث وایي چې د حضور ﷺ په زمانه کې ابو رکانه ام رکانه ته درې طلاقه ورکړه، کله چې د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شول؛ نو حضور ﷺ هغه ته د رجوع کولو اجازت ورکړ.

جواب: د صحابه کرامو رضي الله عنهم او د أئمه اربعه وو رحمهم الله په دې باندې اتفاق دی چې درې طلاقه

که په یو لفظ سره وي او که په یو مجلس کې. هغه درې وي[1]. د ابو رکانه ﷛ واقعه چې تاسو نقل کړې ده، په دې کې لوی اختلاف دی. صحیح خبره دا ده چې هغه درې طلاقه نه وو، بلکې هغه طلاق بته ورکړی ؤ[2]. بهر حال هر کله چې په نورو احادیثو کې وضاحت شتون لري او صحابه کرام ﷡ او د دین امامان ﷭ هم په دې باندې اتفاق لري: نو په دې کې د اختلاف ځای نه پاتې کیږي، د اهلحدیثو فتوی صحیح نه ده. هغوی غلط پوه شوي دي: نو څکه کوم سړی چې د شریعت د حلالو او حرامو پابند وي، هغوی ته د اهلحدیثو په دې فتوی باندې عمل کول نه دي روا

د شرعي حلالې تشریح

سوال: حلاله جائز ده که ناجائز؟ د قرآن او حدیث په رڼا کې مو د تفصیل نه خبر کړئ! زما مور ته مې پلار درې ځله د طلاق لفظ تکراري ویلی، بیا یې د حلالې وروسته عدت تېر کړ او وروسته یې بیا نکاح وکړه.

حلاله یې داسې وکړه چې: یو سړی وروسته له دې چې په کیسه یې پوه کړ، د نکاح نه پس یې په طلاق ورکولو اماده کړ. هغه سړي د نکاح په ورځ د کوروالي نه پرته چې مور مو مخامخ د دروازې سره ودریده او هغه سړي ورته درې ځله طلاق ورکړ او بیا د عدت تېرېدلو نه پس زمونږ پلار زمونږ د مور سره دوباره نکاح وکړه، اوس بیا دوی یو ځای اوسیږي، دا حلاله صحیح شوې که غلطه؟

جواب: په قرآن کریم کې ارشاد دی که چېرته خاوند ښځې ته دریم طلاق ورکړي؛ نو هغه دده لپاره حلاله نه وي، تر دې چې هغه ښځه د عدت نه پس د دویم خاوند سره صحیح نکاح وکړي[3] او د نکاح نه پس دویم خاوند د هغې سره کوروالی وکړي بیا مړ شي یا خپله طلاق ورکړي او د دې عدت تېر شي هله به دا ښځه د لومړي خاوند لپاره حلاله شي او هغه د دې سره

۱]وذهب جمهور الصحابة والتابعين ومن بعدهم من أئمة المسلمين الى انه يقع ثلاث......الخ. وقد ثبت النقل عن اكثرهم صريحاً بايقاع الثلاث ولم يظهر لهم مخالف، فما ذا بعد الحق الا الضلال. (شامی/ کتاب الطلاق/ ۳/ ۲۳۳) ایضاً: وذهب جماهير من العلماء من التابعين ومن بعدهم، منهم الاوزاعي والنخعي والثوری وابو حنيفة واصحابه والشافعي واصحابه واحمد واصحابه واسحٰق وابو ثور وابو عبيدة وآخرون كثيرون رحمهم الله تعالى على من طلق امراته ثلاثاً وقعن، ولكنه ياثم. (عمدة القاری/ کتاب الطلاق/ باب من اجاز طلاق الثلاث/ ۲۰/ ۲۳۳/ طبع دارالفکر/ بیروت)۔

۲]واحتجوا ايضاً بحديث ركانة انه طلق امراته البتة فقال له النبی صلی الله عليه وسلم: آلله ما اردت الا واحدة؟ قال: آلله ما اردت الا واحدة! فهٰذا دليل على انه لو اراد الثلاث لوقعن والا فلم يكن لتحليفه معنى........الخ. (صحیح مسلم مع شرحه الكامل للنووی/ ۱/ ٤۷۸/ طبع قدیمی)۔

۳]''فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره'' (البقرة: ۲۳۰)۔

دوباره نکاح کولی شي، دا شرعي حلاله شوه. [۱]

درې طلاقو نه پس د ښځې له چا سره په دې شرط نکاح کول چې هغه به د کوروالي نه پس طلاق ورکوي، دا باطل شرط دی، په حدیث کې داسې حلاله کولو باندې او کونکي دواړو باندې لعنت ویل شوی دی: خو بیا هم د ملعون کېدو باوجود که چېرته دویم خاوند د کوروالي نه پس طلاق ورکړي؛ نو د عدت نه پس د لومړني خاوند لپاره حلالیږي. که چېرته هغه د کوروالي نه بغیر طلاق ورکړي (لکه څنګه چې تا د خپلې مور کیسه لیکلې ده)؛ نو ښځه د لومړي خاوند لپاره نه حلالیږي. [۲]

او که چېرته د دویم سړي سره د نکاح کولو په وخت کې دا نه وي ویل شوي چې هغه به د کوروالي نه پس طلاق ورکوي، لیکن د دې سړي خپل خیال دا وي چې هغه به د دې ښځې سره د کوروالي نه پس طلاق ورکوي؛ نو دا صورت د لعنت وړ نه دی، هم دغه راز که چېرته د ښځې دا نیت وي چې هغه به د دویم خاوند طلاق حاصلولو سره د لومړي خاوند د کور آبادولو وړ شي؛ نو بیا هم ګناه نه ده.

درې طلاقو نه پس د همېش لپاره تعلق ختمیږي

سوال: د درې طلاقو نه پس آیا د همېش لپاره تعلق ختمیږي؟ د رجوع کولو څه شرعي طریقه شته او که نه؟

جواب: درې طلاقو نه پس نه د رجوع کولو هیڅ صورت نه پاتې کیږي، ښځه دې د دویم خاوند سره د صحیح نکاح کولو وروسته کوروالی هم وکړي، بیا که دویم خاوند مړ شي یا خپله طلاق ورکړي او د دې عدت تېر شي؛ نو هغه وخت به د لومړني خاوند سره نکاح کولی شي، د دېنه بغیر یې نکاح نه کیږي. [۳]

۱] ان عائشة اخبرته ان امراة رفاعة القرظی جائت الیٰ رسول الله صلی الله علیه وسلم فقالت: یا رسول الله! ان رفاعة طلقنی فبت طلاقی، وانی نکحت بعده عبد الرحمٰن بن الزبیر القرظی وانما معه مثل الهدبة، قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: لعلک تریدین ان ترجعی الی رفاعة لا حتی یذوق عسیلتک وتذوقی عسیلته. (بخاری/ ۲/ ۷۹۱) ایضاً: وان کان الطلاق ثلاثاً فی الحرة......لم تحل له حتی تنکح زوجاً غیره نکاحاً صحیحاً ویدخل بها ثم یطلقها او یموت عنها. کذا فی الهندیة.(عالمگیری/۱/ ۴۷۳/کتاب الطلاق/الباب السادس فی الرجعة)

۲] ان النبی صلی الله علیه وسلم قال: لعن المحلل والمحلل له. (ابوداؤد/ ۱/ ۲۹۱) فان تزوجها بشرط التحلیل کره.....الخ. (مجمع الانهر/ ۲/ ۴۳۹)۔

۳] (فان طلقها فلا تحل له من بعد) ای بعد ذٰلک التطلیق (حتی تنکح زوجاً غیره) ای تتزوج زوجاً غیره ویجامعها......(فان طلقها) لزوج الثانی (فلا جناح علیهما) ای علی الزوج الاول والمراة (ان یتراجعا) ان یرجع کل منهما الی صاحبه بالزواج بعدمضی العدة (ان ظنا ان یقیما حدود الله)(تفسیرروح المعانی/ ۲/۱۴۱، ۱۴۲/ طبع دار احیاء تراث العربی، ایضاً: فتاویٰ عالمگیریة/ ۱/ ۴۷۳/ کتاب الطلاق/ الباب السادس)

زه خپلې ښځې ته طلاق، طلاق، طلاق رجعي ورکوم، ددې حکم

سوال: زيد د خپلې ښځې د راوستلو لپاره د خسر کور ته ځي، هلته د يو څو ناخوښو خبرو نه پس زيد د خپل خسر په لاس تحريري طلاق ورکوي چې د هغې الفاظ دا دي: زه خپلې ښځې ته طلاق، طلاق، طلاق رجعي ورکوم، آيا دا درې طلاقه شو؟

جواب: هو واقع شو، درې ځله طلاق ليکلو نه پس د هغې سره د رجعي لفظ ليکل بې معنى او مهمل دي.[1]

د درې طلاقو کفاره نشته

سوال: يو سړي د غوسې په حالت کې خپلې ښځې ته وويل: چې ته زما د مور او خور په ځاى يې، ما تا ته طلاق درکړو، دا جمله هغه د دريو ځلو نه هم زياته تکرار کړه، يقيناً چې طلاق به واقع کيږي، تاسو دا وفرمايئ چې آيا هغوى د ښځې خاوند په ځبر بغير د څه کفارې ادا کولو اوسېدى شي؟

جواب: درې ځله طلاق ورکولو سره طلاق مغلظه واقع کيږي، دواړه ښځه خاوند په يو بل باندې د همېش لپاره حراميږي، ددې هيڅ کفاره نشته، بغير د شرعي حلالې نه دوباره نکاح نه کيږي[2]، تاسو چې د کوم سړي کيسه ليکلې ده، هغه ته پکار دي چې سمدستي جدا شي، کنه نو ټول عمر به په زنا کې اخته وي.

ايا مطلقه ښځه د بچو لپاره په دغه کور کې اوسېدلى شي؟

سوال: زما يو ملګرې ده، ددې خاوند يوه ورځ غوسه کې وليکل: خو ښځې ته يې ورنه کړو، بلکې د هغه سره ؤ، ناڅاپي خپله د ښځې نظر په هغې باندې پرېوت، هغې هغه ليکل وويل، اوس تاسو ووايئ چې طلاق وشو او که نه؟ تحرير دا دى: ما درې طلاقه درکړه قبول يې کړه، که چېرته طلاق کيږي او ښځه خاوند په خپل منځ کې د يو ځاى والي تعلق نه ساتي ليکن د دنيا او د بچو له وجې يو ځاى اوسيږي؛ نو دا امکان لري او که نه؟ ځکه چې د بچو سره هسې هم د بلې رشته دارې ښځې ضرورت وي؛ نو په داسې حالت کې څه کول پکار دي؟

---

[1] وطلاق البدعة ان يطلقها ثلاثاً بكلمة واحد او ثلاثاً فى طهر واحد فاذا فعل ذلك وقع الطلاق وكان عاصياً.....الخ. (هداية/ ۲/ ۳۵۵/ كتاب الطلاق/ باب طلاق السنة)۔

[2] وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرة وثنتين فى الامة، لم تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً، ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها، والاصل فيه قوله: فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره والمراد الطلقة الثالثة. (هداية/ ۲/ ۳۹۹/ باب الرجعة/ طبع مكتبه شركت علميه)۔

جواب: خاوند چې کله د خپلې ښځې په نوم ليکل وکړي؛ نو درې طلاقه واقع شو. برابره خبره ده که هغه پرچه يې ښځې ته ورکړي وي او که نه[1]. اوس ددې دواړو حيثيت د پردي سړي او ښځې دی، ښځه د خپلو بچو سره اوسېدلی شي مګر ددې ضمانت څوک کوي چې شيطان به دواړه په دوکه کې نه اخته کوي؟ نو پکار دي چې دواړه جدا واوسيږي [2]

آيا د درې طلاقو نه پس د بچوله خاطره په دغه کورکې ښځه اوسېدلی شي؟

سوال: ماته خاوند طلاق راکړی، يوه ورځ مو په کورنۍ معامله باندې جنګ وکړ. هغه زه ووهلم، بيا يې په اوچت اواز په چيغه ووېل: چې ما تاته طلاق درکړ او زما له کوره وځه! خلک را جمع شو هغه يې پوه کړ مګر هغه نه منله، بيا يې ووېل تا ته مې طلاق درکړو. د طلاقو الفاظ يې هم دغه راز دواړه ځل د درې ځلو نه هم زيات ووېل. د کليوالو په وينا ما ټول حالات دارالعلوم ته ليکلي درولېږل، زه ددې نه پس تر څو مياشتو پورې په جدا کمره کې هلته اوسېدم بيا مې چې کله د سړي خراب نيت وليد؛ نو د هغه ځای نه خپلوانو کره پنجاب ته لاړم او دوه مياشتې عدت تېرېدلو نه پس راغلم. هغه دا ووېل چې زما سره به دې څه واسطه نه وي ليکن د بچو له خاطره دلته اوسېږه! زه د بچو په محبت کې مجبوره شوم او هلته لاړم. څو ورځو پورې خو هغه صحيح ؤ بيا دهغه اراده بدله شوه. هغه د کوم مولانا صاحب نه ليکل هم راوړي چې طلاق نه دی شوی، مګر ما ونه منل او هغه ته مې ووېل چې: زه خپل اخرت نه خرابوم، ستا زما سره هيڅ تعلق نشته، هغه راته بهانې کوي. يوه ورځ چې ډېره تنګه شوم د ځان ختمولو پرېکړه مې وکړه، مګر بچ شوم. زه سخته خفه يم. محلې والو ته د طلاقو معلومات شته، د هغوی مخامخ هر څه شوي دي. ما هغه خلکو ته ويلي چې د بچو له خاطره دلته اوسېږم، د دوی د پلار سره زما هيڅ واسطه نشته، زما زامن لويان دي. ليکن د مذهب څخه بې خبره دي، د دوی پلار يې دوکه کوي. د الله جلّ جلاله نه يرېږم. لهذا تاسو راته ووايئ چې درې ځل ويلو سره طلاق واقع کيږي او که نه؟ زما يو خپلوان وايي چې په غوسه کې طلاق ويلو سره طلاق نه واقع کيږي. سړی هم اوس داسې خبرې کوي چې د زړه نه مې ؤ ويلي او غواړي ما ګمراه کړي. يو رشته دار وايي چې شريفې ښځې په مرګ سره د کور نه وځي، زه ستا نه د الله او د الله د رسول ﷺ حکم معلوم ول غواړم تفصيل سره راکړئ! الله به تاته ددې جزا درکړي، زه د الله خوشحالېدل او د آخرت ښه والی غواړم، زه به مرګ خوښ کړم ليکن د ګناه او حرام کارئ ژوند به تېر نه کړم.

---

[1] اوان كانت مرسومة يقع الطلاق نويٰ او لم ينو ثم المرسومة لا تخلوا اما ان ارسل الطلاق بان كتب اما بعد فانت طالق فكما كتب هٰذا يقع الطلاق ويلزمها العدة من وقت الكتابة......الخ. (عالمگيرى/ ۱/ ۳۷۸)۔

[2] عن عمرعن النبى صلى الله عليه وسلم قال:لايخلون رجل بامراة الا كان ثالثهما الشيطان.(مشكوٰة/۲۶۹)

جواب: ته پوره طلاقه شوې یې، ددې سړي ستا سره هیڅ تعلق نشته[1]، که چېرته تاته د عزت خطره وي؛ نو د دغه ځای نه لاړه شه، د دارالعلوم فتوی بالکل صحیح ده.

ما ته آزاده کړې او زما سره ستا هیڅ رشته نشته درې ځله ویلو سره به څو طلاقه واقع کیږي

سوال: زما د واده څلور کاله شوي دي، زما خاوند ما ته درې ځله وویل چې ما ته آزاده کړې او زما سره ستا هیڅ رشته نشته او دې ویلو سره یې د کور نه وویستم، اوس تاسو ماته ووایئ چې زه د خپل خاوند په نکاح کې یم که نه؟

جواب: ته مې آزاده کړې، لفظ درې ځله ویلو سره درې طلاقه واقع شو او د ښځې خاوند رشته ختمه شوه.[2]

درې طلاقو والا د طلاق خط نه ښځه نه خبرولو سره هغه ځان سره ساتل زنا کاري ده

سوال: زما ښځه بد ژبې او نافرمانه ده، یو ځل چې کله هغې زما او زما د مور- پلار زیاته بې عزتي وکړه؛ نو ما په غوسه کې د وکیل په ذریعه په قانوني طلاق نامه باندې لیک تیار کړ چې په هغې باندې ما او وکیل او دوه شاهدانو امضاء هم وکړه، ما خپلې ښځې ته درې ځله طلاق ورکړ او د نن نه زما او د هغې هیڅ تعلق نشته.

ددې نه پس هغه طلاق نامه کې د یو څو ضروري حالاتو په بنا مې خپلې ښځې ته ور نه کړی شو او تر ننه پورې هغه طلاق نامه زما سره ده، حال دا چې زه د مجبوری له وجې د ښځې سره اوسېږم او د ښځیتوب حقوق یې هم ادا کوم، مهرباني وکړئ چې آیا طلاق واقع شوي دی یا نه؟ او آیا زه په لویه ګناه کې اخته یم او که نه؟ که څه کفاره ادا کول وغواړم؛ نو څه حکم لري؟

جواب: هر کله چې تا بد ژبې او نافرماني ښځې ته درې طلاقه ولیکل؛ نو هغه په تا باندې حرامه شوه. هغه که د طلاقو څخه خبره وي او که نه[3]. د درې طلاقو نه پس چې ته د هغې سره کوروالی کوې دا زناکاري او لویه ګناه ده، کفاره یې دا ده چې ددې ګناه نه توبه وباسه او هغه

۱] "الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ........فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّى تَنكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰) تفصیل دپاره او ګورئ: تفسیر روح المعانی ج۲، ص۱۴۱، ۱۴۲)۔

۲] ایضاً پورتنۍ حواله)۔

۳]وان کانت مرسومة یقع الطلاق نوی او لم ینو ثم المرسومة لا تخلو اما ان ارسل الطلاق بان کتب: اما بعد فانت طالق، فکما کتب هٰذا یقع الطلاق.....الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۳۷۸/ کتاب الطلاق/ الباب الثانی)۔

سمدستي له ځانه جدا کړه، د شرعي حلالې نه پس هغه دوباره ستا په نکاح کې راتلی شي [۱]

درې طلاقو نه پس که چېرته تعلق وساتي ؛ نو دې دوران کې د پيدا کېدونکي اولاد حکم

سوال: زما مشر زوی خپلې بد ژبې او نافرماني ښځې ته تقريباً اوه کاله مخکې درې طلاقه ورکړي چې د هغې ورور خط وکتلو، د طلاق نامې مضمون په انګلش کې ليکل شوی ؤ. په طلاق نامه کې زما زوی خپلې ښځې ته درې طلاقه ليکلي دي. دا طلاق زما زوی بغير د څه زور او زياتي په حالت کې ورکړي وو، هغه وخت دده ښځه تقريباً د شپږو مياشتو حامله وه. ښځه يې وايي چې دا طلاق د حمل په دوران کې نه دی شوی: مګر زما وينا ده چې د قرآن او سنتو په رڼا کې طلاق واقع شوی دی: خو د هغه خسرګنۍ دا خبره نه مني او انکار کوي. لهذا ستاسو نه سوال دی چې طلاق واقع شوی او که نه؟ او په دغه دوران کې چې تقريباً د اوه کالو راهيسې د ښځې او خاوند په حيث اوسيږي او دې منځ کې د دوی دوه بچيان پيدا شوي دي؛ نو دا بچيان په کومه ډله کې راځي؟

جواب: دحمل په حالت کې طلاق واقع کيږي[۲] او د حمل په پيدا کېدو سره عدت ختميږي[۳]، ستا زوی چې خپلې ښځې ته کوم درې طلاقه ورکړي دي هغه واقع شوي دي او هغوی دواړه په يو بل حرام شوي دي[۴]، ددې نه پس که چېرته هغوی د ښځې خاوند په حيث اوسيدلي وي؛ نو هغوی ګناه وکړه او د دوی چې کوم اولاد په دغه دوران کې پيدا شوی دی هغه صحيح النسب نه دی، هغوی ناجائزه اولاد دي[۵]، دوی ته پکار دي چې سمدستي د يو بل نه جدا شي او د الله نه د خپلې ګناه په باره کې معافي وغواړي.

د رجوع نه پس دريم طلاق

سوال: زما واده نهه کاله مخکې شوی دی، د واده نه يو کال وروسته مې لور وشوه. يوه ورځ مې خپلې ښځې ته وويل چې تاته طلاق درکوم، دا الفاظ مې دوه ځله وويل، ددې نه وروسته

۱] الطلاق مرتان......فان طلقها فلا تحل له من بعد اى بعد ذٰلک التطليق حتى تنکح زوجاً غيره........فان طلقها الزوج الثانى فلا جناح عليهما.......الخ. (تفسير روح المعانى/ ۲/ ۱٤۱، ۱٤۲) ايضاً: وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرة.......لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره.....الخ. (هداية/ ۲/ ۳۹۹)۔

۲]وحل طلاقهن اى الآيسة والصغيرة والحامل عقب وطئ.....الخ. (درمختار/ ۳/ ۲۳۲)۔

۳]''واولت الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن'' (الطلاق: ٤)۔

٤]''الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ........فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّى تَنكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ'' (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰)۔

۵]اذا وطئها الزوج بشبهة كانت شبهة فى الفعل ونصوا على ان شبه الفعل لا يثبت فى النسب وان ادعاه.....الخ. (شامى/ ۳/ ٥٤۱/ مطلب فى ثبوت النسب من المطلقة)۔

مي سمدستي رجوع وکړه او د هغې نه پس زمونږ څلور لورګاني نوري شوي دي. يو خل بيا مي خپلې ښځې ته وويل چې: زه تاته طلاق درکوم.

قدر منه: ددې نه پس مونږ د يو حافظ صاحب څخه معلومات ترلاسه کړ چې داسې ډول طلاق واقع شوی دی او که نه؟ هغوی مونږ ته هم وويل چې طلاق نه دی واقع شوی. څکه چې د دوه طلاقو نه پس مونږ رجوع کړې وه، دې باره کې د شريعت څه حکم دی؟

جواب: د دوه طلاقو نه پس چې تا کومه رجوع کړې وه هغه صحيح وه، مګر خاوند ته صرف د دريو طلاقو حق ورکول شوی دی؛ نو څکه ددې دوه طلاقو نه د رجوع کولو نه پس ستا سره صرف يو طلاق پاتې شو، هر کله چې تا دا دريم طلاق هم ورکړ؛ نو ښځه قطعي حرامه شوه. اوس د دوباره نکاح حق هم پاتې نه شو، څکه اوس د شرعي حلالې نه بغير دواړه د يو بل لپاره نه حلاليږي، ښځه دې د عدت نه پس دويم ځای کې نکاح وکړي او د دويم خاوند سره دې کوروالی وکړي. دويم خاوند د کوروالي نه پس که هغه مړ شي يا خپله طلاق ورکړي او د هغې عدت هم تېر شي؛ نو بيا که هغه غواړي نو ستا سره دوباره نکاح کولی شي.[1]

درې طلاقه ليکل او بيا شکولو سره هم طلاق واقع کيږي

سوال: ما د څو خلکو په وينا يوه پرچه کې وليکل چې: زما ښځه د پلانې لور په ماباندې په دريو طلاقه ده، د دريو طلاقو لفظ ما درې ځله وليکلو، بيا مې هغه پرچې وشکول، بيا مې دويمه پرچه هم دغه شان وليکل چې هغه مې واستول؛ ليکن هغې ته ونه رسېدل، ايا طلاق واقع شو او که نه؟ په کوم صورت کې رجوع کېدی شي؟

جواب: درې طلاقه واقع شو، اوس د رجوع حق نشته، نه دوباره نکاح کيږي، تر دې چې د هغې نکاح په دويم ځای کې وشي، هلته آباده شي بيا هغه طلاقه شي او عدت تېر کړي.[2]

---

[1] فان طلقها فلا تحل له من بعد اى بعد ذلک التطليق حتى تنکح زوجاً غيره اى تتزوج زوجاً غيره ويجامعها......فان طلقها الزوج الثانى فلا جناح عليهما اى على الزوج الاول والمرأة ان يتراجعا، ان يرجع كل منهما الى صاحبه بالزواج بعد مضى العدة ان ظنا ان يقيما حدود الله. (تفسير روح المعانى/ ۲/ ۱٤۱، ۱٤۲)
ايضاً: وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرة وثنتين فى الامة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً، ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. كذا فى الهداية......الخ. (عالمگيرى/ ۱/ ٤۷۳، ايضاً: اللباب/ ۲/ ۱۸۱)۔

[2] "الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ.......فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّى تَنكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰)
ايضاً: عن ابن شهاب قال: اخبرنى عروة بن الزبير ان عائشة اخبرته ان امراة رفاعة القرظى جائت الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت: يا رسول الله! ان رفاعة القرظى طلقنى فبت طلاقى وانى نكحت بعده عبدالرحمن بن الزبير القرظى وانما معه مثل الهدبة، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لعلک تريدين ان ترجعى الى رفاعة، لا حتى يذوق عسيلتک وتذوقى عسيلته. (صحيح البخارى/ ۲/ ۷۹۱/ باب من اجاز طلاق الثلاث.......الخ.)۔

آيا د قرآني نص خلاف عمر فاروق رضي الله عنه په درې مجلسونو کې د طلاق قانون په يو مجلس کې درې طلاقو باندې کې بدل کړه؟

سوال: دا سوال د فقهي حنفي ماهر عالم ډاکټر مطلوب حسين څخه شوی دی. د هغه ځواب لاندې دی

سوال: آيا د قرآني نص خلاف څوک د قانون جوړولو حق لري؟

جواب: د حالاتو د تقاضو لاندې هيڅ ګناه نه لري. مثلاً قرآن کې ښکاره نص دی چې طلاق دې په درې مجلسونو کې ورکول شي. ليکن د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کې د برق په څېر تيزو فتوحاتو په نتيجه کې مصري، شامي او ايراني ښځې د عرب معاشرې برخه جوړه شوه او عرب د هغوی د ښايست تر اغيزې لاندې راغلل. د هغوی سره يې نکاحونه وکړه: نو هغه مصري، شامي او ايراني ښځو دا شرط ولګولو چې زمونږ سره د نکاح کولو نه به مخکې خپلو لومړنيو ښځو ته طلاق ورکوئ. ډيرو عربو د هغوی د خوشحالولو لپاره خپلو ښځو ته په يو وخت کې درې طلاقه ورکړه. ځکه چې هغوی ته معلومات وو چې داسې کولو سره طلاق نه واقع کيږي او هغوی به د هغو ښځو سره د واده کولو نه پس دوباره خپلو لومړنيو ښځو ته رجوع وکړه. هم دا راز په هر کور کې جنګ شو. عمر فاروق رضي الله عنه چې کله خبر شو؛ نو هغه حکم وکړ: که چېرته کوم سړی خپلې ښځې ته په يو مجلس کې درې طلاقه ورکړي؛ نو دا به صحيح طلاقونه تصور کيږي. وروسته فقهاؤ د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ددغې پرېکړې په بنا داسې طلاق د بدعي طلاق په نوم په خپله فقه کې شامل کړ. ليکن د نن معاشره او دور هغه نه دی چې په هغې کې حضرت عمرفاروق رضي الله عنه او امام ابوحنيفه رحمه الله اوسيدلو. لهذا نن په يو مجلس کې ورکول شوي درې طلاقونه کار نه کوي. ځکه چې ننی دور د فتوحاتو نه دی. بلکې هغه دور دی چې په هغې کې دا قرآني نص نازل شوی وو.

د لاندې سوالونو ځوابات غواړم:

١: آيا تاريخ دا حقيقت ثابتوي کوم ډاکټر صاحب بيان کړی دی، يعنې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه آيا واقعي په دغه حالاتو کې دا سخته پرېکړه وکړه؟

٢: که چېرته واقعي داسې وي؛ نو بيا ډاکټرصاحب چې کومه خبره کړې هغه درسته ده؟ آيا تاسو د هغه سره اتفاق لرئ؟

ددېنه علاوه يوه بله مسئله هم ده، ما په يو حديث کې ويلي چې د هغې مفهوم داسې دی: حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه خپلې ښځې ته په حالت د حيض کې طلاق ورکړی ؤ او بيا د رسول صلی الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شو او د خپلې کړنې څخه يې خبر کړ چې په هغې باندې نبي کريم صلی الله عليه وسلم خفه شو او هغه يې ښځې ته واپس ولېږلو او تاکيد يې ورته وکړ، که چېرته طلاق

ورکول وي؛ نو په پاکی کې يې ورکوه!

ددې مطلب دا شو چې په حالت د حيض کې طلاق نه واقع کيږي. هم دغه راز څه خلک وايي چې په حالت د حمل کې هم طلاق نه واقع کيږي.

جواب: ډاکټرصاحب چې د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په باره کې څه ليکلي دي هغه هسې افسانه ده. طلاق که په يو مجلس کې وي يا په يو لفظ سره درې ځله ووايي: نو واقع کيږي[۱]،دا د حضور ﷺ په زمانه کې وو او په دې باندې د ټولو فقهاوو اتفاق دی چې درې طلاقه که په يو مجلس کې وي يا په يو لفظ سره درې طلاقه ووايي هغه به درې وي.[۲]

د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د وينا صحيح حقيقت دا دی چې ځينو خلکو يو طلاق ورکول غوښتل مګر د تاکيد لپاره يې درې ځله تکرارولو، ګويا درې ځله د طلاق الفاظو تکرارولو دوه صورتونه وو، يو دا چې اراده هم د درې طلاقو وي او دويم دا چې اراده خو د يو طلاق ورکولو وي؛ مګر د هغې د پخولو لپاره يې درې ځله لفظ مقرر کړی وي، (څنګه چې د نکاح ايجاب او قبول الفاظ ځيني خلک درې ځله تکراروي) د نبي عليه السلام او ابوبکر صديق رضي الله عنه په دور کې په خلکو کې امانت ؤ؛ نو ځکه دا خيال به يې نه کولو چې څوک د طلاق ورکولو په وخت کې خو د دريو طلاقو په اراده درې ځله الفاظ ووايي، وروسته دا ويل کېدل چې ما خو د يوه اراده کړې وه، وروسته چې کله عمر فاروق رضي الله عنه وکتل چې د خلکو ديانت او امانت اوس هغه نه دی: نو حکم يې وکړ چې کوم سړی د طلاقو الفاظ درې ځله تکرار کړي مونږ به هغه درې ګڼو، آينده به د چا دا عذر نه قبلوو چې ما خو د يو طلاق ارادا کړې وه، د دريو نه وه.

ددې نه به معلومه شوې وي چې عمر فاروق رضي الله عنه کوم قرآني نص نه دی بدل کړی او دا به هم معلومه شوې وي چې د امانت کوم معيار د عمر فاروق رضي الله عنه په دور کې وو اوس د هغې تصور هم نه کيږي: نو ځکه که عمر فاروق رضي الله عنه د دريو په دريو واقع کېدلو پرېکړه وکړه؛ نو مونږ ته ددې پابندي د هغوی نه ښه کول پکار دي.[۳]

د قرآن کريم کوم قطعي نص بدلول کفر دی او هيڅ مؤمن دا برداشت کولی نه شي، پاتې شوه د ډاکټر دا وينا چې په قرآن کې ښکاره نص دی چې طلاق دي درې مجلسونو کې ورکړي، اول خو دا خبره د واقعې خلاف ده، په قرآن کريم کې "الطلاق مرتان" راغلی، ورسره دا

۱]وطلاق البدعة ان يطلقها ثلاثا بکلمة واحدة او ثلاثا فی طهر واحد، فاذا فعل ذلک وقع الطلاق وکان عاصياً.....الخ. (هداية/ ۲/ ۳۵۵) تفسير روح المعانی/ ۲/ سورة البقرة: ۲۲۹)_

۲] وذهب جمهور الصحابة والتابعين ومن بعدهم من ائمة المسلمين الی انه يقع ثلاث. (شامی/ ۳/ ۲۳۳)_

۳] لما فی مسلم ان ابن عباس رضی الله عنهما قال: کان الطلاق علی عهد رسول الله صلی الله عليه وسلم وابی بکر وسنتين من خلافة عمر طلاق ثلاث واحدة، فقال عمر: ان الناس قد استعجلوا فی امر کان لهم فيه اناة، فلو امضيناه عليهم فامضاه عليهم.....الخ. (شامی/ ۳/ ۲۳۳/ مطلب طلاق الدور)_

ښودل شوي چې د کوم طلاق نه رجوع کېدی شي هغه صرف دوه ځله دي، که چېرته د دې نه وروستو څوک دریم طلاق ورکول غواړي؛ نو د رجوع حق به نه لري. هغه مطلقه به د ده لپاره حلاله نه وي، ترڅو پورې چې هغه د دویم خاوند سره نکاح وکړي. پاتې شوه دا چې دوه یا درې ځله طلاق به یو مجلس کې ورکول شوي یا په متعددو مجلسونو کې؟ د قرآن کریم الفاظ دواړه صورتونو ته شامل دي[۱]. نوځکه دا وینا چې په قرآن کریم کې ښکاره نص موجود دی چې طلاق به درېو مجلسونو کې ورکړل شي، بالکل غلطه او بې ځایه خبره ده. که چېرته ډاکټر صاحب دا وايي چې د قرآن کریم د سیاق نه معلومېږي چې طلاق جدا جدا ورکول پکار دي؛ نو دا به یوه معقوله خبره وي؛ لیکن د دې نه دا نه لازمېږي چېدوه یا درې طلاقه یو ځای ورکول شي؛ نو قرآن کریم دا مؤثر نه ګڼي یا دا یو طلاق حسابېږي

ډاکټر صاحب د خپلې ډاکټری په زور یو ظلم دا وکړ چې یو غلط مضمون یې د قرآن کریم ښکاره نص ته منسوب کړ او دویم ظلم یې دا وکړ چې د عمر فاروق رضی الله عنه پرېکړه یې د قرآن کریم د ښکاره نص نه څخه منحرفه وګرځوله، په دې دوه ظلمونو یې دریم ظلم دا واچولو چې د دې نه یې دا خبیثه عقیده راوویستل چې هر سړي ته به د قرآن کریم د ښکاره نص بدلولو اختیار وي، قرآن کریم د "یحرفون الکلم عن مواضعه" ویلو سره هم د دې قسم خلکو ماتم کړی دی

حضرت ابن عمر رضی الله عنهما په حالت د حیض کې چې کومې ښځې ته یو طلاق ورکړی وو؛ نو حضور ﷺ هغې ته د رجوع کولو حکم کړی وو او هغه طلاق یې واقع ګرځولي وو[۲]. نو ځکه فقهاوو اتفاق کړی چې د حیض په حالت کې طلاق ورکول ګناه ده او که چېرته یې رجعي طلاق ورکړه؛ نو رجوع کول ضروري دي، لیکن په حیض کې ورکول شوي طلاق واقع کېږي[۳].

۱] "الطَّلَاقُ مَرَّتَان........فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّى تَنكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَن يَتَرَاجَعَا إِن ظَنَّا أَن يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰) فالکتاب والسنة واجماع السلف الصالحین توجب ایقاع الثلاث معاً وان کان معصية. (احکام القرآن للجصاص/ ۱/ ۳۸۸/ طبع سهیل اکیدمی)۔

۲] عن یونس بن جبیر قال: سالت ابن عمر رضی الله عنهما عن رجل طلق امراته وهی حائض. فقال: هل تعرف عبدالله بن عمررضی الله عنهما فانه طلق امراته وهی حائض فسال عمر النبی صلی الله علیه وسلم فامره ان یراجعها، قال: قلت: فیعتد بتلک التطلیقة؟ قال: فمه ارأیت ان عجز واستحمق. (ترمذی/ ۱/ ۱۴۰/ ابواب الطلاق واللعان)

۳] واذا طلق الرجل امراته فی حالة الحیض وقع الطلاق........ویستحب له ان یراجعها........والاصح انه واجب عملا بحقیقة الامر........الخ. (هدایة/ ۲/ ۳۵۷) ایضاً: وفی الدرالمختار: او واحدة فی حیض موطوءة........وتجب رجعتها علی الاصح فیه ای فی الحیض دفعا للمعصیة........الخ. وفی الشرح وتجب رجعتها ای الموطوءة المطلقة فی الحیض قوله علی الاصح مقابله قول القدوری انها مستحبة لان المعصیة وقعت فتعذر ارتفاعها وجه الاصح قوله صلی الله علیه وسلم لعمر فی حدیث ابن عمرفی الصحیحین: "مرابنک فلیراجعها"........الخ. (شامی/ ۳/ ۲۳۳).

دا ویل چې په حیض کې ورکول شوي طلاق کار نه کوي، د شرعي قانون څخه بې خبري ده. هم دغه راز دا ګڼل چې په حالت د حمل کې طلاق نه واقع کیږي عامیانه جهالت دی[۱]. په قرآن کریم کې چې کوم ځای د مطلقه ښځو عدت بیان شوی دی هلته یې د حاملې مطلقې عدت د ماشوم پیدا کېدل ښودلی دی.[۲]

لیکلو سره طلاق واقع کیږي

سوال: یو سړي د پنځلسو روپو والاټاپې باندې د خپلې ښځې نوم دړې ځله ولیکلو. اوس غواړي دویم واده وکړي، د دویم واده وارثانو ته د طلاق فوټوکاپي ورکوي. لیکن اصل طلاق خط چې په هغې یې ښځې ته طلاق ورکړی ؤ هغه نه ورکوي، په طلاق نامه باندې دده او د شاهد امضاء شته، سوال دا دی چې دده لیکلو له مخې ښځې ته طلاق ورکول کیږي که نه؟

جواب: هر کله چې ده خپله طلاق نامه لیکلې؛ نو د طلاق په واقع کېدو کې شک نشته، درې طلاقه پس لومړی ښځه په ده باندې حرامه شوه. هغه د عدت نه پس چېرته چې غواړي نکاح کولی شي.[۳]

په طلاق کې د ښځې قبلول او نه قبلول شرط نه دی

سوال: زما او د خاوند تر منځ جنګ پېښ شو؛ تر دې چې زه یې ډېره ووهلم او په همدغه دوران کې خاوند وویل: په داسې ښځه دې لعنت وي او ما تاته طلاق درکړ، دا الفاظ هغه دوه ځله وویل، دریم ځل یې ویل خو یو ګاونډي ورته په خوله لاس کېښود؛ لیکن لاس اخوا کولو سره یې دریم ځل بیا هغه الفاظ وویل، زه په قسم سره دا الفاظ لیکم او ځواب مې ورته ورکړ چې ما طلاق قبول کړ، ددېنه پس چې کله غوسه سړه شوه؛ نو ځینو خلکو زما د خاوند نه پوښتنه وکړه چې تا ولې داسې وویل؟ نو هغه لومړی وویل: ماته هیڅ یاد نه دي چې ما څه ویلي دي، لیکن وروسته یې وویل: هو! ما دا ویلي وو که چېرته ته غواړې؛ نو زه تاته طلاق درکوم او ددې نه پس مې د عالمانو نه پوښتنه وکړه؛ نو هغوی وویل که چېرته ښځه درې ځله واوري او په ځواب کې هو وکړي؛ نو طلاق واقع کیږي، آیا دا صحیح ده؟

۱] وطلاق الحامل يجوز عقيب الجماع........الخ. (هداية / ۲/ ۳۵٦/ باب طلاق السنة)_

۲] "واولت الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن" (الطلاق: ٤)_

۳] وان كانت مرسومة يقع الطلاق نوى او لم ينو ثم المرسومة لا تخلو اما ان ارسل الطلاق بان كتب: اما بعد فانت طالق، فكما كتب هٰذا يقع الطلاق، وتلزمها العدة من وقت الكتابة......الخ. (عالمگيرى/ ۱/ ۳۷۸) ايضاً: وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرة.....الخ. (عالمگيرى/ ۱/ ٤۷۳/ كتاب الطلاق/ الباب السادس)_

جواب: که چېرته خاوند درې ځله طلاق ورکړي؛ نو درې طلاقه واقع کېږي، خواه که ښځې قبول کړې وي او که نه، ګویا د ښځې قبلول او نه قبلول هیڅ شرط نه دي[۱]. ستا خاوند درې ځله طلاق درکړی ځنګه چې تا په خپلو غوږو اوریدلی دی؛ نو ځکه د ښځې خاوند تعلق د همېش لپاره ختم شو، نه د طلاق نه رجوع کېدی شي او نه د دوباره نکاح ګنجائش شته. د عدت نه پس چې ته چېرته غواړې نکاح کولی شې![۲]

ما ته طلاقه کړې، ویلو سره طلاق واقع شو اګر که د طلاق ورکولو اراده نه وي

سوال: زما خاوند ما ته پنځلس یا شپاړس ځله وویل: چې ما ته طلاقه کړې، وایي چې تا ته سل ځله هم ووایم؛ نو طلاق نه واقع کیږي تر څو پورې چې مي د زړه نه وي درکړی، لیکن زه ډېره وېرېږم، زه پوهېږم چې طلاق واقع شوی دی اګر که هغه د زړه نه ونه وایي، په داسې حال کې چې مونږ د ښځې او خاوند په څېر ژوند تېروو، مونږ ته څه کول پکار دي چې دوباره په صحیح معنو باندې ښځه خاوند وویل شو؟

جواب: ما تا ته طلاق درکړو، دا لفظ که چېرته خاوند په ژبه ووایي، خواه په زړه کې د طلاق ورکولو اراده یې نه وي؛ نو بیا هم هغې ته طلاق واقع کیږي[۳] او که چېرته دا جمله درې ځله استعمال کړي؛ نو ښځه او خاوند د یو بل لپاره همېشه حرامیږي، خاوند پنځلس یا شپاړس ځله تا ته دا الفاظ ویلي دي؛ نو ځکه ستاسو د دواړو په منځ کې د ښځې خاوند تعلق پاتې نه شو، فوراً جدا والی اختیار کړئ![۴]

۱]ان الزوج قادر على تطليقها واذا طلقها فهو قادر على مراجعتها شائت المراة ام لم تشا. (تفسير كبير/ ۲/ ۲۴۷) ايضاً: له رفع العقد دونها.(تفسيرقرطبی/ ۳/ ۱۲۵) ايضاً: يطلقها وليس لها من الامر شيئ. (الدر المنثور/ ۱/ ۲۷۷)

۲] صريحه ما لم يستعمل الا فيه ولو بالفارسية كطلقتک وانت طالق ومطلقة.......يقع بها ای هٰذه الالفاظ وما بمعناها من الصريح.....وان نوى خلافها......او لم ينو شيئاً.....الخ. (ردالمحتار مع الدر المختار/ ۳/ ۲۳۷، ۲۵۰)۔

۳]عن ابی هريرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ثلاث جدهن جد وهزلهن جد: النكاح والطلاق والرجعة. (جامع الترمذی/ ۱/ ۲۲۵) باب ماجاء فی الجد والهزل فی الطلاق) ايضاً: ويقع طلاق كل زوج بالغ عاقل ولو عبداً او مكرهاً، او هازلاً لا يقصد حقيقة كلامه. وفی الدرمختار (۳/ ۲۳۵، ۲۳۶/ كتاب الطلاق) ويقع طلاق كل زوج بالغ عاقل ولو عبداً او مكرهاً او هازلاً، لا يقصد حقيقة كلامه.....الخ)۔

۴] وان كان الطلاق ثلاثاً فی الحرة وثنتين فی الامة لم تحل له حتى تنكح...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

په حالت د حیض کې هم طلاق واقع کیږي

سوال: زما خاوند ما ته په سخته غوسه کې دا لفظ وویل "ما تاته طلاق درکړو، ما تاته طلاق درکړو" بیا یې دوه درې جملې بدې ردې هم وویل بیا یې وویل چې ځه لاړه شه اوس ما تاته طلاق درکړی دی، زما خاوند وروسته هم بیا - بیا وویل چې طلاق مې درکړی دی. کله یو ځل کله دوه ځله درې ځله یاد نه دی چې ویلې یې دي او که نه، ځکه چې هر ځل به یې دا ویل: که دریم ځل مې وویل نو برباده به شې، دوه درې ځله چې کله ووایي؛ نو زه په حالت د حیض کې وم.اوس زه په سخت تکلیف کې اخته یم چې څه وکړم؟

جواب: ستا د بیان مطابق خاوند د طلاقو الفاظ د درې ځلو نه زیات استعمال کړی دی؛ نو ځکه اوس د سولې هیڅ ګنجایش نشته، دواړه د یو بل لپاره حرام شوي یئ، ستا د خاوند دا غلط فهمي ده چې د طلاقو الفاظ په یو وخت کې درې ځله وویل شي؛ نو طلاق واقع کیږي کنه نو نه، دا وهم غلط دی، شریعت سړي ته صرف د درې طلاقو اختیار ورکړی دی، اوس که څوک دا اختیار یو ځل استعمال کړي یا یې په بېل - بېل وخت کې استعمال کړي، کله چې دریم طلاق ورکړي؛ نو ښځه حرامه شي او ستا دا خیال چې د حیض په حالت کې ورکول شوی طلاق نه واقع کیږي دا هم غلط خیال دی، د حیض په حالت کې طلاق ورکول ناجائز دي[۱]، لیکن که څوک یې په دې حالت کې ورکړي؛ نو هغه هم واقع کیږي.[۲]

طلاق په غصه کې نه، نو ولې په مینه کې ورکول کیږي؟

سوال: زما خاوند ځو کرته په غوسه کې د طلاق لفظ ویلی دی مګر هغه دا خبره نه مني، وایي چې په غوسه کې طلاق نه واقع کیږي او زه وایم چې طلاق په هر حال کې واقع کیږي، زما د واده صرف دوه کاله شوي دي، په دې دومره وخت کې به یې د شلو ځلو نه زیات د طلاق لفظ ویلی وي او بیا رجوع هم وکړي، غوسه کې وایي چې ما تاته طلاق درکړی دی مګر بیا هم بې غېرته زما په کور کې اوسیږي، بیا چې کله غوسه ختمه شي؛ نو وایي چې ته به هم په دې کور کې اوسیږې، ته خو زما ښځه یې او همېش به دلته اوسیږې!

...بقیه د تیرمخ] زوجاً غیره......الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۴۷۳/ کتاب الطلاق/ الباب السادس)۔

[۱] وطلاق الموطوءة حائضاً بدعی ای حرام للنهی عنه الثبات ضمن الامر فی قوله تعالی: فطلقوهن لعدتهن، وقوله علیه السلام لابن عمر رضی الله عنه.........حین طلقها فیه ما هکذا امرک الله، ولاجماع الفقهاء علی انه عاص......الخ. (البحرالرائق/ ۳/ ۲۵۹، ۲۶۰/ کتاب الطلاق/ طبع دار المعرفة بیروت)۔

[۲] واذا طلق الرجل امراته فی حالة الحیض وقع الطلاق لا النهی عنه لمعنی فی غیره فلا ینعدم مشروعیته. (اللباب فی شرح الکتاب/ ۲/ ۱۶۹/ کتاب الطلاق/ طبع قدیمی)۔

جواب: د جاهليت په دور کې دا رواج ؤ چې بدمزاجه خاوند به کله وغوښتل خپلې ښځې ته به یې طلاق ورکولو او بیا چې کله یې غوښتل: نو رجوع به یې کوله. سل خل طلاق ورکولو نه پس به هم هغه د رجوع حق ګڼلو[١]، اسلام دا جاهلي رواج ختم کړو. ددې په ځای یې دا قانون جوړ کړو چې خاوند ته د دوه خله طلاق ورکولو نه پس به د رجوع حق وي: لیکن د دریم طلاق نه پس به ښځه د همېش لپاره حرامیږي، خاوند ته به د رجوع کولو حق نه وي[٢]. سېوا ددې صورت نه چې دې مطلقې ښځې د عدت نه پس کوم بل ځای نکاح کړې وي او د هغه خاوند سره یې کوروالی کړی وي بیا هغه دویم خاوند مړ شي یا طلاق ورکړي: نو ددې عدت ختمېدو نه پس ښځه د لومړني خاوند لپاره حلاله شي[٣]. ستا خاوند بیا له سر ه د جاهلانو رواج ژوندی کړی دی، تاسو د هغه لپاره قطعي حرامه شوی، ددې زناکار نه سمدستي جدا والی اختیار کړه، دده دا وینا بالکل غلطه ده چې په غوسه کې طلاق نه واقع کیږي. طلاق خو څوک په مینه کې نه ورکو: خو غوسه یې راشي بیا ښځه طلاقه کړي.[٤]

که د طلاق شاهدان موجود وي؛ نو د قسم اعتبار نشته

سوال: زما د لور خاوند زما لورته زما او زما د ښځې او د کور د ټولو کسانو په مخامخ څو ځله طلاق ورکړی دی. بلکې زمونږ کوڅې ته راغلو او په اوچت اواز یې کنځلې کولې او وې ویل چې زه په پوره هوش محله شاهدوم چې ما خپلې ښځې ته طلاق ورکړی دی. طلاق ورکړی دی، طلاق ورکړی دی، هغه وخت د محلې ډېر کسان موجود وو، اوس هغه د دومره شاهدانو باوجود ددې نه منکر دی، لوی - لوی قسمونه خوري چې ما طلاق نه دی ورکړی، ایا د شریعت مطابق دا طلاق شوی دی او که نه؟

١]الطلاق مرتان ثبت ان اهل الجاهلية لم يكن عندهم للطلاق عدد وكانت عندهم العدة معلومة مقدرة وكان هٰذا فى اول الاسلام برهة يطلق الرجل امراته ما شاء من الطلاق فاذا كادت تحل من طلاقه راجعها ما شاء....الخ. (تفسير القرطبى/ ٣/ ١٢٦)۔

٢]''الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ........فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّىَ تَنكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ'' (البقرة: ٢٢٩، ٢٣٠)۔

٣]وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرة وثنتين فى الامة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها اى يطاها ثم يطلقها او يموت عنها لان حل المحلية باق. (اللباب فى شرح الكتاب/ ٢/ ١٨٣) تفصيل دپاره اوګورئ: الجوهرة النيرة: ج٢ ص١٢٨۔

٤] يقع طلاق كل زوج اذا كان بالغاً عاقلاً......الخ. (عالمگيرى/ ١/ ٣٥٣) ايضاً: طلاق الغضبان......فان ظل الشخص فى حالة وعى وادراک لما يقول فيقع طلاقه وهٰذا هو الغالب فى كل طلاق يصدر عنه الرجل لان الغضبان مكلف فى حال غضبه بما يصدر منه من كفر وقتل نفس واخذ مال بغير حق وطلاق وغيرها. (الفقه الاسلامى وادلته/ ٧/ ٣٦٥/ شامى/ ٣/ ٢٤٤)۔

جواب: د طلاق شاهدان موجود دي؛ نو دده قسمونو ته هیڅ اعتبار نشته. شرعاً طلاق شوی دی.[۱]

د زور طلاق

سوال: زما مور۔ پلار زه ډیر زیات تنګ کړی یم چې خپلې ښځې ته طلاق ورکړه؛ لیکن زه په طلاق ورکولو خوښ نه وم. ځکه چې زه خپل کور ابادول غواړم. لیکن زما پلار او مشرانو زه ډیر مجبور کړم، ما بیا هم ورته وویل چې زه طلاق نه ورکوم؛ نو زما پلار هغه خلکو ته وویل که چېرته دا هلک طلاق نه ورکوي؛ نو دی جیل ته ورکړئ، زه مجبور شوم چې د هغې له وجې مي طلاق، طلاق، طلاق درې ځله وویل، حال دا چې مانه د خپلې ښځې نوم اخیستی او نه مي اشاره کړې ده، صرف د خولې نه مي درې ځله د مجبوری طلاق وویل او کله چې ما طلاق ورکولو؛ نو هغه وخت کې زما ښځه حامله وه، تاسو ته درخواست دی چې ماته د قرآن او حدیثو په رڼا کې ځواب راکړئ چې ایا طلاق واقع شوی دی او که نه؟

جواب: دا چې ستا خبرې د ښځې د طلاق شروع وې؛ نو ځکه چې کله تا طلاق، طلاق، طلاق وویل اګر که د ښځې نوم دې نه وو اخستی، مګر طلاق به ښځې طرفته منسوب وي[۲] او ځکه چې تا په دوه صورتونو کې یو ته ترجیح ورکولو سره خپله طلاق ورکړو، اګر که د پلار په اصرار دې ورکړی دی؛ نو ځکه درې ځله طلاق واقع شو[۳]، تاسو دواړه د یو بل لپاره حرام شوئ، بغیر د شرعي حلالې نه دوباره نکاح هم نه کیږي[۴]، پلار ته ووایه چې د هغه مراد خو پوره شو اوس دې ستا واده په دویم ځای کې وکړي.

۱] وفی الظهيرية اذا شهد اثنان على امراة ان زوجها طلقها ثلاثاً........وقالا كان ذٰلک فی العام الماضی جازت شهادتهما وتاخيرهما لا يوهن شهادتهما. (شامی/ ٥/ ٤٦٣/ باب التحالف)۔

۲]لو اراد طلاقها تكون الاضافة موجودة........ولا يلزم كون الاضافة صريحة فی كلامه لما فی البحر لو قال: طالق فقيل له من عنيت فقال: امراته طلقت امراته. (شامی/ ۳/ ۲٤۸/ مطلب "سن بوش" يقع به الرجعی)

۳]ويقع طلاق كل زوج بالغ عاقل......ولو عبدا او مكرها فان طلاقه صحيح. (الدرالمختار مع الرد/ ۳/ ۲۳۵) ايضاً: عن صفوان بن عمران الطائی ان رجلاً كان نائماً فقامت امراته، فاخذت سكيناً، فجلست على صدره، فقالت: لتطلقنی ثلاثاً او لاذبحنک! فطلقها، ثم اتی النبی صلی الله عليه وسلم فذكره له ذالک، فقال: لا قيلولة فی الطلاق. (اعلاء السنن/ ۱۱/ ۱۸۳/ باب عدم صحة طلاق الصبی والمجنون والمعتوه.....الخ)۔

٤]"الطلاق مرتان فامساک بمعروف او تسريح باحسان.......فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰) ايضاً: اللباب فی شرح الكتاب/ ۲/ ۱۸۳/ طبع قديمی)۔

مختلف الفاظ استعمالولو سره څو طلاقه واقع کیږي

سوال: زه تاته طلاق درکوم، د نن نه ته په ما باندې حرامه یې، زه تاته طلاق درکوم، اوس ته زما لپاره داسې یې لکه زما خور، پورتنی څلور جملې لیکلو سره خاوند د کوم ماشوم په لاس ښځې ته خط استوي، حال دا چې ښځه تعلیم یافته نه ده او دده ښځه د مخکې نه حامله ده او خط اخیستلو سره انکار کوي، ایا په داسې صورت کې طلاق واقع کیږي؟

جواب: په دې صورت کې لومړنی درې جملو سره درې طلاقه واقع شو او څلورمه جمله بې معنا شوه.[۱]

د طلاق الفاظ بدلولو سره د طلاقو حکم

سوال: زمونږ په کلي کې یوه شریفه نجلۍ وه چې د هغې د واده یو کال نه ؤ پوره شوی، هغه حامله شوه، څو ورځې مخکې ددې خاوند په څه معمولي خبره دې ته په کاغذ ولیکل چې ما خپلې ښځې ته طلاق ورکړو، طلاق ورکړو، طلاق ورکړو، کله چې نجلۍ او ددې مور دا وویل: نو په ژړا شول، هغه هلک کاغذ د دوی نه راواخیست او په هغې کې یې الف الف زیات کړو، الطلاق دی، الطلاق دی، الطلاق دی، د هغې نه پس هغه هلک وویل: ما توکې کولې طلاق مې نه دی درکړی، د نجلۍ پلار وایي چې حاملې ته طلاق نه واقع کیږي، که چېرته طلاق نه وي واقع شوی؛ نو که هغه دواړه یو ځای اوسیږي او که چېرته طلاق واقع شوی وي؛ نو هغوی د ګناه کولو نه منع کړئ!

جواب: طلاق په توکو هم واقع کیږي[۲] او په حالت د حمل کې هم[۳]، دې نجلۍ ته درې طلاقه واقع شو، اوس دواړه په یو بل باندې د همېش لپاره حرام شو، بغیر د شرعي حلالې نه دوباره نکاح هم نه کیږي.[۴]

۱] وان کانت مرسومة يقع الطلاق نوى او لم ينو.......الخ. (شامى/ ۳/ ۲٤٦) الصريح يلحق الصريح ويلحق البائن بشرط العدة والبائن يلحق الصريح الصريح مالا يحتاج الى نية بائناً كان الواقع به او رجعياً. (الدرالمختارمع ردالمحتار/ كتاب الطلاق/ ۳/ ۳۰٦)۔

۲] عن ابى هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ثلاث جدهن جد وهز لهن جد: النكاح، والطلاق، والرجعة. (ابو داؤد/ ۱/ ۳۰۵) عن فضالة بن عبيد الانصارى، عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ثلاث لا يجوز اللعب فيهن: الطلاق والنكاح والعتق. (مجمع الزوائد/ ٤/ ٤۳۸/ طبع دار المعرفة/ بيروت)۔

۳] وطلاق الحامل يجوز عقيب الجماع......الخ. (هداية/ ۲/ ۳۵٦)۔

٤] "الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ.......فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّى تَنكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰)۔

"تاته طلاق " دا لفظ یې وویلو ، درکوم ، یې و نه ویلو د دې حکم

سوال: که چېرته یو سړي خپلې ښځې ته دوه طلاقه ورکړي، بیا درېیم ځل زه تاته طلاق (وقفه کولو سره) درکوم ونه وایي، آیا طلاق واقع شو که نه؟

جواب: " تاته طلاق دی" الفاظو سره هم طلاق واقع کیږي؛ نو ځکه په یاد صورت کې درې طلاقه واقع شو.[۱]

درې ځله طلاق ورکولو سره درې طلاقه واقع کیږي

سوال: یو مسلمان سړي خپلې مدخول بها (چې د هغې سره یې کوروالی کړی وي) مسلمانې ښځې ته د دوه نه زیات ځله وویل چې ما تاته طلاق درکړو، یا زه تاته طلاق درکوم. یا داسې ووایي چې ما تا ته درې طلاق درکړ، یا زه تاته درې طلاقه درکوم، یا داسې لیکل خپله وکړي یا اورېدلو سره خپل امضاء یا د ګوتې نښه ولګوي؛ نو څه صورتحال به وي؟ ایا په ښځه باندې به یو طلاق واقع وي؟ ایا سړی رجوع کولی شي؟ ایا سړی به دوباره نکاح کوي؟ ایا ښځه د رجعت نه انکار کولی شي؟ ایا ښځه مطلقاً حرامه شوه؟

جواب: هر کله چې هغه درې طلاقه ورکړي دي؛ نو هم درې طلاقه به وي، درې خو یو کیږي نه، د درې طلاقو نه پس د رجوع ګنجائش نه وي، نه د شرعي حلالې نه بغیر دوباره نکاح کولی شي، ښځه په حرمت مغلظه سره حرامه شوه.[۲]

څو طلاقونه چې ولیکل شي هغه به واقع کیږي

سوال: زما واده زما د ترور زوی سره په لندن کې وشو، د خفګان نه پس خبره دومره لویه شوه چې ما ته د خپل کور له خوا وویل شو چې مونږ به بیا تا دوباره کور ته راوغواړو؛ نو ځکه زه پاکستان ته راغلم، لیکن تر اوسه پورې مې په پاکستان کې څلور پنځه میاشتې لا نه دي پوره شوي چې د لندن نه یې راته طلاق راروان کړو، اوس زه دا پوښتنه کول غواړم که چېرته سړی طلاق په حکومت کې رسمي نه کړي او سړی په هوش کې وي؛ نو هغه ښځه چې چا ته یې طلاق ورکړی دی، هغه یې ویلو نه بغیر وشلوي یا یې بیخي ترلاسه نه کړي؛ نو آیا دا طلاق واقع کیږي؟ که چېرته ښځې ته معلومات نه وي چې طلاق راغلی دی او د کور نور خلک هغه وشلوي او ښځه خبره نه کړي چې تا ته یې طلاق رالیږلی دی؛ نو په دې سلسله کې هم دغه

۱] ایضاً۔

۲] "الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ.......فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّىٰ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰) ایضاً: وان کانت الطلاق ثلاثاً........لم تحل له من بعد حتی تنکح زوجاً غیره. (هدایة/ ۲/ ۳۹۹) تفصیل دپاره اوګورئ: الجوهرة، ج۲ ص۱۲۸)۔

پوښتنه ده چې آیا دغه راز طلاق واقع کیږي؟ زما لپاره مسئله دا ده چې اوس هغه خلک په دې خبره زور کوي چې طلاق قانوني لحاظ سره مؤثر نه دی. نه خو په دې سلسله کې د لندن په قانون سره او نه یې دلته د کوم قانون په ذریعه طلاق راکړی دی: نو ځکه دا طلاق نه دی واقع شوی او هغه غواړي چې رجوع وکړي، حال دا چې زه ورته تیاره نه یم. هغه وایي چې مونږ د مولویانو نه په لندن کې هم پوښتنه کړې ده هغوی وایي چې طلاق نه دی واقع شوی. ځکه چې داپه یو دم سره لیکل شوي دي، حال دا چې طلاق په وقفه - وقفه سره ورکول شي: نو واقع کیږي، کنه نو په ورځ کې دي سل ځله سړی ووایي چې زه فلانکۍ ښځې ته طلاق ورکوم: نو هغه به یو ګڼل کیږي، دا خبره زما ذهن نه مني.

ایا یو ځل یا په یوه ورځ دري ځله طلاق لیکلو سره یا ویلو سره طلاق واقع کیږي؟ هغه خلکو زه په دې شک کې اچولې یم چې تر څو پورې د علاقې مشر خبر نه شي طلاق نه واقع کیږي؛ نو د دې مطلب دا شو چې کله طلاق ورکول شي: نو د علاقې مشر خبرول ضروري دي، د دې نه علاوه د دې مطلب دا هم شو چې تر څو پورې په نکاح کې د علاقې مشر موجود نه وي؛ نو نکاح هم نه کیږي، که چېرته زما طلاق غیر مؤثر وي؛ نو دا څنګه مؤثر کېدی شي؟ د دې هم تفصیلي ذکر وکړئ!

جواب: د خاوند په طلاق ورکولو سره طلاق واقع کیږي، خواه که ښځې ته د هغې علم وي او یا نه او ښځه د طلاق نامې رسمي خط وصول کړي یا نه. طلاق په هر حال واقع کیږي: نو ځکه دا عام خیال چې که ښځه د طلاق نامې رسمي کاغذ وصول نه کړي یا یې وشلوي: نو طلاق نه واقع کیږي، بالکل غلط دی.[1]

د صدر ایوب خان نافذ شوی شریعت چې (د عائلي قوانینو په نوم ؤ) پاکستان کې نافذ دی، د دې مطابق د علاقې مشر ته د طلاقو خبر ورکول او د هغه له طرفه د سولې کوشش کول ضروري دي. لیکن د محمد رسول الله ﷺ په شریعت کې داسې څه شرط نشته. بلکې کله چې خاوند طلاق ورکړي؛ نو طلاق واقع شو، که مشر ته یې خبر ورکړی وي او یا نه.

د صحابه رضی الله عنهم وو تابعینو او د ائمه اربعه وو رحمهم الله په نزد په یو مجلس کې دري طلاقه په دریو باندې حسابیږي، د دې نه پس د سولې هیڅ ګنجائش نه پاتې کیږي[2]، لیکن د ایوب خان په

[1] الفصل السادس فی الطلاق بالکتابة، الکتابة علی نوعین، وان کانت مرسومة یقع الطلاق نوی او لم ینو، ثم المرسومة لا تخلوا اما ان ارسل الطلاق بان کتب: اما بعد فانت طالق، فکما کتب هٰذا یقع الطلاق وتلزمها العدة من وقت الکتابة. (عالمگیری/ ۱/ ۴۷۰) ایضاً: یقع طلاق کل زوج اذا کان بالغاً عاقلاً سواء کان حراً او عبداً طائعاً او مکرهاً، کذا فی الجوهرة النیرة. (عالمگیری/ ۱/ ۳۵۳)۔

[2] ومذهب جمهور الصحابة والتابعین ومن بعدهم من ائمة المسلمین الی انه یقع ثلاث. (شامی / ۳/ ۲۳۳) ومذهب جماهیر العلماء من التابعین ومن بعدهم، منهم الاوزاعی والنخعی...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

شريعت کې چې د عائلي قوانينو په نوم نافذ شوي. خاوند ته د درې طلاقو نه پس هم د مصالحت اختيار ورکول شوی. ستا خاوند چې تاته کوم طلاق راليږلی. په هغې کې د مغلظه طلاق لفظ ليکل شوی دی، ددې طلاق نامې نه پس د ښځې او خاوند رشته ختمه شوه. نه د مصالحت ګنجائش شته او نه هم د دوباره نکاح کولو[1]. کومو مولويانو چې دا فتوی درکړې ده چې طلاق نه واقع کيږي د هغوی فتوی بالکل غلطه او د ټولو امامانو د مذهب خلاف ده. لهذا دغه فتوی باطله او رد ده. تاسو دا فتوی مه قبلوئ کنه نو ټول عمر به په زنا کې اخته يئ.

آيا دريو طلاقو نه پس د دويم خاوند سره واده کول ظلم دی؟

سوال: يو سړی بدکاره، نشيي او د نورو عيوبو څخه ډک دی او خپلې ښځې ته چې پرهېزګاره، ديندار او نيکه ښځه ده طلاق ورکوي، طلاق يې د نشې په حالت کې نه دی ورکړی. وروسته دغه سړی انکار کوي او غواړي چې د خپلې ښځې سره واده وکړم، ليکن د طلاق نه پس چې تر څو پورې هغه ښځه د بل سړي په نکاح کې رانشي هغه د خپل خاوند سره نکاح نه شي کولی. مګر د ښځې عذر دا دی چې غلطي د خاوند وه او هغه د لومړني خاوند نه علاوه د کوم بل سړي سره د نکاح او د نکاح نه پس د کوروالي تصور هم نه کوي. هغه وايي چې په اسلام کې بې ګناه باندې چيرې هم ظلم نه پلی کيږي او د ښځې غلطي خو نه ده. لهذا دا ښځه به د کوم بل سړي په نکاح نه مجبوروي او هغه د خپل خاوند سره نکاح کول غواړي. د اسلام له مخې ددې مسئلې حل وښايئ، آيا ښځې باندې د لومړني ظلم نه پس ددې د مرضی خلاف دويمه نکاح لازم ده؟ اجماع څه ده او حالاتو ته په کتو سره د ښځې دا وينا چې په ما باندې ولې ظلم کوئ او د کوم قانون په بنا يې کوئ؟

جواب: دلته څو ضروري خبرې دي:

اول دا چې د درې طلاقو نه پس ښځه په طلاق ورکونکي باندې حراميږي، تر څو پورې چې هغه دويم ځای شرعي نکاح او د خپل دويم خاوند سره کوروالی ونه کړي او په خپله خوشحالی طلاق ورنه کړي او ددې عدت تېرنه شي، دا ښځه د لومړي خاوند لپاره نه حلاليږي، نه ددې شرط نه بغير ددې دواړو دوباره نکاح کېدی شي، دا د قرآن کريم قطعي او کوټلې پرېکړه ده چې په هغې کې نه د څه استثناء ګنجائش شته او نه د څه تبديلی اجازه شته.[2]

...بقيه د تيرمخ] والثورى وابو حنيفة واصحابه ومالک واصحابه والشافعي واصحابه......وآخرون کثيرون على ان من طلق امراته ثلاثا وقعن......الخ. (عمدة القارى للعلامة عينى شرح بخارى/ ۲۰/ ۲۳۳) وقد اختلف العلماء فيمن قال لامراته انت طالق ثلاثا فقال الشافعي ومالک وابو حنيفة واحمد وجماهير العلماء من السلف والخلف يقع الثلاث. (شرح نووى على مسلم/ ۱/ ۴۷۸/ طبع قديمي)۔

۱] "الطَّلَاقُ مرَّتَان.......فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ تحلُّ لَهُ من بَعْدُ حَتَّىَ تَنكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰)۔

۲] "الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ.......فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّىَ تَنكِحَ زَوْجاً...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

دويم د قرآن کريم پرېکړه د ښځې لپاره سزا نه. بلکې د دې مظلومې په حمايت کې د طلاق ورکونکي ظالم خاوند سزا ده. ګويا د دې قانون په ذريعه خاوند ته د الله له طرفه ملامتيا ده چې اوس ته د دې شريفې په خپل کور کې آبادولو اهل پاتې نه شوې. بلکې اوس به مونږ د دې نکاح د قانون له مخې بل ځای کوو او تاسو د دې شريفې د دوباره په نکاح کې راوستلو نه محرومه شوئ، تر څو پورې چې په تاسو کې عقل رانه شي، چې شريفې ښځې ته د درې طلاقو ورکولو انجام څه وي.

دريم د الله تعالی دا قانون سراسر د مظلومې ښځې په حمايت کې ده. ليکن دا عجيبه ښځه ده چې دا خو د ظالم سره جوړښت غواړي مګر خالق کائنات چې خپله د دې د ښه والي لپاره يې قانون جوړ کړی دی. د ده قانون په خپل ځان باندې ظلم تصور کوي او بيا داسې سړی چې شرابي دی. ظالم دی او چا باندې چې د همېش لپاره حرامه شوې ده د هغه سره خو د الله تعالی حد ماتولو سره د نکاح کولو اميد لري او دې ته چې د کوم نېک. پرهېزګار او شريف النفس مسلمان سره د نکاح کولو کومه مشوره ورکول کيږي؛ نو ده ته د دې سزا ملاوېدل پکار دي؛ نو دا ښځه چې د دې ظالم سره تعلق ساتي، د الله تعالی حکمونه هم ظلم تصور کوي. ايا د دې ظالم نه څه کم ظالم دی؟ دا سزا دې ښځه ته نه. بلکې دې ظالم سړي ته ورکول شوې ده، کومه ښځه چې په خپلې بې عقلۍ په خپل حق کې ظلم تصور کوي، دا ولې خامخا ضد کوي چې د هغه ظالم سره دوباره نکاح وکړي؟ دې ته پکار دي چې کوم بل ځای خپله نکاح وتړي او شريف ژوند تېر کړي او دې ظالم ته تړول عمر مخ ونه ښيي.

څلورم : دا هم ضروري ده چې څنګه د زهر خوړلو اثر مرګ وي، زهر ورکوونکی ظالم وي؛ مګر کله چې مهلک زهر ورکړه نو مظلوم ته به خامخا مرګ راځي، هم دغه راز د درې طلاقو د زهر اثر حرمت مغلظه دی. يعنې دا ښځه چې چېرته غواړي؛ نو نکاح کولی شي. (دا دويم ځای کې په نکاح کولو څوک هم نه شي مجبورولی) ليکن د لومړي خاوند لپاره دا حلاله نه ده، که چېرته هغه لومړي خاوند ته ورتلل غواړي؛ نو دا تر هغه پورې ممکنه نه ده چې دويم ځای کې عقد ونه کړي او د هغه سره کوروالی ونه کړي، هغه طلاق ورنه کړي او بيا وروسته عدت تېر نه کړي. څنګه چې د زهر خوړلو نتيجه مرګ ده، هم دغه راز د درې طلاقو نتيجه حرمت مغلظه ده. که چېرته دا ظلم وي؛ نو دا ظلم هم د دريو طلاقو ورکونکي له طرفه شوی دی د بل چا له طرفه نه. که چېرته ښځه د دې ظالم په کور کې په خوشحالۍ سره اوسېدل غواړي؛ نو

...بقيه د تېر مخ] غَيْرَهُ فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَن يَتَرَاجَعَا إِن ظَنَّا أَن يُقِيمَا حُدُودَ اللَّه" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰) ايضاً: وان كان الطلاق ثلاثا فى الحرة.........لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره.(عالمگيرى۱/ ۴۷۳/ بلوچستان) تفصيل دپاره اوګورئ: روح المعانى، ج۲، ص۱۴۱، ۱۴۲)

هغې ته دده د ظلم نتیجه هم په خوشحالۍ سره تېرول وي، خلاصه دا چې په دې قانون کې د تبدیلۍ حق هیڅوک نه لري

ایا د اړتیا پرمهال حنفي په شافعي مسلک عمل کولی شي؟

سوال: اختر په غیر کفو کې واده کړی دی، دده ښځه د خپل مور پلار په کور کې اوسېده، اختر به ددې طرفته ډېر رغبت کولو؛ لیکن یوه ورځ د ښځې د رویې څخه تنګ راغی هغه قسم وخوړ، که چېرته دا ځل بغیر له کومې خاصې وجې زه د خپل خسر کور ته د ښځې د ملاوېدو لپاره لاړم؛ نو په ما باندې به ښځه درې ځله طلاقه وي، یوه میاشت خو مې په کور کې ډېر ځان ایسار کړ بیا مې زړه وغوښتل او کتابونه مې وکتل؛ نو معلومه شوه چې درې طلاقه په یو مجلس کې د امت په منځ کې اختلافي ده، د مولانا جعفر شاه ندوي د اجتهادي مسئلو کتاب دی په دې کې مې لیدلي چې درې طلاقه د حضور ﷺ او صدیق اکبر رضی الله عنه په دور کې د یو حکم درلود او د عمر فاروق رضی الله عنه مسلک سیاسي ؤ شرعي نه وو، داخبره مې په فتاوی رشیدیه کې ولیدله او د حضرت مولانا عبدالحئ فرنګي محلي رحمه الله په نزد د سخت ضرورت په وخت کې د حنفي مسلک والا د شافعي په مسلک عمل کولی شي چې د هغوی په نزد طلاق ثلاثه رجعي دي؟

دې وجوهاتو هغه ته تسلي ورکړه او د خسر کور ته لاړو، د خپلې ښځې سره یې کوروالی وکړ، اوس آیا دده ښځه طلاق شوه؟ په وخت د ضرورت کې د حنفي پورتني عمل د فقه شافعي په مسئله کې د رجوع په صورت کې ده، هغه باید څه وکړي ؟

جواب: اجتهادي مسئلو کې جعفر ندوي چې څه لیکلي هغه غلط او مهمل دي، درې طلاقه چې په یو وخت کې ورکول شي هغه د جمهورو صحابه او تابعینو او د څلورو امامانو په نزد درې حسابیږي[1]؛ نو ځکه دلته د امام شافعي رحمه الله یا بل امام څه اختلاف نشته چې د هغوی په قول فتوی ورکول شي. د اختر په زړه کې د خسر کور ته د تللو او ښځې سره د ملاوېدلو ډېره سخته تقاضا پیدا کیږي او هغه ته څه خاص وجه هلته د تللو په نظر نه راځي، هغه کتابونه کتل ددې لپاره شروع کړي چې هغه ته بغیر د کومې خاصې وجې هلته د تللو حیله ملاو شي، هغه ته د جعفر ندوي صاحب په کتاب کې دا خبره ملاویږي چې درې طلاقه چې په یو وخت کې

۱]وذهب جمهور الصحابة والتابعين ومن بعدهم من ائمة المسلمين الى انه يقع ثلاث. (مرقاة شرح مشكوٰة/ ٣/ ٢٣٣/ كتاب الطلاق) ايضاً: ومذهب جماهير العلماء من التابعين ومن بعدهم، منهم الاوزاعى والنخعى والثورى وابو حنيفة واصحابه ومالك واصحابه والشافعى واصحابه واسحاق وابو ثور وابو عبيد وآخرون كثيرون على ان من طلق امراته ثلاثاً وقعن ولكنه ياثم وقالوا من خالف فيه فهو شاذ مخالف لاهل السنة انما تعلق به اهل البدعة ومن لا يلتفت اليه لشذوذه عن الجماعة.(عينى شرح بخارى/ ٢٠/ ٢٣٣/ طبع دارا لفكر)

ورکول شوي هغه هم يو وي، ددې نه هغه دا غلطه نتيجه اخيستنه. چې د امام شافعي رحمه الله به هم دا مسلک وي کوم چې جعفر شاه ليکلی دی او بيا هغه ددې سره يو اصل بل يو خای کوي چې په وخت د ضرورت کې حنفي ته د امام شافعي رحمه الله په مذهب باندې عمل کول جائز دي. ددې ټولو امورو نه هغه دې نتيجې ته ورسېد که چېرته زه د کوم خاص وجې نه بغير هم ښځې ته د ملاوېدو لپاره خسرګنۍ کره لاړ شم؛ نو يو طلاق رجعي به وي. لهذا په دې بنياد هغه بغير د کوم خاص وجې هلته ځي؛ نو ځکه دده ښځه په درې طلاقو طلاقه شوه او بغير د شرعي حلالې نه اوس د دواړو نکاح هم نه کېږي.[1]

خاوند ته په شرعي حلالې سره نکاح کولو نه پس د دوباره درې طلاقو حق شته

سوال: يو سړي خپلې ښځې ته درې طلاق ورکړه، عدت تېرېدلو نه پس دې ښځې دويم خای نکاح وکړه، څو ورځې پس دويم خاوند هم يادې ښځې ته طلاق ورکړ، اوس دا ښځه دوباره د لومړني خاوند سره نکاح کول غواړي، د نکاح نه پس به دې سړي ته زيات نه زيات د څو طلاقونو اختيارمن وي؟ حال دا چې ددې نه مخکې خو دې سړي خپل د درې طلاقونو حق استعمال کړی دی.

جواب: دويم خاوند سره د نکاح او کوروالي کولو نه پس چې کله دې ښځې ته د دويم خاوند نه طلاق ملاو شي او ددې عدت ختمېدو نه پس د لومړني خاوند سره دوباره نکاح وکړي؛ نو لومړني خاوند له سره د دريو طلاقو مالک شو، اګر که لومړي هغه يو يا دوه طلاقه ورکړي وي يا يې درې طلاقه ورکړي وي، په هر صورت د شرعي حلالې نه پس دوباره به د دريو طلاقو مالک وي.[2]

اولنۍ ښځه د خودکشۍ نه د بچ کولو لپاره د دريو طلاقو حکم

سوال: د دين عالمان ددې مسئلې په باره کې څه فرمايي چې: د زيد دوه ښځې دي. د اولنۍ نوم زينب او د دويمې نوم نرګس ده، زيد ته زينب ويلي چې که هغه خپلې ښځې نرګس ته سمدستي طلاق ورنه کړي؛ نو هغه به ځان ووژني. زيد خپلې دويمې ښځې نرګس ته هيڅ

۱] قال تعالى: "الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ.......فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّى تَنكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰) ايضاً: عالمگيرى/ ۱/ ۴۷۳، روح المعانى/ ۲/ ۱۴۱)۔

۲] واذا طلق امراته طلقة او طلقتين وانقضت عدها وتزوجت بزوج آخر ودخل بها ثم طلقها وانقضت عدها ثم تزوجها الاول عادت اليه بثلاث تطليقات ويهدم الزوج الثانى الطلقة والطلقتين كما يهدم الثلاث، كذا فى الاختيار شرح المختار. (عالمگيرى/ ۱/ ۴۷۵)۔

کله طلاق ورکول نه غوښتل: لیکن د زینب په زور او د هغې د سر د خطرې نه د بچ کولو لپاره هغه د نرګس په غیاب کې او د زینب په وړاندې دوه ځله طلاق وویل. بیا د هغې د زور له وجې یې درې ځله طلاق. طلاق ، طلاق وویل. په داسې حال کې چې نرګس حامله هم ده. زینب درې ځلور ورځې پس دا خبره نرګس ته وویل. د قرآن او سنت په رڼا کې وفرمایئ چې طلاق وشو که نه؟په دې سلسله کې د ډیر عالمانو نه فتوی ترلاسه شوې؟

جواب: ددې معلوماتو سره سره ماته پنځلس فتوی هم رالیږل شوې دي. د کومو چې په استفتاء کې حواله ورکول شوې ده. ددې فتوو فهرست داسې دی:

۱ جناب مفتي عبدالمنان_تصدیق مفتي عبدالروف صاحب دارالعلوم کورنګی کراچی.

۲ جناب مفتي کمال الدین ، تصدیق جناب مفتي اصغر علی دارالعلوم کورنګی کراچی.

۳ جناب مفتي انعام الحق، تصدیق جناب مفتی عبدالسلام ، جامعة العلوم الاسلامیه بنوري ټاون کراچی.

۴ جناب مفتي فضل غنی دارالعلوم جامعه بنوریه سائټ کراچي.

۵ جناب مفتي غلام رسول، تصدیق مفتي شریف احمد طاهر. جامعه رشیدیه ساهیوال (پنجاب)

٦ جناب مفتي عبدالله. دارالعلوم قمرالاسلام سلیمانیه پنجاب کالوني کراچی.

۷ جناب مفتي محمد اسلم نعیمي. مجلس علماء اهل سنت کراچي.

۸ جناب مفتي محمد فاروق، تصدیق مفتي محمد اکمل. دارالافتاء مدرسه اشرفیه جیکب لائن کراچی.

۹ جناب مفتي محمدجان نعیمي. دارالعلوم مجددیه نعیمیه. ملیر کراچی.

۱۰ جناب مفتي غلام دستګیر افغاني. جامعه ضیاء العلوم. اګره تاج کالوني کراچی.

۱۱ مفتي لطافت الرحمان جامعه حنفیه سعود آباد کراچی.

۱۲ مفتي محمد عبدالعلیم قادري، دارالعلوم قادریه سبحانیه، فیصل کالوني کراچی.

۱۳ جناب مفتي محمد رفیق دارالعلوم جامعه اسلامیه ګلزار حبیب سولجرز بازار کراچی.

۱۴ جناب مفتي شعیب بن یوسف مدرسه بحرالعلوم سعودیه عامل سټریټ کراچی.

۱۵ جناب مفتي محمدادریس سلفي جماعت غرباء اهل حدیث محمدي مسجد برنس روډ کراچی.

په دې کې اولني دیارلس فتوی په دې باندې متفق دي چې په نرګس باندې درې طلاقونه واقع شوي دي اودا د حرمت مغلظه سره اوس په خاوندباندې حرامه شوې ده. نه پکې د رجوع ګنجائش شته او نه د شرعی حلالې نه بغیر د نکاح ګنجائش شته.

زما په نزد دا دیارلس فتوی صحیح دي او نرګس اوس په خپل خاوند باندې په حرمت مغلظه سره حرامه شوه. اوس د دوی دواړوپه منځ کې دښځې اوخاوند په حیث د اوسېدو حق نه لري.

ددې مسئلې دلائل دالاندې دي

۱ د الله تعالی وینا ده "الطلاق مرتان فامساک بمعروف أو تسریح باحسان،...،الی قوله......فان طلقها فلاتحل له من بعد حتی تنکح زوجاً غیره...(البقره ۲۲۰، ۲۳۰

ژباړه هغه طلاق دوه کرته دي. بیا د قاعدې موافق بې ساتل یا یې پرېښودل په خوشحالۍ سره او ستاسو لپاره دا خبره حلاله نه ده. (د پرېښودو په وخت کې) چې څه واخلئ. اګر که ددې نه کوم څه چې تاسو هغوی ته مهر ورکړي وو. مګر دا چې ښځه او خاوند دواړه دا وېره لري چې د الله تعالی ضابطې به ونه ساتلی شي: نو په دواړو باندې به هیڅ ګناه نه وي (ددې مال په اخیستلو کې) چې د هغې په ورکولو سره ښځه خپل ځان خلاصه کړي. دا خدای ضابطې دي: نو تاسو ددې نه بهر مه وځئ؛ او کوم کس چې د خدایي ضابطو نه بهر وځي: نو داسې کسان خپل نقصان کونکي دي. بیا که څوک (دریم) طلاق ښځې ته ورکړي: نو بیا به هغه د هغه لپاره ددې نه پس حلال پاتې نه شي. تر دې چې هغه ددې نه علاوه د یو بل خاوند سره (د عدت نه پس) نکاح وکړي. بیا که هغه دې ته طلاق ورکړي؛ نو په دې دواړو باندې ددې څه ګناه نشته چې بیا د مخکې په شان یو ځای شي. په شرط ددې چې د دواړو دا غالب ګمان وي چې د آینده لپاره به خدایي ضابطې ساتي، دا خدایي ضابطې دي. حق تعالی دا بیان کړي د داسې خلکو لپاره چې هوښیاران وي.

په دې آیت کې فرمایل شوي چې که یو کس د دوه ځلو نه پس دریم طلاق ورکړي: نو ښځه په حرمت مغلظه سره حرامه شوه او ټول مفسرین په دې باندې متفق دي چې دا دریم طلاق که په دغه مجلس کې ورکول شوی وي یا په بل مجلس کې د دواړو یو حکم دی، امام بخاري رحمه الله په "باب من جاز الطلاق الثلاث" کې ددې آیت حواله ورکړې وایې: چې درې طلاقه که په یو ځای ورکول شي: نو هم درې به نافذ کیږي. (صحیح بخاري ج: ۲ ص: ۷۹۱)

۲: امام بخاري رحمه الله د پورتني باب لاندې د عویمر عجلاني رضی الله عنه او د هغه د ښځې د لعان واقعه ذکر کړې چې د هغې په اخره کې دي، حضرت عویمر رضی الله عنه ووېل: **کذبت علیها یارسول الله ان امسکتها، فطلقها ثلاث قبل ان یامره رسول الله صلی الله علیه وسلم...(صحیح بخاري ج: ۲ ص: ۷۹۱)**[1]

---

[1] ان سهل بن سعد الساعدی اخبره ان عویمر العجلانی جاء الی عاصم بن عدی الانصاری فقال له: یا عاصم! ارایت رجلاً وجد مع امراته رجلاً ایقتله فتقتلونه ام کیف یفعل؟ سل لی یا عاصم عن ذالک رسول الله صلی الله علیه وسلم: فسال عاصم عن ذالک رسول الله صلی الله علیه وسلم فکره رسول الله صلی الله علیه وسلم المسائل وعابها حتی کبر علی عاصم ما سمع من رسول الله صلی الله علیه وسلم، فلما رجع عاصم الی اهله جاء عویمر قال: یا عاصم! ما ذا قال لک رسول الله صلی الله علیه وسلم؟ فقال عاصم: لم تاتنی بخیر قد کره رسول الله صلی الله علیه وسلم المسالة التی سالته عنها، قال عویمر: والله!..[بقیه حاشیه په راروانه صفحه

ژباړه يا رسول الله ﷺ که ددې نه پس هم زه دا وساتم: نو ما په دې پورې دروغ پورې کړل. پس هغه مخکې ددې نه چې حضور ﷺ هغه ته حکم ورکړی وي. خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړه.

امام بخاري رحمه الله ددې حديث نه دا ثابته کړې چې درې طلاقه که يو ځای ورکول شي واقع کيږي. حافظ ابن حزم رحمه الله ليکي چې: د حضور ﷺ په وړاندې عويمر رضی الله عنه درې طلاقه ورکړه او حضور ﷺ په دې باندې هيڅ نيوکه ونه کړه. ددې نه ثابته شوه چې درې طلاقه په يو ځای ورکول صحيح دي. (المحلي ج: ۱۰ ص: ۱۷۰)[1]

۳ امام بخاري رحمه الله هم په دې باب کې دا حديث ذکر کړی دی چې: رفاعه قرظي رضی الله عنه ښځه د حضور ﷺ په خدمت کې حاضره شوه او وې ويل چې: يا رسول الله! رفاعه ماته طلاق راکړ او پوخ طلاق يې راکړو. (صحيح بخاري، ج: ۲ ص: ۷۹۱)[2]

په دې حديث کې پوخ طلاق يې راکړو "(بته طلاق) نه مراد درې طلاقه دي او حضور ﷺ ترې ددې تفصيل معلوم نه کړو چې دا درې طلاقه په يو مجلس کې درکول شوي که جدا جدا. امام بخاري رحمه الله ددې نه دا ثابته کړې چې د دواړو يو حکم دی يعنې حرمت مغلظه.

۴ په همدې باب کې امام بخاري رحمه الله د حضرت عائشه رضی الله عنها حديث نقل کړی دی چې: يو کس خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړه، هغې د دويم خاوند سره (د عدت پوره کولو نه پس) نکاح وکړه او دويم خاوند هم ورته طلاق ورکړو. د حضور ﷺ نه سوال وشو چې: ايا دا د خپل اولني خاوند لپاره حلاله شوه؟ وې فرمايل چې نه! تر دې پورې چې هغه د دويم خاوند سره کوروالی وکړي. څنګه چې يې د مخکيني سره کړی ؤ. (صحيح بخاري ج: ۲

...بقيه د تيرمخ] لا انتهى حتى اساله عنها، فاقبل عويمر حتى اتى رسول الله صلى الله عليه وسلم وسط الناس، فقال: يا رسول الله! ارايت رجلاً وجد مع امراته رجلاً ايقتله فتقتلونه ام كيف يفعل؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: قد انزل فيك وفى صاحبتك فاذهب فات بها، قال سهل: فتلاعنا وانامع الناس عند رسول الله صلى الله عليه وسلم، فلما فرغا، قال عويمر: كذبت عليها يا رسول الله ان امسكتها، فطلقها ثلاثاً قبل ان يامره رسول الله صلى الله عليه وسلم. قال ابن شهاب: فكانت تلك سنة المتلاعنين. (صحيح البخارى/ ۲/ ۷۹۱/ باب من اجاز طلاق الثلاث/ طبع نور محمد، کراچی)۔

۱] قال ابو محمد: لو كانت طلاق الثلاث مجموعة معصية لله تعالى لما سكت رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيان ذالک فصح يقينا انها سنة مباحة. (المحلى، لابن حزم/ ۱۰/ ۱۷۰/ دار الآفاق الجديدة/ بيروت)۔

۲] حدثنا سعيد بن عفير........قال: اخبرنى عروة بن الزبير ان عائشة اخبرته ان امراة رفاعة القرظى جآءت الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت: يا رسول الله! ان رفاعة طلقنى فبت طلاقى، وانى نكحت بعده عبدالرحمن بن الزبير القرظى وانما معه مثل الهدبة، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لعلک تريدين ان ترجعى الى رفاعة، لقالت: نعم! فقال النبى صلى الله عليه وسلم: لا، حتى يذوق عسيلتک وتذوقى عسيلته. (بخارى/ ۲/ ۷۹۱/ باب من اجاز طلاق الثلاث)۔

ص: ۷۹۱)[1]

۵: په صحیح مسلم کې د فاطمه بنت قیس رضی الله عنها واقعه ذکر شوې ده چې: د هغې خاوند هغې ته درې طلاقه ورکړي وه. د هغې د نفقې او اوسېدو مسئله راغله: نو حضور ﷺ وفرمایل چې: ددې لپاره نفقه او اوسېده نشته. (صحیح مسلم ج: ۱ ص: ۴۸۳)[2]

حافظ ابن حزم رحمه الله لیکي چې: دا خبر متواتر دی چې هغې حضور ﷺ ته ووېل چې هغې ته خاوند درې طلاقه ورکړي دي، حضور ﷺ په دریو طلاقو باندې اعتراض ونه کړو. نه یې دا وفرمایل چې دا خلاف سنت دي. (المحلي ج: ۱۰ ص: ۱۷۱)[3]

۶: امام نسائي رحمه الله د حضرت محمود بن لبید رضی الله عنه نه حدیث نقل کړی دی چې: حضور ﷺ ته وویل شو چې یو کس خپلې ښځې ته په یو ځل درې طلاقه ورکړي دي، حضور ﷺ په غوسه کې وفرمایل چې: ایا زما په موجودگۍ کې د الله د کتاب سره لوبې کیږي؟ (نسائي ج: ۲ ص: ۹۹)[4]

۷ د امام ابوداود رحمه الله نه په مختلفو طریقو سره دا حدیث نقل شوی دی چې رکانه رضی الله عنه خپلې ښځې سهیمه رضی الله عنها ته "البتة" طلاق ورکړو، د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شو او وې فرمایل چې ما د یو طلاق اراده کړې و. وې فرمایل په قسم سره وایې چې د یو اراده دې کړې وه؟ وې ویل: په الله تعالی مې دې قسم وي چې ما د یو طلاق اراده کړې وه، حضور ﷺ هغه ته خپله ښځه واپس کړه. (ابوداؤد ج: ۱ ص: ۳۰۰)[5]

---

[۱] عائشة ان رجلاً طلق امراته ثلاثا فتزوجت فطلق فسئل النبی صلی الله علیه وسلم اتحل للاول؟ قال: لا، حتی یذوق عسیلتها کما ذاق الاول. (بخاری/ ۲/ ۷۹۱/ باب من اجاز طلاق الثلاث لقول الله تعالی: الطلاق مرتان فامساک بمعروف او تسریح باحسان، طبع نور محمد کراچی)۔

[۲] عن فاطمة بنت قیس ان ابا عمرو بن حفص طلقها البتة وهو غائب فارسل الیها وکیله بشعیر فسخطته فقال: والله ما لک علینا من شیئ، فجاء ت رسول الله صلی الله علیه وسلم فذکرت ذالک له فقال لیس لک علیه نفقة.......الحدیث. (صحیح مسلم/ ۱/ ۳۸۳/ باب المطلقة البائن لا نفقة لها/ طبع قدیمی/ کراچی)۔

[۳] فهٰذا نقل تواتر عن فاطمة بان رسول الله صلی الله علیه وسلم اخبرها هی ونفر سواها بان زوجها طلقها ثلاثاً ولم ینکر علیه الصلاة والسلام ذالک ولا اخبر بانه لیس بسنة، وفی هٰذا کفایة لمن نصح نفسه. (المحلی/ لابن حزم/ ۱۰/ ۱۷۱/ احکام الطلاق/ طبع دار الآفاق/ بیروت)۔

[٤] اخبرنا مخرمة عن ابیه قال: سمعت محمود بن لبید قال: اخبر رسول الله صلی الله علیه وسلم عن رجل طلق امراته ثلاث تطلیقات جمیعا فقام غضبانا ثم قال: ایلعب بکتاب الله وانا بین اظهرکم.......الحدیث. (نسائی/ ۲/ ۹۹/ طبع قدیمی کتب خانه)

[٥] عن نافع بن عجیر بن عبد یزید بن رکانة ان رکانة بن عبد یزید طلق امراته سهیمة البتة فاخبر النبی صلی الله علیه وسلم بذالک وقال: والله ما اردت الا واحدة، فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم: والله ما اردت الا واحدة؟ فقال رکانة: والله ما اردت الا واحدة، فردها الیه ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د حضور ﷺ حضرت رکانه رضی الله عنه ته دا فرمایل چې په قسم سره وایې چې تا د یو طلاق اراده کړې وه؟ په دې امر باندې دلیل دی چې "البتة" لفظ سره که د دریو طلاقو اراده وشي: نو هم درې واقع کیږي. په خاې ددې چې په صریحو الفاظو سره درې طلاقه ورکول شوي وي.

د قرآن او حدیث ددې دلایلو په رڼا کې. د څلورو واړو امامانو. ابوحنیفه رحمه الله. امام مالک رحمه الله. امام شافعي رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله. امام بخاري رحمه الله او ټول محدثین په دې باندې متفق دي چې درې طلاقه که په یو لفظ سره وي که په یو مجلس کې وي هم درې به شمارل کیږي.

فتوی نمبر ۱۴

د یو اهل حدیث د قلم ده. په کوم کې چې دا موقف اختیار شوی دی چې درې طلاقه کله په یو مجلس کې ورکول شي: نو هم یو طلاق به شمارل کیږي. لهذا نرګس باندې یو طلاق واقع شوی. د عدت دننه خاوند دې ته رجوع کولی شي.

د اهل حدیثو دا فتوی صریحه غلطه. د پورته ذکر شوي آیت او حدیثونو نه علاوه د امت د اجماع هم خلاف ده. څکه چې ټول مشران صحابه کرام رضی الله عنهم په دې باندې متفق دي چې یو لفظ یا په یو مجلس کې ورکول شوي درې طلاقه درې شمارل کیږي او ښځه په حرمت مغلظه سره حرامه شوه. د خلفاء راشدینو او نورو صحابه کرامو څو فتوی د نمونې په توګه لاندې لیکو

۱ حضرت انس رضی الله عنه فرمایي چې: د حضرت عمر رضی الله عنه په خدمت کې به چې کله داسې کس پېش شو چا چې به په یو مجلس کې خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړې ؤ: نو دوی به هغه ته سزا ورکول او د هغوی په منځ کې به یې جدایي راوستل. (مصنف ابن ابی شیبه ج: ۲ ص: ۱۱ مصنف عبدالرزاق: ۲ ص: ۳۹۲)[1]

۲: زیدبن وهب رحمه الله لیکي: یو کس خپلې ښځې ته زر طلاقه ورکړل. د حضرت عمر رضی الله عنه په خدمت کې پیش شولو. نو هغه کس وویل چې: ماخو هسې لوبې کولی. حضرت عمر رضی الله عنه په هغه پسې دُره راواخستله او په هغوی دواړو کې یې جدایي راوستله. (ابن ابی شیبه ج: ۵ ص: ۱۳ عبدالرزاق ج: ۲ ص: ۳۹۳)[2]

...بقیه د تیرمخ] رسول الله صلی الله علیه وسلم. (ابو داؤد/ ۱/ ۳۰۰/ باب فی البتة/ طبع ایچ ایم سعید)۔

۱] عن انس قال: کان عمر اذا اتی برجل قد طلق امراته ثلاثاً فی مجلس، او جعه ضرباً، وفرق بینهما. (المصنف لابن ابی شیبة/ ۹/ ۵۱۹/ باب من کره ان یطلق الرجل امراته ثلاثاً فی مقعد واحد/ طبع المجلس العلمی بیروت)۔

۲] عن زید بن وهب: ان رجل بطالاً کان بالمدینة، فطلق امراته الفاً، فرفع...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

۳ یو کس د حضرت عثمان رضی الله عنه په خدمت کې راغې اووې ویل چې ما خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړل. وې فرمایل درې طلاقه هغه په تا باندې حرامه کوی. او وه نوی عدوان ظلم زیاتې او حدود الهی نه تجاوز دی. (ابن ابی شیبه ج ۵ ص ۱۳)[۱]

۴ یو کس د حضرت علی رضی الله عنه په خدمت کې حاضر شو او وې ویل چې ما خپلې ښځې ته زر طلاقه ورکړې دی. وې فرمایل، درې طلاقه هغه په تا باندې حرام کوی. باقی په خپلو نورو ښځو باندې تقسیم کړه. (ابن ابی شیبه ج ۵ ص ۱۳)[۲]

۵ د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه په خدمت کې یو کس راغی اووې ویل چې ما خپلې ښځې ته ۹۹ طلاقه ورکړي دي، وې فرمایل: بیا خلکو تاته څه وویل؟ هغه ویل چې خلکو راته ویل: ستا ښځه په تا باندې حرامه شوه، وې فرمایل: خلکو تا سره شفقت کړی دی (چې صرف ښځې ته یې حرام ویلي دي) هغه په دریو طلاقو سره په تا باندې حرامه شوې ده، باقي طلاقونه دي ظلم کړی دی، (ابن ابی شیبه ج: ۵ ص: ۱۲ عبد الرزاق ج: ۲ ص: ۳۹۵)[۳]

۶ یو کس حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه ته راغی وې ویل چې: ما خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړي، وې فرمایل: دریو طلاقو درباندې هغه حرامه کړه او باقي ۹۷ گناه ده. (ابن ابي شیبه ج: ۵ ص: ۱۲)[۴]

۷ حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما فرمایي چې: کوم کس خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړي؛ نو هغه د خپل رب نافرماني وکړه او د هغه ښځه په هغه باندې حرامه شوه. (ابن ابي شیبه ج: ۵ ص: ۱۱)[۵]

...بقیه د تیرمخ] الی عمر قال: انما کنت العب! فعلا عمر رأسه بالدرة، وفرق بینهما. (المصنف لابن ابی شیبة/ ۹/ ۵۲۱/ باب فی الرجل یطلق امراته مئة او الفاً فی قول واحد، طبع بیروت)۔

[۱] عن معاویة بن ابی تحیی قال: جاء رجل الی عثمان فقال: انی طلقت امرأتی مئة، قال: ثلاث یحر منها علیک، وسبعة وتسعون عدوان. (المصنف لابن ابی شیبة/ ۹/ ۵۲۲/ باب فی الرجل یطلق امرأته مئة او الفاً/ طبع المجلس العلمی بیروت)۔

[۲] عن حبیب قال: جاء رجل الی علی فقال: انی طلقت امراتی الفاً، قال: بانت منک بثلاث، واقسم سائرهن بین نسائک. (المصنف لابن ابی شیبة/ ۹/ ۵۲۱/ طبع المجلس العلمی بیروت)۔

[۳] عن عبدالله قال: اتاه رجل فقال: انی طلقت امراته تسعة وتسعین مرة، قال: فما قالوا لک؟ قال: قالوا: قد حرمت علیک، قال: فقال عبدالله: لقد ارادوا ان یبقوا علیک، بانت منک بثلاث، وسائرهن عدوان. (المصنف لابن ابی شیبة/ ۹/ ۵۲۱/ طبع المجلس العلمی بیروت)۔

[۴] عن علقمة قال: جاء رجل الی عبدالله قال: انی طلقت امراتی مئة، فقال: بانت منک بثلاث، وسائرهن معصیة. (المصنف لابن ابی شیبة/ ۹/ ۵۲۱/ طبع المجلس العلمی بیروت)۔

[۵] عن نافع قال: قال ابن عمر رضی الله عنهما: من طلق امراته ثلاثاً... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

۸. یو کس د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما په خدمت کې حاضر شو او وې ویل چې ما خپلې ښځې ته سل ځله طلاق ورکړی دی. وې فرمایل: درې ځلو سره هغه په تا باندې حرامه شوه او د ۹۷ به د قیامت په ورځ الله تعالی ستا نه حساب اخلي. (ابن ابي شیبه ج: ۵ ص: ۱۴)[۱]

۹. یو کس حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما ته ورغی او وې ویل چې: زما تره خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړه. وې فرمایل: ستا تره د الله تعالی نافرماني وکړه، پس الله تعالی هغه په پښېمانتیا کې واچولو او د هغه د راوتلو هیڅ صورت یې پرېښنبود. (ابن ابي شیبه ج: ۵ ص: ۱۱)[۲]

۱۰. هارون بن عنتره د خپل پلار نه نقل کوي چې: زه د ابن عباس رضی الله عنهما سره ناست وم، یو کس راغی او وې ویل چې: حضور! ما په یو ځل خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړي. اوس به هغه د دریو طلاقو سره په ما باندې باینه شي که یو طلاق رجعي به وي؟ وې فرمایل چې دریو طلاقو سره په تا باندې باینه شوه او ۹۷ ګناه ستا په څټ باندې بار ده. (ابن ابي شیبه ج: ۵ ص: ۱۳)[۳]

۱۱. یو کس حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما ته وویل چې: ما خپلې ښځې ته یو زر طلاقه ورکړي. وې فرمایل: چې د دریو سره په تا باندې باینه شوه او د باقي پاتې ګناه په تا باندې بار ده. ځکه چې تا د الله تعالی ایتونو پورې ټوکې وکړې. (ابن ابي شیبه ج: ۵ ص: ۱۳)[۴]

...بقیه د تیرمخ] فقد عصى ربه، وبانت منه امراته. (المصنف لابن ابي شيبة/ ۹/ ۵۲۰/ باب من كره ان يطلق الرجل امراته ثلاث في مقعد واحد/ بيروت)۔

۱] حدثنا سعيد المقبرى قال: جاء رجل الى عبدالله بن عمر وانا عنده فقال: يا ابا عبدالرحمٰن! انه طلق امراته مئة مرة، قال: بانت منك بثلاث، وسبعة وتسعون يحاسبك الله يوم القيامة. (المصنف لابن ابي شيبة/ ۹/ ۵۲۲/ باب في الرجل يطلق امراته مئة او الفا/ بيروت)۔

۲] عن ابن عباس رضى الله عنهما قال: اتاه رجل فقال: ان عمي طلق امراته ثلاثاً، فقال: ان عمك عصى الله فاندمه الله، فلم يجعل له مخرجاً. (المصنف لابن ابي شيبة/ ۹/ ۵۱۹/ باب من كره ان يطلق الرجل امرأته ثلاثاً في مقعد واحد/ طبع بيروت)۔

۳] عن هارون بن عنترة عن ابيه قال: كنت جالساً عند ابن عباس، فاتاه رجل فقال: يا ابن عباس! انه طلق امراته مئة مرة، وانما قلتها مرة واحدة، فتبين مني بثلاث، هي واحدة؟ فقال: بانت منك بثلاث، وعليك وزر سبعة وتسعين. (المصنف لابن ابي شيبة/ ۹/ ۵۲۲/ باب في الرجل يطلق امراته مئة او الفاً في قول واحد/ طبع بيروت)۔

۴] عن سعيد بن جبير قال: جاء رجل الى ابن عباس فقال: اني طلقت امراتي الفاً اومئة، قال: بانت منك بثلاث، وسائرهن وزر اتخذت آيات الله هزوا. (المصنف لابن ابي شيبة/ ۹/ ۵۲۲/ باب في الرجل يطلق امراته مئة او الفا في قول واحد/ طبع المجلس العلمي/ بيروت)۔

۱۲ حضرت عمران بن حصین رضی الله عنه ته وویلې شو چې یو کس په یو مجلس کې خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړه. وې فرمایل هغه د خپل رب نافرماني وکړه او ښځه یې پرې حرامه شوه. (ابن ابي شيبه ج ۵ ص ۱۰)[۱]

۱۳ د حضرت مغیره بن شعبه رضي الله عنه نه سوال وشو چې یو کس خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړي. وې فرمایل درې طلاقو په هغه باندې ښځه حرامه کړله او باقي نور زیاتي دي. (ابن ابي شيبه ج ۵ ص ۱۳)[۲]

۱۴ محمد بن ایان بن بکیر وایي چې یو کس خپلې ښځې ته د کوروالي نه وړاندې درې طلاقه ورکړه. بیا یې د هغې سره دوباره نکاح کول غوښتل. هغه د مسئلې د معلومولو لپاره راغی. زه هم د مسئلې معلومولو لپاره د هغه سره لاړم. هغه د حضرت ابوهریره رضي الله عنه او حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه د مسئلې پوښتنه وکړه. دواړو ورته ځواب ورکړ چې زمونږ په نزد دی د هغې سره دوباره نکاح نه شي کولی. تر دې چې هغه بل واده ونه کړي. هغه وویل چې زما یو طلاق ورکول مطلب ؤ: نو حضرت ابن عباس رضي الله عنهما ورته وفرمایل چې تا لپاره څه بچ پاتې کېدل؛ خو تا هغه د لاس نه پرېښوده. (موطأ امام مالک ص: ۵۲۱)[۳]

په بل روایت کې دي چې معاویه بن ابي عیاش انصاري رضي الله عنه وایي چې: هغه د عبدالله بن زبیر او عاصم بن عمر رضی الله عنهما سره ناست وو. په دې کې محمد بن ایاس بن بکیر راغی او وې ویل چې: یو کلیوال سړي خپلې ښځې ته د کوروالي نه وړاندې درې طلاقه ورکړي. په دې مسئله کې ستاسو نظر څه دی؟ ابن زبیر رضي الله عنهما ورته وفرمایل چې په دې باره کې مونږ هیڅ نه شو ویلی. حضرت ابن عباس رضي الله عنهما او حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته ورشه؛ ما دا دواړه د حضرت عایشې رضی الله عنها سره ناست پرېښېودل. د هغوی نه یې د مسئلې پوښتنه وکړه. ابن عباس رضي الله عنهما حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته وفرمایل ابوهریره!

---

[۱] سئل عمران بن حصين عن رجل طلق امراته ثلاثاً فى مجلس، قال: اثم ربه، وحرمت عليه امراته. (المصنف لابن ابى شيبة ۹/ ۵۱۹ باب من كره ان يطلق الرجل امراته ثلاثاً فى مقعد واحد واجاز ذالک عليه/طبع المجلس العلمى/بيروت)

[۲] عن المغيرة بن شعبة انه سئل عن رجل طلق امراته منة؟ قال : ثلاث يحر منها عليه، وسبعة وتسعون فضل. (المصنف لابن ابى شيبة/ ۹/ ۵۲۲/ باب فى الرجل يطلق امراته منة او الفاً فى قول واحد/ طبع المجلس العلمى/ بيروت)۔

[۳] عن محمد بن اياس بن البكير انه قال: طلق رجل امراته ثلاثاً قبل ان يدخل بها ثم بدا له ان ينكحها فجاء يستفتى فذهبت معه اسال له فسال عبدالله بن عباس وابا هريرة عن ذالک. فقالا لا نريٰ ان تنكحها حتى تنكح زوجا غيره، وقال: فانما كان طلاقى اياها واحدة، قال ابن عباس: ارسلک من يدک ما كان لک من فضل. (مؤطا امام مالک/ ۵۲۰/ باب طلاق البكر/ طبع نور محمد كتب خانه)۔

دوی ته فتوی ورکړه: ځکه چې ستا په وړاندې ګرانه مسئله راغلې ده. حضرت ابوهریره رضی الله عنه وفرمایل یو طلاق ښځه باینه کوي او درې طلاقه یې حراموي. تر دې چې د دویم خاوند سره نکاح وکړي. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما هم دغه فتوی ورکړه. (موطأ امام مالک ص ۵۲۱ سنن کبری بیهقي ج ۷ ص ۳۳۵. شرح معاني طحاوي ج ۲ ص ۳۷)[۱]

۱۵ عطاء بن یسار رحمه الله فرمایي چې: یو کس د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه په خدمت کې د فتوی اخیستلو لپاره راغی چې یو کس د خپلې ښځې سره د یو ځای والي نه مخکې هغې ته درې طلاقه ورکړه. عطاء رحمه الله وایي چې: ما ورته وویل: د کومې ښځې سره چې خلوت نه وي شوی د هغې طلاق خو یو وي. حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه ماته وفرمایل: چې ته خو صرف کیسې وایې. (مفتي نه یې) یو طلاق هغه باینه کوي او درې طلاقه یې حراموي. تر دې چې د بل خاوند سره نکاح وکړي. (پورتنی حواله)[۲]

۱۶ حضرت انس رضی الله عنه فرمایي چې د درې طلاقو والا ښځه د خاوند لپاره حلاله نه ده. تر دې پورې چې د بل خاوند سره نکاح وکړي. (طحاوي شریف ج: ۲ ص: ۳۸)[۳]

۱۷ سوید بن غفله وایي چې عایشه خثعمیه د حضرت حسن بن علي رضی الله عنهما په نکاح کې وه. کله چې حضرت علي رضی الله عنه شهید شو. (او حضرت حسن رضی الله عنه د هغه په ځای خلیفه شو) نو دې ښځې حضرت حسن رضی الله عنه ته د خلافت مبارکي ورکړه. حضرت حسن رضی الله عنه ورته وفرمایل: ته د حضرت علي رضی الله عنه په قتل خوشحاله شوې؟ ځه تا ته درې طلاقه وي: هغې سمدستي خپل کالي په ځان تاو کړه او د عدت لپاره کېناسته. عدت چې پوره شو: نو حضرت حسن رضی الله عنه هغې ته باقي مهر هم ورولېږلو او لس زره درهمه یې د ډالۍ په ډول ورکړې. (دا هدیه چې کله هغه ښځې ته ملاو شوه: نو

---

[۱] عن معاوية ابن ابي عياش الانصاري انه كان جالساً مع عبدالله بن الزبير وعاصم بن عمر قال: فجاء هما محمد بن اياس بن البكير فقال: ان رجلاً من اهل البادية طلق امراته ثلاثاً قبل ان يدخل بها، فما ذا تريان؟ فقال عبدالله بن الزبير: ان هٰذا الامر مابلغ لنا فيه قول، فاذهب الىٰ عبدالله بن عباس وابي هريرة فاني تركتهما عند عائشة فاسئلهما ثم ائتنا فاخبرنا، فذهب فسالهما فقال ابن عباس: لابي هريرة: افته يا اباهريرة! فقد جاء تك معضلة، فقال ابوهريرة: الواحدة تبينها والثلاث تحرمها حتى تنكح زوجاً غيره، وقال ابن عباس مثل ذالک. (مؤطا امام مالک/ ۵۲۱/ باب طلاق البكر/ طبع نور محمد كتب خانه)_

[۲] عن عطاء بن يسار انه قال: جاء رجل الى عبدالله بن عمرو فساله عن رجل طلق امراته ثلاثاً قبل ان يمسها، قال عطاء: فقلت له: طلاق البكر واحدة، فقال عبدالله: انما انت قاص الواحدة تبينها والثلاث تحرمها حتى تنكح زوجاً غيره.(شرح معانى الآثار للطحاوى/۲/ ۳۵/باب الرجل يطلق امرته ثلاثاً معاً/طبع مكتبه حقانيه)

[۳] عن عبدالله بن مسعود قال في الرجل.يطلق البكر ثلاثاً: انها لا تحل له حتى تنكح زوجاً غيره. حدثنا يونس قال اخبرنا سفيان قال ثني شفيق عن انس بن مالک عن عمر مثله.(شرح معانى الآثار/ طحاوى/ ۲/ ۳۵/ باب الرجل يطلق امراته ثلاثاً معاً/ طبع مكتبه حقانية)_

وي ویل، متاع قلیل من حبیب مفارق (د جدایي اختیارولو والا محبوب له طرفه ډېر لږ سامان راغلی دی) حضرت حسن رضی الله عنه ته چې دا خبر ورسېد: نو په ژړا شو او بیا یې وفرمایل چې که ما د خپل نیکه ﷺ دا حدیث اوریدلی نه وی (یا یې دا سې وفرمایل چې زما پلار دا حدیث بیان کړی نه وی کوم چې هغوی زما د نیکه ﷺ نه اوریدلی وو) چې کوم کس خپلې ښځې ته درې طلاقه په دریو طهرونو کې ورکړي. یا درې مبهم ورکړي: نو ښځه یې د هغه لپاره حلاله نه ده. تر دې چې د بل خاوند سره نکاح وکړي: نو ما به دې ښځې ته رجوع کړې وه (سنن کبری ج ۷ ص ۳۳۶)[۱]

دا د صحابه کرامو څو فتوې دي کومې چې تاسو وینئ. په دې کې درې د خلفاء راشدینو رضی الله عنهم هم دي. د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه. حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنهما او د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما په څېر لویان صحابه هم شامل دي. چې په خپل دور کې هم د دوی نه فتوې اخیستل کېدې. د دوی خلاف د هیڅ یو صحابي نه چېرته یو حرف هم نه دی نقل شوی. ددې وجې نه دا د صحابه کرامو اجماعي مسئله ده چې درې طلاقه په یو لفظ سره درې طلاقه شمارل کیږي. د څلورو وارو مذهبونو امامان: امام ابوحنیفه رحمه الله، امام مالک رحمه الله، امام شافعي رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله هم د صحابه کرامو رضی الله عنهم په دې اجماعي فتوی متفق دي[۲]. هم دغه فتوی د امام بخاري ده. څنګه چې په صحیح بخاري (ج ۲ ص ۷۹۱) کې ذکرشوه[۳] او هم دغه فتوی د حافظ ابن حزم رحمه الله ده. څنګه چې هغوی په المحلي (ج ۱۰ ص ۱۷۰) کې ذکر کړې[۴]

۱] عن سوید بن غفلة قال: کانت عائشة الخثعمیة عند الحسن بن علی رضی الله عنه، فلما قتل علی رضی الله عنه قالت: لتهنئک الخلافة! قال: بقتل علی تظهرین الشماتة، اذهبی فانت طالق یعنی ثلاثاً. قال: فتلفعت بثیابها وقعدت حتی قضت عدتها فبعث الیها ببقیة بقیت لها من صداقها وعشرة آلاف صدقة فلما جاء ها الرسول قالت: "متاع قلیل من حبیب مفارق" فلما بلغه قولها بکی ثم قال: لو لا انی سمعت جدی او حدثنی ابی انه سمع جدی یقول: ایما رجل طلق امراته ثلاثاً عندالاقراء او ثلاثاً مبهمة لم تحل له حتی تنکح زوجاً غیره. لراجعتها (سنن بیهقی/۷/ ۳۳۶/ باب ماجاء فی امضاء الطلاق الثلاث وان کن مجموعات/طبع دارالمعرفة/بیروت)

۲]وذهب جماهیر العلماء من التابعین ومن بعدهم، منهم الاوزاعی والنخعی والثوری وابو حنیفة واصحابه ومالک واصحابه والشافعی واصحابه، واحمد واصحابه، واسحاق وابو ثور. وابو عبیدة، وآخرون کثیرون علی ان من طلق امراته ثلاثاً، وقعن، ولکنه یاثم. (عمدة القاری شرح صحیح البخاری/ ۲۰/ ۲۳۳ / کتاب الطلاق/ باب من اجاز طلاق الثلاث لقوله تعالی.....الخ. طبع محمد امین دمج/ بیروت)_

۳]باب من اجاز طلاق الثلاث لقول الله تعالی: الطلاق مرتان فامساک بمعروف او تسریح باحسان. (صحیح البخاری/ ۲/ ۷۹۱/ طبع نور محمد کتب خانه)_

۴] قال ابو محمد: ثم وجدنا من حجة من قال ان الطلاق الثلاث مجموعة...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

غرض دا چې د دريو طلاقو درې کېدل يوه داسې قطعي پرېکړه ده چې ټول صحابه کرام بغير د څه اختلاف نه پرې متفق دي. اکابر تابعين متفق دي. څلور واړه فقهي مذهبونه پرې متفق دي. لهذا کوم کس چې په دې مسئله کې د صحابه کرامو رضی الله عنهم د لارې نه اوښتي هغه د روافضو په لار روان دي او د الله تعالی قول دی:

ومن يشاقق الرسول من بعد ما تبين له الهدیٰ ويتبع غير سبيل المؤمنين نوله ما تولی ونصله جهنم وسآءت مصيرا.،.(النساء: ۱۱۵)

ژباړه: او څوک چې مخالفت وکړي د رسول الله ﷺ. هر کله چې ښکاره شوه هغه ته سيده لار او د ټولو مسلمانانو د لارې خلاف ځي؛ نو مونږ به دی حواله کړو هم هغه طرف ته کوم چې ده اختيار کړې او دی به په دوزخ کې واچوو او هغه ډېر بد ځای ته ورسېدلو

د اهل حديثو مفتي چې په خپله فتوی کې (چې د اجماع صحابه او څلور واړه امامانو د اجماع خلاف ده) د کومو دوه حديثونو څخه استدلال کړی په هغې باندې مکمل بحث زما په کتاب "ستاسو مسائل او دهغې حل" په پنځم ټوک کې راغلی دی، د چا زړه چې غواړي: نو هلته دې وګوري. ددې بحث خلاصه دا ده چې اولنی حديث چې د رکانه رضی الله عنه د طلاق په باره کې د مسند احمد نه نقل شوی دی. دا د اهل علمو په نزد مضطرب. ضعيف او منکر دی او ددې راوي محمد بن اسحاق دی، دده په باره کې شديده جرحه په کتب الرجال کې شتون لري. د محدثونو دده روايت په اخيستلو کې اختلاف کړی دی. ځينې اکابر ده ته دجال او کذاب وايي او ځينې دده مطلقاً توثيق کوي او د ځينو دا معتدله رايه ده چې که د حلالو او حرامو په مسئله کې ابن اسحاق يوازې وي هغه حجت نه دی، هم دغه شان د هغه استاد حصين هم خارجي ؤ او د عکرمه نه منکر روايت نقل کولو کې بدنام دی او عکرمه هم خپله مجروح دی او په هغه باندې هم ډېرو اکابرو د دروغو ويلو جرح کړې.

يو داسې روايت چې مسلسل د مجروح راويانو نه نقل وي هغه د اجماع صحابه او اجماع امت په مقابله کې پېش کول د انصاف نه لرې ده او که د هغه دا روايت ومنل شي؛ نو دا به وويل شي چې رکانه رضی الله عنه خپلې ښځې ته طلاق بته ورکړی ؤ.

څنګه چې د ابوداود په حوالې سره پورته تېر شو، د (البتة) لفظ د دريو طلاقو لپاره زيات استعمال شوی. ددې وجې نه راوي (البتة) معنی درې ګڼلې دي او مفهوم يې نقل کړی دی،

...بقيه د تېرمخ] سنة لا بدعة قول الله تعالى: (فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره) فهٰذا يقع على الثلاث مجموعة ومفرقة........لو كانت طلاق الثلاث مجموعة معصية لله تعالى لما سكت رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيان ذالک فصح يقيناً انها سنة مباحة. (المحلى/ ۱۰/ ۱۷۰/ احكام الطلاق/ حجة من قال ان الطلاق الثلاث مجموعة سنة لا بدعة/ طبع دار الآفاق الجديدة/ بيروت)_

بهرحال صحيح روايت هغه دی چې امام ابوداود رحمه الله په ګڼو طريقو سره نقل کړی دی. هم دغه شان دويم حديث چې د صحيح مسلم شريف څخه يې نقل کړی دی. په دې باندې هم عالمانو ډيرې خبرې کړي دي او ددې ډېر ځوابونه يې کړي دي. د ټولو نه غوره ځواب دا دی چې د يو کس درې طلاقه په جدا جدا لفظونو کې ورکول. دا سې چې انت طالق. انت طالق. انت طالق. او بيا ويل چې ما د يو طلاق اراده کړې وه. دويم او دريم ځل لفظ مې صرف د تاکيد لپاره ويلی ؤ؛ نو د اسلام په شروع کې د هغه قول معتبر ګڼل کېده. هغه ته به د يو طلاق حکم ورکول کېده. ليکن بيا وروسته دا حکم منسوخ شو. دا منل شوې چې د دريو طلاقو ورکولو نه پس به د هغه د نيت اعتبار نه وي. امام ابوداود رحمه الله د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه دا قول نقل کړی دی چې هغوی آيت کريمه: والمطلقت يتربصن بانفسهن ثلثة قروء. تلاوت کولو نه پس وفرمايل:

وذالک ان الرجل کان اذا طلق امرأته فهو أحق برجعتها وان طلقها فنسخ ذالک. فقال: الطلاق مرتان...(ابوداود ج: ۱ ص: ۲۹۷)

ژباړه: دا داسې. کله چې يو کس خپلې ښځې ته طلاق ورکړي؛ نو هغې ته يې رجوع کولی شوه. که درې طلاقه يې ورکړي وي. پس دا حکم منسوخ شو. الله تعالی فرمايي چې: هغه طلاق (د کوم نه پس چې رجوع کېدی شي هغه صرف) دوه ځله دي.

واقعه دا ده که دا روايت صحيح شي: نو منسوخ دی. څنګه چې امام طحاوي رحمه الله په (باب الرجل يطلق امرأته ثلاثا معا) کې ددې وضاحت کړی دی. (طحاوي ج: ۲ ص: ۳۲)[1]

نور دا چې ابوداود د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما ددې حديث "**باب بقية نسخ المراجعة بعد التطليقات الثلاث**" لاندې نقل کړي چې دا حديث منسوخ دی. (ابوداود ج: ۱ ص: ۲۹۹)

پرته له دې خبرو د اهل حديثو د مفتي صاحب نظر يو څو خبرو ته ګرځول غواړم:

اول: ددې دواړو روايتونو نسبت حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما ته شوی دی. هر کله چې د متواتر روايت نه ثابته شوه چې حضرت ابن عباس رضي الله عنهما به د درې طلاقو درې کېدو فتوی ورکول. که د دوی ذکر شوی وی دا دواړه روايتونه د کومو حواله چې مفتي صاحب ورکړې ده صحيح هم وی او په خپل ظاهر باندې حمل وی او منسوخ نه وی او حضرت ابن عباس

---

[1] فلما کان زمان عمر رضی الله عنه قال: ايها الناس! قد کانت لکم فی الطلاق اناة وانه من تعجل اناة الله فی الطلاق الزمناه اياه.......فخاطب عمر رضی الله عنه بذالک الناس جمعياً فيهم اصحاب رسول الله صلی الله عليه وسلم ورضی الله عنهم الذين قد علموا ما تقدم من ذالک فی زمن رسول الله صلی الله عليه وسلم فلم ينکره عليه منهم ولم يدفعه دافع فکان ذالک اکبر الحجة فی نسخ ما تقدم من ذالک. (طحاوی/ ۲/ ۳۴/ باب الرجل يطلق امراته ثلاثاً معاً/ طبع مکتبه حقانيه)۔

رضي الله عنهما هم د دې مطابق عقیده لرله؛ نو آیا دا ممکن ده چې هغوی د دې باوجود د خپل روایت شوي احادیثو خلاف فتوی ورکړي؟ ظاهره ده چې د کوم صحابي په اړه دا تصور هم ممکن نه دی. خامخا دا روایتونه منسوخ دي

دویم مفتي صاحب لیکلي چې

د نبي کریم ﷺ او ابوبکر صدیق رضی الله عنه او د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په ابتدایي دوه کلن دور خلافت کې په یو مجلس کې درې طلاقه به یو شمارل کېدو. حضرت عمر رضی الله عنه مصلحتاً په یو مجلس کې درې طلاقه د درې شمارلو حکم ورکړ. چې خلک د دې کار نه منع کړي.

د خلفاء راشدینو رضی الله عنهم په اړه د اهل سنت او روافضو (شیعه ګانو) اختلاف ټولو ته معلوم دی. د اهل سنت عقیده دا ده چې د دې حضراتو به د قرآن او سنت د پرېکړې وروسته وېښته برابر هم خلاف نه کولو. د لوی نه لوی مصلحت هم د وی ته په خلاف شرع فیصله باندې اماده کولی نه شو. د دې وجې نه (خلیفه راشد) هم هغه ته ویل کیږي چې صحیح د نبوت په طریقو ولاړ وي. د دې حضراتو چې کومې فیصلې داسې په نظر راځي. په کومو کې چې د اختلاف شک پیدا کیږي. اهل سنت یې حق مني. د دې په ځای شیعه ګان دا فیصلې غلطې مني. د قرآن او سنت خلاف او د وقتي مصلحتونو نتیجه یې ګڼي. د دې وجې نه هغوی د وی ته خلیفه راشد نه بلکې نعوذ بالله خلیفه جائر وایي. د دریو طلاقونو او متعې په مسئلو کې د حضرت عمر رضی الله عنه فکر ته غلط وایي، د حیرانتیا خبره ده چې اهل حدیث هم د طلاقو په مسئله کې په اصولي توګه د شیعه ګانو سره دي. حافظ ابن حجر رحمه الله په فتح الباري کې لیکي:

و في الجملة فالذي وقع في هذه المسألة نظير ما وقع في مسألة المتعة سواء اعنى قول جابر رضي الله عنه: انها كانت تفعل فى عهد النبى ﷺ وابى بكر وصدرا من خلافة عمر. قال: ثم نهانا عمر عنها فانتهينا. فالراجح في الموضعين تحريم المتعة ايقاع الثلاث للاجماع الذى انعقد فى عهد عمر على ذلك، ولا يحفظ ان احدا فى عهد عمر خالفه فى واحدة منهما، وقد دل اجماعهم على وجود ناسخ، وان كان خفى عن بعضهم قبل ذلك حتى ظهر لجميعهم فى عهد عمر. فالمخالف بعد هذا الاجماع منابذ له والجمهور على عدم اعتبار من احدث الاختلاف بعد الاتفاق: ..(فتح البارى ج: ۹ ص: ۳٦٥)

ژباړه خلاصه دا ده چې د دې طلاق په مسئله کې کومه واقعه راپېښه شوې ده هغه صحیح هم د هغې واقعې په شان ده کومه چې د متعې په مسئله کې راپېښه شوه، زمامراد د حضرت جابر رضی الله عنه قول دی چې: متعه د حضور ﷺ، د حضرت ابوبکر رضی الله عنه او د

حضرت عمر رضی الله عنه د خلافت په اولنیو ورځو کې به کېده. بیا حضرت عمر رضی الله عنه مونږ منع کړو او مونږ منع شو
په دواړو ځایونو کې راجحه دا ده چې متعه حرامه ده او درې طلاقه هم درې طلاقه واقع کیږي، ځکه چې د حضرت عمر رضی الله عنه په دور کې په دې باندې اجماع شوې وه او هیڅ یو صحابي څخه دا نقل نه دي چې په دې دواړو مسئلو کې په یوه کې هم هغوی د حضرت عمر رضی الله عنه مخالفت کړی وي او د صحابه کرامو اجماع په دې باندې دلیل ده چې په دې دواړو مسئلو کې ناسخ موجود وو. مګر ځینو ته ددې نه مخکې د ناسخ معلومات نه ؤ. تر دې چې د حضرت عمر رضی الله عنه په دور کې ټولو ته ناسخ څرګند شو
کوم کس چې ددې اجماع مخالف وي هغوی د اصحابو اجماع شاته غورځوي، جمهور په دې باندې دي چې په یوه مسئله باندې د اتفاق نه پس کوم کس اختلاف پیدا کړي هغه د اعتبار وړ نه دی.
غرض دا چې په دې مسئله کې اهل حدیث د حضرت عمر رضی الله عنه د اجماعي فیصلې سره اختلاف کوي او د شیعه عقیدې ترجماني کوي او دا د اهل سنت عقیدې خلاف ده او د حضرت عمر رضی الله عنه فیصله د متعې په باره کې صحیح ده؛ نو یقیناً درې طلاقه په یو لفظ سره صحیح دي او په پوره امت باندې د فاروقي فیصلې چې ټول صحابه کرام ورسره موافقت لري پابندي لازمه ده.
د ابن عباس رضی الله عنهما په روایت کې دا ویل شوي چې د حضور صلی الله علیه وسلم او حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه تر زمانې پورې به درې طلاقه په یو باندې شمېرل کېده. ددې معنی به دا اخیستل کیږي چې د مسنوخ کېدو باوجود ځینې خلک ناخبره وو. هغوی به دا ګڼله چې درې طلاقه په یو لفظ سره یو شمارل کیږي، دا هغه وخت چې د طلاق ورکونکي نیت درې نه وي، بلکې یو وي.
حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د خلکو دا غلط فهمي لرې کړه او وضاحت یې وکړ چې دا حکم منسوخ دی او د نن نه پس دې څوک هم په دې غلط فهمۍ کې نه پاتې کیږي.
نعوذبالله که د درې طلاقو په باره کې حضرت عمر رضی الله عنه د مصلحت له وجې غلطه فیصله کړې وي او صحابه کرامو په جمع د هغې سره موافقت کړی وي او نن اهل حدیث د فاروق اعظم رضی الله عنه د غلطۍ اصلاح کوي؛ نو داسې ووایئ چې شیعه ګان رښتیا وایي چې حضرت عمر رضی الله عنه "متعه" باندې پابندي لګولو سره یو پاکیزه شی حرام کړی دی. صحابه کرامو د حضرت عمر رضی الله عنه ددې غلطې فیصلې مرسته وکړه، نعوذبالله. استغفرالله!!!
واضحه دې وي چې ددې مسئلو تعلق د حرامو او حلالو سره دی. د حضرت عمر رضی الله عنه فیصله ده چې متعه حرامه ده. کومې ښځې سره چې متعه وشي د هغې سره جنسي تعلق

ساتل حرام دي. هم دغه شان کومې ښځې ته چې درې طلاقه ورکول شي. هغه په حرمت مغلظه سره حرامه شوه. اوس د هغې سره د ښځیتوب تعلق ساتل حرام دي. شیعه ګان د حضرت عمرفاروق رضی الله عنه ددې فیصلې سره اختلاف کوي او وايي چې درې کرته مطلقه حرامه نه ده. بلکې د اتباع سنت لپاره د هغې ساتل په ښځیتوب کې ثواب لري. انا لله وانا الیه راجعون

دریم اهل حدیث عموماً دا هم وايي چې حضرت عمر رضی الله عنه د خپلې فیصلې نه رجوع کړې وه. په دې فتوی کې هم محترم مفتي صاحب دغه خبره دوباره کړې ده. هغه لیکي چې حضرت عمر رضی الله عنه ددې فیصلې نه رجوع کړې وه.

اهل حدیثو خو اول په حضرت عمر رضی الله عنه باندې دا الزام پورې کړ چې هغوی: مصلحت لپاره دا سنت طریقه بدله کړه. کوم چې د حضور ﷺ د زماني نه واخله د دوی د خلافت تر دور پورې وه. ددې الزام د کلکولو لپاره یې ورسره دا الزام هم وتړلو چې هغوی خپله غلطي په خپله منلې وه، ددې غلطی نه یې رجوع کړې وه. مفتي صاحب دلته د دوه کتابونو حواله ورکړې ده. یو د صحیح مسلم ص: ۴۷۷ (د ټوک نمبر یې نه دی ورکړی) حال دا چې په صحیح مسلم کې د حضرت عمر رضی الله عنه د رجوع هیڅ ذکر نشته. دویمه حواله د حافظ ابن قیم رحمه الله د کتاب (اغاثة اللهفان) د کوم چې نه صفحه ذکر شوې او نه هم د ټوک نمبر یې. په داسې حال کې چې په (اغاثة اللهفان) کې دا ذکر چېرته هم نشته چې حضرت عمر رضی الله عنه ددې فیصلې نه رجوع کړې وه. مناسبه به دا وي چې ددې تهمت نه دې حضرت عمر رضی الله عنه بري کړی شي.

واضحه دې وي چې په ۱۳۹۱هجري کې د سعودي حکومت د یو شاهي فرمان په ذریعه "طلاق ثلاثه بلفظ واحد" په مسئله باندې د غور کولو لپاره د سعودي د لویو عالمانو یوه اوولس کسیزې ډلې تحقیق وکړ. کومې چې د طرفینو د دلایلو اوریدو نه پس خپله فیصله "حکم الطلاق الثلاث بلفظ واحد" په نام ترتیب کړه او دا یې "ادارة البحوث العلمیة والافتاء والدعوة والارشاد" ترجمان "مجلة البحوث العلمیة ریاض" نه.. المجلد الاول العدد الثالث ۱۳۹۷هجري کې خپره کړه. زه د "اغاثة اللهفان" حواله هم ددې مجلې نه نقل کوم.

حافظ ابن قیم رحمه الله د حضرت عمر رضی الله عنه په فیصله باندې خبرو کولو کې لیکي:

فلما رأىٰ امیرالمومنین ان الله سبحانه عاقب المطلق ثلاثاً بان حال بینه وبین زوجته وحرمها علیه حتی تنکح زوجاً غیره ان ذالک لکراهة الطلاق المحرم وبغضه له فوافقه امیرالمومنین فی عقوبته لمن طلق ثلاثاً جمیعاً بان الزمه بها وامضاها علیه...(حکم الطلاق الثلاث.ص: ۷۱)

ژباړه: کله چې امیرالمومنین حضرت عمر رضی الله عنه وکتل چې الله سبحانه وتعالی طلاق ورکونکي ته دا سزا ورکړې ده چې د دریو طلاقو ورکولو نه پس د هغه او د مطلقه

ښځې تر منځ بې جدايي راولي ده او ښځه يې په هغه باندې حرامه کړې. تر دې چې د بل خاوند سره نکاح وکړي: نو اميرالمومنين په دې پوه شو چې د الله تعالى دا فيصله ددې وجې نه ده چې هغه حرام طلاق نه خوښوي او دې سره بغض ساتي. لهذا اميرالمومنين د الله تعالى تاکل شوي سزا کې د الله تعالى سره موافقت وکړ. د هغه کس په حق کې چې په يو ځل درې طلاقه ورکړي. ددې موافقت په وجه حضرت عمر رضی الله عنه په دا سې کس باندې درې طلاقه لازم کړه او دا يې په هغه باندې ومنل

د مخکې تلو نه اول د حافظ ابن قيم رحمه الله په پورتني عبارت باندې که ښه غور وشي چې . حافظ ابن قيم رحمه الله د قول مطابق حضرت عمر رضى الله عنه درې طلاقه په يو ځل ومنل. په دې فيصله کې يې د الهي خوښې سره موافقت وکړ او الله تعالى چې درې طلاقه ورکونکي لپاره کومه سزا په خپل کتاب کې ليکلې ده. حضرت عمر رضى الله عنه په يو ځل درې طلاقه ورکونکي باندې دا قرآني سزا نافذه کړه او الهي رضا يې مکمل کړه. خلاصه دا چې د حضرت عمر رضی الله عنه دا فيصله چې په يو ځای درې طلاقه وي د الهي رضا تکميل دی.

سبحان الله! څومره ښايسته خبره يې کړې ده. څلور واړه امامان او پوره امت د حضرت عمر رضی الله عنه فيصله حقه ګڼي او ددې سره موافقت د الهي رضا تکميل. خپل دين او ايمان ګڼي هر کله چې اهل حديث د حضرت عمر رضى الله عنه ددې فيصلې مخالفت کوي او د الهي رضا مخالفت کوي: نو دوی د شيعه ګانو د خوښې سره موافق دي.

د حضور ﷺ وينا ده: **ان الله جعل الحق على لسان عمر وقلبه.** (مشكوة ص: ۵۵۷)

ژباړه: الله تعالى حق د عمر په ژبه او زړه کې ايښی دی.

کوم سړی چې رسول الله ﷺ د حق معيار ګرځولی وي. د هغه فيصله د حق خلاف نه شي کيدی. بلکې هغه به د الله تعالى او د هغه د رسول ﷺ د منشاء عين مطابق وي او ددې مخالفت د حق مخالفت او د الله تعالى او د هغه د رسول ﷺ د منشاء خلاف به وي.

د حضرت عمر رضى الله عنه د پورتني نظر د وضاحت وروسته حافظ ابن قيم رحمه الله دا سوال کوي چې:

فان قيل: فكان أسهل من ذلک ان يمنع الناس من ايقاع الثلاث ويحرمه عليهم ويعاقب بالضرب والتاديب من فعله لئلا يقع المحذور الذی يترتب عليه؟ قيل لعمر الله! قد كان يمكنه من ذلک ولذلک ندم عليه فی اخر ايامه وود انه كان فعله. قال الحافظ الاسماعيلی فی مسند عمر: اخبرنا ابو يعلى حدثنا صالح بن مالک حدثنا خالد بن يزيد بن ابی مالک عن ابيه قال: قال عمر رضی الله عنه: ماندمت على شئ ندامتی على ثلاثة ان لا اكون حرمت الطلاق، على ان لا اكون

انکحت الموالی وعلی ان لا اکون قتلت النوائح،،،(حواله بالا)

ژباړه: که وویل شي چې په دې کې خو اسانه دا وه چې هغه خلک د دریو طلاقو نه منع شي. پکار دا وه چې دا یې حرام ګرځولی وی. باید په دې باندې یې سزا ټاکلې وی

ددې سوال وروسته حافظ ابن قیم رحمه الله په خپله ددې ځواب لیکي

هو ښه به دا وي چې هغوی منع ش؛ خو به دا وي چې هغوی لپاره دا ممکنه وي او هم دغه وجه ده چې هغوی په اخري دور کې په دې باندې پښېمانه شو او هغوی دا غوښتل چې دا کار وکړي

حافظ ابوبکر الاسماعیلي "مسند عمر" کې فرمايي چې: مونږ ته ابویعلی خبر راکړ او وې ویل چې ماته صالح بن مالک وویل هغه وایي چې ماته خالد بن یزید بن ابي مالک وویل. هغه د خپل پلار نه روایت کوي چې عمر رضی الله عنه وفرمایل: په درې شیانو باندې زه پښېمانه شوی یم. یو دا چې ما ولې طلاق حرام نه کړو؟ دویم دا چې ما د غلامانو نکاح ولې ونه کړه؟ دریم دا چې ما په غمونو کې د غم تازه کوونکې ښځې ولې ونه وژلې؟

دا هغه روایت دی چې اهل حدیث د ابن قیم رحمه الله په تقلید کې دا دعوه کوي چې: حضرت عمر رضی الله عنه د خپلې فیصلې نه رجوع کړې وه، چې درې طلاقه هم درې واقع کیږي، که په یو مجلس کې وي او که په یو لفظ سره.

د اهل حدیثو د بې انصافی د کتلو لپاره ددې روایت په سند او متن ډېر غور ضروري دی.

ددې په سند کې خالد بن یزید بن ابي مالک د خپل پلار نه ددې کیسې نقل کوي. د خالد په باره کې امام الجرح والتعدیل یحیی بن معین رحمه الله فرمايي:

لم یرض ان یکذب علی ابیه حتی کذب علی اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم،،،(تهذیب التهذیب ج: ۳ ص: ۱۲۷)

ژباړه: دې کس به د خپل پلار پورې دروغ تړل؛ نو د رسول الله ﷺ صحابه وو پورې به یې څنګه دروغ نه ویل؟

دی د خپل پلار پورې دروغ تړي چې پلار مې د حضرت عمر رضی الله عنه پښېمانتیا بیان کړې. هر کله چې دده پلار د حضرت عمر رضی الله عنه په دور کې نه ؤ او هغه په تدلیس کې هم مشهور وي؛ نو دده قول ته کله اعتبار وي؟ (حکم الطلاق الثلاث ص: ۱۰۷)

حافظ ابن قیم رحمه الله باندې تعجب دی چې هغه د یو کذاب، مجهول او دروغو روایت کوونکي نه د حضرت عمر رضی الله عنه پښېمانتیا ثابتوي او په اهل حدیثو باندې هم تعجب دی چې هغوی دې ته د حضرت عمر رضی الله عنه د رجوع نوم ورکوي.

د سند نه قطع نظر اوس ددې روایت په متن باندې غور وکړئ! په روایت کې حضرت عمر رضی الله عنه ته نسبت شوی چې: ماته په ژوند کې په هیڅ شي دومره پښېمانتیا نه ده شوې

څومره چې په دې خبره باندې ده چې ما درې طلاقه ولې حرام نه کړه

د دین یو ابتدایي زده کوونکی هم په دې پوهیږي چې طلاق د الله تعالی په نظر کې که څومره ناخوښ وي. په هر حال الله تعالی دا حلال ګرځولی دی او په قرآن کریم کې یې د دې حکمونه بیان کړي دي

دېخوا د حضور ﷺ دا وینا د هر وړوکي او لوی په خوله ده چې

ابغض الحلال الی الله الطلاق...(مشکوة ص: ۲۸۳ دابوداؤد روایت)

ژباړه په حلالو شیانوکې د الله تعالی د ټولو نه ناخوښه شی طلاق دی.

کوم شی چې الله تعالی او د هغه رسول ﷺ حلال ګرځولی دی او د اول نه واخله تر او سه پورې پرې د ټولو مسلمانانو عمل هم دی. حضرت عمر رضی الله عنه په هغې باندې د پابندی لګولو او حرام ګرځولو سوچ هم نه شي کولی. په ځای د دې چې د یو غلط او باطل شي نه کولو باندې پښېمانتیا ښکاره کړي. دا په حضرت عمر رضی الله عنه باندې خالص بهتان دی.

که دا وویل شي چې د حضرت عمر رضی الله عنه مراد ترې مطلق طلاق نه دی بلکې درې طلاقه دي: نو اول خو ارزو دا ده چې په دې روایت کې کومه یوه قرینه ده چې په دریو طلاقو باندې دلالت کوي؟

دویم دا چې فرض کړئ چې هم دغه ترې مراد دی: نو سوال دا دی چې درې طلاقه حرام ګرځولو سره دا څنګه لازم شول چې څوک دې حرام وکړي: نو طلاق به نه واقع کیږي؟

تاسو وګورئ چې ښځې ته داسې ویل چې "ته خو زما د مور په شان یې! " حرام دي. قرآن کریم دې ته "منکر من القول" او دروغ ویلي دي. د دې باوجود که یو کس دا حرام وکړي او خپلې ښځې سره ظهار وکړي: نو آیا ظهار نه واقع کیږي؟

هم دغه شان فرض کړه! که حضرت عمر رضی الله عنه درې طلاقه حرام ګرځول او په دې یې پابندي لګول غوښتل: نو د دې نه دا څنګه ثابته شوه چې هغه د خپلې فیصلې نه رجوع کړې وه؟

بلکې که د دې سره- سره روایت صحیح ومنل شي؛ نو دا دي هم ومنل شي چې حضرت عمر رضی الله عنه په دې باندې افسوس کولو چې هغوی په درې طلاقو باندې پابندي ولې ونه لګوله: نو د دې سره د جمهورو د قول نور تائید هم کیږي، ځکه چې په دې صورت کې به دا روایت صفا او واضحه مطلب دا وي چې ما صرف د درې طلاقو په نفاذ باندې ولې بسنه وکړه؟ د دې سره ما ته دا هم پکار ؤ چې ما د درې طلاقو په واقع کېدو باندې پابندي لګولې وه او د داسې کونکو ښځو په باره کې یې د حرمت مغلظه د حکم ورکولو پرته مي هغوی ته سزا هم ورکولی.

غرض دا چې اول خو دا روایت د سند په اعتبار د اعتبار وړ نه دی. فرض کړه که دا صحیح هم شي: نو ددې د یو لفظ نه هم دا نه ثابتیږي چې امیرالمؤمنین چې په ربښتیا او صحیحو ویناوو یې شهرت درلود د خپلې فیصلې نه رجوع وکړي . د امیرالمؤمنین له طرفه خپلې فیصلې نه رجوع کول د هغوی په لوی شان پورې ظلم او بهتان دی. زه حیران یم چې اهل حدیثو د حضرت عمر رضی الله عنه د ذات سره څه ضد دی چې د هغوی پسې دروغ تړي او دوی ته ددې سوچ کولو وخت نه ملاویږي چې د حضرت عمر رضی الله عنه دا فیصله وقتي ده ـ د څه مصلحت له وجې به وي یا که هغوی ددې فیصلې نه په آخري عمر کې رجوع کړې وي: نو د ټولو صحابه کرامو نه واخله تر څلور واړو امامانو پورې او ټول جمهور امت په دې فیصلې باندې ولې دومره زور کوي؟

خلاصه دا ده چې درې طلاقو سره د درې واقع کېدل قطعي حق دي، هم دغه د راشد خلیفه امیرالمؤمنین حضرت عمر رضی الله عنه فیصله ده او هم په دې باندې د خلفاء راشدینو او اکابرو صحابه وو اجماعي فتوی ده. په هم دې باندې د څلورو واړو امامانو اتفاق دی. که ددې خلاف څوک فیصله ورکوي. که هغه اهل حدیث وي یا منکر حدیث وي. هغه قطعاً مردود او باطل دی. "وما ذا بعد الحق الا الضلال"

د یو کس لپاره چې په الله تعالی او د هغه په رسول ﷺ باندې ایمان لري دا حلال نه دي چې د صحابه کرامو او ائمه اربعه وو د اجماعي فتوې خلاف درې طلاقه یو وګرځوي او دا په دې درې کاڼي طلاقه شوې مطلقه حلاله وګرځوي. حتی تنکح زوجا غیره فتوی نمبر ۱۵

د غرباء اهل حدیث د مفتی صاحب لیکل شوې فتوی:

دا چې نرګس ته خاوند د خپلې اولنۍ ښځې په زور طلاق ورکړی.دا طلاق واقع نه شو. نه درې دي او نه هم یو

مفتي صاحب دا هم لیکلي چې: د جمهورو صحابه کرامو. امامانو هر یو لکه: امام مالک، شافعي. احمد او داود وغیره هم دغه مذهب دی چې د زور طلاق نه دی واقع شوی. هر کله چې د امام ابوحنیفه او د هغه د اصحابو مذهب ددې خلاف دی. دا بغیر د څه دلیل او د جمهورو صحابه کرامو د خلاف کېدو له وجې هیڅ د اعتبار وړ نه دی.

قطع نظر ددې نه چې د زور په حالت کې ورکول شوی طلاق واقع کیږي یا نه، دلته څو خبرې دي باید په غور وکتل شي.

اول دا چې په سوال کې کومه واقعه ذکر شوې ده. د زید اولنۍ ښځې زینب زور ورکړی ؤ چې که خپلې دویمې ښځې نرګس ته دې طلاق ورنه کړو: نو زه به ځان وژنم. د تحقیق نه پس معلومه شوه چې دا واقعه ددې خلاف وه.

داسې شوې وو چې د زینب خاوند د (نرګس) سره پټ واده کړی ؤ. هر کله چې هغه زینب ته قسمي باور ورکولو چې هغه به هیڅ کله واده ونه کړي. پنځه کاله پس خاوند ناڅاپه زینب ته

د واده خبر ورکړ او دا يې هم ورته وويل چې نرګس د دويم بچي سره ما شاء الله اميدواره ده دا خبره په زينب باندې لکه د برق د شاټ په څېر ولګېدل. هغې په ژړا ژړا خپل حال خراب کړو. خاوند ته يې هيڅ کله نه ؤ ويلي چې هغه به ځان وژني. ليکن خاوند د هغې پرېشاني خوښه نه کړه. زينب ته يې وويل چې ته پرېشانه کيږه مه. زه به نرګس ته طلاق ورکړم. په دې باندې زينب وويل چې که ته طلاق ورکوې نو اوس يې ولې نه ورکوې؟ په دې باندې خاوند د دويمې ښځې نوم واخيست او دوه ځله يې وويل چې ما هغې ته طلاق ورکړو. ما هغې ته طلاق ورکړو. په دې باندې زينب ورته وويل چې درې طلاقه ورکړه! خاوند د هغې په وينا دريم طلاق هم ورکړو.

که دې واقعې ته په اصلي شکل وکتل شي: نو د واقعې نوعيت به بدل شي. د مفتي صاحب فتوی ۱۵ نمبر به سراسر غلطه شي او واضحه دې وي چې د ځان مرګي خبره يوازې د مفتيانو د متاثره کولو لپاره جوړه شوې ده. افسوس چې نن سبا د امانت او ديانت معيار تر دې حده رسېدلی چې خلک ښکاره طلاق ورکولو نه پس د خپلې خبرې نه انکار کوي. د حلال او حرام مسئلې د پوښتلو لپاره د واقعې اصلي نوعيت نه څرګندوي. بلکې واقعه بدله کړي او له ځانه د دروغو کيسه جوړه کړي. **فالی المشتکی.**

دويم: که هم دا واقعه صحيح فرض شي کومه چې په سوال کې ذکر ده: نو بيا به هم په دې باندې غور کول وي چې د ښځې داسې زورنې ته په شرع کې "جبر او اکراه" ويل کيږي او که نه؟ هر کله چې دا د ښځې د خولې يوه ډارنه خبره ده. نه د هغې په لاس کې د ځان وژنې کومه اله وه او نه په هغې باندې د ځان وژنې څه علامه څرګنده شوې: نو آيا داسې تشې د خولې په خبرو به د جبر شرعي حکمونه جاري کيږي؟ د بېلګې په ډول:

۱ ايا په داسې خالي خبرې د دې ښځې خلاف د ځان وژنې دوسيه په شرعي عدالت کې ثبت کيږي او که نه؟ او عدالت به په دې باندې د ځان وژنې سزا ورکړي؟

۲ که يوه ښځه خپل خاوند ته ووايي چې که تا ريره ونه خريله: نو زه به ځان وژنم: نو آيا د ښځې دې خبرې نه په رعب کې راتلو سره د خاوند لپاره د ريرې خريل حلال دي؟

۳ که د ښځې هم دغه شان خبرې سره د خاوند په شراب خوری يا د کفر کلمې ويلو يا په څه بد کار باندې مجبوروي: نو آيا د خاوند لپاره به د داسې بدو کارونو د کولو اجازه وي؟ (واضحه دې وي چې خپله مفتي صاحب فتوی کې ليکلي چې د جبر په وخت د کفر کلمه ويل جائز دي)

۴ ايا د ښځې په داسې خبرو د خاوند لپاره د چا مسلمان مال غلا کول يا هغې ته زيان رسول به جائز وي؟

۵ که ښځه ووايي چې د غیرالله په وړاندې سجده وکړه، یا فلانۍ مزار ته لاړ شه او د هغه نه زوی وغواړه، او دې بزرګ په نوم نذر ومنه، یا دا ډول شرکیه کارونه وکړه: کنه نو زه به خودکشي وکړم نو آیا د ښځې په دې خبرو او زورنو به د خاوند لپاره داسې شرکیه کارونه جائز شي؟

یقیناً مفتي صاحب به زما سره اتفاق وکړي چې د خاوند لپاره د ښځې د زورنې نه متاثره کېدو سره داسې قسمه کارونه کول حلال نه دي او که ویې کړي: نو دا سړی به مجرم وي دې تحقیق سره: ي دا خبره واضحه وي چې خپله مفتي صاحب هم داسې خالي زورنو باندې د جبر حالت نه مني او ددې په وجه خاوند د خپلو اختیاراتو نه په شا کېدونکی نه تسلیموي. معلومه شوه چې داسې زورنو ته په شریعت کې "جبر او اکراه" ویل صحیح نه دي او څنګه چې داسې زورنو سره یو بنده د کفر په کلمه ویلو باندې مجبور نه دی. هم دغه شان ښځې ته په طلاق ورکولو باندې مجبور نه دی.

دریم: محترم مفتي صاحب خپله لیکي: د امام ابو حنیفه رحمه الله او د هغوی د اصحابو په نزد جبر او اکراه سره ورکول شوی طلاق واقع کېږي. پس هر کله چې ښځه او خاوند دواړه حنفي دي: نو دا درې طلاقه د حنفي عقیدې مطابق په حرمت مغلظه سره واقع شول او ښځه پرې حرامه شوه. د طلاق نه پس که بالفرض هغه بې مذهبه او غیر مقلدین شي؛ نو نکاح یې دوباره په خپل زور حال نه شي پاتې کېدی. څکه چې: "الساقط لایعود" عقل او شرع دواړو منلې چې کوم شی ساقط شي هغه په هیڅ چل نه واپس کېږي.

خلاصه دا شوه چې د زید لپاره حلال نه دي چې د درېو طلاقو نه پس نرګس د ښځې په حیث له ځانه سره وساتي. بلکې په دواړو باندې لازمه ده چې سمدستي له یو بل نه جدا شي. که د درېو طلاقو نه پس هم هغوی یو ځای اوسېږي: نو د زنا مرتکب کېږي به. الله تعالی دې مونږ د خپل قهر او عذاب نه وساتي. مونږ دواړو ته دا درخواست کوو چې هغوی دې د اهل حدیثو د غلطو فتوو په ډاډ د لویې ګناه کولو جرات نه کوي، کنه نو د دوی دواړو دنیا او آخرت به خراب شي. د اهل حدیثو غلطه فتوی دوی ته په دنیا کې د ذلت او رسوایي او د الله تعالی د قهر او عذاب نه شي ساتلی. که هغوی ددې غلطې فتوی په ډاډ د صحابه وو اجماع او د امت اجماع پروا ونه کړي او خپل خواهش تابعداري وکړي، د درېو طلاقو نه پس هم د ښځې او خاوند په حیث ژوند کوي: نو دا وېره ده چې د مرګ په وخت کې به یې ترې ایمان هم لاړ شي او د اسلام نه به خارج تر دنیا تېر شي.

❖ الاشفاق على أحكام الطلاق ❖

"شيخ محمد زاهد الكوثري"

د طلاق په مسئله کې د اوسنی زمانې د متجددینو شکونه او د یو مصري علامه له طرفه د هغې ځواب

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى

د طلاق په مسئلو کې د ځینو خلکو له طرفه د بې ځایه خبرو نمونې مخې ته راغې. د داسې بحثونو غږ یو څه وخت وړاندې په مصر کې پورته شو چې د هغې شافي ځواب د هغه ځای محققو عالمانو له طرفه ورکول شو، د نظام الطلاق په نوم باندې د مصر قاضي احمد شاکر یوه رساله ولیکله چې په هغې کې د غلطې طبقې نمایندګي شوې وه، ددې په ځواب کې د خلافت عثمانیه آخري نائب شیخ الاسلام مولانا الشیخ محمد زاهد الکوثري، **الاشفاق على احكام الطلاق** په نوم یوه رساله ولیکله چې په هغې کې د داسې بدتمیزه مجتهدینو د علمي سرمایې پرده پورته شوې ده، په کتاب او سنت سره د طلاق حکمونه ثابت شوي دي، د ځینو ملګرو په وینا باندې ددې ژباړه هره میاشت د بینات کراچۍ نه خپرېدل او اوس هغه په "ستاسو مسائل او د هغې حل" کې شاملیږي.

والله الموفق

محمد یوسف لدهیانوي عفى الله عنه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين، ولا عدوان الا على الظالمين والصلوة والسلام على سيد الخلق محمد واله وصحبه اجمعين.

دا خبره له هیچا پټه نه ده چې د څلورو امامانو مذهبونه، په خاصو حالاتو کې په عدالتي مسئلو کې د یو بل نه مرسته ترلاسه کوي، کله چې داسې ضرورت پېښ شي؛ نو د بل مذهب په مسئلو باندې عمل کول د فقهاؤ امامانو کړنه وه، لیکن ددې دا معنی نه ده چې د نفس خواهش پوره کولو لپاره دې د خپل مذهب یا ټولو مذهبونو نه بغاوت وشي او د شرعي حکمونو په ځای دې خپل جوړ شوي قوانین جاري کړي، لکه څنګه چې په اوسني دور کې د اسلامي هېوادونو څو مستشرقینو هم دغه طریقه خپله کړې، هغوی هر نوي شي ته د لالچ په نظر او هر زوړ ته په سپک نظر ګوري، حال دا چې هر هغه امت چې د خپل خانداني د فخر

شيانو لپاره د وينې توپولو كوشش نه كوي: نو هغوى دا اقرار كوي چې هغوى هيڅ لوېي نه غواړي او د دوى لمن د خپلو مشرانو د قابل فخر شيانو څخه خالي ده

اسلامي فقهې د اسلام د ترقى په دور كې تر ډيرې مودې پورې د هر ځاى لپاره صلاحيت درلود. دا به د نه منلو خبره وي چې ددې زمانې لپاره صلاحيت نه لري چې په هغې كې په غړيدلو سترګو د مغرب په قوانينو كې د خلل مشاهده روانه ده. تر دې پورې چې د هغه قوانينو د فساد له وجې مغربي معاشره د زوال ښكار ده.

تولو ته معلومه ده چې كله عوام په دغه حالاتو باندې پرېښودل شي: نو هغوى داسې حيلې كوي چې په عدالتي فيصلو كې د انصاف لاره بنده كړي. ليكن تجربه كار قاضيان د داسې نظام وضع كولو نه عاجز نه دي چې د انصاف د حفاظت كفيل وي. هغوى ته د حيله ګرو لاس ونه رسي. هغه كه په هره زمانه او هر ځاى كې وي.

اياس بن معاويه فرمايي: فيصله په داسې ناپ تول سره كوئ چې د خلكو د اصلاح ضامنه وي او كله چې هغه پرېوځي: نو د استحسان نه كار واخلئ او د حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله ارشاد دى چې د خلكو لپاره (څومره جرمونه چې هغوى كوي) د هغوى په اندازه خپلې فيصلې ښكاره كيږي، پس كله چې كوم اجتماعي مرض ښكاره شي، لكه څنګه چې د طلاق نه د لوبو شى جوړ شوى، مثلاً يو سړي بې وجې د طلاقو قسم وكړ. بل سړي بې سببه درې طلاقه يو ځاى وركړه؛ نو ددې ناروغى دا علاج نه دى چې طلاق دې د لوبو جوړولو لاره اسانه كړي او ددغو ناروغو طرف دې وكړي او دا چې د هغوى په نكاحونو كې شك واچوي چې د طلاقو قسم كول هيڅ شى نه دى او درې طلاقونه يو حسابيږي. يا يو هم نه وي او په هغې باندې بغير د دليل نه د فلاني د قول او د فلاني د رايې حواله وركول شي.

دا طرفداري د هغه ناروغو خير غوښتل نه دي، بلكې دا ددې ناروغى نوره اضافه هم كوي او د هغه سوري ګنډل به ناممكن شي، الله تعالى د ښځو عصمت ته د كلمې په ذريعه حلالو كې چې كوم حكمت ايښى چې په نسل كې بركت حاصل شي، دا حكمت به باطل شي او خينې تش په نوم فقيه او له ځانه يې مجتهد جوړ كړى چې د هغوى خواهشات په هيڅ ځاى كې هم نه پوره كيږي، په ځاى ددې چې خلک د الله تعالى كلمه ووايي؛ نو په حلالوالي او حراموالي كې به د دوى كلمه ويل شروع كړي.

دا څه وړه خبره نه ده چې د داسې قطعي مسئلو په خلاف بغاوت وشي چې امامانو د كتاب او سنت نه راويستلي دي او ددې بغاوت لپاره به د داسې خلكو رايه دليل ونيسي چې د هغوى نه د غلط فكر په بنا وتلي وي يا د داسې خلكو په رايه به اعتماد وكړي چې د ديانت په لحاظ به د اعتماد هيڅ وړ نه وي او هغه څوک به وي چې په خمكه به فساد خپروي، ځكه چې شيطان د هغوى لپاره د هغوى د بدو عملونو لار ښودلې ده.

ددې طرفداری په وجه اسلامي قانون د خپلو نافرمانو خامنو د لاسه په خپلو ډیرو ابوابو کې د عدالتونو نه يو خواته شوي دي. ددې دا سبب نه دی چې اسلامي قانون د هرې زمانې لپاره او د هر خای لپاره صلاحيت نه لري. ددې لپاره چې د هغې ببخ بنسټ ونه ويستل شي. يا د هغې لاس او پښې پرې نه شي

نن مونږ ګورو چې ددې زمانې په زامنو کې ځينې داسې خلک شته چې د هغوی زړه نه سکون نصيب نه وي تر څو پورې چې د شرع پاتې شوې برخه هم د عدالتونو نه صفا نه کړي او دا کار د خلکو د خطا کولو لپاره د شريعت په نوم باندې کيږي. چې په اصل کې د خواهش پرستو ناروغو طرفداري او د مستشرقينو شاګردانو (مستشرق هغه فرنګي ته وايي چې د مشرق د ژبو او علومو ماهر وي) او د مستغربينو د خواهشاتو پيروي کوي. حال دا چې مونږ د داسې دور د راتلو نه چې په هغې کې د ټولو حقوقو دعوې کوي. دا اميد درلود چې په ټولو نوي قوانينو باندې به نظرثاني وشي او په کومو قوانينو کې چې د اصلاح ضرورت وي د فقه اسلامي په مرستې به د هغې اصلاح وکړي. ځکه چې د کوم حکومت په لاس کې اسلامي نړۍ ده. د هغه لپاره هم دا شان وي او د داسې حکومت نه هم دا اميد درلودل پکار دي

پاتې شوه کتاب او سنت ته داسې معنی اغوستل چې د هغې هغه متحمل نه وي او په ظاهره د کتاب او سنت نه د استدلال مظاهره کولو سره د داسې قوانينو تائيد کول چې په هغې باندې الله تعالی څه دليل نه دي نازل کړی. دا دواړه خبرې سيوا د ښکاره تلبيس نه سيوا د داسې چل نه چې د هغې پټ مقصدونه هم صفا ښکاره شي او نور هيڅ شی نه ورکوي

ځينې خلک مسلمان د هغوی د دين په باره کې شکې کوي. هغوی په کمين کې دي، هغوی د فقهي د نوم او عملونو په حوالې فقه اسلامي بدنامولو کې هيڅ يوه ګړۍ نه بې وخته نه تېروي. حال دا چې فقه اسلامي د داسې خلکو او د دوی د اعمالو نه د بې زاری اعلان کوي، دلته د اسلام د معاندينو يو مثال وړاندې کوم. د ازهر يو مستشرق استاذ يو کال وړاندې. تاريخ فقه اسلامي. باندې درې رسالې وليکلې چې په آخر کې هغه وايي

د اسلامي شريعت او اوسني قانون تر منځ يو بل تعلق دی چې د شريعت د تېر شوي تاريخ نه بالکل مخالف دی. دا تعلق د تاريخ شريعت په اخري دور کې موجوديږي او هغه د شريعت ځينې ځينې رنګ بدلولو موجوده دور، د حوالې په طور زمونږ لپاره په اسلامي قانون کې ددې ترميماتو ذکر کول کافي دي چې په مصر کې د ۱۹۲۰ء نه احوال شخصيه (پرسنل لا) يعنې ذاتي قانون کې وشو.

کوم سړيې چې ددې فقرې مدعا ګڼي د هغه لپاره په دې کې د لوی عبرت شيان دي. دا مستشرق دا ويل غواړي چې ګورئ! تاسو هم هغه ېئ چا چې په شريعت کې د نوي حکمونو داخلول جائز کړي دي. دا نوي حکمونه چې د شريعت لپاره بيخي پردي دي، په اصل کې د

مغرب نه راروان شوی دی، اګر که ددې حکمونو د اصل ماخذ پټولو لپاره د خپنو خلکو د اقوالو حواله ورکول کیږي، د نن نه د پرون اندازه کېدلی شي

"قیاس کن زګلستان من بهار مرا"

ددې سلسلې ډېره دردناکه یادونه زمونږ په ذهن کې ده، مګر ددې په تذکرې سره د نوي غم نه سېوا نوره څه فائده ده؟ څه موده وشوه چې ماته دا خبر راورسېد چې یو قاضي یوه رساله خپره کړې ده چې په هغې کې داسې رایه وړاندې شوې چې د هغې په نتیجه کې ددې هېواد په عدالتونوکې د میراثي فقهي څه برخه پاتې ده او کوم چې د کتاب او سنت نه ماخوذ او د ټولو فقهاء په منځ کې متفق علیه ده، هغه ورکه شي، ما هغوی ته د یو داسې سړي له طرفه چې خپل ځان د شریعت قاضي ګڼي لویه خبره وګڼله، بیا مې په دغه رسالو غور وکړ چې په ښار کې خپرېږي او هغه چې د الهي پیغام خلاف دي، په خپل زړه کې مې وویل چې دا رساله چې د موصوف د قلم، ژبې او فکر ترجمانه ده، دا د کوم مذهب د فقهې له طرفه ده، بلکې د کوم مستشرق د محفل غربي له جانبه ده چې د هغې بوټي د یهودیانو لاسونو لګولي دي او د هغې شاخونه وادي نیل کې د قبطیانو په مرسته میوې کوي.

دا رساله مې یو ملګري زما د مطالعې لپاره راولیږله، ما ددې پاڼې واړولې؛ نو معلومه شوه چې تجربه د خبر تصدیق کوي.

د ټولو نه مخکې زما نظر د رسالې په نوم (نظام الطلاق) پرېوت چې د رسالې عنوان په عجمي خط سره لیکل شوی ؤ، ددې بد عمل کړنې ددې لیکوال درک اسفل ته ورسولو، چې هغه د کلماتو سافله مقام دی، کتونکو ته ددې عنوان نه داسې خیال کیږي چې یو مغربي ګیدړ د مسلمانانو د آسمان حلقه جوړه کړې وي، هغه په بې انتها مکروه اواز سره وایي چې اې مسلمانانو! ستاسو په عدالتونو کې د شرعي حکمونو نفاذ دور ختم شوی او ګورئ دا نوی وضعي قانون د شرعي حکمونو په ځای نافذ کیږي.

ټول پوهیږي چې نظام او قانون دده له خانه جوړ شوي اصطلاحات دي چې د شرعي حکمونو په رڼا کې نه وضع کیږي، دا دواړه لفظونه نه په کتاب او سنت کې شته او نه د امت فقهاؤ استعمال کړي دي، داسې ښکاري چې لیکوال وضعي قوانین او شرعي احکام د یوه کلي ګڼي، کومو احکامو ته چې مونږ شرعي احکام وایو او د کومو په باره کې چې مونږ عقیده ساتو دا د کتاب او سنت نه ماخوذ دي، لیکوال دا هم د وضعي قوانینو په طرز ګڼي چې وخت په وخت بدلیږي.

د اسلام د پیل نه تراوسه پورې ټول مسلمانان د خپلو ټولو فقهي اختلافاتو باوجود، درې طلاقه یو لفظ سره د قرآن او سنتو مطابق بینونت مغلظه منلو سره راروان دي، ناڅاپه یو هوا پرست د قلم په یو حرکت سره بینونت مغلظه په یو طلاق رجعي سره بدلول غواړي، هر کله چې دا حالت دی؛ نو هیڅ تعجب نشته، سبا دا هوا پرست تر دې پورې به جرات وکړي چې ددې

حکم د بالکلیه لغو کولو مطالبه به وکړي، ځکه چې په دې دور کې د احکام شرعیه وو نه هرقسم مذهبي پابندیو نه آزاد د معاشرې په افرادو باندې خپله رسۍ راتاو کړې ده. هر هغه سړی چې د خپلې مور ژبه پېژني د هغه په زړه کې منصبي اجتهاد باندې کامیابېدو سره د خلکو مخامخ ناځاپه د داسې رایو وړاندې کولو خواهش پیدا کیږي چې د امت مزاج په یو ځای درهم برهم کړي

د رسالې د نوم نه پس ما د رسالې لومړی برخه مطالعه کړه: نو ومې کتل چې لیکوال د خپلې رسالې په پیل کې په دې باندې فخر کوي چې دده والد صاحب د قضا د عهدې په خاطر خپل اصل مذهب پرېښود او د حنفي مذهب یې غوره کړ. لومړی سړې ؤ چې هغه د حنفي مذهب مطابق د فیصلو کولو پر ځای یې د نورو مذهبونو مطابق فیصلې کول پیل او د مذهب خلاف د بغاوت لاره یې غوره کړه، حال دا چې ده ته ددې باغیانه تبدیلی هیڅ ضرورت نه ؤ، ځکه چې د راتلونکي مشکل حل کولو لپاره هغه ډیر په اسانی سره دا مقدمه د کوم مالکي مذهب عالم ته سپارلې، (لیکوال چې د خپل پلار په کوم کار فخر کوي. حال دا چې دا هیڅ د فخر خبره نه ده، بلکې لائق د مصیبت ده چې یو سړی د مال او ځای د خواهش په خاطر په دروغه د یو مذهب چوغه واغوندي او مونږ ښه پوهیږو چې د فقهي لپاره د ټولو نه خطرناک آفت هغه سړی دی چې هغه ته د اهل فقهې په راز د فقه ذوق حاصل نه وي، مګر محض د ځای او مال په خاطر د کومې فقهي مکتب فکر سره یو ځای شي)

د لیکوال د پلار ددې کار د ذکر کولو نه پس چې هغه د ټولو نه مخکې د مذهب خلاف د بغاوت پیل کړی ؤ، دا خیال یې وکړ چې هغه د دریو طلاقو یو کولو فارموله وړاندې کړي او د خپل پلار په څېر په بغاوت کې مقتدا جوړ شي، لیکن د خپل پلار په راز صرف د مذهب خلاف بغاوت نه بلکې د ټولو فقهي مذهبونو او د ټولو مسلمانانو خلاف بغاوت دی. که چېرته محترم لیکوال په دې باندې لږ غور کړی وي چې شاید خلک تر اوسه په مغرب پرستی کې تر دې حده پورې نه وي رسیدلي چې هغوی د هر هوا پرست په ویلو باندې میراثي فقه بالکلیه ختمه کړي؛ نو شاید چې هغه ته ددې تمهید نه شرم ورغلی وي.

علاوه ددې نه د زمري د بچي شهادت د هغه د پلار په حق کې څه قیمت لري؟ دا خبره کم ازکم د هغه خلکو له نظره پټه نه شي پاتې کیدی چې د قضا د عهدې سره تړاو لري او ددې زمري عمر دې الله تعالی اوږد کړي، تر اوسه پورې د تاریخ په نامورو سړو کې داخل شوی نه دی او دده حوالې صرف په ازهر کې دده کارګزاري ده، او د ازهر وکالت، قضایي سوډان، مجلس تشریعي او محافل ماسونیه او دده کارنامې صرف خپل ایجاد رسائل او مقالات عمورات پورې محدود دي او بس ځنګه چې د شیر د بچو د پلار د کارنامو ښایسته والی د شیر د بچو نه دی بلکې هغه هم تاریخ ته حواله دی، د ډیرې مودې نه پس د عمر په دې دور کې هم دده انجام په خیر کېدی شي، په دې شرط چې هغه ددې جرمونو نه توبه وکړي، چې د هغې

ارتکاب په دې رساله کې دده لاسونو کړی دی. خصوصاً د کتاب الله او سنت رسول ﷺ او د فقهاء امت د مخالفت جرم. د زائغينو د دروغو ابتدا باوجود. څنګه چې به تاسو نزدې د سپين سهار د ښکاره کېدو مشاهده وکړئ.

يا الله! ددې څنګه تصور کېدی شي، چې جمهور صحابه رضی الله عنهم، تابعين، تبع تابعين او جمهور فقهاء دې تر ډيرې مودې پورې په غلطی کې پراته وي او دا غلطي تر هغه ورځې پورې وي چې ليکوال ورته د عربي لغت اسرار او رموز بيانولو لپاره دا رساله ليکي او بيا يې خپروي، د څوارلسو کالو په اوږد دور کې کوم د الله بنده ته دا هوس نه راغي چې طلاق ورکولو وخت کې د درې لفظ ذکر کول صرف لغوه نه دی، بلکې ناممکن او محال دي. لومړی خل دی چې يوازې دې ليکوال ته په دې مسئله کې حق څرګنديږي، دا څرګندونه د ليکوال د خالصې عربی په وجه کيږي چې د بدو سترګو دې په امان وي او د نيل د سيند د قبطيانو په منځ کې د اوسېدلو باوجود عجميت يې مس کړی نه دی. د اسباط بني اسرائيل د ژبې نه په دې کې لږ خراب والی هم پيدا نه شو، همدا راز ليکوال ته دا څرګندونه دده په بې مثاله پوهه باندې کيږي چې د هغې مثل په علماء اهل سنت کې د کوم يو نه هم نقل صريح صحيح سره نقل نه دی او په يو مذهب کې هم نه دی قبول شوی، سېوا د روافضو او اسماعيليانو نه، چې په هغې کې عبيديون هم شامل دي چې امامان خدای ګڼي.

پس حرام دي! زر ځله حرام دي!!! په هغه سړي باندې چې د کتاب الله په وجوه دلالت کې د داسې جرات مظاهره کوي او په حديث و فقه او اصولو کې چې داسې قياس کوي (چې د هغه لپاره حرام وي) د فقه او حديث په نازکو مسئلو کې قلم پارته کوي، د مصر او هند داسې رسالې يو ځای کول چې د غلطيو څخه ډک وي. د د اجتهاد اوچتې پوړئ پورې رسول دې، سره ددې که چيرې ده ته داسې وهبي صلاحيتونه حاصل وي چې په دې ميدان کې دده د وړاندې تلو مرسته وکړي او سره ددې چې ده ددې دواړو علومو زده کړه د کوم تکړه استاذ څخه کړې وي. پخوا يو شاعر ويلي دي.

مأالعلم مخزون كتب لديك منها الكثير

لاتحسبنک بهذا يوماً فقيهاً تصير

فللدجاجة ريش لكنها لاتطير

ترجمه: (۱) علم ددې نوم نه دی چې په کتابونو کې ليکل شوي ستا سره په هغې کې ډير کتابونه دي.

(۲) هيڅکله نه ګڼل چې ته به ددې په ذريعه يوه ورځ فقيه جوړ شې!

(۳) ګوره! د چرګې هم وزرې وي؛ خو هغه نه الوځي.

او په شرع کې د اهل علمو نه جدا رایه ساتل او داسې خبره کول چې څوک هم نه وي ویلې. دا دواړه د سړي په عقل کې زیان راولي. حافظ ابن ابي العوام رحمه الله په خپل کتاب فضائل ابي حنیفه واصحابه کې په خپل سند سره د امام زفر بن الهذیل رحمه الله قول نقل کوي چې

زه د کوم سړي سره تر هغه وخته پورې مناظره نه کوم چې هغه چوپ شي. بلکې تر هغه وخته پورې مناظره کوم چې هغه لېونی شي، عرض و شو چې هغه څنګه؟ وې فرمایل چې داسې خبره یې وویل چې څوک نه ده ویلې.

زه خپل دین واجب ګڼم چې دې سړي ته وصیت کوم، په دې شرط چې سرګرداني په ده کې دومره عقل پرې ایښی وي چې هغه د پوهې صلاحیت لري، چې هغه دې په فقه او حدیث باندې قلم نه پورته کوي، ځکه چې دده په لیکنو سره قطعي واضحه شوې ده چې دا دواړه دده فن نه دی، عقل مند سړی هغه کار پرېږدي چې هغه صحیح نه پېژني، عربي شاعر وایي چې:

"**خلق الله للحرب رجالاً ورجالاً لقصْعة وثريد**"، **ژباړه**: الله تعالی ځینې خلک د جنګ لپاره پیدا کړي دي او ځینې یې د پیالی او ترید لپاره پیدا کړي دي.

په دې دواړو علومو کې غلطه رویه په خالص دین کې غلط رویه ده او په دې دواړو کې سرګرداني په دنیا او آخرت کې د هلاکت سبب دی، د لیکوال لپاره دا کافي ده چې د قضا کومه وظیفه دده لاس ته راغلې ده. هغه دې پوره ادا کړي، دده نه چې کومې غلطیاني شوي دي د هغې نه دي توبه وباسي

دا چې د لیکوال په رساله څوک هم خبرې نه دي کړي؛ نو ځکه مونږ ددې رسالې په ځینو ځایونو کلام کوو، چې په هغې سره به انشاء الله واضحه شي چې حقیقت څه دی، په دې سره د جمهور خبرول مقصد دي چې هغوی د لیکوال په خبرو غلط نه شي، همداراز د لیکوال د رسالې د همېش لپاره د غلطی نه بچ شي چې هغه بې ځایه آیتونه لیکلي دي او د هغې غلط تایلات یې کړي دي، چې د هغې مخرج علم ده ته هم نشته، هم دغه راز یې ډېر بې ځایه حدیثونه نقل کړي دي، مګر نه خو لیکوال ددې متونو په معنو پوهه لري او نه هغه ددې سندونو د رجالو څخه خبر دی، واقعه دا ده چې کوم سړی فقه او حدیث او نور علوم محض د کتابونو پاڼې اړلو سره حاصل کړي، د کوم استاذ نه یې زده نه کړي چې د خطایی په ځایونو کې ده ته لاره وښیي، دده به هم دغه حال وي.

زه چې په کومو مسئلو کې له ځانه جوړ شوي نویو مجتهدینو سره مناقشه کوم په هغې به بحول الله وقوته د یوې لمحې لپاره هم دده قدم د اینبودلو ګنجائش نه پرېږدم، ځکه چې کوم تن د حق مقابله کوي د هغه سره اصلاً هیڅ دلیل نه وي او ما چې په دې پاڼو کې څه لیکلي دي هغه مې د "الاشفاق علی احکام الطلاق" په نوم یا کړي.

والله سبحانه ولی الهدایة وعلیه الاعتماد في البدایة والنهایة وهو حسبي ونعم الوکیل

۱-آیا په رجعي طلاق سره نکاح ماتیږي؟

ددې رسالې لیکوال په ۱۴ - ۱۵ مخ باندې لیکي
په عقودو کې عامه قاعده دا ده چې په عقد سره هغه ټول حقوق په فریقینو باندې لازمیږي کومې چې د عقد په ذریعه هر یو په ځان لازم کړي وي
مخکې لیکي
طلاق که رجعي وي او که غیر رجعي، هغه نکاح ختموی، ابن السمعاني وایي چې قیاس مقتضي وو چې طلاق کله واقع شي؛ نو نکاح دې ختمه شي، څنګه چې په عتق کې رقیت زائلیږي، مګر شرعیت په نکاح کې د رجوع حق ساتلی دی او په عتق کې یې نه دی ساتلی، په دې وجه دواړو کې فرق دی.
د رسالې لیکونکی ددې قاعدې نه دوه خبرې ثابتول غواړي:

لومړی خبره دا چې که د شارع له طرفه اذن نه وي؛ نو سړي ته یو طرفه طلاق ورکول صحیح نه وو، چونکې سړي ته د طلاق ورکولو اختیار د شارع په اجازه موقوف وي: نو لهذا دده د طلاق صحیح کېدل به هم د شارع د اذن سره مقید وي، اوس که چېرته څوک د شارع د اجازې نه خلاف طلاق ورکړي؛ نو دده طلاق به باطل وي، ځکه چې هغه د عقد د تقاضې په بنا د یو طرفه طلاقو اختیار نه لري.

دویمه خبره دا ثابتول غواړي چې هر کله طلاق رجعي سره نکاح ختمه شوه: نو ښځه د دویم او د دریم طلاق محل پاتې نه شوه، اګر که هغه تر اوسه پورې په عدت کې وي.
د لیکونکي له نظره بنیاد په دغه دوه خبرو دی، لیکن کوم سړی چې د کتاب او سنتو دعوه لري، د هغه د نصوصو په موجودګی کې محض په اټکل قیاسي خبرو باندې د خپلې نظریې بنیاد ایښودل څومره عجیبه ده او که چېرته د لیکونکي مقصد خالي فلسفه وي او هغه په خپل ګمان د لږ وخت لپاره د اهل رایې په صف کې د شاملیدلو خواهشمن وي؛ نو بیا هم دده نه دا خبره پټه نه ده چې مسلمان محض د طبعیت عقد په بنیاد خو د هیڅ شي مالک نه وي، بلکې ددې لپاره مالک وي چې الله تعالی ورته د تصرفاتو اختیار ورکړی دی، همدا راز ده ته دا معلومول پکار دي چې ښځه د نکاح په وخت کې د سړي دا حق وپېژني چې سړی کله وغواړي؛ نو طلاق ورکولی شي او هغه په نکاح کې دا شرط هم نه دی لګولی چې ددې خاوند که چېرته فلانکی فلانکی کار وکړي؛ نو دې ته به د خپل نفس اختیار وي. بلکې دا ټول هر څه پېژندلو سره- سره هغې نکاح قبوله کړه؛ نو ګویا هغې د خاوند د طلاق حق هم په ځان لازم کړو، اوس که چېرته دې ته طلاق ورکول کیږي؛ نو ددې په التزام باندې ورکول کیږي، اوس غور وکړئ چې د رسالې د لیکونکي د نظر څه قیمت پاتې کیږي؟ او هر کله چې دا نظریه خپله

وغورځېدل: نو په دې باندې ليکونکي د کومو مسنلو هوايي قلعه جوړول غواړي او هغه بيا کله جوړېدی شي؟

هم دغه حال دده ددې دعوې هم دی چې رجعي طلاق سره نکاح زائله کيږي. دا قطعاً باطله رايه ده چې د کتاب الله او سنت رسول الله مخالف او د ائمه دين د علم او تفقه نه وتلې ده؛ نو څکه الله تعالى فرمايي "وَبُعُوْلَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِيْ ذٰلِكَ" (البقرة ۲۲۸).

ترجمه او د دوی خاوندان حق لري دوی ته د واپس ګرځېدلو په عدت کې دننه..

ګورئ! الله تعالى د عدت په دوران کې د دوی خاوندان ګرځولي دي، دوی ته يې خپلو ښځو ته د لومړني حالت طرفته د ګرځولو حق ورکړی دی، مګر ددې ځان نه جوړ شوي مجتهد وينا ده چې د دوی په منځ کې د زوجيت تعلق پاتې نه شو، که چېرته هغه د رد د لفظ نه د تمسک اراده کوي: نو ناځايه به ده ته داسې رد مخامخ شي چې د هغې نه به دی محسوسه کړي چې هغه د ډوب شوي لرګي نه مرسته اخلي،

همداراز د الله تعالى ارشاد دی: "اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوْفٍ" (البقرة: ۲۲۹)

ترجمه: ,,طلاق دوه ځله وي يا بيا ايسارول دي په ښه طريقې سره،،

پس د ايسارولو معنى هم دا ده چې کوم شی موجود دی هغه دې وساتل شي. دا نه ده چې کوم شی زائل شوی دی هغه دې دوباره حاصل شي، ددې دواړو ايتونو نه معلومه شوه چې د طلاق رجعي نه پس د عدت پوره کېدو پورې نکاح وي، هم دغه راز کوم احاديث چې د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما د طلاق ورکولو په کيسه کې راغلي دي هغه هم زمونږ د دعوې دليل دی، خصوصاً د حضرت جابر رضي الله عنه حديث په مسند احمد کې چې د هغې الفاظ دا دي:

" **ليراجعها فانها امرأته**،،[1] **ترجمه**: هغه دې هغې ته رجوع وکړي ځکه چې هغه دده ښځه ده. که چېرته دا روايت صحيح وي څنګه چې د رسالې ليکونکی دعوه لري؛ نو دا حديث په دې مسئله کې صريح نص دی چې طلاق رجعي واقع کېدلو نه پس هغه ښځه دده خپله ښځه ده.

او مطلقه رجعيه ته د رجوع کولو معنى دا ده چې هغه د دواده د تعلق لومړني حالت طرفته واپس کړئ، حال دا چې د رجعي طلاق نه پس د ښځې حيثيت دا شوی ؤ که چېرته يې دې ته رجوع نه کول؛ نو د عدت پوره کېدو نه پس به هغه باينه کېده.

د روژې، لمونځ، حج او زکوٰة وغيره په شان مراجعت (د طلاق نه رجوع) لفظ خپل يو خاص شرعي معنى لري چې د حضور ﷺ د دور نه تر ننه پورې مراد اخيستل شوې ده، کوم سړی چې ددې لفظ لغوي معنى اخلي او بحث ګډوډ کول غواړي د هغه خبره سراسر غلطه ده،

[1] مسند احمد، مسند جابر عبدالله / ۳/ ۳۸۷/ طبع المكتب الاسلامى/ بيروت).

کله چې سړی د ښځې سره څه خبره وکړي: نو عربي لغت کې دې ته هم. راجعها. ویل کیږي، ګویا د مراجعت اطلاق مطلق خبرو اترو باندې کیږي. لیکن مطلقه رجعیه سره ددې د خاوند په رجوع کولو کې چې کوم احادیث راغلي. په هغې کې د واده تعلقاتو طرفته دوباره واپس کېدلو نه سهوا څه بله معنی مراد نه ده، لهذا په دې کې د فضول بحث هیڅ ګنجایش نشته.

پرته له دې که چېرته د لیکونکي په قول د رجعي طلاقو نه پس عقد باقي نه پاتې کیږي: نو د تجدید عقد نه بغیر د دوباره واده تعلقاتو ساتلو معنی به دا وي چې دا تعلقات ناجائز او غیر شرعي دي. (حال دا چې قرآن او حدیثو کې ددې حکم شوی دی) بیا چاته نه ده معلومه چې عدت ختمېدو پورې خرچې او استوګنه د خاوند په ذمه واجب ده او که چېرته په دې دوران کې دواړو کې یو مړ شي: نو دویم به دده وارث وي او دا چې ښځه غواړي او که یې نه غواړي. عدت کې دننه سړي ته به د رجوع کولو حق وي، دا ټولې خبرې ددې خبري دلیل دی چې طلاق رجعي نه پس هم د ښځې خاوند په منځ کې عقدنکاح پاتې وي.

پاتې شو د ابن سمعاني هغه قول چې د رسالې لیکوال نقل کړی دی، ددې مطلب دا دی چې که کتاب، سنت او اجماع امت د قیاس نه مانع نه وي: نو قیاس وایي چې نکاح دې پاتې نه شي، اخر داسې سړی څوک دی چې د قطعي نصوصو خلاف په قیاس باندې د عمل کولو قائل وي بیا چې کله هغه د مقیس او مقیس علیه په منځ کې د فرق اقرار هم کوي؟

ددې مختصر بیان نه پس د رسالې د لیکوال د ځان جوړ شوي د اصولو بنیاد رنګیږي او په دې باندې چې هغه د هوایي قلعې د تعمیرکولو اراده کړې وه هغه هم په تیز غږ سره پر ځمکه راغورځیږي، لږ غور وکړئ چې ددې قطعي دلایلو په وړاندې دده د غلطې جګړو قیمت څه دی؟

(۲) د طلاق مسنون او غیر مسنون بحث

ددې رسالې لیکوال په ۱۲ مخ باندې لیکي: ایتونه او حدیثونه دا نه ښیي چې یو طلاق سنت وي او بل غیرمسنونه، هغه خو دا ښیي چې د طلاقو اجازت شارع د مخصوصو اوصافو او خاصو شرائطو لاندې کړی دی، پس کوم سړی چې ددې شرائطو او اوصافو لرې کېدلو سره طلاق ورکړي: نو هغه د اجازت د حد نه تجاوز وکړ او یو داسې کار یې وکړ چې د هغې مالک نه ؤ. ځکه چې د شارع له طرفه ددې اجازه نه وه: نو ځکه هغه لغو شو، پس مونږ طلاق لره هم هغه وخت مؤثر ویلی شو کله چې ددې شرائطو او اوصافو مطابق ورکول شي.

کوم سړي ته چې د کتابونو د حدیثونو د پاڼو اړولو وخت پیدا شوی وي د هغه داسې دعوه کول عجیبه خبره ده. حال دا چې امام مالک رحمه الله په مؤطا کې ذکر کړي چې طلاق سنت څه دی؟ هم دغه راز امام بخاري رحمه الله په (الصحیح) کې او نورو اصحاب صحاح او اصحاب سنن او د هرې ډلې فقهاوو هم ددې ذکر کړی دی، حتی چې ابن حزم رحمه الله هم په (المحلي) کې ذکر کړي او ددې دلایل ډېر زیات دي، په دې کې یو هغه روایت دی چې شعیب بن رزیق او عطاء خراساني د حسن بصري رحمه الله نه نقل کړی دی، هغه فرمایي چې:

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما مونږ ته وویل چې هغوی خپلې ښځې د هغې د میاشتینی په ورځو کې طلاق ورکړی وو. وروستو ددې نه هغوی په دوه طهرونو کې د دوه نورو طلاقو ورکولو اراده وکړه، رسول الله ﷺ ته دا خبره ورسیده: نو نبی کریم ﷺ وفرمایل: ابن عمر! تاته الله تعالی داسې حکم نه دی کړی. تا د سنتو نه تجاوز کړی دی. سنت دا دی چې ته د طهر انتظار وکړې، بیا په هر طهر کې طلاق ورکړې. پس نبي کریم ﷺ ماته حکم راکړ چې زه دې ته رجوع وکړم؛ نو ځکه ما رجوع وکړه. همدا راز نبي کریم ﷺ وفرمایل چې کله هغه پاکه شي؛ نو که بیا دې زړه غواړي نو طلاق ورکړه او که غواړې نو مه یې ورکوه. ما عرض وکړ یا رسول الله ﷺ! که چېرته ما دې ته درې طلاق ورکړي وی: نو زما لپاره دې ته رجوع کول به حلال وو؟ وې فرمایل: نه! بلکې هغه په تا باینه شوې وه او ګناه به هم وه.[۱]

دا د طبراني روایت دی او هغوی ددې سند لاندې نقل کړی:

حدثنا علي بن سعيد الرازي، حدثنا يحيى بن عثمان بن سعيد بن كثير الحمصي، حدثنا ابي، ثنا شعيب بن رزيق قال: حدثنا الحسن... الخ

او دارقطني رحمه الله په طریقې د معلی بن منصور رحمه الله نه روایت کړی دی، محدث عبدالحق رحمه الله د معلی له وجې معلول ګرځول غوښتل، مګر دا صحیح نه دي، ځکه چې یوې ډلې د محدثینو دده نه روایت اخیستی دی او ابن معین رحمه الله او یعقوب بن شیبه رحمه الله ده ته ثقه ویلي دي.

او بیهقي رحمه الله په طریقې د شعیب عن عطاء الخراساني رحمه الله ددې تخریج کړی دی او د خراساني نه سوا په دې کې بل څه علت نه دی ذکر کړی[۲]، حال دا چې دی د صحیح مسلم او سنن اربعه وو راوي دی او په ده باندې چې کومه جرح شوې ده ته په ځینو روایاتو کې وهم کیږي، دا جرح د متابع د موجود کېدو له وجې زائله کیږي، ځکه چې د طبراني په روایت کې شعیب ددې متابع موجود دی.

ابوبکر رازي رحمه الله دا حدیث د ابن قانع هغه د محمد بن شاذان هغه د معلی په سند سره روایت کړی دی[۳] او د ابن قانع نه د ابوبکر رازي سماع دده د اختلاط نه قطعاً مخکې وه.

---

[۱] عن شعيب بن رزيق أن عطاء الخر اسانى حدثهم عن الحسن قال نا عبدالله بن عمررضى الله عنهما، أنه طلق امر أته وهى حائض ثم أراد أن يتبعها تطلقتين أخرين عند القرأين الباقيين فبلغ ذالك رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: يا ابن عمر! ماهكذا أمرك الله انك قد أخطات السنة، وذكر الخبر وفيه، فقلتُ: يا رسول الله ! لوكنتُ طلقتها ثلاثًا أكان لى أن أراجعها؟ قال: لا، كانت بين وتكون معصية.(المحلى لابن حزم، كتاب الطلاق رقم المسئلة: ١٩٤٩ ج١٠ ص: ١٦٩ طبع دار الافاق الجديدة)۔

[۲] السنن الكبرىٰ للبيهقي، كتاب الطلاق والخلع، باب الاختيار للزوج أن لا يطلق الا واحدة ج: ٣٣٠ طبع دار المعرفة بيروت، لبنان.)۔

[۳] أحكام القرآن للجصاص، البقرة، باب عدد الطلاق ج١ ص: ٣٨١ طبع سهيل اكيدمى)۔

شعیب دا روایت کله د عطا خراساني په واسطې سره د حسن بصری رحمه الله نه روایت کوي او کله بغیر د واسطې نه. ځکه چې دده ملاقات ددې دواړو سره شوی دی او دد د دواړو نه د احادیثو سماع کړې ده، په ظاهره داسې معلومیږي چې لومړی ده د عطا خراساني په واسطې دا حدیث اوریدلی دی، وروسته یې بې واسطې د حسن نه روایت کوي: نو څکه هغه کله د عطا نه روایت کوي او کله د حسن نه، په داسې صورت کې ډیرو راویانو ته مخې ته راځي ځنګه چې حافظ ابوسعید العلائي په جامع التحصیل لاحکام المراسیل، کې ذکر کړی دی.

پاتې شوه د شوکاني د شعیب بن رزیق په تضعیف پسې کېدل؛ نو دا د ابن حزم د تقلید په بنا باندې دی[۱] او هغه زورور دی او د رجالو نه بې خبره دی، ځنګه چې د حافظ قطب الدین حلبي کتاب، القدح المعلی فی الکلام علی بعض احادیث المحلی نه ښکاره ده او شعیب ته دارقطني او ابن حبان ثقه ویلی دی او رزیق دمشقي (ځنګه چې په ځینو روایاتو کې راغلي) د صحیح مسلم په رجالو کې دي او علی بن سعیدرازي یو جماعت چې په هغې کې ذهبي هم شامل دی په ډکو الفاظو سره ذکر کړی دی او ذهبي د حسن بصري رحمه الله د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما نه د سماع تصریح هم کړې ده، د حافظ ابوزرعه نه پوښتنه وشوه چې آیا د حسن ملاقات د ابن عمر رضي الله عنهما سره شوی دی؟ نو وې فرمایل چې هو:

حاصل دا دی چې دا حدیث د درجې د احتجاج نه ساقط نه دی، که ددې شاوخوا د شیطانانو خومره څپه وي او ددې باب دلایل د باقي کتابونو د احادیثو قطع نظر په صحاح سته کې هم ډیر دي، ددې نه معلومه شوه چې کوم سړی د سنت نه خلاف طلاق ورکړي، دده طلاق د مخالفت باوجود واقع کیږي، ځکه چې نهی طاري دمشروعیت اصلیه منافي نه ده، ځنګه چې په علم اصول کې ددې تفصیل ذکر شوی دی، مثلاً کوم سړی په مغصوبه ځمکه کې لمونځ وکړي یا د جمعه د اذان په وخت خرڅول اخیستل وکړي (اګر که هغه به ګناه ګار وي؛ خو لمونځ او بیع به یې صحیح وي)[۲]

طلاق د ملک نکاح د زائله کولو او د ښځې په آزادی باندې پابندي لګولو نوم دی، په ابتدا کې د ښځې آزادي د نکاح په ذریعه مقید کول په متعدد دیني او دنیوي مصلحتونو باندې ددې په رضا باندې وتړل شوه، لیکن سړي ته دا حق ورکول شو چې کله هغه وګوري چې دا مصالح په مفاسدو سره بدلیږي؛ نو د ښځې نه پابندي اوچته کړي، ددې لپاره چې ښځه خپل سابقه حالت ته لاړه شي، ددې نه معلومه شوه چې طلاق د کتاب او سنتو له مخې مشروع

---

۱ [نیل الأوطار شرح منتقی الأ خبار للشو کاني،کتاب الطلاق، باب ما جاء فی طلاق ألبتة وجمع الثلاث ج:٦ ص:۲۵۷، طبع مصطفی الحلبی مصر)۔

۲ [ردالمحتارعلی الدرالمختار،کتاب الصلوة،مطلب فی الصلوة فی الأرض المغصوبة ج:۱ص:۳۸۱ طبع ایچ ایم سعید کراچی)

الاصل دی، البته شریعت سړي ته حکم ورکوي چې هغه دي د دریو طلاقو حق په دریو داسې طهرونو کې استعمال کړي چې په هغې کې د ښځې خاوند یو ځای والی نه وي شوی او مصلحت په دې کې دی چې دا یو داسې وخت وي چې په هغې کې د سړي ښځې ته رغبت وي. په دې وخت کې به طلاق ورکول ددې امر دلیل وي چې د ښځې خاوند په منځ کې ذهني رابطه واقعتاً ماته شوې ده، په داسې حالت کې د طلاقو واقعي ضرورت شته. دویمه دا چې سړی په دریو طهرونو کې جدا- جدا طلاق ورکوي؛ نو ده ته به د سوچ وخت هم په لاس ورشي او په طلاق سره به ده ته پښېمانتیا نه وي، علاوه ددېنه چې د حیض په حالت کې طلاق ورکولو کې ښځې عدت خامخا به اوږد وي (ځکه چې دا حیض په کوم کې چې طلاق ورکول شوی وي. په عدت کې به شمار نه وي، بلکې ددېنه پس چې کله د میاشتینی ناروغی ورځې راشي. د هغه وخت نه پس د عدت شمار شروع شي) لیکن دا ټول عارضي شیان دي چې د طلاق په اصل مشروعیت کې خلل نه راولي، لهذا که چېرته چا په حالت د حیض کې درې طلاقه ورکړه یا په داسې طهر کې طلاق ورکړي چې په هغې کې ښځه خاوند یو ځای شوی وي؛ نو بیا به هم طلاق په هر حالت کې واقع وي، اګر که بې طریقې طلاق ورکولو باندې هغه ګناه ګار وي، مګر ددې عارض له وجې چې کومه ګناه وشوه هغه د طلاق په مؤثر کېدلو کې مانع نه جوړیږي. ددې په مثال کې ظهار پېش کېدی شي، اګر که هغه نامعقوله خبره او دروغ ده، **(منکراً من القول وزوراً)** مګر ددې باوجود ددې دا صفت ددې د اثر مرتب کېدلو نه مانع نه دی او دې مسئله کې د کتاب او سنت نص موجود کېدلو نه پس مونږ ته د قیاس نه کار اخیستلو ضرورت نشته؛ نو ځکه مونږ ظهار لره د قیاس په طور باندې نه، بلکې د مثال په طور پیش کړی دی.

او د نبي کریم ﷺ دا ارشاد چې تا د سنتو نه تجاوز کړی دی، ددې نه مراد دا دی چې تا هغه طریقه اختیار نه کړه د کومې وجې مطابق چې الله تعالی د طلاق ورکولو حکم ورکړی دی، دلته د سنت نه هغه کار مراد نه دی چې په هغې باندې ثواب ورکول کیږي، ځکه چې طلاق څه د ثواب کار نه دی، هم دغه راز بدعي طلاق کې د بدعت نه مراد هغه شی مراد نه دی چې د صدر اول نه پس د سنت خلاف کار ایجاد شوی وي، بلکې ددې نه مراد هغه طلاق دی چې د مامور به طریقې خلاف وي، ځکه چې د حیض په دوران کې طلاق ورکول او درې طلاقه په یو وخت کې ورکولو واقعات د نبي کریم ﷺ په دور کې هم مخې ته راغلي وو، ځنګه چې به مونږ آینده د دریو طلاقو په بحث کې په احادیثو سره د هغې دلایل ذکر کړو او کومو خلکو چې په دیکښې خلاف کړی دی، د هغوی جنګ صرف په ګناه کې دی، په وقوع طلاق کې نه دی او درې طلاقه په یو وخت کې واقع کېدل او د حیض په حالت کې طلاق واقع کېدل د دواړو یو حکم دی، کوم سړی چې په دې کې یا په هغې کې جنګ کوي، د هغوی په لاس کې دلیل څه شبه نشته، ځنګه چې زمونږ ددې دلایلو نه به واضحه شي، آینده به دوه بحثونه ذکر کوو.

امام طحاوي رحمه الله چې د لمونځ نه د خروج کوم مثال پیش کړی دی د هغې نه د ده مقصد دا دی چې په عقد کې د دخول او د دې نه د خروج په منځ کې چې کومه وجه ده هغه د فقه طالب علم ذهن نشین کړي، کنه نو د هغه مقصد د طلاق په لمونځ باندې قیاس کول نه دي او نه د کتاب او سنتو د نصوصو په موجودګۍ کې هغه ته د قیاس حاجت شته؛ نو ځکه د رسالې د لیکونکي دا جمله بالکل بې معنې ده چې: اعتراض صحیح دی او جواب باطل دی. ځکه چې دا د عقودو قیاس په عباداتو باندې دی، حال دا چې په عقد کې د بل چا حق متعلق کیږي.

پرته له دې که چېرته بالفرض امام طحاوي رحمه الله قیاس کړی وي؛ نو اخر قیاس نه مانع څه شی دی؟ ځکه چې په دې کې د نکاح نه غیر مامور به طریقې باندې خروج ته د لمونځ نه غیر مامور به طریقې نه خروج باندې قیاس شوی دی او طلاق خالص د سړي حق دی، د ښځې حق صرف په مهر وغیره کې دی؛ نو ځکه د قیاس په صحت کې د لیکونکي مصنوعي خیال نه سیوا هیڅ کومه مؤثره وجه د فرق نشته.

د رسالې لیکوال آیت کریمه کې "الطلاق مرتان" په سبب نزول کې د حاکم او ترمذي حدیث نقل کولو نه پس لیکي، زما په نزد دواړه سنده صحیح دي، دا فقره ددې خبرې دلیل دی چې لیکوال صرف په فقه نه بلکې په حدیثو کې هم د اجتهاد مرتبې ته رسېدلی دی، حال دا چې په متاخرینو کې حافظ ابن حجر رحمه الله په شان خلک هم دې مرتبې ته په رسېدلو کې شک دی.

محترمه! ته څوک یې چې تاسو په دې الفاظو چې "زما په نزد" دعوه کوئ؟!!

د آیت د سبب نزول بحث زمونږ د موضوع سره غیر متعلق دی، کنه نو مونږ به ښودلې وه چې زمونږ په نزد صحیح دی او څنګه کیږي، نسأل الله السلامة.

(۳) د حیض په حالت کې ورکول شوی طلاق واقع کیږي

د رسالې لیکوال په ۲۴ مخ کې لیکي:

ددې حدیث (یعني د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما خپلې ښځې ته په حالت د حیض کې طلاق ورکول) روایات او ددې الفاظ د حدیثونو په کتابونو کې ډېر دي او په هغې کې په دې نکتې باندې سخت اختلاف دی چې ابن عمر رضي الله عنهما په حیض کې چې کوم طلاق ورکړی وو هغه یې شمار کړی دی یا نه؟ بلکې ددې حدیث الفاظ هم مضطرب دي، لهذا د ابوالزبیر دې روایت ته به ترجیح ورکولی شي چې په هغې کې د ابن عمر رضي الله عنهما دا الفاظ مروي دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم زما ښځه واپس راوګرځوله او هغه یې هیڅ ونه ګڼلو. **(فردها علی ولم یرها شیئا)**

دا روایت ځکه راجح دی چې دا په ظاهره کې د قرآن او قواعدو صحیح موافق دی او ددې روایت تائید د ابو الزبیر د دویم روایت نه هم کیږي، څنګه چې هغه د حضرت جابر نه سماعاً په دې الفاظو سره نقل شوی:

ابن عمر رضي الله عنهما ته ووايه هغه دي خپلې ښځې ته رجوع وکړي ځکه چې هغه دده ښځه ده.[۱]
دا سند صحيح دی، ابن لهيعه رحمه الله ثقه دی او خشنی رحمه الله روايت د محمد بن بشار رحمه الله نه دا دی، لايعتد بذالک، ددې اعتبار مه کوئ، او دا سند ډېر صحيح دی او د ابن وهب رحمه الله په روايت کې چې راغې وهی واحدة، او دا به يو طلاق شمارل وي، ددې نه خلکو دا وګڼل چې دا ضمير د هغه طلاق طرفته راجع دی چې ابن عمر رضي الله عنهما د حيض په دوران کې ورکړی ؤ، تردې پورې چې ابن حزم رحمه الله او ابن قيم رحمه الله هم ددې دليل نه د غاړې خلاصولو هيڅ صورت ددې نه سهوا په نظر رانغلو، چې هغوی ددې د مدرج کولو دعوه وکړي، حال دا چې صحيح او واضحه خبره دا ده چې دا ضمير هغه طلاق ته راجع دی چې ابن عمر رضي الله عنهما ته وروسته ورکول وو. لهذا دا فقره د حيض په دوران کې د طلاق د باطل کېدلو باندې دليل دی او د ابوالزبير رحمه الله د روايت مؤيد هم دی.

او نبي کريم صلى الله عليه وسلم ابن عمر رضي الله عنهما ته د هغه مطلقې فی الحيض ته د رجوع کولو کوم حکم فرمايلی وو په هغې کې د مراجعت نه مراد د لفظ لغوي معنی ده او مطلقه رجعيه ته رجوع کولو کې د دې استعمال يوه نوې اصطلاح ده چې دنبوت دزمانې نه پس ايجاد شوه. (مخ ۲۴ تا ۳۰ متفرقاً)
ليکوال په ۲۷ مخ باندې ليکي چې په حيض کې ورکول شوی طلاق صحيح نه دی او ددې هيڅ اثر نه مرتب کيږي، د ليکوال دا قول د روافضو او د هغه د هم مسلکو خلکو پيروي ده او دا د هغه صحيح احاديثو سره لوبې دي چې په صحيحين وغيره کې موجود دي او د هغې صحت د ثقه حفاظو په شهادت سره ثابت دی، دا قول محض په نفس پرستی باندې مبني دی او د اهل نقد په نظر کې يو منکر (روايت) لره ددې نه بدترين منکر سره د تقويت ورکولو کوشش دی او بيا په داسې احاديثو کې د اضطراب دعوه کول چې هغه ټولو د صحاح ليکوالانو اخيستلی دی، د پرېوتي درجې بې حيايي ده او د داسې مدعي په عقل کې د فتور او اضطراب دليل دی، امام بخاري رحمه الله په "الصحيح" کې حائضې ته ورکول شوی طلاق په صحيح کېدلو باندې باب تړلی دی " باب اذا طلقت الحائض يعتد بذالک الطلاق"[۲] يعنې کله چې حايضې ته طلاق ورکول شي: نو دې طلاق ته به صحيح ويل کيږي، امام بخاري رحمه الله په دې مسئله کې د چا اختلاف ته اشاره هم نه کوي او ددې باب لاندې د ابن عمر رضي الله عنهما خپلې ښځې ته د طلاق ورکولو حديث ليکل شوی دی چې په هغې کې دا الفاظ دي: "مره فليراجعها" يعنې ده ته ووايه چې خپلې ښځې ته رجوع وکړي، امام مسلم رحمه الله هم ددې طلاق د شمارلو تصريح کوي، دده الفاظ

---

[۱] مسند أحمد ج:۳ص:۳۸۶ طبع المكتب الاسلامي، بيروت.
[۲] الصحيح للبخاری، کتاب الطلاق، باب اذا طلقت الحائض يعتد بذلک الطلاق ج:۲ص۷۹۰ طبع قديمی.

دا دي وحسبت لها التطليقة التى طلقها.[۱] يعنې ابن عمر رضي الله عنهما خپلې ښځې ته د هغې د حيض په حالت کې چې کوم طلاق ورکړی وو هغه یې شمار کړو، هم دغه راز په مسند احمد کې د حضرت حسن حديث چې خپله د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما نه مروي دی او د هغه د سند ذکر مخکې تير شوی دی، هغه هم ددې خبرې دليل دی چې دا طلاق صحيح او مؤثر ګرځول معتبر دي.
صحيحين وغيره کې چې کوم احاديث په دې سلسله کې مروي دي په هغې کې د رجوع کولو لفظ راغلی دی کوم سړی چې په هغې سرسري نظر هم واچوي هغه ته به د يوې لمحې لپاره هم په دې خبره کې شک نه وي چې د لفظ طلاق وغيره په څېر په نبوي دوره کې يو خاص اصطلاحي مفهوم درلود او دا چې ددې اصطلاح د دور نبوت نه پس قطعاً ايجاد شوې نه ده. د طلاق په احاديثو کې "ارتجاع، رجعت، او مراجعت" څومره الفاظ وارد دي د هغې شرعي معنى مراد ده، يعنې د طلاق رجعي ورکولو نه پس دوباره د ښځې خاوند تعلقات ساتل، بلکې د فقهاء امت په عبارتونو کې ددې قبيل څومره الفاظ وارد دي هغه لفظا او معنا هم ددې الفاظو مطابق دي کوم چې په احاديثو کې وارد شوي دي او دا خبره مخکې تيره شوې ده چې ددې باب د احاديثو نه د رجوع لغوي معنى اخيستل اکثر غلط دي، ابن قيم رحمه الله هم ددې دعوه جرات ونه کړی شو چې دلته د رجوع شرعي معنى مراد نه ده، ځکه چې د هغه په وړاندې هغه احاديث موجود وو چې په هغې کې د شرعي معنى نه سهوا بله څه معنى نه شي کېدی، هغوی خپل ذات ته ددې نه اوچت وګڼلو چې هغه يوه داسې مهمله خبره وکړي چې د محدثينو په نزد هم ساقط الاعتبار ده، پاتې شوه دا چې فقهاء دې ته توجه هم نه کوي.
شوکاني رحمه الله چونکې په رد کې تر ټولو وړاندې دی او دا خبره ډيره کمه په پوهه کې راځي چې د فلانی خبرې په وينا دده ذلت او رسوايي کيږي؛ نو ځکه هغه د خپل طلاق په رساله کې دا لاره غوره کړې چې دلته د رجوع شرعي معنى مراد نه ده او د رسالې ليکوال ته (د شوکاني رحمه الله په تقليد کې) دې دعوه کولو کې دا خيال نه وو چې دده نه ددې د دليل هم مطالبه کېدلی شي او دا پوښتنه هم کېدلی شي چې د زمانې د نبوت نه پس په کومه زمانه کې دا نوې اصطلاح ايجاد شوه چې د هغې مدعي هغه خپله دی؟ د رسالې ليکوال د ابن حزم په څېر د بې دليله دعوې پرمخ وړاندې بوتللو کې بهادر دی، هغه دې صحيح احاديثو ته ونه کتل چې په هغې کې طلاق په حالت د حيض کې واقع شوی شماري، دا احاديث ناقابل ترديد دي چې دلته د مراجعت نه قطعي معنى شرعي ده.
هغه احاديثو کې چې مطلقه په حالت د حيض کې د هټه د رجوع کولو کوم حکم راغلی يوازې هم هغه ددې وينا لپاره کافي ده چې د حيض په حالت کې کوم طلاق ورکول شي، هغه بې شکه

---

[۱] صحيح مسلم، کتاب الطلاق، باب تحريم طلاق الحائض بغير رضاها ج: ۱ص: ۴۷۶ طبع قديمي).

واقع کيږي، بيا چې کله په صحيح احاديثو کې دا هم وارد شوي. څنګه چې مخکې تير شو چې په دې حالت کې ورکول شوى طلاق صحيح شمار شي؛ نو اوس وواييئ چې په دې مسئله کې د شک څه ګنجائش باقي پاتې کيږي؟ او په آيت کريمه کې چې د "تراجع" کوم لفظ راغلى دى هغه ددې صورت سره متعلق دى چې کله د لومړنى ښځې خاوند په منځ کې د نوي عقد ضرورت وي او دا صورت زمونږ د بحث نه خارج دى.

او کوم سړى چې هغه احاديثو لره، کوم چې د ابن عمر رضي الله عنهما په واقعه طلاق کې وارد شوى دي احاطه کړې وي، بلکې د احاديثو هغه لږ غوندې تعداد چې حافظ ابن حجر رحمه الله په فتح البارى کې ذکر کړى دى[1]، بالخصوص د دارقطني حديث شعبه او د سعيد بن عبدالرحمن الجمحى حديث چې د چا پيش نظر وي هغه ته به ددې يقين نه بغير چاره نه وي چې په هغه احاديثو کې د مراجعت نه صرف معنى شرعي مراد ده، يعنې د طلاق رجعي نه پس زوجيت ته ګرځېدل او الفاظو نه ددې حقيقت شرعيه مراد کيږي، مګر دا چې هلته څه مانع موجود وي او دلته څه مانع موجود نه دى، ابن قيم رحمه الله ته دا احاديث مستحضر ؤ؛ نو ځکه هغه په دې باندې راضي نه شو چې محض بې انصافى سره د معنى شرعي مراد اخيستلو نه انکار وکړي، ځکه چې دلته د انکار کولو هيڅ موقع نشته، ددې په ځاى هغوى وغوښتل چې په شريعت کې د مراجعت درې معنا ثابت کړي، (۱) نکاح (۲) جائز هبه واپس کول (۳) د طلاق نه پس د زوجيت معاشرې طرفته ګرځېدل، ددې لپاره چې هغوى دا وويل شي چې دا لفظ مشترک دى او په مشترک کې احتمال وي او د احتمال په صورت کې استدلال ساقطيږي، ليکن هغوى ته دا خيال ونه شو چې دلته د مراجعت نسبت د ښځې خاوند طرفته شوى دى، د سړي طرفته په حيثيت د رجوع کونکي او ښځې ته په حيثيت د رجوع شوى، ددېنه د مراجعت معنى خپله متعين کيږي، يعنې د طلاق نه پس د زوجيت معاشرې طرفته عود کول، لهذا دلته اشتراک ثابتولو سره استدلال باندې اعتراض کول صحيح نه دي.

علاوه ددېنه هغه دا هم هېره کړه چې زمونږ بحث په مراجعت کې دى چې په دې احاديثو کې وارد شوى دى، نه خو په لفظ تراجع کې دى چې په قرآن کريم کې بې معنى نکاح راغلى دى او نه په لفظ د ارجاع کې دى چې جائز هبه واپس کولو په حديث کې راغلى دى.

دابن قيم رحمه الله نه پس شوکاني رحمه الله راغلو او موصوف په خپله رساله کې چې د طلاق بدعي په موضوع باندې ده دا مسلک اختيار کړو چې په دې احاديثو کې د مراجعت معنى شرعي مراد کېدل نه تسليموو، په دې خيال چې معنى لغوي د معنى شرعي نه عامه ده، د شوکاني ددې موقف اختيارولو وجه دا ده چې دوى ته په بې ځايه حجت پيش کولو کې يوه خاصه ملکه

---

[1] فتح البارى، کتاب الطلاق، باب اذ طلقت الحائض تعتد بذٰلک الطلاق، ج:۹ ص:۳۵۳ طبع دار نشر الکتب الاسلامية، لاهور پاکستان)۔

حاصله ده چې د هغې استفاده يې د عجميانو له كتابونو څخه كړې، ځكه چې شوكاني رحمه الله عجمي كتابونه ويلي وو، ابن قيم رحمه الله نه وو ويلي، مګر د شوكاني دا خبره پته وه چې د اهل علمو په اتفاق سره په كتاب او سنت كې د الفاظو حقيقت شرعيه مراد وي او د لفظ مراجعت حقيقت شرعيه لره تسليمولو نه پس ددې مراد لره د نه تسليمولو هيڅ ګنجائش نشته. ددې نه پس هغه په تحزيف اوتحريف (ردو بدل كولو) كې نور مخكې لاړو او محض د بې انصافۍ په بنا يې په نيل الاوطار كې د لفظ مراجعت د شرعي معنى نه انكار وكړو[۱]، د هغه خيال وو چې كوم احاديث په معنى شرعي كې نص دي او كوم چې شوكاني رحمه الله د ابن حجر رحمه الله د فتح الباري نه نقل كړي دي، كه چېرته ددې په غلط نقلولو سره ددې معنى خرابه كړى شي: نو په علم كې د كمزورو خلكو د ګمراه كولو لپاره كافي ده او داسې به څوک راځي چې د دوى په نقل كې د خيانت پرده وشلوي، لر د شوكاني نه پوښتنه وكړئ چې هغه د فتح الباري د ابن حجر رحمه الله دا قول ولې نقل نه كړو؟

او دار قطني كې په روايت د **شعبه عن انس بن سيرين عن ابن عمر رضى الله عنهما** په دې كيسه كې دا الفاظ دي، حضرت عمر رضي الله عنه عرض وكړ يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! آيا دا طلاق شمارل كيږي؟ حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل هو! ددې حديث ټول راويان تر شعبه پورې ثقه دي.

او دارقطني كې په روايت د سعيد بن عبدالرحمن الجمحي (ابن معين وغيره ددې تصحيح كړې ده) **عن عبيدالله بن عمر عن نافع عن ابن عمر** دا واقعه منقول ده چې يو سړي د ابن عمر رضي الله عنهما نه پوښتنه وكړه چې ما خپلې ښځې ته (البتة) (قطعي طلاق، يعنې درې طلاقه) وركړي، حال دا چې هغه د حيض په حالت كې ؤ، ابن عمر رضي الله عنهما وفرمايل چې تا د خپل رب نافرماني وكړه او ستا ښځه ستا نه جدا شوه، هغه سړي وويل چې رسول الله صلى الله عليه وسلم خو ابن عمر رضي الله عنهما ته خپلې ښځې ته د رجوع كولو حكم كړى وو، ابن عمر رضي الله عنهما وفرمايل رسول الله صلى الله عليه وسلم ابن عمر رضي الله عنهما د هغه طلاق نه رجوع كولو حكم كړى وو چې د هغه لپاره باقي وو او تا خو هيڅ نه دي پريښي چې د هغې په ذريعه ته خپلې ښځې ته رجوع وكړې، (يعنې ابن عمر رضي الله عنهما خو يو طلاق رجعي وركړى وو او دوه طلاقه پاتي وو؛ نو ځكه هغه رجوع وكړه، مګر تا خو درې طلاقه وركړه ته څنګه رجوع كولى شې؟) او په دې سياق كې رد دى په دې سړى باندې چې د ابن عمر رضي الله عنهما په كيسه كې (رجعت) په معنى لغوي باندې حمل كوي.[۲]

---

[۱] نيل الأوطار، كتاب الطلاق، باب النهى عن الطلاق فى الحيض ج:۶ص:۲۵۳ طبع مصطفى البابى، بيروت)

[۲] وعند الدار قطنى فى رواية شعبة عن أنس بن سيرين عن ابن عمر فى القصة، فقال عمر: يا رسول الله! أفتحتسب بتلك التطليقة؟ قال: نعم. ورجاله الى شعبة ثقات، وعنده من طريق سعيد بن عبدالرحمٰن الجمحى عن عبيدالله بن عمر عن نافع عن ابن عمر "أن رجلا قال: انى طلقت امرأتى ألبتة وهى حائض، فقال: عصيت ربك، وفارقت امرأتك، قال: فان رسول الله صلى الله عليه وسلم ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

او تول بحث خو هغه وخت دی چې کله دا تسلیم کړي چې د رجعت د لفظ یو داسې لغوي معنی هم شته چې د ابن عمر رضي الله عنهما په احادیثو کې مراد اخیستل کیږي. لیکن کوم سړي چې د لغت د کتابونو مطالعه کړې وي په هغه باندې به واضحه وي چې د مراجعت د لفظ لغوي معنی په هر هغه صورت کې متحقق ده چې کله سړی د ښځې سره په کومه معامله کې خبرې اترې وکړي او دا عامه معنی په احادیثو کې قطعاً مراد نه شي اخیستلی. مګر دا چې شوکاني دې لفظ ته څه نوې معنی واچوي، چې د کتاب، سنت، اجماع فقهاء ملت او د لغت علی الرغم د شوکاني ددې بې دلیله رایې موافق وي

ددې تقریر نه واضحه شوه چې د ابن عمر رضي الله عنهما په کیسه کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا ارشاد چې ده ته وواېه چې خپلې ښځې ته رجوع وکړي، خپله په معنی شرعي باندې نص ده، ددې لپاره د دارقطني تخریج شوي روایاتو هم حاجت نشته.

پاتې شوه د ابن حزم په محلي کې دا وینا چې: ځینې خلکو وویل چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ابن عمر رضي الله عنهما ته خپلې ښځې ته د رجوع کولو کوم حکم کړی وو دا ددې خبرې دلیل دی چې دا طلاق شمار شوی دی، مونږ په ځواب کې وایو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا ارشاد ستاسو د ګمان دلیل نه دی، ځکه ابن عمر رضي الله عنهما چې کله هغې ته د حیض په حالت کې طلاق ورکړ: نو بې شکه د هغې نه به یې اجتناب هم کړی وي، حضور صلی الله علیه وسلم هغه ته صرف دا حکم کړی وو چې خپله جدایي پرېږده! او ددې حالت نه لومړني حالت ته وګرځه![1]

ددې لومړني حالت نه د ابن حزم مراد که چېرته د طلاق نه مخکې حالت وي: نو بیا خو د ابن حزم له طرفه دا اقرار دی چې دا جمله د طلاق د واقع کېدلو دلیل دی او که چېرته د لومړني حالت نه مراد د اجتناب نه مخکې حالت وي؛ نو دا خو د لفظ نه لغوي معنی ده او نه شرعي. البته ممکنه ده چې دا معنی مجازي وي چې د اطلاق او تقیید په مناسبت سره د معنی شرعي نه اخیستل شوې ده. لیکن معنی مجازي مراد اخیستلو ضرورت هغه وخت وي چې کله څه داسې قرینه موجوده وي چې د معنی حقیقي مراد اخیستلو نه مانع وي، سوال دا دی دلته هغه

...بقیه د تیرمخ] أمر ابن عمر أن یراجع امرأته، قال: انه امرابن عمر أن یراجعها بطلاق بقی له، وأنت لم تبق ما تر تجع امرأتک، وفی هٰذا السیاق ردعلی من حمل الرجعة فی قصة ابن عمر علی المعنی اللغوی. (فتح الباری، کتاب الطلاق، باب اذا طلقت الحائض تعتد بذٰلک الطلاق ج: ۹ص: ۳۵۳ طبع دار نشر الکتب الاسلامیة، لاهور پاکستان)۔

۱] قال أبو محمد: .....وقال بعضهم أمر رسول الله صلی الله علیه وسلم بمر اجعتها دلیل علی أنها طلقة یعتد بها، فقلنا: لیس ذالک دلیلا علی مازعمتم لان ابن عمر رضی الله عنهما بلاشک اذ طلقها حائضًا فقد اجتنبها فانما أمره علیه السلام برفض فراقة لها وان یراجعها کما کانت قبل بلاشک. (المحلی لا بن حزم، کتاب الطلاق، تفسیر فطلقوهن لعدهن ج: ۱۰ ص: ۱۶۶رقم المسئلة: ۱۹۴۹. طبع دار الآفاق الجدیدة، بیروت)۔

کومه قرینه ده چې د حقیقت شرعیه نه مانع وي؟ ددې بیان نه پس د رسالې د لیکوال خبرې چې په کومه کنده کې غوارې وې غورخوه!
په ابو داؤد کې د ابوالزبیر د روایت دا لفظ مجمل دی چې فردها علی ولم یرها شیئاً. رسول الله ﷺ هغه په ما باندې وګرځوله او هغې لره یې هیڅ ونه ګڼله. دا ددې خبرې دلیل نه دی چې دا طلاق واقع نه شو، بلکې د واپس ګرځولو د لفظ نه دا استفاده کیږي چې دا په طلاق بینونت کې قطعاً موثر کیږي نه، رد او د امساک الفاظ په هغه رجوع کې استعمالیږي چې د طلاق رجعي نه پس وي
او که چېرته فرض شي چې په دې لفظ سره د طلاق نه واقع کېدل په کومه درجه کې مفهوم کیږي؛ نو واورئ! امام ابوداؤد ددې حدیث نقل کولو نه پس فرمایي: ټول احادیث ددې خلاف دي[1]. یعنې ټول احادیث ښیي چې ابن عمر رضي الله عنهما باندې یو طلاق شمار شوی، امام بخاري رحمه الله دا صراحتاً روایت کړی او داسې امام مسلم رحمه الله هم، څنګه چې مخکې تیر شوي[2]، ډیرو محترمو ذکر کړی دی چې د امام احمد رحمه الله مخامخ ذکر کړی شو چې طلاق بدعي نه واقع کیږي، امام احمد رحمه الله په دې باندې رد وکړ او وې فرمایل چې دا د روافضو مذهب دی.
او ابوالزبیر رحمه الله محمدبن مسلم مکي رحمه الله ته هغه ټولو لیکوالانو چې کومو په مدلسینو باندې کتابونه لیکلي دي، د مدلس راویانو په فهرست کې ځای ورکړی دی، پس د چا په نزد د مدلسینو روایت مطلقاً مردود دی؛ نو د هغوی په نزد به دده روایت مردود وي او کوم خلک چې د مدلس روایت په څه شرایطو سره قبلوي هغوی دده روایت هم په شرایطو قبلولی شي، مګر هغه شرایط دلته نشته، لهذا دا روایت به بالاتفاق مردود وي.
ابن عبدالبر رحمه الله وایي چې دا خبره د ابوالزبیر رحمه الله نه سبوا بل چا نه ده ویلې، دا حدیث یو ډېر لویې ډلې روایت کړی دی، مګر دا خبره څوک هم نه نقل کوي[3]، ځینو محدثینو ویلي چې ابوالزبیر رحمه الله ددېنه زیات څه بل منکر روایت نه دی نقل کړی، اوس که چېرته ابوالزبیر رحمه الله مدلس هم نه وي، صرف صحیحینو وغیره کې حدیث ابن عمر رضي الله عنهما د راویانو روایت دده خلاف وي؛ نو بیا به هم دده روایت منکر شمارل کېدو، زیاتي لا دا چې هغه مشهور مدلس دی.
پاتې شو هغه روایت چې هغه ابن حزم رحمه الله په طریقې د محمدبن عبدالسلام الخشني رحمه الله (د شوکاني په رساله کې خپله د هغه په قلم ددې راوي نسبت "الخشني" په ځای الحبي لیکلی

۱] سنن أبي داود، کتاب الطلاق، باب فی طلاق السُّنَّة ج: ۱ص: ۲۹۷ طبع ایچ ایم سعید.)_
۲] صحیح البخاری، کتاب الطلاق، باب اذا طلق الحائض ج: ۲ص: ۲۹۰، صحیح مسلم ج: ۱ص: ۴۷۶)
۳] فتح المالک بتبویب التمهید لا بن عبدالبر علی مؤطا مالک، کتاب الطلاق، باب الاقراء.......وطلاق الحائض، رقم الحدیث: ۵۲۴، حدیث سابع وأربعون لنافع عن ابن عمر ج: ۷ ص: ۳۲۰ طبع دار الکتب العلمیة، بیروت)_

دی، ددېنه په علم رجال کې د شوکاني مبلغ علم معلوم کیدی شي، عن محمدبن بشارعن عبد الوهاب الثقفي عن عبيدالله عن نافع عن ابن عمر رضی الله عنهما نقل کړی دی چې ابن عمر رضی الله عنهما د هغه سړي په باره کې چې هغه خپلې ښځې ته د هغې د حیض په حالت کې طلاق ورکړی وي فرمایلي چې دا به نه شمارل کیږي[1]، ابن حجر رحمه الله تخریج رافعي کې فرمايي چې. ددې مطلب دا دی چې هغه د سنتو خلاف وکړ، دا مطلب نه دی چې هغه به طلاق نه شمارل کیږي[2]. علاوه ددې نه چې دغه ټولګی اګرکه صحیح راویانو کې دی. لیکن دی په هغه خلکو کې دی چې د چا روایتونو چاڼ کیږي، مطلقاً نه قبلیږي: نو ځکه چې هغه د حدیثو په غلا او کذب وغیره سره متهم دی او ډیرو ناقدینو په دې کې کلام کړی دی، د ځینو اصحاب صحاح په نزد دده عدالت راجح ثابت شو؛ نو ځکه هغوی صرف دده هغه احادیث روایت کړي چې د نکارت نه سالم وو. امام بخاري رحمه الله دده نه په کثرت سره روایت کوي مګر هغوی هم دده دغه حدیث نه دی اخیستلی، الخشني رحمه الله اګر که ثقه دی، مګر د احادیثو په چاڼ کولو کې د امام بخاري رحمه الله په شان نه دی.

اودا دعوه بې حده د خندا خبره ده چې د مسند احمد روایت چې د ابن لهیعة عن ابی الزبیر عن جابر په سند سره مروي وي هغه د ابوالزبیر د روایت مؤید دی؛ نو ځکه مسند احمد متفرد راویانو باندې مشتمل کېدلو په بنا د اهل نقد په نزد په هغه کتابونو د حدیثو کې نه دی چې په هغې کې صرف د صحیح احادیثو درج کولو التزام شوی دی، ابن حجر رحمه الله ددې روایت دایره پراخولو نه مخکې چې د هغې دفاع کړې ده هغه صرف ددې مقصد لپاره چې ددېنه د موضوعي احادیثو نفی وشي، خواه ددې روایت د کوم بل راوي خلاف نه وي، څنګه چې حافظ ابو سعید العلائي په جامع التحصیل کې ذکر کړي دي او یاد روایت په طریقې د لیث نه دی او مسند احمد داسې غټ کتاب ددې خبرې څخه نه محفوظ کیږي دده د متفردو راویانو د ضبط کموالي په بنا د عنعنه په ځای سماع او تحدیث لره ذکرکړی دی، په داسې صورت کې ددې قسم روایت صحت د هغه خلکو په نزد څنګه ثابتېدی شي چې د روایت د چاڼ کولو د فن نه خبر وي.

او که چېرته د روایت صحت فرض کړی شي؛ نو بیا هم دې ته په حالت د حیض کې د ورکړل شوي طلاق عدم وقوع لپاره مؤید منل ممکن نه دي، څنګه زمونږ صرف په نوم مجتهد ګڼلی دی، ځکه چې ددې روایت الفاظ دا دي: **"لیراجعها فانها امراته،،**

۱`هغه دي دې ته رجوع وکړي ځکه چې هغه دده ښځه ده.

---

[1] المحلی لا بن حزم، کتاب الطلاق، رقم المسئلة: ۱۹۴۹ ج: ۱۰ ص: ۱۶۳ طبع دارا لآفاق الجدیدة۔

[2] تلخيص الحبير فی تخريج احاديث الرافعی الكبير لا بن حجر العسقلانی، كتاب الطلاق ج:۳ ص: ۲۰۶ حديث نمبر: ۱۵۹۲ باب نمبر:۴۸ طبع المكتبة الأثرية پاكستان۔

دا لفظ په حالت د حيض کې د طلاق د وقوع او د عدت تر ختمېدلو پورې د زوجيت د باقي پاتې کېدلو دليل دی. څنګه چې جمهور فقهاء ددې قائل دي. څکه چې مراجعت صرف د طلاق رجعي نه پس وي او دا ارشاد نبوي چې: هغه دده ښځه ده. ددې دواړو په منځ کې د تعلق زوجيت د بقا تصريح ده. بلکې دا روايت. د دويم روايت د اجمال تفسير کوي چې هيڅ شی نه دی. مراد دا دی چې طلاق په حالت د حيض کې داسې شی نه دی چې هغې سره بينونت (جداوالی) راشي. تر څو پورې چې عدت باقي وي. ددې تفسير نه پس د ابوالزبير روايت هم د نورو راويانو د روايت موافق کيږي.

او کوم روايت چې ابن حزم رحمه الله بطريق **همام بن يحيى عن قتادة عن خلاس عن عمرو** ذکر کړی دی چې هغه د داسې سړي په باره کې خپلې ښځې ته د هغې حيض په حالت کې طلاق ورکړي، فرمايلي دي چې هغه به په هيڅ نه ګڼل کيږي.[1]

په دې باندې خو لومړی اعتراض دا دی چې د همام په حافظه کې زيان ؤ.

علاوه ددېنه د هغه په مفهوم کې دوه احتماله دي. يو دا دی چې دا به داسې نه ګڼل کيږي چې هغه د سنتو موافق طلاق ورکړی دی، څنګه چې د بعضو په نزد د طلاق جمع کول خلاف سنت نه دي، دويم احتمال دا دی چې دا به طلاق نه ګڼل کيږي، مګر صحابه وو رضي الله عنهم کې چې کومه اجماع وه هغه د لومړني احتمال مؤيد ده او اخلاص په هغه خلکو کې نه دی چې په مسئلو کې شذوذ سره شهرت لري او د ابن عبدالبر رايه دا ده چې داسې قسمه ضميرونه هغه حيض طرفته راجع وي چې په کوم کې يې طلاق ورکړی دی، مطلب دا دی چې دا حيض به د ښځې په عدت کې نه شمارل کيږي.

د رسالې ليکوال د ابوالزبير "منکر" روايت د تائيد لپاره د جامع ابن وهب لاندې روايت چې د حضرت عمر رضي الله عنه نه مروي دی پېش کړ چې حضور صلى الله عليه وسلم د ابن عمر رضي الله عنهما په باره کې وفرمايل: ده ته ووايه چې هغه دې ته رجوع وکړي، بيا دې هغه ايساره کړي، تردې چې هغه پاکه شي، بيا هغې ته حيض راشي بيا پاکه شي، اوس ددې نه پس که چېرته غواړي؛ نو هغه دې ايساره کړي او که غواړي نو د کوروالي نه مخکې دې هغې ته طلاق ورکړي، دا هغه طريقه ده چې الله تعالى ښځې ته د طلاق ورکولو حکم فرمايلی دی او دا به يو طلاق وي.

دا د ليکوال فکري اختلال دی او د اور نه بچ کېدو سره په ګرمو ډبرو کې د پناه اخيستلو کوشش کوي، په دې حديث کې د حضور صلى الله عليه وسلم ارشاد دی: "وهي واحدة" (او دا يو طلاق شو) په دې بحث کې صريح نص دی چې په دې سره د جمهورو په دلايلو کې د زياتي يو بل دليل زياتونه ده، ابن حزم رحمه الله او ابن قيم رحمه الله ددې نه ځان خلاصولو لپاره زيات نه زيات کوشش

---

[1] همام بن يحيى عن قتادة عن خلاس عن عمرو أنه قال في الرجل يطلق امرأته وهي حائض قال: لا يعتدها (المحلى لا بن حزم، كتاب الطلاق ج: ١٠ ص: ١٦٣ رقم المسئلة: ١٩٤٩، طبع دارالآفاق الجديدة، بيروت)

کړی دی هغه دا چې په دې کې " مدرج" کېدلو احتمال دی. حال دا چې دا دعوه بې دلیله ده.
لیکن زمونږ د ځان جوړ شوي مجتهدین ددې ارشاد نبوي نه خان خلاصلولو لپاره یوه نوې طریقه جوړوي چې ددېنه د هغوی په خیال کې د حدیث مفهوم سرچپه کولو سره د دوی دلیل جوړیږي او هغه دا چې "و هي واحدة" ضمیر د نزدې والي په مناسبت هغه طلاق ته راجع کړی شي چې د "وان شاء طلق" سره فهم کیږي. (مطلب دا چې په حیض کې چې کوم طلاق ورکول شي د هغې نه دې رجوع وکړي، دا حیض تېر شی. بیا ددېنه پس دویم حیض تېر شی. اوس چې کوم طلاق ورکول شي د هغې په باره کې یې فرمایلي دي چې هغه به یو وي)
فرض کړئ! ضمیر هم دېته راجع دی، ددې نه قطع نظر په دې صورت کې چې دا جمله د فایدې نه به خالي وی او ددېنه هم قطع نظر چې د کوم طلاق په باره کې حضور ﷺ هدایت ورکولو ددې نه د کلام اوړېدل لازم راځي، لیکن سوال دی چې ددې نه د ابوالزبیر د روایت څه ادنی تائید د کوم ځای نه راوځي؟ زیات نه زیات ددې حدیث نه چې کومه خبره وځي هغه دا ده چې ابن عمر رضي الله عنهما خپلې ښځې ته په حالت د حیض کې طلاق ورکړ، حضور ﷺ هغه ته د حضرت عمر رضي الله عنه زباني حکم ورکړ چې دې ته رجوع وکړه، آینده به ده ته اختیار وي، خواه که دا ایساروي یا طلاق ورکوي او دا طلاق چې د هغې وقوع او عدم وقوع لاتر اوسه معلوم نه ده یو به شمار وي.
اوس دا طلاق چې د هغې وقوع په خارج کې لاتراوسه معلومه نه ده ددې په باره کې څوک وایي چې هغه به درې وي چې کله هغه په خارج کې واقع شي او متحقق شي؛ نو قطعاً هم یو به وي. لیکن ددې یو کېدل ددې منافي دي چې ددې نه مخکې هم په ښځه باندې حقیقتاً طلاق واقع شوی دی، څنګه چې د حدیث لفظ "دې ته رجوع وکړه" نه دا چې خپله معلومیږي.
غالباً محترم لیکوال په وسعت علوم، خصوصاً په خالص عربي لغت کې دې مقام ته رسېدلی دی چې نه خو هغه ته د اهل علمو نه د زده کړې ضرورت شته او نه د هغوی د مصادرو د تلاش کولو حاجت شته، تردې پورې چې دده په نزد چې کومه واقعه شوې ده او کوم شی چې د هغې وقوع محض فرض کړی شي، دا دواړه په یو صف کې ولاړ دي، دا صرف هم د موصوف پوښتنه ده چې چاته عدد وایي هغه کله د ذات په اعتبار سره عدد وي، کله د مرتبې په اعتبار سره او کله د هغې د آینده عدد جوړېدلو په اعتبار سره، حال دا چې دا صرف عجمي اعتبارات دي چې په عربیت کې داخل شوي دي؛ نو څکه ددې پرېښودل واجب دي.
اوس که چېرته "و هي واحدة" کې ضمیر د طلاق مفروض طرفته راجع وي؛ نو ددې جملې معنی به دا وي چې دا لومړی طلاق دی، پس دې سره به د ابن حزم رحمه الله، ابن قیم رحمه الله د جمهورو خلاف حجت ثابت شي؟ آیا ددې قسم له ځانه جوړ شوي مجتهدینو ته دا مشوره ورکول به مناسبه نه وي چې تراوسه تاسو بچي یئ! او یو طرفته شئ داسې نه چې چېرته په رش کې د خلکو تر پښو لاندې راشئ !!!

او ابن عمر رضي الله عنهما خپلې ښځې ته د حيض په حالت کې صرف يو طلاق ورکړى ؤ. څنګه چې د ليث په روايت کې دي، همداراز د ابن سيرين په روايت کې دي. چې په هغې باندې ليکوال خپله اعتماد کوي او دا خبره احمقانه ګرځوي چې د بعضې خلکو نه د شل کالو نه اوري او هغه يې صحيح ګڼله چې ابن عمر رضي الله عنهما په دې حالت کې درې طلاق ورکړي وو. امام مسلم رحمه الله د ليث او ابن سيرين د دواړو رواياتو نه په خپل صحيح کې تخريج کړى دى.[1]

علاوه ددېنه چې طلاق د حيض حالت کې باطل ګرځولو معنى به دا وي چې طلاق د ښځې په لاس کې ورکول شي، ځکه چې د حيض او د طهر علم هم د ښځې له طرفه کيدى شي، پس کله چې چا خپلې ښځې ته طلاق ورکړ او ښځې وويل چې هغه خو د حيض په حالت کې وه: نو سړى به باربار طلاق ورکوي تردې پورې چې هغه اعتراف وکړي چې طلاق په طهر کې شوى دى، يا سړى سترى کېدلو سره خپل ماته ومني او غير شرعي طور باندې هغه په کور کې اوسي، حال دا چې هغې ته علم دى چې هغه درې طهرونو کې جدا جدا درې طلاقه راکړي دي او ددېنه چې کوم مفاسد لازميږي هغه په کوم پوه سړى باندې پټ نه دي، په دې بحث کې د ليکوال له ځانه جوړ شوي نظرياتو د ترديد لپاره غالباً هم دومره بيان کافي دى.

(٤) په يو لفظ سره د درې طلاقو حکم

ليکوال ليکي:

د عامو خلکو خيال دى او هم دغه خبره د هغو جمهورو د اقوالو نه فهميږي چې کومو ددې بحث نه تعرض کړى دى چې د دريو طلاقو نه مراد دا دى چې څوک خپلې ښځې ته ووايي چې تاته، طلاق، هغوى ګڼي چې د متقدمينو په منځ کې د دريو طلاقو وقوع يا عدم وقوع کې کوم اختلاف وو هغه هم په دې لفظ کې يا ددې هم معنى الفاظو کې وو، بلکې دا خلک ټول احاديث او اخبار چې په هغې کې د دريو طلاقو ذکر راغلى دى، هم په دې باندې حمل کوي، حال دا چې دا محض غلط او عربي وضع بدلول او د لفظ صحيح او قابل فهم استعمال په ځاى يو باطل او ناقابل فهم استعمال طرف ته ګرځول دي، بيا دا خلک يو قدم نور مخکې لاړل او هغوى د لفظ "البتة" سره درې طلاقه واقع کړي چې کله طلاق ورکونکى د دريو نيت کړى وي، حال دا چې " تاته درې طلاقه" لفظ محال دى، نه دا صرف د الفاظو لوبه ده، بلکې د عقولو او افکارو سره لوبې دي، دا خبره قطعاً غير معقول ده چې په لفظ واحد درې طلاقه ورکولو مسئله د ائمه تابعينو او د دوى نه وروسته خلکو په منځ کې محل اختلاف وه، حال دا چې صحابه وو دا پيژندله هم نه او په هغوى کې يو هم دا مسئله په خلکو نافذه نه کړه، ځکه چې هغوى اهل لغت وو او د فطرت سليمه په بنا په لغت کې محققين وو، هغوى صرف داسې درې

---

[1] الصحيح لمسلم، باب تحريم طلاق الحائض بغير رضاها ج: ١ص:٤٧٦، ٤٧٧، طبع قديمى كراچى)۔

طلاقه نافذ وګرځول چې تکرار سره وو او دا خبره ماته شل کاله مخکې معلومه شوه او ما په دې کې تحقیق وکړ او اوس زه په دې کې خپل ټولو هغو خلکو سره چې اختلاف لري اختلاف کوم او دا ثابتوم چې د کوم سړي "تاته درې طلاقه" په شان الفاظو سره صرف یو طلاق واقع کیږي، د الفاظو په معنی باندې د دلالت په اعتبار سره هم او بداهت عقل په اعتبار سره هم او په دې فقره کې، درې، لفظ په انشاء او ایقاع کې عقلاً محال او د لغت په لحاظ سره باطل دي، نو ځکه دا محض لغو دي، په کومه جمله کې چې دا الفاظ وي په هغې کې په کوم شي باندې دلالت نه کوي او زه دا هم ثابتوم چې د تابعینو او د دوی نه وروسته خلکو د درې طلاقو په مسئله کې چې کوم اختلاف دی هغه صرف په دې صورت کې دی چې کله درې طلاقه پرلپسې ورکول شوي وي او عقود معنوي حقائق دي چې د هغې په خارج کې هیڅ وجود نشته. سېوا ددېنه چې دا د الفاظو په ذریعې سره وجود ته راولي، پس "تاته طلاق" لفظ سره حقیقت معنوي په وجود کې راځي او هغه دی طلاق، او کله چې دې لفظ سره طلاق واقع شي؛ نو د دې نه پس د درې لفظ ویل محض لغو دي، ځنګه چې ما خرڅ کړو، نه پس څوک د بیع د ایجاد او انشاء په قصد سره د دریو لفظ ووایي؛ نو دا به محض لغو وي او دا چې مونږ څه ویلي دي دا بالکل بدیهي دي، یو داسې سړي چې په معنی کې یې د غور، فکر، تحقیق او تدقیق نه کار اخیستلی وي په شرط د انصاف په دې کې ولې او څنګه نه شي ویلی. (از ص ۴۴ تا ۴۹ متفرقاً)

دا هغه نکته ده چې لیکوال د درې طلاقو په باره کې خپله رساله کې بعضې ځایونه لیکلي: که چېرته تاسو دا ټولې خبرې د دلیل او حجت د مطالبې نه بغیر قبول نه کړئ؛ نو د لیکوال په نظر کې به غیرمنصف وګوځول شئ! د فقه او اسلام د خوار حالئ ماتم وکړئ، چې د دین په معامله کې برخود غلط (خپل متعلق غلط رایه قائمولو والا) داسې بهادري سره خبره کوي اوهغه هم په داسې پاکیزه ملک کې چې د عالم اسلام قبله یې علم ده، ددې باوجود ددې تنبیه نه شي ورکولی.

لیکوال د درې طلاقو په مسئله کې د صحابه وو او تابعینو په منځ کې د اختلاف تخیل پیش کوي، حال دا چې دده دې ځانته خیال نه سېوا ددې اختلاف هیڅ وجود نشته اونه "تاته درې طلاقه" لفظ سره طلاق ورکول د صحابه او تابعینو لپاره څه غیر معروف شی وو، بلکې دا خو صحابه وو هم پیژندو او تابعینو هم او عربو هم او که چېرته جاهل وي؛ نو زمونږ دا ځان نه جوړ شوي مجتهدین او د دوی دا وینا چې دا نکته هغه ته شل کاله مخکې معلومه شوې وه، وایي چې عقلي اختلال د پیدایش نه ده سره وو، په دې سلسله کې خبر او انشاء او طلبي او غیر طلبي په منځ کې چا هم فرق نه دی کړی، بلکې فقهاء امت. تاته درې طلاقه، لفظ لره بینونت کبری کې نص شمارلی دی، په خلاف د لفظ "البتة" چې ددې په باره کې د عمربن عبدالعزیز رحمه الله قول مشهور دی (چې دې سره درې طلاقه واقع کیږي، ځنګه چې مخکې راځي) او فقهاء "البته" دغسې الفاظو کې چې ویلي دي، که چېرته په دې سره د درې طلاقو نیت کړی وي؛ نو

درې طلاقه واقع کیږي، هغه هم ددې خبرې دلیل دی چې درې طلاقه په یو وخت کې واقع کېدی شي

زمونږ د قول په ظاهري دلایلو کې یو هغه حدیث دی چې هغه بیهقي په سنن کې او طبراني وغیره په روایت د ابراهیم بن عبدالاعلی سوید بن غفله نه تخریج کړی دی، هغه فرمايي چې عائشه بنت فضل د حضرت حسن بن علی رضی الله عنهما په نکاح کې وه، کله چې دده سره بیعت خلافت وشو؛ نو د هغه بي بي ده ته مبارکي ورکړه، حضرت حسن رضی الله عنه وفرمایل، ته د امیرالمومنین (علی بن ابی طالب رضی الله عنه) په قتل باندې خوشحاله شوې؟ تاته درې طلاقه، او هغې ته یې د لسو زرو عطیه (متعه) ورکولو سره فارغه کړه، ددې نه پس یې وفرمایل که چېرته ما د خپل نیکه (رسول الله ﷺ) نه دا خبره نه وی اوریدلی، یایې دا وفرمایل که چېرته ما د خپل والد صاحب نه د خپل نیکه دا حدیث نه وی اورېدلی چې رسول الله ﷺ وفرمایل کله چې سړی خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړي، خواه که په جدا جدا طهرونو کې یې ورکړی وي یا یې درې طلاقه مبهم ورکړي وي؛ نو هغه ښځه دده لپاره حلاله نه پاتې کیږي تر دې چې هغه دویم ځای نکاح وکړي؛ نو ما به دې ته رجوع کړې وه[1]، حافظ ابن رجب حنبلي په خپل کتاب، **بیان مشکل الاحادیث الواردة فی ان الطلاق الثلاث واحدة**، کې وروسته له دې چې دا حدیث یې په سند سره نقل کړی دی چې ددې سند صحیح دی.

حضرت عمر رضی الله عنه چې ابوموسی اشعري رضی الله عنه ته کوم خط لیکلی وو په هغې کې یې دا هم لیکلي وو چې کوم سړي خپلې ښځې ته وویل: "تاته درې طلاقه" نو دا به هم درې شمار وي، دا ابونعیم روایت کړی دی.

امام محمدبن حسن، کتاب الاثار، کې په خپل سند سره د حضرت ابراهیم بن یزید نخعي نه روایت کوي چې هغوی ددې سړي په باره کې چې یو طلاق ورکولو سره د درې او درې طلاقه ورکولو سره د یو طلاق نیت وکړي، فرمایلي یې دي که چېرته هغه یو طلاق ووایي؛ نو یو به وي او دده د نیت هیڅ اعتبار نشته او که چېرته یې درې طلاقه ویلي وي؛ نو درې به واقع

---

[1] عن ابراهیم بن عبدالأ علی عن سوید بن غفلة قال: کانت عائشة الخثعمیة عند الحسن ابن علی، فلما قتل علی رضی الله عنه قالت: لتهنئک الخلافة! قال : بقتل علی تظهر ین الشماتة، اذ هبی فانت طالق یعنی ثلا ثًا، قال: فتلفعت بثیابها وقعدت حتّی قضت عدّتها فبعث الیها ببقیة بقیت لها من صداقها وعشرةَ آلاف صدقة فلما جاء ها الرسول قالت: "متاع قلیل من حبیب مفارقَ" فلما بلغه قولها بکی ثم قال: لو لا انی سمعت جدّی او حدثنی أبی أنه سمع جدّی یقول: أیمار جل طلق امرأته ثلا ثًا عند الاقراء أوثلا ثا ،مبهمة لم تحل له حتّی تنکح زوجًا غیره، لراجعتها. (السنن الکبريٰ للبیهقی، کتاب الخلع والطلاق، باب ما جاء فی امضاء الطلاق الثلاث وان کن مجموعات ج: ۷ ص: ۳۳۶، طبع دارالمعرفة بیروت). أیضًا: اعلاء السُنن، کتاب الطلاق، تتمة الرسالة: ان الطلاق الثلاث....الخ ج: ۱۱ ص: ۷۰۴، طبع ادارة القرآن کراچی)۔

وي او دده د نیت اعتبار نشته، امام محمد رحمه الله فرمايي مونږ دا قول اخلو او هم دا د ابوحنیفه قول دی.[۱]

حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله وفرمایل څنګه چې په مؤطا کې دي. چې طلاق زر خله وي؛ نوبیا هم د "البته" لفظ په دې کې هیڅ نه پرېښوده. چا چې البته طلاق ورکړو هغه په آخري نښانه باندې غشی وغورځولو[۲]، دا دده رایه د "البته" لفظ په باره کې ده. لاپاتې شو د درې طلاقو لفظ وي.

امام شافعي رحمه الله په کتاب الأم (ټوک: ۵ مخ: ۲۴۷) کې فرمايي چې که چا د بلې کومې ښځې ته راتلو سره وویل، تاته درې طلاقه. او بیا خپلو ښځو کې د کومې ښځې په باره کې یې وویل چې دا مراد وه؛ نو هم به په دې باندې طلاق واقع کیږي[۳]

عربي شاعر وايي: وام عمرو طالق ثلاثا (ام عمرو ته درې طلاقه) دا شاعر د خپل حریف سره مقابله کوله، هغه ته د شعر بله قافیه ملاو نه شوه؛ نو هغه خپلې ښځې ته طلاق ورکولو وخت کې هم دا مصرعه وتړله.

یو بل عربي شاعر وايي:

و انت طلاق و الطلاق عزيمة ثلاث ومن يخرق اعق واظلم

فبيني بها ان كنت غير رفيقة وما لامرى بعد الثلاث تندم

ژباړه: تاته درې طلاقه، او طلاق څه د خندا مذاق خبره نه ده او څوک چې موافقت نه کوي هغه د تېولو نه زیات ظالم او قطع تعلق کاتې کولو والا دی، لهذا که چېرته ته رفاقت نه غواړې؛ نو درې طلاقه اخیستلو سره جدا شه او د درې نه پس ته د سړي لپاره د اظهار ندامت موقع هم باقي نه پاتې کیږي.

امام محمد بن حسن رحمه الله نه امام کسائي ددې شعر مطلب او حکم پوښتنه وکړه، امام محمد بن حسن رحمه الله چې کوم جواب ورکړ امام کسائی هغه بې حده خوښ کړ، څنګه چې د شمس

---

[۱] عن ابراهيم فى الذى يطلق واحدة وهع ينوى ثلاثًا وهوينوى واحدة قال: ان تكلم بواحدة، وليست نيته بشيئ، وان تكل بثلاث كانت ثلاثًا، وليست نيته بشيئ، قال محمد: وبهٰذا كله نأخذ وهو قول أبى حنيفة رحمه الله تعالى. (كتاب الآثار ص: ۲۷۷، رقم الحديث: ٤٨٧، كتاب الطلاق، باب من طلق ثلاثًا أوطلق واحدة)۔

[۲] فقال عمر بن عبدالعزيز **سوال:** لو كان الطلاق ألفًا ما أبقت البتة منه شيئًا من قال البتة فقد رمى الغاية القصوى. (مؤطا امام مالک، كتاب الطلاق، باب ،ما جاء ألبتة ص: ٥١١ طبع مير محمد)۔

[۳] (قال الشافعى) ولو أرى امراة من نسائه مطلعة، فقال: أنت طالق ثلا ثًا وقد اثبت أنها من نسائه ....فاذا قال لواحدة منهم هى هٰذه وقع عليها الطلاق. (كتاب الأمّ للامام الشافعى، كتب الطلاق، باب الشک واليقين فى الطلاق ج :۵ ص: ۲۸۱ طبع دار الفكر، بيروت)۔

الائمه سرخسي رحمه الله په المبسوط کې دی[۱]، او نحويانو ددې شعر په وجوه اعراب کې اوږد کلام کړی دی،

د کوم لالچي (ماده پرست) دا مقدور نه ده چې هغه د ائمه نحوې عربيت کوم امام نه څه داسې خبره نقل کړي چې د درې طلاقو په لفظ واحد ورکولو سره منافي وي. د سيبويه، الکتاب، د ابوعلي فارسي، ايضاح، د ابن جني، خصائص، د ابن يعيش، شرح مفصل، او د ابوحيان، ارتشاف، وغيره امهات کتابونه واخلئ او څومره چې غواړی وې ګورئ. مګر تاسو ته به يو لفظ هم زمونږ د دعوې خلاف ملاو نه شي، اې د ځان نه جوړ شوو مجتهدينو! تاسو دا دعوه څنګه کوئ چې درې طلاقه په لفظ واحد سره نه صحابه پيژندلو او نه تابعينو. نه فقهاوو، نه عربو، د هغوی دلته د درې طلاقو ورکولو کوم صورت ددې نه سيوا نشته چې د طلاقو لفظ درې ځله تکرار کړی، دا ټول په صحابه وو، تابعينو، تبع تابعينو. فقهاء دين، عرب او علوم عربيه باندې دروغ دي، تاسو ګورئ چې هغه د حضور ﷺ لمسي حضرت حسن رضي الله عنه چې صحابي دی هغه هم پيژندلو، دده والد او نيکه هم پيژندلو.

حضرت عمر رضي الله عنه او ابوموسی رضي الله عنه پيژندلو، ابراهيم نخعي پيژندلو چې د هغه په باره کې امام شعبي رحمه الله فرمايي: ابراهيم د خپل ځان نه پس د خپل ځان نه لوی عالم پرې نښود، نه حسن بصري رحمه الله، نه ابن سيرين رحمه الله، نه اهل بصره کې، نه اهل کوفه کې او نه اهل حجاز او شام کې او د چا په باره کې چې ابن عبدالبر رحمه الله په التمهيد کې د هغه د مرسل احاديثو د حجت کېدلو ذکر کولو وخت کې چې څه يې ليکلي دي هغه قابل د کتو دي.[۲]

او دا حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله، امام ابوحنيفه هم پيژندلو، هغه امام چې ځانته د علومو عربيه وو په غيرت کې آباد وو، هغه امام محمد بن حسن رحمه الله پيژندلو چې د هغه په باره کې موافق و مخالف متفق اللفظ دي چې هغه په عربيت کې حجت وو، امام شافعي رحمه الله پيژندلو، هغه امام قرشي چې د ائمه په منځ کې ځانله وو، ددې دواړو نه مخکې عالم دار الهجرت امام مالک رحمه الله هم ده پيژندلو، ددې بيان نه پس به آيا د ليکوال تندی په پښېمانتيا سره خوله شي؟ او دده په يقين به څه تبديلي واقع شي؟

---

۱ [وذکر ابن سماعة رحمه الله تعالى أن الکسائى رحمه الله تعالى بعث الى محمد رحمه الله تعالى بفتويٰ فدفعها الى فقر أنها عليه ما قول القاضى الامام فيمن يقول لامرأته ....کم يقع عليها، فکتب فى جوابه: ان قال ثلاث مرفوعا تقع واحدة، وان قال ثلاث منصو با يقع ثلاث لأنه اذا ذکره مرفوعاکان ابتداء فيبقى قوله أنت طالق فتقع واحدة وان قال ثلاث منصوب على معنى البدل أو على التفسير يقع به ثلاث.(المبسوط للسرخسى، کتاب الطلاق، باب ما تقع به الفرقة مما يشبه الطلاق ج:۶ ص:۷۷ طبع دار المعرفة: بيروت)۔

۲] التمهيد لابن عبدالبر، کتاب الطلاق، باب الاقراء وعدة الطلاق وطلاق الحائض ج:۷ ص:۳۱۸ رقم الحديث:۵۲۴، حديث سابع واربعون لنافع عن ابن عمر، طبع دار الکتب العلمية، بيروت)۔

او په انشاء کې عدد لره لغو کول شايد يو خوب وي چې ليکوال وکتلو او هغه په دې باندې د احکامو بنياد کېښود او د عدد د لغو ګرځولو خبره مؤلف ته د تجربه کار اصوليينو يوې ډلې ددې قول نه فهم کړې ده چې د عدد مفهوم نه وي او ددېنه به ليکوال دا ګڼلي وي چې د کوم مفهوم نه وي هغه لغو وي؛ نو دا يو داسې انکشاف دی چې په هغې کې څوک د موصوف مقابله نه شي کولی، د داسې قسم فهم نه د لله تعالی پناه غوښتل پکار دي.

هبه کوونکی، عاريت ورکوونکی، طلاق ورکوونکی، بيع کوونکی او آزاد کوونکی دا ټول خلک په انشاء کې څومره عدد غواړي واقع کولی شي، مثلاً هبه والا وايي چې ما دا غلام فلانکي سړي ته هبه کړو؛ نو دا هبه به په ټولو غلامانو واقع کيږي، طلاق ورکولو والا خپلو څلورو ښځو وايي، تاته طلاق، نو په هغوی کې به په هر يوې باندې طلاق واقع کيږي. څنګه چې حضرت مغيره بن شعبه رضي الله عنه کړي وو، بائع يا عاريت ورکولوونکی يا غلام لره آزادوونکی وايي چې ما دا کور خرڅ کړو "مادا کور په عاريت باندې ورکړو" ما دا غلامان آزاد کړه. په دې کې د هر يو لپاره لفظ واحد کافي دی، د تکرار د لفظ حاجت نشته، ښکاره خبره ده چې هغه مصدر چې هغې لره انشاء افعال متضمن دی که چېرته مونږ د مفعول مطلق په ذريعې سره ددې افاده کول غوښتل؛ نو داسې عدد به يې ذکر کولو چې د غلامانو د ښځو او د کورونو د تعداد مطابق وای، مګر دې مثالونو کې د مفعول ذکر کولو نه پس د مفعول مطلق عددې ذکر کولو حاجت پاتې نه شو او د سړي د خپلې ښځې د درې طلاقو مالک کېدل ده ته صرف د شرع نه حاصل شوی دی، د کوم خاص لغت سره ددې هيڅ علاقه نشته، بلکې ټول لغات په دې کې برابر دي، لهذا د رسالې د ليکوال دا ويل چې د انت طالق ثلاثا، ،لفظ سره طلاق ورکول د لغت له مخې باطل دي او کوم خلک چې دې لفظ سره وايي دا د هغوی په کلام کې محض د عجميت له وجې داخل شوی دی، دا يو بې معنی او بې مقصده خبره ده، دا خبره په هغه صورت کې بامعنی کېدلی شوه، که چېرته د مسلمانانو د شرع خلاف د عجميانو په شرع کې سړي خپلې ښځې ته د درې طلاقو ورکولو اجازه وای، حال دا چې د مسلمانانو شرع سړي ته د درې طلاقو اختيار ورکړی دی، خواه که په يو وخت کې يې ورکوي او که په جدا جدا وختونو کې، زمونږ بحث د شرع اسلام نه سېوا کوم په بل شريعت نه دی، نه د مسلمانانو ورونو د طلاق نه سېوا د کوم بل مذهب او ملت خلکو د طلاق په باره کې خبره ده، خواه که هغه د هر رکن نه وي.

مسلمان چې کله خپلې ښځې ته طلاق ورکول غواړي؛ نو يا خو خلاف سنت درې طلاقه په لفظ واحد په طهر کې يا حيض کې ورکړي، يا د سنتو مطابق درې طلاقه درې جدا جدا طهرونو کې ورکړي، طلاق خواه که کوم لغت کې وي، عربی کې وي، يا فارسی کې وي، يا حبشی وي، ددې لغاتو په منځ کې هيڅ فرق نشته، بهر حال کله چې سړی طلاق ورکول غواړي؛ نو لومړی به د يو يا د دوه طلاقو اراده کوي، بيا به داسې لفظ ذکر کوي چې دده مراد ادا کړي،

لهذا هم هغه طلاق به واقع شي چې د کوم ده اراده کړې وه، خواه که د يو، خواه که د دوه، خواه که د دريو، پس د انشاء لفظ د ده د ارادې مطابق وشو.

او په انشاء کې د عدد د لغو کېدلو دعوه په هغه دعوو کې دي چې د هغې اولاد بې نسبه دی، ځکه چې مخکې واضحه شوې ده چې کله ضرورت راشي: نو مفعول مطلق عددي لره د فعل نه پس ذکر کېدی شي او په دې کې د خبر، انشاء او د طلبي او غيرطلبي هيڅ فرق نشته، نه د لغت په اعتبار سره، نه د نحو په لحاظ سره، ځکه چې په دې کې اختيار صرف شريعت ته سپارل شوی دی څنګه چې مخکې ذکر شو.

چېرته چې نص موجود وي هلته د قياس اسونه زغلول يو احمقانه حرکت دی، علاوه ددې نه چې تسبيح وتحميد، تهليل و تکبير او تلاوت و لمونځ وغيره عبادات دي چې په دې کې اجر په قدر د مشقت دی او په اقرار د زنا، حلف، لعان او قسامت کې عدد د تاکېد لپاره دی او دا منصوص د تعداد په ادا کولو سره حاصلېدی شي، په خلاف زمونږ په دې مسئله کې چې طلاق خو نه عبادت دی، نه په دې کې عدد د تاکېد لپاره دی چې په دې باندې يا په هغې باندې قياس کړی شي، ګورئ يو عدد هغه وي چې د هغې په اقل باندې اکتفا کېدلی شي (مثلاً طلاق) او يو هغه دی چې په هغې کې په اقل باندې اکتفا نه شي کېدلی (مثلاً اقرار زنا، حلف، لعان او قسامت) اخر اول الذکر لره په مؤخرالذکر باندې څنګه قياس کېدلی شي؟ او د وجې فرق نه باوجود قياس کول نور هم احمقانه خبره ده.

د محمود بن لبيد په حديث کې دي چې يو سړي خپلې ښځې ته په يو وخت کې درې طلاقه ورکړي ؤ، په دې باندې حضور ﷺ سخت غوسه شو[١]، ددې په باره کې ليکوال ليکي:

"زما غالب ګمان دا دی چې دا هم رکانه ؤ" اې ځوانه! مونږ د غالب ګمان لرې ساته چې هر کله ستا يقين هم سراسر غلط دی نو د غالب ګمان به دې څه حال وي؟ او د محمود بن لبيد حديث هغه وخت چې صحيح ومنل شي، د اهل استنباط په نزد په يوه طريقه هم په عدم وقوع باندې دلالت نه کوي، البته ګناه باندې دلالت کوي او په دې کې هم د امام شافعي رحمه الله او د ابن حزم رحمه الله اختلاف ده، مګر مونږ د ګناه کېدلو او نه کېدلو په بحث کې پرهوتل نه غواړو، بلکې ابوبکر بن عربي روايت نقل کړی دی چې حضور ﷺ په هغه سړي باندې درې طلاقه نافذ کړي وو[٢]، او توسع في الروايات کې د ابن عربي څخه موجود دی هغه اهل علمو ته معلوم دی او

١]قال سمعت محمود بن لبيد قال أُخبِرَ رسول الله صلى الله عليه وسلم عن رجل طلق امر أته ثلاث تطليقات جميعًا فقام غضبانًا ثم قال: أيلعب بكتاب الله وانا بين أظهرِكم؟ حتّٰى قام رجل وقال: يا رسول الله! ألَا أقتله؟ (سنن نسائی ج:٢ ص:٩٩ ا الثلاث المجموعة وما فيه من التغليظ، طبع قديمی کتب خانه)_

٢]القبس فى شرح مؤطا ابن أنس للقاضى أبي بكر بن العربي، كتاب الطلاق، باب ما جاء فى ألبتة ج: ٣ ص:٩٥ طبع دار الكتب العلمية، ايضًا اوجز المسالک، الطلاق، ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

حافظ ابن حجر ته په هر شي کې هر قسم اقوالو نقل کولو عجیبه مینه ده. هغه په یو کتاب کې تحقیق کوي او په دویم کتاب کې کلام لره بې تحقیقه پرېږدي او دا دده د کتابونو عیب شمار شوی دی، د محمود بن لبید په باره کې د هغه د اقوالو اختلاف همددې قبیلې څخه دی، تحقیق دا دی چې محمود بن لبید ته سماع حاصله نه ده، څنګه چې په فتح الباري کې دي[1] او دا کتاب د هغه د خوښې په کتابونو کې دی، په خلاف د اصابه. او اصابه کې یې چې څه لیکلي دي هغه د مسند د بعضې نسخو نقل دی او مسند په هر شي کې محل د اعتماد نه دی، اګر که ابن المذهب او قطعي په څېر حضرات دده په روایت کې منفرد وي.

او د رکانه په درې طلاقو ورکولو کې د ابن اسحاق کوم روایت په مسند کې دی، په دې باندې به بحث مخکې راځي او کله چې سند مخامخ موجود وي؛ نو د ضیاء تصحیح څه کار ورکولی شي؟ ضیاء خو حدیث خنصر په راز هم تصحیح کوي، بعضې سخت خوښې خلک مسند احمد کې چې هر څه دي دا ټول صحیح ګرځوي او مونږ د خصائص مسند په تعلیقاتو کې د حافظ ابن طولون نه ددې نظریې غلطي نقل کړې ده، لهذا دا خلک پرېږدئ! او د رکانه په حدیث باندې آینده بحث کې د خبرو انتظار وکړئ!

او درې طلاقه په لفظ واحد سره واقع کېږي، ددې یو دلیل حدیث د لعان دی چې د هغې تخریج په صحیح بخاري کې شوی دی، عویمرعجلاني رضی الله عنه په مجلس د لعان کې وویل چې یا رسول الله ﷺ ! که چېرته زه دا خپل ځان سره وساتم؛ نو ګویا ما په دې باندې د دروغو تهمت ولګولو، پس هغه د حضور ﷺ د حکم نه مخکې دې ته درې طلاقه ورکړه[2]، اوپه کوم روایت کې دا نه دي راغلي چې حضور ﷺ په دې باندې نکیر فرمایلی وي، پس دا د درې طلاقو په یو لفظ باندې د واقع کېدلو دلیل دی، ځکه چې دا ممکنه نه وه چې خلک د درې طلاقو په لفظ واحد سره واقع کېدلو باندې پوهېدی، نو حضور ﷺ به ددې اصلاح ضرور فرمایله، ددې حدیث نه ټول امت هم دا اخلي، (چې درې طلاقه په لفظ واحد سره واقع کېږي) حتی چې ابن حزم هم دا ګڼلي دي، هغه لیکي:

....بقیه د تیرمخ] باب ما جاء فی البتة ج:۱۰ ص:۱۸ طبع دولة الامارات العربیة المتحدة)۔

[1] الحدیث أخرجه النسائی ورجاله ثقات، لکن محمود بن لبید ولد فی عهد النبی صلی لله علیه وسلم ولم یثبت له منه سماع.(فتح الباری،کتاب الطلاق،باب من جواز الطلاق الثلاث ج:۹ ص: ۳۶۲ رقم الحدیث: ۵۲۶۱، طبع لاهور)

[2] کذبت علیها یا رسول الله ان امسکتها، فطلقها ثلاثًا قبل أن یامره رسول الله صلی الله علیه وسلم. (بخاری، کتاب الطلاق، باب من أجاز طلاق الثلاث ج:۲ص:۷۹۱، طبع نور محمد کراچی)۔

عویمر رضی الله عنه هغې ښځې ته طلاق ورکړ چې هغه دده ښځه ده، که چېرته درې طلاقه په یو وخت کې واقع کېدلی نه شوه؛ نو حضور ﷺ به ضرور نکیر فرمایلی وو[١]

او امام بخاري هم ددې حدیث نه هم هغه ګڼلې دي چې ټول امت ګڼلي دي؛ نو ځکه هغه "باب من اجاز طلاق الثلاث" لاندې لومړی هم دا حدیث نقل کړی دی، ددې نه پس حدیث د عسیله او بیا د حضرت عایشې رضی الله عنها حدیث د هغه سړي په باره کې چې درې طلاقه یې ورکړي وو، جواز نه ددې مراد دا دی چې د درې طلاقو په جمع کولو کې ګناه نشته، څنګه چې د امام شافعي رحمه الله او ابن حزم رایه ده، مګر د جمهورو مذهب دا دی چې درې طلاقه په یو وخت کې ورکولو کې ګناه شته، څنګه چې ابن عبدالبر په (الاستذکار) کې په تفصیل سره لیکلي دي[٢]

او مونږ دلته ددې مسئلې د تحقیق په لټه کې نه یو، د امام بخاري مطلب دا نه دی چې درې طلاقه په لفظ واحد واقع کېدلو کې څه اختلاف دی؛ نو ځکه دا مفهوم د امام بخاري رحمه الله د الفاظو خلاف کېدلو نه علاوه د حق خلاف هم دی، ځکه چې درې طلاقه په یو وخت کې واقع کېدل ددې ټولو حضراتو متفق علیه مسئله ده چې د چا قول لائق الاعتبار وي، څنګه چې ابن التین ویلي دي، اختلاف که چېرته نقل شوی دی؛ نو صرف د کومې غلطی له مخې یا دداسې سړي نه چې د هغه اختلاف په څه کې نه دی.

ابن حجر رحمه الله نه دلته هیره شوې ده؛ نو ځکه د امام بخاري رحمه الله الفاظو دې مفهوم لره شاملېدل هم تجویز کړي دي، ددې منشاء دا ده چې هغه ابن مغیث په راز خلکو باندې اعتماد کړی دی، حال دا چې د کوم محدث لپاره داسې سړي باندې اعتماد کول صحیح نه دي، تر څو پورې چې د قابل اعتماد راویانو د سند نه اختلاف نقل نه کړی شي، ددې بحث انتظار ددې په موقع باندې وکړئ!

د رسول الله ﷺ نه د فقهاوو صحابه رضی الله عنهم نه، تابعینو نه او وروسته مشرانو نه ډېر احادیث نقل دي، چې په هغې کې ذکر شوي چا چې خپلې ښځې ته زر طلاقه ورکړي دي، چا سل طلاقه ورکړي دي، چا یو کم نوي، چا اته، چا د آسمان د ستورو په تعداد وغیره وغیره، دا

١]عن حدیث التعان عویمر العجلانی مع امرأته وفی آخره انه قال: کذبت علیها یا رسول الله ان أمسکتها، فطلقها ثلاثًا قبل أن یامره رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم قال: وأنامع الناس عند رسول الله وسلم. قال أبو محمد:لو کانت الطلاق الثلاث مجموعة معصیة لله تعالی لما سکت رسول الله صلی الله وسلم عن بیان ذالک فصح یقینا انها سُنّة مباحة. (المحلی، کتاب الطلاق، رقم المسئلة:)١٩٤٩ ج: ١٠ص:١٧٠، طبع دار الآفاق الجدیدة، بیروت)_

٢]الاستذ کار لا بن عبدالبر، کتاب الطلاق، باب ما جاء فی ألبتة ج:٦ص: ١١ رقم الحدیث:١١١٥ طبع دار الکتب العلمیة، بیروت)_

روايات مؤطا امام مالک، مصنف ابن ابي شيبه او سنن بيهقي وغيره کې مروي دي[۱]، دا ټول احاديث د دې مسئلې دليل دی چې درې طلاقه په لفظ واحد سره واقع کيږي. ځکه چې دا خبره ډيره لرې ده چې په صحابه کرامو رضي الله عنهم کې يو داسې صحابي موجود وي چې دا نه پيژني: د طلاقو تعداد صرف تر درې پورې دی، تر دې پورې چې هغوی يو بل پسې زرو پورې. سلو پورې، يا يوکم نوي خله پورې طلاق ورکولو کې لاړ شي او په دې اوږده موده کې په فقهاء صحابه وو رضي الله عنهم کې څوک هم دا ونه وايي چې د الله بنده، د طلاقو آخري حد بس صرف درې دی، د صحابه کرامو رضي الله عنهم په باره کې د دې خطا تصور هم محال دی. لهذا دا به تسليمول وي چې د طلاق ورکولو په وخت کې د طلاق ورکونکو الفاظ وو، يعنې سړی وايي: تاته زر طلاقه، دويم وايي تاته سل طلاقه، دريم وايي تاته يو کم نوي طلاقه، د دې ټولو الفاظو سره د طلاق ورکولو مقصد داسې طلاق وي چې په هغې سره بينونت کبری حاصل شي او دا يو داسې ښکاره خبره ده چې په دې کې په يوه طريقه هم د دروغو ګنجائش نشته.

يحيی ليثي د امام مالک نه روايت کوي چې ده ته دا حديث رسيدلی دی چې يو سړي عبدالله بن عباس رضی الله عنهما ته وويل: ما خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړي يی، د دې څه حکم دی؟ وې فرمايل درې طلاقه په دې باندې واقع شوي او اوه نوي طلاقو سره تا د الله تعالی د آيتونو پسې خندا وکړه، التهميد، کې ابن عبدالبر د دې سند ذکر کړی دی.[۲]

ابن حزم هم عبدالرزاق په طريقې، عن سفيان الثوري، سلمه بن کهيل نه روايت کوي چې مونږ ته زيد بن وهب دا حديث بيان کړو چې د حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه په خدمت کې يو سړي دا مقدمه پېش کړه چې هغه خپلې ښځې ته زر طلاقه ورکړي ؤ، حضرت عمر رضي الله عنه د هغه نه پوښتنه وکړه چې آيا واقعي تا طلاق ورکړی دی؟ هغه وويل چې ما خو خندا کوله، عمر رضي الله عنه په ده باندې دره پورته کړه او وې فرمايل: تاته په دې کې درې کافي وو، سنن بيهقي کې هم د شعبه په طريقې د دې مثل روايت دی.[۳]

۱]مؤطا امام مالک، کتاب الطلاق، فی ألبتة ص: ۵۱۰، أيضًا: مصنف ابن أبي شيبة، کتاب الطلاف فی الرجل يطلق امر أته ماة أو الفاف قول واحد ج:۵ ص:۱۲. سنن الكبريٰ للبهيقی، کتاب الخلع والطلاق باب ما جاء فی امضاء الطلاق الثلاث وان کن مجموعات ج: ۷ ص: ۳۳۳، ۳۳٤ طبع دار المعرفة بيروت، لبنان)_

۲] مالک انه بلغه أن رجلاً قال لابن عباس:انی طلقت امر أتی مائة تطليقة فماذا تريٰ علي؟ فقال له ابن عباس: طلقت منک بثلاث وسبع وتسعون اتخذت بها آيات الله هزوًا. (مؤطا امام مالک، کتاب الطلاق، باب ما جاء فی ألبتة ص: ۵۱۰، طبع مير محمد)_

۳]ما رويناه من طريق عبدالرزاق عن سفيان الثوری عن سماعة بن کهيل نازيد بن وهب انه رفع الی عمر بن الخطاب بر جل طلق امرأته ألفا فقال له عمر رضی الله عنه: اطلقت امرأتک؟ فقال: انما کنت ألعب، فعلاه عمر بالدرة وقال: انما يكفيک من ذالک ثلاث. (المحلی لا بن حزم ج: ۱۰ص:۱۷۲ رقم المسئلة:۱۹٤۹ وما الصحابة رضی الله عنهم).أيضا: سنن الكبريٰ للبيقی، کتاب الخلع...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

همداراز ابن حزم د وکیع په طریقې، عن جعفر بن برقان، معاویه بن ابی یحیی نه روایت کوي چې یو سړی حضرت عثمان رضی الله عنه ته راغلو او وې ویل چې ما خپلې ښځې ته زر طلاقه ورکړي دي، وې فرمایل هغه په درې طلاقو ستا نه باینه شوه.[۱]

همداراز د عبدالرزاق په طریقې عن الثوري، عن عمروبن مرة عن سعید بن جبیر روایت کوي چې ابن عباس رضی الله عنهما یو سړي ته چې هغه خپلې ښځې ته زر طلاقه ورکړي وو وفرمایل چې درې طلاقه هغه په تاباندې حراموي، باقي طلاقونه به په تا باندې دروغو کې حسابیږي چې په هغې سره تا د الله تعالی د آیتونو سره مذاق جوړ کړو، سنن بیهقي کې هم ددې مثل شته.[۲]

همداراز ابن حزم د وکیع په طریقې، عن الاعمش عن حبیب بن ابي ثابت حضرت علي کرم الله وجهه نه روایت کوي چې حضور صلی الله علیه وسلم هغه سړي ته چې هغه خپلې ښځې ته زر طلاقه ورکړي وي وې فرمایل: درې طلاقه هغه په تا باندې حراموي، الخ،[۳] ددې مثل په سنن بیهقي کې هم دی.[۴]

طبراني د حضرت عباده رضی الله عنه نه روایت کوي چې حضور صلی الله علیه وسلم د هغه سړي په باره کې چې هغه زر طلاقه ورکړي وي وې فرمایل: د دریو خو هغه ته حق حاصل دی باقي طلاقونه عدوان او ظلم دی، الله تعالی که غواړي؛ نو په دې باندې به دده نیوکه کوي او که غواړي؛ نو معاف به یې کړي.[۵]

...بقیه د تیرمخ] والطلاق، باب ماجاء فی امضاء الطلاق الثلاث وان کن مجموعات ج:۷ ص :۳۳٤ طبع دار المعرفة بیروت)_

۱] ومن طریق وکیع عن جعفر بن بران عن معاویة بن أبي یحيٰ قال: جاء رجل الی عثمان بن عفان فقال: طلقت امرأتي ألفًا، فقال: بانت منک بثلاث، فلم ینکر الثلاث(المحلی، لابن حزم: ۱۰ ص:۱۷۲،طبع بیروت)

۲] ومن طریق عبدالرزاق عن سفیان الثوری عن عمرو بن مرة عن سعید بن جبیر قال رجل لابن عباس طلقت امرأتي الفًا، فقال له ابن عباس:ثلاث تحرمها علیک وبقیتها علیک وزرًا اتخذت آیات الله هزوًا فلم ینکر الثلاث. (المحلی لا بن حزم ج:۱۰ص:۱۷۲، طبع بیروت)_

۳] عن حبیب بن أبي ثابت جاء رجل الی علی ابن أبي طالب رضی الله عنه فقال: انی طلقت امرأتي ألفًا، فقال له علی: بانت منک بثلاث. (المحلی لا بن حزم ج:۱۰ ص: ۱۷۲، طبع بیروت)_

٤] سنن الکبريٰ للبیهقی، کتاب الخلع والطلاق، باب ما جاء فی امضاء الطلاق الثلاث وان کن مجموعات ج: ۷ ص: ۳۳٤ طبع دار المعرفة بیروت)_

٥] عن عبادة بن الصامت رضی الله عنه قال: طلق جدی امراته له الف تطلیقة، فانطلقت الی النبی صلی الله علیه وسلم فسالته، فقال: أما اتقی الله جدک! أما ثلاثة فله، وأما تسعمائة وسبعه وتسعون فعدوان وظلم، ان شاء الله عذبه، وان شاء غفر له. (مجمع الزوائد ج: ٤ ص: ٤٤١، باب فیمن طلق أکثر من ثلاث، طبع دار الکتب العلمیة، بیروت). أیضًا: المحلی ج: ۱۰ ص: ۱۶۹)_

مسند عبدالرزاق کې جد عباده رضی الله عنه نه ددې مثل روایت دی مګر د عبدالرزاق په روایت کې علل دی

بیهقي د شعبه په طریقې، عن ابی نجیح، عن مجاهد روایت کوي چې یو سړي خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړه، ابن عباس رضی الله عنهما هغه ته وفرمایل "تا د خپل رب نافرماني وکړه او ستا ښځه ستا نه باینه شوه تا د الله نه خوف ونه کړ" ددې لپاره چې الله تعالی ستا لپاره د ویستلو څه صورت پیدا کړی وی، ددې نه پس ابن عباس رضی الله عنهما دا ایت ولوست

,,يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ،، (الطلاق: ۱)[۱]

همداراز بیهقي په طریقه د شعبه، عن الاعمش، عن مسروق عن عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت کوي چې ده هغه سړي ته چې هغه سل طلاقه ورکړي وو وفرمایل: هغه درې سره باینه شوه او باقي طلاقونه عدوان دي.[۲]

ابن حزم رحمه الله په طریقه د **عبدالرزاق عن معمر، عن الاعمش، عن ابراهیم، عن علقمه، عن عبدالله بن مسعود رضی الله عنه** روایت کوي چې: یو سړي یو کم سل (۹۹) طلاقه ورکړي وو، نبي علیه السلام هغه ته وفرمایل چې: هغه درې سره باینه شوه، باقي طلاقونه عدوان دی.[۳]

همداراز ابن حزم د وکیع په طریقې، عن اسماعیل ابن ابي خالد امام شعبي نه روایت کوي چې یو سړي قاضی شریح ته وویل چې ما خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړي دي، شریح وفرمایل چې هغه ستا نه په دریو سره باینه شوه او اوه نوي طلاقونه دي اسراف او ګناه دی.[۴]

---

[۱] حدثنا شعبة عن ابن أبي نجيح وحميد الأعرج عن مجاهد قال سئل ابن عباس عن رجل طلق امرأته مائة، قال: عصيت ربک وبانت منک امرأتک، لم تتق الله فيجعل لک مخرجًا. (من يتق الله يجعل له مخرجًا)، (يايها النبي اذا طلقتم النساء فطلقوهن فى قبل عدتهن). (السنن الكبريٰ للبيهقى، باب من جعل الثلاث واحدة وما ورد فى خلاف ذلک ج:۷ ص: ۳۳۷ طبع دار المعرفة، بيروت،لبنان، أيضًا:باب الاختيارللزوج أن لايطلق الا واحدة :ص:۳۳۱، ۳۳۲)

[۲] عن شعبة الأعمش عن مسروق قال: سال رجل عبد الله رضى الله عنه فقال: رجل طلق امرأته، مائة، قال: بانت بثلاث وسائر ذالک عدوان. (السنن الكبريٰ للبيهقى، باب الا ختيار للزوج أن لا يطلق الا وحدة ج: ۷ ص: ۳۳۲ طبع دار العرفة بيروت، لبنان)۔

[۳] ومن طريق عبدالرزاق عن معمر عن الا عمش عن ابراهيم عن علقمة قال: جاء رجل الى ابن مسعود فقال: انى طلقت امرأتى تسعًا وتسعين، فقال له ابن مسعود: ثلاث تبينها وسائر هن عدوان. (المحلى لا بن حزم ج: ۱۰ ص: ۱۷۲ طبع دار الآفاق الجديدة، بيروت)۔

[۴] وأما التابعون فروينا من طريق وكيع عن اسماعيل بن أبى خالد عن الشعبى قال: قال رجل لشريح القاضى: طلقت امرأتى مائة،فقال:بانت منک بثلاث وسبع وتسعون اسراف ومعصية،فلم ينكرشريح الثلاث وانما جعل الاسراف والمعصية ما زاد على الثلاث.(المحلى لابن حزم ج: ۱۰ ص:۱۷۳،طبع دار الآفاق الجديدة، بيروت)

د حضرت علي، حضرت زيد بن ثابت او حضرت ابن عمر رضي الله عنهم نه په صحيح سند سره ثابت دي چې هغوی د لفظ حرام، او البته په باره کې وفرمايل چې په دې سره درې طلاقه واقع کيږي[۱] څنګه چې د ابن حزم په المحلي او باجي په المنقی او نورو کتابونو کې دي او دا درې طلاقو لره په لفظ واحد سره جمع کول دي.[۲]

بيهقي مسلمه بن جعفر نه روايت کوي چې هغه جعفر صادق رحمه الله ته وويل چې ځينې خلک وايي کوم سړي چې په جهالت کې درې طلاقه ورکړه هغه به سنتو ته ګرځول کيږي، هغوی درې طلاقه يو ګڼي، ستاسو خلک دا روايت نقل کوي، وې فرمايل: د الله پناه، دا زمونږ قول نه دی بلکې چا چې درې طلاقه ورکړه هغه به هم درې حسابيږي.[۳]

مجموع فقهي (مسند زيد) کې د زيد بن علي عن ابيه عن جده په سند سره د حضرت علي کرم الله وجهه نه روايت دی چې د قريشو يو سړي خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړه، حضور عليه السلام ته ددې خبر ورکول شو؛ نو حضور عليه السلام وفرمايل: درې طلاقو سره دده نه باينه شوه او اوه نوي طلاقه دده په غاړه ګناه ده.[۴]

امام مالک رحمه الله، امام شافعي رحمه الله، او امام بيهقي رحمه الله د عبدالله بن زبير رضی الله عنهما نه روايت کوي چې حضرت ابوهريره رضي الله عنه وفرمايل، يو طلاق ښځه باينه کوي، درې طلاقه هغه حراموي، تر دې چې هغه په دويم ځای کې نکاح وکړي او ابن عباس رضي الله عنهما دهغه بدوي (کوچي) سړي په باره کې چې هغه د دخول نه مخکې خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړي ؤ، داسې وفرمايل: او ددې مثل د حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما څخه مروي دی.[۵]

۱]مالک انه بلغه ان علی بن أبي طالب كان يقول فى الرجل يقول لا مرأته: أنت على حرام، أنها ثلاث تطليقات(مؤطا امام مالک، باب ما جاء فى الخلية والبرية وأشباه ذالک، ص: ۵۱۱ طبع نور محمد كتب خانه)

۲] قال أبو محمد: فلم يخص واحدة من ثلاث من اثنتين لا يعلم عن أحد من التابعين ان الثلاث معصية صرّح بذالک الا الحسن، ولقول بان الثلاث سنة هو قول الشافعی وأبي ذر وأصحابهما. (المحلى ج:۱۰ ص: ۱۷۳ طبع دار الآفاق الجديدة بيروت)_

۳] حدثنا مسلمة بن جعفر الأ حمسي قال: قلت لجعفر بن محمد: ان قومًا يزعمون أنّ من طاق ثلاثا بجهالة ردّ الى سنة يجعلونها واحدة يروونها عنكم قال معاذ الله! ما هذا من قولنا من طلق ثلاثاً فهو كما قال. (السُّنن الكبريٰ للبيهقى ج: ۷ ص: ۳۴۰، باب جعل الثلاث واحدة وما ورد فى خلاف ذالک، طبع بيروت)_

۴]مسند الامام زيد بن على كتاب الطلاق، باب الطلاق البائن ص: ۲۸۹ طبع دار الكتب العلمية، بيروت)_

۵] عن معاوية بن أبي عياش الا نصارى انه كان جالسًا مع عبدالله بن الزبير وعاصم بن عمر رضى الله عنهم قال: فجاء هما محمد بن اياس بن البكير فقال: ان رجلا من أهل البادية طلق امرأته ثلاثًا قبل أن يد خل بها فما ذا تريان؟ فقال ابن الزبير: ان هٰذا الأمر ما لنا فيه قول؛ اذ هب الى ابن عباس وأبي هريرة فانی تركتهما عند عائشة رضى الله عنها ثم ائتينا فاخبرنا، فذهب فسالهما قال ابن عباس لابي هريرة: أفته يا أبا هريرة: فقد جاء تک معضلة، فقال أبوهريرة؛ الواحدة تبينها والثلاث تحرمها حتّٰى تنكح زوجًا غيره، وقال ابن عباس مثل ذالک. (سنن الكبريٰ للبيهقى ج: ۷ ص:۳۳۵، باب ما جاء ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

عبدالرزاق په خپل سند سره د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روایت کوي چې یو سړي نهه نوي طلاقه ورکړه، دوی وفرمایل درې طلاقه به ښځه باینه کړي او باقي ظلم دی. [۱]

امام محمد بن حسن په " کتاب الاثار" نومې کتاب کې فرمايي چې مونږ ته امام ابوحنیفه رحمه الله خبر راکړ په روایت د عبدالله بن عبدالرحمن ابن ابي حسین عن عمرو بن دینار عن عطاء چې حضرت ابن عباس رضي الله عنهما ته یو سړی راغلو او وې ویل چې ما خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړي دي، وې فرمایل: یو سړی په تلو کې ځان مردار کړي بیا مونږ ته راشي. لاړشه: تا د خپل رب نافرماني وکړه او ستا ښځه په تا باندې حرامه شوه، هغه اوس ستا لپاره حلاله نه ده تر څو پورې چې دویم خاوند سره نکاح ونه کړې، امام محمد رحمه الله فرمایي: مونږ دا اخلو او دا د امام ابوحنیفه رحمه الله او د عامو عالمانو قول دی، په دې کې هیڅ اختلاف نشته. [۲]

همداراز امام محمد بن حسن په روایت د امام ابوحنیفه رحمه الله عن حماد، د حضرت ابراهیم نخعي رحمه الله نه نقل کوي چې کوم سړي یو طلاق ورکړ مګر دده نیت د درې ؤ، یا یې درې طلاقه ورکړه مګر نیت یې د یو وو، وې فرمایل چې که هغه د یو لفظ وویل نو یو طلاق به وي او دده نیت هیڅ شی نه دی او که د درې لفظ یې وویل نو درې شو، امام محمد رحمه الله فرمايي مونږ دا ټول اخلو او هم دا د ابوحنیفه رحمه الله قول دی. [۳]

حسین بن علي کرابیسي "ادب القضاء" کې په طریقې د علي بن عبدالله (ابن المدیني) عن عبدالرزاق عن معمر ابن طاؤس نه د حضرت طاؤس (تابعي) په باره کې روایت کوي چې

...بقیه د تیرمخ] فی امضاء الطلاق الثلاث وان کن مجموعات). ترتیب مسند الامام أبي عبدالله الشافعي، کتاب الطلاق، الباب الأول فیما جاء فی أحکام الطلاق ج: ۲ ص: ۳۳، ۳٤ رقم الحدیث: ۱۱۲ طبع دار الکتب العلمیة بیروت. أیضًا : السنن الکبریٰ للبیهقی، باب الا ختیار للزوج أن لا یطلق الا واحدة ج: ۷ ص: ۳۳۰)۔

[۱] ومن طریق عبدالرزاق عن معمر عن الأعمش، عن ابراهیم عن علقمة قال: جاء رجل الی ابن مسعود فقال: انی طلقت امرأتي تسعًا وتسعین، فقال له ابن مسعود: ثلاث تبینها وسائر هن عدوان. (المحلی ج: ۱۰ ص: ۱۷۲ طبع دار الآ فاق الجدیدة، بیروت)۔

[۲] محمد قال: أخبرنا أبو حنیفة عن عبدالله بن عبدالرحمٰن ابن أبي حسین عن عمروبن دینار عن عطاء عن ابن عباس رضی الله عنهما قال: أتاه رجل فقال: انی طلقت امرأتي ثلاثًا، قال: یذهب أحد کم فلیتلطخ بالنتن ثم یأتینا، اذهب فقد عصیت ربک، وقد حرمت علیک امرأتک، لا تحل لک حتّٰی تنکح زوجًا غیرک. (کتاب الآثار، کتاب الطلاق، باب من طلق ثلاثًا أوطلق واحدة ص: ۲۸٦ حدیث رقم: ٤۸٦ طبع الرحیم اکیدمی کراچی)

[۳] محمد قال: أخبرنا ابو حنیفة عن حماد عن ابراهیم فی الذی یطلق واحدة وهو ینوی ثلاثًا، أویطلق ثلاثًا وهو ینوی واحدة قال: ان تکلم بواحدة فهي واحدة، ولیست نیته بشيٍ، وان تکلم بثلاث کانت ثلاثًا، ولیست نیته بشيءٍ . قال محمد: وبهٰذا کله ناخذ وهو قول ابي حنیفة رحمه الله تعالی. (کتاب الطلاق، باب من طلق ثلاثًا او طلق وأحدة ص: ۲۷۷، رقم الحدیث: ٤۸۷، طبع الرحیم اکیدمی، کراچی)۔

کوم سړی د طاؤس په باره کې دا ووايي چې هغه د درې طلاقو د يو کېدلو روايت کوي هغه دروغ ګڼه'[1]

ابن جريج وايي چې ما عطاء رحمه الله (تابعي) ته وويل چې تاسو د ابن عباس رضي الله عنهما دا خبره اوريدلې ده چې بکر (يعني هغه ښځه چې دهغې د واده نه پس هغې سره کوروالی نه وي شوی) درې طلاقه يو وي؟ وې فرمايل ماته د هغه دا خبره نه ده رارسيدلې او عطاء رحمه الله ابن عباس رضي الله عنهما يې تر ټولو زيات پېژندلو.

ابوبکر جصاص رازي په احکام القرآن کې آيتونه، حديثونه او د سلفو ويناوو نه د دريو طلاقو د وقوع دلايل ذکر کولو نه پس ليکي: کتاب و سنت او اجماع سلف درې طلاقه په يو وخت کې واقع کېدو سره ثابتوي، هم دغه راز طلاق ورکول ګناه ده.[2]

ابوالوليدالباجي "المنتقی" کې فرمايي: پس کوم سړی چې په يو لفظ درې طلاقه ورکړي د هغه به درې طلاقه واقع کيږي. د فقهاوو لويه ډله هم ددې قائله ده او زمونږ د قول دليل اجماع د صحابه وو رضي الله عنهم ده، ځکه چې دا مسئله ابن عمر، عمران بن حصين، عبدالله بن مسعود. ابن عباس، ابوهريره او عائشه رضي الله عنهم ټولو څخه مروي ده او د دوی هيڅوک مخالف نه دي.

ابوبکر بن عربي د درې طلاقو د نافذولو په باره کې د ابن عباس رضي الله عنهما حديث نقل کولو نه پس ليکي: ددې حديث صحت مختلف فيه دی، پس داه په اجماع باندې څنګه مقدم کيدی شي؟ او ددې معارض د محمد بن لبيد حديث موجود دی، چې په هغې کې دا تصريح شته چې يو سړي په يو وخت کې درې طلاقه ورکړه او حضور صلی الله عليه وسلم هغه رد نه کړه، بلکې نافذ يې کړه، غالباً د هغه مراد د نسائي د روايت نه علاوه کوم بل روايت وي او ابوبکر بن عربي حافظ دی او ډير وسيع الروايت دی، يا دده مطلب دا دی چې که حضور صلی الله عليه وسلم دا رد کړی وای؛ نو په حديث کې به د هغې ذکر وو، د حضور صلی الله عليه وسلم په دې باندې غوسه کېدل هم د درې طلاقو د وقوع دليل دی، د ابن عربي د مراد لپاره کافي ده، حافظ ابن عبدالبر (التمهيد) کې او (الاستذکار) کې ددې مسئلې دلايلو نقل کولو او په دې باندې د اجماع ثابتولو کې د ډېرې توسع څخه کار اخيستلی دی.[3]

شيخ ابن همام فتح القدير کې ليکي:

" د فقهاء صحابه تعداد د شلو نه زيات نه دی، خلفاء راشدين، عبادله، زيد بن ثابت، معاذ بن جبل، انس او ابوهريره رضي الله عنهم د دوی نه سېوا نور فقهاء صحابه لږ دي او نورو صحابه کرامو به

۱] (لم أجده)۔

۲] فالکتاب والسنّة واجماع السلف تو جب ايقاع الثلاث معًا وان کانت معصية. (أحکام القرآن للجصّاص، سورة البقرة، ذکر الحجاج لا يقاع الطلاق الثلاث معًا ج: ۱ص: ۳۸۸ طبع سهيل اکيدمی)۔

۳] الا ستذکار لابن عبدالبر، باب ماجاء فی البتة ج: ٦ ص: ۳، ۸ رقم الحديث: ۱۱۱۵)۔

دوی ته رجوع کوله او د دوی نه به یې فتوی طلب کوله او مونږ د دوی نه د اکثرو نقل صریح ثابت کړی دی چې هغوی د درې طلاقو د وقوع قائل وو او د دوی مخالف هیڅوک ښکاره نه شو، اوس د حق نه پس د باطل نه سیوا څه پاتې شو؟ په دې بنا باندې مونږ ویلي دي چې که کوم حاکم دا پرېکړه ورکړي چې درې طلاقه په یو لفظ سره دا به یو وي: نو د هغه پرېکړه به نافذه نه وي، ځکه چې په دې کې د اجتهاد گنجائش نشته. لهذا دا مخالفت دی اختلاف نه دی او د حضرت انس رضي الله عنه دا روایت چې درې طلاقه هم درې وي امام طحاوي وغیره تپولو ذکر کړي دي [۱]

چا چې په دې مسئله کې د کتاب و سنت، اقوال سلف او احوال صحابه رضي الله عنهم سره د جمهورو د دلایلو احاطه کړې وي، همدارنګ د فقهاء صحابه د تعداد په باره کې د ابن همام د کلام د قوت صحیح اندازه کولی شي، اگر که ابن حزم په (احکام) کې د هغوی د تعداد ډیرولو ډیر کوشش کړی دی: نو ځکه هغه د هر هغه صحابي چې د هغه نه د فقهي صرف دوه مسئلې هم نقل وې د فقهاء صحابه په ډله کې شامل کړي، ددېنه د ابن حزم مقصد د صحابه کرامو اجلال او تعظیم نه وو، بلکې دا مقصد یې وو چې په اجماعي مسئلو کې د جمهورو دا وینا ماته کړي چې د دوی تپولو نقل پیش کړئ؛ حال دا چې هر هغه سړی چې د هغه نه د فقهي یوه یا دوه مسئلې یا سنتو کې یو دوه حدیثه مروي وي هغه به څنګه په مجتهدینو کې شمار شي؟ که هغه هر څوک وي، اگر که د صحابیت په اعتبار سره د صحابه کرامو مرتبه ډیره لویه ده اوددې څه تفصیل به آینده راځي.

او کوم سړی چې په کوم شي باندې د اجماع ثابتولو لپاره د هغه یو لک صحابه وو رضي الله عنهم د یو یو فرد نقل لره شرط گرځوي چې د وصال نبوي ﷺ په وخت کې موجود وو، هغه د خیال په سمندر کې غرق دی او هغه د اجماع په حجیت کې د جمهورو ماتولو کې د ابن حزم نه هم لوبه گټلې ده، داسې خو که د حنبلي کېدلو مدعي وي مګر هغه د مسلمانانو د لارې په ځای په کومه بله لاره باندې روان دی.

حنابله وو کې حافظ ابن رجب حنبلي رحمه الله د اول څخه د ابن قیم رحمه الله او دده شیخ (ابن تیمیه رحمه الله) د تپولو نه لوی متبع وو، ددې وروسته په دوی باندې په ډیرو مسئلو کې د دوی

---

[۱] والمائة الألف الذين توفى عنهم رسول الله صلى وسلم لا تبلغ عدة المجتهدين الفقهاء منهم أكثر من عشرين كالخلفاء والعبادلة وزيد بن ثابت ومعاذ بن جبل وانس وأبي هريرة رضى الله عنه وقليل والباقون يرجعون اليهم ويستفتون منهم وقد أثبتنا النقل عن أكثر هم صريحًا بايقاع الثلاث ولم يظهر لهم مخالف فماذا بعد الحق الا الضلال، وعن هذا قلنا لو حكم حاكم بان الثلاث بضم واحدة لم ينفذ حكمه الا انه لايسوغ الاجتهاد فيه فهو خلاف لااختلاف ورواية عن انس بانها ثلاث أسنده الطحاوى وغيره. (فتح القدير، كتاب الطلاق، تحت قوله (وطلاق البدعة) ج: ۳ ص: ۲۶ طبع دار صادر للطباعة والنشر، بيروت)۔

دواړو گمراهي ښکاره شوه او موصوف په يو کتاب کې چې د هغې نوم "بيان مشكل الاحاديث الواردة في أن الطلاق الثلاث واحدة" کښېنود، په دې مسئله کې ددې دواړو قول رد کړ او دا خبره د هغه خلکو لپاره د عبرت وه چې د احاديثو خپلو او پردو لره د پېژندلو نه بغير ددې دواړو فضول تکرار سره دوکه کيږي. حافظ ابن رجب رحمة الله عليه په دې کتاب کې د نورو خبرو نه علاوه دا هم فرمايي.

معلومول پکار دي چې د صحابه وو رضي الله عنهم تابعينو او ائمه سلفو نه چې د چا قول د حرام او حلالو په فتوی کې د اعتبار وړ وي، څه صريح شی ثابت شوی نه دی چې د درې طلاقو د دخول نه پس يو شمار وي، کله چې په يو لفظ سره ورکول شوي وي او د امام اعمش نه مروي دي چې په کوفه کې يو بوډا سړی ؤ، هغه به ويل چې ما د حضرت علي بن ابي طالب رضي الله عنه نه اوريدلي: کله چې سړی خپلې ښځې ته درې طلاقه په يو مجلس کې ورکړي: نو هغه به يو ته رد کولی شي. خلکو به ده ته ددې حديث په اورولو کې قطار جوړولو او دده نه به يې دا حديث اوريدلو. زه هم ده ته لاړم او ورته مې وويل چې تاسو د علي بن ابي طالب رضي الله عنه نه اوريدلي دي؟ وې ويل ما د هغه څخه اوريدلي دي چې کله سړی خپلې ښځې ته درې طلاقه په يو مجلس کې ورکړي؛ نو هغه به يو طلاق ته رد کولی شي. ما ورته وويل چې تاسو د حضرت علي رضي الله عنه نه دا خبره چېرته اوريدلې ده؟ وې ويل چې زه يې په خپل کتاب کې درته ښيم. سمدستي هغه خپل کتاب راوويست او په هغې کې يې ليکلي وو:

بسم الله الرحمن الرحيم: دا هغه ليکل دي چې ما د حضرت علي بن ابي طالب رضي الله عنه نه اوريدلي دي هغه فرمايي چې کله سړی خپلې ښځې ته درې طلاقه په يو مجلس کې ورکړي؛ نو هغه به باينه کيږي او دده لپاره به حلاله نه وي، تر دې چې د دويم خاوند سره نکاح وکړي.

ما ورته وويل: په تا دي ښځه کونډه شي، ليکل بل څه دي او بيان بل شان کوې؟!! وې ويل چې صحيح خو هم دا ده، ليکن خلک زما نه هم دا غواړي.

ددې نه پس ابن رجب د حضرت حسن بن علي رضى الله عنهما هغه حديث په سند سره نقل کړ چې مخکې تېر شوی دی او وې ويل چې ددې سند صحيح دی.

حافظ جمال الدين بن عبدالهادي الحنبلي په خپل کتاب "السير الحاث الى علم الطلاق الثلاث" کې په دې مسئله باندې د ابن رجب رحمة الله عليه مذکوره کتاب نه ډير ښه نقول جمع کړي دي، ددې مخطوطه د دمشق په کتابتون ظاهريه کې موجود دی چې د "المجاميع" په شعبه کې ۹۹ د لاندې ليکلی دی.

جمال الدين عبدالهادي په دې کتاب کې يو ځای ليکي:

درې طلاقه هم درې واقع کيږي، هم دا صحيح مذهب دی او داسې مطلقه به د سړي لپاره حلاله نه وي تر څو پورې چې دويم ځای نکاح وکړي، د امام احمد رحمة الله عليه د مذهب اکثر کتابونه مثلاً خرقي، المقنع، المحرر، الهدايه وغيره کې هم دا قول يقيني اخيستلی شوی

دی، اثرم وايي چې ما ابوعبدالله (امام احمد بن حنبل رحمه الله) نه ووېل چې د ابن عباس رضي الله عنهما حديث چې د حضور ﷺ، ابوبکر او عمر رضي الله عنهما په زمانه کې درې طلاقه يو وو، تاسو دا په کوم شي رد کوئ؟ وې فرمايل خلکو د ابن عباس رضي الله عنهما هغه روايت چې هغه درې کيږي او "فروع" کې دا قول مقدم شوی دی. او (المغني) کې هم په دې باندې جزم شوی دی او اکثره حضراتو خو ددې قول نه علاوه څه قول ذکر کړی نه دی.[1]

او د ابن عبدالهادي په عبارت کې د اکثرو کتابونو اصحاب احمد. کوم لفظ دی هغه د احمد بن تيميه نه پس متاخرين مثلاً مفلح لفظ دی، هغو خلکو د ابن تيميه نه دوکه خوړلې ده؛ نو ځکه د هغوی قول د امام احمد په مذهب کې نه شمارل کيږي، د (الفروع) مصنف هم د بني مفلح هم د دغه خلکو نه دی چې کوموته ابن تيميه نه دوکه وخوړل.

د امام ترمذي رحمه الله استاذ اسحاق بن منصور هم په خپله رساله (مسائل عن احمد) کې چې ظاهريه دمشق کې د فقهه حنابله لاندې نمبر ۸۳ کې درج دی، ددې مثل ذکر کړی دی چې اثرم ذکر کړی دی، بلکې امام احمدبن حنبل رحمه الله ددې مسئلې مخالفت ته خروج د سنتو ويلی، هغه د سنتو په باره کې کوم خط مسدد بن مرهد ته ليکلی وو په دې کې ليکي:

د امام احمد رحمه الله دا ځواب قاضي ابوالحسين بن ابي يعلى الحنبلي په طبقات حنابله کې د مسدد بن مرهد په تذکره کې په سند سره ذکر کړی دی او ددې سند داسې دی چې په هغې باندې حنابله اعتماد کوي، امام احمد رحمه الله دا مسئله د سنتو نه ځکه شمارکړې چې روافضو د مسلمانانو د نکاحونو سره د لوبې لپاره ددې مسئلې مخالفت کولو.[2]

د امام کبير ابو الوفا بن عقيل الحنبلي په (تذکره) کې دی او کله چې چا خپلې ښځې ته ووېل: تاته درې طلاقه مګر دوه؛ نو هم درې به واقع کيږي، ځکه چې دا اکثر استثناء ده، لهذا استثناء صحيح نه ده.

او ابوالبرکات مجدالدين عبدالسلام بن تيميه رحمه الله الحرافي الحنبلي ليکوال د منتقى الاخبار (د حافظ بن تيميه دادا) په خپل کتاب کې (المحرر) کې ليکي:

---

[1] (فصل) وان طلق ثلاثًا بكلمة واحدة وقع الثلاث وحرمت عليه حتّى تنكح زوجًا غيره ....قال الأ ثرم سألت أبا عبدالله عن حديث ابن عباس بأى شيء تدفعه؟ قال: أدفعه برواية الناس عن ابن عباس من وجوه خلافه ثم ذكر من عدة عن ابن عباس من وجوه انها ثلاث. (المغنى على المقنع، كتاب الطلاق، تطليق الثلاث بكلمة واحدة ج: ٨ ص: ٢٤٣، ٢٤٤ رقم المسئلة: ٥٨٢٠ طبع دار الكتاب العربى، بيروت)_

[2] ومن طلق ثلاثًا فى لفظ واحد فقد جهل، وحرمت عليه زوجته، ولاتحل له أبدًا حتّى تنكح زوجًا غيره. (طبقات الحنابلة للقاضى أبى الحسين محمدبن أبى يعلى ترجمة مسددبن مسرهدج:١ ص:٣٤٥ رقم الترجمة: ٤٩٤ طبع بيروت)

که چېرته دې ته (یو طلاق ورکولو سره) بغیر د مراجعت نه دوه طلاقه ورکړي یا درې، په یو لفظ کې یا جدا جدا لفظ کې. یو طهر کې یا په جداجدا طهرونو کې: نو دا طلاق به واقع کیږي او دا طریقه هم د سنتو موافق ده. د امام احمد رحمه الله یو روایت دی چې دا بدعت دی او په درې جداجدا طهرونو کې سنت دی [1]

احمد بن تیمیه د خپل دې دادا نه روایت کوي چې هغه به په خفیه طور باندې فتوی ورکوله چې درې طلاقه به یو طرفته رد کولی شي، حال دا چې دده د خپل کتاب (المحرر) تصریح ستاسو مخامخ ده او مونږ د ابن تیمیه دادا ددې خبرې نه بري ګڼو چې هغه په خپل کتاب کې کومه تصریح وکړي په پټه د هغې خلاف خبره وکړي. دا حالت خو به د منافقینو او زنادقه وو او مونږ ته د ابن تیمیه په نقل کې ډیره د دروغو تجربه شوې ده. پس کله چې هغه د خپل دادا په باره کې دا سپین دروغ ویلی شي؛ نو د نورو په باره کې دروغ ویل څه مشکل نه دی. د الله تعالی نه مونږ د سلامتی درخواست کوو.

په دې مسئله کې د شافعیه وو مذهب د آفتاب نصف النهار نه زیات روښانه دی. ابوالحسن السبکي، کمال زملکاني، ابن جهبل، ابن فرکان، عزبن جماعه، او تقي حصني وغیره په دې مسئله کې او په نورو مسئلو کې د ابن تیمیه په رد کې لیکلي دی چې تر ننه پورې د اهل علمو په لاسونو کې دي.

او ابن حزم ظاهري په مسئلو کې شذوذ باندې عاشق کېدلو باوجود دا ګنجائش ونه شو چې په دې مسئله کې د جمهورو په لاره باندې لاړ نه شي، بلکې هغه په لفظ واحد د دریو طلاقو په وقوع باندې دلایل قائمولو کې د لوی توسع نه کار اخیستلی دی، په دې باندې اطلاع واجب ده. ددې لپاره چې د هغه د خپل ځان متعلق غلطه رایه قایمولو والا مدعیانو د کوږوالي اندازه وشي چې ددې خلاف ګمان ساتي.

دې مفصل بیان سره په دې مسئله کې صحابه و تابعین وغیره د ټول امت قول ښکاره شو. د صحابه رضي الله عنهم وتابعینو هم او د نورو حضراتو هم او کوم احادیث چې مونږ ذکر کړي دي هغه درې طلاقه د لفظ واحد په وقوع کې د کوم قائل د قول ګنجائش باقي نه پرېږدي.

او د کتاب الله دلالت په دې مسئلې باندې ښکاره دی چې فضول تکرار نه قبلوي؛ نو څکه ارشاد خداوندي دی. "فطلقوهن لعدتهن" (پس دوی ته طلاق ورکړه د دوی د عدت نه مخکې) الله تعالی د عدت نه مخکې د طلاق ورکولو حکم وکړ، مګر دا یې ونه فرمایل چې په غیر عدت کې طلاق ورکړی شي؛ نو هغه به باطل وي، بلکې طرز خطاب د غیر عدت د طلاق

---

[1] ولو طلقها ثنتين أو ثلاثًا بكلمة أو كلمات في طهر فما فوقه من غير مراجعة وقع وكان للسُّنَّة، وعنه للبدعة،، وعنه الجمع في الطهر بدعةوالتفريق في الأ طهار سُنَّة. (المحرر في الفقه على مذهب الامام أحمد بن حنبل ج: ٢ص: ٥١ طبع مكتبة المعارف الرياض)۔

په وقوع باندې دلالت کوي. چنانچې ارشاد دی ..وتلک حدود الله ومن يتعد حدود الله فقد ظلم نفسه.. (الطلاق ٢)، او دا د الله تعالى قائم شوي حدونه دي او کوم سړی چې د الله تعالى د حدودو نه تجاوز کوي هغه په خپل نفس باندې ظلم وکړ.

که چېرته غير عدت کې ورکول شوی طلاق واقع کېدو نه (بلکې لغو او کالعدم وای) نو په غير عدت کې به طلاق ورکولو سره ظالم نه وای. هم دارنګه په دې باندې د الله تعالى دا ارشاد دلالت کوي ..وَمَن يَتَّقِ اللهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجاً.. (الطلاق: ٢)

ژباړه او څوک چې ووېرېده د الله تعالى نه: نو جوړه به کړي د هغه د راويستلو لاره

ددې مطلب (والله اعلم) دا دی چې کله طلاق د الله تعالى د حکم مطابق ورکړي او طلاق په جدا جدا طهرونو کې ورکړي، په دې صورت کې که چېرته طلاق واقع کېدلو نه پس ده ته پښېمانتيا وي؛ نو دده لپاره د خپل واقع شوي طلاق نه د وتلو صورت موجود دی او هغه رجعت دی. حضرت عمر رضي الله عنه، ابن مسعود رضي الله عنه او ابن عباس رضي الله عنهما د آيت مطلب هم دا ګڼلی دی. د قرآن کريم په فهم او ادراک کې د دوی مثل څوک دی؟[١]

د حضرت علي کرم الله وجهه ارشاد دی چې که خلک د طلاق مقرر شوي حد لحاظ وساتي: نو هيڅوک به چې ښځې ته يې طلاق ورکړی وي پښېمانه کيږي نه، دا ارشاد هم دې طرفته اشاره ده او د اسرار تنزيل په پوهه کې د باب مدينة العلم مثل څوک دی؟[٢]

او حق تعالى دا ارشاد " الطلاق مرتان" هم دلالت کوي چې د دوو طلاقو جمع کول صحيح دي، کله چې د (مرتان) لفظ په دوه باندې حمل کړي، څنګه چې په ارشاد خداوندي کې "**نؤتها اجرها مرتين**" دی[٣] او د قرآن کريم آيتونه د يو بل تفسير کوي او امام بخاري رحمه الله د آيت معنی هم داسې ګڼلې ده؛ نو ځکه هغه دا آيت " **باب من اجاز طلاق الثلاث**" د لاندې ذکر کړې ده.[٤] هم

---

[١] (ومن يتق الله يجعل له مخرجًا) يعنى والله أعلم انه اذا أوقع الطلاق على ما أمره الله كان له مخرجا مما أوقع ان لحقه ندم وهو الرجعة وعلى هٰذا المعنى تاوله ابن عباس. (أحكام القرآن للجصّاص،ذكر الحجاج لايقاع الطلاق الثلاث معًا ج: ١ ص: ٣٨٧ طبع سهيل اكيدمى)۔

[٢] قال على بن أبى طالب كرّم الله وجهه: لو أن الناس أصابوا حد الطلاق ماندم رجل طلق امر أته. (أحكام القرآن للجصاص، ذكر الحجاج لا يقاع الطلاق الثلاث معًا، طبع سهيل اكيدمى)۔

[٣] (الطلاق مرتان) ان معناه مرةً بعد مرة فخطأبل هٰذه الآية كقو له تعالى: (نؤتها أجرها مرتين). (المحلى ج: ١٠ص: ١٦٧، كتاب الطلاق، وأما قولهم البدعة، طبع دار الآفاق الجديدة، بيروت)۔

[٤] باب من أجاز طلاق الثلاث لقول الله تعالى: الطلاق مرتان فامساک بمعروف أو تسريح باحسان. (صحيح البخارى، كتاب الطلاق، ج: ٢ص: ٧٩١ طبع قديمى)۔

دغه راز ابن حزم هم دا اخذ کړی دی.[۱] او علامه کرماني ددې تائید کړی دی. ځکه چې داسې سړی نه پیدا کيږي چې د دوه او درې طلاقو د وقوع په صحت کې فرق وکړي او دې طرفته د شوافعو میلان دی او د ابن حجر رحمه الله فقه تکلف دی، هغه ته په لغت کې توسع حاصله نه ده او د لغت په باب کې دده قول د کرماني د قول وړاندې هيڅ شی نه دی او کله چې دې لفظ. مرتان. لره محمول کړي چې دا تثاني مکرره د قبيل نه دی. (يعنې د مرتان مفهوم دا دی چې طلاق دوه ځله په جدا جدا الفاظو کې ورکول پکار دي) نو دا لفظ به د درې طلاقو د وقوع په صحت باندې هم دلالت کوي، کله چې هغه په تکرار سره لفظ وي، خواه که په حيض کې وي يا طهر کې يا په څو طهرونو کې يا په يو مجلس کې يا څو مجلسونو کې، پس کله چې طلاق په طهر کې يا په حيض کې په تکرار د لفظ سره صحيح دی؛ نو په طهر يا په حيض کې په لفظ واحد سره به هم صحيح وي، ځکه چې داسې څوک نشته چې په دې کې او په هغې کې فرق وکړي، د نزاع کولو والا نزاع صرف په دې صورت کې ده چې کله طلاق متفرق طهرونو کې نه وي ورکول شوې او دا ښکاره ده.

شوکاني وغوښتل چې ددې تثاني د مکرره قبيل کېدلو سره تمسک وکړي ځکه چې زمخشري وايي او هغه ته خيال وشو چې (زمخشري) دې قول سره په دې مسئله کې دخيل مذهب نه لرې تللی دی، مګر داسې چېرته کېدی شي؟ شوکاني ته داسې ځای چېرته ملاوېدی شي چې د هغې په ذريعه هغه ددې آيت نه تمسک وکړي؟ آيت خو داسې دی ځکه چې مونږ شرح کړې ده، ليکن ډوب شوی سړی د ژګو څخه هم مرسته اخلي.

او دا خبرې خو په هغه صورت کې دي چې کله دا فرض کړی شي چې آيت په قصر باندې دلالت کوي او دا هم فرض کړی شي چې د طلاق نه مراد طلاق شرعي دی چې ددې خلاف ورکول شوی طلاق لغو کيږي، څنګه چې د شوکاني خيال دی بيا چې هر کله دا دواړه خبرې هم ناقابل تسليم وي؛ نو د شوکاني تمسک به څنګه صحيح وي؟ ځکه چې دا خبره ښکاره ده چې يو طلاق رجعي طلاق شرعي شمارل کيږي او د انقضاء عدت نه پس دې سره بينونت واقع کيږي، باوجود د دېنه هغه طلاق وروسته د طلاق څخه نه وي او امام ابوبکر جصاص رازي رحمه الله د جمهورو په قول د کتاب الله دلالت ددې نه زيات په تفصيل سره ليکلي کوم سړی چې زياتي بحث کتل غواړي هغه دې احکام القرآن ته رجوع وکړي.[۲]

او د آيت په طرز خطاب کې دې طرف ته اشاره ده چې په متفرقو طهرونو کې د طلاق ورکولو حکم د طلاق ورکونکو دنيوي مصلحت باندې مبني دی او هغه مصلحت دا دی چې

۱] ايضاً پورتنئ حواله ((الطلاق مرتان) ان معناه مرة بعد مرة فخطابل هٰذه الآية...الخ)۔

۲] احكام القرآن للجصّاص، سورة البقرة، ذكر الحجاج لا يقاع الطلاق الثلاث معًا ج: ۱ ص : ۳۸۶ تا ۳۹۱ طبع سهيل اكيدمى لا هور)۔

دوی په طلاق کې د بې صبرۍ نه بچ شي چې د هغې نتيجه پښېمانتيا وي، ليکن ځينې وخت داسې کيږي چې د خاصو حالاتو په بنا طلاق ورکوونکي ته پښيمانتيا نه کيږي. پس غير عدت کې ورکول شوي طلاق سره پښېمانتيا جدا کېدلی شي. ځکه چې کوم سړی په جدا جدا طهرونو کې طلاق ورکړي کله هغه ته هم پښيمانتيا کيږي او کله د خاصو حالاتو په بنا داسې سړي ته هم پښېمانتيا نه کيږي چې هغه په حيض کې طلاق ورکړی وي يا په داسې طهر کې چې په هغې کې کوروالی شوی وي، پس پښېمانتيا طلاق مذکوره سره خو موجود يږي: مګر ددې لپاره وصف لازمي نه دی، ددې لپاره چې دلته حکم ددې ضد د تحريم لپ‌ره مفيد وي. څنګه چې ځينې خلک ددې قائل دي، دې تقرير سره د شوکاني ددې کلام قيمت معلوميږي چې هغه په دې موقع باندې کړی دی.

حاصل دا دی چې آيت شريف د نسق خطاب په لحاظ سره او د حق تعالى ارشاد. الطلاق مرتان، دواړه تفسيرونو باندې، همداراز هغه احاديث چې مخکې تير شوي دي، دا ټول په دې خبره دلالت کوي چې په غير عدت کې ورکول شوی طلاق واقع کيږي مګر سره له ګناه، پس دا خبره د قياس نه مستغني کوي، ځکه چې په مورد د نص کې د قياس حاجت نه وي.

او دا چې ذکر کيږي چې (ظهار) قول منکر او زور دی، ددې باوجود هم په دې باندې حکم مرتب کيږي، دا محض د نظير په طور دی، د قياس په طور باندې نه دی او چونکې شوکاني دا خيال کړی چې ددې ذکر د قياس په طور باندې کيږي؛ نو ځکه موصوف سمدستي فضول تکرار شروع کړ چې دا قياس غلط دی، ځکه چې د حرامو شيانو بيع او محرماتو سره نکاح کول هم قول منکر او زور دی، ليکن هغه باطل دی، په دې باندې دهغې اثر نه مرتب کيږي. لهذا قياس صحيح نه دی مګر دا خبره د شوکاني د نظر نه پټه ده چې د بيع او نکاح په مثال کې وجه د فرق بالکل ښکاره ده، ځکه دا دواړه ابتدائي عقد دی، په کوم قائم عقد باندې نه جاري کيږي، په خلاف د ظهار او طلاق چې دا دواړه په يو داسې عقد باندې چې د مخکې نه قائم وي جاري کيږي؛ نو ځکه که چېرته بالفرض دلته د قياس ضرورت وي؛ نو طلاق په ظهار باندې د شوکاني په ګمان صحيح دی، تعجب خو په دې دی چې شوکاني دداسې قسم بې مقصده فضول تکرار څخه نه اوړي.

دلته يوې بلې باريکې خبرې ته اشاره ضروري ده او هغه دا چې امام طحاوي رحمه الله اکثر ابوابو لاندې احاديثو باندې، چې اخبار احاد وي بحث کولو نه پس (وجه د نظر) هم ذکر کوي چې (نظر) دلته د فلانکې فلانکې خبرې تقاضا کوي، ځينې خلک چې د حقيقت حال نه بې خبره دي دا ګڼي چې موصوف دې مسئله کې قياس پېش کوي، حال دا چې داسې نه ده، په اصل کې د اهل عراق قاعده دا ده چې کتاب او سنت سره د دوی دلته کوم اصول منقح کېدلو سره مخامخ راځي هغه په احاديثو احاد باندې پيش کوي، که چېرته کوم خبر واحد ددې اصولو شرعيه خلاف وي؛ نو هغه دوی (شاذ) او د نظائرو نه خارج ګرځوي او په هغې کې د توقف نه

کار اخلي او په دې کې مزید غور فکر کوي، د دې لپاره چې مزید دلایل د دوی وړاندې راشي، پس د امام طحاوي رحمه الله وجه د نظر پېش کول په اصل کې د دې قاعدې د تطبیق لپاره وي او چونکه دا اصول د دوی په نزد ډېر باریک وي: نو ځکه د دې تطبیق هم اسان نه دی. بلکې د دې لپاره د امام طحاوي رحمه الله په شان دقیق النظر او وسیع العلم مجتهد ته ضرورت دی. ځکه د امام طحاوي رحمه الله کتابونه د دې قسم اصولو او قواعدو چې هغه ضعیفو متاخرینو پرېښودلي دي ډېر مفید دي او په دې کې شک نشته چې امام طحاوي رحمه الله د اجتهاد مطلق په مرتبه فائز دی، اګر که هغه امام ابوحنیفه په خپل انتساب کې پرېښنبود او د امام طحاوي دا قول چې په عقودو کې شروع کېدل خو صحیح نه دي مګر په هغه طریقې سره چې د هغې الله تعالی حکم فرمايلی دی. په خلاف د هغه امورو چې په عقودو قائمه باندې طاري وي دا منجمله هم د هغه اصولو څخه ده چې په کومو باندې خبر واحد پېش کولی شي او د خروج من الصلوة ذکر په طور د نظیر دی، څنګه چې مونږ مخکې ذکر کړی دی، حاصل دا دی امام طحاوي رحمه الله چې کوم (وجوه نظر) ذکر کوي هغه په مورد نص کې د قیاس په خاطر نه دي، بلکې د خپل اصولو مطابق د کوم حدیث تصحیح یا د یو حدیث په بل حدیث باندې ترجیح په خاطر ذکر کوي. اګر که د هغوی په ذکر شوي نظر کې قیاس هم صحیح وي.

په هر حال کتاب او سنت او فقهاء د درې طلاقو په مسئله کې پوره متفق دي، کوم سړی چې د دې ټولو نه وځي هغه لړ لړ د اسلام نه وتونکی وي، حال دا چې هغه په غلط فهمی کې مبتلا وي او په دې مسئله کې جهل بسیط ساتي: نو هغه خو بیدارول ممکن دي، په خلاف د هغه سړي چې د هغه جهل مرکب یا مکعب وي چې یا خو صرف د خپل جهل نه جاهل او بې خبره وي (دا خو جهل مرکب شو) یا خپل جهل مرکب سره دا اعتقاد هم ساتي چې هغه دا مسئله چې دده لپاره په جهل مرکب سره مجهوله ده، د الله په مخلوق کې د ټولو نه زیاته پېژني، (دا جهل مکعب شو، داسې سړی په سیده لاره راوستل ممکن نه دي) والله سبحانه هو الهادي.

(۵) د درې طلاقو په باره کې په حدیث د ابن عباس رضي الله عنهما باندې بحث

د دې دعوې کولو نه پس چې حضرت عمر رضي الله عنه درې طلاقه په طلاق ورکونکو باندې نافذ کړل دا د سزا په طور ؤ، د حکم شرعي په طور نه وو، د رسالې لیکوال په ۸۰-۸۱ مخ باندې لیکي:

"د حضرت عمر رضي الله عنه له جانبه دا سزا خلک د طلاق نه د لوبو جوړولو نه منع کول وو، دا محض وقتي سزا وه. بیا معامله نوره زیاته هم تاو شوه، خلکو ډېر په زړورتیا سره د طلاق نه لوبې جوړې کړې او اکثره صحابه کرام رضی الله عنهم په دې موقع باندې موجود وو چې دا هغوی برقرار ساتلې وه او هغوی د اکثرو حضراتو د رایې مطابق د خروج نه د بچ کولو لپاره د حضرت عمر رضي الله عنه د مخالفت نه وېرېدل او په دوی کې ځینې حضراتو ته معلومه وه چې دا حکم محض د زجر او تعزیر په خاطر دی، پس کله به یې د دریو طلاقو د نفاذ فتوې ورکولې او کله

به يې د عدم نفاذ او په دې اعتبار سره چې آخري دوه طلاقه په عدت کې باطل دي واقع کيږي نه، څنګه چې د ابن عباس رضي الله عنهما نه دوه راز فتوې ثابت دي

ددېنه پس د تابعينو دور راغلو: نو هغوی هم اختلاف وکړو هغوی په دېرو حضراتو باندې د فتوې په باره کې د وارد شوي روايتونو حقيقت پټ کړی وو. په ژبو کې عجميت داخل شوی وو او هغوی روايت په عربي باندې اوريدلی وو. چې فلانکي درې طلاقه ورکړه: نو خکه چې کومو خلکو د عربيت صحيح شوق نه درلود. د انشاء او خبر په منځ کې يې فرق کولو باندې غور نه شو کولی، هغوی دا خيال وکړ چې د دريو طلاقو ورکولو مطلب دا دی چې کوم سړی طلاق ورکولو په ارادې خپلې ښځې ته داسې ووايي چې تاته درې طلاقه.

" او د عمر رضي الله عنه حديث تکرار في المجلس باندې حمل کول. حال دا چې ددېنه مخکې تکرار په تاکيد باندې حمل کېدلو (څنګه چې د نووي رحمه الله او قرطبي رحمه الله رايه ده) ناقابل اعتبار تاويل دی. چې دا حديث د ابن عباس رضي الله عنهما چې د رکانه په باره کې وارد دی ساقط ګرځوي. (دا حديث په مسند احمد کې دی او اوس به تاسو وګورئ چې دا حديث خپله ساقط دی؛ نو بل شی به څه ساقط کړي؟) او ابن حجر رحمه الله وايي چې دا حديث په دې مسئله کې نص دی، دا هغه تاويل نه قبلوي چې په نورو احاديثو کې جاري کېدی شي، (دا حديث د ابن حجر رحمه الله په نزد معلول دی. څنګه چې (التلخيص الحبير) کې دي. پس ددې محتمل تاويل نه کېدل څه فايده ورکوي؟)

زه وايم چې ماته باربار تعجب کيږي چې ددې ځان نه جوړ شوي مجتهدينو په کلام کې اخر يوه خبره هم داسې ولې نه ملاويږي چې هغه په څه درجه کې هم صحيح او درسته وي؟ شايد چې الله تعالی ددې خلکو د رسوا کولو پرېکړه کړې وي چې د ټول امت خلاف بغاوت کوي، واقعي د الله تعالی فيصله ټال کول ناممکن دي او هغه حکيم او خبير دی.

يا الله! د حضرت عمر رضي الله عنه په څېر شخصيت په باره کې تصور کېدلی شي چې هغه خلکو ته ما ثبت في الشرع خلاف شيانو باندې مجبور کړي وو؟ او آيا د صحابه وو رضي الله عنهم په باره کې دا خيال کېدلی شي چې هغوی د حضرت عمر رضي الله عنه نه وېرېدل؟ حال دا چې په دوی کې داسې حضرات هم موجود وو چې د کوږ تلونکي کوږوالی به يې په خپلو تورو سيده کولو، د رسالې ليکوال چې څه ويلي دي دا خالص رافضي وسوسې او د رافضيت جراثيم دي، فساديان داسې جراثيم د صحيح الفاظو په پرده کې پټول غواړي.

کوم کوږ تلونکی د کوم صحابي رضي الله عنه يو هم صحيح روايت نه شي پيش کولی چې هغه فتوی ورکړې وي چې درې طلاقه يو دی، دوی ته زيات نه زيات کوم شی چې ملاوېدی شي؛ نو هغه به د هغه قبيلې څخه وي چې هغه ابن رجب د اعمش نه نقل کړی وي او ددې ذکر په تېرو شو کرښو کې راغلی دی.

یا د ابوالصهبا د روایت د قبیل نه به وي چې د هغې علل قادحه په اهل علمو کې مشهور دی او دا هم په هغه صورت کې دی چې کله دا روایت په هغه احتمال باندې حمل شي چې د هغې اهل زیغ قائل دي، ددې بحث نزدې راځي یا د ابوالزبیر د هغه منکر روایت د قبیل څخه به وي چې د هغې د منکر کېدلو دلایل پورته ذکر شوي دي یا د طلاق رکانه رضی الله عنه د بعضې روایاتو د قبیل نه به وي چې د هغې غلط کېدل نزدې راځي یا د هغه قبیل به وي چې هغه ابن سیرین تر شل کاله پورې د داسې خلکو نه اوریدلي چې هغوی هغه ریښتیني ګڼل. وروسته ددې خلاف راوتل. څنګه چې په صحیح مسلم کې دي یا به د بن مغیث په راز ساقط الاعتبار سرې د نقل د قبیل نه به وي.

پس آیا حضرت عمر رضی الله عنه نه پوهېدلو چې خلک، په خلاف شرع مجبور کول حرام دي؟ ځئ فرض کړئ چې هغه خلک یې مجبور کړي وو، لیکن سوال دا دی چې ترک رجعت یا منع تزوج باندې د مجبور کولو قیمت په نکاح او طلاق باندې د مجبور کولو نه به خو زیات نه وي؟ اکثر د اهل علمو په نزد جبراً د نکاح ایجاب او قبول کولو سره نکاح نه کیږي، هم دغه راز جبراً د طلاق الفاظ ویلو سره طلاق نه کیږي، په دې صورت کې آیا هغه طلاق ورکولونکي ته دا استطاعت نه وو چې هغوی د حضرت عمر رضی الله عنه د علم نه بغیر خپلو مطلقو ښځو ته رجوع وکړي. یا (د عدت نه وروسته) نکاح وکړي؟ اخر داسې څوک دي چې خلک د داسې شیانو نه بند کړي چې دهغې دوی مالک وي؟ تردې پورې چې په انساب کې ګډوډ والی وشي او د شر ټولې دروازې خلاصې شي.

او ابن قیم ته خیال وشو چې هغه په خپل کلام فاسده باندې پرده اچولی شي چې د حضرت عمر رضی الله عنه دا عمل دهغه تعزیر د قبیلې څخه وو چې د هغه لپاره مشروع وو، لیکن سوال دا دی چې دا څنګه تصور کېدی شي چې کوم سړی د تعزیر په طور د یو شرعي حکم د الغا اقدام وکړي؟ او د داسې شي نوم تعزیري حکم کیږدي، د هغه تعزیر سره څه جوړښت او مناسبت لري چې په شریعت کې معروف دی، او چې د هغې فقهاء قائل دي؟ ابن قیم رحمه الله په دې مسئله باندې د اوږد کلام کولو باوجود ددې یو نظیر هم پېش نه کړی شو، بلکې ددې دروازې خلاصېدل، په حقیقت کې ټول شریعت ددې قسم حیلو او بهانو سره ددې قسم دروازه خلاصېدل دي، څنګه چې طوفي حنبلي د مصالح مرسله په اړه د داسې قسم دروازې خلاصېدلو باندې اوږد کلام نه کار اخیستی دی، پس د داسې قسم توجیه په حقیقت کې یو ګنده تهمت دی. حضرت عمر رضی الله عنه باندې هم، په هغه جمهورو صحابه وو رضی الله عنهم باندې هم چې د حضرت عمر رضی الله عنه سره یې په دې مسئله کې موافقت کړی دی او خپله شریعت مطهره هم، دا خبره په هغه سړي باندې پټه نه ده چې هغه ددې مسئلې پوره تحقیق کړی وي او هغه ددې ټولو اطرافو پوره معلومات کړی وي، محض د شاذ اقوالو په تقلید باندې یې اکتفا نه وي کړې، یا د بحث محض یو برخه یې نه وي کتلې.

او حافظ ابن رجب حنبلي رحمه الله په خپل کتاب کې د حضرت عمر رضي الله عنه د فیصلو په باره کې یوه باریکه فایده ذکر کړې ده، زما لپاره ممکن نه ده چې د هغې طرفته اشاره کولو نه بغیر یې پرېږدم، هغه لیکي

حضرت عمر رضي الله عنه چې کومې فیصلې کړي دي هغه په دوه قسمه دي

یوقسم دا چې په دې مسئله کې د حضور صلی الله علیه وسلم د جانب نه څه فیصله بیخي صادره شوې نه وي او ددې بیا دوه صورتونه دي

لومړی صورت دا چې حضرت عمر رضي الله عنه په دې مسئله کې غور کولو لپاره صحابه رضي الله عنهم لره جمع کړل، د هغوی نه یې مشوره وفرمایل او صحابه وو رضي الله عنهم په دې مسئله باندې د هغه سره اجماع وکړه، دا صورت خو داسې دی چې د چا لپاره پکښې د شک ګنجائش نشته چې هم دا حق دی، څنګه عمرتین (دوه عمرو) په باره کې ستاسو فیصله او څنګه چې د هغه سړي په باره کې فیصله چې هغه د احرام په حالت کې ښځې سره کوروالي کولو سره حج فاسد کړی وي، چې هغه ددې احرام مناسک پوره کړي او دهغه په ذمه قضاء او دم لازم دی او داسې نوري ډېري مسئلې

دویم صورت دا دی چې صحابه رضي الله عنهم په دې مسئله کې د حضرت عمر رضي الله عنه په فیصله باندې اجماع نه وي کړې، بلکې د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کې هم په دې مسئله کې د هغوی اقوال مختلف وي، په داسې مسئله کې د اختلاف ګنجائش شته، څنګه چې د نیکه سره د وروڼو د میراث مسئله ده.

دویم قسم هغه دی چې په هغې کې د حضور صلی الله علیه وسلم فیصله د حضرت عمر رضي الله عنه د فیصلې خلاف مروي وي، ددې څلور صورتونه دي:

اول دا دی چې په هغې کې حضرت عمر رضي الله عنه د حضور صلی الله علیه وسلم فیصلې طرفته رجوع کړې وې، په داسې مسئله کې د حضرت عمر رضي الله عنه د لومړني قول هیڅ اعتبار نشته.

دویم دا چې د حضور صلی الله علیه وسلم نه په هغه مسئله کې دوه حکمونه مروي وي، په هغې کې یو د حضرت عمر رضي الله عنه د فیصلې موافق وي په دې صورت کې کومې فیصلې باندې چې حضرت عمر رضي الله عنه عمل وکړو هغه به د نورو لپاره ناسخ وي.

دریم دا چې حضور صلی الله علیه وسلم په جنس عباداتو کې د متعدد انواع رخصت ورکړی وي، پس حضرت عمر رضي الله عنه په هغه انواعو کې افضل او اصلح د خلکو لپاره اختیار کړی وي او په خلکو باندې ددې پابندي وکړي، پس کوم صورت چې حضرت عمر رضي الله عنه اختیار کړی وي هغه پرهېزودلو سره په کوم بل صورت باندې عمل کول منع نه دي.

څلورم دا چې د حضور صلی الله علیه وسلم فیصله په کوم علت باندې مبني وه هغه علت باقي پاتې نه شي؛ نو حکم هم باقي پاتې نه شو، څنګه چې مؤلفة القلوب، یا څه داسې مانع پیدا شو چې هغې په دې

حکم باندې د عمل کولو نه بند کړو

او صاحب بصیرت باندې پټه نه ده چې دا مسئله هغه انواعو او اقسامو کې کوم قسم طرفته راجع ده

اوس مونږ حدیث ابن عباس رضی اللہ عنہما باندې چې په هغې کې د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د درې طلاقو د نفذ کولو ذکر دی او حدیث رکانه باندې بحث کوو. ددې لپاره چې دا خبره د ورځې په څېر واضحه شي چې د کوم کوږ تلونکي سړي لپاره دي دواړو حدیثونه د تمسک گنجائش پاتې نه شي. بلکې ددې دواړو سره د جمهورو په دلایلو کې زیاتي اضافه کیږي

پاتې شو د ابن عباس رضی اللہ عنہما حدیث چې د هغې شاوخوا دا شذوذ پسند په سند ویلو سره په نظر راځي. په دې امید دوی په دې حدیث کې څه داسې شی ملاو شي چې هغه د امت خلاف بغاوت لپاره د څه سهارې کار ورکړي.ـ ددې حدیث متن دا دی:

"ابن عباس رضی اللہ عنہما فرمایي چې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کې، د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ په زمانه کې او د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د خلافت نه مخکیني دوه کالو کې درې طلاقه یو وو. پس حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ وفرمایل چې خلکو په یوه داسې معامله کې د چالاکۍ نه کار واخیست چې په هغې کې د دوی لپاره د سوچ گنجایش وو. پس که چېرته مونږ درې طلاقه په دوی باندې نافذ کړو. (نو بهتره ده) چنانچې حضرت عمر رضی اللہ عنہ په دوی باندې درې طلاقه نافذ وگرځول. [۱]

په یو بل روایت کې د حضرت طاؤس رضی اللہ عنہ نه دا الفاظ مروي دي چې:

"ابوالصهبا ابن عباس رضی اللہ عنہما ته وویل چې په خپل عجیبه خبرو کې څه راوړې! آیا درې طلاقه د حضور صلی اللہ علیہ وسلم او د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ په زمانه کې یو نه وو؟ ابن عباس رضی اللہ عنہما وفرمایل هو! هم دغسې وو، بیا چې کله د حضرت عمر رضی اللہ عنہ په زمانه کې خلکو پرلپسې طلاق ورکول شروع کړل: نو حضرت عمر رضی اللہ عنہ درې طلاقه په هغوی باندې نافذ کړل. [۲]

او په یو روایت کې د طاؤس رحمۃ اللہ علیہ نه دا الفاظ مروي دي چې:

"ابوالصهباء ابن عباس رضی اللہ عنہما ته وویل چې آیا تاته علم دی چې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کې، د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ په زمانه کې او د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د خلافت په درې کالو کې درې طلاقه صرف یو گرځېدلی ؤ؟ ابن عباس رضی اللہ عنہما وویل، هو!" [۳]

---

[۱]عن ابن عباس قال: كان الطلاق على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بكر وسنتين من خلافة عمر طلاق الثلاث واحدة فقال عمر بن الخطاب: ان الناس قد استعجلوا فى أمر كانت لهم فيه اناة فلو أمضيناه عليهم، فامضاه عليهم. (صحيح مسلم ج: ١ ص: ٤٧٧ طبع قديمى)ـ

[۲] عن طاوس ان أبا الصهباء قال لابن عباس رضى الله عنهما: هات من هناتک الم يكن الطلاق الثلاث على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بكر واحدة فقال قد كان ذالک فلماكان فى عهد عمر تتابع الناس فى الطلاق فاجازه عليهم. (صحيح مسلم ج: ١ص:٤٧٨، طبع قديمى)ـ

[۳] أخبرنى ابن طاوس عن أبيه أن أبا الصهباء قال لابن عباس رضى الله عنهما..[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

ددې درې وارو احاديثو تخريج امام مسلم په خپل صحيح کې کړی دی
ليکن په مستدرک حاکم کې يرددن کوم لفظ (يعنې درې طلاقه به يې يو طرفنه کرځولو) نو دا د عبدالله بن مؤمل روايت نه دی، چې هغه ابن معين، ابوحاتم، او ابن عدي ضعيف ګرځولی دی، ابوداؤد دې ته منکر الحديث وايي او د ابن مليکه په الفاظ حديث کې د انقطاع الفاظ دي او که چېرته په حاکم کې تشيع نه وی: نو هغه به مستدرک کې ددې حديث د تخريج نه انکار کولی، شيعه ګانو کې ځومره داسې کسان دي چې د روافضو د تلبيس نو او د هغوی د شيعه ځادر اړولو سره دوکه خوري، بغير ددې نه چې معلومه شي د داسې قسم مسئلو نه د شيعه ګانو اصل مدعا څه ده؟

اوس مونږ ته د ټولو نه مخکې " طلاق الثلاث " باندې غور کول پکار دي چې (آيا) الثلاث، باندې لام استغراق داخل دی، او (درې طلاقه) د هر قسم درې طلاقه مراد دي؟ يا د درې طلاقو څه خاص معهود قسم مراد دی؟ (لومړنی شق خو باطل دی، ځکه چې دلته هر قسم درې طلاقه مراد اخيستل ممکن نه دي، ځکه چې د درې طلاقو يو صورت دا دی چې درې طلاقه په جدا جدا طهرونو کې ورکړی شي، د داسې درې طلاقو يو کېدل ممکن نه دي. خواه که دا د طلاقو تعداد تر درې پورې محدود کولو نه مخکې وي يا ددې نه پس، ځکه چې هر کله طلاق تر درې پورې محدود کړی شوی نه وو، خلکو به چې ځومره غوښتل طلاق به يې ورکولو او د درې يو کېدلو هيڅ اعتبار نه وو، لهذا طلاق تر درې پورې محدود ګرځولو نه مخکې د درې يو کېدلو هيڅ معنی نه وه او ددېنه پس هم د درې يو کولو تصور نه شو کېدی ځکه چې د حق تعالی ارشاد (الطلاق مرتان) په دې امر کې نص دی چې د طلاق تعداد چې دهغې نه پس مراجعت صحيح دی، صرف دوه دي، د دريم طلاق نه پس ښځه د خاوند لپاره حلاله نه پاتې کيږي، تر دې پورې چې هغه د دويم خاوند سره نکاح وکړي، پس ددې آيت شريف د نزول نه پس درې يو ګرځول به ځنګه ممکن شي؟

غرض دا چې په دې حديث کې د درې طلاقو نه مراد داسې درې نه شي مراد کېدی چې جدا جدا طهرونو کې ورکول شوي وي، لهذا صرف يو احتمال پاتې شو چې د درې طلاقو نه مراد داسې درې طلاقه دي چې په جدا جدا طهرونو کې نه وي ورکول شوي چې په هغې کې کوروالی نه وي شوی او ددې احتمال صرف دوه صورتونه دي، يا خو به دا درې طلاقه په يو لفظ ورکول شوي وي، يا به په جدا جدا الفاظو سره، که چېرته په جدا جدا الفاظو سره پرلپسې واقع کړي: نو دې مطلقې سره به د خاوند خلوت (يوازيوالی) راغلی وي يا نه، که چېرته خلوت نه وي شوی: نو هغه به په لومړني لفظ سره باينه شي، د دويم او د دريم طلاق محل پاتې نه شو

...بقيه د تيرمخ] أتعلم انما كانت الثلاث تجعل واحدة على عهد النبى صلى الله عليه وسلم وأبى بكر وثلا ثا من امارة عمر فقال ابن عباس رضى الله عنه: نعم! (صحيح مسلم ج: ۱ص ۴۷۸، طبع قديمى).

او په کوم صورت کې، چې د ښځې سره د خاوند خلوت شوی وي پس که چېرته د طلاق ورکونکي نیت د یو طلاق وي او هغه دویم او دریم لفظ محض د تاکید په طور استعمال کړی وي؛ نو دیانةً به د هغه قول قبلولی شي.

او په کوم صورت کې چې درې طلاقه په الفاظو غیر متعاقبه یا په لفظ واحد سره واقع شوی وي؛ نو ددې دوه مفهومه دي.

یو دا چې نن د درې طلاقو په لفظ واحد سره د ورکولو رواج دی، دور نبوي ﷺ. دور صدیقي او د حضرت عمر په ابتدایي دور کې ددې رواج نه وو. بلکې هغه مقدس ادوارو کې ددې په ځای د یو طلاق ورکولو رواج وو، خلکو په هغه زمانه کې د سنت طلاق رعایت کولو سره په جدا جدا طهرونو کې درې طلاقه ورکول، وروسته زمانه کې خلکو پرلپسې یو ځای درې طلاقه ورکول شروع کړه، کله د حیض په حالت کې، کله په یو طهر کې په لفظ واحد یا په الفاظ متعاقبه سره.

دویم مفهوم دا کېدی شي چې څنګه د درې طلاقو ورکولو نن رواج دی چې خلک په لفظ واحد یا په الفاظ متعاقبه په یو طهر کې یا د حیض په حالت کې طلاق ورکوي هم دا رواج په هغه درې مقدس زمانو کې هم وو، لیکن هغه زمانو کې داسې درې طلاقه هم یو شمارل کېدو؛ نو آیا مونږ په دې معامله کې د هغو حضراتو مخالفت وکړو؟ او مونږ هغه درې طلاقه شمار کړو حال دا چې هغه حضراتو هغه درې یو شمارلو؟

الغرض د تقسیم نه پس چې آخري دوه احتماله راوتلي دي په هغې کې د لومړني احتمال خلاف داسې شی نشته چې دا غلط وګرځوي، ددې برعکس د دویم احتمال د غلط کېدلو قوي دلایل موجود دي، مثلاً:

۱: ددې حدیث راوي حضرت عبدالله بن عباس **رضی الله عنهما** فتوی ددې خلاف ده، (چې ددې احتمال باطل او مردود کېدلو دلیل دی) نقاد چې ځومره احادیث په دې بنا ناقابل عمل ګرځولي دي چې ددې روایت کوونکي صحابه رضی الله عنه فتوی د هغوی خلاف ده، څنګه چې ابن رجب په شرح علل ترمذي کې دا په اوږد تفصیل سره لیکلی دی، هم دغه مذهب د یحی بن معین، یحی بن سعید القطان، احمد بن حنبل، او ابن المدیني دی، اګر که د ځینو اهل علمو رایه دا ده چې د راوي د روایت اعتبار دی، د هغوی د رایې اعتبار نشته، لیکن دا هم په دې صورت کې چې حدیث په خپل مفهوم کې نص وي چې په هغې کې دویم احتمال نه وي، که چېرته مفهوم قطعي نه وي؛ نو کم از کم راجح احتمال به وي مرجوح به نه وي، لیکن کوم احتمال چې محض فرضي وي ددې رایې مطابق هم هغه څنګه شمارېدی شي؟ او کوم کس چې په علم د مصطلح الحدیث کې صرف د متاخرینو کتابونو پورې خپل نظر ساتلی وي هغه په خپل بصارت باندې د خپل نظر د بلندی پټی تړلي دي او د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دا فتوی په تواتر سره ثابته ده چې درې طلاقه په لفظ واحد سره هم درې واقع کیږي، څنګه چې په تېر

شوي بحث کې د ابن عباس رضی الله عنهما د هغه روایت، حضرت عطاء، حضرت عمرو ابن دینار، حضرت سعید بن جبیر، حضرت مجاهد او د نورو حضراتو په حوالې سره بلکې پخپله د طاؤس په حوالې سره هم تیر شوي دي.

۲ ددې روایت په نقل کولو کې طاؤس منفرد دی او دده دا روایت د نورو حضراتو د روایت نه خلاف دی او دا داسې شذوذ (شاذ کېدل) دی چې د هغې په وجه روایت مردود شي، څنګه چې د پورته وجې سره مردود کیږي.

۳ د کرابیسي په حوالې سره پورته ذکر شوي دي چې ابن طاؤس د خپل پلار څخه دا روایت نقل کوي، هغوی هغه سړی دروغژن ګرځولی دی چې د هغه پلار (طاؤس) طرفته دا خبره منسوبه کړې چې هغه د درې طلاقو د یو کېدلو قائل وو.

۴ ددې روایت دا الفاظ چې "ابوالصهباء، وویل" دا د انقطاع الفاظ دي. (یعنې معلومه نه ده چې طاؤس خپله د ابوالصهبانه دا خبره واوریده یانه؟" او صحیح مسلم کې بعضې احدیث منقطع دي.

۵ همداراز د ابوالصهباء نه که چېرته د ابن عباس رضی الله عنهما مولی مراد وي: نو هغه ضعیف دی. څنګه چې امام نسائي ذکر کړی دی او که چېرته دویم وي: نو هغه مجهول دی.

۶ همدا راز د حدیث په بعضې طرق کې دا الفاظ دي. هات من هناتک. یعنې ابوالصهباء ابن عباس رضی الله عنهما مخاطب کولو سره وویل چې راوړې! خپل قابل نفرت او بدو خبرو کې څه واوروې! د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما جلالت قدر لحاظ ساتلو سره د هغه د درجې هیڅ صحابی هم هغه ته داسې الفاظو سره مخاطبه نه شي کولای. زیاتي دا چې د هغه غلام داسې ګستاخانه خبرې وکړي او حضرت ابن عباس رضی الله عنهما د هغه دا ګستاخانه خطاب تردید هم نه کړي!!

۷ او په پورتني تقدیر چې ابن عباس رضی الله عنهما هغه ته بغیر د تردید جواب ورکړی: (نو ګویا ددې حدیث قابل نفرت او بدو خبرو کې کېدل تسلیم کړل) دا روایت خپله د هغه د اقرار او تسلیم مطابق قبیح او مردود شو، (بیا هغه په استدلال کې د پیش کولو څه معنی ده؟) او د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما د رخصتونو حکم د سلف او خلف په منځ کې مشهور دی او د امام مسلم عادت دا دی چې هغه ټول طرق حدیث په یو ځای کې جمع کوي، ددې لپاره چې په حدیث باندې حکم لګول اسان وي او دا د حدیث د مرتبې د تعریف او تشخیص یو عجیبه طریقه ده.

۸ ددې حدیث مفهوم که چېرته لاندې واخیستل شي: نو ددې معنی به دا شي چې نعوذبالله حضرت عمر رضی الله عنه محض په خپله رایه د شریعت نه خروج اختیار کړو او د حضرت عمر رضی الله عنه عزت او عظمت دد هنه بالاتر دی چې داسې خبره هغه ته منسوب شي.

۹ همداراز دې سره په جمهورو صحابه رضی الله عنهم باندې دا تهمت لګیږي چې هغوی نعوذبالله په خپلو تنازعاتو کې حضور صلی الله علیه وسلم لره – حکم – جوړولو په ځای رایه – حکم – وګرځولو. او دا یو داسې قباحت دی چې دا د صحابه وو رضی الله عنهم په باره کې د روافضو نه سوا هیڅوک نه شي

زغملی او د اهل تحقیق په نزد دذې شذوذ مصدر روافض دي
۱۰ دا ګڼل چې د حضرت عمر رضي الله عنه دا عمل سیاسي و، چې دا د تعزیر اختیارولو په طور حضرت عمر رضي الله عنه لپاره ګنجائش وو. دا فضول تهمت دی چې ددېنه د حضرت عمر رضي الله عنه لمنه پاکه ده، اخر داسې به څوک وي چې د سیاست په طور د شریعت خلاف بغاوت جائز وګڼي؟
پس دا "عشره کامله" (پوره لس وجوه) آخري دوه احتمالونو کې د دویم احتمال د باطل کېدلو فیصله کوي، لهذا د صحت په تقدیر د حدیث لومړنی احتمال متعین دی. (۱)
او ما د "ذیول طبقات الحفاظ" په تعلیقاتو کې هم ددې حدیث علل ذکر کړی دي چې د دلته د بیان سره قریب قریب دي.
علاوه ددې نه درې ته یو ویل (د نصاری قول دی) د مسلمانانو د مذهب سره ددې هیڅ تعلق نشته.

جعلوا الثلاثة واحداً، لو انصفوا
لم يجعلوا العدد الكثير قليلاً

ترجمه: هغوی درې یو جوړ کړو، که چېرته هغوی انصاف کولی؛ نو عدد کثیر به یې قلیل نه جوړولو.
حافظ ابن رجب خپل مذکور الصدر کتاب کې د ابن عباس رضي الله عنهما په هغه حدیث باندې خبرې کوي او لیکي:
"پس ددې حدیث په باره کې د ائمه اسلام دوه مسلکه دي، یو مسلک د امام احمد رحمه الله او دهغه د موافقینو دی، چې د هغې خلاصه دا ده چې ددې حدیث په اسناد کې کلام دی. ځکه چې دا روایت شاذ دی، طاؤس ددې په نقل کولو کې منفرد دی او د هغه هیڅ متابع موجود نه دی، څوک راوي د حدیث خواه که بذات خود ثقه وي، لیکن د ثقه راویانو خلاف د هغه کوم حدیث نقل کولو کې متفرد کېدل حدیث کې یو داسې علت دی چې د هغې قبلولو کې توقف واجب کوي او د هغې په وجه روایت شاذ یا منکر جوړیږي، هر کله چې هغه کومې دویمې صحیح طریقې سره مروي نه وي او دا طریقه ده د متقدمینو ائمه حدیثو، څنګه چې د امام احمد، یحیی بن معین، یحیی بن قطان، علي بن المدیني وغیره، او دا حدیث داسې دی چې دا د طاؤس نه سوا حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه څوک هم نه روایت کوي، د ابن منصور په روایت کې دي.

---

(۱) او ما د احتمال نسخ نه تعرض اوکړو، ځکه چه دا احتمال ډېر کمزورې دې، امام شافعي رحمه الله او دهغه پیروی کولو والا ددې احتمال نه محض ارخائے عنان په خاطر تعرض کړې دې، دې دپاره چه کمزور نه کمزور احتمال لره هم باطل ثابت کولوسره ددې حدیث نه استدلال کولووالا لاره د هر طرفنه بنده کړې شی، او په دې (احتمال نسخ) کښې کلام اوږد او شاخ درشاخ دې.

، مونږ دې روایت طرفته مخکې اشاره کړې ده، چې امام احمد رحمه الله وفرمایل د ابن عباس رضي الله عنهما ټول شاګردان د طاؤس خلاف روایت کوي "

،مونږ ددې مثل اثرم، نه هم پورته نقل کړي دي او جوزجاني ،صاحب الجرح، وایي دا حدیث شاذ دی، ما په زمانه قدیم کې ددې ډیر تلاش وکړ. لیکن ماته ددې هیڅ اصل پیدا نه شو

ددېنه پس ابن رجب لیکي " کله چې امت د کوم حدیث د عمل کولو خلاف اجماع وکړي؛ نو هغه پرېښودل واجب دي، امام عبدالرحمن بن مهدي رحمه الله فرمایي چې هغه سړی په علم کې امام نه شي جوړېدی چې شاذ علم بیانوي، امام ابراهیم نخعي رحمه الله فرمایي چې سلف صالحینو به د غریب حدیث څخه کرکه کوله، یزیدبن ابي حبیب وایي کله چې تاسو کوم حدیث واورئ نو هغه تلاش کړئ، څنګه چې ورک شوی شی تلاش کولی شي، که چېرته وپېژندل شي؛ نو صحیح دد، کنه نو لرې یې وغورځوئ!

د امام مالک رحمه الله نه مروي دي چې بد علم غریب دی او تر ټولو غوره بهتر علم ظاهر دی. چې هغه عام خلک روایت کوي او په دې باب کې د سلفو نه ډیر ارشادات مروي دي. (۱)

ددې نه پس ابن رجب لیکي:

" حضرت ابن عباس رضي الله عنهما چې ددې حدیث راوي دی، د هغه نه په صحیح سند سره ثابت دي چې هغوی ددې حدیث خلاف یو ځای د درې طلاقو لازمېدلو فتوی ورکړه، امام احمد رحمه الله او امام شافعي رحمه الله هم ددې علت له وجې دا حدیث معلول ګرځولی دی، څنګه چې ابن قدامه رحمه الله په (المُغني) کې ذکر کړی دی او که تنها هم دغه یو علت وی؛ نو ددې حدیث د ساقطېدلو لپاره کافي وو. لا دا چې ددې سره دا علت هم شامل وو چې دا حدیث شاذ او منکر دی او د اجماع امت نه خلاف دی، قاضي اسماعیل رحمه الله احکام القرآن کې لیکي چې طاؤس رحمه الله د خپل فضل او صلاح باوجود ډیر منکر شیان روایت کوي، چې یو له هغې دا حدیث دی او د ایوب نه مروي دی چې هغه د طاؤس رحمه الله په کثرت خطاء تعجب کوي او ابن عبدالبر رحمه الله وایي چې ددې حدیث په روایت کې طاؤس شذوذ اختیار کړی دی.

„ علماء اهل مکه ددې شاذ اقوالو له وجې به په طاؤس رحمه الله باندې نکیر کولو چې د هغې په نقل کولو کې هغه متفرد دی.

او کرابیسي رحمه الله (ادب القضاء' کې لیکي چې طاؤس رحمه الله د ابن عباس رضي الله عنهما نه ډیر اخبار منکره نقل کوي او زمونږ رایه دا ده(والله اعلم) چې دا منکر خبرونه هغه د عکرمه رحمه الله نه اخیستلي دي او سعید بن مسیب رحمه الله، عطاء رحمه الله او د تابعینو یو جماعت د عکرمه رحمه الله نه پرهېز کړی او

---

(۱) ابراهیم بن ابی عبله فرمائی چه، چا، شاذ علم اوچت کړوهغه ډیر لوی شر اوچت کړو، او شعبه وائی چه ستاسو مخامخ شاذ حدیث لره صرف شاذ سړی (یعني ضعیف او غیر معروف سړی) به بیان کړی، دا اقوال ابن رجب په، شرح علل ترمذی کښې ذکر کړی دي

طاؤس رحمه الله ته تللي وو، طاؤس رحمه الله د عکرمه رحمه الله نه هغه څه اخيستلي وو چې هغه عموماً د ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت شوي وي، ابوالحسن السبکي رحمه الله وايي، پس ددې رواياتو ذمه داري په عکرمه رحمه الله باندې ده، طاؤس رحمه الله باندې نه ده.

او د ابن طاؤس رحمه الله نه د کرابيسي رحمه الله روايت مونږ مخکې ذکر کړی دی چې د هغه پلار طاؤس طرفته دا څه منسوب کړي دي هغه ټول دروغ دي او دا خبرې خو د اول مسلک متعلق وې (١)

او د دويم مسلک په باره کې هم ابن رجب رحمه الله ليکي:

,, دا مسلک د ابن راهويه او دهغه د پيروکارو دی، دا چې هغه حديث غير مدخول بها باندې حمل کوي، دا ابن منصور د اسحاق بن راهويه رحمه الله نه نقل کړی دی او الحوفي په الجامع کې دې ته اشاره کړې ده او ابوبکر الاثرم په خپل سنن کې په دې باندې باب تړلی دی او ابوبکرالخلال هم په دې باندې دلالت کړی او سنن ابوداؤد کې د حماد بن زيد. عن ايوب عن غير واحد عن طاؤس عن ابن عباس رضي الله عنهما دا روايت داسې نقل کړی دی چې:

" سړی چې کله خپلې ښځې ته درې طلاقه د دخول نه مخکې ورکړي: نو دا به يې يو ګرځولو د حضور صلی الله عليه وسلم په زمانه کې او د حضرت ابوبکر رضي الله عنه په زمانه کې او د حضرت عمر رضي الله عنه په ابتدايي دور کې. بيا چې کله حضرت عمر رضي الله عنه خلک وکتل چې پرلپسې طلاق ورکولو کې اخته دي؛ نو وې فرمايل: چې دا په دوی باندې نافذ کړه او ايوب لوی امام دی، پس که چېرته وويل شي چې هغه روايت خو مطلق وو نو مونږ به ووايو چې مونږ دواړو دليلونه جمع کړي او وايو چې هغه روايت هم قبل الدخول باندې حمل دی.

په دويم مسلک کې د ابن رجب کلام دی.

شوکاني په خپله رساله "درې طلاقو" کې (د ابوداؤد پورته هغه روايت چې په هغې کې د طلاق قبل الدخول ذکر دی) د ځينې افرادو د تنصيص د قبيل نه د ګرځولو قصد کړی دی، حال دا چې مونږ ذکر کړي دي چې په " الثلاث " کې لام په استغراق باندې حمل کول صحيح نه دي، لهذا دا روايت به ددې قبيل څخه نه وي او د شوکاني دا کلام محض ددې لپاره دی چې

١) او ابن قيم چې نقل کړي دي حضرت عمر رضي الله عنه د طلاق په باره کې خپل کار باندې پښېمانه شو، دا يو ډان نه جوړه شوې د دروغو کيسه ده، ددې په سند کې خالد بن يزيد بن ابي مالک واقع دی. چې د هغه په باره کې ابن معين فرمايي چې هغه صرف په خپل پلار باندې دروغو تړلو باندې راضي نه شو، تر دې پورې چې هغه په صحابه وو رضي الله عنهم باندې هم دروغ تړلي دي او دده، ،کتاب الديات، ،ددې لائق دی چې دې لره دفن کړی شي.

لطيفه: د خالد په خا باندې نقطه وه، نوک قلم باندې روښنايي زياته پرېوته؛ نو دا نقطه حا طرفته وبهيده چې د هغې نه زاويه حاده جوړه شوه کتلو والا تصحيف کولو سره دې لره مجالد بن يزيد وويلو، حال دا چې د هغه خالد مجالد نوم څوک ورور بيخي نه ؤ، د خالد پلار يزيد د حضرت عمر رضي الله عنه زمانه بالکل قطعاً نه وه موندلې.

هغه ته بهرحال د خبرو عادت دی، خواه که د خبرې ګټه وي او یا نه. بالکل هم هغسې حالت چې د هغې ذکر امام زفر رحمه الله فرمايلی وو (چې زه مخالف سره مناظره کولو وخت کې صرف هغه خاموشه کېدلو باندې نه مجبوروم بلکې هغه سره مناظره کوم. تردې چې هغه لېونی شي او د لېوني کېدلو مطلب دا دی چې داسې لېونې خبرې پيل کړي چې کله هم چا نه وي کړي)، بیا شوکاني وايي چې طلاق قبل الدخول نادر دی. پس خلکو څنګه پرلپسې طلاق ورکول شروع کړل تردې پورې چې حضرت عمر رضي الله عنه غوسه شو؟ زه وايم چې کوم شی په يو ښار کې يا په يوه زمانه کې نادر شمارل کيږي هغه ځينې وخت په دويمه زمانه کې او په بل ښار کې نادر نه وي، بلکې کثيرالوقوع وي؛ نو ځکه د شوکاني دا اعتراض بې ځايه دی. علاوه ددېنه شوکاني دا غواړي چې سنن ابوداؤد کې روايت شوی صحيح حديث حکم محض په رايه باطل کړي، (پس دا په حقيقت کې د انکار حديث جراثيم دي) غالباً هم دومره وضاحت ددې خبرې د ښودنې لپاره پوره دی چې د هغه خلکو لپاره د حديث ابن عباس رضي الله عنهما نه د استدلال هيڅ ګنجائش نشته.

اوس د رکانه حديث واخلئ! چې په هغې سره دا خلک استدلال نيول غواړي. دا هغه حديث دی چې هغه امام احمد په خپل مسند کې په دې الفاظو ذکر کړی دی:

حديث بيان کړو مونږ ته سعد بن ابراهيم، وې ويل خبر راکړو مونږ ته زما پلار، محمدبن اسحاق ته يې ووېل حديث بيان کړو زما نه داؤد بن حصين د عکرمه نه. هغه د ابن عباس رضي الله عنهما نه چې هغه وفرمايل:

,, رکانه بن عبد يزيد خپلې ښځې ته درې طلاقه په يو مجلس کې ورکړي وو بيا هغه په دې باندې سخت خفه شو، حضور صلی الله علیه وسلم د هغه نه پوښتنه وکړه چې تا څنګه طلاق ورکړی دی؟ هغه ووېل چې ما درې طلاقه په يو مجلس کې ورکړي دي، حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل: دا خو يو شو، لهذا ته که چېرته غواړې؛ نو هغې ته رجوع وکړه! نو ځکه رکانه هغې ته رجوع وکړه. [1]

او ماته بې حده تعجب راځي چې کوم سړی دا دعوه کوي چې د صحابه وو رضي الله عنهم په زمانه کې درې طلاقه، انت طالق ثلاثا، په لفظ سره واقع کېدو نه، نو هغه ددې حديث نه درې يو طرفته رد کولو باندې استدلال کول څنګه غواړي؟ پس چې درې طلاقه په مجلس واحد کې، انت طالق ثلاثا، په الفاظ سره نه وي؛ نو خامخا به په تکرار د لفظ سره وي او د تکرار په صورت کې دوه احتماله دي، يو دا چې هغه د تاکيد اراده کړې وي، دويم دا چې هغه د درې

---

[1] عن ابن عباس رضی اللّه عنهما قال: طلق رکانة ابن عبد يزيد أخو المطلب امر أته ثلا ثًا، فحزن عليها حزنًا شديدًا،قال:فسال رسول الله عليه وسلم: کيف طلقتها؟ قال: طلقتها ثلا ثًا، قال: فی مجلس واحد؟ قال: نعم! قال: انما تلک واحدة،فارجعها ان شئت. قال: فراجعها. (مسند احمد بن حنبل، رقم الحديث: ۲۳۸۷ طبع دار الحديث قاهرة)

طلاقو واقع کېدلو قصد کړی وي. پس کله چې معلومه شوه چې هغه صرف د یو اراده کړې وه؛ نو دیانةً به د هغه قول قبلولی شي، او د هغه دا وینا چې ما درې طلاقه ورکړي دي، ددې معنی به دا وي چې هغه د طلاقو لفظ درې ځله تکرار کړی دی او کېدی شي چې راوي حدیث مختصر کولو سره روایت بالمعنی کړی وي.

علاوه ددې نه دا حدیث منکر دی، څنګه چې امام جصاص[١] او ابن همام فرمايي[٢]: ځکه چې دا پوخ کار د ثقه راویانو د روایت نه خلاف دی، همدارازدا حدیث معلول هم دی، څنګه چې ابن حجر رحمه الله تخریج احادیث رافعي (التلخیص الحبیر) کې ذکر کړی دی. تخریج کې د ابن حجر رحمه الله الفاظ دا دي:

حدیث: رکانه بن عبدیزید د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شو. پس وې ویل چې ما خپلې ښځې ته سهمیه ته (البته) طلاق ورکړی دی او په الله قسم! چې ما د یو طلاق اراده کړې وه، نو ځکه حضور ﷺ زما ښځه ماته واپس کړه، دا حدیث امام شافعي رحمه الله، ابو داؤد، ترمذي او ابن ماجه تخریج کړی دی او هغوی په دې کې اختلاف کړی دی چې آیا دا رکانه پورې مسند دی یا مرسل؟ ابوداؤد ابن حبان او حاکم ددې تصحیح کړې ده او امام بخاري رحمه الله دا د اضطراب له وجې معلول کړی دی، ابن عبدالبر په تمهید کې ویلي چې محدثینو دا ضعیف ګرځولی دی او په دې باب کې یې د ابن عباس رضي الله عنهما نه هم روایت کړی دی (یعنې بلفظ ثلاث، څنګه چې مونږ پورته پوره روایت نقل کړی دی) هغه امام احمد او حاکم روایت کړی دی او دا معلول دی.[٣]

بلکې ابن حجر رحمه الله په فتح الباري کې د هغه حضراتو د رایې تصویب کړی دی چې (د ابن عباس رضي الله عنهما مذکوره حدیث کې) د درې لفظ د ځینو راویانو بدل شوی لفظ دی، ځکه چې (البته) لفظ سره درې طلاقه واقع کېدل شائع وو، (نو ځکه راوي (البته) درې ګڼلو سره د طلاق لفظ نقل کړو) او د اهل علمو اقوال د (طلاق بته) په باره کې مشهور دي.[۴]

١]أحکام القرآن للجصّاص، ذکر الحجاج لِا یقاع الطلاق الثلاث معًا ج:١ ص: ٣٨٨ طبع سهیل اکیدمی)

٢]فتح القدیر لا بن همام الحنفی ج: ٣ ص: ٢٦ وطلاق البدعة. طبع دار صادر بیروت)_

٣]حدیث: أن رکانة بن عبد یزید أتی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال: انی طلقت امرأتی سهیمة ألبتة، وو الله ما أردت الاّ واحدة، فردها علیه، الشافعی وأبو داؤد والترمذی وابن ماجة، رکانة، أو مرسل عنه، وصححه أبوداؤد وابن حبان والحاکم، وأعله البخاری بالاضطراب، وقال ابن عبد البر فی التمهید: ضعفوه، وفی الباب عن ابن عباس رواه أحمد والحاکم، وهو معلولَ أیضًا. (التلخیص الحبیر فی تخریج أحادیث الرافعی الکبیر ج: ٣ ص: ٢١٣ رقم الحدیث: ١٦٠٣ طبع المکتبة الأ ثریة، بیروت)_

٤] الثالث أن أبا داؤد رجح أن رکانة انما طلق امرأته البتة کما أخر جه هو من طریق آل بیت رکانة، وهو تعلیل قوی لجواز ان یکون بعض رواته حمل البته علی الثلاث فقال طلقها ثلاثا، فبهٰذه النکتة یقف الاستدلال بحدیث ابن عباس. (فتح الباری، کتاب الطلاق، باب من طلق وهل ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه.

اوس مونږ په مسند احمد کې (پورتنی) حدیث محمد ابن اسحاق باندې کلام کوو، ددې لپاره چې ددې د منکر او معلول کېدلو وجوه ښکاره شي

پاتې شو محمدبن اسحاق؛ نو امام مالک رحمه الله او هشام بن عروه وغیره په اوږدو الفاظو کې ده ته کذاب ویلی دی، ده د صاحب ضعفا نه تدلیس کړی او د بیان کولو نه بغیر یې د اهل کتابو د کتابونو نه نقل کړی دی او دا به یې نه ویل چې دا اهل کتابو روایت دی. په دې باندې د قدر تهمت هم پرې دی او د خلکو حدیث په خپل حدیث کې د داخلولو هم په ده باندې الزام دی، دا داسې سړی نه دی چې دده قول په صفاتو کې قبول کړی شي او نه په احادیثو د احکام کې دده روایت معتبر دی، خواه که هغه د سماع تصریح وکړي. کله چې د هغه د روایت خلاف روایات پرلپسې وارد وي او چا چې دده روایت ته قوي ویلی دی: نو صرف په مغازي کې یې ورته قوي ویلی دی.

په دې حدیث کې دویم راوي داؤد بن حصین دی، چې د خارجیانو د مذهب په داعیانو کې ؤ او که څېرته امام مالک رحمه الله دده نه روایت نه وي کړی؛ نو دده حدیث به ترک کېدو، څنګه چې ابو حاتم ویلي دي او ابن مدیني وایي چې داؤد بن حصین چې کوم روایت د عکرمه نه نقل کړي هغه منکر دي او د اهل جرح او تعدیل کلام دده په باره کې طویل الذیل دی. کومو حضراتو چې د هغه روایت قبول کړی دی؛ نو صرف په هغه صورت کې یې قبول کړی چې کله هغه د نکارت نه خالي وي. پس دده روایت ثقه راویانو خلاف څنګه قبلېدی شي.

او دریم راوي عکرمه دی چې په هغه باندې د ډېرو بدعاتو تهمت دی، سعید بن مسیب او عطاء په راز حضراتو دده نه ځان ساتلی دی، پس د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه روایت کوونکي ثقه راویانو خلاف د هغه قول څنګه قبلېدی شي؟ پس چا چې هغه روایت ته منکر وویل؛ نو هغه ډېر صحیح ویلي دي او امام احمد نه ددې قسم متن تحسین د داسې سند سره صحیح نه دی، حال دا چې هغه خپله فرمایي چې د طاؤس روایت د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه د درې طلاقو په باره کې شاذ او مردود دی، څنګه چې مونږ د اسحاق بن منصور او ابوبکراثرم په حواله ددېنه مخکې نقل کړي، ابن همام لیکي چې صحیح روایت هغه دی چې هغه ابوداؤد، ترمذي او ابن ماجه نقل کړی دی چې رکانه خپلې ښځې ته (بته) طلاق ورکړی وو، حضور صلی الله علیه وسلم هغه ته قسم ورکړ چې هغه صرف د یو اراده کړې وه؛ نو ځکه حضور صلی الله علیه وسلم هغه ته ښځه واپس کړه، هغه دویم طلاق د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کې او دریم د حضرت عثمان رضي الله عنه په زمانه کې ورکړی ؤ. [1]

...بقیه د تیرمخ] یواجه الرجل امرأته بالطلاق ج: ۹ ص: ۳٦۲ حدیث رقم: ٥۲٦۱ طبع دار نشر الکتب الا سلامیه، لاهور)۔

[1] والأصح ما رواه أبو داؤد والترمذی وابن ماجة ان رکانة طلق زوجته...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

ددې مثل په مسند شافعي کې دی؛ نو څکه د ابوداؤد په سند کې نافع بن عجیر بن عبدیزید دی[۱]، پس نافع ابن حبان په ثقات کې ذکر کړی دی، اګر که نافع ته ځینې داسې خلکو مجهول ویلی چې د هغوی د رجال نه ډېر زیات بې خبره دي او د هغه د پلار لپاره دا کافي ده چې په کبارو تابعینو کې دی او د هغه په باره کې جرح نقل نه ده او د امام شافعي په سند کې عبدالله بن علي بن سائب بن عبیدبن عبد یزید ابو رکانه واقع دی، چې هغه ته امام شافعي ثقه ویلی دی، پاتې شو عبدالله بن علي بن یزید رکانه، چې ابن حزم ذکر کړی دی دده ابن حبان توثیق کړی دی، علاوه ددېنه په تابعینو کې دا کافي ده چې هغوی په جرح سره ذکر نه وي شوي، ددې لپاره چې هغه د جهالت وصفي نه ووځي، په صحیحین کې ددې نوعیت ډېر رجال دي، څنګه چې الذهبي په دې وینا سره اعتماد کړی دی چې د سړي اولاد او د هغه د کور خلک د هغه د حالاتو نه زیات خبردار وي.[۲]

حافظ ابن رجب د ابن جریج هغه حدیث ذکر کړی چې په هغې کې وایي: ماته خبر راکړی دی ابورافع مولی د نبي ﷺ په اولاد کې بعضې د عکرمه نه هغوی د ابن عباس ﷠ (ددې سند نه د مسند روایت مونږ معنا روایت ذکر کړی دی) دې روایت سره حافظ ابن رجب لیکي چې:

" د هغه په سند کې مجهول راوي دی او د کوم سړي نوم چې یې نه دی اخیستلی هغه محمد بن عبدالله بن ابي رافع دی، چې ضعیف الحدیث دی او د هغه احادیث منکر دي او ویل شوي چې هغه متروک دی، لهذا دا حدیث ساقط دی او محمدبن ثور الصنعاني په روایت کې چې رکانه ویلي ما دې ته طلاق ورکړو، په دې کې د " ثلاثا " لفظ نه دی ذکر کړی او محمد بن ثور ثقه دی، د لوېې درجې سړی دی، همداراز د هغه معارض هغه روایت هم دی چې د رکانه د اولاد نه مروي دی چې هغه خپلې ښځې ته " بته " طلاق ورکړی ؤ.

ددېنه د ابن قیم د کلام فساد معلومېږي چې هغه په دې حدیث باندې کړی دی، په کوم صورت کې چې حدیث رکانه کې (البته) روایت صحیح وي دهغې نه د جمهورو دلایلو کې مزید اضافه کېږي او په کوم صورت کې چې حدیث رکانه کې اضطراب وي لکه څنګه چې

...بقیه د تیرمخ] البتة فحلفه رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه ما أراد الاّ واحدة، فردها اليه، فطلقها الثانية فى زمن عمررضى الله عنه والثالثة فى زمن عثمان رضى الله عنه.(فتح القدير ج:۳ ص:۲٦ طبع دار صـ د بيروت)

۱]حدثنا ابن السرح وابراهيم ابن خلد الكلبى فى آخرين قالوا نا محمد بن ادر يس الشافعى حدثنى عمى محمد بن على بن شافع عن عبيدالله بن على بن السائب عن نافع بن عجير بن عبد يزيد بن ركانة أن ركانة بن عبديزيدطلق امرأته سهيمه...الحديث.(أبوداود،كتاب الطلاق، باب فى ألبتة ج:۱ ص:۳۰۰ طبع ايچ ايم سعيد)

۲] قال أبوداؤد هٰذا أصح من حديث ابن جريج ان ركانة طلق امرأته ثلا ثًا لأنهم أهل بيته وهم أعلم به. (سنن ابى داؤد، كتاب الطلاق، باب ألبتة ج:۱ ص:۳۳۰، طبع ايچ ايم سعيد، أيضًا: بذل المجهود، كتاب الطلاق، باب فى ألبتة ج: ٤ ص:٧٦ طبع مكتبة امدادية ملتان)۔

امام ترمذي د امام بخاري نه نقل کړي[1] او امام احمد د هغه ټولو طرق ضعيف ګرځولي دي او ابن عبدالبر هم د هغه په تضعيف کې د امام احمد پيروي کړې ده. په دې صورت کې د حديث رکانه په الفاظو کې د کوم لفظ نه هم استدلال ساقطيږي. د دې حديث په اضطراب کې يو دا دی چې کله روايت کوي چې طلاق ورکوونکی ابورکانه وو او کله دا چې د رکانه پلار نه وو بلکې خپله رکانه وو. دا اضطراب داسې دفع کېدی شي چې دا اضطراب د درې په روايت کې دی (البته) په روايت کې نشته، د (البته) روايت متن او سند په اعتبار سره د علت نه خالي دی او که چېرته فرض شي چې په دې کې هم علت دی؛ نو (دا روايت به ساقط الاعتبار وي او) باقي دلايل به بې معارضه پاتې شي.

((مونږ په امت کې هيڅوک نه پيژنو، چا چې په دې مسئله کې مخالفت کړی وي. نه ظاهري مخالفت، نه د حکم په اعتبار سره. نه د فيصلې په لحاظ سره. نه د علم په طور باندې، نه د فتوی په طور باندې او دا مخالفت نه دی واقع شوی مګر د ډير کمو افرادو له جانبه، هغه خلکو باندې هم د هغوی هم عصر حضراتو د آخري درجې نکير کړی، په هغوی کې اکثره خلک هغه مسئله پټه ساتي، د هغې اظهار به يې نه کولو.

د الله تعالی د دين په اخفا باندې اجماع څنګه کېدی شي، کوم دين چې الله تعالی د خپل رسول ﷺ په ذريعه نازل کړی؟ او د هغه سړي د اجتهاد پيروي څنګه جائزه ګرځي چې په خپله رايه د هغه مخالفت کوي؟ د هغې اعتقاد هر وخت ناجائز دی.

امید دی چې د دې بيان سره به واضحه شوې وي چې د حضرت عمر رضي الله عنه درې طلاقه نافذ کول حکم شرعي وو، چې د هغې په مرسته کتاب او سنت موجود دی او کومه اجماع چې د فقهاء صحابه وو رضي الله عنهم ده، تابعين او د هغې نه پس حضراتو اجماع ده، دا د حکم شرعي په مقابله کې تعزيري سزا نه وه، پس کوم سړی چې د حضرت عمر رضي الله عنه د درې طلاقو د نافذولو نه خروج کوي، دی د هغه ټولو شيانو نه خروج کوي.

(٦) طلاق په شرط باندې معلق کول او د طلاق قسم خوړل

د رسالې ليکوال په ۱۱۴ مخ باندې ليکي:

د معلق طلاق ټول صورتونه غير صحيح دي او معلق طلاق نه واقع کيږي.

۸۳ مخ باندې ليکي:

" او په دې سلسله کې د هغه معاملې د بادشاهانو خواهشات خصوصاً د بيعت په معامله کې قوي کړه:

[1] جامع الترمذی، أبواب الطلاق واللعان، باب ماجاء فی الرجل طلق امرأته البتة ج: ۲۲۲، طبع دهلی)۔

د محترم ليکوال د معلق طلاق دواړه صورتونه باطل ګرځول او د اولنی دورې په فقهاوو باندې دا تهمت لګول چې هغوی د بيعت په حلف کې د ملوک او د اُمراء د خواهشاتو تکميل کولو، د هغه سړي په نزد لوی بې باکی دی چا چې په دې مسئله کې د فقهاوو د نصوصو مطالعه کړې وي او ثوک چې د هغه فقهاوو د حالاتو نه خبر وي چې هغوی د حق په لاره کې ځنګه ځان قربان کړی وو.

زما خيال وو چې د ابو الحسن السبکي رساله ,,الدرة المضية،، او دې سره ځو نورې رسالې چې د ځو کالو نه خپرېږي د هغې د مطالعې نه پس هغه خلکو ته هم په دې مسئله تعليق کې د شک ګنجايش نه وي چا ته چې د فقهي مذاهبو د مبسوط کتابونو د ورقې اړولو موقع نه ملاوېږي، محترم مصنف ته غالباً ددې مطالعې اتفاق نه دی شوی، يا به هغه به په قصده د بې ځايه حجت لاره خوښه کړې وي.

د فقهاوو صحابه، تابعينو او تبع تابعينو مذهب دا دی چې طلاق کله په کوم شرط باندې معلق شي؛ نو د شرط د موجودېدلو په صورت کې طلاق واقع کيږي، خواه که شرط د حلف د قبيلې نه وي چې د ترغيب يا د منعې يا د تصديق فايده ورکړي، يا ددې قبيلې ځخه نه وي چې په هغې کې ديو شي فايده ورنکړي، ددې ټولو اکابرو خلاف د ابن تيميه قول دی چې کوم تعليق د قبيلې د حلف وي؛ نو په هغې کې طلاق نه واقع کيږي، بلکې د حلف ماتيدلو په صورت کې کفاره لازميږي او دا داسې خبره ده چې د ابن تيميه نه مخکې چا نه ده کړې، د تعليق په دې دواړو قسمونو کې روافض هم د صحابه او تابعينو او تبع تابعينو مخالف دي او بعضې ظاهريه چې په هغې کې ابن حزم هم شامل دی، په دې مسئله کې د روافضو پيروي کوي او ددې ټولو نه مخکې چې اجماع شوې ده هغه د دوی خلاف حجت دی او کومو حضراتو چې په دې مسئلې باندې اجماع نقل کړې هغه دا ده: امام شافعي، ابوعبيد، ابوثور، ابن جرير، ابن منذر محمد بن نصر مروزي، ابن عبدالبر (التمهيد او الاستذکار)[1] کې فقيه ابن رشد (المقدمات)[2] کې او ابوالوليد الباجی (المنتقي) کې، د حديثو او اثار وسعت کې ددې حضراتو هغه مرتبه ده که په دوی کې يو بزرګ چېرته اپرينجي وکړي؛ نو دده اپرينجي نه به شوکاني، محمدبن اسماعيل الامير او قنوجي په شان لس سړي ودورېږي، د محمد بن نصر مروزي په باره کې خپله ابن حزم وايي:

۱] الاستذکار لابن عبدالبر، کتاب الطلاق، باب يمين بطلاق مالم ينکح ج: ٦ ص: ١٨٩ رقم الحديث: ١١٩٤ طبع دار الکتاب العلمية، بيروت)_

۲] المقدمات الممهدات، لبيان ما اقتضته رسوم المدونة من الأ حکام الشرعية والتحصيلات، لأبي الوليد محمد بن رشد القرطبي، کتاب الأيمان، باب الطلاق، ماجاء في الأيمان بالطلاق، ج: ١ص:٣٠٥ طبع دار الکتب العلمية، بيروت)_

که چېرته څوک دا دعوه کوي چې د رسول الله ﷺ او د رسول الله ﷺ د صحابه وو رضي الله عنهم څخه داسې حديث نشته چې محمد بن نصر سره نه وي: نو د داسې سړي دعوه به صحيح وي

او دا حضرات د اجماع په نقل کولو کې امين دي او په صحيح بخاري کې د حضرت عمر رضي الله عنه فتوی هم دا ده چې طلاق معلق واقع کيږي؛ نو ځکه نافع وايي چې يو سړي داسې طلاق ورکړو که چېرته هغه ووته؛ نو هغې ته قطعي طلاق، حضرت ابن عمر رضي الله عنهما وفرمايل که چېرته ووته: نو دده نه به باينه شي او که نه ووته نو هيڅ ونه شو[1]، دا فتوی هم ښکاره ده. د ابن عمر رضي الله عنهما په علم او فتوی کې د هغه د محتاط کولو څوک شک کولی شي؟ او د کوم يو صحابي رضي الله عنه نوم هم نه شي اخيستل کېدی چې چا په دې فتوی کې د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما مخالفت کړی وي، يا يې په دې باندې نکير فرمايلی وي.

حضرت علي کرم الله وجهه د طلاق د قسم په باره کې يوه فيصله داسې وکړه چې د هغې نه معلومېږي طلاق معلق واقع کيږي، واقعه داسې وشوه چې د حضرت علي کرم الله وجهه په خدمت کې يو سړی پېش شو چې هغه د طلاق حلف خوړلی ؤ او دا حلف هغه پوره کړی نه ؤ، خلکو مطالبه وکړه چې دده او دده د ښځې په منځ کې تفريق وکړئ، حضرت علي رضي الله عنه د مقدمې ټول کيفيت واورېد او دې نتيجې ته ورسېد چې دده نه جبراً حلف اخيستل شوی دی، ده وفرمايل: تاسو خلکو دی مجبور کړی، پس د اکراه په بنا حضرت علي رضي الله عنه د هغه ښځه ده ته واپس ورکړه، ددې نه ښکاره کيږي چې د اکراه صورت نه وای؛ نو دده رايه هم دا وه چې طلاق واقع شو او په فيصله کې د حضرت علي رضي الله عنه په شان څوک دی؟ ابن حزم دا فيصله د صحيح صورت نه اخوا کولو لپاره تکليف کړی دی او محض د خواهش نفس په بنا يې دا ددې د ظاهر نه ويستلو لپاره کوشش کړی دی، څنګه چې دده قول د حضرت شريح د فيصلې په باره کې هم ددې قبيل نه دی. ([2])

او سنن بيهقي کې په صحيح سند د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه مروي دي چې يو سړي خپلې ښځې ته وويل که چېرته تا هغه فلانکی کار وکړو نو تا ته طلاق، ښځې هغه کار وکړو، حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وفرمايل: دا يو طلاق شو[3]، دا هم هغه ابن مسعود رضي الله عنه دی چې هغه ته حضرت عمر رضي الله عنه د علم نه ډکه ټوکرۍ ويله، صحيح فتوی ورکولو کې دده په څېر

---

[1] وقال نافع: طلق رجل امرأته البتة انْ خَرَجَتْ فَقد بُتَّتْ منه وإن لم تخرج فليس بشيئ. (صحيح البخاری، باب الطلاق فى الْا غلاق والكره ج:۲ ص:۷۹۳ طبع قديمی)۔

[2] د راوي الفاظ ,,لم يره حدثا،، (حضرت علي رضي الله عنه د هغه د قسم په ماتولو باندې پوه نه شو) دا ددې خبرې ښکاره دليل دی چې حلف خوړلو والاچې کوم عمل وکړ که چېرته هغه په قسم ماتولو پوهېدلی؛ نو د تعليق په موجب د طلاق د وقوع فيصله فرمايلې وی - ليکوال)

[3] عن ابن مسعود رضى الله عنه فى رجلٍ قال لامرأته: ان فعلت كذا وكذا فهى طالق، فتفعله قال هى واحدة وهو أحق بها.(سنن الكبرىٰ للبيهقى، باب الطلاق بالوقت والفعل ج: ۷ ص: ۳۵٦ طبع دار المعرفة بيروت)۔

ثوک شته؟ د حضرت ابوذر رضي الله عنه نه هم دا قسم تعليق مروي دی او د حضرت زبير رضي الله عنه نه هم او اثار دي باره کې ډير دي او کتاب الله کې حلف ماتولو باندې لعنت شوی دی او د حضرت عايشې رضي الله عنها ارشاد دی **ژباړه**: هر يو قسم که هر ثومره لوی وي، په دې شرط چې د طلاق يا د عتاق قسم نه وي؛ نو په دې کې د قسم کفاره ده. [۱]

دې اثر ته ابن عبدالبر رحمة الله عليه په (التمهيد) او (الاستذکار) کې په سند سره نقل کړی دی[۲]. مګر احمد بن تيميه رحمة الله عليه د دې نقل کولو سره استثناء (يعني ليس فيها طلاق ولاعتاق الفاظ حذف کړي او بقول ابوالحسن السبکي رحمة الله عليه دا د هغه خيانت فی النقل دی. دا وو د صحابه وو رضي الله عنهم دور چې په هغې کې د طلاق معلق د وقوع نه سهوا هيڅ فتوی نقل نه ده.

اوس تابعين واخلئ: په تابعينو کې علم معدود او معروف دی او هغوی ټولو د قسم نه پوره کېدلو په صورت کې د طلاق د وقوع فتوی ورکړې، ابوالحسن السبکي، الدرة المضية، کې فرمايي د جامع عبدالرزاق، مصنف ابن ابي شيبه، سنن سعيد بن منصور، او سنن بيهقي په شان صحيح کتابونو نه مونږ ائمه اجتهاد تابعينو فتاوی صحيح سندونو سره نقل کړي دي چې حلف بالطلاق نه پس د قسم ماتولو په صورت کې هغوی د طلاق د وقوع فتوی ورکړې ده. د کفارې فيصله يې نه ده کړې. د هغه تابعينو مجتهدينو نومونه دا دي: سعيد بن مسيب، حسن بصري، عطاء، شعبي، شريح، سعيد بن جبير، طاؤس، مجاهد، قتاده، زهري، ابومخلد، د مدينې اوه فقهاء يعني عروه بن زبير، قاسم بن محمد، عبيدالله بن عبدالله بن عتبه بن مسعود، خارجه بن زيد، ابوبکربن عبدالرحمن، سالم بن عبدالله، سليمان بن يسار، او د دې اوه فقهاوو چې په کومه مسئله باندې اجماع وشي؛ نو د دوی قول په نورو باندې مقدم وي او د حضرت ابن مسعود اوچتې مرتبې والا شاګردان: علقمه بن قيس، اسود، مسروق، عبيده السلماني، ابووائل، شقيق بن سلمه، طارق بن شهاب، زربن حبيش، د دوی نه علاوه نور تابعين، مثلاً ابن شبرمه، ابوعمرو الشيباني، ابو الاحوص، زيدبن وهب، حکم بن عتيبه، عمربن عبدالعزيز، خلاس بن عمرو، دا ټول هغه کسان دي چې د کومو فتاوی د طلاق معلق په وقوع باندې نقل شوي دي او د هغوی په دې مسئله کې هيڅ اختلاف نشته، ووايئ! چې د دوی نه علاوه تابعين نور ثوک شته؟ پس دا دی د صحابه رضي الله عنهم او تابعينو دور، هغوی ټول يې د وقوع قائل دي، په هغوی کې يو هم د دې قائل نه دی چې صرف کفاره کافي ده.

---

[۱] کل يمين وان عظمت ليس فيها طلاق ولَا عتاق ففيها کفارة يمين)۔

[۲] وقد روی عن عائشة رضی الله عنها: کل يمين ليس فيها طلاق ولَاعتق، فکفارتها کفارة يمين. (الْاستذکار، لا بن عبدالبر، کتاب الأيمان والنذور، باب العمل فی المشی اِلی الْکعبة ج: ۵ ص: ۱۸۲ رقم الحديث: ۹۸۱ طبع دار الکتاب العلمية بيروت)۔

اوس ددې دواړو زمانو نه پس چې کوم خلک دې هغوی د رواخلئ، د هغوی مشهور مذهب دی او هغوی ټول ددې قول د صحت شهادت ورکوي. مثلاً امام ابوحنیفه رحمه الله، مالک رحمه الله، شافعي رحمه الله، احمد رحمه الله، اسحاق بن راهویه رحمه الله، ابوعبید، ابوثور، ابن المنذر، ابن جریر، په دوی کې د هیچا هم په دې مسئله کې اختلاف نشته او ابن تیمیه رحمه الله کوم تابعي ته د عدم وقوع فتوی نسبت کولو قدرت ونه شو، البته د ابن حزم رحمه الله په پیروي کې هغوی طاؤس ته ددې نسبت کړی دی، مګر ابن حزم رحمه الله پخپله د طاؤس نه دهغه روایت کولو کې په غلطی باندې دی او د هغه پیروي کوونکي د هغه په پورته غلطی باندې دي. د د طاؤس فتوی د (مکره) په باره کې ده، څنګه چې خپله په مصنف عبدالرزاق کې ده او هم ده طرفته ابن حزم رحمه الله دا روایت منسوب کړی او سنن سعید او مصنف عبدالرزاق وغیره کې د طاؤس دا فتوی په صحیح سند سره موجوده ده چې داسې طلاق واقع کیږي.

وروسته دور کې د بعضې ظاهریه په دې مسئله کې مخالفت د هغه اجماع له مخې باطل دی چې د هغوی نه مخکې د صحابه رضي الله عنهم، تابعینو، او تبع تابعینو په دور کې منعقده شوې وه، داسې نه چې د هغې اجماع تصویر اخیستل ابن حزم رحمه الله د اقوال صحابه رضي الله عنهم نه په ټوپ وهلو سره غواړي، حال دا چې هم دا صحابه رضي الله عنهم تر مونږ پورې د دین په نقلولو کې امین دي، علاوه ددېنه ظاهریه چې د قیاس نفی کوي، د اهل تحقیق په نزد د هغوی کلام په اجماع کې معتبر نه دی، اګر که هر پریوتي لپاره څوک نه څوک د پورته کولو لپاره پیدا کیږي.

ابوبکر جصاص رازي رحمه الله په خپل اصول کې لیکي:

د هغه خلکو د مخالفت هیڅ اعتبار نشته چې د شریعت اصول نه پیژني او د قیاس د طرق او د اجتهاد وجوه قائل نه دي، مثلاً داؤداصبهاني او کرابیسي او د دوی په مثل نور کم فهم او ناواقفه خلک، ځکه چې هغوی یو څو احادیث ضرور لیکلي دي مګر دوی ته وجوه نظر او فروع وحوادث اصولو طرفته د ګرځولو معرفت حاصل نه وو، د دوی حیثیت د یو عام سړي په شان دی چې د هغه د مخالفت هیڅ اعتبار نشته، ځکه چې هغه حوادث د هغوی په اصولو باندې د مبنيٰ کولو نه ناواقفه دي، او داؤد به د عقلي دلائلو اکثر نفي کوله، دده په باره کې مشهوره ده چې هغه به ویل چې په آسمانونو او ځمکه کې او خپله زمونږ په ذات کې د الله تعالی ذات او د هغه په توحید باندې دلایل نشته، د هغه خیال وو چې هغه الله تعالی صرف د خبر په ذریعه پیژندلی دی، هغه دې دا نه ګڼي چې د حضور ﷺ د خبر صحیح کېدلو پیژندل همداراز د حضور ﷺ په منځ او د مسیلمه کذاب وغیره دروغژن مدعیانې نبوت په منځ کې فرق او د هغه دروغژنو د دروغو علم په ذریعه هم عقل او هغه معجزات، نښانات او دلایلو کې غور کول دي چې په هغې باندې د الله تعالی نه سهوا څوک قادر نه دی، ځکه چې دا ممکنه نه ده چې کوم سړي ته د الله تعالی د معرفت نه مخکې د نبي کریم ﷺ معرفت حاصل شي، پس د کوم سړي د عقل او علم مقدار چې دا وي هغه په علماوو کې شمارل څنګه جائز دي؟ او د

هغه د مخالفت څه اعتبار دی؟ او هغه دا اعتراف هم کوي چې الله تعالی نه پيژني. ځکه دا قول چې زه الله تعالی په دلايلو نه پيژنم. د دې خبرې اعتراف کوي چې هغه الله تعالی نه پيژني، پس هغه د عامي نه هم زيات ناواقف او د څناورو نه هم زيات ساقط دی. لهذا د داسې سړي قول د خپلې زمانې د خلکو خلاف هم لائق د اعتبار نه دی. لا دا چې د متقدمينو په خلاف به څنګه لائق د اعتبار وي. همدا راز مونږ وايو هر هغه سړی چې اصول سمع. طرق اجتهاد. او د فقهي قياس طرق نه پيژني د هغه د مخالفت اعتبار نشته. خواه که هغه په علوم عقليه کې د هر څومره لوېې مرتبې څښتن وي. د داسې سړي حيثيت هم د عامي په شان وي. چې د هغه مخالفت په هيڅ کې شمار نه دی.[1]

الله تعالی دې جصاص ته د علم لپاره ښه بدله ورکړي، هغه ددې کم فهمي ډلې پوره تشريح وکړه. اګر که دده په باره کې څه د سختی لهجه هم اختيار کړه. جصاص ددې خلکو حالت د نورو نه زيات پيژني، ځکه چې د هغه امامانو زمانه جصاص ته قريبه وه او ددغه لويو لويو داعيانو هم عصر وو او د هغوی دا سختي په دې بنا باندې وه چې د الله تعالی دين د جاهلانو په لاس کې د لوبو د يو شي په څېر کتلو سره سړي ته غيرت راتلل پکار دي، دا هغه خلک دي چې د هغوی په باره کې الله تعالی د قول بليغ حکم فرمايلی دی او کوم سړی چې د هغوی په حق کې د تساهل نه کار اخلي، هغوی ته هيڅ فايده نه رسيږي، هو! خودين ته نقصان ضرور رسوي.

امام الحرمين هم په دې سختی کې د جصاص پيروي کوي او د کوم سړي چې دا خيال دی چې د امام الحرمين قول د ابن حزم رحمه الله او دده د متبعينو په باره کې هغه د تاريخ نه بې خبري ښيي. ځکه چې د امام الحرمين په زمانه کې ابن حزم رحمه الله مذهب په مشرق کې نه وو خپور شوی.

[1] قال أبوبكر: ولا يعتد بخلاف من لاَ يعرف أُصول الشريعة، ولم يرتض بطرق المقاييس ووجوه اجتهاد الرأی، كداؤد الأصبهانی والكرابيسی، وأضراهما من السخفاء الجهال، لأن هٰؤلاء انما كتبوا شيئًا من الحديث، ولَا معرفة لهم بوجوه النظر، وردّ الفروع والحوادث الی الأ صول، فهم بمنزلة العامی الذی لا يعتد بخلافه لجهله ببناء الحوادث علی أصولها من النصوص، وقد كان داؤد ينفی حجج العقول، ومشهور عنه انه كان يقول: "بل علی العقول" وكان يقول: ليس فی السماوات والأرض ولا فی أنفسنا دلائل علی الله تعالی وعلی توحيده، وزعم انه انما عرَّف الله عزّوجل بالخبر، ولم يدر الجاهل ان الطريق الی معرفة صحة خبر النبی عليه السلام والفرق بين خبره وخبر مسيلمة وسائر المتنبئين والعلم بكذبهم، انما هو العقل، والنظر فی المعجزات، والأعلام والد لائل، التی لا يقدر عليها الا الله تبارک وتعالی، فانه لا يمكن لأحد أن يعرف النبی صلی الله عليه وسلم قبل أن يعرف الله تعالی. فمن كان هٰذا مقدار عقله ومبلغ علمه، كيف يجوز أن يعدّ من أهل العلم؟ ومن يعتد بخلافه وهو معترف مع ذالک أنه لا يعرف الله تعالی، لأن قوله: "انی ما أعرف الله تعالی من جهة الدلائل" اعتراف منه بانه لا يعرفه، فهو أجهل من العامی، وأسقط من البهيمة ، فمثله لا يعد خلافًا علی أهل عصره اذا قالوا قولًا يخالفهم. فكيف يعتد بخلافه علی من تقدمه. (الفصول فی الأُصول، لأبی بكر أحمد الجصاص، باب القول فيمن ينعقد هم الا جماع ج: ۲ ص: ۱۳٤، ۱۳۵، طبع دار الكتب العلمية، بيروت)۔

البته کوم سړی چې د ابن حزم رحمه الله په رد کې د اوږد تفصیل نه کار اخلي هغه ابوبکر ابن عربي دی، نو څکه هغه (القواصم والعواصم (ج ۲ ص ۷۷) کې د ظاهريه په باره کې فرمايي
دا يو ناپوهه ډله ده. چې په تپوپ وهلو داسې مرتبې ته ورسېدل چې د هغې مستحق نه وو او د خلک داسې خبرې کوي چې په هغې باندې خپله هم نه پوهېږي. دا خبره هغوی د خارجې ورونو نه حاصلوي، هر کله چې حضرت علي رضي الله عنه په جنګ صفين کې تحکيم قبول کړ: نو هغوی ويلي وو "لاحکم الاللّٰه" خبره خو رښتيا وه مګر د هغوی دعوه باطله وه
ما چې د خپل سفر په دوران کې لومړی بدعت وکتلو هغه د باطنيت تحريک وو. چې واپس راغلم؛ نو ومې کتل چې (ظاهريت) مغرب ډک کړی وو. يو ناپوه سړي چې د اشبيليه په کوم کلي کې اوسيدو. د ابن حزم په نوم مشهور ؤ. ده ترقي د امام شافعي د مذهب نه کړې وه. وروسته داؤد طرفته يې خپل نسبت شروع کړ. ددېنه پس يې ټول وغورځول او خپله يو مستقل شو ده خيال وکړ چې هغه د امت امام دی. هم هغه حکم کوي او قانون جوړوي او هغه د الله تعالی دين ته داسې خبرې منسوب کړې چې په دين کې نه وې او خلکو د علماوو نه متنفره کولو او هغوی باندې طعن وتشنيع په خاطر د علماوو داسې اقوال نقل کوي چې هغوی هيڅکله نه وي ويلي.
ددېنه پس ابن العربي د ابن حزم ډېره رسوايي وکړه چې په هغې کې د ارباب بصيرت لپاره عبرت دی او امانت في النقل کې د ابوبکر ابن العربي چې کومه مرتبه ده ددېنه به هم جاهل ناواقفه وي.
او حافظ ابوالعباس احمد بن ابي الحجاج يوسف اللبلي الاندلسي په خپل لړ ليک ې د ابن حزم په باره کې ليکي:
په دې کې شک نشته چې دا سړی حافظ دی، مګر کله چې د خپلو محفوظاتو په پوهېدلو کې مشغوله شو؛ نو د هغې د پوهېدلو توفيق ورته ملاو نه شو. څکه چې کوم شی هم د هغه په خيال کې راشي هغه د هغې قائل شي، زما ددې قول د صحت دليل دا دی چې د معمولي عقل سړی هم د ابن حزم ددې قول قائل نه شي کېدلی چې قدرت قديمه محال سره هم متعلق کيږي
ابن حزم مسکين (الفصل) کې (تعلق قدرت بالمحال) باره کې ليکي: هغه يو داسې شناعت دی چې ددېنه به پورته د کوم شناعت تصور هم نه شي کېدلی، حافظ اللبلي د هغه په خپل لړليک کې ډېر واضح رد کړی، ددېنه پس هغه ليکي: ظن غالب دا دی چې د ابن حزم نه چې دا کفر عظيم صادر شو او په دې سلسله کې چې بې هوده اقوال. خيالي او بهتانونه تړي، دده د قلم نه ووتل. ددې ثبوت په سلامتی د عقل دده څخه نه دی شوی. کله کله به په ده باندې داسې اخلاطو غلبه کېدل چې د هغې د علاج نه سقراط وبقراط هم عاجز وو، په داسې حالت کې دده نه دا حماقتونه او دا بې هوده الفاظ صادرېدل.

جنونک مجنون ولست بواحد   طبيباً يداوی من جنون جنون

(ستا جنون هم جنون دی او تا ته داسې طبيب نه دی ميسر چې جنون د جنون علاج وکړي)
ددې وروسته الليلي په لوی تفصيل سره امام اشعري رحمه الله او د هغه د اصحابو په باره کې د ابن حزم د اقوالو رد کړی دی او ډيرو اهل علمو تصريح کړې ده چې د ابن حزم نسبي تعلق د اشبيليه د غرونو سره وو چې د بنو اميه د تقرب حاصلولو لپاره د هغوی موالي طرفته منسوب شوي وو او کوم سړی چې د خپل نسب په باره کې هم رښتيا نه وايي د هغه نه په کومه بله خبره کې د رښتيا ويلو څه توقع کېدلی شي؟ ابن حزم چې کوم سړی په علم کې په دې باندې ودرولو هغه ابوالوليدالباجي دی، چې چا د ابن حزم سره معروفه مناظرې کړې وې، د ابن حزم په رد کې چې کوم کتابونه ليکل شوي دي په هغې کې د ابوبکربن العربي "النواهي عن الدواهي" ډير اهم کتاب دی، دا په هغه کتابونو کې دی چې څو کاله مخکې مغرب طرفته منتقل شو، همداراز ددې سلسلې څو کتابونه دا دي:
د ابوبکرابن العربي " الغرة في الرد على الدرة" د ابوالحسين محمد بن زرقون الاشبيلي "المعلى فى الرد على المحلي" او د حافظ قطب الدين حلبي " القدح المعلى في الكلام على بعض احاديث المحلي"

(۷) آيا د بدعي طلاق واقع کېدل د صحابه وو رضي الله عنهم او تابعينو په منځ کې اختلافي مسئله وه؟

د رسالې ليکوال ليکي:
بدعي طلاق او په يو وخت کې درې طلاقه واقع کېدلو يا نه واقع کېدلو کې د صحابه کرامو د دور نه واخله په هره زمانه کې اختلاف راروان دی، ائمه اهل بيت د داسې طلاق د نه واقع کېدلو فتوی ورکوله.
او مجتهدينو علماوو به په هره زمانه کې د صحيح او راجح قول مطابق فتوې ورکولې چې طلاق بدعي باطل دی او دا چې درې طلاقه په يو وخت کې ورکول شي؛ نو يو طلاق به واقع کيږي، څکه بعضې حضراتو خو ښکاره د حق اظهار وکړ او على الاعلان يې فتوا ورکړه او بعضې حضراتو به د عوامو او سياستدانانو له ويرې د هغوی مطابق فتوا ورکولې، تردې چې عظيم الشان مجدد " احمد بن تيميه " او دده جرات مند شاګردان ابن قيم ودريدو او د الله په لاره کې يې په ظلم باندې صبر وکړ او وې ويل:
„ زما پروا نشته، چې زه د اسلام په حالت کې قتل کړی شم، چې د الله خاطر په کوم اړخ باندې به زما قتل وي،،
او زمونږ تر دوره پورې ډيرو علماء په دې مسئله کې د هغه پيروي وکړه. (ص ۸۹،۸۸)
زه وايم چې په حيض کې د ورکول شوي طلاق صحيح شمار په هغه احاديثو کې دی چې مخکې تير شوی دی او د ابوالزبير د روايت هغه اضافه منکر ده چې د هغې په لمن کې د

خوارجو روافضو مریدان پناه اخیستل غواړي، امام ابوداؤد فرمایي چې د ټولو راویانو احادیث د ابوالزبیر خلاف دي او ابن عبدالبر وایي چې دا روایات منکر دي. د ابو الزبیر نه سیوا څوک هم ددې نقل نه کوي او د ابوالزبیر په هغه روایاتو کې هم حجت نشته چې په هغې کې څوک هم مثل د هغې خلاف روایت وکړي، پس هر کله چې د هغه نه ثقه راوی د هغه خلاف روایت کوي؛ نو هغه وخت هغه څنګه حجت کېدلی شي؟ او " التمهید جانب چې کوم متابعت منسوب دی هغه په باطلو اسانیدو سره د ردي خلکو نه مروي دی او حافظ ابن عبدالبر داسې سړی نه دی چې متناقضه خبره وکړي، امام خطابي وایي چې اهل حدیث ویلي دي چې ابوالزبیر ددېنه پورته څه منکر روایت نه دی کړی، امام ابوبکر جصاص فرمایي چې دا روایت غلط دی، پس داسې روایت چې ددې ټولو حضراتو په نزد منکر دی. ددېنه تمسک کول د هغوی لپاره به څنګه ممکن وي.[1]

علاوه ددېنه په دې روایت کې راغلې اضافه او حضور ﷺ دا هیڅ ونه ګڼله. که چېرته صحیح هم فرض شي؛ نو بیا هم د هغوی په دعوه باندې دلالت نه کوي، ځکه چې ددې هغه صحیح توجیهات کېدی شي چې کوم امام شافعي رحمه الله، امام خطابي او حافظ ابن عبدالبر کړي دي، ځکه چې دا خو ښکاره ده چې کوم سړی د طلاق لفظ ادا کړي د هغه اواز په فضا کې محفوظ شي؛ نو ځکه ددې الفاظ خو یو موجود شی دی ددې نفی په لحاظ هم د صفت کېدی شي، څنګه چې تیر شوی دی او د شوکاني دا وینا چې دا نص د هغه امر دلیل دی چې هغه خبره ویلو لپاره د سوچ کولو ضرورت نه محسوسوي او کوم سړي چې زمونږ حق تقریر منلی وي هغه ته به د یوې لحظې لپاره هم تردد نه وي چې د رسالې د لیکوال اکثره ویناوې باطل دي، لیکن د یو څو حضراتو اختلاف چې چې لیکوال ورته اشاره کول غواړي، دویم ځلي به په هغو باندې خبره کول نامناسب وي.

طلاق که په طهر کې ورکول شوی وي یا په حیض کې او یو ورکول شوی وي یا دوه درې، هغه په هر حال واقع کیږي، فرق که چېرته وي؛ نو د ګناه کېدلو یا نه کېدلو دی، دا فتوی مونږ د لاندې عالمانو نه روایت کړې ده:

د حضرت عمر رضي الله عنه نه، سنن سعید بن منصور کې، د حضرت عثمان رضي الله عنه نه محلی ابن حزم کې، د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه سنن بیهقي کې، د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما ، حضرت ابوهریره رضي الله عنه ، حضرت ابن زبیر رضي الله عنهما ، حضرت عائشه رضي الله عنها او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما نه په موطأ امام مالک وغیره کې، د حضرت مغیره بن شعبه رضي الله عنه. حضرت حسن بن علي رضي الله عنه نه سنن بیهقي کې، د حضرت عمران بن حصین نه په منتقی للباجي او فتح

[1] د تفصیل لپاره وګورئ: اعلاء السُنن، تتمة الرسالة فی الطلقات الثلاث بلفظ واحد ج: ۱۱ ص: ۷۱۲ طبع ادارة القرآن والعلوم الاسلامیة۔

القدير لابن الهمام کې او حضرت انس نه معاني الاثار لطحاوي کې. وغيره وغيره او د کوم صحابي نه د دې خلاف فتوى نقل نه ده [۱]

امام خطابي فرمايي: د بدعي طلاق د نه واقع کېدلو قول د خوارجو او روافضو دى، ابن عبدالبر وايي: په دې مسئله کې صرف اهل بدعت او اهل هوا خلاف کوي او ابن حجر په فتح الباري کې درې طلاقو باندې بحث کولو نه پس د هغې په اخر کې ليکي:

پس کوم سړى چې د دې اجماع نه مخالفت کوي؛ نو هغه اجماع شاته غورځوي او جمهور په دې باندې دي د اتفاق نه پس چې څوک اختلاف کوي د هغه هيڅ اعتبار نشته.[۲]

ګويا حافظ رحمه الله دې نتيجې ته رسيدلى دى چې مدخول بها باندې يو ځاى درې طلاقه واقع کول د تحريم متعه په شان اجماعي مسئله ده او د حافظ دا کلام په دې خبره باندې دلالت کوي چې د هغه په رايه د اعتبار وړ اختلاف نشته. کنه نو هغه به د خپل تحقيق په خاتمه کې په دې مسئله باندې د اجماع دعوه نه کوله. د دېنه ثابته شوه چې هغه د دېنه مخکې د ابن التين په دې قول چې: په وقوع کې اختلاف نشته. که اختلاف دى؛ نو صرف په ګناه کې دى چې دا اعتراض يې کړى وو چې په وقوع کې اختلاف ابن مغيث په الوثائق کې د حضرت علي رضي الله عنه، ابن مسعود، عبدالرحمن بن عوف، او زبير رضي الله عنهم نه نقل کړى دى، د محمد بن وضاح طرفته يې منسوب کړى دى او د ابن عباس رضي الله عنهما د شاګردانو نه ابن منذر وايي چې: عطا، طاؤس او عمروبن دينار نقل کړي دي، د ابن حجر رحمه الله دا اعتراض صرف صوري دى، کنه نو هغه بنه پوهيږي چې د دې څلورو صحابه کرامو نه او د ابن عباس رضي الله عنهما د دې درې شاګردانو نه څه داسې شى ثابت نه دى چې د جمهورو مسلک (يعني مدخول بها باندې يو ځاى درې طلاق د واقع کېدلو) منافي وي او که چېرته حافظ رحمه الله ته په خپل کتاب کې د ټولو اقوالو د جمع کولو رغبت سخت نه وى؛ نو هغه به خپله د دې اجازه نه ورکوله چې د دې قسم ردي نقولو بازار يې جوړ کړى دى، کله چې يو عالم خپل ذات ته دومره اوچتوالى ورنه کړى شي چې هغه د ابن مغيث په شان سړي نه بغير د څه قيد نه هر لوند او وچ شى نقل کوي؛ نو مخکې د دې نه چې هغه په اهل علمو باندې د خپل کثرت اطلاع رعب واچوي هغه خپل مخ توروي، بلکې هغه خپل ځان د دې خبرې لپاره وړاندې کوي چې هغه (حاطب ليل) شمار شي، د ابن حجر رحمه الله نه مخکې د ابن مغيث دا قول ابي شرح مسلم کې نقل شوى دى، ليکن طرر بن عات په واسطې سره، او طرربن عات، د مالکيه په نزد په ضعف کې معروف دى، پس دا د هغه رواياتو په

۱] پورتني حواله.

۲] وقد دلّ اجماعهم على وجود ناسخ وان كان خفي عن بعضهم قبل ذالک حتى ظهر لجميعهم في عهد عمر رضى الله عنه، فالمخالف بعد هذا الاجماع منابذله والجمهور على عدم اعتبار من احدث الاختلاف بعد الاتفاق والله أعلم. (فتح البارى ج: ۹ ص: ۳۶۵ رقم الحديث: ۵۲۵۹ طبع دار نشر الكتب الاسلامية لاهور).

کمزوروالو باندې په منزله د نص دی[۱]، او ددې بحث سره متعلق ابی او ابن حجر رحمه الله نه مخکې ابن فرح، جامع احکام القرآن، ، کې د وثائق ابن مغیث نه خپله یو مخ ته نزدې نقل کړې او ابن قیم او د هغه متبعینو هم ددې کتاب نه دا دروغژن روایات نقل کړي او د ابن فرح دا کتاب (جامع احکام القرآن) په دې امر کې خاص ممتاز دی چې په دې کې د داسې کتابونو نه زیات نقول اخیستل شوي چې نن سبا متداول نه دی، او په دې "جامع احکام القرآن" کې همداراز د ابي په شرح مسلم کې په دې بحث کې وارد شوي اعلام کې هم تصحیف شوی دی.

پاتې شو ابن مغیث: نو دده نوم ابوجعفر احمد ابن محمد بن مغیث طلیطلي دی، ۴۵۹ھ کې د ۵۳ کالو په عمر کې وفات شو. هغه خو نه په امانت فی النقل کې معروف وؤ او نه په خپلو تفقهاتو کې د فهم په عمدګی سره متصف ؤ، د شاذ رایې په تعلیل کې دده دا قول چې د درې ویلو هیڅ معنی نشته، ځکه چې هغه خبر ورکړی دی، ددې امر دلیل دی چې ده ته د فهم او فقه شمه هم نه ده نصیب شوې، هغه د هر بدکار مفتي کردار ادا کوي او هغه دا روایات بغیر د سند نه محمدبن وضاح طرفته منسوب کړي دي، حال دا چې ددې دواړو په مابین کې اوږده فاصله ده. اخیر په دې کې د ابن مغیث په شان خلکو باندې اعتماد څنګه کېدلی شي؟ د اندلس د اهل علمو ناقدینو په منځ کې ابن مغیث جهل او سقوط علمي کې ضرب المثل ؤ. بیا اخیر د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه بغیر سند نه د نقل کولو په سلسله کې دداسې سړي لائق ذکر څنګه کېدی شي؟[۲]

ابوبکر ابن العربي " القواصم والعواصم " کې ددې خبرې نقشه اخیستې ده چې په مغرب کې څنګه مبتدعه د فقهاء منصب اخیستی دی، تردې چې خلکو جاهلان خپل سرداران جوړ کړي، هغوی بغیر د علم نه فتوا ورکوي، خپله هم ګمرا شول او خلک یې هم ګمراه کړه او دا یې هم ذکر کړي چې تعلیم څنګه ختم شو، ددې امورو د تشریح نه پس لیکي:

بیا ویل کیږي چې فلانکي طلیطلي دا ویلي، د فلانکي مجریطي دا قول دی، ابن مغیث ویلي: الله تعالی د هغوی د اواز فریاد رسی ونه کړ او نه یې د هغوی امید پوره کړ، هغوی دي په شا وګرځي او همېش دي شاته واپس ګرځي او که چېرته الله تعالی ددې ډلې په ذریعه احسان نه وي فرمایلی چې تر دیار علم پورې ورسېد او د هلته نه د علم مغز او خلاصه راوړلو سره راغلو [څنګه چې " الاصیلي" او " الباجي" هغوی په دې مړو زړونو باندې د علم د ابدي اوبه کېدو چینې ورکړې او د ګنده ذهن قومونو نفسونه یې عطر ورین کړه؛ نو دین وران شوی وو.

او د بعضې مالکي اکابرو وړاندې هغه روایات ذکر شو چې کومو خلکو د ابن مغیث نه نقل کړی؛ نو وې فرمایل چې ما په ټول عمر کې چرګه هم نه ده ذبح کړې، لیکن کوم سړی چې په

---

[۱] اعلاء السنن، المرجع السابق)۔

[۲] أيضًا المرجع السابق)۔

دې مسئله کې د جمهورو مخالفت کوي مراد يې ابن مغيث وو زه دده د ذبح کولو رايه لرم.

د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه قابل اعتماد د نقل مواضع صرف صحاح سته او باقي سنن. جوامع. مسانيد. معاجم او مصنفات وغيره دي چې په هغې کې کوم قول د سند نه بغير نه نقل کيږي، په دې کتابونو کې دغه مسئله د جمهورو خلاف کوم روايت ددې صحابو رضي الله عنهم نه چېرته مروي دی؟ د حضرت علي بن ابي طالب کرم الله وجهه نه په صحيح سند نقل دي چې يو سړي زر طلاقه ورکړي وو ده هغه ته وفرمايل: درې طلاقو هغه په تاباندې حرامه کړه، دا روايت بيهقي په سنن کې[1]، او ابن حزم په محلي کې د وکيع عن الاعمش، عن حبيب بن ابى ثابت، عن علي رضي الله عنه په سند سره ذکر کړی دی[2]، څنګه دده دا فتوا دده بچي حضرت حسن رضي الله عنه د هغه سړي په باره کې نقل کړي چې هغه درې مبهم طلاقونه ورکړي وو، دا روايت په صحيح سند وارد دی، څنګه چې ابن رجب ويلي، د حرام او (البته) باره کې د هغه فتوا په متعدد طرق سره مروي ده چې دې الفاظو سره درې طلاقه واقع کيږي او کومو خلکو چې ددې خلاف حضرت علي رضي الله عنه ته نسبت کړی دی هغه صرف ددې مقصد لپاره چې ددې په ذريعه د طلاق په مسئله کې حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه باندې طعن وشي او کوم روايت چې ابن رجب د اعمش نه نقل کړی دی چې مخکې تېر شو. په دې کې عبرت دی. هم دغه راز د حضرت ابن مسعود نه هم په صحيح نقل سره ثابت دي چې هغوی هم دا فتوی ورکړې ده. څنګه چې عبدالرزاق او سنن بيهقي وغيره کې دي او دا ټول مخکې تېر شوي دي او د عراق او عترت فقهاوو چې د حضرت علي رضي الله عنه ملګري دی، هغوی په اهل علمو کې د ټولو نه زيات دهغه دواړو اکابرو (د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت ابن مسعود رضي الله عنه) متبع دي، د هغه دواړو فريقو مذهب د دې دواړو بزرګانو مطابق دی څنګه چې مخکې تير شوي دي.

او عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه په خپل مرض الوفات کې د خپلې کلبيه ښځې په باره کې چې څه کړي وو، ددې خلاف د هغه نه چېرته ثابت دي؟ ابن همام ذکر کوي چې هغه خپلې ښځې ته په مرض الوفات کې درې طلاقه ورکړي وو، ددې واقعې روايات دا دي:

(۱) بروايت حماد بن سلمه عن هشام بن عروة عن ابيه. **(المحلی ص ۲۲۰ ج ۱۰)**[3]

۱]السنن الكبريٰ للبيهقى، كتاب الطلاق، باب ماجاء فى امضاء الطلاق الثلاث وان كن مجموعات ج: ۷ ص: ۳۳۵ طبع دار المعرفة بيروت)_

۲]المحلى لابن حزم ج: ۱۰ ص: ۱۷۲ مسئلة: ۱۹۴۹ وأما الصحابة رضى الله عنهم طبع دارالآفاق الجديدة بيروت)

۳] ومن طريق حماد بن سلمة عن هشام بن عروة عن أبيه أن عبدالرحمٰن بن عوف طلق امرأته ثلاثًا فى مرضه فقال عثمان: لئن مت لا ورثهامنک، قال: قد علمت ذالک فمات فى عدتها فورثها عثمان فى عدتها. (المحلى ج: ۱۰ ص: ۲۲۰). ومن طريق عبدالرزاق عن ابن جريج أخبرنى ابن أبى ابن أبى مليكة أنه سال عبدالله بن زبير فقال له ابن زبير: طلق عبدالرحمٰن بن عوف بنت الأصبح الكلبية فبتها...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

(۲) عبدالرزاق عن ابن جريج عن ابن ابي مليكه عن ابن الزبير.
(۳) ابو عبيد عن يحى بن سعيد القطان عن ا بن جريج عن ابن الزبير (المحلى ص۲۲۳ ج ۱۰)[۱]
(۴) معلى بن منصور عن الحجاج بن ارطاة عن ابن ابي مليکه عن ابن الزبير (المحلى ص ۲۲۹ ج ۱۰)[۲]

او ابن ارطاة دلته نه شذوذ اختيار کړی دی نه يې د کوم راوي مخالفت کړی دی. بلکې لفظ "ثلاثا" کې ددې متابع موجود دی او امام مسلم دده نه په متابع سره روايت کوي او دا د آينده بحث د قبيلې څخه نه دی.

او مؤطا وغيره کې چې دا واقعه لفظ "البته" او ددې په مثل سره نقل ده، هغه هم ددې تصريحاتو په بنا درې طلاقو باندې حمل ده[۳] او که چېرته طرق صحيحه سره د درې طلاقو تصريح نه وي راغلې؛ نو د لفظ (البته) په روايت کې احتمال وو چې ددېنه درې طلاقه مراد وي او دا هم احتمال وو چې په درې کې آخري طلاق مراد وي، څنګه چې امام ربيعه دا ذکر کړي او د هغې نه پس هغه ته دا خبره رسيدلې ده چې دا طلاق د ښځې په مطالبې ورکول شوی وو، دغه رايه يې قائم کړې ده[۴]، خو چونکې د طلاق ورکونکي په قصد د هغه دواړو احتمالونو جمع کول ممکن نه وو ځکه چې دواړه په خپل منځ کې تکر لري؛ نو ځکه هغه په اقل باندې حمل کول ضروري وو او هغه دي په درې کې د آخري طلاق کېدل، چنانچې امام نافع هم همداسې وکړه، ددې تاويل ضرورت دې دواړو بزرګانو ته په دې وجه پېښ شو چې دوی ته هغه تصريحات نه وو رسيدلي کوم چې مونږ ذکر کړي او هم ددېنه هغه خلل ښکاره کيږي چې د زرقاني او د مولانا عبدالحی لکنوي په کلام کې دی.

...بقيه د تيرمخ] ثم مات فورثها عثمان فى عدتها ثم ذكرابن الزبير قوله نفسه. (المحلى ج: ۱۰ ص: ۲۲۰)_

[۱] ومن طريق أبي عبيد نا يحيى بن سعيد القطان نا ابن جريج عن ابن أبي مليكة قال: سالت عبدالله بن الزبير عمن طلق امرأته ثلاثًا وهو مريض؟ فقال ابن الزبير: أما عثمان فورث ابنة الأصبغ الكلبيه وأما أنا فلا أرى أن ترث مبتوتة. (المحلى ج: ۱۰ ص: ۲۲۳)_

[۲] نامعلى بن منصور نا هشيم عن الحجاج بن ارطاة عن ابن أبي مليكة عن ابن الزبير قال: طلق ابن عوف امرأته الكلبية وهو مريض ثلا ثًا فمات ابن عوف فورثها منه عثمان قال ابن الزبير: لو لا أن عثمان ورثها لم أر لمطلقة ميراثًا. (المحلى ج: ۱۰ ص: ۲۲۹)_

[۳] مؤطا امام مالک ص: ۵۱۰ كتاب الطلاق، ماجاء فى ألبتة، ماجاء فى الخلية والبرية واشباه ذالک طبع ميرمحمد كتب خانه)_

[۴] مؤطا امام مالک، كتاب الطلاق، طلاق المريض ص: ۵۲۱)_

او که مونږ فرض کړو چې د حضرت نافع قول بطور د روایت دی؛ نو نافع د عبدالرحمن زمانه نه ده موندلې، ځکه چې د نافع وفات ۱۲۰ هـ کې وشو حال دا چې د حضرت عبدالرحمن وفات ۳۲هـ کې شوی دی: نو د هغه دا مقطوع روایت څنګه صحیح کیدی شي؟ او دا روایت چې هغه درې طلاق ورکړي وو هغه د داسې رجالو نه ثابت دی چې د غره په شان دي. څنګه چې اوس تیر شو او څوک د عبدالرحمن بن عوف طرفته هغه خبره په سند سره منسوب کوي نه چې د جمهورو صحابه وو رضي الله عنهم د مسلک یعنې د درې طلاقو د وقوع خلاف وي. حتی چې کوم حضرات دا رایه لري چې درې طلاقه په یو وخت ورکولو کې ګناه نشته. هغه د ابن عوف رضي الله عنه ددې فعل نه استدلال کوي. څنګه چې د امام ابن همام رایه په فتح القدیر کې ده[۱]. ددې تحقیق نه دا واضحه شوه چې د حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه صحیح مسلک هم هغه دی چې د جمهور صحابه وو رضي الله عنهم دی، چې د درې طلاقو په یو وخت کې واقع کېدل صحیح دي.

پاتې شو حضرت زبیر رضي الله عنه؛ نو دده مسلک د جمهور صحابه وو رضي الله عنهم نه څنګه خلاف کېدی شي، حال دا چې دده زوی عبدالله ټوله دنیا یې پیژني او د هغه نه چې ددې مسئلې پوښتنه وشوه چې آیا باکرې ته درې طلاقه ورکول صحیح دي؟ نو سائل ته یې وویل: زمونږ په دې کې هیڅ قول نشته. ابن عباس رضي الله عنهما او ابوهریره رضي الله عنه ته لاړ شه! د هغوی نه پوښتنه وکړه. بیا راشه مونږ ته هم ووایه. هغه دواړو ځواب ورکړ چې یو طلاق به یې باینه کړي او درې طلاقه ب یې حرامه کړي، تردې چې هغه د بل خاوند سره نکاح وکړي. دا واقعه موطا امام مالک کې د "طلاق البکر" عنوان لاندې ذکر ده[۲]. اوس که چېرته ابن زبیر رضي الله عنه ته د خپل پلار دا فتوی معلومه وای چې مدخول بها ته ورکول شوي درې طلاقه یو وي؛ نو په دې باندې به هغه انکار نه کولو. ځکه چې کله د مدخول بها حکم دا وي؛ نو د غیر مدخول بها حکم به په اوله درجه کې دا وي او د غیر مدخول بها طلاق کې د عالمانو معروف اختلاف دی.

او د محمد بن وضاح اندلسي طرفته چې په دې مسئله کې شذوذ منسوب دی اګر که دا نسبت صحیح هم شي؛ نو ددې څه قیمت دی؟ دا هغه صاحب دی چې د هغه په باره کې حافظ ابوالولید بن الفرضي وایي: په فقه او عربیت کې جاهل ؤ، د ډیرو صحیح احادیثو نفی یې کوله، داسې سړی په منزله د یو امي دی، خواه که د هغه روایت زیات وي او د هغه طلیطلي او هغه مجریطي په شان د مهمل خلکو په رایه کې مشغولیدل د هغه سړي کار دی چې د چا بل کار نه وي؛ نو ځکه مونږ د هر حکایت شوې رایې په تردید کې مشغولېدل نه غواړو او امام نخعي طرفته چې کوم روایت منسوب کیږي د هغې دروغژن کېدل مخکې تېر شوي او د محمد بن مقاتل رازي نه دا شذوذ ډېر لرې دی.

۱]فتح القدیر علی الهدایة، کتاب الطلاق،........ وطلاق البدعة ج:۳ ص:۲۵ طبع دار صادر بیروت)۔

۲]مؤطا امام مالک ص: ۵۲۱، طلاق البکر طبع میر محمد کتب خانه)۔

ابن حجر او ابن منذر ته چې کوم نسبت شوی دی چې هغوی دا مسئله د عطاء طاؤس او عمرو بن دینار نه نقل کړې ده؛ نو دا ښکاره سهوه ده، ځکه ددې درې واړو بزرګانو دا فتوی د غیر مدخول بها په باره کې ده، څنګه چې په منتقي للباجي (مخ ۸۳ ټوک ۴) او محلي ابن حزم (مخ ۱۷۵ ټوک ۱۰) کې ده او زمونږ بحث د غیر مدخول بها په باره کې نه دی او سنن سعید بن منصور کې په روایت د ابن عیینه عن عمروبن دینار، عطاء او جابر بن زید مروي دی چې کله غیر مدخول بها ته درې طلاقه ورکول شي؛ نو دا به یو وي، لیکن مدخول بها ته درې طلاقه په یو وخت کې ورکولو کې د هغوی صحیح قول د جمهورو مطابق دی او مخکې تیر شو چې درې طلاقه په یو وخت کې د واقع کېدلو فتوی مونږ د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه په روایت د عطاء او عمرو بن دینار، د امام محمدبن حسن الشیباني په کتاب الاثار کې[۱] او د اسحاق بن منصور په مسئلو کې روایت کړې دی، څنګه چې مونږ د کرابیسي په حوالې سره دا هم نقل کړې چې د طاؤس صاحبزاده ددې تکذیب کړی دی چې د هغه پلار (طاؤس) د درې طلاقو د یو کېدلو قائل وو. بیا ابن منذر خپله دا مسئله په اجماع باندې مرتب کړه په خپل کتاب کې مسائل اجماع کې یې شمارلې،[۲] اوس دا څنګه صحیح کېدی شي چې هغه په دې مسئله کې اختلاف هم نقل کړي؟ مونږ ویونکو ته د عقیلي او مسلمه بن القاسم اندلسي قول ابن المنذر په باره کې یادول نه خوښوو، ځکه چې مسئله بالکل واضحه او روښانه ده او دائره بحث د مزید خپرولو نه مستغني یو او ابن حجر رحمه الله د خپل بعضې شاګردانو په فرمایش په فتح الباري کې د درې طلاقو په مسئله کې تر څه حده پورې ډېر بحث کړی دی، مګر هغه ته د بحث حق ادا کولو کې خوشحالي ملاو نه شوه، بلکې د هغه په کلام کې څه حشو ښکاره کیږي او هغه په دې کې معذور دی، ځکه داسې بحث چې په هغې کې د یو مدت نه شور جاري وي، د یو خاص خوشحالی په وخت د دې موضوع باندې د مستقل تالیف فرصت تقاضا کوي، د هغوی په کلام کې چې کوم خلل واقع شوی دی مونږ ورته اشاره کړې ده، لیکن اخر بحث کې د هغوی دا جمله پوره ده.

,, ددې اجماع نه پس چې کوم سړی ددې مخالفت کوي هغه اجماع شاته غورځوي او جمهور په دې باندې دي: د اتفاق نه پس چې څوک اختلاف کوي هغه د اعتبار وړ نه دی.[۳]

هغوی د تحریم متعې په خبر دا مسئله هم اجماعي ګرځولې ده؛ نو ځکه د هغې نتیجه د هغه د تېر شوي خلل اصلاح کړې ده، عجیبه خبره دا ده چې د رسالې لیکوال په ۹۱ مخ لیکي:

[۱] کتاب الآثار، باب من طلق ثلا ثًا وهویرید ثلا ثًا ص: ۱۲۹ طبع الرحیم اکیدمی، کراچی۔

[۲] الاجماع لا بن المنذر، کتاب الطلاق، رقم الا نفراد: ۵۵ رقم الا جماع: ۴۱۰ ص: ۹۲ طبع دائرة المعارف الاسلامیة، مکران بلوچستان۔

[۳] فتح الباری، کتاب الطلاق، باب من جوز الطلاق الثلاث ج: ۹ ص: ۳۶۵ رقم الحدیث: ۵۲۵۹۔

,, ابن حجر رحمه الله ته حکم وشو چې ابن تیمیه او د هغه د انصارو په رد کې لیکل وکړه!
او دا اشاره د یو زبردست سیاسي سازش په بنا وه: نو ځکه هغه د حکم اطاعت وکړ. هغه ؤ
چې د خاتمې په بحث کې لیکي ما په دې موضوع باندې د بعضې حضراتو په فرمایش د اوږد
کلام نه کار اخیستلی دی (والله المستعان)

ګویا د رسالې لیکوال دا ویل غواړي چې حافظ رحمه الله په دې مسئله کې بل جانب ته مائل وو، مګر هغه د خپل مسلک د اظهار نه وېرېدو او د لیکوال په رایه د حافظ رحمه الله قیمت دا وو چې هغه به په خپلو فتوو کې د حکامو د احکامو تعمیل کولو (نعوذبالله) او دا په یو وخت د حافظ رحمه الله په حق کې هم او د هغه دور د حکامو په حق کې بې ادبي ده. د تاریخ نه بې خبره خلکو هم دا حال دی چې د ابن حجر رحمه الله نه یو موده مخکې دابن تیمیه د افکارو قبر د علماء اهل حق په لاسونو باندې کنستلی وو او ابن حجر رحمه الله هم هغه دی چې چا د کتاب " الرد الوافر" تقریظ بغیر د څه منعې نه په خپلې مرضی لیکلی ؤ او حکامو د قضاء او افتاء په معاملاتو کې مداخلت نه کولو، پس کومه زمانه کې چې ابن حجر رحمه الله په لیکوالی کې مشغول وو د هغه دور د حکامو د طریقې که چېرته لیکوال مطالعه کړې وای؛ نو هغه ته به د خپلې کیسې د غلطی اندازه او د خپلې رایې درجه معلومه شوې وه، الله تعالی دي مونږ په خپل عافیت کې وساتي او ابن حجر رحمه الله ته یو ځل نه بلکې ډېر ځله د خپلو شاګردانو په فرمایش کتاب لیکلی ؤ، یا د کومې مسئلې په تشریح کې وسیع بحث وکړ او داسې وخت هغه لیکل ما د بعضې ملګرو په خوښه تالیف کړو، یا شرح ولیکله، څنګه چې په هغه خلکو باندې دا خبره مخفي نه ده چا چې د ابن حجر رحمه الله د کتابونو مطالعه کړې وي، که چېرته دا حکم د کوم حاکم له طرفه وای: نو ددې دور د عامي طریقې مطابق دا لیکل کېدل، ما په دې مسئله کې توسع وکړه د هغه سړي د حکم به مطابق، د چاطاعت چې غنیمت دی او د چا اشاره چې حکم قطعي دی او د ابن اسحاق او ابن ارطاة رایه متعد به نه ده، ځکه چې ابن اسحاق فقیه نه دی، هغه یو اخباري سړی دی چې د هغه قول په مغازي کې په شرایطو سره قبول دی او د هغه په باره کې د اهل نقد اقوال مخکې تیر شوي دي، علاوه ددې نه چې کوم لفظ هغه ته منسوب شوی دی دا په هغه رایه کې صریح نه دی چې د هغه طرفته منسوب کولو کوشش کیږي.

پاتې شو ابن ارطاة؛ نو دده په باره کې د عبدالله بن ادریس وینا ده چې ما به هغه ته کتل چې هغه به ناستې جوتې وهلې، بیا هغه المهدي ته لاړ، واپس راغلو نو څلوېښت انبار اوښان ورسره وو، څنګه چې په کامل ابن عدي کې دي، ویل کیږي چې بصره کې په قاضیانو کې دا لومړی قاضي دی چې هغه رشوت واخیست، د المهدي په دور کې د قضا په منصب باندې د فائز کېدلو نه پس هغه ډېر مالدار شوی وو، حال دا چې ددې نه مخکې ډېر غریب وو او هغه سره عجیبه کبر او سرګرداني وه، هغه د داؤد طائي په طرز سرګردان وو، ضعفاء سره به یې تدلیس کولو، داهل جرح کلام د هغه په باره کې ډېر زیات دي، د داسې سړي روایت هغه وخت

قبلېدلی شي چې کله د ثقه راویانو خلاف نه وي او قبول هم مقارن او متابع سره کېدلی کېږي.

دا خو دده د روایت حال وو. اوس پاتې شو دده رایه: نو د رایې د وړ کېدلو لپاره چې کوم شرایط دي د هغې مطابق نه ده. علاوه ددېنه چې کوم قول ده ته منسوب شي هغه مجمل دی او کومه رایه چې ده ته د منسوب کولو اراده کېږي په هغې کې تصریح نه وي. ډیره ممکنه ده چې د هغه مراد دا وي چې درې طلاقه داسې شی نه دی چې د سنت مطابق وي. په هرحال د ابن اسحاق نه یا ابن ارطاة نه په دې مسئله کې څه صریح لفظ نقل نه دی.

علاوه ددېنه ابن حزم په "المحلي" کې د حجاج بن ارطاة په طریقې سره ډېر ... ته نه ذکر کوي او بیا وايي دا صحیح نه دي، ځکه چې ددې په سند کې حجاج ابن ارطاة دی، بلکې یو ځای لیکي: حجاج ابن ارطاة هالک ساقط دی، دده روایت اخیستلو سره هغه سړی اعتراض کولی شي چې د ښکته درجې جاهل وي، یا د اعلانیه باطل مرید وي. چې ددې په ذریعه جنګ کولو سره حق ختمول غواړي، حال دا چې دا دده لپاره بعیده ده. کوم سړی چې داسې کوي هغه خپل عیب، جهل او د قلت ورع د اظهار نه سهوا په کوم شي کې اضافه نه کوي. **نعوذ بالله من الضلال.** [1]

اوس ګورئ! یو طرفته خو زمونږ لیکوال صاحب په ابن حزم باندې عاشق دی او بل طرفته هغه هم ابن ارطاة د هغه مجتهدینو په صف کې شامل کوي چې د هغوی په قول اعتماد کولی شي، مونږ د الله تعالی نه د سلامتی سوال کوو او بعضې خلکو د هغه حضراتو نه علاوه هم د بعضې نورو خلکو نومونه ذکر کړي دي چې دهغوی طرفته هم داسې قول منسوب شوی دی، مګر دا نسبت بغیر د سند نه دروغ دی او بعضې د هغو په نقل کې د تساهل نه کار اخلي، لیکن کومه خبره چې بې سنده نقل شوي مونږ د هغې د تردید نه بې پروا یو.

او د اجماع مطلب دا نه دی چې په امت کې داسې سړی ونه موندل شي چې هغه غلطي نه وي کړې او داسې خبره یې نه وي کړې چې د جمهورو خلاف نه وي، بلکې د اجماع نه د هغه مجتهدینو اجماع مراد ده چې د هغوی امامت فی الفقه او امامت فی الدین منل شوی وي، پاتې شو منکرین قیاس! نو هغوی په اهل استنباط کې نه دي شامل چې د هغوی مخالفت په څه کې شمار وي؛ نو ځکه مسائل اجماعیه کې د محققینو په نزد د ظاهریه هیڅ حیثیت نشته، څنګه چې مخکې تیر شو. باقي روافض او امامیه کې هغه خلک چې روافضو دوکه کړي، د هغوی د مخالفت هم هیڅ اعتبار نشته، اجماع باندې بحث کولو سره مونږ ددې څه زیاتي تفصیل به آینده کوو او څوک چې د شیعه جعفر بن محمدالصادق د پیروي دعوه لري، درې طلاقه د لفظ واحد په سلسله کې د هغه خلاف خپله دهغه امام قول حجت دی، چې هغه مونږ د سنن بیهقي په حواله مخکې ذکر کړی دی، کوم سړی چې جمهور اهل بیتو ته ددې

[1] المحلی لا بن حزم، کتاب الطلاق ج: ١٠ ص: ٢٢٩ قال: ابومحمد الحجاج بن أرطاة مسئلة رقم: ١٩٧٦،

خلاف نسبت کوي هغه دروغژن ګنهګار دی او کوم کتابونه چې د عترت طاهره په مذهب کې مدون شوي دي، که چېرته هم د هغوی نه نقل ضروري وي؛ نو واخلئ "الروض النضير في شرح المجموع الفقهي الكبير" موجود دی او هغه "النجم الحلي" په شان د خلکو د کتابونو نه زيات اعتمادي دی، په يوې وجې د هغه عظيم فرق نه چې د هغه او د هغه د کتابونو په منځ کې زمونږ سترګو وړاندې موجود دی او د کوم سړي سينه چې د هغه کلام د قبلولو لپاره فراخه وي چې "منهج المقال"، روضات الجنات" او "الاستقصا" کې د جمهورو په رجالو شوی دی چې ته څه غواړې د هغې نه يې نقل کوه، اهل سنتو ته د هغې د نقل څه پروا نشته او په منقول کې خو کلام فرع ده په رجالو کې د کلام. والله سبحانه هو الهادي.

الروض النضير، مخ: ۱۳۷ټوک: ۴ کې دي چې:

درې طلاقه په لفظ واحد سره واقع کېدل د جمهور اهل بيت مذهب دی څنګه چې محمدبن منصور په "الامالي" کې خپلو سندو سره د اهل بيت نه نقل کړي دي، او "الجامع الكافي" کې د حسن بن يحيیٰ نه مروي دي چې هغه وفرمايل: مونږ د حضور ﷺ نه، علي عليه السلام نه، على بن حسين نه، زيد بن على نه محمد بن علي باقر نه، محمدبن عمر بن علي نه، جعفربن محمد نه، عبدالله بن حسن نه، محمدبن عبدالله نه، او د اهل بيت رسول الله ﷺ منتخب شوي حضراتو نه دا مسئله روايت کړې ده، حسن وويل: چې ال رسول الله ﷺ په دې باندې اجماع کړې چې کوم سړی په يو لفظ درې طلاقه ورکړي؛ نو ده باندې دده ښځه حرامېږي، که خاوند دې سره کوروالی کړی وي او که نه، بحر کې هم دا مذهب د ابن عباس رضي الله عنهما، ابن عمر، عائشه، ابوهريره، رضي الله عنهم علي کرم الله وجهه، ناصر، مؤيد، يحی، مالک رحمه الله او بعضې اماميه نه نقل کړی دی.[۱]

لهذا ددې صريح بيان نه پس اهل بيت ته دا نسبت کول غلط دي چې هغوی د درې طلاقو د نه واقع کېدلو فتوی ورکوله او که چېرته د رسالې ليکوال دا غواړي چې اسماعيلي مذهب د هغوی د قبر نه يې راوباسي او په مصر کې يې دوباره خپور کړي؛ نو زمونږ د هغوی سره د جنګ کولو هيڅ ضرورت نشته او د هغوی جرات مند شاګرد د ابن قيم رحمه الله په باره کې د ليکوال دا وينا چې هغه ددې مسئلې په اعلانولو سره جهاد في سبيل الله وکړ، دا يوه داسې خبره ده چې مونږ هغه تنګول نه غوښتل، که چېرته د رسالې ليکوال د هغه شان اوچتولو سره پيش کړی نه وای، لهذا نا مناسب به نه وو، که چېرته د هغه دواړو صاحبانو بعضې هغو خبرو ته اشاره وشي چې هغوی په خپل بيان کې کړي دي (دلته ليکوال په حافظ ابن تيميه، ابن قيم،

---

[۱] د تفصيل لپاره وګورئ: اعلاء السنن، الرسالة فى الطلقات الثلاثة ج: ۱۱ ص: ۷۱۴، معارف السنن، بيان ان الطلقات الثلاث محل اجماع واتفاق ج: ۵ ص: ۴۷۶ طبع المكتبة البنورية)۔

شوکاني، محمدبن اسماعيل الوزير او نواب صديق حسن خان باندې سخت تنقيد کړی دی، ځنګه چې په ترجمه کې حذف شوی دی،

(٨) هغه اجماع چې د اصولو علماء يې قائل دي

د رسالې ليکوال په ١٠٠ مخ باندې ليکي:

د کومې اجماع دعوه چې اصوليين کوي د هغې حقيقت د يو خيال نه سهوا نور هيڅ نه دی او په ٨٨ مخ باندې ليکي خپله د اجماع په کوم منل شوي تعريف علماء نه دي متفق شوي او دا چې د هغې نه ځنګه استدلال وکړی شي او کله وکړی شي؟

دا خبره د کوم داسې سړي نه نشي کېدلی چې د خپلې ويل شوي خبرې د پوهېدو صلاحيت لري، د ليکوال دا خبره که په کوم شي باندې دلالت کوي نو صرف په دې خبره باندې چې هغه اصول فقه نه ده ويلې، تر دې چې "مراة الاصول" او "تحرير الاصول" په شان کتابونه هم د کوم ماهر څخه نه دي ويلې، د کتاب بزدوي او د هغې د شروحو به څه وايې؟ او نه هغه د بدر زرکشي "بحر" او د الاتقاني "الشامل" مطالعه کړې ده، دا لاچېرته چې هغه د دبوسي "تقويم" د سمرقندي "ميزان" او د ابوبکر رازي "فصول" مطالعه کړې وي، هغه نه د الباجي په "فصول" خبر دی، نه د ابوبکربن العربي په "محصول" بلکې هغه نه د قرافي "تنقيح" کتلی دی، نه د امام شافعي "الرساله" نه د ابن جويني "برهان" نه د ابن سمعاني "قواطع" نه د غزالي "مستصفی" نه د ابوالخطاب "تمهيد" نه د موفق "روضه" نه د طوفي "مختصرروضه" نه د قاضي عبدالجبار "عمد" او نه د ابوالحسين بصري "المعتمد" بلکې هغه په دې دومره لوی علم کې صرف د شوکاني او قنوجي د رسالو پايې اړولې، حال دا چې دا دواړه په اخري دور کې په مسئلو کې جنون د پاسه د جنون استاذان وو او خوند دا چې داسې سړي د اجماع په باره کې د خپلې رايې لپاره احکام ابن حزم باندې د خپلو تعليقاتو حواله ورکوي، که چېرته دې بهادر ليکوال ددې علم کوم کتاب ويلی وای: نو هغه ته به معلومه شوې وه چې د کوم سړي خپلې ګوډې تر پښو لاندې دي کتابونه بيا ښه لاندې کوي، هغه ته دا حق حاصل نه دی چې د تيزې اوښې په شان چپه او سيده پښې وړدي.

ايا دې مدعي ته معلومه نه ده چې د اجماع په حجيت باندې د امت ټول فقهاء متفق دي او هغوی دا د کتاب او سنت نه پس دريم دليل شرعي شمار کړی دی؟ تر دې پورې چې ظاهريه، د فقه نه د لرې والي باوجود، د اجماع صحابه رضي الله عنهم د حجيت معترف دي[1]، او هم په دې بنا ابن حزم ته يو ځای د درې طلاقو د وقوع نه د انکار مجال ونه شو، بلکې هغه په دې مسئله کې د جمهورو پيروي وکړه، بلکې ډېرو علماوو تردې پورې ويلې: چې د اجماع امت

---

[1] ارشاد الفحول للشوکانی ص: ٧٧، طبع بيروت)۔

مخالف کافر دی. تردې پورې چې د مفتي لپاره دا شرط ګرځول شوی چې هغه په کوم داسې قول باندې فتوی ورنه کړي چې د متقدمینو علماوو د اقوالو خلاف وي. په هم دې بنا اهل علمو ته د مصنف ابن ابی شیبه او اجماع ابن المنذر په شان کتابونو نه خاص نفرت وشو چې په هغې سره صحابه وتابعینو او تبع تابعینو په منځ کې د مسئلو د اتفاق اواختلاف حقیقت څرګند شو رضی الله عنهم اجمعین.

او دا خبره د دلیل نه ثابته ده چې دا امت د خطا نه محفوظ دی او په خلکو باندې شاهد او عادل دی، شاعر وايي چې:

دا خلک میانه روی دي، خلک د هغوی قول خوښوي کله چې څوک په شپه کې ګرانه (سخته) مسئله راوړي.

او دا چې دا بهترین امت دی، ددې امت خلک د نیکو کارونو حکم کوي او د بدو کارونو نه منع کوي او دا چې کوم سړی د دوی پیروي کوي هغوی الله تعالی ته د رجوع کوونکو د لارې پیروکار دي او کوم سړی چې د دوی مخالفت کوي هغه د مومنانو له لارې په بل خوا روان وي او د دین د عالمانو سره مقابله کوي.

پته نشته چې له ځانه جوړ شوي مجتهدین د کوم ځای نه راغلي او ددې زمانې تش د نوم فقهاوو په ذهنونو کې دا مهلک زهر څنګه خپاره شو؟

دخپل دور شیخ الفقهاء شیخ محمد بخیت مطیعي رحمه الله چې د هغه وفات د ۸۳ کالو په عمر ۲۱ رجب ۱۳۵۴ھ کې د مازیګر نه وروسته وشو، دده د وفات نه لږه موده وړاندې دده په ځای زما د یو عالم سره ملاقات وشو، استاذ کبیر شیخ محمد بخیت رحمه الله لاتراوسه لاندې تشریف نه وو راوړی. ددې ملګري سره خبره د درې طلاقو په لفظ واحد والا پیل شوه، ما هغه ته صحیح احادیث وویل چې په دې مسئله کې د صحابه کرامو رضی الله عنهم نه ثابت دي او دا مې هم ورته وویل چې ددې خلاف د کوم صحابي رضی الله عنه قول ثابت نه دی، دې عالم د طاؤس حدیث ذکر کړ، ما ددې علل معروفه ورته بیان کړه، هغه صاحب وویل: تاسو په دې مسئله کې د اجماع نه استدلال کوئ، حال دا چې د اجماع حجیت ددې په امکان ددې په وقوع کې، ددې د علم په امکان او ددې د نقل په امکان کې بحث دی، ما عرض وکړ چې زه پوهېږم، لیکن زه د اجماع په باره کې د خپل مخاطب رایه معلومول غواړم، ددې لپاره چې هغه سره پوره خبرې وکړم د هغه صاحب رنګ بدل شو، وې ویل چې زمونږ امام کتاب الله دی او هغه مونږ ددې نه ماسوا د ټولو شیانو نه منع کوي. حال دا چې امام بخاري رحمه الله هم ددې آیت نه د درې طلاقو په جمع کولو باندې استدلال کړی دی، ځکه چې د "مرتان" لفظ د دوه په معنی دلالت کوي، څنګه چې د حق تعالی ارشاد دی (نؤتها اجرها مرتین) کې دا لفظ اثنین د (دوه) هم معنی دی، هم دغه راز ابن حزم او د بخاري ډیرو شارحینو مثلاً کرماني رحمه الله وغیره چې هغه په عربیت کې تکړه ؤ هغه هم دا ویلي دي او کله چې د دوه طلاقو جمع کول صحیح وي؛ نو د درې جمع کول هم

صحیح دي، ځکه چې د دواړو په منځ کې فرق نشته. لیکن دلایل ددې حضراتو د دعوې په عکس دلالت کوي، دوی څه فکر کوي چې دا خلک د عربي په شوق کې د جناب نه هم کم وو؟
زما په تقریر سره هغه غوسه شو او وې ویل آیت دا ښیي چې طلاق معتبر عند الشرع هغه دی چې هغه د یو بل پسې واقع شي. ما عرض وکړ. غالباً تاسو د شوکاني په څېر د الطلاق لام په استغراق باندې حمل کوئ، او معتبر عندالشرع قید مقدر منئ، ددې لپاره چې تاسو د طلاق معتبر حصر په دې کې وکړی شئ. لیکن لږ خو دا ووایئ چې د کوم طلاق نه پس طلاق نه وي ورکول شوی د هغې په باره کې ستا رایه څه ده؟ آیا هغه به طلاق معتبر عندالشرع نه وي چې په هغې سره د اختتام عدت نه پس نکاح ختمه شي؟ او که چېرته دا طلاق هم عندالشرع معتبر وي؛ نو د طلاق معتبر په "مرتین" کې حصر څنګه وشو؟
په دې باندې هغه ډېر خفه شو، ما ورته وویل: چې کله مونږ دا فرض کړو چې د مرتین" لفظ بلې معنی (یعني دوه ځله) باندې حمل دی؛ نو د آیت مفهوم به دا وي چې د طلاق واقع کېدل یو په بل پسې کېدل پکار دي، مګر دلته داسې خبره نشته چې د طلاق لپاره د طهر قید ولګیږي، ګویا کوم سړی چې یو بل پسې درې ځله د لفظ طلاق اعاده وکړي؛ نو صرف په تکرار سره به درې طلاقه واقع شي، خواه که طلاق یې په طهر کې ورکړی وي او که په حیض کې او دا خو نه تاته مقصود دی او نه ستاسو په نزد خوښه خبره ده، که چېرته تاسو په دې مسئله کې د صحابه وو ﷺ د اثارو نه استدلال کوئ؛ نو بحث چې د کوم ځای نه شروع شوی ؤ هغه ځای ته به بېرته راشې او د کتاب الله نه سهوا به تاسو ته استغناء ونه کړی شي.
زمونږ ددې خبرو په دوران کې استاذ (شیخ محمد بخیت مطیعي) تشریف راوړ؛ نو مونږ خبره په همدې ځای ودروله، ځکه چې خطره وه چې هغه به په بحث کې برخه واخلي او هغه ته به بې ځایه ستړیا ملاو شي.
کوم خلک چې نن سبا خپل ځان ته فقیه وایي، هغه په مسئلو کې په ښکاره د جماعت مخالفت کوي، ما په دې مسئله باندې تر ډېرې مودې غور وکړ؛ نو معلومه شوه چې ددې بنیادي سبب دا دی چې دا خلک خپل شخصیت د فقیه په نوم مشهورول غواړي، هغوی په ازهر کې د تعلیمي نظام قائمولو وړاندې په کوم سبق کې چې یې غوښتل کیناستل او کوم کتاب به یې چې غوښتل پرېښودلو به یې او د ازهر د نظام نه پس چې د علومو کوم نصاب مقرر شوی وو د هغوی ځای به پکښې خالي وو چې د هغې په وجه د هغوی په عقل کې کمی راغلو، پس کله چې دا خلک د خپلې کم علمی باوجود داسې غلط کتابونه وایي چې هغه چاپونکي د یو خاص مصقد لپاره د علم په نوم خپروي او د هغې کوږوالی په اول ځل نه ښکاره کیږي؛ نو د هغه کتابونو په مطالعه کې که چېرته د هغوی ذهن د انتشار ښکار شي؛ نو هیڅ تعجب نه دی، ځکه چې دا حضرات ددې نوو - نوو تحریکونو د ټولو نه مخکې ښکار کیږي چې د مسلمانانو په منځ کې د تفرقې اچولو لپاره روان دي، ځکه چې په هغوی کې خو دومره

ديانت نشته چې ځان د فتنو نه وساتي او نه هغوی دومره علمي سلاح لري چې د جهل د ملګرتيا ځخه وساتل شي. بلکې دا حضرات محض د عربي پيژندونکي په زور خپل ځان علماء ګڼي.

کوم سړی چې د اصوليينو د اجماع په باره کې ددې ويلو جرات کوي هغه د هر شي نه مخکې د تفقه محتاج دی چې په بحث کې د مشغولېدلو نه مخکې د اصولو ځه کتابونه د محققينو علماوو نه ووايي، ددې لپاره چې په فصول ابوبکررازی وغيره کې د هغه علم چې کوم دقائق ذکر شوي د هغې د پوهېدلو صلاحيت پيدا شي او کومه خبره چې ويل غواړي سره له پوهې وويل شي.

تاسو ګورئ چې د رسالې ليکوال د اجماع په مسئله کې د ابن رشد د فلسفې او کلام تعريف کوي، ليکن د ابن رشد ددې قول موافقت نه کوي.

په خلاف د هغه اجماع چې په عملياتو کې ښکاره شوه، ځکه چې ټول خلک د هغو مسئلو خپرول د نورو خلکو مخامخ يو شان ضروري ګڼي او عملياتو کې د حصول اجماع لپاره بس دومره کافي ده چې هغه مسئله عام طور باندې خپره شوې وي مګر هغه مسئله کې د چا اختلاف مونږ ته نه دی رارسېدلی، ځکه عملياتو کې د حصول اجماع لپاره دا خبره کافي ده البته د علمي مسئلو معامله بيا ددې نه بېله ده. [١]

بلکې د رسالې ليکوال د ابن رشد د کلام ترديد کولو نه بغير هغه شاته غورځوي او ابن رشد الحفيد اګر چې علم بالاثار کې د هغه مرتبې نه دی چې د فقهې مسائل او د هغه د ادله وو معامله د هغه په عدالت کې پېش کړی شي، څنګه چې د رسالې ليکوال په ٨۴ مخ باندې ليکلي دي، چې هغه په " بداية المجتهد" کې د خپل امام مذهب په نقل کولو کې هم کله نا کله غلطي کوي، پاتې لانور مذهبونه!! ليکن د اجماع په مسئله کې د هغه کلام نهايت قوي دی چې د اهل شان د تحقيق موافق دی.

پاتې شو د محمد بن ابراهيم الوزيراليماني قول! نو هغه د فقهاوو دفهم نه بعيد دی، دا صاحب په خپلو کتابونو کې مقبلي، محمدبن اسماعيل الاميراو شوکاني وغيره د خپلو مريدانو په نسبت نرمه لهجه لري، ليکن ددې نرمی باوجود د هغه کتابونه زهرقاتل دي، دا لومړی سړی دی چې هغه فقه په يمن کې مشوش کړې، د هغه د کلام نه د اجماع نه حجيت ثابتيږي، اګر چې هغه ځه داسې تصريح نه ده کړې څنګه چې شوکاني د درې طلاقو په رساله کې کړې ده.

هغه ويلي دي: " حق دا ده چې اجماع حجت نه ده، بلکې ددې وقوع نشته" بلکې ددې امکان نشته، بلکې ددې علم هم امکان نشته، او ددې د نقل هم امکان نشته"

---

[١] الاشفاق على أحكام الطلاق، قول ابن رشد فى الأ حكام ص: ٧٩ طبع ايچ ايم سعد)_

پس کوم سړي چې د کتاب و سنت ددې خبرې قائل نه وي چې شریعت کې سړي ته په د یو ځو ښځو د نکاح اجازت ورکول شوی دی، څنګه چې هغه په خپل کتاب کې "وبل الغمام" کې د "نیل الاوطار" خلاف لیکلي دي او مولانا عبدالحی لکنوي رحمه الله په تذکرة الراشد ٤٧٩ مخ کې د هغه قرار واقعي غلطي بیانوي، هغه د مسلمانانو د اجماع په باره کې چې څه یې په زړه راشي وایي او کوم سړی چې ائمه متبوعین او د هغوی علوم شاته غورځوي. د داسې سړي پیروي وکړي د هغه حالت به د هغه نه هم بد وي.

د هغه خلکو دا افسوس ناک حالت ما ددې خبرې څخه نه شي منع کولی چې د اجماع متعلق یو څو فایدو ته اشاره وکړم، ممکنه ده چې دا خبره به د لوستونکو لپاره د چینو څخه زیاتي سېرابه کولو په معنا وي.

عالمان چې کله د اجماع ذکر کوي؛ نو د هغې نه د هغه اهل علمو حضراتو اجماع مراد وي چې د هغوی مرتبه اجتهاد ته رسېدلې وي، د اهل علمو په نزد مسلم وي، هم دې سره په هغوی کې یو داسې پرهېزګاري هم وي چې هغوی د محارمو څخه وساتي، ددې لپاره چې داسې سړی د شهداء علی الناس په ډله کې شمار شي، پس د کوم سړي رتبه چې اجتهاد ته نه وي رسېدلې، د اهل علمو په نزد مسلم نه وي هغه ددېنه خارج دی چې په اجماع کې د هغه د کلام اعتبار وکړی شي، خواه که هغه په نیک او پرهېزګارو خلکو کې وي، هم دغه راز د کوم سړي فسق یا چې عقائد یې د اهل سنتو نه خارج وي، د هغه کلام په اجماع کې‌شمار نه دی، ځکه چې هغه د (شهداء علی الناس) مرتبې نه ساقط دی، علاوه ددېنه مبتدعین، خوارج وغیره، ثقات د اهل سنت د ټولو طبقاتو د روایتونو اعتبار نه کوي، پس ددې تصور څنګه کېدلی شي چې هغه ته دومره قدر علم بالاثار حاصل وي چې هغه د درجې د اجتهاد اهل جوړ کړي؟ [1]

بیا هغه مجتهد چې په اعتراف د علماوو د شروط اجتهاد جامع وي په ده باندې چې کم نه کم کوم شیان واجب دي هغه دا دي چې هغه دي خپل دلیل پیش کړي او کوم شی چې هغه حق ګڼي د تعلیم په ذریعه د جمهورو مخامخ روښانه خبره وکړي چې کله هغه په خپله رایه اهل علم په کومه مسئله کې غلطي باندې وګوري، دا نه چې هغه د اظهار حق نه ژبه بندولو سره په خپل کور کې پټ ناست وي، یا د مسلمانانو د آبادی نه لرې چېرته د غره په لمنه کې ځان ته والی اختیار کړي: نو ځکه چې څوک د حق ظاهرولو نه خاموش وي هغه د ګونګي شیطان په شان دی، هغه د الله تعالی عهد ماتونکی دی او کوم سړی چې عهد ماتوي هغه خپل ځان ته نقصان رسوي، پس هغه محض هم په دې خبره د هغه فاسقانو په صف کې شاملېږي چې د قبول شهادت د مرتبې نه ساقط دی، لرې دا چې هغوی د اجتهاد مرتبې ته ورسېږي.

[1] کشف الأسرار للبزدوی ج: ٣ ص: ٩٦٠، تیسیر التجریر ج: ٣ ص: ٢٢٤)۔

که چېرته په ټولو طبقاتو کې د علماء اسلام په علمي نشاط باندې نظر وشي، چې هغوی په کومه طریقه د هغه ټولو خلکو حالات مدون کړي دي چې د هغوی څه علمي مرتبه وه؟ او په کتابت او تالیف کې د هغوی په منځ کې په کومه طریقه مسابقت جاري وو؟ او د مسلمانانو دیني او دنیوي ضروریاتو لپاره څومره د علم خپرول لازم وو او هغه هغوی په څنګه تندی سره خپاره کړه؟ او تبلیغ شاهد للغائب د حکم هغوی په کومه طریقه امتثال کړی دی؟ او د حق د اظهار چې عهد هغوی کړی وو هغه یې څنګه پوره کړ؟ په دې ټولو امورو باندې نظر کولو سره دا خبره ددې امت په حق کې عادتاً محال ده چې په هره زمانه کې د علماوو داسې جماعت موجود شوی نه دی چې دا نه پېژني چې د اوس زمانې مجتهد څوک دی چې په دې مرتبه باندې فائز دی او چې خپل فرضي منصب ادا کوي؟

پس کله چې په کومه زمانه کې یوه داسې رایه چې جمهور فقهاء د هغې قائل وي څلور طرفه شائع وي او د هغه رایې په مخالفت کې د کوم فقیه رایه د اهل علمو وړاندې رانشي: نو یو عاقل ته به په دې خبره کې شک نه شي کېدلی چې دا رایه اجماعي ده هم دا اجماع ده، چې په هغې باندې ائمه اهل اصول اعتماد کوي او دا یو داسې شی دی چې د هغې شاوخوا دا غوغا کول اثرانداز کېږي نه چې د اجماع په حجیت کې هم کلام دی او د هغې په امکان کې هم امکان او د هغه امکان په وقوع کې هم او د هغې د علم په امکان کې هم او د هغې د نقل په امکان کې هم څنګه چې پټ نه دی، د اجماع دا معنی نه ده چې په هره مسئله کې ډېر ډېر جلدونه (ټوکه) کتابونه ولیکل شي چې د هغه لکونو صحابه وو رضی الله عنهم په نومونو مشتمل وي چې د حضور ﷺ د وصال په وخت کې موجود وو، بیا د هر صحابي نه په دې کې روایتونه درج شي، نه. بلکې په کومه مسئله باندې د اجماع منعقد کولو لپاره دومره کافي ده چې د مجتهدینو صحابه وو رضی الله عنهم نه د هغوی تعداد صرف شلو ته قریب دی په دې مسئله کې صحیح روایت موجود وي، په هغه فقهاوو کې د چا نه هم په دې مسئله کې د هغې خلاف حکم نقل نه وي، بلکې په بعضې مقاماتو کې یو دوه مخالفته هم مضر نه دي، څنګه چې ددې فن ائمه وو په خپله ددې تفصیل ذکر کړی، هم دغه راز د تابعینو او تبع تابعینو زمانه کې.

دا بحث چې چا د ټولو نه زیات په ښه انداز واضحه کړی دی چې د کوم متشکک لپاره یې د شک ګنجائش نه دی پرې ایښی هغه ستر امام ابوبکر رازي جصاص رحمه الله دی، هغوی په خپل کتاب "الفصول في الاصول" کې د اجماع د بحث لپاره تقریباً شل پاڼې خاص کړي دي او د هغه ددې کتاب نه څوک نه شي مستغني کېدلی چې د علم لپاره د علم رغبت لري، هم دغه راز علامه اتقاني "الشامل شرح اصول بزدوي" کې (او دا په لسو ټوکونو کې دی) د متقدمینو عبارتونه حرف په حرف نقل کوي، بیا چې چېرته د هغوی نه د مناقشې ضرورت وي هلته ماهرانه انداز کې مناقشه کوي، ددې کتاب آخري شپږ ټوکه "دارالکتب المصریه" کې موجود دي او اولني ټوکه "مکتبه جار الله ولی الدین استنبول" کې موجود دی، او ماته

معلومه نه ده چې په علم اصول کې کوم کتاب بسط مع الافاده کې د دې کتاب هم مقابل وي. د بدر زرکشي "البحرالمحيط" د وروسته والي باوجود د "الشامل" په مقابل کې ګوي صرف مجموعه د نقولو ده

د اجماع يو قسم هغه دى چې په هغې کې د عموم بلوى په وجه عام او خاص ټول شريک دي. مثلاً په دې باندې اجماع ده چې د سهار دوه، د ماسپښين څلور او د ماښام درې رکعته دي او يوه اجماع هغه ده چې مجتهدين پکښې منفرد وي مثلاً د غلو او ميوو مقدار او زکوة باندې اجماع او ترور او خورځې يو ځای په نکاح کې د جمع کولو په حرمت باندې اجماع. د دې اجماع مرتبه د لومړۍ اجماع نه کمه نه ده، ځکه چې که څېرته مجتهدينو سره عوام ملاو شي: نو دې سره د مجتهدينو په دليل کې اضافه نه کيږي، پس کوم سړى چې دا دعوه کوي چې کومه اجماع قطعي وي د کتاب او سنت په موجودګى کې د هغې ضرورت نشته او کومه اجماع چې د دې نه په کمه مرتبه کې وي هغه په درجه د ظن کې ده (نو ځکه د هغې اعتبار نشته) هغه د اجماع حجيت ردکول غواړي اوسبيل المومنين پرېښودلو سره په کومه بله لار روان دى، د دې تشريح په اوږدو کتابونو کې شته او دا مقام د مزيد بحث متحمل نه دى او که څېرته د اجماع بعضې صورتونه ظني هم وي؛ نو بيا هم په دې سره د اجماع څه خرابتيا راځي؟ حال دا چې د يقيني اجماع منکر کافر دى او کومه اجماع چې د خبر مشهور قائم مقام وي د هغې انکار ضلالت او بدعت دى او کومه چې د دېنه په کمه مرتبه کې وي د هغې د منکر حکم د صحيح اخبار احاد نه د منکر په شان دى.

د جمهورو فقهاوو په نزد احکام عمليه کې دليل ظني هم لائق د احتجاج دى، د هغه دلايلو په وجه چې په دې مسئله کې دي، اګر که د بعضې ائمه وو دې قول چې: په خبراحاد سره کتاب الله باندې اضافه جائز ده، د ظاهريه وو يوې ډلې تر هغه حده پورې ورسولو چې اخبار احاد مطلقاً مفيد د يقين دي او دا چې په ظن کې اصلاً هيڅ حجت نشته، څنګه د اجماع سکوتي په باره کې د بعضې ائمه وو دې قول چې: ساکت طرفته قول نه شي منسوب کولى. حال دا چې شريعت په ډېرو مواضعو کې ساکت ته قول منسوب کړى، مثلاً باکره او ماموم په موقع د بيان کې خاموشه پاتې کېدل وغيره، ظاهريه حجيت اجماع په نفى کې توسع پورې ورسېدل، هم دغه راز د بعضې ائمه اقوال د صحابه رضي الله عنهم او د حديث مرسل په باره کې چې کومه نظريه ده هغوى په ظاهره کې د اقوال صحابه رضي الله عنهم نه د اجماع او حديث مرسل نه بالکليه د اعراض حوصله پيدا کړه، د دې وجې نه د شريعت يوه حصه فوت شوه بيا هغه امام چې په استحسان باندې کوم اعتراضات کړي دي هغوى ظاهريه اعراض عن القياس باندې هم ډاډه کړه، په دې اعتبار چې کوم اعتراضات تاسو په استحسان باندې کړي دي که څېرته هغه په دې باندې وارد وي؛ نو قياس به هم يوشان وارديږي، څنګه چې ابن جابر په قديم شافعيه وو کې هم دا خبره کړې ده، کله چې د هغه نه سوال وشو چې هغه شافعي مسلک پرېښود ظاهري مذهب يې

ولې اختیار کړ؟ لیکن د امام شافعي رحمه الله مقصد د هغه خلکو د عقایدو سره څه واسطه؟ کله چې د شافعیه وو اکابرو وکتل چې هغه خلکو د شافعي مذهب د خپلې ګمراهی پل جوړ کړ: نو هغوی ته پرې ډیر افسوس وشو او هغوی ددغه خلکو په تردید کې د ټولو علماوو نه زیاته سخته رویه اختیار کړه، (ډیر حقائق اصول د مذاهبو د تقابل مطالعې سره ښکاره کیږي، کنه صرف د فروع په منځ کې مقابله تفقه او تفقیه کې قلیل النفع ده. ځکه چې دا ټول فروعي مسئلې د خپلو اصولو نه متفرع وي، پس ددې وزن د هغوی په پیمانې سره کول ترازو کې د ډنډې وهلو مرادف دی) او په دې باندې د ابراهیم بن یسار النظام اجماع او قیاس کې د تشکیک اضافه وکړئ، ځکه چې هغه لومړی سړی دی چې ددې دواړو د نفی لپاره ولاړ دی او ډیر زر حشوې راویانو، داؤدیانو، حزمیانو، او شیعه ګانو او د خوارجو طائفو د هغه دواړو په نفی کې د نظام پیروي شروع کړه، پس دا خلک او د دوی مریدان چې د اجماع او قیاس نفی کوي، تاسو به دوی وګورئ چې هغوی د ډیرې زمانې راهیسې د نظام خبره تکراروي، د متقدمینو په کتابونو کې چې څوک مدون دي هغوی د دوی د فیصلې لپاره کافي دي.

هغه خلکو ته افسوس! که چېرته د کوم معتزلي پیروي کول وو نو کم ازکم داسې سړی به یې تلاش کړی وی چې د خپل دین په باره کې خو متهم نه وی؛ لیکن افسوس چې

ع.. کند هم جنس باهم جنس پرواز!

او د علماوو یوه ډله دې طرفته تللې چې نظام د هندوانو د مذهب قائل وو هغه چې بیخي د نبوت منکر دي، مګر د تورې له ډاره یې د خپل داخلي عقایدو اظهار ونه کړ، ډېرو عالمانو ورته کافر ویلي دي، بلکې خپله د معتزله وو یو جماعت مثلاً ابوالهذیل، الاسکافي او جعفربن حرب هم د هغه تکفیر کړی دی او هغوی ټولو دده په تکفیر باندې کتابونه لیکلي دي، ددېنه علاوه هغه فاسق او سخت شرابي ؤ، ابن ابي الدم "الملل والنحل" کې لیکي چې: په خپل ماشومتوب کې د ثنویه ملګری ؤ او بوډاوالي کې د ملاحده فلاسفه ملګری شو، څنګه چې په عیون التواریخ کې دي، دا دی د اجماع او قیاس د منکرینو امام، د الله تعالی نه مونږ د سلامتیا هیله کوو، پس کوم سړي ته چې په اجماع او قیاس کې د هغه د شک څه اثر رسېدلی وي که چېرته هغه د غور او فکر څښتن وي؛ نو هغه دي "اصول جصاص" ته رجوع وکړي او که صرف روایت ته مائل وي؛ نو د الخطیب "الفقیه والمتفقه" دي مطالعه کړي، ددې دواړو سره به هغه پوره سیراب شي.

او د مجمع علیه قول په مقابله کې د شاذ قول حیثیت هم هغه دی چې د متواتر قرآن په مقابله کې د شاذ قراءت دی، بلکې هغه د قراءت شاذه نه هم کم حیثیت والا دی، ځکه چې کله د قراءت شاذه سره د کتاب الله صحیح تاویل لاس ته راځي، په خلاف د شاذ قول چې سبوا د هغه د ترک کولو نه بله هیڅ ګټه نه لري، غالباً هم دومره توجه کول ددې لپاره کافي ده چې

خپله غلطو مجتهدينو ته معلومه شي چې دا دعوه څومره خطرناکه ده چې اصوليين؛ په اجماع کې د کوم شي دعوه لري هغه يو خيال دی.

(۹) طلاق او رجوع بې شاهدانو صحيح ده

د رسالې ليکوال اصرار کوي چې طلاق او رجوع د دواړو د صحت لپاره شاهدي شرط ده ځکه چې د الله تعالی ارشاد دی

" فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنكُمْ" (الطلاق : ۲)

ژباړه. پس کله چې هغوی خپل مدت ته ورسي؛ نو هغوی معروفي طريقې سره ايسارې کړئ! يا يې په معروفي طريقې سره جدا کړئ! او په خپلو کې دوه عادل سړي شاهدان کړئ!

په دې سلسله کې ليکوال دا روايت د سند په توګه پيش کوي چې ددې آيت په تفسير کې د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما او د حضرت عطاء او سدي نه مروي دي چې شاهد جوړولو نه مراد طلاق او رجوع باندې شاهد جوړول دي.

د رسالې د ليکوال دا قول بالکل يوه نوې خبره ده چې اهل سنت خو به ناراضه کړي، مګر اماميه به ټول ترې ښه راضي شي، دا خو ښکاره ده چې آيت د ايسارولو يا جداکولو اختيار ورکولو نه پس د شاهد جوړولو ذکر کړی دی؛ نو ځکه د شاهد جوړولو به هم هغه حکم وي چې کوم د ايسارولو يا د جدا کولو حکم دی، کله چې په دې دواړو کې يو شی علی التعين واجب نه دی؛ نو ددې لپاره شاهدي څنګه واجبيږي؟ که چېرته دا حکم د وجوب لپاره وي نو " وتلک حدودالله" نه مخکې به ذکر شوی ؤ، علاوه ددې نه که چېرته دا فرض شي چې په حالت د حيض کې ورکول شوی طلاق باطليږي (څنګه چې د ليکوال رايه ده) نو په دې صورت کې ددې نه زياته احمقانه رايه بله نه کيږي چې د صحت طلاق لپاره شاهدي شرط وګرځول شي، ځکه چې د شاهدانو لپاره دا شاهدي ورکول ممکن نه دي چې طلاق په طهر کې شوی وو، ځکه چې دا شی صرف هم د ښځو نه معلومېدی شي او که چېرته په شاهدی کې صرف د طلاق واقع کېدلو په شاهدی اکتفا وشي؛ نو د ښځې صرف دا وينا چې طلاق د حيض په حالت کې شوی وو، د طلاق ورکونکي قول او د شاهدانو شاهدي دواړه باطلوي، که چېرته ښځه دا اعتراف وکړي چې طلاق په طهر کې شوی دی، ګويا سړی د طلاق ورکولو کلکه اراده لري مګر په دې باندې د نان نفقه د بوج مودې اوږدولو ته خبره رسيږي، اخر دا څنګه ظلم او تياره ده؟ او که چېرته هغه دا په کور کې ساتي، حال دا چې هغه ښه پوهيږي چې هغه په درې طهرونو کې درې طلاقه ورکړي دي؛ نو ددې په کور کې اوسېدل غير شرعي کړنه ده، چې د هغې نه په نفس الامر کې نه نسب ثابتيږي، نه وراثت جاري کيږي او کوم امور چې صرف د ښځې نه معلوميږي په دې کې به د ښځې قول قبول وي او کوم امور چې د ښځې په ذريعه معلومېدی شي په هغې کې د سړي قول معتبر ګرځول ددې شناعت نه د بچ کېدلو لپاره يوه عجيبه پوهه ده، اخر د

کتاب او سنت د کوم ځای نه دا خبره مستنبط کیږي؟ کوم خلک د دې عجیبه اجتهاد لپاره په خپل ګمان د کتاب او سنت نه تمسک کوي. په حقیقت کې د کتاب او سنت نه د هغوی په لري والي کې اضافه کیږي.

پس د امساک معنی ده رجوع کول او د مفارقت نه مراد د طلاق ورکولو نه پس ښځه د هغې په حالت باندې پرېښودل تردې چې د هغې عدت ختم شي. ددېنه خپله طلاق ورکول مراد نه دي چې په هغې باندې د شاهد جوړولو لحاظ وشي، قرآن کریم د شاهد جوړولو ذکر صرف د امساک او د مفارقت په سیاق کې کړی دی، پس ښځې ته رجوع کول یا د عدت تر ختمېدو پورې هغه د هغې په حال باندې پرېښودل دا دواړه صرف د سړي حق دی؛ نو ځکه د دې دواړو د صحت لپاره شاهد جوړول شرط نه دي، څنګه چې د طلاق د صحیح کېدو لپاره شاهدي شرط نه ده، بلکې که چېرته نفس طلاق لپاره شاهدي شرط ګرځول مقصد وي؛ نو د هغې ذکر به "فطلقوهن" نه پس او طلاق باندې د مرتب کیدونکي شیانو (یعنې د عدت شمارل او مطلقه په کور کې ایسارول وغیره) نه مخکې وای، لهذا آیت د طلاق په شاهدی باندې حمل کول بې محله او د قرآن کریم د بلاغت خلاف دی.

او ددې آیت په تفسیر کې چې کوم روایات ذکر شوي دي اول خو د هغې په اسانیدو کې کلام دی، ددېنه قطع نظر په هغې کې څه داسې قرینه نشته چې د شاهدی په شرط کېدلو باندې دلالت وکړي، څنګه چې خپله په آیت کې دننه د شاهدی په شرط کېدلو باندې په هغه دلالتونو کې هیڅ دلالت نه موجودیږي چې د اهل استنباط په نزد معتبر دی او محض امساک او مفارقت نه پس، نه د طلاق نه پس د شهادت ذکر کول په هغې کې د کوم شي لپاره د شاهدی په شرط کېدلو باندې دلالت کولو نه لري دی، بلکې په دې موقع باندې د اشهاد د ذکر کولو منشا هغه طریقې طرفته لارښوونه کول دي چې که په دې امورو کې د کوم شي نه انکار وکړي؛ نو د هغې ثبوت په کومه طریقه وشي؟ بلکې کوم سړی چې په ښه دقیق نظر په آیت کې غور وکړي او د هغې سیاق او سباق سم وګوري، په هغه باندې به دا حقیقت واضح شي چې د عدت د ختمېدلو په وخت کې د مطلقې ښځې په خپل خاوند باندې کوم حق وي، د هغه حق په ادایګۍ باندې شاهدي قائمولو طرفته آیت اشاره کوي، ځکه چې مفارقت بالمعروف هم دغه دی چې عدت ختمېدلو وخت کې د سړي په ذمه چې د ښځې کوم حق واجب دی هغه دې ادا شي او په دې امر باندې شاهد مقررول ګویا په طلاق باندې د شاهد مقررولو قائم مقام دی، ځکه چې دا شی هم په طلاق باندې مرتب شوی دی او دا خبره بالکل ښکاره ده او د شاهد جوړولو حکم محض ددې لپاره شوی چې سړی دا ثابته کړی شي چې د هغه په ذمه کوم حقوق وو هغه ده ادا کړي، کنه نو دې شاهدی ته په صحت د طلاق کې هیڅ دخل نشته.

ددې تقریر نه واضحه شوه چې طلاق شاهدی سره مشروط کول محض خپله یو ماته شوې رایه ده چې نه د کتاب نه ثابته ده، نه د سنت نه، نه د اجماع نه او نه د قیاس نه او څوک

هم ددې قائل نه دی چې که په سفر کې وصيت وکړی شي، يا په قرض د لين دين معامله وشي، يا څه اخيستل او خرڅول وشي، يا يتيمانو ته د هغوی مال حواله شي او په دې شيانو کې شاهد جوړ نه کړی شي؛ نو دا ټول شيان به باطل شي، بلکې بغير شاهد جوړولو نه هم دا شيان په اتفاق د اهل علمو صحيح دي، حال دا چې د شاهد جوړولو حکم په دې ټولو امورو کې هم موجود دی، ددېنه معلومه شوه چې دا حکم دې شيانو ته په شاهدی سره د مشروط کولو لپاره نه دی، بلکې دا حکم ارشادي دی چې د هغې نه مقصد دا دی چې که يوه ډله انکار کوي: نو د هغې خلاف ثبوت موجود وي.

ګورئ! د نکاح معامله لويه ده، ددې باوجود په قرآن کريم کې په نکاح باندې د شاهدی ذکر نه دی شوی؛ نو طلاق او رجعت ددېنه څنګه اهم شمار کړی شي؟ او اکثر امامانو د نکاح لپاره د شاهدانو شتون چې ضروري ګرځولی دی هغه په دې بنسټ چې په سنت کې نکاح شاهدانو سره مشروط شوې ده؛ ليکن د طلاق لپاره چا هم شاهدي نه ده شرط ګرځولې، اګر که د بعضې حضراتو نه د رجعت د شاهدی سره مشروط کېدل مروي دي، علاوه ددې نه چې په رجعت کې د انکار موقع کم زيات راځي، امام ابوبکر جصاص رازي رحمه الله فرمايي:

" مونږ ته د اهل علمو تر منځ په دې مسئله کې هيڅ اختلاف معلوم نه دی چې رجعت بغير د شاهدانو نه صحيح دی، سېوا ددېنه چې د عطا نه مروي دي، د سفيان، ابن جريج نه او هغه د عطاء رحمه الله نه روايت کوي چې هغوی وويل: طلاق، نکاح او رجعت شاهدی سره وي او دا په دې باندې حمل دي چې په رجعت کې احتياطاً د شاهد مقرر کولو حکم ورکول شوی، ددې لپاره چې بيا د انکار څه ګنجائش باقي پاتې نه شي، ددې دا مطلب نه دی چې رجعت بغير د شاهدی نه نه صحيح کيږي، تاسو نه ګورئ چې هغوی ددې سره د طلاقو ذکر هم کړی دی؟ حال دا چې د شاهدی نه بغير د طلاق په واقع کېدلو کې هيڅوک هم شک نه کوي او شعبه د مطروق نه او هغوی د عطا نه او الحکم نه نقل کړي دي چې هغه دواړو وويل: کله چې سړی په عدت کې د ښځې سره کوروالی وکړي؛ نو د هغې دا فعل به رجعت شمار وي.

او د حق تعالی ارشاد: " فامساک بمعروف" دلالت کوي چې جماع رجعت دی او دا د امساک نه ښکاره ده، اوس که چېرته د عطاء د قول هغه مطلب نه وپ چې جصاص ښودلی دی؛ نو وواييئ چې سړی به په جماع باندې شاهد څنګه مقرروي؟ او هغه چې د بعضې حضراتو نه د مراجعت په اقرار باندې شاهد مقرر کول مروي دي ددېنه نفس مراجعت باندې نه بلکې د مراجعت په اقرار باندې شاهد مقرر کول مراد دي، څنګه چې د تامل نه دا خبره واضحه کيږي، پس کله چې بغير د دليل نه دا اقرار ورکول شي چې تر څو پورې قاضي يا د هغه نائب يا د شاهدانو په مخامخ طلاق باندې شاهدي مقرر نه کړی شي تر هغه پورې به نه واقع کيږي، په دې سره به نه صرف په انسان کې خرابتيا کيږي بلکې د طلاق په ټولو قسمونو، سني، بدعي، مجموع، مفرق چې د هغې مخکې ذکر شوی دی زياتره باطلېدلو سره باقي پاتې کيږي.

(۱۰) آیا که د نقصان رسولو په صورت کې رجعت باطل دی؟

د لیکوال د رسالې دا لیکنه چې که چېرته رجعت د نقصان رسولو په نیت وي؛ نو باطل دی، یو داسې قول دی چې د هغې په ائمه متبوعینو کې څوک هم قائل نه دي. بلکې کوم صحابي، تابعي یا تبع تابعي هم ددې قائل نه دی.

قطع نظر ددېنه سوال دا دی چې حاکم ته به څنګه معلومات کیږي چې خاوند په قصده د نقصان رسولو په نیت رجوع کړې ده، ددې لپاره چې هغه د باطلېدلو فیصله وکړي؟ ددې صورت بس هم دا کېدی شي چې یا خو د هغه زړه چیري کړي او په خپلو سترګو یې وګوري یا د خپلې فیصلې بنیاد په خیالاتو او وسوسو وساتي او کتاب الله ناطق دی چې د ضرر د قصد باوجود رجعت صحیح کیږي، ځکه چې ارشاد دی:

وَلَا تُمۡسِكُوهُنَّ ضِرَارٗا لِّتَعۡتَدُواْۚ وَمَن يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ فَقَدۡ ظَلَمَ نَفۡسَهُۥ (البقرة: ۲۳۱)

ترجمه: د نقصان رسولو په غرض هغوی مه ایساروئ، ددې لپاره چې تاسو ظلم وکړئ؛ او چا چې داسې وکړه هغه په خپل ځان ظلم وکړ.

که چېرته په قصد د ضرر رجعت نه صحیح کیږي؛ نو خاوند ددې عمل په ذریعه خپل ځان باندې څنګه ظلم کوونکی ګرځي؟

د رسالې لیکوال ډیر ځای کې دا فلسفه چاڼ کړې چې طلاق د سړي په لاس کې دی، حال دا چې ددې عقد ختمول هم مجموعي حیث سره دواړو ته حواله دی، لیکوال غواړي په دې بنیاد ډیرې هوایي کلاګانې تعمیر کړي، مونږ د کتاب په پیل کې ددې بنیاد نړولی دی او په دې باندې مو هوایي کلاګانې د ابادولو مخ ډب کړی دی، د لیکوال د باقي لغویاتو د تردید کولو ضرورت نشته، اول خو هغه څه اهمیت نه لري بیا د هغې بطلان هم ښکاره دی.

د پای پرېکړه: ددې بحثونو په پای کې مو یوې مهمې خبرې ته توجه راګرځول غواړم او هغه دا چې طلاق او نکاح او په نورو شرعي احکامو کې وقتاً فوقتاً ترمیم او تجدید کول د هغه سړي لپاره څه مشکل کار نه دی چې په هغه کې درې شرطونه موجود وي:

(۱): د الله وېره د هغه له زړه وتلې وي.

(۲): د امامانو د اجتهاد او د هغوی د دلایلو نه بې خبره وي.

(۳): د تکبر په بنا یې ښکرونه ورېځو ته رسېدلي وي.

لیکن په دې ترمیم او تجدید سره خو نه امت د ترقی په بلندیو کې راتلی شي، نه ددې په ذریعه امت ته طیارې، سیارې او بحري بېړیو اسانتیا برابریږي، نه د تجارت منډیانې او صنعتي کارخانې د دوی لاس ته راځي.

کوم څه چې امت ته د ترقی په لار کامیابي ورکولی شي هغه په الهي احکامو کې مانع نه وي، بلکې دا ده چې مونږ د ترقیافته قومونو اوږه په اوږه مخکې لاړ شو. د کائناتو د اسرارو درک ولګوئ! معادن، نباتاتو او حیواناتو وغیره کې چې کوم قوتونه الله تعالی ورکړي دي هغه معلوم کړو او هغه د اعلاء کلمة الله، مصالح امت او د اسلام د ترقی لپاره تیار کړو. هغه په کار کې راولو، د داسې تجدید مخالف څوک نشته. لیکن طلاق وغیره احکامو کې د اجتماع او اختلاف څخه هیڅ هم نه حاصلیږي؛ نو ځکه لازمه ده چې د الله تعالی د شریعت حدود محفوظ وساتو او هغه د خواهشاتو د تلبیس نه لرې وساتل شي، د دنیا ټولو مسلمانانو ته زما وصیت دی چې کله د بادشاه له خوا د الله تعالی د مقرر شوي شریعت خلاف حکمونه جاري شي؛ نو د خپل ذات تر حده پورې دي هغه په خدایي شریعت باندې ودریږي او د طاغوت پر وړاندې خپلې فیصلې مه بدلوئ! برابره خبره ده مفتیان (کوم چې ګمراه شوي) څومره فتوې ورکوي، تاسو ته نقصان نه درکوي، کله چې تاسو په هدایت یئ، په دې ورقو کې چې د طلاق کومو حکمونو د تدوین قصد ؤ هغه ختمیږي، زه د الله تعالی نه سوال کوم چې هغه د خپل رضا لپاره وګرځوي، مسلمانانو ته دي د دې نه فایده ورسوي،

ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب وصلى الله على سيدنا ومنقذنا محمد سيد المرسلين وآله وصحبه اجمعين والتابعين لهم بإحسان الى يوم الدين واخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين

الفقير الى الله سبحانه وتعالى: محمد زاهد بن الشيخ حسن بن علي الكوثري عفى عنهم وعن سائرالمسلمين [تحرير ۲۰ ربيع الثاني ۱۳۵۵ هـ د پنجشنبې ورځ ، د لمر خاته پرمهال]

❖ معلق طلاق ❖

د معلق طلاق مسئله

سوال: زما خاوند زه د خپلې خور کور ته د تلو نه منع کړم او وې ویل: که ته هلته لاړې؛ نو ته به په ما باندې طلاقه شې او درې ځله یې دا الفاظ وویل چې زه به تاته طلاق درکړم، ددې په دویمه دریمه ورځ مونږ هلته لاړو، مخکې ماته معلومه نه وه چې د ژبې په وینا طلاق واقع کیږي، د خلکو نه مې واورېدل چې داسې طلاق هم واقع کیږي، حال دا چې خاوند یې نه مني او وایي چې د طلاق ورکولو وعده مې کړې او طلاق مې نه دی ورکړی، دا په داسې حال کې چې هم دغه الفاظ چې اوس مې ولیکل زما خاوند ماته ویلي وو، آیا په دې صورت کې طلاق واقع کیږي او که نه؟ که چېرته واقع شوي وي؛ نو حل به یې څه وي؟

جواب: ستا د تلو نه پس خاوند دوه الفاظه استعمال کړي، یو دا چې که ته هلته لاړې؛ نو په تا

باندې به طلاق واقع شي، دې سره یو طلاق واقع کیږي[۱]، مګر که چېرته خاوند په عدت کې دننه په ژبه ووایي چې ما طلاق واپس واخیست یا د ښځې خاوند رشته وساتي؛ نو رجوع کیږي[۲]، د دوباره نکاح ضرورت نشته، دویمه جمله ستا د خاوند څنګه چې هغه درې ځله تکرار کړې وه چې زه به تاته طلاق درکړم، دا د طلاقو وعده ده، دې الفاظو سره طلاق نه دي شوي.[۳]

طلاق او شرط په یو وخت کې یوه جملې سره معلق طلاق واقع شو

سوال: یو سړي خپلې ښځې ته په لیک کې داسې طلاق ورکړ، زه هغې ته درې بائن طلاقونه ورکوم، دا ټولې مسئلې ما په جنتي کالي کې په غور سره کتلې دي، دې سره هغه سړي دا شرط هم لګولی چې د طلاق اطلاق به هغه وخت وي چې کله کور د ښځې په ملکیت کې وي او هغه خرڅ کړي، واضحه دې وي چې خاوند د ښه ژوند تېرولو په وعده په ښځه د مهر روپۍ معاف کړې او په دې کې د خپلې ښځې حلفیه بیان یې د قاضي مخامخ کېښنود، ددې وروسته یې سمدستي دوه درې ورځې وروسته یې ښځې ته په پورته طریقې طلاق ورکړ، آیا دا طلاق واقع شو؟ که د کور خرڅولو سره به مشروط وي؟ حال دا چې کور د ښځې په نوم ثبت دی.

جواب: که چېرته طلاق او شرط یې په یوه جمله کې لیکلي وي مثلاً: دا چې که چېرته یې کور خرڅ کړ؛ نو دې ته درې طلاقه، په دې صورت کې به د کور په خرڅولو طلاق واقع کیږي، تر څو پورې چې یې کور نه وي خرڅ شوی؛ نو طلاق به نه واقع کیږي[۴]، او که چېرته طلاق مخکې ورکړي وروسته د وضاحت په توګه شرط ولګوي؛ نو طلاق سمدستي واقع شو او د وروسته وضاحت هیڅ اعتبار نشته.[۵]

۱]اذا أضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقًا مثل أن يقول لا مرأته ان دخلت الدار فانت طالق..... الخ. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ٤۲۰، كتاب الطلاق، الباب الرابع فى الطلاق بالشرط)۔

۲]فاذا راجعها بالقول نحو أن يقول لها: راجعتک أو راجعت امرأتى ..... وان راجعها بالفعل مثل أن يطأها أو يقبلها بشهوة أو ينظر الى فرجها بشهوة فانه يصير مراجعًا عندنا .....الخ. (عالمگيرى ج: ۱ص: ٤٦۸)۔

۳] هو رفع قيد النكاح فى الحال بالبائن أو المآل بالرجعى بلفظ مخصوص هو ما اشتمل على الطلاق. (الدر المختار ج: ۳ ص: ۲۱٦، كتاب الطلاق، طبع سعيد)۔

٤]اذا أضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقًا مثل أن يقول لا مرأته ان دخلت الدار فانت طالق..... الخ. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ٤۲۰، كتاب الطلاق، الباب الرابع فى الطلاق بالشرط)۔

٥]اذا قال لها: ان دخلت الدار وأنت طالق، فانها تطلق للحال وان قال عنيت التعليق لا يدين أصلًا .... الخ. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ٤۲۰). أيضًا: ولو قال: انت طالق ثم ان دخلت الدار فانه يقع الطلاق ولو نوى التعليق لا تصح نيته أصلًا. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ٤۲۱، كتاب الطلاق، الباب الرابع فى الطلاق بالشرط)۔

که چېرته زه فلانی کار وکړم ؛ نو ما باندې به ښځه طلاقه وي . ددې حکم

سوال: یو سړي په غوسه کې خپلې مور ته د راتلو پر مهال وویل که چېرته زه تاته راغلم: نو په ما باندې دې ښځه طلاقه وي او دا لفظ یې صرف یو ځل ویلی دی. اوس هغه سړی خپلې مور ته راتلل غواړي؛ نو د هغه لپاره به څه صورت وي؟

جواب: په دې صورت کې چې هغه په ژوند کې هرکله خپلې مور ته لاړ شي؛ نو په لومړنی ښځه به یې یو طلاق رجعي واقع کیږي[۱]، د هغې شرعي حکم دا دی چې په عدت کې د ننه بغیر د تجدید نکاح نه خاوند رجوع کولی شي[۲]، البته د عدت نه پس به د ښځې په رضا دوباره نکاح کوي[۳]، غوره دا ده چې دا سړی دې خپلې مور ته لاړ شي، دې سره به یو طلاق رجعي واقع شي او دد هنه پس دې دا سړی ښځې ته رجوع وکړي، د رجوع نه مراد دا دی چې یا خو ژبې سره ووایي چې ما طلاق واپس واخیست، یا دې ښځې سره لاس ولګوي، یا دې د هغې سره کوروالی وکړي، ژبې سره یا فعل سره رجوع کولو نه پس د طلاقو اثر ختمیږي[۴]. لیکن سړي په درې طلاقو کې د یو طلاق حق استعمال کړ، اوس د هغه سره صرف د دوه طلاقو حق پاتې شو، آینده که چېرته دوه طلاقه ورکړي؛ نو ښځه به حرامیږي، ددې لپاره به اینده پوره احتیاط کوي. [۵]

" کومه ورځ چې زما ښځې د خپل مور او پلار کور ته یوه لقمه هم وخوړل ؛ نو دې ته درې طلاقه " ددې الفاظو حکم

سوال: څو ورځې مخکې زید د خپلې خسرګنۍ سره خفه شو، بعضې خلکو د دوی سوله کول غوښتل، د غوسې په حالت کې زید د دوه سړو په شتون کې دا الفاظ وویل: کومه ورځ دې (زما ښځې) چې د هغوی د کور (د نجلۍ مور او پلار) یوه لقمه هم وخوړله په هغه ورځ دې ته درې طلاقه، ددې نه پس اوس څو ورځې مخکې د زید د خسرګني سره سوله وشوه، لیکن د زید ښځه یې د خپل مور او پلار په کور کې د ډوډۍ خوړولو نه منع کړې ده.

[۱] واذا أضافه الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقًا.(عالمگیری ج:۱ ص:۴۲۰، کتاب الطلاق، الباب الرابع)
[۲] اذا طلق الرجل امرأته تطليقة رجعية أو تطليقتين فله أن يراجعها فى عدّتها...الخ(عالمگیری ج:۱ ص:۴۷۰)
[۳] واذا كان الطلاق بائنًا .....فله أن يتزوجها ......وبعد انقضائها ....الخ. (هداية ج: ۲ ص: ۳۹۹)_
[۴] والرجعة أن يقول راجعتک أو راجعتُ امرأتى....أويطاها أويقبلها أويلمسها..الخ.(هداية ج:۲ ص:۳۹۵)
[۵] قال فى البدائع: أما الطلاق الرجعى فالحكم الأ صلى له نقصان العدد فأما زوال الملک وحل الوطء فليس بحكم أصلى له لازم حتّٰى لا يثبت للحال بل بعد انقضاء العدة. (شامی ج: ۳ ص: ۲۲۷)_

ایا د زید ښځه د خپل مور او پلار د کور ډوډۍ په ټول عمر کې نه شي خوړلی؟ او که چېرته يې کله په هېره وخوري؛ نو آيا طلاق به واقع کيږي؟ آيا دا شرط په څه صورت باندې ختميدی شي، که چېرته ذاسې ممکن وي؛ نو هغه به کوم صورت وي؟

جواب: ددې شرط د ختمېدلو لپاره يو صورت کېدی شي چې زيد خپلې ښځې ته يو طلاق بائن ورکړي، د طلاق عدت ختمېدو نه پس ښځه د خپل مور او پلار په کور کې خوراک کولو سره دا شرط مات کړي، ددېنه پس دي زيد او دده ښځه دوباره نکاح وکړي.[۱]

که د مور او پلار کور ته لاړې؛ نو طلاق يې وګڼه

سوال: زما د خسر سره جنګ وشو، ما په غوسه کې په خپله ښځه شرط لګولی وو که ته زما نه بغير د خپل مور او پلار کور ته لاړې؛ نو زما له طرفه طلاق وګڼه، تر اوسه پورې هغه لانه ده تللې، که چېرته هغه لاړه شي؛ نو هغې باندې به طلاق وي، اوس که چېرته زه خپله اجازت ورکړم؛ نو هغه زما نه بغير تللی شي او که نه؟ دويمه خبره دا ده که چېرته هغه د خپل مور او پلار کور ته لاړه شي؛ نو زه څنګه دوباره رجوع کولی شم؟

جواب: تاسو طلاق واپس نه شی اخيستلی[۲]، که چېرته هغه بغير ستا د اجازت نه مور کره لاړه شي؛ نو طلاق خو به واقع شي[۳]، مګر دا به رجعي طلاق وي، تاته به په عدت کې دننه د رجوع حق حاصل وي[۴]، د رجوع مطلب دا دی چې په ژبه ورته وويل شي چې ما طلاق واپس واخيست يا د ښځې خاوند رشته وساتل شي.[۵]

۱] فحيلة من علق الثلاث بد خول الدار أن يطلقها واحدة ثم بعد العدة تد خلها فتنحل اليمين فينكحها ولى الشامية أى لا تكرار بين هٰذه ..... الخ. (ردالمحتار على الدر المختار، باب التعليق ج: ۳ ص: ۳۵۵). أيضًا: اذا حلف بثلاث تطليقات أن لا يكلم فلانًا فالسبيل أن يطلقها واحدة بائنة ويدعها حتّٰى تنقضى عدتها ثم يكلم فلاناً ثم يتزوّجها، كذا فى السراجية. (الفصل السابع فى الطلاق وحيلة أُخرىٰ. (عالمگيرى ج: ۶ ص: ۳۹۷، طبع رشيدية)۔

۲]الا قرار بالرق والطلاق ....فانها لا ترد بالرد..... الخ. (فتاويٰ شامى ج: ۵ ص: ۶۲۳)۔

۳]اذا أضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقًا. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ۴۲۰، كتاب الطلاق).اذا طلق الرجل امرأته، تطليقة رجعية أو تطليقتين فله أن يرا جعها فى عدتها ....الخ. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ۴۷۰)۔

۴]فاذا راجعها بالقول نحو راجعتک أو راجعت امرأتى .... وان راجعها بالفعل مثل أن يطائها أو يقبلها بشهوة او ينظر الى فرجها بشهوة فانه يصيرمراجعًا عندنا....الخ. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ۴۶۸، كتاب الطلاق، الباب السادس)

۵] فاذا أضافه الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقًا. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ۴۲۰)۔

د معلق طلاق واپس اخیستلو اختیار نشته

سوال: که چېرته څوک خپلې ښځې ته په غوسه کې ووايي چې که تا زما د مرضی خلاف کار وکړ؛ نو ته به زما د نکاح نه بهر يې، که چېرته خاوند دا شرط ختمول غواړي؛ نو آيا ختمېدی شي او که څنګه؟ دويمه خبره دا ده چې فرض کړی که چېرته ښځه دا کار وکړي؛ نو آيا هغه به رښتيا د نکاح نه بهر کيږي؟

جواب: طلاق د کوم شرط پورې معلق کولو نه پس د هغې د واپس اخيستلو اختيار نه وي،[1] ځکه چې ددې سړي ښځه که چېرته دده دمرضی خلاف کار وکړي؛ نو طلاق بائن به واقع شي، مګر دوباره نکاح کېدی شي.[2]

آيا دوه طلاقه ورکولو نه پس طلاق معلق واقع کېدی شي؟

سوال: زيد خپلې ښځې ته وويل: که چېرته زما د اجازت نه بغير مور کره لاړې؛ نو تاته طلاق دی، مګر څو ورځې وروسته د څه بلې وجې دوه طلاقه ورکوي او د خپلې ښځه نه جدا کيږي او خپله مطلقه ښځه د مور کور ته استوي يا هغه ښځه د خپل مور پلار کور ته خپله ځي؛ نو آيا په دې ښځې به صرف دوه طلاقه واقع کيږي که هغه طلاق به هم واقع کيږي چې زيد په دې شرط ورکړی ؤ، که زما د اجازې نه بغير د خپل مور پلار کور ته لاړې؛ نو يو طلاق دی، آيا زيد خپله ښځه په دوباره نکاح کې راوستی شي؟

جواب: معلق طلاق په نکاح يا عدت کې شرط موجودېدلو سره واقع کيږي[3]، پس په ياد صورت کې د دوه طلاقو نه پس د ښځې مور کره تلل که چېرته د عدت د ختمېدو نه پس ؤ؛ نو معلق طلاق واقع نه شو او که چېرته په عدت کې دننه ؤ او خاوند دا خپله واستوله بيا هم دريم طلاق واقع نه شو، ځکه چې شرط بې اجازې د تلو ؤ او دا تلل بې اجازې نه ؤ، بلکې دده په حکم ؤ او که چېرته ښځه په عدت کې دننه د خاوند د اجازې نه بغير لاړه شي؛ نو دريم طلاق به هم واقع شي او د شرعي حلالې نه بغير به دوباره نکاح هم صحيح نه وي.[4]

که چېرته ته ميلمه ته مخامخ راغلې؛ نو درې طلاقه

سوال: زما خاوند په وړه خبره راسره جنګ کوي، يو ځل يې د جنګ پرمهال راته ووېل: که

---

[1] اذا أضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقًا. (عالمگيرى ج: ١ ص: ٤٢٠)۔

[2] ايضاً.)۔

[3] ايضاً.

[4] وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرّة وثنتين فى الأمة لم تحل له حتّى تنكح زوجًا غيره نكاحًا صحيحًا ويد خل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (عالمگيرى ج: ١ ص: ٤٧٣)۔

چېرته ته زما یا د خپلوانو مخې ته راغلې؛ نو تاته زما له طرفه درې طلاقه، دې ویلو سره لاړ، حال دا چې هغه ته معلومه وه چې میلمه راتلونکی دی چې د هغه او زما دواړو یو شان رشته دار دی، لږ وخت وروسته میلمه راغلو او زه له مجبوری هغه ته مخامخ ورغلم. تاسو ولیکئ چې آیا دده په داسې وینا سره طلاق واقع کیږي او که نه؟ زمونږ یو ځای اوسېدل صحیح دي او که نه؟ زما خاوند ددې نه مخکې هم په زیاتو جنګونو کې راته د طلاقو لفظ ویلی دی، مهرباني وکړئ ځواب ضرور راکړئ!

جواب: دې الفاظو سره درې طلاقه واقع شو او که چېرته هغه دد‌ېنه مخکې هم په زیاتو جنګونو کې د طلاقو لفظ ویلی وي؛ نو لومړی طلاق واقع شوی دی. بهر حال اوس ستاسو د دواړو د ښځې خاوند رشته نشته. بلکې یو بل باندې قطعي حرام یئ، د شرعي حلالې نه بغیر د دوباره نکاح اجازه هم نشته.[1]

که دویم واده مې وکړو؛ نو ښځې ته طلاق

سوال: د یو هلک اتلس کاله مخکې هغه وخت واده وشو چې هغه ماشوم ؤ، دده خسر دده نه داسې لیکل واخیستل چې: که دویم واده مې وکړ؛ نو زما لور به طلاقه وي، حال دا چې هغه هلک دی، پ خط باندې نه پوهېدو. په داسې صورت کې دده لپاره د دویم واده څه حکم دی؟

جواب: ستا په سوال کې دوه خبرې دي: یو دا چې تا د ماشومولي کوم لفظ لیکلی دی، دد‌ېنه څه مراد دی؟ که چېرته دد‌ېنه مراد دا وي چې هغه هلک هغه وخت نابالغ ؤ؛ نو د نابالغ د لیک اعتبار نشته؛ نو ځکه په دویم واده طلاق نشته[2]، او که چېرته ددې لفظ نه مراد دا وي چې هلک خو بالغ ؤ، مګر هوښیار نه ؤ؛ نو دا لیک معتبر دی او په دویم واده باندې لومړی ښځې ته طلاق واقع کیږي.[3]

دویمه خبره دا ده: چې آیا په لیک کې هم دغه الفاظ ؤ کوم چې په سوال کې نقل شوي دي، یعنې که چېرته دویم واده دي وکړ؛ نو زما لور ته به طلاق وي، یا د درې طلاقو الفاظ ؤ، که چېرته هم دغه الفاظ یې لیکلي وي چې تا په سوال کې نقل کړي دي؛ نو دویم واده سره به

[1] وان کان الطلاق ثلاثًا فی الحرّة وثنتین فی الأمة لم تحل له حتّٰی تنکح زوجًا غیره نکاحًا صحیحًا وید خل بها ثم یطلقها أو یموت عنها.(عالمگیری ج:۱ ص:۴۷۳،کتاب الطلاق،الباب السادس، فصل فیما تحل به المطلقة)

[2] ولا یقع طلاق الصبی وان کان یعقل ....الخ. (عالمگیری ج: ۱ص: ۳۵۳)_

[3] یقع طلاق کل زوج اذا کان بالغًا عاقلاً سواء کان حرًا أو عبدًا، طائعًا أو مکرها، کذا فی الجوهرة النیرة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۵۳). ایضًا: رجل استکتب من رجل آخر الی امرأته کتابًا بطلاقها، وقراه علی الزوج، فأخذه وطواه وختم وکتب فی عنوانه وبعث به الی امرأته، فأتاها الکتاب واقرّا الزوج انه کتابه، فان الطلاق یقع علیها. (عالمگیری ج: ۲ ص: ۳۹۸)_

لومړی ښځې ته صرف یو طلاق ملاویږي، [۱] او هغه هم رجعي، د رجعي مطلب دا چې د عدت ختمېدو نه مخکې خاوند په ژبه دا ووايي چې ما طلاق واپس واخيست او ښځې ته مې رجوع وکړه، يا دې مطلقې ته لاس ولګوي يا دې د هغې سره د ښځې خاوند رشتنه وساتي، غرض دا چې په خپل قول يا فعل سره دې د طلاق ختمولو پرېکړه وکړي؛ نو طلاق به مؤثر نه وي او نکاح به هم هغسې وي[۲] او که چېرته عدت ختم شي؛ نو دوباره نکاح کېدی شي[۳]. او که چېرته د طلاقو الفاظ يې درې ځله استعمال کړي وي؛ نو په هغې کې د رجوع ګنجايش نه پاتې کيږي او بغير د شرعي حلالې نه دوباره نکاح هم نه کيږي. [۴]

ترڅو پورې چې ستا خور، ستا د خور د خاوند په کور کې وي؛ نو تا ته به طلاق وي

سوال: زما يوه ملګرې د خپلو دوه بچو سره د خپل خاوند په کور کې اوسېده، د څه مودې نه زما د ملګرې خور او د خور خاوند يې هم په يو کور کې ورسره اوسېدل چې ددې خاوند ته ناخوښه وه؛ ليکن زما ملګرې خور او د خور خاوند د خپل ځان سره اوسېدل غوښتل، چې کله جنګ زيات شو؛ نو د ملګرې خاوند مې ښځې ته وويل چې ترڅو پورې ستا خور او د خور خاوند په دې کور کې اوسيږي، په تا باندې به طلاق وي او کله چې ددې کور نه لاړ شي؛ نو دا طلاق به ختم شي او ته به دوباره زما سره د ښځې په حيث اوسيږې، مهرباني وکړئ تاسو دا ووايئ چې زما د ملګرې خور او د خور خاوند د کور نه تللو پس آيا زما ملګرې د خاوند سره دوباره اوسيدلی شي او که نه؟ او هغه دويمه نکاح کولی شي او که نه؟

جواب: ستا ملګرې يو طلاق شوه[۵]، اوس که چېرته ددې خور او د خور خاوند په عدت کې دننه لاړل؛ نو ګويا خاوند د طلاق نه رجوع وکړه او نکاح پاتې شوه او که چېرته د عدت ختمېدو نه پس لاړل؛ نو نکاح ختمه شوه، دوباره به نکاح کوي. [۶]

۱]واذا أضافه الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقًا. (اللباب ج: ۲ ص: ۱۷۴، كتاب الطلاق)_

۲]فاذا راجعها بالقول نحو أن يقول لها: راجعتک أو راجعت امرأتي وان راجعها بالفعل مثل أن يطأها أو يقبّلها بشهوة أو ينظر الى فرجها بشهوة فانه يصير مراجعًا عندنا. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ٤٦٨)_

۳]اذا كان الطلاق بائنًا دون الثلاث فله أن يتزو جها فى العدّة وبعد انقضائها. (عالمگيرى ج: ۱ ص:٤٧٢)

٤] وان كان الطلاق ثلاثًا فى الحرة وثنتين فى الأمة لم تحل له حتّى تنكح زوجًا غيره نكاحًا صحيحًا ويدخل بها ثم يطلقها أو يموت عنها. (هداية ج: ۲ ص: ۳۹۹، كتاب الطلاق، باب الرجعة)_

۵]واذا أضافه الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقًا. (اللباب ج: ۲ ص: ۱۷٤، كتاب الطلاق)_

٦] اذا كان الطلاق بائنًا دون الثلاث، فله أن يتزو جها فى العدة وبعد انقضائها. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ٤٧٢، فصل فيها تحل به المطلقة وما يتصل به)_

که چېرته يې د ورور کور ته په راتلو سره طلاق معلق کړو؛ نو اوس به څه کوي؟

سوال: د نن نه پنځه کاله مخکې زمونږ د دواړو ورونو تر منځ خبرې کېدې؛ نو په خبرو-خبرو کې ستغې خبرې وشوې، په دې دوران کې مې ورور بهر ته ووت، پوره لرې لاړ او وې ويل: که چېرته زه د خپل ورور کور ته راغلم؛ نو زما په ښځې دې ديارلس ځله طلاق وي، اوس مې هغه ورور پنځه کاله راهيسې کور ته نه دی راغلی، اوس هغه زما کور ته په کوم صورت باندې راتلی شي؟ او د دې خبرو څه حل دی؟

جواب: ستا ورور چې کله هم ستا کور ته راشي، دده ښځه به په درې طلاقو طلاقه شي، که چېرته هغه خپل قسم ماتول غواړي؛ نو د دې صورت دا کېدی شي چې هغه دې خپلې ښځې ته يو بائن طلاق ورکړي، بيا چې کله د ښځې عدت ختم شي؛ نو ستا کور ته دې لاړ شي، دده قسم به مات شي، دوباره دې خپلې ښځې سره نکاح وکړي.[۱]

که چېرته ناواده کړی د طلاق کل قسم وکړي؛ نو ايا د واده نه پس به طلاق واقع کيږي؟

سوال: که يو عاقل بالغ سړی دا وواييي چې که زه چېرته سګريټ وڅښم؛ نو مسلمان به نه يم، که چېرته آينده زه سګريټ وڅښم؛ نو ما باندې دې (طلاق کل) يعنې د دنيا ټولې ښځې دې په ما باندې طلاق وي، ياده دې وي چې دا سړی ناواده کړی دی، بيا که چېرته دی سګريټ پرېږدي؛ نو ايا دی به کافر کيږي يا دده نکاح د کومې ښځې سره کيږي او که نه؟

جواب: داسې قسمونه خوړل چې که فلانکی کار وکړم؛ نو مسلمان به نه يم، ډېر بې ځايه سوګند دی او ګناه ده، ددېنه توبه ويستل پکار ده، مګر دې قسم ماتولو سره دا سړی نه کافر کيږي[۲]، بلکې ده ته پکار ده چې د قسم کفاره ادا کړي او توبه وباسي[۳] او دا ويل که چېرته

۱] فحيلة من علق الثلاث بد خول الدار أن يطلقها واحدة ثم بعد العدة تد خلها فتنحل اليمين فينكحها ول الشامية أى لا تكرار بين هٰذه ..... الخ. (ردالمحتار على الدر المختار، باب التعليق ج: ۳ ص: ۳۵۵). ايضًا: اذا حلف بثلاث تطليقات أن لا يكلم فلانًا فالسبيل أن يطلقها واحدة بائنة ويدعها حتّٰى تنقضى عدتها ثم يكلم فلاناً ثم يتزوّجها، كذا فى السراجية. (الفصل السابع فى الطلاق وحيلة أُخريٰ.(عالمگيرى ج: ٦ ص: ۳۹۷، طبع رشيدية)۔

۲]وان قال: ان فعلت كذا فهو يهودى أو نصرانى أو كافر يكون يمينًا .... والصحيح أنه لاَ يكفر فيهما ان كان يعلم أنه يمين ....الخ. (هداية ج: ۲ ص: ۴۸۱)۔

۳]لا يؤاخذكم الله باللغو فى أيمنكم ولكن يوا خذكم بما عقدتم الايمن''(المائدة: ۸۹)۔

زه فلانکی کار وکړم؛ نو په ما باندې ټولې ښځې طلاقې دي، حال دا چې هغه ناواده کړی دی، نو قسم لغو دی، دې سره هیڅ نه کیږي.[۱]

البته که چېرته یې داسې وویل چې زه د کومې ښځې سره نکاح کوم: نو هغې ته طلاق؛ نو د نکاح کولو سره به هغې ته طلاق ملاویږي، لیکن صرف یو ځل به طلاق وي. دې ښځې سره به دوباره نکاح کولو سره طلاق نه واقع کیږي.[۲]

که چېرته د پلار کورته لاړې؛ نو په ما درې طلاقه ویلو حکم

سوال: ما دخپل خسر سره جنګ وکړ، کورته راغلم ښځې ته مې وویل چې که د نن نه پس ته د پلار کور ته لاړې؛ نو په ما باندې دې درې طلاقه شرط وي، خیر ددې نه پس هغه خو د پلار کور ته نه ده تللې: مګر نن سبا مې خسر سخت ناروغ دی او ما دا سوال د لویو - لویو عالمانو نه کړی دی لیکن مطمئن کړی یې نه یم، تاسو ووایئ چې ښځه مې څنګه دپلار کورته لاړه شي؟

جواب: ستا ښځه د خپل پلار کور ته نه شي تلی، که چېرته لاړه شي؛ نو په درې طلاقو به طلاقه شي،[۳] ددې تدبیر دا کېدی شي چې یو بائن طلاق ورکړه او د خپلې نکاح نه یې وباسه؛ بیا یې د عدت ختمېدو نه پس د خپل پلار کور ته ولېږه؛ ځکه چې دغه وخت به هغه ستا په نکاح کې نه وي؛ نو درې طلاقه به واقع نه شي او شرط به پوره شي، اوس که چېرته د دواړو خوښه وي؛ نو دوباره نکاح وکړئ ددېنه پس که چېرته د پلار کور ته لاړه؛ نو طلاق به نه واقع کیږي.[۴]

---

[۱] ولا تصح اضافة الطلاق الا أن يكون الحلف مالكًا أو يضيفه الى ملك كا لتزوج كالا ضافة الى الملك فان قال لا جنبية ان دخلت الدار فأنت طالق، ثم نكحها فدخلت الدار لم تطلق، كذا فى الكافى. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۰)۔

[۲] ولو قال كل امرأة أتزوجها فهى طالق فتزوّج نسوة طلقن ولو تزوج امرأة واحدة مرارًا لم تطلق الا مرة واحدة، كذا فى المحيط. (عالمگیری ج: ۱ص: ۴۱۵)۔

[۳] اذا أضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقًا. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۰)۔

[۴] لحيلة من علّق الثلاث بد خول الدّار أن يطلّقهاواحدة ثم بعد العدة تدخلها فتنحل اليمين فينكحها. (الدر المختار مع الرد ج: ۳ ص: ۳۵۵)۔

❖ د حاملې طلاق ❖

حاملې ښځې ته داسې وینا: زه تا ته طلاق درکوم

سوال: زيد خپلې ښځې ته د څلورو ښځو په مخامخ يو مجلس کې درې ځله وويل چې زه تاته طلاق درکوم او ښځو ته يې وويل چې تاسو شاهدې اوسئ، يو ځل يې چې کله طلاق وويل؛ نو د زيد مور د زيد په خوله لاس کېښود، لږ وخت وروسته يې چې لاس لرې کړ: نو زيد بيا دوه ځله وويل چې زه تاته طلاق درکوم او د زيد ښځه د شپږو مياشتو اميدواره ده، په داسې صورت کې د زيد ښځې ته طلاق ملاو شو او که نه؟ آيا دوی دوباره ښځه خاوند جوړېدی شي؟

جواب: په زيد باندې يې ښځه حرامه شوه، اوس نه رجوع جائز ده او نه د شرعي حلالې نه بغيردويم عقد کولی شي[۱] د زيد دښځې عدت دبچي پيداکېدل دي، کله چې بچی پيدا شي؛ نو عدت به پوره شي[۲]، د عدت نه پس که د زيد ښځه چېرته دويم ځای نکاح کول غواړي؛ نو کولی يې شي، واضحه دي وي که په حالت د حمل کې څوک هم طلاق ورکړي؛ نو واقع کيږي، ځکه د زيد ښځه اګر که حامله ده بيا هم د زيد په طلاق ورکولو سره مطلقه شوه.[۳]

❖ په کومو الفاظو سره طلاق واقع کيږي او په کومو نه؟ ❖

....

که طلاق يې په حرف، ت، سره وليکلو؛ نو بيا هم طلاق واقع کيږي

سوال: که چېرته يې طلاق د "ط" په ځای "ت" سره وليکلو؛ نو آيا طلاق واقع کيږي؟

جواب: هو! واقع کيږي.[۴]

---

[۱] وان كان الطلاق ثلاثًا فى الحرة وثنتين فى الأمة لم تحل له حتّى تنكح زوجًا غيره نكاحًا صحيحًا ويدخل بها ثم يطلقها أو يموت عنها. (هداية ج: ۲ ص: ۳۹۹، كتاب الطلاق، باب الرجعة)۔

[۲] "وَاُولٰتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَّضَعْنَ حَمْلَهُنَّ" (الطلاق : ۴)۔

[۳] وطلاق الحامل يجوز عقيب الجماع الخ. (هداية ج: ۲ ص: ۳۵۶)۔

[۴] يقع بها اى بهٰذه الألفاظ وما بمعناها من الصريح ويدخل نحو طلاغ وتلاک ....الخ. (الدر المختار شامى ج: ۳ ص: ۲۴۸، باب الصريح). أيضًا: فى الهندية ج: ۱ص: ۳۵۷، الباب الثانى فى ايقاع الطلاق)۔

د طلاق لپاره شاهدان ضروري نه دي

سوال: که چېرته څوک خپلې ښځې ته درې ځله په خوله طلاق ورکړي او هغه سره څوک سړی نه وي؛ نو آیا طلاق به واقع کېږي که نه؟ او که شاهد خامخا ضروري دی؟

جواب: طلاق صرف په ژبې ویلو سره واقع کېږي، خواه که څوک یې واوري او که نه. شاهد وي او که نه وي او ښځې ته د دې علم وي او که نه وي. [۱]

د طلاق الفاظ ښځې ته اورول ضروري نه دي

سوال: زید د خپلې ښځې په نافرماني او د کورني جنګونو له امله په خپل زړه کې درې ځله د خپلې خولې نه دا الفاظ ادا کړه، ماتاته طلاق درکړ، حال دا چې د زید ښځه د دې طلاقو نه خبره نه وه؛ نو تاسو وواییئ چې آیا شریعت کې طلاق واقع شو؟

جواب: دا الفاظ یې په ژبه ویلي ؤ لهذا طلاق واقع شو، ښځې ته یې اورول ضروري نه دي. [۲]

صحیح ده زه تاته درې ځله طلاق درکوم

سوال: د ،ع، او ،س، تر منځ جنګ وشو، ،ع، په غوسه کې وویل: چې زه به تا پرېږدم؛ نو ،س، (ښځې) وویل که چېرته ته ما پرېږدې؛ نو زه به تا او ستا بچی (چې د دوه کالو دی) وژنم، نو، ع، وویل چې صحیح ده، زه تاته درې ځله طلاق درکوم، ته بچی ووهه او ماته یې وښیه! نو آیا په داسې صورت کې طلاق کېږي؟ یا کله چې بچی ووهي؛ نو هله به طلاق واقع کېږي؟ مهرباني وکړئ په دې مسئله کې زمونږ لارښوونه وکړئ!

جواب: طلاق سمدستي واقع شو، د بچي په وهلو موقوف نه دی. [۳]

---

[۱] هورفع قيد النكاح فى الحال بالبائن أو المآل بالرجعى بلفظ مخصوص هو ما اشتمل على الطلاق. (شامى ج: ۳ ص: ۲۲۶). أيضًا: وركنه لفظ مخصوص هو ما جعل دلالته على معنى الطلاق من صريح أو كناية ....الخ. (شامى ج: ۳ ص: ۲۳۹، كتاب الطلاق). أيضًا: قال الحاكم الشهيد اذا كتمها الطلاق ثم راجعها وكتمها الرجعة فهى امرأته غيرأنه قد أساء فيما صنع (عالمگيرى ج: ۱ ص: ٤۷۰، كتاب الطلاق، الباب السادس فى الرجعة)

[۲] يقع طلاق كل زوج اذا كانَ عاقلًا بالغًا ....الخ. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ۳۵۳). يقع طلاق كل زوج اذا كان بالغًا عاقلًا سواء كان حرا أو عبدا، طائعا أو مكرها ....وطلاق اللاعب والهازل به واقع وكذٰلك لو اراد ان يتكلم فسبق لسانه بالطلاق فالطلاق واقع. (الفتاوى العالمگيرى ج:۱ ص: ۳۵۳، كتاب الطلاق)

[۳] كما لو قال أنت طالق ثم ان دخلت الدار فانه يقع الطلاق ولو نوى التعليق لا تصح نيته أصلاً....الخ. (عالمگيرى ج: ۱ص: ۳٤۸). أيضًا: يقع طلاق كل زوج اذا كان عاقلاً بالغًا ....الخ. (عالمگيرى ج: ۱ ص: ۳۵۳)

طلاق په ژبه ویلو یا لیکلو سره کیږي په زړه کې سوچ سره نه واقع کیږي

سوال: زمونږ یو ملګری دی، هغه په خپل زړه کې د یو کار نه کولو عهد وکړ او خپل زړه کې یې وویل که چېرته ما دا کار وکړ؛ نو زما ښځې ته طلاق، د مجبورۍ له وجې هغه هغه کار وکړ، آیا دې ته طلاق واقع شو؟

جواب: طلاق په ژبې سره الفاظ ادا کولو سره یا لیکلو سره ادا کیږي، په زړه کې سوچ کولو سره نه واقع کیږي.[۱]

د نشې په حالت کې طلاق واقع کیږي

سوال: یو شپه زما خاوند د شرابو په نشه کې او په غوسه کې دا الفاظ وویل: چې خلک درې خله طلاق ورکوي، ما تاته لس خله طلاق درکړ، طلاق، طلاق، طلاق،،،،، د نن نه پس زما مور او لور یې! دا خیال مه کوه چې زه په نشه کې یم بلکې په هوش کې یم، لیکن هغه په نشه کې ؤ، اوس زه ډیره خفه یم، تاسو ووایئ چې ماته څه کول پکار دي؟

جواب: د نشې په حالت کې ورکول شوی طلاق واقع کیږي[۲]، ستا خاوند تاته لس طلاقه درکړي، درې طلاقه واقع شو او پاتې نور د هغه په غاړه وبال دی[۳] دواړه د همېش لپاره په یو بل باندې حرام شوئ، او اینده بغیر د شرعي حلالې نه نکاح هم نه کیږي.

که چېرته بې اختیاره د چا د خولې لفظ د طلاق ووتلو؛ نو طلاق نه واقع کیږي

سوال: زه یوازې په خپله کمره کې ناست وم، د نکاح او طلاق الفاظ مې سره تکرارول چې ناڅاپه زما د خولې ووتل چې طلاق مې ورکړ، لیکن دې الفاظ ویلو نه پس ما سمدستي کلمه وویل چې دا هیچرې نه کیږي، حال دا چې په کمره کې زما نه علاوه بل څوک هم نه وو، دا الفاظ خولې ته راغي مګر زړه او دماغ یې نه قبلوي.

۱] ومنها وعدم الشک من الزوج فى الطلاق وهو شرط الحكم بوقوع الطلاق حتّٰى لو شک فيه لا يحكم بو قوعه حتّٰى لا يجب عليه أن يعتزل امرأته لأن النكاح كان ثابتًا بيقين و وقع الشک فى زواله بالطلاق فلا يحكم بزواله بالشک(بدائع الصنائع ج:۳ ص: ۱۲٦ کتاب الطلاق،طبع ایچ ایم سعید)

۲]وطلاق السكران واقع اذا سكر من الخمر أو النبيذ.....الخ. (عالمگیری ج: ۱ص: ۳۵۳، کتاب الطلاق)

۳]عن مالک بلغه ان رجلًا قال لعبد الله ابن عباس: انى طلقت امرأتى مائة تطليقة، فماذا ترىٰ علي؟ فقال ابن عباس: طلقت منک بثلاث وسبع وتسعون اتخذت بها آيات الله هزوًا. (مشكوة ص: ۲۸٤)_

جواب: کوم صورت چې تا لیکلی، دې سره طلاق نه واقع کیږي.[۱]

په غوسه کې د طلاق کېدلو یا نه کېدلو صورت

سوال: د یو خاوند د خولې نه د غوسې په حالت کې بغیر د قصد نه د خپلې ښځې لپاره د طلاق الفاظ ووځي؛ نو آیا هغه طلاقیږي؟

جواب: بغیر د قصد نه څه مطلب؟ آیا هغه څه بل لفظ ویل غوښتل چې په هېره د هغه د خولې نه د طلاقو لفظ ووتلو؟ یا هغه په غوسه کې بې خودی سره طلاق ورکړ؟ لومړنی صورت کې اګر چې دیانتاً طلاق نه دی شوی، مګر دا د خاوند محض دعوه ده؛ نو ځکه قضاءً به د طلاق حکم کولی شي[۲]، او دویم صورت کې هم طلاق واقع شو.[۳]

ایا د لېوني سړي له طرفه د هغه ورور طلاق ورکولی شي؟

سوال: زمونږ سره نژدې یو سړی چې ځوان او بالغ ؤ، د واده نه پس ددې سړي دماغي توازن خراب شو او بالکل لېونی شو، وروسته خلکو دا رایه ورکړه چې ښځې ته طلاق د خاوند ورور ورکولی شي؛ نو ځکه ددې سړي ورور هغې ښځې ته طلاق ورکړ او هغه ښځې دویم واده وکړ، په دې مسئله کې دلېوني له طرفه طلاق څنګه کېدی شي؟ آیا دده د ورور له طرفه طلاق واقع شو؟

جواب: د مجنون له طرفه دویم سړی طلاق نه شي ورکولی[۴] نو ځکه هغه ښځه تراوسه پورې دده په نکاح کې ده او ددې دویمه نکاح باطله ده.[۵]

---

[۱] لو كرر مسائل الطلاق بحضرها ....فانه لا يقع أصلًا ما لم يقصد زوجته. (شامي ج: ۳ ص: ۲۵۰)۔

[۲] وفي الجامع الصغير: سئل راشد عمن أراد أن يقول زينب طالق فجريٰ على لسانه عمرة في القضاء تطلق التي سمّي ....الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۵۳، كتاب الطلاق، الباب لأول). أيضًا: لو سبق لسانه من قول أنت حائض مثلًا الى أنت طالق فانه يقع قضاء فقط (شامي ج:۳ ص: ۳۵۰كتاب الطلاق، باب الصريح)

[۳] ويقع طلاق من غضب خلافًا لابن القيم آه وهٰذا هو الموافق عندنا. (شامي ج: ۳ ص: ۲٤٤). أيضًا: فيقع طلاق المخطى وهو الذى يريد أن يتكلم بغير الطلاق فيسبق على السانه الطلاق. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۲٦۳)۔

[٤] لا يقع طلاق المولى على امرأة عبده الحديث ابن ماجة"الطلاق لمن أخذ بالساق". (الدر المختار مع الرد ج: ۳ ص: ۲٤۲). أيضًا: ان طلاق الفضولى موقوف على اجازة الزوج فان أجازه وقع والا فلا ....الخ. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۲٤٥)۔

[٥] اما نكاح منكوحة الغير........لم يقل بجوازه فلم ينعقد أصلًا. (شامي ج: ۳ ص: ۱۳۲)۔

زه عدالت ته ځم، دې سره د طلاق حکم

سوال: زما خاوند یو ځل د جنګ په دوران کې وویل چې زه عدالت ته ځم او طلاق درکوم، دغه راز هغه څو ځله وویل لیکن کله یې هم طلاق عدالت ته په تللو سره نه دی راکړی. آیا دده په دې وینا چې زه عدالت ته ځم طلاق درکوم، طلاق واقع کیږي؟

جواب: د خاوند د الفاظو نه چې: زه عدالت ته ځم طلاق درکوم. یا دا چې. طلاق درکولو لپاره عدالت ته ځم، طلاق نه دی شوی. [۱]

ایا د بې هوشه کېدلو په حالت کې طلاق واقع کیږي

سوال: آیا د بې هوشه کېدلو په حالت کې طلاق واقع کیږي؟ حال دا چې ورکوونکي ته خپل څه هوش نشته؟

جواب: د بې هوشه سړي طلاق نه واقع کیږي. [۲]

په خوب کې ورکول شوی طلاق نه واقع کیږي

سوال: په شپه کې په ډوب خوب سره ویده وم، په خوب کې مي یاد نه دي چې په کومه خبره د ښځې سره جنګ راغلی او د جنګ په وخت مې په کور کې ډېر خپلوان، زما مور او خسر هم موجود وو او ما خاص طور مور او خسر مخاطب کړ او ښځې ته مي په ګوته اشاره وکړه او ومي ویل چې: تاسو شاهد اوسئ، زه دې ښځې ته طلاق ورکوم، ځکه چې ددې نه ماته هیڅ سکون نه ملاویږي اودغه رازما درې ځله دا الفاظ تکرارکړه؛ نوآیا زما په دغسې وینا طلاق واقع کیږي؟

جواب: مطمئن اوسه! په خوب کې ورکول شوی طلاق نه واقع کیږي. [۳]

کاغذ به درکړم، ویلو سره طلاق نه واقع کیږي

سوال: ما اکثر د خاوند نه دا الفاظ اوریدلي چې زه به کاغذ درکړم، واضحه دې وي چې دلته د کاغذ نه مراد طلاق دی، زه دا پوښتنه کول غواړم چې آیا دې الفاظو ویلو سره ښځې ته

۱] وفی الدر المختار، کتاب الطلاق (ج: ۳ ص: ۲۳۰) (ورکنه لفظ مخصوص). وفی الشامیة: قوله (ورکنه لفظ مخصوص) هو ما جعل دلائله علی معنی الطلاق من صریح أو کنایة ....وأراد اللفظ ولو حکما لید خل الکتابة المستبینة، واشارة الأخرس)۔

۲] ولا یقع طلاق الصبی وان کان یعقل والمجنون والنائم والمبر سم والمغمی علیه والمدهوش...الخ.(عالمگیری ج:۱ ص: ۳۵۳).أیضًا: لایقع طلاق....المعتوه والمبرسم والمغمٰی علیه(الدرالمختار مع الرد ج: ۳ ص: ۲۴۳)

۳] ولا یقع طلاق......المجنون والنائم........الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۵۳). أیضًا: طلق النائم فلما انتبه قال لها طلقت فی النوم لا یقع وکذا لو قال أجزت ذٰلک الطلاق........الخ.(البحر الرائق ج: ۳ ص: ۲۴۹)

طلاق واقع کیږي یا نه؟

جواب: کاغذ به درکړم، الفاظو سره طلاق نه واقع کیږي، ځکه چې دا د طلاق ورکولو ډار دی، طلاق یې نه دی ورکړی.[۱]

ځه لاړه شه تاته طلاق، طلاق، زه لاړه شه ! الفاظو سره څو طلاقه واقع کیږي؟

سوال: د نن نه تقریباً اته کاله مخکې د ښځې خاوند تر منځ جګړه وشوه، خاوند ښځې ته وویل چې ته چوپ شه! کنه نو طلاق به درکړم، لیکن هغه په ژړا شوه، بیا خاوند دې ته وویل، ځه لاړه شه تاته طلاق، طلاق، ځه لاړه شه! مولوي صاحب! دا رانه واضحه کړئ چې آیا طلاق واقع شو؟ او دا طلاق د الفاظو په ادا کولو کې دوه ځله راغلی.

جواب: دوه طلاقه خو د طلاقو په لفظ سره واقع شو او دریم طلاق، ځه لاړه شه، په لفظ سره وشو[۲]، لهذا بغیر د شرعي حلالې نه دوباره نکاح نه کیږي.[۳]

ودریږه اوس تاته طلاق درکوم، ویلو سره طلاق واقع کیږي او که نه؟

سوال: زه د خپلې ښځې نه خفه یم، بې انتهاء بدژبه ده، دوه څلور ورځې وشوې بیا جنګ وشو، زه په تنګ راغلم او ومې ویل: ودریږه اوس تاته طلاق درکوم، اوس تاته طلاق درکوم. دې وینا سره مې قلم او کاغذ لټول پیل کړه، ځکه چې زما په ذهن کې دا ؤ چې طلاق لیکلو سره ورکول کیږي، الفاظ ما دوه ځله وویل، زما ښځې زما لاس ونیو او زه یې لیکلو ته پرې نښودم، مهرباني وکړئ ماته ووایئ چې طلاق خو واقع نه شو؟ که چیرته خدای مه کړه طلاق دوه ځله ویلو سره واقع شوی وي؛ نو مخکې څه طریقه پکار ده؟ زه د خپلو بچو له وجې ښځه پرېښودل نه غواړم.

جواب: د ژبې په محاوره کې، ودریږه اوس زه دا کار کوم، الفاظ د مستقبل قریب لپاره استعمالیږي، ګویا طلاق یې نه دي ورکړي بلکې د طلاق ورکولو وعده یې کړې ده، چې اوس لږ وخت پس طلاق درکوم؛ نو ځکه زما په خیال خو طلاق نه دی شوی، لیکن د بعضې اهل علمو خیال دی چې دې الفاظوسره دوه طلاقه واقع شو؛ نو ځکه د احتیاط تقاضا دا ده که

---

[۱] هورفع قيد النكاح في الحال بالبائن أو المآل بالرجعي بلفظ مخصوص هو ما اشتمل على الطلاق. (شامی ج: ۳ ص: ۲۲٦)۔

[۲] فالكنايات لا تطلق بها الا بنية أو دلالة الحال........الخ. (شامی ج: ۳ ص: ۲۹٦). أيضًا: الصريح يلحق الصريح ويلحق البائن بشرط العدة والبائن يلحق الصريح......الخ. (الدر المختار مع الرد ج: ۳ ص: ۳۰٦)

[۳] وان كان الطلاق ثلاثًا في الحرة ....لم تحل له حتّى تنكح زوجًا غيره.....الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ٤٧٣)

چېرته عدت کې دننه رجوع نه وي کړې؛ نو نکاح دوباره وکړئ [۱]، آینده د طلاقو د لفظ نه پرهېز وکړه، کنه نو د دې اهل علمو د قول مطابق یو بل طلاق دې ورکړي؛ نو ښځه به حرامه شي.

د کوم رشته دار سره چې ملاوېدل غواړې زما له طرفه ته آزاده یې ! د دې حکم

سوال: ما د نن نه څه موده مخکې خپلې ښځې ته دا ویلي وو: چې ته د خپل کوم رشته دار سره غواړې ملاو شه؛ زما له طرفه ته آزاده یې؛ د غوسې په حالت کې د دې الفاظو ادا کولو په وخت زما په زړه کې طلاق ورکوونکي څه خبره نه وه او نه ما داسې غوښتل او نه ما لفظ د طلاق استعمال کړی دی، مهرباني وکړئ په دې باندې غور وکړئ او زما تشویش ختم کړئ!

جواب: کوم سیاق او سباق کې چې تاسو دا الفاظ وویل، که چېرته د د هغه مراد دا وي چې د خپلوانو سره په ملاوېدو زما له طرفه آزاده یې؛ نو دې الفاظو سره طلاق نه دی شوی، لیکن که چېرته دا مطلب وي چې ما ته آزاده کړې یې؛ ځکه چې اوس ښه خپلوانو سره ملاو شه؛ نو په دې صورت کې یو رجعي طلاق واقع شو. [۲]

د واده نه مخکې دا ویل چې "ما باندې زما ښځه طلاقه ده" دې سره طلاق نه واقع کېږي

سوال: که چېرته څوک ناواده کړی سړی په هره خبره کې د طلاقو لفظ استعمال کړي چې ما باندې دې خپله ښځه طلاقه وي او د د هغه پس چې کله د ښځې خاوند شي؛ نو آیا د د ه دا طلاق واقع شو او که نه؟

جواب: په دې الفاظو سره د نکاح نه مخکې طلاق نه واقع کېږي او که چېرته یې دا ویلي وي چې زه نکاح وکړم؛ نو زما ښځې ته طلاق نو دې سره طلاق واقع کېږي. [۳]

د طلاق سره انشاء الله ووایئ؛ نو طلاق نه واقع کېږي

سوال: که چېرته څوک ووایي چې ما انشاء الله یو طلاق دویم طلاق او دریم طلاق ورکړ؛ نو داسې طلاق سره چې انشاء الله استعمال شي طلاق نه واقع کېږي، دا ما د یو دوست نه

۱] اذا طلق الرجل امرأته تطليقة رجعية أو تطليقتين فله أن يراجعها فى عدتها. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷۰)۔

۲] فان سرحتک کناية لکنه فى عرف الفرس غلب استعماله فى الصريح فاذا قال "رهاکردم" أى سرحتک يقع به الرجعى ....الخ. (شامى ج: ۳ ص: ۲۹۹، کتاب الطلاق، باب الصريح)۔

۳] واذا أضاف الطلاق الى النكاح وقع عقيب النكاح مثل أن يقول لا مرأة ان تزوجتک فأنت طالق أو كل امرأة اتزوجها فهى طالق. (هداية ج: ۲ ص: ۳۸۵)۔

اوريدلي دي، آيا دا صحيح ده؟

جواب: تاسو صحيح اوريدلي دي، انشاء الله سره طلاق نه واقع کيږي.[۱]

❖ خلع ❖

خلع څه ته وايي؟

سوال: خلع څه ده؟ دا اسلامي کړنه ده او که غير اسلامي؟ زيد د خپلې ښځې ګلشن نه د واده نه پس تنګ راغی، ښځې د خلعې لپاره عدالت ته رجوع وکړه، دوه کاله کېس وچلېد. د دېنه پس د خلع امر وشو او دواړه ښځه خاوند جدا شو. ليکن وروسته د دواړو ښځې خاوند په منځ کې بيا سوله وشوه او بغير د نکاح نه يا د حلالې نه ښځه خاوند بيا جوړ شو، آيا دا تول جائز وو؟

جواب: د خلع مطلب دا دی چې څنګه د ضرورت په وخت کې سړي ته طلاق ورکول جائز دي هم دغه راز که چېرته ښځه وخت نه شي تېرولی؛ نو هغې ته اجازت دی چې خاوند کوم مهر وغيره ورکړی دی هغه واپس کولو سره دده نه خلاصې وکړي[۲]، او که خاوند رضا نه وي؛ نو د عدالت په ذريعه دي خلع وکړي او د عدالت په ذريعه چې کومه خلع اخيستل کيږي د هغې صورت دا دی: که عدالت چېرته محسوسه کړي چې د ښځې خاوند په منځ کې موافقت نه راځي؛ نو ښځې ته ووايئ چې هغه خپل مهر پرېږدي او خاوند ته دي ووايي چې هغه دي د مهر پرېښودلو په بدله کې هغې ته طلاق ورکړي او که چېرته خاوند ددې باوجود هم طلاق ورکولو باندې رضا نه وي؛ نو عدالت دي خاوند د اجازې نه بغير د خلعې پرېکړه نه شي کولی[۳]، په خلعې سره يو طلاق بائن واقع کيږي[۴]، که چېرته د ښځې خاوند په منځ کې سوله وشي؛ نو دوباره هم نکاح کيږي.[۵]

۱]اذا قال لا مرأته أنت طالق ان شاء الله متصلًا لم يقع الطلاق........الخ. (هداية ج: ۲ ص: ۳۸۹)_

۲]فانْ خِفْتُمْ اَلاَّ يقيمَا حُدُودَ الله فَلاَ جُنَاحَ عَلَيهِمَا فِيمَا فْتَدَتْ به ....الخ'' (البقرة: ۲۲۹). ايضًا: الخلع ازالة ملک النكاح ببدل بلفظ الخلع كذا فى فتح القدير.(عالمگيرى ج: ۱ ص: ۴۸۸)_

۳]والخلع جائزعند السلطان وغيره لأنه عقد يعتمد التراضى كسائر العقود وهو بمنزلة الطلاق بعوض وللزوج ولاية ايقاع الطلاق ولها ولاية التزام العوض(المبسوط للسرخسى ج:۶ ص: ۱۷۳). أيضًا: وأما ركنه فهو الايجاب والقبول لأنه عقد على الطلاق بعوض فلاتقع الفرقة ولا يستحق العوض بدون القبول. (بدائع الصنائع ج: ۳ ص: ۳۹۹)

۴]واذا اختلعت من زوجها فالخلع جائز والخلع تطليقة بائنة عندنا........الخ. (المبسوط ج: ۶ ص: ۱۷۱)_

۵] وان كان الطلاق بائنا دون الثلاث فله أن يتزو جها فى العدة وبعد انقضائها لأن حل المحلية باق لأن زواله معلقة بالطلقة الثالثة فينعدم قبله. (هداية، فصل فيما تحل به المطلقة ج: ۲ ص: ۳۹۹). أيضًا: وينكح مبانته بما دون الثلاث فى العدة وبعدها بالا جماع. (الدر المختار، كتاب الطلاق،...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

طلاق او خلع کې فرق

سوال: که چېرته ښځه خلع اخيستل غواړي؛ نو په دې صورت کې هم آيا د سړي لپاره طلاق ورکول ضروري دي که د ښځې په وينا سمدستي نکاح فسخه کيږي؟ که چېرته د سړي طلاق ورکول ضروري وي؛ نو بيا طلاق او خلع کې څه فرق دی؟

جواب: طلاق او خلع کې **يو فرق** دا دی چې د خلعې مطالبه عموماً د ښځې له جانبه وي او که چېرته د سړي له طرفه وړانديز وشي؛ نو د ښځې په قبلولو باندې به موقوف وي، که ښځه يې قبول کړي؛ نو خلع به واقع شي کنه نو نه[١]، حال دا چې طلاق د ښځې په قبلولو باندې موقوف نه وي، هغه يې قبول کړي يا نه طلاق واقع کيږي.[٢]

دويم فرق دا دی چې د ښځې خلع قبلولو سره د هغې مهر ساقطيږي، طلاق سره نه ساقطيږي[٣]، البته که چېرته خاوند دا ووايي چې تا ته په دې شرط باندې طلاق درکوم چې ته مهر پرېږده او ښځه
يې قبول کړي؛ نو دا بې عوضه طلاق دی او د دې حکم د خلعې په شان دی.
په خلع کې د خاوند لفظ طلاق استعمالول ضروري نه دي، بلکې که چېرته ښځه ووايي چې زه خلع کول غواړم د دې په ځواب کې دې خاوند ووايي چې ما خلع درکړه؛ نو خلع وشوه[٤]، خلع کې طلاق بائن واقع کيږي[٥]، يعنې خاوند ته اوس ښځې ته د رجوع کولو يا د خلعې واپس اخيستلو اختيار نشته[٦]، او د دواړو په رضا دوباره نکاح کېدی شي.[٧]

...بقيه د تيرمخ] باب الرجعة ج:٣ ص:٤٠٩).أيضًا.وينكح مبانته بما دون الثلاث فى العدة وبعدها بالاجماع. (الدر المختار، كتاب الطلاق، باب الرجعة ج: ٣ ص: ٤٠٩)۔

١] هو...ازالة ملک النكاح....المتوقفة على قبولها.وفى الشامية: اى المراة قال فى البحر:ولا بد من القبول منها حيث كان على مال او كان بلفظ خالعتک أو اختلعى ......الخ. (ردالمحتار على درمختار ج: ٣ ص: ٤٤٠، باب الخلع)۔

٢] انما الطلاق لمن أخذ بالساق. (ابن ماجة، باب طلاق العبد ص: ١٥٢)۔

٣]والظاهر أن خالعتک بلفظ المفاعلة انما يتوقف على القبول لسقوط المهر لاَ لو قوع الطلاق به ....الخ. (شامى ج: ٣ ص: ٤٤٠)۔

٤]والرابع: أن يقول بلا مال فخلعت يتم بقولها. (شامى ج: ٣ ص: ٤٤٠)۔

٥]وحكمه ان الواقع به ولو بلا مال وبالطلاق الصريح على مال طلاق بائن. (شامى ج: ٣ ص: ٤٤٤)۔

٦]ولا يصح رجوعه عنه قبل قبولها، اى لو ابتد االزوج الخلع فقال: خالعتک على ألف درهم لاَ يملک الرجوع عنه وكذا لا يملک فسخه ....الخ. (شامى ج: ٣ ص: ٤٤٢)۔

٧] وان كان الطلاق بائنًا ....فله أن يتزوجها ....الخ. (هداية ج: ٢ ص: ٣٩٩)۔

د ظالم خاوند ښځه د هغه نه خلع اخیستلی شي

سوال: زما خپلواني ته یې خاوند خرچ هم نه ورکوي او طلاق هم نه ورکوي. هغه ډېره خفه ده چې څه وکړم؟ هغه د بچیو له ویرې په عدالت کې دوسیه هم نه شي کولی چې بچي د د ښه لرې نه شي او تقریباً پنځه کاله کیږي چې دغه کیسه روانه ده؛ نو دا ووایئ چې په شریعت کې دا نکاح تر اوسه پورې موجوده ده او که نه؟ او هغه ددې سره اوسیږي هم نه.

جواب: نکاح خو قائمه ده، ښځې ته پکار دي چې د نیکانو په ذریعه هغه په خلع کولو راضي کړي، که چېرته خاوند خلع نه ورکوي؛ نو ښځه دي عدالت ته رجوع وکړي او خپله نکاح او د خاوند نفقه نه ورکول دي په شهادت سره ثابت کړي، که عدالت د تحقیق نه پس دې نتیجې ته ورسېد چې د ښځې دعوه صحیح ده؛ نو عدالت دي خاوند ته حکم ورکړي چې یا خو دي دا ښځه ښه طریقې سره آباده کړي او ددې نان نفقه دي ورکړي یا دي د هېته طلاق ورکړي، کنه نو مونږ به د نکاح فسخه کولو پرېکړه وکړو. که چېرته یې د عدالت په وینا هم نه آبادوي او نه طلاق ورکوي؛ نو عدالت دي خپله نکاح فسخه کړي.[1]

که چېرته ښځې وویل: چې ماته طلاق راکړه ! نو آیا دې سره طلاق واقع کیږي؟

سوال: فرض کړه چې د کوم سړي ښځې هغه ته وویل: چې ماته طلاق راکړه! او دا الفاظ یې درې ځله وویل، لیکن خاوند یې څه نه وي ویلي، آیا ددې نکاح ماتیږي که نه؟ حال دا چې خاوند بالکل خاموشه وي.

جواب: که چېرته خاوند د ښځې په ځواب کې هیڅ نه وي ویلي؛ نو طلاق نه دی واقع شوی.

د ښځې طلاق غوښتلو سره د طلاق حکم

سوال: که چېرته یوه واده شوې ښځه ۴ – ۵ ځله خپل خاوند ته په ډک مجلس کې ووایي چې ماته طلاق راکړه یا طلاق وغواړي؛ نو ددې متعلق د شریعت څه حکم دی؟ حال دا چې د سړي او ښځې حقوق سره برابر دي، ددې مسئلې وضاحت وکړئ!

جواب: د ښځې په طلاق غوښتلو سره خو طلاق نه واقع کیږي البته که چېرته ښځه بغیر د څه عقلي وجې طلاق غواړي؛ نو داسې ښځې ته په حدیث کې منافق ویل شوی[2]، او که د سړي د

---

[1] وګورئ: الحیلة الناجزة ص: ۷۳ ، حکم زوجه متعنت طبع دار الا شاعت کراچی)۔

[2] عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال: المنتزعات والمختلعات هن المنافقات. رواه النسائی. وفی حاشیة مشکوة: والمختلعات ای اللا تی یطلبن الخلع والطلاق عن...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

ظلم نه په تنګېدو سره طلاق غواړي؛ نو هغه نه ګناه ګاريږي [۱]، بلکې د سړي لپاره به لازمه وي که چېرته هغه شريفانه سلوک نه کوي؛ نو طلاق ورکړي [۲]. د سړي او ښځې حقوق خو بې شکه برابر دي، (اګر که د حقوقو د نوعيت او درجې فرق شته) ليکن طلاق د يو خاص مصلحت او حکمت په بنياد د سړي په لاس کې ورکول شوی. ښځې ته يې دا ونه سپارلو [۳]؛ خو ښځې ته د خلعې حق ورکول شوی دی.

ښځه دې د ظالم خاوند نه د خلاصي لپاره د عدالت په ذريعه خلع واخلي

سوال: زما يوه ملګرې چې د خپل خاوند نه خلع اخيستل غواړي، ددې خاوند چې په بهر هېواد کې اوسيږي، ډېر بې انصافه دی، هغه يې د آزادولو پر ځای مسلسل ذ اوه مياشتو نه راپه دېخوا په ذهني تکليف کې اخته کړې ده، آيا الله تعالی سړي ته ددې لپاره اختيار ورکړی دی چې هغه خپل اختيارات ناجائزه استعمال کړي او د کومې ښځې ژوند برباد کړي. الله تعالی خو په هر شي کې توازن ساتلی دی، آيا د الله تعالی په نزد د داسې انسانانو نيوکه نشته؟ د قرآن او حديثو په رڼا کې بيان کړئ چې ډېرو کلمه ويونکو انسانانو ته احساس وشي چې دا عمل په اسلام کې څومره ناخوښه دی؟

جواب: کوم خاوند چې د خپلې ښځې سره زياتی کوي هغه لوی ظالم دی، نبي کريم ﷺ په تاکيد سره د ښځو سره د ښه سلوک تاکيد فرمايلی دی [۴]، که چېرته په ښځه او خاوند کې موافقت نه وي؛ نو ښځې ته د خلعې اختيار ورکول شوی دی، هغه دې عدالت ته رجوع وکړي او عدالت دې ددې د خاوند نه خلع واخلي، دغه توازن دی چې شريعت په دې نازکه رشته کې ساتلی دی. [۵]

په خلعې سره طلاق بائن واقع کيږي

سوال: د يو سوال په ځواب کې تاسو د طلاق او خلعې د فرق په باره کې دا تشريح کړې وه چې

...بقيه د تېرمخ] أزواجهن من غير بأس .... الخ. (مشکوٰة ص: ۲۸۴، باب الخلع)۔

۱]فَاِنْ خِفْتُمْ اَلاَّ يقيمَا حُدَودَ الله فَلاَ جُنَاح عليهما فيما افْتَدَتْ به"(البقرة: ۲۲۹)۔

۲]ويجب لوفات الْامساک بالمعروف. (الدر المختار مع الرد ج: ۳ ص: ۲۲۹)۔

۳]قال في الفتح: ومنها اى من محاسنه جعله بيد الرجال دون النساء لِا ختصاصهن بنقصان العقل وغلبة الهوىٰ ونقصان الدين. (شامي ج: ۳ ص: ۲۲۹)۔

۴]عن أبي هريرة قال رسول الله عليه وسلم: استوصوا بالنساء خيرًا ....الخ. (مشکوة ص: ۲۸۰)۔

۵] فان خفتم الا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما فيما افتدت به .... الخ. (البقرة: ۲۲۹). أيضًا: تفصيل دپاره اوګورئ: حيله ناجزه ص:۷۳۔

خلع قبلولو باندې مهر ساقطيږي او په طلاق نه. خلع قبلول د ښځې په مرضۍ وي، معلومول غواړو چې د خلعې نه پس عدت هم ضروري دی او که نه؟ او که چېرته ښځه دوباره ددې مخکينی خاوند سره نکاح کول غواړي؛ نو بغير د شرعي حلالې نه نکاح کېدی شي؟ ځکه چې خاوند طلاق نه دی ورکړی.

جواب: د خلعې حکم يو طلاق بائن دی[1]، که چېرته د ښځې خاوند تر منځ خلوت شوی وي؛ نو د خلعې نه پس به په ښځه باندې عدت لازم وي او لومړني خاوند سره دوباره نکاح کېدی شي، د حلالې ضرورت نشته[2]، البته که چېرته د ښځې د خلعې په مطالبه خاوند درې طلاقه ورکړي وي؛ نو د شرعي حلالې نه بغير دوباره نکاح نه کيږي.[3]

د خلعې عدت لازم دی

سوال: زما (ښځې) واده د ورور په بدل شوی دی، زما د ورور ښځې طلاق واخيست. زما خاوند ددې طلاق بدله ماته په ذهني تکليفونو رسوی، اته کاله وشو چې زه ددې سلوک او د بچو نه د بې رغبتۍ په وجه تنګه شوې يم، په دې صورت کې بايد څه وشي؟ آيا داسې ممکنه ده چې خلع اخيستلو سره واده وکړم؛ نو د خلعې به څه صورت وي؟ آيا د خلعې عدت هم شته؟

جواب: د خلعې معنی ده د ښځې له جانبه د جدايۍ درخواست، ښځې دې خپل خاوند ته دا وړانديز وکړي چې زه خپل مهر پرېږدم، ددې په بدله کې ماته خلع راکړه، که چېرته سړی ددې وړانديز قبول کړي؛ نو طلاق بائن واقع کيږي[4]، څنګه چې د طلاق نه پس عدت وي هم دغه راز د خلع نه پس به هم عدت لازم وي، د عدت نه پس چې ستا چېرته زړه غواړي عقد کولی شې.

آيا د خلعې نه پس رجوع کېدی شي؟

سوال: د خلعې مبهم کېدلو په صورت کې که چېرته يو مفتي ووايي چې خلع وشوه او دويم ووايي چې نه ده شوې او نجلۍ پښېمانه ده او د جوړې اراده لري؛ نو آيا تجديد د نکاح کېدی شي؟ همدا راز تجديد نکاح څوک کوي او څنګه يې کوي؟

جواب: که چېرته په خلع کې خاوند درې طلاقه ورکړي وي؛ نو دوباره نکاح نه کيږي[5] او که

---

[1] تفصيل دپاره اوګورئ: حيله ناجزه ص: ۷۳، طبع دار الا شاعت کراچی۔

[2] واذا کان الطلاق بائنًا .... فله أن يتزوجها. (هداية ج: ۲ ص: ۳۹۹)۔

[3] وان کان الطلاق ثلاثًا فی الحرّة ....فلا تحل له من بعد حتّی تنکح زوجًا غيره. (عالمگيری ج: ۱ص: ۴۷۳)

[4] فان خفتم الا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما فيما افتدت به .... الخ. (البقرة: ۲۲۹). أيضًا: تفصيل دپاره اوګورئ: حيله ناجزه ص:۷۳، والخلع تطليقة بائنة عندنا. (مبسوط ج: ۲ ص: ۱۷۱)۔

[5] وان کان الطلاق ثلا ثًا فی الحرّة ....فلا تحل له من بعد حتّی تنکح ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

چېرته د خلعې لفظ يا د يو طلاق لفظ استعمال شوی وي؛ نو دوباره نکاح کېدی شي[۱]، دوباره نکاح کولو ته تجديد د نکاح وايي. څنګه چې لومړی نکاح په ايجاب او قبول سره کيږي؛ نو هم دغه راز دوباره نکاح به هم همداسې کيږي، دا چې د خلعې نه ټول خلک خبر شوي دي؛ نو ځکه به دوباره نکاح به هم علی الاعلان کول پکار وي.

د خلعې لپاره د معاوضې ادا کول لازمي دي

سوال: د ښځې خاوند د خفګان له وجې که چېرته سړی خلع کولو وروسته ښځې ته طلاق ورکړي او ښځه د بدل خلعې ادا کولو بغير واده وکړي؛ نو واده حلال دی او که حرام؟

جواب: که چېرته يې نقد طلاق ورکړی وي؛ نو د عدت نه پس دويم ځای نکاح کولی شي او کومه معاوضه چې ټاکل شوې وه؛ نو د هغې ادا کول واجب دي[۲]، او که چېرته د معاوضې د ادا کولو په شرط يې طلاق ورکړی وي؛ نو تر څو پورې چې معاوضه نه وي ادا کړې؛ نو طلاق نه واقع کيږي[۳]، لهذا دويم ځای واده هم نه کيږي.

نجلۍ که د ماشومتوب نکاح نه خوښوي؛ نو خلع دي وکړي

سوال: ما د خپلې لور شاهدې نکاح د منظوراحمد د زوی منيراحمد سره په ماشومتوب کې کړې وه، هغه وخت د نجلۍ عمر پنځه کاله او د هلک عمر اته کاله وو، اوس ماشاء الله دواړه ځوانان دي، د منيراحمد کورني اړيکې سمې نه دي، په دې وجه زما لور د واده نه انکار کوي، د هلک کورنۍ زور کوي چې نجلۍ راضي کړي ليکن نجلۍ په دې خبره بالکل نه ده خوښه، په دې صورت کې نکاح په خپل حال پاتې کيږي او که ماتيږي؟

جواب: د نجلۍ په نابالغتوب کې چې کومه نکاح د نجلۍ پلار کړې وي د بلوغ نه پس نجلۍ ته د هغې د ماتولو هيڅ اختيار نشته[۴] اوس که چېرته هلک بدکرداره دی؛ نو نجلۍ هلته مه رخصتوئ بلکې د هلک نه خلع واخلئ يعنې هغه ته د مهر د پرېښودلو په شرط د طلاق ورکولو وينا وکړئ!

....بقيه د تيرمخ] زوجًا غيره. (عالمگيری ج: ۱ص: ۴۷۳)۔

۱]واذاكان الطلاق بائنًا دون الثلاث فله أن يتزوجها في عدّتها وبعدانقضائها.... الخ.(هداية ج:۲ ص: ۳۹۹)

۲]ان طلقها على مال فقبلت وقع الطلاق ولزمها المال وكان الطلاق بائنًا كذا في الهداية(عالمگيری ج:۱ ص:۴۹۵)

۳]اذا أضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقًا. (عالمگيری ج: ۱ ص: ۴۲۰)۔

۴]وللولى انكاح الصغير والصغيرة ولو ثيبًا ولزم النكاح ولو بغبن فاحش أو بغير كفؤ ان كان الولى أبًا أو جدًّا. (شامی ج: ۳ ص: ٦٦، كتاب النكاح)۔

د ښځې په نوم کور

سوال: که چېرته يو سړی د واده نه پس د خپل محنت په ګټه يو کور جوړوي او هغه د خپلې ښځې په نوم کوي د د ېنه پس ښځه دد ې سړي نه خلع غواړي، د فقهې په حواله ووايئ چې هغه کور به ښځه واپس کوي او که نه؟ سړی وايي چې زما د محنت کور دی هغه کور واپس کړه، کنه نو خلع نه درکوم.

جواب: هغه په خلع کې د کور د واپسی شرط ايښنولی شي، که چېرته په دې صورت کې ښځه خلع اخيستل غواړي؛ نو هغه ته به هغه کور واپس کول وي، غرض دا چې د خاوند له طرفه د کور د واپس کولو شرط صحيح دی، دد ېنه بغير خلع نه کيږي. [۱]

که چېرته خاوند بې نمانځه وي؛ نو ښځه څه وکړي؟

سوال: که چېرته د کوم سړي ښځه لمونځ نه کوي نو خاوند ته حق شته چې ښځه پوه کړي او وهلی يې هم شي او که دې سره هم منع نه شي؛ نو طلاق ورکولی شي، اوس پوښتنه دا ده که چېرته د کومې ښځې خاوند د پوهې باوجود لمونځ نه کوي؛ نو شريعت داسې ښځې ته څه حق ورکړی؟ آيا هغه د خپل خاوند نه لرې اوسېدلی شي؟ که په دې سره هم منع نه شي؛ نو ښځه طلاق اخيستلی شي؟

جواب: ښځې ته پکار دي چې په مينه او محبت د هغه په سمه لاره د راتلو پوره زيار وکړي، په ښايسته طريقه دي هغه د لمونځ او روژې عادي کړي[۲]، ليکن که هغه بدبخته يوه طريقه هم نه مني؛ نو ښځه د هغه نه خلع اخيستلی شي. [۳]

---

[۱] ومن نشزت لا ای لا يکره له الاخذ اذا کانت هی الکارهة اطلقه فشمل القليل والکثير وان کان اکثر مما اعطاها.....الخ. (البحرالرائق/ ٤/ ٨٣) ايضاً: اذا تشاق الزوجان وخافا ان لا يقيما حدود الله فلا باس بان تفتدی نفسها من بمال يخلعها به.......الخ. (عالمگيری/ ١/ ٤٨٨/ کتاب الطلاق/ الباب الثامن فی الخلع) سورة١٦_

[۲] "إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ وَإِيْتَاءِ ذِی الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْي" (النحل: ٩٠) "فَقُولَا لَهُ قَوْلاً لَيِّناً لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى" (سورة٢٠، طهٰ: ٤٤)_

[۳] اذا تشاق الزوجان وخافا ان لا يقيما حدود الله فلا باس بان تفتدی نفسها من بمال يخلعها به.......الخ. (عالمگيری/ ١/ ٤٨٨) ايضاً: لا يجب على الزوج تطليق الفاجرة ولا عليها تسريح الفاجر الا اذا خافا ان لايقيما حدود الله فلا باس ان يتفرقا. (الدرالمختار مع الرد/ ٣/ ٥٠)_

❖ ظهار ❖

(ښځه د خپلې مور، خور يا بلې کومې محرمې ښځې سره مشابه کول)

....

د ظهار تعريف او حکمونه يې

سوال: د ظهار نه څه مراد دی؟ او په فقه کې ددې حکم څه دی؟

جواب: د ظهار معنی ده: څوک چې خپلې ښځې ته ووايي: ته په ما باندې زما د مور يا خور په څېر يې[1]، ددې حکم دا دی چې دې لفظ سره طلاق نه واقع کيږي، ليکن کفاره ادا کولو نه بغير ښځې ته تلل حرام دي[2] او کفاره يې دا ده چې دوه مياشتې به پرلپسې روژې نيسي او که ددې طاقت نه لري؛ نو شپېتو مسکينانو ته به دوه وخته ډوډی ورکوي؛ نو بيا به دده لپاره ښځې ته تلل حلال وي.[3]

ښځې ته د زوی ويلو حکم

سوال: زيد خپلې ښځې ته په زوی سره اواز کوي، هغه که په هر کار کې بوخته وي، کله چې هم زيد خپلې ښځې ته اواز کوي د غه طريقه يې خپله کړې وي، حال دا چې دده کور ټول غړي په دې باندې ښه خبر دي او اکثره د زيد ښيني د زيد نه پوښتنه کوي چې ستا زوی چېرته دی، حال دا چې ښځه هم د هغه په مخاطب کولو سره ځان ورسوي، دلته په پردي هېواد کې هم چې کله ده ته د ښځې خط راشي؛ نو هغه دوستانو ته هم وايي چې زما د زوی خط نه دی راغلی، آيا د زيد او زيد د ښځې نکاح پاتې شوه او که نه؟ ددې کفاره څه ده؟

---

[1] الظهار: هو تشبيه زوجته او ما عبر به عنها او جزء شائع منها بعضو يحرم نظره اليه من اعضاء محارمه نسباً او رضاعاً كامه وبنته واخته. (التعريفات للجرجانى/ ١٢٥، ١٢٦/ باب الظاء، طبع المكتبة الحمادية، ايضاً: قواعد الفقه/ ٣٦٨)۔

[2] اذا قال الرجل لامراته انت على كظهر امى فقد حرمت عليه لا يحل له وطيها ولا مسها ولا تقبيلها حتى يكفر عن ظهاره....الخ. لقوله تعالى: الذين يظهرون من نسائهم الى ان قال: فتحرير رقبة من قبل ان يتمآسا....الخ. (هداية/ باب الظهار/ ٢/ ٤٠٩)۔

[3] وكفارة الظهار عتق رقبة فان لم يجد فصيام شهرين متتابعين فان لم يستطع فاطعام ستين مسكيناً للنص الوارد فيه، فانه يفيد الكفارة على هذا الترتيب. (هداية/ كتاب الظهار/ فصل فى الكفارة/ ٢/ ٤١١)۔

جواب: ښځې ته زوی ویل بې ځایه حرکت دی، مګر په دې سره نکاح نه ماتیږي، د توبې او استغفار نه پرته ددې هیڅ کفاره نشته.[۱]

(زما او ستا رشته د مور خور په شان ده) ددې حکم

سوال: د یوې ښځې خاوند د محلې درې کسانو ته اواز وکړ چې د هغوی مخامخ خپلې ښځې ته ووایي چې د آینده لپاره زما او ستا رشته د مور خور په شان ده، دا الفاظ هغه سړي دوه یا درې ځله تکرار کړه، اوس هغه ښځه د خپلو بچو په خاطر په دغه کور کې جدا اوسیږي او ددې سړي سره یې د ښځو شپږو میاشتو راهیسې خبرې نه دي کړي، آیا په دې حالاتو کې ښځه طلاقه شوه یا نه؟

جواب: زما او ستا رشته د مور خور په شان ده، دا د ظهار الفاظ دي[۲]، دې الفاظو سره طلاق نه واقع کیږي، البته خاوند ته د ښځې سره د یو ځای والي نه وړاندې کفاره ادا کول ضروري وي او د کفارې ادا کولو نه بغیر ښځې ته نزدې تلل حرام دي او کفاره دا ده چې خاوند دې دوه میاشتې پرلپسې روژې ونیسي، که چېرته ددې طاقت نه لري؛ نو شپېتو مسکینانو ته دې ډوډۍ ورکړي.[۳]

ښځه خاوند ته دده د مور مماثل رشته ووايي؛ نو نکاح نه ماتیږي

سوال: ښځې خپل خاوند ته وویل که چېرته ته ماته نزدې راغلې (کوروالی وکړې) نو ته خپلې مور خور ته نزدې شوې، نو په دې الفاظو سره ددې دواړو تر منځ نکاح پاتې ده یا نه؟

جواب: د ښځې دې بې معنا الفاظو سره هیڅ نه دي شوي، البته ښځه ددې مردارو الفاظو له وجې ګناه کاره شوه، دې ته ددې الفاظو نه توبه ویستل پکار ده.[۴]

---

[۱] ویکره قوله انت امی یا ابنتی ویا اُختی ونحوه. (شامی/ ۳/ ۴۷۰)ـ

[۲] (وان قال انت علی مثل امي) او کامي وکذا لو حذف "علی" خانية (رجع الی نيته) لینکشف حکمه (فان قال اردت الکرامة فهو کما قال) لان التکریم فی التشبیه فاش فی الکلام (وان قال اردت الظهار فهو ظهار) لانه تشبیه بجمیعهاوفیه تشبیه بالعضولکنه لیس بصریح فیفتقرالی النیة.(اللباب فی شرح الکتاب للمیدانی،کتاب الظهار۲/ ۱۹۲)

[۳] هي تحریر رقبة فان لم یجد ما یعتق صام شهرین متتابعین قبل المسیس، فان عجز عن الصوم اطعم ستین مسکیناً. (الدرالمختار/ باب الکفارة/ ۳/ ۴۷۲، ۴۶۸/ طبع سعید)ـ

[۴] عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: اذا دعی الرجل امراته الی فراشه فابت فبات غضبان لعنتها الملائکة حتی تصبح. متفق علیه. وفی روایة لهما قال: والذی نفسی بیده! ما من رجل یدعوا امراته الی فراشه فتابی علیه الا کان الذی فی السماء ساخطاً علیها حتی یرضٰی عنها. (مشکوٰة/ ۲۸۱/ باب عشرة النساء/ الفصل الاول)ـ

❖ د نكاح تنسيخ ❖

....

د نكاح د تنسيخ صحيح صورت

سوال: زما ښځې زما خلاف د عدالت نه سره د ۸۰۰۰ روپو مهره طلاق حاصل كړى دى، په عدالت كې زما خلاف ددې هيڅ شهادت موجود نه دى او نه عدالت شهادت طلب كړى دى. زما د ښځې خپل بيان زما په حق كې دى، ددې باوجود هم هغې د عدالت نه طلاق ترلاسه كړې دى، د طلاق وجه صرف دا وه چې ددې مور پلار ما نه خوښوي، ځكه زه يوه وړه وظيفه اجرا كوم، حال دا چې د هغې نه دوه ماشومان لرم چې يو يې د پنځو كالو او بل د درې كالو دى. آيا دې ته شرعاً طلاق ملاو شوى دى يا نه؟ آيا هغه شرعاً دويمه نكاح كولى شي يا نه؟

جواب: شرعاً د صحيح فيصلې صورت دا دى چې د ښځې په دعوه دې عدالت خاوند وغواړي، د هغه نه دې د ښځې د شكايت په باره كې پوښتنه وكړي، كه چېرته هغه د ښځې دعوه غلطه ثابته كړي؛ نو عدالت دې د ښځې نه د هغې په دعوه شهادت وغواړي او خاوند ته دې د صفايى پوره وخت وركړي، كه چېرته د ټولې كار وروسته عدالت دې نتيجې ته ورسېد چې خاوند ظالم دى او د ښځې جدايي ترې ضروري ده؛ نو عدالت دې خاوند ته ووايي چې هغه دې ته طلاق وركړي، كه چېرته ددې نه پس هم خاوند په خپله بې انصافى ولاړ وي او د مظلومې ښځې په غاړه آزادولو باندې خوښ نه وي؛ نو عدالت دې خپله د تنسيخ نكاح پرېكړه وكړي، كه چېرته په دې طريقه پرېكړه شوې وي؛ نو ښځه د عدت نه پس دويم ځاى نكاح كولى شي او د عدالت دا پرېكړه به صحيح ګڼل كيږي. [۱]

ليكن څنګه چې تا ليكلي چې محض د ښځې په درخواست فيصله شوې ده، نه د ښځې نه شاهد طلب شوى او نه خاوند غوښتل شوى او د هغې د خوښې پرېكړه شوې ده، داسې پرېكړې ته په شريعت كې هيڅ اعتبار نشته، ښځه هم هغسې ددې خاوند په نكاح كې ده، دې ته په دويم ځاى كې د عقد كولو اجازه هم نشته. [۲]

---

[۱] اوګورئ: الحيلة الناجزه ص۲۹، ازحكيم الامت حضرت مولانا اشرف على تهانوى رحمه الله، طبع دارالاشاعت كراچى)

[۲] قال فى غرر الاذكار: ثم اعلم ان مشايخنا استحسنوا ان ينصب القاضى الحنفى نائباً ممن مذهبه التفريق بينهما اذا كان الزوج حاضراً وابى عن الطلاق، لان رفع الحاجة الدائمة لايتيسر بالاستدانة، اذا الظاهر انها لا تجد من يقرضها وغنى الزوج مآلاً امر متوهم، فالتفريق ضرورى اذا طلبته وان كان غائباً لا يفرق لان عجزه غير معلوم حال غيبته وان قضى بالتفريق لا ينفذ قضاء ه لانه ليس فى مجتهد فيه لان العجز لم يثبت اه. (شامى/ ۳/ ۵۹۰) تفصيل دپاره اوګورئ: حيله ناجزه)_

د عدالت په غلطي فيصلې لومړی نکاح نه ماتيږي

سوال: د کوم سړي ښځه بل سړي سره وتښتېده، هغه سړي په عالي عدالت کې د دروغو نکاح خط وړاندې کړ، حال دا چې د خاوند خپلوانو اصلي نکاح خط وړاندې کړ، ليکن چا چې ښځه تښتولې وه هغه عدالت ته په دروغو ويلو او هغوی ته په چل ورکولو کې برياليی شو.
عدالت د هغه په حق کې پرېکړه وکړه، خاوند په دې دوسيه کې دلچسپي وانخيسته او نه هغه طلاق ورکړ.
آيا د عدالت د فيصلې نه پس لومړی نکاح فسخه شوه؟ او آيا دا ښځه د دغه سړي سره د ښځې په حيث اوسېدی شي؟

جواب: د عدالت په غلطي فيصلې چې عدالت ته دروغ ويل شوي وي، لومړی نکاح نه ماتيږي،[1] تر څو پورې چې اصلي خاوند هغې ته طلاق ورنه کړي، دا د بل چا سره نکاح نه شي کولی[2].
که چېرته دا دواړه په دغه حالت کې د ښځې خاوند په حيث اوسيږي؛ نو د همېش لپاره به په ګناه کې اخته وي او د دوی اولاد به شرعاً د بې نکاح اولاد وي.[3]

آيا عدالت تنسيخ نکاح کولی شي؟

سوال: که چېرته يوه ښځه په عدالت کې د کوم قاضي په لاس د خاوند نه جدا والی حاصل کړي او ددې ښځې اعتراضات ددې په خاوند باندې د شاهدانو په شهادت سره ثابت شي، مګر خاوند عدالت کې په شرعي حيث طلاق ورنه کړي بلکې قاضي د کومې ښځې درخواست قبول کړي او دغه ښځې ته خلاصی ملاو شي ددې شرعي حکم څه دی؟ آيا دې ښځې ته واقعي طلاق ملاو شو يا نه؟ آيا ددې ښځې سره دويمه نکاح حلاله ده؟

جواب: که چېرته عدالت د معاملې پوره معلومات او د شاهدانو د شهادت نه پس دې نتيجې ته رسېدلی وي چې ښځه واقعي مظلومه ده او خاوند ددې حقوق نه ادا کوي او د عدالت د حکم باوجود هغه طلاق نه ورکوئ؛ نو د عدالت د تنيسخ نکاح پرېکړه صحيح ده او ښځه د عدت نه پس دويم عقد کولی شي او که چېرته عدالت د معاملې صحيح تفتيش او د شاهدانو د شهادت نه بغير پرېکړه وکړي يا د خاوند په غير موجودګی کې يوازې د ښځې په بيان

---

[1] اوان فرق بوصف اوخبر اوجمل بعطف او غيره بانت بالاولى لا الى عدة. (الدرالمختار مع الرد/ ۳/ ۲۸۶)

[2] اما نكاح منكوحة الغير الى قوله لم يقل احد بجوازه فلم ينعقد اصلاً. (شامى/ ۳/ ۱۳۲)۔

[3] فالوطئ فيه زنا لا يثبت به النسب......الخ. (شامى/ ۳/ ۵۵۵)۔

اعتماد وکړي او د تنسیخ نکاح پرېکړه وکړي؛ نو دا پرېکړه به يې د طلاق قائم مقام نه وي[١] او د دې پرېکړې باوجود به د ښځې لپاره دويم ځاى عقد کول ناجائز وي.[٢]

که خاوند تر يو نيم کاله پورې خرچه ورنکړي، ښځه دې په عدالت کې استغاثه وکړي

سوال: زما د واده څوارلس کاله وشو، زما يو زوى د نهو کالو دى او يوه لور مې د درې کالو او څلورو مياشتو ده، زما د خپل خاوند نه اوه کاله مخکې جدا والى شوى دى، ددې وجې چې هغه دويم واده وکړ؛ نو کور مو خراب شو، په دې اوه کالو کې يې ماته څلور انې هم نه دي راکړي، په اوه کالو کې صرف يو ځل څلور کاله پس راغلى ؤ او صرف پنځلس ورځې يې تيرې کړې اوبيا لاړ، اوس د درې کالو راهيسې د هغه هيڅ درک نشته چې هغه چېرته دى او څه کوي؟ اوس اصل مسئله دا ده چې: ما د ډېرو خلکو نه اوريدلي که چېرته خاوند يونيم کاله پورې خرچه ورنکړي؛ نونکاح نه پاتې کيږي، اوس ووايئ چې دا خبره ترکومه بريده حقيقت لري؟

جواب: دا خو چا غلط ويلي چې خاوند تر يو نيم کاله پورې خرچه درنکړي؛ نو نکاح نه پاتې کيږي، تاسو د خپل خاوند مخالف په عدالت کې استغاثه وکړئ او د عدالت کار دا دى چې هغوى تاته ډوډۍ درکړي يا دې د داسې خاوند نه خلاصه کړي.[٣]

ايا د خانداني جرګې پرېکړې نه پس ښځه دويم ځاى نکاح کولى شي؟

سوال: که چېرته يوه ښځه د خفګان په صورت کې په خانداني جرګې کې د نکاح د فسخه کولو دعوه وکړي، د خانداني جرګې قاضي د مقدمې اورېدلو نه پس د ښځې په حق کې فيصله وکړي او ښځې ته د دويمې نکاح اجازه ورکړي؛ نو په شريعت کې ښځه دويمه نکاح کولى شي يا نه؟

جواب: که چېرته د خانداني جرګې پرېکړه د شرعي قاعدو سره سمه وي؛ نو هغه پرېکړه به شرعاً هم نافذه وي او که چېرته د مقدمې په اورېدلو يا په فيصله کې شرعي قواعد ملحوظ نه وي؛ نو شرعي نقطه نظر سره هغه فيصله کالعدم ده، شرعاً به نکاح فسخه نه وي او ښځې ته به د دويمې نکاح اجازه نه وي.

١] وګورئ: الحيلة الناجزة ص:٢٩، طبع دارالاشاعت کراچی)۔

٢]اما نكاح منكوحة الغير الى قوله لم يقل احد بجوازه فلم ينعقد اصلاً. (شامی/ ٣/ ١٣٢)۔

٣] حيله ناجزه، ص:٧٣، ازحضرت مولانا اشرف علی تھانوی رحمه الله، طبع دارالاشاعت کراچی)۔

د شرعي قواعدو مطابق د فیصلې صورت دا دی چې د ښځې په شکایت باندې عدالت خاوند وغواړي او د هغه نه دې د ښځې د الزاماتو خواب وغواړي. که چېرته خاوند ددې الزاماتو نه انکار وکړي؛ نو د ښځې نه دې شاهد طلب کړي یا که چېرته ښځه شاهد وړاندې نه کړي؛ نو خاوند نه دې قسم واخلي او که چېرته خاوند په قسم سره دعوه غلطه ثابته کړي؛ نو د ښځې دعوه به خارجولی شي او که چېرته ښځه شاهد وړاندې نه کړي؛ نو عدالت دې خاوند ته د ښځې د حقوقو شرعیو ادا کولو تاکید وکړي او که چېرته عدالت دې نتیجې ته رسیدلي وي چې د دواړو یو ځای اوسېدل ممکن نه دي؛ نو خاوند ته د طلاق ورکولو حکم وکړي او که چېرته هغه په طلاق ورکولو باندې اماده نه وي (حال دا چې هغه د ښځې حقوق واجبه هم نه ادا کوي) نو عدالت خپله د فسخې نکاح فیصله کولی شي. دې سره دا شرط هم دی چې فیصلې کوونکی قاضي به مسلمان وي، که قاضي غیر مسلم وي (څنګه چې د پاکستان په عدالتونو کې غیر مسلم قاضیان هم شته) نو د هغه فیصله به نافذه نه وي.[1]

کوم سړی چې پنځه یا شپږ ودونه وکړي؛ نو د لومړيو بیبیانو حکم به یې څه وي؟

سوال: زما واده د نن نه لس کاله مخکې د یو داسې سړي سره وشو چې ځان یې ناواده کړی ښکاره کړ، حال دا چې د هغه درې بیبیانې نورې هم وې، هغه په نکاح خط کې هم ناواده کړی لیکلی دی، د نن نه دوه کاله مخکې یې پنځم واده د یوې عیسایي ښځې سره وکړ او بیا دد ښه درې میاشتې وروسته شپږم واده یې په پینډۍ کې په اسلامي طریقه د یوې مسلمانې ښځې سره وکړ، زه دا معلومول غواړم چې زمونږ مذهب خو په یو وخت کې د څلورو ښځو اجازه نه ورکوي؛ نو په داسې صورت کې آیا دده لومړۍ ښځه د نکاح نه خارجې شوې که وروستنی ودونه یې نه دي شوي، زه د هغه څلورمه ښځه یم، زما په اړه شرعي حکم څه دی؟ زه د هغه په نکاح کې یم که طلاقه شوې یم؟ که چېرته زه د هغه په نکاح کې یم؛ نو د طلاق اخیستلو لپاره راته شرعي لاره وښیئ؟

جواب: ستا واده صحیح دی، پنځم یا شپږم واده چې هغه کړی دی هغه صحیح نه دی[2] تاسو عدالت ته رجوع وکړئ او تاسو د هغه شیانو ثبوت وړاندې کولو سره سړي ته سزا ورکولی شئ!

---

[1] الحیلة الناجزة، ص:۲۹ ، طبع دارالاشاعت کراچی)۔

[2] قال الملا علی القاری فی شرح المشکوٰة: لا یجوز اکثر من اربع نسوة........واما ابو حنیفة رحمه الله تعالی فقال: الاربع الاول جائز ونکاح من بقی منهن باطل وهو قول ابراهیم نخعی رحمه الله....وفی الهدایة: ولیس له ان یتزوج اکثر من ذٰلک، قال ابن الهمام رحمه الله: اتفق علیه الاربعة وجمهور المسلمین......الخ. (مرقاة/ باب المحرمات/ ۳/ ۴۳۵/ طبع بمبئي) ایضاً: لو کان له اربع نسوة ماتت احداهن فتزوج بالخامسة بعد یوم جاز ولا یصح للحر نکاح امراة اخریٰ خامسة فی عدة رابعة. (خلاصة الفتاویٰ/ ۲/ ۷/ طبع کوئته)۔

د عدالتي نکاح فسخ کولو وروسته ښځې سره تعلق ساتل

سوال: درې کاله مخکینی خبره ده چې زما ښځې د عدالت په ذریعه زمانه طلاق حاصل کړی دی، په ټولو مقدمو کې زه کله هم نه یم تللی او نه ما پسې د عدالت نه څه کاغذ راغلی دی او نه د یو طرفه پرېکړې څه خبر راکول شوی دی، په هر حال زه هیڅ نه یم خبر شوی، پنځه میاشتې وروسته زه خپلې ښځې ته لاړم او هغه مې رضا کړه او ددې نه پس مونږ په خوشحالی ژوند تیرولو، د شریعت په له مخې زمونږ څه حکم دی؟ ما کله هم خپلې ښځې ته څه طلاق وغیره نه دی ورکړی.

جواب: که چېرته ستا بیان صحیح وي؛ نو د عدالت پرېکړه غلطه وه، لهذا ستا نکاح نه ده فسخه شوې، هغه هم هغسې ستا ښځه ده. [۱]

د مورپلار د ناحقه طلاق حکم منل ناجائز دي

سوال: مور پلار که زوی ته ووایي چې خپلې ښځې ته طلاق ورکړه او د زوی په نظر کې ښځه صحیح وي؛ نو په دې صورت کې زوی ته څه کول پکار دي؟ ځکه یو حدیث دی چې د هغې مفهوم دا دی: د مورپلار نافرماني مه کوئ! ګورئ که هغوی تاسو ته د ښځې د طلاق کولو حکم کوي؛ نو هم یې عملي کړئ! په دې صورت کې د زوی لپاره په شریعت کې څه حکم دی؟

جواب: د حدیث منشا ده چې زوی د مورپلار په تابعداری کې هر وخت امتحان ته تیارېدل پکار دي تر دې چې د ښځې او بچي جدا کولو او کور پرېښودلو لپاره هم، دې سره په مور پلار باندې هم دا ذمه واري ده چې هغوی دبې انصافی او بې ځایه ضدنه کارنه اخلي، که چېرته مور پلار دا ذمه واري محسوسه نه کړي او صریح ظلم کوي؛ نودهغوی اطاعت به واجب نه، بلکې جائز به نه وي[۲]، ستاسو د سوال هم دا صورت دی او حدیث پاک ددې صورت متعلق نه دی. خلاصه دا چې: که مورپلار په حق باندې وي؛ نو د مورپلار اطاعت واجب دی او که چېرته ښځه په حق باندې وي؛ نو د مور پلار اطاعت ظلم دی او اسلام چې څنګه د مورپلار نافرماني نه برداشت کوي، هم دغه راز د دوی په حکم چا باندې د ظلم کولو اجازه هم نه ورکوي. [۳]

سوال: د خواښې انګور د کور د جنګ له وجې که چېرته خواښې یا خسر خپل زوی ته حکم وکړي چې ته دا پرېږده مونږ به تا ته دویمه ښځه وکړو، آیا زوی دا حکم عملي کولی شي؟

۱] ولا یفرق بینهما بعجزه عنها......الخ. (شامی/ ۳/ ۵۹۰/ طبع ایچ ایم سعید، کراچی)۔

۲]عن علی رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: لا طاعة فی معصیة، انما الطاعة فی المعروف. متفق علیه. (مشکوٰة/ ۳۱۹/ کتاب الامارة/ الفصل الاول)۔

۳] "ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان واتقوالله ان الله شدید العقاب" (المائدة: ۲)۔

جواب: که چېرته ګناه د ښځې وي؛ نو د مورپلار د حکم تعمیل وکړه او که چېرته بې ګناه وي؛ نو عملي کول يې نه دي پکار [۱]

❖ د طلاق نه انکار کولو حکم ❖

که خاوند طلاق ورکولو سره واوړي؛ نو ښځه به څه کوي؟

سوال: زما خور ته يې خاوند درې ځله طلاق ورکړ چې هغې سره مې خور کور ته راغله او مور پلار يې د ټول حالت نه خبر کړل، زما مورپلار چې کله زما د خور خاوند نه معلومه کړه؛ نو هغه انکار وکړ او وې ويل چې ما طلاق نه دی ورکړی، حال دا چې زما خور په ضد ده چې ماته يې طلاق راکړی دی، اوس تاسو مشوره راکړئ چې طلاق څنګه شو؟

جواب: اصول خو دا دي چې که په طلاق کې د ښځې خاوند اختلاف پيدا شي. ښځه ووايي چې هغه طلاق راکړی دی او خاوند انکار کوي؛ نو د شاهد نه موجودېدلو په صورت کې عدالت به د خاوند د خبرې اعتبار کوي[۲]، ليکن نن سبا په خلکو کې ديانت کم شوی، هغه طلاق ورکولو نه پس اوړي؛ نو ځکه که چېرته خاوند ديندار سړی نه وي او ښځې ته يقين دی چې هغه درې ځله طلاق راکړی دی؛ نو ښځې لپاره د خاوند په کور کې آبادېدل ناجائز دي[۳]، د خاوند د قانوني کاروايي نه د بچ کېدلو لپاره د هغې حل دا دی چې عدالت ته رجوع وکړی شي او ښځې طرفنه د خلعې مطالبه وکړي او عدالت د دواړو په منځ کې جدا والی راولي.

د خاوند په انکار د ښځې لپاره د طلاق شاهد وړاندې کول ضروري دي

سوال: د يو سوال په ځواب کې تاسو ليکلي چې ښځه د طلاق ورکولو دعوه کوي او خاوند يې انکار کوي، د ښځې خاوند په منځ کې چې کله دا اختلافات وي؛ نو که چېرته ښځه اعتمادي شاهد وړاندې کړي چې په قسم سره شهادت وکړي چې دده په مخامخ خاوند طلاق ورکړی دی؛ نو د ښځې دعوه به صحيح تسليم شي، کنه نو ددې دا دعوه به دروغژنه وي او د خاوند دا

---

[۱] ايضاً پورتنۍ حواله (عن علي قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا طاعة فى معصية...الخ)۔

[۲] لو ادعت ان زوجها ابانها بثلاث فانكر فحلفه القاضى فحلف والمراة تعلم ان الامر كما قالت لا يسعها المقام معه. (شامى/ ۵/ ۴۰۷) ايضاً: ونصابها لغيرها من الحقوق سواء كان الحق مالاً او غيره كنكاح وطلاق رجلان او رجل وامراتان. (شامى/ ۵/ ۴۶۵/ طبع ايچ ايم سعيد/ كراچى)۔

[۳] ولو قال لها انت طالق ونوى به الطلاق عن وثاق لم يصدق قضاءً ويدين فيما بينه وبين الله تعالى والمراة كالقاضى لا يحل لها ان تمكنه اذا سمعت منه ذلك او شهد به شاهد عدل عندها. (عالمگيرى/ ۱/ ۳۵۴/ طبع رشيديه/ كوئته)۔

خبره به صحيح وي چې هغه طلاق نه دی ورکړی.

نو محترمه فرض کړئ! چې د ښځې دعوه بالکل صحيح ده مګر هغه څه شاهد نه پيش کوي او سړی صرف ددې وجې نه د طلاق نه انکار کوي چې دې ته مهر ورکول رانه شي يا هغه صرف د تنګولو لپاره انکار کوي؛ نو په داسې صورت کې به ښځه دې خاوند ته واپس تللو کې ګنهګاره نه وي؟ حال دا چې هغې په خپلو غوږونو د طلاق الفاظ اوريدلي دي.

جواب: ماشاء الله ډير باريک سوال دی، جواب دا دی چې تاسو د کومې مسئلې حواله ورکړې ده ددې تعلق د عدالت د فيصلې سره دی، د ښځې د ذاتي کردار سره نه. په کوم صورت کې چې خاوند انکار کوي او ښځې سره شاهد نشته نو عدالت به په دې فيصلې مجبور شي چې د ښځې دعوه غلط او بې ثبوته ده.

تر کوم حده پورې چې د ښځې د ذاتي تعلق کردار دی؛ نو کله چې ښځې ته سل فيصده يقين وي چې خاوند دې ته طلاق ورکړی دی او اوس محض د بې ديني له وجې انکار کوي؛ نو د ښځې لپاره هغه ته تلل ناجائز دي، هغې ته پکار دي چې هغه ته د تللو نه صفا انکار وکړي، همدا راز هغې ته پکار دي چې د هغه نه غاړه خلاصه کړي، مثلاً هغه دې په خلع کولو مجبور کړي، بهر حال ترڅو پورې چې د هغه سره قانوني کاروايي نه وي شوې هغه دې خپل ځان ته نږدې نه راولي او نه دې هغه په کور کې اوسيږي. (فتاوی عالمګيري مخ: ۳۴۴ ټوک: ۱) [۱]

که چېرته خاوند د طلاق انکار وکړي؛ نو د ښځې او خسر انکار بې ځايه دی

سوال: زما دوست واده کړی، هغه د ښځې سره په کومه خبره جنګ وکړ او خبره تر طلاقه پورې ورسېده، زما دوست باقاعده د خپلو او د هغې د رشته دارانو په مخامخ خپلې ښځې ته درې ځله طلاق ورکړ او د هغه ښځه هم په دويمه کمره کې ناسته وه او زما دوست درې ځله طلاق ورکولو سره خپل کور ته لاړ، ليکن وروسته د هغه ښځې او خسر وويل چې مونږ درې ځله نه دی اوريدلی، لهذا طلاق نه دی شوی، اوس تاسو ووايئ چې طلاق وشو او که نه؟

جواب: که چېرته ستا دوست دا اقرار کوي چې درې ځله مې طلاق ورکړی دی؛ نو درې طلاقه شو، د ښځې او خسر انکار بې ځايه دی. [۲]

۱]ولو قال لها انت طالق ونوی به الطلاق عن وثاق لم يصدق قضاءً ويدين فيما بينه وبين الله تعالی والمراة کالقاضي لا يحل لها ان تمکنه اذا سمعت منه ذٰلک او شهد به شاهد عدل عندها. (عالمګيری/ ۱/ ۳۵٤/ طبع رشيديه/ کوئته)_

۲] وان کان الطلاق ثلاثاً فی الحرة وثنتين فی الامة لم تحل له حتی تنکح... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

د طلاق په تعداد کې د ښځې خاوند اختلاف

سوال: زما خاوند ماته درې ځله طلاق راکړ او لاړ، لږ وخت وروسته راغی او وې ویل چې ته ژاړې ما خو دوه ځله طلاق ویلی دي، د رجوع کولو ګنجایش شته مګر ما ونه منله. د بچیانو کور مې صرف د ګناه له ویرې پرېښود، مګر هغه په ضد کې دی چې ما دوه ځله طلاق ویلی دی، ما ورته وویل چې قسم وخوره؛ نو هغه وویل چې په ایمان دوه ځله مې ویلي دي او که چېرته نه منې؛ نو ټوله ګناه یې زما په سر. ما د الله نه دعا وکړه چې یا الله زه ګناه ګاره نه یم ټوله ګناه دده په سر، که چېرته دی دروغ وايي نو ووایئ چې ګناه به د چا په سر وي؟

جواب: که چېرته تاسو ته یقین وي چې درې ځله یې ویلي دي؛ نو د هغه د قسم هیڅ اعتبار مه کوه او هغه ته د ورتلو او د حقوق زوجیت اداکولو صفا انکار وکړه او په هر حال د هغه نه د خلاصولو څه تدبیر وکړه، که چېرته تاته یقین نه وي: نو ګناه او ثواب د هغه په ذمه دی. تاسو د هغه په خبره یقین کولی شئ![1]

❖ د نامرد سړي د ښځې حکم ❖

د نامرد سړي سره دواده کولو په صورت کې به ښځه څه کوي؟

سوال: یو نامرد سړي نکاح وکړه، تر څلورو میاشتو پورې یې ښځه ورسره اوسېده، د هغه په خاص کمره کې به ویده کېده، هغه خپله پیغله وه، ددې نه پس هغه ښځه د مور پلار کور ته راغله او د هلک نه یې مور او پلار د طلاق مطالبه وکړه مګرهغه هلک د روپو اخیستلو په فکر طلاق نه ورکولو، لهذا د طلاق صورت او د حق مهر په باره کې مسئله واضحه کړئ!

جواب: د واده په وخت کې ښځه پېغله وه؛ نو د عدالت په ذریعه نامرد خاوند ته د یو کال مهلت د علاج په غرض ورکول شي، یو کال وروسته که خاوند په کوروالي قدرت بیامومي؛ نو خپله ښځه دې وساتي او که په یو کال کې هم قدرت ونه مومي؛ نو په عدالت نکاح ختمولی شي، د عدالت جدايي به طلاق بائن ګڼلی شي او په ښځه به عدت لازم وي او سړي باندې به مهر پوره اداکول لازم وي.[2]

.....بقیه د تیرمخ] زوجاً غیره......الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۴۷۳) ایضاً: لو اقر بالطلاق کاذباً او هازلاً وقع قضاء. (ایضاً: تتارخانیة، فصل فیما یرجع الی صریح الطلاق/ ۳/ ۲۶۲/ طبع رشیدیه کوئته)۔

[1] والمراة کالقاضی اذا سمعته او اخبرها عدل لا یحل لها تمکینه. (شامی/ ۳/ ۲۵۱) ایضاً: واذا شهد عند المراة شاهدان عدلان ان زوجها طلقها ثلاثا وهو یجحد ذلک......لم یسعها ان تقوم معه وان تدعه یقربها فان حلف الزوج علی ذالک.....الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۴۷۵/ طبع رشیدیه کوئته)۔

[2] اذا رفعت المراة زوجها الی القاضی وادعت انه عنین وطلبت الفرقة.........[بقیه حاشیه په راروانه صفحه

سوال: يو هلک پيدايشي نامرد دی چې تصديق يې ډاکټر او هلک خپله هم کوي او درملنه يې کړې ده؛ طبيب ورته ځواب ورکړی دی چې دا هلک پيدايشي صحيح نه دی: نو څکه دده علاج نه کيږي او ښځې عدالت کې په خپل خاوند باندې د تنسيخ نکاح دعوه وکړه او حاکم هم د ښځې په حق کې فيصله ورکړه چې دا ښځه بغير د خپل خاوند طلاق اخيستلو کوم بل ځای نکاح کولی شي، حال دا چې د خاوند نه يې بار بار د طلاق اصرار کړی دی ليکن هغه په ضد کې دی او طلاق نه ورکوي، ددې ټولو صورتونو باوجود شريعت محمدي ﷺ څه حکم کوي؟

جواب: کله چې هلک پيدايشي نامرد دی او دده تصديق شوی دی چې دده علاج نه کيږي؛ نو په هلک باندې لازم دي چې هغه ښځې ته طلاق ورکړي[1] او که چېرته هغه طلاق نه ورکوي؛ نو عدالت دي ددې دواړو په منځ کې د جدا والي پرېکړه وکړي، د عدالت دا فيصله به د طلاقو په حکم کې وي، لهذا نجلۍ دويم ځای کې (د عدت نه پس) نکاح کولی شي.[2]

عدت په چا واجبيږي؟

سوال: زمونږ د ښځو غلطه عقيده ده، که د چا لور مړه شي؛ نو ددې نجلۍ مور عدت تېروي، خواښې او خسر وفات شي، که چېرته د هغوی انګورياني زياتي وي؛ نو هغوی ټول عدت او نقاب کوي، زما په ذهن کې دا خبره نه راځي چې عدت صرف په دې باندې فرض دی چې د چا خاوند وفات شوی وي که نه په لور باندې هم، د خواښې او خسر او د کوم رشته دار په وفات عدت فرض دی، دا ټولې چارې تر کومه پورې صحيح دي؟

جواب: عدت د هغې ښځې په ذمه دی چې د کومې ښځې خاوند وفات شوی وي[3]، ددې سره نورې ښځې په عدت کې کېناستل فضول حرکت دی، البته د نامحرمو نه پرده او نقاب کول د عدت نه بغير هم په هره ښځه باندې لازم دی.[4]

...بقيه د تيرمخ] يؤجل سنة، كذا فى الكافى. (عالمگيرى/ ١/ ٥٢٢) ايضاً: ان اختارت الفرقة امرالقاضى ان يطلقها طلقة بائنة فان ابى فرق بينهما، هكذا ذكر محمد رحمه الله تعالى فى الاصل، كذا فى التبيين، والفرقة تطليقة بائنة، كذا فى الكافى، ولها المهر كاملاً وعليها العدة بالاجماع ان كان الزوج قد خلا بها وان لم يخل بها فلا عدة عليها ولها نصف المهر ان كان مسمى، كذا فى البدائع. (عالمگيرى/ ١/ ٥٢٤) تفصيل دپاره اوګورئ: الحيلة الناجزة ص٤٣، طبع دارالاشاعت كراچى)۔

[1] ويجب لوفات الامساك بالمعروف كما لو كان خصياً او مجبوباً او عنيناً......الخ. (شامى/ ٣/ ٢٢٩)۔

[2] تيره شوې حاشيه (اذا رفعت المراة زوجها الى القاضى وادعت انه عنين...الخ)۔

[3] لقوله تعالي: والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشراً. (البقرة: ٢٣٤)۔

[4] كما في القرآن: يايها النبي قل لازوٰجک وبناتک ونسآء المؤمنين يدنين عليهن من جلابيبهن.(الاحزاب: ٥٩)

د عدت ضروري حکمونه

سوال: په شریعت کې ښځه باندې عدت تېرول څنګه دي؟ ډېري بوډۍ ګانې وايي چې د کومې ښځې خاوند مړ شي هغه ښځه په عدت کې دننه په سر باندې تیل نه شي لګولی. که څومره يې په سر درد وي او درې واړه کپړې ښځې ته سپینې پکار دي، په لاسونو کې بنګړي اچول نه دي پکار وغیره، تاسو ته ګزارش دی په شریعت کې چې څنګه ښځې ته د عدت تېرولو حکم شوی دی ددې مطابق جواب راکولو سره د شکرېې موقع راکړئ!

جواب: د عدت ضروري احکام دا دي:

۱: د خاوند د وفات عدت څلور میاشتې او لس ورځې دي[۱]، که چېرته د خاوند وفات د میاشت په لومړي تاریخ وي؛ نو څلور قمري میاشتې او دې باندې لس ورځې د پاسه عدت دي تیر کړي، خواه که میاشتې د یو کم دېرشو وي او که د دېرشو او که د لومړني تاریخ نه علاوه په بل تاریخ وفات وي؛ نو یو سل دېرش ورځې دې پوره کړي.[۲]

۲: د عدت تېرولو لپاره په کور کې په کوم خاص ځای کې کېناستل ضروري نه دي، په کور کې چې کوم ځای اوسیږي هغې ته اجازه ده.[۳]

۳: په عدت کې دې ته سنګار کول، بنګړي اچول، کالي اچول، عطر لګول، رانجه اچول، پان خوړلو باندې خوله سره کول، مستي کول (هغه شی چې ښځه یې د سنګار لپاره استعمالوي) په سر تېل لګول، نکریزې لګول، ریشمي رنګینې او ګلونو والا ښې کپړې اچول ناجائز دي، داسې معمولي کپړې اغوستل چې په هغې کې زینت نه وي.[۴]

۴: سر وینځل او لامبل په عدت کې جائز دي او که په سر درد وي؛ نو تېل لګول هم جائز دي، د ضرروت په وخت د غټو غاښونو ږمنزې باندې ږمنزول هم جائز دي، د علاج په طور رانجه لګول هم جائز دي، مګر د شپې به یې لګوي د ورځې به یې پاکوي.[۵]

---

[۱] والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشراً (البقرة: ۲۳٤) ايضاً: واذا مات الرجل عن امرأته الحرة فعدتها اربعة اشهر وعشرة وهٰذه العدة لاتجب الا في نكاح صحيح سواءً دخل بها و لم يدخل. (الجوهرة النيرة/ كتاب العدة/ ۲/ ۱٥٤/ طبع حقانيه)۔

[۲] والعدة للموت اربعة اشهر بالأهلة ولو في الغرة كما مر وعشر من الايام بشرط بقاء النكاح صحيحاً الي الموت مطلقاً. (الدرالمختار/ مطلب في عدة الموت/ ۳/ ٥۱۰/ طبع ايچ ايم سعيد/ كراچى)۔

[۳] للمعتدة ان تخرج من بيتها الي صحن الدار تبيت في اي منزل شائت......الخ.(عالمگيرى/ ۱/ ٥۳٥)۔

[٤] وعلي المبتوتة والمتوفي عنها زوجها اذا كانت بالغة مسلمة الحداد، والحداد ان تترك الطيب والزينة والكحل والدهن المطيب وغيرا لمطيب......الخ. (هداية/ ۲/ ٤۲۷/ طبع مكتبه شركت علميه ملتان، ايضاً: الجوهرة النيرة/ ۲/ ۱٥۸/ طبع حقانيه/ ايضاً: بدائع الصنائع: ۳/ ۲۰۸/ طبع ايچ ايم سعيد كراچى)۔

[٥] وانما يلزمها الاجتناب فی حالة الاختيار، اما فی حالة الاضطرار فلا باس بها...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

۵ د عدت په دوران کې د کور نه بهر وتل ناجائز دي[۱]، البته که چېرته هغه دومره غريبه وي چې دې سره د ګزارې لپاره خرچې نشته؛ نو په پردې سره د مزدورۍ لپاره تلی شي. ليکن شپه په خپل کور کې تېروي او په ورځ کې چې څنګه د کار نه فارغه شي؛ نو سمدستي به راځي، بغير د ضرورت نه بهر اوسېدل ناجائز دي[۲].

۶ هم دغه راز که بيماره شي؛ نو د علاج د مجبورۍ نه حکيم، ډاکټر ته تلل هم جائز دي[۳].

د وفات عدت

سوال: زمونږ په محله کې د يوې ښځې خاوند مړ شو، کله چې د هغه جنازه لاړه؛ نو د محلې ښځو يې د کور د دروازې نه وويسته او دا يې وويل چې کومه ښځه په ژړا د کور نه وويستل شي هغه عدت نه تېروي، تاسو د قرآن او سنتو په رڼا کې ووايئ چې دا خبره تر کومه حده پورې صحيح ده؟

جواب: ددې ښځو دا خبره بالکل غلطه ده، په ښځو باندې د وفات عدت لازم دی[۴].

د رخصتۍ نه مخکې د کونډې عدت

سوال: ديوې نجلۍ نکاح وشوه ليکن تر اوسه پورې رخصتي نه وه شوې چې د هغې خاوند په يوه پېښه کې مړ شو، آيا اوس به دا ښځه عدت تېروي او که نه؟ مهر به ورته ملاوېږي او که نه؟ که چېرته ملاوېږي نو څومره به ورته ملاوېږي؟

جواب: که چېرته د رخصتۍ نه مخکې خاوند وفات شي بيا هم د نجلۍ په ذمه عدت وفات څلور مياشتې او لس ورځې لازم دی[۵]، هغه د ټول مهر مستحقه ده چې د مرحوم په ترکه کې به

...بقيه د تېرمخ] ان اشتكت رأسها او عينها فصبت عليها الدهن او اكتحلت لاجل المعالجة فلا بأس به ولكن لا قصد الزينة ان امتشطت بالطرف الذى اسنانه متفرجة لا باس به......الخ. (عالمگيرى/ ١/ ٥٣٣/ طبع رشيديه/ كوئته)۔

[١] وتعتدان معتدة الطلاق وموت فى بيت وجبت فيه ولاتخرجان منه. (الدرالمختار مع ردالمحتار/ ٤/ ٥٣٦)۔

[٢] ومعتدة موت تخرج فى الجديدين وتبيت اكثر الليل فى منزلها لان نفقتها عليها تحتاج للخروج حتى لو كان عندها كفايتها صارت كالمطلقة فلا يحل لها الخروج. (شامى/ ٣/ ٥٣٦/ طبع ايچ ايم سعيد/ كراچى)۔

[٣] واما الخروج للضرورة فلافرق فيه بينهما كما نصوعليه فيما يأتى فالمرادبه هنا غير الضرورة(شامى/٣/٥٣٦)

[٤] واذا مات الرجل عن امرأته الحرة فعدتها اربعة اشهر وعشرة وهذه العدة لاتجب الا فى نكاح صحيح سواء دخل بها و لم يدخل. (الجوهرة النيرة/ كتاب العدة/ ٢/ ١٥٤/ طبع حقانيه/ ملتان) ايضاً: والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشراً. (البقرة: ٢٣٤)۔

[٥] عدة الحرة فى الوفاة اربعة اشهر وعشرة ايام سواء كانت مدخولاً بها او لا.......هذه العدة لا تجب الا فى نكاح صحيح. (عالمگيرى/ ١/ ٥٢٩/ طبع رشيديه/ كوئته)۔

ادا کولی شي او هغه د خاوند په ترکه کې د کونډې د برخې برخه هم لري.[1]

د حاملې عدت

سوال: زما لور ته زما ځوم په غوسه شو، زما په کور کې یې زما په شتون کې طلاق ورکړ، ځکه چې هغه زما د لور ساتلو لپاره تیار نه ؤ، یو مولوي صاحب نه مي پوښتنه وکړه؛ نو هغوی راته وویل چې په حامله باندې طلاق نه وي او کله چې طلاق نه کیږي؛ نو عدت هم لازم نه دی، حال دا چې زما ځوم اصرار کوي چې طلاق کیږي او عدت لازم دی دا په عدت کې وساتئ تر څو پورې چې وضع د حمل نه وي شوی، آیا طلاق واقع شو او عدت لازم دی او که نه؟

جواب: د حمل په حالت کې طلاق واقع کیږي[2] او د حاملې عدت وضع حمل دی، کله چې بچی پیدا شي؛ نو عدت ختمیږي[3]، که چېرته ستا ځوم یو یا دوه طلاق رجعي ورکړی وي؛ نو عدت کې دننه رجوع کولی شي.[4]

د عدت نه پس د فریقینو په رضا دوباره نکاح کیږي،[5] که چېرته یې درې طلاقه ورکړی وي؛ نو رجوع نه شي کولی ښځه د همېش لپاره حرامه شوه.[6]

د پنځوس کالو ښځې عدت به څومره وخت وي؟

سوال: کونډه ښځه چې د هغې عمر د پنځوسو کالو نه کم وي او بغیر د حمل نه به ددې د عدت موده څومره وي او هغه په کور کې معمولي کار مثلاً جارو وهل یا ډوډۍ پخول وغیره کولی شي یا نه؟

جواب: د خاوند د وفات عدت د حاملې لپاره وضع حمل دی[7]، او کومه ښځه چې حامله نه وي د هغې عدت څلور میاشتې او لس ورځې دي خواه که بوډۍ وي یا ځوانه یا نابالغه[8]، د عدت په دوران کې د کور کار کولو هیڅ منع نشته.

---

[1] واما احکامه....ووجوب المهر والنفقة.......والارث من الجانبين. (عالمگیری/ ۱/ ۲۷۰)۔

[2] اوطلاق الحامل يجوز عقيب الجماع. (هداية/ ۲/ ۳۵۶/ طبع مکتبه شرکت علمیه ملتان). وحل طلاقهن اى الآيسة والصغيرة والحامل. (درمختار/ ۳/ ۲۳۲/ طبع ایچ ایم سعید/ کراچی)۔

[3] اواولت الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن. (الطلاق: ٤)۔

[4] اذا طلق الرجل امرأته تطليقة رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها فى عدتها. (عالمگیری/ ۱/ ٤۷۰)۔

[5] او اذا كان الطلاق بائناً.......فله ان يتزوجها........الخ. (هداية/ ۲/ ۳۹۹/ طبع شرکت علمیه ملتان)۔

[6] ان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرة فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ثم يطلقها او يموت عنها......الخ. (عالمگیری/ ۱/ ٤۷۳/ طبع رشیدیه کولته)۔

[7] اواولت الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن. (الطلاق: ٤)۔

[8] اوالّٰئى يئسن من المحيض من نسائكم ان ارتبتم فعدتهن ثلثة اشهر والّٰئى لم يحضن. (الطلاق: ٤)۔

آیا د شهید د ښځې عدت هم وي؟

سوال: الله تعالی ته خوښ نه دي چې شهید ته مړی وویل شي، ځکه چې هغه ژوندی دی، لیکن مونږ ته د هغه د ژوند درک نه کیږي، مقصد دا چې څنګه یوه ښځه د خپل خاوند د مرګ نه پس عدت تیروي آیا د شهید ښځې ته هم عدت تېرول ضروري دي؟

جواب: د شهید د ښځې په ذمه هم عدت لازم دی[۱]، او د عدت نه پس دویم ځای کې عقد هم کولی شي، د قرآن مجید د آیت په صحیح مطلب تاسو نه یې پوه شوئ، ځکه چې کوم ځای یې دا فرمایلي دي چې شهیدانو ته مړي مه وایئ هلته یې دا هم فرمایلي چې هغوی خو ژوندي دي مګر تاسو ته د هغوی د ژوند درک نه کیږي، [۲] ددې نه معلومه شوه چې د هغوی د ژوند نه زمونږ د دنیا ژوند مراد نه دی، بلکې داسې ژوند مراد دی چې زمونږ د حواس او شعور نه پورته دی؛ نو ځکه د هغوی جنازه کیږي، د هغوی میراث وېشل کیږي، د هغوی په بیبیانو باندې عدت لازم دی او د عدت نه پس د هغوی دویمه نکاح هم جائز ده.

د رخصتی نه مخکې د طلاق عدت نشته

سوال: زما موریلار زما نکاح په یو ځای کې وکړه، تر اوسه پورې رخصتي نه وه شوې چې ما هغې ته طلاق ورکړ او طلاق ورکولو نه پس مې ورته وویل چې دا ښځه زما نه آزاده ده، زما په دې باندې هیڅ دعوه نشته، آیا هغه ښځه دویم ځای نکاح کولی شي؟ ایا عدت تېرول پرې لازم دي؟

جواب: د رخصتی نه وړاندې یې چې هر کله طلاق ورکړی دی؛ نو ستا ښځې ته طلاق بائن واقع شو او په دې صورت کې په ښځه باندې عدت تېرول نشته، [۳] لهذا د طلاق نه وروسته سمدستي د نجلۍ نکاح د کوم بل سړي سره وکړئ!

که چېرته د طلاق د عدت په دوران کې خاوند وفات شي؛ نو څومره عدت به تېروي؟

سوال: . که چېرته خاوند ښځې ته طلاق ورکړي او د ښځې د عدت په دوران کې خاوند وفات شي؛ نو ښځه د طلاق د عدت ورځې تیرې کړي که د وفات د عدت ورځې تیرې کړي؟

جواب: که چېرته ښځې د طلاق عدت تیرولو چې خاوند وفات شو؛ نو ددې درې صورتونه دي او د دریو واړو حکم جدا جدا دی:

---

[۱] اوالذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشراً. (البقرة: ۲۳۴)۔

[۲] اولا تقولوا لمن يقتل فى سبيل الله اموات بل احياء ولكن لا تشعرون. (البقرة: ۱۵۴)۔

[۳] اربع من النسآء لا عدة عليهن: المطلقة قبل الدخول.....الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۵۲۶)۔

١: يو صورت دا دی چې ښځه حامله وي، د هغې عدت هم هغه وضع د حمل دی. د ماشوم په پیدایش به ددې عدت ختم شي، خواه د طلاق ورکونکي د وفات څه لمحې وروسته ماشوم پیدا شي د ښځې عدت ختم شو.[١]

٢: دويم صورت دا دی چې ښځه حامله نه وي او خاوند رجعي طلاق ورکړي او د عدت ختمېدو نه مخکې هغه وفات شي؛ نو په دې صورت کې به د طلاق عدت کالعدم ګڼل کيږي او ښځه به له سره د وفات عدت تېروي، يعنې څلور مياشتې او لس ورځې.[٢]

٣: دريم صورت دا دی چې ښځه حامله نه وي او خاوند بائن طلاق ورکړی وي او بيا د عدت ختمېدو وړاندې وفات شو، په دې صورت کې به دا ګورو چې د طلاق عدت زيات اوږد دی که د مرګ؟ په دې دواړو کې چې کوم زيات وي هغه به د هغې په ذمه لازم وي، يا داسې ووايئ چې ښځه به په دې صورت کې د طلاق او د وفات دواړو عدت په يو وخت کې تېروي، په دې کې که چېرته يو پوره شي او د دويم څه ورځې باقي پاتې وي؛ نو ددې باقي ورځو عدت هم پوره کوي.[٣]

ايا بې اسرې ښځه د عدت تېرولو بغير نکاح کولی شي؟

سوال: يوه ښځه چې د شپږو مياشتو راهيسې ناروغه وه او د شپږو مياشتو په موده کې هغه خپل خاوند ته نزدې نه ده تللې، ددې مودې نه پس د هغې خاوند وفات شو او ددې ښځې پنځه بچي دي، چې د هغوی د تربيه کولو کې څوک نشته، بالکل بې اسرې دي؛ نو ايا په دې صورت کې هغه ښځه بغير د عدت تېرولو دويمه نکاح کولی شي يا نه؟ حال دا چې بغير د نکاح نه د هغوی د خرچو برداشتولو بل هيڅ صورت په نظر نه راځي.

جواب: څلور مياشتې او لس ورځې د وفات عدت شرعاً فرض دی[۴]، په دې کې صرف نه دا چې ښځه نکاح نه شي کولی بلکې د نکاح کولو خبره هم حرامه ده[۵]، او که هغه په رښتيا

---

[١] وليس للمعتدة بالحمل مدة سواء ولدت بعد الطلاق او الموت بيوم او اقل، كذا في الجوهرة النيرة. (عالمگيری/ ١/ ٥٢٨/ طبع رشيديه كوئټه)۔

[٢] واذا طلق امرأته ثم مات فان كان الطلاق رجعياً انتقلت عدتها الى الوفاة سواء طلقها في حالة المرض او الصحة وانهدمت عدة الطلاق.....الخ. (عالمگيری/ ١/ ٥٣٠/ طبع رشيديه كوئټه)۔

[٣] وان كان بائناً او ثلاثاً فان لم ترث بان طلقها في حالة الصحة لا تنتقل عدتها وان ورثت بان طلقها في حالة المرض ثم مات قبل ان تنقضي العدة فورثت اعتدت باربعة اشهر وعشرة ايام فيها ثلاث حيض حتى انها لو لم توف المدة الاربعة الاشهر والعشر ثلاث حيض تكمل بعد ذلك وهذا قول ابي حنيفة ومحمد رحمهما الله تعالى، كذا في البدائع. (عالمگيری/ ١/ ٥٣٠/ طبع رشيديه كوئټه/ شامی/ ٣/ ٥١٣/ طبع ايچ ايم سعيد/ كراچی)۔

[۴] والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشراً. (البقرة: ٢٣٤)۔

[۵] تحرم خطبتها......وصح التعريض وفي الشامية هٰذا كله في المبتوتة والمتوفى عنها زوجها، اما المطلقة الرجعية فلا يجوز التصريح ولا التلويح لان نكاح الاول قائم. (شامی/ ٣/ ٥٣٤)۔

داسې غريبه وي؛ نو په حکومت او مسلمانو فرض دي چې د عدت د مودې پوره کولو پورې دې کفالت وکړي، يا هغه ښځه خپله تر دومره وخته پورې مزدوري وکړي او خپل نس وساتي.

آيا ځلورو پنځو کالو نه د خاوند نه جدا اوسېدلو والا ښځې باندې عدت واجب نشته؟

سوال: زيد يوې ښځې ته طلاق ورکولو کې امداد وکړ او دويمه ورځ يې د هغې سره نکاح وکړه، د زيد وينا ده چې ښځه تر ځلورو- پنځو کالو راهيسې په دې ښارکې د خپل خاوند نه لرې اوسېده، عدت خو په هغه ښځه باندې فرض دی چې د خاوند سره اوسيږي.

جواب: د زيد دا دعوه غلطه ده چې په دې ښځه باندې عدت نشته، د طلاق نه پس عدت ضروري دی، خواه که ښځه د خاوند سره اوسيږي که د خاوند نه جدا اوسيږي[۱]، البته کومې نجلۍ ته چې د رخصتۍ نه مخکې طلاق ملاو شي په هغې عدت نشته[۲]، بهر حال زيد ته د خپل جهالت نه توبه ويستل پکار ده او په عدت کې دننه چې ده کومه نکاح کړې ده هغه کالعدم ده، د عدت نه پس به دوباره نکاح کوي. [۳]

په نابالغې نجلۍ هم عدت شته

سوال: زما وړه خور چې اوس نابالغه ده، مونږ ددې نکاح په يو ښه ځای کې وکړه چې د نجلۍ نکاح څومره زر وشي ښه ده، ليکن الله داسې وکړه چې تر اوسه پورې د نکاح يوه مياشت شوې وه چې هلک کوم دښمن ووژلو، مونږ د نجلۍ په بالغېدلو باندې رخصتي کړې وه اوس اصل مسئله دا ده: آيا د نابالغې نجلۍ چې د هغې رخصتي نه وي شوې عدت کول ضروري دي؟

جواب: د وفات عدت د نابالغې نجلۍ په ذمه هم لازم دی. [۴]

۱] والمطلقٰت يتربصن بانفسهن ثلاثة قروء. (البقرة: ۲۲۸)_

۲] اربع من النسآء لا عدة عليهن: المطلقة قبل الدخول.....الخ. (عالمگيری/ ۱/ ۵۲۶)_

۳] ولا تعزموا عقدة النكاح حتى يبلغ الكتٰب اجله. (البقرة: ۲۳۵) ايضاً: اما نكاح منكوحة الغير ومعتدة.....لم يقل احد بجوازه فلم ينعقد اصلاً. (شامی/ ۳/ ۱۳۱)_

۴] والعدة للموت اربعة اشهر بالأهلة ولو فى الغرة كما مر وعشر من الايام بشرط بقاء النكاح صحيحاً الى الموت مطلقاً وطئت اولا ولو صغيرة.....الخ. (شامی/ ۳/ ۵۱۰) ايضاً: عدة الحرة فى الوفاة اربعة اشهر وعشرة ايام سواء كانت مدخولاً بها اولا..... صغيرة او كبيرة.....الخ. (عالمگيری/ ۱/ ۵۲۹)_

که چېرته ښځه د درې طلاقو نه پس هم خپل ځان سره ساتي؛ نو د عدت شرعي حکم

سوال: يو سړي خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړې، ددېنه پس يې ښځه د خپل ځان سره ايساره کړې او تر دوه کالو پورې يو ځای اوسېدل، د خلکو په ملامتيا هغوی د پاک ژوند تېرولو ته تيار دي، ليکن پوښتنه دا ده چې د ښځې عدت به دې دوه کالو کې پوره شو او که نه؟ يعنې اوس هغه د دويم سړي سره نکاح کولی شي؟

جواب: د ښځې عدت خو تېر شوی دی، ځکه چې هغوی دواړو د ښځې خاوند تعلق ختم کړی نه دی، د دواړو جدايي اختيارول لاژم دی او د جدايي نه پس په ښځه باندې به له سره عدت تېرول ضروري وي[١]، او کله چې عدت پوره شي؛ نو بيا د کوم بل سړي سره نکاح کولی شي. د نکاح نه پس دې د دويم سړي سره کوروالی وکړي، د کوروالي نه پس دويم خاوند خپله طلاق ورکړي. يا مړ شي او ددې عدت هم تېر شي؛ نو بيا د لومړي خاوند سره نکاح کولی شي. ددې نه پرته د لومړي خاوند سره د پاک ژوند تيرولو هيڅ طريقه نشته.[٢]

کونډه به د مرحوم په کور کې عدت تېروي

سوال: نجلۍ د درې مياشتو حامله ده، په داسې حال کې چې عدت هم نجلۍ د مرحوم په کور کې نه دی تېر کړی بلکې په دريمه ورځ لاړه، د مهر روپۍ هم نجلۍ زما د ورور د مرګ نه پس معاف کړې وې او اوس که چېرته هغه دا وواييي چې مونږ به دا هم اخلو؛ نو په دې صورت کې مونږ ته څه کول پکار دي؟ د قرآن او سنت په رڼا کې ځواب راکړه!

جواب: د مرحوم ښځې ته د مرحوم په کور کې عدت تيرول لاژم دي او د عدت نه مخکې د کور نه وتل سخته ګناه ده، د حاملې عدت وضع حمل دی، مهر که چېرته هغې په خوشحالی معاف کړی وي؛ نو د هغې دوباره غوښتنه کول ناجائز دي.[٣]

---

[١] واذا وطئت المعتدة بشبهة ولو من المطلق وجبت عدة اخريٰ لتجدد السبب......الخ. قوله بشبهة....... وذلک کالموطوء ة للزوج فی العدة بعد الثلاث بنکاح......الخ. (شامی/ ٣/ ٥١٨/ مطلب فی المعتدة بشبهة)

[٢] وان کان الطلاق ثلاثاً فی الحرة وثنتين فی الامة لم تحل له حتی تنکح زوجاً غيره نکاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (عالمگيری/ ١/ ٤٧٣)۔

[٣] علی المعتدة ان تعتد فی المنزل الذی يضاف اليها بالسکنی حال وقوع الفرقة والموت، کذا فی الکاف. (عالمگيری/ ١/ ٥٣٥، ايضاً: اللباب فی شرح الکتاب/ ٢/ ٢٠٥)۔

د زناکارۍ عدت نه وي

سوال: يو سړی او ښځه د ډيرې مودې راهيسې په حرامو کې اخته وو، خلکو ته معلومه شوه؛ نو هغوی دواړو د دوو سړو په موجودګۍ کې نکاح وکړه، د عدت د وقفې هيڅ خيال يې ونه ساتلو، آيا دا درست دي او که نه؟

جواب: نکاح صحيح ده، د زناکارۍ عدت نه وي.[1]

د عدت په دوران کې د ښځې بنګړي وباسل

سوال: که کوم واده کړی سړی وفات شي؛ نو د هغه د ښځې د لاسونو نه بنګړي ويستل کيږي، يا ماتول کيږي، آيا د اسلامي اصولو مطابق دا ترکومه پورې صحيح دي؟ په حديث کې د دې خبرې څه ذکر شته او که نه؟

جواب: د خاوند د وفات نه پس په ښځه باندې څلور مياشتې او لس ورځې عدت لازم دی[2] او د عدت په دوران کې په دې باندې زينت او ښايست منع دی[3]؛ نو ځکه کالي او بنګړي ويستل پکار دي، البته که چېرته د بنګړو ويستل ممکن وي؛ نو د هغې ماتول غلط دي.

د عدت په دوران کې د ظلم نه بچ کېدلو لپاره ښځه دويم ځای تلی شي

سوال: ديوې ځوانې ښځې خاوند وفات شو، تقريباً يوه جمعه تېره شوه، دغه ښځې د خپل مرحوم خاوند په کور کې د وفات عدت تيروي، ليکن د خاوند د خاندان ځينې خلک دا غوښتنه کوي چې د دې کونډې نکاح د فلاني سره وکړئ! په دې وجه ښځې ته زور ورکوي، په دې صورت کې هغه د خپل مور- پلار کور ته تلی شي؟

جواب: د عدت په ورځو کې د ښځې سره د نکاح هره خبره حرامه ده[4]، ښځې ته د دې خبرې ډيره سخته وېره او خطره وي؛ نو د مور- پلار کور ته تلی شي.[5]

---

[1] جاز نكاح من رآها تزنى وله وطؤها بلا استبراء......الخ. (الدرالمختار مع الرد/ ٣/ ٥٠) ايضاً: هى تربص يلزم المرأة.......عند زوال النكاح فلا عدة لزنا. وفى الشامية: بل يجوز تزوج المزنى بها وان كانت حاملاً......الخ. (شامى/ ٣/ ٥٠٣/ باب العدة)_

[2] والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشراً. (البقرة: ٢٣٤)_

[3] وعلى المبتوتة والمتوفى عنها زوجها اذا كانت بالغة مسلمة الحداد، والحداد ان تترک الطيب والزينة والكحل والدهن والمطيب وغير المطيب......الخ. (هداية/ ٢/ ٤٢٧)_

[4] والمعتدة تحرم خطبتها وصح التعريض لو معتدة الوفاة....الخ. وفى الشامية: وهٰذا كله فى المبتوتة والمتوفى عنها زوجها......الخ. (شامى/ ٣/ ٥٣٤)_

[5] وتعتدان اى معتدة طلاق وموت فى بيت وجبت فيه ولا يخرجان منه الا ان تخرج او ينهدم المنزل او تخاف او تلف مالها او لا تجد كراء البيت ونحو ذٰلک من الضرورات فتخرج لاقرب موضع اليه..الخ.(شامى/ ٣/٥٣٦)

آیا د عدت په دوران کې ښځه د ضروري کار لپاره عدالت ته تلی شي؟

سوال: یوه ښځه چې په عدت کې ده، عدالت کې غوښتل شوې. په ځینو ضروري سندونو باندې امضاء کول دي، همداراز عدالت کې ددې په حاضرۍ سره ددې او ددې د بچو مالي ګټه هم ده، په داسې صورت کې ددې لپاره شرعي حکم څه دی؟

جواب: ددې ضرورت لپاره عدالت ته تلی شي، ماښام دې کور ته واپس راشي. شپه په دغه کور تېرول ضروري دي.[۱]

د عدت په دوران کې وظیفه کول

سوال: که چېرته ښځې ته د عدت په موده کې ښه وظیفه پیدا شي؛ نو هغه شرعي طریقې سره وظیفه کولی شي او که نه؟

جواب: که چېرته د خرچ انتظام نه وي؛ نو مزدوري او وظیفه اجرا کول جائز دي او که د خرچ انتظام وي؛ نو وظیفه کول هم ناجائز دي.[۲]

آیا د عدت په دوران کې ښځه د نزدې رشته دار کور ته تلی شي؟

سوال: آیا کونډه د خپل رشته دار کور ته تلی شي، چې د هغې د کور او رشته دار د کور تر منځ یوازې یو دیوال وي او ښځه په عدت کې وي؟

جواب: کونډه د ضرورت په خاطر د ورځې د کوره بهر وتلی شي، مګر شپه به یې په خپل کور کې وي او د ورځې به هم د ډېر سخت ضرورت نه بغیر نه ځي.[۳]

د عدت نه تېرولو ګناه په چا ده؟

سوال: طلاق ورکولو نه پس یې ښځه د مور کور ته استولې وه، د طلاق نه پس هغې عدت تیر نه کړ او نه یې چاته ویلي ؤ چې طلاق شوی دی، د عدت نه تېرولو ګناه به چا باندې وي؟

جواب: د طلاق عدت د خاوند په کور کې د تیرولو حکم دی[۴]، ددې مودې ډوډۍ د خاوند په غاړه ده[۵]؛ نو ځکه دا د مور کور ته استول ناجائز ؤ، طلاق که چېرته رجعي وي؛ نو ښځه هم

---

[۱] المتوفى عنها زوجها تخرج نهاراً وبعض الليل ولا تبيت في غير منزلها. (عالمگیری/ ۱/ ۵۳۴)۔

[۲] قال في الفتح: والحق ان على المفتى ان ينظر في خصوص الوقائع، فان علم في واقعة عجز هذه المختلعة عن المعيشة ان لم تخرج افتاها بالحل، وان علم قدرتها افتاها بالحرمة....اه. واقره في النهر والشرنبلالية. (ردالمحتار/ ۳/ ۵۳۵)۔

[۳] المتوفى عنها زوجها تخرج نهاراً وبعض الليل ولا تبيت في غير منزلها، كذا في الهداية. (عالمگیری/ ۱/ ۵۳۴)

[۴] اوتعتدان اى معتدة طلاق وموت في بيت وجبت فيه ولا يخرجان منه الا......الخ. (شامی / ۳/ ۵۳۶)۔

[۵] اوتجب لمطلقة الرجعى والبائن والفرقة بلا معصية........النفقة...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

هغسې د خاوند په نکاح کې ده، ددې وجې نه دې ته پکار دي چې ښه زينت وکړي، ددې لپاره چې د خاوند زړه ورته مائل شي او هغه رجوع وکړي.[١]

بائن طلاق او د مرګ په عدت کې ښځې باندې غم کول واجب دي، نه به خوشبو لګوي، نه به ښې جامې اغونديي، نه به تېل لګوي، نه به رانجه اچوي، نه به بې مجبورۍ د خاوند له کوره وځي.[٢]

که چېرته ښځې ددې امورو پابندي ونه کړه؛ نو ګناه ګاره به وي او د عدت ورځې پوره کېدو سره عدت ختميږي، تاسو د طلاق نه پس ښځه د مور کور ته استولې وه؛ نو ځکه تاسو هم ګناه ګاره يئ! او که چېرته ښځې د عدت شرائط پوره نه کړه؛ نو هغه هم ګناه ګاره شوه.

❖ د طلاق بېلابيلې مسئلې ❖

ترخوپورې چې مېرنۍ مور سره د زوی زنا ثابته نه وي هغه د خاوند لپاره نه ده حرامه

سوال: زيد د خپلې مېرنۍ مور سره زنا وکړه، د زيد د تره ښځې دده تول حرکات وليدل؛ نو زيد د تره ښځې ته وويل چې ما معاف کړه، آينده به داسې نه کوم او ددې واقعې ذکر چاته ونه کړې، سهار شو د تره ښځې شور جوړ کړ او خبره مشهوره شوه، د محلې يو عالم ته لاړه او ټوله کيسه يې ورته بيان کړه، عالم د محلې د خلکو نه د حالاتو پوښتنه وکړه؛ نو معلومه شوه چې د دوی تعلقات د مور زوی په شان نه وو، عالم د محلې خلک جمع کړه او د زيد د د تره ښځې نه

...بقيه د تيرمخ] والسكنى ولكسرة ان طالت المدة. (الردالمحتار مع الدرالمختار/ ٣/ ٦٠٩/ باب النفقة، ايضاً: هداية/ ٢/ ٤٤٣/ طبع شركت علميه ملتان)۔

١]ولا يجب الحداد على الصغيرة والمجنونة الكبيرة.......والمطلقة طلاقاً رجعياً وهٰذا عندنا، كذا فى البدائع. (عالمگيرى/ ١/ ٥٣٤/ الباب الرابع عشر فى الحداد) ايضاً: ولم تؤمر المطلقة بذٰلك (اى الاحداد) لانها تحتاج الى ان تتزين فيرغب زوجها فيها ويكون ذٰلك معونة فى جمع ما افترق من شملها....الخ. (حجة الله البالغة، العدة/ ٢/ ١٤٢/ طبع ادارة الطباعة المنيرية/ بيروت)۔

٢]مسألة: (وجوب الاحداد على المتوفى عنها زوجها والمطلقة) قال: وعلى المعتدة المسلمة من الوفاة والطلاق اجتناب الزينة والطيب) وذالک لما روته ام حبيبة وام سلمة وغيرهما عن النبى صلى الله عليه وسلم انه قال: لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر ان تحد على ميت فوق ثلاث الا على زوجها، فانها تحد عليه اربعة اشهر وعشراً، فاوجب عليها الاحداد، والاحداد، الامتناع من الزينة والطيب. (شرح مختصر الطحاوى، للجصاص/ ٥/ ٢٤٤/ طبع بيروت)

يې شهادت وغوښت؛ خو د زيد د تره ښځې د شهادت نه انکار وکړ چې ماته معلومه نه ده، مولانا صاحب د احتياط په خاطر د عمرو (يعنې د زيد پلار) ته وويل چې ته خپله ښځه پرېږده، هغه پرېنښوده، آيا دا ښځه د عمرو لپاره جائزه ده يا نه؟ که چېرته جائزه وي: نو صحيح ده او که ناجائزه وي؛ نو د حلالېدو صورت يې څه دی؟

جواب: تر څو پورې چې شرعي شاهد موجود نه وي يا ددې ښځې خاوند يې ونه مني، تر هغه پورې د حرمت فتوی نه ورکول کيږي، د عمرو نکاح به هم هغسې باقي وي، په شکي خبرو سره شرعاً زنا نه ثابتيږي، هو! که چېرته دغه ياد سړي ته معلومه وي؛ نو دياتناً حرمت راځي او که په شرعي شاهدانو يا د خاوند په اقرار سره د زيد ميرنی مور سره زنا ثابته شي؛ نو بيا په عمرو باندې دده ښځه د همېش لپاره حراميږي، په دې صورت کې خاوند ته پکار دي چې ښځه پريږدي او د پرېښودلو غوره صورت يې دا دی چې ښځې ته په ژبه ووايي چې ما تاته طلاق درکړ او بيا دواړه جدا والی اختيار کړي، يا مسلمان حاکم د ښځې خاوند په منځ کې جدا والی راولي. [١]

د مطلقې ښځې بدل د هغې د اولاد نه اخيستل ګناه ده

سوال: کوم سړی خپلې لومړنی ښځې ته طلاق ورکړي او دويم واده وکړي او د لومړنی ښځې نه يې چې کوم اولاد وي د هغوی نه د لومړی ښځې انتقام اخلي، يعنې د هغوی د عاق کولو کوشش کوي، آيا داسې کړنه صحيح ده؟

جواب: د مطلقې ښځې انتقام د هغې د اولاد نه اخيستل او اولاد عاق کول دواړه ګناه ده او عاق کولو سره هم د هغې اولاد د ميراث څخه نه محروميږي. [٢]

که چېرته انګور په خسر د زنا دعوه وکړي؛ نو آيا حرمت راځي؟

سوال: که چېرته يوه انګور په خپل خسر د زنا دعوه وکړي، په ده باندې حرمت مصاهرت لازميږي او که نه؟

جواب: که چېرته خاوند ددې تصديق نه کوي؛ نو حرمت مصاهره نه ثابتيږي. [٣]

---

[١] وبحرمة المصاهرة لا يرتفع النكاح حتى لا يحل لها الزوج بآخر الا بعد المتاركة وانقضاء العدة. وفى الشامية: وعبارة الحاوى الا بعد تفريق القاضى اوبعدالمتاركة...الخ. (شامی/ ٣/ ٣٧/ فصل فى المحرمات/طبع سعيدكراچى)

[٢] عن انس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من قطع ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة. (الدر المنثور للسيوطی/ ٢/ ١٢٨/ بيروت)۔

[٣] رجل قبل امرأة ابيه بشهوة او قبل الأب امرأة ابنه بشهوة وهى مكرهة وانكر الزوج ان يكون بشهوة فالقول قول الزوج وان صدقه الزوج وقعت الفرقة ويجب المهر على الزوج.الخ. [بقيه حاشيه په راروانه صفحه

آيا زوى د پلار له طرفه مور ته طلاق وركولى شي؟

سوال: كه چېرته په كومه ښځه د زنا الزام وي او د هغې خاوند په دې هېواد كې نه وي او د زنا شاهد هم موجود وي؛ نو آيا دده زوى ته دا حق حاصل شته چې هغه خپلې مور ته د پلار له طرفه طلاق وركړي؟

جواب: هيڅوک د بل له طرفه طلاق نه شي وركولى. [١]

ايا "ستا ږيره د شيطان ږيره ده" ويونكي با ندې ښځه طلاقيږي؟

سوال: دوه سړي په خپل منځ كې په يوه ديني مسئله جنګ كوي او په هغې كې يو سړى دويم سړي ته د غوسې په حالت كې وايي چې ستا ږيره د شيطان ږيره ده او دا خبره دوه درې ځله تكراروي، دده ښځې ته به طلاق ملاويږي يا نه؟

جواب: ددې سړي دا وينا چې ستا ږيره د شيطان ږيره ده، شرعاً درسته نه ده او دا قول دده ناخوښ قول دى او د ږيرې اهانت دى؛ نو ځكه هغه سخت ګناه ګار شو، ده ته توبه او استغفار كول پكار دى او آينده لپاره د داسې الفاظو استعمالولو نه مكمل ځان ساتل پكار دي، البته دې لفظ سره كفر نه لازميږي او نه دده په ښځه باندې طلاق واقع كيږي، ځكه چې ددې سړي مقصد د ږيرې توهين نه دى.

د چا په پوښتنه خاوند وايي چې "ما طلاق وركړى دى" نو آيا طلاق واقع كيږي؟

سوال: زما خاوند به په هره خبره زه وېرولم او دا به يې راته ويل: چې زه به تاته طلاق دركړم او دويم واده به وكړم، دا جمله به هغه تقريباً يو لک ځل ويلې وي، هر وخت د هغه دغه تكيه كلام ؤ، ددې نه پس هغه زه د مور كورته واستولم او خلكو ته يې ويناوي كولې چې ما طلاق وركړى دى، معامله مې ختمه كړې ده، يو دوه ځايونو كې داسې هم وشو چې چا پوښتنه وكړه چې ته ځه غواړې؟ نو هغه وويل طلاق، هغه ما واپس نه غواړي او طلاق راكول غواړي، ليكن د هغه دا كوشش دى چې زه د طلاق مطالبه وكړم، ددې لپاره چې ماته مهر معاف كړي او د مهر ادا كولو نه بغير د هغه خواهش پوره شي.

...بقيه د تيرمخ] (عالمگيرى/ ١/٢٧٦/ طبع رشيديه) ايضاً: وان ادعت الشهوة......وانكرها الرجل فهو مصدق لاهى. (الدرالمختار، فصل فى المحرمات/ ٣/ ٣٧/ طبع سعيد)۔

[١] كما فى شرح التنوير: واهله زوج عاقل بالغ مستيقظ. وفى الشامية: احترز بالزوج عن سيد العبد ووالد الصغير. (شامى/ ٣/ ٢٣٠/ كتاب الطلاق/ طبع ايچ ايم سعيد)۔

جواب: که چېرته د چا په پوښتنه خاوند ووايي چې ما طلاق درکړ، ته په دې سره طلاق کيږي[1]، تاسو د خپل خاوند خلاف په عدالت کې دعوه وکړئ او د شهادتونو په ذريعه ثابته کړئ چې د فلانکي فلانکي په مخ کې ده د طلاق الفاظ ويلي. عدالت به د شهادتونو اورېدلو نه پس د طلاق فيصله وکړي او ستا مهر به هم درکړي.

د نکاح او د طلاق شرعي حکمونو ته د جهالت روايت ويونکي څه حکم دی؟

سوال: د اختر نه پس د سختې غوسې په حالت کې خاوند ماته په صفا- صفا الفاظو کې داسې وويل: زما له طرفه تاته طلاق، طلاق، طلاق، ته د نن نه زما د مور برابر يې. کله چې غوسه ختمه شوه: نو د غوسې په حالت کې يې وويل: طلاق نه واقع کيږي، د دې لپاره باقاعده درخواست ورکول وي؛ نو بيا طلاق واقع کيږي، ما د خپل يوه همسايه نه پوښتنه وکړه نو هغه وويل اوس خو تاته طلاق شوی دی، ليکن خاوند يې نه مني، ما ورته قرآن شريف او جنتي کالی وښود؛ نو هغه نعوذبالله بدې ردې شروع کړې چې دا خو د جهالت د وخت روايتونه دي، اوس خو تعليم يافته معاشره ده په دې باندې څوک عمل نه کوي، هسې خو زما په قرآن شريف او حديث باندې پوره پوره ايمان دی، ليکن دا سړی ما په زوره د ګناه په ژوند تېرولو مجبوره کوي، ليکن زه به انشاء الله د انجام د پروا نه بغير داسې نه کوم اګر که زما حالت هر ډول وي.

جواب: طلاق په غوسه کې ورکول کيږي، په خندا او خوشحالۍ کې طلاق څوک ورکوي؟ د غوسې په حالت کې طلاق واقع کيږي[2] او ژبې طلاق ورکولو سره هم طلاق واقع کيږي[3]، د دې سړي دا وينا چې دا خو د جهالت د وخت روايتونه دي د کفر کلمه ده[4]، دې سړي ته د خپل ايمان تازه کول پکار دي.[5]

---

[1] ولو قيل له طلقت امرأتک فقال: نعم او بلى بالهجاء طلقت، بحر. (الدرالمختار مع الرد المحتار/ ٣/ ٢٤٩، باب الصريح/ طبع ايچ ايم سعيد کمپنى)۔

[2] ويقع طلاق من غضب.......الخ. (شامى/٣ /٢٤٤/ طبع ايچ ايم سعيد) ايضاً: ورده ابن السيد فقال: لو كان كذٰلک لم يقع على احد طلاق، لأن احداً لا يطلق حتى يغضب. (بذل المجهود، كتاب الطلاق، باب فى الطلاق على الغيظ/ ٣/ ٢٧٦)۔

[3] وركنه لفظ مخصوص هو ما جعل دلالة على معنى الطلاق من صريح او كناية.....واوراد اللفظ ولو حكما ليدخل الكتابة المستبينة......الخ. (شامى/٣ / ٢٣٠/ كتاب الطلاق/ طبع ايچ ايم سعيد)۔

[4] رجل عرض عليه خصمه فتوى الأئمة فردها وقال: چه يار نامه فتوى اورده، قيل يكفر لانه رد حكم الشرع، وكذا لولم يقل شيئاً لكن القى الفتويٰ علي الارض وقال:اين چه شرع است،كفر(عالمگيرى ٢/ ٢٧٢/طبع رشيديه)

[5] ما يكون كفراً اتفاقاً يبطل العمل والنكاح. (شامى/ ٤/ ٢٤٧/ باب المرتد/ طبع ايچ ايم سعيد/كراچى)۔

تاسو دده لپاره بالکل حرام شوې یئ[1] دده نه جدا والی اختیار کړه!

❖ د بچو د تربیې حق ❖

د بچي سره د ملاوېدلو اجازت نه ورکول ظلم دی

سوال: زید خپلې ښځې ته طلاق ورکړ، د دوی یو بچی هم ده چې د هغې عمر تقریباً دوه کاله دی چې د خپلې مور سره د نیا په کور کې ده، زید خپلې مطلقې ته د عدت د ورځو خرچې هم ورکړې دي، همدا راز د بچې د تربیې او پالنې خرچې هم هغه ډېر ځله ورلېږلي دي، چې د ماشوم مور یې نه وصول کوي، زید د خپلې بچې سره ملاوېدل غواړي؛ خو د ماشوم مور او د ماشوم نیا ماشوم د خپل پلار سره ملاوېدو ته نه پرېږدي؛ نو په شریعت کې د دې لپاره څه حکم دی؟ آیا زید د خپل ماشوم سره ملاوېدی شي یا نه؟

جواب: پلار د خپل زوی سره چې کله غواړي ملاوېدی شي، هغه سره یې ماشوم ملاوېدو ته نه پرېښودل ظلم دی[2]، غالباً هغوی ته به دا خطره وي چې پلار ماشوم بونه ځي او د مور نه یې جدا نکړي، که چېرته داسې خطره وي؛ نو د دې خطرې تدارک پکار دی.

د بچو د پالنې حق

سوال: ما خپلې ښځې ته د خلاف شریعت کارونو له وجې طلاق ورکړی، الفاظ مې داسې ادا کړه، ما خپلې ښځې ته طلاق ورکړ دا جمله مې درې ځله تکرار کړې وه، آیا دا طلاق شوی دی؟ ماته د خپلې ښځې مهر په څو ورځو کې دننه ادا کول پکار دي؟ زما کم عمره زوی لور یو د یو نیم کال او یو د یو کال د هغې سره دی، هغه دا ماشومان تر څومره مودې پورې د خپل ځان سره اوسولی شي؟ آیا ماته به د بچو خرچې ورکول وي؟

جواب: ستا ښځه د نکاح نه ووتله، نکاح ماته شوه، ښځه حرامه شوه، اوس د دوباره رجوع یا د تجدید نکاح هیڅ صورت نشته[3]، مهر واجب دی زرترزره یې ادا کول پکار دي[4] بچو له

---

[1] وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرة وثنتين فى الأمة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره...الخ (عالمگیری/ ١/ ٤٧٣)

[2] واذا ارادت المطلقة ان تخرج بولدها من المصر فليس لها ذلك لما فيه من الاضرار بالاب......الخ. (هندية/ ٢/ ٤٣٦/ طبع شركت علميه ملتان، ايضاً: عالمگیری/ ١/ ٥٤٣/ فصل مكان الحضانة مكان الزوجين)۔

[3] وان كان الطلاق ثلاثاً فى الحرة وثنتين فى الامة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (عالمگیری/ ١/ ٤٧٣)_

[4] ويتأكد عند وطء او خلوة صحت من الزوج او موت احدهما......الخ. (الدرالمختار مع الرد/ ٣/ ١٠٢)۔

مور د خپل ځان سره د هغوی تر ځوانی پورې (یعنې نهو کالو پورې) ایسارولی شي [١]، البته که چېرته د مور اخلاقي حالت خراب وي یا هغه بچی په غیرمحارمو کې نکاح کوي؛ نو د هغې حق د پالنې به ساقط شي [٢]، د پالنې خرچه به په هر حال د پلار په ذمه وي. [٣]

بچی به تر اووه کالو پورې د مور سره وي

سوال: د طلاق په صورت کې د بچو د پرورش ذمه داري په چا ده؟

جواب: د طلاق نه پس به بچی تر اووه کلنۍ پورې د خپلې مور سره اوسیږي، د دېنه پس یې د بچي پلار اخیستلی شي [٤] او نجلۍ به تر پېغلتوب پورې د خپلې مور سره وي، د ځوانېدو نه پس یې پلار اخیستلی شي [٥]، د نکاح کولو اختیار پلار ته دی او که چېرته د فساد خطره وي؛ نو پلار بچي د نهو کالو نه پس اخیستلی شي. [٦]

❖ د ږوږۍ خرچه ❖

هغه ښځه چې بې وجې د مور پلار کره لاړه شي په خاوند یې خرچه نشته

سوال: زما ښځه د اوه میاشتو راهیسې د خپل مور پلار کور ته تللې او خفه ده، زه هره میاشت هغې او بچو ته خرچې استوم، زه دا سوچ کوم چې اخر تر څو پورې به زه هغې ته خرچې ته استوم، ځکه چې هغوی ته نه زما فکر شته او نه د نجلۍ مور او پلار دا فکر کوي چې خپله

---

١ او الام والجدة لام او لاب احق بها بالصغيرة حتى تحيض اى تبلغ فى ظاهر الرواية......وقدر بتسع وبه يفتى. وفى الشامية: قال فى البحر بعد نقل تصحيحه والحاصل ان الفتوىٰ على خلاف ظاهر الرواية. (ردالمحتار على الدرالمختار/ باب الحضانة/ ٣/ ٥٦٦، ٥٦٧)۔

٢ او الحضانة يسقط حقها بنكاح غير محرمه اى الصغير......لما فى القنية: لو تزوجت الام بآخر فامسكته ام الام فى بيت الاب فللأب اخذه. (درمختار / ٣/ ٥٦٥). ايضاً: وانما يبطل حق الحضانة لهؤلاء النسوة بالتزوج اذا تزوجن باجنبى......الخ. (فتاوىٰ عالمگيرى، كتاب الطلاق، الباب السادس عشر فى الحضانة/ ١/ ٥٤١)۔

٣] ونفقة اولاد الصغار على الاب لا يشاركه فى نفقة الزوجة لقوله تعالى: وعلى المولود له رزقهن، والمولود له الاب. (الهداية/ ٢/ ٤٤٤/ طبع ملتان)۔

٤ او الحاضنة اما او غيرها احق به اى بالغلام حتى يستغنى عن النساء وقدر بسبع وبه يفتى لانه الغالب. (الدرالمختار مع الرد/ ٣/ ٥٦٦)۔

٥ او الام والجدة لام او لاب احق بها بالصغيرة حتى تحيض اى تبلغ فى ظاهر الرواية......وغيرهما احق بها حتى تشتهى وقدر بتسع وبه يفتى......وعن محمد ان الحكم فى الام والجدة كذٰلك وبه يفتى لكثرة الفساد. (الدرالمختارمع الرد/ ٣/ ٥٦٧)۔

٦ اذا بلغت الجارية مبلغ النساء ان بكر ضمها الاب الى نفسه......الخ. (درمختار/ باب الحضانة/ ٣/ ٥٦٨)۔

لور خاوند ته راولیږي، پوښتنه دا ده چې آیا په ما باندې فرض دي چې هره میاشت به دوی ته خرچه استوم؟

جواب: ښځه د خاوند نه د خرچو او ډوډۍ خوړلو تر هغه پورې حقداره ده تر څو پورې چې هغه د خاوند په کور کې آباده وي، که چېرته هغه د خاوند د اجازې نه بغیر بې وجې د خپل مور په کور کې اوسیږي؛ نو هغه شرعاً نافرمانه (ناشزه) ګڼل کیږي او د ناشزې خرچې په خاوند نشته [۱]

د بچي خرچې

سوال: خاوند خپلې ښځې ته طلاق ورکړ، د ښځې په وینا زوی چې د طلاق په وخت کې د پنځو میاشتو ؤ. ښځې ته حواله شو، اوس چې کله ماشوم د شپږو کالو شو: نو خاوند وویل چې بچی ماته راکړه، په هغه باندې ښځې دوسیه وکړه یا خو به بچی زما سره وي یا دا چې ماته د شپږو کالو د ماشوم د پالنې خرچې راکړه، چې شل زره روپۍ دي، آیا د پلار په ذمه د تېرو شوو کلونو خرچې ورکول لازم دي؟ حال دا چې ښځې دویم واده هم کړی دی

جواب: د بچي خرچې په پلار دي، دده فرض دي چې د بچي خرچې پوره ادا کړي او که چېرته ده نه وي ادا کړي؛ نو د ماشوم مور یې د اخیستلو اجازه لري. [۲]

د مطلقې ښځې لپاره په عدت کې خوراک او اوسېدنه د چا په ذمه ده؟

سوال: مطلقه ښځه د ډوډۍ، خوراک، جوړې، مکان او علاج لپاره څومره روپۍ حق لري؟ آیا د پلار کورنۍ ددې قضیې تصفیه کولی شي؟

جواب: مطلقې ښځې ته د طلاق ورکونکي په کور کې عدت تېرول لازم دی [۳] او د عدت تر پوره کېدو پورې طلاق ورکونکی ددې د اوسېدو او نان نفقې حقدار دی [۴] او ددې د مقدار

---

[۱] لا نفقة لاحد عشر: مرتدة، ومقبلة ابنه وخارجة من بيته بغير حق وهى الناشزة حتى تعود. (الدرالمختار، باب النفقة/ ٣/ ٥٧٦/ طبع سعيد). وايضاً: وان نشزت فلا نفقة لها حتى تعود الى منزله.....الخ. (عالمگیری/ الباب السابع عشر فى النفقات/ ١/ ٥٤٥، ايضاً: البحرالرائق/ ٤/ ٢٠٣/ باب النفقة/ طبع بيروت)۔

[۲] ونفقة اولاد الصغار على الاب.......لقوله تعالى: وعلى المولود له رزقهن، والمولود له الاب......الخ. (هداية/ ٢/ ٤٤٤/ طبع ملتان).خوکه د پلار په رضا یا د قاضي په حکم باندې ئې خرچ کړې دې نو دمطالبې حق شته ګنې نشته،اوګورئ: كفاية المفتى ج٢، ص٤٢٥،طبع دارالاشاعت كراچى)

[۳] وتعتد ان اى معتدة طلاق وموت فى بيت وجبت فيه ولا يخرجان منه......الخ. وفى الشامية: هو ما يضاف اليها بالسكنى قبل الفرقة ولو غير بيت الزوج.......الخ. (الدرالمختار مع الرد/ ٣/ ٥٣٦/ مطلب الحق ان على المفتى ان ينظر فى خصوص الوقائع، فصل فى الحداد)۔

[۴] المعتدة عن الطلاق تستحق النفقة والسكنى كان الطلاق رجعياً او بائناً او ثلاثاً حاملاً كانت المرأة او لم تكن، كذا فى فتاوى قاضيخان. (عالمگیری/ ١/ ٥٥٧/ طبع رشيديه كوئته)۔

تعین د سړي د برداشت پورې اړه لري

طلاق ورکوونکی به مطلقې ته څه ورکوي او بچي به چا سره وي؟

سوال: د ښځې خاوند تر منځ په طلاق سره جدايي راغله. د هغوی یو بچی دی چې تقریباً د یو کال دی، هغه به د چا سره اوسیږي؟ د دې نه علاوه خاوند به ښځې ته څه ورکوي؟

جواب: یاد صورت کې په خاوند باندې پوره مهر ادا کول لازم دي[۱]. (که چېرته یې مخکې نه وي ادا کړی یا ورته ښځې نه وي معاف کړی) د دې نه علاوه مطلقې ته یوه جوړه جامې ورکول مستحب دي[۲] او د عدت په دوران کې د ډوډۍ خرچه هم په خاوند ده[۳]. د دې نه علاوه د خاوند په ذمه هیڅ شی نشته، بچی به تر اوه کالو پورې د خپلې مور سره اوسیږي. د اوه کالو نه پس پلار هغه اخیستی شي او نجلۍ به تر ځوانېدو پورې د خپلې مور سره وي د دېنه پس به د پلار سره وي.[۴]

د ښځې او خپلوانو خرچې

سوال: د ښځې او خاوند رشته د فقهې له مخې جدي ده که رحمي؟ په وضاحت سره مو یوه کړئ! د جدي او رحمي رشتې په طرفینو باندې څه حقوق دي؟ د سړي د میاشتې ګټه د هغه ټول مال دی، د اوسني دور ښځې د ټول مال حقداره او د ټولو اختیاراتو ځان مالکه ګڼي، خاوند د هغه د جدي حقوقو په تکمیل کې مختلفو طریقو سره موانع درو‌ي، چې د هغې په وجه سړی سخت ګناه ګاریږي، د حنفي فقه په رڼا کې پوره وضاحت وکړئ چې د خاوند د میاشتې د ګټې وارثان د جدي رشتې نه عمر خوړلې مور- پلار - حقیقي خور - ورور ناواده کړي دي، یا د دې په ځای د رحمي رشتې د ښځې مور- پلار او د هغوی اولاد دي؟

جواب: د ښځې خاوند رشته نه جدي ده او نه رحمي، د دواړو نه جدا د ښځې خاوند رشته

---

[۱] اوفی الدرالمختار: وتجب (ای المهر)......عند وطی او خلوة صحت من الزوج او موت احدهما، او تزوج فی العدة. وفی الشامية: واذا تأکد المهر بما ذکر لا يسقط بعد ذالک وان کانت الفرقة من قبلها، لان البدل بعد تاکده لا يحتمل السقوط الا بالابراء. (ردالمحتار علی الدرالمختار/ ۳/ ۱۰۲/ کتاب النکاح/ باب المهر، ايضاً: عالمگيری/ ۱/ ۳۰۳/ کتاب النکاح/ طبع رشيديه/ کوئته)۔

[۲] اوتستحب المتعة لکل مطلقة....الخ. (هداية/ ۲/ ۳۲۶/ طبع شرکت علميه ملتان)۔

[۳] اواذا طلق الرجل امرأته فلها النفقة والسکنٰی فی عدتها رجعياً کان او بائناً. (هداية، کتاب الطلاق، باب النفقة/ ۲/ ۴۴۳/ طبع مکتبه شرکت علميه ملتان، ايضاً: البحرالرائق/ ۴/ ۱۶/ طبع بيروت)۔

[۴] اوالحضانة اما او غيرها احق به ای بالغلام حتی يستغنی عن النساء وقدر بسبع وبه يفتٰی لانه الغالب....... والام والجدة.......(احق بها) بالصغيرة حتی تحيض ای تبلغ فی ظاهرا لرواية.....الخ. (الدرالمختار/ ۳/ ۵۶۶)

ده، د خاوند په ذمه باندې د ښځې د ډوډۍ او اوسېدو حق دی[١] او د نورو د اهل قرابت حقوق هم د سړي په ذمه دي[٢]، که چېرته ښځه ددې حقوقو د ادا کولو نه منع کوي؛ نو دا د هغې بې ديني ده، حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله ديو لويې درجې امام محدث فقيه او مجاهد دی، هغه به فرمايل چې د ښځو هغه فتنه چې د هغې نه نبي کريم ﷺ وېره کړې ده، دا ده چې هغه د خپل خاوند لپاره د قطع رحمي سبب جوړېږي او هغه رسوا کار ته اړ کوي؛ نو ځکه چې د کومې ښځې خاوند د هغې د ډوډۍ او اوسېدو حقوق ادا کوي د هغې لپاره قطعاً ناجائز دي چې هغه د خپل مور- پلار او خپلوانو د مالي خدمت نه ايسار کړي، پاتې شو د عزيزانو د حقوقو تعين؛ نو دا مسئله پوره تفصيل غواړي، ددې اصل او ضابطه زه بيانول غواړم، که چېرته مور- پلار يا نور رشته داران خپله مالداره وي؛ نو د هغوی مالي کفالت ستا په ذمه نه دی او که هغوی ناداره وي؛ نو د هغوی د کفالت حصه په هغه خلکو راځي چې د دوی د مرګ نه پس وارثان وي، مثلاً ستاسو څوک عزيز غريب وي؛ نو دا کتل پکار دي چې خدای مکړه دده وفات وشي؛ نو د هغه د ميراث څومره برخه به تاته ملاوېږي؟ بس د هغه د مصارفو هم هغومره برخه ستا په ذمه واجب ده[٣] او ددېنه زياته مرسته د هغوی سره کول احسان دی.

❖ د کورنيو شخړو قوانين ❖

....

د کورنيو شخړو قوانينو خلاف کولو ګناه په چا ده؟

سوال: د يو سوال په ځواب کې تاسو ويلي ؤ چې د ايوب خان (د پاکستان پخواني ولسمشر) د کورنيو شخړو د قانون اداري مشر ته د طلاق خبر ورکول ضروري دي او خاوند د درې طلاقو نه پس هم د خپلې ښځې سره د اداري د مشر په ذريعه سوله کولی شي، حال دا چې د درې طلاقو نه پس د سولې کولو هيڅ ګنجايش نه پاتې کيږي، که چېرته د سولې کولو هيڅ ګنجايش نه پاتې وي؛ نو بيا زمونږ په هېواد کې دا غير اسلامي قانون ولې نافذ شوی دی؟ موجوده دور کې اداري مشران هم شتون لري، يقيناً په دې قانون باندې به عمل هم کيږي او

---

[١] النفقة واجبة للزوجة على زوجها مسلمة كانت او كافرة اذا سلمت نفسها الى منزله فعليه نفقتها وكسوتها وسكناها.....الخ. (هداية/ كتاب الطلاق/ باب النفقة/ ٢/ ٤٣٧/ طبع مكتبه شركت علميه ملتان)۔

[٢] وعلى الرجل ان ينفق على ابويه واجداده وجداته اذا كانوا فقراء وان خالفوه فى دينه.....الخ. (الهداية/ كتاب الطلاق/ باب النفقة/ ٢/ ٤٤٥، ايضاً: البحرالرائق/ ٤/ ٢٢٣/ طبع بيروت)۔

[٣] ويجب ذلک على مقدار الميراث ويجبر عليه لان التنصيص على الوارث تنبيه على اعتبار المقدار. (الهداية/ كتاب الطلاق، باب النفقة/ ٢/ ٤٤٧)۔

ډېرې خلک د قانون په سوري کې د ګناه ژوند تېرولو ته اماده دي، د دې ګناه ذمه دار به څوک وي؟ آيا په مونږ به يې ذمه داري نه عائد کيږي چې د دې قانون د نفاذ او د دې مقصد جائز کولو لپاره يا په اسلامي لباس کې دې قانون ته جائز وواياو. يا يې ختم کړئ! تر کوم حده پورې چې زما د رايې اندازه ده نو د ايوب خان (د پاکستان پخواني ولسمشر) د کورنيو شخړو د قانون ادارې صرف يو مقصد ذهن ته راځي او هغه دا چې د طلاق د زياتوالي کچه راټيټه شي. ځکه چې يقيناً دا يو بد لعنت دی ليکن د بدو خاتمه په بدو سره کول څه د عقل کار نه دی!! که چېرته د کورنيو شخړو د قانون ادارې د نفاذ مطلب د طلاق د زياتوالي کچه ټيټول وي: نو آيا دا داسې نه شو نافذ کولی چې هر سړی د دې خبرې پابند شي چې هغه خپلې ښځې ته د طلاق ورکولو نه مخکې د ادارې مشر خبر کړي، د دې لپاره چې د طلاق ورکولو وجوهات معلومولو سره په دواړو ډلو کې د سولې زيار وشي، يقيناً دغه راز د طلاق د زياتوالي کچه کمېدی شي.

جواب: ستاسو ډېره مناسبه رايه ده، په اصل کې د عالمانو له طرفه به ايوب خان (د پاکستان پخواني ولسمشر) ته به هم ښايسته - ښايسته رايې وړاندې کېدلې، اوسني حکومت ته به هم پېش شوي وي، ليکن دا زمونږ بدقسمتي ده چې د کورنيو شخړو قانون د اسلامي حکمونو د نسخ کولو لپاره جوړ شوی دی، تر اوسه پورې په پاکستان باندې مسلط دی، بلکې د شرعي عدالت د اختيار نه هم وتلی دی او دا ده چې د هندوستان کافر حکومت د مسلمانانو د کورنيو شخړو د لرې کولو قانوني ادارې د نسخ کولو جرات ونه کړی شو، ليکن پاکستان کې د خپلو مسلمانانو د لاسه د اسلامي قوانينو خاوره مرداره شوې ده، اوس دا د پارلماني غړو وظيفه ده چې هغوی د الله د غضب نه وويرېږي او دې خلاف قانون ته د پای ټکی کيږدي.

د خلع شرعي حيثيت او زمونږ عدالتي وظيفه

سوال: تاسو په ۱۲ اګست ۱۹۹۴ء کې په اسلامي پاڼې اقراء کې ليکلي وو چې د خلع لپاره د ښځې- خاوند د خوښې نه بغير د خلعې سند ورکړي؛ نو خلعه نه کيږي او د ښځې لپاره به په دويم ځاى کې نکاح کول هم صحيح نه وي.

د ۲ستمبر ۱۹۹۴ء جنګ ورځپاڼه کې يوې ښځې حليمه اسحاق ستاسو د مسئلې په دلايلو رد کړی ؤ چې ښځه خپله خلع اخيستلی شي او عدالت هم د خاوند د خوښې بغير خلع ورکولی شي، درې جمعې وروسته د ۲۳ ستمبر اسلامي پاڼه کې تاسو دوباره هم هغه مسئله وليکله ليکن د دې مضمون هيڅ ځواب نه وو.

مولانا صاحب د دې مضمون نه ډېر خلک په شک کې دی او هغوی پوهيږي چې حليمه اسحاق د قرآن او سنت په دلايلو مسئله ليکلې ده، مګر تاسو د دې دلايلو هيڅ ځواب ورنه کړ، مهرباني وکړئ د دلايلو په رڼا کې د مسئلې وضاحت وکړئ او د بې شماره خلکو د ذهن نه شک لرې کړئ!

جواب: د محترمه حليمه اسحاق صاحبه مضمون خپرېدو باندې ډېرو خلکو خطونه راولېږل او ټيليفوني اړيکي يې ونيولې، ما هغوی ته ځواب ورکړی او د مسئلې وضاحت مې هم دوباره خپور کړی دی، ليکن د محترمې حليمې د مضمون سره مي تعرض کول مناسب ونه ګڼل، ځکه چې د نامحرمې ښځې نوم اخيستلو کې شرم او حيا يو طبعي شی دی. دا لاڅه چې د يوې ښځې په رد کې قلم پورته کړم، که چېرته محترمې دا مضمون د خپل پلار يا خاوند يا د ورور په نوم خپور کړی وی؛ نو د هغې په رد کې به دا طبعي پرده بيا نه وه. بهر حال چونکې ددې مضمون نه ډېر خلک په غلطه پوه شوي دي؛ نو ځکه دا وضاحت کول ضروري دي چې محترمې هر څه چې ليکلي دي هغه شرعي مسئله نه ده، بلکې ددې ذاتي رايه او ددې خپل اجتهاد دی، ځکه ټول فقهاء په دې مسئله کې متفق دي چې خلع يو داسې معامله (عقد) ده چې د ښځې خاوند په خوښې پورې تړلې ده.

د حوالې لپاره وګورئ!

حنفي فقه: [1] السرخسي رحمه الله: مبسوط ص ١٧٣ ج ٦ –الكاساني: بدائع الصنائع ص ١٤٥ ج ٣، ابن عابدين شامي: حاشيه درمختار ص ٤٤١ ج ٣– عالمگيري ص ٤٨٨ ج ١)۔

شافعي فقه: [2] امام شافعي رحمه الله: كتاب الام ص ٢١٤ ج ٥، ايضاً ص ٢١٣ ج ٥، ايضاً ص ٢١٢ ج ٥ ايضاً ص ٢٠٨ ج ٥ –نووی: شرح مهذب ص ٣ ج ١٧)۔

مالكي فقه: [3] ابن رشد رحمه الله: بداية المجتهد ص ٥١ ج ٢، قرطبی: الجامع لاحكام القرآن ص ١٢٥ ج ٣)۔

١] والخلع جائز عند السلطان وغيره لانه عقد يعتمد التراضى كسائر العقود وهو بمنزلة الطلاق بعوض وللزوج ولاية ايقاع الطلاق ولها ولاية التزام العوض. (السرخسي: المبسوط/ ٦/ ١٧٣ ضاً: بدائع الصنائع للكاسانى/ ٣/ ١٤٥/ طبع سعيد، فتاوي شامى/ ٣/ ٤٤١ طبع سعيد، عالمگيرى/ ١/ ٤٨٨/ طبع بلوچستان)۔

٢] وروى ان جميلة بنت سهل كانت تحت ثابت بن قيس بن الشماس وكان يضربها فاتت الى النبى صلى الله عليه وسلم وقالت: لا انا ولا ثابت وما اعطانى، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: خذ منها، فاخذ منها فقعدت فى بيتها، وان لم تكره منها شيئاً وتراضيا على الخلع من غير سبب جر.....ولأنه رفع عقد بالتراضى جعل لدفع الضرر فجاز من غير ضرر كاقالة فى البيع......الخ. (المجموع شرح المهذب للنووى/ ١٧/ ٣/ كتاب الخلع/ طبع بيروت)۔

٣] فان الجمهور على ان الخلع جائز مع التراضى اذا لم يكن سبب رضاها بما تعطيه اضراره بها. (بداية المجتهد/ ٢/ ٥١/ الباب الثالث فى الخلع، الفصل الثانى فى شروط وقوعه طبع المكتبة العلمية لاهور، الجامع لأحكام القرآن للقرطبى/ ٣/ ١٢٥/ طبع بيروت)۔

حنبلي فقه: [۱] ابن قیم: زاد المعاد ص ۱۹٦ ج ٥، ابن قدامه: المغنی ص ۱۷٤ ج ۸۳.
ظاهري فقه: [۲] ابن حزم: المحلی ج ۱۰ ص ۲۳٥، ص ۸۸.

لهذا شرعاً د خلعې لپاره د ښځې خاوند دواړو رضا لازمه ده. د ښځې د رضا نه بغیر یې خاوند مجبوره کولی هم نه شي او نه د خاوند د رضا بغیر ښځه خلع حاصلولی شي، هم دغسې عدالت هم د ښځې خاوند دواړو په رضا خو د خلع حکم کولی شي، لیکن که چېرته هغوی دواړه یا په هغوی کې یو راضي نه وي؛ نو یو عدالت هم دخلعې د فیصلې ورکولو اجازه نه لري. ددې شرعي مسئلې خلاف د محترمه حلیمه اسحاق دا وینا بالکل غلطه او قطعاً بې ځایه ده چې: د قرآن او سنتو په رڼا کې د خلعې لپاره د خاوند اجازه ضروري نه ده، د هوښیار سړي په نزد د محترمې ددې رایې غلطي ډېره واضحه ده، ځکه چې دا رایه د ټولو اکابرو مجتهدینو رحمهم الله خلاف ده، لهذا ددې رایې صحیح منلو نه وړاندې مونږ ته دا فرض کول دي چې د تیرو شوو سوونو کلونو ټول امامان، مجتهدین او اکابر اهل فتوی نه په قرآن پوه شوي او نه په سنتو، قرآن او سنت په لومړي ځل محترمه حلیمه اسحاق ته معلوم شو، د کوم سړي داسې ذاتي رایه چې د امت د اجماع خلاف وي د هغې د غلط او باطلېدلو لپاره د بل دلیل ضرورت نشته، ددې رایې خلاف اجماع کېدل هم ددې د باطلېدلو لپاره پوره دي.

مګر د دور حاضر اهل قلم شاید خپل ځان به د امام ابوحنیفه رحمه الله او د امام شافعي رحمه الله نه کم نه ګڼي، نو ځکه ضروري شوه چې د محترمې په دلایلو یو نظر واچول شي، محترمې د خپلې دعوې د ثبوت لپاره د سورة البقره آیت ۲۲۹ حواله ورکړې ده، مګر دا آیت د محترمې خلاف دی؛ نو ځکه هغې خو نه د آیت پوره متن ولیکلو او نه یې د ترجمې نقل کولو زیار وکړ او نه یې ددې خبرې وضاحت وکړ چې هغې ددې آیت نه دا خطرناکه دعوه څنګه راویستلې چې:

---

[۱] وفی تسمیته سبحانه الخلع فدیةً، دلیل علی ان فیه معنی المعاوضة ولهذا اعتبر فیه رضی الزوجین. (زاد المعاد: ٥/ ۱۹٦/ حکم رسول الله صلی الله علیه وسلم فی الخلع طبع مکتبة الحضارة الاسلامیة) ایضاً: ولانه معاوضة فلم یفتقر الی السلطان کالبیع والنکاح ولانه قطع عقد بالتراضی اشبه الاقالة. (المغنی/ ۸/ ۱۷٤/ طبع بیروت)

[۲] الخلع وهو الافتداء اذا کرهت المرأة زوجها فخافت ان لا توفیه حقه او خافت ان یبغضها فلا یوفیها حقها فلها ان تفتدی منه ویطلقها ان رضی هو والا لم یجبر وهو ولا اجبرت هی، انما یجوز بتراضیهما ولا یحل الافتداء الا باحد الوجهین المذکورین او اجتماعهما فان وقع بغیرهما فهو باطل ویرید علیهما ما اخذ منها وهی امراته کما کانت ویبطل طلاقه ویمنع من ظلمها فقط. (المحلی لابن حزم/ ۱۰/ ۲۳٥/ الخلع طبع منشورات دار الآفاق الجدیدة بیروت). ایضاً ابو محمد: لیس فی الآیة ولا فی شیء من السنن للحکمین ان یفرقا ولا ان ذلک للحاکم. (ایضاً المحلی/ ۱۰/ ۸۸)۔

د خلعې لپاره د خاوند اجازه یا مرضي ضروري نه ده

مناسبه به وي چې د محترمې د غلط فهمی د اصلاح لپاره د آیت مستنده ترجمه نقل شي، دد هنه پس ویونکو ته د آیت په مضمون باندې د غور او فکر دعوت ورکول شي، ددې لپاره چې ویونکی معلوم کړي چې آیا دا آیت د محترمې حلیمې د دعوې تائید کوي که د هغې نفی کوي؟

د حضرت مولانا اشرف علي تهانوی رحمه الله تفسیر (بیان القرآن) کې د آیت شریف[1] تشریحي ترجمه لاندې لیکل شوې ده:

ستاسو لپاره دا خبره حلاله نه ده چې (د ښځو د پرېښودو په وخت کې د هغوی نه) څه هم واخلی (ګویا هغه اخیستلی شوی) په هغه (مال) کې (ولې نه وي) چې هم تاسو (هغه) هغوی ته (په مهر کې) ورکړی وي، مګر (په یو صورت کې البته حلال دی چې هغه) دا دی (کوم یو) ښځه خاوند (چې داسې وي) دواړو ته احتمال وي چې د الله ضابطې به (چې د الله له طرفه د حقوق زوجیت دي) قائم نه کړی شي، سوا که که چېرته تاسو خلکو ته (یعنې ښځې خاوند ته) دا احتمال وي چې هغوی دواړه د الله ضابطې به قائم نه کړی شي؛ نو په دواړو به هیڅ ګناه نه وي د هغه (مال په اخیستلو او ورکولو) کې چې د هغې په ورکولو ښځه خپل ځان خلاصه کړي.

حضرت تهانوي رحمه الله: بیان القرآن مخ: ۱۳۳ ټوک: ۱ - چاپ ایچ ایم سعید کمپني کراچی)

ددې آیت د مضمون خلاصه دا ده:

۱: که چېرته کوم خاوند خپلې ښځه پرېښودل غواړي؛ نو د ښځې نه څه مال اخیستل دده لپاره حلال نه دي، خواه که هغه مال د خاوند له طرفه ولې نه وي ورکول شوی!!

۲: صرف یو صورت داسې دی چې په هغې کې د خاوند لپاره د ښځې نه معاوضه اخیستل حلال دي، هغه دا چې ښځه خاوند دواړه د الله تعالی مقرر شوې ضابطې نه شي پوره کولی.

۳: پس که چېرته داسې صورت پیدا شي چې ښځه خاوند دواړه دا محسوسوي چې اوس هغوی د ښځې خاوند په حیث د الله تعالی حدود نه شي ساتلی؛ نو هغوی دواړو ته د خلعې په کولو کې هیڅ ګناه نشته او په دې صورت کې د ښځې نه د خلعې په بدل کې وصولول د خاوند لپاره به حلال وي.

۴: د خلع صورت دا دی چې ښځه د خاوند د قید نه آزادي حاصلولو لپاره څه مال د فدیې په ډول ورکړي او خاوند د هغې وړاندیز قبلولو سره هغه د نکاح نه آزاده کړي.

---

[1] ولا یحل لکم ان تأخذوا مما اٰتیتموهن شیئاً الا ان یخافا الّا یقیما حدود الله، فان خفتم الا یقیما حدود الله فلا جناح علیهما فیما افتدت به. (سورة ۲، البقرة: ۲۲۹)۔

د آیت شریف دا مضمون (چې ما په څلورو نمبرو کې ذکر کړ) دومره صفا او داسې واضحه دی چې کوم سړی په خبره پوهیږي، هغه د دېنه سېوا دویمه نتیجه نه شي لاس ته راوړلی هر سړی په خپلو سترګو ګوري چې د قرآن کریم دې آیت مقدسه (چې هغې ته آیت خلعه ویل کیږي) د خلعې په معامله کې د پیل نه تر پایه پورې ښځه خاوند دواړه برابر شریک دي. مثلاً

الاان یخافا - (مګر دا چې ښځه خاوند دواړو ته اندیښه وي)

ان لایقیما - (چې هغوی دواړه به د الله تعالی حدود قائم نه کړی شي)

فان خفتم الایقیما - (پس که چېرته تاسو ته اندېښه وي چې د الله تعالی حدود به قائم نه کړی شي)

فلاجناح علیهما - (نو بیا په دې دواړو باندې هیڅ ګناه نشته)

فیما افتدت به - (د هغه مال په اخیستلو او ورکولو چې د هغې په ورکولو سره ښځه د نکاح د قید نه خلاصه شي

تاسو ووایئ! آیا په ټول آیت کې یو لفظ هم داسې شته چې د هغې مطلب دا وي چې ښځه کله وغواړي د خاوند د خوښې بغیر خپل ځان ته خلعه اخیستلی شي. ددې لپاره د خاوند د رضامندی یا د مرضی هیڅ ضرورت نشته؟ آیت شریف کې د اول نه تر اخره پورې، هغوی دواړه، هغوی دواړه، الفاظ استعمال شوي دي، چې د هغې مطلب د ناپوه سړي په دې پوهېدلو باندې مجبوروي چې خلعه یو داسې معامله ده چې په هغې کې ښځه خاوند دواړه برابر شریک دي او ددې دواړو د رضا بغیر د خلعې تصور هم ناممکن دی.

یاده دي وي چې د ټول امت عالمانو، فقهاو او د دین امامانو د آیت شریف نه هم دا مطلب اخیستلی دی چې د خلعې لپاره د ښځې خاوند دواړو رضا شرط ده، څنګه چې پورته ذکر شو، مګر د حلیمه اسحاق صاحبه ذهانت د آیت شریف نه دا نکته چاڼ کوي چې څنګه طلاق د سړي انفرادي حق دی، هم دغه راز خلع د ښځې انفرادي حق دی، چې په هغې کې د خاوند د مرضی او نامرضی هیڅ مداخله نشته، د امت د اجماعي فیصلې خلاف او د قرآن کریم د صریح الفاظو علی الرغم د قرآن کریم په نوم سره داسې نکتې لټول یو داسې ناروا بهادري ده چې د هغې توقع د کوم مسلمان نه نه دي کېدل پکار.

....

د محترمې حلیمه اسحاق ذهانت دا فتوی هم صادره کړې که عدالت چېرته محسوسه کړي چې زوجین د الله تعالی قائم شوي حدود نه شي قائم کولی؛ نو هغوی خپله د زوجینو په منځ کې د جدااوالي پرېکړه کولی شي.

پورته بیان شو چې د ټول امت فقهاء په دې خبره متفق دي چې خلع د ښځې خاوند دواړو په رضا باندې موقوف ده. که چېرته دواړه په خلع باندې راضي نه وي یا په هغوی کې یو راضي نه وي؛ نو خلع نه کیږي.

لهذا د حلیمې صاحبې دا فتوی هم د اجماع امت خلاف او صریحاً غلطه ده. محترمې چې په خپلې غلطې دعوې د آیت شریف نه کوم استدلال کړی دی هغه هم ددې په الفاظو کې دا دی:

په دې آیت کې لفظ د (خفتم) استعمال شوی دی، چې د هغې مطلب دا دی که چېرته تاسو ته وېره وي، یعنې که خاوند او ښځه دواړه یې مخاطب کولی: نو لفظ د (خفتما) به استعمال شوی وی، نو مراد به دا وی چې تاسو دواړه، مګر لفظ د (خفتم) استعمال شوی، دا ددې خبرې علامه ده چې الله تعالی اجتماعي طور باندې د خاوند او ښځې سره - سره قاضی یا حاکم ته هم اختیار ورکړی دی چې که چېرته تاسو پوهیږئ چې دواړه د الله تعالی مقرر شوي حدود نه شي پوره کولی؛ نو تاسو ته اختیار دی چې دوی جدا کړئ!

د محترمې دا استدلال په یو څو وجوهاتو غلط دی:

اول : - د محترمې دا الفاظ چې: تاسو ته اختیار دی چې دوی جدا کړئ! د قرآن کریم د هیڅ لفظ څخه نه فهمیږي، نه قرآن کریم قاضي یا حاکم ته د ښځې خاوند په منځ کې د جدایي کوم ځای اختیار ورکړی دی، ددې مفهوم په تصنیف کولو سره محترمې لوی جرات کړی دی او دا یې قرآن کریم ته منسوب کړی دی.

دویم : - آیت شریف کې ,,فان خفتم،، نه چې کومه جمله شروع کیږي هغه جمله شرطیه ده چې په شرط او جزا باندې مشتمله ده، په دې جمله کې خو شرط هغه دی چې د هغې ترجمه محترمې داسې کړې ده:

که چېرته تاسو پوهیږئ چې دواړه یعنې خاوند او ښځه د الله تعالی مقرر شوي حدود نه شي پوره کولی؛ نو.....

ددې (نو) نه پس د شرط جزا ده، لیکن هغه جزا څه ده؟ په دې کې د محترمې حلیمه اسحاق د الله تعالی سره سخت اختلاف دی، الله تعالی ددې شرط جزا دا ذکر کړې ده:

"فلا جناح علیهما فیما افتدت به،،

ترجمه: ,, نو په دواړو باندې به هیڅ ګناه نه وي د هغه (مال په اخیستلو او ورکولو) کې چې د هغې په ورکولو ښځه خپل ځان خلاصه کړي، (ترجمه حضرت تهانوی رحمه الله)

لیکن محترمه فرمایي چې نه! ددې شرط دا جزا نه ده، کومه چې الله تعالی ذکر کړې ده بلکې ددې شرط جزا دا ده چې:

,, نو (اې امیرانو!) تاسو ته اختیار دی چې تاسو هغه ښځه او خاوند جدا کړئ! ،،

ګويا حليمه اسحاق صاحبه (نعوذبالله) د الله تعالى غلطيانې نيسي چې ,,فان خفتم.. کومه جزا الله تعالى ,,فلا جناح عليهما فيما افتدت به.. په بليغو الفاظو سره ذکر کړې ده دا غلطه ده، ددې جزا دا پکار وه

,, فلكم ان تفرقوا بينهما.........؛ نوتاسو ته اختيار دی چې تاسو ددې دواړو تر منځ خپله جدايي وکړئ'

څنګه غضب دی چې پوره يوه فقره له ځانه جوړوي او بيا د قرآن کريم په نوم خلکو ته بيانوي.

هغه دعوه کوي چې هغه څه وايي؛ نود قرآن اوسنتوپه رڼا کې يې وايي. انالله وانااليه راجعون

دريم :- محترمه فرمايي چې: الله تعالى اجماعي طور خاوند او ښځې سره - سره قاضي يا حاکم ته هم اختيار ورکړی دی.........

خاوند او ښځې سره - سره، د الفاظو نه واضحه ده چې د محترمې په نزد هم ,,فان خفتم،، اصل خطاب خو ښځې خاوند ته شوی دی؛ ليکن د (دوی سره - سره دا خطاب نورو ته هم شامل دی) اوس ګورئ چې د قرآن کريم له مخې د مسئلې صورت دا شو چې:

خلع د ښځې خاوند شخصي او کورنی معامله ده.

د خلع په ضمن کې قرآن کريم بيا - بيا د ښځې خاوند دواړو ذکر کوي (څنګه چې پورته معلومه شوې)

او "فان خفتم" کې هم اصل خطاب هم دغه دواړو ته دی، (اګر که دې دواړو سره - سره قاضي يا حاکم هم شريک دی)

ددې ټولو حقائقو باوجود چې کله د خلعې د فيصلې نوبت راځي؛ نو محترمه فرمايي چې ښځې خاوند نه دا پوښتنه ضروري نه ده چې آيا هغوی د خلعې لپاره تيار دي که نه؟ بلکې عدالت په خپل مصلحت د جدا والي يو طرفه فيصله کولی شي، خواه ښځه خاوند زرځله د خلعې نه انکار وکړي، مګر عدالت به هم دا وايي:

چې عدالت قطعي طور دې نتيجې ته رسيدلی دی چې دا دواړه د الله تعالى حدود نه شي پوره کولی، لهذا عدالت ددې دواړو د پوښتنې بغير ددې دواړو د جداوالي پرېکړه وکړه، ځکه چې د حليمې اسحاق په قول: قرآن مونږ ته ددې اختيار راکړی دی.

ايا د محترمې دا نکته عجيبه نه ده چې د کومو خلکو په باره کې د جدا والي فيصله کولی شي د هغوی نه د پوښتنې ضرورت هم نشته، بس د عدالتي سکانو فيصله، د ښځې د حلال او حرام لپاره کافي ده؟ آيا په قرآن کريم کې چېرته لرې - لرې هم دا مضمون په نظر راځي؟

څلورم :- "فان خفتم" خطاب کې د مفسرينو درې قوله دي: يو دا چې دا خطاب هم ښځې خاوند ته شوی دی، نه اميرانو ته، څنګه چې د حضرت تهانوي رحمه الله تشريح پورته ذکر شوه.[1]

[1] بيان القرآن/ ۱/۱۳۳/ طبع ايچ ايم سعيد کراچی.

دویم قول دا دی چې دا خطاب د ښځې خاوند نه علاوه امیرانو ته هم شامل دی. اوس که چېرته هم دا فرض شي چې دا خطاب امیرانو ته شوی؛ نو ددې وجه دا کېدی شي چې د خلعې په قضیه کې بعضې وخت د حکامو نه د مرافعې ضرورت پېښ شي: نو ددې وجې نه حکام په دې خطاب کې شریک شول چې که د خلعې معامله حکامو ته ورسي: نو د هغوی لپاره لازم دي چې فریقین مناسب طرز عمل اختیارولو ته اماده کړي او که چېرته فریقین په خلع کولو باندې راضي وي؛ نو د خلعې معامله په ښې طریقې سره پوره کړي. څنګه چې صاحب کشاف، بیضاوي او نورو مفسرینو ددې تقریر کړی دی[١].

بهرحال که چېرته د "فان خفتم" خطاب حکامو ته ومنل شي؛ نو دې سره هیڅ راز دا نه لازمیږي چې عدالتونو قاضیانو ته د یو طرفه سند جاري کولو ښکاره آزادي ورکول شوې او دا چې دوی ته د زوجینو د رضا معلومولو هم هیڅ ضرورت پاتې نه شو.

دریم قول دا دی چې د " فان خفتم" خطاب ښځې خاوند سره - سره د دواړو خاندانونو مشرانو، پوهانو خلکو او حکامو ټولوته عام دی، څنګه چې بعضې مفسرینو ددې تصریح کړې ده[٢]، ددې قول مطابق ددې تعبیر اختیارولو کې یوه بلیغه نکته ده.

تشریح یې دا ده چې د ښځې خاوند د جدا والي معامله بې انتها سخته ده، شیطان چې څومره خوشحالي د ښځې خاوند په جدا والي سره کوي دومره خوشحالي ورته د خلکو په غلا او شراب څښلو کې نه ملاویږي، حدیث شریف کې دي چې شیطان خپل تخت په اوبو ږدي، بیا خپلې لښکرې خلکو ته د دوکه کولو لپاره استوي، په دې شیطانی لښکرو کې د شیطان د ټولو نه نږدې دده هغه شاګردان وي چې خلک د ټولو نه زیات ګمراه کوي، په دوی کې یو راشي او شیطان ته ووایي چې نن مي فلانې فلانې ګناه په خلکو وکړه (مثلاً څوک په شراب څښلو کې او څوک د غلا په ګناه کې اخته کړي) نو شیطان وایي چې هیڅ دي نه دي کړي، بیا یو بل راشي او ووایي چې (د ښځې خاوند پسې وم، د یو بل خلاف مي راپورته کړل او زه سړي پسې وم تر دې چې نن دده او دده د ښځې په منځ کې جدایي راغله، دې وینا سره شیطان دی ځان ته رانږدې کړي. (مشکوٰة مخ: ١٨ د صحیح مسلم روایت)[٣]

---

[١] فان قلت: لمن الخطاب فى قوله: (ولا يحل لكم ان تأخذوا)؟........قلت: يجوز الامران جميعاً ان يكون اول الخطاب للازواج، وآخرى للائمة والحكام، ونحو ذٰلك غير عزيز فى القرآن وغيره، وان يكون الخطاب كله للائمة والحكام لانهم الذين يامرون بالاخذ والايتاء عند الترافع اليهم، فكانهم الآخذون والمؤتون. (تفسير كشاف لزمخشرى/ ١/ ٢٧٤/ سورة البقرة آية: ٢٢٩، ايضاً: تفسير نسفى/ ١/ ١٩١/ طبع بيروت)۔

[٢] الرابعة: قوله تعالي: فان خفتم الا يقيما اى على ان لا يقيما حدود الله، اى فيما يجب عليهما من حسن الصحبة وجميل العشرة والمخاطبة للحكام والمتوسلين لمثل هٰذا الأمر وان لم يكن حاكماً. (الجامع لاحكام القرآن، للقرطبى/ ٣/ ١٣٨/ الطبعة الثالثة، دار الكتب المصرية)۔

[٣] عن جابر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان ابليس يضع عرشه....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

د شیطان د خوشحالی سبب دا دی چې د ښځې خاوند په جدا والي سره بې شماره فسادونه پیدا کیږي، لومړی خو دا چې کور وران شي، بیا د دوی د بچو اینده خرابه شي، بیا د دواړو کورنیو په منځ کې د بغض، دشمنی او نفرت اور بل شي او د یو بل خلاف د دروغو طوفان، طعنې او بدې ردي او غیبت چغل خوري کوي، ددېنه په زیاته د یو بل د وژلو اداري وکړي، دا لړۍ نوره هم زیاته شي.

هم دا وجه ده چې شیطان ته د زوجینو په جدایی دومره خوشحالي ملاویږي چې دومره ورته په بله ګناه نه ملاویږي او هم دا وجه ده چې د الله تعالی په نزد په ټولو مباحو شیانو کې طلاق تر ټولو زیات ناخوښ عمل دی، څنګه چې په حدیث کې راځي:

"ابغض الحلال الی الله الطلاق" •

د الله تعالی په نزد په حلالو شیانو کې تر ټولو زیات ناخوښ شی طلاق دی. (مشکوٰة مخ: ۲۸۳ د ابوداؤد روایت)

او هم دا وجه ده چې بغیر د سخت ضرورت نه د ښځې د طلاق غوښتنه د سخت نفرت سبب ګرځول شوي ده: نو ځکه نبوي وینا ده: "کومې ښځې چې د خاوند نه د سخت ضرورت پرته د طلاق غوښتنه کوي په هغې باندې د جنت خوشبو هم حرامه ده." (مشکوة مخ: ۲۸۳ مسنداحمد، ترمذي، ابوداؤد، دارمي او ابن ماجه روایت کړی دی) [۱]

په یو بل حدیث کې دي چې: ,, خپل ځان د نکاح نه ویستونکي او خلع اخیستونکي ښځې منافقانې دي،، (مشکوة مخ: ۲۸۴ د نسائي روایت) [۲]

ښځې بې چارې جذباتیانې وي، په کور کې لږ نرمي ګرمي یا ترخې خبرې وشي، د اتو بچو مور کېدلو باوجود سمدستي به ووایي چې ماته طلاق راکړه، خاوند وایي چې ښه ده دربه یې کړم؛ نو وایي چې نه هم په دې وخت یې راکړه، بعضې وخت سړی هم (خپل صبر پرېښږدي) د ښځې دې جذباتي څپو په دریاب کې ډوب شي او طلاق ورکړي، ددې نتیجه، معمولي خبره باندې د

...بقیه د تیرمخ] علی الماء ثم یبعث سرایاه یفتنون الناس فادناهم منه منزلة اعظمهم فتنة یجيء احدهم فیقول: کذا وکذا، فیقول: ما صنعت شیئاً؟ قال: ثم یجيء احدهم فیقول: ما ترکته حتی فرقت بینه وبین امرأته. قال: فیدنیه منه ویقول: نعم انت! قال الاعمش: اراه قال فیلتزمه. رواه مسلم. (مشکوٰة/ ۱۸/ باب الوسوسة/ الفصل الاول)۔

[۱] عن ثوبان قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: ایما امرأة سالت زوجها طلاقاً فی غیر ما باس فحرام علیها رائحة الجنة.رواه احمد والترمذی وابوداؤد وابن ماجة والدار قطنی.(مشکوٰة/۲۸۳/باب الخلع والطلاق)

[۲] عن ابی هریرة رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم قال: المنتزعات والمختلعات هن المنافقات. رواه النسائی. (مشکوٰة/ ۲۸٤/ باب الخلع والطلاق، الفصل الثالث)۔

کور بربادول دي. وروستنو دواړه د کور په خرابولو ماتم کوي. ډېرى داسې خطونه ما عاجز بنده راغلي دي

,, فان خفتم،، په خطاب کې د ښځې خاوند نه علاوه د دواړو کورنيو عزتمنو خلکو سره حکام شريکولو سره، والله اعلم

مدعا دا ده چې که ښځه خاوند د څه غوسې په بنا خلعې ته اماده شي: نو د دواړو کورنيو نيکان او د خداى نه ډارېدونکي حکام د دوى کور د ورانولو نه ساتي او که چېرته معامله په يوه طريقه هم حل نه شوه؛ نو بيا ددېنه سېوا بله چاره ده چې د دواړو د خوښې مطابق دوى ته د خلعې مشوره ورکول شي، د داسې صورت په باره کې فرمايلي دي چې:

,, که چېرته تاسو ته وېره وي چې هغوى دواړه به د الله تعالى مقرر شوي حدود قائم نه ساتي؛ نو په هغه دواړو باندې څه ګناه نشته د هغه مال په اخيستلو او ورکولو کې چې هغې ته يې ورکړى ښځه دي خپل ځان خلاصه کړي. [1]

ددې تقرير نه معلومه شوه چې "فان خفتم" په خطاب کې د حکامو شريکولو مطلب هغه نه دى چې محترمې حليمې صاحبې ګڼلى دى، چې حکامو ته د خلعې يو طرفه سند ورکولو اختيار شته. بلکې ددېنه مدعا دا ده چې د خلعې تر هر ممکن حده پورې د نه ورکولو کوشش وشي او د دواړو (ښځې او خاوند) په منځ کې د سولې کولو او کور د ورانولو نه د بچ کولو هر ممکن تدبير وکړى شي، څنګه چې دويم ځاى کې ارشاد دى:

,, که چېرته تاسو ته په هغه دواړو ښځه خاوند کې د جنګ وېره وي؛ نو تاسو يو سړى چې د فيصلې کولو لياقت لري د سړي د خاندان نه او يو سړى چې د فيصلې کولو لياقت لري د ښځې د خاندان نه واستوئ. که چېرته دې دواړو سړو سوله ومنل؛ نو الله تعالى به ددې دواړو په منځ کې اتفاق پيدا کړي، بې شکه الله تعالى ډېر لوى علم والا او ډېر لوى خبر والا دى،، (النساء : ٣٥) (د تهانوي رحمه الله ترجمه) [2]

ددې خطاب د عامولو مدعا دا ده چې حتى الامکان د ښځې خاوند د جدا والي د لارې د بندولو کوشش وکړى شي، چې په کومه طريقه د دوى په منځ کې سوله وکړى شي او که چېرته دواړه په خلع باندې په ضد وي؛ نو د دواړو په منځ کې په خوشحالى سره خلع وکړى شي. بهرحال د محترمې حليمې صاحبې د "فان خفتم" نه دا نکته پيدا کول چې عدالت ته د زوجينو د رضا نه بغير هم د خلعې د فيصلې کولو اختيار شته، د الهي خوښې او د امت فقهاوو د اجماعي فيصلې خلاف ده.

---

[1] فان خفتم الا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما فيما افتدت به. (البقرة: ٢٢٩)_

[2] وان خفتم شقاق بينهما فابعثوا حكماً من اهله وحكما من اهلها ان يريدا اصلاحاً يوفق الله بينهما، ان الله كان عليما خبيرا. (النساء: ٣٥)_

محترمه لیکي حضرت ابوعبیده رضي الله عنه هم ددې آیت تفسیر داسې کړی چې د لفظ (خفتم) استعمال د زوجینو سره - سره حاکم او قاضي سره هم متعلق دی. بلکې هغه خو تردې پورې فرمایي چې که ښځه خاوند ته ووایي چې زما ستا نه نفرت دی. زه ستا سره نه شم اوسیدلی؛ نو خلع واقع کیږي.

دلته یو څو خبرې د لیکلو وړ دي.

اول دا چې حضرت ابوعبیده رضي الله عنه څوک دی؟ د حضرت ابوعبیده رضي الله عنه لفظ اورېدلو سره ذهن د اسلام نوموړې هستي امین الامت حضرت ابوعبیده رضي الله عنه طرف ته منتقل کیږي. چې د هغه شمار په عشره مبشره کې راځي، لیکن د محترمې مراد غالباً هغه نه دی. ځکه چې د تفسیر په کوم کتاب کې د حضرت ابوعبیده رضي الله عنه دا تفسیر نقل شوی نه دی.

خیال وشو چې شاید د محترمې مراد مشهور امام لغت ابوعبیده معمربن مثنی (۲۱۰ هـ مړینه) وي، لیکن د هغه نه هم داسې قول په کتابونو کې په نظر نه راځي.

البته امام قرطبي رحمه الله په تفسیر، حافظ ابن حجر رحمه الله په فتح الباري کې د امام ابوعبیده القاسم بن سلام (۲۲۴ مړینه) کې دا تفسیري قول نقل کړی دی، خیال وشو چې د محترمې مراد شاید هم دا بزرګ وي او د هغې ذهانت ابوعبیده، حضرت ابوعبیده رضي الله عنه جوړ کړی وي او د هغه په نوم یې د رضي الله عنه علامه هم لیکلې وي، کاش چې محترمې وضاحت کړی وی او ددې سره یې د کتاب د حوالې د لیکلو زحمت هم کړی وی؛ نو د هغې ویونکو ته به د سوچ کولو ضرورت نه ؤ پاتې.

دویم: امام قرطبي رحمه الله او حافظ ابن حجر رحمه الله د ابوعبیده دا تفسیري قول نقل کړی د هغه سخت رد یې کړی دی.

امام قرطبي رحمه الله لیکي چې: ابوعبیده رحمه الله "**الا ان لایخافا**" کې د همزې قراءت (په صیغې د مجهول) سره اختیار کړی ده او ددې د توجیه لپاره یې پورته تفسیر اختیار کړی دی. [۱]

قرطبي رحمه الله د ابوعبیده قول نقل کولو سره په هغې باندې تبصره فرمایي:

„ د ابوعبیده دا اختیار شوی قول منکر او مردود ګرځول شوی دی او ماته معلومه نه ده چې د ابوعبیده په اختیار شوي حروفو کې څه حرف ددې نه زیات د عقل نه لرې وي؛ نو ځکه چې دا نه د اعراب په لحاظ سره صحیح دی، نه د لفظ په اعتبار سره او نه د معنی په لحاظ سره. (القرطبي: الجامع لاحکام القرآن مخ: ۱۳۸ټوک: ۳) [۲]

---

[۱] الا ان یخافا بضم الیاء علی ما لم یسم فاعله والفاعل محذوف وهو الولاة والحکام واختاره ابو عبید. (تفسیر قرطبی/ ۳/ ۱۳۷/ طبع بیروت).

[۲] وقد انکر اختیار ابی عبید ورد وما علمت فی اختیاره شیئاً ابعد من هٰذا الحرف لانه لا یوجبه الاعراب ولا اللفظ ولا المعنی. (قرطبی/ ۳/ ۱۳۸/ طبع بیروت).

حافظ ابن حجر رحمة الله عليه لیکي: "ابوعبیده د "فان خفتم" ددې تفسیر د تایید لپاره د همزې قرأت، ان لایخافا (په صیغې د مجهول) سره پېش کوي چې مراد ددېنه د حکامو وېرول دي او امام لغت نحاس د هغه دا قول مردود ګرځولی دی چې " دا داسې قول دی چې نه اعراب ددې موافقت کوي، نه لفظ او نه هم معنی او امام طحاوي رحمة الله عليه دا قول رد کړی دی چې دا شاذ او منکر دی، ځکه چې دا قول د امت د جم غفیر د مذهب خلاف دی، همداراز دا د عقل او نظر له مخې هم غلط دی، ځکه چې طلاق "د عدالت نه بغیر کېدی شي؛ نو د غه راز خلع هم کېدی شي، (فتح الباری مخ: ۳۹۷ ټوک: ۹) [1]

محترمې حلیمې صاحبې دا خو وکتل چې ابوعبیده هم د " فان خفتم " خطاب کې غیر زوجین شامل کړي، مګر نه خو یې دا سوچ وکړ چې د ابوعبیده موقف نقل کولو سره قرطبي رحمة الله عليه او ابن حجر رحمة الله عليه ددې منکر او رد هم نقل کړی دی، د محترمې نظریه خپله هم باطله او مردوده وه، ددې په تائید کې هم یو منکر او مردود قول هم پېش کېدلی شو،

د اقبال د پیر رومي رحمة الله عليه په وینا:

ع: ،،،،،،،، زانکه باطل باطلا رامی کشد

دریم: امام ابوعبیده ددې تفسیري قول د اختیارولو اصل وجه دا ده چې په سلفو کې په دې مسئله کې اختلاف شو چې آیا خلع د زوجینو په خپل منځ کې په رضا هم کېدلی شي، یا ددې لپاره عدالت ته تلل ضروري دي؟ د جمهورو سلف او خلف قول دی چې ددې لپاره عدالت ته تلل څه ضروري نه دي، د دواړو په خپل منځ کې په خوښه ددې فیصله کولی شي، لیکن بعضې تابعین یعنې سعید بن جبیر رحمة الله عليه امام حسن بصري رحمة الله عليه او امام محمد بن سیرین رحمة الله عليه قائل وو چې ددې لپاره عدالت ته تلل ضروري دي، امام ابوعبیده هم دا قول اختیار کړ، امام قتاده رحمة الله عليه او نحاس رحمة الله عليه به فرمایل چې دوی دا مسلک د زیاد بن ابیه نه اخیستلی دی.

حافظ ابن حجر رحمة الله عليه لیکي:

„ امام قتاده رحمة الله عليه په دې مسئله کې حسن بصري رحمة الله عليه باندې نکیر کړی چې: حسن دا مسئله صرف د زیاد نه اخیستلې ده، یعنې کله چې زیاد د حضرت معاویه رضي الله عنه له طرفه د

---

[1] واختاره ابو عبید واستدل بقوله تعالي: فان خفتم الا یقیما حدود الله، وبقوله تعالي: وان خفتم شقاق بینهما.....وقوی ذٰلک بقراء ة حمزة فی آیة الباب "الا ان یخافا" بضم اوله علی البناء المجهول، قال: والمراد الولاة، ورده النحاس بانه قول لا یساعده الاعراب ولا اللفظ ولا المعنی، ورده الطحاوی بانه شاذ مخالف لما علیه الجم الغفیر، ومن حیث النظر ان الطلاق جائز دون الحاکم فکذٰلک الخلع. (فتح الباری/ کتاب الطلاق/ باب الخلع/ ۹/ ٤۹٦/ طبع لاهور)۔

عراق امير ؤ، زه (حافظ ابن حجر رحمه الله) وايم چې زياد ددې اهل نه دی چې د هغه اقتدا وکړې شي، (فتح الباری تېره شوې حواله)[1]

او امام قرطبي رحمه الله دا قول رد کړی او ليکي چې:

,, دا قول بې معنی دی، ځکه چې سړی کله د خپلې ښځې سره خلع کوي: نو دا خلع په هغه مال وي چې په هغې باندې دواړه ښځه خاوند راضي شي، حاکم سړی په خلع باندې نه شي مجبورولی، لهذا کوم خلک چې د خلعې لپاره عدالت ته تلل ضروري ګڼي، د هغوی قول قطعاً مهمل او بې مطلبه دی. (قرطبی: الجامع لاحکام القرآن مخ: ۱۳۸ ټوک: ۳)[2]

خلورم: پورته چې کومه مسئله ذکر شوه چې آيا د خلعې معامله په عدالت کې پوره کول ضروري ده، که د عدالت نه بغير هم ددې فيصله کېدلی شي؟ په دې کې لږ اختلاف پيدا شو، چې جمهور امت ددې لپاره د عدالت د ضرورت قائل نه وو او څو بزرګانو دا خبره ضروري وګڼله (وروسته دا اختلاف هم ختم شو او وروسته ټول عالمان په دې باندې متفق شو چې عدالت ته د تللو شرط غلط او مهمل دی، څنګه چې تاسو اوس واورېدل).

ليکن محترمې حليمې صاحبې چې کومه فتوی ورکړې ده چې عدالت د زوجينو د رضا بغير هم د خلعې فيصله کولی شي، يقين وکړئ چې په عالمانو کې يو سړی هم ددې قائل نه دی، نه امام ابوعبيده رحمه الله نه حسن بصري رحمه الله نه بل څوک........ لهذا د زوجينو د رضا نه بغير د عدالت يو طرفه فيصله په اجماع د امت سره باطله ده او دا هم داسې ده چې څوک د بل سړي ښځه د هغه بې اجازې طلاقوي، هر معمولي عقل والا سړی هم په دې پوهېږي چې داسې تش په نوم طلاق يو وارې لغو او مهمل دی، چې د هغې د زوجينو په نکاح باندې هيڅ اثر نه کېږي، صحيح هم داسې د زوجينو د رضا بغير د خلعې عدالتي فيصله هم قطعي لغو او مهمله ده، چې په يوه طريقه هم موثره نه ده، د محترمې حليمې صاحبې ذهانت چونکې په دې دواړو مسئلو کې د فرق کولو څخه قاصر وو؛ نو ځکه هغوی د امام ابوعبيده د قول مطلب دا وګڼلو چې عدالت د خلعې يو طرفه سند ورکولی شي.

پنځم: محترمې د حضرت ابوعبيده رحمه الله نه چې دا نقل کړي چې: ,, که ښځه خاوند ته ووايي چې زما ستا نه نفرت دی، زه تا سره نه شم اوسېدلی؛ نو خلع واقع کېږي.

---

[1] اوقد انکر قتادة هذا علی الحسن فاخرج سعيد بن ابي عروبة في کتاب النکاح عن قتادة عن الحسن فذکره، قال قتادة: ما اخذ الحسن هذا الا عن زياده، يعني حيث کان امير العراق لمعاوية، قلت: وزياد ليس اهلاً ان يقتدی به. (فتح الباری/ ۹/ ۴۹۶/ باب الخلع/ طبع لاهور).

[2] اولا معنی لهذا القول لان الرجل اذا خالع امرأته فانما هو علی ما يتراضيان به ولا يجبره السلطان علی ذلک ولا معنی لقول من قال هذا الی السلطان. (الجامع لاحکام القرآن للقرطبی/ ۳/ ۱۳۸/ طبع بيروت).

هغوی ددې حواله ورنکړه چې هغوی دا فتوی د کوم ځای نه ورکړې ده. ترکومه حده پورې چې ددې ناکاره د ناقص مطالعې تعلق دی، داسې فتوی د کوم بزرګ نه نقل نه ده، نه حضرت ابوعبیده رضی الله عنه او نه د بل کوم شخصیت نه. ممکنه ده څه داسې قول نقل وي او زما له نظره نه وي تېر شوی، لیکن د تېر شویو تجربو په رڼا کې غالبه دا ده چې دا فتوی هم د محترمې د عقل او ذهانت پیداوار دی، خدای پوهېږي چې اصل خبره به څه وي. چې هغه د محترمې ذهانت خپل مطلب باندې بدل کړې ده.

بهرحال د محترمې دا جمله څومره خطرناکه ده؟ هغې ددې اندازه نه ده کړې؟ دلته د هغې یو څو مفاسدو ته اشاره کول غواړم:

اولا مخکې مي هم عرض وکړ چې د خلعې لپاره په اجماع د امت، د فریقینو رضا شرط ده، د محترمې دا فتوی د اجماع امت خلاف کېدلو له وجې آیت شریف ,,**نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰی**،، مصداق دی، چې په هغې کې د الله تعالی ارشاد دی چې د اهل ایمان لاره پرېښودلو سره تلونکی به مونږ دوزخ کې داخل کړو.

ثانیا هر سړی پوهېږي چې د ښځې حیث "د خلعې اخیستلو والا دی، د خلعې ورکولو والا نه دی، خپله محترمه هم د ښځې لپاره، د خلعې اخیستلو لفظ استعمالوي، لیکن د محترمې د پورته فتوی نه ثابتیږي چې ښځه کله غواړي د خاوند خلاف اظهار نفرت کولو سره هغه رخصتولی شي او هغه ته خلع ورکولی شي.

ثالثا محترمې دا مضمون د عدالتي خلعې د جواز لپاره لیکلی دی، حال دا چې که صرف د ښځې اظهار نفرت سره خلع واقع کیږي؛ نو عدالت ته د تکلیف ورکولو څه ضرورت پاتې شو؟

رابعا: الله تعالی «الذي بیده عقدة النکاح» فرمایلو سره د نکاح غوټه د سړي په لاس کې ورکړې، چې هم هغه دا غوټه خلاصولی شي، لیکن محترمه د خپلې فتوې په ذریعه د نکاح غوټه د ښځې په لاس ورکوي چې کله هم هغه غواړي د سړي خلاف اظهار نفرت کولو سره خلع واقع کړي او سړی له کوره بهر کړي، ددې لپاره چې د امریکې خبره «ورلډ آرډر» ومنل شي او د مغربي معاشرې په راز په مشرقي معاشره کې هم د طلاق اختیار د سړي په لاس کې نه وي، بلکې د ښځې په لاس کې ویی، ګویا محترمې حلیمې صاحبې ته ارشاد خداوندي ,,الذی بیده عقدة النکاح،، سره اختلاف دی او د امریکې په نظام باندې یې ایمان دی.

خامسا: د محترمې ددې فتوی نه ثابتیږي چې زمونږ په معاشره کې ۹۹۹ زره ښځه او خاوند د نکاح نه بغیر د ګناه ژوند تېروي، ځکه چې د ښځو نفسیات حضور صلی الله علیه وسلم داسې بیان کړي دي "که چېرته په تاسو کې د یو سره ټول ژوند هم احسان وکړي، بیا لږ شان بده خبره تاسو ته د هغه

نه وشي: نو سمدستي به ووايي چې ما ستانه کله هم خير ونه ليد (صحيح البخاري مخ ۹ ټوک ۱)[1]

اوس هرې ښځې ته به د خاوند له طرفه څه نا څه بده خبره شوې وي، الامن الله او هغې به د خپلې ناخوښۍ د اظهار لپاره د خاوند خلاف د نفرت اظهار کړی وي، د محترمې د فتوې له مخې د داسې ډيرو ښځو خلع واقع شوه، نکاح فسخه شوه او اوس هغوی بغير د تجديد نکاح نه د ښځې خاوند په حيث اوسيږي او د ګناه ژوند تيروي، د محترمې د فتوې مطابق حو داسې ښځو ته سمدستي خپل کور پرېښودلو سره خپله لاره نيول پکار دي، يا کم از کم د دوباره عقد تجديد کول پکار دي، ددې لپاره چې د ګناه د وبال نه بچ شي، آيا محترمه حليمه د قرآن او سنتو په رڼا کې د ښځو د دغه رهنمايي لپاره راغلې ده؟

....

محترمې په خپلې دې دعوه باندې چې عدالت د خاوند د خوښې بغير د خلعې فيصله ورکولی شي، د حديث نه يې هم استدلال کړی دی چې د هغې الفاظ محترمې داسې نقل کړي:

,, کله چې يوه ښځه جميله (د ثابت بن قيس ښځه) جناب محمد ﷺ ته راغله او وې ويل، په الله مې دې قسم! زه دده په ايمان يا پاکوالي باندې شک نه کوم، مګر زه او دې يوځای نه شو اوسېدی چې زما دده نه نفرت پيدا شوی دی، رسول اکرم ﷺ وفرمايل: د خورما باغ چې تاته په مهر کې ملاو شوی دی هغه ورته واپس کړه!

محترمه ددېنه دا نتيجه اخلي چې:

,, ددې واقعې نه ثابته شوه چې د خلعې لپاره د خاوند رضا ضروري نه ده، که يوه ښځه قاضي يا حاکم په دې خبره مطمئن کړي چې هغه د خپل خاوند سره نه شي اوسېدی؛ نو حاکم يا عدالت ته اختيار دی چې د هغوی نکاح فسخه کړي.

دلته څو امور خبرې دي چې يادول يې اړين بولم:

اول: د محترمې دا جمله چې رسول ﷺ وفرمايل چې " د خورما کوم باغ چې يې تاته په مهر کې درکړی ؤ هغه ورته واپس کړه! قطعاً د واقعې خلاف دی، ځکه په حديث کې خو دا دي چې رسول ﷺ د هغه ښځې نه پوښتنه وکړه چې آيا ته هغه ته دده باغ واپس ورکوې؟ (اتردين عليه حديقته) (مشکوة مخ: ۲۸۳ د بخاري روايت)[2]

---

[1] عن ابن عباس رضی الله عنهما قال: قال النبی صلی الله عليه وسلم: اريت النار فاذا اکثر اهلها النساء يکفرن قيل ايکفرن بالله؟ قال: يکفرن العشير ويکفرن الاحسان، لو احسنت الی احدٰهن الدهر ثم رأت منک شيئاً، قالت: ما رايت منک خيراً قط (بخاری۱/ ۹کتاب الايمان/باب کفران العشيروکفردون کفرفيه طبع قديمی کتب خانه کراچی)

[2] عن ابن عباس رضی الله عنهما ان امرأة ثابت بن قيس اتت....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

په دواړو جملو کې د ځمکې او آسمان فرق او د مشرق او د مغرب فاصله ده، محترمې چې رسول ﷺ ته کومه جمله منسوب کړې هغه يو حکم دی او د حديث کومه جمله چې ما د صحيح بخاري نه نقل کړه هغه يو سواليه فقره ده، که څېرته محترمه، د حکم او سوال په منځ کې د امتياز کولو څخه عاجزه وي؛ نو ددې عقل او ذهانت لائق د تحسين دی او که هغې قصداً د سواليه جملې حکم بدل کړی وي؛ نو دا په رسول ﷺ باندې تهمت دی او د رسول ﷺ ددې ارشاد مصداق ده چې:

,,کوم سړی قصداً په ما باندې غلطه خبره وتړي هغه خپل ځای په دوزخ کې جوړ کړ.

(من كذب على متعمدا فليتبوء مقعده من النار) (رواه البخاري، مشكوة مخ ٣٢)

دويم محترمې د حديث يوه جمله نقل کړې او د هغې مطلب يې خراب بيان کړی او ددې خراب شوي مفهوم نه يې سمدستي دا نتيجه واخيستل چې: د خلعې لپاره د خاوند رضا ضروري نه ده، عدالت ته اختيار دی چې خپله پرېکړه وکړي، ليکن د حديث مخکې جمله چې ددې د دعوې نفی کوي. هغه يې اخذ کړه چې آيا تاسو د خاوند ورکول شوی باغ هغه ته واپس کوئ؟ او هغې ورته په هو سره جواب ورکړ؛ نو رسول ﷺ د هغې خاوند ته وفرمايل: اقبل الحديقة وطلقها تطليقة.

ترجمه: خپل باغ واپس واخله او هغې ته يو طلاق ورکړه! (خاوند هم دغسې وکړه)

دا چې پوره حديث مخې ته کېښودل شي د محترمې اخذ شوې نتيجه له سره غلطه ده، چې د خلعې لپاره د خاوند رضا ضروري نه ده، بلکې عدالت ته خپله د نکاح فسخه کولو اختيارمن دی، محترمې د حديث يوه برخه نقل کړې او يوه برخه يې حذف کړې او هغه طرز عمل يې اختيار کړی چې د کوم په باره کې الله تعالی فرمايلي دي: افتؤمنون ببعض الکتاب وتکفرون ببعض؟ (آيا تاسو د کتاب په يوه برخه ايمان لرئ او د يوې برخې نه انکار کوئ)

دريم: محترمه خو د حديث نيمه ټوټه (د تحريف سره) نقل کوي او ددې نه دا نتيجه لاس ته راوړي، چې عدالت د خاوند د رضا بغير د فسخې د نکاح حکم کولی شي، ليکن کوم امامان چې الله تعالی په عقل-ايمان-علم او عرفان کامل کړي دي، هغوی ددې حديث نه......د محترمې بالکل برعکس دا نتيجه اخذ کوي چې د زوجينو په منځ کې د هغوی د رضا بغير جدا والی کول د عدالت کار نه دی،

...بقيه د تيرمخ] النبى صلى الله عليه وسلم فقالت: يا رسول الله! ثابت بن قيس ما اعتب عليه فى خلق ولا دين ولكنى اكره الكفر فى الاسلام، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اتردين عليه حديقته؟ فقالت: نعم! قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اقبل حديقتک وطلقها تطليقة. (صحيح البخارى/ ٢/ ٧٩٤/ طبع اصح المطابع كراچى)۔

امام ابوبکر جصاص رازي رحمه الله په احکام القرآن کې لیکي

,, که چېرته دا اختیار حاکم ته وی چې کله هغه وګوري چې زوجین حدود الله نه قائموي: نو د هغوی په منځ کې د خلعې فیصله وکړي، خواه که زوجین خلعه غواړي یا د خلعې نه انکار کوي؛ نو رسول ﷺ د دوی دواړو نه ددې سوال نه کولو او نه به یې خاوند ته دا فرمایل چې دې ته خلع ورکړه. بلکې رسول ﷺ خپله د خلعې فیصله ورکولو سره به یې ښځه د سړي نه خلاصوله او خاوند ته به یې د هغه باغ واپس ورکړ، خواه که دواړو ددېنه انکار کولی یا په دوی کې یو فریق انکار کولو. لعان کې د زوجینو په منځ کې د تفریق اختیار چونکې حاکم ته وي؛ نو څکه لعان کوونکي خاوند ته نه وایي چې خپله ښځه پرېږده، بلکې خپله د دواړو په منځ کې تفریق کوي. (الجصاص احکام القرآن مخ: ۳۹۵ ټوک: ۱ چاپ: سهیل اکیډمي لاهور)[1]

او حافظ ابن حجر رحمه الله د رسول ﷺ ارشاد: "**اقبل الحدیقة وطلقها تطلیقة**". (باغ واپس واخله او دې ته یو طلاق ورکړه)

لاندې لیکي: "**امر اصلاح وارشاد لا ایجاب**"[2]

ترجمه: دا فرمان نبوي ﷺ د اصلاح لپاره دی واجب حکم نه دی.

معلومه شوه چې په دې واقعه کې دخاوند د مرضی نه بغیر د خلعې یو طرفه فیصله نه ده بیان شوې، بلکې حضور ﷺ خاوند ته مشوره ورکړه چې ددې نه باغ واپس واخله او دې ته طلاق ورکړه!

تیر شوو بحثونو سره به څه اندازه شوې وي چې محترمه حلیمه صاحبه د خپل غلط مؤقف ثابتولو لپاره د قرآن کریم او د حدیث نبوي ﷺ مطالبو د خرابولو څنګه زیات کوشش کوي، کاش! چې چا د همدردی او خیرخواهی په خاطر دې ته مشوره ورکړې وی چې دا میدان چې په هغې کې تاسو قدم ایښی دی ډېر ازغي لري چې د هغې نه د ایمان د لمنې تار تار کولو وېره ده، د قرآن و حدیث او د فقهې اسلامي فهم ددې د وس خبره نه ده، ددې د ایمان سلامتي په دې کې ده چې هغه په دې میدان کې د استازئ نه احتراز وکړي.

....

[1] لوكان الخلع الى السلطان شاء الزوجان او ابيا اذا علم انهما لا يقيمان حدود الله لم يسئلهما النبي صلى الله عليه وسلم عن ذلك ولا خاطب الزوج بقوله اخلعها بل كان يخلعها منه ويرد عليه حديقته وان ابيا او واحد منهما كما لما كانت فرقة المتلا عنين الى الحاكم لم يقل للملاعن خل سبيلها بل فرق بينهما. (احكام القرآن للجصاص/ ١/ ١٩٥/ طبع سهيل اكيدمي، لاهور)۔

[2] فتح البارى لابن حجر/ ٩/ ٣٢٩/ طبع لاهور)۔

محترمه: مونږ عدالتي طريقې د خبرولو سره ليکي

,,دلته دا وضاحت هم ضروري دی چې زمونږ د عدالتونو يوه طريقه دا هم ده چې هغه د مقدمې په دوران کې خاوند او ښځه راغواړي. يوه بله موقع هم ورکوي، ليکن که چېرته عدالت دې نتيجې ته ورسي چې د زوجينو يوځای اوسېدل ناممکن دي: نو په دې صورت کې عدالت د خلعې سند ورکوي او د عدت نه پس که چېرته کومه ښځه عقد ثاني کوي: نو نه عقد ثاني حرام دی، نه قرآن او سنت ددې منع کوی "

په دې سلسله کې ګزارش دی چې که په عدالتونو ښځې خاوند ته د سولې موقع ورکوي: نو ډېر ښه کوي. نن سبا په زمونږ په موجوده عدالتي نظام کې (خصوصاً د کورنيو مسئلو سره چې کوم قانون تړاو لري) په ديکې ډېر عيبونه دي، ځکه چې د خلعې مسئله خالص شرعي مسئله ده. چې په هغې سره حرام او حلال وابسته دی، نو ځکه د عدالتي نظام ددې عيبونو اصلاح ډېره ضروري ده.

ځو خبرو ته په لنډ ډول اشاره کوم

۱ دلته خو دا ضروري ګڼې چې کوم سړی قاضي شي هغه به د وخت رواجي قانون کې تکړه وي او تر څه مودې پورې به هغه د وکيل په حيث قانوني تجربه هم لرلې وي، ليکن اسلامي شريعت د قضا لپاره چې کوم شرائط مقرر کړي دي، مثلاً اسلام، سړی کېدل، عادل کېدل، د شرعي قانون ماهر کېدل[۱]. دوی دا شرائط نه مني، ځکه چې د کوم قاضي په عدالت کې د خلعې مقدمه ځي د هغې په باره کې مونږ ته دا هم نه وي معلومه چې هغه مسلمان هم دی او که نه او د شرعي قانون ماهر خو لرې خبره ده، هغه په ناظره قرآن هم ويلی شي او که نه؟ هر کله چې د کوم غيرمسلم فيصله د مسلمانانو د طلاق او نکاح په معاملاتو کې شرعاً نافذ او مؤثره نه ده: نو ځکه ضروري ده چې دا اصول مقرر شي چې د خلعې کوم مقدمات عدالتونو ته ځي د هغې اورېدنه به داسې قاضي کوي چې مسلمان وي، نيک او خدا ترسه وي او د شرعي مسئلو خوبيانو څخه ښه خبر وي، ځکه چې په خلعې سره حرام او حلال حکمونه تړلي دي؛ نو ددې وجې نه ضروري ده چې په دې کې د شرعي اصولو او قواعدو پابندي وکړي.

---

[۱] (قوله لا تصح ولاية القاضى حتى يجتمع فى المولى شرائط الشهادة).......اما الاول فهو انه لا بد ان يكون من اهل الشهادة (فلان حكم القضاء يستقى من حكم الشهادة) يعنى كل من القضاء والشهادة يستمد من امر واحد هو شروط الشهادة من الاسلام والبلوغ والعقل والحرية وكونه غير اعمٰى ولا محدوداً فى قذف والكمال فيه ان يكون عدلاً عفيفاً عالماً بالسنة وبطريق من كان قبله من القضاة. (فتح القدير/ ۵/ ۴۵۳/ كتاب القاضى الى القاضى طبع دار صادر/ بيروت) تفصيل دپاره اوګورئ: شرح المجلة لسليم رستم باز ص:۱۱۶۳ تا ۱۱۶۷، طبع حبيب الله بسق كولته)ـ

۲ موجوده عدالتي نظام کې د ټولو نه زيات مؤثر کردار د قانون ماهرين (وکيلان) دي. چې هم هغوی د فريقينو له طرفه په عدالت کې وړاندې کيږي او د عدالت قانوني لارښوونه کوي. ليکن د وکيلانو عمل عموماً دا وي چې باوجود ددېنه چې هغوی ته معلوم وي چې د هغه د مؤکل موقف قطعاً غلط او باطل دی هغه ددې باطل د پيروي لپاره تياريږي او بيا دا باطل د حق کولو او د درواغو د رښتيا ثابتولو لپاره ځمکه او آسمان يو ځای کوي. بلکې خپل مؤکل ته هم د دروغو بيان ښيي او دا د دروغو بيان هغه ته داسې يادوي څنګه چې قرآن يادوونکی يو ماشوم په مدرسه کې د قرآن کريم الفاظ يادوي. کومه ښځه چې د خلعې درخواست په عدالت کې پېش کول غواړي؛ نو د هغې لپاره هم د وکيلانو صاحبانو خدمات حاصلول تکليف وي او وکيلان صاحبان ددېنه هم د دروغو بيان اخلي، خيال وکړئ چې د ښځې کومه دعوه د داسې وکيلانو په دروغو مبني وي او عدالت ددې دروغ رښتيا کوي او ددې د خلعې يو طرفه سند ورکوي؛ نو آيا دا عدالتي فيصله د الله تعالی د حرامو او حلالو په بدلولو کې مؤثر کېدی شي؟

۳ د عدالت منصب د فريقينو سره انصاف کول دي او دا په هغه صورت کې ممکن ده چې د عدالت مخه د کومې يوې ډلې په لور نه وي، ليکن د مغربي پروپا ګند زير اثر زمونږ دلته ګويا دا اصول مقرر دي چې د خلعې په مقدمه کې سړی د همېش لپاره ظالم دی او ښځه همېشه معصومه او مظلومه وي. هم دغه وجه ده چې د خلعې سل فيصده فيصلې د ښځې په حق کې کيږي، کله چې عدالت ذهني طور باندې د شروع نه د ښځې د طرفداری اصول مقرر کړي وي؛ نو سوچ کېدی شي چې د دوی فيصله د انصاف په تله کې څومره وزن لري او هغه شرعاً څنګه نافذ او مؤثر کېدی شي او ددې په ذريعه د لومړني خاوند لپاره حرام او د دويم لپاره څنګه حلال کېدی شي؟

۴ د مفتي او قاضي په منصب کې فرق دا دی چې مفتي ته د مسئلې کوم صورت پيش شي هغه ددې شرعي حکم ليکي، دی دا بحث نه کوي چې په سوال کې کوم واقعات ليکل شوي وي هغه صحيح دي او که نه، نه دده په ذمه د اصل حقائقو تالاش لازمي دی، ددې برعکس د قاضي منصب دا دی چې مدعي په خپله دعوه کې چې کوم واقعات ذکر کړي د هغې د يو يو حرف تحقيق او تفتيش وکړي او وګوري چې څومره خبرې رښتيا دي او څومره دروغ؟ او کله چې د تحقيق او تفتيش نه پس شيدې او اوبه جدا- جدا شي؛ نو ددې په رڼا کې د عدل او انصاف تله د دوی په لاس کې وي او د خدای لپاره دي فيصله وکړي.[1]

---

[1] وحاصل ما ذكره الشيخ قاسم فى تصحيحه: انه لا فرق بين المفتى والقاضى الا ان المفتى مخبر عن الحكم والقاضى ملزم به.....الخ. (درمختار/ ١/ ٧٤/ مقدمة/ طبع ايچ ايم سعيد/ كراچى)۔

لیکن دلته یې د خلعې په مقدمو کې د تفتیش ضرورت ډېر کم کړی، ګویا عدالتونه د قاضي په ځای د مفتي دنده ترسره کوي، د مدعیه له جانبه چې کوم واقعات پېش کیږي چې هغه وکیلان د خپل خاص مهارت په ذریعه خبره غټول غواړي او رنګ سازي او مبالغې کوي، عدالت هم دا آسماني وحي او اخري پرېکړه ګڼي، ددې مطابق یو طرفه سند جاري کوي، خاوند ته د عدالت حاضرېدلو تکلیف هم نه ورکوي، نه د صحیح صورت د معلومولو تکلیف کوي، عدالت زیات نه زیات دا کوي چې د خاوند په نوم یوه دوسیه (مقدمه) لیکي چې:

هغه دې په فلاني تاریخ عدالت ته حاضر شي او خپله رایه دې وړاندې کړي، کنه دده خلاف کاروایي به په یو طرفه عمل کې واورول شي. سړی داسې ګڼي چې دده عدالت ته تلل او نه تلل دواړه برابر دي، ځکه چې عدالتي فیصله خو بهرحال دده خلاف ده؛ نو ځکه هغه د عدالت یادونه نه اخلي، دلته عدالت دا ګڼي چې هغوی د خاوند په نوم یادونه لېږلې او اوس به د قانون او انصاف ټولې تقاضې پوره کوي، اوس که چېرته هغه عدالت ته را نه شي؛ نو خپل زیان به کوي، ځکه هغوی د خلعې یو طرفه پرېکړه کوي.

اصل کې د خلعې مقدمه هم په دیواني مقدمو قیاس شوې ده چې مالیاتي مقدمه کې که چېرته مدعاعلیه عدالت ته حاضر شي او خپله دفاع ونه کړي؛ نو فیصله به دده خلاف ورکول کیږي، ځکه هغه د دوی له ویرې خپله عدالت ته حاضریږي، حال دا چې د خلعې مقدمه د ښځې د ناموس د حلالو او حرامو سره تړلې ده، په دې کې داسې سستي په یوه طریقه هم نه روا کیږي او کله چې عدالت خپل منصبي فرض چې شرعاً دده په ذمه دی پوره نه کړي؛ نو دده د یوطرفه فیصلې په باره کې څنګه وویل شي چې هغه شرعاً نافذ او مؤثره ده؟

زمونږ عدالتونه اخر داسې بې اختیاره ولې دي چې هغوی مدعاعلیه عدالت ته د راغوښتلو نه عاجزه دي او بغیر د تفتیش نه د حلالو او حرامو یوطرفه فیصلې کولو ضرورت هغوی ته پیدا شي؟

۵: د ښځې خاوند په منځ کې که د جنګ وېره وي؛ نو حق تعالی حکام او د دواړو کورنیو خلکو ته حکم کړی چې د دوی په منځ کې د سولې کوشش وکړي، د الله تعالی ارشاد دی:

,,او که چېرته تاسو ته ددې دواړو په منځ کې د جنګ وېره وي؛ نو تاسو یو سړی چې د فیصلې کولو لیاقت لري، د سړي له کورنۍ نه او بل سړی چې د فیصلې لیاقت لري د ښځې د کورنۍ نه هغوی ته لاړ شئ او تحقیق وکړئ او کوم څوک چې بې لارې وي یا د دواړو ګناه وي هغوی دې پوه کړي) که چېرته دې دواړو سړو ته (په رښتیني زړه سره) اصلاح منظور وي؛ نو الله تعالی به د ښځې خاوند په منځ کې اتفاق پیدا کړي، بې شکه الله تعالی لوی علم او لوی خبر والا دی. (النساء: ۳۵- د تهانوي رحمه الله د ترجمې نه راخیستل شوی.)[1]

---

[1] اوان خفتم شقاق بينهما فابعثوا حكماً من اهله وحكماً من اهلها ان يريدا.... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

لیکن دلته دا الهي حکم یو وار له نظره غورځول شوی دی او د خلعې یوطرفه سند د ټولو خانداني مسئلو واحد حل ګرځول شوی؛ نو ځکه د ښځې خاوند په منځ کې د سولې کولو دا قرآني حکم ګویا منسوخ شوی دی، د هلک او نجلۍ د خاندان خلک به د دوی لپاره څه قدم پورته کوي؟ زمونږ عدالتونه هم د قرآن کریم په دې حکم باندې د عمل کولو ضرورت نه محسوسوي، بلکې ددېنه زیات په خندا - خندا کې ظلم کوي چې بعضې وخت ښځه خاوند دواړه شریفانه ژوند تیرولو لپاره تیار وي، لیکن د نجلۍ مورپلار د خلعې د دروغو دعوې کولو سره د خلعې یوطرفه سند حاصل کړي او عدالت د ښځې خاوند نه پوښتنه هم نه کوي. ځکه چې په ۱۲ اګست چې د کوم سوال ځواب ما ورکړی وو (او د هغې رد حلیمې صاحبې کړی ؤ) په هغې کې هغې مظلومې نجلۍ چې هغې ته د خلعې یوطرفه سند عدالت ورکړی ؤ، دا یې لیکلي وو چې زه او زما خاوند دواړو کور آبادول غوښتل، لیکن زما مور- پلار زما له طرفه د خلعې دعوه کړې وه او زما د خاوند د اطلاع نه بغیر یې یوطرفه سند حاصل کړی ؤ، انصاف وکړئ چې په کومه فیصله د قرآن کریم پورته حکم شاته وغورځول شي چې په هغې کې د زوجینو د خواهش باوجود هغوی ته د ملاوېدلو موقع نه ده ورکول شوې او په هغې کې د زوجینو خواهش پیمال کوي او یوطرفه سند ورکولی شي، د داسې فیصلې په باره کې څنګه وویل شي چې هغه شرعاً نافذ او مؤثر دی، په دې سره د ښځې خاوند نکاح ختمه شوه او اوس ښځه د عقد ثاني لپاره آزاده ده؟

دا ما د موجوده عدالتي نظام د یو څو اصلاحي امورو نشاندهي وکړه، کنه نو د داسې خبرو تفصیل ډېر زیات دی، ددې لپاره مستقل وخت پکار دی:

اند کے با تو گفتم درد دل و ترسیدم
که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است

ترڅو پورې چې د اسلامي شریعت په رڼا کې ددې امورو اصلاح ونه شي؛ نو د عدالت یوطرفه فیصله به شرعاً کالعدم وي، ځکه چې نه خو به د ښځې خاوند نکاح ختمیږي او نه به ښځې ته د دویم عقد اجازه په شریعت کې وي.

....

محترمه په ډېر معصوم انداز دا سوال کوي چې:

بالفرض که چېرته مونږ دا ومنو چې د خلعې لپاره د خاوند اجازه او مرضي ضروري وي؛ نو بیا په خلعه او طلاق کې څه فرق پاتې شو؟

...بقیه د تیرمخ] اصلاحاً یوفق الله بینهما، ان الله کان علیماً خبیراً. (النساء: ۳۵)۔

پورته تفصیل کې تېر شو چې د قرآن، سنتو او اجماع امت په رڼا کې خلع د ښځې خاوند دواړو د اجازت او مرضی نه بغیر نه کیږي او محترمې چې د قرآن او سنتو خلاف ددې د ثابتولو کوشش وکړ چې د خلعې لپاره د خاوند اجازه ضروري نه ده. ددې غلط او باطل کېدل هم په پوره وضاحت سره بیان شو، پاتې شو د محترمې دا سوال چې بیا د خلعې او طلاق په منځ کې څه فرق پاتې شو؟ ددې په ځواب کې ګزارش دی چې ددې دواړو په منځ کې د ځمکې او سمان- مشرق او مغرب فاصله ده، چې د فقهې یو لومړۍ زده کوونکی طالب هم پوهیږي.
طلاق د سړي انفرادي حق دی چې په هغې کې د ښځې د خواهش او مرضی هیڅ دخل نشته، کله چې سړی د طلاق لفظ استعمال کړي؛ نو که هغه غواړي او که یې نه غواړي او دا طلاق قبلوي او که یې نه قبلوي په دواړو صورتونو کې طلاق واقع کیږي[1]، بلکې ددې نه زیات دا چې د طلاق لفظ استعمالولو سره د سړي رضا هم ضروري نه ده، که چېرته ځوک خپلې ښځې ته طلاق ورکړي او بیا دعوه وکړي چې ما طلاق د زړه په خوښه نه وو ورکړی بلکې هسې مې د ښځې د وېرولو لپاره ورکړی وو او محض د مذاق په طور مې لفظ د طلاق کارولی ؤ؛ نو بیا هم طلاق واقع کیږي[2]، ددې په عکس خلع کې د دواړو رضا شرط ده، که چېرته سړی ښځې ته د خلعې وړاندې وکړي تر څو پورې چې ښځې قبول کړې نه وي خلع نه کیږي. هم دغه راز که چېرته ښځه خپل خاوند نه د خلعې مطالبه وکړي؛ نو د خاوند د قبلېدلو نه بغیر خلع نه کیږي، یو شی (خلع) د دواړو فریقینو په رضا پورې تړلې ده، دویم شی (طلاق) د دواړو د رضا نه بغیر هم واقع کیږي. څنګه عجیبه خبره ده چې تاته ددې دواړو تر منځ فرق نه محسوسیږي؟
او ستا دا تصور چې څنګه سړی ښځې ته د هغې د مرضی نه بغیر طلاق ورکول کیږي؛ نو هم دغه راز ښځه د سړي د رضام نه بغیر دده نه خلع اخیستلی شي، دا جدید دور هغه مغربي تصور دی، چې په هغې سره د شریعت پوره خانداني نظام چپه کیږي او په دې سره د الله تعالی هغه حکمت بالغه باطلیږي، چې د هغې لپاره الله تعالی د نکاح غوټه د سړي په لاس کې ورکړې ده، د ښځې په لاس کې نه.

---

١ [1] اما المرأة فلا تقدر على تطليق الزوج وبعد الطلاق لا تقدر على مراجعة الزوج ولا تقدر ايضاً على ان تمنع من المراجعة. (تفسير كبير/ ٢/ ٢٤٧/ طبع بيروت). ايضاً: عن ابن عباس رضى الله عنهما: جاء الى النبى صلى الله عليه وسلم رجل: فقال: يا رسول الله! سيدى زوجنى امته وهو يريد ان يفرق بينى وبينها، فصعد النبى صلى الله عليه وسلم المنبر، فقال: يا ايها الناس! ما بال احدكم يزوج عبده من امته ثم يريد ان يفرق بينهما انما الطلاق لمن اخذ بالساق. (فتح القدير ٤/ ٢٩٤/طبع دارالمعرفة بيروت)، ايضاً: ابن ماجة ١/ ١٥٢/ باب طلاق العبد، طبع نور محمد كراچى)

٢ [2] ويقع طلاق كل زوج بالغ عاقل ولو عبداً او مكرهاً او هازلاً او سفيهاً او سكران او اخرس او مخطأً. (درمختار/ كتاب الطلاق/ ٣/ ٢٣٥ تا ٢٤١/ طبع سعيد، ايضاً: عالمگيرى/ ١/ ٣٥٣/ فصل فيمن يقع طلاقه طبع رشيديه)۔

محترمه لیکي ,,آیا مونږ د رسول ﷺ خلاف فیصله کولی شو؟ یقیناً نه،،!!!
بې شکه د کوم امتي دا طاقت نشته چې د رسول ﷺ خلاف فیصله وکړي او که څوک یې وکړي:نودخلعې یوطرفه عدالتي سند په څېربه هغه فیصله کالعدم اوباطل وي، لیکن محترمې ته سوچ پکار دی چې د رسول ﷺ د فیصلې خلاف د فیصلې کولو بهادري څوک کوي؟

د حضور ﷺ جمیلې ته درخواست خلع باندې د هغې خاوند ته فرمایلي وو چې خپل باغ (چې تا هغې ته په مهر کې ورکړی وو) واپس واخله او هغې ته طلاق ورکړه. لیکن محترمه حلیمه اسحاق لیکي چې د خلعې لپاره د خاوند نه د پوښتنې ضرورت نشته. دا د ښځې انفرادي حق دی او عدالت د خاوند د پوښتنې بغیر د دواړو په منځ کې جدا والی کولی شي او لیکي چې: دا د حضور ﷺ د فیصلې خلاف ده یانه؟

محترمه، د حضور ﷺ د ژوند مبارک یوه واقعه هم وړاندې نه کړه چې په هغې کې د ښځې په درخواست خلع باندې حضور ﷺ د خاوند نه پوښتنه نه وي کړې او صرف د ښځې په درخواست خلع باندې د هغې په لاس کې د خلعې یوطرفه سند ورکړی وي، اوس خپله انصاف وکړئ چې رسول الله ﷺ (زما ځان او زما مورپلار دي له هغه قربان وي) مخالفت څوک کوي؟ فقهاء که خپله محترمه حلیمه اسحاق؟

ثالثي د خدای لپاره وکړئ!!!

محترمه لیکي چې: خلع د ښځې یو داسې حق دی چې هغې ته الله ورکړی دی. رسول اکرم ﷺ په دې باندې د عمل کولو تصدیق کړی.

د الله او د رسول ﷺ خبره په سر سترګو، مګر محترمې دا خو ووایه چې د قرآن کریم کوم آیت دی چې په هغې کې الله تعالی فرمایلي چې خلع د ښځې انفرادي حق دی، کله چې د هغې زړه وغواړي سړی خلع ورکولو سره هغه رخصت کولی شي او د رسول الله ﷺ کوم حدیث دی چې په هغې کې د ښځې دا انفرادي حق بیان کړی وي چې ښځه د خاوند د اجازت بغیر هغې ته خلع ورکولی شي؟

بې شکه الله تعالی ښځې ته دا حق ورکړی چې هغه ضرورت محسوس کړي؛ نو د خاوند نه د خلعې درخواست کولی شي او د خلعې په بدله کې د مالي معاوضې وړاندیز کولی شي، د خلعې حق او د خلعې د مطالبې حق، دا دوه جدا - جدا شیان دي، الله تعالی ښځې ته دا حق ورکړی چې هغه د خاوند نه د خلعې غوښتنه کولی شي، دا حق یې نه دی ورکړی چې هغه خپله سړي ته خلع ورکولی شي.

ددې مثال داسې دی چې الله تعالی هر سړي ته حق ورکړی چې د حدود شرعیه وو رعایت وکړي چېرته چې غواړي نکاح کولی شي، دا حق سړي ته هم دی او ښځې ته هم، لیکن د نکاح دا حق یوطرفه نه دی، ځکه چې نکاح یو داسې عقد دی چې د دواړو فریقینو په رضا موقوف دی، هم دغه راز خلع هم یو داسې عقد دی چې ددې په ذریعه دواړه فریقه د نکاح د

ازالې بالعوض معامله پوره کړي، څنګه چې د نکاح د پیغام استولو حق هر سړي ته حاصل دی لیکن عملاً نکاح به هغه وخت وي چې کله دواړه فریقه (اصالةً یا وکالةً) د نکاح ایجاب او قبول وکړي، هم دغه راز د خلعې پیشکش کول د ښځې حق دی، لیکن عملاً خلع به هغه وخت وي کله چې دواړه فریقه ددې عقد ایجاب او قبول وکړي، په خلاف د طلاق چې هغه عقد نه دی بلکې یمین دی، سړي ته ددې یمین اختیار ورکول شوی دی، خواه که دویم فریق یې قبول کړي او که نه، بلکې دویم فریق ته ددې علم وي او که نه وي.

غرض خلع اخیستل د ښځې حق دی، لیکن عملاً دې ته به هغه وخت خلع ملاویږي چې کله خاوند ورته خلع ورکړي، دا لفظ خپله ښیي چې هغه د خاوند نه خلع اخیستلی شي، هغې ته خپله نه شي ورکولی، خلع اخیستل ددې (ښځې) حق دی او خلع ورکول د هغه (سړي) حق دی.

....

دخپل مضمون په پای کې محترمه لیکي:

د پورته بیان نه امید دی چې د ډیرو داسې ښځو شک او شبهې لرې شوي وي چې یا خو صحیح رهنمایي ورته نه وي ملاوه شوې، یا د چا په دباو کې راتللو سره د خپلې خوښې باوجود خپل حق نه شي استعمالولی.

زه د محترمې ممنون یم چې ددې تحریر له وجې یې ماته د خلعې د مسئلې د وضاحت موقع راکړه! زما امید دی چې ددې وضاحت نه پس هغه ټولې ښځې (او د هغوی مورپلار) چې د عدالت نه د خلعې یوطرفه سند حاصلولو سره په دې غلط فهمۍ کې اخته کیږي چې د هغې لومړنۍ نکاح ختمه شوې ده؛ نو څکه هغه بغیر د تکلف نه دویم عقد کولی شي، د دوی غلط فهمي لرې شي او هغوی به په ښه طریقه پوه شي چې:

د قرآن کریم او حدیثو له مخې خلع هغه وخت کیږي چې کله ښځه خاوند دواړه په دې باندې متفق شي.

په اجماع د امت سره د خاوند له طرفه دویم سړی یا اداره یا عدالت دده ښځې ته د طلاق ورکولو یا د خلعې ورکولو اجازه نه لري، که چېرته د کوم خاوند ښځې ته د هغه بې اجازې کوم سړي یا کومې ادارې یا کوم عدالت طلاق ورکړ یا یې خلع ورکړه؛ نو هغه شرعاً کالعدم ده، دا ښځه هم هغسې د خپل خاوند په نکاح کې ده، تر څو پورې چې د خاوند نه طلاق یا خلع وانخلي.

داسې ښځه چې هغې ته د خاوند د مرضئ نه بغیر کومې ادارې طلاق یا خلع ورکړې وي هغه هم هغسې د خپل خاوند په نکاح کې ده؛ نو څکه ددې دویم عقد باطل دی، که چېرته هغه دویم ځای عقد کوي؛ نو د همېش لپاره به د ګناه ژوند تېروي او د هغې وبال به په دنیا او آخرت کې په دوی باندې وي.

يادونه: ما دا مضمون د حليمه اسحاق ددې آزاد فکرى په ځواب کې ليکلى چې ښځې ته د خلعې يوطرفه حق دى او دا چې عدالت ته د خلعې د يوطرفى سند جاري کولو اختيار دى، زه ددېنه ناخبره نه يم چې ځينو حالاتو کې ښځه بې انتها مشکل کې وي او د هغې لپاره ددې نه سيوا بله چاره نشته چې عدالت ددې په معامله کې مداخله وکړي. مثلاً خاوند د نامرد کېدلو باوجود ښځه نه خلاصوي، کله متعنت شي چې نه ښځه آبادوي او نه يې آزادوي. يا يې خاوند ورک وي يا لېونى وي چې د هغه له وجې ښځه په سختو مشکلاتو کې ګېره وي. په داسې صورتونو کې مسلمان حاکم ته په خاصو شرايطو د جدا کولو حق شته.

❖ د اخيستلو، خرڅولو او مزدورۍ اُصول ❖

....

تجارت کې دګټې شرعي حد څه دى؟

سوال: تجارت کې څومره ګټه جائزده؟ او شرعي حد يې معلوم دى او که نه؟

جواب: نه! دګټې کولوحد معلوم نه دى[1]، خودبازار دعام قيمت نه زياته ګټه اودخلکو له مجبوري نه غلطه فائده اخيستل جائزنه دي.[2]

---

[1] عن ابى سعيد رضي الله عنه قال: غلا السعر على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالوا له: لو قومت لنا سعرنا، قال: ان الله هوالمقوم اوالمسعر انى لارجوا ان افارقكم وليس احدكم يطلبنى بمظلمة فى مال ولا نفس. (مسند احمد/٣ /٨٥). وعن انس بن مالک رضى الله قال: غلا السعر على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالوا: يارسول الله! قد غلا السعر فسعر لنا، فقال: ان الله هوالمسعر، القابض الباسط الرازق. (سنن ابن ماجة/ ١٥٩، ابواب التجارات). ايضاً: ولايسعر حاكم لقوله عليه الصلاة والسلام: "لاتسعروا فان الله هوا لمسعر القابض الباسط الرازق" الا اذا تعدى الأرباب عن القيمة تعديا فاحشا فيسعر بمشورة اهل الرأى (الدرالمختار مع ردالمحتار، كتاب الحظر والاباحة، فصل فى البيع/ ٦/ ٤٠٠). ومن اشترى شيئاً واغلى فى ثمنه فباعه مرابحة على ذالک جاز. وقال ابويوسف رحمه الله تعالي: اذا زاد زيادة لايتغابن الناس فيها فانى لا احب ان يبيعه مرابحة حتى يبين.....والاصل ان عرف التجار معتبر فى بيع المرابحة. (فتاويٰ عالمگيري/ ٣/١٦١/ كتاب البيوع، الباب الرابع عشر فى المرابحة ولتولية، طبع رشيديه كوئته)۔

[2] عن على ابن ابى طالب رضي الله عنه قال: سيأتى على الناس زمان عضوض يعض الموسر على مافى يديه، ولم يؤمر بذلک، قال الله تعالي: "ولاتنسواالفضل بينكم" ويباع المضطرون، قد نهى النبى صلى الله عليه وسلم عن بيع المضطر. . . . الخ. (سنن ابى داؤد/ ٢/١٢٤، باب بيع المضطر، طبع امدايه ملتان). ايضاً: وفى اعلاء السنن/ ١٤/ ٢٠٥ /كتاب البيوع، باب النهى عن بيع المضطر، تحت هٰذا الحديث). . . . قال الشامي: وهو ان يضطر الرجل الى طعام وشراب او غيرها، ولايبيعه البائع الا باكثر من ثمنها بكثير، وكذٰلک فى الشراء منه. . . . . مثال البيع المضطر اى بان اضطر الى بيع شيء من ماله ولم يرض....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

آیا اسلام کې دګټې کولو څه معلومه اندازه ښودل شوې ده؟

سوال: جناب! زه ستاسو توجه دیوې ډیرې اهمې مسئلې طرف ته غواړم چې په وجه یې نن سبا خلک ډیرزیات پریشانه دي، مسئله داده که چرې یودکان دار په څه شي باندې هرڅومره ګټه حاصله کړي، آیاهغه شرعي طورباندې صحیح ده؟مثلاً دکپړې کاروباري یوګز کپړه په لس روپۍ اخلي اوهغه په دیریش روپۍ ګز خرخوي، نوایاداصل قیمت نه په دوچنده باندې زیاته ګټه اخیستل صحیح دي؟ همدغه مثال دمستریانوهم دی، مثلاً که یو سړی خپل موټر مستري ته د جوړولوله پاره بوځي، نوهغه مستري دګاک (مشتري) دنه پوهیدوپه وجه باندې غلطه فائده اخلي اوهغه نه دیریش څلویښت روپۍ زیاتې اخلي، که څه هم اصل نقص ددوو روپیووي اوپه موټر جوړولودمستري دوه څلورمنټه لګیږي، نوایاداګټه جائزده؟ اسلام چونکې فطري دین دی او دداسې قسمه ناجائزه کارکولو اجازه هیڅکله نه ورکوي، په دې وجه باندې مهرباني وکړئ اوددې وضاحت وکړئ چې اسلام کې دګټې دشرح معلومولوڅه طریقه ده؟

جواب: شریعت دګټې کولوحدنه دی ښودلی، چې دومره جائزده او دومره ناجائز، خوشریعت د بالکل ظلم اجازه نه ورکوي(څه ته چې عام طورباندې جیب وهنه ویل کیږي)[1] کوم کس چې دداسې ګټې کولو عادت وي دهغه دګټې نه برکت ځي[2] اوحکومت ته اختیارورکړل شوی دی چې دمناسې ګټې معیارمقررکړي اودهغې نه زیاتې کونکو باندې پابندي ولګوي.[3]

...بقیه د تیرمخ] المشترى الا بشرائه بدون ثمن المثل بغبن فاحش، ومثاله لو الزمه القاضى يبيع ماله لايفاء دينه او الزم الذمى يبيع مصحف او عبد مسلم ونحو ذلک انتهٰى. (بذل المجهود/ ٤/٢٥٢). فيه ايضاً: ما قال الخطابي رحمه الله : ان عقدالبيع مع الضرورة على هذا الوجه جائز فى الحكم ولايفسخ، الا ان سبيله فى حق الدين والمروء ة ان لا يباع على هذا الوجه، وان لا يقتات عليه بماله ولكن يعاون ويقرض ويستمهل له الى الميسرة حتى يكون له فى ذلک بلاغ. . . اه. وايضاً: قال ابن عابدين: التسعير حضر معنى، لانه منع عن البيع بزيادة فاحشة. (ردالمحتار/ ٦/ ٤٠١)

[1] قال ابن عابدين: التسعير حج معنى، لانه منع عن البيع بزيادة فاحشة. (ردالمحتار/٦/ ٤٠١). ومن اشترى شيئاً واغلى فى ثمنه فباعه مرابحة على ذالک جاز وقال ابويوسف رحمه الله تعالي: اذا زاد زيادة لا يتغابن الناس فيها فانى لا احب ان يبيعه مرابحة حتى يبين. (عالمگيري/٣/ ١٦١، كتاب البيوع، الرابع عشر فى الرابحة)۔

[2] عن حكيم ابن حزام رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: البيعان بالخيار مالم يفترقا، فان بينا وصدقا بورك لهما فى بيعهما وان كذبا وكتما محق بركة بيعهما، (رواه النسائى ج٢ ص٢١٢، كتاب البيوع)۔

[3] ولايسعر حاكم الا اذا تعدى الارباب عن القيمة تعدياً فاحشاً فيسعر بمشورة اهل الرأى. (تنوير الابصار/ ٦/ ٤٠٠، كتاب الحظر والاباحة، فصل فى البيع). وايضاً: واعلم انه لارد بغبن فاحش هو ما لا يدخل تحت تقويم المقومين فى ظاهر الرواية وبه افتى بعضهم مطلقاً كما فى القنية ثم رقم وقال ويفتى بالرد رفقاً بالناس وعليه اكثر روايات المضاربة وبه يفتى ثم رقم وقال ان غره اى غرالمشترى البائع او بالعكس اوغره الدلال فله الرد والا لا وبه افتى صدر الاسلام وغيره. (درمختار/ ٥/ ١٤٢، كتاب البيوع،....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

حديث كې د كومو شپږو شيانو د بدلولو په وخت كې برابري و نغد كيدل ضروري دي

سوال: مايوحديث اوريدلى دى چې هغه كې ديوڅو شيانو ذكر دى. دهغو داخيستلووخت كې ضروري دى چې برابردهغو بدل وركړل شي اوهماغه وخت لاس په لاس وركړل شي. پوښتنه داده چې هغه كوم شيان دي چې پكې ددې شرطونوخيال ساتل ضروري ښودل شوى دى؟ اوكه چيرته يوكس ددې شرطونوخيال ونه ساتي، نوهغه اخيستل اوخرڅول به دحرام په درجه كې داخل وي، مهرباني وكړئ داقسمه يوحديث هم بيان كړئ!

جواب: كوم شى چې ناپ اوتول سره خرڅيږي، كله چې هغه بدليږي، نوضروري ده چې دواړه شيان برابر، برابروي اودامعامله لاس په لاس وشي، دې كې قرض هم ناجائزدى اوكمى اوزيادت هم، مثلاً: كه چېرته غنم په غنمو سره بدليږي، نودې كې به دواړه خبرې ناجائزوي، يعنې كمى او زيادت اوقرض دواړه به ناجائزوي اوكه چېرته غنم جواروسره بدليږي. نوكمى او زيادت جائزدى[1]، خوقرض ناجائزدى.

هغه حديث دادى: **عن عبادة بن الصامت رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الذهب بالذهب، والفضة بالفضة، والبر بالبر، والشعير بالشعير، والتمر بالتمر، والملح بالملح، مثلاً بمثل سواءً بسواء يداً بيد. . . الخ.** (مشكوة ص ٢٤٤)

حضور صلى الله عليه وسلم د شپږو شيانوذكر كړي دي: سره زر، سپين زر، ورژې، جوار، كجورې، مالګه اوفرمايلي دي چې كله سره زر دسرو زرو په بدله كې، سپين زردسپينوزرويه بدله كې، وريژې دوريژو په بدله كې، جواردجواروپه بدله كې، كجورې دكجوروپه بدله كې، مالګه دمالګې په بدله كې خرڅيږي، نو داضروري ده چې دواړه برابر او لاس په لاس وي، په نيته (پور) باندې اخيستل او خرڅول او كمى او زيادت سود دى. (مسنداحمدج٢ص٢٣٢)[2]

...بقيه د تيرمخ] باب المرابحة والتولية). ايضاً: وان كان ارباب الطعام يتحكمون على المسلمين، ويتعدون عن القيمة تعدياً فاحشاً، وعجز القاضى عن صيانة حقوق المسلمين الا بالتسعير فلا بأس بالتسعير بمشورة من اهل الرأى والبصر. (المحيط البرهاني/ ٨/ ٢٦٨، الفصل الخامس والعشرون)_

[1] (وعلته) اى علة تحريم الزيادة (القدر) المعهود بكيل او وزن (مع الجنس فان وجدا حرم الفضل) اى الزيادة (والنساء) بالمد التأخير فلم يجز بيع قفيز بر بقفيز منه متساوياً واحدهما نسأ (وان عدما) بكسر الدال من باب علم (حلا) كهروى بمرويين لعدم العلة فبقى على اصل الاباحة (وان وجد احدهما) اى القدر وحده اوالجنس (حل الفضل وحرم النسأ). (درمختار مع ردالمحتار/٥/ ١٧٢، باب الربا، وايضاً: فى الهدايه/ ٣/ ٧٩/ باب الربا)

[2] عن عبادة بن الصامت رضي الله عنه عن النبى صلى الله عليه وسلم قال: الذهب....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

د يوشي د دوو جنسونو خپلو کې بدلون څنګه کيږي؟

سوال: دحضرت مولانامفتي محمدشفيع صاحب مفتي اعظم پاکستان ليکنه «مسئله سود طبع مارچ ١٩٨٢ء» مې ولوستله، ددې کتاب په(٨٨ او٨٩) صفحوباندې ٣٣، ٣٢، ٣١ حديثونه نقل شوي دي، ددې مضمون هم يوحديث په صفحه نمبر١٧ باندې ورکړل شوی دی، دې احاديثوکې د شپږو شيانو دکاروبارذکرشوی دی، يعنې سره زر، سپين زر، غنم، جوار، چوارې (وچې خرما) اومالګه.

اګرچې دې سره ترجمه ليکل شوې ده، خوتشريح يې داسې نه ده چې په هغه باندې عام سړی پوه شي، چې ددې شيانو دکار وبار(لين دين) کومه طريقه جائزده اوکومه ناجائز؟ زموږ په کليوکې دا رواج عام دی چې دکوم سړي غله دکوردضرورت له پاره پوره نه وي، يا دهغه دکورتخم خالص نه وي (دکرلوقابل نه وي) نوهغه دخپلوانو نه دضرورت مطابق غله په قرض واخلي اودنوي فصل راتلوباندې هغه هغومره ورته واپس کړي، ددې احاديثوپه رڼاکې ايادا طريقه صحيح ده؟

دويم مشکل دادی چې اوس ملک دغنمو بې شماره قسمونه کرل کيږي اودهغه قيمت هم ديوبل نه جدادی، دلته دمثال په ډول زه دخپلې علاقې دغنموپه مختلفو قسمونوکې يوازې دوه قسمونه ذکرکوم:

١: ګندم پاک ٨١، ددې قيمت په خايي منډيي کې له اويا نه تر اتيا روپۍ پورې من دی.

٢: ګندم سي ٥٩١، ددې قيمت په خايي منډيي کې تقريبا يوسل شل روپيوپورې من دی.

دلومړي قسم پيداوار زيات کيږي اودويم په خوراک کې د لومړي په مقابله کې ښه وي همدغه وجه ده چې ددې په قيمتونو کې څلويښت پنځوس روپۍ فرق دی، که چيرته ددې دبدلولوضرورت راشي، نوهغه به څنګه کيږي؟ دقيمت په لحاظ يادجنس په لحاظ باندې؟ ددې مشکلاتوجواب راکړئ اودشکريې اداکولوموقع راکړئ.

...بقيه د تيرمخ] بالذهب مثلاً بمثل، والتمر بالتمر مثلاً بمثلٍ، والبر بالبر مثلاً بمثلٍ، والملح بالملح مثلاً بمثلٍ، والشعير بالشعير مثلاً بمثلٍ، فمن زاد او ازداد فقد اربٰى، بيعوا الذهب بالفضة كيفَ شئتم يداً بيد وبيعوا البر بالتمر كيف شئتم يداً بيدٍ، وبيعوا الشعير بالتمر كيف شئتم يداً بيد. (رواه الترمذي/ ١/٢٣٥/ابوابَ البيوع، طبع قديمي، وايضاً: مسند احمد/ ٢/٢٣٢، وايضاً: مشكوٰة/ ٢٤٤). عن ابي هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الحنطة بالحنطة والشعير بالشعير والتمر بالتمر والملح بالملح كيلاً بكيلٍ وزناً بوزنٍ، فمن زاد او ازداد فقد اربٰى الا ما اختلف الوانه. (مسند احمد/ ٢/ ٢٣٢)_

جواب: دغلې بدلون که چیرته دغلې سره وي اودواړه دیوجنس وي، خو ددواړو په نوع (ډول) کې فرق وي، نو دواړه یو برابر اولاس په لاس معامله شرط ده. کمي او زیاتي جائزنه دی[1] اودیوله طرف نه قرض هم جائزنه دی[2] تاسوچې دغنموکوم دوه قسمونه لیکلي دي هغو کې دیومن په بدله کې مثلا یونیم من ورکول جائزنه دي، بلکې دواړه برابر ضروري دي. که چیرته ددواړوقیمت کم یازیات وي، نودجنس بدلون به دجنس سره نه کیږي، بلکې ددواړه به جداجدا سودا کړل شي، دجداجدا قیمت سره.[3]

تجارت له پاره په ګټه باندې پیسې اخیستل

سوال: ما دیوکس نه دتجارت له پاره پیسې وغوښتې، هغه کس وایي چې تجارت کې چې کومه ګټه کیږي، هغې کې به زماڅومره برخه وي؟ زه داټکل له مخې هغه ته پیسې ښیم. چې هغه ماته پیسو راکولوباندې راضي شي، تاسوته مې عرض ده چې قرض اخیستوسره داسې تجارت کول، چې هغې کې ماته هم دمناسې ګټې امیددی، جائزدي؟

جواب: دچانه پیسې اخیستل اوپه هغو تجارت کول اوګټه کې هغه ته برخه ورکول، ددې دوه حالتونه دي، یوحالت دادی چې داخبره مخکې وشي چې په تجارت کې څومره ګټه وشي دهغه دومره فیصد (مثلا۲:۱) به دپیسو خاوند (رب المال) ته ورکول کیږي اودومره به کار کونکي

---

[1] (قوله وجیده کردیه) ای جید ماجعل فیه الربا کردیه حتی لا یجوز بیع احدهما بالآخر متفاضلاً لقوله علیه السلام: جیدها وردیها سواء. (البحرالرائق/ ٦/ ١٣٠، باب المرابحة والتولیة). وفی الهدایه: ولا یجوز بیع الجید بالردی مما فیه الربا الا مثلاً بمثل لاهدار التفاوت فی الوصف. (هدایة/ ٣/ ٨٠، باب الربا، ایضاً: فتاوی شامی/ ٥/ ١٧٩)۔

[2] (وان وجد احدهما) ای القدر وجده او الجنس (حل الفضل وحرم النسأ) ولو مع التساوی، حتی لو باع عبداً بعبد الی اجل لم یجز لوجود الجنسیة. (درمختار/ ١٧٢). ایضاً: قال ابوجعفر رحمه الله: ولا یجوز بیع شيء من المکیلات بجنسه نسیئة... والاصل فیه قول النبی صلی الله علیه وسلم فی حدیث عبادة بن الصامت رضی الله عنه: واذا اختلف النوعان فبیعوا کیف شئتم یداً بید، وفی بعض الالفاظ: واذا اختلف الصنفان.... الخ. (شرح مختصر الطحاوي/ ٣/ ٣٢/ کتاب البیوع)۔

[3] عن ابی سعید وابی هریرة رضی الله عنهما ان رسول الله صلی الله علیه وسلم استعمل رجلاً علی خیبر فجاءه بتمر جنیب فقال: اکل تمر خیبر هکذا؟ قال: لا والله یا رسول الله! انا لنأخذ الصاع من هذا بالصاعین والصاعین بالثلاث، فقال: لا تفعل، بع الجمیع بالدراهم ثم ابتع بالدراهم جنیباً. ایضاً: وعن ابی سعید رضی الله عنه قال: جاء بلال الی النبی صلی الله علیه وسلم بتمر برنی فقال له النبی صلی الله علیه وسلم: من این هذا؟ قال: کان عندنا تمر ردی فبعت منه صاعین بصاع، فقال: اوه عین الربوا، لا تفعل ولکن اذا اردت ان تشتری فبع التمر ببیع آخر ثم اشتریه. متفق علیه. (مشکوٰة/ ٢٤٥، کتاب البیوع، باب الربوا)۔

ته[1] او که چیرې خدای دې نه کړي په تجارت کې تاوان وشي، نو دا نقصان به هم د پیسو خاوند ګالي[2] دا حالت جائز دی. دویم حالت دا دی چې تجارت کې که ګټه وي او که تاوان او که زیاته ګټه وي او که کمه، په هرصورت کې به د پیسو خاوند ته یو مقرر شوي حد پورې پیسې ورکول کیږي (مثلاً کال یا شپږ میاشتې وروسته دوه سوه روپۍ، یا د ټولو پیسو لسمه برخه) دا حالت جائز نه دی.[3] نو که چیرته تاسو له چانه پیسې اخیستو سره تجارت کول غواړئ، نو لومړی صورت اختیار کړئ او که چیرته پیسې ترې قرض غواړئ، نو دې باندې ګټه ورکول جائز نه دي.[4]

کاروبار کې د حرام او حلال خیال

نه ساتونکي پلار نه کاروبار جدا کول

سوال: یو دین دار سړی د خپل پلار سره د پلار په دوکان کې کار کوي، پلار هغه لمونځ کونکي زوی ته (چې هغه واده کړی دی) هسې بې هیڅه خبرې کوي او ورته وایي چې ته دوکان ته وخت نه ورکوې، پلار نه حلال ګوري او نه حرام، اوس د هغه هلک خیال دی چې زه به د پلار نه جدا کاروبار یا نوکري او یا داسې نور..... وکړم، ایا شرعي طور باندې د هغه جدا کیدل صحیح دي او که نه؟

1]ومن شرطها ان یکون الربح بینهما مشاعاً لایستحق احدهما منه دراهم مسماة لأن شرط ذلک یقطع الشرکة لجواز ان لایحصل من الربح الا تلک الدراهم المسماة قال فی شرحه اذا دفع الی رجل مالاً مضاربة علی ان مارزق الله فللمضارب مائة درهم فالمضاربة فاسدة. (الجوهرة النیرة/١/٣٥٠، کتاب المضاربة). ایضاً: وشرطها (ای المضاربة) امور سبعة..... وکون نصیب کل منهما معلوماً عند العقد. (درمختار/کتاب المضاربة/٥/ ٦٤٧، ٦٤٨/ طبع سعید)_

2]وما هلک من مال المضاربة فهو من الربح دون رأس المال، لان الربح اسم للزیادة علی رأس المال، فلا بد من تعیین الکتاب/ ٢/ ٦٤، ٦٥). ایضاً: وفی الجوهرة: وما هلک من مال المضاربة فهو من الربح دون رأس المال لأن الربح اسم لزیادة علی راس المال فلا بد من تعیین راس المال حتی یظهر الزیادة واذا زاد الهالک علی الربح فلا ضمان علی المضارب فیه لانه امین اللباب فی شرح الکتاب ج٢ ص٦٤، ٦٥_ ایضاً وفی الجوهرة وما هلک من مال المضاربة فهو من الربح دون راس المال لان الربح تبع لرأس المال وصرف الهلاک الی ماهو التبع اولی. . . . . وان زاد هالک علی الربح فلا ضمان علی المضارب لأن مال المضاربة مقبوض علی وجه الأمانة فصار کالودیعة. (الجوهرة النیرة/ ١/ ٢٩٨/ کتاب المضاربة/طبع بمبئي)_

3]شرطها أي المضاربة . . . . . . (وکون الربح بینهما شائعاً فلو عین قدراً فسدت. (درمختار فی الشامي/ ٥/ ٦٤٨). ایضاً: ولا یجوز الشرکة اذا شرط لأحدهما دراهم مسماة من الربح لأنه شرط یوجب انقطاع الشرکة فعساه لایخرج الا قدر المسمّی لاحدهما. (هدایة/٢/ ٦٣٢/کتاب الشرکة/طبع مکتبه شرکت علمیه ملتان)

4] قوله کل قرض جر نفعاً حرام أی اذا کان مشروطاً. . . الخ. (فتاویٰ شامي/ ٥/ ١٦٦/ فصل فی القرض)

جواب: که د پلار سره د هغه وخت نه تیر یږي، نو بخپله پلار ورته هم د جدا کېدو وایي، نو شرعي طورباندې جدا کار کولو کې هیڅ بده خبره نه شته، بلکې د هغه خدمت او نور جائز کارونو کې د هغه اطاعت کول دې په ځان باندې لازم وګڼي او د مور پلار د خدمت او اطاعت باره کې په قران او حدیث کې د یر زیات نصیحتونه راغلي دي.[۱]

مختلفو اخیستونکو باندې په مختلف قیمت شی خرڅول

سوال: مور سره یو قسم مال وي. هغه مونږ د حالاتو، وخت او د ګاک مطابق په مختلف قیمت باندې خرڅو، ایا د غه شان په مختلفو اخیستونکو باندې مختلفو قیمتونو سره خرڅول صحیح دي او که یو قیمت مقررول پکار دي؟

جواب: هرچاته په یو قیمت باندې ورکول ضروري نه دي، چاسره رعایت هم کولی شئ.[۲] خو د ناجائزې ګټې اجازه نه شته او نه د چا د مجبوري له وجې چانه د زیات قیمت اخیستو اجازه شته.[۳]

له چا کمه او له چا زیاته ګټه اخیستل

سوال: زه د توکر (کپړې) کار کووم په دوکانداري کې کمي زیادت کول پکار دي ګاک په یو

---

[۱] قال الله تعالیٰ: "وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَاناً إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُل لَّهُمَآ أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيماً"(الاسراء: ۲۳).وعن عبدالله بن عمررضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: رضی الرب فی رضی الوالد، وسخط الرب فی سخط الوالد. رواه الترمذی. (مشکوٰة/۲ /۴۱۹). وعن ابن عباس رضی الله عنهما من اصبح مطیعاً لله فی والدیه اصبح له بابان مفتوحان من الجنة وان واحداً فواحد ومن اصبح عاصیاً لله فی والدیه اصبح له بابان مفتوحان من النار، ان کان واحداً فواحد، قال رجل: وان ظلماه؟ قال: وان ظلماه! وان ظلماه! وان ظلماه! (مشکوٰة/ ۲/ ۴۲۱/ باب البر والصلة، الفصل الثالث)۔

[۲] وصح الحط منه ولو بعد هلاک المبیع وقبض الثمن والزیادة والحط یلتحقان بأصل العقد. وفی الشرح: قوله وصحح الحط منه ای من الثمن وکذا من رأس مال السلم والمسلم فیه کما هو صریح کلامهم رملی علی المنح. (ردالمحتار علی الدرالمختار/ ۵/ ۱۵۴). ایضاً: واما اذا باع بکذا من الثمن وقبل المشتری ثم ابرأه من الثمن او وهبه او تصدق علیه صح. (عالمگیري/ ۳/ ۵/ کتاب البیوع/الباب الأول/ فی تعریف البیع)۔

[۳] وقد نهی النبی صلی الله علیه وسلم عن بیع المضطر. . . . . . . قال الشامي: وهو ان یضطر الرجل الی طعام وشراب او غیرها ولا یبیعه البائع الا باکثر من ثمنها بکثیر وکذلک فی الشراء منه. . . . . قال الخطابي: ان عقد البیع مع الضرورة علی هٰذا الوجه جائز فی الحکم ولا یفسخ الا ان سبیله فی حق الدین والمروء ة ان لا یباح علی هذا الوجه وان لا یقتات علیه بماله ولکن یعاون ویقرض ویستمهل له الی المیسرة. (اعلاء السنن/ ۱۴/ ۲۰۵/ کتاب البیوع/ باب النهی عن بیع المضطر/ طبع ادارة القرآن کراچی)۔

ځای باندې سودا نه اخلي، ځینې ګاک وایي چې ته یو ریټ (قیمت) ولې وایې؟ ګاک ته د جامې قیمت ویل کیږي، نود کمي اوبیشي نه وروسته یې ګاک اخلي. پوښتنه داده چې په ګټه کې کمي زیاتی صحیح دی؟ مثلاً ګاک ته دیو میټرټوکر شپېته روپۍ قیمت ویل کیږي، ځینې ګاک یې په شپیته روپۍ اخلي او څوک یې په پنځه پنځوس روپۍ باندې اخلي همدارنګه له څانه کمه او له څا زیاته ګټه اخیستل جائز دي اوکه نه؟

جواب: د ګاک سره دټوکر (کپړې) په ریټ کې کمی زیاتی کول جائز دي. که چیر ته یو ګاک ته شپیته روپۍ وایي او هغه یې په هغه قیمت اخیستو باندې راضي کیږي، نودانصاف تقاضا داده چې وورسته به دده پیسې واپس کړل شي. [۱] والله اعلم!

ټوکر (کپړه) له عیب ښودلو پرته خرڅول

سوال: زه دټوکر کاروبارکوم، اخیستونکي چې کله دټوکر باره کې پوښتنه وکړي، نو زه ورته اکثر اخوادیخواشان جواب ورکړم اوماته دجامو باره کې ډیرمعلومات وي، ماديوصاحب نه اوریدلي دي چې: هغه مسلمان نه دی چې دمال خرڅولپه وخت کې دهغو عیبونه ونه ښيي، ایا ماته دجامو خرڅولووخت کې داخیستونکي دپوښتنې کولونه پرته هم هغه عیبونه ښودل پکاردي یادهغه پوښتنه کولوباندې ورته ووایم؟ ستاسودجواب به راته ډیرزیات انتظاروي؟

جواب: بالکل! [۲] دیومسلمان دتجارت طریقه هم داده چې اخیستونکي ته د شي عیب وښيي، یاکم نه کم دا ورته ووایي چې ورروره! داشی ستا مخې ته دی ویې وګوره! زه ددې دعیب ذمه دارنه یم [۳] حضرت امام ابوحنیفه رحمه الله به دجامو تجارت کاو، یوځل یې خپل ملګري ته وویل چې دې جامه کې عیب دی، اخیستونکي ته ووایه پخپله یې چیرته تشریف یوړ، دهغه ملګري دحضرت امام صاحب رحمه الله په نه موجودیت کې هغه جامه خرڅه کړه، کله چې امام صاحب رحمه الله بیرته تشریف راوړ، نوپوښتنه یې ترې وکړه، چې تاهغه ته دجامې دعیب باره کې ویلي و؟ هغه

---

[۱] وصح الحط منه ای من الثمن وکذا من راس المال المسلم والمسلم فیه. (ردالمحتار/ ٥/ ١٥٤/کتاب البیوع باب المرابحة والتولیة). وایضاً: واما اذا باع بکذا من الثمن وقبل المشتری ثم ابراه من الثمن او وهبه او تصدق علیه صح. (عالمگیري/ ٣/ ٥/کتاب البیوع).

[۲] (فروع) لا یحل کتمان العیب فی مبیع او ثمن لأن الغش حرام الا فی مسئلتین، قال ابن عابدین رحمه الله (قوله الغش حرام) ذکر فی البحر اذا باع سلعة معیبة علیه البیان وان لم یبین قال بعض مشائخنا یفسق وترد شهادته. . . . الخ. (ردالمحتار علی الدرالمختار/٥/ ٥٧/وایضاً: بحرالرائق/٦/ ٢٥)۔

[۳] وفی الشامیة: (قوله وصح البیع بشرط البراء ة من کل عیب) بأن قال: بعتک هذا العبد علی انی بریء من کل عیب. (ردالمحتار/٥/٤٢/مطلب فی البیع بشرط البراء ة)۔

ورته وویل چې نه! امام صاحب رحمه الله ډیر زیات افسوس وکړ او د هغې ورځې ټوله گټه یې صدقه کړه. [1]

یوازې د خولې خرڅولو سره یو شی د خپل قیمت نه په زیات قیمت خرڅول

سوال: عمر، زید او بکر په یو دوکان کې کار کوي، خپلو کې پلار او زامن دي. عمر (پلار) یو شی په څوارلس روپۍ باندې راوړ. هغه زید (زوی) باندې په شپاړس روپۍ باندې زباني خرڅ کړ، نو زید هم هغه په بکر (یعني ورور) باندې زباني په شل روپۍ خرڅ کړ. بیا چې کله یو اخیستونکی راشي، نو بکر قسم خوري، چې ما دا شی په شل روپۍ باندې اخیستی دی. عمر یا زید د بکر نه پوښتنه کوي چې دا شی په څو باندې اخیستل شوی دی (د تهوک قیمت)، نو هغه قسم خوري او اخیستونکي ته وایي چې په شل روپۍ. بیا هغه شی په څلیریشت یا پنځویشت روپۍ باندې خرڅ کړل شي، ایا اسلام کې داسې زباني اخیستل او خرڅول او قسمونه خوړلو سره تجارت کول جائز دي؟

جواب: دا یوازې دوکه ده او دا د دوکې تجارت دی. [2]

د دوکاندارانو له لوري قرآن په لاس کې اخیستل او د شي په کمو پیسو د نه خرڅولو قسم خوړل

سوال: موږ یو څو دوکانداران په لاس کې قرآن پاک اخلو او دا وعده کوو چې موږ ټول به د کمپنۍ له ټاکل شوي قیمت نه هیڅ سامان په کم قیمت باندې نه خرڅوو، ایا دا قسم خوړل د شریعت په اعتبار سره درست دي؟

---

[1] عن علي بن حفص البزاز قال: كان حفص بن عبدالرحمٰن شريك ابي حنيفة رحمه الله (وكان ابوحنيفة رحمه الله يجهز عليه) فبعث اليه ابو حنيفة رحمه الله بمتاع واعلمه ان في ثوب كذا وكذا عيباً فاذا بعته فبين، فباع حفص المتاع ونسي ان يبين (العيب) ولم يعلم ممن باعه، فلما علم ابوحنيفة رحمه الله تصدق بثمن المتاع كله وكان ثلاثين الف درهم وفاصل شريكه. (عقود الجمان في مناقب الامام الاعظم النعمان/ ۲۴۰، ۲۴۱)۔

[2] باب الحلف الواجب للخديعة في البيع. عن ابي هريرة رضي الله عنه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم: ثلاثة لا يكلمهم الله عزوجل ولا ينظر اليهم يوم القيامة ولا يزكيهم ولهم عذاب اليم. . . . . . ورجل ساوم رجلاً على سلعة بعدالعصر فحلف له بالله لقد اعطى بها كذا وكذا فصدقه الآخر. وفي رواية: والمنفق سلعته بالكذب. (رواه النسائي/ ۲/ ۲۱۲)ايضاً: عن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: آية المنافق ثلاث: اذا حدث كذب، واذا وعد اخلف. . . الخ.(نسائي شريف/ ۲/ ۲۳۲/ بخاري/ ۱/ ۳۸۴)

جواب: داسې قسم خوړل درست نه دي او د قسم خوړو نه وروسته که چیرې قسم مات کړل شي، نو د قسم کفاره یعني لسو مسکینانو ته دوه وخته ډوډۍ ورکول یا د دې قیمت ادا کول پکار دي [١]

اخیستلو او خرڅولو کې په دروغو ویلو کټه حرامیږي

سوال: نن سبا کاروباري دنیا کې د ګټې د حاصلولو له پاره زیاتر دروغ ویل کیږي. له یوې پارټۍ نه دا مقرر شو چې زه د دې کیمیکل ۴۵ روپۍ په حساب سره خرڅوم او حالانکې ما کیمیکل په ۵۰ روپۍ خرڅ کړل او پارټۍ ته مې دا وویل چې کیمیکل ۴۲ روپۍ په حساب سره خرڅ شول، هغوی په دې باندې راضي شول او ما د ۴۲ روپۍ په حساب سره دوی ته پیسې ورکړې.

پوښنه داده چې داسې دروغو ویلو سره ما ۸ روپۍ ګټه وکړه، هغه زما له پاره حلاله ده؟ که چیرته حلاله نه وي، نو د دې د پاکولو به څه طریقه وي؟

جواب: په دروغو ویلو سره ګټه کول حرام دي او د دې د حلالولو طریقه داده چې دې پارټۍ ته صحیح حقیقت وویل شي او د دوی نه معافي وغوښتل شي. [٢]

خالص شیدې په زیات قیمت او هغه شیدې چې اوبه پکې ګډې وي په سرکاري قیمت باندې د خرڅولو حکم

سوال: د شیدو قیمت حکومت ۹ روپۍ کلو مقرر کړی دی، خویو صاحب وایي چې زه به شیدې په ۱۱ روپۍ کلو ورکوم، ځکه چې په دې کې اوبه نه ګډوم، دویم سړی وایي چې زه به په مقرر قیمت باندې شیدې ورکوم، خو د دې د خالصوالي ګرنټي نه ورکوم، سوال دادی چې په دې دواړو کې کوم یو ریښتونی دی؟ یو په پیو کې اوبه ګډوي او دویم د دوو روپیو په زیاتوالي سره یې خرڅوي زه دا ګڼم چې په دې دواړو کې هیڅ فرق نه شته، بلکې داوړه د خدای

---

[١] فَكَفَّارَتُه إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ. . . . . . . الخ. (المائدة: ٨٩). وكفارة اليمين عتق رقبة. . . . . . وان شاء اطعم عشرة مساكين وتجزيء في الاطعام التمليك والتمكين فالتمليك ان يعطى كل مسكين نصف صاع من بر أو دقيقه او سويقه. . . . . . . واما ما عدا هذه الحبوب. . . . فلا يجزيه الا على طريق القيمة. (الجوهرة/٢/ ٢٩٢/ كتاب الأيمان).

[٢] عن ابى هريرة رضى الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: آية المنافق ثلاث: اذا حدث كذب، واذا وعد اخلف، واذا اوتمن خان. (نسائي/١/٢٣٢، بخاري/ ١/ ٣٨٤). عن ابى ذر رضى الله عنه انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم: من ادعى ما ليس له فليس منا، وليتبوأ مقعده من النار. (مشكوٰة/ ٣٢٧/ باب القضية والشهادات/طبع قديمى)

پاک په نیزد مجرمان دي

جواب: په شیدو کې اوبه ګډوډونکی، خو په هر حال کې مجرم دی [١]چې کله هغه وایې چې دا خالص شیدې دي او خرڅوي يې او کوم سړی چې په ١١ روپۍ باندې ورکوي که چیرې دده د خرڅې د لیرې کولو نه وروسته دده بچت په مناسب مقدار باندې بچ کیږي، نو هغه مجرم نه دی او که چیرته د ناجائزې ګټې د خوړلو مرتکب کیږي، نو مجرم دی [٢] تاسو چې څه لیکلي دي چې، ، د ستا په اند په دې کې هیڅ فرق نه شته، ، داد نظر کمزوري ده. ددواړو په مینځ کې هغه فرق دی کوم چې د اوبو او خره په مینځ کې دی. . . !

چای کې د چنې پوستکي ګډونکي دوکان کې کارکول؟

سوال: زموږ یوخپلوان داسې دوکان کې کارکوي، کوم ځای کې چې په چای کې دچنې پوستکي ګډولونه وروسته خرڅوي . د داسې کس ګټه څنګه ده اوکه چیرته هغه هدیه ورکوي، نو دهغې اخیستل څنګه دي؟

جواب: دهغه دومره ګټه حرام ده څومره چې هغه دوکه(ملاوټ) کړی دی[٣]، اودهغه نه هدیه اخیستل هم جائزنه دي، که چیرته دهغه زیاته امدني حرامه وي. [٤]

د څه مجبوري له وجې ډیرقیمت اخیستل بددیا نتي ده

سوال: ځینې وخت موږ ته داسې اخیستونکي راشي چې زموږیقین وي چې دوی به زموږ نه ضرور مال اخلي، کله مارکیټ کې دمال دکمي له وجې اوکله په څه بله وجه ، داسې صورت کې موږ دهغه اخیستونکي نه فایده اخلو او دمارکیټ نه ګران قیمت باندې پرې مال خرڅ کړو، ایا داسې قسمه زیادت کول جائزدي؟

جواب: شرعي طورباندې خوچې په هرڅومره قیمت باندې سودا وشي جائزده، خودچا د

---

[١] لايحل كتمان العيب فى مبيع او ثمن لأن الغش حرام. . . . . . . اذا باع سلعة معيبة عليه البيان وان لم يبين قال بعض مشائخنا يفسق وترد شهادته. (ردالمحتار على الدرالمختار/٥/ ٤٧/ باب خيار العيب).

[٢] قال ابن عابدين: التسعير حجر معنى، لأنه منع عن البيع بزيادة فاحشة. (ردالمحتار/ ٦/ ٤٠١)

[٣] لايحل كتمان العيب فى مبيع او ثمن لأن الغش حرام. . . . . . . اذا باع سلعة معيبة عليه البيان وان لم يبين قال بعض مشائخنا يفسق وترد شهادته. (ردالمحتار على الدرالمختار/٥/ ٤٧/ باب خيار العيب)_

[٤] اذا كان غالب مال المهدى حلالاً، فلا بأس بقبول هديته واكل ماله مالم يتبين انه من حرام. (الاشباه والنظائر/١٢٥، طبع ادارة القرآن كراچى). ايضاً: اهدى الى رجل شيأً او اضافه ان كان غالب ماله من الحلال فلا بأس الا ان يعلم بأنه حرام فان كان الغالب هو الحرام ينبغى ان لايقبل الهدية ولا يأكل الطعام. (عالمگيري/٥/ ٣٤٢/كتاب الكراهية/الباب الثانى عشر فى الهدايا والضيافات/طبع رشيديه/كوئته)_

مجبوري یانه پوهیدوله وجې زیات قیمت اخیستل کاروبارکې بددیانتي ده.[1]

د ګاکونو خرڅول اخیستل ناجائزدي

سوال: اخبارخرڅونکي اوشېدې خرڅونکي چې کله اخبار او شیدې کورونوته رسولوسره خپل کاروباره مضبوط کړي، نوڅه وخت وروسته هغه ټوله علاقه په نوي سوداګرباندې خرڅه کړي. لکه دا یوقسم پګړی وي، ایا دا ګټه شرعي طورباندې جائزده؟

جواب: ددریاب کبان په ټیکه او دکب نیونې ډنډ په ټیکه ورکول. فقهاوو دواړه ناجائزلیکلي دي[2] دغه شان اخیستونکي (ګاک) خرڅول هم ناجائزدي[3] اوله دې نه لاس ته راغلې پیسې حرامې دي

یوشی دقیمت زیاتیدوله وجې په کوم قیمت خرڅول پکاردي؟

سوال: که چیرته دیوشي موجود قیمت داخیستلودقیمت نه ډیرزیات شوی وي. اوس به دهغه دخرڅولوقیمت څنګه ډول ټاکل کیږي؟

جواب: کوم شی څه چې دخرڅولوقابل وي، دادې وکتل شي چې هغه بازارکې په څومره قیمت پیداکیږي، هماغه قیمت باندې یې خرڅول پکاردي.

ښځه دخاوندشی دهغه له اجازې پرته نه شي خرڅولی

سوال: یوکس چې کورکې موجودنه و،دهغې ښځه یووکیل ونیو اوشی یې خرڅ کړ اوخاوندته چې پته ولګیده، نوهغه غوسه شو او سمدلاسه یې انکارخط ولیږه، ایا دښځې داتصرف جائزدی؟

جواب: دښځې له پاره دخاوندشی دهغه له اجازې پرته خرڅول صحیح نه دي، خاوندته دا

---

[1] وقدنهى النبي صلى الله عليه وسلم عن بيع المضطر. . . . . . قال الخطابي: ان عقدالبيع مع الضرورة على هذا الوجه جائز في الحكم ولا يفسخ الا ان سبيله في حق الدين والمروءة ان لايباع على هذا الوجه. (اعلاء السنن/ ١٤/ ٢٠٥/ باب النهي عن بيع المضطر)۔

[2] الاجارة اذا وقعت على العين لايجوز فلايصح استئجار الآجام والحياض لصيد السمك. (بزازية في عالمگيري/ ٤٨/٥). وايضاً: ولايجوز بيع السمك قبل ان يصطاد لانه باع مالا يملكه ولا حظيرة اذا كان لا يؤخذ الا بصيد لأنه غير مقدور التسليم. . . . الخ. (هداية/٣/٥٥/باب البيع الفاسد). بيع السمك في البحر والنهر لايجوز. (فتاوئ عالمگيري/٣/١١٣/ كتاب البيوع/الباب التاسع/ الفصل الرابع في بيع الحيوانات)۔

[3] ولايجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة كحق الشفعة. (درمختار في الشامي/ ٤/٥١٨/ كتاب البيوع/ مطلب لايجوز الاعتياض. . . . الخ. ايضاً: الأشباه والنظائر/٢٤٩/ كتاب البيوع/الفن الثاني/ طبع ادارة القرآن)۔

اختیاردی چې معلومیدو نه وروسته هغه سودا جائز وساتي یا یې ختمه کړي [١]

چاته د یولک روپیو موټر په یو نیم لک ورکول

سوال: زما څه دوستان دزرعي دوايانو پرته دموټرو او ټرکونو کاروبار داسې کوي چې دچا له پاره هغوی ګاډی واخلي اوداخبره وکړي چې ددې خپل قیمت یولک نه پرته به پنځوس زره زیاتې اخلم، له دې وجې وخت کال یادوه کاله کېښودل کیږي او زما خیال دی چې کوم خلک دسودکاروبارکوي هغوی هم دپیسو اوسود واپسي مخکې نه مقررکوي.

جواب: که چیرته په یولک باندې موټر واخلي اوپه بل چاباندې یې دکال یونیم کال په قرض یونیم لک باندې خرڅ کړي، نودا جائز دي[٢] خوکه چیرته دموټر اخیستونکي ته یولک روپۍ قرض ورکړي اوورته یې وویل چې: کال یا یونیم کال وروسته به درنه پنځوست زره زیاتې اخلم، نو دا سود دی اوبالکل حرام دی. [٣]

ایا د موټر اخیستو دا صورت جائزدی؟

سوال: څو ورځې مخکې مایوموټرپه لاندې طریقې اخیستی و، تاسو دهیڅ شي لحاظ نه

---

[١] عن ابي امامة رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول فى خطبته عام حجة الوداع: لاتنفق امرأة شيئاً من بيت زوجها الا باذن زوجها، قيل: يا رسول الله! ولا لطعام؟ قال: ذلك افضل اموالنا. (مشكوٰة/١/ ١٧٢/ باب صدقة المرأة من مال الزوج، ترمذي/١/ ١٤٥). ايضاً: ومن باع ملك غيره بغير امره، فالمالك بالخيار: ان شاء اجاز البيع وان شاء فسخ. (الهداية/٣/ ٨٨/كتاب البيوع/باب الاستحقاق/طبع شركت علميه ملتان). ومن باع ملك غيره فللمالك ان يفسخه ويجيزه ان بقى العاقدان والمعقود عليه وله وبه لو عرضا يعنى انه صحيح موقوف على الاجارة. (البحرالرائق/٦/ ١٦٠/ باب الاستحقاق، فصل فى بيع الفضولي/طبع دارالمعرفة/بيروت)۔

[٢] لان للأجل شبهاً بالمبيع الا ترى انه يزاد فى الثمن لأجل الأجل. (هداية/٣/٧٦/باب المرابحة والتولية/طبع شركت علميه). وفى البحراالرائق/٦ /١٢٤، ١٢٥/باب المرابحة/طبع دارالمعرفة). لان للأجل شبهاً بالبيع الا ترى انه يزاد فى الثمن لاجل الأجل. . . . . . الأجل فى نفسه ليس بمال ولا يقابله شيء حقيقة اذا لم يشرط زيادة الثمن بمقابلته قصداً، ويزاد فى الثمن لأجله اذا ذكر الأجل بمقابلته زيادة الثمن قصداً، فاعتبر مالاً فى المرابحة احترازاً عن شبهة الخيانة ولم يعتبر ولا فى حق الرجوع عملاً بالحقيقة. وفى المبسوط للسرخسي/١٣/ ٩/باب البيوع الفاسدة: واذا عقدالعاقد على انه الى اجل كذا بكذا، وبالنقد بكذا، او قال: الى شهر بكذا، او الى شهرين بكذا، فهو فاسد، لانه لم يعاطه على ثمن معلوم، ونهى النبى صلى الله عليه وسلم من شرطين فى بيع. . . . . . وهٰذا اذا افترقا على هٰذا، فان كان يتراضيان بينهما ولم يفرقا حتى قاطعه على ثمن معلوم وانما العقد عليه فهو جائز)۔

[٣] عن على اميرالمؤمنين رضي الله عنه مرفوعاً: كل قرض جرمنفعة فهورباً. وقال فى الشرح: وكل قرض شرطه فيه الزيادة فهوحرام بلاخلاف. (اعلاء السنن/١٤/٥١٢/طبع ادارة القرآن، ايضاً فيض القدير/٩/ ٤٤٨٧/طبع بيروت)

ساتلو سره جواب راکړئ چې د الله تعالی او د هغه د پیغمبر ﷺ طریقه پرېښودونکي جوړنه شو.

د موټر قیمت	٩٥٠٠٠ روپۍ
کومې پیسې مې چې نغدې ورکړې	٢٠٠٠٠ روپۍ
بقایا پیسې	٧٥٠٠٠ روپۍ

او موټر اخیستونکي نه موټر په دې صورت اخیستل شوی و، چې د موټر هرڅومره قیمت وي، موږ به هغه خرڅونکي ته ٥٠٠٠٠ روپیو باندې ١١٠٠٠ روپۍ نورې هم ورکوو. نو دې صورت کې چې د هغوی کومې ٧٥٠٠٠ روپۍ وې، په هغو باندې به هغه زموږ نه ١٦٥٠٠ روپۍ د دې شرط مطابق اخلي، کومې پیسې چې هغوی په موټر اخیستوکې خرچ کړې هغه ٧٥٠٠٠ روپۍ او په موږ باندې چې اوس د هغه څومره پیسې جوړېږي هغه ٩١٥٠٠ روپۍ جوړېږي او دا پیسې به موږ هغه ته په پنځلسو میاشتو کې برابروو.

جواب: د موټر اخیستو دا صورت خو صحیح نه دی، چې دومره پیسو باندې به دومره پیسې نورې اخلي، موټر اخیستونکی دې موټر واخلي، د هغه نه وروسته یې چې هغه په څو باندې خرڅول غواړي خرڅ دې کړي او خپله ګټه چې څومره غواړي هغه دې واخلي، نو دا صورت صحیح دی. [١]

روپۍ ورکړي او تهوکر بک کړي، خو قبضه یې نه کړي بلکې چې کله قیمت زیات شي، نو مخکې یې خرڅ کړي نو آیا دا جائز دی؟

سوال: تیرشوي کال کې ما یو د پاور لومز مالک ته څه روپۍ ورکړې، چې نن د تهوکر کوم ریټ دی په دې ریټ باندې زما دومره تهوکر بُک کړه تهوکر (کپړه) به تاسره پرت وي، کله چې قیمت زیات شي، نو زه به تا ته وایم چې زما تهوکر خرڅ کړه، ته به زما تهوکر خرڅ کړې او ما ته به پیسې راکړې، مالک وویل چې که چیر ته کپړه اخیستل غواړې، نو وایې خله، که نه، پرچې واخله، ما پرچې اخیستو ته ترجیح ورکړه چې نه تهوکر سنبالول وي او نه کیښودل وي، هغه تهوکر (کپړه) خرڅ کړ او ما ته یې روپۍ راکړې.

په دویم ځل باندې داسې وشو چې ما روپۍ ورکړې او پرچې مې واخیستله څه وخت وروسته ریټ (قیمت) راوغورځید چې د اخیستو د قیمت نه کم و، مالک وویل که چیرته زه تر څلورو یا پنځو میاشتو پورې پیسې وانه خلم او هغه روپۍ مالک په خپل کاروبار کې ولګوي، نو ما ته به دوه نیمې روپۍ في میټر اخیستلو نه زیاتې راکړي، حالانکې په منډی کې د اخیستو

---

[١] طلب الزيادة بطريق التجارة غير محرم فى الجملة قال الله تعالي: ليس عليكم جناح أن تبتغوا فضلاً من ربكم. (تفسير مظهري/ ١/ ٣٩٩/ طبع اشاعت العلوم دهلى)۔

ریټ (قیمت) کم وي. ما مالک ته وویل چې ته دري نیمې روپۍ باندې یو میټر وکړه. مګر هغه د دوه نیمو روپیو نه په زیاتو باندې راضي نه شو.

د دینه قطع نظر ما په یوځای کې لوستلي دي چې تر څوپورې په سامان باندې د مشتري قبضه نه وي یا سامان متعین نه وي تر هغه وخته پورې یې مخکې نه شي خرڅولی. که چیرته دا درست وي، نو د کپړې د خرڅولو په وخت که چیرته مالک دا وایي، نو چې زما کپړا کومه ده؟ ماته یې وښایه؟ مالک کپړا وښایي چې دا کپړا ده او زه کپړه وګورم او ده ته ووایم چې دا خرڅه کړه او ماته ددې رقم راکړه، نو ایا دا سود دی؟ ددینه پرته بره ذکر شوې سودا د دواړو صورتونو په باره کې هم ووایئ چې هغه شرعا جائز دی اوکه نا جائز دي؟

جواب: لومړی او دویم صورت شرعا صحیح نه دي او داتا چې کومه مسئله لیکلې ده چې په اخیستل شوي شي باندې قبضه وشي دا مسئله صحیح ده، خو چې کله ته له چانه څه شی واخلې، نو هغه شی په متعین طور باندې د ستاپه قبضه کې راغی، ته که دا اوچتول غواړې او که دده سره امانت کیښودل غواړې، نودا صحیح ده. [1]

کوم مال چې په خپله قبضه کې نه وي دهغه خرڅول

سوال: زموږ کار تجارت دی، موږ ته د نورو ملکونو نه د تاجرانو ټیلفون راځي چې هغوی وایي چې موږ ته سل ټنه وریژې (چاول) پکار دي، موږ په وخت ریټ مقرر کړو او د نمونې مطابق د مال ورکولو تاریخ مقرر کړو، له دینه وروسته موږه د مارکیټ نه مال اخلو او هغوی ته یې ورکوو، مال خو په مارکیټ کې موجود وي، خوزموږ په قبضه اوملکیت کې نه راځي، ایا داسې طریقې سره سودا (راکړه ورکړه) کول صحیح دي؟

جواب: دادمال ورکولو وعده ده که چیرته هغه دا مال قبول کړي، ګویا چې دوعدې پوره والی وشو او سودا صحیح شوه او که چیرته قبول یې نه کړي، نودا سودا نه ده صحیح. والله اعلم!

فلیټ له قبضې مخکې خرڅول او دهغه روپۍ استعمالول

سوال: ما یو فلیټ بک کړی و چې راتلونکی کال به ملاو شي، ځان سره یې وساتم اوکه یې خرڅ کړم؟ ځکه چې اوس ماته ددې زیاتې پیسې ملاویږي، مطلب دا چې څومره ما جمع کړي دي ددې نه زیاتې، ځکه چې اوس قیمت دهغه په نسبت چې پرې بک کړی و، زیات دی.

جواب: که چیرته د پیسو د اداء کولو نه مخکې تا ته قبضه درکړل شوې وه، نو خرڅول یې

---

[1] قال أبوجعفر: ولایجوز بیع مالم یقبض من الأشیاء المبیعة الاالعقار. . . . . انما تعتبر التخلیة فی جواز البیع، وتقام مقام النقل فیما یتأتی فیه القبض الحقیقی. (شرح مختصر الطحاوي/٣/ ١١٠، ١١١/کتاب البیوع).

جائز دي که نه، نو نه دي جائز [1]

سوال: که چیرته دغه پیسې موږ چې موږ ته د فلیټ خرڅولو له وجې په لاس راشي، یعنې د جمع کولو نه زیاتې چې هغو ته موږ پریمیم وایو ساتل روا دي؟

جواب: د پورتنې شرط مطابق که چیرته خرڅ کړل شي، نو زیاتې رقم حلالې دي [2]

سوال: هغه پیسې چې د فلیټ خرڅولو په ذیعه لاس ته راشي. د قرض په طور باندې ملګرو ته ورکولی شم؟

جواب: که چیرته روپۍ حلالې وي، نو چاته چې وغواړې ، ورېې کړه!

د یو شي د سودا کولو او قبضې نه مخکې

د هغه سیمپل (نمونه) ښودل او آرډر ورکول

سوال: زموږ په علاقه کې د کاروبار شکل په داسې طریقه دی چې زه د یو کس نه څه اخیستل غواړم دده نه د مال نمونه د څه وخت له پاره واخلم، بیا دا نمونه په بازار کې مختلفو خلکوته ښیم او د ګتې سره قیمت ورته وایم، که چیرته یو صاحب ددې مال د اخیستلو له پاره تیار شي، نو بیا زه هغه مال اخلم یعنې کله چې زه خلکو ته د مال نمونه وښیم او خرڅ یې کړم تر دې وخته پورې زه خپله ددې مال مالک نه وم، کله چې هغه خرڅ کړل شي، نو بیا یې اخلم ایا دا سې کول صحیح دي؟

جواب: سړی چې د یو شي مالک نه وي، نو مخکې یې خرڅولی هم نه شي، له دې وجې که چیرته ته له چانه مال اخلې، یعنې د نمونې په ډول باندې او ګاک ته هغه نمونه ښیې، نو نه تا هغه شي اخستی دی او نه دې داشی خرڅ کړی دی، خو دده سره دې د اخیستلو او خرڅولو وعده کړې ده، لهذا ترڅو پورې چې ته شی وانه خلې، نو تر دې وخته پورې د هغه سړي په ذمه باندې ورکول ضروري نه دي او تر څو پورې چې خرڅ نه کړل شي د ګاک په ذمه باندې ددې اخیستل ضروري نه دي [3]

---

[1] قال الخجندي رحمه الله: اذا اشتريٰ منقولاً لا يجوز بيعه قبل القبض لا من بائعه ولا من غيره. . . . . . . وقال محمد: لايجوز بيع العقار قبل القبض اعتباراً كالمنقول. ايضاً: "ان المرابحة انما تصح بعد القبض ولا تصح قبله". (الجوهرة النيرة/ ١/٢١٢، ٢١٣/ كتاب البيوع/باب المرابحة والتولية/ طبع مجتبائى دهلى).

[2] ايضاً.

[3] وشرط المعقود عليه.. . . كونه موجوداً مالاً متقوماً مملوكاً فى نفسه. (ردالمحتار/ ٤/ ٥٠٥/ كتاب البيوع/مطلب شرائط البيع انواع اربعة). ايضاً: واما شرطه . . . . منها فى المبيع وهو ان يكون موجوداً فلا ينعقد بيع المعدوم وماله خطر العدم كبيع نتاج النتاج والحمل كذا فى البدائع....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

موټر باندې قبضه کولو نه مخکې دهغه رسید خرڅول

سوال: که چیرته یوکس موټر په لس زره روپۍ باندې واخلي اوهغه موټر دده په قبضه کې شپږ میاشتې وروسته راځي، نوکله چې دهغه موټر په شپږمیاشتوکې راووځي اوهغه کې څه ګټه وي، نوهغه دموټر راوتو نه مخکې دهغه رسیدخرڅولی شي؟یاټولو پیسو ورکولونه وروسته موټر خرڅ کړي؟ دغه شان ددوکان اودکوراوپلاټ مسئله هم بیان کړئ!

جواب: کوم شی چې واخیستل شي، ترڅوپورې چې هغه وصول نه کړل شي اوپه هغه باندې قبضه ونه شي، له هغه مخکې یې خرڅول جائزنه دي، ددوکان، کوراوپلاټ همدامسئله ده، چې ترڅوپورې هغو باندې قبضه ونه شي دهغو خرڅول جائزنه دي، اصول اوقانون دادی چې دقبضې نه مخکې شی خرڅول صحیح نه دي.[1]

د معاهدې په خلاف ورزي باندې د زر ضمانت (پیشکي) ضبط کولوحق

سوال: عبدالغفارد جومات یودوکان په کرایه باندې واخیست او اقرارنامه اوکرایه نامه یې په سرکاري استامپ باندې ولیکله، د هغه په دویم نمبرشرط کې ذکرشوي:یاد دکان مادخپل کاروبار له پاره اخیستی دی اوترڅوپورې چې دادوکان دار ابادوي یوازې خپل کاروباربه کوي اوبل څوک په دې کې دساتلویادکاروبار کولو حق نه لري اونه به دادوکان په ناجائزه طریقه باندې بل کس ته په ټیکه یا پګړۍ ورکوي، داسې قسمه لیکل شوې اجازه به دذکرشوې کمیټۍ نه اخیستل لازمي وي، خوڅه وخت وروسته عبدالغفار له څه اطلاع پرته دوکان په پګړۍ ورکولوسره غائب شواوموجوده کس وایي، چې اوس دکرایي رسیدونه زماپه نوم باندې جوړوئ، تاسو ووایئ چې کمیټۍ دهغه سره څه وکړي؟ اودعبدالغفار زر ضمانت (اډوانس) جمع دی، کوم به چې دوکان خالي کولوباندې هغه ته بیرته ورکول کیږي.

جواب: عبدالغفارکرایه دارته دمعاهدې خلاف ورزي کول نه و پکار[2]، اوس که دجومات

...بقیه د تیرمخ] وان یکون مملوکاً فی نفسه. . . . . . الخ. (عالمگیري/٣/ ٢)۔

[1] ومن اشتريٰ شيئاً مما ينقل ويحول لم له يجز بيعه حتى يقبضه. . . . . . . ولم يقل لم يجز ان يتصرف فيه لينفع المسئلة على الاتفاق. . . . . . وقال محمد رحمه الله: لا يجوز بيع العقار قبل القبض اعتبار بالمنقول وصار كالاجارة والاجارة لا تجوز قبل القبض اجماعاً على الصحيح. (الجوهرة النيرة/٢١٢/ باب المرابحة/ الترمذي/١/ ٢٣٣)۔

[2] قال الله تعالي: "واوفوا بالعهد ان العهد كان مسؤلاً". (الاسراء/٣٤). وعن انس رضى الله عنه قلما خطبنا رسول الله صلى الله عليه وسلم الا قال:. . . . . ولا دين لمن لا عهد له. (مشكوٰة/ ١/ ١٥).
ايضاً: قال النووي: اجمعوا على ان من وعد انساناً شيئاً ليس بمنهى عنه فينبغى ان يفى وعده. (مرقاة المفاتيح/٨/ ٦١٤/آخر باب الخراج، طبع رشيديه)۔

کمیټې غواړي. نو دبل کرایه دار سره معاهده جاري ساتلې شي.خو د جومات کمیټې سره د زر ضمانت (پیشکي)، ضبط کولو شرعي طورباندې حق نه شته.[١]

د کفالت او ضمانت یو څو مسئلې

سوال: زه په اصل کې د کفالت (ضمانت) باره کې د یو څو مسئلو باره کې پوښتنه کول غواړم، چې ایا د مدعي په مطالبه، ښودل شوي وخت باندې د مدعی علیه حاضریدل ضروري دي. که چیرته کفالت کې دا شرط وي چې: زه به په مقرر وخت باندې مدعی علیه حاضر کړم، که چیرته هغه په مقرر وخت باندې حاضر نه کړي، نو حاکم، ضامن سره د څه سلوک کولو اختیار لري؟

جواب: که چیرته د مدعی علیه په ذمه باندې د مال دعوا وي، نو په مقرر وخت باندې به هغه مال د کفیل نه اخیستل کیږي،[٢] او که چیرته ضمانت یوازې د هغه کس د حاضرولو وي او کفیل هغه حاضر نه کړي، نو د مدعي په مطالبه باندې کفیل نظربند کیدای شي.[٣]

سوال: ایا د ضمانت نه خلاصیدل د څه شرط سره تړل جائز دي او که نه؟

جواب: دې کې اختلاف دی، خو صحیح دا دی چې جائز دي.[۴]

د کاروبار له پاره د مرزایي ضمانت ورکول شرعاً څنګه دي؟

سوال: عرض دا دی چې زه تاسو نه د یوې مسئلې پوښتنه کول غواړم، جناب الحمد لله زموږ په ښار کې اول مرزایان بلکل نه وو، خو اوس د دوی راتګ شروع شوی دی، هره میاشت یو مرزایي راځي، جناب! په اول کې چې کله دوی په راتلو شروع شو، نو په ښار کې هیڅوک هم دوی ته د دکان، مکان په کرایې ورکولو ته تیار نه وو، بیا دې خلکو به هغه سړي چې هغه به د دې ښار سره تعلق ساتلو او مسلمان به و ضامن به یې جوړ کړ پنځه شپږ دکانونه یې په کرایه

---

[١] قال ابن عابدين رحمه الله: (قوله لا بأخذ مال فى المذهب) قال فى الفتح وعن ابي يوسف رحمه الله يجوز التعزير للسلطان بأخذ المال وعندهما وباقى الأيمة لايجوز ومثله فى المعراج وظاهره ان ذٰلک رواية ضعيفة عن ابي يوسف رحمه الله قال فى الشرنبلالى ولا يفتى بهذا لما فيه من تسليط الظلمة على اخذ مال الناس فيأكلونه. (ردالمحتار/٤/ ٦١/مطلب فى التعزير بأخذ المال)۔

[٢] والمكفول له بالخيار ان شاء طالب الذى عليه الأصل وان شاء طالب كفيله. (هداية/٣/١١٦)۔

[٣] فان شرط فى الكفالة بالنفس تسليم المكفول به فى وقت بعينه لزمه احضاره اذا طالبه فى ذٰلک الوقت وفاء بما التزمه فان احضره والا حبسه الحاكم لامتناعه عن ايفاء حق مستحق عليه.(هداية/٣/١١٣/كتاب الكفالة)

[۴] قال ابن نجيم رحمه الله: (قوله وبطل تعليق البراءة من الكفالة بالشرط). . . . . . فعلى هٰذا فكلام المؤلف محمول على شرط غير متعارف وأراد من الكفالة الكفالة بالمال احتراز عن كفالة النفس فانه يصح تعليق البراءة منها. . . . . الخ. (البحرالرائق/٦/ ٢٤٩/ كتاب الكفالة/طبع دارالمعرفة/ بيروت)۔

باندې حاصل کړل. جناب! زما تاسو ته درخواست دی چې کوم کس د مرزائیانو ضمانت واخیست او چاچې چې دوی ته دکان په کرایه باندې ورکړ. اسلام ددوی څه حیثیت متعین کوي؟مهرباني وکړئ د ټول امت د مسلمانانو د قرآن او حدیث په رڼا کې رهنمايي وکړئ؛

جواب: دې سړي ډیر زیات بد کړي دي، مرزایانو به د لږ زیاتې کرایې وړاندیز کړی وي او دا غریب به د یوڅو ټکوپه خاطر دخپل دین او ایمان نه بې پروا شوی وي. په هر حال دا کار د دین اودایمان په لحاظ ډیرزیات غلط دی،ده ته دې وویل شي چې دی دې له دې کارنه توبه وکړي

په کاروبارکې ضمانت کونکي ته که څه پیسې پریښودل شي، نودا جائز دي

سوال: د امین په ضمانت باندې یوسف دیو دکاندار سره مالي معاملې کوي. هغه یوازې ذاتي پیژنګلوي باندې دده ذمداري قبلوي. د دکان څه روپۍ په یوسف باندې پاتې کیږي چې هغه ددې د ورکولونه انکار کوي. اوس امین خپله ذمدارې محسوسوي د دکاندار سره د ادا کولو وعده کوي. دکاندار چې د امین ربنتینولي ته وګوري څه روپۍ په خپلې خوشالي سره معاف کوي، په دې صورت کې به امین د وعدې مطابق ټولې روپۍ اداء کوي اوکه د دکاندار دخوښې مطابق روپۍ به اداء کوي؟

جواب: کله چې دکاندار خپلې څه روپۍ معاف کړي، نو څومره روپۍ چې پاتې وي هغه دې ادا کړي.

هغه لاکیتونه(زنځیرونه)چې(الله) پرې لیکل شوي وي، خرڅول اودا استعمالول

سوال: ښځې اوماشومان په غاړوکې لاکتونه اچوي اوهغو باندې لفظ,, الله،. لیکل شوی وي، حمام ته دداخلیدو په وخت کې یې ډیرکم خلک باسي، اکثربې پرواه خلک یې ډیرکم احترام کوي، دغه شان دلفظ:الله: بې قدري کیږي، داسې لاکتونه خرڅولوسره دهغو نه فایده اخیستل جائزدي اوکه نه؟

جواب: داسې لاکتونه (زنځیرونه) خرڅول جائزدي، بې ادبي کونکي ددې بې ادبي پخپله باندې ذمه داردي. [1]

---

[1] ولوکتب على خاتمه اسمه او بسم الله تعالى او ما بدأله من اسماء الله تعالى نحو حسبي الله ونعم الوكيل، او ربي الله او نعم القادرالله، فانه لابأس به ويكره لمن لا يكون على الطهارة ان يأخذ فلوساً عليها اسم الله تعالى كذا في فتاويٰ قاضيخان. . . . الخ. (عالمګيري/٥/ ٣٢٣/ كتاب الكراهية/الباب الخامس)۔

د محنت اجرت اخیستل جائز دي

سوال: موږ د فریج او ایئرکنډیشن کارکوو. که چیرته د یو صاحب په فریج یا ایئرکنډیشن کې ګیس چارج کول وي، نو موږ کاریګران د هغه نه درې نیم سوه روپۍ اخلو او په هغه باندې ډیره کمه خرچه راځي، کار میکینکل (تخنیک) دی، له دې وجې محنت او عقل سره کیږي. د غلطۍ په صورت کې د نقصان ویره وي او د هغه قیمت بدله په کاریګروي او وواییٔ چې ډیرې پیسې اخیستل جائز دي او که نه؟ که نه یې اخلو، کاروبار به فضول وي.

سوال: ۲ دې میکینکل کارکې کله ناکله د څه فني خرابي یا څه بلې خرابي لیرې کولو باندې پیسې نه خرچ کیږي، خو موږ د کار مطابق پنځوس یا سل روپۍ اخلو، ځکه چې د دماغو کار وي دا وواییٔ چې داسې کول جائز دي او که نه؟

جواب: دا د محنت اجرت دی او د محنت اجرت اخیستل جائز دي. [۱]

له میوې نیولو مخکې باغ خرڅول جائز نه دي، بلکې ځمکه په کرایه ورکړئ

سوال: یو کس د میوې نیولو نه مخکې خپل باغ خرڅ کړي، ایا هغه باندې عُشر شته؟ که هغه پیسې تول کال وي، نو په هغو زکات شته؟

جواب: د میوې نیولو نه مخکې باغ خرڅول جائز نه دي[۲] او که مراد دا وي چې د باغ ځمکه د باغ سره په کرایه ورکړي، نو صحیح ده[۳]، د دې صورت کې عُشر د هغه په ذمه نه شته، خو کال پوره کیدو سره د هغه په ذمه باندې زکات شته. [۴]

---

[1] (وأما بيان انواعها) فنقول انها نوعان: نوع يرد على منافع الاعيان. . . . . . . يرد على العمل كاستئجار المتحرفين للأعمال. . . واما حكمها فوقوع الملک فی البدلين ساعة فساعة . الخ. (فتاويٰ عالمگيري/٤/ ٤١١)

[2] واما الذى يرجع الى المعقود عليه، فانواع، منها ان يكون موجوداً، فلا ينعقد بيع المعدوم وما له خطر العدم. . . . . . وكذا بيع الثمر والزرع قبل ظهور لأنها معدومان. . . . . الخ. (البدائع الصنائع/٥/ ١٣٨/كتاب البيوع)۔

[3] لو اشترى الرطبة باصلها ليقلعها ثم استأجر الأرض ليبقيها جاز ولو استأجر الأرض فی ذلک كله جاز. (عالمگيري/ ٤/ ٤٤٧)۔

[4] رجل آجر ارضه ثلاث سنين كل سنة ثلث مائة درهم فحين مضىٰ ثمانية اشهر ملک مائتى درهم فينعقد عليه الحول فاذامضىٰ حول بعدذلک يزكى ثمان مائة الاما وجب عليه من زكاة خمس مائة.(عالمگيري/١/ ١٨١)

د گني ولاړ فصل په دې شرط اخيستل چې مالک به يې حفاظت کوي

سوال: زموږ په علاقه کې ډېره کرونده د گني د فصل کيږي. کله چې د بورې(چيني) په کارخانو کې کار کيږي او سيزن يې وي، نو گني د ۳۶ روپۍ د من په حساب سره اخيستل کيږي ۴ روپۍ من ترک کرايه کټ کولو نه وروسته ۳۲ روپۍ من په حساب سره زميندارانو ته د کارخانې ادائيگي کيږي، اوس په کارخانو کې دبورې(چيني) جوړيدلو کار او سيزن شروع کيدو ته شلور مياشتې پاتې دي، نو زميندار د خپل ضرورت مطابق دا گني ۲۰ روپۍ په حساب سره واخلي ۲۴ روپۍ في من په حساب سره د سودا گرانو باندې خرڅوي، گني اوس په پټيو کې دي او په شوگر مل کې د کار د اغازه پورې څوکيداري هم د زميندار په ذمې باندې وي، کله چې په کار خانې کې کار شروع کيږي، نو زميندار هغه گني په کارخانې کې د سواداگرانو په نوم باندې خرڅوي او داسې په شلور يا پنځه مياشتې وروسته سوداگرانو ته تقريبا لس يا دولس روپۍ في من په حساب سره گټه کيږي.
له ستاسو پوښتنه داده چې داسې قسمه کاروبار جائز دی که ناجائز دی؟ او دا گټه خو به په سود کې نه شامليږي؟

جواب: د گني خرڅول صحيح دي، خودخرڅولو نه وروسته ددې کټ کول ضروري دي او په دې شرط باندې چې گني دې ولاړ وي دا صحيح نه دي.[1]

له بار نيولو مخکې د امونو باغ خرڅول

سوال: زما د امونو باغ دی چې هغه هر کال بار په ميوه راتلو نه مخکې په ټيکې باندې ورکوم، ځينې زميندارخلک د امونو د باغونو بار د ميوه نيلو نه مخکې تر دوه دوه کاله پورې په ټيکه باندې اخلي، حالانکې په دې باغونو کې تر اوسه پورې بار نه دی راغلی، تاسو زموږ په قرآن او حديث په رڼا کې رهنمايي وکړئ چې د بار يعنې د ميوو په راتلو باندې په ټيکه باندې ورکول جائز دي او که نه؟ يا د وخت نه مخکې باغ په ټيکه باندې ورکول جائز دي او که نه؟

---

[1] ومن باع ثمرة . . . . . وجب على المشترى قطعها فى الحال تفريعاً لملک البائع فهٰذا اذا اشترها مطلقاً او بشرط القطع اما اذا اشرط تركها على رؤس النخل فسد البيع لأنه شرط لا يقتضيه العقد. (الجوهرة النيرة/ ۱/۱۹۲/ كتاب البيوع). وايضاً: ويجب على المشترى فى الحال قطعها اى قطع ثمرة. . . . . . وشرط تركها على الشجر والرضى به يفسد البيع عندهما وعليه الفتوىٰ كما فى النهاية. (جامع الرموز/۳/۱۱/ كتاب البيع/طبع اسلاميه ايران).

جواب: د بار نيولو نه مخکې ام دخرڅولو هيڅ جواز نه شته.[۱] خو يو صورت يې دادی د دومره وخته پورې دې تولې ځمکه په ټيکه باندې ورکړي او ددې نيته مقرره کړي د فلانکي تاريخ نه تر فلانکي تاريخه پورې [۲]

د جمعې د لمانځه په وخت کاروبار کول او کارخانه چلول

سوال زموږ د متيايي دُکان دی، ددې له پاسه کارخانه ده د جمعې د اول اذان په وخت موږ خپل دکان بنده وو او بيايې له لمانځه وروسته خلاصوو، ايا په موږ باندې د جمعې د لمانځه په وخت کې د کارخانې بندول لازم دي؟ يا کاريگران د هغوی په اختيار باندې پريږدو؟

جواب: د جمعې په دوران هرقسم کاروبار منع شوی دی تر دې پورې چې کارخانه هم روانه پريښودل نه دي جائز. [۳]

د لمونځونو په وختونوکې دکان خلاص پريښودل

سوال: زما والد صاحب د پرچون دُکان دی د سهار او د ماسخوتن په وخت کې بند وي. خود ماسپښين، مازديگر او د ماښام د دريو واړو لمونځونو په وخت کې خلاص وي. مسئله داده چې اوس دا درې واړه لمونځونه زه او زما والد صاحب څنګه دجمعې سره اداء کړو؟ ځکه که چيرته دواړه د جمعې لمانځه له پاره ځو، نو وروسته بيا په دُکان کې څوک نه پاتې کيږي. چې په دې کې د غلا ويره هم وي، که يوازې والد صاحب جمعې ته ځي، نو بيا زما نه د جمعې لمونځ کيږي او که دُکان بنده وو، نو بيا د سامان په بهر کولو او دننه کولو کې پوره وخت لګيږي او د دکان په بندې دلو باندې گاک هم پوره متاثره کيږي، مهرباني وکړئ د شريعت مطابق طريقه بيان کړی. مهرباني به مو وي.

جواب: دُکان دې بند وي.

---

[۱] واما الذى يرجع الى المعقود عليه، فانواع، منها ان يكون موجوداً، فلا ينعقد بيع المعدوم وماله خطر العدم. . . . . وكذا بيع الثمر والزرع قبل ظهور لأنها معدومان. . . . . الخ. (البدائع الصنائع/٥ / ١٣٨).

[۲] والحيلة ان يأخذ الشجر معاملة على ان له جزء من الف ويستأجر الأرض مدة معلومة يعلم فيها الادراک باقى الثمن. . . . . الخ. (ردالمحترا/مطلب فساد المتضمن يوجب فساد المتضمن/٤/ ٥٥٧/طبع ايچ ايم سعيد).

[۳] يا أيها الَّذينَ آمَنُوا إِذَا نُودى للصَّلَاة من يوْمِ الْجُمُعَة فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّه وَذَرُوا الْبَيع. . . . . . الخ. (الجمعة:٩). عن ابن عباس رضى الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: حرمت التجارة يوم الجمعة مابين الأذان الاول الى الاقامة. (الفقه الحنفى وادلته/ ٢/٤٧/البيوع المنهى عنه). ايضاً: كان السعى للجمعة واجباً حكمه حكم الجمعة لأنه ذريعة اليها: فاسعوا الي ذكرالله، والتبكير اليها فضيلة وكان ترک اعمال التجارة من بيع وشراء ومختلف شؤون الحياة امراً لازماً لئلا يتشاغل عنها ويؤدى ذلک الى اهمالها اوتعطيلها. (الفقه الاسلامى وادلته/٢/٢٦٢/المطلب الثاني/ فضل السعى).

د جمعې له اذان نه وروسته اخيستل او خرڅول

سوال: اوريدلې مودې چې د جمعې له اذان نه وروسته اخيستل او خرڅول کول بالکل حرام دي. ايا دا صحيح دي؟ او که دا خبره صحيح ده، نو دکوم اذان نه وروسته؟ يعنې دلومړي اذان نه وروسته او که د دويم اذان نه؟

جواب: قران کريم کې د جمعې د اذان نه وروسته د اخيستلو او خرڅولو نه منع فرمايل شوې ده. (سورة الجمعة) د جمعې د لومړي اذان نه وروسته اخيستل او خرڅول کول او نور کاروبار کول ناجائز دي [١]

(يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوْمِ ٱلْجُمُعَةِ فَٱسْعَوْا۟ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ وَذَرُوا۟ ٱلْبَيْعَ. الخ)

د کرنسي (پيسو) د اخيستلو او خرڅولو طريقه

سوال: ايا د پيسو بدلون د پيسو سره جائز دی او که ناجائز؟ او که جائز دی، نو ايا اخستونکی دهغه په بدله کې پيسې يوه ورځ وروسته ورکولی شي، يا ضروري ده چې هماغه وخت کې به يې ورکوي؟ او که هماغه وخت کې يې ورکول ضروري دي، نو که له چاسره هغه وخت کې نه وي، نو ايا دا به حرام وي يا حلال؟ مهرباني وکړئ د قران او حديث په رڼاکې جواب راکړئ.

جواب: د روپۍ بدلول د روپۍ سره جائز دي، خو پيسې دواړو طرفونو ته برابر پکار دي، کمي بيشي جائز نه دی او د دواړو طرفونه د نغد معامله وي، قرض هم جائز نه دی. [٢]

سوال: که له چاسره هغه وخت کې پيسې نه وي، نو د داسې څه صورت شته چې دهغه له وجې هغه پيسې اوس واخلي او دهغه په بدله کې پيسې وروسته ورکړي؟

جواب: پيسې دې قرض واخلي او بيا دې وروسته قرض ورکړي.

---

[١] وقال الحنفية فى الأصح: يجب السعي بعد الأذان الأول. . . . . . . ويكره تحريماً عند الحنفية ويحرم عند غيرهم التشاغل عن الجمعة بالبيع وغيره من العقود من اجارة ونكاح وصلح وسائر الصنائع والأعمال. (الفقه الاسلامى وادلته/٢/ ٢٦٤/البيع وقت النداء. . الخ). ايضاً: البيع عند اذان الجمعة، يعنى الأذان الاول بعد الزوال لقوله تعالي: وذرا البيع. . . . وهٰذا البيوع المذكورة مكروهة تحريماً. . . . . . اخرج ابن مردوية عن ابن عباس رضى الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: حرمت التجارة يوم الجمعة ما بين الأذان الأول الى الاقامة. (الفقه الحنفى وادلته/٢/٤٧)_

[٢] (وعلته) اى علة تحريم الزيادة (القدر) المعهود بكيل او وزن (مع الجنس فان وجدا حرم الفضل) اى الزيادة (والنساء) بالمد التأخير فلم يجز بيع قفيز بر بقفيز منه متساوياً واحدهما نسأ (وان عدما) بكسر الدال من باب علم (حلا) كهروى بمرويين لعدم العلة فبقى على اصل الاباحة (وان وجد احدهما) اى القدر وحده او الجنس (حل الفضل وحرم النسأ). (درالدرالمختار/٥/١٧٢/باب الربا،طبع سعيد،وايضاً:فى الهداية/٣/ ٧٩/باب الربا)

سوال: کله ناکله موږ د يو ملک پيسې (ډالر، يا ريال) اخلو او د هغو په بدله کې د بل ملک پيسې (روپۍ) وغيره ورکوو، نو ايا دې کې هم، هماغه وخت کې ورکول ضروري دي او که نه؟ که دي، نو د جائز به څه صورت وي؟

جواب: دې کې هم د نغدو معامله ضروري ده.[1]

د سرو زرو او سپينو زرو اخيستل او خرڅول د دواړو طرفونه نغد پکار دي

سوال: که يو سړی سره زر يا سپين زر کوروال وته ښودلو له پاره راوړي، نو بيا په دويمه ورځ يا څه ورځې وروسته خرڅونکي ته د هغه پيسې ولېږي، نو دا اخيستل او خرڅول صحيح دي او که نه؟ که صحيح دي، نو کوم صورت يې صحيح دي؟ ځکه چې کوروالو ته د ښودلو نه پرته داشی نه شي اخيستل کېدای.

جواب: کوروالو ته د ښودلو له پاره راوړل جائز دي[2]، خو کله چې اخيستل وي، نو د دواړو طرفونه نغده معامله پکار ده، قرض نه دی پکار،[3] نو کوروالو ته د ښودلو له پاره چې کوم شی راوړل شوی وهغه دې دوکان دار ته د واپس راوړي او د هغه دې نغدې پيسې ورکړي او هغه شی دې يوسي.

د زرګري او د سرو زرو د ګينې د اخيستلو او خرڅولو شرعي حيثيت

سوال: د سرو زرو اخيستل او خرڅول د ګينې او سرو زرو نه نور د ښائست شيانو جوړول، ايا دا کاروبار جائز دی او که ناجائز؟ د دې شرعي حيثيت څه دی؟ او ايا دا کاروبار د حضور صلی الله عليه وسلم په زمانه کې و؟

جواب: د سرو زرو کار خو د حضور صلی الله عليه وسلم په زمانه کې هم و، خو شرط دا و چې د سروزرو په بدله کې د سرو زرو سکه ورکړل شي يا د سپينو ذرو په بدله کې د سپينو ذرو سکه ورکړل شي، نو په دې کې قرض کول جائز نه دي، بلکې معامله په نغدو باندې کول پکار دي.[4]

---

[1] بخلاف ما اذا سلم فلوس فى فلوس فانه لا يجوز لأن الجنس بانفراده يحرم النسأ. (البحرالرائق/٦/ ١٤٠/ باب الربا، طبع دارالمعرفة/ بيروت)۔

[2] واما خيار الروية فثابت فى العين دون الدين. (البحرالرائق/ ٦/ ١٩٢/ باب خيار الروية/طبع بيروت)۔

[3] باب الصرف هو لغة: الزيادة، وشرعاً: بيع الثمن بالثمن اى ماخلق للثمنية ومنه المصوغ جنساً بجنس او بغير جنس كالذهب بفضة ويشترط عدم التاجيل والخيار والتماثل. . . . . والتقابض بالبراجم لا بالتخلية قبل الافتراق. . . . . . الخ. (درمختار/ باب الصرف/٥/ ٢٥٧/ طبع ايچ ايم سعيد، كراچى)۔

[4] فان باع فضة بفضة او ذهباً بذهب لم يجز الا مثلاً بمثل لأن المساواة فى....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

چینج (ماتې روپۍ) خرڅولو باندې ډېر قیمت اخیستل جائز نه دي

سوال: چینج خرڅول جائز دي او که نه؟

جواب: چینج خرڅول جائز دي ، خو زیات قیمت پې اخیستل جائزنه دي. ځکه چې دا به سود وي [۱]

سبزي باندې اوبه اچولو سره خرڅول

سوال: موږ دسبزي کارکوو او تاسو ته معلومه ده چې سبزي باندې اوبه اچول کیږي. دې کې ځینې سبزیانې داسې دي چې هغه ډیرې اوبه جذب کوي، ایا داسې کار صحیح دی؟

جواب: ځینې سبزیانې داسې دي چې هغو باندې اوبه وانه چول شي، نو هغه خرابیږي. نو د ضرورت له وجې پرې اوبه اچول صحیح دي[۲]، خو اوبه د سبزي په قیمت باندې خرڅول نه دي پکار، بلکې هغه قیمت خامخا ترې کموئ [۳]

د حلال او حرام ګډ مال نه حاصله شوې ګټه حلاله ده که حرامه؟

سوال: که یو سړي سره حلالې پیسې د حرامو پیسو په مقابله کې کمې، ډیرې یا برابر وي، که په ټولو پیسو باندې څه جائز کاروبار و شي، نو د هغه نه حاصل شوې ګټه به د استعمال قابل وي او که نه؟

جواب: د ګټې حکم هم هغه دی کوم چې د اصل مال دی، که چیرته مال حلال وي، نو ګټه هم حلاله ده او که چیرته اصل مال حرام وي، نو ګټه هم حرامه ده، نو په کوم نسبت سره چې مال

...بقیه د تیرمخ] ذلک. . . . . . . ولا بد من قبضل العوضين قبل الافتراق لقوله عليه السلام: يدا بيد. (الجوهرة النيرة/باب الصرف/ ١/٢٢٤/طبع دهلى).

[۱] قال: الصرف هو البيع اذا كان كل واحد من عوضيه من جنس الأثمان. . . . . . قال فان باع فضة بفضة او ذهباً بذهب لايجوز الا مثل بمثل وان اختلف فى الجودة والصياغة (وفى البناية) اما فى الجودة بأن يكون احدهما أجود من الآخر فى ذاته، واما فى الصياغة بان يكون احدهما احسن صياغة من الآخر. . . . . الخ. (البناية شرح هداية/ ١١/٨٣/باب الصرف/طبع مكتبه حقانيه ملتان/ درمختار/٥/٢٥٧)۔

[۲] الضرورات تبيح المحظورات. . . . . . . والثانية ما ابيح للضرورة يقدر بقدرها. (الأشباه والنظائر/الفن الأول/١/٤٣/ طبع ادارة القرآن كراچى)۔

[۳] عن ابى هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم مر على صبرة من طعام فأدخل يده فيها فنالت اصابعه بللاً فقال: يا صاحب الطعام! ما هذا؟ قال: اصابته السماء يارسول الله! قال: افلا جعلته فوق الطعام حتى يراه الناس، ثم قال: من غش فليس منا. وقال: والعمل على هذا عند اهل العلم كرهو الغش وقالوا الغش حرام. (رواه الترمذي/١/ ٢٤٥)۔

اصل وي هماغه نسبت سره به ګټه هم پاکه وي، پاتې حرامه [١]

د ټي وي او وي سي ار (TV- VCR) خرڅول

سوال: ټيلي ويژن او وي سي ار خرڅول جائز دي او که نه؟ د ريډيو او د ټيپ رکارډ څه حکم دی؟ او بل دا چې د سيګرټو کاروبار څنګه دی؟

جواب: د ټي وي اخيستل او خرڅول خو زه ناجائزه ګڼم [٢] د ريډيو او ټيپ رکارډ اخيستل او خرڅول جائز دي. همدارنګه د سګرېټو هم [٣]

د نويو نوټونو کاروبار کول

سوال زيد د نويو نوټونو کاروبار کوي او د سلو نوی نوټ په يو سل پنځه باندې ورکوي، ايا داسې کاروبار جائز دی؟

جواب: نه دی جائز [٤]

---

[١] عن ابن عباس رضى الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم. . . . . ان الله اذا حرم على قوم اكل شيئ، حرم عليهم ثمنه. (اعلاء السنن/١٤/ ١٠٤). ايضاً: قال ابن عابدين رحمه الله (قوله اكتسب حراماً. . . الخ) قال رجل اكتسب مالاً حراماً ثم اشترىٰ فهٰذا على خمسة اوجه، اما ان دفع تلك الدراهم الى البائع اولاً ثم اشترىٰ منه بها او اشترىٰ قبل الدفع بها ودفعها او اشترىٰ قبل الدفع بها ودفع غيرها او اشترىٰ مطلقاً ودفع تلك الدراهم او اشترى بدراهم اخر ودفع تلك الدراهم قال ابو نصر يطيب له ولايجب ان يتصدق الا فى الوجه الأول لكن هٰذا خلاف ظاهر الرواية فان نص فى جامع الصغير وقال الكرخى رحمه الله فى الوجه الاول والثانى لا يطيب وفى الثلاث الأخير يطيب وقال ابوبكر رحمه الله لا يطيب فى الكل لكن الفتوىٰ على قول الكرخى رحمه الله. . . . . . .الخ.(شامي/٥/ ٢٣٥/باب المتفرقات/مطلب اذا اكتسب حراماً ثم اشترى فهو على خمسة اوجه)

[٢] قال تعالي: "وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَان ". (المائدة: ٢). ايضاً: والثالث: بيع اشياء ليس لها مصرف الا فى المعصية، فيتمحص بيعها واجارتها وان لم يصرح بها ففى جميع هٰذه الصور قامت المعصية بعين هٰذا العقد، والعاقدان كلاهما آثمان بنفس العقد، سواء استعمل بعد ذلک ام لا. (جواهر الفقه/٢/ ٤٤٨/تفصيل الكلام فى مسئلة الاعانة على الحرام ايضا لكن الاعانة هى ماقامت المعصية بعين فعل المُعين، ولايتحقق الا بنية الاعانة او التصريح بها او تعينها فى استعمال هٰذا الشيء بحيث لا يحتمل غير المعصية. (جواهر الفقه/٢/ ٤٥٢/اقسام السبب واحكامه القسم الثانى). وفى ردالمحتار/٦/٣٥٠/ كتاب الحظر والاباحة: وماكان سبباً لمحظور فهو محظور. ايضاً: ونظيره كراهة بيع المعازف لان المعصية تقام بها عينها. (ردالمحتار/٤/ ٢٦٨/باب البغاة).

[٣] قلت وافادكلامهم ان ما قامت المعصية بعينه يكره بيعه تحريماً اولا فتنزيهاً. قوله نهر: عبارته وعرف بهٰذا انه لايكره بيع مالم تقم المعصية به كبيع الجارية المغنية به والكبش النطوح والحمامة الطيارة والعصير والخشب الذى يتخذ منه المعازف. (ردالمحتار/٤/ ٢٦٨/باب البغاة. . . الخ).

[٤] الصرف هوالبيع. . . . . . اذا كان كل واحد من عوضيه من جنس. . . .[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

د غیر شرعي کتابونو کاروبار کول څنګه دی؟

سوال: یو سړی د کتابونو کاروبار کوي، د دین په معاملاتو کې هم پوه دی. ددې باوجود غیر شرعي کتابونه، بلکې شرکیه کتابونه هم خرڅوي کله چې ده ته وویل شي چې دا کتابونه ته ولې خرڅوې؟ نو وایي زه کتابونه لولم نه، بلکې خرڅوم یې.

جواب: دداسې کتابونو کاروبار درست نه دی، دې صاحب ته دا کاروبار پریښودل پکار دي.[1]

دسندرو (ګانو) کیسټې خرڅول شرعا څنګه دي؟

سوال: موجوده دوراو حالاتو کې ورځ په ورځ د عیش عشرت په سامانونو کې اضافه والی، بلکې نوره اضافه والی هم جاري ده چې په هغو کې یو د میوزک ګانې بجانې وغیره دي او دویم د کیسو او ډائجسټ چې سراسر دروغ او فریب باندې بناء دي، دستاسوحضراتو ته دا عرض دی چې ددوی کاروبار جائز دی اوکه نه؟ ددې خلکو سره دعا او سلام(راشه درشه) ساتل پکار دي او که نه؟ ددې خلکود خوراک څښاک شیان قبلول پکار دي اوکه نه؟ اوداسې نور....
دا خلک دا دلیل ذکر کوي چې موسیقي د روح غذا ده او د سندرو(ګانو بجانو) د کیسټوسره سره موږ د دیني اوعلماءکرامو تقریرونه هم خرڅوو.
لائبریري والا خلک سکول، کالج اوداسې نور.... د کاپیانو او د پین وغیره عذر کوي او وایي چې کیسې او ډائجسټ لوستلو نه زموږ په معلوماتو کې اضافه والی کیږي او موږه اردو ښه ویلی شو اوداسې نور...
ددې خلکو د عذر دلیل د قرآن او حدیث په رڼا کې څه حیثیت لري؟ د قرآن او د سنت په رڼا کې وضاحت وکړئ!

جواب: کوم شی چې په خپله بذات ناجائزوي دهغه اخیستل او خرڅول هم ناجائز دي[2] پاتې ددې خلکو دلیلونه غلط دي.

....بقیه د تیرمخ] الأثمان. . . . . فان باع فضة بفضة او ذهباً بذهب لم يجز الا مثلاً بمثل لأن المساواة شرط فى ذلک. . . . . . . الخ. (الجوهرة النيرة/ باب الصرف/ ١/ ٢٢٣). ايضاً: وحرم الفضل والنساء بما أى بالقدر والجنس لوجود العلة بتمامها. (البحرالرائق/٦/ ١٣٩/باب الربوا).

[1] "وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ". (المائدة: ٢). ولا يجوز الاستئجار على المعاصى كاستئجار الانسان للعب واللهو المحرم. . . . . وانتساب كتب البدع المحرمة. . . . . . لانه استئجار على معصية، والمعصية لا تستحق بالعقد. (الفقه الاسلامى وادلته/٤/ ٧٤٤/ الفصل الثالث/عقد الايجار).

[2] قلت وافاد كلامهم ان ما قامت المعصية بعينه يكره بيعه تحريماً والا فتنزيهاً. قوله نهر: عبارته وعرف هذا انه لايكره بيع مالم تقم المعصية به. (ردالمحتار/٤/ ٢٦٨/ باب البغاة). ايضاً: ونظيره كراهة بيع المعازف لأن المعصية تقام بها عينها. (ردالمحتار/٤/ ٢٦٨/باب البغاة).

د خرڅولو په وخت کې قیمت نه ښودل غلط دي

سوال: ډیرخلک خپل مال دخرڅولووخت کې دوکاندار یا دلال ته ووایي چې زه خپل قیمت اوس نه وایم، کوم وخت کې چې زمازړه وغوښتل هغه وخت کې به وایم اومال وتلی اوقیمت به یې بیاوروسته کوئ، دې باره کې څه حکم دی؟

جواب: داجائزنه دي دخرڅولووخت کې قیمت کول ضروري دي.[1]

د حرام کاراجرت حرام دی

سوال: خیاط (درزي) غیرشرعي جامې ګنډي، مثلاً دسړیو له پاره خالص د وریښمو جامې ګنډي، اوټاپ کونکي غلط بیان والاکاغذونه ټائپ کوي اوپه هغو باندې پیسې ګټي، ددواړوګټه به دګناه په کارکې دمدد کولو له وجې حرامه وي، یامکروه تنزیهي؟

جواب: دحرام کاراجرت حرام دی.[2]

قیمت زیات ویل اوبیاکم قیمت اخیستل

سوال: کوم شی چې موږتیارکړو دهغه دخرڅولوله پاره یوخاص قیمت ټاکل کیږي چې داشی په دومره پیسوباندې دوکاندارته ورکول دي، که چیرته موږهغومره قیمت دوکان دارته ووایو، نوهغه یې په هغه قیمت باندې نه اخلي، څه نه څه راباندې ضرورکموي، که موږ ددې له وجې څه پیسې زیاتې یادې کړو، چې څومره هغه کموي، نو دهغه له وجې اوسط برابرشي، نوایاداسې کول مناسب دي یاداخبره به دروغوکې راځي؟دشریعت مطابق جواب راکړئ!

جواب: قیمت ویلونه وروسته هغه کې کمي کول دروغ نه دي، له دې وجې جائزدي[3]، خود تجارت داصولومطابق دارواج غلط دی، یوقیمت ښودل پکاردي، شروع کې به خلک پریشانه کول کوي، خوکله چې ټولوته پته ولګیږي چې دابازارنه هم کم نرخ دی اوداچې ددوی هم یو

---

[1] شروط صحة البيع، شروط الصحة قسمان: عامة وخاصة، فالشروط العامة. . . . جهالة الثمن كذلك فلايصح بيع الشيء بثمن مثله، او بما سيستقر عليه السعر. (الفقه الاسلامى وادلته/ ٤/ ٣٧٩/ صحة البيع)۔

[2] ما حرم فعله حرم طلبه، فكما ان فعل السرقة والقتل والظلم ممنوع فاجراء ذٰلک بواسطة اخريٰ ممنوع ايضاً. (شرح المجلة لسليم رستم باز/٣٤/المادة: ٣٥). ايضاً: لايجوز الاستئجار على المعاصى كاستئجار الانسان للعب واللهو المحرم وتعليم السحر والشعر المحرم وانتساخ كتب البدع المحرمة وكاستئجار المغنية والنائحة للغناء والنوح، لانه استئجار على معصية والمعصية لاتستحق بالعقد. (الفقه الاسلامى وادلته/ ٤/ ٧٤٤)۔

[3] وصح الحط منه (درمختار). (قوله وصح الحط منه) اى من الثمن وكذا من رأس المال السلم. . . . الخ. (ردالمحتار على الدرالمختار/ ٥/ ١٥٤/باب المرابحة والتولية/ مطلب فى تعريف الكر)۔

اصول دی، نو بیا به پریشانه کول پرېږدي، بلکې هم دې کې به خوشالي محسوسوي.

د شي وزن کولو وخت کې د اخیستونکي موجودیت ضروري دی

سوال: کوم شی چې په وزن کولو سره، یعنې په تول باندې خرڅیږي د هغه د اخیستلو په وخت کې د اخیستونکي، موجودیت ضروري دی؟ ځکه چې دې صورت کې د اخیستونکي وخت خرابیږي، ایا هغه دوکان دار باندې اعتبار کولی شي؟ که کولی یې شي، نو خپل ملکیت کې راتلونه وروسته هغه تلو سره خپل اطمینان کولی شي یا دوزن کولونه پرته یې استعمال کې راوستلی شي، یا یې مخکې خرڅولی شي؟

جواب: کوم شی چې په تول باندې خرڅیږي د هغه درې صورتونه دي:

لومړی صورت: دا دی چې کله ورکونکي وزن نه وروسته ورکړ، هغه وخت کې اخیستونکي یا د هغه څوک سړی موجود و، دې صورت کې مخکې خرڅولو کې د بیا وزن ضرورت نه شته، پرته له وزن کولو یې مخکې خرڅولی شي او پخپله یې هم خوړلی څښلی شي.[۱]

دویم صورت: دا دی چې هغه وخت کې اخیستونکی یا د هغه څوک سړی موجود نه و، بلکې د هغه په غیرموجودګۍ کې شی وزن شو، دې صورت کې هغه شی استعمالول او مخکې خرڅول جائز نه دي[۲]، خو که چیرته ورکونکي دوکان دار ته دا وویل شي چې مثلاً دې خلته(تیلی) کې چې هرڅومره شی دی که کم وي او که ډیر په دې قیمت باندې یې اخلم، نو بیا دوزن کولو ضرورت نه شته.[۳]

---

[۱] (وکفٰی کیله من البائع بحضرته) ای المشتری بعد البیع. (قوله وکفٰی کیله . . الخ) قال فی الخانیة لو اشتریٰ کیلیا مکایلة او موزون موازنة فکال البائع بحضرة المشتری قال الامام ابن الفضل یکفیه کیل البائع ویجوز له ان یتصرف فیه قبل ان یکیله.(ردالمحتار علی الدرالمختار/٥/ ١٥١/ مطلب فی تصرف البائع فی المبیع قبل القبض/ کتاب البیوع)

[۲](اشتریٰ مکیلا بشرط الکیل حرم) ای حرم تحریماً بیعه واکله حتی یکیله) وقد صرحوا بفساده. قال الشامی رحمه الله (قوله وقد صرحوا) صرح محمد رحمه الله فی الجامع الصغیر بما نصه محمد عن یعقوب عن ابی حنیفة رحمه الله قال: اذا اشتریت شیئاً مما یکال او یوزن او یعد فاشتریت ما یکال کیلاً ویوزن وزناً ویعد عداً فلا تبعه حتی تکلیه وتزنه وتعده فان بعته قبل ان تفعل وقد قبضته فالبیع فاسد فی الکیل والوزن. (ردالمحتار مع الدر المختار/٥/ ١٤٩، وفی البحرالرائق/٦/ ١١٧/ کتاب البیوع)۔

[۳] کبیع التعاطی فانه لا یحتاج فی الموزونات الی وزن المشتری ثانیاً لأنه صار بیعاً بالقبض بعدالوزن فیه وعلیه الفتویٰ خلاصة (قوله کبیع التعاطی. . . . الخ) عبارة البحر وهٰذا کله غیر بیع التعاطی وهٰذا کله انه لا یتقید بالموزونات بل التعاطی فی المکیلان والمعدودات کذٰلک. . . . الخ. (ردالمحتار علی الدرالمختار/٥/ ١٥٠/ ومجموعة الفتاویٰ/ ٢٣٠)۔

دریم صورت: دادی چې دبوریو، خلتو او د بوجونو په حساب باندې اخیستل اوخرڅول وي، نوکه دهغو وزن کم وي اوکه زیات، په دویم حل باندې یې دوزن کولوضرورت نه شته.[1]

د ټرانسپورټ دموټرو په اخیستلو او خرڅولوکې بدعنواني

سوال: علماءکرام اومفتیان صاحبان ددې مسئلې باره کې څه فرمایي چې کراچۍ کې اکثر د ټرانسپورټ کاروبارداسې وي مثلاً: یوسړي یو موټر په پنځوس زره نغدو واخیست، بیایې په بل سړي په قرض شپیته زره خرڅ کړ اواخستونکی هره میاشت کې درې زره روپۍ قسط ورکوي، خودې خرڅولو او اخیستلوکې یوشرط داکیښودل کیږي، چې داپیسې به په ګاډي وي په سړي به نه وي، خدای دې نه کړي که چیرته دغه موټر چیرته ورک شي یا وسوځي، نوخرڅونکی سړی داخیستونکي نه دپیسومطالبه نه شي کولی اوداشرط عام دی،نوکه د اخیستلو او خرڅولو وخت کې څوک ددې اعلان وکړي اوکه یې ونه کړي، په هرصورت کې دې باندې عمل کیږي او اخیستونکي چې څومره پیسې ورکړي وي هغه هم دموټر ضائع کیدوسره ختمیږي. ۱: ایا دا اخیستل اوخرڅول دشریعت په نزد جائزدي ؟

۲: که چیرته جائز نه وي، نودې نه حاصله شوې ګټه به سودکې شمار وي اوکه نه؟

۳: داپیسې به اخیستونکي باندې وي اوکه په موټر باندې؟

اوددې موټر کاغذونه هم دخرڅونکي سره وي ترڅوچې قرضه ختمه شوي نه وي، ایا دې سره په اخیستلواوخرڅولوباندې څه فرق پریوځي؟

جواب: په دې صورت کې په اخیستلواوخرڅولوکې دفاسدشرط له وجې دا اخیستل او خرڅول شرعي طورباندې جائزنه دي[2] د شریعت دقانون مطابق چې ایجاب اوقبول مکمل شي، نو اخیستل او خرڅول مکمل شي[3] اوخرڅونکي باندې دا واجب دي چې هغه اخستونکي ته سودا حواله کړي، اواخیستونکي باندې داواجب دي چې هغه دسودا قیمت

---

[1] (قوله بخلافه مجازفة) محترز قوله بشرط الکیل وقوله شرط الوزن والعدای لو اشتريٰ مجازفة له ان یتصرف فیه قبل الکیل والوزن لأن کل المشار الیه له ای الأصل والزیادة.(ردالمحتار/٥/١٥٠فصل فی التصرف فی المبیع)

[2] کل شرط لایقتضیه العقد وفیه منفعة لأحد المتعاقدین او للمعقود علیه وهو اهل الاستحقاق یفسده. (هدایة/٣/٥٩/باب البیع الفاسد). ایضاً: کل شيء یشرطه المشتري علی البائع یفسد به البیع. (درمختار/٥/٨٥/باب البیع الفاسد). والبیع الفاسد غیر جائز. (درمختار/٥/٤٩/ باب البیع الفاسد)۔

[3] البیع ینعقد بالایجاب والقبول اذا کانا بلفظی الماضی مثل ان یقول احدهما: بعت، والآخر: اشتریت....الخ. (هدایة/٣/١٨/کتاب البیوع).واذا حصل الایجاب والقبول لزم البیع ولا خیار لواحد منهما. (هدایة/٣/ ٢٠)

اداکړي[1] اودې کې هيڅ فرق نه شته چې دقيمت اداکولونه مخکې مبيعه هلاکه شي ياضائعه شي اوداسې نور . په هرحال اخيستونکي باندې واجب دي چې هغه قيمت اداکړي. ځکه چې دقيمت تعلق اخيستونکي سره دى دسوداسره نه دى. يعنې قيمت په اخيستونکي باندې واجبيږي نه په سوداباندې اوپه اخيستلواوخرڅولو کې داسې شرط لګول چې که چيرته سودا(مبيعه) دقيمت اداکولونه مخکې ضائعه شوه. نوپاتې قيمت به ختم شي. شرعي طورباندې فاسددى اوداسې شرطونو سره اخيستل اوخرڅول کول ناجائزدي[2] که چيرته يو کس ذکرشوي فاسدشرط سره اخيستل اوخرڅول وکړي. نوهغه باندې واجب دي چې هغه داخيستل يا خرڅول منسوخ کړي اوفاسد شرط ترې ختم کړي اوپه دويم ځل دې اخيستل يا خرڅول وکړي[3] خوکه چيرته دې قسمه فاسدشرط سره داخيستلواوخرڅولونه وروسته سودا ضائعه شوه او دهغه قيمت اداکول پاتې و. نواخيستل اوخرڅول دنه منسوخ کيدو له وجې داخيستونکي په ذمه باندې قيمتورکول نورهم مستحکم شو. نو په اخيستونکي باندې دهغه قيمت ورکول د شريعت په نزدباندې واجب دي[4] اوکه چيرته خرڅونکي دمال دضائعه کيدوله وجې اخستونکي ته پخپله باندې معاف کړي. نوهيڅ بده خبره نه ده اوذکرشوي صورت کې فاسده بيعې له وجې داخيستونکي په ملکيت کې موټر راغلی و. له دې وجې داخيستونکی له پاره ددې موټر نه ګټه حاصلول جائزدي[5] اوکه خرڅونکي دقيمت

---

[1]]ومن باع سلعة بثمن قيل للمشتري: ادفع الثمن اولاً لأن حق المشترى تعين فى المبيع فيقدم دفع الثمن لتعين حق البائع بالقبض لما انه لا يتعين بالتعين تحقيقاً للمساواة. (هداية/٣/ ٣٣، ٣٤/كتاب البيوع)_

[2]]ولو كان البيع بشرط لا يقتضيه العقد، وفيه نفع لأحد المتعاقدين اى البائع والمشترى او لمبيع يستحق النفع بان يكون آدمياً فهو اى هٰذا البيع فاسد. (مجمع الأنهر/٣/ ٩٦/ كتاب البيوع/ باب البيع الفاسد). ايضا: وكل شرط لايقتضيه العقد، وفيه منفعة لاحدالمتعاقدين او للمعقود عليه، وهو من اهل الاستحقاق يفسده. (الهداية/٣/٦٢/كتاب البيوع/باب البيع الفاسد). ولو كان فى الشرط منفعة لأحد المتعاقدين بان شرط البائع ان يقرض المشترى اوعلى القلب،يفسد العقد(خلاصة الفتاوي/٣/٥٠/ كتاب البيوع/ الفصل الخامس/طبع رشيديه)

[3]]ويجب على كل واحد منهما فسخ قبل القبض اى فسخ البيع الفاسد او بعده ما دام المبيع بحال فى يد المشترى اعداماً للفساد لأنه معصية، فيجب رفعها. (الدرالمختار مع ردالمحتار/باب بيع الفاسد/ ٥/ ٩٠، ٩١). ايضاً: ولكل منهما فسخ يعنى كل واحد منهما فسخه، لأن رفع الفساد واجب عليهما. (تبيين الحقائق/كتاب البيوع/٤/٤٠٢)_

[4]]واذا قبض المشترى المبيع برضاء بائعه صريحاً او دلالة بان قبضه فى مجلس العقد بحضرته فى البيع الفاسد. . . . ملكه. . . . . بمثله ان مثليا والا فبقيمته يعنى ان بعد هلاكه او تعذر رده. . . . . الخ. (درمختار مع تنويرالابصار/ ٥/ ٨٨. ٩٠/كتاب البيوع/ باب البيع الفاسد/طبع ايچ ايم سعيد)_

[5]] بخلاف البيع الفاسد فانه لايطيب له لفساد عقده ويطيب للمشترى فيه لصحة عقده. وفى الشامية: (قوله بخلاف البيع الفاسد) فان رده واجب على البائع قبل البيع لا على المشترى لعدم بقاء المعنى الموجب للرد كما قدمنا فلم يتمكن الخبيث فيه فلذا طاب للمشترى، وهٰذا لا ينافى ان ....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

حاصلولو پورې کاغذونه له ځان سره د ضمانت په طور باندې کېښودل غواړي، نو دې کې څه بده خبره نه شته، خو اخيستونکي ته د ملکيت حق ورکول ضروري دي.

مزدورۍ د حلالې ګټې نه اخلي

سوال: مولاناصاحب! څنګه چې تاسو ته پته ده چې اسلام په مونږ باندې ناجائزه ګټه حرامه کړې ده، که چيرته يو مسلمان ټوله ورځ محنت وکړي يا څه کاروبار يا تجارت وغيره وکړي، په محنت باندې خپله مزدوري ګټي، خو هغه ته چې کومې پيسې ملاوشي، فرض کړئ هغه د حرامو وي، نو ايا هغه کس ته هم هغه پيسې حرامې دي او که هغه کس هغه پيسې په محنت باندې ګټلې وي او د خپل محنت مطابق يې حاصلې کړې وي؟ مهرباني وکړئ د دې سوال ښه جواب راکړئ.

جواب: که چيرته ستاسو محنت جائزو، نو تاسو له پاره مزدوري حلاله ده، د وو شرطونو سره:

(۱): داچې تاسو کار صحيح کړی وي، په هغه کې مو وخت پاسې نه وي کړي.

(۲): داچې کوم کار تاسو کړی وي شرعي طور باندې د هغه کول هم جائزوي، دې نه وروسته که چيرته مالک له حرامو پيسو نه تاسو ته اجرت درکوي، نو هغه مه قبلوئ، بلکې هغه مجبور کړئ چې له چانه حلالې پيسې قرض واخلي او تاسو ته خپله مزدوري درکړي[۱] د هغه د حرامو پيسو نه به ستاسو مزدوري اخيستل جائزنه وي، که تاسو ته معلومه وه چې فلانکي کس يا اداره تاسو ته د حرامو پيسو نه مزدوري درکوي، د هغه مزدوري کول نه دي پکار.

ايا د بلډنګ وغيره ټيکه اخيستل جائز دي؟

سوال: د څه بلډنګ وغيره جوړولو يا د هر يو شي چې هغه کې د ګټې او نقصان دواړو ويره وي، ټيکه کول جائز دي او که نه؟ دې کې کله ډيره زياته ګټه وشي او کله ډيرزيات تاوان.

جواب: داسې ټيکه کول جائز دي.[۲]

...بقيه د تيرمخ] نفس الشراء مكروه لحصوله للبائع سبب حرام ولأن فيه اعراضاً عن الفسخ الواجب هٰذاظهرلى.(ردالمحتارمع الدرالمختار/۵/۹۸/مطلب البيع الفاسدلايطيب له/باب بيع الفاسد)

[۱] ما حرم اخذه حرم اعطاء ه. وفى الحاشية: كاالرباء ومهر الغى والرشوة وحلوان الكاهن وأجرة النائحة والزامر. (قواعد الفقه/۱۱۵/طبع صدف پبلشرز كراچى). ايضاً: الحرام ينتقل اى تنتقل حرمته وان تداولته الأيدى وتبدلت الأملاك. (ردالمحتار/۵/ ۹۸/باب بيع الفاسد). ايضاً: لو رأى المكاس مثلاً يأخذ من أحد شيئاً من المكس ثم يعطيه آخر ثم يأخذ من ذالك الآخر آخر فهو حرام ا ه. (ردالمحتار/۵/۹۸/باب البيع الفاسد/مطلب الحرمة تتعد، ايضاً: امدادالفتاويٰ/۳/ ۳۷۷/ كتاب الاجارة)_

[۲] كل ماينتفع به مع بقاء عينه تجوز اجارته ومالا فلا. (الفقه الاسلامى وادلته/۴/ ۷۳۳/الفصل الثالث/عقد الايجار). ايضاً: والاجارة لا تخلوا اما ان تقع على وقت معلوم او على....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

د ټيکداري کميشن اخيستل او ورکول

سوال: دحکومت په مختلفو محکموکې د ټيکداري په سلسله کې د يوڅومسئلوپوښتنې کوم، دټيکې دبولۍ په وخت کې ټيکداران په خپلوکې دافيصله وکړي چې اسلم، زيد يافلانکی کس به داټيکه واخلي اودټيکې په بدله کې به نورو ټيکدارانو ته رينګ ورکړي، يعنې څه پيسې چې هغه نورټيکداران په خپلو کې تقسيم کړي، رينګ اخيستونکي ټيکداران داجواز وړاندې کوي: ١: موږحکومت ته فيس ورکړی دی.
٢: ددې ټيکې له پاره کال د پارټ (دوه فيصده) دضمانت په طور باندې همدې ټيکې له پاره مخکې جمعه کړي دي.
٣: ټيکې له پاره دبولۍ دفارم پيسې چې هغه نه واپس کيږي پنځه سوه يادوه نيم سوه جمعه کړي دي، نوکه موږ ټيکه اخلواوکه نه يې اخلو دا رينګ زموږ، سرمايه اودفيس له وجې حق جوړيږي.

يادونه: دکال د پارټ پيسې واپس ملاويدونکي وي.

درينګ په شکل کې هغه ټيکدار کوم چې ټيکه اخلي، پوره پوره ريټ ورکړي اود مقابلې په شکل کې هريو ټيکدارکم ريټ ورکوي، دې صورت کې محکمې ته نقصان، خپل هم نقصان اودکارهم نقصان وي اودرينګ په شکل کې يوحدپورې کار صحيح وشي، يعنې شرعي طورباندې ددې څه حکم دی، رينګ اخيستل ورکول څنګه دي؟

جواب: دارينګ درشوت په حکم کې دی اوجائزنه دی[١]، اخيستونکي يې حرام خوري[١] دمقابلې نه دبچ کيدو له پاره هغوی داسې هم کولی شي چې خپلوکې دامقررکړي چې فلانکي ټيکه به فلانکی اخلي، دغه شان دې خپلوکې ټيکې تقسيم کړي.

...بقيه د تيرمخ] عمل معلوم، فان وقعت على عمل معلوم، فلا تجب الاجرة الا باتمام العمل اذا كان العمل مما لا يصلح اوله الا بآخره، وان كان يصلح اوله دون آخره فتجب الأجرة بمقدار العمل. (النتف فى الفتاوىٰ/٣٣٨/كتاب الاجارة/طبع سعيد). ايضا: استأجره ليبنى له حائطاً بالآجر والجص وعلم طوله وعرضه جاز. . . . ولا استأجره لحفر البئر ان لم يبين الطول والعرض والعمق، جاز استحساناً. . . . الخ. (فتاوىٰ عالمگيري/ ٤/ ٤٥١/ كتاب الاجارة/الباب الخامس/طبع رشيديه كوئته)۔

[١] الرشوة: مثلثة مايعطى لابطال حق، او لا حقاق باطل، قاله السيد، وفى كشاف المصطلحات: الرشوة لغة مايتوصل به الى الحاجة بالمضايقة بأن تصنع له شيئاً ليصنع لک شيئاً آخر، قال ابن الأثير: وشرعاً: ما يأخذه الآخذ ظلماً بجهة يدفعه الدافع اليه من هٰذه الجهة وتمامه فى صلح الكرمانى، فالمرتشى الآخذ والراشى هو الدافع كذا فى جامع الرموز فى كتاب القضاء وفى البرجندي رحمه الله: الرشوة مال يعطيه بشرط ان يعينه والذى يعطيه بلا شرط فهو هدية كذا فى فتاوىٰ قاضيخان. (قواعد الفقه/ ٣٠٧/طبع صدف پبلشرز كراچى)۔

سوال: سرکاري محکموکې يو ډول رواج دی چې هرڅومره صحيح کارکوي، خوافسران په کې خپل کميشن اخلي، دکميشن نه پرته که هرڅومره صحيح کاروي، دحکومت يامحکمې دشيډول مطابق وي، بياهم کميشن نه پرېږدي اوکارمنظورنه شي اوکه چيرته کميشن نه ورکوي، نوتيکداري به پرېښودل وي اوټيکداري زما مجبوري ده. نوکميشن ورکول څنګه دي؟ اوزمادتيکداري پاتې پيسې جائزدي اوکه ناجائز؟

جواب: داهم رشوت دی، خوکه دظلم ختمولوله پاره رشوت ورکړل شي، نو اميددی چې په هغه باندې به دالله تعالی له طرف نه نيول نه وي، خو په هرحال اخيستونکي يې حرام خوري.[۲]

سوال: ټيکې کې ځينې يارباش افسران، ټيکدارته دمددپه طور باندې بل زيات وښيي. مثلاً کار لس کم سل فټه وي اوافسر هغه ته دسل فټو پيسې ورکړي، دادزياتي لس فټوپيسې څنګه دي؟

جواب: خالص حرامې دي.[۳]

سوال: اوافسران دا جواز وړاندې کوي چې دکوم کارله پاره حکومت يا محکمې څومره پيسې مقررکړي دي،موږ ته يې داستعمال اجازه ده، هغه کارمکمل کولونه وروسته پاتې پيسې دټيکدارحق دی، له دې وجې موږ زيات بل جوړوو اواکثردازياتي پيسې ټيکدار او افسر خپلوکې تقسيم کړي.

جواب: ټيکدارسره دامقررکول پکاردي چې دومره کار، به په دومره پيسوباندې کوي[۴]، کار کم کول اوپيسې ډيرې ورکول جائزنه دي او حرام مال همدغه شان دوکه باندې کيږي.

---

[۱] عبدالله بن عمر رضى الله عنهما قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم الراشى والمرتشى. (رواه الترمذي/۱/ ۲۲۸/وابوداؤد/۲/ ۱۴۸). ايضاً فى الدرالمختار: الرشوة لاتملک بالقبض. (الدرالمختار مع الرد المحتار/ ۶/۴۲۳/ فصل فى البيع)۔

[۲] ثم الرشوة اربعة اقسام. . . . . . الرابع: ما يدفع لدفع الخوف من المدفوع اليه على نفسه، او ماله، حلال للدافع، حرام على الآخذ، لان دفع الضرر عن المسلم واجب. (فتاوى شامي/۵/ ۳۶۲). ايضاً: لو اضطر الى دفع مرشوة لاحياء حقه جازله الدفع وحرم على القابض.(ردالمحتار/۵/۷۲/مطلب فى التداوى بلبن البنت للرمد)

[۳] يٰايهاالذين آمنوا لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل. بما لم تبحه الشريعة من نحو السرقة، والخيانة، والغصب، والقمار، وعقود الربا. (التفسير النسفي/۱/ ۳۵۱/ طبع دار ابن كثير/ بيروت)۔

[۴] قال ابن همام رحمه الله: (قوله ولا تصح حتى تكون المنافع معلومة والأجرة معلومة لما روينا وهو قول عليه السلام من استأجر اجيراً فليعلمه اجره، وهٰذا الحديث بعبارته دل على اشتراط اعلام الأجرة وبدلالته على اشتراط اعلام المنافع. . . . . الخ. (فتح القدير/ ۸/ ۶/كتاب الاجارة). ايضاً: وفى البزازية: وكذا لو قال اصلح هٰذا الجدار بهٰذا الدرهم يجوز وان لم يذكر الوقت لانه يمكن له الشروع فى العمل حالاً. . . . الخ. (البزازية بهامشه عالمگيري/۵/۴۰/ طبع رشيديه كوئته)۔

په اسلام کې د شفعه د حق شرطونه

سوال: ایا اسلام کې شفعه کول جائزدي؟ لکه چې موروپلار دخپل جایداد څه برخه یاټول جایدادپه بل چاباندې خرڅ کړي، نو دهغه کس اولادیا دهغه خپلوان شفعه حق لري؟ او هغه خلک د اسلامي قانون په نزدباندې دواپس اخیستلوحق داردي اوکه نه؟ ماد یوسړي نه اوریدلي دي چې د شفعه حق اسلام کې جائزنه دی

جواب: اسلام کې د شفعه حق جائزدی[1]، خو ددې مسائل دومره نازک دي چې تن مبا نه خلکوته دهغه علم شته اونه یې رعایت ساتي، مختصرداچې دامام ابوحنیفه رحمه الله په نزدباندې د شفعه حق یوازې درې قسمه خلکوته حاصل دی:

لومړی هغه کس کوم چې په خرڅ شوي جایداد (کور یا ځمکه) کې شریک وي.

دویم هغه کس چې هغه په جایدادکې شریک نه دی، خود جایداد په متعلقاتوکې شریک دی مثلاً ددووکورونو لار شریک ده، یاځمکې ته اوبه ورکونکې نالې ددواړو په شریکه ده.

دریم هغه کس دچاکوریاجایدادچې خرڅ شوي کوریاجایداد سره نژدې وي.

دې دریوواړو خلکوته دشفعه حق حاصل دی، یعنې لومړی دجایداد شریک ته. بیا دهغه په متعلقاتوکې شریک ته اوبیا ګاونډي ته دشفعه حق حاصل دی، که چیرته لومړي کس شفعه کول نه غواړي، نوبیادویم کس شفعه کولی شي اوکه دویم کس شفعه کول نه غواړي، نو بیا یې دریم کس کولی شي.[2]

---

[1] عن جابر رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الشفعة فى كل شرک ربعة او حائط لايصح ان يبيع حتى يؤذن شريكه فان باع فهو أحق به حتى يؤذنه. وعن سمر عن النبى صلى الله عليه وسلم: جار الدار احق بدار لجار والأرض. وعن جابر بن عبدالله رضى الله عنهماقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الجار احق بشفعة جاره ينتظر بها وان كان غائباً اذا كان طريقهما واحد. (رواه ابوداؤد/٢/١٤٠/باب فى الشفعة)۔

[2] قال فى الهداية: الشفعة واجبة للخليط فى نفس المبيع ثم للخليط فى حق المبيع كالشرب والطريق ثم للجار. افاد بهٰذا اللفظ ثبوت حق الشفعة لكل واحد من هٰؤلآء وافاد الترتيب، اما الثبوت فلقوله عليه السلام: الشفعة لشريک لم يقاسم، ولقوله عليه السلام: جار الدار احق بالدار. . . . . . الخ. (هداية/٤/ ٣٩٠/كتاب الشفعة). ايضاً: قال ابن همام: واما الترتيب فلقوله عليه السلام: الشريک احق من الخليط والخليط احق من الشفيع فالشريک فى نفس المبيع والخليط فى حقوق المبيع والشفيع هوالجار. . . . . الخ. (هٰكذا فى فتح القدير/٨/ ٣٠٠/ كتاب الشفعة). ايضاً: قال فى الهداية: وليس للشريک فى الطريق والشرب والجار شفعة مع الخليط فى الرقبة لما ذكرنا انه مقدم. قال فان سلم فالشفعة للشريک فى الطريق فان سلم اخذها الجار. لما بينا من الترتيب. . . . الخ. (هداية/ ٤/ ٣٩٠)۔

له دې نه معلومه شوه چې د خرڅونکي اولاد يا د هغه خپلوان په دريووار وفريقوکې شامل نه دي. نوهغوی نه يوازې د اولاد يا خپلوان کېدو له وجې د شفعه حق حاصل نه دی.

او کوم کس ته چې د شفعه حق حاصل دی، د هغه له پاره لازم دي چې کله هغه ته د کور يا جايداد د خرڅولو خبر ورسيږي، نو سمدستي دې دا اعلان وکړي چې فلانکی کورخرڅ شوی دی او ماته هغه باندې د شفعه حق حاصل دی، زه به دا حق غواړم اود خپل اعلان ګواهان دې هم جوړ کړي [١]

له دې نه وروسته دې هغه خرڅونکي ته يا اخيستونکي ته (د چا په قبضه کې چې جايداد وي) يا هغه خرڅ شوي جايداد ته دې په خپله لاړشي اوهلته دې هم دا اعلان وکړي، بيا به د هغه د شفعه حق وي[٢] او که چيرته هغه د بيع اوريدونه وروسته چپ شو او د شفعه کولو اعلان يې سمدستي ونه کړ، نو د هغه د شفعه حق ختم شو[٣] اودوه ځله د ګواهانو نه وروسته دې هغه عدالت ته لاړشي اوهلته دې د خپل حق ثبوت وړاندې کړي [٤]

اوس تاسو ګورئ چې نن سباکومه شفعه کيږي، هغه کې د دې حکمونو رعايت کوم حد پورې کيږي، نو که چيرته تاسو د چانه اوريدلي دي چې: اسلام کې د داسې قسمه شفعه اجازه نه شته، نو يو حد پورې دا خبره هم صحيح ده، خلک رائج الوقت قانون ته ګوري، شريعت کې کومه خبره صحيح ده او کومه نه؟ د دې رعايت ډير کم خلک کوي.

ايا حکومت د شيانو قيمت ټاکلی شي؟

سوال: حکومت د ځينې شيانو قيمت ټاکلی. نو ايا داسې قيمت مقررول صحيح دي؟ او د دې نه په پته په ګرانه باندې خرڅول جائز دي او که نه؟

---

[١] واذا علم الشفيع بالبيع اشهد فی مجلسه ذٰلک علی المطالبة وقال فی الکفاية وکذٰلک ان کان بمحضر من الشهود ينبغی له ان يشهد علی طلبه. (فتح القدير/٨/ ٣٠٧/ کتاب الشفعة)۔

[٢] (ثم ينهض منه) يعنی من المجلس ويشهد علی البائع ان کان المبيع فی يده) معناه لم يسلم الی المشتری او علی المبتاع او عند العقار فاذا فعل ذٰلک استقرت شفعته.۔وصورة هٰذا الطلب ان يقول ان فلانا اشتری هٰذه الدار وانا شفيعها وقد کنت طلبت الشفعة واطلبها الآن فاشهدوا علی ذٰلک. . . . الخ. (هداية/٤/ ٣٩١/ باب طلب الشفعة)۔

[٣] اعلم ان الطلب علی ثلاثة اوجه، طلب المواثبة وهو ان يطلبها کما علم حتی لو بلغ الشفيع ولم يطلب شفعته بطلت الشفعة لما ذکرنا ولقول عليه السلام الشفعة لمن واثبها. . . . . الخ. (هداية/ ٤/٣٩٠/ باب طلب الشفعة)۔

[٤] واذا تقدم الشفيع الی القاضی فادعی الشراء وطلب الشفعة سأل القاضی المدعٰی عليه فان اعترف بملکه الذی يشفع به والا کلفه باقامة البينة. . . . الخ. (هداية/٤/ ٣٩٢/ باب طلب الشفعة والخصومة فيها)۔

جواب: دضرورت په وخت کې قیمت مقررول جائزدي. کله چې دمال مالکان تعدي (زیاتی) کوي دغه شان دضرورت په وخت کې د حنفیه په نزدباندې دهریوشي مقررکېدای شي، په زیات قیمت باندې خرڅول ښه خبره نه ده. خوکه چیرته یې خرڅ کړي. نوبیعه (یعني مکمل خرڅول) به وشي [1]

د مالکانو له ویل شوي قیمت نه په زیات قیمت خرڅول او نیمې پیسې له ځان سره کېښودل

سوال: زماکشر ورور په موجوده وخت کې په یو دکان کې نوکري لګیدلی دی. د کار نوعیت دادی چې کوم سامان دی خرڅوي مالکان یې قیمت هم ورښیي چې فلانکی په دې قیمت باندې خرڅول پکار دي که چیرته ددې نه زیاتو پیسو باندې یې خرڅ کړي او مالکانو ته یې پته ولګیږي، نو هغوی یې له نوکري باسي، خو زما ورورته چې موقع ملاویږي، نو په دوچند قیمت باندې یې خرڅوي او بیا اصل قیمت مالکانو ته ورکوي پاتې دخپل ځان له پاره ږدي په دې کار کې له ده سره څه نور هلکان هم شریک دي، زما په نظر کې دا سراسر حرام دي، ځکه چې په کوم شي باندې چې دوچنده قیمت اخلي هغه ددوی نه وي او د چا چې دی د هغوی له طرف نه اجازه هم نه شته او بیا ددې د خرڅولو له پاره دروغ هم وایي، محترمه! که چیرته دا امدني جائز نه وي، نو زما د کور والو له پاره څه حکم دی کوم چې دده حمایت کوي؟

جواب: ستا ورور چې په کوم دکان کې ملازم دی د شیانو په خرڅولو کې دی وکیل دی او د وکیل له پاره دا جائز نه وي چې په زیات قیمت باندې شی خرڅ کړي او لږ پیسې مالک ته ورکړي [2] له دې وجې د ستا د ورور دا زیاته امدني سراسر حرامه ده او د خنزیر په شان پلیته

---

[1] فان كان ارباب الطعام يتحكموا ويتعدون عن القيمة تعديا فاحشا وعجز القاضى عن صيانة حقوق المسلمين الا بالتسعير فحينئذ لا بأس به بمشورة من اهل الرأى والبصيرة فاذا فعل ذلک وتعدى رجل عن ذلک وباع باكثر منه اجازه القاضى وهٰذا ظاهر عند ابى حنيفة رحمه الله لانه لايرى الحجر على الحر وكذا عندهما الا ان يكون الحجر على قوم بأعيانهم، ومن باع فهم بما قدروه الامام صح لأنه غير مكره على البيع. (هداية/٤/ ٤٧٠ كتاب الكراهية، فصل فى البيع).ايضاً: ولايسعر الحاكم الا اذا تعدى الارباب تعدياً فاحشا، فيسعر بمشورة اهل الرأى. (الدرالمختار /٦/ ٤٠٠/ كتاب الحظر والاباحة، فصل فى البيع، ايضاً: المحيط البرهاني/٨/ ٢٦٨/ الفصل الخامس والعشرون طبع غفاريه)۔

[2] الوكيل اذا باع ان يكون اميناً فيما يقبضه من الثمن. (الفقه الحنفى وادلته/٢/ ١٣٤/ كتاب الوكالة). ايضاً: فان الوكيل ممن لايثبت له حكم تصرفه وهو الملك فان الوكيل بالشرى لايملک المشترى والوكيل بالبيع لايملک الثمن. . . . لان الوكيل يملک التصرف من جهة المؤكل. (الجوهرة النيرة/ ٣٠٠/ كتاب الوكالة/طبع حقانيه).

ده. ده ته ددې نه توبه کول پکار دي او کور والو ته هم، که نه. په قبر او په حشر کې به دده سره حساب کول وي او نیکي به برباده ، گناه لازم والا معامله به وي. لمونځ او عبادت به يې هم نه قبليږي [۱] والله اعلم.

زرگر له نامعلومه ګينې سره څه وکړي؟

سوال: زموږ يودوست زرگردی، هغه سره دهغه دپلارمرحوم په زمانه کې مختلفو خلکو دګينې جوړولو له پاره سره زرايښي وو، دهغه پلاروفات شو اودهغه تقريبا شل کاله وشول، دهغه نه وروسته ډيرخلک راغلل اوخپل سره زريې ګينې په شکل کې يوړل، خواوس هم څه خلک داسې شته چې هغوی خپلو شيانوپسې نه دي راغلي، اوس هغه ملګري پوښتنه کوي چې په هغو سروزروباندې څه وکړي؟ مهرباني وکړئ ددې جواب ورکړئ.

جواب: عام طورباندې زرګرانوسره دخپلو اخيستونکونوم اوپته ليکل شوي وي (دمرګ اوژوندهيڅ پته نه لګيږي، له دې وجې يې ليکل ضروري هم دي)، نو دکوموخلکوامانتونه چې دپلارله وخت نه پراته دي، که دهغوی نومونه اوپتې محفوظې وي، نودهغوی کوروته اطلاع کول ضروري دي اوکه چيرته محفوظ نه وي، نوبه څه طريقه باندې دهغوی خبر خوږول پکاردي اوکه دخبرخورولونه وروسته يوکال پورې څوک رانغلل، نودهغه حکم به دورک شوي شي وي، [۲] خوکه دصدقه کولونه وروسته دمالک ياوارث پته ولګيږي، نوهغه ته خبرورکول ضروري دي بيابه هغه ته اختياروي که هغه غواړي، نودصدقې اجازه دې وکړي يا دې خپل شی وصول کړي.

که چيرته هغوی دخپل شي مطالبه وکړي، نوکومې پيسې چې هغه صدقه کړي وي هغه به هم دهغه له طرف نه وي اومالک ته به هغه هومره پيسې ورکول ضروري وي [۳] داضروري ده چې دصدقه کولوپه وخت کې دغه پيسې وليکي، چې دفلانکي کس دومره ګينه دمالک دپتې نه

---

[۱] عن ابن عمر رضی الله عنهما قال: من اشترى ثوباً بعشرة دراهم وفيه درهم حرام لم يقبل الله تعالى له صلوة ما دام عليه، ثم اصبعيه فى اذنيه وقال: صمتا ان لم يكن النبى صلى الله عليه وسلم سمعته يقوله. رواه احمد والبيهقى. (مشكوٰة/ ٢٤٣/كتاب البيوع/ باب الكسب وطلب الحلال/طبع قديمى).

[۲] قال: فان كانت اقل من عشرة دراهم عرفها آياماً وان كانت عشرة فصاعداً عرفها حولاً، قال العبد الضعيف: وهٰذا رواية عن ابى حنيفة رحمه الله وقوله آياماً معناه على حسب مايراه الامام وقدره محمد فى الأصل بالحول من غير تفصيل بين القليل والكثير. (هدايه/٢/٥٩٤/ كتاب اللقطة/طبع محمد على كارخانه)۔

[۳] فان جاء صاحبها والاتصدق بها ايصالاً للحق الى المستحق وهو واجب بقدر الامكان وذٰلک بايصال عينها عند الظفر بصاحبها. . . . فان جاء صاحبها يعنى بعد ما تصدق بها فهو بالخيار ان شاء امضى الصدقة وله ثوابها لأن التصدق وان حصل باذن الشرع لم يحصل باذنه فيتوقف على اجازته. . . . . وان شاء ضمن الملتقط لأنه سلم ماله الى غيره بغيراذنه...الخ.(هداية/ ٢/٥٩٥/كتاب اللقطة/طبع محمد على كارخانه اسلامى كتب)

لګيدو له وجې د هغه طرف نه صدقه کړي، که چيرته د دې کس يا د هغه د وارثانو پته ولګيږي او هغوی د خپل سامان مطالبه وکړي، نو هغوی ته دې د هغه پيسې ورکړل شي. د دې ليکلو د وصيت په شکل کې محفوظ ساتل ضروري دي

خياط (درزي) سره پاتې شوې جامه د چا ده؟

سوال: زما د کشر ورور يو څو مياشتې مخکې د خياطي دوکان کړی و او سږکال دا د هغه لومړی رمضان و، د رمضان په مياشت کې خياطانو سره کار ډير زيات وي. نو هغه ته هم ډير زيات کار راغی او ډيرو جامو ټکرې پاتې شوې، زما ورور وايي چې جوړونکي خود خپل طرف نه پنځه يا شپږ ميټره جامه د جوړې په حساب باندې راوړي، اوس که زه د خپل خان نه د هغه کټنګ وکړم او په هغه کې څه جامه بچت کړم، نو دې کې هيڅ بد ه خبره نه شته او کله ناکله د يو کور جامې په يو رنګ وي، نو د کټ کولو نه وروسته ډيره جامه پاتې شي او هغه په کار راتلی شي، دا کومه جامه چې پاتې شوه هغه موږ کورکې استعمالولی شو او که نه؟ او که موږ دا جامه چيرته غريب ته ورکړو، نو دا عمل به صحيح وي؟ يا د غه جامه ګاک ته واپس کول ضروري دي؟

جواب: کومه جامه چې پاتې شي هغه د مالک ده، د هغې واپس کول لازم دي، هغه پخپله باندې استعمالول يا غريب ته ور کول جائزنه دي، که نه، د غلا او خيانت ګناه به وي. [1]

د ونډی (حوالې) کاروبار څنګه دی؟

سوال: عرض دا دی چې زموږ په ځای کې څه خلک په دوبۍ او ابوظبۍ کې د ونډی کاروبار کوي او خلک هغوی ته هلته درهم ورکړي او د پاکستاني بينکونونه لږډيرريټ ورکولو سره پيسې پاکستاني روپوکې دليږونکي کورته د مني ارډر يا بينک ډرافټ په ذريعه باندې وليږل شي، يا لاس په لاس نقدې پيسې يې کورکې ورکړي، د دې باجودچې په متحده عرب امارات کې د مسلمانانو حکومت دی او ځينې مسلمانانو او غير مسلمانانو ته حکومت لائسنس ورکړی دی، او باقاعده نظم وضبط سره د ونډی (حوالې) کاروبار کوي، په لکونو کروړونو هرقسمه پيسې د هغوی په ميزونو کې هروخت موجودوي د هغوی خلاف خواوسه پورې چا هم اوازنه دی

---

[1] څکه چه دا امانت دې. او امانت په وخت باندې اداکول ضروری دی. ان الله يأمركم ان تؤدوا الأمانات الى اهلها. (النساء: ۵۸). عن ابى هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اد الأمانة الى من ائتمنک ولا تخن ماخانک. (سنن ابى داؤد/۲/۱۴۲/كتاب البيوع). ايضاً: عن ابى هريرة رضى الله عنه عن النبى صلى الله عليه وسلم قال: آية المنافق ثلاث: اذا حدث كذب، واذا وعد اخلف، وذا اؤتمن خان. (صحيح البخاري/۱/ ۱۰/كتاب الايمان). ايضاً: لايجوز لأحد أن يتصرف فى ملک غيره بلا اذنه او وكالة منه. (شرح المجلة لسليم رستم باز/۶۱/رقم المادة:۹۶/طبع حبيبيه/كوئته، ايضاً: الأشباه والنظائر/۲۷۶/الفن الثاني/ طبع ادارة القرآن كراچى)۔

اوچت کړي. خود نورو خلکو د چاچې رجسټریشن نه وي، هره هفته (جنګ روزنامه) کې د هغوی خلاف کالمونه چاپ کیږي. چې دا کاروبار حرام دی او ملک سره د محبت خلاف او ناجائز دی.

جواب: دونډي کاروبار ته د (هدایه) لیکونکي مکروه[1] او وروستنیو فقهاوو جائز ویلي دي[2] نو که چیرته د حکومت قانون اجازه ورکوي، نو ګنجائش په کې شته او د حکومت ځینې خلکو ته اجازه ورکول د دې خبرې دلیل دی چې د قانون په نزد باندې هم دا جائز دی. خو دې له پاره لائسنس ضروري دی

د حکومت په ځمکه باندې ناجائزه قبضه

سوال: کراچۍ کې دا وسیدو پلاټ ,, کے ڈی اے ، په قیمت باندې خرڅیږي، د هر کور مخې ته سرک سره خواکې څه ځمکه خالي پریږدي، چې د هغه قیمت پلاټ اخیستونکی نه ورکوي، له دې وجې د هغه ملکیت نه وي، خو عام طور باندې لیدل شوي دي چې زیاتر خلک هغه په خپل استعمال کې راولي، خپل ذاتي باغ په کې جوړ کړي چې هغه ته عام خلک نه شي ورتلای، یا د کور څه برخه په هغه باندې جوړه کړي. ایا دا خلک په دې وعید کې نه راځي کوم کې چې ویل شوي دي چې که څوک د چا یو لیشت ځمکه باندې قبضه وکړي، نو د قیامت په ورځ به د هغه په مرۍ کې واچول شي؟

جواب: دا خلک په دې وعید کې داخل دي.[3]

سوال: دویم هغه خلک چې هغوی سره دا وسیدو له پاره کور نه وي او نه ورسره دومره مال وي چې په قیمت باندې واخلي، هغوی په خالي ځمکو باندې قبضه کړي وي او کورونه یې پرې جوړ کړي وي او هغه کې اوسیږي او بیا د هغه کورونو او ځمکو اخیستل او خرڅول هم شروع کړي،

---

[1]]ویکره السفاتج وهی قرض استفاد به المقروض سقوط خطر الطریق وهٰذا نوع استفید به وقد نهی الرسول علیه السلام عن قرض جرنفعاً. (هدایة/ ٣/ ١٣١/کتاب الحوالة، ایضاً ردالمحتار/٤/ ٥١٧/ مطلب فی بیع الجامکیة/٥/ ٣٥٠/کتاب الحوالة/طبع ایچ ایم سعید)۔

[2]]قال ابن نجیم رحمہ اللہ: (قوله وکره السفاتج) حاصله عندنا قرض استفاد به المقرض امن خطر الطریق للنهی عن قرض جر نفعه وقیل اذا لم تکن المنفعة مشروطة فلا بأس به وفی البزازیة من کتاب الصرف ما یقتضی ترجیح الثانی فلا بأس بقبول هدیة الغریم واجابة دعوته بلاشر. . . . الخ. (هٰکذا فی البحرالرائق/ ٦/ ٢٥٤/کتاب الحوالة)۔

[3]] ان سعید ابن زید قال: سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم من ظلم من الأرض شیئاً طوقه من سبع ارضین. (صحیح بخاري/ ١/ ٣٣٢/ باب اثم من ظلم شیئاً من الارض). وعن یعلی بن مرة رضی اللہ عنہ قال: سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم ایما رجل ظلم شبراً من الأرض کلفه الله عزوجل ان یحفره حتی یبلغ آخر سبع ارضین ثم یطوقه الی یوم القیامة حتی یقضی بین الناس. رواه احمد. (مشکوٰة/٢٥٦/باب الغصب والعاریة)۔

لکه په اورنګي ټاون کې اوسيدونکو ډيروخلکو دحکومت د اجازه اوقيمت اداکولونه پرته په ځمکه باندې قبضه کړې ده، اوسه پورې حکومت هغه ځمکه چاته نه ده ورکړې، خوخلک يې په اخيستلو او خرڅولو کې مصروف دي، دداسې خلکوله پاره شرعي څه حکم دی؟

جواب: انسان ته دخپل ملکيت والاشي خرڅولوحق حاصل دی، کوم شی چې د هغه ملکيت نه وي دهغه دخرڅولوحق هغه سره نه شته، نودسرکاري اجازې نه پرته کوموخلکوچې ځمکه باندې قبضه کړې ده هغوی يې دخرڅولوحق نه لري.[1]

په کومه اداره کې چې د امدني ذرائع واضح نه وي، په هغې کې کارکول

سوال: زه خو په خپله هم د ددين د پوهې په کوشش کې مصروف يم ټول اهم حديثونه او صحاح سته هم موجود دي، خوبياهم ظاهره ده چې د دين شعور علماء کرام لري، نورو خلکو کې کم وي، زه د صحافت سره تعلق لرم او په دې کې د خورو مکروهاتو او خرافاتو باندې کله هم نه پوهيږم، د وخت سره سره زه د خپل دين په معاملاتو کښې مضبوطيږم، ددينه په ظاهره يوڅو مسئلې في الحال پيدا کيږي، زما سره سوال دادی چې که چيرته موږ سره په ښې طريقې سره شعور وي خبرداري وي چې په کومه اداره کې کار کيږي حقيقتا د مالکانو کردار ښائسته نه وي عام طورباندې د لمونځ پريښودنکي وي قولا اوعملا دوی دروغو ته او دروغو دوی ته اچولي وي، انتهايي درجه تعصب د ژبې او د قوميت وغيره په حوالې سره د دوی په وينه کې پروت وي او ددوی د امدني ذرائع هم واضح نه وي، هلته چې سړی کار کوي، نو هيڅ کله د دين او د ملک هيڅ خدمت نه شي کولی، په ذهن او په زړه باندې پريشاني وي چې تاسو خويوازې د رزق له پاره دلته کار کوئ او بله څه جزبه مو نه شته، سوال دادی چې که چيرته په ربښتيا او په پوره خلاصو سترګو سره حالات داسې وي، نو ايا يو صحافي په داسې ادارې کې کار کولی شي؟ حالانکې د لمونځ پريښودنکي د کفر په درجه کې وي، دروغ دانسان په بديو کې تر ټولو بد دي او ددې نه ظاهره يوازې شر پيدا کيږي، روند تعصب چې هغه ايمان له زړه څخه باسي، ايا يو مومن هلته کار کولی شي؟ نوموړي ته کول پکار دي اوکه نه؟

---

[1] وبطل. . . . . بيع ماليس فى ملكه لبطلان بيع المعدوم وماله خطر العدم (قوله لبطلان بيع المعدوم) اذ من شرط المعقود عليه ان يكون موجوداً مالاً متقوماً مملوكاً فى نفسه، وان يكون ملك البائع فيما يبيعه لنفسه، وان يكون مقدور التسليم.(ردالمحتار مع الدرالمختار/۵۸/باب البيع الفاسد). ايضاً: وعن حكيم بن حزام رضي الله عنه قال: نهانى رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان ابيع ماليس عندى.(سنن ترمذي/۱/ ۲۳۳ باب ماجاء فى كراهية بيع ماليس عنده)

جواب: په څه صحيح طريقې سره د معاش تلاش کوه او الله تعالى ته دعا هم کوه او کله چې يوه معقوله ذريعه د معاش ملاو شي، نو هغه ځاى مه پريږده [1]

د بجلي غلا شرعي طوربا ندې جائز نه ده

سوال: موږ چې کوم ځاى کې اوسيږو هغه ځاى ته بجلي نه ده رارسيدلې، خود بجلي دستنې دڼډې والې له وجې خلک هغه ته کونډه واچوي اودهرکورنه سل روپۍ بل اخلې اوبجلې ورکوي دا يوه غلا اودقانون خلاف خبره ده اودازموږ کورکې هم شته. دهغه په رڼاکې موږ لمونځ کوو. هغه جائزدى اوکه نه؟ اودې باره کې ماته څه کول پکاردي؟ ځکه چې زماپه منع کولوباندې هيڅ نه کيږي، خلک وايي چې موږ، خوپيسې ورکړي دي، مفته بجلي خونه ده.

جواب: غل که چيرته غلاکولونه وروسته سامان خرڅ کړي اوتاسوته پته وي چې داسامان دغلا دى. نو د هغه اخيستل جائزنه دي، بلکې حرام دي، هم داحکم ددې بجلي هم دى [2]

د وقف شوې جنازګاه اخيستل اوخرڅول

سوال: زموږ په کلى کې يوځاى دجنازګاه له پاره وقف و، خود حفاظت نه کولوله وجې هلته ګندګي جمعه شوه اوجنازې کول په کې بندې شوې، اوس هلته دکلي خلکوله پاره کوهى جوړ شوى دى، خوڅه ځاى په کې پاتې دى اوهغه زموږ کورسره خواه کې دى اوزموږ کورتنګ دى، زموږخيال دى چې هغه واخلو او کور کې يې شامل کړو چې کورموغټ شي، که داځاى زموږ له پاره جائز وي، نواخيستلونه وروسته يې خپل استعمال کې راوستى شو؟

جواب: دوقف شوي شي اخيستل اوخرڅول جائزنه دي [3]، که هغه ځاي چاوقف کړى نه وي،

---

[1] وعن حسن ابن على قال: حفظت من رسول الله صلى الله عليه وسلم: دع ما يريبك الى مالا يريبك، فان الصدق طمانية وان الكذب ريبة. (مشكوٰة/۲٤۲/ كتاب البيوع/ باب الكسب وطلب الحلال).

[2] وفى حظر الأشباه: الحرمة تتعدد مع العلم بها الا فى حق الوارث، (وفى الشامية). . . . وما نقل عن بعض الحنفية من ان الحرام لا يتعدى ذمتين. . . . . هو محمول على ما اذا لم يعلم بذٰلک، اما لو رأى المكاس مثلاً يأخذ من احد شيئاً من المكس ثم يعطيه آخر ثم يأخذ من ذٰلک الآخر آخر فهو حرام. (ردالمحتار على الدرالمختار/۹۸/۵/ مطلب الحرمة تتعدد). ايضاً: قال عليه الصلاة والسلام: من اشترىٰ سرقة وهو يعلم انها سرقة فقد شرک فى عارها واثمها. (فيض القدير/۱/٥٦٥٤ رقم الحديث: ۸٤٤۳، طبع مكتبه نزار مصطفى الباز/رياض). ايضاً: لم يحل للمسلم ان يشترى شيئاً يعلم انه مغصوب، او مسروق، او مأخوذ من صاحبه بغير حق لأنه اذا فعل يعين الغاصب او السارق او المعتد على غصبه وسرقته وعداوته قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من اشترى سرقة (اى مسروقاً) وهو يعلم انها سرقة، فقد اشترک فى اثمها وعارها، البيهقى. (الحلال والحرام فى الاسلام، لشيخ يوسف القرضاوي/۲۱٦/طبع المكتب الاسلامى للطباعة والنشر)۔

[3] قال فى الشرنبلالية: صرح رحمه الله ببطلان بيع الوقف، واحسن بذٰلک،....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

بلکې خالي ليدوسره خلکودحکومت دمنظوري نه پرته هلته جنازګاه جوړه کړې وي اودمستقل وقف کولونيت يې چانه وي کړې اونه دهغه دحکومت نه منظوري اخيستل شوي وي، نودهغه خرڅول او اخيستل جائزدي.

د جوماتزوړسامان خرڅول

سوال: نيوکراچی کې په لږ فاصله باندې دوه جوماتونه دي، دواړه جوماتونه دعامو خبتنو او چتونه يې دسيمتو دڅادرونونه جوړدي، يو جومات يومالدارسړي په خپله خرچه باندې بنائسته اوپوخ جوړول شروع کړل، نوزوړسامان چې هغه کې څادرونه، اونورسامان و، دجومات انتظامې خرڅ کړ، دغه سامان عامو خلکو واخيستلو او خپل کورونو کې يې استعمال کړو، ايا ددې جومات سامان دبل جومات په پيسو باندې اخيستلوسره استعمال کې راوستل کيدای شي؟

جواب: دجومات کوم سامان چې دجومات په پکارنه وي، هغه خرڅول او پيسې يې جومات کې استعمالول صحيح دي[1] اوکوموخلکوچې د جومات هغه سامان واخيست، هغوی هغه استعمالولی شي، دهغه په استعمالولوکې هيڅ ګناه نه شته، دغه شان هغه سامان اخيستلوسره بل جومات کې لګول کيدای شي اوکوم سامان چې دجومات ضرورت نه زيات وي هغه بل جومات ته ورکول هم صحيح دي.[2]

تنخوا سره کميشن اخيستل شرعي طوربا ندې څنګه دي؟

سوال: زه چې اوس په کوم ځای کې کارکوم هغه يوه غيرسرکاري اداره ده، زه هلته سهار او ماښام کارکوم، په مينځ کې دخوراک وقفه وي، مسئله داده چې زه دلته يوازې نوکري کوم،

...بقيه د تيرمخ] اذ جعله فى قسم البيع الباطل، اذ لا خلاف فى بطلان بيع الوقف لأنه لايقبل التمنيک والتملک. . . . . . والحاصل ان هٰهنا مسألتين: الاولي: ان بيع الوقف باطل ولو غير مسجد. (الفتاوى الشامية /٥/ ٥٧/مطلب فى بطلان بيع الوقف). وفى الهداية/٢/٦١٦/كتاب الوقف: واذا صح الوقف لم يجز بيعه ولاتمليكه. وايضاً فى البدائع/٦/ ٢٢١/ كتاب الوقف والصدقة/طبع سعيد)۔

[1] وذكر ابوالليث فى نوازله حصيرالمسجد اذا صارخلقا واستغنى اهل المسجد عنه وقد طرحه انسان ان كان الطارح حيا فهو له وان كان ميتا لم يدع له وارثا ارجوا ان لا بأس بأن يدفع اهل المسجد الى فقير وينتفعوا به فى شراء حصير آخر للمسجد والمختار انه لايجوز لهم ان يفعلوا ذٰلک بغير امرالقاضى. (عالمگيري/٢/ ٤٥٨/ الباب الحادى عشر)۔

[2] قال وفى فتاوى النسفى سئل شيخ الاسلام عن اهل قرية رحلوا وتداعى مسجدها الى الخراب وبعض المتغلبة سيتولون على خشب المسجد وينقلونه الى دورهم هل لواحد من اهل المحلة ان يبيع الخشب بأمر القاضي ويمسک الثمن ليصرفه الى بعض المساجد او الى هٰذا المسجد؟ قال: نعم وحكى انه وقع. (منحة الخالق على البحرالرائق/٥/ ٢٧٤/كتاب الوقف/شامي/٢/٣٦٠/مطلب فى نقل انقضاء المسجد)۔

زما د شراکت وغیره څه مسئله نه شته، خو کله چې نن نه یونیم کال مخکې ما دلته نوکري شروع کړه، نو دوی سره مې تنخوا هم مقررکړه چې هغه دویشت سوه روپۍ ده، ما هېنګار کاو چې شپږ ویشت سوه یاد دې نه ډیرې باید راکړل شي. خو هغوی ونه منل او ما ته یې وویل چې زه به تاته د داري په ګټه کې پنځه فیصده کمیشن درکوم، چې هغه هره میاشت تقریبا پنځه نیم سوه روپۍ یا کله د دې نه کمې او یا ډیرې جوړیږي، تاسو د دې د جائز کیدو یا نا جائز کیدو باره کې بیان وکړئ او زما پریشاني ختمه کړئ!

جواب: ستاسو تنخوا خو هماغه ده کومه چې تاکل شوې ده او دپنځه فیصده کمیشن کومه وعده چې هغوی کړې ده که هغه په خوشالي باندې درکوي، نو هغه اخیستل هم جائز دي.[1]

د ملازم خپل پنشن (تقاعدي) په حکومت باندې خرڅول جائز دي

سوال: نن سبا عام طور باندې رواج شوي دي، چې کوم خلک په پنشن باندې ځي، خپل پنشن خرڅ کړي، چې هغه عام طور باندې حکومت پخپله باندې واخلي او دعمر په لحاظ باندې دهغه شرح کمه یا ډیره مقرر کړي او پنشن اخیستونکي ته په یو ځای باندې پیسې ورکړي دهغه نه وروسته که پنشن اخیستونکې په دویمه ورځ مړ شي او که سل کاله ژوندی پاتې شي، ایا دا طریقه شرعي طور باندې صحیح ده؟ او ایا داسې طریقې سره پنشن خرڅولو کې ګناه خو نه شته؟

جواب: دا معامله د حکومت سره جائز ده او وجه یې داده چې کوم کس په پنشن باندې ځي، د حکومت په ذمه باندې د هغه سړي چې کومې پیسې د پنشن په شکل کې موجود دي، هغه یې تر هغه وخته پورې مالک نه وي، تر څو پورې چې دهغه پیسې حاصلې نه کړي، اوس د دې پنشن په حکومت باندې خرڅولو مطلب داوي چې حکومت هغه سره معاهده کوي چې هغه دې خپل داحق پریږدي او دهغه په ځای دې نغدې پیسې واخلي او ملازم خپل حق پریښودو له پاره تیار شي، نو دلته په حقیقت کې د پیسو پیسو سره بدلون نه دی، بلکې د پاتې ژوند له پاره چې دهغه کوم حق دی دهغه پیسې اخلي، له دې وجې شرعي طور باندې په دې کې څه ګناه نه شته.[2]

د ښځو نوکري شرعي طور باندې څنګه دي؟

سوال: زه تاسو نه دا پوښتنه کول غواړم چې ایا شریعت کې دا جائز دي، چې ښځې دفترونو، میل، یا کارخانو کې کار وکړي، ایا داسې څه قانون په قران کې راغلی دی چې دهغه حکم الله تعالی او دهغه رسول ﷺ کړی وي؟

---

[1] قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:الا لاتظلموا الالايحل مال امريء الا بطيب نفس منه.(مشكوٰة/ ۲۵۵)

[2] وبيع الدين لايجوز، ولو باعه من المديون اورهبه جاز. (الاشباه والنظائر/۴/ ۱۴/القول فى الدين، ايضاً فتاوى حقانية/۶/۳۹، ۴۰)۔

مهرباني وکړئ د دې جواب تفصيل سره ورکړئ، ستاسو به ډېره مهرباني وي.

جواب: د ښځې خوراک څښاک اوجامې وغيره د هغې د خاوند په ذمه دي[1]. خوکه ديوې ښځې له پاره څوک ګټه کونکی نه وي، نو د مجبورۍ له وجې هغې ته د رزق ګټلو اجازه شته[2]. خوشرط دادی چې د هغې له پاره د پردې او عزت انتظام وي[3]. نامحرمه سړي سره يوځای کيدل جائز نه دي.[4]

د حرام شي خرڅول جائز نه دي

سوال: زه استريليا کې اوسيږم او د هغه ځای خلک زيات ترغير مسلم دي، د دې ملک د خوراک څښاک په زياترو شيانو کې د حرامو ځناورو څه برخې ګډې شوې وي، ايا داسې شيان خرڅول جائز دي؟ او د دې ګټه حلاله ده؟ که چيرته د ګټې څه برخه وويستل شي، نو حلاله کېدای شي؟

جواب: جيلتمن، چې هغه کې د ځناورو وازده شامل وي او هغه ځناور شرعي طوربانديې حلال شوي نه وي، شرعي طوربانديې د هغه استعمالول جائز نه دي[5] او د کوموشيانو استعمالول چې

---

[1] قال تعالي: الرجال قوامون على النساء بما فضل الله بعضهم على بعض وبما انفقوا. . . . . الخ. (النساء). وقال تعالي: وعلى المولودله رزقهن وكسوتهن بالمعروف لا تكلف نفساً الا وسعها. (البقرة: ٢٣٣). ايضاً: ونفقة الغير تجب على الغير بأسباب ثلاثة: زوجية، وقرابة، وملک (فتجب للزوجة) بنكاح صحيح (على زوجها) لانها جزاء الاحتباس. . . . الخ. (درمختار فى الشامي/ ٣/ ٥٧٢/باب النفقة)۔

[2] عن عائشة رضى الله عنهما قالت: خرجت سودة رضى الله عنهما. . . . . الى ان قالت فرجعت الى النبى صلى الله عليه وسلم فذكرت ذلک له وهو فى حجرتى يتعشٰى وان فى يده لعرقا فانزل عليه فرفع عنه وهو يقول قد اذن الله لكن ان تخرجن لحوائجكن. (صحيح بخاري/٢/٧٨٨). وقال فى فتح القدير: وهو قوله لأن نفقتها وعسٰى لاتجد من يكفيها مؤنتها فتحتاج الى الخروج لنفقتها غير ان امر المعاش يكون بالنهار عادة دون الليالى فابيح الخروج لها بالنهار دون الليالى ويعرف من التعليل ايضاً انها اذا كان لها قدر كفايتها صارت.....والحاصل ان مدار الحل كون غيبتها سبب قيام شغل المعيشة فيقدر بقدره فمتى انقضت حاجتها لايحل لها بعد ذلک صرف الزمان خارج بيتها. (فتح القدير/ ٤/ ١٦٦/باب العدة)

[3] قال الله تعالي: ياايهاالنبى قل لأزواجک وبناتک ونساء المؤمنين يدنين عليهن من جلابيبهن. (الاحزاب: ٦٩)۔

[4] عن ابى سعيد الانصارى عن ابيه انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو خارج من المسجد فاختلط الرجال مع النساء فى الطريق، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم للنساء: استأخرن فانه ليس لكن ان تحققن الطريق عليكن بحافات الطريق. فكانت المرأة تلصق بالجدار حتى ان ثوبها يتعلق بالجدار من لصوقها به. وعن ابن عمررضى الله عنهما ان النبى صلى الله عليه وسلم نهى ان يمشى يعنى الرجل بين المرأتين.(ابوداؤد/٢/٣٦٨)

[5] قال الله تعالي: حرمت عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير وما اهل لغيرالله به والمنخنقة والموقوذة والمتردية والنطيحة وما اكل السبع الا ماذكيتم. (المائدة: ٣). وعن جابر رضي الله عنه انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول:ان الله حرم بيع الخمر والميتة والخنزير والاصنام، فقيل:يارسول الله! ارأيت.[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

جائزنه وي، د هغو خرڅول هم جائزنه دي او د هغو ګټه هم حلاله نه ده [١]

د څوکيداري حق او د کمپنۍ کارډ خرڅول

سوال: يوه مسئله چې نن سبا په خلکو کې عامه ده چې اکثر د بازار څوکيداري په يو بل باندې په قيمت خرځېږي، هغه باندې مخکې څوکيدار قيمت نه وي اداکړی او نه يې پرې څه محنت کړی وي، نو په دې نوکري باندې پيسې اخيستل حرامې دي که حلالې؟ يا د يوې داسې کمپنۍ کارډ چې هغې کې عام سړی نه شي داخېدلای، لکه نن سبا چې د کيماړي په پورټ کې يا د پورټ قاسم کې مزدورانو ته حکومت پاخه کارډونه ورکړي دي او عام خلک په پاخو مزدورانو کې نه شي ټاکل کيدای او هغه مزدوران خپل کارډ په يولاکه روپۍ باندې خرڅوي او خلک يې په خوشالي باندې اخلي، نو دغه کارډ خرڅول حرام دي او که حلال؟

جواب: د ذکرشوي حقونو اخيستل او خرڅول صحيح نه دي، له دې وجې حاصل شوی مال هم حرام دی. [٢]

سودا خرڅولو له پاره د دروغو قسم خوړل

سوال: نن سباچې زموږ په کورونو کې هر يوه خبره باندې، قسم مې دې په خدای وي، په قران مې دې قسم وي، که خبره رښتياوي او که دروغ، خو د عادت نه مجبور وي، د دې باره کې څه وفرمايئ، نو ډيره مهرباني به وي، چې د دې دروغو او د رښتياو قسمونو څه سزاده؟ زموږ اکثر سوداګران خلک چې هغوی سره زموږ روزانه واسطه راځي، مثلاً د جامو سوداګر هم د خپلو جامو خرڅولو له پاره په پنځه منټه کې څومره قسمونه خوري او وايئ چې: دا قيمت د ايمانداري قيمت دی: که هغه قيمت رښتيا وي او که دروغ او اکثر په هغه قيمت کې کمي کوي او وايئ چې ستا د خاطر له وجې به موږ لږ شان تاوان وکړو په خدای مودې قسم وي موږ خپل تاوان کوو او په قران مودې قسم وي چې موږ تاسو نه يو پيسه هم ونه ګټله. حالانکې داسې

...بقيه د تيرمخ] شحوم الميتة فانه يطلى بها السفن ويدهن بها الجلود ويستصبح بها الناس؟ فقال: لا،هوحرام.ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: قاتل الله اليهود! ان الله لما حرم شحومها جملوه ثم باعوه فاكلوا ثمنه. (رواه الجماعة. (اعلاء السنن/١٤/١١١/باب حرمة بيع الخمر والميتة والخنزير)

[١] وعن ابن عباس رضى الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لعن الله اليهود! وحرمت عليهم الشحوم فباعوا واكلوا اثمانها وان الله اذا حرم على قوم اكل شيء حرم عليهم ثمنه. (اعلاء السنن/باب حرمة بيع الخمر والميتة والخنزير/١٤/ ١١١/طبع ادارة القرآن كراچى)۔

[٢] وقال فى الدرالمختار: وفى الأشباه لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة كحق الشفعة، وقال الشامي: (قوله لايجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة عن الملک) قال فى البدائع الحقوق المجردة لا تحمل التمليک ولا يجوز الصلح عنها. (شامي/٤/٥١٨/مطلب لايجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة/طبع ايچ ايم سعيد)۔

نه شي کېدای چې سوداګر خلک زموږ له پاره تاوان وکړي اوموږ وکړو وکړخي. جواب ضرور راکړئ!

جواب: د دروغو قسم خوړل ډېره غټه ګناه ده[1]. که دچا داعادت شوی وي. نو هغه ته توبه کول پکار دي او خپله اصلاح کول پکار دي سودا خرڅولو له پاره قسم خوړل نور هم بده خبره ده[2]

حدیث کې دي چې د قیامت په ورځ به سوداګر خلک دبدکارو په صف کې پورته شي.پرته له هغه سوداګرنه چې دالله تعالی نه ویریږي اودروغونه ځان بچ ساتي. [3]

په دروغ ویلو سره د خرڅ شوي مال پیسې څنګه صفا کړل شي

سوال: ۱: دوکانداري کې دروغ ویلو سره رزق حرامیږي اوکه نه؟

سوال: ۲: که په دوکانداري کې دروغ ویلوسره رزق حرامیږي، نو صدقه اوخیرات ورکولو سره پاکیږي اوکه نه؟

سوال: ۳: څنګه چې دمال حرام کېدوباره کې حدیث کې ډېرسخت وعید راغلی دی، زما عمر اوولس کاله دی اوزه بالغ یم، اوس زموږ کورکې مال اودولت حرام دی، اوس دې کې زما څه قصوردی؟داخو زموږدمشرانوغلطي ده،ماته کورکې اوسېدل پکاردي اوکه کورپرېښودل پکاردي؟

جواب: ۱: دروغ ویلوسره که چاته دوکه ورکړل شوه اومال وګټل شو، نومال حرام دی. [4]

---

[1]]عن عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: الکبائر الاشراک بالله وعقوق الوالدین وقتل النفس والیمین الغموس. (صحیح بخاري/۲/۹۸۷/باب یمین الغموس). وعن عمران بن حصین رضی الله عنه قال: قال النبی صلی الله علیه وسلم: من حلف علی یمین مصبورة کاذباً فلیتبوأ بوجهه مقعده من النار. (ابوداؤد/ ۲/ ۱۰۶/کتاب الأیمان والنذور)_

[2]]قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: من حلف علی یمین صبر وهو فیها فاجر یقطع بها مال امریء مسلم لقی الله یوم القیامة وهو علیه غضبان. (صحیح بخاري/۲/ ۹۸۷، وابوداؤد/۲/ ۱۰۶). وعن ابی ذر عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: ثلاثة لا یکلمهم الله یوم القیامة ولاینظر الیهم ولایزکیهم ولهم عذاب الیم، قال ابوذر: من هم یا رسول الله؟ قال: المسبل والمنان والمنفق سلعته بالحلف الکاذب. رواه مسلم. (مشکوٰة/۲۴۳/باب المساهلة فی المعاملة)_

[3]] عن اسماعیل ابن عبید بن رفاعة عن ابیه عن جده انه خرج مع النبی صلی الله علیه وسلم الی المصلی فرأی الناس یتبایعون فقال: یا معشر التجار! فاستجابوا الرسول صلی الله علیه وسلم ورفعوا اعناقهم وابصارهم الیه، فقال: ان التجار یبعثون فجاراً الا من اتقی وبر وصدق. (رواه الترمذي/۱ /۲۳۰/ابواب البیوع/وابن ماجة/۱۵۵)_

[4]]قال الله تعالی:یایها الذین أمنوا لاتأکلوا اموالکم بینکم بالباطل(البقرة:۸۷)...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه

جواب: ۲ په غلطي کې دروغ ویلو سره چې کوم کراهت راځي هغه پاکیږي[۱]، خوقصد سره دوکه ورکولو سره چې کوم مال وګټل شي، هغه نه پاکیږي[۲]

جواب: ۳ که د حرامونه بچ کیدل ناممکن وي، نوالله تعالی نه استغفار وغواړئ[۳]

دروغ ویلو سره مال خرڅول

سوال: زه یو دوکاندار یم. زموږ ګیرچاپیره ډیر دوکانونه نورهم دي. اکثر دوکانو کې پاکستاني مال وي، خو دوکاندار هغه د جاپاني مال په نوم باندې خرڅوي او اخیستونکي خوشالي سره پیسې ورکړي او لاړشي، موږ سره هم هغه شی موجود دی، ټوله میاشت کې مې یو شی هم خرڅ نه شو، ځکه چې موږ ته کله اخیستونکی راشي، نو موږ نه جاپانی شی غواړي، موږ سره خو پاکستانی دي، زموږ ګیر چاپیره دوکاندارانو سره هم پاکستاني شیان دي، موږ اخیستونکي ته په ښکاره وایو چې داشی پاکستانی دی، خوګاک هغه بیا نه اخلي، ایا موږ هم دروغ ویلو یا اخوا دیخوا جواب ورکولو سره مال خرڅولی شو؟

جواب: دروغ ویلو سره سودا خرڅول حرام دي[۴] دې کې یوخو د دروغو ویلو ګناه ده، دویم مسلمانانو سره دوکه کول دي دحضورﷺ ارشاددی، سوداګرخلک به دقیامت په ورځ

...بقیه د تیرمخ] قال المظهري: كالدعوى الزور والشهادة بالزور او الحلف بعد انكار الحق والغصب والنهب والسرقة والخيانة. (تفسير مظهري/۱/۲۰۹). عن واثلة بن الأسقع رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: من باع عيباً، مالم ينبه، لم يزل فى مقت الله اولم تزل الملائكة تلعنه. (مشكوٰة/۲۴۹/كتاب البيوع/باب المنهى عنها من البيوع). ايضاً: (فروع) لا يحل كتمان العيب فى مبيع او ثمن لأن الغش حرام. (درمختار/۵/ ۴۷/ باب خيار العيب/البحرالرائق/۶/ ۳۵)۔

[۱] عن قيس ابن ابى غرزة رضي الله عنه قال: كنا فى عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم نسمى السماسرة فمر بنا النبى صلى الله عليه وسلم فسمانا باسم هواحسن منه فقال:يامعشر التجار! ان البيع يحضره اللغو والحلف فشوبوه بالصدقة. (ابوداؤد/۲/۱۱۶/ كتاب البيوع/ باب فى التجارة يخالطها الحلف واللغو/ابن ماجة/۱۵۵/باب التوقى فى التجارة)

[۲] قال الله تعالي: ياايها الذين أمنوا لاتأكلوا اموالكم بينكم بالباطل. . . . . الخ. (النساء: ۲۹). قال المظهري: كالدعوى الزور. . . والسرقة والخيانة. (تفسير مظهري/۱/۲۰۹). قال تعالي: "وقد نهوا عنه واكلهم اموال الناس بالباطل" قال المظهري: اى بالرشوة والخداع والغصب وغير ذٰلك من الوجوه المحرمة. (تفسير مظهري/ ۶/۲۷۴)۔

[۳] قال الله تعالي: "فمن اضطر فى مخمصة غير متجانف لاثم فان الله غفور رحيم" (المائده/۳). قال الله تعالي: "ومن يعمل سوء او يظلم نفسه ثم يستغفرالله يجدالله غفوراً رحيماً"(النساء: ۱۱۰)۔

[۴] عن عبدالله بن ابى اوفى ان رجلا اقام سلعة وهو فى السوق فحلف بالله لقد اعطى بها مالم يعط ليوقع فيها رجلا من المسلمين فنزلت: ان الذين يشترون بعهدالله وايمانهم ثمناً قليلاً....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

دبدکارو خلکو په حالت کې راپورته کیږي، پرته له هغه کس نه چې دنیکي کارکوي، (مثلا صدقه او خیرات ورکوي) او رښتیا وایي [١]

رسول الله ﷺ فرمایلي دي چې کوم کس موږ نه (یعني مسلمانانو نه) دوکه راکوي هغه زموږ نه نه دی [٢]

اورسول الله ﷺ فرمایلي دي چې ډیره دخیانت خبره ده چې ته خپل ورور (مسلمان) ته داسې خبره وکړې چې هغه تا په هغې کې رښتوني ګڼي اوته هغه ته دروغ وایې [٣]

که څه خلک دروغ او دوکې سره تجارت کوي، نوخپله دنیا او اخرت دواړه خرابوي. دداسې خلکو په رزق کې برکت نه وي[۴]، هغوی دارام اوسکون د دولت نه محروم وي او دهغوی دولت چې څنګه په حرامه طریقه باندې راغلی وي دغه شان په حرامه لاربانديې لاړشي تاسو هغوی سره ځان مه په دوکه مه برابروئ، بلکې اخیستونکي ته وایئ چې همدا جامې کوموته چې نور دوکانداران جاپانې وایي ستاسو رښتیا ویلو سره به ان شاء الله ستاسو مال کې برکت وي اود قیامت په ورځ به هم ددې ډیر زیات اجراوثواب ملاویږي دحضور ﷺ ارشاد دی چې رښتونی اوامانت دارسوداګر به دقیامت په ورځ دنبیانو، صدیقانو، شهیدانو او ولیانو سره وي. [۵]

...بقيه د تیرمخ] اولٰئک لا خلاق لهم فی الأخرة ولایکلمهم الله یوم القیٰمة ولایزکیهم ولهم عذاب الیم.سورة ٣ آل عمران ٧٧ (بخاري/١/٢٨٠/باب ما یکره من الحلف فی ا لبیع)۔

١] عن اسماعیل ابن عبید بن رفاعة عن ابیه عن جده انه خرج مع النبی صلی الله علیه وسلم الی المصلی فرأی الناس یتبایعون فقال: یا معشر التجار! فاستجابوا الرسول صلی الله علیه وسلم ورفعوا اعناقهم وابصارهم الیه، فقال: ان التجار یبعثون فجار الا من اتقٰی وبر وصدق. (راه الترمذي/١/ ١٤٥/ باب ماجاء فی التجار/وابن ماجة/١٦١)۔

٢] عن ابی الحمراء قال: رأیت رسول الله صلی الله علیه وسلم مر بجنبات رجل عنده طعام فی وعاء فأدخل یده فیه فقال: لعلک غششت من غشنا فلیس منا. (ابن ماجة/١٦١/باب النهی عن الغش، ایضاً: سنن ابی داؤد/١/ ١٣٣/ باب فی النهی عن الغش/طبع امدادیه)۔

٣] وعن سفیان بن اسد الحضرمی قال: سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول: کبرت خیانة ان تحدث اخاک هو لک به مصدق وانت به کاذب. رواه ابوداؤد. (مشکوٰة/ ٤١٣/باب حفظ اللسان والغیبة والشتم)

٤] عن حکیم ابن حزام رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال: البیعان....فان بینا وصدقا بورک لهما فی بیعهما وان کذبا وکتما محق برکة بیعهما. (رواه النسائی/٢/٢١٢/وجوب الخیار للمتبایعین قبل افتراقهم)

٥] وعن ابی سعید عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: التاجر الصدوق الأمین مع النبیین والصدیقین والشهداء. . . . الخ. (رواه الترمذي/١/٢٣٠)۔

په داسې ځای کې نوکري کول چې هلته دروغ ویل وي

سوال: عرض دادی چې زه د جامو جوړونې (تهنک فیکټري) کې ملازمت کوم د فیکټري په مشینانو باندې د کاکونو مال هم جوړیږي. مختلفې پارټۍ د مال د جوړولو له پاره ورکول کیږي اکثر پارټۍ جامو او دوا تارونه ګډوډ کړي. یعنی د ربړ تار او د کاټن تار د جوړولو له پاره ورکوي د ربړ تار قیمت في کلو دولس سوه روپۍ دی او د کاټن تار قیمت في کلو په ۷۰ روپۍ دی که چیرته د جامو په جوړولو کې ربړ تار د کاټن د تارسره دوه نیم فیصده استعمالیږي نو زموږه منیجر صاحب دري نیم فیصده حسابه وي او پارټي ته دروغ وایي چې درې نیم فیصده ربړ تار استعمال شوی دی او یو فیصد ددوی حق پریږدي چې دا بلکل ناجائزه دی. ما منیجر صاحب ته وویل چې دا ناجائز دي. داسې دې ونه کړل شي. خوزما خبره نه مني. بس په ملازمانو باندې حکم کوي چې دا کوئ او دا مه کوئ، ددوی په وینا باندې زه هم دروغ وایم. حالانکې زه دا نه غواړم، که نه، د نوکري د ختمیدو ویره ده.
ماته یې وویل چې موږه څه کوو که چیرته ناجائز وي. نو موږه به نیول کیږو. تاسو ترې خلاص یئ د دروغو تسلي راکوي ایا زما له پاره دا نوکري جائز ده یا ناجائزه ده؟ حلانکې ما ته خو په نن زمانه کې دا محسوسیږي چې شاید چې چیرته (۱۰۰) فیصد حلاله کټه کولی شي څه نا څه حرام فعل به په کاروبار کې ضرور وي، که چیرې زه نوکري پریږدم، نو کور والا ماته نور هیڅ نه وایي، ډیر په مشکل سره ښائسته نوکري ملاوشوه او پریدې ښوده، حالانکې زموږ د کور حالات هم خراب دی.
زه الحمد لله د لمونځ پابند یم، په شریعت باندې د پابند اوسیدلو کوشش کوم، تعلیم درس او تدریس وغیره کې تقریبا روزانه ځم، خوزما د کور والو دا حال نه دی، دا که زه د ایمان په قوت سره دا نوکري پریږدم او په الله باندې توکل وکړم، نو خپل کوروالا به څنګه پوه کړم؟ که خاص دیندار وي خو فورا به یې محسوسه کړي وي دا خو به التبا نور نور څه وایي، بل څه ملازمت هم فورا نه ملاویږي څه وکړو؟

جواب: خپل مشر ته ووایه چې هغه په تا باندې دروغ نه وایي، غوره خو دا ده چې هغه په خپله هم پرهیز وکړي الله تعالی به دده به رزق کې برکت واچوي، حرامه کټه که زیاته وي، خوپه دې کې برکت نه وي، په هر حال که چیرته د مشرپه ذهن کې دا خبره نه راځي، نو کم نه کم دومره وکړه چې ته په خپله دروغ مه وایه ددوی د دروغو ویلو وبال په دوی باندې دی.

پاکستاني مال باندې د بهر لیبل لګول او خرڅولو باندې ګناه د چا ده؟

سوال: موږ هم سوداګرخلک یو. بنیادي طورباندې زموږ سوداګري د پرچون دوکانداري ده. خوځه شیان موږ سره په توک هم موجود دي. دپرچون سامان موږدوکان کې دالله تعالی دمهرباني اودهغه راکړل شوي توفیق له وجې بالکل ربښتونولي اواسلامي طریقې مطابق عیبونه اوخوبۍ ښودلوسره خرڅوو. خو دتوک شیان چې هغه د کټلري شعبې سره تعلق ساتي او وزیراباد ښار کې تیاریږي اوزموږ په ذریعه باندې دپرچون دوکاندارته ملاویږي (اوزموږله خوښې خلاف په دې شیانوباندې غیرملکي لیبل لګول شوی وي) موږنه مال اخیستونکي پنځوس فیصده دوکاندارن په پرچون باندې هغه مال خرڅوي اوهغه ته غیرملکي مال وایي او پنځوس فیصده اخیستونکي ته ربښتیاوایي اوخرڅوي یې، ایا پرچون باندې خرڅونکي کوم چې حقیقت پټوي دهغوی ددروغوګناه په چاده. مال تیارونکوباندې چې هغوی په ملکي مال باندې غیرملکي لیبل لګولی وي؟ یاپه موږباندې چې مال زموږ په ذریعه باندې په پرچون والوباندې خرڅیږي (اوموږمال خرڅولو وخت کې پرچون باندې خرڅونکي ته ددې ترغیب بالکل نه ورکوو چې هغوی دې مال ته غیرملکي ووایي) اوځنګه چې پورته ذکرشوي دي چې لیبل لګولو له پاره موږمال تیارونکوته څه ترغیب ورکوو. موږ ته چې دوزیرابادنه ځنګه مال ملاویږي، نو هماغه شان یې مخکې خرڅوو.

جواب: داجعل سازي اودوکه ورکول دي، غیرملکي لیبل لګونکي هم ګناهګاردي اوکومو خلکو ته چې حقیقت معلوم وي اودهغه باوجود ورته غیرملکي مال وایي اوخرڅوي یې، هغوی هم ګناهګار دي، دحضورﷺ ارشاددی چې: څوک موږ ته(یعنې مسلمانانوته)دوکه راکوي، هغه زموږ نه نه دی.[1]

---

[1] قال الله تعالي: يايها الذين أمنوا لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل الا ان تكون تجارة عن تراض منكم. (النساء: ٢٩). وعن ابي هريرةرضى الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم مر على صبرة طعام فادخل يده فيها فنالت اصابعه بللا فقال: يا صاحب الطعام! ما هٰذا؟ قال: اصابته السماء يا رسول الله! قال: افلا جعلته فوق الطعام حتى يراه الناس، ثم قال: من غش فليس منا. (رواه الترمذي/١/١٥٧/ابواب البيوع/ باب ماجاء فى كراهية الغش فى البيوع). قال فى الدر المختار (مرفوع) لا يحل كتمان العيب فى مبيع او ثمن لأن الغش حرام الا فى مسئلتين. قال الشامي: (قوله لان الغش حرام) ذكر فى الخير اذا باع سلعته عليه البيان وان لم يبن قال بعض مشائخنا يفسق وترد شهادته. قال الصدر لا نأخذ قال فى النهر اى لا نأخذ بكونه يفسق بمجرد هٰذا لانه صغيرة اه. قلت وفيه نظر لأن الغش من اكل اموال الناس بالباطل فكيف يكون صغيرة بل الظاهر فى تعليل الكلام الصدر ان فعل ذٰلک مرة بلا اعلان لايصير به .... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه

سوال: ايا هغه پرچون خرڅونکي باندې څه ګناه شته کوم چې په حقيقي اخيستونکي (کوم کس چې شی استعمال له پاره اخلي) باندې اخر کې مال خرڅوي؟

جواب: د کوم ځای پورې چې د اخيستلو او خرڅولو د اسلسله شروع وي او خلکوته د دې پته وي او بيا هم ورته اصلي وايي او خرڅوي يې، ټول به ګناهګار وي [۱]

په کاغذونو کې تنخوا کم ليکلونکي امام او کميټۍ دواړه ګناهګار دي

سوال: که چيرته يو امام صاحب تنخوا زياته اخلي او د مسجد کميټۍ ته وايي چې زما تنخوا په کاغذونو کې کم وليکل شي د دې له پاره چې د حکومت نه مزيد رقم حاصل کړم، نو په دې صورت کې به امام صاحب ګناهګار وي او که يوازې د کميټۍ والا؟

جواب: امام صاحب او کميټۍ والا دواړه به ګناهګار وي، ځکه چې دواړو د غلط بياني نه کار اخيستی دی [۲]

د کاروبار له پاره اخيستل شوې پوره روپۍ او د هغو ګټه نه اداء کول زياتي دی

سوال: يو سړی چې زما د شلو کلونو دوست و، هغه ته ما د کاروبار له پاره يولک روپۍ ورکړې، ماسره يې وعده کړې وه چې په دې رقم سره به کاروبار کوم او نفع به درکوم، هغه کاروبار وکړ، کاروبار يې ښه روان وي، مکان نه و، پلاټ يې واخيست ښائسته مکان يې جوړ کړ، د اوسيدولو سامان يې واخيست او کاروبار يې هم روان دی ما ته به يې يو کال بعد کله ۳۰۰، کله ۵۰۰ او کله ۱۰۰۰ او کله ۲۰۰۰ روپۍ راکولې، خو زما د بار بار اصرار باوجود

...بقيه د تيرمخ] مردود الشهادة وان كان كبيرة كما فى شرب المسكر. . . الخ. (ردالمحتار على الدرالمختار /۵/ ۴۷/ باب خيار العيب/والبحر الرائق/۶/۳۵)۔

[۱] عن ابى الحمراء قال: رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم مربجنبات رجل عنده طعام فى وعاء فادخل يده فيه فقال: لعلك غششت، من غشنا فليس منا. (ابن ماجة/۱۶۱/ باب النهى عن الغش)۔

[۲] آية المنافق ثلاث: اذا حدث كذب، واذا وعد اخلف. . . . الخ. (سنن النسائي/ ۲/ ۲۳۲). وماكان سبباً لمحظور فهو محظور. (ردالمحتار/۶/۳۵۰/كتاب الحظر والاباحة). "وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الاثم والعدوان". (المائدة: ۲). وفى التفسير المظهرى تحت هذه الآية: يعنى لا تعاونوا على ارتكاب المنهيات وعلى الظلم. (تفسير مظهري/۳/۱۹). قال النووي: فيه تصريح بتحريم كتابة المترابيين والشهادة عليهما، وبتحريم الاعانة على الباطل. (مرقاة المفاتيح/۶/ ۵۱/ كتاب البيوع/باب الربا/ الفصل الاول/ طبع رشيديه).

ماته یې نه ګټه ښودله او نه یې اصل رقم واپس کولو. زه شک من شوم. نو ما د لرو روپیو اخیستو نه انکار وکړ. ما هغه ته وویل چې ماته اصل رقم راواپس کړه او کومه ګټه چې جوړیږي هغه ماته راکړه، هغه په مختلفو طریقوباندې وورسته کیدو. بیا ما لړ په سختې سره د رقم د واپس کولو مطالبه وکړه، نو ما ته یې (۶۰) زره روپۍ راکړې او یوه پرچه یې راکړه په هغه کې لیکلي و چې د ستا ټول رقم تاته واپس کړل شو او ګټه به هم درکړم او د حضور صلی الله علیه وسلم د فرمان حواله یې راکړه چې د سود درې درجې دي اوکمه درجه داده چې څوک د خپلې مور سره (۳۶) ځله بدکاري وکړي. دې سړي ډیره هم پرېښې ده، حج یې هم کړی دی او ځو ځله یې په خوب کې د حضور صلی الله علیه وسلم د زیارت تذکره هم کړې ده. ایا زمانه یې د روپیو د اخیست په وخت د وعدې مطابق (تحریر هم موجود دی) د ګټې حق دار یم یا د سود؟ دګټو د ورکولو په ځای باندې یې سود ظاهره کړ او زما حق تلفي کول غواړي. د څلورو کلنو راهیسې ما ته دګټې د راکولو وایي او کله چې د ګټې د ورکولو وخت راغی. نو دیته یې سود وویل او زما اصلي رقم یې هم برباد کړ.

جواب: ده ږیره پرېښې ده، حج یې کړی دی، دا خویې ډیر ښه کړي دي، خو چې ده وعده ماته کړې ده دا یې ډیر بد کړي دي، مسلمان ته د وعدې خلاف ورزي نه دي کول پکار. په دې سړي فرض دي چې په یو لک روپۍ چې ده کوم کاروبار کړی دی، ددې د یوې یوې روپۍ حساب دې وکړي او په دې کاروبار کې چې یې کومه ګټه کړې ده د هغې نیمه دې تا ته درکړي او سرمایه(راس المال) دې هم واپس کړي، تا دا رقم د سود د خوړلو له پاره نه و ورکړی. بلکې د کاروبار کولو له پاره دې ورکړی و، اوس دده تا ته د سود حدیث بیانول صریح زیاتی دی. په هر حال د کارو بار نه چې کومه ګټه حاصله شوې ده ددې نیمه برخه تاته درکول پکار دي. [۱]

ایا د معاون په ذمې باندې یوازې د خپل افسر کار دی؟

سوال: لکه څنګه چې عام طورباندې ګورنمنټ افس کې وي چې ملازم ناوخته راځي او په بیړه ځي، په دې باندې تاسو لیکلي دي ،خویو سړی چې په وخت باندې ځي او په وخت باندې افس ته راځي، ځینې وخت د چوټي نه وروسته هم ګنټه نیمه کیني، حالانکې هیڅ کار هم نه کوي، ځکه چې دا د افس معاون (کلرک) دی او که چیرته د بلې شعبې سړی ده ته د کار وایي، نو هغه جواب ورکوي چې خپلې شعبې په ټائپسټ باندې یې وکړه، حالانکې هغه فارغ وي،خوکه چیرته دده افسر (چې دچا دی ماتحت دی) کار ورکوي، نو په نهایت محنت او جلدي

---

[۱] "یاایها الذین امنوا لا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجارة عن تراض منکم". (النساء/۲۹). وفی معالم التنزیل للبغوی: (بالباطل) بالحرام یعنی بالربا، والقمار، والغصب، والسرقة والخیانة ونحوها. (۲/ ۵۰/ طبع قدیمی کراچی).

سره یې کوي. یوازې په خالي وختونو کې هغه د بل چا کار نه کوي حالانکې دا حقیقت دی چې د هرې شعبې یو خپل جدا ټانپسټ وي، په دې سلسله کې ماته دا ووایئ چې دا خبره په کومه زمره کې راځي؟ که چیرته هغه د بل برانچ (شعبې) کار نه کوي او ټوله ورځ فارغ ناست وي. نو دا تنخوا چې هغه وړې ده دده له پاره جائز ده یا ناجائز؟

جواب: دده په ذمه باندې قانوني یوازې دخپل افسر کار پوره کول دي د نور شعبو کارونه دده په ذمه باندې نه شته، که چیرته دی ټوله ورځ ناست وي، نو دده تنخوا حلاله ده.خو دده افسر ته پکار دي چې که ګنجائش وي، نود نورو شعبو کارونه دې ده ته حواله کړي.[١]

❖ غیرمسلمو سره کاروبار ❖

....

غیرمسلموسره اخیستل او خرڅول او د هغوی نه قرض اخیستل

سوال: ایا د غیرمسلمونه دخوراک څښاک شیان اخیستل یا نور شیان په قرض وغیره اخیستل شرعي طورباندې جائزدي او که نه؟

جواب: غیرمسلموسره معاملات کول جائزدي[٢]، خوپه دې شرط سره چې هغه غیرمسلم مرتدنه وي.[٣]

کافرانوسره معاملات کول جائزدي، خومرتد سره نه

سوال: دتجارانو له هرمذهب خلکوسره تعلق راځي. ایا د غیرمذهب خلکو باندې دعاګانې

---

[١] والأجير الخاص هوالذى يستحق الأجرة بتسليم نفسه فى المدة وان لم يعمل كمن استأجر رجلا شهراً للخدمة او لرعى الغنم وانما سمى خاصا لأنه يختص بعمله دون غيره لأنه لايصح ان يعمل لغيره فى المدة. (الجوهرة النيرة/١/٢٦٩/كتاب الاجارة/طبع دهلى،ايضاً:جامع الرموز/ ٣/١٤٣/ كتاب الاجارة/طبع ايران).

[٢] عن عبدالرحمن بن ابى بكر قال: كنامع النبى صلى الله عليه وسلم ثم جاء رجل مشرک مشعان (طويل شعث الرأس) طويل يغنم يسوقها قال له النبى صلى الله عليه وسلم: بيعاً او عطية او قال ام هبة؟ قال: لا، بل بيع، فاشترىٰ منه شاة. (صحيح البخاري/باب الشراء والبيع مع المشركين واهل الحرب/١/٢٩٥/طبع نور محمد). ولا بأس بأن يكون بين المسلمن والذمى معاملة اذا كان مما لا بدمنه. (فتاوىٰ عالمگيري/كتاب الكراهية/٥/٣٥٩). وكذا اسلام البائع ليس بشرط لانعقاد البيع ولالنفاذه ولا لصحته بالاجماع. (بدائع الصنائع/ كتاب البيوع/٥/١٣٥/طبع سعيد)۔

[٣] المرتد اذا باع او اشترى يتوقف ذلک ان قتل على ردته او مات او لحق بدار الحرب بطل تصرفه وان اسلم نفذ بيعه.(عالمگيري/٣/ ١٥٤/كتاب البيوع/الفصل العاشر فى بيع شيئين/الباب الثانى عشرفى احكام البيع الموقوف)

کول، سلام کول یا جواب ورکول جائز دي او که نه؟

جواب: د مرتد سره شرعي طورباندې د کار وبار کولو اجازه بالکل نه شته. پاتې نور غیر مذاهبو سره کاروبار او معامله سائل جائز دي[1]، خو په هغوی باندې د دعاګانو کولو سوال هم نه پیدا کیږي[2] او نه یو مسلمان د دې سوچ کولی شي، چې هغوی ته سلام کول نه دي پکار[3]، خو د هغوی د سلام جواب ورکولو کې یوازې «وعلیکم» ویل پکار دي [4]

د مسلمان کافر او مرتد سره نوکري کول

سوال: ایا مسلمان د غیرمسلم یا مرتد سره نوکري کولی شي. کله چې هغه جائز او د نوښي کاروبار کوي او ایمانداري سره یې کوي؟

جواب: مرتد سره نوکري کول جائز نه دي. د نورو غیرمسلمو سره نوکري کول جائز دي.

❖ تجارت او د پیسو په معاملاتو کې دوکې ❖

....

کشر ورور سره د دوکه کونکي انجام

سوال: یو سړی چې هغه د لمونځ، روژې او د قران کریم د تلاوت پابند دی، تعلیم یافته د دنیاوي او دیني علمونو نه خبرحاجي دی، هغه چې څومره مال ګټلی دی د خپل کشرورور په مدد یې ګټلی دی، هغه ورور یې هغه ته د سعودي عرب ازاده ویزه او هلته د نوکري حاصلولو کې ډیر مدد وکړ. کشر ورور یې د ډیروخت نه په یوې کمپنۍ کې د مارکیټنګ منیجر په پوسټ باندې دی، مشر ورور یې شپږ اووه کاله نوکري وکړه او ډیرې پیسې یې جمعه کړې او بیرته

---

[1]]واما الکافر فتجوز معاملته لکن لایباع منه المصحف ولا العبد المسلم ولایباع منه السلاح ان کان من اهل الحرب. (احیاء العلوم/۲/۶۵/البیع وارکانه وشروطه/طبع دار المعرفة/بیروت)۔

[2]]قال الله تعالي: "وما دعاء الکٰفرین الا فی ضلل". (المؤمن: ۵۰)

[3]]عن سهل ابن ابی صالح قال: خرجت مع ابی الشام فجعلوا یمرون بصوامع فیها نصاريٰ فیسلمون علیهم فقال ابي: لا تبدوهم بالسلام واذا لقیتموهم فی الطریق فاضطروهم الی اضیق الطریق. (رواه ابوداؤد/۲/۳۶۰). فلا یسلم ابتداءً علی کافر لحدیث لا تبدواْ الیهود والنصاريٰ ای بالسلام. . .. الخ. (درمختار/۶/۴۱۳/کتاب الحظر والاباحة)

[4]] حدثنا انس بن مالک رضی الله عنه قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: اذا سلم علیکم اهل الکتاب فقولوا: وعلیکم. (صحیح بخاري/۲/۹۲۵ و مسلم/۲/۲۱۳). ایضاً: وفی الدر المختار ولو سلم یهودی او نصرانی او مجوسی علی مسلم فلا باس بالرد ولکن لایزید علی قوله وعلیک. (درمختار/۶/۴۱۳/کتاب الحظر والاباحة)۔

خپل وطن ته راستون شو او دلته د راتګ سره د هغه کس د دولت حرص او طمعه زیاتیده او هغه خپل محسن یعني د کشرورور اعتماد نه یې نقصان ورساو. کشرورور په مشر ورورباندې اعتماد وکړ او خپل څه ذاتي کاریې د هغه په ذمه کړ او د کار له پاره یې تقریباً درې نیم لکه روپۍ د مشرورور په نوم راولیږلې، له دې نه پرته سعودي ته د راغوښتلو نه مخکې دیوسل شل ګز وپلاټ یې دهغه په نوم باندې د خیال ساتونکي په حیثیت اخیستی و. عرض دا کوم چې تقریباً څلورکاله وشول، چې دغه بد دیانته سړی د خپل کشرورورپه درې لکه نغدو روپیو او تقریباً د یولاکه روپیو په پلاټ باندې قابض شوی دی او د هغه څه تحریري ثبوت نه شته. له دې نه پرته هغه سړی د خپل کشرورورپه کورکې هم په زورسره اوسیږي او د خوند خبره خو دا ده چې خپل ځان ته صوفي وایي او خلکو ته خپل ځان پرهیزګار او دین دار ښیي کشرورور یې هرقسمه کوشش وکړ چې د هغه پیسې هغه واپس کړي او د دې له پاره یې هرقسمه عزت داره طریقه خپله کړه. خو هرځل هغه بچ شي اصل مالک یې په پردي ملک کې اوسیږي له دې وجې مستقل مزاجي سره د هغه مقابله نه شي کولی.

مولاناصاحب! قرآن مجید کې الله تعالی او حجة الوداع کې حضوراکرم ﷺ دا خبره ډیره تفصیل سره بیان کړې ده چې هیڅ چاته دا جائز نه دي چې د خپل ورورمال په غلطه طریقه باندې اوخوري، پرته له دې نه که د هغه په په کې رضا شامله وي.

مولاناصاحب! اصل مالک ته د دې بد دیانته سړي نه په څه طریقه باندې خپلې پیسې حاصلول پکاردي؟ یا هغه سره عدالتي کاروایي کول پکاردي. یا د الله تعالی په عدالت کې دا مقدمه وړاندې کول پکاردي؟ ایا الله تعالی به د دې خیانت کونکي کس نیکۍ او عبادتونه د هغه د کشرورور په برخه کې اچوي، د کوم سره چې ظلم کیږي؟ د الله تعالی په حضورکې به د دې سړي څه انجام وي؟

جواب: تاسو چې څه لیکلي دي، که دا صحیح وي، نو ښکاره خبره ده چې پردي مال خوړونکي کس نیک، پرهیزګار، متقي او صوفي نشي جوړیدای، خیانت کونکي، بد دیانته د غاصب ویلو مستحق دی، پاتې شوه دا چې داسې کس سره څه وکړل شي؟ نو دنیا کې د دې دوه طریقې دي یوه چې دوه څلور شریفان دې راجمعه شي او د هغوی مخکې دې تولې خبرې بیان شي او هغوی دې دغه سړی پوه کړي دویمه طریقه دا ده چې عدالت طرف ته دې رجوع وکړي.

او ترڅو چې د اخرت تعلق دی، نو هلته د چاله پاره دوکه، فریب او دغلط کارکولو ګنجائش نه شته، د هر انسان د کارکردګي پوره رجسټر، د عمل نامې په شکل کې به موجود وي او د هرظالم نه به د مظلوم بدله اخیستل کیږي او هلته به بدله اخیستو له پاره د ظالم نیکۍ به مظلوم ته ورکول کیږي او که چیرته د هغه نیکۍ ختمې شي، نو د مظلوم ګناهونه به هغه ته ورکول کیږي.

عن ابي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من كانت له مظلمة لاخيه من عرضه اوشئ فليتحلله منه اليوم قبل ان لايكون دينار ولا درهم. ان كان له عمل صالح اخذمنه بقدر مظلمته وان لم يكن حسنات اخذ من سيئات صاحبه فحمل عليه. (رواه البخاري)

دصحيح مسلم په حديث کې دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: تاسوته پته شته چې مفلس څوک دی؟ عرض وشو، موږ خومفلس هغه کس ته وايو چاسره چې پيسې اومال دولت ورسره نه وي حضور ﷺ وفرمايل: زمادامت مفلس کس هغه دی چې دقيامت په ورځ دلمونځ، روژه اوزکات راوړي، خو(خودهغه په ذمه دخلکوحقوق وي، مثلا) يوکس ته يې کنځل کړي وي، په چايې تهمت لګولی وي، له چايې مال خوړلی وي، څوک يې قتل کړي وي، څوک يې وهلي وي، دهغه ټولې نيکۍ به دغوکسانوته ورکړل شي اوکه چيرته حقوق پاتې وي اونيکۍ ختمې شي، نودهغو خلکوګناهونه به هغه باندې واچول شي اوبيابه هغه دوزخ ته وغورځول شي.

عن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: اتدرون ماالمفلس؟ قالو: المفلس فينامن لادرهم ولامتاع، فقال: ان المفلس من امتي من ياتي يوم القيامة بصلاة وصيام وزكوة وياتي قدشتم هذا، وقذف هذا، واكل مال هذا، وسفک دم هذا، وضرب هذا، فيعطى هذامن حسناته وهذامن حسناته، فان فنيت حسناته قبل ان يقضى ماعليه اخذمن خطاياهم فطرحت عليه ثم طرح في النار. (رواه مسلم، مشکوة ص ۴۳۵)

اودصحيح بخاري حديث دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: که چيرته دچاپه ذمه باندې دهغه دورورڅه حق وي، که دهغه دساه باره کې وي، ياعزت يادمال په باره کې، نوهغه ته پکاردي چې هم دلته معامله صفاکړي، له دې نه مخکې چې اخرت ته ورسيږي او هلته به بياهغه سره روپۍ پيسې نه وي، که دهغه سره نيکۍ وي، نو دخلکودحقونومطابق به هغوی ته ورکړل شي اوکه هغه سره نيکۍ نه وي، نودهغوی ګناهونه به هغه باندې واچول شي. (مشکوة)

الله تعالی دې موږ باندې رحم وکړي، داخرت معامله ډيره سخته ده، کوم کس چې اخرت باندې ايمان لري، هغه له پاره په چا باندې دظلم کولوګنجائش نه شته اوکوم کس چې چاته تکليف ورکوي، دچاغيبت کوي، چاته ذهني اوبدني تکليف رسوي، دچامال خوري، دقيامت په ورځ باندې به داهرڅه ښکاره کول وي، ذلت او رسوايي به دې نه پرته وي، دالله تعالی قهر اوغضب به جداوي اوددوزخ سزابه هم وي، الله تعالی دې هرمسلمان په خپله پناه کې وساتي.

د ندې (ډيوټي) کولو نه پرته د حکومت نه اخيستل شويو پيسو باندې څه وکړو؟

سوال: زما دواده دوه کاله وشول. دواده په وخت کې زه ټهټهه ښار کې ووم. چې د کراچۍ نه تقريباً اتيا ميله ليرې دی. زما خاوند سرکاري نوکر دی. خوهغه اوتهل کې ډيوټي کوي اودې سره سره په کراچۍ کې رکوم ځای کې چې موږ اوسيږو) هسپتال کې کورس کوي اوهغه ځای نه هم ورته د سکالرشپ پيسې ملاويږي. تقريباً اته نهه مياشتې هغه په دې هسپتال کې هاوس جاب کولواويوه ورځ يې هم په اوتهل کې ډيوټي نه ده کړې اودهغه ځای دډيوټي پوره تنخوا تقريباً څلورزره روپۍ يې اخيستي اودهرې مياشت اخره پورې به هغه پيسې ختمې شوې اونه به پاتې کيدې. هغه وايي چې په حکومت فرض دي چې کوم ځای ته هغوی کسان ډيوټي له پاره ليږي. نوهلته ورته ښه کور اونورسهولتونه ورکړي. هغه وايي چې سهولتونه نه و اودهغه مشر افسرته پته وه اويوځل چې کله هغه اوتهل ته لاړوبل ښارته بدلون له پاره نوبل افسرراغلی و هغه ډيرزيات خفه شو. اوس ديوکال راهيسې دهغه تبديلي کويټې ته شوې ده اوهلته کارکوي، خوپوښتنه داکول غواړم چې شپيته زره روپۍ داوتهل دډيوټي دمياشتوتنخوا جوړيږي، نوداسلام په نزدباندې داپيسې ناجائزدي، موږ سره هغې کې هيڅ هم نه شته، زما خاوندپه هغه کې اته زره دثواب له نيت پرته په غريبانانو کې تقسيم کړې دي اونورې پيسې هغه وايي چې په قلارقلاربه ورکړو، کله چې به پيسې راځي، نواياداې طريقې سره به زموږلمونځ اوروژې نه قبليږي؟ ياچې کله موږټولې ناجائزپيسې ونه باسو لمونځ اوروژه به نه قبليږي؟ که زه دخپلې برخې پيسې ترې نه وباسم، يعنې کله نه چې زما واده شوی دی اودهغه تنخوا مې خوړلې ده، په هغه حساب باندې څليريشت زره روپۍ جوړيږي، نوزمالمونځ اوروژې قبليدل به شروع شي؟ دغه شان به دهغه هم مدد وشي، که زه دخپل ملکيت نه داناجائزه پيسې وباسم. ايا دې ټولوپيسوباندې به زکات ورکول هم وي؟اوتنخوا خوبه نه بچت کيده اوپه مياشت کې به دننه دننه استعماليده.

جواب: داناجائزه پيسې وې[1]، په قلارقلارهغه وباسئ.[2]

---

[1]]وليس للخاص ان يعمل لغيره ولو عمل نقص من اجرته بقدر ماعمل، قال ابن عابدين: (قوله وليس للخاص) وفى الفتاوى الفضلى واذا استأجرجلاً يوماً يعمل كذا فعليه ان يعمل ذلک الى تمام المدة ولا يشغل بشيء آخر سوى المكتوبة.ثم قال:واتفقوا انه لايؤدى نفلاً وعليه الفتوى.ثم قال لجاراً استوجر الى الليل فعمل الآخردواة بدرهم وهو يعلم فهوآثم وان لم يعمل فلاشيء عليه وينقص من أجرالنجاربقدرماعمل فى الدواة.(شامي/٦/ ٧٠/باب ضمان الأجير)

[2]] قال ابن عابدين: والحاصل انه ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

په ناحقه د نورو خلکو په ځمکه باندې قبضه کول

سوال: یوکس دخپلې ځمکې دحد اودنقشې نه دباندې دخپل ګاونډي په ځمکه کې (چې دهغه دحد اونقشې مطابق وي) کورجوړکړي اوخپله ځمکه زیاته کړي او دخپل ګاونډي ځمکه کمه کړي. دشریعت مطابق داسې سړی څنګه دی؟

جواب: حدیث شریف کې دي ،،**من اخذ شبرًامن الارض ظلماً فانه یطوقه یوم القیامة من سبع ارضین.** ،، (متفق علیه. مشکوة ص ۲۵٤)

ترجمه: کوم کس چې دچا په یوه لویشت ځمکه باندې هم ناحقه قبضه وکړه. دقیامت په ورځ به د اووه طبقو ځمکه طوق (تیزندی) دهغه په مرۍ واچول شي. (مشکوة ص ۲۵٤ بروایت بخاری ومسلم)

دمیراث مکان باندې د وروراو د خور جګړه

سوال: عرض دادی چې موږ وروراو خور یو (یو ورور او یوه خور) والدین مړه شول. په ترکه کې یو مکان دی چې په هغه کې موږ اوسیږو. زما خور یو مکان واخیست زه یې هغه ته منتقل کړم تقریبا څلورنیم کاله وروسته زما خور هغه مکان خرڅ کړ. بیا یې زه دې کور ته (کوم چې زموږ د والدینو و) نه پرېښودمه. تقریبا اتلس کاله وشول چې زه دکرایې په مکان کې اوسیږم، ما دکرایې په مده کې تقریبا ۴۲۲۰۰ روپۍ ادا کړي دي، ما په برادري کې درخواست جمعه کړی دی، نو هغوی، زما خور راوبلله او زما درخواست یې ورته بیان کړ، چې د هغه له وجې زما خور د څلور نیم کاله کرایې ۲۰۰ روپۍ د میاشتې په حساب سره (۱۰۸۰۰) روپۍ په ذمه واخستې. ددې نه پرته زما خور زما له طرف نه ۲۱۰۰۰ روپۍ قرضه ذکر کړه. کلمه یې ویله چې دا زما دي. ددې نه پرته (د والدینو مکان چې په ترکه کې دی) بجلۍ لګولې وه (۴۰۰) روپۍ د اوبو نلکه یې لګولې وه په (۳۰۰) روپۍ. ګیس لګولی و په (۵۰۰) روپۍ، دمکان مرمت ۵۰۰۰روپۍ. دا رنګه ټولې ۱۷۰۰۰ روپۍ شوې بیادریمانو زما حساب وکړ چې د ترکې په مکان کې (۱۹۵۹ء) نه اوسیږي او دا کور زما د خور نه(چې په کوم کې څلورنیم کاله اوسیدم) لوی دی لهذا ددې کرایه کم ازکم (۲۰۰) روپۍ ولګوه تقریباً (۲۸) کاله اوشو چې د هغه کرایه (۶۷۲۰۰) روپۍ شوه، او (۱۶۰۰) روپۍ نغدې دي، ټولې روپۍ (۶۸۸۰۰) روپۍ شوې، لهذا د شریعت په حساب سره ووایئ چې د ورور او د خور په مینځ کې څنګه تقسیم وکړل شي او مکان څنګه تقسیم کړل شي؟ مهروباني وکړئ د خور جدا او د ورور جدا برخه ذکر کړئ په دې وجه چې دا معامله ختمه شي.

...بقیه د تیرمخ] و الا فان علم عین الحرام لایحل له ویتصدق به بنیة صاحبه. (شامي/۵/۹۹/باب البیع الفاسد/مطلب فیمن ورث مالاً حراماً)۔

جواب: والدينو چې كوم مكان پريښى دى، په هغه كې دوه برخې د ورور دي او يوه برخه د خور ده لهذا دا دې د رې برخې كړل شي، دوه دې ورور ته وركړل شي او يوه دې خور ته وركړل شي [۱]

۲: خور چې كومه قرضه د ورور په نوم باندې وايي كه چرې ددې گواهان موجود وي، او يا ورور ددې قرضې اقرار كوي، نو د ورور نه دې هغه قرضه واخيستل شي، كه نه، د خور دعوى غلطه ده كه هغه هرخومره خله كلمه ووايي او يقين پيدا كړي [۲]

۳ خور چې خپل ورور په كوم مكان كې اچولى و كه چرې ددې كرايه يې مقرره كړې وه، نو سهي ده، كه نه هغه شرعاً د كرايې په وركولو باندې مجبور نه دى [۳]

۴ د ورور په مكان كې چې هغه (۲۸) كاله اوسيدلې ده، نو دا زور (غصب) قبضه ده، په دې وجه ددې كرايه په دې باندې لازمي ده [۴]

۵ خور چې په كوم مكان كې بجلى، اوبه او گيس باندې پيسې خرچ كړي دي يا يې د مكان په مرمت باندې خرچې كړې دي، چونكې دې د ورور له اجازه نه پرته په خپله خوښه باندې كړي دي په دې وجه هغې ته له ورور نه وصولول شرعاً جائز نه دي [۵]

---

[۱] قال الله تعالي: "يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين". (النساء/۱۱). واما الأخوات لاب وام فاحوال خمس. . . ومع الاخ لاب وام للذكر مثل حظ الانثيين يصرن به عصبة لاستوائهم فى القرابة الى الميت. (سراجي/۱۰).

[۲] ان النبى صلى الله عليه وسلم قال فى خطبته: البينة على المدعى واليمين على المدعٰى عليه. (ترمذي/۱/ ۲۴۹). وفى الهداية: واذا صحت الدعوى سال القاضى المدعى عليه عنها ليكشف وجه الحكم فان اعترف قضى عليه بها لان الاقرار موجب بنفسه فيأمره بالكروج عنه وان انكر سال القاضى المدعى البينة لقوله عليه السلام الک بينة فقال لا فقال لک يمينه، سال ورتب اليمين على فقد البينة فلا بد من السؤال ليمكنه الاستخلاف. (هداية/۳/ ۲۰۲).

[۳] واعلم ان صحة الاجارة متعلقة بشيئين، اعلام الاجر واعلام العمل، فاذا كان احدهما مجهولاً فالاجارة فاسدة لماروى عن النبى صلى الله عليه وسلم انه قال: من استأجر اجيراً فليعلمه اجره. (كما فى النتف الفتاوي/ ۲۳۸). فيجب الأجر لدار قبضت ولم تسكن لوجود تمكنه من الانتفاع وهٰذا اذا كانت الاجارة صحيحة، اما فى الفاسدة فلا يجب الأجر، (الا بحقيقة الانتفاع). (قوله بحقيقة الخ) اى اذا وجد التسليم الى المستاجر من جهة الآجر، اما اذا لم يوجد من جهته فلا اجر وان استو فى المنفعة. (فتاوى شامي/۶/ ۱۱/كتاب الاجارة).

[۴] وان حدثت هٰذه الاشياء بفعل الغاصب وسكناه فالضمان عليه بالاجماع فى الزاد. . . . . . وما نقص من سكناه وزراعته ضمن النقصان كما فى النقلى وهٰذا بالاجماع. (هندية/۵/۱۲۰/ كتاب الغصب/الباب الاول/فى تفسير الغصب). غصب من خر سفينة فلما ركبها وبلغ وسط البحر فلحقه صاحبها ليس له ان يستردها من الغاصب ولكن يؤاجر من ذٰلک الموضع الى الشط مراعاة للجانبين. (هندية/۵/۱۳۶/كتاب الغصب/ الباب السادس فى استرداد. . . . الخ).

[۵] ومن بنٰى او غرس فى ارض غيره بغير اذنه امر بالقلع والرد. (فتاويٰ شامي/۶/۱۹۴/ كتاب الغصب).

خلاصه دا چې د خور په ذمه باندې د ورور (۶۷۲۰۰) روپۍ جوړېږي او د شريعت د مسئلې مطابق د ورور په ذمه د خور يوه پيسه هم نه شته. بياهم که چرې دريمان د صلحې کولو له پاره د ورور په ذمه باندې څه اچول غواړي نو د هغوی خوښه ده

دقرض له پاره ګانړه کې کيښودل شوې ګينه خرڅول

سوال: نن سباپه غريبوعلاقوکې ښځې خپلوپيژندګلوسره خپلې ګينې دپيسوپه عوض کې ږدي اوهغه سره داهم ووايي که چيرېه دومره وخت کې موږ داپيسې واپس نه کړې. نوپور ورکونکی به دکيښودل شوې ګينې مالک شي، دې باره کې شريعت څه وايي. چې داکاروبار جائزدی اوکه نه؟

جواب: دې ته رهن (ګانړه) کيښودل وايي[1]، شرعي طورباندې ددې اجازه شته[2]، خوچاسره چې هغه شی ګانړه کيښودل شوی وي، هغه دهغې مالک نه وي اونه ورته دهغې داستعمال اجازه شته[3]، بلکې دقرض وخت پوره کېدوسره دې دمالک نه دقرض مطالبه وکړي[4]. که قرض وصول نه شي. نودمالک په اجازه باندې دې هغه شی خرڅ کړي اوخپل قرض دې واخلي

---

[1] الرهن فى اللغة: هو الحبس اى حبس الشيء بأى سبب كان مالاً او غير مال. . . . وفى الشرع: عبارة عن عقد وثيقة بمال. . . ويقال هو فى الشرع جعل الشيء محبوساً بحق يمكن استيفاؤه من الرهن كالديون. . . . الخ. (الجوهرة النيرة/۱/۲۲۷/كتاب الرهن/طبع حقانيه ملتان/ فتاوىٰ شامي/۶/۴۷۷/ كتاب الرهن/طبع سعيد كراچى).

[2] قال الله تعالي: "وان كنتم على سفر ولم تجدوا كاتباً فرهٰن مقبوضة". (البقرة/۲۸۳). وفى التفسير المظهري: والأمر ليس للايجاب اجماعاً بل للارشاد والشرط خرج مخرج العادة على الأعم والأغلب فليس مفهوم معتبر عند القائلين بالمفهوم ايضاً حيث يجوز الرهن فى الحضر ومع وجود الكاتب اجماعاً. (تفسير مظهري/۲/۴۳۲). وعن عائشة رضى الله عنها قالت: اشتريٰ رسول الله صلى الله عليه وسلم طعاماً من يهودى الى اجل ورهنه درعا له من حديد. متفق عليه. (بخاري/۱/ ۳۴۱، مشكوٰة/۲۵۰). قال وما جاز بيعه جاز ارتهانه. (النتف الفتاوي/۲/۳۶۹، عالمگيري/۵/۴۳۵). والأصل فى شرعية جواز الرهن قوله تعالىٰ: فرهٰن مقبوضة، وروى ان النبى صلى الله عليه وسلم اشتريٰ من يهودى طعاماً ورهنه به درعه. . . . ثم ان المشائخ استخرجوا من هٰذا الحديث احكاماً فقالوا فيه دليل جواز الرهن. . . . الخ. (الجوهرة النيرة/ ۱/ ۲۲۸/كتاب الرهن فتاويٰ شامي/۶/۴۷۷/ كتاب الرهن).

[3] ولاينتفع المرتهن بالرهن استخداماً وسكنٰى ولبساً واجارة واعارة لان الرهن يقتضى الحبس الى ان يستوفى دينه دون الانتفاع فلايجوز الانتفاع. (البحرالرائق/ ۸/ ۲۷۱/كتاب الرهن، فتاويٰ شامي/۶/ ۴۸۲، كتاب الرهن، هداية/۴/ ۵۲۲/ كتاب الرهن).

[4] اى للمرتهن ان يطالب الراهن بدينه ويحبسه به وان كان بعد الرهن فى يده لأن حقه باق. . . . الخ. (البحرالرائق /۸/۲۷۰/كتاب الرهن/طبع بيروت).

او اضافي پیسې دې هغه ته واپس کړي [۱]

اخیستلو او خرڅولو کې دوکه کول

سوال: زه یودوکاندار یم. کله چې یو اخیستونکی دیوشي باره کې معلومات غواړي. نوزه ورته اخوا دیخوا جواب ورکړم. مثلا پته نه شته. پخپله یې وګوره او داسې نور. حالانکې ماته دهغه شي ټول عیبونه پخپله معلوم وي. دداسې کاروبارګټه شرعي طورباندې جائزده اوکه نه؟

جواب: ښه خبره داده چې اخیستونکي ته ټول عیبونه وښودل شي [۲]. خوکه چیرته داسې ورته وویل شي چې داهرڅنګه دی ستامخکې پروت دی، که دې خوښ وي، نوواېخله. که نه. نو مه یې اخله. داسې ویلوسره ستاسوذمه داري ختمه شوه. [۳]

د ټیکدارپه خوښه بل سړی ټاکل

اولږ تنخوا هغه ته ورکول او پاتې پخپله اخیستل

سوال: زید د ټیکدار سره د یو څوکیدار په حیثیت کارکوي، زید د ټیکدار په خوښه بل کس د خپل ځان په ځای باندې ساتلی دی، چې هغه ته زید د خپلې تنخوانه څه برخه ورکوي، زید ته دټیکدار نه په ملاویدونکې تنخوانه ددې بل کس ته د ادا کولو نه وروسته چې کومې روپۍ پاتې کیږي ایا هغه د زید له پاره جائز دي؟

جواب: جائز دي. [۴]

---

[۱] قال فى الكفاية: (قوله والمراد بالشراء فيما رويٰ حالة البيع) يعنى اذا باع المرتهن الرهن باذن الراهن يرد المرتهن ما زاد على الدين من ثمنه. (الكفاية على هامش فتح القدير/۹/ ۷۶/كتاب الرهن)۔

[۲] عن حكيم ابن حزام رضی اللہ عنہ ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: البيعان بالخيار مالم يتفرقا، فان بينا وصدقا، بورک لهما فى بيعهما، وان كذبا وكتما، محق بركة بيعهما. (صحيح بخاري/۱/۲۷۹، نسائي/۲/۲۱۲). وقال فى الدر المختار: (فروع) لا يحل كتمان العيب فى مبيع او ثمن لأن الغش حرام الا فى المسئلتين، قال الشامى (قوله لأن الغش حرام) ذكره فى الخير اذا باع سلعته عليه البيان وان لم يبين قال بعض مشائخنا يفسق وترد شهادته. (شامي/۵/ ۴۷، باب خيار العيب، ايضاً: بحرالرائق/۶/ ۳۵/باب خيارالعيب)۔

[۳] قال الشامي: قوله وصح البيع بشرط البراء ة من كل عيب بأن قال: بعتک هٰذا العبد على انى بريء من كل عيب. (شامي/۵/۴۲، باب خيار العيب/مطلب فى البيع بشرط البراء ة)۔

[۴] قوله (فان اطلق له العمل فله ان يستأجر من يعمله) لان المستحق عليه عمل فى ذمته ويمكنه ايفاؤه بنفسه وبالاستعانة بغيره بمنزلة ايفاء الدين. . . الخ. (الجوهرة النيرة/۱/ ۲۷۵/كتاب الاجارة).

د داسې سټ (سيټ) سره ملازمت جائز نه دی چې دهغه په ځای کې د اودس او غسل اوبه نه پيداکيږي

سوال: زه چې په کوم دکان کې ملازم يم ددې د مالک کور د ښار نه دباندې دی. زه ماښام د مالک کور ته ځم هغه مانه يوه کمره راکړې ده په هغې کې اوبه بالکل نه شته . خلک د ځنګلو له پاره اوبه د بل ځای نه راوړي، نه غسل خانه او نه استنجاخانه شته. ډېر لمونځونه خو ما د ځنګلو په اوبو باندې کړي دي او کله کله د اوبو د نه راوړلو له وجې مې لمونځ نه دی کړی. کله چې غسل فرض شي. نو ماسپښين يې کوم، که دروژې په حالت کې دماښام په وخت غسل فرض شي. نو ترسبا ماسپښينه پورې (درې بجې) په دويمه ورځ موږ روژه ددې ناپاکې په حالت کې ساتلې شو؟

جواب: د ستا له پاره ددې سټ سره ملازمت کول هم جائز نه دي. يا خپله مجبوري دده ته ووايه او د اوبو انتظام دې وکړي. والله اعلم!

د کمپنۍ نه کرايه زياته اخيستل او بيا د ورکولو په ځای باندې څه روپۍ په خپله استعمالول

سوال: زه دبحري جازونو په اداره کې ملازم يم، زموږ د ادارې جاز د کراچۍ نه راځي اوله دې ځای نه مال ټولې دنيا ته په لويو لويو کنټينرو کې وړي، زموږ کار دغه کنټينرې بک کول دي، موږ ددې مال کرايه وصولوو، د کمپنۍ يو ايکسپورټ منيجر چې کوم موږ ته مال راکوي، دکمپنۍ د ناخبرۍ له وجې کرايه راکړي، هغه زموږ نه دی واپس اخلي چې هغه دده جيب ته ځي، زموږ د کمپنۍ هم په باندې اعتراض نه وي، ځکه چې دا روپۍ زموږ د مقرر شوې کرايې نه زياتې راغلې وي له دې وجې موږ دا واپس کوو.

په اکثر وختونو کې داسې کيږي چې ملازم هلکان چې کله په دې پوه شي چې د فلانکۍ کمپنۍ نه موږ ته ډېره کرايه ملاويږي، نو موږ هغه زياته کرايه اخلو او خپلې کمپنۍ ته دا وايو چې واپس کوو به يې. د کمپنۍ نه پيسې واخلو او په خپل جيب کې يې کيږدو. په دې کې فلسفه داده چې کمپنۍ والا يې هم په خوشالۍ سره راکوي ځکه چې ددې نه ښه کرايه څه بله شپنګ کمپنۍ نه وي ورکړي، نور خلک دا کرايه بلکې ددې نه هم زيات مال خرڅ کړي وي د خپل قيمت فروخت شامله وي او بل دا چې زموږ کمپنۍ ته هم يوه مقرره کرايه ملاويږي چې په دې کې د هغه فائده وي، له دې وجې زموږ د هلکانو د وينا مطابق چې دې دواړو فريقينو ته هيڅ نقصان نه وي له دې وجې هغه په خپل جيب کې ږدي، خوکه چيرته ددې خبرې زموږ

کمپنۍ ته پته ولګيږي. نو زموږ نوکري هم ختميدلی شي. سوالونه چې کوم پيدا کيږي هغه دادي چې دا پيسې چې موږه ږدو دا حلالې دي اوکه حرامې؟

جواب: حرامې دي [1]

سوال: که چيرته غلطې وي. نو مخکې پيسې يا مال چې کوم جوړ کړی دی يا خرچ شوی دی ددې به څه ازاله وي؟

جواب: دومره روپۍ دې کمپنۍ ته حواله شي. [2]

سوال: که چيرته ايکسپورټ منيجر يا څه دريم کس چې زموږ نه پيسې اخلي د خپلې برخې نه څه راکوي صحيح دي اوکه نه؟

جواب: هغه يې تاته ولې درکوي؟ ايا ده ته د پيسو ضرورت نه وي؟

سوال: ما دا کار د ډيرې مجبورۍ نه شروع کړی و، ځکه چې په موږ باندې قرضه وه.

جواب: مسئله پاس ليکل شوې ده په مجبورۍ ته پوه شه.

❖ د غصب شوي شي معامله ❖

....

د غصب شوي شی کټه استعمالول هم حرام دي

سوال: دوه ورونه زيد اوبکر يوکور جوړولو باندې پيسې لګوي، کور د هغوی دپلارپه نوم دی، زيد مشر او بکرکشردی، زيد پاکستان کې په يوسرکاري محکمه کې ملازم دی او بکر د ملک نه دباندې کارکوي اود زيدپه مقابله کې دکور په جوړولوکې زياته خرچه کوي، بکردملک نه دباندې دی، له دې وجې زيد دهغه د غير موجودګي نه فايده واخيسته اوکورېې په خپل نوم کړ. کله چې بکر ملک ته راستون شو، نوهغه ته پته ولګيده چې کورباندې زيدقبضه کړې ده. هغې باندې دمعمولي جګړې نه وروسته بکرله کورنه وويستل شو، بکرته

---

[1] قال تعالى: "ولا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل". (البقرة/۱۸۸). قال الامام القرطبي: من اخذ مال غيره لا على وجه اذن الشرع فقد اكله الباطل. (تفسير قرطبي/۲/ ۳۲۳/طبع دار احياء التراث العربي بيروت). وفى معالم التنزيل للبغوى /۲/۵۰/طبع قديمي: "بالباطل" بالحرام يعنى بالربا والقمار والغصب والسرقة والخيانة ونحوها.

[2] والحاصل ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم. (فتاوی شامي/ ۹۹/۵/ باب البيع الفاسد، مطلب فيمن ورث مالاً حراما).

دقانون باره کې هيڅ معلومات نه شته او نرخو چې هغه په قانون باندې پوهيږي. نو ترهغه وخت پورې دامعامله له وخته تېره شوې وي. نوعدالت کې دمقدمې کولو سوال هم پاتې نه شو. هغه کور چې اوس دوه چته دی. هغه کې زيدپخپله هم اوسيږي اوپه دويم چت يې په کرايه باندې ورکړې دی. کورښه غټ دی له دې وجې کرايه هم ښه ملاويږي اوپه هغو پيسوباندې زيد دريم چت جوړ کړ اوهغه يې هم په کرايه ورکړ

دزيدپوزوی هم دی چې هغه به دزيدنه وروسته دکور يواځې مالک شي. دشريعت په رڼاکې تاسو ووايئ چې هغه کرايه کومه چې زيدپه دې کورباندې اخلي شرعي طورباندې څنګه ده؟اودهغه نه وروسته چې دهغه زوی به داکرايه اخلي دهغه له پاره شريعت کې څه حکم دی؟څکه چې هغه هلک ته پته ده چې زيددملازم په حيثيت باندې داسې کورنه شي جوړولی اوداچې دکورپه سلسله کې دتره حق وهل شوی دی اودهغه پلاردا کورپه ناجائزه طريقه په زوراخيستی دی.

جواب: دزيدداکور په خپل نوم کول اوخپل وروردهغه نه محروموول غصب دی[۱] حديث شريف کې دي چاچې يولويشت ځمکه هم له چانه غصب کړه، دقيامت په ورځ به داووه ځمکوپورې هغه ټکړه دهغه په مرۍ کې تيزندی کړل شي اوهغه به هغه کې ښخيږي. [۲]

(مسنداحمدج۱ص۱۸۸)

زيدچې ددې غصب شوي کورکرايه اخلي هغه هم دهغه له پاره حرامه ده اوکه دهغه زوی ته ددې پته وي، نودهغه له پاره به هم دغه ګټه حرامه وي[۱] کوم خلک چې دنوروخلکوحقونه غصب کوي، هغوی له پاره اخرت کې ډيره سخته سزاده. [۲]

[۱] الغصب هو الاستيلاء على مال الغير بغير حق لغة، وفى الشريعة: هو اخذ مال متقوم محترم بغير اذن المالك على وجه يزيل يده او يقصرها مجاهرة. (اعلاء السنن/١٦/٣٢٤). ايضاً: وفى الدرالمختار كتاب الغصب: (هو) لغة اخذ الشيء مالاً او غيره كالحر على وجه التغليب، وشرعاً (ازالة يد محقة) ولو حكماً بجحوده لما اخذه قبل ان يحوله باثبات يد مبطلة فى مال متقوم محترم قابل للنقل بغير اذن مالكه. (درمختار/٦/ ١٧٧. طبع ايچ ايم سعيد)۔

[۲] عن يعلى بن مرة قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ايما رجل ظلم شبراً من الأرض كلفه الله عزوجل ان يحفره حتى يبلغ آخر سبع ارضين ثم يطوقه الى يوم القيامة حتى يقضى بين الناس. رواه احمد. (مشكوٰة/ ٢٥٦/باب الغصب والعارية). ايضاً: فان النبى صلى الله عليه وسلم قال: من ظلم قيد شبر من الأرض طوقه من سبع ارضين. وقال النبى صلى الله عليه وسلم: من اخذ من الأرض شيئاً بغير حقه خسف به يوم القيامة الى سبع ارضين. (صحيح البخاري/١/ ٣٣٢/باب اثم من ظلم شيئاً من الأرض، مسند احمد/١/١٨٨)_

د غصب شوي كورباره كې حوالې

سوال: تاسو دمسئلې حل وښود. په غصب شوي كوركې لمونځ كول. مهرباني وكړئ چې داحواله د فقه ده يادحديث شريف ده؟

كتاب؟ نوم اودصفحه نمبر وليكئ چې شرعي عدالت ته رجوع وكړو

جواب: جنگ اخباركې په لومړى مى (١٩٨١ء) باندې چې كومه مسئله (غصب شوي كور كې لمونځ) عنوان سره چاپ شوې وه. دهغه بنيادپه دې خبرو و

١: داجارې كيدوله پاره داجراومُستاجر دواړو رضا ضروري ده. (فتاوى هنديه ج ٤ ص ٤١١)[٣]

٢ كه اجاره دمقرروخت له پاره وي. نودترهغه وخت پابندي كول ددواړوفريقانوله پاره لازم دي[٤]

اوكه وخت نه وي مقرر شوى، بلكې دومره كرايه دمياشتې حاصله شوي وي. نودا اجاره به ديوې مياشتې له پاره صحيح وي اودمياشت پوره كيدونه وروسته دواړو فريقو ته داجارې ختمولو حق شته. (فتاوى هنديه ج ٤ ص ٤١۶)[٥]

٣: ديوسړي له اجازې نه پرته دهغه په ملكيت (مال) باندې داسې مسلط كيدل چې دمالك قبضه ختمه شي، ياهغه پرې قبضه نه شي كولى. دې ته غصب ويل كيږي. (فتاوى هنديه ج٥ص ١١٩)[٦] ۴: او غصب شوې ځمكه باندې لمونځ كول مكروه دي.[٧]

---

[١] وما دام الغصب حراماً فانه لا يحل الانتفاع بالمغصوب باى وجه من وجوه الانتفاع ويجب رده ان كان قائماً بنمائه...الخ.(فقه السنة/٣/٢٢٦/لسيد سابق).وكذا لا يحل اذا علم عين الغصب مثلاً....والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده عليهم والا فان علم عين الحرام لا يحل له.(فتاويٰ شامي/٥/٩٩/باب البيع الفاسد)

[٢] وعن ابى هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من كانت له مظلمة لأخيه من عرضه او شيء فليتحلله منه اليوم قبل ان لا يكون ديناراً ولا درهم، ان كان له عمل صالح اخذ منه بقدر مظلمته وان لم يكن حسنات اخذ من سيأات صاحبه فحمل عليه. (بخاري/١/٣٣١ باب من كانت له مظلمة عندالرجل/مشكوٰة/ ٤٣٥/ باب الظلم/الفصل الاول)_

[٣] واما شرائط الصحة فمنها رضاء المتعاقدين. (عالمگيري/٤/٤١١، كتاب الاجارة/الباب الاول)_

[٤] ولو قال آجرتک هٰذه الدار سنة كل شهر بدرهم جاز بالاجماع لأن المدة معلومة والأجرة معلومة فتجوز فلايملک احدهما الفسخ قبل تمام السنة من غيرعذر(عالمگيري/٤/٤١٦كتاب الاجارة/الباب الثالث فى الاوقات)

[٥] وان آجرداراًكل شهربدرهم صح العقدفى شهرواحد وفسدفى بقية الشهوروااذا تم الشهر الاول فلكل واحد منهما ان يقض الاجارة لانتهاء العقد الصحيح(عالمگيري/٤/٤١٦/كتاب الاجارة/الباب الثالث فى الاوقات)

[٦] الباب الاول فى تفسير الغصب اما تفسيره شرعاً فهو اخذ مال متقوم محترم بغير اذن المالک على وجه يزيل يدالمالک ان كان فى يده اويقصرفى يده ان لم يكن فى يده كذا فى المحيط. (عالمگيري/ ٥/١١٩/كتاب الغصب)

[٧] قال وكذا تكره فى اما كن كفوق الكعبة.....وارض مغصوبة او للغير. (شامي/١/ ٣٧٩، كتاب الصلاة)_

د غصب کونکي د لمونځ او روژې شرعي حیثیت څه دی؟

سوال: که یو سړی د چا مال یا جایداد په ناجائزه طریقه غصب کوي، نو د غصب کونکي د لمونځ، روژې، زکات، حج او نورو عباداتو او نیکیو شرعي حیثت څه دی؟ او د چا حق یې چې غصب کړی وي هغه وفات وي او د هغه اولاد موجود وي، نو د ې صورت کې د غصب کونکي له پاره څه حکم دی؟

جواب: که هغه غصب شوی شی مالک ته واپس نه کړي، نو د دې غصب په بدله کې به د هغه لمونځ او روژه او داسې نور..... هغه مظلوم ته ورکړل شي.[1]

د چا ځمکه په ناحقه غصب کول ډیر سخت جرم دی

سوال: د یو سړي په منظور شوې نقشه کې د ځمکې نه مخکې درې نیم فټه پلنه او وروسته طرف ته نور لس نیم فټه پلنه او د هغه د ګاونډي په نقشه کې مخکې طرف ته لس فټه او یوولس انچې او وروسته طرف ته دیارلس فټه ده، خو هغه ګاونډي د کوم طرف په نقشه کې چې وروسته طرف ته نورلس نیمه فټه پلن والی دی هغه خپل ګاونډي ته وایي چې هغه د دیوال وغورځوي چې ستاسو د کور دیوال ډیر زوړ شوی دی او هغه زما د کور د جوړولو په وخت کې به په مزدورانو راپریوځي، خو کله چې د جوړولو له پاره بنیاد ونه وکنستل، نو د خپل نورلس نیم فټو په ځای باندې دیرش فټه یا د هغه نه هم زیاته ځمکه یې خپل حد کې داخله کړه او د خپل ګاونډي ځمکه یې کمه کړه چې د هغه په منظور شوې نقشه کې دیارلس فټه پلن والی دی، نو جناب مولانا صاحب! تاسو ووایئ چې د چا ځمکې باندې قبضه کول د هغه له پاره حلال دي او که حرام؟ او دنیا او اخرت کې به داسې سړي ته کوم کوم عذابونه ملاوېږي؟ د ې باره کې کم نه کم دوه ځلور حدیثونه د حوالو سره بیان کړئ او د شکریه اداکولو موقع راکړئ، د هغه ګاونډي د ناروغي نه پرته مالي حالت هم کمزوری دی او د رشوت په زمانه کې انصاف ملاویدل هم ګران دي، له دې وجې هغه چپ شو او هر څه یې الله تعالی ته پریښي دي.

---

[1] عن ابي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من كانت مظلمة لأخيه من عرضه او شيء فليتحلله منه اليوم، قبل ان لا يكون ديناراً ولا درهم، ان كان له عمل صالح أخذ منه بقدر مظلمته، وان لم يكن له حسنات اخذ من سيأات صاحبه فحمل عليه. (صحيح البخاري/١/٣٣١/ باب من كانت له مظلمة عند الرجل/مشكوٰة/٤٣٥/باب الظلم). وعن ابي هريرة رضي الله عنه قال: ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: اتدرون ما المفلس؟ قالوا: المفلس منا من لا درهم له ولا متاع، فقال: ان المفلس من امتى من يأتي يوم القيامة بصلوٰة وصيام وزكوٰة، ويأتي قد شتم هٰذا، وقذف هٰذا، وأكل مال هٰذا، وسفك دم هٰذا، وضرب هٰذا، فيعطى من حسناته وهٰذا من حسناته، فان فنيت حسناته قبل ان يقضى ما عليه، اخذ من خطاياهم فطرحت عليه ثم طرح في النار. . . . . . الخ. (مسلم/٢/٣٢٠، مشكوٰة/٤٣٥/باب الظلم/طبع قديمى)۔

جواب: دچاځمکه په زوربانديې غصب کول ډیرسخت جرم دی. یوحدیث کې دي چې کوم کس دچا یو لویشت ځمکه هم ناحقه واخیسته. هغه به دقیامت په ورځ باندې اوومې ځمکه پورې ځنې کړل شي[۱] یوبل حدیث کې دي، چاچې یولویشت ځمکه هم په زورباندې واخیسته. دقیامت په ورځ باندې به داوو ځمکو پورې دهغه په مرۍ کې واچول شي[۲] (مسنداحمدج۱ص۱۸۸) ناروغ ګاونډي ډیرښه وکړل چې خپله معامله یې الله تعالی ته پرېښوده. دې ظالم ته به دخپل ظلم سزاپه دنیا او اخرت دواړوکې ملاویږي.[۳]

❖ د نغدو او قرض فرق ❖

....

د نغدواوقرض دخریداري اصول

سوال: نن سباکاروبارکې یوه طریقه اختیار شوې ده. چې هغې ته «ډپو» ویل کیږي. یعنې یوبیوپاري سره مال وي. هغه یې خرڅ کړي. دهغې طریقه داده چې بازارنرخ شل روپۍ من دی. یوخاص وخت پورې پیسوورکولوسره نرخ پنځویشت روپۍ من ولګول شي. دوخت دکمي اوزیاتي له وجې په پیسوکې هم کمی اوزیاتی کیږي، سوداکیدوسره اخیستونکي ته مال حواله شي. ایا دا صورت په سودکې داخل دی اوکه نه؟اویومفتي صاحب دې ته جائز ویلي دي.
بنده یوتحریرلوستلی دی چې دهغه له وجې په کې نورهم مشکل پیداکیږي، هغه دلته نقل کوم:
حضرت سفیان رحمه الله وایي چې مادحضرت ابن عمر رضي الله عنهما نه پوښتنه وکړه، چې یوکس به ماته په یومقررشوي وخت باندې زماقرض واپس کوي، زه هغه ته وایم چې ماته زمادمقرر شوی وخت په ځای باندې نن یې راکړه زه به په ټولوپیسوکې څه پیسې تاته پرېږدم، ابن عمر رضي الله عنهما وفرمایل داسود دی. دزیدبن ثابت رضي الله عنه هم ددې نفی روایت شوی ده، سعیدبن جبیر رضي الله عنه شعبي رحمه الله ، حکم رحمه الله او زموږ احناف اودټولوفقهاء هم دا قول دی،خو

---

[۱] عن سالم عن ابیه قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم: من اخذ من الأرض شيئاً بغير حقه خسف به يوم القيامة الى سبع ارضين. (صحيح البخاري/١/ ٣٣٢/باب اثم من ظلم شيئاً من الارض)_

[۲] عن محمد بن ابراهيم ان ابا سلمة حدثه انه كانت بينه وبين الناس خصومه فذكر لعائشة رضى الله عنها فقالت: يا ابا سلمة! اجتنب الارض فان النبي صلى الله عليه وسلم قال: من ظلم قيد شبر من الأرض طوقه من سبع ارضين. . . . الخ. (صحيح البخاري/١/٣٣٢/ باب اثم من ظلم شيئاً من الأرض)_

[۳] اوګورئ تیره شوی حاشیه (عن ابي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من كانت مظلمة لأخيه من عرضه او شيء فليتحلله منه اليوم. . . . الخ)

ابن عباس رضي الله عنهما او ابراهيم نخعي رحمه الله ويلي دي چې دې کې هيڅ ګناه نه شته.

جواب: که قيمت نغد ادا شي، اوشي د يوې يا دوو مياشتوپه نيته باندې ورکړل شي، نو دې ته (بيع سلم) وايي[1] اوددا له يو خوشرطونه سره جائزده.[2]

١ جنس به معلوم وي

٢ قسم (نوع) به يې معلوم وي، مثلاً دفلانکي قسم غنم دي

٣ صفت به يې معلوم وي، مثلا دښې درجې دي يادګذاره حال درجې دي يادکمزورې درجې دي ٤ مقداربه يې معلوم وي

٥ د وصولولو تاريخ به يې مقرروي

٦ کومې روپۍ چې اداشوې دهغو مقدار به معلوم وي

٧ او دا مقرر شي چې داشی به دفلانکي ځای نه اخيستونکی اخلي.

نغد ارزان اخيستل اوپه قرض ګران خرڅول

سوال: زيدسره مال دی. بکردهغه اخيستونکی دی. زيدته دپيسو ضرورت دی. عمروسره پيسې نه شته. بکرسره فالتوپيسې پرتې دي. بکر دزيدنه مال دبازاردنرخ نه په کمو پيسو باندې واخيست او زيدته ضرورت دی. له دې وجې هغه هم ورته ورکړي، له دې نه وروسته بکر، عمروباندې هغه مال دبازاردنرخ په ګرانه باندې خرڅوي، عمرو دا مال په قرض باندې اخلي. دبکردامعامله شرعي طورباندې څه حيثيت لري؟ دې کې داخبره يادساتل پکاردي چې بکر، زيدنه دامال يوازې دې له پاره اخلي چې هغه سره ددې مال اخيستونکی عمرو دمخکې نه موجود دی. که عمرو نه وي، نوبکر به زيدسره دامعامله نه کوله. ځکه چې دکوم مال سوداشوې ده، هغه دبکرکاروبارنه دی.

---

[1] السلم اوالسلف: بيع آجل بعاجل او بيع شيء موصوف في الذمة. . . . . الخ. (الفقه الاسلامى وادلته /٥٩٨/٤، عقدالسلم، تعريف السلم). باب السلم (هو) لغة كالسلف وزناً ومعنى، وشرعاً (بيع اجل) وهو المسلم فيه بعاجل وهو رأس المال. . . . . الخ. (درمختار/٥/ ٢٠٩/باب السلم/طبع سعيد)۔

[2] وعن ابن عباس رضى الله عنهما قال: قدم رسول الله صلى الله عليه وسلم المدينة وهم يسلفون فى الثمر، فقال: من اسلف فليسلف فى كيل معلوم و وزن معلوم الى اجل معلوم. (صحيح البخاري/١/ ٢٩٨، ترمذي/١/٢٤٥). قال ولا يصح السلم عند ابى حنيفة رحمه الله الا بسبع شرائط: جنس معلوم كقولنا حنطة او لشعيرة، ونوع معلوم كقولنا سقية او بخيسة، وصفة معلومة كقولنا جيد وردى، ومقدار معلوم كقولنا كذا كيلاً بمكيال معروف او كذا وزناً واجل معلوم، والأصل فيه ما روينا، ومعرفة مقدار رأس المال اذا كان يتعلق العقد على مقداره كالمكيل والموزون والمعدود، وتسمية المكان الذى يوفيه اذا كان له حمل حمل ولا يصح السلم حتى يقبض رأس المال قبل أن يفارقه فيه. (هداية/٣/ ٩٥، كتاب البيوع/باب السلم/عالمگيري/ ١٧٨/٣، الباب الثامن عشر فى السلم/كتاب البيوع)۔

جواب: دلته دوه مسئلې دي
(۱) يو د چاد غريبي او مجبوري نه فايده اخيستل او مال ترې نه په کم قيمت باندې اخيستل اګرچې قانونا جائز دی، خو د اخلاقو او مروت خلاف کېدو له وجې مکروه دی[۱]
(۲) د قرض له وجې ګران خرڅول دي، دا جائز دي، خو په نغد او قرض کې د قيمت فرق مناسب پکار دی[۲]

يوشی په نغدو په کم قيمت او قرضو باندې په زيات قيمت خرڅول جائز دي

سوال: زموږ په علاقه کې خلک د قسطونو کاروبار کوي، لکه سايکل، ټي وي، فريج، ټيپ ريکارډ او داسې نور... په قسطونو باندې يې داسې ورکوي، که چيرې د ټيپ ريکارډر قيمت په نغدو باندې دوه زره وي، نو په قسطونو باندې هغه په دوه نيم زره باندې ورکول کيږي. صحيح خبره داده چې هغوی به موږ ته دوه زره راکوي او موږ نه به دوه نيم زره اخلي او چې تاسو په قسطونو باندې اخيستي وي، مهرباني وکړئ چې موږ ته ووايئ چې داشی په سود کې خو به نه وي داخل؟ که راځي. نو دارا ته ووايئ چې دا به څنګه کړل شي؟

---

[۱] قال الخطابي رحمه الله: بيع المضطر يكون من وجهين. . . . . . . والوجه الآخر ان يضطر الى البيع لدين يركبه او مونة ترهقه فيبيع ما في يده بالوكس من أجل الضرورة فهٰذا سبيله في حق الدين والمروءة ان لايباع على هٰذا الوجه، وان لا يفتات عليه بماله ولكن يعان ويقرض ويستمهل له الى الميسرة حتى يكون في ذٰلك بلاغ فان عقد البيع مع الضرورة على هٰذا الوجه جاز في الحكم ولا تفسح......الا ان عامة اهل العلم قد كرهوا هٰذا البيع لهٰذا الوجه...... الخ. (بذل المجهود شرح سنن ابوداؤد/٤/٢٥٢/كتاب البيوع/باب في بيع المضطر/ طبع مكتبه يحيويه/هند). ايضا: (قوله بيع المضطر وشراء ه فاسد) هو ان يضطر الرجل الى طعام او شراب او لباس او غيرها ولا يبيعها البائع الا باكثر من ثمنها بكثير، وكذٰلک في الشراء منه كذا في المنح. . . . . . الخ. (فتاويٰ شامي/٥/٥٩/ باب البيع الفاسد). تفصيل دپاره اوګورئ: (اعلاء السنن/١٤/ ٢٠٥/كتاب البيوع/ باب النهى عن بيع المضطر/طبع ادارة القرآن)۔

[۲] عن ابي هريرة رضى الله عنه قال: نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم: عن بيعتين في بيعة. قال الامام الترمذي رحمه الله :وقدفسربعض اهل العلم:قالوا بيعتين في بيعة ان يقول:ابيعک هٰذا الثوب بنقد بعشر وبنسيئة بعشرين، ولا يفارقه على احدالبيعين، فاذا فارقه على احدهما فلا بأس اذا كانت العقدة على واحد منهما. (جامع الترمذي/١ / ٢٣٣/ باب النهى عن بيعتين). وفي الهداية: لان للاجل شبهاً بالمبيع، الا ترى انه يزاد في الثمن لاجل الاجل، والشبهة في هٰذا ملحقة بالحقيقة. (هداية/٣/٧٦، كتاب البيوع/ باب المرابحة والتولية).ايضاً: لان الاجل في نفسه ليس بمال، فلا يقابله شيء حقيقة اذا لم يشترط زيادة الثمن بمقابلته قصداً، ويزاد في الثمن لأجله، اذا ذكر الأجل بمقابلة الأجل قصداً. (الدرالمختارمع ردالمحتار/٥/١٤٢/كتاب البيوع/ باب المرابحة والتولية/ايضاً في المبسوط/١٣/ ٩/باب البيوع الفاسدة)

جواب: یوشی په نغد قیمت په کم او په قرض په زیات قیمت باندې ورکول جائز دي. دا شی په سود کې داخل نه دی، خو د خرڅولو په وخت کې په نغدو او قرضو باندې د خرڅولو قیمت مقررول ضروري دي [۱]

یوشی په نغدو په کم او په قرض په زیات قیمت خرڅول

سوال: ماهنامه اقرا ډائجسټ کې یوه مسئله لیکل شوې ده چې یوکس ریډیو خرڅوي او وایي که چیرته داریډیو په نغدو اخلې. نو په پنځه سوه روپۍ ده او که په قرض یې اخلې. نو د شپږ سوو روپیو دی. اګرچې دلته سل روپۍ زیاتې شوې، خو دا سود نه دی. ځکه چې د دې وروسته شی دی، دپورته ذکرشوې مسئلې نه معلومه شوه چې خرڅونکي د اخیستونکي سره د نغدا و قرض په شرط باندې قیمت کې کمي او زیادت کولی شي، د کوم حد پورې چې موږ ته پته ده او اوسه پورې چې موږ څه ګڼل هغه دا دی چې دا بیع جائز نه دی او د بهشتي زیور نه هم د دې تاید کیږي د بهشتي زیور مسئله داده چې دا حکم هغه وخت له پاره دی چې د خریدار نه اول پوښتنه وشي چې په نغدو یې اخلې او که په قرض، که هغه نغد وویل نو شل سیره یې ورکړل او که قرض یې وویل، نو پنځلس سیره یې ورکړل او که چیرته معامله یې داسې وکړه چې اخیستونکي ته یې داسې وویل که چیرته په نغدو اخلې، نو په یوه روپۍ باندې به پنځلس سیره او په قرضو باندې به شل سیره وي، دا جائز نه دي.

جواب: د بهشتي زیور دا مسئله صحیح ده، خو دا په هغه حالت کې ده چې د عقد په ځای کې دا مقرر نه شي چې دا شی چې په نغدو اخلې. نو په دومره به وي او که په قرض یې اخلې، نو په دومره به وي[۲] او که بیا د عقد په ځای کې یو صورت مقرر شي، نو جائز ده[۳] مفتي صاحب چې کومه مسئله لیکلې ده هغه هم د دې صورت باره کې ده.

---

[۱] والاثمان المطلقة لا تصح الا ان تکون معروفة القدر والصفة. . . . . ویجوز البیع بثمن حال ومؤجل اذا کان الأجل معلوماً. . . . . لان الجهالة فیه مانعة عن التسلیم الواجب بالعقد. (هدایة/ کتاب البیوع/۳/ ۲۶، طبع ملتان). ایضاً: واذا عقد العقد علی انه الی اجل کذا بکذا وبالنقد بکذا او الی شهرین بکذا فهو فاسد لأنه لم یعاطه بثمن معلوم. . . . . . . فان کان یتراضیان بینهما ولم یتفرقا حتی قاطعه علی ثمن معلوم واتما العقد علیه فهو جائز. (المبسوط للسرخسي/۱۳/ ۹/باب البیوع الفاسد/طبع دارالفکر/بیروت). ایضاً: البیع مع تأجیل الثمن وتقسیطه صحیح یلزمه ان تکون المدة معلومة فی البیع بالتأجیل والتقسیط. (شرح المجلة/۱۲۵/رقم المادة: ۲۴۵، ۲۴۶/طبع حبیبیه کوئته)۔

[۲] رجل باع علی انه بالنقد بکذا وبالنسیئة بکذا او الی شهر بکذا والی شهرین بکذا، لم یجز. (خلاصة الفتاویٰ /۳/۶۰/کتاب البیوع/الفصل الخامس فی البیع جنس آخر، طبع رشیدیه، ایضاً: فتاویٰ هندیة/۳/ ۱۵۴)۔

[۳] عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن بیعتین فی بیعة. ثم قال: والعمل علی هذا عند اهل العلم وقد فسر بعض اهل العلم قالوا: بیعتین فی بیعة ان یقول ابیعک..[بقیه حاشیه په راروانه صفحه

قرض خر څولوسره زياتې پيسې اخيستل او سود کې فرق

سوال: تاسو ديو پوښتنه کونکي په جواب کې ليکلي و، چې يوشى نغدپه لس روپۍ اوقرض په پنځلس روپۍ جائزدى. داځنګه جائزشو؟ دا خوښکاره سود دى. سود کې خوهمدغه شان وي چې تاسوله چانه لس روپۍ اخلئ او ورته وايئ چې يوه مياشت وروسته به درته پنځلس درکوم دغه شان خوداهم سودشوچې نغدپه لس روپۍ اوقرض په پنځلس روپۍ باندې ورکوي. که دوخت له وجې دوکان دارپنځه روپۍ زياتې ګټي، نودسودخورو هم دادليل دى چې موږ خپلې پيسې بندوو.

جواب: دچادضرورت نه ناجائزه فايده اخيستل بيله خبره ده او سودبيل شى دى. دروپۍ په بدله کې چې کله روپۍ زياتې واخيستل شي، نو هغه ته سودويل کيږي[1] خودشي په بدله کې روپۍ زياتې هم اخيستل کيږي اوکمې هم. ډيرې پيسواخيستلوته ګراني ويل کيږي سود نه[2] دغه شان که دنغدو اوقرض په قيمت کې فرق وي، نودا هم سودنه دى.[3]

...بقيه د تيرمخ] هٰذا الثواب بنقد بعشرة وبنسيئة بعشرين ولا يفارقه على احد البيعين فاذا فارقه على احدهما فلا بأس به اذا كانت العقدة على واحد منهما. (هٰكذا فى الترمذي/۱/۲۳۳/باب النهى عن بيعتين/والمغنى لابن قدامة/٤/ ۱۷۷/والمبسوط للسرخسي/۱۳/ ۸)۔

[1] باب الربا هو فضلٍ خالٍ عن عوض بمعيار شرعى مشروط لأحد المتعاقدين فى المعاوضة. (تنوير الأبصار/۵/۱٦۸). ايضاً: قالَ الربا محرم فى مكيل او موزون اذا بيع بجنسه متفاضلاً فالعلة عندنا الكيل مع الجنس او الوزن مع. . . . . . . والاصل فيه الحديث المشهور وهو قوله عليه السلام: الحنطة بالحنطة مثلاً بمثل يداً بيد والفضل ربا. وعد الاشياء الستة: الحنطة والشعير والتمر والملح والذهب والفضة على هٰذا المثال. (هداية/۳/۷۹/ باب الربا)۔

[2] وطلب الزيادة بطريق التجارة غير محرم فى الجملة قال الله تعاليٰ: ليس عليكم جناح ان تبتغوا فضلاً من ربكم. (تفسير مظهري/۱/ ۳۹۹/طبع مكتبة اشاعت العلوم/دهلى)۔

[3] عن ابى هريرة رضي الله عنه قال: نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيعتين فى بيعة. ثم قال: والعمل على هٰذا عند اهل العلم وقد فسر بعض اهل العلم قالوا: بيعتين فى بيعة ان يقول ابيعك هٰذا الثوب بنقد بعشرة وبنسيئة بعشرين ولا يفارقه على احد البيعين، فاذا فارقه على احدهما فلا بأس به اذا كانت العقدة على واحد منهما. (ترمذي/۱/۲۳۳/ باب النهى عن بيعتين). ايضاً: واذا عقدَ العقد على انه الى اجل كذا بكذا وبالنقد بكذا، او قال: الى شهر بكذا، او الى شهرين بكذا فهو فاسد لانه لم يعاطه على ثمن معلوم، ولنهى النبى صلى الله عليه وسلم من شرطين فى بيع. . . . . وهذا اذا افترقا على هذا، فان كان يتراضيان بينهما ولم يتفرقا حتى قاطعه على ثمن معلوم، واتمّا العقد عليه فهو جائز. (المبسوط لسرخسي/۱۳/۹/باب البيوع الفاسد/طبع كونته). لان للاجل شبها بالمبيع الا ترى انه يزاد فى الثمن لأجل الأجل، والشبهة فى هٰذا ملحقة بالحقيقة. (الهداية/۳/۷٦/باب المرابحة والتولية/طبع شركت علميه ملتان)۔

د قرض شي قیمت وخت په وخت زیاتول جائز نه دي

سوال: زموږ علاقه کې د جامو په مارکیټ کې د تار کارکیږي. موږ داسې کووچې تار د پونډ په حساب باندې خرڅیږي. اوس فرض کړئ چې د تار قیمت پنځه دیریش پونډه دی. زموږ مارکیټ کې دا طریقه ده که څېرته تار نغد اخلي. نو پنځه دیریش روپۍ پونډ به وي او که څېرته همدغه تار دیوې میاشت له پاره قرض اخلي، نو په شپږ دیریش روپۍ پونډه به وي او که څېرته ددوو میاشتو له پاره قرض یې اخلي. نو بیا به اووه دیریش روپۍ پونډ وي. لکه په یو پونډ باندې یوه روپۍ میاشت زیاته اخلي. اوس که څېرته یو سړی ددوو میاشتو له پاره قرض واخست او دوه روپۍ پونډ یې ګران واخیست. نو که څېرته هغه سړي سره یوه نیمه میاشت وروسته پیسې راغلې او هغه، هغه ته دچانه چې هغه په ددوو میاشتو له پاره قرض اخیستي و. دا ووایئ چې ما سره پیسې پیدا شوي. ته داسې وکړه چې پونډ باندې یوه نیمه روپۍ واخله. یعنې که پنځه دیریش باندې دی. نو ته شپږ دیریش روپۍ او پنځوس پیسې واخله. نو ایا دا طریقه صحیح ده او که غلطه؟ او دوو میاشتو له پاره دوه روپۍ پونډ مقررشوی و او چې هغه پیسې پنځلس ورځې مخکې پنځوس پیسې کم حساب سره ورکوي. دویم صورت دا دی چې یو سړی دیو میاشت له پاره په دروپۍ پونډ حساب سره اخیستی و، اوس یوه میاشت پوره شوه او هغه کس سره پیسې پیدانه شوې او که هغه داسې ووایي چې ته داسې وکړه چې د دوو میاشتو قرض وکړه او یوه روپۍ پونډ زیات واخله. نو دا طریقه په سود کې خونه ده داخله؟ او دا طریقه جائز ده که ناجائز؟ مهرباني وکړئ ددواړو حالتونو جواب د شریعت د قانون مطابق راکړئ.

جواب: د نغد او قرض قیمت کې فرق خو جائز دی[1]، خو وخت مقرر کول پکار دي، مثلا دوه میاشتې وروسته ورکول دي او د هغه قیمت به دا وي میاشت وروسته یوه روپۍ زیاتول صحیح نه دي.[2]

قرض خرڅولو باندې قیمت زیات اخیستل

سوال: دیوې غلې قیمت د بازار مطابق شل روپۍ من دی او دوکان دار یې نغدو باندې

---

[1] والأثمان المطلقة لاتصح الا ان تکون معروفة القدر والصفة. . . . . . . ویجوز البیع بثمن حال ومؤجل اذا کان الاجل معلوماً. . . . . الخ. (هدایة/کتاب البیوع/۳/۲٦). ایضاً: لان للاجل شبها بالمبیع الا تری انه یزاد فی الثمن لاجل الاجل والشبهة هذا ملحقة بالحقیقة. (هدایة/۳/ ۷٦/باب المرابحة والتولیة)۔

[2] واذا عقد العقد علی انه الی اجل کذا بکذا وبالنقد بکذا او الی شهر بکذا او الی شهرین بکذا فهو فاسد لانه لم یعاطه علی ثمن معلوم. . . . . . وهٰذا اذا افترقا علی هٰذا فان کان یتراضیان بینهما ولم یتفرقا حتی قاطعه علی ثمن معلوم وانما العقد علیه فهو جائز. (المبسوط للسرخسي/۱۳/۹/باب البیوع الفاسد، ایضاً: عالمگیري/۳ / ۱۵٤/ خلاصة الفتاوي/۳/٦۰/کتاب البیوع/الفصل الخامس فی البیع جنس آخر)۔

اخیستونکي ته په شل روپۍ من ورکوي او هماغه دوکاندار قرض اخیستونکي ته په پنځویش روپۍ من ورکوي. قرض اخیستونکی د مجبورۍ له وجې په اخیستو مجبوردی او اخلي یې، دې مسئلې باره کې د اسلامي قانون څه حکم دی؟ ایا داسې کول جائز دي او که ناجائز؟

جواب: داسې خرڅول جائز دي[1]، خو ډېر له مجبوري نه غلطه فایده اخیستل نه دي پکار.[2]

د میل نه تار په نغدو اخیستل او ګاک ته په قرض ورکول

سوال: زمونږ د تار کارو باردی، ګاک ته نغد یا قرض ورکوو او مونږ ته په دې باندې کمیشن ملاویږي. د تار دام في پونډ (د وزن په لحاظ سره) وي مثلاً نغد ۵۰ روپۍ في پونډ او قرض د یوې میاشتې ۵۱ او د دواو میاشتو ۵۲ روپۍ في پونډ، مقرره قرض نه د اداء کولو په تاخیر کې هیڅ اضافي رقم نه ملاویږي.

ځینې وخت داسې کیږي چې خپله په نغدو تار واخلو او په ګران نرخ باندې یې ګاک ته په قرض ورکوو. ددې صورت داوي چې مونږ نغد رقم اداء کړو د میل یا ددې د مقرره ریټ نه د مال، ، ډلیوري اړډر، ، په خپل نوم کړو او هغه ډلیوري اړډر زمونږ ګاک ته ورکوي چې په کوم باندې قرض مال خرڅول کیږي، ځوک چې د میل د ګودام نه مال پورته کوي، په دې سلسله کې دا معلومول دي چې ایا داسې نغد مال په خپل نوم اخیستل او ددی ډلیوري اړډر ګاک ته ورکول چې هغه قرض خرڅول کیږي او هغه خپله مال اوچت کړي شرعي طور باندې جائز دي؟

ځینې وخت ډلیوري اړډر ګاک له دې وجې غواړي چې دده اطمینان وشي چې د کوم میل ده ته پکار و هغه اصلي مال په خپله ده ته د ګودام نه ملاوشو، که نه، ځینې ګاک والا ته دا شک وي چې مال بدل شوی ملاو نه شي، له دې وجې چې په تار باندې خو څه لیکلي نه وي یوازې په بندونو باندې د جوړنکي میل نوم لیکل کیږي چې بدلیږي، ډلیوري اړډر ګاک له دې وجې هم ورکول کیږي هغه د مال رسک هم ددوی وي که چیرته پاسنی طریقه کار شرعا مناسب نه وي، نو پاس بیان شوي حالاتو کې شرعي طریقه کار څه کول پکار دي؟

---

[1] ایضاً پورتنۍ حواله۔

[2] عن علی رضی اللہ عنہ قال: سیاتی علی الناس زمان عضوض یعنی الموسر علی ما فی یده ولم یؤمر بذلک، قال الله تعالی: ولا تنسوا الفضل بینکم، ویباع المضطرون وقد نهی النبی صلی الله علیه وسلم عن بیع المضطر، قال الشامي: وهو ان یضطر الرجل الی طعام وشراب او غیرهما، ولا یبعه البائع الا باكثر من ثمنها بكثیر وكذلك الشراء منه. . . . . قال الخطابي رحمہ اللہ: ان عقد البیع مع الضرورة علی هذا الوجه جائز فی الحكم ولا یفسخ الا ان سبیله فی حق الدین والمروءة ان لایباع علی هذا الوجه وان لا یفتات علیه بماله، ولكن یعاون ویقرض ویستمهل له الی المیسرة حتی یكون له فی ذلك بلاغ. (اعلاء السنن/۱۴/ ۲۰۵/كتاب البیوع/باب النهی عن بیع المضطر، ایضاً: بذل المجهود/۵/ ۲۵۲/ كتاب البیوع/باب فی بیع المضطر/طبع امدادیة)۔

جواب: کوم مال چې د تاسو د تار اخیستونکي ته میل ورکوي. ظاهره ده چې ددې د نغدو په قیمت او د قرض په قیمت کې به فرق وي. په هر حال یوه خبره مقرره کړي چې په دومره میاشتو کې به رقم ادا کیږي او دا به ددې قیمت وي[۱] فرض کړئ! ګاک که تردومره ورځو پورې بل ادا نه کړي، نو اوس د قیمت د زیاتولو به تاته اختیار نه وي او نه میل والو ته، بلکې که چیرته د مهلت په بدله کې قیمت زیات کړل شي، نو دا به سود وي. [۲]
ته د خپل طرف نه د میل والو نه تار اخیستلی شې او خریدارو ته یې ورکولی شې او ددې پرچې وغیره چې کومه جوړیږي هغه هم جوړولی شې، خو په دې کې به ددې شرط لحاظ ساتل کیږي چې هغه یو ځل چې کوم قیمت مقرر کړي په دې کې اضافه نه شي کولی.

میښه په نغدو په پنځه زره او په قرض په شپږزره خرڅول

سوال: ایا زید په نغدو باندې یوه میښه په پنځه زره او په قرض هغه میښه په شپږ زره باندې خرڅولی شي؟ ایا په قرض کې زر روپۍ خو به سود نه جوړیږي؟
جواب: په قرض کې زیاتې روپۍ اخیستل جائز دي سود نه دی. [۳] والله اعلم!

د نغد او قرض په قیمت کې فرق

سوال: موږ مال په نغدو او قرض باندې خرڅوو. کوم خلک چې مال په نغدو اخلي، نو هغه مثلا یو شی په څلور زره اخلي او قرض والا یې څلور زره اودوه سوه روپۍ باندې اخلي او دا قرض والا په هره جمعه ددوو زرو په حساب سره روپۍ اداء کوي، ایا دا طریقه صحیح ده؟

[۱] الا ترى انه يزاد في الثمن لأجل الأجل. . . . . . الخ. (هداية/۳/ ۷۴، وايضاً: بحر/۶/۱۶۵، شامي/ ۶/ ۷۵۷/في مسائل شتى). عن ابي هريرة ﷺ قال: نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيعتين في بيعة. ثم قال: والعمل على هٰذا عند اهل لعلم وقد فسر بعض اهل العلم قالوا: بيعتين في بيعة ان يقول ابيعک هٰذا الثوب بنقد بعشرة وبنسئة بعشرين ولا يفارقه على احد البيعين، فاذا فارقه على احدهما فلا بأس به اذا كانت العقدة على واحد منهما. (ترمذي/۱/۲۳۳/باب النهى عن بيعتين). ايضاً: وذا عقد العقد على انه الى اجل كذا بكذا وبالنقد بكذا، او قال: الى شهر بكذا، او الى شهرين بكذا فهو فاسد لأنه لم يعاطه على ثمن معلوم، ولنهى النبى صلى الله عليه وسلم من شرطين في بيع. . . . . . . وهذا اذا افترقا على هٰذا، فان كان يتراضيان بينهما ولم يتفرقا حتى قاطعه على ثمن معلوم، وانما العقد على فهو جائز. (المبسوط للسرخسي/۱۳/ ۹/باب البيوع الفاسد/ طبع كونته). لان للاجل شبها بالمبيع الا ترى انه يزاد في الثمن لاجل الاجل، والشبهة في هٰذا ملحقة بالحقيقة. (الهداية/۳/ ۷۶/باب المرابحة والتولية/طبع شركت علميه ملتان).
[۲] الربا هو فضل خال عن عوض بمعيار شرعي مشروط لأحد المتعاقدين......الخ. (تنوير الابصار/۵/۱۶۸).
[۳] لأن للأجل شبهتا بالمبيع الا ترى انه يزاد في الثمن لأجل الأجل. . . . . الخ. (هداية/۳/۷۴، ايضاً: البحر/۶/ ۱۶۵، شامي/۶/۷۵۶/مبسوط سرخسي/۱۳/۹). ايضاً تيره شوى حاشيه۔

جواب: د نغدو او د قرض کوم صورتونه چې لیکلي دي. هغه صحیح دي [1] والله اعلم!

بنوره (سره) استاک کول او بل دا چې په قرض یې پنځه ویشت روپۍ په زیاتو با ندې خرڅول

سوال: یو سړی د بنورې بورۍ استاک کوي چې د هغې قیمت فې بورۍ (۲۰۰) روپۍ دی. خو چې کله زمیندار دده نه قرض بنوره اخلي. نو (۲۲۵) روپۍ فې بورۍ لیکي او ده زمیندار ته ویلي دي چې د قرض په صورت کې به فې بورۍ ۲۵ روپۍ زیاتې اخلم. ایا داسې کول جائز دي؟

جواب: جائز دي [2]

❖ مال له قبضې نه مخکې خرڅول ❖

....

د ډیلر کمپنۍ نه مال وصول کولو نه مخکې خرڅول

سوال: مختلفې کمپنۍ مال جوړولو نه وروسته په څه خلکو باندې خپل مال خرڅوي. نور خلک بیا د هغوی نه مال اخلي. کله ناکله دغو خلکو سره مال ذخیره نه وي او هغه خلک خپله ګټه زیاته کړي او مال ګران خرڅوي او دا خرڅ شوی مال بیا د کمپنۍ نه هماغه قیمت کې واخلي او مال پوره کړي. ایا شرعي طور باندې صحیح دی؟ او که نه دی. نو ددې شرعي صورت څه دی؟

جواب: کوم مال چې موجود نه وي د هغه خرڅول جائز نه دي. خو یو صورت جائز دی. چې هغه ته بیع سلم ویل کیږي [3] او هغه دا دی چې پیسې نغدې واخیستل شي او شی یو میاشت یا له دې

---

[1] ایضاً_

[2] ایضاً_

[3] عن ابن عباس رضی الله عنهما یقول: اما الی نهی عنه النبی صلی الله علیه وسلم فهو الطعام ان یباع حق یقبض، قال ابن عباس رضی الله عنهما: ولا احسب کل شيء الا مثله. وعن ابن عمر رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم قال: من ابتاع طعاما فلا یبیعه حق یستو فیه. وزاد اسماعیل رحمه الله: من ابتاع طعاماً فلا یبیعه حق یقبضه........الخ. (صحیح بخاري/۱/۲۸٦). عن حکیم ابن حزام رضی الله عنه قال: یا رسول الله یاتی الرجل فیرید منی البیع ما لیس عندی فابتاعه له من السوق، فقال: لا تبع مالیس عندک. وعن ابن عمر رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: لایحل سلف......ولا بیع..[بقیه حاشیه په راروانه صفحه

نه يه زيت مهلت باندې ورکول مقررشي [۱]. داسې سودا په يوخوشرطونوباندې جائزده
۱ جنس به معلوم وي. مثلا دېومبې سوداوي
۲ قسم به يې معلوم وي. مثلا ديسي اوداسې نور
۳ صفت به يې معلوم وي. مثلا اعلى. درميانه ياكمزورى
۴ دهغه مقدار به معلوم وي. مثلا دومره تن
ددې څلوروشرطونوتعلق دمال تعين سره دى. يعني دكوم شي سوداچې كيږي. دې كې هيڅ شک نه دى پكار
۵ دوصولولوت ريخ به مقررشوى وي. چې هغه ديوې مياشتې نه كم نه دى پكار
۶ داداشويو پيسومقدار به معلوم وي
۷ په كومو شيانوباندې چې دموټر خرڅې راخي. هغو كې داهم مقرروړل چې دامال به فلانكي ځاى كې ملاويږي
۸ ددواړوجداكيدونه مخكې په مجلس كې داخيستلو او خرڅولو ټولې پيسې اداكيدل پكاردي. كه دې اتو شرطونوكې يوشرط هم كم و. نوبيع سلم فاسدده [۲]

مال قبضه کولو نه مخکې خرڅول او ذخیره کول

سوال: زيد د بكرنه چې هغه دبهر ملک كې دى مال واخيست او بكر د جاز په ذريعه باندې زيد ته راوليږه، جاز په سمندركې و. زيد دهغه سامان ديوې برخې سودا حارث سره وكړه

...بقيه د تيرمخ] ما ليس عندک. (ابوداؤد/۲/ ۱۳۹) وبطل بيع قن ضم الى حر. . . . . . وبيع ما ليس فى ملكه لبطلان بيع المعدوم وماله خطر العدم لا بطريق السلم فانه صحيح لانه عليه الصلاة والسلام نهى عن بيع ما ليس عند انسان، ورخص فى السلم. وفى الشامية (قوله لبطلان بيع المعدوم) اذ من شرط المعقود عليه. ان يكون موجوداً مالاً متقوماً مملوكاً فى نفسه. . . . وان يكون ملك البائع فيما يبيعه لنفسه وان يكون مقدور التسليم منح. (درمختار مع ردالمحتار/ ۵/۵۶، ۵۹). ومن اشترى شيئا مما ينقل ويحول لم يجز بيعه حتى يقبضه. . . . . . الخ. (الجوهرة النيرة/۲۱۲/ باب المرابحة)۔

[۱]]باب السلم هو لغة كالسلف وزنا ومعنى وشرعاً بيع اجل وهو المسلم فيه بعاجل وهو رأس المال. (درمختار/۵/۲۰۹/ كتاب البيوع/باب السلم/طبع ايچ ايم سعيد كراچى)

[۲]] ولا يصح السلم عند ابى حنيفة رحمه الله الا بسبع شرائط: جنس معلوم كقولنا حنطة او شعيرة. ونوع معلوم كقولنا سقية او نخيسة، وصفة معلومة كقولنا جيد وردى. ومقدار معلوم كقولنا كذا كيلا بمكيال معروف او كذا وزنا، واجل معلوم، والأصل فيه ما روينا والفقه فيه ما روينا. ومقدار رأس المال اذا كان يتعلق العقد على مقداره كالمكيل والموزون والمعدود، وتسمية المكان الذى يوفيه فيه اذا كان له حمل ومؤنة. ولا يصح السلم حتى يقبض رأس المال قبل ان يفارقه فيه. (هداية/۳/ ۹۵/كتاب البيوع/باب السلم/عالمگيرى/ ۳/۱۷۸/درمختار/۵/۲۱۴). وقال فى النتف وشرائط السلم ثمانية اشياء فى قول ابى حنيفة رحمه الله اولها ان يعين الجنس......الخ. (النتف فى الفتاوى/۲۸۷)۔

او د پیسو څه برخه یې زید ته دایډوانس په طورباندې ورکړې او حارث د مال د هغه برخې پیسې زید ته هغه وخت کې ورکوي، کله چې زید هغه ته مال حواله کړي

۱ کوم وخت کې چې جاز د زید ملک ته راورسید، هغه وخت کې حارث سره مقرر شوي قیمت د اخیستو د قیمت نه زیات و، نو حارث به کوم یو قیمت اداکوي، اوسنی یا مقرر شوی ؟

۲ کله چې جاز د زید ملک ته راغی، نو هغه وخت مارکیټ کې قیمت د حارث د مقرر شوي قیمت نه کم و، نو څه حکم دی؟

۳ جاز د زید ملک ته راتلونه مخکې حارث، نعمان، وارث او نورو شپږو کسانو سره سودا وشوه، په نمبرنمبرباندې مال نعیم ته راورسید، نو قیمت یې ډیر زیات شوی و او ټولو خپله خپله برخه د غائب مال نه حاصل کړه، په لسوکې چې نهه کسانوکومه ګټه حاصل کړه هغه به د کوم حدپورې جائز وي؟ او داسې سوداکول جائزاو حلال دي؟ کاروبارکې چې کله مالدارکس یو مال ډیرمقدارباندې واخلي، نو وړوکي کاروباریانو ته پته ولګیږي چې د دې قیمت زیاتیدونکی دی. هغوی هم د ګټې له پاره د خپل حیثیت مطابق سودا واخلي اوبیا یې خرڅ کړي، دا ګټه د هغوی له پاره صحیح ده؟ ایاد ذخیره کولو کې راځي؟ د یو حدیث پاک مفهوم داسې دی چې څلویښت ورځوله پاره غله یوازې دې له پاره کیښنودل چې قیمت یې زیات شي، دا دالله تعالی له پاره دومره غټه خبره ده که چیرته هغه سوداګر ټول مال دالله تعالی په لارکې صدقه کړي، نوبیابه هم د غه ګناه معاف نه شي

۴: صحیح حدیث څه دی؟ ایا داهدایت د عامو ورځوله پاره هم دی یایوازې د قحط دورځوله پاره ؟

جواب: دتجارت اصول دادي چې کوم مال قبضه کې نه وي د هغه خرڅول صحیح نه دي، نوکوم مال چې اوسه پورې د زید ملک ته نه دی راغلی هغه نه شي خرڅولی، زیداو د هغه نه وروسته څومره خلکوچې مال قبضه کې اخیستونه مخکې خرڅوي د ټولو بیع ناجائز ده[1] خو

---

[1]]عن عمرو ابن دينار سمع طاؤساً يقول: سمعت ابن عباس رضى الله عنهما يقول: اما الذى نهى عنه النبى صلى الله عليه وسلم فهو الطعام ان يباع حتى يقبض قال ابن عباس رضى الله عنهما: ولا احسب كل شيء الا مثله وعن ابن عمر رضى الله عنهما ان النبى صلى الله عليه وسلم قال: من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يستوفيه. وزاد اسماعيل: من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يقبضه. . . . . . . الخ. (صحيح بخاري/۱/۲۸۶). (عن حكيم ابن حزام رضي الله عنه قال: يارسول الله! يأتى الرجل فيريد منى البيع ماليس عندى فابتاع له من السوق، فقال: لا تبع ماليس عندک. . . . . . الخ. (ترمذي/۱/۲۳۳). وعن ابن عمر رضى الله عنهما قال: قال رسول ا لله صلى الله عليه وسلم: لايحل سلف. . . . ولا يبيع ماليس عندک. (ابوداؤد/۲/۱۳۹). (بطل بيع ماليس بمال. . . . . . وبيع ماليس فى ملكه لبطلان بيع المعدوم وماله خطر العدم) قال الشامي: (قوله لبطلان) اذا من شرط المعقود عليه ان يكون موجوداً مالاً متقوماً مملوكا فى نفسه وان يكون ملک البائع فيما يبيعه لنفسه وان يكون مقدور التسليم.(الشامي/۵/ ۵۸، النتف فى الفتاوي/۲۹۰). (ومن اشترى شيئاً مما ينقل ويحول لم يجز بيعه حتى يقبضه) لأنه نهى عن بيع ما لم يقبض، ولأن فيه غرر انفساخ العقد على اعتبار الهلاک. (هداية/۳/۷۷/ كتاب البيوع/باب المرابحة والتولية/طبع مكتبه شركت علميه ملتان/الجوهرة النيرة. . . .[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

زید د نورو خلکو سره دبیع وعده کولی شي چې کله مال قبضې ته راشي. نو دهغه وخت دقیمت مطابق دې په هغوی باندې خرڅ کړي

۲: لومړی سودا فاسدده، له دې وجې په دویم ځل مال قبضه کې راتلونه وروسته سوداکول پکاردی[۱]، که چیرته غلطي سره مخکې سودا جاري وساتله. نو ګناه به وي.خو قیمت به هماغه وي کوم چې مخکې مقرر شوی دی.[۲]

۳ تول کاروبارونه ناجائزدي، سوداګانې منسوخې کول پکاردي[۳]. مال د زید قبضې ته راتلونه وروسته بیا قیمت مقرر کولونه وروسته خرڅول پکاردي

۴: ذخیره کول په اسلام کې ناجائزدي، غیرانساني کاردی، حدیث کې دي، کوم کس چې غله د دې له پاره ساتي چې قیمت یې زیات شي، چې خرڅ به یې کړم، نوهغه ګناهګاردی. ملعون دی. دالله تعالی دذمه داري نه هغه کس بهردی، که تول مال د الله په لار کې خرچه کړي. نو دهغه ګناه نه ختمیږي، حدیث شریف دقحط اوغیرقحط دواړوله پاره دی،خو دقحط په زمانه کې ذخیره کول نورهم بدترکاردی، ځکه چې ذخیره کولوسره غریبانانوته تکلیف رسیږي.[۴]

...بقیه د تیرمخ] /۱/ ۲۱۲/کتاب البیوع/ باب المرابحة/طبع متجبائی دهلی)۔

[۱]]ویجب علی كل واحد منها فسخه قبل القبض ای فسخ البیع الفاسد او بعد ما دام المبیع بحال فی ید المشتری اعداماً للفساد لانه معصیة فیجب رفعها. (ردالمحتار/٥/ ٩٠، ٩١، باب البیع الفاسد). ایضاً: ولکل منهما فسخه یعنی علی کل واحد منهما فسخه، لان رفع الفساد واجب علیهما. (تبیین الحقائق/ ٤/٢/٤٠٢/باب البیع الفاسد)۔

[۲]] واذا قبض المشتری المبیع فی البیع الفاسد باذن البائع وفی العقد عوضان کل واحد منهما مال ملك المبیع ولزمته قیمته یعنی اذا کان العوض مما له قیمة. (الجوهرة النیرة ج۱ ص۲۰۷، باب البیع الفاسد، طبع دهلی)۔

[۳]] قال الحنفیة: لایجوز التصرف فی المبیع المنقول قبل القبض، لان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن بیع مالم یقبض والنهی یوجب الفساد المنهی عنه ولان بیع فیه غرر الانفساخ بهلاك المعقود علیه ای انه یحتمل الهلاك فلا یدری المشتری هل یبقی المبیع او یهلك قبل القبض، فیبطل البیع الاول وینفسخ الثانی، وقد نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن بیع فیه غرر، (الفقه الاسلامی وادلته ج۴ ص۴۷۴، بیع الشئ المملوك قبل قبضه من مالك آخر). ایضاً ولکل منهما فسخه یعنی علی کل واحد منهما فسخه، لانه رفع الفساد واجب علیهما. (تبیین الحقائق ج۴ ص۴۰۲، باب البیع الفاسد)۔

[۴]] عن عمر رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: الجالب مرزوق والمحتکر ملعون. (مشکوٰة/۲۵۱/ باب الاحتکار). وعن ان ابن عمر رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: من احتکر طعاماً اربعین یوماً یرید الغلاء فقد برئ من الله وبرئ الله منه. (مشکوٰة/ ۲۵۱). وقال ابن نجیم رحمه الله: (واحتکار قوت الأدمین) یعنی یکره الاحتکار فی بلد یضر بأهلها لقوله علیه السلام الجالب مرزوق والمحتکر ملعون. ولأنه تعلق به حق العامة وفی الامتناع عن البیع ابطال حقهم وتضیق الامر علیهم فیکره. (البحرالرائق /۸/۲۲۹/فصل فی البیع، طبع دارالمعرفة بیروت)۔

د جاز رارسيدو نه مخکې مال خرڅول څنګه دي؟

سوال: يوې ډلې له بهرنه مال راوغوښت. دهغه دبهرنه راتلوکې وخت لګيږي. صورت دادې داوي چې دهغه ځاى نه کوم مال په جازکې راځي. دهغه اطلاع دلته ډلې ته وشي. چې فلانکى مياشت کې. په فلانکي جازکې ستاسومال درروان دى. د مختلفو وجوهاتوله وجې هغه کله وختي اوکله ناوخته راورسيږي، خودلته راغوښتونکې ډلې دجازيه نوم باندې مال له مخکې نه خرڅ کړي چې فلانکي جازکې فلانکى مال راروان دى. دهغه سودا کيږي. نوشرعي طورباندې دا سودا کيږي اوکه نه؟ او ددې اخيستل اوخرڅول جائزدي اوکه نه؟

جواب: دامسئله دبينک په حيثيت باندې ده، که بينک دااخيستونکي په حيثيت باندې وکيل دى اود بينک يونماينده بهرملک کې مال خپله قبضه کې واخلي اوبيا يې راوليږي. نو د وکيل قبضه پخپله دمؤکل قبضه ده. له دې وجې دمال رارسيدونه مخکې دهغه خرڅول جائزدي[1] اوکه چيرته بينک دا اخيستونکي وکيل نه دى. نودهغه مال دقبضې نه مخکې خرڅول جائزنه دي.[2]

قبضې نه مخکې مال خرڅول جائزنه دي

سوال: زما کار وبار دسوت دى مادکارخانې يا بيوپاري نه څه مال واخيست. مال موجود دى، خو مادا خيستو قيمت اوسه پورې نه دى اداکړى اونه مې مال وصول کړى دى، اوس هغه مال زه په چا باندې خرڅ کړم اوبياوروسته دااخيستلواوخرڅولوقيمت په خپلوکې لين دين وشي. اکثرداسې چې زه په چاباندې مال خرڅ کړم اودهغه نه قيمت واخلم اوبياکارخانې يابيوپاري ته يې ورکړم، له چانه چې ما اخيستې وي. دې کاروبارکې ماته ګټه اوتاوان دواړه وي. ايا زما دا کاروبارصحيح دى اوکه نه؟

---

[1] اوقال فى الهداية: لان يده كيد المؤكل فاذا لم يحبسه يصير المؤكل قابضاً بيده. (هداية/۳/ ۱۸۳/ كتاب الوكالة). ايضاً: فيسلم المبيع ويقبض الثمن ويطالب بالثمن اذا اشترى ويقبض المبيع ويخاصم فى العيب لأن كل ذالک من الحقوق والملک يثبت للمؤكل خلافة عنه اعتباراً للتوكيل السابق كالعبد ينهب ويصطاد ومعنى قولهم خلافة عنه أى يثبت الملک اولاً للوكيل ولا يسقر بل ينتقل الى المؤكل ساعته. (الجوهرة النيرة/ ۱/ ۳۰۱/كتاب الوكالة)۔

[2] عن ابن عباس رضى الله عنهما يقول: اما الذى نهى عنه النبى صلى الله عليه وسلم: فهو الطعام ان يباع حتى يقبض، قال ابن عباس رضى الله عنهما: ولا احسب كل شيء الا مثله. وعن ابن عمر رضى الله عنهما ان النبى صلى الله عليه وسلم قال: من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يستوفيه وزاد اسماعيل: من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يقبضه. . . . . . الخ. (صحيح البخاري/ ۱/ ۲۸۶). (وعن ابن عمر رضى الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يحل سلف. . . . . . . ولا بيع ما ليس عندک. (ابوداؤد/۲/۱۳۹)۔

جواب: چونکې تر اوسه مال باندې قبضه نه ده شوې، له دې وجې د هغه خرڅول صحيح نه دي.[1]

د چا په وينا په نغدو په سل روپۍ اخيستل او په قرض په يوسل لس باندې خرڅول

سوال: ځينې خلک دا وايي چې ماته فلانکی شی په نغدو باندې واخله او په قرض باندې يې راکړه يعنې هغه د اول نه په اخيستلو باندې پابند دی اوس زه هغه مال په نغدو پيسو باندې اخلم مثلاً: د (١٠٠) روپيو او بيايې هغه سړي ته په (١١٠) روپۍ باندې ورکوم، همدارنګه د اخيستلو نه مخکې مال خرڅول دا صحيح دي؟

جواب: مال د اخيستلو نه مخکې نه شی خرڅولئ، بلکې ددې سړي سره د خرڅولو وعده کولی شئ، لهذا ته دا مال اخلې او د نوې وعدې سره يې خرڅوې او هغه سړی پابند نه دی چې لازما دې هغه د ستا نه دا مال واخلي.

له ليدو پرته مال اخيستل او له قبضې نه مخکې خرڅول

سوال: زموږ په زمانه کې به مال داخيستلواوخرڅولوپه وخت کې موجودنه و، بلکې په نوم يا مارکه باندې به خرڅيده، ايا داجائزدي اوکه نه؟ يادمال موجودکيدل ضروري دي؟ اخيستونکی مال واخلي اوله هغه نه وروسته قبضه ته راتلونه يې مخکې دهغه خرڅول شروع کړي، شرعي طور باندې ددې څه جوازدی.

جواب: ليدونه پرته مال اخيستل جائزدي، که دکتلونه وروسته دمعيارمطابق نه وي، نواخيستونکي ته د سودا ختمولواختيارحاصل دی، خوچې کوم شي باندې يې قبضه نه وي شوي، دهغه خرڅول جائزنه دي، قبضې کې راتلونه وروسته دخرڅولواجازه شته.[2]

---

[1] (عن عمرو ابن دينار رحمه الله سمع طاؤساً رحمه الله يقول: سمعت ابن عباس رضى الله عنهما يقول: اما الذى نهى عنه النبى صلى الله عليه وسلم فهو الطعام ان يباع حتى يقبض، قال ابن عباس رضى الله عنهما: ولا احسب كل شيء الا مثلهٗ، وعن ابن عمر رضى الله عنهما ان النبى صلى الله عليه وسلم قال: من ابتاع طعاماً فلا يبعه حتى يستوفيه. وزاد اسماعيل: من ابتاع طعاماً فلايبيعه حتى يقبضه. . . . . . الخ. (صحيح بخاري/١/٢٨٦).
ايضاً: (ومن اشتريٰ شيئاً مما ينقل و يحول لم يجز بيعه حتى يقبضه). (الجوهرة النيرة/١/٢١٢/ كتاب البيوع/باب المرابحة والتولية/طبع بمبئى)۔

[2] وقال فى الهداية: ومن اشترى شيئاً لم يراه فالبيع جائز وله الخيار اذا رآه ان شاء اخذه بجميع الثمن وان شاء ردہ. (هداية آخرين/٣/ ٣٥)۔

دیوشي اخیستلو نه مخکې بل چا سره د هغه سودا کول

سوال: زید له بکر نه مال وغوښت، خوهغه مال بکرسره نه شته، عمرو سره دی. د بکر عمرو سره تعلقات ښه دي، ځکه چې دبکرعمروسره تقریبا هروخت کاروباروي، له دې وجې عمرو، بکر سره خاص رعایت کوي، بازارکې قیمت زیات وي، خودعمروله پاره رعایت وي. بکر دعمرونه په کم قیمت باندې مال واخلي اودبازار په نرخ یې زیدباندې خرخولی شي اوکه نه؟ دې کې داخبره دیاد ساتلو ده چې بکرته هغه وخت کې دهغه مال ضرورت نه وي اوهغه سره مال هم نه شته، چې زیدیې دهغه نه غواړي اوبکر، عمروسره بیاوروسته معامله کوي، ددې نه مخکې هغه زیدسره سودا کړې وي، دې امیدباندې چې عمروسره مال شته اودهغه نه به په کم قیمت راته ملاوشي، نودامعامله دشریعت په نزدباندې څنګه ده؟

جواب: کوم شی چې له بکرسره موجودنه دی، دهغه بیع څنګه کولی شي؟ له دې وجې بیع صحیح نه ده[۱]، خو دبیع وعده کولی شي چې داشی به درته زه په دومره قیمت درکړم.

❖ ذخیره کول ❖

....

ذخیره کول شرعي طورباندې څنګه دي؟

سوال: کله ناکله داسې کیږي چې یوه کمپنۍ خپل مال مارکیټ کې ډیر زیات خپورکړي اوکاروباري خلکوته په کې ډیره فایدې ورکولو سره خپل مال خرڅوي، داسې موقعې نه فایدې اخیستوسره کاروباري خلک هغه مال جمع کړي اوکله چې څه وخت وروسته دغه مال مارکیټ کې کم شي، نوکاروباري خلک هغه مال په زیات قیمت باندې خرڅوي اوډیره ګټه پرې حاصلوي، ایا داسې ګټه کول جائزدي اوکه نه؟

جواب: داسې ذخیره کول چې هغې کې خلکوته تکلیف اوپریشاني وي، حرام دي[۲] حدیث

---

[۱] (عن ابن عباس رضى الله عنهما يقول: اما الذى نهى عنه النبى صلى الله عليه وسلم فهو الطعام ان يباع حتى يقبض، قال ابن عباس رضى الله عنهما: ولا احسب كل شيء الا مثله، . وعن ابن عمر رضى الله عنهما ان النبى صلى الله عليه وسلم قال: من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يستو فيه وزاد اسماعيل رحمه الله من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يقبضه. . . . الخ. (صحيح بخاري/۱/ ۲۸۶)۔

[۲] (وفى المحيط: الاحتكار على وجوه احدها حرام وهو ان يشترى في المصر طعاماً ويمنع عن بيعه عند الحاجة اليه. (بحر الرائق/۸/ ۲۲۹/كتاب الكراهية/فصل فى البيع)۔

کې داسې ذخیره کونکي ته ملعون ویل شوي دي[۱] او که چیرې خلکو ته تکلیف اوتنګي نه وي، نو ذخیره کول جائزدي[۲]، خو دغه کس د ګرانی انتظارکوي. له دې وجې دهغه داکار د کراهت نه خالي نه دی.[۳]

د کومې ذخیرې کولوله وجې چې خلکوته تکلیف وي هغه بدکاردی

سوال: د ذخیره کولوڅه حکم دی؟

جواب: د ذخیره کولو دیرصورتونه دي او دهریوځانته حکم دی:

یو صورت: دادی چې یوکس دخپلې ځمکې غله ذخیره کړي او هغه نه خرڅوي، داجائز ده[۴] خودې صورت کې دقحط اوګراني انتظارکول ګناه ده[۵] او که خلک تکلیف کې مبتلاشي، نوهغه به دخپل ضرورت نه زیاته غله خرڅولوباندې مجبوره کول وي.[۶]

دویم صورت: دادی چې یوکس غله واخیسته اوذخیره یې کړه اوکله چې خلکوباندې قحط اودغلې کمی راشي، نوهغه یې بازارته راوړي داصورت حرام دی.[۷]

---

[۱] عن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: الجالب مرزوق والمحتکر ملعون. (مشکوٰة/۲۵۱). ایضاً: عن معمر قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: من احتکر فهو خاطئ. رواه مسلم. وفی حاشیة المشکوٰة: قوله من احتکر الاحتکار المحرم هو فی الأقوات الخاصة بأن یشتری الطعام فی وقت الغلاء ولا یبیعه فی الحال بل یدخره لیغلوا فاما اذا جاء من قریة او اشتراه فی وقت الرخص وادخره وباعه فی وقت الغلاء فلیس باحتکار ولا تحریم فیه. (مشکوٰة/۲۵۰/ باب الاحتکار)۔

[۲] وکره احتکار قوت البشر والبهائم فی بلد یضر باهله لحدیث الجالب مرزوق والمحتکر ملعون، فان لم یضر لم یکره. (بحرالرائق/ ۸/۲۲۹، الدرالمختار/۶/۳۹۸/ کتاب الحظر والاباحة)۔

[۳] ایضاً۔

[۴] (لا غلة ضیعته وجلبه من بلد آخر) یعنی لا یکره احتکار غلة ارضه وما جلبه من بلد آخر لانه خالص حقه فلم یتعلق به حق العامة فلایکون احتکار الاتریٰ ان له ان لایزرع ولایجلب فکذا له ان لایبیع. . . . . . . الخ. (البحرالرائق/ ۲۲۹/فصل فی البیع/ کتاب الکراهیة/ طبع دارا لمعرفة/ بیروت)۔

[۵] ویقع التفاوت فی المأثم بین ان یتربص العسرة وبین ان یتربص القحط والعیاذ بالله. (البحرالرائق/۸/۲۲۹/ فصل فی البیع/کتاب الکراهیة، طبع دارالمعرفة/ بیروت)۔

[۶] ویجب ان یأمر القاضی ببیع ما فضل عن قوت اهله فان لم یبع عزره وباع القاضی علیه طعامه وفاقاً. (درمختار/۶/۳۹۹)۔

[۷] وفی المحیط: الاحتکار علی وجوه احدهما حرام وهو ان یشتری فی المصر طعاماً ویمتنع عن بیعه عند الحاجة الیه. (البحرالرائق/۸/ ۲۲۹). ایضاً: الاحتکار مکروه، وانه علی وجوه: احدها: ان یشتری طعاماً فی مصر او ما اشبه ویحبسه ویمتنع من بیعه، وذٰلک یضر بالناس فهو مکروه. ....[بقیه حاشیه په راروانه صفحه

حضور ﷺ داسې کس ملعون ګڼلی دی [۱]

دریم صورت دادی چې بازارکې هغه جنس ډیرزیات دی او خلکوته تکلیف اوپریشاني نه شته، داسې صورت کې ذخیره کول جائزدي، خو ګراني په انتظارکې غله ذخیره کول د کراهت نه خالي نه دي [۲]

څلورم صورت دادی چې دانسانانو یاد څارویو دخوراک ذخیره نه کوي، بلکې د نورو شیانو ذخیره کوي چې د هغې له وجې خلکو ته تکلیف رسیږي، داهم ناجائزدي [۳]

کمپنۍ نه په کم قیمت شربتونه اخیستلو سره جمع کول او بیا اصل قیمت باندې خرڅول

سوال: کال کې یوځل د شربتونو کمپنۍ د دوکاندارانو له پاره دا اسکیم(پروګرام) وړاندې کوي که چیرې هغوی په مقررشویو ورځوکې شربتونه اخلي، نو هغوی ته به رعایت باندې ورکول کیږي دوکاندار ډیر مقدارکې شربتونه واخلي او جمع یې کړي، دا اسکیم ختمیدونه وروسته هم هغه زاړه قیمتونه شي، دغه شان دوکاندارته ډیره ګټه ملاویږي، خو اخستونکي پرې اضافي قیمت نه ورکوي، دغه شان دوکاندارانو ته جمع کول جائزدي اوکه نه؟ او ددې ګټه جائزده اوکه نه؟اوددې اسکیم له وجې اخیستونکوته څه تکلیف نه وي.

جواب: که دشي کمی نه پیداکیږي اواخیستونکوته څه تکلیف نه وي، نوکم قیمت باندې زیات مال اخیستل څه جرم نه دی. [۴]

...بقیه د تیرمخ] (المحیط البرهانی فی الفقه النعماني/۸/ ۲۶۶/ کتاب البیوع/فصل فی الاحتکار/طبع مکتبه غفاریه کوئته)۔

[۱] عن عمر رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: الجالب مرزوق والمحتکر ملعون. (مشکوٰة/ ۲۵۱)۔

[۲] قال: ویکره الاحتکار والتلقی فی الموضع الذی یضر ذلک باهله، ولا نریٰ بأساً فی موضع لا یضر ذلک باهله، وذالک لما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم فی النهی عن الحکرة وعن تلقی الرکبان، و هٰذا محمول علی حال یضر فیها ذالک باهله، واذا لم یضر باهله فلا حق لاحد فیه ولا یکره لما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال: دعوا الناس یرزق الله بعضهم من بعض، فاباح الربح فی ذالک، والبیع بما یرید من الثمن اذا لم یضر باهل البلد. (شرح مختصر الطحاوي/۸/ ۵۴۶/ کتاب الکراهیة)۔

[۳] وقال ابو یوسف رحمه الله: کل ما یضر العامة فهو احتکار بالاقوات کان او ثیاباً او دراهم او دنانیر اعتبار الحقیقة الضرر لانه هو المؤثر في الکراهة. (البحرالرائق/۸/۲۲۹/ فصل فی البیع/ طبع دارالمعرفة بیروت)۔

[۴] (وکره احتکار قوت البشر والبهائم فی بلد یضرّ باهله لحدیث الجالب مرزوق والمحتکر ملعون، فان لم یضر لم یکره. (بحرالرائق/۸/ ۲۲۹، کتاب الکراهیة، فصل فی البیع طبع دارالمعرفة، بیروت). قال: ویکره الاحتکار والتلقی فی الموضع الذی یضر ذالک باهله، ولا نریٰ بأساً فی موضع....[بقیه حاشیه په راروانه صفحه

غله ذخيره کول شرعا څنګه دي؟

سوال: ددې له پاره غله ذخيره کول چې کله ددې قيمت زيات شي، نو خرڅوم به يې او په داسې وخت کې ذخيره کول چې کله هغه جنس په بازار کې په اساني سره پيداکيږي. يعنې په بازار کې کم نه وي، يوازې ددې د قيمت د زياتوالي له پاره دا سې وشي؟

جواب: که چيرته بازار کې دشي کموالی نه وي، نو جائز دي.

د خوراک څښاک شيان او کيميکل ذخيره کول

سوال: دخوراک څښاک ددوايانو اوپه ټيکسټائل کې استعماليدونکي کيميکل د اول نه راوغوښتل شي او د سيزن د شروع کيدو په وخت يې قيمت زياتيږي، دغه وخت دا په مارکيټ کې خرڅيږي، واضحه دې وي چې دا رنګه د کيميکلو په سټاک کولو او منع کولوسره په مارکيټ کې کمښت پيدا کيږي او د سيزن د نه کيدو له وجې يې قيمت راغورځيږي او غوښتل يې هم کميږي، له دې وجې دکاربار خلک په دې ورځوکې دا کيميکل په کم قيمت باندې راوغواړي او سټاک کوي يې او د قيمت د زياتيدو سره يې په سيزن کې غوښتلوپه زياتيدو باندې خرڅوي، د منافع په خاطر دا رنګه د کيميکل ذخيره کول اود سيزن په وخت خرڅول او منافع حاصلول حلال دي اوکه نه؟

جواب: جائزدي په دې شرط چې په بازارکې ددې شيانو کمښت نه وي، که چرې په بازار کې کمښت وي او خلک ددې له وجې پريشان وي، نو بيا دې ذخيره په منظر عام باندې راويستل ضروري دي.

...بقيه د تيرمخ] لا يضر ذلک باهله، وذالک لما روى عن النبى صلى الله عليه وسلم فى النهى عن الحکرة وعن تلقى الرکبان، وهٰذا محمول على حال يضر فيها ذالک بأهله، و اذا لم يضر باهله فلا حق فيه ولا يکره، لما روى عن النبى صلى الله عليه وسلم انه قال: دعو الناس يرزق الله بعضهم من بعض، فأباح الربح فى ذالک.
(شرح مختصر الطحاوي/٨/٥٤٦/کتاب الکراهية)۔

❖ بیعانه ❖

....

د بیعانه پیسې واپس کول ضروري دي

سوال: مادخپل خوږ دوست حاجي عبدالصمدصاحب دوکان کې یو مشین دخرڅولوله پاره کیښود، څلورسوه روپۍ قیمت یې مقررکړ، حاجي صاحب ته مې دخرڅولو له وجې دمناسبو پیسو ورکولو وعده هم ورکړه، هغه نه لس ورځې وروسته یواخیستونکي په مقررشوي قیمت باندې واخیست، خو داسې چې شل روپۍ یې دبیعانې په طورباندې کیښودې او څلور ورځو کې دقیمت اداکولو او مال وړلووعده یې وکړه، لس ورځې وروسته راغی، دغه دوران کې دوعدې څلورورځې تیریدوله وجې مشین بل کس اخیستی و.

تاسومهرباني وکړئ چې دقران اوسنت په رڼاکې موږ ته دا ووایئ چې دبیعانې شل روپۍ واپس کول دي اوکه نه؟ اوحاجي صاحب دمشین خرڅولوقیمت (چې هغه ته عام طورباندې دلالي یاکمیشن ویل کیږي) دشریعت په نزدباندې څوفیصده جوړیږي ؟

جواب: دبیعانې پیسې ورکول ضروري دي[۱] اوحاجي صاحب ته پیسې ورکول مخکې مقرر کول پکار و، په هرحال اوس هم په خوشالي باندې څه مقررکړئ.[۲]

---

[۱] عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع العربان. (اعلاء السنن/١٤/ ١٦٦/كتاب البيوع/باب النهى عن بيع العربان، طبع ادارة القرآن). نهى عن العربان، ان يقدم اليه شيء من الثمن فان اشتري حسب من الثمن والا فهو له مجانا وفيه معنى الميسر. (حجة الله البالغة، مبحث البيوع المنهى عنها/٢/٣٢٢/ طبع آرام باغ كراچى). ايضاً: ومن هٰذا الباب بيع العربان فجمهور علماء الأمصار على انه غير جائز. . . . . . وصورته ان يشترى الرجل شيئا فيدفع المبتاع من ثمن ذٰلك المبيع شيئا على انه ان نفذ البيع بينهما كان ذٰلك المدفوع من ثمن السلعة، وان لم ينفذ ترك المشترى بذٰلك الجزء من الثمن عند البائع، ولم يطالبه به وانما صار الجمهور الى منعه، لانه من باب الغرر والمخاطرة وأكل مال بغير عوض. (بداية المجتهد لابن رُشد/٢/١٢٢/ الباب الرابع فى بيوع الشروط والثنيا/طبع المكتبة العلمية لاهور/ پاكستان)۔

[۲] وقال فى الدر المختار: تفسد الاجارة بالشروط المخالفة لمقتضى العقد فكل ما أفسد البيع مما مر (يفسدها) كجهالة مأجور او أجرة أو مدة او عمل. قال الشامي: (قوله او مدة) قال فى البزازية اجارة السمسار والمنادى والحمامي والصكاك وما لا يقدرفيه الوقت ولا العمل تجوز لما كان للناس به حاجة ويطيب الأجر المأخوذ لو قدر اجر المثل. (شامي/٦/ ٤٧/ باب اجارة الفاسدة/ طبع ايچ ايم سعيد)۔

د دوکان بیعانه ځان سره ساتل جائز نه دي

سوال: مایودوکان په کرایه باندې ورکولوله پاره یوکس عبدالجبار سره معاهده وکړه اودبیعانې په ډول مې ترې زر روپۍ واخیستلې، اوس دعبدالجبار سره معاهده ختمه شوې ده اومادوکان بل چاته ورکړی دی، ماچې دعبدالجبارنه کومې زر روپۍ دبیعانې په ډول اخیستې وې، هغه واپس کړم که له ځان سره یې وساتم؟

جواب: هغه زر روپۍ به تاسو په څه حیثیت باندې ځان سره ږدئ؟ او تاسوله پاره به هغه څنګه حلالې وي؟ یعنې د هغو پیسو واپس کول ضروري دي.[1]

د کورایډوانس (پیشکي) واپس اخیستل

سوال: عبدالستار یوکور سودا عبدالمجیب سره وکړه، سودا وشوه، عبدالستار ایډوانس پنځویش زره روپۍ کوروالاته ورکړې اوپه میاشت کې دننه دننه قبضه اخیستل مقرر ل شو. له هغه نه وروسته دعبدالستارمالي حالت خرابیدوله وجې مقررشوي وخت کې دکور قبضه وانه خیستل شوه، اوس عبدالستار دا غواړي چې دایډوانس پیسې یعنې پنځویش زره روپۍ هغه ته واپس شي، عبدالمجیب دایډوانس پیسې واپس کولو کې اخوا دیخوا کوي، دشریعت مطابق راته ووایئ چې عبدالمجیب د ایډوانس پیسې خوړلی شي اوکه نه؟ نن سباداسې معاملې ډیرو خلکو سره کیږي.

جواب: کومې پیسې چې ایډوانس اخیستل شوي دي، دعبدالمجیب له پاره حلالې نه دي، هغه ورته واپس کول پکار دي.[2]

د بیعانې پیسو باندې څه وکړوکله چې مالک واپس را نه شي؟

سوال: زیدسره داوسپنې یوه کارخانه ده، چې هغه کې دخلکوپه فرمائش باندې مختلف شیان تیاریږي او فرمائش کونکي خلک څه پیسې هم ایډوانس (پیشګی) ورکوي اومال تیاریدو باندې مکمل قیمت اداکوي اومال یوسي، خوهغې کې ځینې خلک داسې هم دي چې د مال له پاره اړډر او ایډوانس ورکړي، خوبیا واپس رانه شي، نه دمال اخیستواونه دپیسو

---

[1] بیع العربان (وصورته ان یشتری الرجل شیئًا فیدفع الی المبتاع من ثمن ذالک المبیع شیئًا علی اله ان نفذ البیع بینهما کان ذالک المدفوع من ثمن السلعة وان لم ینفذ ترک المشتری بذالک الجزء من الثمن عند البائع ولم یطالبه به وانما صار الجمهور الی منعه لأنه من باب الغرر والمخاطرة واکل مال بغیر عوض. (بدایة المجتهد/۲/ ۱۲۲/ الباب الرابع/ فی بیوع الشروط والثنیا/طبع المکتبة العلمیة لاهور)۔

[2] ایضاً پورتنئ حواله۔

له پاره اونه دکارخانې مالک ته دهغوی پته معلومه وي، له دې وجې دهغوی کورته دتلوصورت هم نه شته، نودکارخانې مالک غواړي چې کومې پیسې هغه سره دې طریقه باندې جمع شوي دي، دشریعت په نزدباندې دهغې استعمال څنګه پکاردی؟ نوددې پیسوداستعمال راته شرعي طریقه بیان کړئ چې موصوف دخپلې ذمه داري نه خلاص شي.

جواب: که دمالک دراتلوامیدنه وي اودهغه پته هم معلومه نه وي، نو دهغه له طرف نه داپیسې صدقه کړئ، بیاکه چرته مالک راشي او دخپلو پیسومطالبه وکړي، نوهغه ته به ورکول واجب وي اودغه صدقه به دکارخانه دارله طرف نه ګڼل کیږي. [۱]

که چرته مالک معلوم نه وي، نو د بیعانې له روپیو سره څه وکړو؟

سوال: زموږ یوه کارخانه ده چې په هغه کې مختلف شیان تیاریږي، د لرې او نژدې تاجران د خپل ضرورت شیانو اړډر ورکوي څه روپۍ دبیعانې په ډول ورکوي، کله چې مال تیار شي، نو پوره ادایګي وکړي او خپل مال یوسي، کله کله داسې هم کیږي اړډر ورکونکی موږ ذاتي ډول باندې نه پیژنو هغه سړی بیعانه راکړي او لاړشي، دده مال تیار شي، مګر هغه د مال د راوړلوله پاره نه راځي، نه دبیعانې دپیسوله پاره واپس راځي، زموږ سره دده پته هم نه وي موږ انتظار کوو، څه وخت بعدده سامان خو موږ خرڅ کړو، خودبیعانې له روپیو سره څه وکړو؟ ایا په څه فلاحي اداري یامسجدیامدرسې کې یې جمع کړو؟ ایاپه دې طریقې سره به زموږ غاړه خلاصه شي؟

جواب: که چیرته د مالک د راتلو توقع نه وي او نه دده پته معلومه وي، نو دده له طرف نه دې دا رقم یو مستحق ته صدقه کړل شي بیا که چیرته مالک راشي او د خپلو روپیو مطالبه وکړي، نو ده ته به ورکول واجب وي او دا صدقه به د ستاسو له طرف نه شمیرل کیږي. [۲]

---

[۱] قال فی الدر: ان علم ان صاحبها لا یطلبها او انها تفسد ان بقیت کالأطعمة والثمار کانت امانة. . . . . . فینتفع الرافع بها لو فقیراً والا تصدق بها علی فقیر.....فان جاء مالکها بعد التصدق خیر بین اجازة فعله ولو بعد هلاکها وله ثوابها او تضمینه. (درمختار/باب اللقطة/٤/٢٧٨ تا ٢٨٠، هدایة/٢/٦١٥/ کتاب اللقطة)۔

[۲] فان جاء صاحبها والا تصدق بها ایصالاً للحق الی المستحق وهو واجب بقدر الامکان. . . . . فان جاء صاحبها یعنی بعد ما تصدق بها فهو بالخیار، ان شاء امضی الصدقة وله ثوابها. . . . . وان شاء ضمن الملتقط. (هدایة/٢/٨٦١٥/ کتاب اللقطة).

كه څوك د مكان بيعانه وركړي او سودا پرېږدي نو څه حكم يې دى؟

سوال: زما يو نژدې دوست يو مكان د خرڅولو له پاره بيعانه واخيسته. خودذې نه وروسته خريدار د سودا نه وورسته شو، په دې صورت كې د دې معاهدې او خريد او فروخت په حوالې سره كينښودل شوې بيعانې په باره كې څه حكم دى؟

جواب: مسئله داده چې كه چيرې د معاهدې نه وروسته مشتري (اخيستونكى) دا شى نه وړي، نو د خرڅونكي له پاره بيعانه حلاله نه ده، ده ته دې واپس كړي او زموږ په علاقه كې بيعانه (ايډوانس) د نيولو چې كوم رواج دى دا غلط دى او كه چرې قانون هم د داسې رواج تايد كوي، نو د شريعت په نظر كې دا قانون هم غلط دى.[۱]

سودا فسخه كول او دبيعانې دوچند جرمانه وصولول

سوال: تاسو يو ځل ليكلي و چې په سودا كې د بيعانې د روپې دسودا په ختميدو باندې دوچند اخيستل جائز نه دي، كوم سړى چې معاهده ما ته كړي او وعده خلافي كوي، د سودا منظور كولو نه وروسته ختمول، مخالف فريق سخت ذهني تكليف او مالي پريشاني كې مبتلا كوي، له ده څخه د جرمانې په ډول دوچند رقم اخيستل ولې جائز نه دي؟ وعده خلافي (معاهده ماتول) مسلمان ورور په تكليف كې مبتلا كونكي كس ته زورنه او نصيحت څنګه وي؟ هغه به دا رنګه د هر چاسره زياتى كوي؟

جواب: مسئله داده چې كه چيرته سودا وشي، نو د طرفينو په روپيو او شي باندې د قبضې كولو نه وروسته په دويم ځل سودا كول صحيح دي، خوكه سودا يې فسخه كړه، نو په ده باندې جرمانه لګول جائز نه دي، كوم فريق ته چې پريشاني وي هغه دې سودا نه فسخه كوي.[۲]

....

[۱] (نهى عن العربان ان يقدم اليه بشيء من الثمن فان اشتري هسب من الثمن والا فهو مجاناً وفيه معنى الميسر. (حجة الله البالغة/ ۳۲۲/۲/ مبحث البيوع المنهى عنها/ طبع بيروت).

[۲] لا يجوز لأحد من المسلمين اخذ مال احد بغير سبب شرعى. (فتاوىٰ شامي/۶۱/۴). ايضاً: بيع العربان. . . . . . و انما صارالجمهور الى منعه لانه من باب الغرر والمخاطرة وأكل مال بغير عوض. (بداية المجتهد/ ۱۲۲/۲/ الباب الرابع فى بيوع الشرط والثنيا/ طبع دار الكتب العلمية/لاهور).

❖ د حصو (ونډو) کاروبار ❖

....

د حصو (ونډو) د کاروبار شرعي حیثیت

سوال: د حصصو (ونډو) د کاروبار لاندې صورتونه دي:

الف یوکس د کمپنۍ څه حصې (ونډې) واخیستلې اوڅه وخت وروسته یې هغه په خپل نوم کړې اوبیا یې خرڅې کړې، هغه باندې چې کومه ګټه یا تاوان وي هغه حلال دی اوکه حرام؟

ب یوکس د کمپنۍ څه حصې (ونډې) واخلي اوځان سره یې وساتي، دې باندې چې هغه کمپنۍ کومه ګټه یا بونس ورکوي هغه حلال دی اوکه حرام؟

ج حصې (ونډې) مستقل ډول باندې ځان سره ساتلو له وجې چې د هغو قیمت کې کومه اضافه والی راځي هغه حلال دی اوکه حرام؟

جواب: د حصو (ونډو) حقیقت دادی چې دیوې کمپنۍ قیمت مثلاً: لس لکه روپۍ ده، د هغې څه حصې خومالکان ځان سره وساتي اوڅه حصو کې ځان سره نورخلک شریک کړي مثلاً: لس لکوکې دیولک حصې (ونډې) هغوی خپل ځان سره وساتي اودنهولکوحصې (ونډې) یې عام کړي، کوم خلک چې هغه حصې (ونډې) واخلي هغوی دخپلوحصومطابق د هغې کمپنۍ په ملکیت کې شریک شي اوکوم خلک چې خپلې حصې خرڅې کړي هغوی خپل ملکیت نوروخلکوته ورکړي، له دې وجې دحصو اخیستل اوخرڅول جائزدي[1]، خوپه دې شرط باندې چې د کمپنۍ کاروبارصحیح وي[2] اودغو حصو ملاویدونکې ګټه جائزده، په دې شرط چې

---

[1] اما شرکة العنان فتنعقد علی الوکالة دون الکفالة، وهی ان تشترک اثنان فی نوع بر أو طعام، او یشترکان فی عموم التجارات. (هدایة/۲/۶۲۹/ کتاب الشرکة). وفی الفتاویٰ الهندیة/۲/۳۱۹/الباب الثالث فی شرکة العنان: اما شرکة العنان، فهی ان یشترک اثنان فی نوع من التجارات بر او طعام او یشترکان فی عموم التجارات، ولا یذکر ان الکفالة خاصة، وصورتها ان یشترک اثنان فی نوع خاص من التجارات او یشترکان فی عموم التجارات. تفصیل دپاره اوګورئ: امداد الفتاوی/ کتاب الشرکة/ القصص السنی فی حکم حصص کمپنی/ ۴۸۶ تا ۵۱۲/ طبع مکتبه دارالعلوم/کراچی، امداد الاحکام/۳/۴۶۲)۔

[2] یعنی حرام کار کونکې کمپنی نه وی، مثلاً سود، جواریٔ باندې قائمه انشورنس کمپنی نه وی، د شراب وغیره تجارت نه کوی. ان یکون التصرف مباحاً شرعاً فلا یجوز التوکیل فی فعل محرم شرعاً کالغصب او الاعتداد علی الغیر.(الفقه الاسلامی وادلته/۴/ ۱۵۴/ باب الوکالة). لان ما ثبت للوکیل ینتقل الی الموکل، فصار کأنه باشر بنفسه فلا یجوز(هدایة/۳/۵۹/ باب البیع الفاسد/ طبع مکتبه شرکت علمیه لاهور)

هغوی ته وله کته په حصو باندې تقسیموي [۱] والله اعلم

د حصو (ونډو) د اخیستلو او خرڅولو شرعي حکم

سوال: زه د کمپنۍ حصې (ونډې) اخلم او خرڅوم، چې هغه کې د کټې او تاوان دواړو ویره وي او د کال په ختمیدو باندې کمپنۍ هغو کسانو ته څه کټه هم ورکوي چاچې د هغوی حصې (ونډې) اخیستې وي، هغوی ته ډیویډنډ ویل کیږي، ایا دا کاروبار او کټه جائزده؟

جواب: د کمپنۍ مثال داسې دی چې یو څو کسان په شریکه باندې دوکان خلاص کړي. یا کارخانه ولګوي، هغه کې به هر یو کس هغه دوکان یا کارخانه کې د خپلې حصې (ونډې) مطابق شریک وي او د خپلې حصې د کټې حقداربه وي او هغوی کې به هر یو کس ته د خپلې حصې بل چا باندې د خرڅولو اختیار هم وي همدغه حیثیت د کمپنۍ د حصې هم وګڼئ. له دې وجې د حصو (ونډو) اخیستل او خرڅول جائزدي [۲]، خو دې له پاره شرط دادی چې د کمپنۍ کاروبار جائز او حلال وي، ناجائز او حرام نه وي، د کومې کمپنۍ کاروبار چې ناجائز وي، د هغې حصې (ونډې) اخیستل به هم ناجائز وي، مثلا د بینکونو کار په سود باندې وي، نو د بینک حصې (ونډې) اخیستل حرام دي. [۳]

د کومو کمپنو حصې (ونډې) اخیستل جائزدي؟

سوال: نن سبا کاروباري ادارې د ډیرې سرمایه کارۍ کولو له پاره یا نوې ادارې د خپل کاروبار شروع کولو له پاره خلکو باندې حصې (ونډې) خرڅوي، د دغې حصې عام طور باندې قیمت تقریبا لس روپۍ فی حصه وي، دې له پاره د بینکونو په ذریعه باندې باقاعده درخواستونه غوښتل کیږي او ډیر درخواستونه ملاویدو باندې د قرعه اندازۍ په ذریعه باندې حصې ورکول کیږي، قرعه اندازۍ کې د ملاویدو په وخت کې د هغې قیمت لس روپۍ فی حصه وي، خو اسټاک مارکیټ کې د هغې کمپنۍ مشهورتیا زیاتیږي او کله کمیږي، یعنې کله حصه

---

[۱] وان يكون الربح معلوم القدر، فان كان مجهولاً تفسد الشركة، وان يكون الربح جزء اً شائعاً فى الجملة لا معينًا فان عينا عشرة او مائة او نحو ذٰلک كانت الشركة فاسدة. (فتاويٰ عالمگيري/۲/۳۰۲/ كتاب الشركة/ طبع رشيديه). قال: ولا يجوز الشركة اذا شرط لاحدهما دراهم مسماة من الربح لأنه شرط يوجب انقطاع الشركة فعساه لا يخرج الا قدر المسمى لاحدهما ونظيره فى المزارعة. (هداية/۲/ ۶۳۲/ كتاب الشركة)۔

[۲] اما شركة العنان فتنعقد على الوكالة دون الكفالة، وهى ان تشترک اثنان فى نوع بر اوطعام، او يشتر كان فى عموم التجارة. (هداية/۲/۶۲۹/ كتاب الشركة، ايضاً: الهندية/ ۲/۳۱۹/ الباب الثالث فى شركة العنان)۔

[۳] ان يكون التصرف مباحًا شرعًا فلا يجوز التوكيل فى فعل محرم شرعاً كالغصب او الاعتداء على الغير. (الفقه الاسلامى وادلته/ ۴/ ۱۵۴/باب الوكالة/طبع دارالفكر/ بيروت). ايضاً: لان مايثبت للوكيل ينتقل الى المؤكل فصار كاله باشره بنفسه فلا يجوز.(هداية/ ۳/۵۹/ باب البيع الفاسد/ طبع مكتبه شركت علميه ملتان)

(ونډه) نهه روپۍ او کله اته روپۍ باندې خرڅيږي او که هغه يو دخاص وخت يعنې شپږ مياشتو له پاره ځان سره وساتل شي، نو کمپنۍ دکټې اعلان کوي، چې هغه يو خاص فيصد باندې هرچاته، د چا سره چې سل حصې (ونډې) وي او که چا سره زر حصې وي هغه حساب سره ورکوي، مسئله داده چې داسې طريقه باندې حصه اخيستل جائزدي او که نه؟

۲ که چرې واخيستل شي، نو ايا دګټې يا تاوان په بنياد باندې دهغو خرڅول صحيح دي او که نه؟

۳ دغه حصې (ونډې) دې نيت سره ساتل چې دې باندې به ګټه ملاويږي صحيح دي او که نه؟

۴: ګټه اخيستل صحيح دي او که نه؟

جواب: دحصو (ونډو) حقيقت په کمپنۍ کې شراکت حاصلول دي چا چې څومره حصې واخيستې، دهغوټولوپيسوپه نسبت باندې دهغومره حصو (ونډو) مالک او کمپنۍ کې شريک شو اوس که کمپنۍ ميل، کارخانه، فيکټري او داسې نور... لګول، نو دا کس په هغه کې هغومره حصه وشوه او هغه کس ته دخپلې حصې خرڅولو اختيار حاصل دی، نو دحصو (ونډو) اخيستل او خرڅول جائزدي[1]، خو دلته درې شيان بايد په پام کې ونيول شي:

۱: ترڅوچې کمپنۍ څه ميل يا کارخانه نه وي لګولې، هغه وخت پورې دحصې (ونډې) حيثيت دنغدو پيسو دی، او لس روپۍ په نهه يا يوولس روپۍ باندې خرڅول جائزنه دي، دا خالص سود دی.[2]

۲: عام طورباندې داسې کمپنۍ سودي کاروبارکوي او هغه ګناه ده او دې ګناه کې به تاسوهم برابر شريک يئ.[3]

۳: دکمپنۍ شراکت هغه وخت کې جائزدی کله چې دهغه معاملات صحيح وي، که دکمپنۍ څه معامله دشريعت خلاف وي او ونډه لرونکو ته دهغه پته وي، نو حصه لرونکي به ګناهګاروي او دغه کمپنۍ کې به شرکت کول هم جائزنه وي.[4]

---

[1] اما شركة العنان فتنعقد على الوكالة دون الكفالة، وهي ان تشترک اثنان فى نوع بر او طعام، او يشتر كان فى عموم التجارة. (هداية/۲/ ٦۲۹/ كتاب الشركة، فتاوىٰ هندية/۲/۳۱۹/ الباب الثالث شركة العنان)۔

[2] قال الله تعالى: "احل الله البيع وحرم الربوا" والمعنىٰ ان الله تعالى حرم الزيادة فى القرض على القدر المدفوع والزيادة فى البيع لاحد البدلين على الآخر. (تفسير مظهري/۲/۳۹۹/ طبع مكتبه اشاعت العلوم/دهلى)۔

[3] عن عبدالله بن حنظلة غسيل الملائكة قال:قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: درهم ربا يأكله الرجل وهو يعلم اشد من ستة وثلاثين زنية. (مشكوٰة/۱/ ۲٤٥/باب الربا). عن جابر رضي الله عنه قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم: آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال: وهم سواء.رواه مسلم.(مشكوٰة/۱/ ۲٤٤/باب الربا)

[4] ايضاً پورتنۍ حاشيه۔

د اين آئي ټي حصې (ونډې) اخيستل جائز نه دي

سوال: نيشنل انوسټمنټ ټرسټ (اين آئي ټي) د پاکستان د حکومت اداره ده. دا اداره د ميلونو نه حصې اخلي او ميلونه د بينک نه په سود باندې قرضې اخلي. د حصو نه چې کومه ګټه حاصليږي هغو اخيستونکو کې د هغوی د حصو (ونډو) مطابق د دې ادارې له طرف نه تقسيميږي، ايا د اين آئي ټي نه حصې (ونډې) اخيستل جائز دي او که نه؟

جواب: چې ميلونه د بينک نه قرضه اخلي او سود ورکوي، نو دا ګټه جائز نه ده[1] له دې وجې د اين آئي ټي حصې (ونډې) جائز نه دي.

د اين آئي ټي يونټ د ګټې شرعي حيثيت

سوال: زما سره د اين آئي ټي (N. I. T) څه يونټې دي، په دې باندې چې کومه ګټه لاس ته راځي، هغه څه سودي او څه د غير سودي ذرائعو نه حاصليږي، زه غير سودي والا ذرائع منافع په استعمال کې راولم او سودي ذرائع والا منافع ځانته کوم، تاسو نه پوښتنه داده چې ايا زما دا عمل صحيح دی؟

جواب: دستا دا عمل صحيح دی.

سوال: د سودي ذرائعو ګټه په کومو کومو کارونو کې خرچ کولی شم؟

جواب: د اين آئي ټي چې کومه امدني صحيح نه وي، هغه يو محتاج ته د ثواب له نيت پرته ورکولی شئ. [2]

د حصه لرونکو کمپنيو ګټه شرعي ډول باندې څنګه ده

سوال: نن سباچې کومې کمپنۍ دي، خلک هغوکې پيسې جمع کوي، هره کمپنۍ درې مياشتې وروسته کمه يازياته ګټه ورکوي او څه کمپنۍ هره مياشت تاکل شوې ګټه ورکوي، اوس پوښتنه داده چې دځينې يتيمانو او عامو خلکو د امدني هم دا يوه ذريعه وي او موږ چې کوم ځای کې هم لوستلي دي چې مقررشوې ګټه سود دی او دويم حلال دی، تاسو موږ ته د دې

---

[1] قال الله تعالي: ''احل الله البيع وحرم الربوا'' والمعنٰى ان الله تعالى حرم الزيادة فى القرض على القدر المدفوع والزيادة فى البيع لاحد البدلين على الآخر. (تفسير مظهري/٢/٣٩٩/ طبع مكتبه اشاعت العلوم/دهلى)۔

[2] لان سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد على صاحبه. (درمختار، باب الربا/٥/٣٨٦/طبع سعيد). ايضاً: ويتصدق بلا نية الثواب وينوى به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/١١٥/ طبع صدف پبلشرز كراچى).

حالاتو مطابق داسې اسلامي طريقه وښيئ چې ټول خلک ډيره ګټه حاصله کړي او هغه سود هم نه وي، دا موهم اوريدلي دي چې موږ پخپله متعين نه د ضرورت مطابق پيسې ورکوو او هغوی په خوشالي باندې ټاکل شوې ګټه راکوي. نو ايا دا سود نه دی؟

جواب: کمپنۍ چې خپلو حصه لرونکو ته کومه ګټه ورکوي، د هغې د حلال کيدو دوه شرطونه دي يو دا چې د کمپنۍ کاروبار د شرعي اصولو مطابق وي جائز او حلال وي[1] که د کمپنۍ کاروبار شرعي ډول باندې جائز نه وي، نو د هغه ګټه به هم حلال نه وي[2]، دويم شرط دا دی چې هغه کمپنۍ د حساب کولو نه وروسته ګټه تقسيموي، که د اصل پيسو د فيصدي په حساب باندې ګټه مقرره وي، نو دا جائز نه ده، بلکې سود دی.[3]

د کمپنۍ حصې (ونډې) د وصولولو نه مخکې خرڅول

سوال: موږ خلک د حصو (ونډو) د وصولولو نه مخکې خرڅوو، ايا دا جائز دي؟

جواب: که چيرته کمپنۍ حصې (ونډې) د ستا په نوم کړې وي، نو خرڅولی يې شئ، که نه، نه.
[4] او د شيئرز ډليوري د مفهوم نه موږ خبر نه يو. والله اعلم!

---

[1] قال الله تعالي: "كلوا مما فى الارض حلالاً طيباً". (البقرة: ١٢٨). وعن عبدالله قال: قال رسول اللة صلى الله عليه وسلم: طلب كسب الحلال فريضة بعد الفريضة. (مشكوٰة/١/٢٤٢/باب الكسب وطلب الحلال)۔

[2] اذا بطل الشيء بطل ما فى ضمنه. المادة: ٥٢ (شرح المجلة لسليم رستم باز/٤١). ايضاً: ما حرم فعله حرم طلبه. (قواعد الفقه/١١٠). ايضاً: ان يكون التصرف مباحاً شرعاً فلا يجوز التوكيل فى فعل محرم شرعاً كالغصب او الاعتياد على الغير. (الفقه الاسلامى وادلته/٤/١٥٤/ باب الوكالة)۔

[3] وان يكون الربح معلوم القدر فان كان مجهولاً تفسد الشركة، وان يكون الربح حر شائعاً فى الجملة لامعيناً، فان عينا عشرة او مأة او نحو ذٰلک كانت الشركة فاسدة. (فتاوىٰ عالمگيري/٢/ ٣٠٢/ كتاب الشركة، الباب الاول)۔

[4] اومن اشتريٰ شيئًا مما ينقل ويحول لم يجز له بيعه حتى يقبضه. . . . . الخ. (الجوهرة النيرة/باب المرابحة والتولية/١/ ٢١٢). ايضاً: وان يكون مملوكاً فى نفسه وان يكون ملک البائع فيما يبيعه لنفسه. (عالمگيري/٣/٢/كتاب البيوع/الباب الاول فى تعريف سلبيع/طبع رشيديه).

❖ د مضاربت يعنې شراکت مسئلې ❖

....

د شراکتي کمپنيو شرعي حيثيت

سوال: نن سباچې کوم کاروبارشروع دی، يعنې کمپنۍ ته د شراکت له پاره پيسې ورکړي اوهره مياشت ګټه اخلي، دې باره کې څه ارشاد دی؟يوخوپه ګټه اوتاوان کې شرکت وي اودويم مقرروي، مثلاً پنځه فيصده.

جواب: دې باره کې يوڅوخاص اصول ذکرکول غواړم، چې داپه جزئياتو باندې پخپله برابرکړه

١ په يوې کمپنۍ کې سرمايه جمع کول اودهغې نه ګټه اخيستل دوه شرطونوسره حلال دي يوداچې هغه کمپنۍ دشريعت د اصولو مطابق جائزکاروبارکوي، نودکومې کمپنۍ کاروبارچې دشريعت مطابق جائزنه وي دهغې نه حاصليدونکې ګټه به هم جائزنه وي.[١]

٢ دويم داچې هغه کمپنۍ دشراکت داصولومطابق دحاصلې شوې ګټې پوره پوره حساب وکړي اوحصه لرونکو باندې يې تقسيم کړي، نوکومه کمپنۍ چې دحساب کولونه پرته يوازې اندازې باندې ګټه تقسيموي، هغې کې شرکت کول جائزنه دي، دغه شان کومه کمپنۍ چې اصل پيسوپه حساب باندې مقرروي مثلا داصل پيسوپنځه فيصده، داسې کمپنۍ کې هم پيسې لګول جائزنه دي، ځکه چې دا سوددی[٢]، اوس تاسوتحقيق وکړئ چې کومه کمپنۍ جائزکاروبارکوي اودشراکت داصولومطابق ګټه تقسيموي.

---

١ ["يا ايها الناس كلوا مما فى الارض حلالاً طيبا" (البقرة: ١٢٨). ايضاً: ان يكون التصرف مباحاً شرعاً فلا يجوز التوكيل فى فعل محرم شرعاً كالغصب او الاعتياد على الغير. (الفقه الاسلامى وادلته/٤/١٥٤/باب الوكالة). ايضاً: لان مايثبت للوكيل ينتقل الى المؤكل فصار كأنه باشره بنفسه فلا يجوز. (هداية/٣/٥٩/ باب البيع الفاسد).

٢ [ومن شرطها (اى المضاربة) ان يكون الربح بينهما مشاعاً بحيث لا يستحق احدهما من دراهم مسماة. . . . . . الخ. (الجوهرة النيرة/١/٢٧٥، ٣٧٦/طبع حقانيه ملتان، هداية/٣/٢٥٦/ باب المضاربة، طبع ملتان). ولا تجوز المضاربة على ان لأحدهما دراهم معلومة، وذلک لان هذا يخرجها عن باب الشركة بجواز لايربح الا هٰذا القدر، ولا يشاركه الآخر فيه، ومتى خرجت عن باب الشركة، صارت اجارة، والاجارة لا تجوز الا باجر معلوم. . . . . الخ. (شرح مختصر الطحاوي/٣/٣٦٧، ٣٦٨/ كتاب المضاربة/طبع دارالسراج/بيروت).

د سودي کاروبار کمپنۍ کې شرکت کول جائز نه دي

سوال: موږ تیرکال په چراټ سیمنټ کمپنۍ کې څه پیسې لګولې وې اود نورو لګولو اراده مو شته، خود کمپنۍ سالانه رپوټ له وجې څه شکونه پیداشول. هسې نه چې زموږګټه سودشي. له دې وجې د دې سوالونوجوابونه راکړئ!

الف کمپنۍ دمشترکه پیسونه څه پیسې دبیمې له پاره ورکوي، نوکمپنۍ بیمه شوې ده

ب کمپنۍ څه پیسې دسودپه طورباندې هغه بینکونوته ورکوي دکومونه یې چې قرضه اخیستې ده.

ج کمپنۍ ته څه پیسې دسودپه ذریعه باندې حاصلیږي.

د حصه لورنکي چې کله خپله حصه(ونډه) په نوروخلکوباندې دګټې په صورت کې خرڅوي، مثلاً: دلس روپیو حصه وه، اوس یې پنځلس باندې خرڅه کړه، دې باره کې څه حکم دی؟ خدای دې نه کړي که چیرته ذکرشوې خبرې دشریعت خلاف وي، نوحصې(ونډې) به کمپنۍ ته واپس کول ښه وي اوکه عامو خلکوباندې به یې خرڅول ښه وي؟

جواب: کومه کمپنۍ چې دسود کاروبارکوي، هغې کې شرکت کول صحیح نه دي[۱]، ځکه چې دې سودي کاروبارکې دشرکت له وجې به حصه لرونکي هم ګناه کې شریک وي،[۲] دکمپنۍ حصه په زیات قیمت باندې خرڅول جائزدي[۳] ستاسوخوښه ده که کمپنۍ ته یې واپس کوئ اوکه یې خرڅوئ.

د مضاربت د مال ګټه څنګه مقررول پکاردي

سوال: نن سباچې څنګه کاروباردی یعنې چې څومره پیسې په کاروبار کې لګیږي، هغومره به درته ګټه ملاویږي، حالانکې دشراکت بیع کې دادې چې تاوان اوګټه نیم نیم وي اودوکان

۱]قال الله تعالي: وتعانو على البر والتقوى ولاتعانوا على الاثم والعدوان. (المائدة: ۲). وقال تعالي: "واحل الله البيع وحرم الربوا" (البقرة: ۲۷۵). وقال الله تعالي: يايها الذين آمنوا اتقوالله وذروا ما بقى من الربوا ان كنتم مؤمنين. فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله ورسوله". (البقرة/۲۷۸، ۲۷۹)۔

۲]وعن جابر رضي الله عنه قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم: آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال هم سواء. رواه مسلم. (مشكوٰة/۱/ ۲۴۴/باب الربا). لان مايثبت للوكيل ينتقل الى المؤكل فصار كانه باشره بنفسه فلا يجوز. (هداية/۳/۵۹/باب البيع الفاسد/ طبع شركت علميه، ملتان)۔

۳]المرابحة نقل ما ملكه بالعقد الاول بالثمن الاول مع زيادة ربح والتولية ما ملكه بالعقد الاول. . . . . والبيعان جائز ان لاستجماع شرائط الجواز، والحاجة ماسة الى هٰذا النوع من البيع . . . . الخ. (هداية/۳/۷۳/ باب المرابحة والتولية)۔

کې په زرګونو شیان وي او دهریوشي خاتته خاتته ګټه معلومول ډیرګران کار دی، ایا موږ د شریعت په نزد داویلی شو چې هره میاشت دخپلې امدني په لحاظ باندې دخپلې ګټې اندازه وکړو او بیا د هغې نه د نورو میاشتو له پاره ګټه مقرر کړو.

جواب: مضاربت کې د هریوشي دګټې خاتته خاتته اندازه لګول ضروري نه دي، بلکې د ټول مال، شپږ میاشتې، کال (یا څنګه چې مقررشي) حساب لګولو نه وروسته ګټه تقسیمول پکار دي، (کله چې ګټه کوي).[1]

که کار دیو کس وي او روپۍ د بل، نو ایا دا مضاربت دی؟

سوال: زما د وچې میوې کاروبار دی، ماته یو څو کسانو د کاروبار له پاره روپۍ راکړې دي چې په هغو سره زه کاروبار کوم او ددې ګټه او نقصان نیم زما وي او نیم د نورو خلکو وي چې د چا روپۍ دي، کاروبار ټول زه کوم، یعنې محنت زه کوم او سرمایه د هغوی ده. اوس یو صاحب ماته وویل چې دا د مضاربت صورت کیدل پکار دي یا د شراکت؟ او دا صورت نه مضاربت دی او نه شراکت د ستاسو حضراتو نه د رهنمایي طلب ګار یم چې زه څنګه کاروبار کوم، ایا دا د شرعي قوانینو په طور باندې داسې کاروبار او تجارت جائز اوصحیح دی؟

جواب: کوم صورت چې تاسو لیکلی دی، یعنې روپۍ د یو یا د یوڅو کسانو او ته په دې کاروبار کوې دې صورت ته د مضاربت صورت وایي او دا جائزدی.[2] والله اعلم!

د هوټل د اخراجاتو او تنخاګانو د ادائیګي نه وروسته ګټه په نیمایي تقیسمول

سوال: ما د یو هوټل د جوړولو ارادا کړې ده په دې کار کې به یو کس شریکوم، ټول اخراجات به زما وي، د اخراجاتو او د تنخاګانو د اداء کولو نه وروسته به ګټه زموږ دواړو په مینځ کې په نیم په نیمه تقسیمیږي، ایا دا طریقه شرعا جائز ده؟

---

[1] فاذا ظهر الربح فهو شريكه بحصته من الربح. (خلاصة الفتاوي/٤/ ١٨٨/ كتاب المضاربة/الفصل الاول).
ايضاً: لو لم يظهر ربح لا شيء على المضارب. (البحرالرائق/٧/ ٢٧٠/ كتاب المضاربة)۔

[2] المضاربة. . . . . في الشرع عبارة عن عقد بين اثنين يكون من احدهما المال ومن الآخر التجارة فيه ويكون الربح بينهما. (الجوهرة النيرة/٢٩٢/كتاب المضاربة). ايضاً: هي شركة في الربح بمال من جانب وعمل من جانب فلو شرط كل الربح لاحدهما لا يكون مضاربة ويجوز التفاوت في الربح. . . . . الرابع ان يكون الربح بينهما شائعًا كالنصف والثلث لا سهمًا معينا يقطع الشركة كمائة درهم او مع النصف عشرة. (البحرالرائق /٧/٢٦٣، ٢٦٤/كتاب المضاربة/طبع دارالمعرفة/ بيروت).

جواب: کوم طریقه کار چې تاسو تجویز کړی دی هغه بلکل صحیح دی[1] په دې شرط چې هغه بل سړی چې کوم تاسو ددې کار له پاره تجویز کړی دی، هغه امانتدار وي او څه قسم خیانت نه کوي، زه دعا کوم چې الله تعالی په کې برکت واچوي

ګټه اندازة بیانول او په تجارت کې شریک جوړول

سوال: زما سره په تجارت کې که یوسړی روپۍ لګول غواړي، نو زه ده ته په ګټه کې د برخې په باره کې اندازةً دومره روپۍ وایم چې په اوریدو سره یې هغه سړی فوري طور باندې اماده کیږي او زه داروپۍ واخلم او په کاروبار کې یې لګوم، تاسو ته درخواست دی چې د قرآن او د سنت په رڼا کې وضاحت وکړئ چې داسې روپۍ اخیستل او د ګټې تخمیني اندازه بیانول صحیح دي؟

جواب: له چانه روپۍ اخیستل او تجارت کول او په ګټه کې هغه شریک جوړول، ددې دوه صورته دي:

یو دا چې خبره وشي چې په تجارت کې چې څومره ګټه وي ددې دومره فیصده به دمال خاوند (رب المال) ته ملاویږي او دومره فیصده به کار والا ته، که چیرته خدای دې نه کړي نقصان وشي، نو دا به هم رب المال برداشت کوي، دا صورت خوجائز او صحیح دی [2] دویم صورت دادی چې په تجارت کې ګټه یا نقصان اوکه ګټه کمه وي یا زیاته، په هر صورت کې رب المال ته یوه مقرره اندازه ګټه ملاویږي، دا صورت جائز نه دی، له دې وجې چې که چیر ته په تجارت کې د بل چا مال شامل کړي، نو د اول صورت مطابق معامله دې وکړي.[3]

---

[1] المضاربة. . . . . فى الشرع عبارة عن عقد بين اثنين يكون من احدهما المال ومن الآخر التجارة فيه ويكون الربح بينهما. . . . ومن شرطها ان يكون الربح بينهما مشاعاً. (الجوهرة النيرة/۲۹۲). هي عقد شركة فى الربح بمال من رجل وعمل من آخر وهي ايداع اولاً وتوكيل عنده عمله وشركة ان ربح وغصب ان خالف. (شرح الوقاية/۳/۲۵۸/كتاب المضاربة).

[2] ومن شرطها (اى المضاربة) ان يكون الربح بينهما مشاعاً بحيث لا يستحق احدهما منه دراهم مسماة. . . . . الخ. (الجوهرة النيرة/ ۲۷۵/۱، ۳۶۶/كتاب المضاربة). وماهلک من مال المضاربة فهو من الربح دون رأس المال. . . . . فان زاد الهالک علي الربح فلا ضمان على المضارب لانه امين. (هداية/۳/۲۶۷). ايضاً: وفى الجلالية كل شرط يوجب جهالة فى الربح او يقطع الشركة فيه يفسد والا بطله الشرط كشرط الخسران علي المضارب. (الدرالمختار مع ردالمحتار/۵/٦٤٨/كتاب المضاربة).

[3] الربا هوالفضل المستحق لأحد المتعاقدين فى المعاوضة الخالى عن عوض شرط فيه. (هداية/۳/۸۰/ باب الربا، طبع شركت علميه/ملتان). وهو فى الشرع عبارة عن فضل مال لا يقابله عوض فى معاوضة مال بمال. (فتاوي عالمگيري/۳/۱۱۷/ كتاب البيوع/الباب التاسع/ وهٰكذا فى الدرالمختار/ ۵/۱٦۸/ باب الربا).

شراکت کې مقررې پيسې د ګټې يا تاوان له پاره مقررول سود دی

سوال: يوکس دلکونوپوري کاروبارکوي، زيدهغه ته لس زره روپۍ کاروبارکې دشرکت له پاره ورکوي اودهغه سره داخبره کوي چې دګټې په طورباندې به هغه زيدته زيات نه زيات پنځه سوه روپۍ مياشت کې ورکوي، نوره ټوله ګټه به ددوکاندار وي، دغه شان به نقصان کې هم دزيدبرخه زيات نه زيات پنځه سوه روپۍ مياشت وي، پاتې نقصان به دوکان داربرداشت کوي، ايا داسې معامله شرعي لحاظ سره جائزده؟ که جائزنه وي، نوبياداکوم شکل ته اړول پکاردي چې داشرعي شي.

جواب: دامعامله خالص سوددی، پکاردادی چې دې لس زرورويپوکې څومره ګټه راځي دهغې يوه برخه مثلا نيمه يادريمه برخه زيدته ورکړل شي.[1]

د شراکت کاروبارکې د ګټې يا تاوان د قرعه اندازي په ذريعه تعينول جواري(قمار) ده

سوال: څه خلک په شراکت باندې کاروبارکوي اوټول يوشان پيسې لګوي اودامقررشي چې ګټه اوتاوان به هره مياشت په قرعه اندازي باندې کيږي، قرعه اندازي کې چې دچانوم راووت هغه به ګټې ياتاوان ذمه داروي، که هره مياشت ديوکس نوم نه راوځي، هغه ته به هيڅ اعتراض نه وي، ايا شريعت دداسې کاروباراجازه ورکوي. ؟

جواب: دا جواري (قمار) ده.[2]

---

[1] ومن شرطها ان يكون الربح بينهما مشاعاً لايستحق احدهما منه دراهم مسماة من الربح لان شرط ذلك يقطع الشركة بينهما. (هداية/٣/ ٢٥٦/ كتاب المضاربة). ويشترط ايضًا في المضاربة ان يكون نصيب كل منهما من الربح معلوماً عند العقد. . . . . . ويشترط ايضاً ان يكون جزأً شائعاً كالنصف او الثلث. . . . . . فلو شرط لاحدهما قدر معين كمأة مثلاً فسدت المضاربة. . . . الخ. (شرح المجلة/٧٤٧/ المادة: ١٤١١/ طبع حبيبه كوئته)۔

[2] انما الخمر والميسر. . . . . الخ. وقال قوم من اهل العلم القمار كله من الميسر. . . . . وهو السهام التي يجيلونها فمن خرج سهمه استحق منه ما توجه علامة السهم فربما اخفق بعضهم حتى لا يحظى بشيء وينجح البعض فيحظى بالسهم الوافر، وحقيقته تمليك المال على المخاطرة، وهو اصل في بطلان عقود التمليكات الواقعة على الاخطار كالهبات والصدقات وعقود البياعات. . . . الخ. (احكام القرآن للجصاص/٢/٢٦٥/ سورة المائدة/طبع سهيل اكيدمي)۔

د شراکت په کاروبارکې شوی نقصان څنګه پوره کړو؟

سوال: دوه سړیو په خپلو کې د شراکت په بنیاد باندې تجارت کاوو او د هغه صورت دادی چې دیوسړي پیسې او دبل محنت و او خپلو کې د ګټې شرح مقرر کړې ده. کاروبارکې د نقصان په صورت کې نقصان څه ډول تقسیم شي؟

جواب: دې صورت ته مضاربت وايي[1] مضاربت کې که چیرته نقصان وشي، نو راس المال (سرمایه) به شمیرل کیږي، دنقصان په صورت کې که دواړه فریقان دبیاله پاره دمعاملې ختمولو فیصله وکړي، نو د پیسو والا هغو مره پیسې او دبل محنت لاړ[2] او که چیرته دبیاله پاره معامله جاري ساتل غواړي، نوبیا راتلونکې ګټې نه به مخکې د راس المال نقصان پوره کیږي، د هغې نه وروسته چې کومه ګټه وي هغه به دواړه، د تاکل شوې شرحې مطابق تقسیم کړي

د چیلۍ ساتلو شراکت

سوال: محمداقبال عبدالرحیم ته یوه چیلۍ په نیم قیمت ورکړه. عبدالرحیم ته یې وویل چې زه به د دې نیم قیمت نه اخلم، ته یوازې دا وساته، دا چیلۍ چې کوم بچې راوړي، هغې کې چې کوم بچی ښځه وي هغې کې به زه شریک یم او په نرانوکې به یې زما شرکت نه وي، د محمد ﷺ د شریعت مطابق د محمداقبال او عبدالرحیم دا شراکت په کوم کې چې نرانوکې دبرخې نه اخیستو شرکت ایښی دی، صحیح دی؟

جواب: دا شراکت بالکل غلط دی، لومړی خو دا چې په شریکو کسانو کې یو باندې د چیلۍ د ساتلو ذمه داري ولې ده؟ بیا دا شرط چې د چیلۍ په ښځې بچوکې برخه او نرانوکې برخه به ولې نه وي؟[3]

---

[1]]كتاب المضاربة.....هى شرعاً (عقد شركة فى الربح بمال من جانب) رب المال (وعمل من جانب) المضارب (درمختار ج٥ ص٦٤٥ كتاب المضاربت طبع سعيد وفى الهداية، المضاربة عقد يقع على الشركة بمال من احد الجانبين، ومراده الشركة فى الربح وهو يستحق بالمال من احد الجانبين والعمل من الجانب الآخر، ولا مضاربة بدونها. (هداية/كتاب المضاربة/ ٣/٢٥٥/ طبع ملتان/وايضاً فى الفتاويٰ الهندية/٤/٢٨٥/ كتاب المضاربة)۔

[2]]وما هلک من مال المضاربة يصرف الى الربح لانه تبع فان زاد الهالک على الربح لم يضمن ولو فاسدة من عمله لانه امين وان قسم الربح وبقيت المضاربة ثم هلک المال او بعضه تراد الربح ليأخذ المالک رأس المال وما فضل بينهما وان نقص لم يضمن لما مر. (درمختار/٥/٦٥٦، هداية/٣/٢٦٦). ايضاً: الضرر والخسار يعود فى كل حال على رب المال واذا شرط كونه مشتركاً بينه وبين المضارب فلا يعتبر ذالک الشرط. (شرح المجلة/٧٥٧/ المادة: ١٤٢٨، الفصل الثالث فى بيان احكام المضاربة)۔

[3]] الشركة نوعان. . . . . . . وشركة عقد، وهى ان يقول احدهما: شاركتک فى كذا ويقول الآخر: قبلت. . . . . وشرط جواز هٰذه الشركات، كون المعقود عليه عقد الشركة قابلاً....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

شراکتي کاروبارکې به نقصان څوک برداشت کوي؟

سوال: دوه کسان د شراکت په بنیاد د حصو (ونډو) کاروبار کوي، د یو د روپیو برخه (۲۲) فیصد ده، د دویم (۳۳) فیصد ده، د (۳۳) فیصد والا کار کوي او هغه وايي چې د نقصان په صورت کې به یوازې (۲۲) فیصد والا نقصان برداشت کوي (۳۳) فیصد والا به نقصان نه برداشت کوي، ایا د هغه دا شرط لګول شرعي طور باندې جائز دي؟

جواب: د کوم شریک په ذمه چې کار دی، په ګټه کې د هغه برخه زیاته ټاکل جائز دي. مثلاً د (۲۲) فیصد او (۳۳) فیصد والا ګټه دې برابر وټاکل شي، خو که چیرې نقصان وشي، نو د پیسو په لحاظ باندې دواړه به نقصان برداشت کوي، یو کس ته د نقصان نه د خلاصي ورکولو شرط صحیح نه دی.[1]

د مضاربت د پیسو کاروبارکې د استعمال نه پرته ګټه اخیستل

سوال: زما د دوست یو وړوکی کاروبار دی، ما هغه ته د شراکت له پاره څه پیسې ورکړې، څه وخت وروسته راته پته ولګیده چې هغه هغه پیسې په کاروبار کې نه دي لګولې، بلکې خپل ذاتي کارونو کې یې استعمال کړي دي، خو زه هغه د کاروباره په ګټه تاوان کې شریک ساتلی یم، ما ته چې کومه ګټه ملاو شوه هغه حلال ده او که نه؟

جواب: چې هغه کاروبار کې پیسې لګولې نه دي، نو کاروبار کې ګټه او تاوان کې له کوم ځای نه راغی چې هغې کې یې ته شریک کړې یې؟ که هغه ستاسو د پیسو په بدله کې همغومره پیسې کاروبار کې ولګولې او تاسو یې ځان سره شریک کړئ او بیا د هغه کاروبار نه چې کومه ګټه وشوه هغې کې د مقرر شوې شرحې مطابق تاسو ته برخه ورکوله، نو بیا دا ګټه حلاله ده[2]

...بقیه د تیرمخ] للوكالة كذا فى المحيط، وان يكون الربح معلوم القدر فان كان مجهولاً تفسد الشركة، وان يكون الربح جزأً شائعاً فى الجملة لا معيناً فان عينا عشرة او مأة او نحو ذلک كانت الشركة فاسدة. (فتاويٰ عالمگيري/كتاب الشركة/۲/۳۰۱، ۳۰۲/طبع رشيديه كوئته)۔

[1] كتاب المضاربة. . . . . وحكمها انواع لانها ايداع ابتدائ) وفى الشامية. . . . . وكذا فى شركة البزازية حيث قال: وان لأحدهما الف ولآخر الفان واشتركا واشترطا العمل على صاحب الالف والربح انصافاً جاز وكذا لو شرط الربح والوضيعة على قدر المال والعمل من احدهما بعينه جاز. . . . .
والحاصل: ان المفهوم من كلامهم ان الأصل فى الربح ان يكون على قدر المال الا اذا كان لأحدهما عمل فيصح ان يكون ربحا بمقابلة عمله. (الفتاويٰ الشامية/ ۵/۶٤٦/ كتاب المضارب). ايضاً: وان شرط الربح للعامل اكثر من رأس ماله جاز على الشرط ويكون المال الدافع عند العامل مضاربة. (فتاويٰ عالمگيري/۲/۳۲۰). والضيعة ابداً على قدر رؤس اموالها. (ايضاً الفصل الثانى فى شرط الربح والضيعة)۔

[2]]ولو قال على ان لرب المال نصفه او ثلثه ولم يبين للمضارب شيئاً ففى....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

اوکه چیرې هغه کاروبارکې هغومره پیسې نه دي لګولي، یاپیسې یې لګولي دي، خودګټې حساب سره یې تاسوته هغومره برخه نه درکوله. بلکې پیسوباندې یوخاص حدپورې ګټه تاسوته درکوله نوداسوددی [۱]

د مال په قیمت کې ګټه مخکې شاملول پکاردي

سوال: مسئله داده چې زه یودوکان دارته د دووزرو(۲۰۰۰) مال ورکوم، دغه دوکان دار ماته هره میاشت یاپنځلس ورځې وروسته (کله چې مال ختم شي) دمال دپیسونه پرته یونیم سل(۱۵۰)، دوه نیم سوه(۲۵۰) یادرې سوه(۳۰۰) روپۍ ګټه راکوي، یوه ورځ هغه ماته وویل چې ته مانه هره میاشت دوه سوه روپۍ ګټه اوخپلې پیسې اخله، ځکه چې هغه ته یونیم سل یادوه نیم سوه یادرې سوه روپۍ ورکولوکې فایده نه وه. زماشک دی چې دغه شان یومقررشوې ګټه اخیستل خو به سود نه وي اوداسې ګټه اخیستل زماله پاره جائزدي اوکه نه؟

جواب: ته چې مال باندې کومه ګټه اخلې هغه قیمت کې شاملوئ، مثلاً ددوه زرو (۲۰۰۰)مال مو ورکړ، اوس چې هغه باندې تاسوڅومره ګټه غواړئ، هغومره ګټه په هغه دوه زرو روپیوکې شامله کړئ! اوورته وایئ چې ددومره پیسومال درکوم. [۲]

تجارت کې به ګټه اوتاوان دواړه وي

سوال: دشراکت په تجارت کې که چیرته یوکس دپیسوپه حیثیت باندې اوبل دکار په حیثت باندې شریکان وي،نوداسې شراکت جائزدی اوکه نه؟ که جائزوي، نوایا دواړه یوازې دشراکت

...بقیه د تیرمخ] الاستحسان تجوز ویکون للمضارب الباقی بعد نصیب رب المال هٰکذا فی المحیط. (عالمگیری/٤/ ٢٨٨). ایضاً: هی عقد شرکة فی الربح بمال من وجه وعمل من آخروهی ایداع اولاً وتوکیل عند عمله وشرکة ان ربح وغصب ان خالف(شرح الوقایة/٣/٢٥٨/ کتاب المضاربة)

[١] قال فی المضاربة وشرطها امور سبعة. . . . . . . وکون الربح بینهما شائعاً فلو عین قدراً فسدت. (درمختار/٥/٦٤٥). الرابع: ان یکون الربح بینهما شائعاً کالنصف والثلث لا سهما معینا یقطع الشرکة کمائة درهم او مع النصف عشرة. الخامس: ان یکون نصیب کل منهما معلوماً فکل شرط یؤدی الٰی جهالة الربح فهی فاسدة وما لا فلا مثل ان یشترط ان تکون الوضیعة علی المضارب او علیهما فهی صحیحة وهو باطل. السادس: ان المشروط للمضارب مشروطاً من الربح حتی لو شرطا له شیئاً من رأس المال اوَ منه ومن الربح فسدت. (البحرالرائق/٧ /٢٦٤/کتاب المضاربة)۔

[٢] قال المظهری تحت قوله تعالی: وحرم الربوا، طلب الزیادة بطریق التجارة غیر محرم فی الجملة قال الله تعالی: لیس علیکم جناح ان تبتغوا فضلاً من ربکم. (تفسیر مظهری/١/٣٩٩). ایضاً: المرابحة نقل ما ملکه بالعقد الاول بالثمن الاول مع زیادة ربح والتولیة نقل ما ملکه بالعقد الاول بالثمن الاول من غیر زیادة والبیعان جائزان لاستجماع شرائط الجواز والحاجة ماسة الی هٰذا النوع من البیع.(هدایة/ ٣/٧١/باب المرابحة والتولیة)

په ګټه کې په ټاکل شوې برخه کې شریکان دي او که نقصان کې به هم دواړه شریک وي؟

جواب: لومړی په دې باندې خان پوه کړئ چې تاسو کومې معاملې ته د شراکت تجارت ویلی دی، فقه کې دې ته مضاربت ویل کیږي[1] او دامعامله جائزده[2] اودګټې اوتاوان تفصیل دادی، چې کارکونکي ته به تجارت کې یاګټه وي اویاتاوان اویابه نه ګټه وي اونه تاوان. که ګټه وي، نودغه ګټه به دټاکل شویو برخومطابق تقسیم کړي[3]، که نقصان وشو. نو دا نقصان به داصلي پیسو(راس المال)نقصان ګڼل کیږي، کارکونکی به ددغه نقصان برخه نه اداکوي، مثلاً پنځوس زره روپۍ وې اوتجارت کې نقصان وشو، نودابه ګڼل کیږي، چې اوس پیسې څلویښت زره پاتې شوې، اوس که چیرته دواړه معامله ختمول غواړي، نودپیسومالک(رب المال) دکارکونکي(مضارب) نه پیسوکې دهیڅ شي مطالبه نه شي کولی،خو که وړاندې هم معامله جاري ساتل غواړي، نوبیابه چې کومه ګټه کیږي دهغې نه به اصل پیسې پوره کول وي اوکله چې پیسې پوره پنځوس زره شي، نواوس به چې کومې زیاتې پیسې وي، هغه به دټاکل شوې برخې مطابق دواړه کسان خپلوکې تقسیم کړي.

اوکه چیرته دکارکونکي ته نه نقصان وشو، اونه ګټه، نود کار کونکي محنت لاړ اودمال دمالک دمال ګټه لاړه.[4]

---

[1]]کتاب المضاربة اما تفسيرها شرعاً فهى عبارة عن عقد على الشركة فى الربح بمال من احد الجانبين والعمل من جانب الآخر. (عالمگيري/٤/٢٨٥، كتاب المضاربة/درمختار/٥/٦٤٥، هداية/٣/ ٢٥٧)۔

[2]]فالقياس انه لا يجوز لانه استئجار باجر مجهول بل باجر معدوم وبعمل مجهول لكنا تركنا القياس بالكتاب والسنة والاجماع، اما الكتاب الكريم فقوله عز شانه: "وآخرون يضربون فى الأرض يبتغون من فضل الله" (المزمل) والمضارب يضرب فى الارض يبتغى من فضل الله عزوجل. وقوله سبحانه وتعالىٰ: "فاذا قضيت الصلوٰة فانتشروا فى الارض وابتغوا من فضل الله" (الجمعة) وقوله تعالى: "ليس علكم جناح ان تبتغوا فضلاً من ربكم" (البقرة). واما السنة فما رويٰ عن ابن عباس رضى الله عنهما انه قال: كان سيدنا العباس بن عبدالمطلب اذا دفع المال مضاربة اشترط على صاحبه ان لايسلک به بحرا ولا ينزل به وادياً ولا يشترى به دابة ذات كبد رطبة فان فعل ذٰلک ضمن فبلغ شرطه رسول الله صلى الله عليه وسلم فأجاز شرطه. واما الاجماع فانه رويٰ عن جماعة من الصحابة رضى الله عنهم انهم دفعوا مال اليتيم مضاربة منهم سيدنا عمر وسيدناعثمان وسيدنا على. . . . . . وسيدتنا عائشة رضى الله عنها وغيرهم ولم ينقل انه انكر عليهم من اقرانهم احد. (بدائع صنائع/٦/٧٩/ كتاب المضاربة)۔

[3]]المضاربة. . . . . . . وفى الشرع عبارة عن عقد بين اثنين يكون من احدهما المال ومن الآخر التجارة فيه ويكون الربح بينهما. . . . . . . قال رحمه الله المضاربة عقد على الشركة من احد الشريكين وعمل من الآخر، مراده الشركة فى الربح. . . . ومن شرطها ان يكون الربح بينهما مشاعاً لا يستحق احدهما منه دراهم مسماة لان شرط ذٰلک يقطع الشركة. . . . . الخ. (الجوهرة النيرة/١/٣٥٠، ٣٥١/كتاب المضاربة). الربا هو فضل خال عن عوض بمعيار شرعى مشروط لاحد المتعاقدين فى المعاوضة. (درمختار/٥/١٦٨/ باب الربا)۔

[4]] وما هلک من مال المضاربة فهو من الربح دون رأس المال لأن الربح ....[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

دتجارت له پاره پيسې ورکول او تاکل شوې ګټه اخيستل

سوال: زيدته دتجارت له پاره دپيسوضرورت دى، هغه له بکرنه په دې شرط باندې پيسې اخلي چې زيد به هره مياشت تاکل شوې پيسې بکرته ورکوي اوهغو ته دګټې نوم ورکوي اوزيد داکاريوازې ددې له پاره کوي چې هغه حساب کتاب ساتلوکې محفوظ پاتې شي، بس بکرته تاکل شوې پيسې ورکوي، دشريعت په نزدباندې داصورت څنګه دى؟

جواب: داکوم صورت چې تاسوليکلى دى داخوښکاره سود دى، جائز او صحيح صورت دادى چې زيد، دبکرپه پيسوباندې کاروباروکړي، په هغه کې چې کومه ګټه وشوه هغه ګټه دې دتاکل شوې برخې مطابق تقسيم کړي، مثلاً: ددواړو برخې په ګټه کې برابرې وي، يا د يو برخه څلوېښت فيصده اودبل شپيته فيصده.[1]

يو کاروبارله پاره روپۍ ورکول اوګټه اخيستل

سوال: زما مسئله داده چې د کورنيو اخراجاتو د زياتيدو له وجې زموږ والد صاحب چې د کور يواځې کفيل دى دا فيصله يې کړې ده چې موږ خپل جمع شده روپۍ يو کاروبارې سړي ته ورکړو چې دا هغه په کاروبار کې ولګوي او موږ ته هر کال ګټه راکوي، ما ددې خبرې مخالفت وکړ، ځکه چې زما د ناچيز د معلوماتو مطابق دا سود دى، حالانکې زموږ د والد صاحب دا وينا ده چې دا روپۍ خو د واده له پاره نه شم ورکولى چې بيا يې ددې دوچنده کړي يا ددې نه زيات واخلم، بلکې کله چې يې وګټې، نو بيا به راکړي، دده وينا داده چې په نن دورکې چې کله څوک بل چاته روپۍ ورکولو ته هم تيار نه دي، نو چا ته څه ضرورت دى چې موږ ته ګټه راکړي؟ په خپله چې ده ته ګټه وشي، نو را به يې کړي، خو زه خپله خبره باندې اصرار کونکى يم، تاسو ته درخواست دى چې مهرباني وکړئ د دلائيلو سره ددې مسئلې حل راکړئ ځکه چې زما والد صاحب پيسې کيښنودل غواړي.

...بقيه د تيرمخ] تابع وصرف الهلاک الى ماهو التابع اولى کما يصرف الهلاک الى العفو فى الزکاة فان زاد الهالک على الربح فلا ضمان على المضارب لانه امين وان کان يقتسمان الربح والمضاربة بحالها ثم هلک المال بعضه او کله ترادا الربح حتى يستوفى رب المال رأس المال واذا استوفى رأس المال فان فضل شيء کان بينهما لأنه ربح وان نقص فلا ضمان على المضارب. (هداية/ ۳/۲۶۷/ کتاب المضاربة، ايضاً: شامي/۵/۲۶۴، مطلب فى بيع المفضض والمزرکش وحکم علم الثوب)۔

[1] الرابع: ان يکون الربح بينهما شائعاً کالنصف والثلث لا سهما معينا يقطع الشرکة کمائة درهم او مع النصف عشرة. (البحرالرائق/۷/۲۶۴/ کتاب المضاربة)۔

جواب: د ستا د والد صاحب دا تدبیر عاقلانه دی چې روپۍ د یو سړي سره په کاروبار کې ولګوي خو ددې خبرې لحاظ ساتل پکار دي چې یو سړي ته د کاروبار له پاره د روپیو ورکولو دوه صورتونه دي

یو دا چې دده سره دا خبره پاکه شي چې هره میاشت، یاهر درې میاشتې، یا هر شپږمیاشتې یا هر کال بعد دومره روپۍ به دګټې په ډول موږ ته راکوي، مثلاً یو لاک روپۍ دې ورکړې، نو دده سره دې دا خبره وکړه چې هغه به زر روپۍ هره میاشت ددې ګټه درکوي، دا صورت ناجائز دی، ځکه چې ددې مطلب دادی چې تا دولس فیصده سالانه سود باندې ده ته روپۍ ورکړې او سود حرام دی. [۱]

دویم صورت دادی چې چاته روپۍ په دې شرط باندې ورکړئ چې هغه به دا روپۍ په کاروبار کې لګوي او په دې سره به الله تعالی کومه ګټه چې درکړي دا به نیم په نیمه تقسیم کړل شي. که هغه زیاته ګټه وي یا کمه، دا صورت صحیح دی، الغرض په روپیو باندې معلومه ګټه (فکسډ پرافټ) مقرر کول سود دی او له روپیو نه حاصلیدونکې ګټې له پاره اندازه ټاکل صحیح دي، خپل والد صاحب ته ووایه چې هغه دویم صورت اختیار کړي،لومړی نه. [۲]

د پیسو لګونکي ته په ګټه کې برخه ټاکل جائز دي

سوال: زما یو دوست یو سړي ته کاروبار له پاره پیسې ورکړې دي، دهغو پیسو نه چې هغه ته څومره ګټه ملاویږي، هغې کې څلورمه برخه هغه هره میاشت زما دوست ته رالیږي، زه تاسو نه داپوښتنه کول غواړم چې دا ګټه زما دوست له پاره جائز ده او که نه؟اوهغه یوازې پیسې لګولي دي او دی دغه کارو بار کې هیڅ محنت نه کوي.

جواب: که هغه کس په دغو پیسو باندې څه جائز کاروبار کوي، نو ستاسو دوست له پاره هغه ګټه جائز ده. [۳]

---

[۱] ومن شرطها ان یکون الربح بینهما مشاعاً لا یستحق احدهما منه دراهم مسماة لان شرط ذلک یقطع الشرکة. . . . . قال فی شرحه اذا دفع الی رجل مالاً مضاربة علی ان ما رزق الله فللمضارب مأة درهم فالمضاربة فاسدة. (الجوهرة/۲۹۲/کتاب المضاربة).

[۲] اذا دفع الرجل الی غیره الف درهم مضاربة علی ان للمضارب نصف الربح او ثلثه ولم یتعرض لجانب رب المال، فالمضاربة جائزة، وللمضارب ما شرط له والباقی لرب المال. . . . . . . وهٰکذا لو قال رب المال للمضارب علی رزق الله تعالی من الربح بیننا جاز ویکون الربح بینهما علی السواء. (عالمگیري/ ۲۸۸/٤/ کتاب المضاربة).

[۳] اذا دفع الرجل الی غیره الف درهم مضاربة علی ان للمضارب نصف الربح او ثلثه ولم یتعرض لجانب رب المال، فالمضاربة جائزة، وللمضارب ما شرط له والباقی لرب المال...الخ. (عالمگیري/۲۸۸/٤/ کتاب المضاربة)

د شراکت له پاره اخیستل شوې پیسې که ضائع شي، نوځه کول پکار دي؟

سوال: عرض دادی چې ماد کاروبار له پاره چا نه څه پیسې اخیستې وې، چې هغه سړي ته به ځلورمه برخه ګټه ورکوم اودرې برخې به پخپله اخلم، یوه ورځ هغه اصل پیسې (سرمایه) زماله ښځې نه وسوځیدې، اوس تاسوته خواست دی چې ماته دا ووایئ چې هغه سړي ته خپلې اصل پیسې یادهغه ګټه یعنې ځلورمه برخه هم واپس کړم؟ کومه به چې ماهغه ته هره میاشت ورکوله، مهرباني وکړئ چې ددې سوال جواب راته راکړئ.

جواب: لومړی تاسواصل پیسې وګټئ اوهغه پوره کړئ، له هغه نه وروسته چې کومه ګټه راځي هغه دټاکل شوې اندازې مطابق تقسیم کړئ![1]

❖کور، ځمکه، دوکان او نور شیان په کرایه ورکول❖

....

ځمکه په کرونده باندې ورکول

سوال: دځمکې په کروندې ورکولو خلاف چې کوم شرعي دلیلونه راغلي دي، هغوکې یودلیل داهم دی چې دامعامله دسود په شان ده، څنګه چې دسودپه کاروبارکې پیسې ورکونکی کس پرته له څه محنت نه یوه خاصه برخه اخلي اونقصان کې شریک نه وي، همدغه دول کروندې له پاره ځمکه ورکونکی هم پرته له څه بدني محنت نه یوه ټاکل شوې برخه (نیمه یادریمه برخه) اخلي اونقصان سره دهغه هیڅ اړیکه نه وي، له دې وجې دامعامله په سودکې داخله ده، په کرونده کې دمالک ځمکه بالکل محفوظه وي اوچې کله غواړي دکروندګر نه ځمکه اخیستی شي، ځمکې باندې د کروندې له وجې دهغې په قیمت، اوصلاحیت کې هیڅ کمی نه راځي، دکوم قباحت له وجې سودناجائزدی، همدغه قباحت په کرونده باندې ځمکه ورکولو کې هم دی، پورته بیان شوي دلیلونه زماپه خیال کورپه کرایه باندې ورکولوکې هم

---

[1] وما هلک من مال المضاربة فهو من الربح دون رأس المال لان الربح تابع وصرف الهلاک الی ما هو التابع اولی فان زاد الهالک علی الربح فلا ضمان علی المضارب لأنه امین وان کان یقتسمان الربح والمضاربة بحالها ثم هلک المال بعضه اوکله ترادّ الربح حتی یستوفی رب المال رأس المال واذا استوفی رأس المال فان فضل شيء کان بینهما لانه ربح وان نقص فلا ضمان علی المضارب. (هدایة/ ۳/ ۲۶۶/کتاب المضاربة، ودر مختار/ ۵/ ۶۵۶/ کتاب المضاربة)

صحيح دي، ځکه چې د کورمالک پرته له څه محنت نه تاکل شوې کرايه اخلي او ملکيت يې هم محفوظ وي

جواب: ځمکه ټيکه باندې ورکول اوکور په کرايه باندې ورکول دټولو امامانوپه نزدباندې جائزدي[1]، ځمکه په کرونده باندې ورکولوکې اختلاف دی، خوفتوا دې باندې ده چې ځمکه په کرونده باندې ورکول جائزدي داسودباندې قياس کول غلط دي،خو مضاربت باندې يې قياس کول صحيح دي[2]، اومضاربت جائزدی.[3]

مزارعت جائز دی

سوال: اسلام کې مزارعت جائزدی اوکه نه؟ دترمذي، ابن ماجه، نسايي، ابوداود، مسلم او بخاري دمختلف احاديثونه معلوميږي چې حضورﷺ مزارعت ته دسودکاروبارويلی دی، مثلاً: د رافع ابن خديجؓ زوی دخپل پلارنه روايت کوي چې رسول اللهﷺ موږ دداسې کارنه منع کړي يوچې هغه زموږ له پاره ګټورو. خودالله تعالی اودهغه درسولﷺ اطاعت زموږ له پاره زيات فايده مند دی (ابوداود)

يوځل حضورﷺ ديوپټې خواکې تيريده، حضورﷺ پوښتنه وکړه دادچاپټې دی؟ عرض وشو، زماپټې دی، تخم اوعمل زمادی اوځمکه دبل چاده، نوحضورﷺ وفرمايل چې تاد سود معامله کړې ده. (ابوداؤد)

---

[1] تصح اجارة حانوت اى دكان ودار. . . . . . . وتصح اجارة ارض للزراعة مع بيان ما يزرع فيها. . . . . الخ. (درمختار/٦/٢٧ تا ٢٩/ باب ما يجوز من الاجارة وما يكون خلافاً فيها. (ايضاً هداية/٣/ ٢٩٧/باب ما يجوز من الاجارة وما يكون خلافا فيها، عالمگيري/٤/٤٣٩/كتاب الاجارة/الباب الخامس عشر)۔

[2] هى عقد على الزرع ببعض الخارج. . . . . ولا تصح عند الامام لانها كقفيز الطحان وعندهما تصح وبه يفتى للحاجة، وقياساً على المضاربة. . . . . . . الخ. (درمختار/٦/٢٧٤، ٢٧٥/كتاب المزارعة/ عالمگيري/٥/٢٣٥)۔

[3] فالقياس انه لا يجوز لانه استئجار بأجر مجهول بل باجر معدوم وبعمل مجهول لكنا تركنا القياس بالكتاب والسنة والاجماع، اما الكتاب الكريم فقوله عز شانه وآخرون يضربون فى الارض يبتغون من فضل الله والمضارب يضرب فى الأرض يبتغى من فضل الله عزوجل. واما السنة فما روى عن ابن عباس رضى الله عنهما انه قال: كان سيدنا عباس بن عبدالمطلب اذا دفع المال مضاربة اشترط على صاحبه ان لا يسلک به بحراً ولا ينزل به وادياً ولا يشترى به دابة ذات كبد رطبة، فان فعل ذلک ضمن، فبلغ شرط رسول الله صلى الله عليه وسلم فاجاز شرطه. واما الاجماع فانه رويْ عن جماعة من الصحابة رضى الله عنهم انهم دفعوا مال اليتيم مضاربة منهم سيدنا عمر وسيدنا عثمان وسيدنا على. . . . . وسيدتنا عائشة رضى الله عنها وغيرهم رضى الله عنهم اجمعين. (بدائع صنائع/٦/٧٩/ كتاب المضاربة/طبع ايچ ايم سعيد/كراچى)۔

جواب: شریعت کې مزارعت جائز دی. د احادیثو او د صحابه کرامو رضی الله عنهم د عمل نه د دې جواز ثابتیږي[١] د کومو حدیثونو حواله چې تاسو ورکړې ده. هغه د داسې مزارعت باره کې دي په کومو کې چې غلط شرطونه لګول شوي وي

یادونه ځمکه په کرونده ورکول یا د مزارعت باره کې د ټولو مشهور احادیثو تفسیر په راروان سوال کې ولولئ:

د کروندې باره کې د حدیث مخابره تحقیق

سوال: ایا حدیث مخابره کې د ځمکې په کروندې ورکولو نه منع راغلې ده؟ څنګه چې د بینات د یو مضمون نه ښکاره کیږي

جواب: ,,بینات،، ذي الحجي ١٣٨٩ھ (فروري ١٩٧٠ء) کې محترم مولانا محمد طاسین صاحب زید مجدهم د (ربا) په دوه اویا بابونو باندې ذکر کولو کې لیکلي دي:

همدغه شان مزارعت هم یو حدیث کې (ربا) ښودل شوی دی او بل حدیث کې د نه پرینښوونکوته هم هغه شان وعید بیان شوی دی، کوم چې قران کې د سود نه پرینښودونکوته ورکړل شوی دی.

عن رافع بن خدیج رضی الله عنه انه زَرَعَ ارضاً فمر به النبی صلی الله علیه وسلم وهویسقیها فساله: لمن الزرع؟ولمن الارض؟فقال: زرعی وبذری وعملی لی الشطر ولبنی فلان الشطر. فقال: اربیتما، فردالارض علی اهلهاوخذ نفقتک. (ابوداؤدج ٢ص ١٢٧ طبع ایچ ایم سعید)

ترجمه: د حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه نه روایت دی چې هغه یو پټی وکاره، هلته حضور صلی الله علیه وسلم پرې تیریدو، کله چې هغه ورته اوبه ورکولې، حضور صلی الله علیه وسلم پوښتنه وکړه چې دا د چا پټی او د چا ځمکه ده؟ ما جواب ورکړ، چې فصل زما د تخم او عمل نتیجه ده او نیم پیداوار به زما او نیم به د فلانکي وي. نو حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې تاسو د سود معامله کړې ده، ځمکه خپل مالک ته

---

[١] قال ابو جعفر رحمه الله: وما جاز ان تستأجر به الدور وغیرها من دراهم او دنانیر او مکیل او غیره، جاز استجار الأرض به للزرع وذلک لقول النبی صلی الله علیه وسلم: "من استاجر اجیراً فلیعلمه اجره" یقتضی عمومه جواز الاجارة باجر معلوم فی الأرضین وغیرها، ویدل علیه ایضاً: قوله علیه الصلاة والسلام: اعط الأجیر اجره قبل ان یجف عرقه. وقال سعد ابن ابی وقاص رضی الله عنه: کنا نکری الأرض علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم بما علی السواقی من الزرع، وبما صعد بالماء عنها، فنهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن ذالک، ورخص لنا ان نکریها بالذهب والورق، واذا جازت اجارتها بالذهب والورق، جازت بسائر الاشیاء المعلومة، لان احداً لم یفرق بینهما، وخص الذهب والورق بالذکر من بین سائر ما تستأجر به الأرضون، لانهما اثمان المبیعات، وما یجری علیه التعامل من الاموال. (شرح مختصر الطحاوي/ ٣/ ٤١٣، ٤١٤/کتاب المزارعة /طبع دارالبشائر الاسلامیة، ایضاً: درمختار/٦/ ٢٧٥/کتاب المزاعة/ طبع سعید).

واپس کړه او خپل لګښت له هغه نه واخله.

عن جابر بن عبدالله رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: من لم يذر المخابرة فليؤذن بحرب من الله ورسوله. (ابوداؤد ج۲ص۱۲۷ طبع ایچ ایم سعید)

ترجمه د حضرت جابر رضي الله عنه نه روایت دی چې ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دي چې کوم کس مخابره نه پریږدي، هغه ته د الله تعالی او د الله تعالی د رسول ﷺ له طرف نه د جنګ اعلان دی

دواړه روایتونه د مولانا محترم په مضمون کې یوازې د ذکر حد پورې راغلي دي. له دې وجې د دې د ماله او ماعلیه نه بحث نه دی کړی. د دې له وجې عام و سړیو ته دا غلط فهمي کیدای شي چې اسلام کې مزارعت[1] مطلقا د سود حکم لري او کوم خلک چې دا معامله کوي د هغوی خلاف د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ د جنګ اعلان دی، خو عالمانو ته پته ده چې مزارعت په اسلام کې بالکل منع نه دی.

د مولانا د تحریر د وضاحت له پاره دومره اجمال هم کافي دی چې د مزارعت ځینې صورتونه ناجائز دي او د دې احادیثو کې هم له هغو نه منع فرمایل شوې ده او هغه باندې د ربا (سود) حکم دی، موصوف مولانا هم د دې حکم توجیه کول غواړي چې د سود مختلف قسمونه دي. چې هغوکې د قباحت او بدي له وجې فرق دی، احادیثو کې ځینې داسې معاشي معاملات هم چې هغوکې د سود سره څه یوشان والی وي، سود سره تعبیر شوي دي، د غه شان د مزارعت ناجائز صورتونه هم سود سره تعبیر شوي دي، خو ځینې ملحدینو دا په غلط محمل باندې محمول کړي دي، له دې وجې ضروري ده چې د دې اجمال څه تفصیل بیان کړل شي او د دې روایتونو صحیح محمل بیان کړل شي.

یو سړی چې هغه خپله ځمکه پخپله نه شي کرلی، یا یې نه کري. هغه، هغه ځمکه د کروندې له پاره بل چا ته حواله کړي، د دې مختلف صورتونه دي:

لومړی: چې هغه د غه ځمکه په ټیکه باندې ورکړي او د هغې معاوضه د نغدو په پیسو په شکل کې اخلي، د دې ته عربي کې (کراء الارض) ویل کیږي، فقهاء د دې اجازه ورکوي او دا صورت بالاتفاق جائز دی.[2]

---

[1] عربئ کښې مزارعت او مخابره یوه معنی لري، بعضې حضراتو پکښې دا فرق خودلې دي که تخم د زمکې د مالک د طرف نه وي نو دا مزارعت دي او که چرې تخم د زمیندار د طرفه وی نو دا مخابره ده. شاه ولی الله محدث دهلوی رحمه الله لیکلی. والمزارعة ان تكون الارض البذر لواحد، والعمل والبقر من الاخر، والمخابرة ان تكون الارض لواحد، والبذر والبقر والعمل من الاخر، ونوع اخران يكون العمل من احدهما والباقي من الاخر. (حجة الله البالغه ج۲ ص۱۱۷)

[2] قال محمد رحمه الله تعالى في الجامع الصغير من استأجر ارضاً بدراهم .... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

دویم چې مالک، نغدې پیسې نه اخلي، بلکې دپیداوارڅه برخه مقرره کړي. ددې بیادوه صورتونه کیدای شي:

۱: داچې دځمکې څه خاصه برخه پیداوار د ځان له پاره خاص کړي، داصورت بالاتفاق ناجائز دی[۱] او په مخابره احادیث کې هم ددې صورت نه منع شوې ده، څنګه به چې مخکې معلومیږي.

۲ داچې دځمکې څه خاصه برخه دځان له پاره مقرره نه کړي، بلکې داخبره وکړي چې دټول پیداواردومره برخه به مالک ته ملاویږي اودومره برخه زمیندارته (مثلاً: نیمه نیمه) داصورت له یوڅوشرطونه سره دډیروصحابه کراموا و تابعینو په نزد باندې جائزاودرسول الله ﷺ اوخلفاء راشدین دعمل نه ثابت دی. **عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: عامل النبی صلی الله علیه وسلم خیبر بشطرمایخرج منهامن ثمراوزرع.** (صحیح بخاری ج۱ ص۳۱۳، صحیح مسلم ج۲ ص۱٤، جامع ترمذی ص۱۶۶، ابوداؤدص ٤۸٤، ابن ماجه ص۱۷۷ طحاوی ج ۲ ص ۲۸۸)

الف: دحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روایت دی چې حضور ﷺ دخیبراوسیدونکوسره دامعامله وکړه چې ځمکه به هغوی کري اودهغې نه چې کومه میوه یاغله حاصلیږي، دهغې نه به موږنیمه برخه اخلو.

عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: اعطی رسول الله صلی الله علیه وسلم خیبر بالشطرثم ارسل ابن رواحة رضي الله عنه فقاسمهم. (طحاوی ج۲ ص۲۸۸ ابوداؤدص ٤۸٤)

ب: دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه روایت دی چې حضور ﷺ دخیبرځمکه په نیم پیداوار باندې ورکړې وه اوبیابه یې حضرت عبدالله بن رواحه رضي الله عنه دتقسیم له پاره ولیږه.

ج: دحضرت جابر رضي الله عنه نه روایت دی چې دخیبرځمکه الله تعالی د(فئ) په ډول باندې ورکړې وه حضور ﷺ دخیبریهود دمخکې په شان وساتل اوپیداوار یې دهغوی اودخپل ځان له پاره نیم کړ او عبدالله بن رواحه رضي الله عنه یې دهغو په تقسیم باندې مشرکړ.[۲]

...بقیه د تیرمخ] علی ان یکریها او یزرعها او یسقیها او یزرعها فهو جائز. (عالمگیري/ ٤/٤٤۳/کتاب الاجارة/۱۱ حب الخامس عشر). وهٰکذا قال فان اجارة الاراضی جائز. (عالمگیري/٤/٤٤۳/ درمختار/٦/ ۹ کتاب الاجارة/ایضاً: هدایة/۳/ ۲۹۵)۔

اوقال لو شرطا ان ما یخرج فی هٰذه الناحیة لاحدهما والباقی للآخر لا یجوز کذا فی فتاوی قاضیخان.(عالمگیري/٥/۲٤۲/کتاب المزاعة/الباب الثالث فی شروط المزارعة)

[۲] عن جابررضی الله عنه قال: افاء الله خیبر فاقرهم رسول الله صلی الله علیه وسلم کما کانوا وجعلها بینه وبینهم فبعث ابن رواحة رضي الله عنه فخرصها علیهم. (شرح معانی الآثار/۲/ ۲۳۸/ کتاب المزارعة والمساقاة)۔

صحابه کرامو رضي الله عنهم کې حضرت ابوبکر، حضرت عمر، حضرت عثمان، حضرت علي، عبدالله بن مسعود، معاذبن جبل، حذیفه بن یمان، سعدبن ابي وقاص، ابن عمر اوابن عباس رضي الله عنهم په شان دلوړو درجو خاوندانو نه دمزارعت معامله ثابته ده، دځینې روایتونو نه معلومیږي چې دحضرت معاویه رضي الله عنه اخري دوربورې چاپه مزارعت باندې اعتراض نه وکړی

صحیح مسلم کې دحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ارشادنقل شوی دی کنا لانری بالخبر باساً **حتی کان عام اول فزعم رافع ان نبی الله صلی الله علیه وسلم نهی عنه**.(صحیح مسلم ج۲ص۱۲)

ترجمه: موږ مزارعت کې هیڅ بدنه ګڼو، اوس دالومړی کال دی چې رافع وایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ددې نه منع فرمایلې ده.

یوبل روایت کې دي: **کان ابن عمر رضي الله عنه یکر مزارعه علی عهدالنبی صلی الله علیه وسلم، وابی بکر، وعمر، وعثمان، وصدراً من امارة معاویة رضی الله عنهم ثم حدث عن رافع بن خدیج رضي الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن کراء المزارع**.(صحیح بخاری ج۱ ص۳۱۵)

ترجمه: حضرت ابن عمر رضي الله عنه به خپله ځمکه په کرایه ورکوله، حضور صلی الله علیه وسلم حضرت ابوبکر، حضرت عمراودحضرت عثمان رضي الله عنهم په زمانه کې اودحضرت معاویه رضي الله عنه په ابتدایي دور کې بیا، نوهغه ته درافع بن خدیج رضي الله عنه دروایت په ذریعه باندې وویل شوچې: حضور صلی الله علیه وسلم ځمکه په کرایه باندې ورکولونه منع فرمایلې ده.

یوبل روایت کې دي:

عن طاؤس عن معاذبن جبل: اکری الارض علی عهدرسول الله صلی الله علیه وسلم وابی بکروعمروعثمان علی الثلث والربع فهویعمل به الی یومک هذا. (ابن ماجه ص۱۷۷)

ترجمه: دحضرت طاؤس رحمه الله نه روایت دی چې معاذبن جبل رضي الله عنه به دحضور صلی الله علیه وسلم، دحضرت ابوبکر، دحضرت عمراودحضرت عثمان رضي الله عنهم له زمانې ځمکه پرکرونده باندې ورکوله، تر ننه پورې دې باندې عمل کیږي.

دحضرت معاذبن جبل رضي الله عنه دا واقعه دیمن باره کې ده، حضور صلی الله علیه وسلم هغه دقاضي په حیثیت باندې یمن ته لیږلی و، دهغې ځای خلکوبه دمزارعت معامله کوله، حضرت معاذ رضي الله عنه چې حضور صلی الله علیه وسلم دحلالو اوحرامو له تپولونه لوړ عالم ګڼلی و[1]، له دې نه منع نه وه کړې، بلکې پخپله یې هم دمزارعت معامله کړې ده.

[1] عن انس عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: ارحم امتی بامتی ابوبکر، واشدهم فی امر الله عمر، واصدقهم حیاءً عثمان. . . . واعلم بالحلال والحرام معاذ بن جبل. . . . . . . الخ. (مشکوٰة/٥٦٦/ باب مناقب العشرة رضی الله عنه، الفصل الثانی/ طبع قدیمی کتب خانه کراچی).

حضرت طاؤس رحمة الله عليه دا ویل غواړي چې د حضور ﷺ قاصد (معاذ بن جبل رضي الله عنه) چې دیمن په ځمکې باندې کومه طریقه شروع کړې وه، د نن پورې هغې باندې عمل کیږي.

ددې باب د ټول روایتونو او اثارو ذکر کول مقصد نه دي. نه دا ممکن ده. بلکې یوازې دا ښکاره ول دي چې نبوت په دور کې او د خلفاء راشدین دور کې دلوړو درجو والا صحابه کرامو دا عمل وو او د مزارعت د منع کېدو جواز په هغه دور کې نه وو پیدا شوی. نوله دې نه دا خبره ثابتیږي چې اسلام کې د مزارعت اجازه شته او د مخابره په کومو احادیثو کې چې د مزارعت نه منع فرمایل شوې ده، د هغې نه د مزارعت هغه صورتونه مراد دي، کوم چې د جاهلیت له وخت نه راروان وو.

کله ناکله یو خبره په څه خاص موقع باندې په یو څه اندازکې وشي، کوم خلک چې هغه وخت کې موجود وي او د چا مخکې چې ټوله واقعه وي، په کومه کې چې هغه خبره شوي وي، هغوی ته د هغې په مطلب باندې پوهیدو کې هیڅ تکلیف نه وي، خو که هماغه خبره یو داسې کس ته بیان کړل شي چې د هغه نه مخکې هغه کارنه وي شوی، په کومې کې چې دا خبره شوي وي او نه هغه ته د خبرې کونکي د انداز پته وي او نه د هغه د لهجې نه خبروي او نه د خبرې د حالاتو نه خبروي، نو که هغه د هغې خبرې په مطلب پوه نه شي، نو دې کې د حیرانتیا څه خبره نه شته. ''شنیده کے بود مانند دیده،، هم دغه وجه ده چې د ایتونو د نازلیدو اسباب د تفسیر د علم یو اهمه شعبه ګرځول شوې ده، حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه به فرمایل:

والذی لااله غیره! ما نزلت من آیة من کتاب الله الا وانا اعلم فیمن نزل واین نزلت، ولو اعلم مکان احد اعلم بکتاب الله منی تناله المطایا لاتیته. (الاتقان، النوع الثمانون)

ترجمه: په هغه ذات مې دې قسم وي چې له هغه نه پرته بل څوک د عبادت لائق نه شته! دالله تعالی د کتاب داسې یو ایت نه شته چې د هغه باره کې ماته دا معلومات نه وي چې هغه د چا باره کې نازل شوی دی او کوم ځای کې نازل شوی دی او که چیرې ماته دیو داسې کس علم وي چې هغه ته زمانه زیات د الله تعالی د کتاب علم وي او هلته سورلی تلای شي، نو زه به د هغه خدمت کې ضرور حاضر شوی وم.

همدغه شان یو ارشاد د حضرت علي کرم الله وجهه نه هم نقل شوی دی، هغه به فرمایل:

والله ما نزلت ایة الا وقد علمت فیم انزلت واین انزلت ان ربی وهب لی قلباً عقولاً ولساناً سؤلاً. (الاتقان، النوع الثمانون)

ترجمه: په خدای مې دې قسم وي، چې کوم یو ایت نازل شوی دی، ماته پته ده چې دا د کومې واقعې باره کې نازل شوی دی او کوم ځای کې نازل شوی دی، زما رب ماته ډیر پوهیدونکی زړه او ډیره پوښتنه کونکې ژبه راکړې ده.

اوهمدغه وجه ده چې الله تعالى د..انّانحن نزّلناَ الذّكر وانّاله لحفظون. . . وعده پوره كولوله پاره دقران مجيد يوبوشى محفوظ ساتلى دى اوهلته يې دحضور ﷺ دژوند يويوعمل محفوظ ساتلى دى، كه نه،الله تعالى ته پته ده چې موږ به قران كريم لوستلوسره كومې كومې نظريې وړاندې كولې اوهمدغه وجه ده چې ټول امامان دا اصول مني چې دالله تعالى دكتاب اودرسول الله ﷺ سنت باندې پوهيدو له پاره داضروري ده چې دصحابه كرامو ﷺ په دې باندې څنګه عمل كړى دى اودخلفاء راشدين په دوركې ددې څه معنا اخيستل شوې ده.

كومو صحابه كرام ﷺ به چې دمزارعت معامله كوله. دمزارعت منع كول دهغوى له پاره يوازې اوريدل نه، بلكې دليدلو و، هغوى ته داپته وه چې دمزارعت كوم قسمونه دجاهليت دزمانې نه راروان دي، حضور ﷺ له هغو نه منع وكړه اودمزارعت كوم قسمونه خپلوكې دخفګان اوجګړې ذريعه جوړيداى شي، حضور ﷺ دهغې اصلاح وكړه، دمزارعت جائز او ناجائز قسمونه هغوى داسې پيژندل څنګه چې هغوى داودس فرائض اوسنت پيژندل هغوى كې يوكس هم داسې نه وو چې دمزارعت ناجائزه معامله يې كوله، ښكاره خبره ده چې دغه صورت كې دمنع كولو سوال نه پيداكيده، داصورتحال دحضرت معاويه ﷺ ابتدايي دور پورې و، دمزارعت دجواز اوعدم جوازمسئله بالكل ښكاره وه او هغه څه غيرمعمولي حيثيت نه و اختيار كړى، دروايتونونه معلوميږي چې خلفاء راشدينو نه وروسته داسې حالات راغلي وو چې دهغو له وجې دامسئله دبديهي په ځاى نظري جوړه شوه اودبحث يوصورت پيداشو، كيداى شي چې ځينې خلكو د مزارعت دنازكومسئلوپوره خيال نه وي ساتلى اودمزارعت څه داسې صورتونه پيدا شوي وي له كومونه چې حضور ﷺ منع فرمايلې وه، دې باندې صحابه كرامو ﷺ منع وفرمايله اودمزارعت دمنع كولواحاديث يې بيان كړل.

نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن المزارعة.

نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن المخابرة

نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن كراء الارض.

ترجمه: حضور ﷺ دمزارعت نه منع فرمايلې ده، حضور ﷺ دمخابرت نه منع فرمايلې ده، حضور ﷺ ځمكه په كرايې وركولونه منع فرمايلې ده.

اوځينې خلكوته ددې حديثونه مطلب پوهيدوكې تكليف پيداشو، هغوى دا وګڼل چې ددې حديثونومقصد دهرقسمه مزارعت نه منع فرمايل دي، له دې وجې دامسئله دبحث اونظر موضوع جوړه شوه.

اوس موږ ته داكتل پكاردي چې دلوړودرجولرونكي صحابه كرام هغه وخت كې موجود وو، هغوى ددې مسئلې فيصله څنګه وكړه؟

د حديثو په کتابونو کې د منع کولو روايتونه د دريو صحابه کرامو نه روايت دي. د رافع بن خديج. جابر بن عبدالله او ثابت بن ضحاک رضي الله عنهم

د حضرت ثابت بن ضحاک رضي الله عنه روايت اګرچې ډير مختصر او مجمل دی. خو د دې نه صفا پته لګيږي چې ځمکه په نغدو پيسو باندې د ورکولو نه منع نه ده شوې

ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن المزارعة وامر بالمواجرة، وقال: لا بأس بها. (صحيح مسلم ج۲ ص ۱٤، طحاوی ج۲ص۲۱۳، کې يو ازې لومړی جمله ده)

ترجمه: رسول الله صلى الله عليه وسلم د مزارعت نه منع فرمايلې ده او په نغدو پيسو باندې ځمکې ورکولو حکم يې کړی دی او فرمايلي يې دي چې دې کې څه بده خبره نه شته.

د حضرت جابر او حضرت رافع رضي الله عنهما په احاديثو کې ډير زيات تنوع (فرق) دی. چې د هغه نه صحيح مطلب اخيستو کې مشکل پيدا کيږي، نو که مجموعي طور باندې وګورئ، نو د دې مختلف قسمونه جوړيږي او د هر قسم مختلف ځای دی.

د حضرت رافع رضي الله عنه د روايتونو باره کې چې دلته د ,,خاص تنوع،، کوم لفظ استعمال شوی دی، محدثين حضرات دې ته اضطراب وايي

امام ترمذي رحمه الله فرمايي: **حديث رافع حديث فيه اضطراب، يروى هذا الحديث عن رافع بن خديج عن عمومته، ويروى عنه عن ظهير بن رافع، وهو احد عمومته، وقد روى هذا الحديث عنه على روايات مختلفة.** (جامع ترمذی ج۱ ص۱۶۶)

امام طحاوي رحمه الله فرمايي: **واما حديث رافع بن خديج رضي الله عنه جاء بألفاظ مختلفة اضطرب من اجلها.** (شرح معانی الاثار ج۲ ص ۲۸۵ کتاب المزارعة والمساقاة)

شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله فرمايي: **وقد اختلف الرواة في حديث رافع بن خديج رضي الله عنه اختلافاً فاحشاً.** (حجة الله البالغه ج۲ ص ۱۱۷)

لومړی: ځينې روايتو کې د منع کولو وجه د مزارعت هغه د جاهليت تصور و، چې هغه کې به دا مقرر شو، چې د ځمکې د فلانکۍ برخې پيداوار به د مالک وي او د فلانکۍ برخې پيداوار به د زميندار وي دې کې ډير زيات قباحتونه جمع شوي وو:

۱: معاشي معاملات ديوبل مددسره تاکل پکاردي، د دې په مقابله کې دا معامله په خالص ظلم او د يو فريق حق وهلو باندې مشتمله وه.

۲: دا شرط فاسد او د عقد خلاف و، ځکه چې کله د زميندار محنت ټول پيداوار کې يوشان و، نو لازمه خبره ده چې هغه ته د ټول پيداوار نه برخه ورکړل شي.

۳: دا د جوارۍ يو شکل و، اخر د دې څه ضمانت و چې د مالک يا زميندار له پاره چې کومه برخه خاص شوې وه هغه به ښه فصل وکړي؟

۴ د داسې غلطو شرطونو نتیجه به همیشه جنګ جګړې وي. داسې جاهله معامله برداشت کولو مطلب داوو چې اسلامي معاشره د همیشه له پاره د جنګ او قتل ځای جوړ کړل شوی و. حضور ﷺ چې مدینې طیبې ته تشریف راوړ، نو هلته اکثرهم د داسې غلط مزارعت رواج و. حضور ﷺ د هغې اصلاح وکړه او د غلطو معاملونه یې منع اوفرمایله او د مزارعت په صحیح اصولو باندې یې عمل وکړ دا روایتونه په هغې باندې رڼا اچوي.

عن رافع بن خديج رضي الله عنه حدثني عماى انهم كانو يكرون الارض على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم بماينبت على الاربعاء اوبشئ يستثنيه صاحب الارض فنهانا النبى صلى الله عليه وسلم عن ذلك. فقلت لرافع: فكيف هى بالدينار والدراهم؟ فقال رافع: ليس بها باس بالدينار والدراهم. وكأن الذى نهى عن ذلك مالو نظر فيه ذوو الفهم بالحلال والحرام لم يجيزوه لما فيه من المخاطرة. (صحیح بخاري ج۱ ص۳۱۵)

الف: رافع بن خدیج رضي الله عنه وایي زما تره بیانوي چې د حضور ﷺ په زمانه کې به خلکو په مزارعت باندې ځمکه ورکوله، نو شرط به یې دا ایښی و، چې سید (نهر) سره خواکې پیداوار به زموږ وي او یا به یې بل څه استثنایي شرط ایښی و (مثلاً دومره غله به موږ مخکې اخلو. بیا به په کرونده ځمکه درکوو) حضور ﷺ د دې نه منع وفرمایله (روایت کونکی وایي) ما حضرت رافع رضي الله عنه ته وویل، که چیرته د نغدو پیسو په بدله کې ځمکه ورکړل شي، نو د دې څه حکم دی؟ رافع رضي الله عنه وویل چې د دې کې هیڅ بده خبره نه شته، لیث رحمه الله وایي: د مزارعت د کوم صورت چې منع فرمایلې شوې وه، که چیرته د حلال او حرام خیال ساتونکي غور وکړي، نو کله به هم هغوی ته جائز ونه وایي، ځکه چې هغوی کې د معاوضې ملاویدو یا نه ملاویدو ویره وه.

حدثني حنظلة بن قيس الانصارى قال: سالت رافع بن خديج رضي الله عنه عن كراء الارض بالذهب والورق، فقال: لاباس به. انماكان الناس يؤاجرون على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم على الماذيانات واقبال الجداول واشياء من الزرع فيهلك هذا ويسلم هذا ويسلم هذا ويهلك هذا فلم يكن للناس كراء الا هذا فلذالك زجر عنه، واماشئ معلوم مضمون فلا باس به.

(صحیح مسلم ج۲ ص۱۳)

ب: حنظله بن قیس وایي: ما حضرت رافع بن خدیج رضي الله عنه نه پوښتنه وکړه چې: د سرو زرو او سپینو زرو (نغدو پیسو) په بدله کې ځمکه په ټیکه ورکولو څه حکم دی؟ ویې فرمایل چې څه بده خبره نه ده د حضور ﷺ په زمانه کې به چې خلکو کوم مزارعت کاوو اوله کوم نه چې حضور ﷺ منع فرمایله وه، د هغې صورت به داو چې د ځمکې مالک به د ځمکې د هغې برخې

کومې چې نهرته نژدې وي دځپل ځان له پاره خاص کړل اودپيداوارڅه برخه به يې هم مقرره کړه، اکثربه دهغې برخې پيداوارضائع شو او دهغه به محفوظ پاتې و، کله به ددې خلاف وشو هغه زمانه کې دخلکو دمزارعت بس هم يو رواج و، له دې وجې حضور ﷺ ددې نه په سختې سره منع وکړه، خوکه چيرته ديومعلوم او د ضمانت قابل شي په بدله کې ځمکه ورکړل شي، نودې کې هيڅ بده خبره نه شته.

دې روايت کې دحضرت رافع رضي الله عنه داجمله دخاص توجه قابل ده:

فلم يكن للناس كراء الاهذا. ترجمه : دخلکو د کروندې بس هم دايوه طريقه وه،،

او ددوى په ځينې رواياتوکې داهم راغلي دي:

ترجمه: ,,هغو ورځوکې سره زراوسپين زر نه وو،،

ددې مطلب . . والله اعلم . . . همداکيداى شي چې حضور ﷺ کله مدينې منورې ته تشريف راوړ، نوهغه ورځوکې دځمکې په ټيکه ورکولورواج تقريبا ختم و، دمزارعت عام صورت ځمکه په کرونده باندې ورکول و، خوهغې کې دجهالت شرطونه موجود و، حضور ﷺ خاص مزارعت نه، بلکې دمزارعت دغه د جهالت شکل نه منع فرمايلې ده اودمزارعت صحيح صورت يې وښود، دا صورت هماغه و په کوم باندې چې حضور ﷺ دخيبر اوسيدونکوسره معامله وکړه اوپه کوم باندې چې دحضور ﷺ په زمانه کې اودحضور ﷺ نه وروسته صحابه کرامو رضي الله عنهم عمل وکړ.

جابربن عبدالله رضى الله عنهما يقول: كنافى زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم ناخذالارض بالثلث اوالربع بالماذيانات فنهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ذلک. (شرح معانى الاثارللطحاوى ج ٢ ص٢٨٩)

ج: حضرت جابر رضي الله عنه فرمايي چې موږ به دحضور ﷺ په زمانه کې په نيم پيداواربانديې ځمکې اخيستې، دريم برخې باندې اود نهر د غاړو په پيداواربانډې، له دې نه حضور ﷺ منع فرمايلې وه.

ه: سعدبن ابي وقاص رضي الله عنه فرمايي: خلکوبه خپلې ځمکې په مزارعت ورکولې، شرط به داو چې کوم پيداواربه ګول (الساقيه) باندې و اوکوم به چې کوهي ته نژدې و، هغه به موږاخيست، حضور ﷺ ددې نه منع وفرمايله اووې فرمايل چې په سروزرو او سپينوزروباندې يې ورکوئ.[1]

---

[1] عن سعد رضي الله عنه قال: كنا نكرى الارض بما على السواقى من الزرع، وما سعد بالماء منها فنهانا رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ذالک وامرنا ان نكوها بذهب او فضة. (ابوداؤد/٢/١٢٥/ باب فى المزارعة)۔

عن نافع ان ابن عمر رضي الله عنهما كان يكري مزارعه على عهدالنبي صلى الله عليه وسلم وابي بكر وعمر وعثمان وصدراً من امارة معاوية رضي الله عنهم ثم حدث عن رافع بن خديج رضي الله عنه: ان النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن كراء المزارع. فذهب ابن عمر رضي الله عنهما الى رافع رضي الله عنه وذهبت معه فساله. فقال: نهى النبي صلى الله عليه وسلم عن كراء المزارع. فقال ابن عمر رضي الله عنهما: قدعلمت اناكنا نكري مزارعناعلى عهدرسول الله صلى الله عليه وسلم بماعلى الاربعاء شئ من التبن. (صحيح بخاری ج١ص٣١٥)

ه: حضرت نافع وايي چې حضرت ابن عمر رضي الله عنهما به خپله ځمکه په مزارعت ورکوله، دحضور صلى الله عليه وسلم دحضرت ابوبکر، دحضرت عمر او د حضرت عثمان رضي الله عنهم په دورکې اودحضرت معاويه رضي الله عنه په ابتدايي دورکې. بياهغه ته بيان شوچې رافع بن خديج رضي الله عنه وايي چې حضور صلى الله عليه وسلم ځمکه په کرايه ورکولونه منع فرمايلې ده، حضرت ابن عمر رضي الله عنهما حضرت رافع رضي الله عنه ته لاړ، زه هم ورسره وم، له هغه نه يې پوښتنه وکړه، هغه ورته وفرمايل: حضور صلى الله عليه وسلم په کرايې باندې ځمکه ورکولونه منع فرمايلې ده، ابن عمر رضي الله عنه وفرمايل: تاسوته خوپته ده چې زموږ مزارعت دحضور صلى الله عليه وسلم دزمانې نه دهغې پيداوار په بدله کې و کوم به چې نهرونوسره خواکې و اودځه وښو په بدله کې(حضور صلى الله عليه وسلم ددې نه منع فرمايلې وه).

دحضرت رافع بن خديج رضي الله عنه ، جابربن عبدالله، سعدبن ابي وقاص اوعبدالله بن عمر رضي الله عنهم ددې روايتونونه ښکاره پته لګيږي چې دمزارعت دجهالت هغه شکل څه و، دکومې نه چې حضور صلى الله عليه وسلم منع فرمايلې وه.

دويم: دمنع فرمايلوځينې روايتونه دې باندې محمول و چې اکثربه دډيروشرطونوله وجې په دواړوفريقوکې دجګړې صورت پيداشو، حضور صلى الله عليه وسلم دې موقع باندې فرمايلي و، چې ددې نه خوبهترداوه چې تاسودداسې قسمه مزارعت په ځای باندې په نغدو پيسو باندې ځمکه ورکوله، نو کله چې حضرت زيدبن ثابت رضي الله عنه ته داخبر راورسيد چې رافع بن خديج رضي الله عنه دمزارعت نه منع فرمايي، نوحضرت زيدبن ثابت رضي الله عنه ډيرافسوس سره وويل:

يغفرالله لرافع بن خديج. اناوالله اعلم بالحديث منه. انما رجلان، قال مسدد: من الانصارثم اقتتلا. قداقتتلا. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان كان هذاشانكم فلاتكرو المزارع. (ابوداؤدص٤٨١ واللفظ له، ابن ماجه ص١٧٧)

ترجمه: الله تعالى دې درافع رضي الله عنه مغفرت وکړي، په خدای مې دې قسم وي! زه دې حديث باندې له هغه نه ښه پوهيږم.

قصه داوه چې دحضور ﷺ خدمت کې دانصارو دوه سړي حاضرشول، دهغوی په مینځ کې په مزارعت باندې جګړه وه اوخبره قتل اوقتال ته رسیدلې وه (قداقتتلا) حضور ﷺ وفرمایل:

،،ان کان هذاشانکم فلاتکروا المزارع.،،

ترجمه کله چې ستاسوحالت دادی، نودمزارعت معامله مه کوئ!

رافع رضی الله عنه بس همدومره خبره واوریده چې تاسودمزارعت معامله مه کوئ!

عن سعدبن ابي وقاص رضی الله عنه قال: کان اصحاب المزارع یکرون فی زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم مزارعهم بمایکون علی الساق من الزرع فجاءوا رسول الله صلی الله علیه وسلم فاختصموا فی بعض ذلک، فنهاهم رسول الله صلی الله علیه وسلم ان یکروا بذلک وقال: اکروا بالذهب والفضة. (نسائی ج٢ ص١٥٣)

ترجمه: دسعدبن ابي وقاص رضی الله عنه نه روایت دی چې دځمکې مالکانوبه خپلې ځمکې دهغه پیداوار په بدله کې کوم به چې نهرونوته نژدې و، ورکولې، هغوی حضور ﷺ ته راغلل اودمزارعت په سلسله کې یې جګړه وکړه، حضور ﷺ وفرمایل، دې باندې مزارعت مه کوئ، بلکې په سروزرو اوسپینوزروباندې یې کوئ.

ددې دواړوروایتونونه معلومیږي چې دیوې خاصې مقدمې فیصله کولووخت کې حضور ﷺ دواړوفریقانوته حکم کړی و چې هغوی دې بیاله پاره د(مزارعت)په ځاي باندې په نغدو پیسو ځمکې ورکوي.

دریم: دمنع کولواحادیثودریم محمل داو، چې ځینې خلکوسره د ضرورت نه زیاتې ځمکې وې او ځینې داسې ضرورت منداومحتاج وو چې هغوی به دنوروخلکوځمکې په مزارعت اخیستې او دهغې باوجودبه دهغوی ضرورت نه پوره کیده حضور ﷺ هغو خلکو ته کوموسره چې دضرورت نه زیاتې ځمکې وې، هدایت وکړ چې هغوی دحسن معاشرت، مواسات، اسلامي اخوت اود لوړو اخلاقو نمونه وړاندې کړي اوخپله زیاتي ځمکه دخپلوورونوله پاره وقف کړي، دې باندې هغوی ته چې دالله تعالی له طرف نه کوم اجراوثواب ورکول کیږي، هغه به دهغه معاوضې نه یقینا ښه وي کومه چې هغوی دخپلو ځمکونه حاصلوي.

عن رافع ابن خدیج رضی الله عنه قال: مرالنبی صلی الله علیه وسلم علی ارض رجل من الانصار قدعرف انه محتاج، فقال: لمن هذه الارض؟ قال: لفلان اعطانیها بالاجر، فقال: لومنحها اخاه. فاتی رافع الانصار فقال: ان رسول الله نهاکم عن امرکان لکم نافعاً وطاعة رسول الله انفع لکم. (نسائی ج٢ ص١٥١)

ترجمه: درافع بن خديج ﷺ نه روايت دی چې حضور ﷺ د يو انصاري په ځمکه تيرشو. دغه سړی په محتاجي کې مشهور و. حضور ﷺ نه تري وپوښتل. داځمکه دچا ده؟ هغه وويل چې دفلانکي کس ده او هغه ماته په اجرت راکړې ده. حضور ﷺ وفرمايل کاش! هغه خپل ورورته پرته د اجرت نه ورکړې وای، حضرت رافع ﷺ هغه انصاري ته لاړ او هغه ته يې وويل چې رسول الله ﷺ ته دداسې شي نه منع کړی يې کوم چې تاله پاره فايده مندو اودرسول الله ﷺ حکم منل تاته ډير ګټور دي.

عن جابر ﷺ سمعت النبی صلی الله عليه وسلم يقول: من كانت له ارض فليهبها اوليعرها. (مسلم: ٢ | ١٢)

ترجمه: حضرت جابر ﷺ فرمايي: مادرسول الله ﷺ نه اوريدلي دي، چې چاسره ځمکه وي، هغه ته پکارده چې چاته يې هبه کړي يايې عاريت سره ورکړي.

عن ابن عباس رضی الله عنهما: ان النبی صلی الله عليه وسلم قال: لان يمنح احدكم اخاه ارضه خيرله من ان ياخذ عليها كذاوكذا. (مسلم: ٢ | ١٣)

ترجمه: دحضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي، چې تاسوکې که يوکس ځمکه خپل ورورته پرته د اجرت نه ورکړي، هغه دې نه بهترده چې هغې باندې دومره دومره اجرت واخلي.

يعنې مونږ منوچې ځمکه ستاسوملکيت دی، داهم صحيح ده چې دقانون يوطاقت هم تاسو د مزارعت نه نه شي منع کولی، خو ايا د اسلامي اخوت هم داتقاضاده چې ستاسووروردې د لوږې مړشي، دهغه بچي دې ژاړي، هغه ته دې دضرورت بنيادي شيان نه ملاويږي، خوته دې دخپل ضرورت نه زياته ځمکه چې هغه ته پخپله نه شي کرلی، هغه هم هغه ته پرته دمعاوضې نه ورکولوته تيارنه يې؟ ايا تاسوته پته نه شته چې دمسلمان وروړضرورت پوره کولوباندې دالله تعالی له طرف نه څومره اجراوثواب دی؟ دايوخوتکي کوم مې چې تاسو د ځمکې په بدله کې قبلوئ، ايا د اخرت داجراوثواب مقابله کولی شي؟

دحضور ﷺ اودمهاجرينو مدينې ته راتلونه وروسته انصارخلکو چې داسلامي ميلمنو دمعاشي کفالت کومه ذمه داري چې خوشالي سره قبوله کړه، هغه دقرباني اومروت، همدردي اوغم خواري اواخوت اومساوات يوه اعلی نمونه وړاندې کوي،، **نهی عن كراء الارض.** ،، هم ددغه ښايسته معاشي کفالت يوباب دی.

امام بخاري رحمه الله هم دغه احاديثو باندې باب قائمولو سره هم دې طرف ته اشاره کړې ده:

باب ماكان اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم يواسى بعضهم بعضاً في الزراعة والثمرة.

(صحيح بخاري ج١ص ٣١٥)

لږ سوچ وکړئ يو وړوکي شان قصبه (المدينه) دې کې به دانصاروټوله ابادي څومره وه؟ دهغوی دمعاش ذريعه څه وه؟ نو هم دغه ځمکې وې چې هغه به داسلام نه مخکې دهغوی ضرورتونو پوره کولوله پاره هم کمې وې، دهغوی جانثاري اولوړ همت د حضور ﷺ سره داوعده وکړه چې موږ دبه دخپلوبچيو نه، بلکې داسلام اومسلمانانوکفالت کوو، هغوی چې دغه وعده کومې طريقې سره پوره کړه هغه ټولوته معلومه ده. (**رضي الله عنهم وارضاهم وجزاهم عن الاسلام والمسلمين خير الجزاء**)

د شا وخوا نه قافلې هم دې طرف ته راروانې وې اوانصاروبه ورته **اهلاً وسهلاً مرحباً** ويلوسره دهغوی استقبال کاوو، څوک يې اندازه کولی شي چې دغه وړوکې شان قصبه (کلي) اوپه هغه يولږشان مسلمانان انصاروبه څومره معاشي بوج راغلی وي، خوافرين دې وي وفادارو قرباني کونکوباندې! چې يودساعت له پاره هم هغوی ددغې بوج له وجې باندې ځان کمزوری ونه ښوده، بلکې درسول الله ﷺ اود حضور ﷺ دميلمنوپه خدمت کې يې خپل هرڅه وړاندې کړل، لکه چې دهغوی خپل وجودنه و، څومره څه چې و درسول الله ﷺ و او دهغوی حيثيت يوازې درسول الله ﷺ دخدمت ګارو وو، سوچ کول پکاردي چې دغه حالت کې که (انصاراسلام) ته رسول الله ﷺ دا فرمايلي و چې ,,چاسره چې ځمکه وي هغه دې خپل وزورته هبه کړي يا دې عاريتا ورکړي،، نوددې معنا به داوي چې اسلام کې د مزارعت باب بالکل نه شته؟ که دا احاديث دمدينې طيبې دمعاشي دباب اوانصاروداسلامي کفالت په پس منظر(شاليد)کې ولوستل شي، نو پته به ولګيږي چې ددې مطلب دانه دی چې اسلام کې مزارعت ناجائزدی (که چيرته داسې وي، نوحضور ﷺ به پخپله اوصحابه کرامو به داسې ولې کول؟) بلکې ددې مقصد دادی، چې دسعدي رحمه الله دقول مطابق:

هرچې درويشان را است وقف محتاجان است

خپل ضرورت پوره کړئ اودضرورت نه زيات دالله تعالی په نوم باندې دضرورت مندوله پاره وقف کړئ، داو دمنع داحاديثودرې محملونه، چې دهغه وضاحت صحابه کرامو رضي الله عنهم کړی دی اوچې دهغه خلاصه دحضرت شاه ولي رحمه الله په الفاظوکې ده:

وكان وجوه التابعين يتعاملون بالمزارعة. ويدل على الجواز حديث معاملة اهل خيبر واحاديث النهى عنها محمولة على الاجارة بما على الماذيانات قطعة معينة. وهو قول رافع رضي الله عنه. اوعلى التنزيه والارشاد. وهو قول ابن عباس رضي الله عنهما. اوعلى مصلحة خاصة بذالك الوقت من جهة كثرة مناقشتهم فى هذه المعاملة حينئذ. وهو قول زيد رضي الله عنه. والله اعلم. (حجة الله البالغه. ج ٢ ص ١١٧)

ترجمه: دصحابه كرامو رضي الله عنهم نه وروسته به تابعينو دمزارعت معامله كوله. د مزارعت دجواز دليل دخيبرداوسيدونكودمعاملې دحديث نه دى اود مزارعت نه دمنع احاديث ياخوداسې مزارعت باندې محمول و، چې هغه كې دنهردخوا دپيداوارديوخاصې مقرر شوې برخې پيداوار مقرر شي، ځنګه چې حضرت رافع رضي الله عنه فرمايلي دي تنزيه او ارشاد باندې، ځنګه چې حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمايلي دي، دې باندې محمول دي چې دمزارعت له وجې ډيرې جګړې پيداشوې، دهمدغه مصلحت له وجې ددې منع وشوه،
ځنګه چې حضرت زيد رضي الله عنه بيان كړي دي. والله اعلم!

تقريباً همدغه شان تحقيق حافظ ابن جوزي رحمه الله په ,,التحقيق،، كې اوامام خطابي رحمه الله په معالم السنن كې كړى دى، خودې مقام باندې دحافظ توريشتي مصابيح رحمه الله كلام ډير ښائسته دى، هغه فرمايي:

دمزارعت احاديث كوم چې ليكونكي (صاحب مصابيح) ذكر كړي دي اوكوم چې داحاديثوپه نوركتابونوكې موجوددي، په ظاهره باندې هغه كې اعتراض اواختلاف دى، دهغو په جمع اوتطبيق كې مختصرطورباندې دا ويل كېداى شي چې حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه د مزارعت دنفي باره كې ډيراحاديث اوريدلي و، چې دهغه محمل ځانته ځانته و، هغه دغه ټول احاديث يوځاى كړل اوروايت يې كړل، همدغه وجه ده چې هغه كله فرمايي: مادرسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي كله وايي چې زماترونوماته بيان كړي دي، كله وايي چې زمادوه ترونوماته خبراكړى دى، ځينې احاديثوكې د منع كولو وجه داده چې هغو خلكوبه غلط شرطونه لګول اوپه نامعلومه اجرت باندې به يې معامله كوله، نودهغې نه منع وشوه، ځينې وجوهات دادي چې دځمكې په اجرت به دهغوى جګړه وشوه او معامله به جنګ ته ورسيده، دغه موقع باندې حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل: اې خلكو! كه چيرته ستاسوهمداحالت وي، نود مزارعت معامله مه كوئ، داخبره حضرت زيدبن ثابت رضي الله عنه بيان كړې ده، ځينې احاديثوكې د منع كولووجه داده چې حضور صلى الله عليه وسلم به داخبره نه خوښوله چې مسلمان دې خپل ورورنه دځمكې اجرت واخلي، كله به داسې وي چې داسمان نه به باران نه كيږي، كله به دځمكې په زرخيزي

کې فرق راځي اودغه حالاتوکې به ددغه غریب مال ناحق ضائع شي اوددې له وجې به مسلمانانوکې نفرت اوبغض پیداشي.

دامضمون دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما دحدیث نه ګنیل کیږي چې: دچاځمکه وي، هغه دې پخپله کري یادې یوورورته دکرلوله پاره ورکړي، خودا دقانون مطابق نه دی، بلکې دمروت او مواسات په طور باندې دی، ځینې احادیثوکې دمنع کولووجه داده چې حضور ﷺ د کروندې هوس اوهغې سره عشق کول نه خوښول، ځکه چې داسې صورت کې به هغوی دجهادفي سبیل الله نه منع شول اودهغه له وجې دهغوی نه غنیمت اوفئ برخه فوت شوه (اود اخرت نقصان دې نه پرته و) ددې دلیل دحضرت ابوامامه رضی الله عنه حدیث دی:

اشارة الی مارواه البخاری من حدیث ابی امامة رضی الله عنه. لایدخل هذا بیت قوم الاادخله الذل)[1]

ددې ټول بحث خلاصه داده چې اسلام کې مزارعت نه بالکل جائز اونه بالکل منع دی، بلکې ددې خبرو ټول احادیث مجموعي مطلب د: کج دارومریز: تلقین دی، دامت فقهاوو ته ددې باب ټول نزاکتونه معلوم دي، نوټول فقهي مسلکونوکې به د دوه متضادو مسئلو باریک رعایت ښکاري اودابحث اوتحقیق یوه بله موضوع ده. **والله ولی البدایة والنهایة!**

وأخر دعوانا أن الحمد لله رب العٰلمین

....

......

---

[1] عن ابی امامة الباهلی رضی الله عنه قال: ورأی سکة وشیئاً من آلة الحرث فقال سمعت النبی صلی الله علیه وسلم یقول: لا یدخل هٰذا بیت قوم الا ادخله الله الذل. (صحیح بخاري/ ۱/ ۳۱۲/باب ما یحذر من عواقب الاشتغال بآلة الزرع او جاوز الحد الذی امربه، طبع نور محمد کراچی)۔